ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-76
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ԶԱՏ) Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 2 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3797 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

1925 ՕԳՈՍՏՈՍ 2

Թուականն է այս այն օրուան, երբ լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի առաջին թիւը, Փարիզի մէջ։

Ուրեմն տարի մը եւս կը բոլորենք, շարունակելու համար պարտականութիւն մը, որ ունի ե՛ւ փուշեր ե՛ւ վարդեր։ Այլ մանաւանդ փուշեր։

Արդարեւ, տաժանելի բան է թերթ — այն ալ օրաթերթ — հրատարակել այս լուսացնցուղ եւ համայնակուլ ափերուն վրայ, ուր ամէն ինչ կոչուած է կայծակելու, ոչ թէ շաղուելու։ Ուր հարթիչ գլանը այնքան աւերներ կը գործէ մէկ տարիէն միւսը։ Ուր մարդոց աչքերը միշտ կը մոլորին եւ ոտքերը կը սահին, ակնախտիղ հրապոյրներու եւ լպրծուն արահետներու վրայ...

Եւ սակայն, ոչ մէկս իրաւունք ունինք արտնջալու բուն ժողովուրդէն աւելի, կամ անկէ առաջ։

Ժողովուրդը ինքն ալ կը տապլուի նոյն գլանին տակ, տառապելով, հեւալով, մարտնչելով եւ ինքնապաշտպանութեան գերագոյն փորձը կատարելով, բոլորովին տարբեր պարագաներու մէջ։

Երբ ամբողջութիւնը կը տառապի, մասնիկին պարտականութիւնն է ոչ թէ տրտնջալ, այլ բազմապատկուիլ, կատարելու համար այն դերը որ սահմանուած է իրեն, իբրեւ ազդակ նոյն ինքնապաշտպանութեան։

Այդ պարտականութիւնն է որ կը կատարենք մենք ալ, 1925 օգոստոս 2էն ի վեր, քամելով մեր երակները, բայց հաւատալով կատարուած աշխատանքին անհրաժեշտութեան։

Ի՞նչ տուած եղանք, սա 13 - 14 տարուան ընթացքին, այնքան վերիվայրումներու մէջ։

Ամէնէն առաջ թոյլ տուէք երկու խօսք,— ըսելու համար թէ ինչպէս սկսանք։

Բազմաթիւ բարեկամներ յանդգնութիւն, շատեր ալ խելագարութիւն կը համարէին ձեռնարկը, մանաւանդ երբ կը խօսէինք օրաթերթի մասին։

Բայց վճիռը տրուած էր։ Եւ «Յառաջ»ը լոյս տեսաւ նախ իբրեւ երկօրեայ,— շաբաթը երեք անգամ, ճամբան հարթելու համար։

Առաջին առթիւ իսկ սպառումը բարձրացաւ 3100ի։ Յետոյ, 1927ին, երբ օրաթերթի վերածեցինք, սպառումը զգալապէս նուազեցաւ, շատ պարզ պատճառով մը։ Տնտեսական տագնապը — գործազրկութիւն — սկսած էր արդէն 1926ի աշնան, եւ երթալով կը սաստկանար։ Շատերուն համար դժուար կուգար շաբաթը երեք անգամի փոխարէն վեց անգամ կէս ֆրանք վճարել։

Կարելի եղաւ դիմանալ գոյացած բացին, ճարելով նոր դրամագլուխ մը, որ բաւեց մինչեւ տարուան վերջը։

Այնուհետեւ նորէն տաժանելի վիճակ մը ունէինք, բայց բոլոր դժուարութիւնները փշրուեցան խմբագրական, վարչական, տպարանական աշխատաւորներու գիտակից յարատեւութեամբ, ինչպէս եւ անհամար աշխատակիցներու բարեհաճ գործակցութեամբ։

Թերթը ամուր պատուանդան մը չինած է արդէն։ Ոչ միայն իր բովանդակութեամբ, այլ եւ այն հաստատուն համակրանքով զոր կը վայելէ ինչպէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն, նոյնպէս չէզոք համարուած հասարակութեան մէջ։

Բոլոր տագնապներն ու մրցակցութիւնները անցան ապարդիւն։ Եւ այսօր, մասնաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր, «Յառաջ»ի սպառումը թեւ կուտայ դէպի չորս հազարը։ (Այս յարաճուն յաւելման շնորհիւ է որ կը դիմանայ ծախքերու կրկնապատիկ, եռապատիկ յաւելման,— ընկերային օրէնքներ, թուղթ եւն.)։

Ուղղութիւնն ու բովանդակութի՞ւնը։

Այդ մասին մենք չէ որ պիտի խօսինք։ Այն յարաճուն բազմութիւնը որ կապուած է «Յառաջ»ի հետ, այսքան տարիէ ի վեր, անշուշտ սովորամոլութեամբ չէ որ կը սիրէ եւ սկիզբէն ի վեր կը կարդայ այս թերթը։ Մանաւանդ որ, բաղդատութեան եզրեր ալ չըպակսեցան, ամէն ուղղութեամբ։

Եւ սակայն, «Յառաջ»ը չեղած պիտի ըլլար իր կոչումէն, եթէ գոհանար կատարուած աշխատանքով,— ինչքան ալ գնահատելի համարուի այն։

Իսկ խմբագրութեան ամբողջ տառապանքը եղած է այդ հոգը,— միշտ բան մը աւելի տալ։ Պակաս մը աւելի լրացնել։ Քայլ մը աւելի յառաջ նետուիլ։

Սրընթաց է կեանքի թաւալումը այս պողոտաներուն վրայ։ Մասնաւորապէս այն ներխասարդութիւնը որ չնչեց «Յառաջ»ով, խմորուեցաւ եւ հասունցաւ անոր մթնոլորտին մէջ, «Յառաջ»էն կը սպասէ բաներ, որոնք ինչքան ալ օրաթերթի մը սահմաններէն դուրս ըլլան, գոհացում կը պահանջեն, ա՛յսպէս կամ այնպէս։

Ուրեմն յարատեւ ճիգ, միշտ աւելի ճոխացնելու համար թերթին բովանդակութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ, ետ չմնալու համար օրուան պահանջներէն։

Շարունակելով իր պարտականութիւնը, խմբագրութիւնը ուրիշ բան չսպասեր իր ընկերներէն եւ համակիրներէն, իր բաժանորդներէն եւ ընթերցողներէն, եթէ ոչ աջակցիլ եւ բազմապատկել սպառումը։

Ոչ նպաստ, ոչ մեկենաս, ոչ ալ բացառիկ վարկ. այլ միայն եւ միայն սպառում, որպէսզի կարելի ըլլայ ոչ միայն դիմանալ ծախքերու յաւելման, պահելով նոյն գինը, այլեւ նոր աշխատակիցներ ճարել եւ մանաւանդ վճարել։

Ինչո՞ւ ոեւէ աշխատաւոր պիտի վճարուի, իսկ հայերէն ուսմունքի աշխատակցին ճիտին պարտքը պիտի ըլլայ գրել բարեհաճօրէն,— ձրի, ընկալեալ սովորութեամբ։

Թող նոր գիծ մըն ալ այս ճամբուն վրայ բացուի, յանուն հայկական մշակոյթի զարգացման։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՍՏԱՑԱՒ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Կարեւոր փոփոխութիւններ Նէօյյիի դաշնագրին մէջ

Յուլիս 31ին Թեսաղոնիկէի մէջ (Սելանիկ) համաձայնութիւն մը ստորագրուեցաւ Պուլկարիոյ վարչապետ Քէօսէիվանովի եւ Յունաստանի վարչապետ զօր. Մէթաքսասի միջեւ, Նէօյյիի դաշնագրի մասին։ Յունաստանի վարչապետը ստորագրեց յանուն Պալքանեան Միութեան (Յունաստան, Ռումանիա, Թուրքիա եւ Եուկոսլավիա)։ Ներկայ էին նաեւ Աթէնքի ռումանական եւ թրքական դեսպանները։

Ստորագրուած համաձայնութեամբ, կը վերնան Պուլկարիոյ դէմ հաստատուած զինուորական կաշկանդումները (4րդ յօդուած)։ Ուրիշ խօսքով, Պուլկարիան ալ իրաւունք ունի վերազինուելու։ Համաձայնութեան լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ ոչ միայն հեռագրով, այլեւ օդանաւերով, որոնք սաւառնելով Սոֆիայի վրայ, ցրուեցին պաշտօնական զեկոյցը։

Ահաւասիկ զեկոյցին բովանդակութիւնը.

—«Նկատի առնելով որ Պուլկարիա փարած է Պալքաններու խաղաղութիւնը ամրապնդելու քաղաքականութեան եւ տոգորուած պալք. պետութեանց հետ բարի դրացնութեան եւ գործակցութեան բաղձանքով եւ թէ Պալքանեան Միութեան պետութիւնները Պուլկարիոյ հանդէպ կը տածեն խաղաղասիրական ոգի եւ գործակցութեան միեւնոյն բաղձանքը, ստորագրեալները,— Պ. Պ. Մէթաքսաս, վարչապետ եւ արտաքին նախարար Յունաստանի, իբրեւ նախագահ Պալքանեան Համաձայնութեան մնայուն խորհուրդին, յանուն Պալքանեան Համաձայնութեան, եւ Պ. Քէօսէիվանով, վարչապետ եւ արտաքին նախարար Պուլկարիոյ, կը յայտարարեն, յանուն իրենց ներկայացուցած պետութեանց, թէ այդ պետութիւնները յանձն կ'առնեն, իրենց փոխադարձ յարաբերութեանց մէջ, չդիմել զինու զօրութեան, ինչպէս կը տրամադրէ իրենց կնքած համաձայնութիւնը ոչ-յարձակման մասին, եւ իրենց մասին կը հաւանին ետ կենալ Նէօյյիի դաշնագրին 4րդ յօդուածին տրամադրութեանց գործադրութենէն (զինուորական, նաւային, օդանաւային տրամադրութիւններ), ինչպէս եւ այն տրամադրութիւններէն որ կը գտնուին Թրակիոյ սահմանագլուխի վերաբերեալ պայմանագրին մէջ, ստորագրուած Լօզան, 1923 յուլիս 24ին»։

Այս համաձայնութիւնը կատարեալ անակնկալ մը եղաւ Պուլկարիոյ համար, մեծ ուրախութիւն պատճառելով ժողովուրդին։ Արդարեւ, համաձայնութիւնը շատ մեծ կարեւորութիւն ունի Պուլկարիոյ համար, մանաւանդ որ, միեւնոյն ատեն կը ջնջուի Թրակիոյ ապազինեալ շրջանը։ Ուրիշ խօսքով, Պուլկարիա պիտի կրնայ վերազինուիլ եւ ամրութիւններ շինել։

Մեծ պատերազմէն ի վեր, առաջի՛ն անգամ է որ պաշտօնապէս իրարու կը հանդիպին Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ վարչապետները։

Կը հաստատուի թէ երեք շահակից պետութիւնները, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա տեղեակ պահուած են այս բանակցութեանց եւ որ եւ է առարկութիւն չեն յարուցած։ Համաձայն 1935 ապրիլին Սթրէզայի մէջ տրուած որոշման, երեք պետութեանց ներկայացուցիչները կը յանձնարարէին շահակից կառավարութեանց, Սէն Ժէրմէնի (Աւստրիա), Թրիանոնի (Հունգարիա) եւ Նէօյյիի (Պուլկարիա) դաշնագիրներու վերաքննութեան առթիւ, «այդ խնդիրը քննել զայն փոխադարձ համաձայնութեամբ լուծելու առաջադրութեամբ, ապահովութեան ընդհանուր եւ շրջանային երաշխիքներու շրջանակին մէջ»։

Պուլկարիոյ մէջ ժողովուրդը իրիկունը ուշ ատեն իմացաւ համաձայնութիւնը, օդանաւերու նետած թռուցիկներէն, եւ անմիջապէս փողոց թափեցաւ, ուրախութեան ցոյցեր կատարելու համար։

Իրազեկները դիտել կուտան թէ Սելանիկի համաձայնութիւնը քաղաքականէն աւելի բարոյական ազդեցութիւն պիտի ունենայ, քանի որ կը նուիրագործէ երկար ատենէ ի վեր հաստատուած կացութիւն մը։ Ամէն պարագայի մէջ, այս անօրինութիւնը եւ մանաւանդ Թրակիոյ սահմանագլուխին ապազինման ջնջումը պիտի ծառայէ աւելի բարւոքելու դրացի երկիրներու յարաբերութիւնները եւ դիւրացնելու Պուլկարիոյ եւ Պալքանեան Միութեան գործակցութիւնը։ Շատեր հաւանական կը գտնեն որ այս համաձայնութիւնը նախաքայլ մը կազմէ, Պուլկարիան ալ Պալքանեան Միութեան մէջ առնելու համար։

** Փարիզի կարգ մը սեղանաւորական հաստատութեանց ներկայացուցիչներ գացին Սոֆիա, բանակցելու համար 300.000.000 ֆրանքի առեւտրական փոխի մը մասին։

Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները Լուսաբանութիւն կը պահանջեն

Չեխոսլովակիոյ Գերմաններու ներկայացուցիչները զեկոյց մը հրատարակեցին, որով կը յայտնեն թէ իրենց պատուիրակութեան նախագահը նամակ մը ուղղած է վարչապետին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— 1. Կառավարութիւնը կը պահէ՞ այն սկզբունքը որ պարզուած էր 1938 յունիս 30ին, ազգութեանց խնդիրը կարգադրելու համար.— 2. Վերջնակա՞ն է ինքնավարութեան մասին յուլիս 28ին յանձնուած օրինագիծը.— 3. Ե՞րբ կրնանք ստանալ կառավարութեան ծրագիրներուն վերջնական բնագիրը եւն.։

** Գերմանական թերթերը դիտել կուտան թէ արեւմուտքի մէջ տիրող լաւատեսութիւնը չափազանցուած է։ Այս առթիւ զարմանք կը յայտնեն որ անգլիացի միջնորդին կ'ընկերանան զանազան եւ մանաւանդ տնտեսական մասնագէտներ։ Եւ կը հարցնեն.— «Արդեօք Անգլիա կ'ուզէ տնտեսական ձեռնարկնե՞ր խառնել քաղաքական հարցի մը»։

** Չեխ զինուոր մը փողոցին մէջ դաշունահարեց Գերմանացի մը։ Զինուորը ձերբակալուելով, ամէն բան խոստովանեցաւ։ Փրակայի մէկ սրճարանին մէջ ալ դէպք մը պատահեցաւ։ Գերմանական հիւանդանոցին բժիշկներէն մէկը գերմաներէն կը խօսէր բարձրաձայն, երբ յաճախորդները սպասաւորին միջոցաւ խնդրեցին որ քիչ մը ցած խօսի։ Գերմանացի բժիշկը նախատեց սպասաւորը, որ դուրս հանեց զայն։ Փողոցին մէջ բժիշկը յարձակում կրեց անցորդներէ որոնք գետին փռեցին զինքը եւ խոշտանգեցին։ Բժիշկը յաջողեցաւ փախչիլ, պոռալով.— «Շուն Չեխեր, մենք ձեզի կը հասկցնենք»։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՌՈՒՍ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

«Յուսաբեր»ի թղթակիցը կը գրէ յուլիս 6 թուականով.—

Տաճիկները մեծ քանակութեամբ զօրքեր են կեդրոնացնում Բողազ - Քեսանի կիրճում, Բաշկալա եւ Ջուլամերիկ։

Բայազետում կանգնած է ամբաշէն մի գունդ, որ գիշեր ցերեկ բանուորների հետ աշխատում է՝ ինչ որ խորհրդաւոր ճանապարհ բանալով։

Իւչքիլիսան (Վանի եւ Բայազէտի միջեւ) ծառայում է իբրեւ փոխադրական կէտ. այստեղ կանգնած է մի զօրագունդ։

Զօրքը հագնուած է լաւ, խնամքը ակներեւ է։

Բոլոր շրջանների հետ երթեւեկը կատարւում է զինուորական օթոներով։

Ենթադրւում է, որ զօրքեր են փոխադրւում մէկ կողմից դէպի Կարս եւ Էրզրում, իսկ միւս կողմից՝ դէպի քրդական ապստամբ շրջանները։

Ստոյգ լուրեր կան, որ Խորհրդային իշխանութիւնը զօրքեր է կենտրոնացնում Կովկասում։

Հաւաստում են, որ Շամախում եւ Ղուբայում տեղի ունեցած ապստամբութիւնը արդիւնք է այն բանի, որ իշխանութիւնը այդ շրջանի զօրքերը փորձած էր տեղափոխել այլ շրջաններ։ Օգնութեան հասած նոր զօրքերի օգնութեամբ կարելի եղած է այս ապստամբութիւնը ճնշել։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՃԻՊՐԱԼԹԱՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԻՄԱՑ

Նաւային եւ օդանաւային խարիսխ

Ժամանակին գրած ենք թէ իտալական կառավարութիւնը արագօրէն կ'ամրացնէ Երկոտասան կղզեխումբին գլխաւոր կղզին, Լէրոս։ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի նաւային մասնագէտը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին, շնդալից խորագիրներով.—

Հակառակ ազգային պաշտպանութեան մասին հաստատուած խիստ գրաքննութեան, կը հաստատուի թէ Լէրոս կղզին նաւային եւ օդանաւային առաջնակարգ ամրոցի մը վերածուած է։ Մինչեւ անգամ կը հաւատեն թէ աւելի հզօրապէս ամրացուած է քան Մալթան եւ այս տեսակէտով երկրորդը կուգայ Ճիպրալթարէն վերջ։

Լէրոս եզական դիրք մը կը գրաւէ ռազմագիտական տեսակէտով։ 330 մղոն հեռու է Կիպրոսէն, 550 մղոն Հայֆայէն ուր կը վերջանայ Իրաքի նաւթագիծը եւ 550 մղոն՝ Փորթ Սայիտէն - Սուէզի ջրանցքին արեւմտեան ծայրը։ Այս հեռաւորութիւնները ոչինչ են արդի օդագնացութեան համար եւ բաղդատաբար կարճ՝ սրընթաց մարտանաւերու համար։

Անգլեւիտալական համաձայնութեան տրամադրութեամբ, իւրաքանչիւր կողմ յանձն առած է միւսին լուր տալ՝ նաւային կայաններու զօրացման որ եւ է ծրագրի մասին։ Բայց մինչ Լէրոս արդէն լիովին զօրացուած է, բաղդատաբար քիչ բան եղած է Կիպրոսի մէջ,— միակ յարմար վայրը որ կրնայ խարիսխ մը ըլլալ բրիտանական նաւատորմին եւ օդատորմիղին համար՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

Լէրոսի մասին նշանակալից տեղեկութիւններ կը պարունակէ Իտալական Վիճակագրական Տարեցոյցը (Annuario Statistico Italiano)։ 1938էն ի վեր կղզիին բնակչութիւնը 6429էն բարձրացած է 13.657ի, որոնց 7550ը Իտալացիներ են։

1935ին Լէրոս կ'արտածէր 33.300 անգլ. ոսկի արժողութեամբ ապրանք, մեծ մասով մարմարիոն, մեղր եւ ծխախոտ։ Յաջորդ տարին առեւտուրը 2500ի իջած էր, թէեւ բնակչութիւնը կրկնապատկուած էր, իսկ Տոտէքանէզի (Երկոտասան) միւս կղզիներուն արտածումը 128.000 ոսկիէն բարձրացած էր 144.500ի։

Այս թուանշանները մէկ եզրակացութեան կը տանին.— Վերջին երկու երեք տարիներու ընթացքին Լէրոս պարզապէս ամրոց մը դարձած է ստուարաթիւ պահակազօրքով, եւ տեղական ճարտարագործութիւնները խեղդուած են զինուորական պահանջներու հետեւանքով։

Այս մասին վճռական փաստեր կը ճարէ նոյն տարեցոյցը, ուրկէ կ'իմանանք թէ 1935 - 36ին արտածումները 133.000 ոսկիէն բարձրացած են 500.000 ոսկիի։ Լէրոսի ընդհ. հրամանատարին կողմէ ապսպրուած երկաթի եւ երկաթեղէնի արժէքը 83.300 ոսկիէն բարձրացած է 266.000ի, եւ բացորոշապէս կ'ըսուի թէ այս գումարէն դուրս կը մնայ պատերազմական, ծովային եւ օդանաւային նախարարութեանց կողմէ ուղղակի կղզին ղրկուած թնդանօթներու եւ ռազմամթերքի արժէքը։

Միեւնոյն ատեն կը յայտնուի թէ Իտալիա մեծ քանակութեամբ քարիւղ կը գնէ։ Այս տարուան առաջին քառորդին ներածած է 336.989 թոն հում քարիւղ, մինչ 1937ին գնած էր միայն 110.067 թոն, ինչ որ կը նշանակէ 200 առ հարիւր յաւելում։ Այս մեծաքանակ գնումները կը զուգադիպին Իտալիոյ նաւային կայաններու մթերանոցներուն լրացման։

Մուսոլինի կը պատասխանէ Պապին

Ինչպէս հաղորդած էինք, Պապը նոր բանախօսութեամբ մը ձաղկելով ցեղապաշտական շարժումը, ցաւ յայտնած էր որ Իտալիան ալ կը հետեւի Գերմանիոյ օրինակին։

Մուսոլինի անմիջապէս վերցնելով ձեռնոցը, յաջորդ օրն իսկ նշանախօսք-յայտարարութիւն մը ըրաւ կուսակցութեան քարտուղարներուն առջեւ.

— «Իմացէք եւ թող բոլորն ալ իմանան որ ցեղային հարցին մէջ ալ մենք ուղղակի յառաջ պիտի երթանք։ Պարզապէս այլանդակութիւն է ըսել թէ ֆաշականութիւնը որ եւ է բան օրինակած է ոեւէ մէկէն»։

«Ուղղակի յառաջ պիտի երթանք»ին իտալերէն բառերն են «Թիրէրէմօ տիրիթթօ», որ եթովպական պատերազմին ատեն յօրինուեցաւ եւ որ կը նշանակէ նաեւ «ուղղակի գլխուն պիտի զարնենք»։ Ուրիշ խօսքով, այդ յայտարարութիւնը որ եւ է տարակոյս չի ձգեր թէ Մուսոլինի իր ցեղային քաղաքականութիւնը յառաջ պիտի տանի «Պապին հետ, առանց Պապին կամ Պապին դէմ»,— յարմարցնելով Ազգերու Դաշնակցութեան մասին գործածուած բանաձեւը։

1929ի համաձայնութենէն ի վեր, ամենածանր միջադէպն է այս որ կը ծագի Վատիկանի եւ Իտալիոյ միջեւ։ Արդէն իսկ ֆաշական մամուլը ուժգին յարձակող. կանի մը ձեռնարկած է Պապին բանախօսութեան առթիւ, մասնա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՕՍՔ ԸՆԴ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՄԵԹԱՑ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ու օրե՛ր, օրե՛ր, կը հալածեն զիս աչքերը այդ բոլոր գլուխներուն : Աչքե՛ր, այնքան տարբեր ձեւերով, այնքան տարբեր գոյներով, այնքան տարբեր արտայայտութիւններով, բայց բոլորն ալ աւանդապահները միեւնոյն ու մեծ գաղտնիքին : Անսահման է խռովքը որով կ'ուզեմ տիրանալ իրենց հանելուկին :

«Ի՞նչ ըրած ենք ձեզի, կ'ըսեմ անոնց, մէկիկ մէկիկ, ի՞նչ ըրած ենք ձեր սէրերուն, ձեր խանդավառութիւններուն : Տեսէք, կ'ըսեմ, Պալքաններէն մինչեւ Սէնի ափերն ու Ամերիկաները՝ Մեսրոպեան տառերու ծաղկումին ենք փարած : Դեռ չունչ մը չառած, ուղղելով ճղակոտր բուները մեր, լծուեր ենք՝ քանդուած կամուրջները ձգելու : Մեր կիսաւեր բնախօսութիւնները իրենց առաւելագոյնը կ'արտադրեն՝ ծառայելու համար Հայկազնեան հանճարին ու դատին : Մենք, դարձեալ բուրվառ կը չարժենք այն տաճարներուն մէջ ուր դուք ծնրադրեցիք : Օր չանցնիր որ արարողականութեան մը մէջէն, չյիշկարկենք խէժալը ձեր : Ինչո՞ւ լուռ էք այդպէս՝ ի՞նչ ըրած ենք ձեզի :

Ահա այսպէս պատասխանեցին անոնք, բոլորը, միաբերան ու միահամուռ.

-- «Չկայ Սէր՝ առանց զոհողութեան ամբողջական : Աստուածները իրաւախոհութիւն չեն ճանչնար. կամ քուրմերն էք ու լեգէոնականները անոնց, կամ թշնամիները կոյր թէ արթուն» :

Այո՛, այո՛, այդպէ՛ս --- կը մրմռամ - այդպէս է .. Բոլոր հոգիները անտարակոյս, երկու խումբի կը բաժնուին, յաւիտեանս անմերձանալի անջրպետով, որքան ալ միեւնոյնը ըլլան տառատոկներն իրենց ու մականները : Իրաւները, սուտերը, քուրմերը, վաճառորդները տաճարին :

Ու նժարն անոնց կը մնայ անխախտ որքան ալ մեծ ըլլայ հմտութիւնը սուտ հոգիին, որքան ալ ճարտար խաղերով սեղնարանէ ան՝ բարբառը մեծաւքանչ, որքան ալ փրկաբար ըլլայ ոգեւորութիւնն իր՝ բոլոր գործքին ու բանին նախահարց՝ եթէ մէն մի բոլէ չի հօսիր ամբողջական զոհողութեան աւիշը, թաքուն ու խորհրդաւոր, իր հոգեկանի բջիջներէն :

Եթէ պատրաստ չէ ան, երբ պատմութիւնը նշան ընէ իրեն, ուռճացնելու, սրբագործելու քարոզն իր կեանքին՝ հեղումովն իր արիւնին :

Որովհետեւ, աւա՛ղ, վարակուած եւին ախտաժէտ ոճիլէն, միակ իրական զսպանակը իր ներքին՝ չորթանն է, չողդամն ու հացը լաւաշ :

Արեւոտ օրերուն դուրս կ'ելլէ ան. հօտին երդը անծանօթ է իրեն ու ինք այն է ոչխարին համար՝ ինչ որ ագռաւի հաւկիթն հաւի թուխսին մէջ : Ան կը սակարկէ ամէն ինչ ու, առաջին առիթին, կ'իջեցնէ իր կողոպուտի հարուածը :

Կը տենչայ ան խօլօրէն քղամիդին հովիւի ու չքանչաններուն պսպղուն, բայց ... չի մօտենար բնաւին հօտին, ու սատարաններու միջնորդութեամբ [illegible]

Հորիզոնները կը քննեն, համրանքը գամբռներուն ու ամբութիւնը ցուպերուն՝ ան ապաստանած է թաքստոցին մէջ ապահով, կամ, մտած, պիղծ հրայրքի մը գերի, հարսին ծոցը կամչոտ :

Փոթորիկէն յետոյ, նախճիրներէն ու նոխազներէն՝ ահա ան նորէն, հրապարակին վրայ, փորձ վաճառորդ՝ կարմիր սրբութիւններուն դեռ խոնաւ ...

Ոչ, պիտի խօսի ան՝ որ գնտանն է տեսած, որուն կրակը բացուած է ճակատագրական բոլէի մը : Ցափչտակուած հօտը անոր սրինգին կը կարօտի :

Անգամ մը եւս, պատասխանն անոնց պարզ, հատո՛ւ եւ ահե՛ղ, կը զգենու դարերուն ու հորիզոններուն այն մեծութիւնը որ օրէնքին յաւերժութիւնն է.

-- «Չկայ Սէր՝ առանց զոհողութեան ամբողջական» :

Ու դարձեալ կը հարցնեմ խռովի : Ի՞նչ եղած է գաղտնիքը իրենց, ի՞նչ եղած է դաշնակցելու խորհուրդը իրենց, որպէսզի այսքան մեծ գործ կատարուի --- ցեղը խէժալ մը ստանայ ու մեկնի Ցաղթանակին : Ծանօթ են անոնց մեծ անունները մտաւորականներուն, մեծ մասով վերջը եկած : Բայց այս միւսնե՛րը, համրանքը անանուն մեկնողներուն .. .

Ինչքա՜ն տարբեր են, սակայն, մէկը միւսէն : Ինչքան տարբեր դիմագիծ, ինչքան տարբեր գանկաձեւ, ինչքան խառնուրդ ցեղային, ինչքան տարբեր բնաւորութիւն, ապա ուրեմն ինչքան տարբեր գաղափարաբանութիւն : Ի՞նչ եղած է ուրեմն գաղտնիքը բոլոր այդ ամբողջութիւն տարբերութիւններու վերացման, գաղտնիքը, իրենց դաշ - նակ - ցութեան :

Ու Գործ մը, ի վերջոյ, բուռ մը մարդոց, Գործ մը որուն կիրարկումին դաշտը, դաշտ անծայրածիր, կը տարածուի Փոքր Ասիայէն մինչեւ Իրան, Իրանէն մինչեւ Կովկաս, Կովկասէն արտասահման ... Այսքան կազմալուծող, տարրալուծող պայմաններուն մէջ, արգելքներու այնքան բազմապիսի ու կրանիթեայ ապառաժներուն դիմաց՝ այսքան կուռ ու անհատակելի Գործ :

Գործ, որ պողպատեայ կամքերու զսպանակին տակ, կը սկսի, կը դիմանայ, կ'աճի, տասնեակ տարիներու երկայնքին, հեղնելով տասնեակ տարիներու յարափոփոխ ալիքներու աւերը :

Ի՞նչ եղած է ուրեմն խորհուրդը իրենց անքակտելի երթին :

Դրամապլուխներու մեղրակոյտին չուրջ հաւաքուած մարդկային գուռխներն ու բուները, վաղանցուկ կեանքէ մը վերջ, կը քանդեն ու կը քանդուին : Վարչաձեւերը, կաթնած պետական ամբողջ կազմածներու, ի վերջոյ, կը քանդեն ու կը քանդուին : Մեծ ու պզտիկ ձեռնարկներ, սերունդներու ալիքներուն վրայ՝ կը յայտնուին, ու սերունդներու ալիքներուն հետ՝ կ'անհետանան :

[illegible]

մարդկային ձգտումներուն, որուն համար կայ միայն մէկ լուծում : Միջին ճամբաները, քաղքենի իրաւախոհութիւնները, իրեն համար չեն :

Տեսէք : Գործին կարմիր հորիզոններուն վրայ, ակնարկներովն իրենց ահեղ, անվեհեր հասակները ծառացած՝ Անդրանիկին, Սերոբին, Վազգէնին ..

Ակնարկներ բեռնաւորուած այնպիսի յարձակողականով մը, այնպիսի աններող սրութեամբ, երդուեալ. անհամար, խառացած հոգիներու այնպիսի կամքով մը անհաշտ՝ որուն առջեւ մարմիններու բանակները փախուստ կ'առնեն :

Մէկ լուծում,-- Ցաղթանակը : Ցաղթանակը՝ ամբողջական կոյս :

Ի՞նչ է գաղտնիքը իրենց : Ո՞ւր է խորհուրդը աստուածային : Որո՞նք են հիմնաքարերը իրենց Գործի բուրգին : Ո՞րն է հոգին իրենց Գործի մարմնին : Ո՞ւր է Անտեսանելի զօրա [illegible]

ՀՐԱՉ ՔԱՐԴԱՇԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեծ հետաքրքիր մը եղած եմ հանդէսներու :

Եթէ շատ անգամներ իմ հետաքրքրութիւնս տենչի է փոխուած ու դացեր եմ, ինչպէս երկաթը՝ մագնիսին, միշտ ալ գոհունակ դուրս չեմ եկած : Ընդհակառակն, ամէն անգամ զզջում մը ծներ է ներսս, մորմոքում մը կրծեր է սիրտս : Քիչ անգամներ հետաքրքրութիւնս մասնակի գոհացում է գտած :

Արդարեւ, եթէ առհասարակ որոշ շրջագիծով կ'երեւան մեր հանդէսները ու կեդրոնական գաղափարն ակներեւ է, նոյն լալկան մօթիվները սակայն զանազան ձեւերու տակ, կրկին ու կրկին կ'օրօրեն հոգիները, յաճախ ձանձրալի պատճառելով, փոխանակ նոր կարելիութիւններ փորձելու, նոր ուղիներ գծելու, թելադրելու :

Ու ներքնապէս, վերյիշելով զինադադարի մեր շրջանը, այնքան ալ տարօրինակ չեմ գտներ մեզմէ վերջը եկող պատերազմի սերունդին պարասիրութիւնը, անոնց անտարբեր ու հեստ կեցուածքը ազգային միօրինակութեան հանդէպ : Հայրենաբաղձութիւն, կարօտ եւ մորմոքում ժամանակին եւ բոլոր այն բաներուն որոնք անցեալը կը կազմեն, որոնց վրայ կրնաս երազել դուն քեզի, իբրեւ թէ ասոնք անեղծ, անվթար, դուրս մնային կեանքի խրթին ու չչմեցնող թրթռացումէն :

Խօսինք ներկայի մասին առանց կեղծաւորութեան եւ ապագայի մասին առանց պատրանքի :

Կան հիները, կան եւ նորերը :

Կան տեսնողները, կան եւ չտեսնողները :

Այս վերջիններուն համար բոլոր բռնաւծնելը պատմութիւն են. չեն կրնար հաւատալ նոյն կերպով ինչ կերպ կը հաւատան լրագրի մէջ կարդացուած օրուան դէպքերուն :

Պատմութիւնը, որ գիտուններու եւ քննադատներուն համար կարծական (conjectural) գիտութիւն մըն է, հասարակ մարդուն համար ոստայն մըն է տոյդ պատմուածքներու : Իրականին ապրումները չի կրնար տալ : Մինչ-

դեռ ամէն ինչ որ օրաթերթին մէջ է, յաճախ լուսանկարներով վաւերացուած, ամէնէն սկեպտիկներու [illegible] դամ ապարէզ կը կարդայ :

Շարժանկարին գտած ընդունելութիւնը ուրիշ տեղ պէտք չէ փնտռել : Բոլոր ցուցահանդէսները եւս կը հաստատեն այս իրողութիւնը : Ցեթէ ի՞նչ է պատճառը որ դուսանկարութիւն մը աւելի կը սիրուի ժողովուրդին բոլոր խաւերէն քան ոեւէ ... ւորական լուրջ գործ :

Եղան ժամանակներ, օ՛, միամտութիւն, երբ ժողովուրդին ստուար մասը ինքզինք մտաւորական կը կանչէր. միամտութիւն մը որ ... կարգ ու սարքին բնական արտայայտութիւնը կը թուի : Այն ատեն կը կարդային «Մանդումէի էֆքեար», «Ճէրիտէի Շարքիէ» (դուն աւելի դեռ) : Ասոնք էին սնունդը այն ... քերուն որոնք այսօր իրենք զ... «Հայաստանասէր» կը յորջորջեն, չնայած որ հին դրացիներու բա... րուն պատկերներովը կը դիեցնեն իրենց հոգին :

Վարանամիտ, տատամսող, բա... թեան մէջ հազիւ թէ կը հանդ... քանի մը քննասէր մտքերու, անո... տարաբախտաբար նոյն տենչով ... գործուած չեն, միեւնոյն սրտա... չունին : Ցետոյ կայ հետաքրքիր տասարդներու բազմութիւնը : ... մասը յուսախաբ կը դառնայ ... ժամկարի գրականութեան, կը ... ուի անով, այնքան ալ ապուշ բ... գտներ անոր մէջ, նոյն իսկ ե... սարսուռներ ալ կ'ունենայ :

Հինը նոր ընելու մարմաջը մարդուս բնական մէկ հակում... շատ անգամ սխալ, վնասակար դիմք կուտայ :

Թերեւս խորհիք հիմա թէ այ... թադրութիւններս անտրամաբան... են, թէ այս կարգի իրողութեան... դրադառնալով մարդ կրնայ չփո... թեան մէջ մխրճուիլ. ու ձեր այ... նուզք ողջմտութիւնը աւելի ... պիտի ունենայ այս անգամ ... խիստ զգայուն իմաստասիրութի...

Որովհետեւ, քննադատել՝ ... դարման որոճալու, առանց ծրագ... ամփոփելու առնուազն զուր բան...

Քիչ մը պատրանք ունենանք ... վրայ : Դէպի բարին եղած ամէն ... օգտակար է : Զուր բան է զատել... չանակել անոնք որ լափուելու են ... մանուած : Ժամանակի կորուստ ...

Շինել պէտք է, համադրել կա... տեղծել :

Ես չեմ յուսահատիր մեր թա... նէն, մեր հրաժշտութենէն : Ասոն... ւելի մատչելի են մտահաճոյք... ծանօթ բազմութեան : Բայց մ... այն մեր պատմական դէպքերը կ... վերապրիլ :

Կենդանի պատկերներ, ներկա... ցումներ, տոհմիկ տարազներով ... նաւորուած, արհաւիրքի օրերէն, ... դիւթութեան պատուաստով, ... տերական որքան մեծ ապաւորու... կրնան գործել, որքան աւելի պե... խօս են, իրականութեան մօտիկ, ... րումներ հայթայթող քան բոլոր ... ներն ու գիրերը :

Վիպականութենէն վերջ՝ իրա... նութիւնը ապրեցանք, հարազատ ... մատչելի իրականութիւն մը : Այ... [illegible]

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Հ. Ց. Դ. "ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ,, ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒՄ ՊՈՏՃԸ

ՏԻՏՐՈՅԹ, 18 Յունիս — [illegible]

ՀԻՆԸ ԵՒ ՆՈՐԸ

[illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (121)

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY

Trans: J. M.

Դրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Թարգմ. Ժ. Մ.

[illegible]

(Շար.)

ազատագրական պայքարի ծննդեան օ-
րերէն իսկ։ Հ. Կ. Խաչի պատմութիւ-
նը իր մէջ կը պատկերացնէ գերա-
զանցապէս ճշմարիտ Հայ կինը, յա-
ճախ նոյն իսկ գրել-կարդալ չգիտ-
ցող, սակայն իր կատարած հերոսա-
կան գործերով ամէնէն ալ բարձր եւ
պաշտելի Հայ կինը։ Ընդարձակօրէն
պատկերացուց նաեւ մեր կեդրոնին՝
Ամերիկայի Կ. Խաչի 29 տարի առաջ
կազմուած եւ իր բոլոր մասնաճիւղե-
րով ծագման օրերէն մինչեւ այսօր,
կատարած հսկայ գործերը, յանուն
ցեղին պահպանման եւ նոր սերունդի
փրկութեան։

Ներկաները խոր գոհունակութեամբ
լսեցին այս հմտալից բանախօսութիւ-
նը եւ ջերմօրէն ծափահարեցին։

Ծրջ. վարչութեան կողմէ Օր. Ֆլօ-
րա Անահիտ ողջունելով Անկէնի մաս-
նաճիւղը եւ գրուատելով անոր բեղուն
գործունէութիւնը՝ նոր եռանդ եւ յա-
ջողութիւն մաղթեց իրենց բոլոր ձեռ-
նարկներուն, եւ շեշտեց որ եթէ մեր
միութեան գլխաւոր նպատակը ամէն
բանէ առաջ նոր սերունդը Հայ պա-
հելու գործն է։ Բայց լաւագոյն չէ՞
ըսել «ջանանք մեծերը, հին սերունդը
Հայ պահել», այլապէս տունէն դուրս
ամէն ճիգ, որչափ ալ ուժեղ ըլլայ՝
մեծ մասամբ ապարդիւն կը մնայ իրա-
կանացնելու համար հայապահպան-
ման վսեմ գաղափարը։ Որչափ ան-
փոյթ մնան ծնողքը եւ տան մեծերը,
այնչափ աւելի դահավիժօրէն կ'ուծա-
նայ մեզմէ նոր սերունդը, եւ կ'իյնայ
անդարձ, հրապոյրներու եւ նորու-
թիւններու այս գլխէ օտարութեան
գիրկը, ուր՝ մեծերն անգամ կը կա-
խարդուին յաճախ։ Եւ անդրադառնա-
լով օրուան տօնին, Վարդավառի գե-
ղեցիկ Հայ տօնին, թելադրեց որ ներ-
կաները, հին սերունդէն վերապրողնե-
րը, թող յիշեն, չմոռնան Հայկական
այս մեծ տօները, իրենց ծննդավայրե-
րը, իրենց զով եւ կենսատու աղբիւր-
ներն ու կանանչ լեռները, ծաղկալից
դաշտերն ու սրբավայրերը, մանա-
ւանդ իրենց ուխտագնացութիւնները։
Թող յիշեն, հոգ չէ, արցունքով եւ
կսկծալի կարօտով, բայց յիշեն, եւ
կարօտով աւանդեն զանոնք պզտիկնե-
րուն, աւանդեն իբրեւ սուրբ յիշա-
տակները անմոռաց, անաղարտ պահե-
լու, եւ զանոնք վերակենդանացնելու
աղերսանքով։

Հայրենաշունչ մթնոլորտի մը մէջ
սկսաւ Թէյասեղանին զուարթութիւ-
նը։ Բոլորին փափաքին համաձայն՝
սեղանապետի պաշտօնը կրկին յանձ-
նուելով Պ. Ս. Տէր Թովմասեանի, եւ
մինչեւ ժամը 8ը ապրեցանք Հայ ջեր-
միկ միջավայրի մը մէջ, ճառերով,
արտասանութիւններով եւ երգերով։

Ցաջորդաբար խօսք առին Պ. Պ.
Հայկ Օհանեան, Անդրանիկ Բաբերդ-
եան եւ Հայկ Սարգիսեան, բոլորն ալ
Կ. Խաչի ներբողանքով, մեր իրակա-
նութեան մէջ Հայ կնոջ կատարած ու
կատարելիք մեծ դերերը մատնանշե-
լով, եւ բարձրացնելով Հայ կինը ոչ
միայն իբրեւ մայր, այլեւ իբրեւ օրի-
նակելի կին մեր պատմութեան մէջ։

Քաղցրաշունչ եւ սրտագրաւ երգեր
երգեցին տիկ. Զ. Տէր Թովմասեան
դաշնակով եւ Անկէնի սանուհիներէն
Օրիորդ Ա. Զէյթունլեան։

Հայ լեզուին ձօնուած՝ Սիպիլին ըս-
քանչելի արտասանութիւն մը ըրաւ
փոքրիկն Ժիրայր Բաբերդեան, յուզե-
լով ներկաները։ Նոյնպէս հազիւ հինգ
տարեկան Լուսիկ Տէրպալեան, ներ-
կաներու առաջարկով «Երեք համբոյ-
րը» արտասանեց, յստակ եւ գրաւիչ
ձայնով, եւ երգեց «Մեր Հայրենիք»էն,
ըսելու համար թէ ի զուր են, զուր օ-
տարին բռնութիւնները եւ հմայքնե-
րը, բաւական է որ ուզէ Հայ մայրը։

Եւ Հայ մայրը պիտի ունենայ այդ
կամքը, պիտի ունենայ, եթէ կ'ուզէ
որ չկորսուի մեր նոր սերունդը։

Բոլորը, ճառերը, երգերը եւ արտա-
սանութիւններն արժանացան ջերմ ծա-
փերու։

Ահա Կ. Խաչի կատարելիք գլխաւոր
դերը, նորը փրկել հինին կամքովը
միայն։

Սեղանապետը հանդէսը փակեց գե-
ղեցիկ եւ ճառով մը, եւ ներկաները ա-
կամայ բաժնուեցան այս խանդավառ
մթնոլորտէն։

Ամէնէն կազդուրիչ երեւոյթը այն է
որ մեր տարագիր բեկորները հետզհե-
տէ աւելի մեծ ոգեւորութեամբ կը
փութան հաւաքուիլ Հայկական նմա-
նօրինակ ձեռնարկներու շուրջ, եւ կը
քաջալերեն զանոնք, ծարաւի Թափով
մը։

Զուր չեն անցնիր խումբ մը գիտա-
կիցներու եւ նուիրուածներու ճիգերը։

ԱՆԱՀԻՏ

«ԴԻՒՑԱԶՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ»

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կարդացի Յակոբ Հի-
սայեանի կազմած գիրքը։

Թէեւ փոքր, 127 էջով, բայց առան-
ձին հատոր մըն է, միայն Մկրտիչ
Եօթնեղբայրեանի դիւցազնական դըր-
ուագներով։ Պէտք է կարդայ ամէն ե-
րիտասարդ։ Ան որ տեսած եւ լսած է
Թուրքիոյ բարբարոսութիւնները, ան-
կարելի է որ մոռնայ։

Եղեռնի հերոսը 15 տարեկանէն տե-
սած ըլլալով Թուրքին վայրենութիւ-
նը, վրէժ կ'ուխտէ իր տարեկիցներուն
հետ։ 1915ին Ուրֆայի հերոսամար-
տին մէջ իր պարտքը կատարելով,
վերջին անգամ Թուրքին ձեռքը ողջ
չանցնելու համար իր վերջին մէկ գն-
դակով վերջ կուտայ իր կեանքին։

Փոքրիկ պատմութիւն մը միայն,
իր կեանքէն։ 1912ի ամառը Հայերը այ-
գիները կ'ելլեն, ամէն ընտանիք երկու
երեք ամսուան պաշարով։ Նոյնը կ'ը-
նեն Թուրքերը։

Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան կ'իմանայ
թէ Մահմուտ անուն սրիկայ մը Հա-
յերը կը նեղէ։ Կ'որոշէ լաւ դաս մը
տալ այդ շունին։ Կը հետապնդէ զայն
եւ օր մը այգիներու եւ քաղաքի ճամ-
բուն վրայ բռնելով, այնչափ կը ծեծէ
որ Մահմուտ այլեւս չի կրնար շար-
ժիլ։ Ոսկորներն ալ կոտրելէ վերջ,
կ'ըսէ.

— «Գնա տեսածդ պատմէ, անգամ
մըն ալ Հայու մէկ մազին եթէ դպիս,
կը սպաննեմ քեզ։ Հայը այսպէս կը
ծեծէ»։

Երբ անցորդները անշարժութեան
մատնուած Մահմուտը Ուրֆա կը բե-
րեն եւ կը հարցնեն թէ ո՞վ էր որ քեզ
այս վիճակին հասցուց, կը պատաս-
խանէ.— «Հայ մըն էր»։

Լսողները կը զարմանան եւ չեն հա-
ւատար որ Հայ մը կրնայ համարձակիլ
Թուրքի մը հետ այսպէս վարուիլ։
Մահմուտ կը պատասխանէ.

— Այս Հայը ուրիշ Հայ էր, փէրիի
կը նմանէր։ Ցանկարծ դիմացս տըն-
կուեցաւ, անունս հարցուց եւ յիշեց
բոլոր այն չարագործութիւնները եւ
վնասները որ հասցուցած եմ Հայե-
րու։ Ետոյ մօտեցաւ, գետին տապա-
լեց զիս եւ այս վիճակին հասցնելէն
վերջ ըսաւ որ եթէ նորէն Հայոց հետ
գէշ վարուիմ, զիս պիտի սպաննէ,
Խամա՛ն մարդ էր այս Հայը, ուրիշ
Հայերու չէր նմաներ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՄԷՋ

Փարիզի մէջ բացուեցաւ արտասահ-
ման ապրող Ֆրանսացիներու Միու-
թեան համագումարը։ Թէ համագու-
մարին եւ թէ Միութեան նախագահն է
Անրի Պէրանժէ, նախագահ Ծերակոյ-
տի արտաքին յանձնաժողովին։

Այս Միութեան կազմած վիճակա-
գրութեան համաձայն, արտասահմա-
նի մէջ կը բնակին մօտաւորապէս 600
հազար Ֆրանսացիներ.—

Միացեալ-Նահանգներու մէջ՝ 130
հազար, Պելճիքայի մէջ՝ 80.000, Ար-
ճէնթինայի մէջ՝ 70.000, Զուիցերիոյ
մէջ՝ 50.000, Անգլիոյ մէջ՝ 25.000,
Եգիպտոսի մէջ՝ 15.000, Պրազիլիոյ
մէջ՝ 14.000, Չիլիի մէջ՝ 8000։ Իտա-
լիոյ մէջ՝ 6500, Լեհաստանի մէջ՝ 1500,
Գերմանիոյ մէջ՝ 10.000։ Նախ քան քա-
ղաքացիական կռիւները, Սպանիոյ
մէջ՝ 18.000։

Եւ հիմա, բաղդատութեան համար,
ներկայացնենք օտարները Ֆրանսայի
մէջ.—

Իտալացիներ՝ 897.732, Լեհեր՝ 463,-
143, Սպանիացիներ՝ 350.000, Գերմա-
նացիներ՝ 49.786։

Դիտելի է որ Ֆրանսայի մէջ բնակող
օտարականներու մեծամասնութիւնը
բանուոր է, մինչ արտասահմանի մէջ
բնակող Ֆրանսացիները ընդհանրա-
պէս մտաւորականներ, ճարտարա-
գէտներ, եւայլն։

Ի՞նչ կը հետեւի այս վիճակագրա-
կան զասէն.—

Ֆրանսա չի գաղթեր։ Գաղթող ժո-
ղովուրդները ընդհանրապէս կուգան
այն երկիրներէն ուր աշխատանքը կը
պակսի կամ բնակչութիւնը կը յորդի։
Ճիշդ է, որ հին ատեն Ֆրանսացիները
եւս կը գաղթէին, Նորմանտիայէն հա-
րիւր հազարներով գացած հաստատ-
ուած են Անգլիոյ մէջ 1600ական թը-
ուականներուն։ Հիմա գաղթողները Ի-
տալացիներն են ու Լեհերը,— առա-
ջինները 10 միլիոնի կը հասնին իրենց
երկրէն դուրս։ Ֆրանսացիները, թէեւ
թիւով քիչ, բայց կը պատկանին ընտ-
րանի դասակարգին։ Անոնց շնորհիւ
է որ հիմնուած են պատմական ձեռ-
նարկներ,— Սուէզի, Փանամայի եւ
Կորնթոսի ջրանցքները, Աթէնքի ելեկ-
տրական կայանը, Ուաշինկթըն քաղա-
քին յատակագիծը Ֆրանսացիներու
գործեր են։ Եգիպտոսի մշակութային
կեանքը մեծ բան կը պարտի Ֆրանսա-
ցիներուն, որոնք դպրոցներով եւ
ճարտարարուեստական ձեռնարկնե-
րով նպաստած են վերելքին։ Արտա-
սահման բնակող Ֆրանսացիներուն
մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն նաեւ
Ֆրանսացի ուսուցիչները։ Այսպէս
1340 Ֆրանսական դպրոցներ կան 53
օտար երկիրներու մէջ։

Պէտք է մեր ներկայ սերունդը կար-
դայ այսպիսի գրքեր ու չմոռնայ
1915ի սարսափները։ Հայը այլեւս չի
խաբուիր, Հայը վախկոտ չէ։

Յ. Կ. ԼԱՀԼԻԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԾԻԼԵՐ ՈՐ ԿԸ ԾԱՂԿԻՆ

Լէ գ'Օլիվ (Մարսէյլ).— Հունձքի
շրջան։ Ամէն կողմ դպրոցական կեան-
քի եռուզեռ- Մարսէյլի գրեթէ բոլոր
արուարձանները իրենց կարելին ըրած
են հայ մանուկին բերնին մէջ պահե-
լու հայ լեզուն։

Այս պաշտօնական ձեռնարկներէ
դուրս կան եւ հատուկտորներ որոնք
անծանօթ կը մնան մամուլին եւ ժո-
ղովուրդի։

Անոնք կը նմանին այն հունտերուն ո-
րոնք մշակին ձեռքէն վրիպած ինկած
են շրջանակէն դուրս եւ սակայն ծիլ
կ'արձակեն եւ արմատ կը բռնեն։

Ենհանդիպեցայ անցած օր այսպիսի
հատիկ մը, Լէ գ'Օլիվի մէջ։ Հա-
մեստ սենեակի մը մէջ, համեստ հայ
օրիորդի մը ձեռնարկը։

Հինգ տարեկանէն տասնըչորս եւ ա-
ւելի երկսեռ խումբ մը, որոնց թիւը
25ի կը հասնէր։ Անոնց մէջ կան եւ
ամուսնացած երիտասարդ-հայուհիներ
որոնք եկած են հայ գիրը սորվելու,
այնքան եռանդուն որքան միւսները։

Օր. Վարդ-Արփի Դարբինեան, բնիկ
Կարնեցի, ինքն իր գլխուն ձեռնարկած
է այս համեստ գործին, իբրեւ բարո-
յական աջակից ունենալով քանի մը
անձեր, Պ. Պ. Բալըսեան եւ Տապաղ-
եան։

Հաւաքած է գիւղին փոքրիկները եւ
շաբաթական երկու օրուան աշխա-
տանքով շատ գովելի արդիւնք մը
ձեռք բերած է։

Փոքրերը սիրունիկ եւ ճլվլուն, կ'եր-
գեն հայերէն մանկական երգեր։

Մեծերը սահուն կերպով կը կար-
դան ու կը գրեն հայ լեզուն։

Գիրերը մաքուր, տետրակները կո-
կիկ, կարդացած նիւթին իմաստին
բաւական թափանցած եւ գեղեցիկ կը-
տորներու արտասանութիւնով ու հա-
յերէն յարմար երգերով ալ ետ չեն
մնար ազգ. մարմիններու հովանաւո-
րած ձեռնարկներէն։

Օրիորդը 6—7 ամսուան կարճ ժա-
մանակամիջոցի մը մէջ շաբաթական
4 ժամով կրցած է այս արդիւնքին
հասնիլ, առանց նիւթական միջոցի,—
դանձուած գումարներով հազիւ սեն-
եակին — դպրոց — եւ իր ճամբու
ծախքը կրնայ հայթայթել։

Տղաքը թէեւ մեծ մասով Մարսէյլ
են ծնած, բայց երբ ծննդավայրը հար-
ցուցի եւ պատասխանեցին,— Վանե-
ցի, Մարզուանցի, Արմաշցի եւ Պոլ-
սեցի։

Աս ալ մխիթարութիւն մը չէ՞։

Հայ մը

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Յուսաբեր» իր կարգին վերլուծե-
լով էջմիածինէն հասած հուչակաւոր
նամակը, հետեւեալ խորհրդածու-
թիւնները կ'ընէ երկրորդ խմբագրա-
կանի մը մէջ (20 յուլիս).

— «Արդ, ի՞նչ պատահած է որ Մա-
յիս 24ին գրած եւ շատ շատ մէկ եր-
կու օր ետք Թղթատարին յանձնուած
նամակ մը Եգիպտոս կը հասնի Յուլիս
18ին, այսինքն՝ 54 օր ետք, կարելի՞
է երեւակայել այսքան յապաղում այս
խորհրդաւոր Տեղեկագրի խորհրդա-
ւոր ճամբորդութեան մասին։ Երեւա-
նէն Եգիպտոս նամակները կը ստաց-
ուին 12—13 օրէն, աւելցուցէք քանի
մը օր ալ ի յարգանս Գերագոյն Խոր-
հուրդի «Տեղեկագրին» հանդիսաւոր
ճամբորդութեան, եւ թող օրերու թի-
ւը հասնի 20ի, ո՞ւր դետեղենք սակայն
մնացեալ 34 օրերը։ Զհարցնե՞նք, արդ-
եօք, իրաւ, տեղեկագիրը «ուղար-
կուա՞ծ» էր, Երուսաղէմի հեռագրին
ստացման պահուն թէ նոյն հեռագրի
հարկադրանքին տակ խմբագրուեցաւ
ան եւ Թղթատարին յանձնուեցաւ,
Յուլիսի սկիզբը։ Ո՞րն է իրականու-
թիւնը եւ ո՞րն է սուտը։ Տեղեկագրի
Մայիս 24 թուակա՞նը թէ հեռագրի
պատասխան «ուղարկուած»ը։ Այս կէ-
տերը կը պարզուին անշուշտ հետզհե-
տէ, բայց չեն դադրիր այժմէն իսկ
խախտելու «Տեղեկագիր»ին վաւերա-
կանութիւնը։

Կայ սակայն այլ ծանրակշիռ պարա-
գայ մը։

«Տեղեկագիրը» կը հրաւիրէ մեզ ա-
ղօթելու էջմիածնայ «անսասանու-
թեան», «համազգային եկեղեցի. ժո-
ղովի» գումարման եւ «ընդհանրական
Հայրապետ»ի ընտրութեան յաջողու-
թեան մասին։ Այս առթիւ կը հաւաս-
տէ մեզ նաեւ Խորհրդ. Հայաստանի
կառավարութեան «բարեհաճ վերա-
բերմունքը»։

Անկարելի չէ։ Երբ կարելի է կա-
թողիկոս մը խեղդամահ ընել եւ յետոյ
«սրտի կաթուածից» մեռած յայտա-
րարել ու անդամահատութենէ ետքն
ալ հաստատել, ինչո՞ւ կարելի չէ թա-
լանուած վանքին մէջ խրտուիլակ մը
զետեղել, իբրեւ գործիք Չեկայի եւ
գործակատար, որու թեկնածուները
նախապատրաստուած են արդէն. Չէօ-
րէքճեան Արք. եւ կողքին ալ Արսէն
Արք. այն Ղլտճեանը՝ որուն անունը
յիշուած է Չեկայի գործակալներու
ցանկին մէջ, բայց որուն անունը իբ-
րեւ անարժան, չյիշատակուեցաւ Ե-
րուսաղէմի պատրիարքութեան օրկա-
նին կողմէ, երբ Գերագոյն Խորհուրդի
միւս անդամներուն անունը յիշուեցաւ
վերջերս։

Ո՞ւր են միւսները, Մեսրոպ եւ Բագ-
րատ Արքեպիսկոպոսները, որոնցմէ
մէկը կամ միւսը Ղլտճեանէն աւելի
իրաւունք ունէին Գերագոյն Խորհուր-
դին կողմէ վաւերագրելու։

Ո՞ւր են, ո՞ղջ թէ մեռած «սրտի
կաթուածից»...

Հաւաս «Տեղեկագիր»ը, կաթողի-
կոսի մահուան պարագաներուն շուրջ։
Եւ հաւաս ապրիլ 6ին պատահած դէպ-
քը՝ երբ թէ մայիս 24 թուակիր նամա-
կով մը, որ աշխարհի շրջանը ընելով
54 օրէն հասած է արտասահման։

Էջմիածնի մէջ պատահած «դէպք»ե-
րէն կարեւորագոյնը՝ կաթողիկոսի մը
մահն է. արդ, երբ այս կարեւորա-
գոյն «դէպք»ը աւելի քան 3 ամիսէն կը
հաղորդուի, քանի՞ ամիսէն պիտի հա-
ղորդուին երկրորդական նշանակու-
թիւն ունեցող դէպքերը, այսուհետեւ։

Բայց թողունք այս հարցումները,
որոնք մթին ծալքերու մէջ կ'առնեն
Մայր Աթոռը եւ կուգան ամէնէն բա-
րեմիտ եւ աննախապաշար Հայն իսկ
դնելու ահաւոր իրականութեան մը եւ
ճիւաղային արարքներու առջեւ, ո-
րոնք չեն կրնար պարտկուիլ։ Չենք
կրնար հաւատալ, ոչ մէկ պարկեշտ
Հայ չի կրնար հաւատալ «տեղեկա-
գրին», ցորչափ հոն չեն պարզուած
այն բազմաթիւ մութ եւ կասկածելի
կէտերը, որոնք ցցուած կը մնան ամէն
մտածող Հայու մտքին ու սրտին մէջ։

Հաւաս «Տեղեկագիր»ը, պատաս-
խա՞նն է ան Երուսաղէմի Պատրիար-
քին անձկալից հեռագիրներուն։ Փաս-
տօրէն այո, քանի որ այդպէս հեռա-
գրուեցաւ։

Բայց պատասխա՞նն է ան իրապէս,
քանի որ տրուած հեռագիրներու բո-
վանդակութեան բազմաթիւ կէտերը
կը մնան անպատասխանի եւ անստոյգ։
Երուսաղէմ ունի՞ միջոցները եւ պէտք
եղած հեղինակութիւնը, էջմիածնայ
այսօրուան տէրերը խօսեցնելու եւ
խոստովանցնելու։

Կը մնայ սակայն ուրիշ ճակատ մը։

«Հայաստանեան» ճակատը որ ոչ
միայն խնդրանք այլեւ «պահանջ» կը
դնէր, ի՛նչ արիութիւն, «որդիական ի-
րաւունքի յիշեցումով», եւ լուր կ'ու-
զէր, զո՞հ է այս առած լուրէն, խա-
ղա՞ղ է հիմա իր վշտահար ու վրդով-
ուած սիրտը։ Պիտի կրնա՞յ յայտա-
րարել իրեն յատուկ քաջութեամբ, թէ
էջմիածնի մէջ անբնականոն ոչինչ
պատահած է եւ կաթողիկոսը սրտի
կաթուածէ մեռած է, ինչպէս հաւա-
նական նկատած էին արդէն ռամկա-
վար ծանօթ գրողներ, Ամերիկայէն եւ
Եւրոպայէն ալ...

Անհրաժեշտ է այժմ ճշդել դիրքերը՝
լուրի ստուգութեան հանդէպ, կեանքի
եւ իրողութիւններու առջեւ դիրքեր
ճշդելէ ետք։

Մենք պատրանքներ չունինք. ոչ ալ
նախապաշարումներ, ոչ ալ որ եւ է
շահ՝ կաթողիկոսը խեղդամահ եւ էջ-
միածինը թալանուած ցոյց տալու
մէջ։

Ոչ պատրանքներ, ոչ ալ շահ ու-
նէինք, երբ հայ մտաւորականութիւնը
կոտորուեցաւ այնքան անխնայօրէն,
եւ նոյն աղբիւրներէ քաղելով հաղոր-
դեցինք։ Հերքեցին մեր տեղեկութիւն-
ները, յետոյ հաստատելու համար
դժբախտաբար, իրականութիւնը։
Մեր թղթակիցները չեն հնարեր եւ չեն
կրնար հնարել այս չարաշուք իրողու-
թիւնները։

Ունին հաւաստի աղբիւրներ, որքան
հնար է, եւ կը լսեն հարիւրաւոր փա-
խստականներ Հայաստանէն։

Ահա ուրեմն՝ մեր հաստատումնե-
րը, ահա Երուսաղէմի պատրիարքի հե-
ռագիրները եւ այս բոլորին «պատաս-
խան»ը։

Առենն է որ բոլորը ճշդեն իրենց
դիրքերը, կացութիւնը յստակօրէն
տեսնելէ ետք։

Լուրը եկաւ էջմիածնէն ...»։

ՎՐԻՊԱԿ.— «Հայերը Հնդկաստանի
մէջ» յօդուածաշարքին մէջ սպրդած
են հետեւեալ վրիպակները.— Միրզա
Զիւլ Քառնէն՝ պէտք է ըլլայ Միրզա
Զիւլ Քառնէն, Մասի պապա Ծօնն՝
Մասի Պապա Ծօն, Հնդիկները Հնդ-
կաստանի մէջ՝ Հնդիկները Հայաստա-
նի մէջ։ Գ. մասի մէջ, 11րդ տողի
մէջ աշխատանոց՝ աղքատանոց։

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Մէկ երկու կիներէ զատ, ամէնքն
ալ այր էին, ճերմակ մազերով, խոր-
շոմած երեսներով, նաեւ երիտասարդ-
ներ, որոնց վառվռուն աչքերը ուշա-
դրութիւն կը հրաւիրէին, որոնցմէ շա-
տերը Պոլիս եղած էին եւ ամէնքն ալ
շատ մօտէն տեղեակ էին երկրին քա-
ղաքական կացութեան։ Խօսակցու-
թիւնը ընդհանուր էր, ամէն նիւթի վը-
րայ, բայց այլապէս հայկական ընկե-
րային հաւաքումներու առթիւ ան-
պակաս եղող երաժշտութիւնը չկար։
Ձայները կամաց կ'ելլէին, եւ աշխոյժ
դէմքերը լրջացած։

Մարտիկ քայլ մը առաջ եկաւ եւ
թեթեւ մը ձեռքը վեր առաւ։ Իրեն ա-
մէնէն մօտը կեցողները լռեցին եւ
զարմանքով անոր կը նայէին։ Ուրիշ-
ներն ալ հետզհետէ ուշադիր եղան։
Բարձրաձայն ըսաւ.—

«Վայրկեան մը ունկնդրութիւն,
խնդրեմ»։

Սենեակին մէջ երկաթեայ լռու-
թիւն։

«Գիտենք, որ Թուրք իշխանութիւն-
ները ժամանակէ մը ի վեր նախապատ-
րաստութիւններ կը տեսնեն, հայ ժո-
ղովուրդը սահմանի մարզերէն ներ-
սերը քշելու, տեղափոխելու համար։
Մենք նախապէս իբրեւ պատերազմա-
կան կարգադրութիւն նկատեցինք այս
պատրաստութիւնները, խորհելով թէ
իրենց որոշումը, որքան ալ մեզի հա-
մար խիստ, կրնայ արդարանալ զին-
ուորական տեսակէտով։ Հիմա, քիչ
առաջ բացարձակապէս վստահելի հե-
ռագիր մը առինք Պոլսէն, թէ որոշ-
ուած է բոլոր Հայերուն տեղահանու-
թիւնը դէպի արեւելեան Սուրիա եւ
Միջագետք»։

Ժողովականներէն ոչ մին վրդովու-
մի նշան չտուաւ, լռութիւնը միշտ
երկաթեայ։ Իւրաքանչիւրը իր անձին
համար ըմբռնեց կայծակի արագու-
թեամբ այս լուրին կարեւորութիւնն
ու հետեւանքը։

Մեղմ ձայնով Մարտիկ նորէն ըս-
կսաւ.—

«Ասով կ'անհետանայ Թուրք կառա-
վարութեան հետ հասկացողութեան
մը գալու համար մեր ամենավերջին
յոյսը։ Տեղական իշխանութիւններուն
համար անկարելի է այսպիսի որոշում
մը կամ կարգադրութիւն մը տանելի
պայմաններով գործադրել։ Ամէնքս ալ
գիտենք, թէ հիմա արդէն որքան դժ-
ուար է նոյն իսկ զինուորական փո-
խադրութիւններու կանոնաւոր կեր-
պով կատարուիլը։ Գիտենք թէ զօր-
քերը անօթի են։ Ուրեմն մեր վիճա՞կը
ինչ պիտի ըլլայ առաջին օրէն։ Ամէն
մարդ ինքզինքը պիտի հոգայ, բայց
քանի՞ հոգի կարող վիճակի մէջ է։
Բայց ամէն մարդ իր գլխուն ճարը
պէտք է նայի»։

«Գլխուն ճարը», պոռաց Ամբարեա-
նի խորունկ ձայնը։ «Ի՞նչ գլխու ճար։
Ճար մար չկայ։ Պէ՛տք է կռուինք»,
եւ խօսքը տեղէն ցատկեց։ «Ի՞նչ ը-
նել է, ամէն մարդ գլխուն ճարը նա-
յի, երբ այսքան անհնարին վիճակի
մը կը մատնուինք։ Ետոյ, ի՞նչ կը-
նար ընել, ի՞նչ բանի համար, ո՞ւր,
երբ արդէն երկիրը հազիւ մէկ մի գա-
ւառակի բնակիչներուն ուտելիքին կը-
նայ հասնիլ։ Ո՞ւր պիտի գտնենք ու-
տեստ հազարաւորներու համար, ի՞նչ-
պէս պիտի փոխադրենք, երբ արդէն
ամէն ինչ բանակին համար գրաւուած
է կամ պիտի գրաւուի։ Մեր կիներով
ու զաւակներով ի՞նչպէս հարիւրաւոր
քիլոմեթր հետիոտն պիտի քալենք
կամ պիտի թափառինք Իսրայէլացի-
ներուն պէս։ Ո՛չ, պէտք է, պէտք է
հիմա կռուինք»։

«Այո՛, անշուշտ, պոռացին երի-
տասարդները»։ Պիտի կռուինք եւ պի-
տի ցուցնենք Թուրքերուն, թէ մենք
Գարահիսարցիներս գոնէ պիտի չձը-
գենք որ ոչխարի պէս մորթեն մեզ, եւ
արջառի պէս իրենց առջեւէն քշեն։
Միթէ պատրաստ չե՞նք։ Պիտի դիմա-
դրենք», արձագանգեց ամէն կողմէն
սրահը։

«Դիմադրել, ո՞րչափ ատեն», ազ-
դարարեց Գառնիկ Տամաճեան։

«Մինչեւ որ Ռուսերը գան», պա-
տասխանեց մէկը։

«Ռուսե՛րը», գոռացուց այս միջո-
ցին Սիրանոյշ, նստած տեղէն ցատ-
կելով։ «Խենթեցե՞ր էք դուք։ Կ'ու-
զէ՞ք վստահութիւն ընել Ռուսերուն,
որոնք մեզ օտարականի տեղ դրած են,
որոնք կ'ուզեն մեզ, մեր ամբողջ էու-
թիւնը եւ գոյութիւնը փճացնել։ Աւե-
լի լաւ է մարմնաւոր մահը Թուրքե-
րուն մէջ, քան հոգեւորը Ռուսերուն
մէջ։ Հասկցա՞ք։ Այսինքն՝ աւելի լաւ
է որ մարմինով Թուրքերուն կողմէ
սպաննուինք, քան թէ հոգիով Ռուսե-
րուն կողմէ»։

Լռեց։ Աչքերը կը վառէին։ Հասակը
տնկեց, ու կանգնադեղ կեցաւ այրե-
րուն առջեւ, որոնք լուռ պատկառան-
քով մտիկ կ'ընէին։

«Ռուսերը ի՞նչ պիտի ընեն մեզի»,
շարունակեց աւելի հանդարտ։ «Ոչ,
մենք մինակ մեր վրայ կրնանք վստա-
հիլ, պէտք է մենք մեզի վստահինք։
Եթէ արդէն պիտի տեղահանուինք,
գոնէ փորձենք աշխատինք, մեր ձեռ-
քովը ընել սակայ։ Պէտք է միանանք,
եւ Թուրքերուն գործ չձգենք, որով-
հետեւ անոնք չեն կրնար ի գլուխ հա-
նել մեր ամբողջ ժողովուրդը տեղա-
հան ընելու, կերակրելու, հագուեցնե-
լու գործը»։

Գունատ երիտասարդը, որ անգամ
մը արդէն Սիրանոյշին պատասխան
տուած էր, Գարագաշեան, ընդմիջեց
Սիրանոյշը։

«Մենք ալ չենք կրնար այդ աշխա-
տութիւնը ստանձնել։ Եթէ նոյն իսկ
Թուրքերը, մեզ ազատ ձգեն որ այդ
գործը ստանձնենք, ինչ որ չեմ կար-
ծեր, մենք չենք կրնար ընել ատիկա»։

«Գոնէ աշխատինք բան մը ընել Գա-
րահիսարի մէջ։ Գոնէ կրնանք հասնիլ
մեր ժողովուրդին եւ մեր ընթացքը
կրնայ օրինակ ծառայել միւս տեղե-
րուն, այնպէս որ կրնանք յուսալ թէ
կառավարութեան որոշումին հետե-
ւանքները կը թեթեւցնենք», ըսաւ Սի-
րանոյշ։

«Ո՛չ, մենք պէտք է զէն ի ձեռին
դիմադրենք Թուրքերուն», պատաս-
խանեց Գարագաշեան։ «Թերեւս կա-
րենանք միայն սա չափը ձեռք բերել
որ յետաձգուի որոշումը։ Եւ երբ
յետաձգուի, կը մնայ միշտ մեզի յու-
սալ թէ Ռուսերը կը հասնին»...

(5)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ
եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն-
րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ
ընթեռնլի եւ մելանով։

ւորապէս զայրանալով սա խօսքէն.— «Մարդ կը զարմանայ թէ Իտալիա ին-չո՞ւ պէտք պիտի ունենար Գերմանիան կապկելու այսքան դժբախտ եղանա-կով մը»: Այս առթիւ «Թրիպունա» կը յուզէ նաեւ Հրէական խնդիրը եւ կ՚ըսէ թէ աշխարհի բոլոր Հրեաները պէտք է քշուին եւ կազմեն իրենց մասնաւոր պետութիւնը, որ եւ է վայրի մը մէջ, եւ կամ, եթէ կարելի չէ այդ, մասնաւոր անցագիրներ ստանան: «Ոչ մէկուն միտքէն կ՚անցնի վնասել Հրեաներուն: Միա՛ն կ՚ուզենք իմանալ թէ ուր կը գտնուին»:

Գերմանիոյ մէջ ալ զայրացած են

Վատիկանի մէջ շատ ծանր կը գտնեն Փաշականութեան ցեղապաշտական հա-կումը: Հաւանական է որ ելք մը գտնուի քանի մը շաբաթէն: Եւ սակայն երկու Առաջնորդներուն, Մուսոլինիի եւ Պապին հրապարակային արտայայտութիւն-ները, 48 ժամուան ընթացքին, սեւ ամպեր կը կուտակեն հորիզոնին վրայ:

Պ. Կայտա, Մուսոլինիի Թարգմանը, երեք սիւնակնոց խմբագրականի մը մէջ դիտել կուտայ թէ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները միշտ աւելի ցեղապաշտութեամբ վարած են իրենց ազգային եւ գաղթային քաղաքականու-թիւնը»:

Գերմանական մամուլն ալ զայրացած է Պապին արտասանած խօսքերէն: Հիթլերական գլխաւոր օրկանը, «Ֆոլքիշէր Պէոպախթէր», դիտել կուտայ թէ Վատիկանի դիւանագիտութիւնը, որ սովորաբար զգուշաւոր եղած է, վեր-ջին ժամանակներս կ՚առաջնորդուի «Պիոս ԺԱ.ի կողմէ, որ 82 տարեկան, այլեւս կարեւորութիւն չի տար դիւանագիտական զգուշութեանց: Զարժեր հեր-քել Պապին այն տեսութիւնը թէ «ամբողջ մարդկութիւնը կը կազմէ միակ ցեղ մը, տիեզերական կաթոլիկ», քանի որ երկու միլիառ մարդիկ ուրիշ կերպ կը խորհին եւ կը ծիծաղին այս տեսութեան վրայ: Զենք ուզեր քննել նաեւ այն ճախաւեր խաղը որ կը ձգտի հռոմէական Փաշականութիւնը գրգռել ցեղա-պաշտութեան դէմ: Մուսոլինի երբէք իսկ տուաւ պատասխան մը որ աւելի ազ-դու եւ աւելի բացորոշ չէր կրնար ըլլալ»:

Ճափոնական ժողով մը Պոլսոյ մէջ?

Պոլսէն կը հեռագրեն .— Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ հետաքրք-րութիւն շարժած է այն լուրը թէ օգոստ. 6ին խորհրդաժողով մը պիտի գու-մարեն Մօտաւոր Արեւելքի ճափոնական ներկայացուցիչները: Ժողովին պի-տի մասնակցին Պալքաններու, Թուրքիոյ, Իրանի, Աֆղանիստանի, Եգիպ-տոսի, Պաղեստինի եւ Իրաքի ճափոնական դեսպանները եւ ներկայացուցիչ-ները: Այս առթիւ պիտի քննուի Ճափոնի քաղաքական եւ տնտեսական կացու-թիւնը Մօտաւոր Արեւելքի եւ հարաւային Եւրոպայի մէջ: Կարգ մը շրջանակ-ներու մէջ կը կարծեն թէ աւելի հաւանական է որ ժողովը զբաղի հակաբոլ-շեւիկ գործունէութեան միացումով եւ զօրացումով:

Ճափոնցիները յարձակեցան Ռուսերուն վրայ 200 զինուոր սպաննելով Մանչուրիոյ մէջ

Նորէն արիւն թափեցաւ: Իբրեւ հետեւանք Մանչուրիոյ սահմանին վրայ պատահած դէպքերու, ճափոնական զօրքը յուլիս 31-ին յարձակում գործեց յուլիս 31ի առտուն: Ճակատամարտը տեւեց չորս ժամ: Հարիւրաւոր զինուորներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան երկու կողմէն ալ: Ճափոնական աղբիւրէ կը հաստատեն թէ զօրքը յաջողեցաւ ետ առնել վի-ճելի շրջանը, Զանկֆունկ, ետ մղելով խորհրդային զօրքը, գրաւելով 11 հրա-սայլ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ: Ուրիշ հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ խորհրդային զօրքը ռմբակոծեց երկու սահմանամերձ քաղաքներ Քորէայի մէջ:

Աւելորդ է ըսել թէ շատ ծանր հետեւանքներ կրնայ ունենալ այս յարձա-կումը. ճիշդ այն պահուն երբ բանակցութիւններ կը կատարուէին վէճը խա-ղաղութեամբ լուծելու: Սակայն յայտնի չէ թէ ինչ դիրք պիտի բռնէ Մոսկ-ուա որ միշտ կը պնդէր թէ Զանկֆունկ Սիպերիոյ սահմանին մէջ կը գտնուի: Կը հաստատուի թէ երկու կողմերն ալ մեծ ուժեր կեդրոնացուցած են սահմա-նին վրայ, վիճելի շրջանին մօտ:

Կիրակի օրուան ճակատամարտը սկսաւ ժամը 2ին, երբ Ճափոնցիները ռուսական դիրքերուն վրայ յարձակեցան երկու կէտերէ միաժամանակ: Ճա-փոնական զեկոյցը կը խոստովանի թէ «մեծ կորուստներ կրեցին, մէջն ըլլա-լով քանի մը սպաներ» եւ թէ Ռուսերը ունեցան 200 մեռեալ:

Ճակատամարտը շատ բուռն հանգամանք ունէր: Ցետոյ անմիջապէս գոր-ծի ձեռնարկեցին դիւանագէտները: Մոսկուայի ճափոնական դեսպանին յանձ-նարարուեցաւ բողոքել խորհրդային իշխանութեան, պնդելով թէ առաջին ան-գամ ռուսական զօրքն էր որ յարձակեցաւ: Ճափոն իր մասին փակուած կը նկատէ միջադէպը, թէեւ զուրսէն դիտողներ շատ յոռետես են: «Մենք զինու զօրութեամբ ետ առինք Մանչուրիոյ հողը եւ ուրիշ բան չենք ուզեր, կ՚ըսէ ճափոնական սպայակոյտին ներկայացուցիչը: Մենք չենք գիտեր թէ Մոսկուա ինչ կը խորհի ընել. բայց եթէ փորձէ ետ առնել այս դիրքերը, այս անգամ աւելի ծանր հարուածով մը պիտի դիմաւորուի»:

Հազարաւոր ճափոնական զինուորներ ճամբայ հանուեցան դէպի Մանչու-րիա:

** Մանչուրիոյ սահմանամերձ շրջանը բազմաթիւ դէպքերու թատերավայր եղած է 1934էն ի վեր: Կարգ մը դէպքեր պատահեցան 1934ին եւ 1935ին, իսկ 1936ին 33 միջադէպեր ծագեցան:

Մոսկուա շատ կարճ զեկոյց մը հրատարակեց նոր ճակատամարտի մա-սին, ծանուցանելով թէ հրացանաձգութիւններ փոխանակուեցան Զանկֆուն-կի մէջ:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐԵՏԷԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ղեկավարներէն երեքը ձերբակալուեցան:

ՎԱՐԶԱՊԵՏ Պ. ՏԱԼԱՏԻԷ, որ Աւինեոն գացած էր Հանրապետութեան նախագահին հետ, ճառ մը խօսելով յորդորեց միացեալ ճակատ կազմել, պատերազմին առաջքը առնելու համար: «Իմ առաջին պարտականութիւնս է արթնութիւն: Բայց ոչ արթնութիւնը, ոչ ալ հաստատակամութիւնը արգելք չեն չափաւորութեան եւ բարիկամեցողութեան: Խաղաղութիւնը դեռին կը չա-...ութիւնը կը կառուցուի: Խաղաղութիւնը կը պաշտպանուի: Ազգե-րու փրկութիւնը կը պահանջէ սեւեռած ճիգ մը յամառ եւ յարատեւ»: Հանրապետութեան նախագահն ալ նոյն իմաստով խօսեցաւ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութիւնները անընդհատ կը շարունակուին: Ոստիկա-նութիւնը կրակ բանալով սպաննեց ութ աւարեկիչներ: Երուսաղէմի մէկ սի-նակոկին մէջ զրուած ռումբ մը պայթելով, հինգ հոգի վիրաւորուեցան: Հայ-ֆայի մէջ ռումբ մը նետուեցաւ հրէական հանրակառքի մը մէջ: Աղջիկ մը մե-ռաւ եւ 12 հոգի վիրաւորուեցան: Ոստիկանութիւնը կողովարարձ էշ մը բռնեց որուն վրայ ռումբ մը տեղաւորուած էր:

43 ՀՈԳԻ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ շաբաթ իրիկուն, երբ ստորերկրեայ երկա-թուղիի (Մէթրօ) երկու կառախումբեր իրարու զարնուեցան Քոնպայի գծին վրայ: Երթեւեկը ընդհատուեցաւ 45 վայրկեան: Քննութենէն կ՚երեւայ թէ ելեկտրական հոսանքը նուազած ըլլալով, ազդանշանը տեսանելի չէր:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի բանուորները միշտ կը մերժեն աշխատիլ կիրակի օրերը: Մեծ քանակութեամբ պտուղներ կը փտին նաւերուն մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՄԸ ԻՆԺԵՆԻՐԸ ԿԱԽԵՑ Մարսէյլի բանտին մէջ, իմանա-լով որ 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած է, իբրեւ լրտես:

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊԻ մէջ ինքնաշարժ մը մայթին վրայ ցատկելով, զարնուե-ցաւ անցորդներուն: Մէկ հոգի մեռաւ, վեց հոգի վիրաւորուեցան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ (հեծելանիւով) վերջացաւ կիրակի օր: Մրցումը շահեցաւ Իտալացի մը, Պարթալի: Երկրորդ հանդիսացաւ Պելժիացի մը, եր-րորդ՝ Ֆրանսացի մը: Մուսոլինի շնորհաւորեց Պարթալին եւ արծաթ շքա-նշան մը նուիրեց:

ՍՊԱՆԻՈՅ կռիւները կը շարունակուին նոյն կատաղութեամբ: Զօր. Ֆրան-քօ օգնական զօրք ղրկեց Եբրոյի ճակատը, ուր Հանրապետականները կարեւոր յաղթանակ մը շահած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին երկրորդ նստաշրջանը պիտի բացուի օգոստ. 10ին: Մասնաւորապէս պիտի քն-նուի 1938ի նախահաշիւը, որ 23 միլիառ րուբլիի յաւելում մը կը ցուցնէ նա-խորդին վրայ:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ կը հեռագրեն թէ Իրաքի կառավարութիւնը նոր մենաշնորհ մը տուած է անգլիական ընկերութեան, քարիւղի հորեր շահագործելու համար հարաւային շրջանին մէջ, աւելի նպաստաւոր պայմաններով:

Հ. Յ. Դ.

Գործունէութիւն

ԳՈՒԱԼԻՒԶԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 6 Օգոս-տոս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը, կա-րեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 5 Օգոստոս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, բոլոր ընկերներու ներկայու-թիւնը պարտաւորիչ է: Զեկուցում՝ ներկայացուցչական ժողովի եւ կարե-ւոր օրակարգ:

Մեծ Դաշտահանդէս — Գիւղազնացութիւն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ

ՓՈՆՑԻ ՇԷՐԻԻ ընկ. ԹԻՒՐՔՄԷՆԵԱՆի ծառաստանին մէջ

7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8ը:

Պիտի ըլլան երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն եւ անակնկալներ:

Եւրոպական պարերը պիտի վարէ նոյն ՕՐՔԵՍԹՐ մը:

Սիրով կը հրաւիրուին Վիէնի, Տէսինի, Սէն Մօրիսի, Նէօվիլի եւ շրջանի ընկերները եւ համակիրները:

ԳԻՆ՝ 5 ՖՐԱՆՔ: Փոքրիկներու համար կէս գին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆի ՎԱՐՈՒԺԱՆ կոմիտէի կողմէ

7 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ:

Կը նախագահէ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԴՈՒԽՈՒՄՃԵԱՆ

Գեղարուեստական նոխ բաժին: Առատ պիւֆէ:

Փափաքողներ՝ իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:

Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի:

Ընտանեկան մեծ դաշտահանդէս

Նախաձեռնութեամբ՝ ՊՈՄՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՄԻԱՀԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

7 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը

Trois Lues Etablissement Rampalի զովասուն պարտէզին մէջ

Ներկայ կ՚ըլլայ Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, նուագ եւ հաճելի անակնկալներ:

Մուտք՝ 2 ֆրանք:

Իջնել 7 Թիւ հանրակառքի վերջաւորութեան:

Դաշտահանդէս

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմի-տէի կողմէ, 21 Օգոստոս կիրակի ամբողջ օրը:

Կը խնդրուի չի խաչաձեւել:

ՖՐ. Կ. Խ.ՋԻ ՕՐԱՑՈՅՑԵՐԸ

Շրջ. վարչութիւնը քաջալերուած անցեալ տարուան իր ՕՐԱՑՈՅՑներուն գտած ընդունելութենէն, ձեռնարկած է 1939ի համար եւս կազմել իր սե-փական ՕՐԱՑՈՅՑները շատ աւելի խնամուած եւ գեղեցիկ հրատարակու-թեամբ մը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ՀԻՍԱՅԵԱՆԻ

ԴԻՒՑԱԶՆՕՂԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

(Բնական լուսանկարներով)

ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ

(Ուրֆայի հերոսամարտի ղեկավար)

Գին՝ Ֆրանսա 8 ֆրանք, Սուրիա 6 ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ:

Բոլոր ապաստանքները կանխիկ

Ստանալու համար դիմել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil. Asnières Seine France.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մաս-նաճիւղի վարչութիւնը շնորհակա-լութիւն կը յայտնէ տիկ. Հայկանոյշ Տէր-Յարութիւնեանի որ 50 ֆրանք ղրկած է, որպէսզի մեր օդափոխու-թեան կայանը գտնուող պզտիկնե-րուն մէկ օր շաքար բաշխուի:

Շնորհակալութիւն նաեւ Պ. եւ Տիկ. Թագւորեանի որ 100 ֆրանք, եւ Պ. եւ Տիկ. Ետամինաբոյժ փանոսեանի, որոնք 50 ֆր. նուիրած էին Թէյա-սեղանին օրը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէն-Լուի «Ակնունի» են-թակոմիտէիս բոլոր ընկերները ի-րենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Պօղոս Յովսէփեանի եւ ընկ. Միհրան Նազարեանի ու բոլոր պարագաներուն, ընկեր Յովսէփ-եանի պզտիկին տխուր մահուան առթիւ. նմանապէս Պ. Կիրակոս Մա-կարեանին եւ իրեն բոլոր պարագա-ներուն՝ իր հօրը տխուր մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօղոս Յովսէփեանի պզտիկին մահուան առթիւ փոխան ծաղկե-պսակի Սէն-Լուի Կարմիր Խաչի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները. — Պ. Պօղոս Յովսէփեան հայրը՝ 50 ֆր., քեռին՝ Պ. Տէր-Մովսէսեան 50 ֆր., եղբայրները՝ Գ. Յովսէփեան 20 ֆր., Միհրան Խաչատուրեան 10 ֆր., Յարութիւն Պըժեան 10 ֆր., Հաճի Աֆիմեան 5 ֆր., Խաչատուր Տէր-Տէրեան 15 ֆր., Գրիգոր Գալուստ-եան 5 ֆր., ըմն 12 ֆր.:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 76
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 3 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3798

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՃԵՂՔ ՄԸ ԵՒ ՆՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐ

Անընդհատ կը բանի դիւանագիտական մեքենան, մէկ օրէն միւսը նոր անակնկալի մը առջեւ դնելով աշխարհը:

Ահաւասիկ երկու նոր դէպքեր,— վերահաստատում Պուլկարիոյ զինուորական իրաւունքներուն եւ պզտիկ ճակատամարտ մը՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ:

Իսկ երրորդ տագնապ մը, չեխական Թնճուկը, որ սեղանի վրայ էր արդէն, այս շաբթու կը մտնէ իր ամէնէն վճռական հրջանին մէջ: Ոչ միայն չեխական կառավարութիւնը յօրինած - վերջացուցած է ազգութեանց նոր սահմանադրութիւնը, այլ եւ Փրակա կը գտնուի լորտ Րընսիմէն, Անգլիոյ նախկին առեւտրական նախարարը, որ պիտի գործէ իբրեւ միջնորդ եւ խորհրդական:

Անջատելով Ծայր. Արեւելքի տագնապը, միւս երկուքը կարելի է նկատել նոյն ցանցին տարբեր օղակները: Նոյն իսկ Մանչուրիոյ տագնապը կրնայ օղակ մը համարուիլ, իբրեւ տարբեր մէկ երեսը զանազան առանցքներու եւ ճակատներու:

Այս տեսակէտէն, ո՛րքան ուշագրաւ է Մօտաւոր Արեւելքի եւ Պալքաններու ճափոնական դեսպաններուն խորհրդաժողովը, որ պիտի գումարուի Պոլսոյ մէջ, ինչպէս կը հաւաստեն օրուան թերթերը:

Ինչո՞վ իրարու հետ կապուած են չեխական եւ պուլկարական խնդիրները:

Երեւութապէս, ազգութեանց իրաւունքներուն խնդիրն է որ կը յուզուի Չեխօսլովաքիոյ մէջ, առաջնորդութեամբ հիթլերական Գերմաններու, որոնց վերջին պահուն միացան Սլովաքները, Հունգարները եւ միւսները:

Իսկապէս ալ, ազգութեանց խնդիր մը կ'ալեկոծէ այդ յետպատերազմեան հանրապետութիւնը, ինչպէս ժամանակին, Աւստրիա – Հունգարիան, որ խառնարան մըն էր բազմացեղ ժողովուրդներու:

Եւ չեխական կառավարութիւնը լուրջ փորձ մը կը կատարէ, գոհացում տալու համար եղած տրտունջներուն: Զափազանցութիւն չէ, երբ կ'ըսեն թէ ծրագրուած առանձնաշնորհները շատ աւելի լայն են քան ուրիշ որ եւ է երկրի մէջ:

Բայց կը թուի թէ նոր ծրագիրն ալ պիտի չգոհացնէ մանաւանդ Գերմանները, որոնք պարզապէս ինքնօրինութիւն կը պահանջեն: Ոչ միայն ազգային – վարչական, այլ եւ հողային:

Բուն Թնճուկն ալ այստեղ է, միջազգային տեսակէտով:

Որ եւ է հողային ինքնօրինութիւն կամ դաշնակցային կազմակերպութիւն կը նշանակէ վերիվայր հրջել հաստատուած կարգ ու սարքը: Ուրիշ խօսքով, կազմալուծել Չեխօսլովաքիան, զոր յաղթականները ծրագրեցին եւ հաստատեցին իբրեւ պատուար մը Գերմանիոյ դէմ:

Արդ, այս հեռանկարը կ'ահաբեկէ ոչ միայն Չեխիան, այլ եւ արեւմտեան Եւրոպան եւ Խ. Միութիւնը, որ Ֆրանսայէն առաջ զինուորական դաշինք մը կնքած է փոքրիկ հանրապետութեան հետ: Այդ պարագան կրնայ պատերազմ ալ պայթեցնել, ինչպէս միշտ կ'ազդարարեն Չեխերն ու իրենց բարեկամները:

Վտանգը այնքան ակներեւ է որ, Մեծն Բրիտանիան որ եւ է յանձնառութիւն չստանձնելով հանդերձ, փութաց հանդարտեցնել Ֆրանսան, ճնշելով թէ Փրակայի եւ Պերլինի վրայ:

Ճնշումի վճռական փորձն է որ պիտի կատարուի այժմ, լորտ Րընսիմէնի միջոցաւ:

Լոնտոնի մէջ ի զուր կը պնդեն թէ «միջնորդ»ը որ եւ է պաշտօնական հանգամանք չունի եւ պիտի գործէ իր անձնական հայեցողութեամբ: Դիւանագիտական խաղ մըն ալ այս է, երեւոյթները փրկելու համար: Եւ անիրաւ չեն ճախակողմեան թերթերը, երբ դիտել կու տան թէ Չէմպըրլէն կ'ուզէ նեղել Չեխերը, որպէսզի գոհացնեն Հիթլերը:

Արդարեւ, Մեծն Բրիտանիոյ համար ձեռնտու է որ եւ է սակարկութեան տկարներու գլխուն, պատերազմը եթէ ոչ խափանելու, գոնէ յետաձգելու համար:

Միւս կողմէ, Լոնտոն ինքն ալ մտահոգութեամբ կը դիտէ հիթլերական Գերմանիոյ յարաճուն գերակշռութիւնը, Կեդր. եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Եւ ահա նոր խաղ մը:

Տարիներով պարտուած Պուլկարիան լքելէ վերջ, Անգլիա եւ Ֆրանսա ապահոված ըլլալով Լոնտոն - Էնկիւրի – Փարիզ առանցքը, իրենց ուժը թափեցին Պալքաններուն վրայ, որպէսզի չափով մը գոհացնեն Պուլկարիան: Որպէսզի այս փոքր պետութիւնը չըհրապուրուի գերմանական խայծերէն. հիմա որ Աւստրիոյ կցումով ճամբայ մը բացուած է դէպի Սեւ ծով, Դանուբի միջոցաւ:

Անշուշտ Պուլկարիան ուրախ է զինուորական իրաւունքներու վերահաստատման համար: Բայց ի՞նչ օգուտ, երբ անոր չի յաջորդեր հողային իրաւունքը,— առ նուազն ելք դէպի ծով:

Մեծերը ճեղք մը բացին գերմանական ճակատին վրայ, խաբէութիւն մը աւելի զօրացնելու համար, յանուն խաղաղութեան, ինչպէս կը չափորեն միշտ:

Իրականին մէջ, այս ալ տեսակ մը ռազմափորձ է, ի նախատեսութիւն գալիք դէպքերու: Ամէն պարագայի մէջ, մրցակցութեան, գերակշռութեան պայքար մը:

Պալքանները թանկագին շտեմարան մը կը կազմեն, իբրեւ ռազմական ուժ: Լոնտոն եւ Փարիզ Էնկիւրին ալ իրենց հետ ունենալով — ողջ մնայ Սանճաքը — նեղացուցիչ կացութիւն մը կը ստեղծեն Պերլինի համար:

Ինչ որ ձախողեցաւ 1914ին, նորէն կը փորձուի այսօր, Պուլկարիան ալ կապելու համար մեծ եւ Փոքր Համաձայնութեանց չարժանիքին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ՎԱՐ ԱՌԻՆ ՉՈՐՍ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳ 50 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ

Երկուշաբթի նոր դէպք մը պատահեցաւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ, աւելի ծանրացնելով կացութիւնը:

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, ճափոնական զօրքը կիրակի օր յարձակելով գրաւած էր վիճելի հրջանը, Զանկֆունկ: Երկուշաբթի խորհրդային օդանաւեր երկու անգամ թռան այդ քաղաքին վրայ, եւ ռմբակոծեցին ճափոնական զօրքը: Ժամը 2.30ին խորհրդային ծանր ռմբաձիգ օդանաւեր սահմանը անցան եւ ռմբակոծեցին Քորէայի երկաթուղին: Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ չորս խորհրդային օդանաւեր վար առնուեցան, հակօդային թնդանօթներու կրակով:

Իսկ խորհրդային կառավարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.— Յուլիս 31ին Ճափոնցիները ռմբաբաեցին սահմանը: Ճափոնական զօրքը յանկարծ կրակ բացաւ եւ յարձակեցաւ սահմանի զօրքին վրայ: Ճափոնցիները գրաւեցին խորհրդային հողը, չորս քիլոմեթր խորութեամբ: Կռիւը քանի մը ժամ տեւեց: Ճափոնցիները ծանր կորուստներ կրեցին: Խորհրդային զօրքին կորուստները յայտնի չեն տակաւին:

Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդային օդանաւերու անյաջող ռմբակոծութենէն վերջ, 300 զինուորներ եւ երկու հրասայլեր յարձակում գործեցին, Զանկֆունկի վերագրաւումէն տասը ժամ վերջը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, 30 խորհրդային զինուորներ սպաննուած են մէկ ժամուան կռուի ընթացքին:

Մինչ այս մինչ այն, երկու կողմերն ալ արագօրէն զինուոր կը համախմբեն սահմանին վրայ: Ճափոնի մէջ զինուորական եւ նախարարական խորհուրդները իրարու կը յաջորդեն: Կայսերական սպայակոյտին նախագահը կարճ կապեց իր արձակուրդը, մայրաքաղաք վերադառնալու համար: Իսկ պատերազմական նախարարը ժողովի հրաւիրեց զօրապետները: Ճափոն առ այժմ սպասողական դիրք բռնած է, բայց արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը կ'ազդարարէ թէ «համբերութիւնն ալ սահման ունի»: Ներկայացուցիչը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Հավասի թղթակցին.

— «Խաղաղութեան եւ պատերազմի հաւանականութիւնները հաւասար են, 50 առ հարիւր՝ երկուքին համար ալ: Ամէն բան կախում ունի Խ. Միութեան բռնելիք դիրքէն: Յաջորդ երկու - երեք օրերը վճռական պիտի ըլլան: Ճափոն իր մասին ամէն բան պիտի փորձէ, սահմանափակելու համար ընդհարումը: Մեր բանակը կը զգուշանայ գրգռիչ արարքներէ: Մեր օդանաւերը չթռան ճակատելու համար խորհրդային օդանաւերուն դէմ, եւ այս վերջինները վար առնուեցան հակօդային թնդանօթներով»:

Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը աւելցուց թէ Չինաստանի մէջ կատարուած գործողութիւնները պիտի չդադրին, եթէ պատերազմ ծագի Ճափոնի եւ Խ. Միութեան միջեւ: «Ճափոն կրնայ շարունակել իր յառաջխաղացութիւնը Հանքէուի վրայ, նոյն իսկ եթէ պատերազմ ծագի Ռուսաստանի հետ, որովհետեւ բաւարար ուժ ունի խորհրդային սահմանին վրայ, յարգել տալու համար Մանչուրիոյ հողը»:

Պատերազմական նախարարութիւնն ալ իր կարգին զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ զինուորական խորհուրդը որոշեց զգուշանալ կացութեան ծանրացումէն, բայց արթնութեամբ պիտի հսկէ, վճռապէս պատասխանելու համար, եթէ Խ. Միութիւնը շարունակէ իր գրգռիչ ընթացքը:

Ճափոնի կայսրը ունկնդրութեան ընդունեց պատերազմական նախարարը եւ սպայակոյտին նախագահը: Միեւնոյն ատեն, Ճափոն իր դեսպանին միջոցաւ կը փորձէ վերսկսիլ բանակցութիւնները Խ. Միութեան հետ, սահմանավէճը կարգադրելու համար: Ճափոնցիները բացարձակապէս կը պահանջեն որ վերահաստատուի նախկին կացութիւնը, այսինքն Ռուսերը չփորձեն ետ առնել Զանկֆունկը:

Ընդհանուր յուզում Խ. Միութեան մէջ

Մանչուրիոյ դէպքերը մեծ յուզում պատճառեցին Խ. Միութեան մէջ: Մոսկուայի Երիտասարդական Միութեան օրկանը, «Կոմսոմոլսկայա Պրաւտա» հետեւեալ տողերը կը նուիրէ յուլիս 31ի դէպքի զոհերուն.

— «Քնացէք խաղաղութեամբ, սիրելի եղբայրներ: Մենք երբեք պիտի չըմոռնանք ձեր մարդասպանները: Ձեր արեան իւրաքանչիւր կաթիլին համար ...ը լիտրերով արիւն պիտի հոսեցնենք»:

Իսկ զինուորական պաշտօնաթերթը կ'ազդարարէ.

— «Խ. Միութիւնը այս յարձակումներուն պիտի պատասխանէ այնպիսի սոսկալի հարուածով մը որ մեր թշնամիները պիտի աւլէ աշխարհի երեսէն»:

Օգոստ. 1ին ամբողջ Խ. Միութեան մէջ տօնուեցաւ «Հակապատերազմեան Միջազգային Օրը»: Այս առթիւ խմբագրական մը հրատարակեց կառավարական օրկանը, «Իզվեստիա», հետեւեալ բովանդակութեամբ.

— «Խ. Միութիւնը միշտ աւելի կը զօրանայ, աւելի սպառնալից կը դառնայ իր թշնամիներուն համար: Խ. Միութեան ժողովուրդները հակառակ են պատերազմին եւ կուսակից խաղաղութեան. բայց եթէ թշնամին համարձակի յարձակիլ մեր վրայ, բոլոր քաղաքացի եւ գիւղացի աշխատաւորները ոտքի պիտի կանգնին մէկ մարդու պէս, պաշտպանելու համար մայր - հայրենիքը եւ խաղաղութիւնը: Ամբողջ մարդկութեան առաջնորդ ընկեր Սթալինի ուժգին ղեկավարութեան տակ, Խ. Միութեան ժողովուրդները արիաբար պիտի դիմադրեն փաշականութեան շուներուն»:

Իրազեկ թղթակիցներ կը հաւաստեն թէ Մոսկուայի մէջ կը ձգտին եղերական հանգամանք չտալ Մանչուրիոյ դէպքերուն: Բայց եւ այնպէս, Ծայր. Արեւելքի խորհրդային բանակը զգուշական միջոցներ ձեռք առած է, վերագրաւելու համար վիճելի հրջանը, եթէ կարելի չըլլայ բանակցութիւններով լուծել խնդիրը:

Ճափոնականներու ժողովը Պոլսոյ մէջ

Լոնտոնի թերթերն ալ կը հաստատեն թէ Մօտաւոր Արեւելքի, Պալքաններու, Խ. Միութեան, Իրաքի, Իրանի, Աֆղանիստանի, Եգիպտոսի եւ արաբական երկիրներու ճափոնական դեսպանները խորհրդակցութիւն մը պիտի կա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԱՓՈՒՐ ՊԱՇՏՕՆ

Ամերիկեան երջանիկ հանրապետութեան մէջ, Թէքսասի նահանգային կառավարիչի աթոռը թափուր է ներկայիս:

Ժողովրդավար կուսակցութիւնը այդ աթոռին թեկնածու կը ներկայացնէ մըստըր Լի Տէնիըլը որ ... ջաղացպան մըն է, սանկ ֆիչիկ մըն ալ բանաստեղծ, եթէ զոռ ընէ՝ վիպասան ալ կրնայ ըլլալ (բարեբախտաբար Հայ չէ, եւ նախանձելու պատճառ չունինք մենք):

Իր ընտրութիւնը յաջողցնելու համար, մեր ջաղացպանը փրոփականտի ելած է արդէն նահանգին մէջ, ընկերակցութեամբ՝ տասնեակ մը ...նըւագածուներու, որոնք բոլորն ալ հագուած են ներմակ պլուզներ, կռնակներուն վրայ գրուած՝ մըստըր Լի Տէնիըլի ջաղացքէն ելած ալիւրին տեսակներուն անունը եւ տասնաբանեայ պատուիրանքները,— մի՛ շնար, մի՛ սպաններ, մի՛ երդնուր, մի՛ գողնար, եւն.:

Թէքսասի ապագայ նահանգապետին քաղաքականութիւնը անշուշտ հանգանակուած չէ բոլորովին տասնաբանեայ պատուիրանքներուն մէջ: Մըստ. Լի Տէնիըլ ուրիշ «հունար»ներ ալ ունի: Ամէն անգամ որ նուագածուները փչեն ու յոգնին քաղաքին հրապարակին վրայ, իր կառքին մէջ ոտքի կը կանգնի, կը նետէ քառաքագէտի դիմակը, գլխուն կը յարէ բանաստեղծի դափնեպսակը եւ կ'երգէ.

Էյ, Թէքսասցի, լա՛ւ պատգամ,
Նահանգապետ որ ըլլամ,
Ցորեն. գարի լաւ կ'աղամ,
Զունեւորին բուռ բուռ տամ:
Հայ - Թուխ Մարիամ, Թուխ Մարիամ,
Խմոր բռնէ ժամէ ժամ,
Հացին եփէ համադամ,
Վարդերու պէս անթառամ:

Ի՞նչ հարկ մնացեալը: Թէքսասի ապագայ կառավարիչը,— տեսակ մը փոխ - արքայ,— այսպէ՛ս կը ներկայացնէ ինքզինք, իր քաղաքականութիւնը եւ իր «հունար»ները: Եւ Թէքսասի ժողովուրդը, վստահ եմ, վաղը զինք պիտի ընտրէ նահանգապետ:

Ահա, այսպէս, աշխարհի ամենամեծ եւ իմաստուն պետութիւններէն՝ Ամերիկայի նահանգապետը բանաստեղծ է եւ ջաղացպան, ի՛նչ հրաշալի դաս համեստութեան: Պիտի ըսէք թէ համեստութիւն չէ՞, եթէ Հայոց ամենամեծ Կրեսոսեան կազմակերպութեան Առաջնորդը եւս նոյնպէս բանաստեղծ է եւ ... (բառ մը որ յանգ կը կազմէ ջաղացպանին հետ): Բայց մեր ազգային իշխանութեանց մէջ ի՛նչքան ջաղացպաններ, որոնք իրենց ... աղօնը կ'աղան առանց ականջ կախելու տասնաբանեայ պատուիրանքներուն, կամ բանաստեղծութեան:

ԱՐԱՑ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՓԱԿՈՒԱԾ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԽՆԴԻՐԸ

"Հայերը պիտի վայելեն բոլոր առանձնաշնորհները"

«Նիւ Եորք Թայմզ»ի լաւատեղեակ թղթակիցը, Ժոզէֆ Լէվի, Պէյրութէն Թուրքիա անցած ըլլալով, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Պոլսէն.—

Ալէքսանտրէթի մասին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութենէն ետք, որ այդ հրջանը ինքնավար կը դարձնէր ֆրանքօ-թրքական վարչութեան մը եւ ֆրանսական ու թրքական զինուորներու պաշտպանութեան տակ, Թուրքիան փափաքեցաւ որ բարեկամական դաշինք մը կնքուի սուրիական կառավարութեան հետ: Նպատակն էր սահմանաճշդում մը եւ մաքսի նման խնդիրներ կարգադրել: Բանակցութիւնները երկու շաբաթ առաջ սկսան Էնկիւրիի մէջ, բայց սուրիացի ներկայացուցիչները դժգոհութիւն յայտնեցին Ալէքսանտրէթի շուրջ ֆրանքօ-թրքական կարգադրութեան մասին եւ մերժեցին անիկա ընդունիլ իբրեւ փակուած խնդիր:

Սուրիացիները այդ հարցի լուծման համար զանազան առաջարկներ ներկայացուցին, բայց Թուրքերը ամէնքն ալ մերժեցին: Սուրիական ամէնէն վերջին առաջարկը որ բանակցութիւններու խզումին պատճառ եղաւ, այդ հողամասը երկուքի բաժնելու մասին էր, Թուրքերը սահմանային մէկ բաժինը, մէջն ըլլալով Ալէքսանտրէթ քաղաքն ու Անտիոքը եւ մնացած մասը մնար Սուրիոյ:

Թուրքերը այս առաջարկը նկատի առին լրջօրէն եւ հակառակ նախագահ Քէմալ Աթաթուրքի վատառողջութեան, անոր նախագահութեան տակ դահլիճի նիստ մը տեղի ունեցաւ զբօսանաւին մէջ: Այդ նիստին մէջ որ երեքուկէս ժամ տեւած էր, որոշուեցաւ մերժել բաժանման առաջարկը եւ յետաձգել բանակցութիւնները:

Գրողը այս խողութիւնները իմացաւ Թուրքիոյ ամենաբարձր հեղինակութիւններէն:

Ալէքսանտրէթի ամբողջ խնդիրը ազգային արժանապատուութեան հարց էր մեզի համար, յայտարարեց արտաքին նախարար Թէֆիք Րիւշտի Արաս: Մենք յանձն առած ենք այդ հրջանը անջատ ինքնավար պետութիւն մը դարձնել եւ այդ յանձնառութիւնը կը նկատենք նուիրական»:

— «Ձեր զինուորները ե՞րբ Հալէպ պիտի մտնեն»:

...րարը պատասխանեց.

— «Երբե՛ք, երբեք: Մենք ոչ Հալէպը կ'ուզենք, ոչ ալ Սուրիոյ որեւէ մէկ մասը, եթէ մեզի նուէր ալ տրուի: Ես կը կրկնեմ թէ մենք աւելի հող ձեռք բերել չենք ուզեր: Թուրքիա կրկին տարածութիւնն ունի Ֆրանսայի, բնակչութեամբ շատ նօսր: Մենք հիմա զբաղած ենք Թուրք քաղաքացիները Պալքաններէն եւ ուրիշ տեղերէ հայրենիք վերադարձնելու գործով: Մենք ժողովուրդի պէտք ունինք եւ ոչ թէ հողերու: Ինչպէս ըսի, Ալէքսանտրէթի գաւառը ազգային արժանապատուութեան հարց է, ինչ որ նուիրական է մեզի»:

Թէեւ Թուրքերը շատ կը փափաքին որ Սուրիոյ հետ իրենց յարաբերութիւնները բարեկամական ըլլան, բայց կը յայտարարեն թէ Ալէքսանտրէթի խնդիրը միայն Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ վերաբերեալ բան մըն է եւ քանի որ այդ երկու պետութիւններուն միջեւ համաձայնութիւն մը գոյացած է, Թուրքերը փակուած կը նկատեն խնդիրը: Ոչ մէկ պարագայի տակ, կը պնդեն, խնդիրը պիտի վերաբանան Սուրիոյ հետ:

Արաս ամէնէն աւելի կը բաղձար այս գրողին վրայ ձգել լայն տպաւորութիւն մը Ալէքսանտրէթի հրջանը բնակող Հայերը պիտի վայելեն այն ապահովութիւններն ու առանձնաշնորհները, որ մինչեւ հիմա վայելած են, եւ աւելին իսկ: Ըսաւ թէ հայ համայնքութեան ներկայացուցիչները պիտի մասնակցին այս ինքնավար պետութեան կառավարութեան եւ որեւէ խտիր պիտի չըդրուի այդ հրջանի զանազան համայնքներուն միջեւ: Աւելին, ըսաւ, հոն ապրողներէն ոչ մէկը ենթակայ պիտի ըլլայ թրքական օրէնքներուն: Գոյութիւն պիտի չունենայ զինուորական ծառայութիւն:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՎԵՐՋ

Կը յիշեն մեր ընթերցողները, թէ Խ. Միութեան մէջ կատարուած վերջին ընտրութիւններէն քանի մը շաբաթ առաջ ֆրանսական կարեւոր թերթի մը խորհրդածութիւնները թարգմանաբար հաղորդած էինք։ Կը յիշուի անշուշտ թէ այդ խորհրդածութիւններուն տիրող գիծը սուր հեգնութիւնն էր, մանաւանդ Սթալինի եւ անոր շուրջ յածող քանի մը խածաններու հանդէպ, այն իմաստով թէ Խ. Հանրապետութիւններու, դաշնակցական կամ ինքնօրէն անուանեալ երկիրներուն անունով ընտրուելիք այդ Գերագոյն Խորհուրդները ուրիշ բան չեն, ուրիշ նպատակի համար չեն եղած, այլ Սթալինը աստուածացնելու։

Հիմա ընտրութիւններուն արդիւնքէն վերջ, նոյն թերթը ընդարձակ խմբագրական մըն ալ գրած է, յայտնապէս կծու եւ հեգնական ակնարկութիւններով եւ կէտադրութիւններով, որոնք այն պատճառաւ աւելի աչքի կը զարնեն, որովհետեւ նոյն թերթը, ցարդ, հալած իւղի պէս կուլ կուտար Մոսկուայէն եկած բոլոր տեղեկութիւնները, գինովնալու աստիճան։ Խնդիր է թէ կամաց կամաց ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ իրենք զիրենք խելացիի տեղ դնող այս ձեւ թերթերու խմբագրութիւններուն մէջ։ Եթէ քաղաքական ծանօթ նկատումներն ու լեզուի փականքները չըլլան, տեսէք ինչ փոթորիկներու պոռթկալը պիտի տեսնէին Սթալին եւ Սթալինեանք իրենց դէմ։

Բայց դառնանք մեր ֆրանսական թերթին խորհրդածութիւններուն, եւ անոնց ամփոփումը տանք մեր ընթերցողներուն…

Ինչպէս գիտէք, մէն մի ընտրական շրջանակի համար միակ ընտրելիի դրութիւնը կար, այսինքն՝ պաշտօնական ընտրելի մը, պարտաւորիչ։ Այդ դիւրին է հասկնալ թէ համայնավարներուն գործ մնացած չէր, ամէն բան բանի պիտի ըլլար, բայց անոնք ալ նորէն գործի վրայ էին։ Կը հասկցուի թէ այս կերպով շահեցան նորէն իրենց հարիւրին 99, նոյն իսկ աւելի․․ Այս ընտրական շրջանը մեծ առիթ մը եղաւ քարոզութեան։ Գիտէք արդէն որ համայնավարական քարոզութիւնը չօմաժ չունի բնաւ … Այս մասին մէկ օրինակ մը տանք, կը բաւէ։ Մոսկուայի ընտրական շրջանակը՝ որ Սթալինի անունով կը կոչուի՝ եւ որուն միակ ընտրելին … Սթալինն էր, 5 հազար տասնըվեց համայնավար քարոզիչ ունէր, 128 վստահելի անձերու հսկողութեան տակ, ասոնք ալ կուսակցութեան կողմէ նշանակուած, եւ այսպէս Սթալինի սուրբ խօսքը, տեղն է ըսել՝ «Տիրոջ խօսքը», կը տարածէին հաւաքումներու, հրապարակային ժողովներու, դպրոցներու, գործարաններու մէջ, նոյն իսկ քուէարկուներուն տուները կ'երթային …

Մոսկուայի այդ շրջանակին մէջ տուն չմնաց որ չայցելէին, ամբողջ տուները, յարկերը, վեր վար կը պըտտէին, պակասները կը հարցնէին, ի՞նչպէս են, աղէ՞կ են, տղոց առողջութիւնը ի՞նչպէս է, կուսակցութեան հանդէպ իրենց բռնած դիրքը ի՞նչ է, եւն. եւն.։ Բայց այլ առակ լուսաբուէ … բոլոր այս քարոզիչները ճառ կը կարդան տուներուն մէջ, թէ Սթալին հայրիկը ի՞նչ բարիքներ կը մտածէ իրենց համար, թէ ինչե՞ր ըրած է արդէն երկրին համար, եւ ինչեր կը խորհի ընել տակաւին ամէնուն երջանկութեան համար։ Ասկէ զատ, չորս ահազին սրահներու մէջ յառաջ ցուցահանդէս մը կազմակերպուեցաւ, կենդանագիրներով, պատկերներով, գիրքերով, վիճակագրութիւններով, պատի ծանուցումներով խճողուած, անշուշտ կը հասկնաք՝ ամէնքը Սթալինի համար … եւ … ձրի նաեւ, մուտքն ալ, ելքն ալ։ Ցուցադրուած էին նաեւ անհամար շնորհաւորական նամակներ եւ ուղերձներ, աշխարհի ամէն կողմէն Սթալինի ղրկուած, գովաբանելով անոր հանճարը, անոր անձնուիրութիւնը ժողովուրդին հանդէպ, ո՜հ, ամենամեծ մարդը մեր ժամանակին եւ նոյն իսկ -- բոլոր ժամանակներուն, նամակներ յաճախ ստորագրուած հարիւրաւոր եւ հազարաւոր գիտուններէ, գիւղացիներէ, զինուորներէ, գործաւորներէ … Ամէնքն ալ դասերնին գոց ըրած էին ընտրական շրջանին բացումէն առաջ։ Ուրեմն, աւելորդ է ըսել թէ ընտրութիւնները ի՞նչ կարգի ընթացքի, ոգեւորութեամբ եւ միակերպութեամբ տեղի ունեցան, թէ ինչպէս բոլոր բռնադատուած պաշտօնական ընտրելիները յաջողեցան։ Սթալին յաղթանակով ընտրուեցաւ քանիցս հանրապետութիւններու մէջ …

Բոլոր Գերագոյն Խորհուրդներէն ամէնէն կարեւորը կը պատկանի այն հանրապետութեան, որ իր սահմանին մէջ կը բովանդակէ հին Մոսկովիստանին հետ, Հարաւային Ռուսիան, Ծայր. Արեւելքը, Արեւմտեան Սիպերիան, Թաթարիստանը, Պաշկիրիան, եւ այլն։

Շահեկան կ'ըլլայ քանի մը մանրամասնութիւններ տալ այդ տարօրինակօրէն սահմանադրական կոչուած երկրին նոյնքան այլանդակ այս նոր Խորհրդարանին կազմութեան վրայ։ Այդ հանրապետութիւնը՝ որուն սահմանները տեսանք վերը, 60 միլիոնէ աւելի ընտրող կը ներկայացնէ։ Ունի 724 երեսփոխան, որոնցմէ 568ը անդամ են համայնավար կուսակցութեան, եւ կը բաղկանան հետեւեալ կերպով․-- 339 գործաւոր, 195 գիւղացի եւ 193 պաշտօնեայ եւ «ազատ մտաւորական»։ Այսպէս գործաւոր եւ գիւղացի միացեալ -- 534 հոգի -- կ'ըլլան, որոնցմէ 380ը այլ եւս պարզ աշխատաւորներ չեն գործարաններու մէջ, այլ զանազան պաշտօններ ունին կուսակցութեան, վարչութիւններուն, արհեստային եւ հողագործական ընկերութիւններու, ինչպէս նաեւ ազգային պաշտպանութեան սպասարկութիւններու մէջ։ Կալինին անգամ հաշուուած է իբրեւ գիւղացի, եւ մարէշալ Վորոշիլով իբրեւ գործաւոր։ Ուրիշ մանրամասնութիւն մը, ինչ կերպով որ կուտայ «Իզվեստիա» --- 727 եւ 185ը բարձրագոյն վարժարաններէ շրջանաւարտ են, 174ը երկրորդական դպրոցներէ, իսկ 368ը նախնական կրթութենէ մը աւելի բան չեն տեսած։

Բայց ինչ որ աւելի յատկանշական է, երեսփոխաններուն բաժանումն է իրենց տարիքին համեմատ։ 10 հոգին տակաւին քսանը չեն անցուցած, քսան տարեկան ալ չեն, հետեւաբար բառ օրէնի չափահաս չեն։ 57ը 21էն 25 տարեկան, 100ը 26էն եւ 30էն միջեւ եղողները, եւ 380ը 31էն 40, վերջապէս՝ 190ը 40էն աւելի։ Այսպէս 167 երեսփոխան 30ը անցուցած չեն։ Այս տեսակէտով 60 միլիոննոց այդ հանրապետութեան խորհրդարանը աշխարհի ամէնէն երիտասարդն է։ Այս պարագան կը շեշտենք, որովհետեւ Սթալինի հետեւած նոր ձգտումն է ասիկա, այսինքն՝ երես տալ երիտասարդներուն, նորեկներուն, եւ անոնց մէջ անձնուէր ու մոլեռանդ կուսակցականները գտնել «հին պահակներ»ուն տեղը, որոնք երթալով աներեւոյթ կ'ըլլան, եւ որոնց անյայտացումը կը փութացնէ … ուզածին պէս գիտցածին պէս, շնորհազրկումներով եւ դատավարութիւններով …

Միեւնոյն ձգտումը կը տեսնուի Սթալինի բռնած ընթացքին մէջ --- կ'ուզէ որ բոլոր հանրապետութիւններու գործակալները -- կոմիսարները - նորերէն ըլլան, «հինները» հեռացուցուած են, գիտենք արդէն թէ ինչ կերպով։ 60 միլիոննոց վերի հանրապետութեան կոմիսարներէն մէկը միայն «հիներէն» է, Պուլկանին, Մոսկուայի Սովետին նախկին նախագահը։ Միւսները կամ շատ քիչ ծանօթ եւ կամ անծանօթ(*)։ «Իզվեստիա»յի հրատարակած լուսանկարներուն նայելով, ամենամեծ մասը երիտասարդներ են, այնպէս որ խնդիր է թէ թերթերը ինչ կենսագրական ծանօթութիւններ պիտի տան անոնց մասին։ Միւս բոլոր Գեր. Խորհուրդներուն համար ալ նոյն բանն է։ Ամենուրեք երիտասարդները կը բռնեն, կը ցայտեն, ինչ որ յատկանշական մէկ գիծն է U.R.S.Sի արդի վիճակին։

Այս առթիւ կ'արժէ յիշեցնել թէ Մոսկուայի մէջ օրէ օր կը սպասուի նոր դատավարութիւններու, հիններու նոր խումբեր պիտի ճակտուին իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ եւ պիտի դատապարտուին։ Ասոնց մէջ կան բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, երէկի հռչակաւորներ, ինչպէս Կրիլենկօ, Խ. Միութեան նախկին մեծանուն ընդհանուր դատախազը որ արդէն ժողովուրդի թշնամի հռչակուած է։

Այսպէս կը վերջացնէ ֆրանսական թերթը։ Բայց ո՞ր անհնախապաշար ընթերցողը չի կրնար, այս բռնազբօսիկ մեղմաբանութիւններուն հակառակ, հետեւցնել թէ ինչ վիճակ կը տիրէ Խ. Միութեան մէջ, եւ թէ ինչպէս սոսկական անձնաւոր մը -- Սթալին - իր քմայքին, իր աներեւակայելի կերպով ստորին բնազդներուն համեմատ կարող կ'ըլլայ կամքին ու խիղճը արժեզրկել 160 միլիոննոց ահագնածաւալ աշխարհի մը արտաքին ու ներքին կեանքին վրայ, նաեւ ի տես եւ ի լուր այնչափի պետութիւններու, որոնց բերնէն ծամուցն է ազատութիւն, հաւասարութիւն եւ … համերաշխութիւն անամէջ բանաձեւը։

***

(*) Ցառաջ տուաւ արդէն ցանկը մեր ․․ երջանիկ Երեւանեան Հանրապետութեան նոր կոմիսարներուն, անուանելով զանոնք «նշանաւոր անծանօթներ» …

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԲԵՄԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԻՄՔԵՐ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՌՇՏՈՒՆԻ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒՆ

Ռշտունին այսօր կը ճանչնան, երգարաններու մէջէն, հեղինակը՝ «Կըրանքամբուլի», «Գէչ տանէն», «Ջինուորին կորուստը» եւ «Քէճէն դժգոհ մարդ մը» ոտանաւորներով։ Այսքան։

Ռշտունի գրած է նաեւ «Սիրելն ի՞նչ բան է», «Ես էրիկ չեմ, քա կնիկ», «Մածկեալ աղքատներ» (եղանակն ալ իրը) Փանթէզի ոտանաւորները։ Առաջինը տպուած «Լոյս»ի մէջ, Նոր շրջան, Թիւ վեց, 1908, երկրորդը տպուած «Բիւրակն»ի մէջ, 1899, էջ 380 ու երրորդը տպուած «Մեղու»ի մէջ, 1872, 115 համարին մէջ)։

Ի՛ր է նաեւ «Թեթեւսոլիկ սիրահար»ը։

Ռշտունի գրած է նաեւ «Շինականք», (Հովուերգութիւն ի մի արար խօսք Գ. Գ. Ռշտունիոյ, պիտի երգին Գ. Գ. Ռշտունի եւ Օր. Հրաչեայ)։ Այս թատերական ազդը կ'երեւի «Մասիս»ի 1871 տարւոյն Թիւ 1157ի, Հոկտ. 26, Դ. էջին մէջ։ Այս հովուերգութեան մէջ Ռշտունի հովիւն էր ու Օր. Հրաչեան հովուուհին (վերջինը լուսանկարուած է այդ գիրքին մէջ)։

Հրաչեայ կը գրէ «Իմ յիշողութիւններս» գրքոյկին մէջ, էջ 35.

-- «Ժողովուրդը Թատրոնէն չէր ուզեր մեկնիլ եթէ Գարեգին Ռշտունին կամ Հրաչեան բան մը չերգէին»։

Գրած է նաեւ «Հայր Զօհրապ Կարկատանեան», կատակերգութիւն, հրատ. Յ. Պաղճեան։ Կ. Պ. 60 փարա, 1892 Թուին։

Գրած է «Վեց ու կէս պորտի ժառանգ մնացած սնտուկը» կատակախաղը։

«Նիքս նիքս» զաւեշտը։ (Մասիս 1869 տարւոյ, Թիւ 887, Դ. էջի մէջ, Թատերական յայտարարութեան մը ներքեւ կը կարդանք.

«Ի վերջոյ Գ. Գ. Ռշտունիի գրած Նիքս նիքս կամ «Զորս հարիւր ֆրանք» անուն զաւեշտ մը պիտի տրուի»։

Ռշտունիի հետեւողութեամբ գրած է «Թղթէ վզնոցով սիրահարը» կատակերգութիւնը։ Այս բոլորը գրուած են անշուշտ հայերէն։ Իր միակ Թուրքերէն գրուած խաղն է «Բէզօճ Բէնհաշ», դուռնանախաղ երաժշտութեամբ Տ. Չուհաճեանի

Ռշտունի եւ Յակոբ Պարոնեան մեր առաջին երգիծաբաններն են։ Ծնած են միեւնոյն տարին (1840)։ Անշուշտ Ռշտունի չունի Պարոնեանի տաղանդին ուժգնութիւնը, եւ սակայն, իր անկիւնը ունենալու անպայման արժանի է մեր երգիծական գրականութեան մէջ։ Ռշտունիի տեղը միայն երգարաններուն մէջ չէ։

Մեկենաս մը կամ գրասէր ընկերութիւն մը եթէ հրատարակէ Ռշտունիի ամբողջական գործը՝ այն ժամանակ Ռշտունի պիտի գրաւէ իր փոքրիկ չեպաւոր աթոռը Մէնանտրայի հայ յաջորդներուն մէջ։

Ռշտունիի մեռած ժամանակ իր գործերուն կարեւոր մասը ձեռագիր վիճակի մէջ էր։ Ասկէ զատ, համիտեան երեսնամեայ արգելքը կար հայերէն խաղ ներկայացնելու։ Այս պատճառներով Ռշտունի մնաց անծանօթ մը իբր երգիծերգու կամ փանքէգիւթ։ Իր կատակախաղերը, հատուկտոր, հրատարակուեցան ժամանակի ընթացքին՝ աւելի ծառայելով իբր շահագործման նիւթ՝ հրատարակիչներուն ձեռքը։ Կանոնաւոր ոչ մէկ հատոր -- ժողովածոյ - լոյս չէ տեսած, կազմելու համար իր գրական դիմագիծը։

Ճաշակ մը տալու համար իր կատակախաղերու մէջ գտնուող երգիծական հերթերէն՝ մէջ կը բերենք հատուած մը իր «Վեց ու կէս պորտի ժառանգ մնացած սնտուկը»էն։

Խօսողը է տխմար դեղագործ մը որ իր սիրտ տուած աղջկան բնակարանը եկած է անոր մեռած մօրը հիւանդութեան ընթացքին տրուած դեղերուն հաշիւը պահանջելու համար։ Բնակարանին մէջ կայ միայն իր սիրուհին որ քաշուած է սենեակը։ Տեսարանին վրայ մինակ է դեղագործը իր իր ցաւագարութեան հետ։

«Համբարձում».--- Անհասասելի սենեակ մը՝ ուր պարապ սնտուկէ մը զատ ուրիշ բան չկայ մէջը .. աւելի աղէկ, կ'երեւայ թէ սիրուհիս աղքատ է եւ իր պարտքը չվճարելու համար վճռած, որով ուզէ չուզէ ինծի հետ կարգուելու յանձնառու պիտի ըլլայ … ալ ի՞նչ ընեմ, սա գեղեցկութիւնս ալ իրեն շատ է … ասկէ զատ, գիս կը սիրէ, այո՛, զօրաւոր փաստերով կրնայ ապացուցանել որ գիս կը սիրէ. առաջին փաստը սա է որ գինքը կը սիրեմ, երկրորդ փաստն է որ հարուստ եւ պատուաւոր եմ, հապա երրորդ փաստը ո՞րն է … Ա՛յ, թշուառական, մաքէս ելաւ, բայց ի՞նչ էր երրորդ փաստս … հա՛, գտայ, երրորդ փաստը սա է որ իրեն հետ պիտի կարգուիմ. այո, երեք զօրաւոր փաստեր չէ՞ն կրնար հաստատել որ Լուսիա գիս կը սիրէ։ Ի՞նչու որովհետեւ հարուստ եմ, երիտասարդ եմ, գեղեցիկ ալ եմ. ուրիշ ի՞նչ եմ … բան մըն ալ, բայց միտքս չի գար …։ Գիտեմ որ բան մըն ալ եմ. սասանիկ ազատամիտ եմ, սակայն չհասկցուի որ նախանձոտ չեմ, պատճառը չճանչցող մըն եմ. ամէն բանէ առաջ պատիւս կը պահպանեմ, ապագաս կը նշուեմ, ներկան կը համեմատեմ եւ անցեալն ալ անցած կը սեպեմ։ Ա՛հ, Լուսիա, դուն շատ բարի էրիկ մը պիտի ունենաս, քեզ սիրող ու գգուող, ես քեզի թէ՛ էրիկ, թէ՛ հայր եւ թէ խնամակալ պիտի ըլլամ … եկուր «չէ» մի ըսեր, եթէ գիս մերժելու պատճառ մը ունիս բացարձակ ըսէ՛, հոգ չէ, մի՛ քաշուիր, ես քեզ շատ կը սիրեմ, դուն ալ գիս, անանկ չէ՞, ալ լմնցաւ, ահա համաձայնեցանք։ Հիմա դանք ալ պարտքի խնդրին. գիտես որ պատրաստ դրամ 200 ոսկի ունիմ, խանութի դրամս -- գլուխս 70ը կ'անցնի. հիմա քանի՞ ըրաւ, 270 ոսկի, վաճառականներէ 50 ոսկի պարտական եմ, մնաց 220, ասոր ալ 85 ոսկի կ'ելլէ՝ ունիմ 305 ոսկի, չօգտէ՞ր, ի՞նչու պիտի չօգտէ, գեղեցկութիւնս ալ եթէ շատ չէ՝ քիչ ալ չէ կարծեմ. հրամմէ՞, ասոր ընելիք մը ունի՞ս, հարկաւ ո՛չ, է՛, անպէն ի՞նչ կը մնայ, ի՞նչ պիտի մնայ, բան մըն ալ չի մնար … ըսել է որ համոզուեցար, ապրիս … խօսքերնիս լմնցածի պէս է … »։

Ու մենախօսութիւնը կը շարունակուի։ Երազանքի ճախարակը կը դառնայ, Համբարձում նշանտուք կ'ընէ, նուէրներ կը գնէ, հարսանիք կը սարքէ։ Երջանիկ են։ Կ'անցնին հինգ, տասը տարիներ։ Սէրը չհիննար, կ'ունենան զաւակներ, կնունք ու մկրտութիւնէն առաջ անոնց անունները պէտք էր նշանակուին։ Խօսքը կուտայ Համբարձումին.

-- Եկուր աղուոր անուն մը գտնենք, դուն գիր … ես չեմ գներ. բայց ի՞նչ, սա իրաւունքը կնքահօրն է բայց զաւակներուս ես կը խառնուիմ, դուն քու աղջիկդ կրթէ, մանչերուն մի՛ խառնուիր … Լուսիա՛, մի խառնուիր կ'ըսեմ, կը հասկնա՞ս, չէ՞ս նայանգիր. կարծեմ թէ կոնակը կը քերուի. գնա՛, կորսուէ՛, բարկացաւ ես, շուտ սենեակդ մտիր, աչքս չանայ։ Ապրի՛ս, խօսքս բռնեցիր, ինձ աւելի պիտի սիրեմ քեզ։ Եկուր նայիմ, հոս եկուր, վա՜յ, խօսքս մտիկ չէ՞ս ըներ, կը հրամայեմ, ահա մէկ մըն ալ կ'ըսեմ (պոռալով) Լուսիա՛, հոս եկուր։

Դեղագործին բարձրացած ձայնը առնելով Լուսիա իր առանձնասենեակէն կը մտնէ տեսարան ու կը սոսկայ, պարտասահանջ դեղագործը տեսնելով։ Համբարձում դեռ սթափած չըլլալով իր երազանքէն կը շարունակէ խօսիլ աղջկան հետ նոյն ընթացքով, հասաւած մըն ալ տեսարանէն.

Համբարձում.— Դուն մինակ քու աղջիկներուդ կը խառնուիս։

Լուսիա.--- Ի՞նչպէս աղջիկ։

Համբարձում.-- Ես ալ քանի որ հայր եմ գտնուեր, իմ տղաքներուս կը խառնուիմ … պայմանինս ալ ասանկ չէ՞ր։

Լուս.--- Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, ի՞նչ պէս պայման։

Համբ.--- Ի՞նչ պայման պիտի ըլլայ, քիչ մը առաջ խօսողը դուն չէի՞ր։

Լուս.--- Ե՞ս։

Համբ.--- Այո՛, դուն։

Լուս.--- Բայց դուք հոս առանձին էիք, պարոն, եւ ես ալ իմ սենեակս քաշուած էի։

Համբ.--- Հա՛, իրաւ անանկ … Ներեցէք, օրիորդ, առանց ձեզի հարցնելու, չորս զաւկի տէր եղեր էի »։

Ամէն բանէ առաջ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ մաքուր աշխարհաբարը, քիչ մը պոլսական աղ պղպեղով ու մանաւանդ լեզուին թատերականութիւնը։ Համակրելի է ոճը եւ կտրուկ ու ոստոստուն շարժումներ կան նախադասութիւններուն մէջ։ Տխմարի մը մինչեւ փորը մտած է անոր ունեցածն ու չունեցածն ցաւ։ գաղափարականութիւնները թափելով։ «Համբարձում»ին պէս խօսողներ հանդիպած եմ ես, եւ նոյն իսկ հրապարակաւ խօսողներու։ Ռշտունի երգիծական խոր ունեցած է։ Այդ խոր մօրէն եթէ մեզի բացառիկ մեծութեամբ եւ քաղցրութեամբ շատ կարկանդակներ չեն հասած՝ սակայն տրուածը երբեք արհամարհելի չէ։

Ռշտունի տաղանդաւոր chansonnier մըն է։ Իր փանթէզի քերթուածները կ'երգէին, կը թրթռան, կ'երտանէին կը ժպտին իւրաքանչիւր տողի մէջ։ Շատ յաջող կտոր մըն է «Գէչ Ատեն»ը ուր Մարկոս եւ Ղուկաս կը խօսին, ամբողջ շրջան մը, միջավայր մը, բարքեր, ապրելակերպ ծաղրանկարելով։

Ահաւասիկ քանի մը տուն, ծովամոյն յիշողութիւնները վեր քաշելու համար.

ՄԱՐԿՈՍ --- Հինգ հատ զաւկի տէր եմ,
Մսխող կին մ'ալ ունիմ.
Մոտա, պոմպէ կ'ուզէ,
Ես հին գլխարկ չունիմ։
ՂՈՒԿԱՍ --- Հապա աղջիկս բանս,
Վեց տարի դպրոցն է,
Սիրեմ բայց աղէկ,

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (121)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Հեշտագրգիռ զգայնութիւնը անգամ մը եւս ու արագօրէն կ'արթննար Փիթըրի երակներուն մէջ։ Ուրիշ հոգ չունէր այդ տղան հիմա ու անդադար կը մտածէր իրեն՝ Թանիային մասին։ Փոքրիկ շարժում մը եւ արդէն աղջիկը անոր բազկաթեւէն ներս սահեցուցած պիտի ըլլար իր ձեռքը։ Պահպանակը կամաց մը իր քով պիտի գար ու Փիթըր ամենադոյզն կասկած մըն ալ պիտի չունենար։ Զաւէն աւելի գրգռուած ըլլալով անկարելի էր որ իր կորուստը նշմարէր իրենց բաժանումէն առաջ եւ պիտի եզրակացնէր թէ գրպանէն ձգած էր այդ Թանկագին առարկան՝ շոգեմակոյկին հովուերգութեան ընթացքին։

Թանիա խորհեցաւ իր մայրիկին մասին, այդ կորաքամակ ու գիսախըռիւ մազերով կինը որուն դէմքին վըրայ հիւանդկախ սիրտը կարմրութիւն մը գծագրած էր. անիկա պիտի չուզէր նետուիլ անասնաբարոյ չոգենաւին կողերուն մէջ ուր ապահովաբար պիտի մեռնէր։ Ու յետոյ ինք. բայց թերեւս իր պարագան այնքան ալ սարսափելի չէր։ Կեանքը բարի եղած չէր իրեն հանդէպ որպէսզի անկէ բաժնուելու հաւանականութիւնը սարսափեցնէր զինքը։ Եւ սակայն մայրիկը պէտք է խնայուէր այս վերջին չարչարանքէն։

Թանիա ձեռքը տղուն կուրծքէն դէպի վեր սահեցուց։

-- Երբ քու մասիդ մտածեմ, այս վիճակիդ մէջ չէ որ պիտի վերյիշեմ քեզ, ըսաւ Փիթըր. այլ միտքս պիտի գաս այնպէս ինչպէս երեւցար ինծի անցեալ օր՝ աւազուտքին վրայ …

Աստուածային էր մեր երջանկութիւնը …

Թանիայի մատները թուլցան. ոչ, պիտի չկրնար պահպանակը գողնալ։ Սէ՛ր։ Եթէ նոյն իսկ այդ տղան չէր սիրեր զինքը այնքան նուաղնօրէն որքան ինք կը սիրէր զայն, յանցանքը անորը չէր։ Այրերը տարբեր արարածներ էին եւ բոլորովին անընդունակ զգացումներու այն խորութեան որ յատկանիշն էր կիներուն։ Փիթըր կը սիրէր զինքը համաձայն այն չափին զոր բնութիւնը սահմանած էր այրերուն, մինչդեռ իր սէրը անվախճան զգացում մըն էր որ մոռցնել կուտար ուրիշ ամէն նկատում։ Չէր կրնար փճացնել զայն եւ պատրաստ էր ամէն ինչ ու ամէն մարդ զոհել անոր առջեւ։ Թերեւս Փիթըր երբեք չհասկնար, բայց Թանիան յօժարակամ մատաղ պիտի ընէր իր անձը, իր մայրը ու այն բոլոր բաները որ իրեն կը պատկանէին, որպէսզի փրկէր զայն կործանումէն, ու շնորհազուրկ անկումէն։ Անմիջապէս ետ քաշեց ձեռքը։

Ցետոյ յանկարծ յիշեց Քազըմի սպառնալիքը։ Եթէ պահպանակը չգողնար, Ներքինին պիտի սպաննէր Փիթըրը, ուրեմն անոր փրկութեան համար իսկ պարտաւոր էր անպատճառ կատարել իրեն տրուած հրամանը։ Հակառակ պարագային, տղան ուղղակի դահիճին յանձնուած պիտի ըլլար։ Ներքինիին մարդասպանները արագաշարժ ու վերջին աստիճան վարպետ էին իրենց արհեստին մէջ։ Անձայն, աննշմար դաշունահար կրնային ընել զայն երբ պանդոկ վերադառնար եւ տասը չեղած ոճիրէն հետք չէին ձըգեր։ Անյայտացած պիտի ըլլար, ինչպէս բազմաթիւ ուրիշներ իրմէ առաջ, Սուլթաններու այդ անգութ քաղաքին մէջ։

Թանիա ցաւագին հառաչ մը արձակեց ու սարսուռ մը զգաց։

-- Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ, հոգիս, հարցուց Փիթըր իր գիրկը առնելով զայն։

-- Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ … միայն թէ շուտով պիտի կորսնցնեմ քեզ, փափսաց ու սկսաւ նորէն մտածել իր ընելիքներուն մասին։ Տակաւին կարելի էր միջոց մը գտնել Փիթըրը ազատելու համար։ Պահպանակը գողնալու պէտք չկար։ Կրնար օրինակ ազդարարել անոր որ չիտակ իր դեսպանատունը երթար եւ հոն մնար մինչեւ այն վայրկեանը երբ հնարաւորութիւն պիտի ստեղծուէր ճամբայ ելլելու։ Մինչեւ օգնութեան մեկնումը իր բարեկամները կրնային զինեալ հսկողութեան տակ առնել զինքը։ Բայց այդ պարագային Թանիան ստիպուած պիտի ըլլար լացատրել անոր իր ազդարարութեան շարժառիթը, այլապէս կրնար ականջ չկախել։ Մէկ միջոց կար -- պիտի խոստովանէր թէ ինք լրտես մըն էր եւ քաղկահատ մը։ Ուրեմն ճշմարտութիւնը յայտնե՞լ։ Բայց ի՞նչպէս։ Այդ տեսակ խոստովանութիւն մ'ընելէ կրնար մեռցնել անոր սէրը. Փիթըր յուսախաբ պիտի խորհէր թէ ինք վատ ու անպիտան աղջիկ մըն էր։ Ատիկա անհանդուրժելի էր։ Եւ սակայն, ուրիշ ի՞նչ կրնար ընել։ Այս պիտի գողնար. բայց ոչ տակաւին, ոչ տակաւին. պիտի սպասէր մինչեւ բաժանումի վերջին վայրկեանը։ Ու այն ատեն անոր պիտի պատմէր ամբողջ ճշմարտութիւնը եւ պիտի աղաչէր որ քաջ ըլլայ ձեռք առնէր իր ապահովութեան համար։

Անգամ մը որ այդ որոշումին յանգեցաւ, Թանիան այլ եւս ցաւ զգալու պէտք չունէր. գերագոյնօրէն երջանիկ էր հիմա. որոշելով ոչինչ չէր դաւաճանած իր սիրոյն։ Հոգեկան անդորրութիւն մը համակեց իր ամբողջ էութիւնը ու զգաձեւ յանձնուեցաւ Փիթըրի գգուանքներուն՝ տաւելու պէս անոր հաճոյքին համար։ Պահ մը Թանիան կը նմանէր այն մայրիկին որ յաւիտենապէս իր թեւերուն վրայ կը պտտցնէր իր հոգեհատորը։

Ու վերջապէս Փիթըր ետ քաշուեցաւ եւ աչքերը սրբեց. յետոյ փափուք, բաց ժամացոյցին նայելով բացականչեց.

-- Հոգի՛ս, շատ ուշ է, արդէն տասնուկէսն է, պէտք է տուն վերադառնաս … ես մեքենան կը բանամ, եթէ դուն բարձերը շոգեմակոյկին յետսակողմը տանիս …

Երբ Փիթըր խցիկէն դուրս ելաւ Թանիա ոտքի ցատկեց, հագուստը շտկեց եւ սկսաւ բարձերը ժողվել։ Ցետոյ յանկարծ երբ գործը կը լմննար՝ իր մատներուն տակ զգաց կարծր ու փոքրիկ ծրար մը՝ ճիշդ հոն ուր իր ուսը կը հանգչէր վայրկեան մը առաջ։

(Շար.)

Քիչ մ'ալ փառքոն գիտէ:

ՄԱՐԿՈՍ — Իմին լակոտներս ալ,
Ժամ ու աղօթք մոռցան.
Թուղթի տակ կ'ուզեն,
Կ'առնեն թառոն կ'երթան:

ՂՈՒԿԱՍ — Տանս մէջ եղածները,
Բոլորն ալ ծախուեցան,
Կնկանս քօղքը մնաց,
Աչքս անոր եմ տնկած:

ՄԱՐԿՈՍ — Տանտէրս առջի օր զիս
Տունէն որ վռնտեց,
Նայեցայ որ արդէն,
Ամէն բան կրուեր է:

ՂՈՒԿԱՍ — Վաղն անունիս օրն է,
Ձգել փախչելու է.
Օրացոյց շինողը,
Բռնել կախելու է:

ՄԱՐԿՈՍ — Ամէն փողոց պարտք կայ
Թէինա ճամբայ չունիմ.
Թէ որ ասանկ երթայ,
Օդէն պիտի թռչիմ:

Ուշտունի զուարթութեան երակ մը հոսեցուցած է մեր մէջ. պէտք է լոյսին բերել այդ կենսատու երակը, որպէսզի ըմպուի այդ ողջպահիկ ջուրերէն եւ գրգիռ մը ըլլայ ուրիշներուն բանալու, բխեցնելու նոր ակեր:

Իր ժողովրդական «Կրամբամբուլի»ն, ժամանակին, ալքոլին վնասը մասամբ մեղմած է իր առթած ծիծաղներով:

Երգը եղած է ըմպելի մը, հոգին ու մարմինը կազդուրող:

Հէք եւ տաղանդաւոր Ուշտունին ... Համակ խինդ, համակ ժպիտ ու ծիծաղ է սփռած ու ինք ապրած է ողբերգութիւններուն ամէնէն սեւը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԾԱԽՔԵՐԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Յուլիս 13ի նիստին մէջ, «դեպուտատ» Հ. Ա. Գալստեանի զեկուցման վրայ, հետեւեալ որոշումները տրուեցան, «դեպուտատների դեպուտատական պարտականութիւնների կատարման հետ կապուած ծախսերի հատուցման մասին»: (Կը թարգմանենք):

1. Երեսփոխաններուն հատուցում սահմանել ամսական 500ական րուբլի: (Բացի անոնցմէ որ միաժամանակ անդամ են ԽՍՀ Միութեան Գեր. Խորհուրդին):

2. Նստաշրջանի ժամանակաշրջանին ծախքերը հատուցանելու համար սահմանել օրապահիկ 75 րուբլի (օրական): 3. Սահմանել երկաթուղիներով անվճար ուղեւորութեան իրաւունքի մշտական տոմս:

4. Նախագահին եւ անոր տեղակալներուն տրամադրութեան տակ դնել 100.000ական րուբլի, երեսփոխաններու հետ կապ պահպանելու ծախքերու եւ ներկայացուցչութեան համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Գեր. Խորհուրդը փոփոխելով սահմանադրութեան 19րդ յօդուածը, վերածեց հետեւեալ ձեւին —

Հայկական ԽՍՀ.ը բաղկացած է Ագինի, Ազիզբէկովի, Ալլահվէրդիի, Ալագեազի, Ամասիայի, Ապարանի, Արթիկի, Ախտայի, Աշտարակի, Բասարգեչարի, Վաղարշապատի, Վէդիի, Գորիսի, Ղուկասեանի, Դիլիջանի, Դուզքենդի, Զանգիբասարի, Իջեւանի, Կալինինոյի, Ղամարլուի, Ղափանի, Կիրովականի, Կոտայքի, Կրասնոսելսկի, Կարաբաղլարի, Մարտունիի, Մեղրիի, Միկոյեանի, Նոյեմբերեանի, Նոր Բայազետի, Հոկտեմբերեանի, Սեւանի, Սիսիանի, Սպիտակի, Ստեփանաւանի, Թալինի, Շամշատինի շրջաններէն եւ շրջաններու կազմին մէջ չմտնող Երեւան եւ Լենինական քաղաքներէն, որոնք առանձնացուած են իբրեւ ինքնուրոյն վարչական միաւորներ եւ անմիջականօրէն կ'ենթարկուին հանրապետական օրկաններուն:

ԳԵՐ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱԶԳ. ԿԱԶՄԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը բաղկանայ 256 անդամներէ — Հայեր՝ 212, Ազրբէջանցիներ՝ 27, Ռուսեր՝ 13, Վրացի՝ 1, Քիւրտեր՝ 2, Յոյն՝ 1: Այս 256 անդամներէն 56ը կիներ են:

«Ոչ մի բուրժուական պարլամենտում չեն եղել եւ չեն կարող լինել այդքան կանայք» (Զեկուցում Մ. Դիլանեանի: Նիստ 13 յուլիս):

Կրթական մակարդակ —

Բարձրագոյն կրթութիւն՝ 61 հոգի, միջնակարգ կրթ. 71, թերի միջ. եւ տարրական 124:

Ըստ հասակի — 18 - 25 տարեկան՝ 23 հոգի, 25 - 40 տարեկան՝ 204, 40 - 55 տարեկան՝ 25, 55էն վեր՝ 4:

Ընտրուած են շարք մը ներքգործժողկոմատներ եւ սահմանապահներ: ընտրելով նրանց՝ երկրի գերագոյն իշխանութեան մէջ, մեր ժողովուրդը կրկին եւ կրկին հաւանութիւն տուեց մեր պանծալի ընկերների աշխատանքին՝ ժողովրդի թշնամիների - տրոցկիստական - բուխարինեան - դաշնակցական - նացիոնալիստական լրտեսների եւ դիվերսանտների մերկացման ու ջախջախման գործում»:

** 1938 յունիս 12ին հանրապետութեան 611.642 ընտրողներէն ընտրութիւններուն մասնակցած են 605.907 հոգի, կամ բոլոր ընտրողներու 99.06 առ հարիւրը:

** Առաջին նստաշրջանը բացուեցաւ 1938 յուլիս 12ին, փակուեցաւ յուլիս 14ին:

** Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ Խ. Ցակոբջանեան, Ա. տեղակալ՝ Նուարդ Աղաջանի Խոջանեան (անկուսակցական) Բ. տեղակալ՝ Բայրամ Ալի օղլի Կամանով:

ԾԱՂԻԿ ՄԸՆ ԱԼ ԽԱՄՐԵՑԱՒ

ԱՆԻԷՌ.— Յուլիս 23ին հողին յանձնեցինք Ցաբէթ Ցակոբեան, բնիկ Բաղէշցի, 33 տարեկան: Վերջին շառաւիղը իր գերդաստանին: Ցաբէթ անչափահաս տարիքէն կրած է թրքական բարբարոսութիւնները: 1915ին իրմէ աւելի պզտիկ եղբօր հետ հրաշքով ազատուելով կ'անցնին Հայաստան, մինչեւ Հայաստանի խորհրդայնացումը: Զկրնալով տոկալ բոլշեւիկեան լուծին, իր խնայած դրամով կրկին գաղթի ճամբան կը բռնէ կ'անցնի Պոլիս, պզտիկ եղբօրը հետ եւ կը մնայ մինչեւ 1923: Քէմալական արշաւանքին դարձեալ գաղթ ու այս անգամ կուգայ Ֆրանսա: Կանուխէն թրծուած ըլլալով աշխատանքի մէջ, շուտով գործ գտաւ եւ շնորհիւ իր շարքաշութեան՝ կրցաւ համեստ գումար մը ապահովել: Ցետոյ ամուսնացաւ Օր. Հայկանուշ Ճանտէրէճեանի հետ եւ համեստ ընտանիք մը հաստատեց: Սակայն սեւ բախտը կրկին երեսը դարձուց: Ցաբէթ կորսնցուց իր միակ եղբայրը: Կորուստը ողբալի եղաւ իրեն համար անկէ վերջ, ինքն ալ կորսնցուց իր առողջութիւնը, երթալով հիւծեցաւ եւ կորսնցուց գործելու կարողութիւնը: Հիւծախտը բոյն դրած էր եւ հակառակ իր կնոջ անձնուիրութեան, երեք տարի տառապելէ վերջ շիջեցաւ: Ցաբէթ սիրուած ու յարգուած էր թաղին մէջ: Կուսակցական չէր, բայց իբրեւ լաւ հայրենասէր՝ համակիր Դաշնակցութեան եւ մնայուն ընթերցող «Յառաջ»ի:

Յուղարկաւորութեան ներկայ էր հայ եւ օտար բազմութիւն մը: Օտար տնեւտրականները գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը բերած էին: Մարմինը ամփոփուեցաւ Անիէռի նոր գերեզմանատան մէջ: Կը թողու երեք զաւակ եւ այրին: Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Ցաբէթ:

Արաքս

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այս տարի Վարդավառը անցուցինք ազգային խանդավառութեան ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Նոյն օրը ունեցանք երկու կարեւոր համախմբումներ: Մին Տարօն - Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան կազմակերպած ուխտահանդէսն էր որ տեղի ունեցաւ առտուն, եկեղեցիին մէջ, միւսը ազգային դպրոցի ամավերջի հանդէսը որ կատարուեցաւ կէսօրէ ետք տեղական ամենամեծ սրահին «Պար Էնթէրնասիոնալ»ի մէջ:

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Տարօն - Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութիւնը կազմակերպած էր ուխտահանդէս մը նուիրուած Վարդավառի նախօրեակին Թրքական նախճիրին զոհ գացած նահատակներու յիշատակին: Հոծ բազմութիւն մը ժամանակէն առաջ խմբուած էր եկեղեցիին մէջ: Արարողութենէն եւ պատարագէն վերջ, պատարագիչ քահանան, Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան խօսեցաւ սրտառուչ ճառ մը եւ գեղեցկօրէն բացատրեց Վարդավառի տօնին իմաստը:

«Վարդավառը մէկն է մեր ազգային ամէնէն արժէքաւոր տօներէն որ կուգան մեր հեթանոսական մեր փառայեղ դարերէն: Վարդավառը այն տօնն է որ ամէնէն աւելի կը ցոլացնէ մեր ազգային ոգին: Ան խնդութեան ու բերկրութեան խորհրդանշանն է որ մինչեւ մեր օրերը անաղարտ պահած է իր ինքնուրոյնութիւնը: Ոչ դարաւոր փոթորիկները, ոչ քրիստոնէութեան հարուածը կրցան ջնջել անոր ազգային դրոշմը: Ինչպէս մոռնալ այն աննման ջրախաղերը, պարերն ու մրցումները որ անօրինակ խանդավառութեամբ կ'ողողէին Հայոց աշխարհը: Վարդավառի տօնակատարութիւնները աւելի հանդիսաւոր շուքով կը կատարուէին մասնաւորապէս Տարօնի շրջանին մէջ: Հայկական արիւնաղանդ եղեռնը վերջ դրաւ այդ ըմբռնելի սովորութեանց: Հերոսական Տարօնը — մշտարծարծ վառարանը մեր յեղափոխութեան — ինքնապաշտպանութեան միջոցներէն զուրկ չէր անշուշտ, ոչ ալ կռուելու կորովն ու գիտակցութիւնը կը պակսէին անոր, բայց արտաքին ու ներքին զանազան ազդակներ վերի վայր հրջեցին ամէն ինչ եւ ան պատեհութիւնը չունեցաւ բազմաթիւ անդամներ անհաւասար կռիւներէ յաղթական դուրս եկած իր բազուկը շարժելու: Տարօնը չունեցաւ Եդեսիայի, Վասպուրականի, Սասունի, Գարահիսարի բախտին արժանանալու երանութիւնը, հակառակ անոր որ նոյնքան վճռականութեամբ պատրաստուած էր դիմադրելու չարաղէտ յորձանքին: Ու հոսեցաւ Տարօնի ռազմիկ ժողովուրդին արիւնը, հոսեցաւ առատօրէն ... Այնուհետեւ Վարդավառի տօնակատարութեան եղանակն ալ փոխուեցաւ: Այժմ մենք, խինդ ու պարի փոխարէն, սուգով ու ցասումով կը դիմաւորենք զայն: Սուգով՝ վասնզի հայութեան մէկ ստուար մասը կոտորուեցաւ Վարդավառի նախօրեակին ու մենք այդ անդէն կորուստն է որ կ'ողբանք: Ցասումով վասնզի մեր նահատակ հարազատներուն անթաղ ոսկորները անընդհատ վրէժ կը պահանջեն մեզմէ: Ողջ մնացողներուն պարտքն է ամէն տարի համախմբուիլ Վարդավառի զոհերուն ոգիներուն շուրջ, մէկդի նետելով ներքին անոտի վէճերն ու քինախնդրութիւնները, եւ մեր նահատակներուն կտակը մեզի նպատակակէտ դարձուցած քալել դէպի մէկ ուղղութիւն — ազգային միացեալ ճակատ»:

Ցիշատակի սոյն տօնակատարութեան իրենց մասնակցութիւնը բերած էին ուղերձներով ու ծաղկեպսակներով, Պուլվար Օտտոյի Հ.Ց.Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէն, Բաբերդի, Երզնկայի, Սալնոյձորի եւ այն Հայր. Միութիւնները եւ Կ. Խաչի մասնաճիւղը:

** Ուխտահանդէսէն վերջ ժողովուրդը փոխադրուեցաւ Պար Էնթէրնասիոնալի սրահը տեսնելու մեր մանուկներուն մէկ տարուան աշխատութեան արդիւնքը:

Հանդէսը բացուեցաւ դպրոցի սաներուն «Դէհ եղբարք» ազգային երգով, որմէ վերջ ընկ. Տ. Ստեփանեան քանի մը խօսքով թուեց դպրոցներու օգտակարութիւնը մեր մատաղ սերունդին եւ հրաւիրեց ներկաները ամէն ճիգ թափել վառ պահելու համար ազգային այդ ծաղկոցները:

Ցետոյ կարգով բեմ հրաւիրեց աշակերտները որոնք բոլորն ալ գնահատելի յաջողութեամբ երգեցին, արտասանեցին մայրենի անուշ բարբառով:

Ուշագրաւ էին սանուհիներու ծաղիկներու եւ թիթեռներու պարը եւ ազգային տարազներով հայ գեղջկական պարերը: Անոնք յաջողապէս ներկայացուցին երկու մանկական թատերախաղեր, «Պատժուած աշակերտ»ը եւ «Ես իշխան եմ»:

Այստեղ եւս Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մը մասնաւորապէս կանգ առնելով մեր աննման մշակոյթին վրայ: Արդարեւ, մենք մեր գոյութիւնը կը պարտինք առաւելապէս մեր հզօր մշակոյթին, որ դարերու ընթացքին հակառակ մեր տարագիր հանգամանքին, մեր հոգիները անդադար իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ պահեց ու մեր սրտերուն խորը կանթեղեց հայրենիքի սէրը:

— «Փուրգուրանք ուրեմն այդ պաշտելի սրբութեան վրայ ու ջանանք աւելի փայլեցնել զայն»:

Բեմ հրաւիրուեցաւ նաեւ Պուլվար Օտտոյի հովիւը, Գալուստ քհյ. Մովսէսեան, որ այս անհարազատ ափերու վրայ մեր գոյութեան յարատեւութեան համար անհրաժեշտ գտաւ դպրոցներու եւ եկեղեցիներու պահպանումը եւ համերաշխութեան կոչով մը յորդորեց ներկաները առանց կուսակցական եւ յարանուանական խտրութեան բոլորուիլ մէկ նպատակի շուրջ: Ցաւով յայտնեց թէ մեր մէջ դժբախտաբար կը գտնուին զանազան հոսանքներ ու վտանգաւոր տարրեր, որոնք առատօրէն վարձատրուած ամերիկեան, զուիցերիական, խորհրդային եւ մութ աղբիւրներէ, օգտուելով ժողովուրդին միամտութենէն, կ'աշխատին պառակտումի սերմեր ցանել: Զգուշացնելով այդ հակազգային տարրերը, թելադրեց չխաբուիլ վարդագոյն խօսքերէն ու թոյլ չտալ որ մեր ազգային դատը աճուրդի նիւթ դարձնեն: Այս ոգեւորիչ ճառը ունկնդրուեցաւ մեծ գոհունակութեամբ:

Հոգաբարձութեան կողմէ ընկ. Ստեփանեան կարդաց իրենց մէկ տարուան գործունէութեան զեկոյցը, որ կը հաստատէր թէ իրապէս այս տարի թաղային խորհուրդը բոլորած է արդիւնաւէտ շրջան մը: Իրենց պաշտօնավարութեան սկիզբը դպրոցը ունեցած է երեսուն երկսեռ աշակերտ, իսկ ներկայիս այդ թիւը եռապատկուած է: Մօտաւորապէս տասը աշակերտներ կ'ուսանին ձրի, նոյնքան ալ կէս գնով: Հոգաբարձութիւնը իր զեկուցագրին մէջ մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէր Կ. Խաչի մասնաճիւղին որ դարձած է իրենց միակ նեցուկը: Գոհունակութեամբ յիշուեցաւ նաեւ անունը ուսուցչուհի Տիկ. Մառի Սէմէրճեանի, որ առաւելագոյն չափով արդարացուցած է իր վրայ դրուած յոյսերը:

Նախագահը ներկաներուն ուղղուած քանի մը շնորհակալական խօսքերէ վերջ, փակեց հանդէսը ու ժողովուրդը մեկնեցաւ խոր տպաւորութեամբ:

Մոգի

ՄԱՄՈՒԼ

«ՆԵԽԱԾ ԲԱՆ ՄԸ ԿԱՅ ...»

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 յուլիս).

— «Կաթողիկոսի մահուան հետ կապ ունեցող յայտնի եւ անյայտ բոլոր իրողութեանց, բոլոր երեւոյթներու մէջ շատ ուշագրաւ կէտ մըն է նաեւ Էջմիածնի տեղակալին հաղորդած այն տեղեկութիւնը, թէ Խորէն Ա. վախճանած է Ապրիլ 6ի գիշերը: «Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Խորէն Ա. կաթողիկոսը տարւոյս ապրիլի 6ի գիշերը հանգեաւ ի Տէր, սրտի կաթուածից», կը գրէ տեղակալը իր «Մայիս 24» թուակիր պաշտօնագրով:

Ապրիլ 11ին, Երուսաղէմի պատրիարքին կողմէ Էջմիածնէն ստացուած զուժկան հեռագրին մէջ, կաթողիկոսին ո՛ր օրը եւ որ ժամուն վախճանած ըլլալուն մասին ոչ մէկ յիշատակութիւն կար: Այնպէս որ պատրիարքէն մինչեւ ամենավերջին Հայը, տրամաբանօրէն խորհեցաւ որ Հայոց Հայրապետը վախճանած պէտք է ըլլայ ապրիլ 10ին:

Այսօր, սակայն, տեղակալը կուգայ իմացնել, թէ Խորէն Ա. վախճանած է ապրիլ վեցի գիշերը: Ապա ուրեմն, գոյժը արտասահման հաղորդուած է մահէն ճիշդ հինգ օր վերջը:

Ի՞նչու համար տեղակալը պէտք տեւած է լուռ մնալ ամբողջ հինգ օր եւ հինգերորդ օրը միայն հաղորդել պատահածը: Ամենատարրական տրամաբանութիւնը կը պահանջէր, որ համայն Հայոց Հայրապետին մահը հեռագրուէր արտասահման, յաջորդ օրն իսկ, ապրիլ 7ին: Խելքի մօտ բան չէ խորհիլ, որ Էջմիածինը կրնայ անփոյթ գտնուած ըլլալ: Անփութութիւնը գուցէ մէկ օրուան յապաղումով կրնար բացատրուիլ, բայց հինգ օր ամբողջ անփոյթ գտնուիլը կը մնայ անբացատրելի, քանի որ վախճանեալը սովորական անձ մը չէր, այլ Հայ Եկեղեցիի գերագոյն պետը, Հայոց ընդհանրական Հայրապետը, որուն կեանքով ու մահով հաւասարապէս եւ շատ մօտէն հետաքրքրուած է ամբողջ հայ ժողովուրդը:

Այս շատ խորհրդաւոր, միանգամայն տարօրինակ ու բոլորովին անբնական իրողութիւնը կարելի է բացատրել միայն Էջմիածնի մէջ տիրած անբնականոն կացութեամբ (ապրիլ 6էն վերջ): Այլապէս բնականոն պայմաններու տակ, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին առաջին պարտականութիւններէն մէկը պիտի ըլլար, մահուան յաջորդ օրն իսկ խմբագրել եւ հեռագրատուն յանձնել զուժկան հեռագիրը, ի գիտութիւն վախճանեալ Հայրապետի տարտղնուած հօտին:

Տեղակալ Ջէօրէքճեան, ամբողջ հինգ օր լուռ մնալու եւ եղելութիւնը հինգերորդ օրը միայն արտասահման իմացնելու համար ունեցած պէտք է ըլլայ շատ ծանրակշիռ պատճառներ ու արգելքներ, որոնց մասին սակայն, ոչ մէկ լուսաբանութիւն կը տրուի պաշտօնագրին մէջ: Ինչպէս չենթադրել, հետեւաբար, որ այդ եղերական հնգօրեակի ընթացքին «նեխած բան մը կար 'Իմանիոյ թագաւորութեան մէջ'»: Ու էջմիածնի մէջ կը տիրէր անբնականոն վիճակ — կաթողիկոսը վախճանած չէր բնական մահով, քաոսային ուժեր մը կար մէջտեղը, Նահատակին մարմինը կը մնար անթաղ, Էջմիածինը թալանուած էր եւ վերջապէս, այս ահաւոր իրողութեանց ազդեցութեան տակ եւ զաղանաբարոյ Չեկայի տարածած սարսափին հետեւանքով կը տիրէր ընդհանուր շուարում: Ա. ւելորդ է ըսել, թէ Չեկան պարտադրեց այս հնգօրեայ լռութիւնը եւ տեղակալը գործադրեց անոր հրահանգը — ինչպէս Չեկայի հրահանգով ու գիտութեամբ, ապրիլ 10ին ճամբըւեցաւ առաջին հեռագիրը եւ յետագային՝ «Մայիս 24» թուակիր խորհրդաւոր ու բովանդակութենէ զուրկ նամակը:

Եթէ կը յիշեն ընթերցողները, մեր մամուլը, իր քաղած վաւերական տեղեկութեանց հիման վրայ, տեղակալի պաշտօնագրէն դեռ երկու ամիս առաջ որոշակի գրեց, թէ Հայոց Հայրապետը սպաննուած է ապրիլ 6ի գիշերը, մինչ, ստացուած առաջին հեռագրէն վերջ, գրեթէ ամէնուն մօտ կազմուած էր այն կարծիքը, թէ Կաթողիկոսը վախճանած է ապրիլ 10ին: Միջանկեալ կը յիշենք այս կէտը, ցոյց տալու համար, որ ոչ միայն իրենց ընդհանուր գծերուն մէջ վաւերական պէտք է նկատել՝ մինչեւ այսօր մասնաւոր աղբիւրներէ հաղորդուած տեղեկութիւնները, այլեւ մանրամասնօրէն: Ճրային դէպքի ճշգրիտ թուականին առաջին անգամ այդ աղբիւրներու կողմէ իսկ հաղորդուիլը կարելի է իբրեւ մեկնակէտ ընդունիլ, ապրիլ 6ի ողբերգութեան վրայ բաւարար լոյս մը սփռելու համար:

Բարակ մաղէ անցուցինք Ջէօրէքճեանի եւ անոր դասակից Արսէն Ղլտճեանի ստորագրած «Մայիս 24» թուակիր նամակը: Պարտաւոր էինք այսքան ծանրանալ անոր վրայ եւ երեւան բերել անոր պակասութիւնները, անճշդութիւններն ու հակասութիւնները, որպէսզի հանրային կարծիքը գիտնար թէ, մեռասաններորդ ժամուն ճամբուած այդ պաշտօնագիրը քնարեր դեղ մըն է միայն: Տեսակ մը թմրեցուցիչ, որ կոչուած էր ընդգարմացնելու հանրութեան միտքը:

Նամակը, սակայն, իր այդ բովանդակութեամբ վրիպած է իր նպատակէն: Ըսուածներուն հակառակը հաստատող այնքան տուեալներ կան անոր մէջ, որ միամիտները միայն կրնան հաւատալ անոր լրջութեան»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ամբարեան ի նշան հաւանութեան գլուխը ծռեց: Բայց Գառնիկ Տամաճեան առարկեց թէ խնդիրը այն է որ ժամանակ շահինք, Ռուսերուն գալուն վրայ յոյս դնելով հանդերձ, հետեւաբար պէտք է փորձ ընել իրագործելու Սիրանոյշին յատակագիծը: Ուրեմն պէտք է համապատասխան առաջարկ մը ընել խռովարութեան: Ոմանք համաձայնութիւն յայտնեցին Տամաճեանին, իսկ ուրիշներ անպայման մերժեցին: Անկարելի եղաւ ոեւէ համաձայնութիւն:

Առանց որ եւ է որոշում, որ եւ է յատակագիծ կայացնելու, հաւաքոյթը վերջացաւ:

Ցաջորդ օրը Սիրանոյշ Մարտիկին հետ Գառնիկ Տամաճեանին գնաց եւ երեքը միասին գացին միւթէսարրըֆին, որ զիրենք ընդունեց պաղ քաղաքավարութեամբ:

«Գիտենք որ Պոլսոյ մէջ որոշած են տեղահան ընել ամբողջ հայ ազգաբնակչութիւնը», սկսաւ Գառնիկ Տամաճեան, ողջոյնի սովորական ձեւերը փոխանակուելէ վերջ:

«Ես այդ մասին բան մը չեմ գիտեր», ընդմիջեց միւթէսարրըֆը:

«Կարելի է», պատասխանեց Գառնիկ Տամաճեան, հանդարտօրէն: «Բայց մեր լուրը որոշապէս ճիշդ է, եւ մենք կը փափաքինք, որպէսզի այդպիսի որոշումի մը հետեւանքը մեզի համար ահագին նեղութիւն եւ մարդու կեանքի մեծ կորուստ չպատճառէ, խորհրդակցիլ ձեզի հետ, թէ ինչ կերպով կրնանք դիւրացնել այս որոշումին գործադրութիւնը կառավարութեան համար, որ ապահովաբար իրեն ալ ծանր գործ մըն է սակայն, մանաւանդ ներկայ դժուարին պարագաներուն մէջ: Անշուշտ կառավարութիւնը այսպիսի որոշում մը տալու արտասովոր հարկի մը առջեւ գտնուած է: Սիրով պատրաստ ենք ամէն բան ընել, ինչ որ մեր կարողութիւնը կը ներէ»:

Որովհետեւ այս մասին ոեւէ լուր չունիմ, ինչպէս ըսի, կը ցաւիմ որ պիտի մերժեմ ձեզի հետ խորհրդակցիլ այդ որոշումին գործադրութեան միջնորդներուն եւ եղանակին վրայ, պատասխանեց միւթէսարրըֆը:

«Բայց համապատասխան լուր մը ձեզի ալ պիտի հասնի այս օրերս, նոյն իսկ թերեւս այս ժամերուն: Մեր ժողովուրդը ապահովաբար մեծ մտահոգութեան պիտի մատնուի այս լուրը յայտնի ըլլալուն պէս: Այս բանը արգիլելու եւ, կը կրկնեմ, կառավարութեան գործը դիւրացնելու համար այսպիսի որոշումի մը հարկին առջեւ, ուրիշ միջոց չկայ, եթէ ոչ՝ մենք Հայերս իշխանութիւններու հետ ձեռք ձեռքի կարգի կանոնի դրենք տեղահանութեան հետ կապ ունեցող խնդիրները:

Միւթէսարրըֆը վայրկեան մը խորհեցաւ: Անիկա դեռ չպատասխանած, Սիրանոյշ ըսաւ —

«Ինչպէս գիտէք, տարիներէ ի վեր ես շփումի մէջ եմ Պոլսոյ կառավարական շրջանակներուն հետ, եւ ապահով եմ որ այսպիսի առաջարկ մը հոն սիրով պիտի ընդունուէր: Հոս գալէ առաջ, ճամբորդութեանս ընթացքին, պատեհութիւն ունեցայ այս առաջարկը՝ որուն մասին հիմա կը խօսինք՝ ներկայացնելու նաեւ Սըվազի վալիին, որովհետեւ տեղ տեղ սահմանի բնակիչներուն տեղահանութիւնը սկսած էր արդէն: Այսօր իշխանութիւնները պատերազմով այնքան ծանրաբեռնուած են, որ ամբողջ հայ ժողովուրդին տեղահանութեան պէս կարգադրութեան մը գործադրութիւնը ահագին դժուարութիւններ եւ բանակին մէջ ալ մեծ շփոթութիւն առաջ պիտի բերէ»:

«Այո՛, կրնայ ըլլալ, բայց հարկ չըլլայ հիմա անպատեհ ատով զբաղիլ, որովհետեւ խնդիրը այն է, թէ այդ որոշումին գործադրութեան համար ինչ տրամադրութիւններ ձեռք պիտի առնուին», պատասխանեց Միւթէսարրըֆը, որուն ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր Սիրանոյշ: «Բայց այսօր տակաւին չեմ կրնար այդ խնդրով զբաղիլ, քանի որ այդ մասին պաշտօնապէս բան մը ծանօթ չէ ինծի»:

«Կը խնդրենք որ հաճիք այս մեր առաջարկը ենթարկել վալիին եւ կառավարութեան, թէ մենք հոս Գարահիսարցի Հայերս կը փափաքինք անձամբ գործադրել մեր ժողովուրդին փոխադրութիւնը՝ դէպի այն վայրերը զոր կառավարութիւնը որոշած է, ուղղուած պայմանաժամին եւ ճամբաներէն», ըսաւ Գառնիկ Տամաճեան:

«Կը ցաւիմ որ պարտաւոր եմ այդ առաջարկն ալ մերժել: Երբ կառավարութենէն լուր առնեմ, անմիջապէս պիտի ծանուցանեմ տրուած հրահանգները, եւ այնուհետեւ ձեզի կը մնայ ձեր առաջարկը եւ դիտողութիւնը ուղղել ինծի կամ վալի. կուսակալին»:

Միւթէսարրըֆը կը խօսէր հանդարտօրէն, բայց առանց խստութեան, չէր ուզեր յայտնապէս որոշ բան մը ըսել, թէ Պոլսէն ուղղակի եկած հրամաններուն համեմատ պիտի ըլլայ ըլլալիքը:

Սիրանոյշ ոտքի ելաւ:

«Ես ուղղակի վալիին եւ Պոլիս պիտի հեռագրեմ որովհետեւ որչափ շուտ եւ որոշ տեղեկութիւն կարենանք ունենալ, այնքան լաւ պիտի ըլլայ», ըսաւ:

Միւթէսարրըֆը հաւանութեան շարժում մը ըրաւ:

«Այդպէս ըրէք»: Ուրախ պիտի ըլլամ, եթէ կառավարութեան հրահանգները ձեր փափաքին համաձայն ըլլան»:

(6)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

տարին Պոլոնյ մէջ, յառաջիկայ շաբաթ օր: Ժողովը պիտի տեւէ երեք օր: Թղթակից մը հարցումներ ուղղեց այս մասին, բայց դեսպանը պատասխանեց.--- «Կը նախընտրեմ բան չըսել»:

Մոսկուայի ճափոնական դեսպանին մասնակցութիւնը կ'ապացուցանէ թէ ժողովը մեծ կարեւորութիւն պիտի ունենայ: Կ'ըսուի թէ Ճափոն կ'ուզէ զօրացնել հակաբոլշեւիկեան գործունէութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի եւ Պալքաններու մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, Ճափոն պիտի ջանայ զօրացնել իր քաղաքական եւ տնտեսական ազդեցութիւնը, աշխարհի այդ մասին մէջ:

ՄԵԾ ԽՐԱԽՃԱՆՔՆԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վերազինման իրաւունքի վերահաստատման առթիւ

Ամբողջ Պուլկարիոյ մէջ խանդավառ ցոյցեր կատարուեցան, Նէօյլիի դաշնագրին բարեփոխման առթիւ, որուն շնորհիւ Պուլկարիա պիտի կրնայ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել, ամրութիւններ շինել, սպառազինուիլ: Կիրակի գիշեր ջահազնացութեան թափորներ կազմուեցան Սոֆիայի փողոցներուն մէջ, երբ լուրը տարածուեցաւ օդանաւերու միջոցաւ: Սաստիկ տաքին հետեւանքով հազարաւոր քաղաքացիներ լեռները եւ ջերմուկները քաշուած էին, երբ օդանաւերը թռուցիկներ նետեցին, հաղորդելով աւետաբեր լուրը:

Վարչապետ Պ. Քէօսէիվանով կատարեալ գաղտնապահութեամբ մեկնած էր Սոֆիայէն, կիրակի առտու, ընկերակցութեամբ փոքրաթիւ պաշտօնատարներու: Լուրը իմացուեցաւ իրիկուան դէմ:

Սելանիկի համաձայնութեան կնքումը անձնական մեծ յաղթանակ մը կը համարուի Պորիս թագաւորին համար, որուն ճամբորդութեան յետաձգումը զանազան մեկնութեանց տեղի տուած էր վերջերս: Աւետաբեր լուրին տարածումէն անմիջապէս վերջը ուսանողները թափորներ կազմեցին փողոցներուն մէջ: Ժողովուրդը ուրախ է որ թագաւորը եւ վարչապետը յաջողեցան փոքրիկ Պուլկարիան օրինակ ցուցնել դաշնագիրներու խաղաղ վերաքննութեան: Ինչպէս յայտնի է, Գերմանիա վերաքննութիւն կատարեց պատռելով դաշնագիրը. Աւստրիան ալ իրեն հետեւեցաւ, ինքզինքը Գերմանիոյ դէմ պաշտպանելու համար, մեծերու դրդումով: Հունգարիա քանիցս մասնաւոր թելադրութիւն ստացաւ Փոքր Համաձայնութենէն եւ մանաւանդ Չեխոսլովաքիայէն, վերստանալու իր զինուորական իրաւունքները, փոխարէն ստորագրելով ոչ-յարձակման դաշինք մը. բայց միշտ մերժեց: Նախկին թշնամիներէն միայն Պուլկարիան է որ զինուորական բոլոր իրաւունքները կը վերստանայ առանց ընդհարելու յաղթականներուն հետ, այլ անոնց իսկ հաւանութեամբ:

Այս համաձայնութիւնը միեւնոյն ատեն յաղթանակ մը կը համարուի Եուկոսլավիոյ համար որուն հանգուցեալ թագաւորը, Ալեքսանդր, բարեկամութիւն եւ հաշտութիւն կնքեց Պուլկարիոյ հետ, Սոֆիա այցելելով 1934-ին: Երկու երկիրներուն միջեւ բարեկամութեան դաշնագիր մը ստորագրուեցաւ 1937 յունուարին: Այժմ ամէնքն ալ կը սպասեն որ Պուլկարիան եւս մտնէ Պալքանեան Միութեան մէջ, թէեւ գոհացում չեն գտած անոր հողային պահանջները:

Ռումանիոյ մէջ ալ շատ գոհ են Սելանիկի համաձայնութենէն, իբրեւ կարեւոր քայլ մը երկու երկիրներու յարաբերութեանց սերտացման: Այդ յարաբերութիւնները բարւոքիլ սկսան 1934ին, երբ Պորիս թագաւորը պաշտօնապէս ընդունուեցաւ Պուքրէշի մէջ, Կարոլ թագաւորին կողմէ: Մասնաւորապէս գոհունակութիւն կը յայտնուի որ Պուլկարիան անջատուեցաւ վերաքննական խմբակէն:

Հունգարիոյ մէջ վերապահութեամբ ընդունուեցաւ Սելանիկի համաձայնութիւնը: Փէշթայի թերթերը այս համաձայնութեան յաջողութիւնը կը վերագրեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի աջակցութեան, որ կը ձգտի Պուլկարիան անջատել Գերմանիոյ ազդեցութենէն:

Հակասեմական հոսանքը Իտալիոյ մէջ

Հռոմի հակահրէական հրապարակագիրը, Ռոպէրթօ Ֆարինաչչի, յօդուած մը գրելով «Ռէժիմա Ֆաշիստա» թերթին մէջ, դիտել կուտայ թէ Հրեաները կրնան մնալ ազգին, բայց ոչ պետութեան մէջ: Այս տեսակէտը ազդանշան մը կը համարուի Հրեաները վտարելու պետական գործերէ, առանց զանոնք արտաքսելու երկրէն: Կը նշանակէ թէ ամէնէն ծայրայեղներն ալ համաձայն չեն Գերմանիոյ օրինակին հետեւելու. մանաւանդ որ Վատիկան դիրք բռնած է ցեղային հարցին մէջ: Իտալացի հրապարակագիրը կ'ըսէ.

-- «Չենք հասկնար թէ ինչու ջղագրգռուած են Հրեաները, որոնք ֆաշականութեան կողմէ վերջնապէս ճանչցուած են իբրեւ մերինէն անջատ ցեղ մը: Իրենց ուզածն ալ միշտ այս չէ՞ եղած: Ինչո՞ւ հալածանքի եւ սովահարութեան պատմութիւններ կը հիւսեն արհեստականօրէն: Եթէ մենք սերտ բարեկամութիւն ունինք Ճափոնցիներուն հետ, եթէ կ'ընդունինք Հապէշներուն երկրպագութիւնը, եթէ անկեղծ համակրանք կը տածենք իսլամական աշխարհին հանդէպ, ինչո՞ւ Իտալիոյ թշնամի պիտի նկատենք Հրեաները եւ մանաւանդ անոնք որ հպատակած են օրէնքներուն:

Անոնք պիտի կրնան ազատօրէն ապրիլ ազգին, բայց ոչ պետութեան մէջ: Քառասուներկու ոչ-Հրեայ Իտալացիներ իրաւունք եւ պարտականութիւն ունին իրենց սեփական ձեռքերուն մէջ պահելու պետութեան ջիղային կեդրոնները»:

Հարիւր Հրեաներ կը պատժուին Իզմիրի մէջ

Թուրք թերթերը կը գրեն.--- Ինճիրալթըլի մէջ, սպաներէն (Հրեաներու գործածած լեզուն) խօսելով աղմուկ յարուցանող մօտ հարիւր հոգի մէկական ոսկի դրամական տուգանքով պատժուեցան: Նոյն պատիժը կը գործադրուի նաեւ հանրակառքի, շոգենաւերու մէջ, նոյն իսկ փողոցները օտար լեզու խօսելով աղմկողներու դէմ: Քաղաքապետութիւնը այս կերպով պայքարի ձեռնարկած է բոլոր օտար լեզու խօսողներու դէմ:

Այնպէս կը յուսացուի որ, Յունաստանի մէջ եւս գործադրուած այս միջոցը շուտով լաւ արդիւնքներ պիտի տայ:

Չեխական թնճուկը

Լորտ Րընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, երեքշաբթի օր Փրակա մեկնեցաւ, իր պաշտօնին ձեռնարկելու համար: Ժամանումէն անմիջապէս վերջը իրեն պիտի յանձնուի չեխական կառավարութեան նոր ծրագիրը՝ ազգութեանց ինքնավարութեան մասին: Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը այսօր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Գերմաններու պատուիրակութեան հետ, որ միշտ կը պնդէ իր պահանջներուն վրայ: Հէնլայնի կուսակցութիւնը (հիթլէր.) երկու տետրակներ հրատարակեց որոնց մէջ կը քննադատէ չեխական կառավարութեան նոր ծրագիրը, յայտարարելով թէ անոր տրամադրութիւնները «վերջնապէս կը նուիրագործեն եւ կ'օրինականացնեն անարդարութիւնը»:

Չեխոսլովաքիոյ մարմնակրթանքի նախարարը ճառ մը խօսելով յայտարարեց.

-- «Կեդր. Եւրոպայի մէջ ծագելիք որ եւ է պատերազմ պիտի նշանակէ համաշխարհային պատերազմ: Ամբոխավարութիւնը, ստայօդ քարոզութիւնը եւ բռնութիւնը այնպիսի կացութիւն մը ստեղծած են որ կը բաւէ անխոհեմ քայլ մը առնել, պատերազմ պայթեցնելու համար: Ոչ մէկ պետութիւն այնքան իրաւունքներ տուած է ազգութեանց որքան մենք: Կ'ուզենք աւելի անդին երթալ, սակայն պիտի չանցնինք այն սահմանէն որ կը պարտադրէ մեր ազգին եւ պետութեան պատիւը: Կրնանք համաձայնիլ, սակայն պէտք է անվթար մնան մեր սահմանները, միութիւնը, գերիշխանութիւնը եւ անկախութիւնը»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹԻ «ԱՐԱՄ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

Մարսէյլ

ԳԹԻԱԼԻԻՋԹԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 6 Օգոստոս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 5 Օգոստոս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Զեկուցում՝ ներկայացուցչական ժողովի եւ կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ (5 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ՀԱՆԴԷՍ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԽԱԺԱԿ խումբի կողմէ (Լասիօթայի մէջ)

7 Օգոստոս կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 2ին

կը նախագահէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ

կը բանախօսեն՝ Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ եւ ընկ. Ա.Ս. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

կ'երգեն՝ Տիկին Լուսիկ Կարապետեան, Տիկին Մառի Ստեփանեան, ընկեր Սարգիս Սարգիսեան եւ ուրիշներ:

կ'արտասանեն՝ Օր. Սիրանուշ Տօնօեան, ընկ.ներ՝ Ղուկաս Յակոբեան, Նշան Բանիկեան եւ Ս. Բրուտեան:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՎԱՐՈՒԺԱՆ Կոմիտէի կողմէ

7 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ:

Կը նախագահէ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Առատ պիւֆէ:

Փափաքողներ իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:

Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի:

Ընտանեկան մեծ դաշտահանդէս

նախաձեռնութեամբ՝ ՊՈՄՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՍՐԱՀԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

7 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը

Trois Lucs Etablissement Rampalի զմայլելի պարտէզին մէջ

Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, նուագ եւ հաճելի անակնկալներ:

Մուտք՝ 2 ֆրանք:

Իջնել 7 թիւ հանրակառքի վերջա սրահին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «ՀՐԱՑԻ» եւ «ՌԱԶՄԻԿ» խումբերու կողմէ

հովանաւորութեամբ՝ «ՎԱՐԴԱՆ» ենթակոմիտէի

7 Օգոստոս, կիրակի ՀՕՏԸ ՌՈՒԽԻ գեղածիծաղ պուրակին մէջ

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կ'ԶՄԱԿԵՐՊՈՒԻ ԲԱՅԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՐ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ

7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8,

ՍԷՆԹ-ԱՆՏՐԷի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը նախագահէ՝ հայրենակից Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ հայրենակից Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ ուրիշ անակնկալներ:

Հայկական եւ եւրոպ. ընտիր եղանակներ պիտի նուագէ Թատիօ ԱՀԳԱԶը:

Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը Պ. Պ. Գեղամ Պօղոսեանի, Հ. Սարգսեանի, Ա. Աւագեանի եւ Օր. Տէր Նազարէթեանի կողմէ:

ԴԱՇՏՕՆԸ ԽՈՆԲԱԼ Է

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 2.30ին:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Շրջ. վարչութիւնը քաջալերուած անցեալ տարուան իր ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐուն գտած ընդունելութենէն, ձեռնարկած է 1939ի համար եւս կազմել իր սեփական ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐը շատ աւելի խնամուած եւ գեղեցիկ հրատարակութեամբ մը:

ՅԱՐԱՋ կը ծախուի

24, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՂԱՔԷ ՍԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՔԸ անտանելի դարձած էր երկուշաբթի օր, Փարիզի մէջ: Այն աստիճան, որ ջերմաչափը 34 աստիճան կը ցուցնէր շուքին մէջ: Հարիւր հազարաւորներ հեռացած էին քաղաքէն: Ամէն շաբաթ 300.000 քաղաքացիներ կը մեկնին վճարովի արձակուրդով: Անգլիոյ մէջ փոթորիկներ ծագեցան տարապայման տաքին հետեւանքով: Լոնտոնի մէջ տաքէն մեռան երկու ծերունիներ:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿ ԲԱՆՈՒՈՐ մը տունէն բռնի հանուած ըլլալով, Լիլի մօտ, գնաց գրաւեց քաղաքապետարանի քարտուղարին սենեակը եւ հոն տեղաւորուեցաւ կնոջը եւ զաւակներուն հետ: Պաշտօնեաները կը շարունակեն աշխատիլ նոյն սենեակին մէջ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ գաղտնի ոստիկան մը սպաննուեցաւ Դամասկոսի դրան մօտ: Կեդրոնական Պաղեստինի մէջ ընդհարումներ պատահեցան զինեալ հրոսախումբի մը հետ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ըմբոստները կատարեալ կազմակերպութիւն մը ունին, հրամանատարութեամբ գերագոյն պետի մը որ մասնաւոր ոստիկանութիւն մը հաստատած է, դաւաճանները հետապնդելու համար:

Մեծ Դաշտահանդէս — Գինեձօն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ

ՓՕՆՑԻ ՇԷՐԻԻ ընկ. ԹԻՒՐՔՄԷՆԵԱՆի ծառաստանին մէջ

7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8ը:

Պիտի ըլլան երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն եւ անակնկալներ:

Եւրոպական պարերը պիտի վարէ ճոխ ՕՐՔԵՍԹՐ մը:

Սիրով կը հրաւիրուին ՎԻԷՆԻ, ՏԷՑԻՆԻ, ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ, ՆԷՕՎԻԼԻ եւ շրջակայքի ընկերները եւ համակիրները:

ԳԻՆ՝ 5 ՖՐԱՆՔ: Փոքրիկներու համար կէս գին:

Շոգեկառքը կը մեկնի կար տը Լէսթէն առաւօտեան ժամը 8ին, Համախմբում կայարանին առջեւ ժամը 8ին քառորդ մնացած:

ՃԱՂՈՐԴՆԵՐ ՄԻՋԱՑՆԵՐ.— կար տր Լէոթ երթալու համար առնել 11, 24 եւ 25 հանրակառքերը եւ իջնել Ավընիւ Ֆէլիքս Ֆօր:

Ն Ա Ւ Ա Գ Ն Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐ ԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը: Նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ: Շարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին:

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Ս. Տիրատուրեանի 2, Rue Philippe de Girard եւ Ա. Քէօսէեանի 11 Place Jules Guesde — Փլաս Ժ'Լէտ:

Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՕՐ)

Tél. Trudaine 42—69

կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՃԱՇԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

11, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Ազնւական եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ԿՏՐՈՆՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք անգլիական, ֆր անսական եւ չեխոսլովաք կերպասներու՝ այր մարդոց վերարկուի, հագուստի, կանանց ռոպերու եւ հագուստներու համար: Առաջնակարգ կօշիկներ, ճերմակեղէններ եւ նպարեղէններ: Ուղարկւում գրի մեջ. քննայ: Չափաւոր գիներ:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

ՈՅՍ ՏԵՍԱԿԻ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ԶԻՍԱՅԵԱՆԻ

ԴԻՒՑԱԶՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

(Բնական լուսանկարներով)

ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ

(Ուրֆայի հերոսամարտի ղեկավար)

Գին՝ Ֆրանսա 8 ֆրանք, Սուրիա 6 ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ:

Բոլոր ապսպրանքները կանխիկ

Ստանալու համար դիմել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil. Asnières (Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 75
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 4 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3799

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻ՞Ւ՞Ն ԹԷ ԹՐՔԱՑՈՒՄ

Այսօր շարք մը լուրեր պիտի կարդաք, Ալեքսանտրէթի շրջանին կացութեան մասին:

Ինչպէս կը հաղորդեն տեղեկատուները, երեւութապէս խաղաղ է ամէն բան: Ոչ մէկ բացառիկ դէպք, որ ցնցում պատճառէր:

Եւ սակայն, ամենօրեայ իրողութիւններ կան որոնք շատ բան կը խօսին բուն կացութեան եւ մանաւանդ վաղուան մասին:

Այսպէս, առանց խրախանցումի, բայց յարատեւօրէն կը շարունակուի շրջանին թրքացումը:

Քաղաքային իշխանութիւնը Թուրքերուն ձեռքն ըլլալով, անոնք ամէն օր ճեղք մը կը բանան, չնչելու համար Թրքական դիմագիծը: Անուններ կը փոխեն, պաշտօնեաներ կը ճամբեն, Թուրքեր կը տեղաւորեն նոյն իսկ առեւտրական հաստատութեանց մէջ, քշելով ոչ-Թուրք տարրերը (Արաբ, Ալէվի կամ Հայ): Պակասը կը լրացնէ Թուրք մամուլը: Ոչ միայն տեղականը, այլ եւ բուն Թրքականը, որ ազատ մուտք ունի սկիզբէն ի վեր:

Հետզհետէ աչքի կը զարնեն, նաեւ, ուրիշ Թրքավարի մեթոտներ,— բանի հանգամանքութիւն, փէս պատռել (ինչպէս առաջ գլուխը կը պատռէին, փէս դնել տալու համար), Թալան, ամբոխավարական գրգռութիւններ եւն.:

Ինչպէս կը յիշուի, յուլիս 3ին էր որ Անտիոքի մէջ ստորագրուեցաւ ֆրանքօ-Թուրք զինուորական համաձայնութիւնը, իսկ յուլիս 4ին՝ բարեկամութեան դաշինքը, Էնկիւրիի մէջ:

Արդ, ամիս չանցած եւ դեռ ընտրական գործողութիւնները չլրացած, Թուրքերը արդէն տուն-տեղ են եղած Սանճաքին մէջ:

Մնաց որ, պարզապէս ձեւակերպութիւն մըն է «ընտրական գործողութիւնը»: Թուրքերը արդէն մասնաւոր համաձայնութեամբ եւ վարչականօրէն ստացած են առանձնաշնորհեալ դիրք, իբրեւ «մեծամասնութիւն»: Այժմ որ արձանագրութիւնները վերսկսած են, պարզապէս այդ կէտն է որ պիտի նուիրագործուի, յաւելեալ եւ ճոխացեալ: Ոչ միայն բռնութեամբ, այլ եւ «օրինապէս»:

Արդարեւ, ինչպէս կը հաստատեն արաբական թերթերը, «արձանագրութիւնները կը շարունակուին անբնականոն ձեւով: Իւրաքանչիւր Թուրք 2-3 անգամ արձանագրուելու հնարաւորութիւն կը ստանայ, որովհետեւ ընտրական գրասենեակներուն վերատեսիչ յանձնախումբերը բացառապէս Թուրքերէ կազմուած են»:

Միւս կողմէ, համաձայն հաստատուած կանոնագրին, ընտրական յանձնաժողովը, որ իրաւասութիւն ունի «վերջնապէս լուծելու ընտրական ամէն գործ եւ վէճ», եւ իր որոշումները պիտի տայ մեծամասնութեամբ: Արդ, Թուրքերը երեք հոգի են յանձնաժողովին մէջ, իսկ Ֆրանսացիները միայն մէկ:

Այս կացութեան առջեւ, ոչ-Թուրքերը նախընտրած են ձեռնպահ մնալ, իսկ սուրիական կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղած է հոգատար իշխանութեան: Երկուքն ալ ամուլ յոյսեր:

Ուրեմն, Թուրքերը փառաւո՞ր յաղթանակ մը պիտի չահին նաեւ ընտրական արձանագրութեանց, հետեւաբար եւ բուն ընտրութեանց մէջ, իրենց ուզածին պէս կառավարելու համար վիճելի շրջանը:

Զարմանա՞լ Ժընեւի մէջ կնքուած համաձայնութեան այս ձախաւեր ելքին համար:

Ամենեւին: Այն օրէն որ ճամբուեցան Ազգաժողովին պատուիրակները, Թուրքերու «չանթաժ»ին վրայ եւ հոգատար իշխանութիւնը չափէն աւելի առաջ գնաց, գոհացնելու համար Էնկիւրին, այս բոլորը անխուսափելի էին: Կէտ առ կէտ նախատեսուած:

Անշուշտ միայն հոգատար իշխանութիւնը չէ պատասխանատուն այս նոր կացութեան:

Նոյնքան եւ թերեւս աւելի ծանր մեղքեր կը ծանրանան բրիտանական դիւանագիտութեան վրայ, որ իր թեւարկութեան տակ առած ըլլալով Թուրքիան, վճռական դեր մը կատարեց, այս անփառունակ ելքին յանգելու համար:

Լաւատեղեակ աղբիւր մը, «Նիւ Եորք Թայմզ»ի Արեւելքի թղթակիցը, որ առաջին անգամ հաղորդած էր ֆրանքօ-Թրքական գաղտնի համաձայնութիւնը, կը գրէ այս առթիւ, Էնկիւրի եւ Պոլիս հանդիպելէ վերջ.

— «Ինչ որ աշխարհ չի գիտեր, բայց այլ եւս գաղտնիք չէ, այն է որ Անգլիա ամէն ջանք թափեց, Ֆրանսայի ընդունիլ տալու համար Թուրքիոյ տեսակէտը Սանճաքի հարցին մէջ: Հակառակ կարգ մը թերթերու գրածին, թրքական զօրքին Սանճաք մուտքը որ եւ է մտահոգութիւն չպատճառեց Անգլիոյ մէջ: Ընդհակառակն, որովհետեւ Մեծն Բրիտանիան համոզուած է որ Թուրքիա չունի հողային ծաւալման որ եւ է նպատակ, ինչպէս քանիցս յայտարարեցին թուրք վարիչները: Եթէ Թուրքիա այնքան կորովի դիրք մը բռնեց Սանճաքի հարցին մէջ, միայն եւ միայն իր ազգային արժանապատուութիւնը պաշտպանելու համար է: Այս է Լոնտոնի մէջ տիրող կարծիքը»:

Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ: Մեծերուն երէկուան յաղթականներուն համար ի՞նչ արժէք ունին փոքրերու իրաւունքը, արդարութիւնն ու հանդիսաւոր յանձնառութիւնները, երբ հարցը կը վերաբերի Թուրքիոյ «ազգային արժանապատուութեան» . . .

Այդ արժանապատուութիւնը լիովին գոհացում գտած է, արդէն, Սանճաքին շնորհուած ինքնավարութիւնը վերածելով մեթոտիկ թրքացման: Միշտ «օրինական» ձեւերով, ինչպէս բուն Թուրքիոյ մէջ, երբ հարցը կը վերաբերի ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց:

Կը մնայ սպասել մեծերու ճարտասանական մարգանքներուն, Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ, արդարացնելու համար այս անփառունակ նահանջը:

Չէ՞ որ Ժընեւն անգամ աւելի թեթեւ կշռեց Էնկիւրիի առջեւ..

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԿՌՈՒՆԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Խորհրդային օդանաւեր յարձակեցան Քորէայի վրայ

Երեքշաբթի օր աւելի ծանր դէպք մը պատահեցաւ Սիպերիա-Մանչուրիա սահմանին վրայ: Տասնըհինգ խորհրդային օդանաւեր յարձակեցան հիւսիսային Քորէայի վրայ, ետ առնելու համար վիճելի շրջանը: Խորհրդային վեկոյցը կ'ըսէ թէ Ճափոնցիները մեծ կորուստներ կրեցին եւ կ'ազդարարէ թէ «շատ ծանր հետեւանքներ պիտի ծագին, եթէ Ճափոնցիները շարունակեն իրենց նախայարձակումը խորհրդային հողին վրայ, այսպիսի պայմաններու մէջ»:

Ճափոնցիները պատասխանելով նոր յարձակման, օդանաւային ցոյց մը կատարեցին սահմանագլուխին երկայնքը, իբրեւ ազդարարութիւն: Ռուսական վեկոյցին համաձայն, ետ առնուած է վիճելի շրջանը, Զանկուֆէնկ, բայց Ճափոնցիները կը հերքեն: (Այս դիրքը կը գտնուի Սիպերիոյ, Մանչուրիոյ եւ Քորէայի սահմանին վրայ, ենթակայ՝ Վլատիվոստոքի բերդերու ամբակոծութեան):

Կացութեան ծանրութիւնը հասկնալու համար, կը բաւէ ըսել թէ Ճափոն աւելի քան 500.000 ընտիր հետեւակազօրք ունի, իսկ Խ. Միութիւնը՝ աւելի քան 1.000.000 կանոնաւոր եւ օժանդակ զինուոր՝ Մանչուրիոյ եւ Սիպերիոյ սահմանին վրայ: Առ այժմ կռիւներուն կը մասնակցին 2000 ճափոնական եւ նոյնքան խորհրդային զինուորներ, օդանաւերով եւ թնդանօթներով: Ճափոնական հրամանատարութիւնը կը ծանուցնէ թէ ամէն պատրաստութիւն տեսնուած է որ եւ է պատահականութեան դէմ: «Հրասայլերը անօգուտ են ճահճային վայրերու մէջ, իսկ զինուորական եւ ծովային օդանաւերը կազմ եւ պատրաստ կը մնան միշտ: Անգամ մը որ անոնք թռչին, ոչ մէկ թշնամի դիրք պիտի կրնայ դիմանալ»:

Մանչուրիոյ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Մոսկուա, բողոքելով կատարուած յարձակումներուն դէմ եւ ազդարարելով թէ Խ. Միութիւնը պատասխանատու պիտի մնայ հետեւանքներուն: (Մանչուրիա կը գտնուի Ճափոնի թեւարկութեան տակ): Այս առթիւ կը յայտնէ թէ Մանչուրիա պատրաստ է բանակցութիւններ կատարելու, եթէ խորհրդային իշխանութիւնը փոխէ իր դիրքը:

Ճափոնի պաշտօնական շրջանակներն ալ Խ. Միութեան վրայ կը ձգեն ամբողջ պատասխանատուութիւնը եւ կ'ըսեն թէ անոր դիրքէն կախում ունի պատերազմը կամ խաղաղութիւնը: Ճափոնական դահլիճը ամբողջ երկու ժամ ժողով գումարելով, քննեց կացութիւնը: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Խ. Միութիւնը եւ Ճափոն երկուքն ալ չեն ուզեր աւելի ծանրացնել կացութիւնը, թէեւ յարձակումները կը շարունակուին փոխադարձաբար:

Իտալիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ այնքան ալ տրամադիր չեն երեւար իտալական եւ գերմանական օգնութիւն հասցնելու Ճափոնի, համաձայն հակաբոլշեւիկ ուխտին: Իտալական տեսակէտով, Ճափոն ռազմագիտական սխալ մը գործած է:

* *Զինուորական խորհուրդ մը գումարուեցաւ Մոսկուայի մէջ, ուսումնասիրելու համար կացութիւնը: Կը հաւաստեն թէ Սթալին յանձնարարած է զգուշանալ ծայրայեղութիւններէ, կասկածելի գտնելով յաղթական պատերազմ մը: Ժողովը լիազօրութիւն տուած է մարաջախտ Պլիւխէրի, միեւնոյն ատեն արգիլելով զինուորական գործողութիւններ կատարել Մանչուրիոյ սահմանին վրայ:

10,000,000 Սուին Պալքաններու մէջ

"Պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը,,

Թրքական մամուլը իր կարգին ողջունելով Պուլկարիոյ զինուորական իրաւունքներուն վերահաստատումը, կը յայտարարէ թէ աւելի քան 10 միլիոն պալքանեան սուիններ պատրաստ են պաշտպանելու խաղաղութիւնը եւ ապահովութիւնը հարաւային Եւրոպայի եւ արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Այս առթիւ կը չեշտեն թէ Պուլկարիա իր զինուորական իրաւունքները վերստացաւ շնորհիւ Թուրքիոյ գործօն միջամտութեան, «ինչ որ քէմալական փառաւոր յաղթանակ մը կը կազմէ ի նպաստ աշխարհի խաղաղութեան»: Թուրք նախարարներու կարծիքով, հակապատերազմեան այս աշխարհը դաշնակցութիւնը ու որուն մաս կը կազմեն Թուրքիա, Ռումանիա, Յունաստան, Եուկոսլավիա եւ Պուլկարիա, մեծ պետութեանց եւ արեւելեան ու արեւմտեան երկիրներու զինակցութեանց աջակցութեամբ, լրջօրէն մտածել պիտի տայ բոլոր անոնց որ կը փորձեն խանգարել աշխարհի խաղաղութիւնը:

** Փարիզի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ Թրքական կառավարութիւնը նախաձեռնութիւն ստանձնած է, գլուխ հանելու համար Պալքանեան Միութեան եւ Պուլկարիոյ համաձայնութիւնը, ոչ-յարձակման հիման վրայ: Բանակցութեանց վարիչ ոգին եղած է Թուրքիա, Եուկոսլավիոյ վարչապետին ջերմ աջակցութեամբ: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ռումանիա եւ Յունաստան երկար ատեն ընդդիմացած են Էնկիւրիի ճնշումին, վախնալով որ պէտք եղածէն աւելի կը զօրանայ Թուրքիոյ եւ Եուկոսլավիոյ դիրքը Պալքաններու մէջ, քանի որ առաջինը մասնաւոր յարաբերութիւններ ունի Գերմանիոյ հետ, իսկ երկրորդը՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ: Այս մտավախութիւնները մեծապէս նուազեցան, երբ Անգլիա լայն վարկեր բացաւ Թուրքիոյ:

** Գերմանական մամուլն ալ գոհունակութիւն կը յայտնէ Պուլկարիոյ զինուորական իրաւունքներուն վերահաստատման համար: Թերթ մը կը գրէ այս առթիւ.— «Իբրեւ հին զինակիցները Պուլկարիոյ, կ'ըմբռնենք Սոֆիայի մէջ տիրող ուրախութիւնը: Աշխարհ անգամ մը եւս իմացաւ թէ հպարտ ազգերը չեն կրնար կաշկանդուիլ եւ հարստահարուիլ»: Կուսակցական գլխաւոր պաշտօնաթերթը «սրտանց կը շնորհաւորէ նախկին դաշնակիցները եւ զէնքի եղբայրները»:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբ ահաբեկիչները բանի դրամ կը հաւաքեն մեկուսի շրջաններու մէջ, մահուան սպառնալիքով: Կ'ըսուի թէ վերջին երկու շաբաթներու մէջ յաջողած են գանձել 35.000 տոլար: Ահաբեկչական գործունէութիւնը կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ: Արաբներու եւ Հրեաներու հետ, երկու անգլիացի զինուորներ ալ սպաննուեցան առջի օր: Յուլիսի ընթացքին սպաննուած են 148 Արաբներ եւ 60 Հրեաներ, վիրաւորուած՝ 256 Արաբներ եւ 201 Հրեաներ:

ՉՄՈՌՆԱՔ ՆՈՐՈԳԵԼ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

Ոստիկանական Վերատեսչութիւնը ազդարարութիւն մը հրատարակեց, որ կը յիշեցնէ թէ անցեալ մայիսին հաստատուած օրէնքին համաձայն, անձնագիրներու (ինքնութեան թուղթ) նորոգման համար պէտք է դիմում կատարել պայմանաժամին լրացումէն երեք ամիս առաջ, եւ ոչ թէ լրացումէն վերջը:

Անոնք որոնց անձնագիրներուն պայմանաժամը լրացած է կամ լրանալու վրայ է եւ որոնք տակաւին դիմում չեն կատարած նորոգման համար, կրնան դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 15, որմէ վերջ նկատի պիտի չառնուին լրացած անձնագիրներու նորոգման դիմումները: Փարիզ բնակողները պէտք է դիմեն Ոստիկանական Վերատեսչութեան 205 թիւ գրասենեակը:

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

ՏԷՐՍԻՄԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ.— ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԱՅՐԵՆ ԵՒ ԿԸ ՋԱՐԴԵՆ.— ՉՈՐՍ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ՎԱՐ ԶԳՈՒԱԾ.— ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ.— ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ՑԵՂԵՐԸ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻՆ

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը հաղորդուին հետեւեալ տեղեկութիւնները, Յուլիս 25 թուականով.—

Մայիս 15էն սկսեալ, Թրքական 7րդ եւ 8րդ զօրաբանակները եւ 25րդ եւ 14րդ շրջանի ոստիկան-զինուորներու զօրաժողովները գործողութեան սկսած են Տէրսիմի մէջ:

8րդ զօրաբանակը կը կռուի Տէրսիմի հիւսիս-արեւելք գտնուող Մնձուր լեռներու քիւրտ ուժերուն դէմ, որոնց կը հրամայեն Հիւսէյին եւ Խալիլ աղա Զատէ Հասան աղաները: Մեծ կորուստի ենթարկուելով՝ Թուրքերը ստիպուեր են քաշուիլ Մուրատ գետի եզերքը:

7րդ զօրաբանակը Տէրսիմի հարաւ-արեւմուտքէն կ'անցնի Եփրատ գետը եւ կը կռուի Աղ Տաղի լեռնաշղթային մէջ ամրացած Քիւրտերուն դէմ, որոնց կը հրամայեն հանգուցեալ Սէյիտ Րիզայի եղբօրորդին՝ Զէյնէլ եւ Եուսուֆան աշիրէթի պետ Ֆէնտիք աղաները: Թուրքերը հոս ալ մեծ կորուստ կրած են, եւ չկարենալով մնալ այդ լեռնային շրջանին մէջ՝ քաշուած են Մազկերտի Զար շրջանը:

Թրքական զօրամասերու հրամանատար զօրավար Ապտուլլահ կը սպասէ նոր ուժերու:

Թուրքերը այրած են լեռնալանջերու եւ դաշտերու մէջ գտնուող քրտական գիւղերը եւ ջարդած են ամբողջ բնակչութիւնը, չխնայելով նոյն իսկ կիներուն եւ տղոց:

Չկարենալով հրացան եւ թնդանօթ հասցնել Քիւրտերու անառիկ դիրքերուն, Թուրքերը սաւառնակով հեղձուցիչ կազ եւ ռումբեր արձակեցին, բայց այս միջոցն ալ մեծ ազդեցութիւն չգործեց այդ լեռնային շրջաններուն մէջ: Քիւրտերը մեծ յանդգնութեամբ եւ ազգային խոր հաւատքով կը դիմադրեն Թուրքերու քանդիչ գործունէութեան: Հակառակ անոր որ համեմատաբար զուրկ են միջոցներէ, քիւրտ ըմբոստները աներեւակայելի քաջութեամբ կը կռուին: Մինչեւ հիմա վար ձգած են թրքական չորս սաւառնակ եւ գրաւած բազմաթիւ զէնք եւ լեռնային թնդանօթ: Ըմբոստները թիկ թիկ գիտեն այդ լեռնային շրջանը եւ գիշերային յարձակումներով անդադար կը կոտորեն Թուրքերը, միաժամանակ զէնք ու ռազմանիւթ ձեռք անցնելով:

Էլ Ազիզի եւ Երզնկայի հիւանդանոցները լեցուն են ծանր վիրաւորներով: Թուրքերը Տիարպէքիր եւ Սվազ կը ղրկեն թեթեւ վիրաւորները:

Տէրսիմի կռուողները առանձին չձգելու համար, Քիւրտիստանի միւս շրջաններու Քիւրտերն ալ սկսած են խլրտիլ: Այսպէս, Սասուն լերան (Պիթլիսի նահանգ) մէջ գտնուող ուժերը, որոնց կը հրամայէ Րէշի աղան, էրթրիք կոչուած տեղը կռիւի բռնուած են երկու վաշտ Թուրք զինուորներու հետ եւ զանոնք քշած են մինչեւ Հազօ գաւառակին կեդրոնը, մեծ կորուստ տալէ վերջ անոնց:

Քրտական խլրտումները ծայր տուած են հետեւեալ վայրերուն մէջ.— Պօհթան, Թէնտրօլ, Քէյի եւ Չէյլան:

Արարատի ըմբոստութեան հերոսը՝ հրամանատար Իհսան Նուրի փաշա հրատարակած է յայտարարութիւններ, որոնցմով Քիւրտիստանի բոլոր ցեղապետները եւ բնակիչները կը հրաւիրէ մասնակցիլ անկախութեան պայքարին: Առնուած լուրերու համաձայն, Նուրի փաշայի հին զէնքի ընկերներն ալ կը պատրաստուին ռազմադաշտ իջնել ուրիշ ցեղապետներու հետ: Բոլորը ուխտած են կռուիլ մինչեւ մահ՝ ազատելու համար Թրքական լուծէն:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՃՆՇՈՒՄԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Թուրքեր կը տեղաւորուին Հայերու տեղ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի ոչ-Թուրքերու կացութեան մասին (28 յուլիս).

Երեւութապէս խաղաղ է կացութիւնը: Ոչ մէկ հալածանք, ոչ մէկ պաշտօնական ճնշում: Եւ սակայն, քանի օր կ'անցնի, այնքան անտանելի կը դառնայ կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք Թրքացման քաղաքականութեան որ կը շարունակուի այնքան խստօրէն: Թրքացում՝ ամէն տեսակէտով, սկսեալ պաշտօնատուներէն մինչեւ սինէմա, մինչեւ սրճարան:

Այսպէս, կ'իմանամ թէ որոշուած է հեռացնել կառավարական նիւղերու բոլոր հայ պաշտօնեաները եւ Թուրքեր դնել անոնց տեղ: Միւն թէ փոփոխութիւնը պիտի կատարուի աստիճանաբար, ցնցումի տեղի չտալու համար:

Որոշուած է նաեւ Թրքական դարձնել նոյն իսկ մասնաւոր հաստատութեանց պաշտօնէութիւնը: Օրինակ, Հալք Էվին անդադար Թուրք կը ղրկէ Քըլըֆթխի իւղի եւ օճառի գործարանին, յանձնարարելով «անպայման գործ տալ անոնց»: Եւ երբ գործարանին յոյն տնօրէնը դիտել կուտայ թէ տեղ չունի, Հալք Էվիի վարիչները կը պատասխանեն.— Հանեցէք սա Հայերը»:

Ճարահատ, տնօրէնը կը դիմէ այդ միջոցին, քանի մը Հայեր դուրս նետելով: Այդ խեղճերէն մէկը, չկարենալով ուրիշ տեղ գործ գտնել, գաղթեց:

Միւս կողմէ, տեսակ մը հարկահաւաքութիւն սկսած է, բոլորովին քմահաճ: Թուրք զօրամասերը չեկած, Հալք Էվին սկսաւ որոշ գումարներ գանձել ոչ-Թուրքերէն, իբրեւ դիմաւորութեան ծախք: Այս ձեւով քանի մը հազար ոսկի հաւաքեցին: Երեւակայեցէք որ, միայն Պէյլանի հայութենէն 70 ոսկի գանձեցին, երբ հայութիւն բնաւ 20 տուն է, բոլորն ալ աղքատ եւ օրուան հացի կարօտ...

Որոշ չափով հասկնալի էրասիկա, իբրեւ արտակարգ պարագայ մը: Խն-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՒ ՉԵԿԱՆ

Ա.

... 18 Յուլիս

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Գէորգ Ե. Սուրէնեանը վախճանուեց Էջմիածնում 1930 Մայիս 8ի առաւօտեան ժամը 11ին:

Նոյն թուի Մայիս 9ի առաւօտեան՝ կաթողիկոսական տեղակալ Խորէն Արքեպիսկոպոսը (յետոյ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ ապա նահատակը) հետեւեալ հեռագիրը կ'ուղղէր արտասահմանի հայ հոգեւոր մարմիններին եւ առաջնորդներին.

« Նորին վեհափառութիւն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հանգեաւ ի Տէր երէկ առաւօտեան ժամի 11ին: Թաղումը Մայիսի 18ին »:

Մայիս 9ին կատարւում է հանգուցեալ Գէորգ Ե. կաթողիկոսի դիազննութեան գործողութիւնը « զմռսումից 10 ժամ յետոյ »: Եզրակացութիւնը եղած էր այն, որ Գէորգ Ե. կաթողիկոսի « մահը տեղի է ունեցել ներքին գործարանների եւ մասնաւորապէս երիկամների եւ սրտի քրոնիկ, անող կազմափոխական երեւոյթներից սրտի պարալիզի (անդամալոյծ) հետեւանքով »:

Կաթողիկոսի դիազննութեան գործողութեան ներկայ եղած են՝ Հ. Ս. Խ. Հ. Հայ Պետ. Համալսարանի Պաթօ - Անատ. ամբիոնի վարիչ՝ Փ. Ս. Ցակոբեան, ղատական բժշկ. ամբիոնի վարիչ՝ Շէկ - Յովսէփեան, Թեւ. րապ. կլինիկայի վարիչ՝ պրոֆ. Ա. Մելիք - Ադամեան: Բժիշկներ 1. Աստրեան, 2. Ալիքեան: Հ. Ս. Խ. Հ. Առողջապահական ժողկոմի տեղակալ՝ Ղեւոնդեան, Երեւանի Գաւ. Առ. բաժնի վարիչ Մալխասեան:

Ներկայ էին նաեւ կաթողիկոսի տեղակալ Խորէն արքեպիսկոպոս, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամներ Բագրատ եւ Մատթէոս արքեպիսկոպոսներ:

Երջանկայիշատակ Գէորգ Ե. կաթողիկոսը 1930 Ապրիլի 16ից հիւանդութեան ծանրացին վիճակ է ապրում, մինչեւ մահուան օրը, Մայիսի 8ը: Ամբողջ 23 օր կաթողիկոսի առողջութիւնը մտահոգութեան առարկայ է դառնում ոչ միայն Էջմիածնի միաբանութեան, այլեւ Խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան, որի բժշկական խորհուրդը կողմից յատուկ արձանագրութիւն: Բժշկական խորհրդին մասնակցում էին պրոֆ. Մելիք-Ադամեան եւ բժիշկներ Յովհ. Յովհաննիսեան, Գրիգոր Սաղեան եւ Ա. Ալիքեան: Վերջապէս « Մայիսի 8ի առաւօտը զարկերակը հազիւ շօշափելի էր, շնչառութիւնը յաճախակի եւ մակերեսային, մեծ քանակութեամբ խըղոցներ թոքերի մէջ, սրտի հնչիւնները հազիւ լսելի, գիտակցութիւնը պարզ: Մահը տեղի ունեցաւ Մայիսի 8ին առաւօտեան ժամը 11ին, սրտի գործունէութեան անող թուլութեան եւ թոքերի այտուցի երեւոյթներով »:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ կաթողիկոսի՝ Գէորգ Ե.ի մահից առաջ անգամ Էջմիածնի Գերագոյն Խորհուրդը Մայիսի 6ին յատուկ շրջաբերականով կաթողիկոսի հիւանդութեան մասին յայտնում է թեմերին եւ առաջնորդներին, ի գիտութիւն: Մահուանից յետոյ էլ, երբ կատարւում է դիազննութիւնը, Գերագոյն Խորհուրդը անմիջապէս ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայութեան յայտնում է կաթողիկոսի մահը, չմոռանալով նաեւ, որ թաղումը տեղի պիտի ունենայ Մայիսի 18ին, մահուանից 10 օր վերջ, որպէսզի թէ արտասահմանից եւ թէ Ռուսաստանի ամէն կողմերից պատգամաւորներ հասնեն Էջմիածին: Այս մասին մէջբերենք Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի 1930, Մայիսի 21 թուակիր եւ համար 401 գրութեան հետեւեալ տողերը.

« ... Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը ի նկատի ունենալով, որ Հայրապետի յուղարկաւորութեան ժամանակ հեռաւոր թեմերից կը գան պատգամաւորներ, որոնց թաղումը կատարել Մայիսի 18ին: Ամբողջ տասն օր Մայր տաճարում երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ եւ վեհարանում առաւօտները ժամը տասին, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ հոգեհանգիստ էր կատարւում եւ հաւատացեալ ժողովուրդը շրջակայ գիւղերից մեծ բազմութեամբ ամենայն օր գալիս էր յարգանք մատուցանելու Ս. Հայրապետի աճիւնին:

« Մայիսի 16ից սկսեցին Մայր Աթոռ ժամանել Համամիութենական Հանրապետութիւնների մէջ գտնուած թեմական եւ համայնքների շատ ներկայացուցիչներ եւ հոգեւորականներ, իսկ արտասահմանից անձամբ ներկայ կամ ներկայացուցիչներ ուղարկել չկարողանալով որոշ վայրերից — Երուսաղէմի եւ Պօլսոյ պատրիարքութիւններից, Եւրոպայի, Եգիպտոսի, Պարսկա - Հնդկաստանի, Ատրպատականի եւ այլ թեմերից կարգուած էին յատուկ ներկայացուցիչներ:

« Մայիսի 18ին ամէն կողմից ժողովուած տասնեակ հազարաւոր հաւատացեալների ներկայութեամբ որոնք եկել էին վերջին անգամ համբուրելու սիրեցեալ Հայրապետի օծեալ Աջը, կատարուեց հանդիսաւոր պատարագ: Պատարագիչն էր հայրապետական տեղակալ Ամենապատիւ Տ. Խորէն արքեպիսկոպոսը, որ օծման կարգը կատարեց եւ պատշաճ քարոզ խօսեց եւ Ս. պատարագից յետոյ հանգուցեալի դին ամփոփուեց Մայր տաճարի բակում, Տ. Մակար կաթողիկոսի դամբարանին կից, ըստ ցանկութեան Նորին Սրբութեան »:

Այս պաշտօնական գրութեան տակ ստորագրել է՝ անդամ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի՝ Գէորգ արքեպիսկոպոս (Չէօրէքճեան) քարտուղար՝ Կարապետ Քոչարեան:

Հանգամանօրէն եւ դիտմամբ այսպէս կանգ առինք երջանկայիշատակ Տէր Գէորգ Ե. Վեհափառ կաթողիկոսի հիւանդութեան, մահուան եւ թաղման վրայ, որպէսզի հիմա դարձեալ պաշտօնական փաստաթղթերով ներկայացնենք թէ տարբերաբար Խորէն Ա. Նահատակ կաթողիկոսի խեղդամահութիւնից յետոյ, Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը դարձեալ Գէորգ արքեպիսկոպոսի ստորագրութեամբ ի՞նչ բովանդակութեամբ գրութիւններ է ուղարկել արտասահմանի թեմական առաջնորդներին, պատրիարքներին եւ կամ կրօնական համայնքներին:

Ինչպէս յայտնի է, Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամ Գէորգ արք. Չէօրէքճեանը Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ արք.ին հեռագրել է Ապրիլի 10ին (1938 թ.) հետեւեալը՝ լատիներէն տառերով եւ հայերէն բառերով.

— « Վիշտով յայտնեմ թէ Խորէն կաթողիկոսի ի Տէր հանգեաւ սրտի կաթուածից. խնդրեմ տնօրինել պատշաճը (հաղորդելու) բոլոր տեղերին: Տեղակալ Գէորգ Արք. »:

Թորգոմ պատրիարքն էլ այդ հեռագիրը հաղորդեց սփիւռքի հայութեան առաջնորդներին եւ ազգային մարմիններին: Ըստ այդ պաշտօնական հեռագրի, մամուլը եւ ազգային եկեղեցական մարմինները համոզուած էին թէ Խորէն Ա. կաթողիկոսը իսկապէս վախճանած է « սրտի տագնապից »՝ Ապրիլի 10ին:

Կաթողիկոսի անակնկալ մահը կասկած յառաջ բերաւ ամենուրեք, որ տարաբախտ Հայրապետը սպաննուած է Չեկայի կողմից: Եւ ահա Հայաստանի շատ վայրերում իսկ, երբ կաթողիկոսի մահը չէին լսել, Երեւանից Իրան անցած Իրանահպատակները յայտնեցին, թէ Չեկան խեղդել, սպաննել, բռնամահ է արել Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խորէն Ա.ին: Այդ պատահական ճամբորդներն ու լրատուները հաղորդեցին, որ կաթողիկոսին սպաննել կամ խեղդել են Ապրիլի 6ի կամ 7ի գիշերը: Այսպէս էլ գրեցին դաշնակցական թերթերը՝ հիմնուելով մեր տուածտեղեկութիւններին վրայ:

Արդ, Խորէն Ա. կաթողիկոսը վախճանուած (սպաննուած, նահատակուած է) Ապրիլի լոյս 6ի գիշերը: Ուրեմն Ապրիլի 6ի լուսաբացին եւ ամբողջ օրը, ամենաուշը Ապրիլի 7ին՝ Գերագոյն Խորհուրդը պիտի հեռագրէր սփիւռքի հայութեան՝ կաթողիկոսի մահուան լուրը: Մինչդեռ ճիշտ 4 օր անցնելուց յետոյ՝ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը՝ Գէորգ արք.ի ստորագրութեամբ հեռագրով յայտնում է՝ Ապրիլի 10ին, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը վախճանեցաւ սրտի տագնապից: Այս հեռագրում պէտք է յիշուէր թէ թաղումը տեղի կ'ունենայ այսինչ օրը: Թաղման մասին հեռագրում խօսք չկար: Երուսաղէմի պատրիարքը Ապրիլ 14ին հեռագրում է Էջմիածին Գերագոյն Խորհրդին եւ հարցնում է թէ ե՞րբ, ո՞ր օրն է Վեհափառի թաղումը: Թորգոմ պատրիարքի հեռագիրը մնում է անպատասխանի:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը եկեղերաբախտ, նահատակ կաթողիկոս Խորէն Ա.ի մահուան, թաղման եւ յետագայ անցուդարձի մասին պահում է խորհրդաւոր լռութիւն: Չեկայի սարսափից լռել ու ամքել է Էջմիածինը: Արտասահմանի մամուլը սարսափազդեցիկ մանրամասնութիւններ է գրում կաթողիկոսի նահատակութեան եւ Էջմիածնի անցուդարձերի մասին: Դաշնակցական թերթերը հիմնուելով իրենց թղթակիցների, աշխատակիցների եւ վստահելի անձնաւորութեանց մասնաւոր նամակներով հաղորդուած տեղեկութիւնների վրայ, յայտարարեցին, որ կաթողիկոսին խեղդամահ են արել, Էջմիածինը կողոպտել են եւ միաբաններին ցրել:

ԾՈՎԵՑԻ

ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՕՐԷՆՔԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

(ԿԱԶՄԱԼՈՒԾՈՒՈՒՄ ԱԶԳ. ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒ)

ԽՄԲ.— Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ի աշխատակիցներէն Արշամ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Ընկերակցութեանց նոր օրէնքի մասին, որ սահմանուած է վերջնապէս կազմալուծելու ոչ - թուրք հասարակութեանց ազգային կեանքը..

Ընկերակցութեան օրէնքը 14 Յուլիս թուակիր պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած ըլլալով, կը տեսնուի որ տրամադրութիւններ ունի այս երկրին ոչ - իսլամ ժողովուրդներուն համար, որոնք մինչեւ հիմա կը կառավարուէին իրենց ուրոյն օրէնքներով:

Այս նոր օրէնքը ջնջած է միայն 1922ի ընկերութեանց օրէնքը եւ 15 Հոկտեմբեր 1929 եւ 20 դեկտ. 1930 օրէնքները, բայց ժողովին մէջ կատարուած վիճաբանութեանէն հասկցուեցաւ որ, ոչ իսլամ տարրերը իրենց ներքին աշխարհական վարչութիւնը պիտի պատշաճեցնեն նոր օրէնքին, այնպէս որ երբ օրէնքին վիճաբանութեան դրուած օրը Պերճ Թիւրքէր ըսած է թէ, ինչպէս գրած էր Անգարայի Ուլուսը, մենք այս երկրին մէջ ինքզինքնիս փոխանակ փոքրամասնութիւն նկատելու, երկրին ամբողջութեան մէկ մասնիկը կը նկատենք, ներքին գործավարը պատասխանած է թէ, մենք մեր ստորագրած դաշնագիրներու հաւատարիմ կը գտնուինք, որոնց մէջ փոքրամասնութեանց վերաբերեալ տրամադրութիւններ կան: Այս կերպով հասկցուեցաւ որ այս նոր հրատարակուած օրէնքը չի հակասեր փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն եւ դարձեալ պատասխանելով Պերճ Թիւրքէրի յայտարարութեան որ մեր հիւանդանոցին օժանդակութիւն խնդրած էր, ըսած է թէ, այս օրէնքով կազմակերպուած մարմինները ի հարկին պիտի վայելեն կառավարութեան օժանդակութիւնը:

Այսօր այլեւս օրէնքը վերջնական ձեւ առած ըլլալով կը ծանօթացնենք ընթերցողներուն՝ իր կարեւորութեան պատճառով:

Այս նոր օրէնքը կը բաղկանայ 42 յօդուածէ եւ կազմութիւնը ու նպատակը կը բացատրէ, ըսելով որ առեւտրական ընկերակցութիւն մը չէ շահ բաժնելէ տարբեր նպատակով եւ գործունէութիւնը տեւականացնելու համար կազմուած միութիւններու յատուկ կանոնագիր մըն է, որ կը կառավարուի ընդհ. ժողովով եւ վարչական մարմնով: Այս ընկերակցութիւնները կը կազմուին, բացի քաղաքական, ցեղային, կրօնական եւ դասոնի նպատակներ հետապնդելէ, բարեգործական, ընկերական եւ մշակութային գործերու համար: Այս մարմինները իրենց յատուկ կալուած չեն կրնար ունենալ, եւ եթէ ունին, դրամի կը վերածուին. իրենց ներքին գործերը կը վարեն ընդհանուր եւ վարչական ժողովներ: Տարին անգամ մը ընդհ. ժողով կը գումարուի, համարատուութիւն լսելու, նոր վարչական ժողով կազմելու եւ հաշիւները վաւերացնելու նպատակով: Այս ժողովները կ'ունենան իրենց դիւանները, արձանագրութեան եւ հաշուական տոմարները, որոնք ժողովականներու կողմէ կը վաւերացուին:

Առանձին յօդուածներով ալ բացատրուած է թէ այս արձանագրութիւնները ի՛նչպէս կը պատրաստուին, եթէ օր մը պէտք ըլլայ ընկերութիւնը ի՛նչպէս կը լուծուի՝ անդամներու երկու երրորդի մեծամասնութեամբ, թէ այս կանոնին պայմանները չյարգող ընկերակցութիւնները ի՛նչպէս կը ջնջուին եւ անդամները ի հարկին բանտարկութեան եւ դրամական տուգանքի ալ կը դատապարտուին:

Այս յօդուածներու կարեւոր մասը կը գտնուէր արդէն ասկէ առաջ հրատարակուած ընկերակցութեանց օրէնքներուն մէջ, իսկ ինչ որ մեզի կը վերաբերի առաւելապէս 39րդ յօդուածն է, որուն մէջ կ'ըսէ թէ « այն ամէն բարեգործական, կրօնական, ընկերական, մշակութային, առողջապահական եւ կրթական ընկերակցութիւնները՝ որոնք այս օրէնքին հրատարակութեան թուականին գոյութիւն ունին, կրնան այս օրէնքի սահմանին մէջ գտնուած ընկերակցութեանց միջոցաւ մատակարարուիլ ու կ'աւելցնէ որ այս կարգի՝ այսինքն արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններ բացառութիւն կը կազմեն 17րդ յօդուածէն, որուն մէջ ըսուած է որ ընկերակցութիւնները չեն կրնար կալուած ունենալ, այսինքն ըսել կ'ուզէ թէ արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող մարմինները կրնան կալուած ալ ունենալ եւ կ'աւելցնէ դարձեալ որ, ասոնք « ի հարկին նիւթական օժանդակութիւն պիտի վայելեն » եւ վերջապէս « բարոյական գոյութիւն պիտի ունենան եւ տարուան մը պայմանաժամի մէջ իրենց կազմութիւնը պիտի պատշաճեցնեն ներկայ օրէնքին »:

Այս վերջին յօդուածներէն կը հասկցուի թէ՝ ներկայիս գոյութիւն ունեցող մարմինները պիտի յարմարցնեն օրէնքին իրենց կազմութիւնը եւ այս կերպով կառավարութիւնը պիտի ճանչնայ անոնց կազմը: Մինչեւ ներկայիս՝ ոեւէ մարմին բարոյական գոյութեան իրաւունք չունի, այնպէս որ վերջերս Ուսուցչաց Օգնութեան Սընտուկը Կարապետեանի կտակային գործին առթիւ դատարանի առջեւ ճանչցուելու համար շատ դժուարութիւն պատահեցաւ:

Աղքատախնամներն ալ այս կերպով կրնան պատրաստել իրենց կանոնագիրը եւ ներկայացնել: Արդէն անոնք 40 տարի առաջ Աղքատախնամ ընկերութիւն անունով ճանչցուած էին, առանձին կանոնագիրներով, ընդհանուր եւ տնօրէն ժողովներով որոնց համարատու էին, բայց յետոյ երբ բոլոր ընկերութիւնները ինչպէս Միացեալ, Ազգանուէր, Իպրոցասէր, որոնք նոյնպէս առանձին ընկերութիւններ էին իրենց ժողովներով, ջնջուեցան, քաղաքական նպատակներ վերագրուելով, Աղքատախնամները եղան օժանդակ մարմիններ Թաղական Խորհուրդներու:

Բայց, թէ մեր միւս օրինական մարմինները, ի՛նչպէս պիտի պատշաճեցուին հրատարակուած այս օրէնքին, տակաւին առանձին ուսումնասիրութեան կը կարօտի օրէնսգէտներու կողմէ, որոնք նախ եւ առաջ օրէնքը ուսումնասիրելու պէտք ունին, որպէսզի այդ ուղղութեան վրայ կարելի ըլլայ ձեռնարկ ընել:

Օրէնքին մէջ ճշդուած նպատակներու եւ գործերու վարչութեան համար, մարմինները պատասխանատու կ'ըլլան դիրենք ընտրող ժողովուրդի[...] որ երբ բաժանորդ՝ անդամավճար[...] պիտի տայ եւ ինչպէս որ այսօր[...] նպաստ եւ նուիրատուութիւն կ'ըլլ[...] ասկէ վերջ երբ անդամավճար[...] գանձուի եւ սատիճան մը պիտ[...] պատրաստութիւնը հնարաւոր պիտ[...] դառնայ:

Այս ընկերակցութիւններու [...] ծառնութիւնը երբ այսպէս որոշ[...] մը առնէ, միանգամ ընդ միշտ [...] դադրին այն տարապարտ կասկածն[...]ը թէ թաքուն նպատակներու կը [...] ռայեն անոնք, ինչպէս ըսուեցաւ [...] մանակին եւ բոլոր ընկերութիւն[...] լուծուեցան:

Խօսելով մասնաւորապէս Հա[...] համար, կրնանք ըսել թէ ամեն[...] չէնք խուսափիր հակակշռէ: Ամէն [...] չեւ ամէնուն աչքին առջեւ կրնայ [...] ուիլ իր նպատակով, եւ եթէ այս [...] նութեամբ պիտի աւելնայ վստահ[...] թիւնը, փափաքելի է որ այս քնն[...] թիւնը տեղի ունենայ:

Միայն չի հասկցուիր որ ի՞նչ պի[...] ըլլայ Թաղ. Խորհուրդներու դեր[...] կ'երեւայ թէ անոնք ալ ենթակայ [...] այս օրէնքին:

Փարիզի մէջ ազգային պատասխ[...] նատու վերին մարմին կամ առաջնոր[...] դութիւն ճանչցուած չըլլալով կառ[...] վարութենէն, Թաղ. Խորհուրդը՝ ը[...] կերակցութեան օրէնքին համեմ[...] կազմուեցաւ Ընդհանուր Ժողովով [...] Վարչական Խորհրդով, որոնք տար[...] անգամ մը հաշիւ կուտան ընկերակց[...] թեան անդամներու եւ նոր ընտր[...] թիւն տեղի կ'ունենայ:

Նոր օրէնքին մէջ այդ մասին տր[...] մադրութիւն չկայ, բայց եթէ Թ[...] Խորհուրդներն ալ այդ ձեւով կազմ[...] ուին՝ իրենց բարոյական գոյութ[...] պիտի ճանչցուի կառավարութ[...] կողմէ:

Այս կէտերը քննելու եւ Վաքֆի[...] րէնքին տրամադրութիւններուն [...] հաշտեցնելու համար, օրէնսգիտակ[...] քննութիւն մը կարեւոր է, եւ ինչպ[...] կ'երեւայ, օրէնսդիրն ալ այդ կարեւ[...] րութիւնը ճանչնալով տարի մը պայ[...] մանաժամ տուած է, որպէսզի գոյ[...] թիւն ունեցող կազմերը պատշաճեց[...] ուին ներկայ օրէնքին:

Ինչպէս ըսինք, այդ պատշաճեցու[...] մը կրնայ ըլլալ քննութեամբ եւ ու[...] սումնասիրութեամբ:

Գումգափուի յունաց Աղքատախն[...] մարմինը քանի մը տարի առաջ իր կա[...] նոնագիրը ներկայացուց կառավար[...] թեան եւ թերթերու մէջ հրատարակ[...] լով ճանչցուեց իր կազմը:

Այս նոր օրէնքն ալ կը տրամադ[...] որ ամէն ընկերակցութիւն կանոնա[...] գրով մը ներկայանայ կառավարու[...] թեան ու հրատարակէ երկու թերթ[...] մէջ:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Զրկուողն ապրեր է, վա՜յ զրկ[...] ղին:

** Ձիտ չթրջած՝ ձուկ չի բռնե[...] ւիր:

** Զօրաւոր քացախը իր ամանին [...] վնասէ:

** Էշը յիշէ, փայտը քաշէ:

** Էշը կը դաղրի, ձին է ուտողը:

** Էն աղէկին վրայ ուլ արծի:

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Անմիջապէս հասկցաւ թէ իր փնտռածն էր ան. մէկուկէս ժամ չկար որ Փիթըր ցոյց տուեր էր զայն մութին մէջ. անոր ծանրութիւնն ու չափը բաւական էին այդ եզրակացութեան յանգելու համար: Նախախնամութիւնն էր որ այդպէս իր ափին մէջ կը նետէր պահպանակը: Եթէ չվերադարձնէր, հետեւանքը պիտի ըլլար իրենց ապահովութիւնը. եթէ ընդհակառակն իր տիրոջ յանձնէր զայն, պիտի մեռնէին թէ ինքը եւ թէ մայրը:

Ցետոյ դուրսէն լսեց Փիթըրի խեղդուկ եւ յուսահատ ձայնը:

-- Օ՜հ, ի՛նչ սրտամաշիլի է որ բաժնուած ենք բաժնուիլ ...

-- Այդ մասին մի մտածեր, սիրելիս, պատասխանեց Թանիա. վաղը չէ միւս օր ես արդէն փրկուած կ'ըլլամ ..

Ոչ, պիտի չկրնար պահել այդ ծրարը. ան պիտի վերադարձնէր ու պիտի յարգէր իր որոշումը: Պիտի խայտառակէր ինքզինքը ամէն ինչ խոստովանելով եւ պիտի աղաչէր որ գոյշ ըլլար:

Փիթըր չկրցաւ հասկնալ անոր բառերուն բուն իմաստը. չափազանց զարմացաւ ու վիշտ մը զգաց խորհելով թէ աղջիկը ամենայն անտարբերութեամբ կը համակերպէր նոր կացութեան:

-- Անշուշտ, իրաւունք ունիս, ըսաւ դառնօրէն. երկուքս ալ պիտի մոռնանք եղածը .. ըսուած է թէ սէրը յաւիտենական չէ ... իսկ մենք դեռ շատ երիտասարդ ենք ... դուն ալ, ես ալ հաւանաբար սիրային բազմաթիւ արկածներ պիտի ունենանք դեռ գերեզման չմտած ...

Թանիա յանկարծ պրկում մը զգաց իր կուրծքին տակ. կարծես սիրտը այլեւս չէր բաբախեր: Մատները սեղմեց այնքան ամուր որ իր սրածայր եղունգներով ափերը պիտի ծակէր: Մէկ ձեռքին մէջ պահած էր փոքրիկ ծրարը:

-- Ուրեմն այսքա՜ն է իր ամբողջ զգացումը, մտածեց Թանիա. ուրեմն ինչո՞ւ համար պիտի զոհէր իր անձն ու իր հիւանդկախ մայրիկը որուն միակ նեցուկն էր ինք: Իր ռուսական տաք արիւնը ըմբոստացաւ յանկարծ: Ինչ խենթ էր որ այդ տեսակ բաներ անցուցեր էր իր մտքէն: Վերջիվերջոյ Փիթըրն ալ կը նմանէր այն միւս այրերուն եւ ապագային իր հաճոյքը պիտի փնտռէր հոն ուր կարելի էր զայն ճարել ու ալ պիտի չխորհէր իր մասին: Թանիա ամօթ զգաց այդ սատիճան սիրահարած ըլլալուն համար:

-- Թանիա՛, հոգիս, ինչո՞ւ կ'ուշանաս, պոռաց Փիթըր դուրսէն. ի՞նչ կ'ընես հոդ ..

- -Եկայ, պատասխանեց աղջիկը եւ անմիջապէս գործը վերցուց եւ շոգեմակոյկին յետսակողմը վազելով գետինը փոխեց զայն ու Փիթըրին քով մեղաւորուեցաւ: Պահպանակը հիմա կը հանգչէր իր երկայն գուլպային վերի մասը՝ զիստին մերկ մսին վրայ:

Լուսնկան մարգարիտի թեթեւ կապոյտով ներկուած շողեր կը թափէր Վոսփորի ջուրերուն վրայ: Աննկարագրելի էր համայնապատկերին գեղեցկութիւնը, երբ շոգեմակոյկը սըրընթաց կը սահէր պալատներուն ու ապարանքներուն առջեւէն. բայց երկուքն ալ չհետաքրքրուեցան այդ հըրաշալի տեսարանով. լուռ ու մունջ նստած էին՝ անձնատուր ահաւոր տառապանքի մը որ կը մրմռէր իրենց սիրտերը:

Ժամը տասնըմէկին տասը կար, երբ Հասան Տօլմա Պաղչէի պալատին քարափը ուրկէ մեկնած էին: Փիթըր նաւավարի մը յանձնեց շոգեմակոյկը, յետոյ արագ քայլերով սկսան բլուրն ի վեր բարձրանալ: «Թաքսի» մը վարձեցին երթալու համար այն փողոցը որուն անկիւնը իրարմէ կը բաժնուէին ամէն իրիկուն: Կառքին մէջ գրկըւեցան նորէն, բայց որ եւ է խօսք չփոխանակեցին իրարու հետ: Կարծես բառերն ալ կը պակսէին իրենց յոյզերը արտայայտելու համար. ամէն ինչ ըսած էին արդէն, նոր նիւթ չկար:

Ճամբան շատ կարճ տեւեց. թաքսին կանգ առաւ այն անկիւնը որ շատ ծանօթ էր իրենց: Դուրս ցատկեցին.

Փիթըր շարժավարին դրամը վճարեց եւ մօտեցաւ Թանիային.

-- Ուրեմն ասիկա մեր «մնաս բարովն» է փսփսաց աղջիկը:

-- Ոչ տակաւին, պատասխանեց Փիթըր գլուխը թօթվելով. այս գիշեր մինչեւ ձեր դուռը պիտի գամ. մինչեւ վերջին վայրկեանը քեզի հետ պիտի ըլլամ ...

Թանիա չըողոքեց ու երկուքը մէկ սկսան քալել լայն պողոտայէն ուր հիմա մարդ մարդասանք չկար: Ճամբուն երկու եզերքներուն վրայ շարուած էին խարխուլ ու աղտոտ արտաքինով խանութներ՝ մութին մէջ կորսուած: Փիթըր աւելի եւս տխրեցաւ, երբ մտածեց թէ այդ յուսահատական շրջապատին մէջ պիտի ձգէր իր սիրուհին: Փողոցին դիմացի եզերքը անցնելով, մտան նեղլիկ ճամբայ մը որուն մայթերէն կը բարձրանար մռայլ երեւոյթով բնակարաններու անվերջանալի շարք մը: Երբեմն շուք մը կ'անցնէր իրենց քովէն: Ցետոյ հասան խանութներու նոր բազմութիւն մը, փեղկերով գոցուած ու պարապ:

Թանիա ուրիշ փողոց մը մտաւ[...] աւելի նեղ ու եզերուած պզտիկ տ[...] ներով որոնք խրճիթներու կը նմա[...] նէին: Պատուհաններուն ապակիները կոտրած էին ու աղբանոցներու գա[...] շնչելի հոտը կը տարածուէր ամէ[...] կողմ:

-- Ո՛չ, ո՛չ, մտածեց Փիթըր. ան[...] կարելի է որ Թանիան ասկէ վերջ[...] ապրի այս կեղտոտ թաղին մէջ:

Տասը վայրկեանէ ի վեր Թանիա կ[...] տանջուէր ուրիշ խղճահարութենէ մ[...] եւ գրեթէ որոշած էր ծրարը վերա[...] դարձնել Փիթըրին, երբ իրարմէ բա[...] նուէին, բայց երբ խաւարակուռ[...] քարայրի նմանող կամարի մը տակէ[...] անցան, շատ ուրախ էր որ իր քով[...] պահած էր զայն: Այդ տեսակ կամա[...] րակապ ճամբու մը մէջն էր որ ներք[...] նին ոստիկանները դարանակալ պիտի սպասէին Փիթըրին: Եթէ պահպա[...] նակը վերադարձնէր, որ եւ է ազդա[...] րարութիւն օգուտ պիտի չունենար[...] Ցոյս չկար որ Փիթըր խուսափէր ներ[...] քինին հետապնդումէն, որովհետեւ[...] դեռ քանի մը ժամ առաջ Քազըմ[...] պարծանքով յայտներ էր թէ ինք[...] մարդ ունէր բրիտանական դեսպանա[...] տան ծառաներուն մէջ:

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԻԱ

« ՏԱՐՈՍԸ ԻՍԹԱՄՊՈՒԼԻՆ »

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ Իզմիրի մէջ խարխուր Հրեաներ մէկ մէկ ոսկի տուգանքի դատապարտուած են, սպաներէն խօսած ըլլալով։ «Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Իզմիր, Ինեպոլըթը կոչուած զբօսավայրին մէջ, սպաներէն խօսելով չափ ալ մկող հարիւր հոգիէ մէկ մէկ ոսկի դրամական տուգանք գանձուած է։ Գոնեայի եւ Նիյտէի մէջ, անոնք որ հանրային վայրերու կամ պաշտօնատուներու մէջ Թուրքերէնէ տարբեր լեզու խօսած են, տոխուեր են 50ական ղրշ. տուգանք վճարել։

Թերթերէն մէկը կը հարցնէ.— Իսթանպուլի մէջ ալ այս պատիժը պիտի գործադրուի՞։

Այս հարցումին պատասխան տալու իրաւասութիւն ունեցող անձը ես չեմ, բայց պէտք է գործադրուի, կ'ըսեմ։ Որովհետեւ ուրիշ կերպով պիտի չկրնանք մեր գլուխը արդուկուելէն ազատել, օտար լեզուներուն աղմուկէն։

Սպանիայէն կը վռնտուին, բայց ո՛չ մէկ կերպով չեն հրաժարիր սպաներէն խօսելէ։ Գերմանիայէն դուրս կը նետուին, իրենց բերնէն գերմաներէնէ տարբեր խօսք չէք լսեր։ «Թուրք ենք, Թրքութեան համար մեր կեանքը զոհելու պատրաստ ենք» կ'ըսեն, կարծես թէ իրենց մայրենի լեզուն ֆրանսերէն ըլլար, ձեզի հետ նախ ֆրանսերէն կը սկսին խօսիլ։ Իսկ ամենեւին չէք կրնար լսել որ իրենց միջեւ Թուրքերէն խօսին։ Այս մարդիկը որ կը պնդեն թէ Թուրք են, Թուրքերէն չխօսող Թուրքեր են։

Զբօսատեղիներու եւ ճաշարաններու մէջ ալ, կարսօնները օտար լեզուով հաց, ջուր եւ խահուէ կը պոռան։ Քաղաքին կարգ մը քովնտի փողոցներուն մէջ, վաճառորդները հակառակ արգելքին, օտար լեզուով կը պոռան։ Վերջերս, Պէյօղլուի քովնտի մէկ փողոցը, երբ տեսայ որ Թուրք վաճառորդ մըն ալ օտար լեզուով մը կը պոռայ, ես ալ անոր պոռացի.

— Ինչո՞ւ Թուրքերէն չես պոռար։ Չե՞ս ամչնար ուրիշ լեզուով պոռալու։ Դուն Թուրք չե՞ս։

— Ըմանք չեն առներ, անոր համար։

— Սուս մի՛ խօսիր, ան որ պէտք ունի, քու ապրանքիդ կը նայի, եւ ոչ թէ լեզուիդ։

— Չեն առներ։

— Երբ քու մայրենի լեզուովդ պոռացած պարագայիդ չեն առներ, Թուրք փողոցները դնա։

Թէփէպաշըի «վառիէթէ»ի բաժնին մէջ այլեւս երբեք Թուրքերէն չի լսուիր։ «Վառիէթէ»ի թիւերն իսկ, հելլէն օփէրէթին մէջ մտցնելով, յունարէն կը ներկայացնեն։

Այս խնդրին մէջ, եթէ տուգանքի միջոցին դիմելու պէտք ցոյց կուտամ, պատճառը այն է որ չարժում մը անհրաժեշտ կը գտնեմ, հանրային վայրերու մէջ Թուրքերէնը պաշտպանելու համար։ Որովհետեւ մեր թոյլատու ընթացքը չարաչար կը գործածուի, եւ վերջապէս հարազատ Թուրք վաճառորդներու միջեւ իսկ, իրենց ապրանքը ծախելու համար, ուրիշ լեզուներ գործածելու ճգնող անարիներ երեւան կուգան։ Թուրքերէնը, Պէյօղլուի նման կարգ մը տեղերու մէջ փոխանակ ընդհանրանալու, աւելի կը տկարանայ։ Իսթիքլալ ճամբուն վրայ, ուր Թուրք ափարթըմանի մը դրան երկու կողմը, քարի վրայ ֆրանսերէն եւ յունարէն գրուած ըլլալու հակառակ, բառ մը իսկ Թուրքերէն չկայ։

Եթէ մեր թոյլատու ընթացքը մինչեւ անհամութեան հասնի, անոնք պիտի ջանան Թուրքերէնը մեզի ալ մոռցնել տալ եւ պաշտօնատուներուն Թուրքերէնէ տարբեր լեզուով խնդրագրեր ներկայացնելու յանդգնութիւնը ցոյց պիտի տան։

Ամէն մարդ իր տանը մէջ ուզած լեզուով կրնայ խօսիլ։ Հանրային վայրերու մէջ, չկրնալու պայմանաւ, ուրիշ լեզու կրնայ խօսիլ, բայց այն լեզուն, որ բոլորին ականջին կ'արձագանգէ, միայն Թուրքերէնը պէտք է ըլլայ։

ՌՈՒՍԵՐԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԵՆ ՀԱՅԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՇԻՆԵԼ

Իզմիրէն կ'իմացուի թէ, Խորհրդային իշխանութեան կողմէ ալ առաջարկ ներկայացուած է քաղաքին հացի գործարաններու շինութիւնը իրենց յանձնելու։ Ցանուն Սովետներուն քաղաքապետ Տօքթ. Պէհճէթ Ուզի այցելած է ճարտարագէտ Պ. Իվանով եւ ըրած է այս առաջարկը։

Պ. Իվանով յայտնած է թէ, նոյնպէս պիտի առաջարկեն իրենց յանձնել Պոլսոյ ու Անգարայի մէջ շինուելիք հացի գործարաններուն շինութիւնը։ Այս գործարանները պիտի կրնան օրական 25 թոն հաց պատրաստել։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՁԵՌՆԱՐԿԻ ՄԸ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԼԻՈՆ, 30 Յուլիս.— Այս տարի Լիոնի Շրջ. Կոմիտէն գեղեցիկ գաղափարը յղացած է մեծ գիւղագնացութիւն մը կազմակերպելու դէպի Փօն տը Շէրի։ Գիւղագնացութեան բուն նպատակն է Լիոնի եւ մօտակայ քաղաքներու ընկերները գոնէ մէկ օրուան համար համախմբել վայր մը, դաշտ մը։ Տեսակ մը ընկերական համախմբում, հանդիպում, այնտեղ միասին երգելու եւ զուարճանալու, հաղորդուելու Դաշնակցականի խանդավառութեամբ եւ կարգապահութեամբ։

Այս միտքը կամ այս ձեւի դաշտահանդէս մը կազմակերպելը շատ ոչ կամ զբաղեցուցած էր մեզ։ Բայց նկատի ունենալով պարագաները, ծրագիրը անկատար կը մնար։ Հիմա, Լիոնի կոմիտէն, թէեւ համեստ ծրագրով, բայց վերջապէս առիթ կը պարգեւէ մեզի ապրելու եւ վայելելու համար օրը։

Այս առթիւ Շրջ. Կոմիտէն կը հրաւիրէ Վիէնի, Տէսինի, Սէն Մորիսի, Նէօվիլի եւ մօտակայ շրջաններու ընկերները եւ համակիրները համախմբուելու այնտեղ, Փօն տը Շէրիի, ընկեր Թիւբրքէնեանի ընդարձակ ծառաստանը, տօնելու համար 41րդ տարեդարձը անոնց, որոնք միտք մը, գաղափար մը եւ խռկալ մը երկնեցին մեզի համար։

Այնտեղ այդ օրը, հերոսներու հոգիներն են որ պիտի սաւառնին մեր գլուխներուն վերեւ, կարօտի եւ ազատութեան երգերն են որ պիտի հնչեն ուժգին։ Հոգեպարար կտորներ են որ պիտի արտասանուին եւ Դաշնակցական խօսքն է որ պիտի հնչէ արու, մտերմիկ եւ յուսադրիչ։

Այդ օրը, այնտեղ իւրաքանչիւր Հայ ինքզինք պիտի զգայ հայրենի պուրակներու կուշտը։

Այդ օրը մեր շրջանի իւրաքանչիւր Դաշնակցական կամ համակիր պարտք պիտի համարի ներկայ ըլլալ հոն։

Մ. Մ.

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊՈՌՏՕ, 30 Յուլիս.— Սիրելի «Յառաջ», ամէն անգամ որ մեր մանուկներուն հանդէսին ներկայ կ'ըլլամ, խոր հպարտանքով կը մեկնիմ սրահէն լսելով մատղաշ թոքերէն դուրսժայթքող Մեսրոպեան բարբառի անուշ հնչիւնը եւ զիլ ձայնը։

Ափսո՜ս, որ գաղութի կէսն անգամ ներկայ չէր այնքան խնամքով պատրաստուած այս հանդէսին, որովհետեւ մարդուկներ ունինք որ սրճարանի «պլոթ»ով աւելի կը հետաքրքրուին քան հայ մանուկին թոթովանքով։ Իսկ ուրիշներ ալ «կուսակցական» մոլուցքէ տարուած կը կարծեն որ եթէ ներկայ չըլլան, հանդէսը կը ձախողի... Այդպիսիները անարժան են որ եւ է պատասխանի, որովհետեւ Արարատ Միութիւնը եւ իր շուրջ համախմբուած սրտցաւ հայրենակիցներ շատ լաւ գիտեն թէ իրենց կեղծ ժպիտին համար չէ, այլ փոքրիկները փրկելու համար է, որ ամէն զոհողութիւն յանձն կ'առնեն։

Դպրոցի սաներու ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ 24 յուլիս, կիրակի օր, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբի մէջ, Սրճոն։ Ներկայ էին ծնողներու մէկ մասը եւ քանի մը հիւրասարդներ։ Իսկ աշակերտներէն իւրաքանչիւրը բարի նախանձ մը ունէր դասերները զերազանցելու արտասանութեան, երգի եւ նուագի մէջ։ Մանաւանդ անհամբեր են, որ իրենց ուսուցիչը՝ Ա. Գ. Մեսումեան տարեկան եւ ընդհ. քննութեան նիշերը պիտի կարդայ։

Արարատ Միութեան նախագահը՝ Կ. Վարդանեան հանդէսի բացումը կատարելով շեշտեց թէ մեր գաղթականութեան դաստիարակութիւնը կենսական է, ուստի, բոլորովինս կրթական այս փոքրիկ բոյնին շուրջ, լաւ Հայեր եւ լաւ քաղաքացիներ պատրաստելու համար։ Ներկաներուն համար անակնկալ մը եղաւ, երբ դպրոցի աշակերտները երգեցին Արարատ Միութեան սաներու քայլերգը՝ «Արարատեան սաներ» (Ա. Մեսումեան)։ Եւ սկսաւ արտասանութիւններու շարքը, բոլորն ալ արտասանեցին։ Մանրամասնութիւնները զանց կ'առնեմ։

Հանդէսի երկրորդ մասին սկսեց ուսուցիչ Ա. Գ. Մեսումեան կարդաց աշակերտներուն տարեկան եւ քննութեան նիշերը։ Արարատ Միութեան կողմէ գրաւոր խօսեցաւ Կ. Տօներեան։ Ապա սկսաւ զուտ երաժշտական բաժին մը, մենէրգեցին օրիորդներ Զ. Եդիկեան, Մ. Բաբուգեան, Շ. Քէնտիրեան։ Անկէ վերջ աշակերտական խումբը անակնկալ մը եւս ըրաւ, հանդիսականներուն հրամցնելով դպրոցական նոր երգերու շարքը, որոնց թէ բառերը եւ թէ երաժշտութիւնը գրած է իրենց ուսուցիչը՝ երաժշտագէտ Ա. Գ. Մեսումեան, ոմանց նիւթերը վերցնելով ուղղակի մանկական այլ եւ այլ դրուագներէ։ Գարուն (երկձայն), Աղունն ու ճանը, Երկաթագործները, Նաշխուն թիթեռներ, Թաղում, Ձիւնը, Ծիտերուն յոյսը, Կարաւանը, Նաւազները, Մրգի գոդեր, Ջաղացպանը, Ջուլհակը, Հանին ու այծը, Հովիւներու խրախճանք.

այս բոլորը թիւով 25 հատ, նոր սերունդին համար երաժշտական հարուստ պաշար մը կը կազմեն։ Ցանկալի է որ ուրիշ կտորներ ալ պիտի աւելնան։ Մեր երիտասարդ երաժշտագէտը ինչո՞ւ դիւրութիւններ չունենար, կամ կրեսուն մը յանձն չառնէր տպագրութեան յանձնելու համար այս գեղեցիկ երգերու շարքը, որ օրհնէնք մը պիտի ըլլար բոլոր գաղութներուն համար, մինչ նոյն ատեն տարածելով հայկական երգը բերնէ բերան, տունէ տուն։

Դպրոցի երաժշտական բաժնէն հետոյ աշակերտուհիները առանձին դաշնակահարեցին։ Օրիորդներ Զ. Եդիկեան (սկսնակ) «Շաղ ու շող», Մ. Բաբուգեան «Ջուր է գալիս» եւ «Այ տղայ», Շ. Քէնտիրեան «Ասում են ուռին», «Աղջի բախտաւոր» եւ «Համբարձում եայլա» (այս երկուքը զոյգ) Ա. Գ. Մեսումեանի։

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկայացուցաւ «Հովիւներու խրախճանք»ը, պատկերի ձեւով։ Բեմին վրայ փոքրիկները շուրջանակի նստած, անտառի գիշերային մթութեան մէջ, թեթեւ լապտերներ բռնած եւ գաւը չամփուրի զարկած կրակին վրայ խորովելով երգեցին։ Տպաւորութիւնը այնքան ուժեղ էր որ ժողովուրդը բուռն ծափերով կրկնել տուաւ։ Հակառակ երգուած եւ նուագուած 20 կտորներուն ներկաները կ'ուզէին դեռ խմանալ այդ փոքրիկներուն ձայնը։

Դպրոցի պահուն ողջ աքաղաղ մը աճուրդի դրուեցաւ եւ քանի վայրկեանի մէջ 226 ֆր. գոյացաւ։ Շահողը՝ Մ. Նաթրեան 10 ֆր. նուիրեց։

Չալկարցի

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ, 26 Յուլիս.— Անիէռի դպրոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ յուլիս 23ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ։ Ներկայ էր ընտրեալ բազմութիւն մը։ Վարչութեան անդամներէն Պ. Արամ Աւետիսեան իր բացման խօսքին մէջ կոչ ուղղեց անխտիր բոլորին որպէսզի չզլանան իրենց աջակցութիւնը եւ շեշտեց մայրենի լեզուի ուսման կարեւորութիւնը, նոր սերունդին փրկութեան համար։

Հանդէսը սկսաւ փոքրիկներու կողմէ «Աչա կուզայ» խմբերգով։ Ցետոյ եկան զանազան մարզանքներ, երգեր եւ արտասանութիւններ։ Կ'արժէ յիշել այն աշակերտները որ գեղեցիկ եւ անսխալ առոգանութեամբ արտասանեցին եւ յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը,— Անդրանիկ եւ Ժան Մատօեան, Ալթիգօլաճեան, Էմինեան, Օր. Վ. Մանուկեան, Օր. Մարգարեան, Մանուկեան, Տէր Գրիգորեան, Չալգալեան, Գասպարեան։ Ցաջող էր «Պարտիզպանուհիներ» խմբերգը՝ յաջող էին նոյնպէս Օրիորդներ Գասպարեան, Տէր Գրիգորեան եւ Պուտուլճեան («Օրօր» մենէրգով), Օր. Չալգալեան իրական մայր մը եղաւ, յետոյ կրկնեց «Մայրիկներ ու Թիթեռներ»ը, Օրիորդներ Ամիրխանեան, Գասպարեան եւ միւս բոլորն ալ յաջող էին, հայկական պարերը նոյնպէս արժանացան ծափահարութեան։ Գնահատելի է Տէր եւ Տիկ. Քիւթիւրեան, որ մէկ չաբթուան կարճ ժամանակամիջոցին մէջ իրականացուցած էր իր վրայ դրուած յոյսերը։ Ափսոս է որ այս կարեւոր հանդէսին շատ մը ծնողքներ, ընդհանրապէս այրեր ներկայ չէին։

Ներելի՞ է այս անտարբերութիւնը, երբ մեր սիրտերը կ'ուռին հպարտութեամբ, մեր մանուկներու յաջողութիւններով, մանաւանդ տարեվերջին երբ եկած է ժամանակը հաշիւ տալու հաստատութեան եւ ծնողքին թէ ի՞նչ շահած են մէկ տարուան մէջ։ Գաղութիս պարտականութիւնն է ջանք չխնայել բարոյապէս թէ նիւթապէս փրկելու համար նոր սերունդը, փոխանակ քանի մը անձի վրայ բեռցնելու ամբողջ հոգը։ «Լէպլէպիճի»ի մը ներկայացման հա՞մ ալ արժէք չունի նոր սերունդին փրկութիւնը։ Իսկ Լէ Մուլինօն դպրոց մը ունէր վերանորոգեց եւ տակաւին գոց չէ, սեփական հող գնելու կ'աշխատի։ Անիէռի գաղութը ինչու ձեռք մը չի փորձեր հետեւելու Մուլինոյի մեր հայրենակիցներուն։

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐԱՄԱՆԿ ԵՒ Ո՛ՐՔԱՆ

« Պայքար », Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրին տակ, հիմնուելով « Նիւ Եորք Թայմզ»ի թղթակցին մէկ հեռագրին վրայ, (21 Յուլիս).

— «Այդ վերջին « յայտնութիւն»էն ետք, որ երեւան կը հանէ Թուրքերուն մտադրութիւնը Ալեքսանտրէթի մասին, թղթակիցը կը տեղեկագրէ խօսակցութիւնը Թուրքիոյ արտաքին նախարար Րիւշտի Արասի հետ, որուն մէջ Էնկիւրիի այդ բարձրաստիճան պաշտօնատարը իր դիւանագիտական ամբողջ խորամանկութիւնը մէջտեղ նետած է, Էնկիւրիի բուն մտադրութիւնը ծածկելու եւ աշխարհի կարծիքը մոլորեցնելու, Էնկիւրիի հաշտելու անմեղութեան պատմուածան մը։

Նախարարը այդ խաղը կը սկսի վճռականօրէն մերժելով թէ Էնկիւրի հողային ցանկութիւններ ունի Հալէպի կամ որեւէ տեղի վրայ. Ֆրանսայի երկու մեծութիւնն ունեցող Թուրքիան սակաւաբնակչութենէ կը տառապի եւ այդ է որ կ'ուզէ դարմանել Պալքաններէն եւ նոյն իսկ ուրիշ տեղերէ Թուրք քաղաքացիներ իրենց երկիրը վերադարձնելով, հաւաստած է Րիւշտի Արաս։

Թէ Թուրքիան հողի պէտք չունի, թէ իր նահանգներուն կարեւոր մէկ մասը գրեթէ ամայութեան մատնուած է, ո՛չ մէկ տարակոյս այդ մասին, բայց նոյն ատեն որեւէ տարակոյս չկայ, թէ Թուրքիա աչք ունի որոշ հողերու վրայ, որոնք պիտի ուզէ ձեռք բերել եւ անոնցմէ առաջինը Ալեքսանտրէթն էր որ յաջողեցաւ ձեռք բերել, օգտուելով առաջին «պատեհ» առիթէն։

Րիւշտի Արասներ պիտի ուզէին միամիտ աշխարհին հաւատացնել թէ նոյն իսկ Ալեքսանտրէթը երբեք հողային պահանջ կամ ցանկութիւն չի նշանակեր... այլ Ֆրանսայի գործը թեթեւցնելու բարեգործութիւն անշուշտ, ո՛չ սխալուած էին ընել յանուն իրենց ազգային նուիրական արժանապատուութեան...։ Մոռցուած են զէնքի սպառնալիքները, որ կ'ըլլային Ֆրանսայի, երբ անոր կառավարութիւնը տակաւին ցոյց չէր տար զիջողութեան եւ ընկրկումի նշաններ։ Մոռցուած են նոյն իսկ համաձայնութիւնէն ետք Ֆրանսացիները տուն ղրկելու եւ գործակցական իշխանութեան վերջ տալով ամբողջ իշխանութիւնը թրքական դարձնելու խօսքերը, որոնց արձագանգ կուտային իրենց Ազգային ժողովին պեմերը։ Եթէ հողային պահանջ ու ցանկութիւն չեն ատոնք, հապա ինչ են։ Բայց պէտք է թմբեցնել միամիտ աշխարհը, մինչեւ ժամանակին հասուննայ երկրորդ «կատարուած իրողութեան» համար։

Այդ խաղն է որ այնքան ճարտարութեամբ կը խաղան հիմա Թուրքիոյ ղեկավարները, շատ լաւ գիտնալով թէ նոյն հողը «երկու տէրանց պիտի չծառայէ» շատ երկար։

Նոյն խաղին մէկ ուրիշ երեսն է Թուրք նախարարին ազդարարութիւնը Հայերու մասին եւ կը բխի աշխարհի կարծիքը թմբեցնելու նոյն խորամանկ մտահոգութենէն։ Րիւշտի Արասներ շատ լաւ գիտեն թէ Հայերը որ եւ է առիթ չեն ունեցած վստահութիւն ունենալու, վստահութիւն վերահաստատելու թրքական հաւաստիքներու մասին եւ Կիլիկիոյ պարպումին արիւնոտ վէրքը տակաւին թարմ է յիշեցնելու համար թէ որքան խոր է անվստահութիւնը, բայց հակառակ ատոր, պաշտօնական թէ ներքնական բերաններ յանկարծ գեղուն կը դառնան Հայերու մասին սիրալիր պզացումներով եւ չուայլ անոնց տրուած խոստումներով, ի հարկէ մինչեւ այն օրը... երբ կը հասնի երկրորդ «կատարուած իրողութեան» ժամանակը ու Ալեքսանտրէթը կը մնայ ամբողջութեամբ թրքական իշխանութեան տակ, առանց հողային սեփականութեան փոփոխութեան, ճիշդ ինչպէս չին - ճափոնական պատերազմը կը մղուի, բայց «պատերազմ» չէ, որովհետեւ յայտարարուած չէ..

Եթէ այս չէ Թուրքերուն մտադրութիւնը, եթէ իրօք Ալեքսանտրէթը պիտի դառնար ինքնավար պետութիւն մը, իր սեփական օրէնքներով եւ իր մէջ ապրողներուն ձայնովը անխտիր, ինչո՞ւ Րիւշտի Արասներ ըմբոստացան Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ, որմէ ձեռք բերուած էր այդ ինքնավար բացառիկ գոյավիճակի իրաւունքը եւ որուն հակակշիռը միակ երաշխիքն էր թէ այդ շրջանը պիտի մնար իրապէս ինքնավար, իր ազատութիւններն ու առանձնաշնորհումները հաւասարապէս բաժնելով հոն ապրող բոլոր բնակիչներուն»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Լրած սիրտը խօսուն կ'ըլլայ, անկերպ՝ ծիծղուն։

** Էլի (օտար) ճրագ, սիրուն կրակ։

** Էշ, կռչկակար, կռչիկէդ վեր մի ելլեր, ասպազխնութիւնը քու գործը չէ։

** Թուքը գորտին համար անձրեւ է։

** Թասերը չենի — կարմրուկ գինի — ձեռ անուշ լինի։

** Ծլասը իր ունեցածը չի կրնար ունել։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ եւ իր հետեւորդները հրաժեշտ առին Միւթէսարըֆէն։ Կառավարական շէնքին դուռը իրարմէ բաժնուեցան, եւ Սիրանոյշ առանձինն տաք ու փոշոտ փողոցէն իր տունը գնաց, մինչ Մարտիկ, Գառնիկ Տամաճեանի հետ, պարտէզները դացին գետին եղերքը, պատրաստելու համար Վալիին եւ Պոլիս Թահիր փաշային ուղղուելիք հեռագրերը։

Քանի մը օրեր անցան առանց ոեւէ լուրի։ Քաղաքին հայաբնակ թաղին ժողովուրդին մէջ երթալով բարձր աստիճանի կը հասնէր միտքերու գրգռութիւնը։ Սիրանոյշ ամէն կողմ կ'աշխատէր միտքերը հանդարտեցնել բայց ի զուր։ Որովհետեւ հետզհետէ քաղաքին մէջ աւելի որոշ կերպով կը գիտցուէր, թէ Գարահիսարի մօտակայ եւ քիչ մը հեռաւոր գիւղերուն մէջ Թուրք իշխանութիւնները Հայ գիւղացիները կը բռնադատէին յանձնել իրենց զէնքերը, եւ Քիւրտերու հանդէպ այդպիսի պահանջ մը չէին ըներ բնաւ։ Նաեւ լուր եկաւ թէ Թուրք ժանտարմները ամէն տեսակ հարստահարութիւններ եւ խժդժութիւններ կը գործէին զէնք հաւաքելու պատրուակին տակ եւ անպատիժ կը մնային։

Միւթէսարըֆին հետ խօսակցութեան գրեթէ երրորդ օրը Սիրանոյշ հրացանի ձայներ լսեց փողոցին մէջ։ Զոյգ մը ձիաւորներ քառասմբակ կը հասնէին հիւսիսային կողմէն, նոյնքան սրարշաւ անցնելով իր տունին առջեւէն։ Պատուհան փութաց։ Ամէն կողմէ փողոցները թափած էին Հայերը եւ կը վազէին կառավարական շէնքին ուղղութեամբ։ Ամէնքն ալ զինուած էին։ Եւ հրացանաձգութիւնը հետզհետէ կ'ըսաստկանար։ Ցանկարծ նետուած ռումբայի մը շառաչիւնը պատռեց օդը, առանձին արձակուած ռմբակներուն շաչիւնը չէզոքացնելով։ Ցետոյ ամէն կողմ լուռ։ Փողոցը մարդ չմնաց։ Մահմետական թաղամասին տուները գոց էին, եւ կարծես մեռելութիւն կը տիրէր անոնց մէջ։

Սիրանոյշ չէր կրնար հանդարտիլ եւ մնալ այս լքուած դիրքին մէջ։ Դուռը բանալով յառաջացաւ կառավարական շէնքին ուղղութեամբ։ Երբ քիչ մը անդին լայն հրապարակը հասաւ, ուր կը գտնուէր իշխանութեան կեդրոնը, տեսաւ որ շէնքը բոցերու մէջ կը վառէր իրար անցած Հայերու հոծ բազմութենէ մը շրջապատուած։

«Ի՞նչ պատահեցաւ», հարցուց մէկուն, որ կռնակը տունի մը տուած, հրացանը ձեռքը, հանդարտօրէն կը դիտէր այրող շէնքին պատկերը։

Մարդը դանդաղօրէն Սիրանոյշին կողմը դարձաւ։ Կ'երեւի, չէր ճանչնար զայն։

«Ի՞նչ պատահեցաւ», կը հարցնես։ «Սատկեցուցինք այս սրիկաներու շունը»։

«Ո՞վ սատկեցուցիք, միւթէսարը՞ֆը»։

«Հապա ուրիշ ո՞վ։ Կառավարական շէնքին մէջ գտնուող ուրիշ Թուրքեր ալ»։

Սիրանոյշ աւելի մօտ բազմութեան մէջ։ Զէնքը ճանչցողն' ըր տեղ կուտային իրեն։ Վերջապէս, ամէնէն առաջ անցաւ կեցաւ եւ խումբի մը մէջ տեսաւ Ամբարեանն ու Գարագաշեանը։ Անոնց կողմը գնաց։ Երբ մօտեցաւ, Ամբարեան կ'ըսէր.

«Այլ եւս ետ դառնալ չկայ»։

«Ո՛չ, այլ եւս ետ դառնալ չկայ», կրկնեց Սիրանոյշ անոր բառերը, ձեռքը անոր թեւին վրայ դնելով։ «Բայց այսպէ՞ս պէտք էր ըլլար»։

Հայը շուրջը դարձաւ։ Իր կորովի դիմագծերը մէկէն ի մէկ կարծես բռնկեցան ներքին կրակէ մը։

«Ա՛, Սիրանո՛յշ, Զուհաճեան», ըսաւ։ «Այո, այսպէս պէտք էր ըլլար։ Այն առաւօտ անիկա հրաման արձակեր է որ մենք ալ մէկ օրուան մէջ մեր բոլոր զէնքերը պէտք է յանձնենք իրեն։ Ասով բոլորովին անպաշտպան, խեղճուկրակ բան մը պիտի ըլլանք։ Ասկէց զատ, դուն աւելի աղէկ գիտես որ Պոլիս մեր անմիջական տեղահանութիւնը որոշուած է։ Պիտի չերթանք։ Զէնքերնիս ալ պիտի չյանձնենք։ Ատիկա հասկցուցինք իրեն։ Ու երբ ոչ մէկ բանաւոր պատճառ չընդունեց, սպաննեցինք զինքը»։

«Հիմա՞ ուրեմն», հարցուց Սիրանոյշ, անորոշ շեշտով։

Ամբարեան մատը վեր առաւ դէպի արեւելք, բերդին գագաթը։

«Երբ այլ եւս ուրիշ բան չկրնանք ընել, ժողովուրդը հոն կը տանինք։ Հոն կը կռուինք, ինչպէս ժամանակին Զէյթունի մէջ կը կռուէին։ Այն ատեն Թուրքերը քառասուն հազար մարդ բերին, բայց չկրցան գրաւել բերդը։ Հոս հարիւր հազարի պէտք ունին, եւ նորէն չեն կրնար գրաւել»։ Աս ըսելով պիշ պիշ կը նայէր Սիրանոյշին։

Սիրանոյշ, լուռ եւ անբարբառ, ետ դարձաւ եկած ճամբէն։

Հայերը բռնած էին քաղաքին բոլոր մուտքերը, իրենց ձեռքն էր հեռագրատունը, քաղաքին մէջ իբրեւ զինուոր եւ ոստիկան ծառայութեան մէջ եղող Թուրքերը անշարժութեան դատապարտուած էին կամ մահմետական քաղաքային բնակչութեան պէս տուներուն մէջ ծածկուած էին։

Միւթէսարըֆին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու սպանութեան յաջորդ օրերուն, Հայերը սկսան խումբ խումբ իրենց տուներէն բարձրանալ բերդին աւերակները։ Ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը, երեք չորս հազար հոգի, այր, կին, ծեր եւ մանուկ, պատսպարուեցան գագաթել հաստատուիլ բերդին մէջ՝ տխրատեսիլ ապառաժներուն գագաթը, որմէ քաղաքը — Գարահիսար — Սեւ Բերդ - իր անունը կը կրէ։

Սիրանոյշ ալ հետեւեցաւ անոնց օրինակին։ Թէեւ յոյս չունէր որ եւ է յաջողութեան, բայց հիմա ինչպէս կրնար բաժնուիլ իր հայրենակիցներէն։ Աղաչեց, պաղատեցաւ որ Լուպովնա Կրապովիչ իր հետ չգայ, այլ փողոցին միւս կողմը անցնի, եւ անոր ձեռքին մէջ դրաւ Սալահէտտինի մէկ յանձնարարական գրութիւնը։

«Գնա՛, Լուպա Լուպովնա, գնա՛, ազատուէ դուն։ Հոս մեր Հայերուս հետ քու մնալդ լաւ չըլլար։ Կը փախնամ։ Այլ եւս ելք չեմ տեսներ ես։ Գնա՛, կ'աղաչեմ քեզի»։

(7)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

դիրը հոն է, որ կողոպուտը կը շարունակուի նաեւ հիմա, երբ դիմադրութեան խնդիր չկայ։ Հալք էվլին կազմած է ոչ - Թուրքերուն ցանկը եւ տուրքի բաժանում կատարած, անշուշտ, ուզածին պէս։ Հաւաքումն ալ սկսած է։ Օրինակ, 500 ոսկի պահանջուած է Նիզիպեան ընտանիքէն, որ էրիկ մարդ չունի եւ միայն քանի մը քոյրերէ բաղկացած է։

Այս ձեւով նամակներ ղրկուած են նաեւ միւս տուներու։ Բոլորէն ալ կը պահանջեն վճարել նշանակուած գումարները։

** Գաղափար մը տալու համար տիրող մտայնութեան մասին, դէպք մը պատմենք։ Անցի օր Պէյրութի նաւահանգիստի վարչութենէն կը հեռաձայնեն Ալեքսանտրէթի վարչութեան։ Պաշտօնեան անմիջապէս դիտել կուտայ բարկութեամբ.— Ուրիշ լեզու չենք հասկնար, թուրքերէն խօսեցէք ... Եւ Պէյրութէն կը ստիպուին թարգման մը ճարել եւ խօսեցնել։

Սոյնին, Հաթայ թերթը կը գանգատի թէ Ռօքսի սինէման Թուրքերէն չի դներ իր ծանուցումները եւ այս առթիւ, իբրեւ գերագոյն փաստ, կ'ըսէ.«Ծանուցումները կը գրուին ֆրանսերէն, արաբերէն եւ նոյն իսկ հայերէն։»

Ահա թէ ինչպէս կ'անարգեն Հայերը, որոնց «աչքերը» կը համբուրէին դեռ երէկ, զօրավար Աօւմ Կիւնտիւզի շրթներով ...

** Թուրք աւազակներ, Րիհանիէի մօտ, յարձակում գործած են երկու արաբ ճամբորդներու վրայ եւ կողոպտած անոնց 425 ոսկին։ Աւազակները զանազան սպառնալիքներ ուղղած են արաբ ճամբորդներուն։

ՀԱԼԱԾԱՆՔ ՖԷՍ ԳՈՐԾԱԾՈՂՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Ոչ-Թուրքեր չեն մասնակցիր արձանագրութեանց

Անտիոքէն կը գրեն արաբական թերթերուն.—

Հալք էվլի որոշումով սոսկալի պայքար մը սկսած է ֆէսի դէմ։ Քաղաքի բոլոր թաղերուն մէջ, ֆէս տեսած Թուրքերու խումբերը կը պատին եւ կը պատռեն ֆէսերը։ Մասնաւորաբար կամուրջին երկու կողմերը, ոստիկանական պահակատան առջեւ, որ ցերեկով հալածանքի կ'ենթարկուին ֆէս դնող Արաբները։

Անցեալ երեկոյեան Սաաթչի պէյ Մաարուֆ երկու անգամ յարձակման ենթարկուեցաւ։ Յարձակողները ուզեցին պատռել երեսփոխանին ֆէսը, բայց ոստիկաններ հասնելով առաջքն առին ծանր դէպքերու։ Մօտ կէս ժամ սակայն, Սաաթ Մաարուֆ գլխաբաց մնաց պահականոցին մէջ։

Կամուրջէն անցնող կարգ մը ձէպէլ Մուսացի Հայերու ալ ֆէսերն ու գլխարկները պատռուեցան։

Սուգ ձիւր Հասիտի մէ ջքանի մը Արաբներ յարձակման ենթարկուեցան ֆէսի համար ու Թուրք ժանտարմաներու կողմէ առաջնորդուեցան բանտ։ Ոչ հարցնող կայ, ոչ քննող։ Յարձակման ենթարկուողներէն մէկը՝ Հարիմցի արաբ վաճառական մըն է, Սէյտ Ֆարէս Ղանէմ։ Այս վերջինը «Երլարդ» սրճարանը նստած էր, Թուրք մը կը մօտենայ եւ գլխէն յափշտակելով ֆէսն ու փաթթոցը, կը պատռէ։ Սրճարան գտնուողներէն սեւէ մէկը տեղէն չի շարժիր։ Ֆարէս Ղանէմ չափազանց կը յուզուի եւ կը սկսի լալ, յետոյ կը մեկնի Հալէպ։

** Արձանագրութիւնները վերսկսելու համար կազմուած յանձնաժողովը կը բաղկանայ Թուրքերէ։ Ոչ - Թուրքերը չափազանց յուզուած են այս կարգադրութիւններէն եւ ներկայացուցած իրենց բողոքը, որ մնացած է անլսելի։ Ատոր վրայ ոչ - Թուրք բոլոր տարրերը որոշեցին պոյքոթի ենթարկել արձանագրութիւնները։

Արձանագրութիւնները, կը շարունակուին անընդհատ ձեւով։ Իւրաքանչիւր Թուրք 2 - 3- անգամ արձանագրուելու հնարաւորութիւն կը ստանայ, որովհետեւ ընտրական դիւաններու հսկող յանձնախումբերը բացառաբար Թուրքերէ կազմուած են։

** Անտիոքի Հալիլ Նաճար մզկիթին մէջ, կարգ մը մոլեռանդ իսլամ Թուրքեր երբ կ'աղօթէին, Հալք էվլի մարդիկը կը մտնեն ներս եւ կը սկսին պատռել ֆէսերն ու փաթթոցները։ Աղօթողները չափազանց յուզուած այդ դէպքէն՝ որոշեցին հեռանալ Սանճաքէն։ Խումբ մը անոնցմէ արդէն մեկնեցաւ Հալէպ։

Սուրիական կառավարութիւնը բողոքի բուռն հեռագիր մը ղրկեց ֆրանս. կառավարութեան, Սանճաքի մէջ Թուրքերու մեծամասնութիւնը ապահովելու համար գործադրուած ապօրինի միջոցներուն դէմ։

** Թրքական քարոզութիւնը օրէ օր կը շեշտուի Սուրիոյ մէջ։ Արդարեւ, համաձայն Դամասկոսէն եկած լուրերու, Թուրք գործակալները ոչ միայն գրքոյց կը տարածեն թէ հիւս. Սուրիան եւ Ռուաքը պիտի դրաւուին Թուրքիոյ կողմէ, այլեւ Աթաթիւրքի նկարը կը ներկայացնեն իբրեւ ... թեկնածու Սուրիոյ հզօրութեան։ Նշանաբանն ալ սա է.— «Աւելի լաւ է իսլամ մը ունենալ իբրեւ հզօրաւոր քան քրիստոնեայ մը» ...

** Արտագաղթը կը շարունակուի անընդհատ։ Դամասկոսի մէջ յանձնաժողով մը կազմուած է, օգնելու համար Սանճաքի արաբ եւ հայ գաղթականներուն որոնց թիւը 20.000ի կը հասնի։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ Վաղինակ Ճէնտպեան անուն երիտասարդ մը գիշերանց մատնաւոր բանալիով մը կը բանայ Տէրունեան ընտանիքին տունը եւ երկաթէ ձողով մը ուժգին հարուած մը կ'իջեցնէ Շաւարշ Տէրունեանի գլխուն։ Տան մէջ կը գտնուէր միայն ծեր մայրը, որուն աղաղակներուն վրայ հայ դրացին օգնութիւն կը հասնի, բայց ինքն ալ յարձակման կ'ենթարկուի Վաղինակի կողմէ որ մէկ ձեռքով դանակ, միւսով ատրճանակ բռնած էր։ Ոճրագործը կը յաջողի դանակով ծակծկել հարեւանին թեւը։ Վիրաւոր Շաւարշ գերագոյն ճիգով մը փողոց կ'իջնէ եւ ոստիկան կը կանչէ որոնք շատ ուշ հասնելով կը ձերբակալեն ոճրագործը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ոստիկանութիւնը թմրեցուցիչ դեղերու առեւտուրի մի - ջազգային կազմակերպութիւն մը երեւան հանեց, թմրեցուցիչներ բռնելով 31 Թալմուտներու մէջ (Հրեաներու Ս. Գիրքը)։ Կը յիշուի թէ Փարիզի մէջ ալ տարունի մը ձերբակալուեցաւ, նոյն խարդախութեան դիմած ըլլալով։

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵԼԱՆԵՐԸ չարաշահութեան դիմած ըլլալով, ոստիկանութիւնը փակեց վեց հասատութիւններ։ Այսուհետեւ խստօրէն պիտի պատժուին անոնք որ կը կեղեքեն յաճախորդները (մասնաւորապէս օտարները։ Անգլիացիէ մը 7 ոսկի պահանջուած էր մէկ շիշ շամփայնի համար եւն.)։

«ԱՆԲԱՂՋԱԼԻ»ՆԵՐՈՒ դէմ կատարուած հետապնդումներու շնորհիւ, ձերբակալուեցան տասը վաղեմի չարագործներ,— Գերմանացի, Աւստրիացի, եւ Զուիցերիացի, Հունգարացի, Դանիացի եւն.։

ՍՓԱՆԻՈՅ ԿՌԻՒՆԵՐԸ կատաղօրէն կը շարունակուին 45 ամիսէն ասդին։ Կ'ըսուի թէ վերջին ութ օրերու միջոցին հանրապետական զօրքերէն սպաննուած է 3500 սպաննեալ եւ 11.000 վիրաւոր։

ՖՐԱՆՔԵՆԳԵՐՄԱՆ առեւտրական դաշնագիրը նորոգուեցաւ մէկ տար - ուան համար, 1937 յուլիսի պայմանագրութեան հիման վրայ։

ՉԵԽԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ լուծման համար, անգլիացի բարեխօսը, լորտ Րընսիմէն, Փրակա պիտի մնայ մէկէն մինչեւ երեք ամիս։ Նախկին նախարարը լաւատես է առ այժմ։

ՀԻՆԳ ԱՂՋԻԿՆԵՐ խեղդուեցան, քշուելով ծովուն ալիքներէն, Սէն Մարթէն տը Ռէ կղզիին ծովափը, ուր արձակուրդի գացած էին։ Վարժուհին ալ խեղդուեցաւ, երբ օգնութեան կը փութար։ Ուրիշ երկու աղջիկներ փրկուեցան, բայց մէկուն վիճակը շատ ծանր է։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ հիթլէրականներուն վարիչը, հայազգի Սալաշի, բանտարկուած կը մնայ, իբրեւ խռովարար։ Կուսակցութեան վարիչ մարմինը 100.000 փէնկօ (600.000 ֆրանք) առաջարկեց, երաշխաւորութեամբ ազատելու համար զայն։ (Նախապէս առաջարկած էր 10.000, յետոյ 50.000 փէնկօ, բայց վերաքննիչ ատեանը մերժեց)։ Բանտարկեալին երկու եղբայրներն ալ, որոնք սպայ են հունգարական բանակին մէջ, դատական նախարարին ներկայանալով ...յայտարարեցին թէ անձամբ կ'երաշխաւորեն որ իրենց եղբայրը պիտի չփախչի։ «Մենք կ'երաշխաւորենք մեր զինուորական պատիւով, եւ ի հարկին մեր կեանքով»։ Վերաքննութիւնը պիտի կատարուի օգոստ. 17ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌԻ «ԱՐԱՄ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 6 Օգոստոս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը. կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 5 Օգոստոս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին. բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Չեկուցում՝ ներկայացուցչական ժողովի եւ կարեւոր օրակարգ.

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ (5 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ.

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 6 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 7ին, սովորական վայրը։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները.

ԿՐԸՆՕՊԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 6 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ֆր. կ. խաչի դպրոցի սրահին մէջ.

ՀԱՆԴԷՍ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԽԱԺԱԿ խումբի կողմէ (Լասիօթայի մէջ)
7 Օգոստոս կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 2ին
Կը նախագահէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ
Կը բանախօսեն՝ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ եւ ընկ. ԱՍ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
Կ'երգեն՝ տիկին Լուսիկ Սարապետեան, տիկին Մառի Սթեփանեան, ընկեր Սարգիս Սարգիսեան եւ ուրիշներ։
Կ'արտասանեն՝ Օր. Որբանուշ Տօնօեան, ընկեր Ղուկաս Ցակոբեան, Նշան Բանիլեան եւ Ա Բրուտեան։
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆի ՎԷՐՈՒԺԱՆ կոմիտէի կողմէ
7 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն
AU COINի գեղեցիկ պաշտավայրին մէջ։
Կը նախագահէ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ
Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Առատ պիւֆէ։
Փափաքողներ իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել
Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի։

Ընտանեկան մեծ պարահանդէս

նախաձեռնութեամբ՝ ՓՈՄՓԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՍՐԱՀԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
7 Օգոստոս, կիրակի ամբողջ օրը
Trois Lucs Etablissement Rampalի գեղասուն պարտէզին մէջ
Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ
Երգ, պար, նուագ եւ հաճելի անակնկալներ։
Մուտք՝ 2 Ֆրանք։
Իջնել 7 թիւ Թանրակառքի վերջաւորութեան։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ Մարսէյլի «ՀՐԱՅՐ» եւ «ՌՈՍՏՈՄ» խումբերու հովանաւորութեամբ՝ «ՎԱՐԴԱՆ» ենթակոմիտէի
7 Օգոստոս, կիրակի ՀՕՏԸ ՌՈՒՍի գեղածիծաղ պուրակին մէջ
Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կ. ՁՈՐ ԿԵՐՊՈՒՍՏ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՐ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ

7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8,
ՍԷՆԹ-ԱՆՏՐԷի օգոստոս պարտէզին մէջ։
Կը նախագահէ՝ հայրենակից Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ հայրենակից Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ ուրիշ անակնկալներ։
Հայկական եւ եւրոպ. ընտիր նուագախումբ պիտի նուագէ Թասոյի ԱՂԳԱՋը։
Խիստ ճիշդ ժամանակ զաւեշտ մը Պ. Պ. Գէորգ Թօռոսեանի, Հ. Սարգսեանի, Ա. Աւագեանի եւ Օր. Տէր-Նազարէթեանի կողմէ։
ԴԱՇՏՕՆՍ ԽՕՆՓԱԼ Է
Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 2.30ին.
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է.

Մեծ Դաշտահանդէս — Գիւղազնացութիւն

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ
ՓՕՆՏԻ ՇԷՐԻՒ ընկ. ԹԻՒՐՔՄԷՆԵԱՆի ծառաստանին մէջ
7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8ը։ Պիտի ըլլան երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն եւ անակնկալներ.
Եւրոպական պարերը պիտի վարէ ճոխ ՕՐՔԷՍԹՐ մը։
Սիրով կը հրաւիրուին Վիէնի, Տէսինի, Սէն Մորիսի, Նէօվիլի եւ շրջակայքի ընկերները եւ համակիրները։

Գին՝ 5 ՖՐԱՆՔ. Փոքրիկներու համար կէս գին.

Շոգեկառքը կը մեկնի կար տը Լէսթէն առաւօտեան ժամը 8ին. Հանդիսէն վերադարձ կայարանին առջեւ ժամը 8ին քառորդ մնացած.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ. ՄԻՋՈՑՆԵՐ — կար տը Լէսթ երթալու համար առնել 11, 24 եւ 25 համրակառքերը եւ իջնել Ալֆոնս Ժէլիքս Փոր.

ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ կողմէ

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐ ԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը։

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը, նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ. Շարժանկարիչ պիտի առնէ բոլոր նաւագնացները։

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին։

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Ս. Տիրատուրեանին 2, Rue Philippe de Girard եւ Ա. Քէօսէեանին 11 Place Jules Guesde — Փլաս Ժ'էստ։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Շրջ. վարչութիւնը քաջալերուած անցեալ տարուան իր ՕՐԱՑՈՅՑներուն գտած ընդունելութենէն, ձեռնարկած է 1939ի համար եւս կազմել իր ...փական ՕՐԱՑՈՅՑները շատ աւելի խնամուած եւ գեղեցիկ հրատարակութեամբ մը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնենք ամէն անոնց, որոնք գրաւոր կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր մօր եւ զոքանչին՝ Այրի տիկ. ԽՕՆԱՐՀ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆի (տեղ նոր գիւղացի) դառնաղէտ մահուան առթիւ.

Տէր եւ Տիկ. ՅԱԿՈԲ ՍՕՖԵԱՆ
Լիոն, 30 Յուլիս 938

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարօն Տուրուբերան Նահանգային Հայրենակց. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Շողակաթ Ղազարեանի, Պ. Տ. Յ. Ղազարեանի, Պ. Տ. Մանուկ Ղազարեանի եւ պարագաներուն հայրենակից՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տարօն-Տուրուբերան Նահանգային Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ Հ. Յ. Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէին, Պուլվար Ուտոյի Կ. Խաչի ենթամասնաճիւղին, Երզնկայի, Բաբերդի, Սալնոյ Ջորի հայրենակցական միութիւններու, եւ ամէն անոնց որոնք իրենց յարգանքի բաժինը բերին Միութեանս կողմէ կազմակերպուած ի յիշատակ Տարօն-Տուրուբերանի նահատակներու, Վարդավառի սգահանդէսին։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 5 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 5 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3800

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՃԱՐԿԱՑ ԵՒՐՈՊԱՆ

Մ. Նահանգներու նախագահին թելադրութեամբ, վերջերս խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ Էվիանի մէջ, քննելու համար ընդհանրապէս տարագիրներու, բայց մասնաւորապէս Գերմանիայէն եւ ուրիշ երկիրներէ վտարուած Հրեաներու տեղաւորման խնդիրը:

Ինչպէս այս կարգի խորհրդաժողովները, այս ալ յանգեցաւ տարտամ ելքի մը,— կազմուեցաւ միջկառավարական յանձնաժողով մը, որ պիտի գործէ Լոնտոնի մէջ, ելք մը գտնելու համար:

Յանձնաժողովին առաջին նիստը տեղի ունեցաւ օգոստոս 3ին, նախագահութեամբ ամերիկեան դեսպանին, եւ առաջին խօսքը առաւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Պ. Անրի Պէրանժէ, նախագահ՝ Ծերակոյտի արտաքին գործերու յանձնաժողովին:

Ֆրանսայի տեսակէտը արդէն որոշ էր առաջին օրէն, Էվիանի մէջ:— Ֆրանսա միակ երկիրն է որ լայնօրէն բացաւ իր դուռները, բիւրաւոր տարագիրներու առջեւ, առանց ազգի խտրութեան: Այժմ «յագեցած է»: Չի կրնար իր կարողութենէն աւելի բան ընել: Ուրեմն, ձեռնարկին կը համակրի բարոյապէս, առանց նոր յանձնառութեան տակ մնալու:

Այդ նոյն ժողովին մէջ, ուրիշ պետութեանց ներկայացուցիչներն ալ պաղ ջուր լեցուցին բոլոր ակնկալութեանց վրայ, երբ կը յուզուէր 650,000 Հրեաներու տեղաւորման խնդիրը:

Այսպէս, Աւստրալիոյ պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը Հրեայ չի կրնար ընդունիլ, «որովհետեւ կ'ուզէ պահել իր անգլեւսաքսոն դիմագիծը»: Քանատայի ներկայացուցիչը գանգատեցաւ թէ իր երկիրը տնտեսական տագնապի եւ անգործութեան մատնուած է: Արժանթինի ներկայացուցիչը առարկեց թէ իր երկիրը միւսներու ընդունած հարիւրին դէմ 270ը Հրեաներ ընդունած ըլլալով, կատարած է իր մարդասիրական պարտականութիւնը: Հոլանտայի պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը արդէն 25,000 տարագիրներ ընդունած է, ինչ որ տարապայման թիւ մըն է չափազանց խճողուած երկրի մը համար (7 ու կէս միլիոն բնակիչ, 34,201 քառ. քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ. 211 բնակիչ իւրաքանչիւր քառ. քիլոմեթրին): Պելժիոյ ներկայացուցիչն ալ նոյն տրտունջը յայտնեց:

Խօսի՞նք, տակաւին, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու մասին, որոնց առաջինը սկիզբէն ի վեր հակառակ է օտար բազմութեանց տեղաւորման եւ մաղէ կ'անցընէ հարիւրաւորներ անգամ, իսկ երկրորդը պարզապէս 20 - 25,000 Հրեաներ ընդունելու տրամադրութիւն կը ցուցնէր: (Իտալիա վերապահ է, Գերմանիա չի մասնակցիր արդէն, մանաւանդ որ այս ձեռնարկն ալ ուղղուած է իրեն դէմ,— հետեւանք իր հակահրէական օրէնքներուն):

Արդ, ի՞նչ գործնական ելք պիտի կրնան գտնել մասնակցող 35 – 40 պետութիւնները, երբ ամէնէն յարմար նկատուած երկիրները «ոչ կարեմք» արտասանեցին առաջին օրէն իսկ …

Այս խնդիրը Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ ալ յուզուեցաւ Յուլիս 29ին, նոյն անորոշ ելքին յանգելով:

Միջանկեալ ըսենք որ բրիտանական կառավարութիւնը թէեւ անուշ նայուածքներ կ'ուղղէ Հրեայ տարագիրներու որոշ համուածի մը, բայց հանրային կարծիքը եւ դեղին մամուլը տակաւ ալ չեն հանդուրժեր: Արդէն իսկ իրար անցած են բժիշկները, փաստաբանները եւ ուրիշ մասնագէտներ: Մինչեւ անգամ գործադուլ մը սարքուեցաւ բժիշկներու նախաձեռնութեամբ, երբ տրամադրութիւն կը յայտնուէր մաս մը Հրեայ բժիշկներ ընդունելու: Աւելի մոլեռանդներ այս առիթէն ալ օգտուեցան, պահանջելու համար որ աւելի պրկուին օրակները, օտարականներու դէմ:

Երեսփ. Ժողովի նոյն նիստին մէջ, պահպանողական պատգամաւոր մը յուզելով հակահրէական հալածանքներու խնդիրը, յայտարարեց.

— «Որքան ալ յաջող ըլլան Էվիանի ժողովին արդիւնքները, ի վերջոյ պիտի յանգին կարկտանի: Իրական լուծում մը գտնելու համար պէտք է աւելի լայն ծրագիր մը ունենալ: Ես անձնապէս յարմար կը գտնեմ որ երկրամաս մը յատկացուի բրիտանական կայսրութեան մէջ, Հրեաներու տեղաւորման համար: Միայն հրէական խնդիր չէ այս, այլ եւ քրիստոնէական: Բազմաթիւ օտարականներ կային եւ մենք ներս առինք: Անոնք անօթի էին եւ մերկ, մենք հագուեցուցինք եւ կերակրեցինք: Շատ բան բրած ենք արդէն, բայց դեռ շատ բան կը մնայ զոր միայն կառավարութիւնը կրնայ ընել: Չենք կրնար մեր թեւերը ծալլել, ըսելով թէ անհարկու դժուարութիւններ կը ցցուին որ եւ է ծրագրի առջեւ»:

Ի՞նչ կ'ուզէք որ պատասխանէր կառավարութեան ներկայացուցիչը, որ առջի օր միաձայնութեամբ նախագահ ընտրուեցաւ տարագիրներու միջկառավարական յանձնախումբին:

Պատէ պատ խօսքերէ վերջ, լորտ Ուինթըրթըն յայտարարեց թէ կառավարութիւնը պիտի հետեւի միջին ճամբու մը,— դիմել զանազան երկիրներու մարդասիրական զգացումներուն, ապահովել Գերմանիոյ գործակցութիւնը, մեղմացնելու համար արտագաղթի դատապարտուած տարագիրներու տառապանքները եւն.:

Այսպէս չվարուեցա՞ն մեզի հետ ալ, ամէնէն ընդվզեցուցիչ պայմաններու մէջ, քաղաքական դատ մը վերածելով գաղթականներու տեղաւորման հարցի մը, երբ ե՛ւ երկիր ունէինք, ե՛ւ դաշնագիր …

Հաստատուն հող կար մեր ոտքերուն տակ, չղախուած՝ արեան տուրքով: Ոչ միայն պատերազմի դաշտին վրայ, այլ եւ անմեղներու ողջակէզով:

Եւ սակայն,— մարդիկ հարցը փակեցին մարդասիրութեամբ, — «հագուեցնելով եւ կերակրելով»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԷԹԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐՋԱՑԱՆ

22 թուրք, 9 ալեվի, 5 հայ, 2 արաբ, 2 յոյն երեսփոխաններ

Անտիոքէն կը հեռագրեն օգոստ. 3 թուականով.— Ալեքսանդրէթի Սանճաքին ընտրական արձանագրութիւնները փակուեցան օգոստ. 1ին: Ցանկերու քննութենէն վերջ, ընտրական յանձնաժողովը ճշդեց առաջին կարգի ընտրողներու թիւը.— Թուրք համայնքութիւն 35.847, Ալեվիներ՝ 11.319, Հայեր՝ 5504, Արաբներ՝ 1845, օրթոտոքս Յոյներ՝ 2098:

Երկրորդ կարգի ընտրողներու թիւն է.— Թուրքեր՝ 358, Ալեվիներ՝ 113, Հայեր՝ 55, Արաբներ՝ 18, Օրթոտոքս Յոյներ՝ 20:

Խորհրդարանի անդամներու աթոռները (40 հատ) պիտի բաժնուին այսպէս.— Թուրքեր՝ 22, Ալեվիներ՝ 9, Հայեր՝ 5, Արաբներ՝ 2, Յոյներ՝ 2:

ՅԱՌԱՋ.— Ինչպէս կը տեսնուի, Թուրքերը չեն կրցած իրենց պահանջած 22 երեսփոխանէն աւելի շահիլ: Անշուշտ անոր համար որ հոգատար իշխանութիւնը պահանջած էր ընտրական արձանագրութիւնները շարունակել Ազգաժողովի յանձնախումբին ձգած տեղէն:

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Խ. Միութիւնը զօրաշարժ կատարած է

Մէկ օրէն միւսը աւելի ծանրացաւ Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը: Չորեքշաբթի օր խորհրդային զօրքը փորձեց ետ առնել Զանկուֆէնկի դիրքը, սակայն չյաջողեցաւ: Կը թուի թէ խորհրդային իշխանութիւնը վճռած է ճափոնի ձգել այդ ռազմագիտական դիրքը: Այդ առաջադրութեամբ ալ որոշած է բազմաթիւ թնդանօթներ, հրասայլեր եւ օդանաւեր ղրկել Սիպերիա: Նոյն օրը Ռուսները ոչ միայն ուժգնօրէն ռմբակոծեցին վիճելի դիրքը, այլ եւ ռմբաձիգ սաւառնակներ ղրկեցին Քորէայի ներսերը, կամուրջներ պայթեցնելու համար Սէուլի մօտ, Սիպերիոյ սահմանէն 600 մղոն հեռու:

Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռուսական զօրքը, որ կը բաղկանար երկու լաշտէ եւ հրետանիէ, յարձակումէն վերջ քաշուեցաւ ճափոնական դիրքերէն 800 եարտա հեռու եւ սկսաւ ամրութիւններ շինել: Նոյն աղբիւրին համաձայն, ռուսական ամրութեանց մէջ կը գտնուին երեք զօրագունդեր, հրետանիի վաշտ մը, մեքենաշարժ զօրամաս մը եւ աւելի քան 200 հրասայլ: Ռուսական թնդանօթները կը շարունակեն ռմբակոծել ճափոնական դիրքերը: Ճափոնական կառավարութիւնը որոշեց պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնել ոչ միայն Մանչուրիոյ, այլ եւ Քորէայի մէջ: Սահմանամերձ Քոժօ քաղաքին բնակիչները պարպուեցան, ի նախատեսութիւն նոր ռմբակոծութեանց:

Ճափոնական կառավարութիւնը նոր բողոքագիր մը ուղղեց Մոսկուա, Քորէայի օդանաւային ռմբակոծութեանց դէմ:

Չորեքշաբթի օրուան յարձակման ատեն, Ճափոնցիները թոյլ տուին որ Ռուսները յառաջանան, մինչեւ 150 եարտա մօտենալով իրենց դիրքերուն. յետոյ համացու կրակ մը բացին, կասեցնելով յառաջխաղացութիւնը: Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ 200 Ռուսներ սպաննուեցան այս կռիւին մէջ: Ռուսական երկրորդ յարձակումն է այս, կիրակիէն ի վեր, երբ Ճափոնիները գրաւեցին վիճելի դիրքը: Ճափոնի պատերազմական նախարարութիւնը խիստ հրամաններ տուած է, որպէսզի գործողութիւնները սահմանափակուին վիճելի շրջանին մէջ եւ տեղի չտան թշնամութեանց տարածման: Ճափոն չուզեր որ Զանկուֆէնկի խնդիրը վերածուի ընդհ. ճակատամարտի մը: Ճափոնական մամուլը միշտ կը յիշեցնէ թէ կառավարութիւնը ամէն ճիգ պիտի թափէ, կացութիւնը չծանրացնելու համար: «Բայց եւ այնպէս, թէ կառավարութիւնը եւ թէ ժողովուրդը պէտք է պատրաստ ըլլան ամէն պատահականութեան հանդէպ, քանի որ Խ. Միութիւնը կը ձգտի ջլատել Չինաստանի գործողութիւնները, շարք մը միջադէպեր յարուցանելով եւ զբաղեցնելով ճափոնական բանակին մէկ մասը»:

Հակաճափոնական ցոյցեր Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայի մէջ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ մեծ թիւով զինուորներ եւ բազմաթիւ թնդանօթներ, օդանաւեր եւ հրասայլեր ճամբայ հանուած են դէպի Ծ. Արեւելք, եւ թէ նոր կռիւներ կը նախատեսուին վիճելի շրջանին մէջ: Միեւնոյն ատեն, հակաճափոնական ցոյցեր կը կազմակերպուին ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, սկսելով գործարաններէն: Լէնինկրատի նաւագործարանի բանուորները բանաձեւ մը քուէարկեցին, որ կ'ըսէ թէ «ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը պատրաստ է կռուելու կուսակցութեան եւ կառավարութեան առաջին կոչին վրայ»: Ամէն ժամ հեռագիրներ կը հասնին Սթալինի եւ Վորոշիլովի, խանդավառ արտայայտութիւններով, «ետ մղելու համար թշնամին որ համարձակած է յափշտակել խորհրդային ժողովուրդին հողը»:

Մոսկուայի մէջ ալ կը յուսան թէ իվերջոյ կարելի պիտի ըլլայ կարգադրել վէճը, որ տեղական հանգամանք ունի: Միեւնոյն ատեն կ'ազդարարեն, — «Ճափոնցիները կրակին հետ կը խաղան: Հակառակ խորհրդային կառավարութեան չափաւորութեան, սահմաններ կան ուրկէ անդին չենք կրնար անցնիլ»: Մոսկուայի մէջ ընդհարման պատասխանատուութիւնը կը ձգեն Ճափոնի ռազմատենչ զօրականներուն վրայ, որոնք կ'ուզեն փառք շահիլ:

Ամբողջ երկրին մէջ քուէարկուած բանաձեւերը հետեւեալ բովանդակութիւնն ունին.

— «Խ. Միութեան բովանդակ ժողովուրդը եւ կարմիր բանակը համախմբուած են Լէնինի եւ Սթալինի կուսակցութեան շուրջը, կազմ եւ պատրաստ պաշտպանելու հայրենիքը: Մենք հպարտ ենք կարմիր բանակին հերոսական ռազմիկներով: Կարմիր բանակը պիտի փշրէ բոլոր անոնք որ կը համարձակին յարձակիլ Խ. Միութեան վրայ: Պէտք է զօրացնել խորհրդային սպառազինութիւնները»:

Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ խորհրդային կառավարութիւնը զօրաշարժի ենթարկած է երեք դասեր, Սիպերիոյ մէջ: Միեւնոյն ատեն շարժման մէջ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՀԱ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ՃԱՄԲԱՆ

Անցեալ տարի «Յառաջ» կարգ մը թելադրութիւններ կ'ընէր, տարեկան արձակուրդները օգտագործելու համար:

Գլխաւոր միտքը այն էր որ խմբական պտոյտներ, արշաւներ սարքուին շրջանէ շրջան: Հանդիպումներ՝ երիտասարդական, կուսակցական, մարզական: Մինչեւ անգամ հայրենակցական:

Կը թուի թէ հետզհետէ ձեւ ու մարմին կ'առնէ այդ շարժումը:

Ձոմը օգոստ. 14ի համար սարքած է պտոյտ մը դէպի Վալանս, ուր պիտի համախմբուին «չափահաս»ներ Փարիզէն, Տէսինէն, Վիէնէն, Մարսէյլէն, Կրընոպլէն եւն.: Հրաւիրուած են նաեւ համակիրները:

Արշաւը պիտի տեւէ միայն չորս օր, բայց ոչինչ: Կարեւորը էութիւնն է,- համախմբում: Հանդիպում: Հաւաքական արձակուրդ, ինչ որ երբեք ալ պարդիւն չի կրնար անցնիլ:

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան Շրջ. Կոմիտէն ալ նոյն մտահոգութեամբ սարքած է գիւղագնացութիւն մը դէպի Փոն տը Շէրի, հրաւիրելով, Վիէնի, Տէսինի, Սէն Մորիսի, Նէովիլի եւ շրջանի ընկերներն ու համակիրները: (7 օգոստոս):

Ու վերջապէս, Մարսէյլի Մշակութային Միութիւնը նաւագնացութիւն մը կը ծանուցանէ օգոստոս 14ի համար, դէպի Քասիս:

Անշուշտ ուրիշ ձեռնարկներ ալ ծրագրուած են, մինչեւ աշուն:

Եթէ չեմ սխալիր, Յունաստանի մէջ ալ նմանօրինակ փորձ մը կատարուեցաւ վերջերս:

Ամէն պարագայի մէջ, շատ գեղեցիկ եւ իսկապէս երիտասարդական շրջան մըն է որ կը բացուի, այս համախմբումներով:

Ինչքան ալ համեստ ըլլան, անոնք սահմանուած են քիչ մը բարեփոխելու, արդիացնելու մեր բարքերը:

Մնաց որ, ծախքն ալ շատ ծանր չի կրնար կշռել:

Երկաթուղիները եւ հանրակառքերը 30 - 40, երբեմն մինչեւ 60 առ հարիւր զեղչ կը կատարեն, տասը հոգիէն խումբերու համար: Կան ուրիշ դիւրութիւններ ալ, շրջանէ շրջան:

Եւ յետոյ, շատերը հեծելանիւ ունին: Մնաւանդ գաւառի մէջ:

Ուրեմն, տրամադրութեան, վարժութեան խնդիր է հաւաքական արձակուրդը:

Փոխանակ անյայտ կծկուելու ծովափի մը խառնիճաղանճին կամ սարահարթի մը կողին վրայ, մեր տղաքը— մասնաւորապէս նոյն սերունդին անդամները — օդափոխութիւն պիտի կատարեն հաւաքաբար, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը:

Օդափոխութիւն՝ ոչ միայն ֆիզիքական, այլ եւ հոգեկան,— երգ, մարզանք, զրոյց, փոխադարձ ճանաչում եւ ներշնչում:

Բարի վայելում՝ առաջին ծիծեռնակներուն:

ՎԱՀԷ

Երեք նախարարներ դէպի Մոն Պլան

Փոխ - վարչապետ Պ. Շօթան, կրթական նախարար Պ. Զէյ եւ հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. Ֆրոսար Մոն Պլան պիտի բարձրանան մինչեւ 13.000 ոտք, նոր ապաստանի մը բացումը կատարելու համար: (Ամբողջը 15.780 ոտք է): Երեքէն միայն Պ. Ֆրոսար, որ 49 տարեկան է, չունի լեռնագնացութեան փորձառութիւն: Առաջին կայանը պիտի ըլլայ Թէթ - Ռուս, (9000 ոտք), ուր նախարարները պիտի անցընեն 21ի գիշերը: Յաջորդ օրը, ընկերակցութեամբ մասնաւոր առաջնորդներու, նախարարները պիտի կտրեն մնացեալ 4000 ոտքի բարձունքը, որուն մէկ մասը չափազանց վտանգաւոր է անփորձներու համար: Նախարարները կը յուսան այս վերելքը կատարել վեց ժամէն:

Պ. Շօթան, որ 53 տարեկան է, փորձառու մագլցող մըն է, վարժուած՝ Սավուայի շատ մը լեռներուն: Պ. Զէյ, 34 տարեկան, մագլցած է Մոն Պլանի շրջանին կարգ մը բարձունքները: Երեք նախարարներուն պիտի հետեւին բարձրաստիճան զօրականներ եւ քաղաքային պաշտօնատարներ: Իրենց բանալիք նոր ապաստանը ցուցադրուած էր անցեալ տարի, Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին մէջ: Շինուած է դիւրալիւմին»է, ալիւմինէ մահճակալներով եւ կտաւաքարէ անկողիններով: Ամբողջ ծանրութիւնն է 7 ու կէս թոն: Տեղաւորուած՝ ժայռին կատարը կրանիթի կոյտերով, պիտի բռնէ 1893ին շինուած փայտէ տաղաւարի մը տեղը:

Տարագիրներու Խորհրդաժողովը Լոնտոնի մէջ

Էվիանի մէջ տրուած որոշման համաձայն, տարագիրներու միջկառավարական յանձնաժողովին նիստը գումարուեցաւ Լոնտոնի մէջ, օգոստ. 3ին, նախագահութեամբ ամերիկեան դեսպանին, որ առաջին խօսքը տուաւ Ֆրանսայի պատուիրակին: Պ. Պէրանժէ նորէն բացատրեց թէ Ֆրանսա շատ բան ըրած է 1933էն ի վեր, ընդունելու, պատսպարելու, տեղաւորելու համար բազմաթիւ զոհեր բռնի տարագրութեանց շարքէն: Ան ոչ միայն սկիզբէն իսկ աջակցած է Ազգաժողովին ձեռնարկներուն, այլ եւ իր հողին վրայ ապաստան տուած է տարագիրներու ամէնէն մեծ համրանքին, տարագիրներ որոնք ուրիշ ելք չունէին եթէ ոչ անձնապան ըլլալ իրենց հայրենիքին մէջ կամ ապաստան գտնել, նոյն իսկ առժամապէս, ֆրանսական հողին վրայ: «Սակայն, իմ երկիրս ահա հասած է յագեցման կէտին, որ այլ եւս թոյլ չի տար նոր տարագիրներ ընդունիլ, առանց խանգարելու հաւասարակշռութիւնը: Ամէն ժողովուրդ ուրիշ տարրեր ընդունելու սահման մը ունի: Այդ սահմանը շատոնց անցած է Ֆրանսայի համար: Այս պարագան յայտնեցի Էվիանի մէջ. կը կրկնեմ Լոնտոնի մէջ»:

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին:

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ արհեստակցական Միութեան տարեկան համագումարը բացուեցաւ Նանթի մէջ, մասնակցութեամբ աւելի քան հազար պատգամաւորներու որոնք կը ներկայացնեն 108.000 անդամներ (107 մասնաճիւղ, որոնց 14ը գաղթային): Ընդհ. քարտուղարը իր տեղեկագրին մէջ շօշափեց նաեւ քաղաքական խնդիրներ, դնահատելով ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը (Սպանիա): «Մենք ոչ պատերազմ կ'ուզենք, ոչ ալ ստրկութիւն»: Յետոյ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է պահել կազմակերպութեան արհեստակցական անկախութիւնը:

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԱՌԻԹԻ, Փարիզի եւ արուարձաններու մետաղագործական բոլոր հաստատութիւնները պիտի փակուին օգոստ. 6էն մինչեւ 23: Առանց ատոր ալ, մեծապէս նօսրացած է մայրաքաղաքին բնակչութիւնը:

ՕՏԱՐԱՀՊԱՏԱԿ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ արգիլուեցաւ իրենց զաւակները իտալական դպրոցներ ղրկել, եթէ նոյն իսկ Իտալիա հաստատուած ըլլան: Որոշումը գործադրելի է այս տարեշրջանէն իսկ:

ԽՈՐԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՒ ՉԵԿԱՆ

Բ. ՄԱՍ

Ռամկավար եւ կարմիր ու դեղին թերթերը գրեցին, թէ կաթողիկոսը իր բնական մահով է մեռել եւ էջմիածնում ամէն ինչ կատարեալ է, թէ դաշնակցական թերթերը սուտ ու չինծու լուրեր են հրատարակում, մտքեր են պղտորում, եւայլն, եւն.:

Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ սրբազան արքեպ.ը Յունիս 13ին հեռագիր է ուղղել Ջէօրէքճեան Գէորգ Արք.ին.

— « Կը սպասենք անյապաղ մանրամասնեալ նամակի վասն յուղարկաւորութեան Սրբազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհուրդի, եւ ձեր տեղակալութեան կոնդակին »: (« Սիոն » Յուլիս, 1938):

Այս հեռագիրը տալուց յետոյ Թորգոմ պատրիարքը ամբողջ 16 օր անհամբեր պատասխանի է սպասում՝ էջմիածնից եւ կաթողիկոսական տեղակալից, որ սակայն անպատասխան է թողնում Թորգոմ պատրիարքի հեռագիրը: Յունիս 29ին Թորգոմ պատրիարքը «դարձեալ վճարեալ պատասխանով հեռագիր» է ուղղում էջմիածին Գէորգ արք.ին:

« Ամէն կողմէ կը դիմեն մեզի. մաճեցէք փութացնել սպասուած տեղեկութիւնները » (Անդ):

Թորգոմ պատրիարքի Յունիս 13ի հեռագիրը ստանալուց յետոյ կաթողիկոսական տեղակալը եւ էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը մտնըլում են անելի: Ի՞նչ պատասխան տալ Թորգոմ պատրիարքի հեռագրին, որ հարկեցուցիչ էր, եւ անպայման պատասխանի կարօտ: Ցամենայն դէպս Յունիս 13-29, ամբողջ 16 օր էջմիածինը լուռ է մնում:

Այս լռութեան երկու շաբաթների ընթացքումն է ահա, որ կաթողիկոսական տեղակալն ու Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը, Չեկայի համաձայնութեամբ պատրաստում են հետեւեալ պաշտօնական գրութիւնը, որ կրում է 1938 Մայիսի 24 թուականը, (համար 195): Այդ պաշտօնական գրութիւնը գրուած է հասարակ եւ ծուռ-մուռ կտրուած մի թղթի կտորի վրայ, մեքենագրերով: Գրութիւնն ստորագրել են կաթողիկոսական տեղակալ Գէորգ արք.ը եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամ Արսէն արքեպ.ը: Գրութիւնը նաեւ կնքուած է Հոգեւոր Խորհրդի կնիքով:

(ԽՄԲ.— Մեր թղթակիցը օրինակած էր այդ շրջաբերականը, բայց արդէն հրատարակած ըլլալով, զանց կ'առնենք):

Վերջին տեղեկութիւնների համաձայն, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը եւ կաթողիկոսական տեղեկալը խորհրդակցելուց յետոյ, Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ արքեպ.ի Յունիս 13ի եւ 29ի հեռագիրներին պատասխանել են Յուլիսի 2ին յայտնելով թէ « պահանջուած տեղեկագիրներն ուղարկուեցան »:

Ռամկավար եւ « Հայաստանակէր » մամուլը վայնասուն բարձրացրեց թէ Հայաստանի եւ էջմիածնի մասին՝ դաշնակցական թերթերի մէջ լոյս տեսած լուրերն ու տեղեկութիւնները սուտ են եւ չինծու: Ռամկավար թերթերը իրենց արդահատելի խմբագիրներով՝ պնդում են, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը նահատակուած կամ խեղդամահ արուած չէ, այլ մեռել է իր բնական մահով: Պնդում են որ Հայաստանում դարհուրանք չկայ, եւայլն:

Ռամկավար մամուլի այս եւ նման արտայայտութիւնները Չեկայի ձեռքին նոր եւ յարմար առիթներ ու միջոցներ տուին սփիւռքի Հայութեան մէջ պառակտիչ ու քայքայիչ աշխատանք կատարելու համար: Մի մոռնանք, որ նոյն սուտ եւ աւերիչ աշխատանքը կատարեց Չեկան նաեւ Ղեւոնդ եպիսկ. Դուրեանի սպանութեան օրերին եւ յետագայ իրադարձութիւնների ժամանակ, երբ ռամկավար, հնչակ, բոլշեւիկ սեւ ու դեղին, վերադարձող եւ անվերադարձ ամէն տիպի սրիկաներն իրար էին խառնուել Դուրեանին նահատակ հռչակելու եւ Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու համար: Այժմ էլ դարձեալ Չեկան գործի վրայ է: Կաթողիկոսական տեղակալն ու Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Չեկայի ձեռքին գործիք են դարձել: Կաթողիկոսին նահատակել, խեղդամահ են արել, սակայն յայտարարեցին որ բնական մահով է մեռել: Կաթողիկոսին թաղել են թշուառ կոյսերն ու պառաւները, առանց կարգի, առանց պատարագի: Կաթողիկոսին պաշտօնապէս չեն թաղել, օծում, պատարագ եւայլն սուտ է: Ո՞վ է եղել պատարագիչ արքեպիսկոպոսը, ո՞վ է եղել վերջին օծումը տուողը, դամբանախօսը, ո՞րտեղ են փորել Խորէն Ա. նահատակ կաթողիկոսի գերեզմանը, ո՞ր կաթողիկոսի կողքին, ո՞րտեղ Մայր տաճարի շրջապատո՞ւմ թէ Գայիանէի վանքում, միաբանական գերեզմանատա՞ն եւ վերջապէս ո՞րտեղ է թաղուած Ամենայն Հայոց Նահատակ կաթողիկոսը:

Հայաստանից եկողներն ասում են, որ կաթողիկոսին սպանել են չեկիստները, դիակը մնացել է անթաղ երեք օր, ապա պառաւները տարել թաղել են Գայեանէի վանքի դիմաց գտնուող պանդուխտների եւ անտէր մեռելների գերեզմանների մօտ: Ասում են, որ Չեկան նահատակի դիակը հանել է սուեր գերեզմանից, կտրատել եւ այրել են, ոչնչացրել:

Ինչպէս տեսնում ենք, Գէորգ արք. Ջէօրէքճեանը 1930 Մայիսի 31ին ստորագրել է մանրամասն նամակ ի մասին հանգուցեալ Գէորգ Ե. կաթողիկոսի մահուան եւ թաղման: Գէորգ արք.ը, որ այն ժամանակ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամ էր, գրել տուել է Գէորգ Ե. կաթողիկոսի հիւանդութեան, մահուան, թաղման եւ յարակից անցուդարձերի ամբողջ մանրամասնութիւնները, նոյն Գէորգ արքեպիսկոպոս Ջէօրէքճեան, որ այժմ կաթողիկոսական տեղակալ է, ինչո՞ւ չի պատասխանել Երուսաղէմի պատրիարքի Ապրիլ 14ի հեռագրին, որով հարց էր տալիս թէ ե՞րբ է Հայրապետի թաղումը: Գէորգ արքեպ.ը լռել է, ակամայ լռել է, վասնզի նահատակ կաթողիկոսը չի արժանացել հանդիսաւոր յուղարկաւորութեան, պատարագի, օծման, թաղման եւն.: Թաղումը չի եղել պաշտօնական իմաստով: Չեկան արգիլել է պաշտօնական թաղումը եւ այս պատճառով էլ Երուսաղէմի պատրիարքի հեռագիրը անպատասխան է մնացել:

Սակայն սփիւռքի Հայութեան ազգային ու եկեղեցական մարմինները հանգիստ չեն տալիս Երուսաղէմի պատրիարքին, որից նամակով եւ հեռագրով տեղեկութիւններ են խնդրում տարաբախտ Հայրապետի մահուան, թաղման եւ այլ դէպքերի մասին: Թորգոմ պատրիարքը Ապրիլ 23ին մի հեռագիր է ստանում, որ կաթողիկոսական տեղեկալը Գէորգ արքեպ. Ջէօրէքճեանն է: Այնուամենայնիւ լռութիւն: Պատրիարքը ստիպուած Յունիսի 13ին հեռագրում է եւ մանրամասնութիւններ է խնդրում «վասն յուղարկաւորութեան Սրբազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհրդի եւ ձեր տեղեկալութեան կոնդակին»: Այս հեռագիրը անպատասխան է մնում: Պատրիարքը Յունիսի 29ին երկրորդ վճարեալ հեռագիր է տալիս եւ Յունիս 13ի հեռագրի պատասխանն է ուզում էջմիածնից: Յուլիսի 2ին միայն Գէորգ արքեպ.ը պատասխանել է, որ «տեղեկագրերը ուղարկուեցան»: Այս տեղեկագրերըբոլորն էլ գրուած ենՉեկայի գիտութեամբ եւ թելադրանքներով:

ԾՈՎԵՑԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՀԱ ԹԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԸԼԼԱՅ ՃԱՌԸ

Տէր Խմբագիր.— Վաթսուն երկար տարիներու ճոխ ու անթառամ փորձառութիւնը ունիմ ճառերու, զոր լըսած, կարդացած եւ ... խօսած եմ: Վարժապետական կարգի հետաքրքրութիւններուս անբաժան մասը կը կազմէ ճառ մը, ամէն առեն որ լսեմ, կարդամ ու ... խօսիմ զայն: Ամէն երկիրներու մէջ, ի հարկէ մանաւանդ ժողովրդավարական, հանրապետական երկիրներու մէջ, ճառը անխուսափելի գործիքներէն մին է կառավարութիւններուն համար, որոնց հակակշիռը արդէն կը գտնուի խորհրդարաններուն ձեռքը: Եւ ի՞նչ է Խորհրդարանը ինքնին առանց ճառի, առանց ճառասացութեան: Ամէն Հաստատութիւն, այս տեսակ երկիրներու մէջ, գլխաւորաբար կը հանգչի ճառախօսութիւններու վրայ, որոնք ամէնօրեայ բարոյական, տնտեսական սընունդն են միլիոններով հաշուող ժողովուրդներու համար: Ասկէց զատ, ճառը ունի անգերազանցելի օգտակարութիւն մը, որով թերեւս ամէնէն աւելի կ'արդարանայ անոր գոյութիւնը. — լեզուն կը ճոխանայ, բացատրութիւններու եւ բառերու, մակդիրներու եւ բարդութիւններու երջանիկ, պատահական կիրառումներ կ'աւելցնեն լեզուին նկարէն ու շողշողուն մասերը: Այնպէս որ եթէ հին հելլենական ու մանաւանդ հռովմէական ճառերը, ճառասացները չըլլային, այդ անուններով ծանօթ երկու հրաշագեղ լեզուները իրենց լաւագոյն ու յաւիտենական մասերէն զուրկ պիտի ըլլային: Եւ անոնցմէ առնելով՝ բոլոր եւրոպական լեզուները ինչե՛ր կը պարտին անոնց:

Բայց հարկ է ամփոփել, քանի որ, գոնէ այսօր, նպատակ չունինք ճառ խօսելու, այլ շատ գեղեցիկ ու պարզ ճառի մը մեծութիւնը պարզել, թարգմանաբար համառօտել Ցառաջի ընթերցողներուն:

Այդ ճառը կը պատկանի Վիէնի եւ րեւփոխան եւ քաղաքապետ Պ. Հիւսէլի, որ խօսեցաւ զայն երէկ, Հանրապետութեան Նախագահին նոյն քաղաքը այցելութեան առթիւ: Այդ այցելութեան նպատակը մեր նիւթէն չէ հիմա, այլ փափաքեցանք միայն, ինչպէս ըսինք, Հիւսէլի ճառին կարեւոր մասերը հաղորդել իբրեւ նմոյշ ժուժկալ, սակաւապէտ ու սակաւախօս պերճախօսութեան, որ միայն բանաւոր է ճառերուն համար: Ինչպէս պիտի տեսնէք, ո՛չ մէկ սովորական տանկնկալ խոշոր ու պսպղուն բառերու, որոնք մենաշնորհն են անոնց որ աւելի կ'արտասանեն այդ բառերը քան թէ կը գործադրեն անոնց իմաստը — Ազատութիւն, եղբայրութիւն, համերաշխութիւն եւ փաղանգը ա՛յն վերացական բառերուն, որոնք հայերէնի մէջ ընդհանրապէս կը տրուին... ու-թիւն, ում, մասնիկներով:

Ընդհակառակն, Պր. Հիւսէլ շատ պարզ կը խօսի: Իր ճառին ընթերցումը այսպէս իմ մէջ արթնցուց բնական փափաք մը՝ թարգմանելու զայն ի պէտս զարգացելոց, այսինքն մերազնեայ զարգացելոց, որոնց համար հայերէն լեզուն տակաւին իր հմայքն ու չողը չէ կորսնցուցած, գիտնալով հանդերձ, թէ քանի քանի զարգացեալներու ընտանիքներու մէջ այսօր չի հնչեր այլեւս Հայկեան Բարբառը, որ սակայն գիրենք ծնողներուն ... սիրոյ ձայնն էր, մտերմասացութիւնն էր այն սեղծագործ վայրկեաններուն, որոնց արդիւնքն են իրենք, այդ զարգացեալները, որոնք մազով մօրուքով, մոռցած զայն եւ հիմա այլ եւս բոլորովին օտար է ան իրենց զաւակներուն համար: Բահաղի այդ կորուսեալ երկրպագուներուն համար չէ իմ թարգմանութիւնս, այլ այս ճառին պէս անչուք սակայն հարազատ Հայորդիներուն համար: Կը վախնամ որ նորէն ճառ խօսեցանք, Տէր խմբագիր, որպէս թէ ձեր ամէնօրեայ ճառերը չբաւէին ...

Անսեթեւեթ ու համառօտ, որով անկեղծ, բառերով Նախագահին բարի գալուստ մաղթելէ վերջ, նոյնքան պարզ ու նիւթին միայն պատկանող համառօտութեամբ այցելութեան նըպատակը կը բացատրէ: Բայց պակասը չի թողուր, մինչեւ իսկ այդ համառօտ տողերուն մէջ կը հասկցնէ, թէ ինչ մտերմական եւ հանրօգուտ յարաբերութիւններով զօդուած են Բոնի, Լուսաի եւ Իզէրի անուններով կոչուած երեք նահանգները: Այսչափ միայն այս մասին: Եթէ ուրիշ շաղկրատ մը ըլլար, յառաջաբանութեան նախնական բառերով իսկ օդաչու մարդանք մը ընել պիտի տար, որպէսզի ունկնդիրը կամ վաղուան ընթերցողը քնացնէ, թմրեցնէ կամ անձնագովութեան կամ զուտ ճարտասանական այերային փայլատակումներով:

Պ. Հիւսէլ արագօրէն կ'անցնի — որպէս թէ նիւթէն տարուած, ինչպէս պէտք է ըլլայ իւրաքանչիւր ճառախօսին համար, ոչ թէ բռնազբօսիկ կերպով նիւթը նեղէ իր քմայքին համաձայն — եւ կ'ըսէ — «Մեր քաղաքը անդրդուելի հաւատարմութեամբ՝ խանդավառ կապուած է հանրապետութեան որ կը ներկայացնէ իտէալ եւ կուտայ յուսալ: Վիէն նախանձը ունի իր զանձերուն, բայց ոչ այլամերժ եսասիրութեամբ: Հարուստ ուն յիշատակներով որոնք արձանագրուած են իր վաղեմի քարերուն եւ գեղարուեստական գործերուն մէջ, շնորհաշուք ամէնքն ալ կամ վեհաշուք, զոր գիտցած է պահպանել, այսօր ուրախութիւն մըն է իրեն համար որ իր միտքին ու իր սիրտին հանդէսը կ'ընծայէ իր ականաւոր հիւրերուն: Մենք, այս վաղնջական հողին վրայ նոր մարդիկ, կը քալենք շիրիմներով շրջապատուած ճամբուն վրայէն դէպի լուսաշող ապագան որ-բաններուն, մեր աչքերուն առջեւ ունենալով լոյսը աւելի մարդասէր արդարութեան մը, եւ յոյսը միշտ աւելի երջանիկ եւ աւելի եղբայրական վաղորդայններու:

Թոյլ տուէք ինծի, Պ. Նախագահ, ողջունել ձեր մէջ ազգային պերճախօս ուխտաւորը, որ մեր անուշիկ Ֆրանսային զաւառներուն շրջանը ընելով, գիտէ իւրաքանչիւրին խօսիլ իր սիրած եւ իրեն յարմար լեզուն: Շնորհակալ ենք որ հաճեցաք գալ մեր մէջ մտիկ ընելու աւերակներուն ձայնը, անցնելու կարգաւ, փոփոխակի, հեթանոսական եւ քրիստոնէական հոգիէ մը եւ լսելու կենդանի ձայնը մեծափառ նախնիքներուն, որոնց անյեղլի ներկայութիւնը կը զգանք մեր [illegible] ի վեր — եւ որպէսզի ամէն բան [illegible] ըլլանք — հաղորդուելու մեզի [illegible] անցեալով, ներկայով եւ ապագա[illegible] յով»...

Ու այսպէս կը վերջանայ այս [illegible] կարճ բայց ասով իսկ իմաստա[illegible] բազմիմաստ ճառը:

Ես չեմ գիտեր թէ Պ. Հիւ[illegible] մարդկային կեանքին ո՞ր սահման[illegible] մէջ կը գտնուի, բայց պիտի ներէ [illegible] շուշտ որ իր այդ գեղեցիկ ճառին [illegible] ջին մասը կրկին տամ հոս իբրեւ [illegible] նական արտայայտութիւնը եւ անկե[illegible] թարգմանը ծերացած Հայորդիի մը [illegible] իր ցեղին փառքն ու մեծութիւնը [illegible] դալէ ու իբրեւ դաս աւանդելէ վեր[illegible] անփառունակ կը թխսէ այսօր բ[illegible] ւորներու հետ Հայ հայրենի աւեր[illegible] ներուն վրայ: — Այո՛, մտիկ ը[illegible] աւերակներուն ձայնը, լսելու [illegible] դանի ձայնը մեծափառ նախնիքներ[illegible] որոնց անյեղլի ներկայութիւնը [illegible] զգանք մեր քովն ի վեր, եւ հաղ[illegible] դուիլ անցեալով, ներկայով եւ ապա[illegible] գայով ... Այո, մեր այլ յոյսը կ[illegible] կարելի դէպի լուսաշող ապագան [illegible] բաններուն:

***

ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Իտալիոյ ցեղային քաղաքականութիւնը օրուան վէճ դարձած է հիմա, բայց այդ քաղաքականութիւնը նոր չէ՝ եթէ նկատի առնենք որ Իտալիա նոյն տեսակէտները արդէն ի գործ կը դնէր իր գաղթաշխարհին մէջ:

Երբ Իտալացիները Ատտիս - Ապէպա մտան, Հռոմի կառավարութիւնը, 1 Յունիս 1936ին, օրինագիծով մը ճըշդեց ոչ միայն Եթովպիոյ վարչական դիմագիծը, այլ եւ երկրին կրօնական ու կրթական քաղաքականութիւնը, որ կը մատնէր արդէն ցեղապաշտութեան մտահոգութիւն մը: Արդարեւ, Հռոմի կառավարութիւնը կ'արգիլէր ճերմակ եւ գունաւոր ցեղերու խնամութիւնը, « գաղթային ամուսնութիւնը », վերջապէս «ճերմակ» եւ «սեւ» արիւններու միախառնութիւնը, որպէսզի հըրապարակ չգայ խառնեհաւատէշ նոր ժողովուրդ մը: Բայց իտալական կառավարութիւնը մտահոգուած է ոչ միայն իտալական արեան պաշտպանութեամբ, այլեւ Եւրոպացիներու եւ սեւամորթներու խառն ամուսնութեան հետեւանքներով: Այսպէս Ատտիս Ապէպայի կառավարիչը խստիւ արգիլած է ոչ միայն Իտալացիներուն, այլ եւ ճերմակ ցեղին պատկանող մարդոց, որոնք կը բնակին Եթովպիոյ մայրաքաղաքին մէջ, յաճախել եթովպիական հանրային սպասարկութեան վայրեր (ճաշարան, սրճարան եւն.): Այս արգելքը եւս ժամանակին իր վըրայ խօսեցնել տուաւ եւրոպական մամուլին մէջ:

Հարցը կարծուածին չափ պարզ չէ: Ցեղերու ամուսնութիւնը մասնաւորաբար կը զբաղեցնէ գաղթային մեծ պետութիւնները: 1923ին, Պրիւսէլի գաղթային կաճառին ներկայացուեցան կարեւոր զեկոյցներ Ֆրանսայի, Հոլանտայի, Պելժիոյ, Փորթուգալի մասնագէտներուն կողմէ, որոնք կ'ուսումնասիրէին ու կը քննէին ցեղահանգոյցի պարագաները գաղութներու մէջ: Դարաւոր աւանդութիւն [illegible] կ'արգիլէ սպիտակ ցեղին արիւ[illegible] խառնել տարբեր գոյնի ցեղերու, մ[illegible] նաւորաբար սեւամորթներու արե[illegible] հետ: Հակառակ ատոր՝ կը պատահ[illegible] անխուսափելի դէպքեր, որոնց յա[illegible] խակի կրկնումին կամ անոնց հետեւ[illegible] ւանքներուն դէմ կ'աշխատին պայք[illegible] րիլ հարցին մասնագէտները:

Փրոֆ. Շարլ Ռիշէ տարիներ առ[illegible] արդէն ահազանգ կը հնչեցնէր թէ [illegible] սպիտակ ցեղը վտանգի մէջ է եւ պի[illegible] խեղդուի գունաւոր ցեղին յարաճ[illegible] մակընթացութեան մէջ: Նոյն ձեւ[illegible] հարցը քննութեան առած էր Ն[illegible] Միւրէ, Սպիտակ ժողովուրդներ[illegible] վերջալոյսը գրքին մէջ: Միւրէ [illegible] դրէր թէ երբ նոյն նկարագրով եր[illegible] ցեղեր են որ արիւն կը խառնեն, [illegible] զաւիքը սքանչելի է: Եւրոպայի պա[illegible] մութիւնը ցոյց տուաւ որ ժողովուր[illegible] ներու ձուլարան մը եղած է այս [illegible] աշխարհը, ուր սպիտակ ցեղէ բա[illegible] մաթիւ ազգեր իրար խառնուեցան [illegible] այսօրուան ազնուացած ժողովուր[illegible] ներուն ծնունդ տուին: Ընդհակառա[illegible] կըն, երբ նկարագրի եւ ընդունակ[illegible] թեանց տեսակէտով հակապատկեր [illegible] կը ներկայացնեն ցեղերը, որոնք իր[illegible] րու կը խառնուին, արդիւնքը եւս [illegible] դառնայ ողորմելի կամ ցաւալ[illegible] Մարդկային տիպարը որքան նախն[illegible] կան է, այնքան հզօր է բնախօսակ[illegible] կորովի տեսակէտով, հետեւաբար [illegible] մեծ՝ իւրացնելու կարողութեամբ [illegible] Ցեղախառնութեան պարագայինպէս [illegible] է նկատի առնել նաեւ ժողովուրդն[illegible] րու մտային տարիքը,— ըստ Տոքթ[illegible] Թուլուզի, ժողովուրդները իրարմէ [illegible] տարբերին իրենց իմացական զարգ[illegible] ման հաւաքական աստիճանաչափով[illegible]

Կարգ մը գիտնականներ, ասկէ [illegible] առջ, կը խորհէին թէ սեւ ու ճեր[illegible] ցեղերու խնամութեան համար իբր[illegible] «միջանցք» անհրաժեշտ է ունեն[illegible] խառնածին ցեղ մը: Ի վերջոյ [illegible] նըւեցաւ սակայն որ հիմ չունի [illegible] տեսակէտը:

Այսօր այլեւս ընդունուած է [illegible] նախնական ժողովուրդներու համ[illegible] եւս նախընտրելի է պահպանել ցեղ[illegible] մաքրութիւնը, այդ ձեւով աւելի [illegible]

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (121)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY

Trans: J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Թարգմ. Ժ. Մ.

Աւելի լաւ էր որ գործը իր այս վիճակին մէջ մնար: Պիտի պահէր ծրարը, Ներքինիին պիտի յանձնէր զայն եւ այդ ձեւով առնուազն ազատած պիտի ըլլար երեք հոգիի կեանքը: Երբ կամարակապ ճամբէն դուրս ելան, մտան բարձր պատերով եզերուած նեղ անցք մը զոր պատին վրայ զետեղուած լապտեր մը աղջկան ձեռքին եւ ըսաւ.

—Թանիա՛, Թանիա՛, կ'ուզէի աւելի առաջնորդել, բայց չեմ կրնարքեզիխայս վիճակիդ մէջ ձգել: Վաղը հետս Անգլիա եկուր ...:

— Ո՛չ, ո՛չ պատասխանեց աղջիկը գլուխը թօթուելով ու ետ քաշուելով.

— Այո՛, պնդեց Փիթըր. պիտի գաս իբրեւ իմ կինս: Երբ ամուսնանանք, պիտի մոռնաս այս սարսափելի կենցաղը, բացարձակօրէն պիտի մոռնաս ...

— Չեմ կրնար, հիմա բնաւ չեմ կրնար, կականեց Թանիա յուզուած:

Ի՞նչպէս կրնար խոստովանիլ իր գոյութիւնը, ի՞նչ բացատրութիւն կրնար տալ: Անհաւատալի երազ մը կ'իրականանար, բայց շա՜տ ուշ:

— Պէտք է գաս, կրկնեց տղան. չէի ուզեր այսպէս յանկարծակիի բերել քեզ, սակայն վաղը կէսօրին պիտի վերադառնամ Էնկլիրէն, եւ շոգեկառքս ճամբայ կ'ելլէ ժամը 3ին ...

Պատուհան մը բացուեցաւ առաջին յարկէն ու մեղմ ձայն մը հարցուց.

—Թանիա՛, դո՞ւն ես ...

Աղջիկը գիտէր թէ կանչողը իր մայրն էր, բայց Փիթըր վեր նայեցաւ ու ըսաւ.

—Գնա՛ հոգիս, սակայն գիտցիր որ ասիկա մեր «Մնաս բարով»ը չէ ... Պատրաստուէ վաղ առաւօտ եւ ոչ մէկ բանի մասին մի մտածեր ... Ես քու ուզածիդ չափ դրամ կուտամ, տոմսակներն ալ կ'առնեմ եւ ուրիշ ինչ որ կ'ուզես ... անշուշտ մայրիկդ ալ միասին պիտի տանինք ...

— Թանիա, կանչեց նորէն մայրիկին ձայնը:

Փիթըր աղջկան մօտեցաւ ու թեթեւ համբոյր մը դրաւ անոր ճակատին վըրայ: Մեծ չափով սփոփած էր այդ յանդուգն քայլը առած ըլլալուն համար եւ բացարձակապէս վճռած էր իր ծրագիրները գլուխ հանել:

— Ես ժամը 12.30էն մինչեւ մէկ՝ պանդոկին նախասրահը քեզի կը սպասեմ ... Հիմա վեր գնա՛, Աստուած հետդ ըլլայ ...

Թանիա պատասխան տուած չէր դեռ, երբ Փիթըր հրաժեշտ առաւ ու իր բարձր հասակը կորսուեցաւ նեղլիկ ճամբուն մթութեան մէջ: Պահ մը խորհեցաւ անոր ետեւէն վազել, բայց նորէն լսեց մայրիկին կանչը՝ այս անգամ աւելի ստիպողական շեշտով:

—Թանիա՛, բերի՞ր ...

Ի՞նչպէս կրցեր էր սանդուղներէն վեր բարձրանալ դողդոջուն քայլերով, ինքն ալ չէր գիտեր: Ցաջորդ վայրկեանին արդէն հասեր էր իրենց փոքրիկ հիւրանոցը: Մայրիկը բռներ էր իր թեւէն ու անդադար կը հարցնէր.— Բերի՞ր, աղջի՛կս, բերի՞ր ...

Մօրը ուսերուն վրայէն Թանիա տեսաւ Ներքինիին լայնատարած զանգուածը որ բազկաթոռին կողերէն դուրս կը թափէր. գլանիկներուն մնացորդները խոշոր կոյտ մը շիներ էին մոխրամանին մէջ:

— Լա՛ւ, ըսէ նայիմ, բերի՞ր, ո՞ւր է, հարցուց Քազըմ անխռով արտայայտութեամբ:

Թանիա ճերմակ-ճերմակ եղած, անքթիթ ոստիկանապետին աչքերուն մէջ նայեցաւ ու գլուխը թօթուեց.

— Ի՞նչպէս մտնեց Ներքինին արագ շարժումով մը ոտքի բարձրանալով, կ'երդնում Մարգարէին Մօրուքով որ բերանդ հողով պիտի լեցուի, եթէ իմ հրամաններս աւելի նուազ արժէք ունին քեզի համար քան այդ օտարականին համբոյրները ...

— Զկրցայ առնել, պատասխանեց Թանիա դողդղալով. չկրցայ առնել, որովհետեւ դուք սխալեր էք ... դեսպանատանը ձգեր է ...

— Կ'երդնո՞ւս քու Աստուածդ եւ իմ Ալլահիս անունով որ այդպէս է ..

— Կ'երդնում ...

Կատաղութիւնը կաս-կապոյտ գոյն մը դրեր էր Ներքինիին լայնատարած դէմքին վրայ:

— Աստուա՛ծ իմ, Աստուա՛ծ իմ, լացաւ ծերունի մայրիկը:

Բայց Քազըմ մէկ կողմ հրեց զայն ու դրան մօտեցաւ:

— Սպասեցէք, պոռաց Թանիա ճարահատ որ կ'աշխատէր նոր միջոց մը գտնել թէ Փիթըրին կեանքը ազատելու եւ թէ պահպանակը անոր վերադարձնելու համար: Երբ Ներքինին իր ձեռքը տարաւ դրան դաստակին, աղջիկը նոր միտք մը յղացաւ եւ անմիջապէս ըսաւ.

— Ճշմարտութիւնն էր որ ըսի. այս ժամուն վերադարձայ, որովհետեւ այդպէս պատուիրեցիք ... պառաւ մը գլորեցի ըսելով թէ պէտք է տուն դառնայ մայրիկս տեսնելու, եւ բ[illegible]ն դեսպանատուն պիտի երթայ պահպանակը առնելու համար ... Նորէն իրարու պիտի հանդիպինք .. եւ այս անգամ անպատճառ պիտի [illegible] նեմ ...

Ներքինին սուր նայուածք մը [illegible] տեց Թանիայի աչքերուն խորը: [illegible] լաւ կ'ըլլար եթէ անիկա հաւա[illegible] իր խօսքին: Այդ պարագային դ[illegible] ձեալ դուրս պիտի երթար, Փիթըր[illegible] պիտի հանդիպէր պանդոկին մէջ, [illegible] լարը անոր պիտի վերադարձնէր [illegible] պէտի աղաչէր որ դեսպանատուն[illegible] ապաստանէր ...

— Ժամը քանի՞ին կրնաս բերե[illegible] հարցուց Ներքինին յօնքերը պռստ[illegible] լով:

(Շար.)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

* *Ժամանակը սուտ, մահն է [illegible] րաւ:

** Էշը մատաղ չըլլար, իշադին [illegible] տո՞ր կ'ըլլայ:

* *Էշը եօթը լող գիտէ, երբ եր[illegible] ջրի ափին՝ եօթն ալ կը մոռնայ:

**Էշուն մահը՝ հարսնիք է շան հա[illegible] մար:

** Էշը հարսանիք կանչեր են. «[illegible] փայտ պէտք է, կամ ջուր» ըսեր է:

ՏԱՐՕՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ամէն տարուան նման Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութիւնը այս տարի ալ տօնեց մեր Վարդավառի աւանդական հանդէսը։

Դժբախտաբար աննպաստ օդերու պատճառաւ վարչութիւնը հարկադրուած էր սրահ վարձել եւ վերջին 2 - 3 օրը յանկարծ սաստիկ տաք մը տիրեց Փարիզի վրայ։ Այդ պատճառաւ ալ հանդէսը տեղի ունեցաւ քիչ ունկնդիրներու առջեւ։

Օրուան նախագահը հայրենակից Գ. Զաքրեան կը բացակայէր հիւանդութեան հետեւանքով, ուստի հանդէսին բացումը կատարեց հայրենակից Լ. Տօնիկեան, որ Րաֆֆիի մէկ գրուածքը վկայութեան կանչելով, ըսաւ թէ քրիստոնէութենէն շատ առաջ Աշտիշատի մէջ հայ ժողովուրդը կը հաւաքուէր առաջնորդութեամբ մեր արքային եւ քրմապետին եւ կը տօնէին այն ժամանակուան նոր տարին Նաւասարդ ամսուն։ Արքան ինքը առաջին անգամ 100 ոսկեզօծ եղջիւրներով ցուլեր կը զոհէր Վահագնի եւ Անահիտի տաճարներուն առջեւ։ Իրեն կը հետեւէր բազմահազար ժողովուրդը, զոհելով հազարաւոր հաշտութեան մատաղներ։ Քրմապետը Արածանիէն ջուր առնելով կը սրսկէր բազմութեան մէջ, մէկ տարուան մեղքերէն լուալու համար հաւաքաբար։ Անոր նոյնը կ'ընէր ժողովուրդը։ Նոյն ժամանակ հսկայական բազմութիւնը խրախճանքի իր հետ բերած կ'ըլլար սպիտակ աղաւնի մը զոր կ'արձակէր օդին մէջ, իբրեւ նշան անարատ սիրոյ։ Ցետոյ տեղի կ'ունենային մրցումներ --- քաջը քաջի դէմ, մարդը կապուած գազանի կամ ցուլերու դէմ։ Ըմբիշը իր բազուկներու շնորհքը ցոյց կուտար։ Կը կատարուէին զինախաղեր, արշաւանքներ ձիերով, երբեմն ոտքով, եղջերուներու հետ։ Բանաստեղծները իրենց տարուան վաստակը կը բաղդատէին իրարու հետ։ Ու վերջապէս այս բոլոր մրցութեանց մէջ շահողները կը ստանային փունջ մը այն վարդերէն որ կը զարդարէին Հայոց դիցուհի Աստղիկի տաճարը։ Եւ ահա ատկէ «Վարդավառ» անունը։ Իսկ աղաւնին թռցնելու սովորութիւնը կուգայ Ջրհեղեղէն, երբ Նոյ Նահապետ իր տապանէն զայն թռցուց ջուրերու խաղաղութեան համար ու իր Սեմ որդին, Արարատէն գալով Տարօն, բնակեցաւ Սեմ լերան ստորոտը եւ այդ աւանդութիւնը տարածեց ժողովուրդին մէջ։

Օրուան բանախօսը, Պ. Աշոտ Խասահակեան նոյնպէս թուելով Վարդավառի տօնին նշանակութիւնը, շեշտեց թէ Տարօնը ամբողջովին սրբավայր է իր քար ու ձորով, իր լեռ ու գետով, իր Իննակնեան ու Բիւրակնեան անմահ աղբիւրներով։ Հոն է բոյն դրած Հայկ Դիւցազնը, հոն են եղեր Վահագն ու աստուածամայրեր Անահիտն ու Աստղիկը, հոն Սահակ եւ Մեսրոպ, հոն էր Մամիկոնեան տունը որ տուաւ այնքան մեծ հայրենասէրներ։ Տարօնի զաւակը Հացիկ գիւղի Մեսրոպը չէ՞ր որ ստեղծեց հայ գրականութիւնը, նոյն շրջանի Խորոնք գիւղացի Մեծն Մովսէս Խորենացին չէ՞ր որ անմահացուց Հայոց պատմութիւնը։ Ու վերջապէս յարգելի բանախօսը թուելով բազմաթիւ վանքեր, ըսաւ որ անոնք իրենց վնասակար կողմերն ունենալով հանդերձ, կարողացան պահել հայ լեզուն, իսկ Էջմիածինը դարձաւ հայ մշակոյթի կեդրոն այն ժամանակ միայն երբ Աշտիշատը չքացաւ։ Երբ վերջին յիսուն տարուան պատմութիւնը քրքրենք, կը տեսնենք որ հոս եւս Տարօնն էր որ դարձաւ յեղափոխական վառարանը եւ յեղափոխականներու օրրանը։ Ինչ հրաշք մարդիկ են Հրայրները, Սերոբները, Կորիւնները, Մճօները, Գէորգ Չաւուշները ու այնքան անծանօթ «Մուրը»։ Անդրանիկ, Քեռի, Սեպուհ, Մուրատ, Կայծակ եւս այդ սրբազան հողին ներշնչումով կրակ դարձան թշնամիին գլխուն։ Այս ամէնէն վերջ, եթէ 1915ի դէպքերու աննպաստ դասաւորումը անճիտեց Տարօնի ժողովուրդը, ոչինչով կը վարկաբեկուի ան։ Անոր վերջին պահու մասնակի կռիւները վար չեն մնար ուրիշ հերոսամարտերէ։

Խօսեցաւ նաեւ հայրենակից Խաչիկ Մկրտչեան, խորապէս զգածուած, տեսնելով մանաւանդ կարգ մը քարացած անտարբերներու բացակայութիւնը։ «Մեծ դժբախտութիւն է տօնել Վարդավառը հայրենիքէն դուրս, տարիներ շարունակ, ան ալ այսքան փոքր թիւով մարդոց հետ։ Կը յիշեմ մեր սրբազան անցեալը, կը յիշեմ 1915ի ահաւոր օրերը, երբ կորսնցուցած բոլոր հարազատները, որբուկ մը դարձած էի անբախտ ու լքուած։ Բայց դիպուածով մը երբ ազատեցայ ու հասայ ռուսական բանակի հայ կամաւորներուն, ինծի ալ զէնք տըւին։ Տակաւին սարսափի ազդեցութեան տակ, երբ նոր կը մեկնէի ճակատ, տժգունութիւնս նկատած Մշեցի մամիկ մը բացագանչեց. «Լաօ, էտ յո՞րի դեղներ ես»։ Կարծես այդ երկու խօսքը իմ մէջ արթնցուցին քընացած վրէժն ու անհատի պատուախնդրութիւնը։ Եթէ հոս ապրող իւրաքանչիւր հայրենակից փորձէ ապրիլ իր անցուցած տագնապները, մեր ազգային յաղթանակը ապահով կը դառնայ։ Իսկ եթէ այս թմրեցուցիչ հանգիստը աւելի երկար տեւէ, վա՜յ մեզի եւ հազար ափսոս մեր թափած արեան»...

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցէին Պ. Գարեգին իր թառով, Տարօնի զաւակներէն Օր. Կնեազեան, մեր հայրենի երկրի աղբիւրներու նըման զուլալ ձայնով, Միութեանս սան եւ Մխիթարեան ուսանող Ստեփան Պօղոսեան իր «Հայաստան»ով եւ իտալերէն երգով մը, պատանին Տարօն Տօնիկեան Ահարոնեանի «Մասիս»ի արտասանութեամբ։ Իսկ Վասպուրականցի երկու փոքրիկ օրիորդներ՝ Աշխէն Զրուանդեան եւ Ալիս Գավէգեան տարազով պարեցին հայկական պարեր։ Ներկաներու պահանջին վրայ հայրենակից Տօնիկեան երգեց «Արօր տատրակը»։ Ապա Արմենակ Ներսէսեանի գլխաւորութեամբ եւ Տարօնի տարազով եղան քանի մը պարեր։

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 9ին, խոր տպաւորութեամբ։

Մելիքեանց

ՏԽՐՈՒՆԻ

Թաւրիզի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Գալուստ խան Ա. Ղազարեանց 75 տարեկան։

Թէհրանի «Ալիք»ը հետեւեալ կենսագրական գիծերը կուտայ հանգուցեալի մասին.—

Ծնած է Թաւրիզում, 1863 թուին, գրագիտութիւնը սովորել Արամեան դպրոցում։

Հանգուցեալը մէկն է Խանասորի (1897 թ. Ցուլիս) վերջին բեկորներից։ Այն ժամանակ դեռ եւս եռանդուն երիտասարդ, արհեստով ժողովրդական հմուտ վիրաբոյժ՝ դըտնըւում էր Սալմաստում. իր ժամանակակիցների մէջ անմրցելի էր իբրեւ վիրաբոյժ. հետեւաբար բոլոր վիրաւորներին հասցնում էր իր բժշկական փըրկարար ձեռքն ու օգնութիւնը։ Այնուհետեւ նա փոխադրւում է Թաւրիզ, իր գործի նախկին վայրը։ Այնուհետեւ նրան տեսնում ենք 1906 - 12 թուերին պարսկական սահմանադրական շարժումների մէջ, վիրաբոյժի հանդամանքով, ժողովրդական հերոս հանգուցեալ Սատթար խանի մօտ։ Սահմանադրական կռիւների ժամանակ դիրքից դիրք է հրչում՝ բազմաթիւ վիրաւորների կեանքը փրկելով։ Թէ որքան հմուտ էր իբրեւ ժողովրդական վիրաբոյժ մի յատկանշական դէպք։ Նոյն Սատթար խանի որդին սրունքից գնդակով վիրաւորուել էր շատ ծանր, բոլոր համալսարանաւարտ բժիշկները պնդել էին որ պէտք է ոտքը կտրել, քանի որ սրունքի ոսկորը միանգամայն փշրուել էր։ Ցուսահատ վիրաւորը յիշում է իր հօր լաւ բարեկամին եւ վիրաբոյժին՝ Գալուստ խանին, դիմում է նրա օգնութեան, եւ ընդամէնը մի ամիս յետոյ վիրաւորի ոտքը միանգամայն բուժուած էր։ Այնուհետեւ Գալուստ խանին տեսնում ենք Թաւրիզի հասարակական պայքարների մէջ, յատկապէս դպրոցական հոգաբարձական ընտրութիւնների (1919-1922), Իրանի Մեջլիսի հայ պատգամաւորների ընտրութեան (1925) եւ յետագայ բոլոր պայքարների մէջ առաջին շարքերում, շարժուն, կտրուկ եւ հաւատաւոր։

Իր յուղարկաւորութիւնը եղաւ մըտերիմների եւ իր ընկերների խուռն ներկայութեամբ ու մասնակցութեամբ։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Տոքթ. Վէնսան Ժորժ Թադէոսեան, յանիկ Թէհրանցի, իր մասնագիտութիւնը աւարտելէ վերջ Աբադանի եւ Մուհամարայի մէջ հաստատուեցաւ՝ բանալով երկու քլինիք, կատարելագործուելու համար յետոյ անցաւ Գերմանիա, եւ Պերլինի ատամնաբուժական վարժարանը եւս յաջողութեամբ աւարտելէ վերջ ժամանակ մը աշխատեցաւ Նէօ - Իէոլիթի արդիւնաբերական եւ փորսըլէնի գործարաններուն մէջ, — Նէօ - իքոլիթ նորագիւտ նիւթով ատամնաշար պատրաստելու վարպետութիւն ձեռք բերելէ վերջ եկաւ Փարիզ, ուր միջազգային ատամնաշինական մրցումի մը առաջնութիւն շահեցաւ կարգ մը վիրաբուժական գործերով եւ իր Նէօ - իէոլիթ ատամնաշարով, որ չի կոտրիր եթէ վրան իսկ կոխես եւ բնական լինդի եւ ակռայի տպաւորութիւն կը թողու։ Տոքթ. Թադէոսեան այս կարեւոր աշխատանքով ջերմապէս գնահատուեցաւ եւ իրեն տրուեցաւ diplôme d'Honneur, croix de mérite եւ médaille d'or։

ՀԱՅԵՐԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Կիպրոսի Հայերու թիւը մօտաւորապէս 4000ի կը հասնի, որոնց մեծամասնութիւնը 1921ի վերջերը գաղթած են Կիլիկիոյ պարպումին հետեւանքով։ Տեղացի Հայերը հազիւ 20 - 30 տունի չափ են։

Բաղդատելով ուրիշ գաղութներու հետ, Կիպրոսի Հայերը տնտեսապէս եւ բարոյապէս լաւ վիճակ ունին։

Հայութիւնը ցրուած է Կիպրոսի գլխաւոր չորս քաղաքներուն եւ քանի մը աւաններուն մէջ, որոնք են՝ Նիկոսիա, Լառնաքա, Ֆամակուսթա եւ Լիմասոլ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

տակար կրնան ըլլալ ոչ միայն իրենց ցեղին տեւականացումին եւ զարգացման, այլեւ տիրող պետութեան ձեռնարկներուն։

Ցեղաբանական այս քաղաքականութեան կը հետեւի այժմ Իտալիա, արեւելեան Ափրիկէի մէջ։ Հրովարտակ-օրէնքի մը համաձայն, արեւելեան Ափրիկէի մէջ պիտի խստիւ պահպանուի սպիտակ ցեղին մաքրութիւնը։ Իբրեւ ոճիր պիտի պատժուի երբ Իտալացի մը, կամ Եւրոպացի մը իրեն հարճ կ'ընէ սեւամորթ աղջիկ մը, կամ երբ սեւամորթ կին մը կ'ապրի ճերմակ ցեղէ մարդու մը հետ։ Հրովարտակ-օրէնքը չի խօսիր ամուսնութեան մասին, որովհետեւ Իտալիա կապուած է, այդ հարցին մէջ, Լաթրանի դաշնագրին, որ ըստ եկեղեցական կանոններու, արգելք չի դներ սպիտակ ցեղի եւ սեւամորթի միջեւ կնքուած օրինաւոր ամուսնութեանց վրայ։ Բայց եթէ հրովարտակ-օրէնքը չի խօսիր ամուսնութեան մասին, պատճառն այն է թերեւս որ սեւամորթներու եւ Իտալացիներու միջեւ ամուսնութիւն գրեթէ պատահած չէ տակաւին։

Այսպէս, կը տեսնուի որ Իտալական կառավարութիւնը, իբրեւ գաղթային պետութիւն, առաջինն է որ կը ներշնչուի ցեղային վարդապետութեամբ։ Ան բացարձակապէս կ'արգիլէ սեւ ու ճերմակ ցեղերու իրերախառնութիւնը, եւ որեւէ պատճառաբանութիւն ներելի չի գտներ։ Այնպէս որ արեւելեան Ափրիկէ մեկնող ամէն Իտալացի կը պարտաւորուի նախ կնիկ մը ճարել, կարգուիլ եւ այնպէս մեկնիլ գաղութները։ Ցանուն ցեղային առողջութեան եւ մաքրութեան, յանուն կայսրութեան շահերուն եւ պաշտպանութեան, խիստ կարգապահութեան մը տակ առնուած է Իտալացիներու սեռային յարաբերութիւնը։ Ի՛նչքան ալ դեղեցիկ եւ հրապուրիչ ըլլան Սաբայի թագուհիին թոռնուհիները, Իտալացիներուն արգիլուած է մօտենալ Գիտութեան ծառին, եթովպական դրախտին մէջ։ Ֆաշական կուսակցութեան վարիչները կը խորհին որ արտօնելով ազատ խնամութիւնը, նոր ժողովուրդ մը կը կազմուի արեւելեան Ափրիկէի մէջ, ի վերջոյ քաղաքական եւ ընկերային մտահոգութիւններ պատճառելով կայսրութեան։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՄՐԱՆՔ ԼԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 Յուլիս).

— «Ինչպէս կը սպասուէր, Սանճաքի մէջ վերսկսան ընտրական արձանագրութիւնները։

Կասկած չկայ թէ եղածը ընտրութիւն չէ, որքան ալ պահպանուած ըլլան օրինական բոլոր ձեւակերպութիւնները. — վերին յանձնաժողով, ընտրական դիւաններ, մասնաւոր դատարան, պատժական տրամադրութիւններ եւ վերջապէս ընտրական կանոնագիր։ Որովհետեւ, եթէ ընտրական ամէն գործողութեան տարրական հիմը անկողմնակալ հսկողութիւն մըն է, ներկայ պարագային բոլորովին կը բացակայի այս հիմը, քննելու եւ դատելու իրաւասութիւնը բացառապէս Թուրքերուն վերապահուած ըլլալով։

Պիտի ըսէք թէ ֆրանսական ներկայացուցիչ ալ կայ վերին յանձնաժողովին մէջ։ Բայց նկատի ունեցէք բարեփոխուած կանոնագրին 2րդ յօդուածին վերջին հատուածը, որ կ'ըսէ. «ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՏՐՈՒԻՆ ՁԱՅՆԵՐՈՒ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ»։

Արդ, քանի որ Թուրքերը Յանձնաժողովին մէջ ԵՐԵՔ անգամ ունին Ֆրանսական Մէկին դէմ, կը հետեւի թէ իրենց կամքն է որ պիտի քալէ ամէն տեղ եւ ամէն առթիւ։ Եւ որովհետեւ Յանձնաժողովը ինքնիշխան է, չունի աւելի գերագոյն օրկան մը, Թուրքին գրածը գրած պիտի ըլլայ, թողածն ալ՝ թողած, ինչպէս կ'ըսեն իրենք։

Հետեւաբար, փորձուածը օրինաւորապէս հակակշռուած ստուգում մը չպիտի ըլլայ, այլ պարզապէս մեքենական արձանագրութիւն մը համրանքը լեցնելու համար։

Միամտութիւն է վրդովուիլ կամ անակնկալի գալ։ Եթէ Անգարա այդքան իրար անցաւ, մինչեւ անգամ սպառնաց արշաւել, միակ նպատակն էր հասնիլ այս օրուան, այսպէս ինքնիշխան ըլլալ ընտրական գործին մէջ։ Ապա թէ ոչ, շատ լաւ գիտէր թէ հողային գրաւումը անկարելի է ներկայիս, երբ աւելի մեծերը լրջօրէն կը ծրագրեն կատարել հողային աւելի մեծ գրաւումներ։ Եւ լիովին գոհացաւ, քանի որ Անգարայի մէջ հրատարակուած հաւաքական յայտարարութեամբ (4 Յուլիս 1938) Ֆրանսա կ'ընդունի թէ՝

«Անգարայի 20 Հոկտ. 1921ի դաշնագրին ոգին կը ճանչնայ թուրք տարրին գերակշռութիւնը՝ Սանճաքի մէջ»։

Իր կարգին, Թուրքիան ալ կ'ընդունի թէ՝

«Այդ (դաշնագրին) ոգին թուրք կառավարութիւնը կը մղէ հաստատելու թէ Սանճաքի հարցը իրեն համար հողային հարց մը չէ։

Պարզ չէ՞ համաձայնութիւնը։ Անգարա յանձն կ'առնէ հողային խնդիր չյարուցանել, Փարիզն ալ կը խոստանայ ապահովել թուրք տարրին գերակշռութիւնը։ Այս հաշուով, Սանճաքի նոր արձանագրութիւնը ատկէ յետոյ չէ որ պիտի կատարուի, այլ կատարուած է դեռ Յուլիս 4ին։ Ան ալ՝ Անգարայի մէջ։ Արդարեւ, տարբեր բան չի նշանակեր ի յառաջագունէ գերակշիռ հռչակել թուրք բնակչութիւնը։

Ահա թէ ինչո՞ւ, պէտք չէ զարմանալ որ ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայն է մէկ անգամ ունենալ Յանձնաժողովին մէջ՝ Թուրքին երեքին դէմ։ Քանի որ խօսք տուած է, պէտք է յարգէ խօսքը ամէն գնով։

Միակ բանը զոր պահանջած եւ ըստացած է հոգատար իշխանութիւնը՝ արձանագրութեանց շարունակութիւնն է։ Գնահատելու համար այս յաջողութեան ամբողջ արժէքը, նկատի առնելու է որ Թուրքիա կ'ուզէր չեղեալ նկատել մինչեւ հիմա կատարուած արձանագրութիւնները եւ ծայրէն նոր կատարել։ Ընդունիլ ասիկա՝ պիտի նշանակէր հարիւրին 80ի, անգամ 90ի մեծամասնութիւն մը ճանչնալ Թուրքերուն համար։ Որովհետեւ — ինչպէս հրճուանքով դիտել կուտար Ճումհուրիէթի Պէյրութի թղթակիցը -- 20.000 ոչ - Թուրք մեկնած են Սանճաքէն, իսկ մնացեալները պիտի չհամարձակին ուրիշ ցանկի մէջ արձանագրուիլ։

Տեղի չտալու համար այս անպատեհութեան, Ֆրանսա պնդեց եւ Թուրքիան ալ ընդունեց որ ի զօրու կը մընան նախորդ արձանագրութիւնները եւ նորը շարունակուի Ջէզրէ Յանձնաժողովին թողած կէտէն։ Այս ձեւով, օրինակ Հայերուն շահած մօտ 6000 քուէները կը պահեն իրենց արժէքը, ինչ տեղափոխութիւններ ալ կատարուած ըլլան։

Մի՛ ըսէք թէ ի՞նչ կարեւորութիւն ունին, երբ պիրկ թաթ մը ամէն օր աւելի կը սաստկացնէ ճնշումը, ըստուերային գոյութիւն մը անգամ անհնար դարձնելով։ Է՛, «օր կուգայ պէտք կուգայ»։ Կացութիւնը որ այնքան խոր վերիվայրումներ կրեց այնքան կարճ ժամանակի մէջ, կրնայ նորէն երեւս փոխել առաջիկային։ Պարապ տեղը չէ որ եգիպտական մեծ օրկան մը դիտել կուտար թէ Սանճաքի խնդիրը «նոր կը սկսի», իսկ ուրիշներ «ճշմարտապէս» լուծուած չեն նկատեր զայն, սպասելով «յետագայ հետեւանքներ»ուն։

Ասկէ առաջ, ահագին Ազգաժողովը ամբողջ շքախումբով մը հրապարակ իջաւ եւ արձանագրութիւն կատարեց։ Գիտենք թէ ի՞նչ եղաւ հետեւանքը։ Ո՞վ կրնայ հաւաստել թէ վաղը նոյն ճակատագիրը չի սպասեր հիմա կատարուածին, որ գոնէ օրինականութեան պարզ ջնարակն իսկ չունի։ Նըպատակն է համրանքը լեցնել, առաջուընէ հռչակուած «գերակշռութիւն»ը ապահովել։ Թողունք որ համրեն, որքան կրնան... »։

ՎՐԻՊԱԿ --- «Յառաջ»ի կիրակի օրուան թիւին մէջ Հայկանուշ Թորոսեանի «Ապրիլը կը մերժէ» յօդուածի սկիզբը կատարել հետեւեալ ճշդումը։ «Կը թրթռար նոյն ոգին» եւն. կարդալ այսպէս --- «Կը թուի թէ նոյն ոգին ունին անգլիացի բանասէրները, երբ կ'ուսումնասիրեն իրենց ազգային օրհներգին ծագումը»։

Գ. սիւնակի, -- մոռցուած է «առնուած են» բառերը հետեւեալ պարբերութեան մէջ --- «Անոր բոլոր թատերախաղերը առնուած են Ֆրանսայի ազգային պատմութենէն»։

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բայց Լուպովնա Կրապովիչ, փոխարէն, խնդաց միայն առեղծուածային, թափուր ծիծաղ մը։

«Ո՛չ, սիրեցեալդ իմ Սիրանոյշ, չեմ երթար։ Իր տեսակին մէջ արտակարգ ապրում մըն է այս, եւ մարդ պէտք չէ խուսափի արտակարգ ապրումներէն։ Մինչեւ հիմա քեզի հետեւեցայ, այսուհետեւ ալ պիտի հետեւիմ։

Թող գամ ուր որ երթաս։ Թերեւս պիտի կրնամ հոն վերը բերդին մէջ պարել»...

«Ո՛հ, Լուպա Լուպովնա, չես գիտեր զուն։ Թերեւս հոն վերը պիտի մեռնինք, եւ զարհուրելի բան է չտեղուն մէջ մեռնիլ պարտաւորուիլը։

Ուրեմն, գնա՛, գնա՛ եւ ազատուէ»։

«Ոչ, հոն վերը պիտի չմեռնինք, գիտեմ ասիկա։ Միայն թէ ձգէ՛ գիս որ գամ, գիտեմ թէ ի՛նչ կ'ընեմ»։

«Դուռը բացուեցաւ եւ Մարտիկ մէջ տեղ ելաւ։ Ձեռքը հրացան մը ունէր։ Երբ երկու աղջիկները տեսաւ, կեցաւ։ Կամաց մը դուռը ետեւէն գոցեց եւ գլխը կրթնցուց սիւնին։

«Այսինքն հիմա այլ եւս վճռուած է», ըսաւ։ «Քաղաքը կը պաշտպանենք եւ յետոյ վերը կ'երթանք ամէնքս», եւ մատովը բերդը ցոյց տուաւ։ «Մեզմէ ո՞վ կրնայ այնուհետեւ անկէց վար իջնել»։

«Թող որ ի՞նչ օգուտ ունի», շարունակեց քիչ մը վերջը։ «Տունը կարգի դիր, առ գտած դրամդ, ձեռքդ անցած հագուստները, ուտելիք ծրարէ՛ որքան որ կրնաս։ Փճացուր բոլոր թուղթերը, որոնք կրնան ուեէ կերպով վնասել մէկուն։ Իմ գիտցածս այս է։ Պիտի սպասեմ եւ ձեզի հետ վեր պիտի ելլեմ»։ Մարտիկ նստաւ եւ պատուհանէն դուրս կը դիտէր լուսացնցուղ պարտէզը, ուր ծառերը անշարժ կեցած էին եւ առուին կարկաչը կը դղջէր։

Սիրանոյշ արդէն տեսաւ իր պատրաստութիւնները եւ հազիւ կէս ժամ վերջ լմնցուց։ Հարկ եղած գոյքերը կը կրէին ծառաները։

Փոքր Թափորը յամրօրէն սկսաւ շարժիլ, ստախիտ պարտէզներուն մէջէն դէպի ցից ստորոտը բերդին։ Տաժանելի դարձդարձիկ ճամբաներէ Թափորը հասաւ մեր քարակոյտի մը առջեւ, հետզհետէ բարձր, հետզհետէ սեպաձեւ, հետզհետէ դժուարին։ Հովիտը սուզուեցաւ վարը անտես, եւ ծառերուն կանանչէն դուրս կը բիբէին տուներուն կարմրուկ երդիքները, անոնց ճերմակ եւ կապոյտ եւ դեղին պատերը։ Հրապարակին մօտերը, ուր կառավարական երբեմնի շէնքերը կային, կ'այրէին դեռ քանի մը պատեր, բայց բոցերը չէին երեւար, որովհետեւ շատ պայծառ էր օդը։ Հրդեհին մուխին մութ ամպերը միայն կը գալարուէին թանձրոտ պարոյրներով մահմետական թաղամասին վերեւ։

Մենաւոր բերդին կատարին մօտ կար աշտարակ մը, որ ճամբան կը գոցէր։ Կիսովի կործանած, կ'ակնարկէր ան անլոյս, մթասքօղ, ոյժ ու անկարեկիր, մինչ ապաստան փնտռող Հայորդիներուն շարանը կ'անցնէր հոգեկան խռովութեամբ մը, խաւարակուռ փապարներ կտրելով։ Քիչ մըն ալ վեր, ահա՛, հինաւուրց ամրոցին պատերը ընդունեցին զանոնք։ Հոս ալ խորափիտ գետնափորներ, դմբէթարդ, խաւարտչին խուցեր, փլած քիւեր, ճաթած պատեր, որոնց ծերպերէն արեւուն անկարեկիր լոյսը, շլացիկ ու պատիր, կը լուսաւորէր փախստականներու գոյնզգոյն այլազան կապոցներով գոյքերը։ Արտաքին մէկ պատը միայն տակաւին գրեթէ անաղարտ կը մնար։ Կէս մը ապառաժին մէջ փորուած, եւ կէս մըն ալ հաստատեան քարերով կանգնած, այս պատը դիմակալած էր դարերով, տեսած էր անհամար պատերազմներ, աւերումներ եւ նախճիրներ, եւ հիմա կ'ընդունէր նոր բնակիչներ յոգնած ու անտարբեր, գիտնալով հանդերձ, թէ իրենք ալ, ընդհուպ, շատ չանցած, պիտի անցնին երթան եւ պիտի անհետանան...

Մարդկային նայուածքը, անարդիլ այդ ափափայէն վար, կը թափուէր ճաղատ, այրեցուէր, դեղնաշորթ գետիններուն վրայ, ուր Գարահիսարի դալարուէտ պարտէզները ովասիսներու պէս կը փռուէին, մարգարիտներու պէս շար ի շար յեռուած անոնց մէջէն հոսող վտակներուն արծաթեայ երիզներուն շուրջ։

Հանդիպակաց կողմէն սպառնագին կ'ընդվզէր միւս ապառաժին կոնը, աղջամղջին ու մունջ, ճակատագրի մը պէս ... Իրիկնամուտի ստուերները վերէն կը սողոսկէին վար, նախ կապտաւուն ու թուխ, յետոյ երթալով սեփսեւ, մինչեւ որ իբրեւ սեւ բիծ մը անհետ ըլլար դիշերային երկինքին։

Հայերուն բանակատեղին մէջ կրակի լեզուներ կը բարձրանային։ Ամենուրեք կը նստէին, կը դարէին ու կը կենային մարդիկ։ Տղաքը կը վազվզեն, կիները կը կանչեն, լուսանքներ կը տեղան, այրերը վեր ու վար կ'երթան կուգան, հրաղէն ի ձեռին, պատերէ վեր կ'աշտանակեն, մանկուզան փլատակներուն մէջ, չարաճճի տղաք քարերուն վրայ կը մագլցին, կը խնդան, կը խաղան։

Ջուրը դուրսէն կը բերուի եւ կը պահուի խոշոր ընդունարաններու մէջ։ Ամբողջ գիշերը բերդին դուռնէն դուրս կը թափին մարդիկ, կուգան ու կ'երթան, ազգականներ կը փնտռեն, մոլորողները ներս կը բերեն։

Սիրանոյշ եւ Լուպովնա Կրապովիչ աշտարակի մը քարեղէն փապարին մէջ ապաստանարան մը գտան եւ երկու ընտանիքներով հոն մտան։ Մէկ անկիւնը զետեղուած էին իրենց անկողինը եւ վերմակը, գետինը անշուք եւ բոլորտիքը իրարու վրայ իրենց ամաններն ու մթերքը։ Մարտիկ իր ազգականներուն մօտ կը գտնուէր նոյն ապաստանին մէկ ուրիշ մասին մէջ։

Օրերը կ'անցնէին։ Քանի մը ընտանիքներ քաղաք վերադարձան, ուրիշներ ամէնէն կարեւոր բաները միայն բերդ բերած էին եւ իրենք դարձեալ քաղաքը իրենց տուներուն մէջ կը մընային։ Գարահիսարի մահմետականները գրեթէ ամէնքը փախած էին, եւ Հայերը բնաւ արգելք չէին ըլլար անոնց փախուստին։ Անոնցմէ սակաւաթիւ մնացողներն ալ բնաւ նեղութիւն չէին տեսներ Հայերուն կողմէ։

(7)

Թարգմ. ԾՏԱՆ

դրուած է բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը, ներսէն թէ դուրսէն։

** Ճափոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ դիտել կուտան թէ անօգուտ է կամ կանխահաս՝ որ եւ է օտար միջնորդութիւն։ Ցետոյ կը կրկնեն թէ Ճափոն պատրաստ է ուղղակի բանակցելու խորհրդային կառավարութեան հետ։

Չինական պատերազմն ալ կը շարունակուի

Մանչուրիոյ սահմանավէճը փոխանակ մեղմացնելու, աւելի սաստկացուց բուն չինական պատերազմը։ Չորեքշաբթի օր օդանաւային կատաղի ճակատամարտներ տեղի ունեցան 24 քառակուսի մղոն տարածութեան մը վրայ, Եանկչէ գետին երկայնքը։ Չինական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 12 ճափոնական օդանաւեր վար առնուեցան, կէս ժամուան կռիւի մը ընթացքին։ Նախապէս 50 հետապնդիչ եւ 20 ռմբաձիգ օդանաւեր ճամբայ ելան դէպի Հանքէու, բայց Չինացիները անոնց ճամբան կտրած ըլլալով, առաջիններէն միայն տասը, միւսներէն 18ը կրցան քաղաք հասնիլ։ Իսկ ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ 37 չինական օդանաւեր վար առնուեցան։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ կառավարութիւնը առաջարկած է Արժանթինի Հանրապետութեան՝ դեսպան մը նշանակել Էնկիւրիի մէջ, բայց Արժանթին կը վարանի, անոնչան շահեր ունենալով Թուրքիոյ մէջ։ Միւս կողմէ, Պրազիլիա առաջարկած է Թրքական կառավարութեան՝ դեսպանութիւն մը հաստատել Րիօ տը Եանէյրոյի մէջ, նկատի առնելով երկու երկիրներուն տնտեսական փոխադարձ շահերը, մասնաւորապէս պրազիլեան սուրճի եւ Թրքական հանքածուխի փոխանակութիւնը։

ՀՌՈՄԻ ֆրանսական գործակատարը Փարիզ եկաւ, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար Իտալիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց մասին, որոնք ընդհատուած են ապրիլ 23էն ի վեր։ Կը հերքուին այն լուրերը թէ գործակատարը հրաման ստացած է շարունակելու խօսակցութիւնները։ Ամէն ինչ առկախ կը մնայ տակաւին։

ՍՈՒԷԶԷՆ ՓՈՐԹ ՍԱՅԻՏ զինուորական ճամբայ մը պիտի շինուի մօտերս, համաձայն 1936ի անգլօեգիպտական դաշնագրին։ Ընդհ. ծախքը պիտի ըլլայ 456,100 ոսկի, որուն 307,500ը պիտի ճարէ Սուէզի ջրանցքի ընկերութիւնը։ Ճամբան պիտի պարունակէ չորս կամուրջներ, երեքը առկախ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետը կը շարունակէ իր բանակցութիւնները Լոնտոնի մէջ, լուծելու համար կարգ մը մասնագիտական խնդիրներ։Ֆարուք Թագաւորը հեռագրով շնորհաւորեց վարչապետը, ձեռք բերուած յաջողութեանց համար։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ բաժանման քննիչ յանձնաժողովը, որ ուսումնասիրութիւններ կը կատարէր երեք ամիսէ ի վեր, Երուսաղէմէն ճամբայ ելաւ, Լոնտոն վերադառնալու համար։ Յանձնախումբը ունեցած է 41 ժողովներ։ Առաջին եւ վերջին ժողովներուն մէջ լսուեցան հրէական ներկայացուցիչները, որոնց առաջարկուեցաւ զանազան յուշագրեր պատրաստել։ Արաբները չերեւցան։ Յանձնաժողովը խորհրդակցած է նաեւ Անդրյորդանանի էմիրին հետ։

ՇՐՋՈՒՆ ՊԱՀԱԿՆԵՐԸ (Կառտ Մոպիլ) որոնց թիւը հազիւ 20.000ի կը հասնի, մեծապէս պիտի աւելնան։ Ինը նոր լեգէոններ պիտի կազմուին, ամբողջութիւնը հասցնելով 22ի։ Ինչպէս յայտնի է, շրջուն պահակները ենթակայ են ուղղակի պատերազմական նախարարութեան, եւ մասնաւոր առիթներու մէջ կը կանչուին, ոստիկանութեան օգնելու համար։

ԻՏԱԼԻՈՅ պանդոկատէրերու դաշնակցութիւնը բանաձեւ մը քուէարկեց, որով օգոստ. 2էն սկսեալ կ'արգիլուի օտար անուններ գործածել պանդոկներու, սրճարաններու եւ ճաշարաններու համար։Բոլոր հաշուեցոյցները պէտք է իտալերէն ըլլան։ Օտար լեզու կրնայ գործածուիլ միայն օտարականներու հետ։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վճռաբեկ ատեանը մերժեց 300.000 ֆր. երաշխաւորութեամբ ազատ արձակել հիթլէրական կուսակցութեան վարիչը, հրամանատար Սալաշին (հայազգի)։ Հրամանատարը տասը ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր Փէշթայի պատժական ատեանին կողմէ, բայց վերաքննիչ ատեանը յուլիս 6ին երեք տարի տաժանակիր աշխատանքի վերածեց պատիժը։ Ասոր վրայ նախ 60.000 ֆր. երաշխաւորութիւն առաջարկուեցաւ, բայց մերժուեցաւ։ Ցետոյ գումարը 300.000 ֆրանքի (50.000 փէնկօ) բարձրացաւ, ահա նորէն կը մերժեն։

Ինչպէս ամէն չարիքէ բարիք մը կը ծնի, Սալաշիի այս դժբախտութիւնն ալ շատ օգտակար եղաւ Հունգարիոյ հիթլէրական կուսակցութեան վարիչներուն։ Կուսակցութեան օրկանը վերաքննիչ ատեանին վճռէն անմիջապէս վերջը, սկսաւ հրատարակել Հիթլէրի յուշերը — «Բանտէն մինչեւ վարչապետութիւն»։ Սալաշիի կուսակիցներէն մէկը 50.000 փէնկոյի (300.000 ֆր.) երաշխաւորագինէն զատ, առաջարկեց 100.000 փէնկօ վճարել, ղեկավարը ազատ արձակելու համար։

ՀՌՈՄԻ ԹԵՐԹԵՐԸ կը գրեն թէ մօտերս պիտի կրճատուի հրեայ ուսուցչապետներու թիւը համալսարաններու մէջ, ինչպէս եւ թիւը այն հրեայ ուսանողներուն որ կը հետեւին բժշկական եւ իրաւագիտական համալսարաններու։ Ֆաշական կուսակցութեան վերին խաւերուն մէջ ալ մեծապէս պիտի կրճատուի Հրեաներու թիւը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՅ բժիշկները իրենց արհեստը ի գործ դնելու իրաւունք պիտի չունենան սեպտ. 30էն վերջ, համաձայն նոր հրամանագրի մը։

ՉԵԽԱԿԱՆ հարցին միջնորդը, լորտ Րընսիմէն, Փրակա հասնելով, յայտարարեց.— «Ես բարեկամ եմ բոլորին եւ թշնամի չեմ ոեւէ մէկուն։ Տեւական խաղաղութիւնը կրնայ ապահովուիլ միայն փոխադարձ զիջումներով։ Եւ կը յուսամ յաջողիլ համբերութեամբ եւ հեռատեսութեամբ»։ Գերմանական մամուլը կը շարունակէ յարձակիլ չեխական կառավարութեան վրայ եւ այժմէն ձախողած կը նկատէ միջնորդին պաշտօնը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆՆԵՐԸ յառաջ խաղալով, քաղաք մը գրաւեցին Թէրուէլի շրջանին մէջ։ Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ նոր իշխանութեան (դիկտատուրա) տարեդարձին առթիւ (1936 օգոստ. 4), կէս միլիոն ժողովուրդ համախմբուած է Աթէնքի մէջ, ուր կը գտնուին նաեւ 35.000 զինուորներ։ Հազարաւորներ բացօթեայ կը պառկին եւ սեղաններ շարկուած են փողոցներու մէջ։

ԻՏԱԼԻՈՅ զինուորական ուժը բազմապատկելու համար շարք մը ժողովներ գումարուեցան եւ կարեւոր որոշումներ տրուեցան։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌԻ «ԱՐԱՄ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ԳԱՐՏԱՆԻՔԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 6 Օգոստոս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 5 Օգոստոս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Զեկուցում՝ ներկայացուցչական ժողովի եւ կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ (5 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» Գրադարանին մէջ։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 6 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 7ին, սովորական վայրը։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 6 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ֆր. Կ. Խաչի Դպրոցի սրահին մէջ։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Գամօնի «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» սրահի Դաշտահանդէսը յետաձգուած է։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Շրջ. վարչութիւնը քաջալերուած անցեալ տարուան իր ՕՐԱՑՈՅՑներուն գտած ընդունելութենէն, ձեռնարկած է 1939ի համար եւս կազմել իր սեփական ՕՐԱՑՈՅՑները շատ աւելի խնամուած եւ գեղեցիկ հրատարակութեամբ մը։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ. ԵՏԱՆ.— Այո՛, շարունակել։

ԼԻՈՆ. Գ.— Կը սպասենք մնացորդին։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 7 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 7 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3802

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ակնարկ մը եւս՝ «Նոր Օր»ի յուլիս 31 թուակիր գրութեան վրայ,— «Հայ ժողովուրդը քաղաքականութիւն չունի»։

Խմբագիրը շարունակելով իր անհատական խորհրդածութիւնները, դիտել կու տայ.

— «Առանց Ռուսը ճանչնալու, մեր ժողովուրդին մէկ մասը վերջին հարիւր տարիներուն ռուսասէր տրամադրութիւններով տոգորուած է եւ առանց Թուրքը ճանչնալու, ամբողջ հայ ժողովուրդը հակաթուրք ուղղութեան հետեւած է ու կը հետեւի տակաւին»։

Առաջին կէտի մասին չենք վիճիր, չխրելու համար ակադեմական տեսութեանց մէջ։ Կը բաւէ ըսել որ շատ ուշ մնացած ենք այս վերագնահատման մէջ, որուն վրայ մասնաւորապէս կը ծանրանան կարգ մը արեւելահայ ընկերներ, տանէ մը ի վեր։

Ամէն պարագայի մէջ, բոլորովին ճիշդ չէ ըսել թէ արեւմտահայ հատուածը մինչեւ ալ եղած է միամիտ ռուսասէր։ Բազմաթիւ հրատարակութիւններ եւ տեղեկագիրներ տարբեր բան կ՚ըսեն։ Օրինակ՝ Տէվկանցի «Ծահէնն ի Սիպիր»ը, որ անգտանելի է այսօր։

Գալով երկրորդին, չարաչար կը սխալի «Նոր Օր»ի խմբագիրը, «հակաթուրք ուղղութիւն» վերագրելով ամբողջ հայ ժողովուրդին։

Ուրի՛շ բան է «հակաթուրք»ը. բոլորովին ուրիշ բան՝ թրքական արիւնագանդ լուծէն ազատելու տենչը։ Եւ եթէ ի վերջոյ միակ ելքը համարուեցաւ անվերջ պայքարիլ թրքական բռնակալութեան դէմ, այդ հետեւանք էր շատ ուշ արթնցած գիտակցութեան եւ փորձառութեան։ Ուրիշ խօսքով՝ գոյութեան կռիւ, ինչ որ կը նշանակէ գործել ոչ թէ «առանց Թուրքը ճանչնալու», այլ պէտք եղածէն աւելի ճանչնալով զայն։

Ուրկէ՛ կ՚ուզէք սկսէք,— պիտի չկրնաք ուրիշ եզրակացութեան յանգիլ։

Հռչակաւոր «Թանզիմաթ»էն (1839) *մինչեւ հարստահարութեանց խնդիրը եւ* 1878*ի պատերազմը, մինչեւ* 1895*ի բարենորոգման ծրագիրը եւ Օսմ. Սահմանադրութիւնը* (1908), *Թուրքին հետ* յարմարելու, *մեր շահերը անոր շահերուն հետ «նոյնացնելու կամ հաշտեցնելու» քաղաքականութիւնն էր որ կը փորձուէր ու կը փորձուէր,* ճանչնալով հանդերձ Թուրքը։

Իսկ այսօրուան համար,— տրտնջա՛լ թէ հայ ժողովուրդը «հակաթուրք ուղղութեան կը հետեւի տակաւին», յայտարարութիւն մըն է որուն բուն իմաստը անմատչելի կը մնայ մեզի։

Քաղաքական կեանքի մէջ, բառերը պէտք է լման արտասանել, երբ որոշ տեսակէտ մը կը պաշտպանես։ Այլապէս, գրուած խօսքերը ուրիշ բանի չեն ծառայեր, եթէ ոչ միտք պղտորել։ Եւ, ինչո՞ւ չէ, թշնամին անգամ խնդացնել։

Անշուշտ մեր պաշտօնակիցը կ՚ուզէ ելքի մը յանգիլ,— եւ ահա թէ ինչ.

— «Կովկասեան ազգերը, վրացի, Թաթար ու Տաղստանցի, մեզմէ աւելի պատրաստուած, եւ իրենց ազգային դատը ուղիղ ճամբու մէջ դրած են, քաղաքական մէկ ուղղութեան հետեւելով»։

Ցաւոյ, անոնց արտասահմանի քաղաքական գործիչները «տարիներ առաջ կազմած են Կովկասեան Միութիւն մը, Կովկասի ազատութիւնը եւ անկախութիւնը նպատակ ունենալով»։

— «Անոնք բազմաթիւ փորձեր բրած են, այդ Միութեան մէկ հաւասար անդամը դարձնելու հայ ժողովուրդն ալ»։

Ու վերջապէս, «տարբեր կարծիք» ունենալով հանդերձ այդ Միութեան արժէքի եւ առաջադրուած նպատակի իրագործման մասին, «կարելի չէ բոլորովին անգիտանալ Միութեան գոյութիւնը եւ կամ անոր մասին ունենալ նախապաշարումներ ու կանխակալ կարծիքներ»։

— «Պէտք է միշտ նկատի ունենալ որ Ռուսը եւ Թուրքը օր մը վերջնապէս պիտի քաշուին Կովկասէն ու կովկասեան ազգերը պիտի մնան իրենք իրենց, ազատ ու անկախ։

Պէտք չէ՞ ուրեմն այժմէն ճանչնալ մեր հարեւանները, խօսիլ անոնց հետ, թիւրիմացութիւնները փարատել, փոխադարձ գործակցութեամբ խաղաղ կենակցութեան գետին պատրաստել ու ստեղծել բարի դրացնութեան ու բարեկամութեան մթնոլորտ մը»։

Բարի՛ եկար, ընկեր, հազար բարի։

Ուրեմն ձեզի՞ ալ պատմենք ինչ որ կը շարունակուի 1921*էն ի վեր,— «Մեր հարեւանները ճանչնալու», «Թիւրիմացութիւնները փարատելու», «բարի դրացնութեան ու բարեկամութեան մթնոլորտ մը ստեղծելու համար»։ Փորձե՛ր, փորձե՛ր, որոնք ուրիշ բանի չեն ծառայած, եթէ ոչ* աւելի լաւ ճանչնալու մեր հարեւանները, *այլ մանաւանդ այն ճամբան որ լայն, շատ լայն խրամատ մը բացած է անոնց եւ մեր միջեւ։*

Քանի մը ճշդումներ, բուն հարցին անցնելէ առաջ.—

1. Կովկասեան ազգերը ունին ոչ թէ մէկ, այլ երկու Միութիւն — «Պրոմեթէ» եւ «Կավկազ», երկուքն ալ՝ բոլորովին թրքամէտ։ Առաջինը՝ դիմակաւոր, երկրորդը՝ ճակատաբաց։ Կան մէկ-երկու խմբակներ ալ, եւ վրացական խումբ մը, որ քիչ մը կը մօտենայ մեր տեսակէտներուն։

2. «Նախապաշարումներ եւ կանխակալ կարծիքներ» չեն որ մեզ հեռու կը պահեն անոնցմէ, այլ չոր փաստեր։ Հազար անգամ ապացուցուած, հաստատուած, շեշտուած իրողութիւններ։ (Բարեհաճեցէք պրպտել գոնէ կուսակցական դիւանաթուղթերը եւ հրատարակութիւնները)։

3. Անոնք եթէ «ուղիղ ճամբու մէջ դրած են» իրենց ազգային դատը, պատճառը այն է որ չունին ոչ Թրքահայ Դատ, ոչ սահմանային խնդիր, ոչ մօտ մէկ միլիոն տարագիր, ոչ ալ մէկ միլիոն զոհ։ Իսկ իրենց գտած «ուղիղ ճամբան» միայն մէկ ելք ունի,— կռնակը տալ Թուրքին, խաչ քաշելով ուրիշ ամէն բանի վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ ՍԿՍԱՆ ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՍԱՀՄԱՆԱՎԷՃԸ

Խորհրդային օդանաւերն ու թնդանօթները ուրբաթ օր անգամ մը եւս ռմբակոծեցին Զանկուֆէնկի բլուրը եւ Ճափոն նորէն բողոքեց. սակայն կը թուի թէ կացութիւնը մեղմացած է եւ խնդիրը պիտի կարգադրուի դիւանագիտական բանակցութիւններով։ Ճափոնի կառավարութիւնը լաւատես կ՚երեւայ եւ «ծանր գտնելով հանդերձ կացութիւնը, յուսահատական չի նկատեր»։ Այս առթիւ բարենշան կը համարուի որ Պ. Լիթվինով անմիջապէս պատասխանեց ճափոնական ծանուցագրին, փոխանակ լուտանքներով գոհանալու։ Մոսկուայի ճափոնական դեսպանին տեղեկագրին վրայ, «ընդհանուր առմամբ ընդունելի» կը համարուի Խ. Միութեան պատասխանը։ Բացի այս պարագաներէն, կացութիւնը մեղմացած կը համարուի նաեւ անոր համար որ ...ի վարչապետը արձակուրդի գացած է, մայրաքաղաքէն չորս ժամ հեռու։

Մոսկուայի մէջ ալ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, իբրեւ հետեւանք արտաքին գործավարին եւ ճափոնական դեսպանին խօսակցութեանց։ Բայց եւ այնպէս, չի կարծուիր որ թշնամութիւնները դադրին, ցորչափ Ճափոն իր զինուորները քաշած չէ վիճելի շրջանէն։ Խորհրդային թերթերը կը զգուշանան խորհրդածութիւններէ, չխանգարելու համար դիւանագիտական բանակցութիւնները, այլ կը գոհանան սիւնակ-սիւնակ բանաձեւեր հրատարակելով բանուորներու, գիւղացիներու եւ զինուորներու ժողովներէն, որոնք անսասան հաւատք եւ վստահութիւն կը յայտնեն կուսակցութեան եւ կառավարութեան պաշտպանելու համար հայրենիքը։ Այս առթիւ, կուսակցական մոլեռանդութեան հետ կ՚արծարծուի նաեւ հայրենասիրական տենդը։ Թերթերը կը գրեն թէ բազմաթիւ երիտասարդներ փափաք յայտնած են Ծայր. Արեւելք երթալու, իբրեւ կամաւոր։

*** Ճափոնցի զօրավար Նիշիյամա, 84 տարեկան, ուրբաթ օր հանդիսաւորապէս հագնելով իր համազգեստը, անձնասպան եղաւ իր բնակարանին մէջ, որովհետեւ իր խիղճը կը տանջէր «անօգուտ կեանք մը» վարելուն համար, երբ ազգը տագնապ մը կ՚անցընէ։ Զօրավարը Չինաստանի դէմ կռուած է 1894ին եւ ազգային հերոս հռչակուեցաւ Փորթ Արթիւրի պաշարման առեն։*

Պաշտօնական զեկոյց մը Իտալիոյ ցեղապաշտական շարժումի մասին

Օգոստ. 5ին պաշտօնական զեկոյց մ՚ հրատարակուեցաւ Հռոմի «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա» պաշտօնաթերթին մէջ, որուն գլխաւոր գրութիւնները միշտ Մուսոլինիի կը վերագրուին։ Զեկոյցը լուսաբանութիւններ կը հաղորդէ ցեղապաշտական շարժման մասին, պարզելով անոր հիմնական սկզբունքները։ Ահաւասիկ այդ կէտերը.—

1. Իտալական ցեղապաշտութիւնը պարզ հակահրէութիւն մը պիտի չըլլայ։ Ան ուղղակի հետեւանքն է կայսրութեան հաստատման եւ ամէն բանէ առաջ կը ձգտի խուսափիլ խառնածին ցեղէ մը, որ ոչ հռոմէական պիտի ըլլար, ոչ ալ ափրիկեան։

2 Մայր երկրին մէջ, ցեղապաշտութեան նոր քաղաքականութիւնը պիտի ձգտի Իտալացիներուն տալ հպարտութեան եւ հրճուանքի զգացումներ, խորհելով որ կը պատկանին աշխարհի առաջին ցեղերէն մէկուն։

3. Այս քաղաքականութեան նպատակը պիտի ըլլայ պաշտպանել իտալական ցեղը, որ արիական-հիւսիսական է, *բոլոր խառնուրդներուն եւ խառնածնութեանց դէմ։*

4. Ֆաշական կառավարութիւնը հալածանքի որ եւ է ծրագիր չունի Հրեաներուն դէմ. բայց ոչ-արիականներու մասնակցութիւնը ազգային կեանքին՝ պէտք է խստօրէն համապատասխանէ անոնց համեմատական թիւին եւ երկրին բնակչութեան ամբողջ թիւին։ (Այս պայմանով, հազար Հրեաներէն հազիւ մէկը պիտի կրնայ հանրային պաշտօն վարել)։

Հռոմի թերթերէն «Փիքոլօ» երկար յօդուածով մը կը քննէ ցեղային խնդիրը եւ կ՚եզրակացնէ թէ Մեծն Աղեքսանդրի, Հռոմի եւ Նափոլէոնի կայսրութիւնները կործանեցան անոր համար որ կը բաղկանային այլազան ժողովուրդներէ, մինչդեռ անդամահատուած Գերմանիան դիւրութեամբ վերագտաւ իր միութիւնը, շնորհիւ ցեղային միութեան։ «Ուստի, հիմա որ վարդապետութիւնը պարզուած է, կը մնայ գործի ձեռնարկել։ Իտալացիները պարտին եւ կ՚ուզեն Իտալացի մնալ։ Իսրայէլի փախստականներուն արտագաղթը Կեդր. Եւրոպայէն եւ Պաղեստինէն դէպի իտալական երկիրներ՝ հարուած մը պիտի ըլլայ ցեղին միութեան եւ մաքրութեան համար։ Պէտք չէ մոռնանք թէ Հրեաներն էին որ ամէնէն խորամանկ խափանարարները դարձան իտալական քաղաքականութեան, ամէնէն գէշ ապականիչները՝ հանրային կեանքին եւ այսօր ալ իրենց կրցածը կ՚ընեն, մեզ վարկաբեկելու համար»։

Անգլիացի միջնորդը կը գործէ...

Լորտ Ռընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, առայժմ երկու շաբաթ յետաձգեց չեխական կառավարութեան եւ Գերմաններու միջեւ ուղղակի բանակցութիւններ կատարելու ծրագիրը, հիմնապէս ուսումնասիրելու համար կացութիւնը։ Իր համոզումով, ժամանակը պիտի օգնէ հարթելու շարք մը թիւրիմացութիւններ, մինչ անհամբերանքը կրնայ սրել կիրքերը։

Մինչ այս մինչ այն, գերմանական թերթերը կը շարունակեն վարկաբեկել Չեխոսլովաքիան։ Առջի օր չեխական երեք օդանաւեր սաւառնած ըլլալով գերմանական հողին վրայ, Փրակայի հեռագրական գործակալութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ՚ըսէ թէ առնուազն երեք անգամ գերմանական սաւառնակներ ոչ միայն թռան չեխական հողին վրայ, այլ եւ իջան զինուորական օդակայաններու մէջ։

Ուրբաթ օր միջադէպ մը եւս պատահեցաւ։ Գերման երեսփոխան մը քիթին բերնին հարուած մը ստացաւ Սլովաքէ մը։ Միշտ անպակաս են այսպիսի պատահարներ։

*** Լորտ Ռընսիմէն ուրբաթ օր այցելեց Հանրապետութեան Նախագահին, որ սեղան մը սարքած էր։ Տեսակցեցաւ նաեւ վարչապետին հետ։ Լորտին եւ գերման ներկայացուցիչներուն միջեւ խօսակցութիւնները տեւեցին հինգ ժամ.*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԲԱՌԵՐ

Անցեալ օր, քաղաքակից բարեկամ մը մեզ Ֆոնթէնէպլօ տարաւ իր ինքնաշարժով։

Շքեղ դղեակը, ուր երբեմն ապրած են փրանսացի արքաներ, ցոյց տուին մեզի՝ իր բոլոր սրահներով։ Այցելած էին նաեւ բազմաթիւ օտար շրջիկներ։

Շրջագայութեան միջոցին, ուշադրութիւնս գրաւեցին, Հանրի Դ.ի սենեակին մէջ, երկու բառեր,— **Force et Paix**։ Դրուած դէմ առ դէմ։

— Կը տեսնէ՞ք,— ըսի մեզ ընկերացողներէն մէկուն,— դարերը ոչինչ փոխած են։ *Ուժ եւ Խաղաղութիւն*։ Երէկ ալ՝ ինչպէս այսօր ...

— Ճիշդ է,— պատասխանեց խօսակցուհիս,— ուժեղ պէտք է ըլլալ՝ խաղաղ ապրելու համար։

Ուրեմն, Հանրի Դ.ի օրով ալ աշխարհը նոյն աշխարհն էր, ու մարդիկը՝ նոյն մարդիկը։

1918ին, երբ սեւ շղարշեայ կնոջներ կային դեռ, մարդկութիւնը կարծեց թէ կնքուած հաշտութիւնը կ՚ապահովէ նաեւ խաղաղութիւնը։ Մինչդեռ, տասնամեակ մը բաւական եղաւ համոզուելու համար թէ՝ ընդհակառակն՝ այդ հաշտութիւնը սպառնալիք մըն էր խաղաղութեան։

Ու հիմա նորէն նոյն յանկերգը,— ուժով եղիր՝ եթէ խաղաղութիւն կ՚ուզես։ Անգլիոյ թագաւորին Փարիզ այցելութեան առթիւ, Վերսայլի մէջ կատարուած զօրահանդէսը նոյն նպատակը ունէր,— ուժը ցոյց տալ՝ խաղաղ մնալու համար։

Ուրեմն, ոչ միայն ուժեղ ըլլալ, այլ եւ զայն երեւան հանել։ Ցուցադրել։ Կամ՝ Ֆոնթէնէպլոյի դղեակին մէջ քանդակուած բանաձեւով,— **Force et Paix**։

Դժբախտաբար, միայն մենք չենք հասկցած այս անժխտելի ու դարաւոր իմաստութիւնը։

Ուժեղ ըլլալ,— ահա հանգամանք մը, որ գերիվեր պէտք է մնայ բոլոր նշանաբաններէն։ Նոյն իսկ բոլոր քաղաքականութիւններէն։ Ասիկա ոչ մարտականութիւն է, ո՛չ ալ արկածախնդրութիւն։ Սխալ չհասկնանք։ Ըսել չեմ ուզեր թէ մենք կրնանք ուժեղ ըլլալ, այդ բառին ժամանակակից իմաստով։ Բայց, ինչ որ պէտք է ջանանք իրականացնել՝ *մեր ուժին կարելի չափով յայտնաբերումն ու կեդրոնացումն է*։ Այստեղ է որ մենք տկար ենք։ Եւ այս տկարութիւնը կը բխի մեզմէ։

Հայութեան, ամբողջ հայութեան ուժը,— անխտրական եւ հաւաքական։ Ատիկա միշտ աւելի տկար պիտի ըլլայ, ի հարկէ, քան մեր դէմ եղած ուժերը։ Բայց, մենք մեզի բաղդատմամբ՝ աւելի ուժեղ պիտի ըլլանք։ Իսկ քաղաքական դատ մը պաշտպանելու համար, էականը այն է որ հնարաւոր ուժը երեւան բերես ու ցոյց տաս զայն։

Մենք, ընդհակառակն, ոչ միայն մեզի, այլեւ ուրիշներուն կը կրկնենք թէ տկար ենք, կամ՝ մտահոգ, երբ ուրիշներու մասին կը մտածենք ...

«Ուժեղ եղիր»,— Թալէյրան իսկ, իր մատանիին վրայ քանդակած, ա՛յս կը թելադրէր ինքն իրեն։

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Ռ. Փ. Լեհման Հաուպթի մահը

Գերմանական թերթերէն ցաւով կ՚իմանանք թէ ուսուցչապետ Լեհման-Հաուփթ, հեղինակը «Հայաստան երբեմն եւ այժմ» հոյակապ գործին (երեք հատոր), մեռեր է 78 տարեկան հասակին մէջ։ Հանգուցեալ ունի ուրիշ աշխատութիւններ ալ որոնցմէ շատ քիչ բան թարգմանուած է հայերէնի։

Յաջորդ համարով երիտասարդ աշխատակցի մը մէկ յօդուածը՝ իր յիշատակին։ Իսկ աւելի վերջը՝ իր կեանքն ու գործը։

Սպանուած մնացորդներն ալ կը լքեն Հայաստանը

«Յուսաբեր»ի թղթակիցը յուլիս 1 թուակիր նամակով մը մանրամասնութիւններ տալով կաթողիկոսին սպանութեան եւ «Թաղման» մասին, որոնք հրատարակուած են «Յառաջ»ի մէջ, կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Վերջին երկու ամիսների ընթացքում, ի թիւս հարիւրաւոր այլ աքսորականների, քշուեցին Հայաստանից եւ բոլոր Նախկին սպաները, որոնք տակաւին ողջ էին մնացել, այլ եւ Քանաքեռից եւս տեղահանուեց կարմիր բանակի հայկական զօրամասը ...

Ինչպէս գրել եմ, ռուս-թրքական յարաբերութիւնները նոր փուլի մէջ են մտել, որի հետեւանքով սահմանների զօրամասերը ստուարացրել են, իսկ երկրի ներսը ազգային կազմութիւն ունեցող կարմիր բանակի զօրամասերը տեղահանուում են այլ պատճառներով, որոնց երեւի կ՚անդրադառնամ շուտով։

Ըստ Եժովի ներկայացրած ծրագրի, հաստատուած Կոմինտէրնի կողմից, Խորհ. Ռուսիայից պէտք է վտարուեն բոլոր օտարահպատակները — Չինացի՝ երկու միլիոն, Լեհ՝ մէկ միլիոն, Յոյն՝ երեք հարիւր հազար, Ռումէն՝ հարիւր յիսուն հազար, պարսկահպատակ Թուրքեր եւ Հայեր՝ մօտ եօթանասուն հազար, ապա Հրեաներ, Լատիշ եւն.։

12,000,000 ոսկի Սուէզի զօրանոցներու շինութեան համար

Գրած էինք թէ նոր համաձայնութիւն մը ստորագրուեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին եւ Եգիպտոսի վարչապետին միջեւ, Սուէզի Ջրանցքի շրջանակին մէջ շինուելիք զօրանոցներու ծախքերու մասին։

Այս համաձայնութեամբ, զօրանոցներ պիտի շինուին Անգլիոյ բոլոր ցամաքային եւ օդանաւային ուժերուն համար, ջուրով, ելեկտրականութեամբ, զբօսավայրերով, բուժարաններով, ինչպէս եւ քաղաքային պաշտօնէութեան սահմանուած բնակարաններով։ 1936ին կնքուած դաշնագրով Մեծն Բրիտանիոյ բաժինը պիտի ըլլար ցամաքային ուժերու տեղաւորման համար ըլլալիք ծախքերու մէկ չորրորդը։ Փորձը ցոյց տուաւ որ Եգիպտոսի կառավարութիւնը շատ պակաս հաշուած է ընդհանուր ծախքը, որ 12.000.000 ոսկիէն պակաս չի կրնար ըլլալ, համաձայն մասնագէտներու կարծիքին։ Արդ, նոր համաձայնութեամբ անգլիական կառավարութիւնը յանձն առած է ճարել այս գումարին կէսը, 6.000.000 ոսկի։ Ասոր փոխարէն, անգլիական կառավարութիւնը աւելի լայն բաժին պիտի ունենայ շինութեանց ծրագիրներուն որոշման մէջ։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ *կուսակցութեան Սէն է Ուազի շրջանին ընդհ. քարտուղարը, Լօժէն Տէքուրսիէօ, որ ծանօթ էր իբրեւ բարեկամ Հայերու, մեռաւ առջի օր։ Տասը տարիէ ի վեր կը վարէր քարտուղարութիւնը եւ անվիճելի հեղինակութիւն մը կը վայելէր։*

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

Ա.— ԻԲՐԵՒ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ժողովեցէ՛ք զնշխարեալ կոտորդ,
զի մի՛ ինչ կորիցէ (ՅՈՎ. Գլ. Զ. 12):

Ընկերոջս հրաւէրով, անցեալ աշնան՝ արձակուրդս անցուցի Ալճերիոյ մէջ, Հիւս. Ափրիկէ: Նոր երկիր մը որ խոր տպաւորութիւն թողուց վրաս: Անհատնում նօթեր առի, ետքէն մատենադարանի մէջ երկար պրպտումներ կատարեցի՝ ծանօթութիւն քաղելու համար երկրին պատմութեան, բնիկ ժողովուրդներու կեանքին, երգերուն, հէքեաթներուն, երաժշտութեան, սովորութիւններուն մասին: Յետոյ, սակայն, հարցուցի ես ինծի.— Կ'արժէ՞ այսքան աշխատիլ, ի՞նչ օգուտ ունի այս հետաքրքրութիւնը, ի՞նչ կը շահի հայ ընթերցողը այս ծանօթութիւններով: Անցա՛ւ այն տարիքը, երբ կը զուարճանայի որքան ճամբորդութեամբ, հոգ չէ թէ կարճ ըլլար, նոյնքան լեզուի աճպարարութիւններով, ցոյց տալու համար թէ հայերէնը ի՛նչքան ընդունակ է ոստոստելու, թռչկոտելու, կերպարանափոխուելու, հէքեաթային խաղեր կատարելու: Լրացնելով իմացական արրունքի շրջանը — որուն ընչաններն են անոնք, — այլեւս միտքը կը լքէ papillotage-ի սովորութիւնները, կը մերժէ աժաննոց վէպերու ճամարտակութեան սէրը, ի բաց կը նետէ փողոց - թատրոնի ռամկունակ խօսուածքներու մեքենան, այնուհետեւ մտնելու համար շրջան մը «լուռ արտայայտութեան», ճիշդ ինչպէս կը ներշնչէ լեռը որ իր նստուածքով խեւութիւն մը կը պարտադրէ դաշտերուն, կամ ծովը՝ որ հեռուներէն եկող իր տիեզերական զարկով անդնդային պարապի մը զգայութիւնը կուտայ հոգիներուն: Անգլիացիները «լուռ արտայայտութեան» կամ «խօսուն լռութեան» իմաստին մօտիկ բացատրութիւն մը ունին, unspoken, որ կը յատկանշէ մտքի յղութեան շրջանը, ուր ներքին մենախօսութիւն մը կը կատարուի, թաքուն անձը վեհաբանին խորէն իր ցանկութիւնները տուն կուտայ անբարբառ...

— Ներողութի՛ւն, ընթերցո՛ղ, իմաստասիրական վերլուծում մը ընել չէ նպատակս, ուզեցի միայն բացատրել թէ ինչո՛ւ, սկեպտիկ պահու մը մէջ, տեսակ մը արժէուրացութեամբ, հրաժարեցայ չարայարելէ Ափրիկեան տպաւորութիւններս, որոնք հայկական արժէքներու հրապարակին վրայ՝ ուրիշ գին պիտի չստանային, բայց եթէ զբօսանքի եւ ժամանցի կշիռը միայն: Եւ սակայն, կը խոստովանիմ որ ջերմ հետաքրքրութեամբ հետեւեցայ կարգ մը հին աղբիւրներու, որոնք կը պատմէին թէ ի՛նչպէս հայ ժողովուրդ մը ապրեր է Ափրիկէի հիւսիսային ափերուն վրայ, հազարաւոր տարիներ առաջ, այո՛ հազարաւոր տարիներ առաջ. թէ ի՛նչպէս Հայերը նոր ժողովուրդ մըն են ստեղծեր՝ իրենց արիւնը տալով բնիկներուն, թէ ի՛նչպէս հայ զօրավարներ արշաւեր են Եգիպտոսէն մինչեւ Կարթագէն եւ մինչեւ արեւմուտքը Ափրիկէի, թէ ի՛նչպէս քաջերուն քաջը, զօրավար Յովհան Հայկազն, իր բուռ մը ռազմիկներով կը ծեծէր ու կը հալածէր բարբարոսներու թագաւորը Ափրիկէի անապատներուն մէջ, եւ այս՝ ա՛յն շրջանին երբ դեռ Հայաստան նոր կը վայելէր իր Ոսկեդարու հրաշքին փառքը, եւ վերջապէս՝ թէ ի՛նչպէս հայ զօրավար մը, Հերակլիոս, մեկնելով Կարթագենէն, կ'երթար գրաւել Բիւզանդիոնի գահը, այնուհետեւ արշաւելու համար մինչեւ Իրանի եւ Պաղեստինի սահմանները:

Այո՛, Հայեր ապրեր են Հիւս. Ափրիկէի մէջ, հազարաւոր տարիներ առաջ, — չարժե՞ր պրպտել ու ներկայացնել այդ պատմութիւնը, մոռցուած նշխարները: «Ժողովեցէք զնըշխարեալ կոտորդ, զի մի՛ ինչ կորիցէ»:

Փառաշնորհ ժողովո՛ւրդ Հայոց, — ո՛ւր որ քալէ մարդկութիւնը, անպայման պիտի կոխէ անցնի ոսկորներուդ փոշիին վրայէն, զի դուն եղեր ես ամէն տեղ ինչպէս Եհովան, ստեղծեր ես ամէն երկրի մէջ ինչպէս բարի արարիչ, պաշտպաներ ես ամէն հող ինչպէս ամենափրկիչ դիւցազն, թէեւ այսօր ափ մը հո՛ղ անգամ չունիս:

Ինչ փոյթ, խանդավառիչ է անցեալըդ եւ կ'եռանդաւորէ մեզ պատմութիւնդ: Ու թող որ այդ քու խանդավառութիւնդ արծարծէ տեւելու հայկական ցանկութիւնները, Հայաստանեայց օջախին յաւերժութեան հուրը եւ երբեք չկերկերի աստուածանուագ մեր հայերէնին ձայնը դարերու մէջ եւ դարերէ վերջ:

Ես ահա ելեր եմ փնտռելու թողած հետքերդ արեւաշէր Ափրիկէի մէջ, նետած «քարերդ» մինչեւ Կարթագէն եւ աւելի հեռու, հաւատալով հայկական հէքեաթին, որ կը վկայէ թէ երբ Սասունի «ծուռ»երը քար մը նետէին Հայաստանի բարձրաւանդակէն, քարը կ'իյնար Եգիպտոսի վրայ: Երկա՛ր է բազուկդ, — օրհնեա՛լ ըլլայ, — եւ հուժկու: Պարսատիկ - բազուկիդ հին հետքերը ահաւասիկ այստեղ, Ափրիկէի մէջ: Երեւի չա՛ր, ուշադրութիւն չըրիր անպայման որ, օր մըն ալ, քարի տեղ զաւակներդ նետեցիր հիւսիս եւ հարաւ: Մինչեւ Ափրիկէ, ուր պըզտիկ գաղութ մը ունինք հիմա, եւ ուր կ'երթամ հանգչելու, զուարճանալու, պատանեկութեանս խանդաբորբ լեզուն թափելու եւ զովաբանելու քեզ Պղուտարքոսեան զուգակշիռով, ինչպէս դիւցազն ուղղահասակ կեցնելով մեր «ծուռ»երը հելլենական եւ հռովմէական քաղաքակրթութեան արձանազարդ դարաստաններուն մէջ:

Այսպէս դարձեալ թիթեռնիկ դարձած՝ կը թողում բոժոժս, ինչպէս երբ դեռ շատ մատղաշ էի: Ու կը նետուիմ կապոյտներուն մէջ, հնչեցնելով բոլոր զգայարանքներս ինչպէս փոքրիկ զանգակներ:

Մտածման քուրմը թող ներէ ինծի, եթէ կը տղայանամ ու ճամբորդական տպաւորութիւններ գրի կ'առնեմ՝ զուարթ խաղ մը շրթներուս, այլ տրտմութեան մը ցօղը սրտիս մէջ:

Մէ պստըտիկ խայիկ մը կէր,
Անապատայ վանէ կը մնէր·
Որ կորնկէ կուտ մը կ'ուտէր,
Կէսն աղքատաց բաժին խանէր:
Տկլոր քեամով գեազ կը կրէր,
Պէօպիկ ոտնով փուշ կը քեաղէր,
Իճէ կը գրէր, իճէ կը կարդէր,
Ջիւմ իրիկուն աղօթք կ'անէր:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՄԱՐԴԱՍԷՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼՆ

Գրուեցաւ քանիցս Տոքթ. Քէաթիպեանի մասին, որ իբրեւ մարդասէր բժիշկ, կը վայելէ համբաւ մը, մերձ ի հէքեաթ:

Տոքթ. Թորգոմեան քար մը գլորեց: Բարեբախտաբար ապերախտ լռութեամբ մը չպատասխանուեցաւ իրեն: Գտնուեցան անձեր որոնք ազնուաբար վահաններ ցցեցին՝ պաշտպանելով Քեաթիպեանի բարի յիշատակը: Տըղայութեանս շրջանէն, հօրմէս — որ լաւ կը ճանչնար հայ բժիշկները — ու մօրմէս եւ զանազաններէ յաճախ լըսած եմ Քեաթիպեանի մասին, պաշտամունքի հասնող գովեստով մը: Քեաթիպեան եղած է տաղանդաւոր բժիշկ եւ անմիջապէս յետոյ՝ մարդ, բառիս լաւագոյն իմաստովը:

Հարիւրաւոր անգամներ ան իր հիւանդներուն բարձին տակ ձգեր է ոսկի, հազարաւոր անգամներ վազած է ձրի, բիւրաւոր մարդոց կեանքը փրկած է:

Խրիմեան Հայրիկ մեծ հիացում ունեցած է Քեաթիպեանի համար եւ յաճախ խեղճ հիւանդներ եւ օգնութեան կարօտներ ղրկած է բժիշկին:

Ըսածիս մէկ փոքրիկ ապացոյցը կուտամ մէջ բերելով Մերսէտէսի (Արամ Անտոնեան) մէկ յօդուածէն (Նըշան Շիրվանեան եւ իր ոդիսականը) քանի մը տող ուր կը խօսի Ոստանիկ տէր Մարգարեանցի մասին.

— «Ժամանակին պատրիարքը իրեն երկրակից այդ տղուն մտացիութենէն գրաւուած, կ'որոշէ զայն Եւրոպա ղրկել ու այդ մտքով դիմում կ'ընէ Տոքթ. Քեաթիպեանի որ սիրով կը ստանձնէ Ոստանիկի պաշտպանութիւնը»:

Ուսանողի մը այս պաշտպանութիւնը սիրով ստանձնելը Տոքթ. Քեաթիպեանի համար ոչ առաջինն էր եղած ու ոչ ալ վերջինը:

Բժշկութիւնը ոչ միայն գիտութիւն մըն է, այլ եւ ու մանաւանդ քրիստոնէութիւն: Միայն գիտութեան պատկանող բժիշկները կրնան մեծ արհեստաւորներ — եթէ կ'ուզէք արուեստագէտներ — ըլլալ, երբեք սակայն արժանի՝ բժիշկ բառին առաքելական իմաստին:

Բժիշկը ա՛ն է որ մէկ մասն է Յիսուսի: Մեր վարդապետին հոգիէն նշխար չունեցող մը ճշմարիտ բժիշկը չէ: Բժիշկը պահապան հրեշտակն է եւ ոչ հոգէառը կամ արծաթակապուտ սաղայէլը: Մամոնայապաշտ մը, եսամոլ մը, փառասէր մը, երկչոտ մը չի կրնար ըլլալ բուն բժիշկը: Շատ քիչեր եղած են բժիշկ բարձրագոյն իմաստով:

Մենք շատ լաւ գիտենք որ ընդհանրապէս հեշտօրէն դրամ շահելու համար շատեր կ'ըլլան բժիշկ: Յաճախ չաջողածներուն, ծոյլերուն, անժառանգներուն ապաստարանն է բժշկութիւնը: Մենք կը փափաքինք Քեաթիպեաններ ողջունել մեր բժիշկներուն մէջ:

Մեզի ի՛նչ փոյթ թէ բժիշկ մը բէզը այս ու այն նիւթով է անցուցեր կամ չէ անցուցեր: Կարեւորը տաղանդն է մտքին ու սրտին:

Մարմինը բուժելու համար մարդ պէտք է ունենայ հոգի: Ու հոգին ընծան է ներքին լոյսի: Ու լոյսը սեփականութիւնն է բոլորին: Բժիշկը հիւանդներուն գերագոյն բարեկամն է, լայնօրէն ազնիւ եւ խորապէս գիտակից իր կոչումէն բխած պարտականութեան: Թերեւս շատեր կարծեն թէ կը զառանցենք...: Գիտենք իրականութիւնը եւ սակայն այսպէս կը ճանչնանք իտէալ բժիշկը: Մնացեալները բժիշկներ չեն, այլ մանրէներով գրաւող միքրոպները:

Ժողովուրդը հէքեաթի աստղազարդ պատմուճանը զուր տեղը չէ որ հագցուցած է Տոքթ. Քեաթիպեանի:

Իրական բժիշկին գործը հիւանդին ցաւը ամոքելն է, անոր տառապանքը մեղմացնելը, անոր մարմինին ընծայելը մեծագոյն նուէրներուն՝ հանգըստութիւնը կեանքի:

Ու երբ չքաւոր է հիւանդը (ի՛նչ կը պահանջեմ, Աստուած իմ), կատարել հրեշտակութիւն: Որքան բժիշկներ գիտեմ որոնք նստած ոսկիներու բուրգի մը վրայ՝ կը սակարկեն, կը կողոպտեն նոյնիսկ, կոպտօրէն, իրենց յաճախորդները: «Ցաճախորդները»:

Մարդ ի՞նչպէս քարանայ ու չխոնարհի Քեաթիպեանի յիշատակին առջեւ: Ան որ տալ էր անդադար: Կուտար բժշկութիւն, կուտար բարոյական օժանդակութիւն, կուտար իր քսակը:

Բարեբախտաբար Տոքթ. Քեաթիպեան միակ դէմք մը չէ եղած մեր մէջ: Վերջերս մխրճուած եմ հին թերթերու, հանդէսներու, գիրքերու եւ ձեռագիրներու մէջ, յանուն մեր հին բեմականներուն լիակատար կենսագրութեան: Այդ պրպտումներուս ընթացքին՝ հանդիպեցայ Քեաթիպեանի հոգետիպարով ուրիշ հայազգի բժիշկներու:

Կ'արժէ անոնց ալ ծանօթանալ, քիչ մը:

Շարասան կը գրէ Միքայէլ Զափրաստի կենսագրութեան մէջ.

— «Ձենք կրնար լուռ անցնիլ նաեւ բժիշկ Գարեգին Զափրաստեանի վրայէն, որ Գէորգ պատուելիի երէց որդին էր: Բժշկապետ Զայեանի օրով (1856) Ազգ. Հիւանդանոցի մէջ interne-ի պաշտօնը ստանձնած ու մեծ ձեռնհասութեամբ վարած է. իբրեւ մարդասէր եւ ժողովրդական բժիշկ կրնանք զինքը ԲԺ. ՔԵԱԹԻՊԵԱՆԷՆ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՎԵՐՋ ՅԻՇԵԼ: Խասգիւղի կրթական եւ թատերական շարժումին ռահվիրաններէն մին եղած է: Երկասիրած է Վարդանանց ողբերգութիւնը, որուն լեզուին մաքրութիւնն ու կանոնաւորութիւնը կրնայ մատ խածնել տալ մեր արդի աշխարհաբար արձակագիրներէ շատերուն: Քատրէլի հայերէն թարգմանութիւնը, այնքան ժողովրդականացած «Դուք մէջէն, ես քովէն»ը իրն է: Առաջդիմասէր, զարգացեալ, հինգ-վեց լեզուներու հմուտ, միանգամայն ազնիւ բնաւորութեան տէր այս գործիչը դժբախտաբար շատ երիտասարդ տարիքի մէջ մեռած է»:

«Բժ. Քեաթիպեանէն անմիջապէս վերջ յիշել»ը ընդգծեցինք, անգամ մը եւս իր տեղը պահելու համար Քեաթիպեանը:

Արամ Անտոնեանի «Լոյս» հանդէսին, նոր շրջան, թիւ 13ին մէջ (Մարտ 22, 1908) կը ներկայացուի Տոքթ. Միհրան Վարդազարեանը որ 2000 անգլ. ոսկի կտակած է (ո՞րքան ստոյգ, չենք գիտեր) աղքատ աղջիկներ օժտելու եւ ամուսնացնելու համար: Ահա գրութիւնը.

— «Հանգուցեալ Տոքթ. Վարդազարեան՝ որ շատ ինքնատիպ եւ համակրելի մտածումէ մը թելադրուելով 2000 անգլ. ոսկի կտակած էր՝ աղքատ աղջիկներ օժտելու եւ ամուսնացնելու համար, մեծ սիրահար մըն էր մասնաւորաբար գերմանական բանաստեղծութեան: Իր պարապոյ ժամերուն մէջ շատ կտորներ թարգմանած է գերման բանաստեղծներէ՝ ինչպէս Կէօթէէն, Շիլլէրէն, Հայնէէն, Մորից Հարթմանէն, սիրական աշխատութիւն մը իրեն համար որուն մասնակցած է նաեւ իր մտերիմ բարեկամը՝ հանգուցեալ Պէրպէրեան էֆէնտին:

Բաւական բանաստեղծութիւններ միեւնոյն ժամանակ թարգմանած են առանձինն, յետոյ սրբագրած են իրարու թարգմանութիւնները եւ թերեւս զարմանալի թուի՝ եթէ ըսենք թէ յաճախ իր թարգմանութիւնները աւելի սիրուն, աւելի գեղեցիկ են, մանաւանդ աւելի արուեստով կատարուած են քան Պէրպէրեանինները:

Պէրպէրեանի «Ճաշակք գերմանական բանաստեղծութենէ»ն գրեթէ այդ պայմաններուն մէջ գլուխ ելած է, եւ իր թարգմանութիւններէն շատերը սրբագրուած են նոյն ինքն Տոքթ. Վարդազարեանի կողմէ: Ստորեւ կը հրատարակենք հանգուցեալ տոքթորին մէկ անտիպ թարգմանութիւնը Մորից Հարթմանէն, անոր կցելով նաեւ Պէրպէրեանի թարգմանութիւնը, ինչպէս նաեւ ուրիշ «վարիանթ» մը՝ զոր Աղեքսանդր Փանոսեան կատարած է տոքթորին թարգմանութեան հետեւելով՝ նոյն ինքն հանգուցեալին խնդրանքին վրայ»:

Տոքթ. Միհրան Վարդազարեանի թարգմանութիւնը կը ներկայացնենք միայն, մեր նիւթէն դուրս ըլլալով բաղդատական թարգմանութեան հարցը:

ԱՆՈՐ ՄԵՌԱԾ ՕՐԷՆ Ի ՎԵՐ

(Սիրուած կնոջ մը համար)

Անոր մեռած օրէն ի վեր ա՛լ կը հաւտամ
Թէ արդարեւ յաւերժ կայ բան մը անուեր,
Ձի կեղեքուած ծալքերուն մէջ սրտիս կ'զգամ
Թէ անմահ կեանք մը կը տատանի իբրր ստուեր
Անոր մեռած օրէն ի վեր:

Անոր մեռած օրէն ի վեր ա՛լ աւելի
Զօրեղ իմ անձըս ես կ'զգամ, եւ կարեվէր
Սրտիս համար ա՛լ չի կայ ցաւ անտանելի
Ա՛լ ի՞նչ են ինծ ուրիշ ամէն վիշտեր, ցաւեր
Անոր մեռած օրէն ի վեր:

Անոր մեռած օրէն ի վեր ներսըս անգին
Երանելի յայտնութեանց կայ մի մեծ պատկեր
Ծառ մի եմ ես զոր կը պահէ Երանելին
Թեւեր ցնցեն միշտ հանապազ բուրըն հովեր
Անոր մեռած օրէն ի վեր:

Անոր մեռած օրէն ի վեր միակ անոք
Միայնութեան հաստը պատնէշն է զիս պատեր,
Ի զուր հրճուանք մը փորձէ մեղմել իմ մորմոք
Ի զուր իմ շուրջս ուրախութիւն բաշխէ թեւեր
Անոր մեռած օրէն ի վեր:

Անոր մեռած օրէն ի վեր ա՛լ տրտմ
խաղաղութեան մը մէջ հէք սիրտս է թաղուեր
Հոգին ներս աչերն փակած ալ չի խօսիր
Այլ կ'երազէ միայն երազ մը մըթաստուեր
Անոր մեռած օրէն ի վեր:

Նոյն հանդէսին 19 համարին մէջ զետեղուած է ուրիշ մէկ թարգմանութիւնը Տոքթ. Վարդազարեանին, կատարուած Հայնէէն: Բանաստեղծութիւնը սիրուն է, նոյնքան ալ թարգմանութիւնը.

ՀԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մի պատանի
Մի աղջըկան
Սէր տըւաւ,
Բայց աղջիկը
Ուրիշի մը
Յարեցաւ.
Այդ ուրիշն ալ
Մի ուրիշի
Փարեցաւ
Եւ անոր հետ ամուսնացաւ:

Աղջիկն ասկէ
Զգաց մեծ ցաւ,
Եւ դիպաւ՝
Ով որ իրեն
Ճամբուն վըրայ
Դէմն ելաւ,
Խօսքը կապեց
Ձեռքն երկնցուց
Պսակուեցաւ.
Պատանին զայս սրտին դըրաւ:

Ասի շատ հին,
Հին պատմութիւն
Մ'է կրկնուած,
Սակայն միշտ նոր
Այժմէութիւն
Ունեցած.
Եւ որու որ
Այս պատահար
Գլուխն եկած՝
Իր սիրտն յերկուս է ճեղքուած:

Հռչակաւոր դերասանուհի Հրաչեայ իր «Յիշողութիւններս» գրքոյկին 84 եւ 85 էջերուն մէջ կը խօսի Տոքթ. Փէշտիմալճեանի մասին ու կը գրէ.

— «1880 Փետրուարին աղջիկ մը եւս ունեցանք եւ կնքեցինք Արմենուհի անուամբ, երկու շաբաթ յետոյ սաստիկ տկարացաւ երեխան: Անձնուիրաբար կը խնամէր Տոքթ. Փէշտիմալճեան, որուն ծանօթացեր էինք Բերայի հրդեհի տարին: Երբ մայրս գիշեր մը տկար տեսնէր, անմիջապէս անոր մօտ կը տանէր: Ձկար դերասան մը կամ դերասանուհի մը որ անոր խնամքներէն զուրկ ըլլար: Շատ շատերուս թէ՛ գիտութեամբ եւ թէ՛ դըրամով օգնած է: Անոր մահուան դամբանականը Իզմիրլեանը խօսեցաւ, ըսելով՝ «Մարդասէր Քրիստոսի մարդասէր զաւակը մեռաւ այսօր»: Մեծ բազմութեամբ աղքատներ շրջապատած էին անոր դագաղը եւ կուլային:

«Կայսեր խորհրդատու բժիշկն էր. Րաուֆ փաշայի հետ (անգամ մը) պիտի երթար գաղղիական ջրերը: Այդ պատճառաւ յանձնեց ամուսնոյս ամսական երեսուն ոսկի հաշուով դրամ բաժնելու համար իր աղքատներուն, որոնք արդէն կը ստանան եղեր ամէն ամիս հացի եւ տան վարձքի համար: Հարուստ չէր: Մեռած ժամանակը տեսնուեցաւ թէ դրամ չունէր. իր ան-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (123)

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Trans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ. Ժ. Մ.

Նախ ճաշարանին մէջ երբ հաշիւը կը վճարէր, յետոյ տասը վայրկեան ետք, երբ շոգեմակոյկը Թարապիայէն քիչ անդին քարափին կը մօտեցնէր ու իր թեւերուն մէջ կ'առնէր Թանիան: Իր կողերուն վրայ զգացեր էր պահպանակին ներկայութիւնը, երբ ուժով՝ իր կուրծքին կը սեղմէր աղջիկը:

Ուրեմն գրպանէն վար ձգած էր երբ շոգեմակոյկին խցիկը կը գտնուէին ու տակաւին հոն պիտի ըլլար: Հազիւ թէ այդ ենթադրութիւնը ըրած էր ու ահա բաճկոնը կռնակը անցընելով սենեակէն դուրս վազեց: Եօթը վայրկեան վերջը «թաքսի» մը զինքը բերաւ Տօլմա Պաղչէ, մզկիթի մը քարափը: Բարեբախտաբար շոգեմակոյկը դեռ այնտեղ էր. նաւավարը վերցուցեր էր միայն գորգն ու բարձերը: Մէկ ոստումով ներս ցատկեց, խցիկը մտաւ եւ լուցկի մը վառեց: Խենթ կորած պահպանակը կը փնտռէր. բայց չկար: Իրարու ետեւէ լուցկիները վառեց -- բարեբախտաբար տուփը լեցուն էր - ու մութին մէջ մնացած անկիւններն ալ նայեցաւ անձկութեամբ:

Ցանկարծ խուլոտ ձայն մը հասաւ ականջին. Թուրք նաւավարն էր որ քարափին վրայէն լուցկիներուն լոյսը տեսած ըլլալով, շոգեմակոյկ կուգար քննութիւն մը կատարելու համար: Փիթըր թուրքերէն չէր կրնար խօսիլ, բայց առատ նուէր մը տուած ըլլալով մարդուն քանի մը ժամ առաջ, կրցաւ անոր աջակցութիւնը ապահովել գտնելու համար պահպանակը որուն կորուստը հասկցուցեր էր անոր ձեռքի - ոտքի շարժումներով:

Թուրքը լուսարձակ մը հանեց դըրպանէն ու երկուքը միասին փնտռտուք կատարեցին շոգեմակոյկին բոլոր անկիւնները՝ յառաջամասը, կամրջակին վրայ, դուրսը՝ քարափին սանդուղներուն վրայ, նոյն իսկ նաւավարին հիւղակին մէջ ուր բարձերը դրուած էին հիմա, բայց եւ այնպէս չգտան: Երբ փնտռտուքը լմնցաւ, Փիթըր քարէ սանդուղներուն վրայ սպասեց պահ մը ու դիտեց Վոսփորի լուսափայլ ջուրերը: Ժամը ինննին այդ ծրարին հետ վարուեր էր շատ անփութօրէն խորհելով անկարեւոր առարկայ մըն էր ան ու դըրդապատճառը՝ ձանձրացուցիչ ճամբորդութիւն մը. իսկ հիմա, ժամը տասնըմէկը անցած, անիկա կը դառնար չափէն աւելի կենսական բան մը զոր իրեն յանձներ էին:

Բնաւ գաղափար չունէր պահպանակին պարունակութեան մասին. բայց այդ պարագան հարցին հետ առնչութիւն չունէր: Եթէ նոյն իսկ անոր մէջ ծրարուած էր ծննդեան տարեդարձի մը շնորհաւորութեան նամակը կամ հարսնիքի մը շաքարը, դարձեալ իրողութիւնը այն էր որ իրեն վստահեր էին զայն որպէսզի, իբրեւ արքայական սուրհանդակ, Էնկիւրի տանէր եւ յանձնէր բրիտանական դեսպանատան տեղակալին:

Ի հարկէ շատ աւելի զգոյշ եղած պիտի ըլլար եթէ Թանիայէն հրաժեշտ առնելու սխրողութիւնը իր խելքը գլխէն թռցուցած չըլլար: Աղջիկը Պոլիս՝ իր ետին ձգելու մտահոգութիւնը ամէն ինչ մոռցնել տուած էր իրեն. ոչ միայն պիտի չկրնար այդ պարագան ներկայացնել իբրեւ չքմեղանք, այլ իր յարաբերութիւնը այդ աղջկան հետ պիտի բազմապատկէր իր յանցանքը քանի որ պարտաւոր էր հաշիւ տալ այդ իրիկուան իր շարժումներուն մասին: Իսկ անիկա կը նշանակէր պաշտօնազրկում. տարակոյս չկար, երեք ամիս առաջ ալ հրաժարեր էր բրիտանական բանակէն. ի՛նչ սարսափելի ճակատագիր, մտածեց Փիթըր, տակաւին քսաներեք տարեկան չկամ ու ահա երկու անգամ է որ պաշտօն կը կորսնցնեմ...

Անշուշտ առաջինը անբախտ գործ մըն էր, իսկ այս մէկը՝ բոլորովին տարբեր էր: Գիտէր որ իր անունը պիտի սրբէին արտաքին նախարարութեան ցանկէն ու պիտի նախատուէր, ինչպէս բանակէն ու նաւատորմէն արտաքսուած զինուորը:

Ցանկարծ Թանիան միտքը ինկաւ: Կէս ժամ չկար դեռ որ ամուսնութիւն առաջարկեր էր անոր ու խոստացեր էր Անգլիա տանիլ զայն յաջորդ օրն իսկ իր ծերունի մայրիկին հետ: Սարսափելի երկիւղ մը պատեց իր ամբողջ էութիւնը: Հիմա կը յիշէր թէ քարտուղարը ինչպէս պնդեր էր իրեն որ դեսպանատունը մնար այդ գիշեր. մերժեր էր որովհետեւ կ'ուզէր անպայման իր սիրուհիին հետ անցընել իր վերջին ժամերը: Եթէ զինքը հարցափորձի ենթարկեն, ստիպուած պիտի բացատրէր թէ քանի ժամ տեւած էր իրենց ճաշը ու քանի ժամ սիրաբաներ էին շոգեմակոյկին մէջ: Իր ազգականները ապահովաբար արտ. նախարարութեան պաշտօնեաներէն պիտի իմանային իր վտարման խակական շարժառիթը: Ի՞նչ պիտի ըսէր եթէ անոնք լսէին միաժամանակ որ յանդգնութիւնը ունեցած էր հարսնացու տանիլ իրենց աղջիկ մը որուն հետ ինկեր, ելեր էր իր պարտականութիւնները զանց առնելով: Ջարհուրելի էր կորուստին հետեւանքը. իր բոլոր ծրագիրներն ու յոյսերը ջուրը կ'իյնային:

Ուղեղը չարչրկեց գտնելու համար տեղ մը ուր պահպանակը ինկած կըրնար ըլլալ. հաւանական էր որ ձգած ըլլար այն թաքսիին մէջ զոր վարձեր էր Թանիան տուն առաջնորդելու համար: Շարժավարը գտած էր թերեւս, բայց կառքին թիւը չէր յիշեր: Եթէ ոստիկանութեան դիմէր, անոնք ալ պիտի չկրնային մարդուն հետքը գտնել. ստիպուած պիտի սպասէին յարաբերութեան մէջ մտնելու համար քաղաքին թաքսիի կայաններուն հետ. այդ պարագային շատ ուշ մնացած պիտի ըլլար եթէ նոյն իսկ ճամբայ իյնար դէպի Էնկիւրի իբրեւ թէ ոչ եւ է անսովոր դէպք պատահած չէր:

(Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԸ

«ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ»

(ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑԻ)

Երբ Հայաստանի մէջ ալ սկսաւ բուռն եւ չարաշուք խաչակրութիւն մը գրչի մշակներու դէմ, ես յուսացի որ այդ ոճիրին դէմ ամէնէն առաջ, ամէնէն բուռն թափով պիտի ծառանար այն մտաւորականութիւնը որ ժամանակ մը կ'աղմկէր հրապարակը, իբրեւ բարեկամ Խ. Հայաստանի:

Կարծեմ այդ միութիւնն էր որ կոչուած էր ամփոփելու եւ լսելի ընել այն վրդովումը, զոր գաղութահայ մտաւորականութիւնը կը ըզգար Հայաստանի խոստմնալից, երիտասարդ գրողներու հանդէպ սարքուած նոր «Ապրիլ 24ի» մը հանդէպ:

Ի՛նչ միամտութիւն:

Եւ կրկին ոչ-տխողոսաւոր, նոյն իսկ «հակահայաստանեան», «հակախորհրդային» կարծուած շրջանակներէ միայն բարձրացաւ բողոքի, սրբտմանքի զուսպ արտայայտութիւններ Հայաստանի ողբերգութեան դէմ, ո- «Համազգային»ի Փարիզի մասնաճիւղը նախաձեռնարկ եղաւ յարգանքի ցոյց մը կազմակերպելու Հայաստանի գրականութեան նոր զոհերուն յիշատակին: Առանց այդ համեստ ցոյցին, որքա՜ն դատապարտելի պիտի ըլլար արդարեւ գաղթահայ գրողներու լռութիւնը՝ իրենց գըչեղբայրները հնձող ջարդին առթիւ:

Ներկայ պարագաներուն մէջ, շահեկան, քաջալերութեան արժանի ձեռնարկ մըն է ա՛յն Մատենաշարը, որով քանի մը Փարիզահայ մտաւորականներ կը փորձեն գաղթաշխարհին ծանօթացնել հին, մաքրելի ուղղագրութեամբ Հայաստանի զոհուած գրողներու ուշագրաւ երկերը:

Օգտակար ձեռնարկ անշուշտ, որովհետեւ Հայաստանի գրական բերքը քսան տարիէ ի վեր գրեթէ անծանօթ, անհաղորդ կը մնար արտասահմանի հետաքրքիր ընթերցողներուն. եւ ըսել որ երկրի այդ նորաշունչ գրականութիւնը մէկէ աւելի պատճառներով արժանի էր մեր հետաքրքրութեան, մեր համակրանքին:

Հետեւաբար, այդ նոր Մատենաշարը, ուր պիտի երեւան ուրիշ գրողներ, կը հասնի ճիշդ ժամանակին, եթէ ուշացած չէ արդէն: Անիկա կոչուած է գոհացնելու մնայուն պահանջ մը:

Պէտք է ըսել որ ներկայ Հայաստանի գրականութիւնը, — հակառակ վարդապետական նորելուկ հովերուն — չի կրնար անտեսել բոլորովին գրական աւանդութիւնը, զոր ժառանգած է, աւելի ճիշդ չի կրնար մերկանալ այն գեղջուկ աշխարհի շրջապատէն, որ այսօրուան մեր մայր երկրի տիրական հորիզոնը կը կազմէ: Աշխատաւորական, բանւորական գիծը, — որ կարմիր դերձանը կը կազմէ խորհրդահայ քերթողութեան, արձակին կամ ռոմանսուրին, մինչեւ այսօրուան գոփասող թմրկահարութիւններուն, — վարչաձեւի պահանջ է թէեւ մասամբ, բայց շատ աւելի ինքնաբեր արտայայտութիւննանիկա միջավայրի բնական, ընկերային, տնտեսական պայմաններուն:

Ակսել Բակունցի գրականութեան մասին ժամանակին արտայայտուած եմ «Հայրենիք» ամսագրին մէջ, դեռ այն օրերուն երբ խորհրդահայ գրականութիւնը, պահ մը քաղաքական կարգախօսներէ ազատ, խոստմնալից, յուսատու զարթօնքի մը նշանները ցոյց կուտար. երիտասարդ կենսաբարախ, հայ հողի, հայ մարդու սիրով տոգորուն տաղանդովը կը փթթէին, ծաղկէին ազատ, բեղուն ուռճացումով:

Այդ օրերուն, խորհրդահայ արուեստի, գրականութեան արձագանգները, որքան ալ ցանցառ, բայց խանդավառութեամբ կ'ողջունուէին:

Ախո՛ս, մեր ոգեւորութիւնը շատ տեւնուեցաւ. ու այդ երիտասարդներէն շատեր իրենց կեանքով քաւեցին ազատութիւնը, զոր միամտօրէն տըուած էին իրենց ներշնչումին:

Այդ երիտասարդներու մէջ Ակսել Բակունց կը զատորոշուի իր տաղանդով, իր գրականութեան շունչով եւ ոճով:

Պատմուածքներու ներկայ հաւաքածոն որ լոյս տեսած է Փարիզի մէջ, լիակատար գաղափար մը կուտայ Բակունցի գրականութեան բնոյթի մասին:

Բակունցի պատմուածքները զերծ են այն երկու հաւասարապէս վտանգաւոր հակումներէն, որոնք կ'ամլացնեն կենդանի արուեստը. վարդապետականութիւն եւ արուեստի ուղղափառութիւն:

Անիկա պարզապէս կ'արտայայտէ իր հոգեկան աշխարհը, որ ցոլացումն է արտաքին աշխարհի մը:

Եւ ինչ չքնաղ, պարզունակ բայց վէհ աշխարհ --- Արարատեան դաշտին մէջն ու ծայրը ծուարծլեռնական մի երկիր, ուր Բակունց ծնած, աշխատած, սիրած ու երազած է. սարալանջերէն վեր մագլցող, ձորերու մէջ մխրճուն «ծննդավայր» մի անկիւն, ուր բնութիւնը անաղարտ պահած է իր նախնական, շքեղ կուսութիւնը, եւ մարդիկ ալ անվերծանելի կը մնան իրենց նահապետական ջինջ պարզութեան մէջ:

Բակունցի պատմուածքները զգայուն, սիրավառ արտայայտութիւնն են այդ բնաշխարհին. բուրումնաւէտ՝ սարալանջերու հազարան վայրի ծաղիկներով, տրոփուն՝ խոխոջներու, շառաչներու, ղայլայլներու նուագով, վերջապէս բարբառուն՝ մարդոց պարզ յուզումներով, Բակունցի գրականութիւնը համակ թարմութիւն է, քնարականութիւն, պարզ, հաղորդական, անկեղծ զգայնութիւն: Զափազանց իմացական գրականութեամբ յագեցած, յոգնած մեր հոգիին, անիկա տպաւորութիւնը կ'ընէ ականակիտ, հովուական երգի մը. քաղաքներու խաժամուժէն բթացած մեր ըզգայարանքներուն ան կը բանայ խըրոխտ սարերու բնանկարը՝ ուր ջուրերու զուլալ գեղգեղանքը, օդին զով հեւքը, մարդոց միամիտ ու սրտաբուխ խոստովանութիւնները մեզ կը թեթեւցնեն, մեր մէջ կ'արթնցնեն առհաւական, առողջ կարօտներ:

Եւ այս ամէնը պատմուած անպաճոյճ, բնական, նիւթին հետ հաշտ լեզուով մը, տաք ու համակրական շեշտով. ոչ մէկ շպար, ոճի ոչ մէկ ոլոռում ու ծեքծեքում.

-- «... Աղմկող եղէգների արանքից նայում եմ Արարատին: Երեւում է մուգ կապոյտ ստուերը, վրան ձիւնի նման սպիտակ ամպ: Երբ օրօրւում է եղէգը, օրօրւում է եւ լեռան կապոյտ ստուերը, հազիւ նշմարելի ցօղում է գագաթի սպիտակ ձիւնը որ ցոլք է տալիս չիկացած օդում»:

Կամ սա միւս պատկերը.

-- «... Գիւղում մէկ - մէկ հանգչում էին կրակները եւ կրակների հետ լռում էին ձայները: Ներքեւը, գետափի մարգերում կանչում էր գիշերահաւը: Արտերից, դաշտերից եւ հեռի անտառից հովը բերում էր զով սառնութիւն եւ հազարաւոր խոտերի բոյր, որի մէջ աւելի սուր զգացւում էր սուսամբարի եւ արդէն չորացող դաշտի կծու հոտը»:

Հայրենի աշխարհ ... լեռներու սէգ սարաւանդներ ... ծննդավայր ... առանք ինքնին քնարականութեան, քընարերգութեան բնատուր աղբիւրներն են, երբ մանաւանդ կ'ոգեկոչուին անցեալի յուշերու մէջէն: Բակունց մասնաւորապէս զգայուն է յիշատակներու հանդէպ. իր առաջին պատմուածքը -- «Ծիրանի փողը» վերյիշում մըն է երբեմնի ուղեւորութեան մը դէպի լեռնական գիւղը. տետրակի մէջ չորցած սուսամբարի տերեւ մը կը բաւէ որ զգայ, արթննայ յուշը իր մէջ հին օրերու դէպքերու, դէմքերու, իմանայ բառերը անոնց, հաղորդուի այն օրերուն սիրով, յուզումներով ...

Եւ երբ իր յիշատակներուն խորէն կը բխին յիշատակներ ուրիշ անձերու, երբ կը վերյիշէ ինք թէ ինչպէս այս օրերուն, Զիանբերդի մէջ, լեռնցի Հապոն ալ իր պապենական Սասունի կարօտը կ'արտասանէ իր սրինգով, այդ ամէնը կը ստեղծեն դիւթական, հէքեաթունակ մթնոլորտ մը, ուր կ'օրօրուի ու կը ծփայ ընթերցողի երեւակայութիւնը:

--«... Փչեմ զիմ ծիրանի փող, էլման ծուխ բարձրանայ երդիքներէն, խմեմ մըր լաւ աղբըրներէն, չիմ քըտինք կաթա մըր քարերու վրէն, մըր Մարաթա բարձր սարի ամպ թող լիզա զիմ սիվտակ ոսկորներ» ...

Ու երբ այս քնարերգական զուլալ պատմուածքը կը վերջանայ սա բառերով.

«Զիանբերդ, Զիանբերդ ...

«Դու դառնում ես անպարտելի ամրոց, քո բարձր լեռները զարթել են եւ քո լանջերին հնչում են յաղթութեան երգերը:

«Մի վիթխարի ծիրանի փող, առանց հին ահի եւ նոր խնդութեամբ հնչեցնում է մեր արդար երգերը»:

Կը զգանք որ ասիկա տրամաբանական կապակցութիւն մը չունի բուն պատմուածքին հետ, եւ հեղինակը օրուան տիրող մտայնութեան պատշաճելու նպատակով միայն տեղի տուած է պիտի ըսեմ, այդ ակամայ եզրակացութեան:

Ոչ, Բակունց կոյր, կողմնակալ դիտումներու չի գիջանիր. նոյն իսկ «Սեւ ցելերի սերմնացանը», որ դըրուագ մըն է Հայաստանի խորհրդայնացման տագնապէն, մշակուած է այնպէս, որ բանաստեղծութիւնը եւ արուեստը զոհուած չեն քաղաքական տեսակէտներու:

Հեղինակը չի մեղանչեր, խեղաթիւրելով իրականութիւնը:

Պէտք չեմ տեսներ մանրամասնելու պատմուածքներու նիւթերը: Անոնք պարզ, ժուժկալ բայց անկեղծ զգայնութեամբ թաթաւուն էջեր են. ոչ թէ իմացական յղացումներ, այլ վաւերական ապրումներ:

Գրքոյկին սկիզբը դրուած են վերլուծական նիշեր՝ Բակունցի գրականութեան եւ կենսագրութեան մասին:

Կը յուսանք որ այս օգտակար նախաձեռնութիւնըմոռցուած չէ անտարբերութեան մէջ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՕՐ. ՄԱՐԹԱ ԲԱՂԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԵՒ

ԸՆԿ. ՍԵՊՈՒՀ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Ամուսնացած

Մարսէյլ, 30 Յուլիս 1938

մը պաշտօնավարած էր, որպէսզի իր զաւակներուն կարենայ փոքր գումար մը ձգել:

Հայ մարդ էր եւ հայ բանաստեղծ ...

«Մի՛ ասեր երբեք սրտով յուսահատ՝
Ի՞նչ կարէ անել միակ մի անհատ.
Լէգէոնք անեղ զինուորք կը կազմեն.
Երբ մէն մի մեղու չի դիմէ ի վարդ,
Թողու հոգն այլու, փեթակն այն
ատեն
Ա՜խ ի՞նչ կը կազմէ: Հա՛յ երիտասարդ
Դու կարես լինել հայրենեացդ շէմքին
Մի վէմ հիմնական, մի նեցուկ ուժգին
Դու քո հայրենեացդ միայն պէտք
հոգա՛
Լեռանց ստորոտը դու փոքրիկ,
անհարթ
Մի քար ես միայն, եւ սարերն իսկայ
Պէտք չունին քեզի, հայ երիտասարդ»:

Այո՛, այսպէս կը խօսէր Փէշտիմալճեան, եւ ինքն ալ ժրաջան մեղուներէն էր»:

Իբրեւ «վէմ հիմնական» քանի մը մարդասէր բժիշկներ ներկայացուցին, որպէսզի Եսկիւլապի նոր քուրմերը լրացնեն եւ կառուցանեն մարդասիրութեան տաճարը, որուն այնքան կարօտ է բազմաչարչար մեր ցեղը:

Քանի մը մարդասէր բժիշկներ մենք ալ կը ճանչնանք ներկայիս, սակայն չենք խօսիր անոնց մասին, չվիրաւորելու համար իրենց համեստութիւնը:

Քեաթիպեանը եւ իր նմանները թողունք հանգիստ: Արդէն չենք կրնար զիրենք անհանգստացնել: Մենք է որ կը կորսնցնենք, վերջ ի վերջոյ, մեր անդորրութիւնը, բռնուելով խղճի խայթէ:

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ ԿՆՔԵԼ

Հաշտութիւն կնքելու ձեւը, որ այժմ կը կայանայ դաշնագրութեան մէջ, ի հնումն կապուած էր կարգ մը արարողութիւններու: Օրինակ՝ երդումը, որ ձեւ մըն է դաշինք կամ համաձայնութիւն կնքելու, ընդհանրապէս սեռային բարոյականի վրայ հիմնուած էր, -- ատոր համար է որ, հին ատեն, երդում ընողները ձեռքը կը դնէին իրենց ամորձիքներուն վրայ, (ասկէ, (Փրանսերէնի մէջ, testament կամ attestation բառերը կը ծագին ամորձիք բառէն):

Կան նաեւ ուրիշ արարողութիւններ, ինչպէս արեան դաշինքը, որ կը կատարուի այս ձեւով նախնական ժողովուրդներու մօտ --- Երբ երկու ցեղապետներ վճռեն արեան դաշինք կնքել կամ եղբայրանալ արիւնով, կը մորթեն հաւ մը, կը փետտեն փետուրները, յետոյ երկուքի կը բաժնեն, լեարդը կը հանեն մէջէն եւ շամփուրի վրայ անցընելով կը խորովեն երկու բաժինները զատ զատ, ինչպէս եւ լեարդը: Անուհետեւ երկու ցեղապետները կը հանեն իրենց զգեստները կը մերկանան, կը լուացուին, յետոյ քով-քովի կը նստին ծալապատիկ, լեարդը կը կիսեն երկուքի, իւրաքանչիւրը իր ափին մէջ կը բռնէ լեարդին կէսը, միւս կողմէ կը խածնեն չուան մը երկու ծայրերը պրկելով, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ իրարու կապուած են անբաժան: Ցեղին երեւելիներէն երկու հոգի անոնց գլխուն վերեւ կը շարժեն իրենց սուրերը սրելու ձեւով, — այդ պահուն կ'արտասանուի երդումը, դաշինքը կամ նուիրական եւ անդրժելի խօսքը թէ յաւիտեանս իրարու կապուած են ցեղապետները, արենակից եղբայրներ դարձած:

Հաշտութեան դաշինքի ձեւ մըն էր նաեւ ամուսնութիւնը: Ցեղապետները, իբրեւ խորհրդանշան հաշտութեան, կնութեան կուտային իրենց աղջիկները: Արեան վրէժն ու պարտութեան ամօթը կը մարէր նման ամուսնութիւններով, — Լիւկիոյ Թագաւորը իրեն կը փեսայացնէ Բելլերոփոնը: Ակամեմնոն իր երեք աղջիկներէն մին, ո՛րը որ նախընտրէ, կ'առաջարկէ Աքիլլէսի: Եգիպտոսի քաջազունք կը պահանջեն Դանաւոսի յիսուն աղջիկները, հրաժարելու համար վրիժառութենէ: Արէս ութ տարի գերի կը պահէ իր զաւկին սպանիչը, Կադմոս, յետոյ զայն ամուսնացնելու համար իր աղջկան՝ Հարմոնիայի հետ, ի նշան հաշտութեան:

Այսպէ՛ս կը կնքուէր հաշտութիւնը դիցաբանական աշխարհին կամ նախնական ժողովուրդներու մէջ, բայց հանդիսաւորապէս կատարուած երդումները աւելի արժէք ունէին քան այժմեան դաշնագիրները, գրաւոր յանձնառութիւնները, հրապարակաւ յայտարարուած խոստումները, — ատոնց արժէքը ամէնէն ճիշդ կշիռով գիտեն գնահատել հիմա ... Հայերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

Վ. ՏԵՐԱՆԴԻՆ

Բլուրներու աղօթասաց բարձունքէն
Կ'անցնի զեփիւռն, եւ կը շարժին քնքշօրէն
Ծառերն ամէն, նըման սրտին որուն մէջ
Կ'արձանանայ մեծղի խոկում մը յանկարծ.
Հորիզոնները հանդարտ են այժմ, զերդ ծովուն
Մելամաղձիկ շարժանըրաւագն ու ափեր՝
Սեպտեմբերեան լուսանորոգ այգերուն.
Ես կը զմայլիմ պառկած դաշտերն օրուան մէջ,
Եւ հեռաւոր մինակութեանց մէջ նիրհող՝
Գետերն արծաթ, որոնց վըրայ սուրի պէս
Կը շողշողայ մայիսի այգն առաջին:

Մինակ եմ այժմ, ինչպէս խաղաղ երկնի մէջ
Արեւն հըզօր, եւ սա թուփերը բոլոր
Որոնք չունին ծաղիկ մ'իրենց տրտմութեան.
Օտարութիւնն իմ շուրջ յայրատ քրքիջով
Կը ծանրանայ ու մենութիւնս այս խոնաւ
Որ կը ծածկէ իմ զգացման ամէն մէկ
Շարժումն յստակ՝ կը պրկէ զիս. կը լըսեմ
Առանձնութեան մէջ տարուբեր ձայներու
Համերգն արդար, որոնք ի զո՛ւր կը ջանան
Լուսաւորել իմ ներաշխարհս, եւ ցանել
Ճառագայթներ իմ խաւարտչո՛ւտ խոկմանս մէջ:

Կը դիտեմ վազքն հիասթափուած առուակին
Որուն մարմնին գեղեցկութիւնն պեծուն
Կը յուզէ զիս, բայց ներշնչումն այս անհուն,
Որ կը լեցուի տակաւ հոգւոյս մէջ յուրթի՝
Զ'առթեր այլեւս իմ երփներանգ մըտածման
Լոյսով օծուն գերմարդկային հրճուանքներ.
Իմ կեանքիս մէջ կան դառնութեան յարաշարժ
Անզուսպ տարրեր. մինչ իմ խինդերս, որոնք ես
Քաղած եմ լայն քերթողական պահերէն՝
Իրենց եզրին ունին խոհեր, որոնցմէ
Կը թեւածեն տրտմութեան գորշ թռչուններ:

Իւրաքանչիւր դէմքի վըրայ կը տեսնեմ
Գիծերն ազնիւ իրենց երկրի՛ լեռներուն.
Եւ անոնց ձայնն ունի շառաչն ու մըմունջ՝
Իրե՛նց ծովուն, կամ հովե՛րուն որոնք միշտ
Կը հասունցնան անտառներուն մէջ լայնծիր.
Իմ ձայնիս մէջ չունի մասնիկն իր լուսեղ
Սա խոտերէն դուրս նետուող ակն անուշակ.
Իմ շրթներուս նրբահիւս գիծն, եւ ճակտիս
Դէմ հաւաքուող խոհերն ի զո՛ւր կը փորձեմ
Նոյնացնել մատաղ գըծին եւ ամպին
Որոնք կ'իջնեն հորիզոնէն դէպ' հովիտ:

Պէսպէս ծառեր, եւ պարտէզներ հոյլ առ հոյլ
Կը նային ինձ. ու ես կը զգամ որ հողն այս,
Որուն վըրայ իմ արիւնով եւ վշտով
Շաղախուած կեանքս, կը շրջի մո՛ւթ անդոհով՝
Չէ՛ ծընած զիս, չէ՛ սնուցած հոգւոյս մէջ
Ցոլքերն հայկեան, չէ՛ ներարկած ծուծիս մէջ
Ա՛յն պերճիմաստ իմացութիւնն՝ որ ընդմիշտ
Կը կապէ իմ տակնուվըրայ էութիւնս
Իմ հայրենի՛ խաչելութեան, վէրքերո՛ւն,
Որոնք ի՛մս են, որոնց արմատն իմ մէջն է,
Որոնց արիւնն իմ արեանս մէջ է յաւէտ:

Մինակ եմ միշտ. ժամանակէն եւ կեանքէն
Կ'ապրիմ հեռու. կ'ընտանենամ ես ինձ հետ.
Իմ հայրենիքս որոնելով ես ի՛մ մէջ.
Ու իմ կըզակս ժա՛յռն է որ ցուրտ հեգնանքով
Կը կարկառի պլիքներուն վըրայ զոռ՝
[illegible] ուռող հայրենական գետերուն.
Իմ շրթունքներս, իմ նայուածքներ ու հոգիս
Կ'ոգեկոչեն իմ շուրջ ժըպիտն այգային՝
Հեռաւոր մօրս, որուն կուրծքին վըրայ այժմ
Կը հակի գանկս, եւ որուն շուրթն իմ ճակտին՝
Կ'իջնէ մեղմիւ, ինչպէս արեւն հովտին մէջ:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Մերթ ընդ մերթ դուրսը հարուածներ կը շաչէին աննպատակ, խզելով գիշերուան մեռելականութիւնը, կարծես խարազանով մը:

Աստղերը կը կայծէին: Պատի մը գմբէթին տակ, ուր կը հաւաքուէին վիրաւորները, ճիչ ու ողբ կը հեծէր: Եւ խարոյկներու դուրս նետած տըժեւ, անտիպ ստուերները իրարու մէջ կը վազէին հազար ումէկ ծալարներով սատոտաւուն, իրարմէ կը բաժնուէին անձայն, անշշուկ, եւ յանկարծ նորէն ամէն ինչ կ'ընկղմէր մութին մէջ:

Իւղի պզտիկ լամբար մը տարտամ լոյս մը կ'արձակէր: Տղաքներ, կիներ, այրեր իրարու խառնուած փռուած էին գետինը եւ քնանային: Ծունկը ծընօտին քաշած, կռնակը պատին, նստած էր Լուսաւորիչ Կրապուլիճ եւ կը դիտէր բարեկամուհին, որ քնացողներուն քովէն զգուշաւոր անցնելով եկաւ անոր մօտ: Մազերը քակուած կը ծփային թիկունքին վրայ, գունատ դէմքին վրայ կը դարձէր ծիծաղ մը, որ կարծես փորագրուած էր բերանին անկիւնը: Աչքերուն լայնցած բիբերը անոր նայուածքին կուտային խորհրդաւոր բան մը, երբ յուշիկ ըսաւ Սիրանոյշին ---

«Վերջին զատատանին օր դեռ չըլուցա՞ւ: Քիչ առաջ արդէն Մելինէն ալ մեռաւ: Միւսները կը քնանան դեռ -- այնպէս ըսէ՛ք ...»: Մելինէ իրենց հետ միասին բնակող կիներէն մին էր:

Սիրանոյշ ծնրադրեց անոր քովիկը եւ ձեռքը կրած բաները դրաւ գետինը, -- տուփ մը ալեղանի վէրքի համար եւ քիչ մըն ալ վիրակապ:

Օրը կ'ըլլար, արշալոյսը բացուեցաւ: Նոր օր մը: Բերդին մէջ Հայերուն վիճակը յուսահատական կը դառնար: Գիտէին թէ իրենց ճակատագիրը կնքուած է, եթէ Թուրքերը պարտաւորէին զիրենք անձնատուր ըլլալ:

Պաշարուածներուն զրահին վերեւ կը սաւառնէր արհաւիրքը: Ամբողջ ընտանիքներ խօսք մէկ ըրին եւ վերջին ջուրին մէջ թոյն խառնեցին: Նստան բոլորակաձեւ, եւ ըմպեցին փոխադարձաբար իրարու կեանքի ...

Շատերը կը խնդային, ուրիշներ անբարբառ: Շատ չանցած՝ վրայ հասան ջղաձգական շարժումները, սարսուռները, դնդերներու կարկամութիւնը եւ կը գալարուէին գետինը, մինչեւ որ լռեցին եւ մահը տախտապարածեց զանոնք ...

Ոմանց վրայ շատ շուտ ազդեց: Դող մը, եւ ահա կը ճերմկնային անոնց մատներուն ծայրը եւ եղունգները: Բերաններին կը բանային եւ կ'իյնային մահացած: Դժնդակ, բարբարիկ թոյն մըն էր իրենց գործածածը, անագորոյն, աններող:

Անոնց շուրջ, այս զարհուրագին տեսարանին առջեւ, ուրիշներ կեցած կը դիտէին: Տղաք կը խաղային, ու մերթ ակնապիշ յուսահատութեան եւ մահուան այս դեհենական պայքարներուն՝ իրենց տարեկից կամ աւելի մեծ աղջիկներուն հետ, -- գոգցես թատերական տամի մը յարուցած հետաքրքրութեամբ: Աւաղ, բիւրիցս աւա՜ղ, կը թուի թէ այս մահասարսուռ օրերուն մէջ տեղի ունեցած այս անպատմելի դէպքերուն վայել շարժուձեւը այս էր .. Այո՛, այս ալ պիտի ըլլայ եղեր, մարդկային պատմութեան մէջ, ասանկ դէպքեր, պիտի ըլլան եղեր. եւ մանկունին, տանջ ու աղջիկ, աչքերնին խոշոր բացած, ջըղագար ձգտուած պրկուած, կը հետեւէին մահամերձներուն աղիողորմ շարժումներուն, թէ ինչպէս այրեր եւ կիներ իրարու պրկուած իրենց վերջին շունչը կը փչէին հեծեծագին, կսկծալի, ինչպէս անձկագին յուսահատութեան մէջ քար կը կորէին անոնց աչքերը, անփայլ կը յառաջէին ամայութեան մէջ: Կային որ յանկարծ ժայռէն վայր կը նետուէին խորը, ուր պատառ պատառ կ'ըլլային գետնին վրայ:

(9)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

մինչեւ շատ կարճ ատեն չէր նախարարներուն տեսակցութիւնը: Պերլինի ամերիկեան դեսպանն ալ երէկ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հանրապետութեան նախագահին եւ արտաքին նախարարին հետ:

Միջնորդը առ այժմ զբաղած է տեղեկութիւններ հաւաքելով: Յետոյ պիտի ձեռնարկէ բուն բանակցութեանց, եւ Փրակա պիտի մնայ որքան որ պէտք ըլլայ:

Հակահրէական գործողութիւնները կը ծաւալին եւ կը սաստկանան

Ինչպէս հաղորդած էինք, մինչեւ սեպտ. 30 պայմանաժամ տրուած է Գերմանիոյ հրեայ բժիշկներուն, ուրկէ անդին պիտի չկրնան դարմանել արիական հիւանդներ: Հրամանը կը վերաբերի ամբողջ Գերմանիոյ, բայց գլխաւորաբար ծանր պիտի ազդէ Աւստրիոյ վրայ ուր հրեայ բժիշկներու համեմատութիւնը շատ աւելի մեծ է: Անցեալ մարտին, երբ տեղի ունեցաւ Աւստրիոյ կցումը, Վիէննայի բժիշկներուն 52 առ հարիւրը եւ ատամնաբոյժներուն 70 առ հարիւրը Հրեաներ էին: Բժշկական համալսարանի փրոֆէսորներուն 45 առ հարիւրը Հրեաներ էին եւ 9 առ հարիւրն ալ մասամբ Հրեայ: Շատերը ձերբակալուեցան, իսկ մաս մըն ալ հեռացաւ երկրէն: Նոր հրամանը ամբողջովին պիտի կերպարանափոխէ Վիէննայի պատկերը՝ բժշկական տեսակէտով:

Լուրի մը համաձայն, անգործութեան դատապարտուած հրեայ բժիշկները ուրիշ ասպարէզներու պիտի պատրաստուին: Անհասկնալի կը թուի այս պարագան, քանի որ միւս բոլոր ասպարէզները փակուած են Հրեաներու առջեւ:

** Հակահրէական նոր յարձակողականն սկսաւ անցեալ յունիսին եւ կը շարունակուի նոյն թափով: Աղդանշանը տուաւ Տոքթ. Կէօպէլս, արեւակայքի տօնին առթիւ, դիտել տալով թէ տակաւին շատ Հրեաներ կը գտնուին Պերլինի մէջ: «Թող իրենց եկած տեղը վերադառնան, ազդարարեց քարոզութեանց նախարարը եւ երբեք բեռ չըլլան մեր վրայ»:

Հակառակ բոլոր արգելքներուն, դիտուած էր որ շատ մը Գերմաններ առեւտրական յարաբերութիւններ կը պահեն Հրեաներու հետ եւ կամ կը դիմեն հրեայ բժիշկներու: Ուստի նոր միջոցներ ձեռք առնուեցան: Այսպէս, Հրեաները վտարուեցան Սակարանէն: Յետոյ, յուլիս 7ին, օրէնք մը արգիլեց որ անոնք կալուածական միջնորդի եւ տուներու մատակարարի (ժէռան) գործեր վարեն:

** 1933ին հրեայ բժիշկներու թիւը կը հասնէր 6480ի, ամբողջ Գերմանիոյ մէջ, մէջն ըլլալով կէս-Հրեաները եւ Հրէուհիներու հետ ամուսնացած արիականները: Այս թիւը այժմ ինկած է 4220ի, որոնց 3748ը իրապէս հաստատուած են: Ամբողջ Գերմանիոյ մէջ բժիշկներու թիւն է 37.525, ուրեմն Հրեաները կը կազմեն 10 առ հարիւր համեմատութիւն մը: Միայն մայրաքաղաքին մէջ կան 1561 հրեայ բժիշկներ, 6949ի վրայ, այսինքն 22 առ հարիւր:

** Հետզհետէ նոր միջոցներ ձեռք կ՚առնուին, անտանելի դարձնելով Հրեաներու կեանքը: Վիէննայի մէջ բոլոր հանրային պարտէզները արգիլուած են Հրեաներուն համար: Պերլինի մէջ մասնաւոր նստարաններ սահմանուած են անոնց: Շատ մը քաղաքներու մէջ Հրեաները չեն կրնար հասարակաց բաղնիքները մտնել: Տարմշթատի մէջ սինէմաներն ալ փակուած են Հրեաներուն առջեւ: Յետոյ միջոցներ ձեռք առնուած են, Հրեաները քշելու համար իրենց բնակած տուներէն: Մամուլը միշտ կը յիշեցնէ թէ «անհանդուրժելի է որ Գերմանները բնակին Հրեաներուն հետ, միեւնոյն տանիքին տակ»: Ուստի, օրինաւոր կը համարուի որ տանտէր մը արտաքսէ հրեայ վարձակալը, չեղեալ համարելով պայմանագրութիւնը: Ուրեմն Հրեաները հարկադրուած են բնակիլ ցեղակիցներու տուներուն մէջ, ինչպէս եւ հրէական թաղերու մէջ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐՔԾԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ուրբաթ օրուան նիստին մէջ ծանր միջադէպ մը ծագեցաւ, երբ սրահէն ներս կը մտնէր Պ. Լէոն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան Ընդհ. քարտուղարը: Կարգ մը պատգամաւորներ եւ մանաւանդ ունկնդիրներ լուտանքներ արձակեցին: Նախագահը հարկադրուեցաւ 15 վայրկեան ընդհատել նիստը եւ բռնի պարպել սրահը, միայն պատգամաւորները ընդունելով: Պ. Ժուհօ իր ճառին մէջ աւելի քան անհրաժեշտ դատեց միութիւնը, նկատի առնելով ընդհ. կացութեան ծանրութիւնը: Համագումարը 238ի դէմ 862 ձայնով քուէարկեց բարոյական ղեկուցումը, ինչ որ կը նշանակէ թէ համաձայն է ոչ-միջամտութեան (Սպանիա), արհեստակցական միութեանց անկախութեան եւն.: (Համագումարի աշխատանքներու մասին պիտի գրենք առանձին):

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը պայմանագրութիւն մը կնքեց Ֆրանսական խմբակի մը հետ, որ 375 միլիոն ֆրանքի վարկ մը պիտի բանայ, հատուցանելի՝ 12 տարեվճարներով եւ 5 ու կէս առ հարիւր տոկոսով: Ամբողջ գումարը պիտի յատկացուի գնումներ կատարելու Ֆրանսայի մէջ:

Լոնտոնի սեղանաւորական շրջանակներն ալ տրամադիր են քանի մը միլիոն ոսկի փոխ տալու Պուլկարիոյ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի բանուորները կը շարունակեն գործադուլը, ձգձգելով թղթատարներու, բեռներու եւն. փոխադրութիւնը: Ալժերիոյ արտադրիչները ուժգին բողոքագիր մը ուղղեցին եւ որոշեցին երեք օր դադրեցնել պտուղներու եւ բանջարեղէններու փոխադրութիւնը:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԷ մը 1000 պաշտօնեաներ ցոյց մը սարքեցին Սէն Լազարի կայարանին առջեւ, բողոքելու համար կարգ մը պաշտօնակիցներու արձակման դէմ: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները եւ ձերբակալեց տասը հոգի, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան:

ՌՕՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ շինութեանց բանուորները ժողով գումարելով Լիոնի խորհ. իշխանութիւնը միշտ կ՚առարկէ թէ Ջանկուֆէնկի բլուրը ռուսական Աշխատանքի Սակարանին մէջ, միաձայնութեամբ որոշեցին ընդհ. գործադուլ հռչակել:

ԿԱՅԾԱԿԸ, ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԵՒ ԱՆՁՐԵՒԸ շատ ծանր վնասներ պատճառեցին ամբողջ երկրին մէջ, ուրբաթ գիշեր: Անտուն գործադուլ մը կայծակնահար եղաւ Պուլոնյի անտառին մէջ: Քարիւղի մթերանոց մը բռնկեցաւ Սէնթ Ուէնի մէջ: Պատչգամ մը փլաւ Իսի լէ Մուլինոյի մէջ: Փուասիի մէջ կայծակը տապալեց ժԱ. դարէն մնացած զանգակատուն մը: Խօռ է Լուարի մէջ եկեղեցի մը բռնկեցաւ: Ուրիշ տեղեր հազարաւոր ծառեր արմատախիլ եղան եւ բազմաթիւ անասուններ մեռան: Կայծակէն մեռան նաեւ քանի մը հողագործներ եւ ագարակներ կործանեցան: Հունձքերը մեծ վնաս կրեցին ամէն տեղ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութիւնները կը շարունակուին նոյն միօրինակութեամբ: Առջի օր ահաբեկիչները առեւանգեցին երկու ոստիկաններ: Ընդհարման մը ատեն սպաննուեցան երեք ահաբեկիչներ եւ վիրաւորուեցան եօթը հոգի: Ոստիկան մըն ալ սպաննուեցաւ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ պատերազմի մասին միշտ հակասական լուրեր կը հասնին: Ազգայնականները կը հաւաստեն թէ յաջողած են ճեղքել հանրապետական ճակատին աջ թեւը, իսկ այս վերջինները միշտ նոր յաղթանակներ կ՚աւետեն:

Կարպիս եւ Անգինէ Լուսպարոնեան կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց աղջկան՝

ՍԵԴԱ ԼՈՒՍՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ օգոստոս 4ին հիւանդանոց Բրէթոնոյի մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը կիրակի, 7 օգոստոս, առաւօտեան ժամը 9ին Անիէռի գերեզմանատան մէջ (Rue Dumesnil)

ՀԱՆԴԷՍ-ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՒՍԺԱԿ խումբի կողմէ (Լասիօթայի մէջ)
7 Օգոստոս կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 2ին
Կը նախագահէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ
կը բանախօսեն՝ Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ եւ ընկ. ԱՍ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ
կ՚երգեն՝ տիկին Լուսիկ Կարապետեան, տիկին Մառի Ստեփանեան, ընկեր Սարգիս Սարգիսեան եւ ուրիշներ:
կ՚արտասանեն՝ Օր. Սիրանուշ Յովսէփեան, ընկ.ներ՝ Ղուկաս Յակոբեան, Նշան Թանիկեան եւ Յ. Բրուտեան:
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՎԱՐՈՒԺԱՆ Կոմիտէի կողմէ
7 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն
AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ:
Կը նախագահէ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ
Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Առատ պիւֆէ:
փափաքողներ՝ իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:
Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. Սարսէլի «ՀՐԱՅՐ» եւ «ՌԱԶՄԻԿ» խումբերու հովանաւորութեամբ՝ «ՎԱՐԴԱՆ» Ենթակոմիտէի
7 Օգոստոս, կիրակի ՀՕՏԸ ՌՈՒԱՅի գեղածիծաղ պուրակին մէջ
Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ:
կը մասնակցի Թաւիսա ԳԱՐԵԳԻՆ՝ փոքրիկն ՌԷԺԻՆԱՆ կը պարէ հայկական եւ կովկասեան պարեր:
Անձրեւի պարագային խնճոյք տեղի պիտի ունենայ նոյն առթիւ Սալ-տը Նոսի մէջ:
Շոգեկառք առնել, կառ-տիւ Նոռէն եւ իջնել Սարսէլ Ճնտեւեալ ժամերուն.— 12.35, 13.50 14.35:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կ՚ԶՄԱԿԵՐՊՈՒԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՐ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ

7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8,
ՍԷՆԹ-ԱՆՏՐԷի օգաստն պարտէզին մէջ:
Կը նախագահէ՝ հայրենակից Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
կը բանախօսէ՝ հայրենակից Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ ուրիշ անակնկալներ:
Հայկական եւ եւրոպ. ընտիր եղանակներ պիտի նուագէ Ռատիօ ԱԼԳԱԶը:
Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը Պ. Պ. Գեղամ Պօղոսեանի, Հ. Սարգսեանի, Ա. Աւագեանի եւ Օր Տէր Նազարեթեանի կողմէ:
ՊԱՇՏՕՆՍ ԽՈՒՆԲԱԼ Է
Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 2.30ին
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

“ՎԷՄ,,

Լոյս տեսաւ ԻԲ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ — Ն. Աղբալեան՝ «Մտածումներ Ազգի եւ Դաւանանքի մասին». Ռ. Բերբերեան՝ «Պատրանքի շրջանից (Դ.)». Տոքթ. Վ. Յ. Թորգոմեան՝ «Յուշատետրէս» (Ը). Տ. Դէւոյեան՝ «Հետախոյզի մը յուշերը». Հ. Ն. Թորոսեան՝ «Տոքթ. Վ. Պէլք». Հին Թուղթեր — Հ. Աճէմեան՝ «Բագրատ վրդ. Թաւաքալեանի մասին». Հմ. Մանուկեան՝ «Դէպքերը Վասպուրականում» եւ Արամի նամակը. Անցեալէ. Յ. Քիւրտեան՝ «Սալաթին, Գրիգոր Տղայ եւ Լեւոն Ա.». Կեանք եւ Մշակոյթ. Գիրք եւ Մամուլ. Գրախօսական. Յաւելուած՝ Գիտ Մխիթարեան՝ «Պրագի-լեհայ գաղութը»:

Բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆր.
Մնացեալ բոլոր երկիրները՝ 3 տոլար:
Մնացեալ բոլոր երկիրները՝ 3 տոլար
Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.).
Բաժանորդներէն կը խնդրուի օր առաջ փակել իրենց հաշիւը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՆՔ-ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Յունիս-Յուլիսի միացեալ թիւը, յաւելուածական էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Մ՚րտիչ Պաքսամեան՝ Արփիար Արփիարեան, Ա. Չօպանեան՝ Բաշին-Ջաղեանի աշխատանոցին խմբանկարը, Գ. Եպսկ. Տրապիզոնի՝ Մշեցի Մշակը, Ն. Սարաֆեան՝ Բերքուած մը, Վ. Թոթովենց՝ Տրդատայ Թախտը, Վ. Նորենց՝ Բեզմնաւորում (քերթուած), Հրաչ Սարգիսեան՝ «Շահնամէ», Փ. Սմբատ՝ Վերադարձ գէպի Բնութիւն, Հ. Ա. Քիպարեան՝ «Կիլիկիոյ Զարչարանքը» գրքին մասին եւ ամսօրեակ:

Խմբագրութիւնը կը խնդրէ իր բաժանորդներէն եւ գործակալներէն փակել 1938ի հաշիւները:

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք:

Դիմել՝ Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9):

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42–69

Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:
Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

Մեծ Դաշտահանդէս — Գինեձօնութիւն

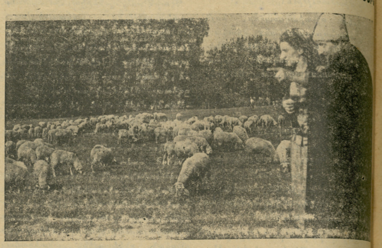
ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ կող…
ՓՕՆՏԻ ՇԷՐԻԻ ընկ. ԹԻՒՐՔՄԷՆԵԱՆԻ ծառաստանին մէջ
7 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան 8ը:
Պիտի ըլլան երգ, արտասանութիւն, բանախօսութիւն եւ անակնկալն…
Եւրոպական պարերը պիտի վարէ ճոխ ՕՐՔԵՍԹՐ մը:
Սիրով կը հրաւիրուին Վիէնի, Տէսինի, Սէն Մօրիսի, Նէօվիլի եւ շրջա… ընկերները եւ համակիրները:
ԳԻՆ՝ 5 ՖՐԱՆՔ: Փոքրիկներու համար կէս գին:
Շոգեկառքը կը մեկնի կար տը Լէսթէն առաւօտեան ժամը 8ին, Համ… խմբուել կայարանին առջեւ ժամը 8ին քառորդ մնացած:
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹ. ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— կար տը Լէոթ երթալու համար առնել 8, 11, 24 եւ 25 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ավընիւ Ֆէլիքս Ֆօր:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱԼՖՕՐՎԻԼ **CINEMA VICTOR HUGO**ի ՄԷՋ

ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30Ի…

Սինէ Սէթօ պիտի ներկայացնէ ԱՆՑՔԵՐ «ԱՆՈՒՇ» ՕՊԵՐԱՅԷՆ
ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐ. ՍԷԹԵԱՆԻ ՋԱՅՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԱՔ ՏԷՐՏԷՐԵ…
Յայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐԸ:
Արաբական հրաշապատումի ժապաւէնը հայերէն վերտառութեամբ եւ արաբական երաժշտութեամբ:
Նաեւ ՄԵԾ ԶԱՒԵՇՏ ՄԸ: ԿԷՍ ԺԱՄ ԱՆԸՆԴՀԱՏ ԽՆԴՈՒԼ:
ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐԱՆՔ:

Ր Ա Ֆ Ֆ Ի

Փարիզահայերու միակ վայելուչ ճաշարանը
Տէր եւ Տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆԻ
8, RUE MAUBEUGE, Paris (9).
Մէթրօ Cadet et le Peletier (Carrefour Chateaudun).
Հոնաիտի գտնէք ԱՆՍԱՐԱՏ կարագով պատրաստուած Արեւելեան եւ Եւրոպական կերակուրներու հարուստ ճաշացուցակ մը:
Անմրցելի մաքրութիւն եւ անթերի սպասարկութիւն, անհամեմատ մատչելի գիներով:
Ամէն տեսակ ճաշկերոյթներու, թէյասեղաններու եւ հաւաքոյթներու կը տրամադրուի սրահ:

ԿՏՐՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք անգլիական, … չեխոսլովաք կերպասներու՝ այր մարդոց վերարկուի, հագուստի, կանանց զգեստներու եւ հագուստներու համար: Առաջնակարգ կօշիկներ, ներմակեղէններ եւ նպարեղէններ: Ունակներու գրի ձեռքնայ: Չափաւոր գիներ:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**
Tél. Opéra 67-77

“ՇԻՐԱԿ„

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:
Անզուգական, անմրցելի, անխարդախ…
Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժ…բեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւ…թով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ…

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան Ս Լ Օ Ր Ի Ա

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք … արուեստական օղիներէ … ձեր ստամոքսը կ՚այրէ … գիշերները քուր կը խանգ… եւ կը վնասէ ձեր առո… ջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անմ… րատ, կազդուրիչ եւ ախորժ… ժաբեր ըլլալը հաստատ… ուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren…
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Mar…seille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damrémont, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 9 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3803

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շարք մը խորհրդածութիւններ եւս, Աթէնքի մեր պաշտօնակցին յուզած հարցերուն առթիւ։

—«Կը հարցնենք. ո՞րն է քու քաղաքականութիւնդ, Հայոց ազգ. մինչեւ ե՞րբ հրապարակին վրայ այս տեղքայլը. մինչեւ ե՞րբ այս քաղաքական անորոշութիւնը»։

Ընկեր խմբագիրը այս հարցումները կ'ուղղէ, այն մտածումով թէ գանե՛ր է բուն քաղաքականութիւնը, գոնէ կովկասեան հարցին առթիւ.— «Պէտք է միշտ նկատի ունենալ որ Ռուսը եւ Թուրքը օր մը վերջնապէս պիտի քշուին Կովկասէն, ու կովկասեան ազգերը պիտի մնան իրենք իրենց, ազատ ու անկախ»։

«Նոր Օր» ի՞նչ հիմքեր ունի, այսքան վճռական յայտարարութիւններ ընելու համար հարցի մը առթիւ որուն հանգոյցը ոչ մէկը համարձակած է քակել մինչեւ այսօր։

Եթէ մեր դասերը պիտի առնենք պատմութենէն, մանաւանդ մօտաւոր անցեալէն, փորձութիւնը մեզի կ'ըսէ թէ Ռուսը կրնայ քաշուիլ Կովկասէն, այս կամ այն դէպքին հետեւանքով, բայց կրնայ նաեւ վերադառնալ։ Զափազանց լաւատեսութիւն պիտի ըլլար գնդել թէ այլ եւս ի վիճակի չէ վերադառնալու։

Այդ նոյն անցեալը կ'ըսէ թէ երբ Ռուսը քաշուի, ետեւէն պիտի հասնի Թուրքը։

Եթէ կարգ մը երեւոյթներ այն տպաւորութիւնը կը գործեն թէ «կովկասեան ազգերը պիտի մնան իրենք իրենց, ազատ ու անկախ», առ նուազն տասը փաստեր ալ բոլորովին ուրիշ բան կ'ըսեն։

Օրինակ, 1920ին Ռուսը (բոլշեւիկը) վերադարձաւ երբ դեռ նոր կը վերակազմուէր, իբրեւ քաղաքական եւ զինուորական ուժ։ Ոչ-բոլշեւիկ Ռուսերն ալ երբեք հրաժարած չեն Կովկասէն։

Ահա, օրինակ, Մոսկուայի կարգ մը բացառիկ տնօրինութիւններն ու պատրաստութիւնները, Կովկասի պաշտպանութեան համար.— Խումբ խումբ գնդակահարուեցան Կովկասի — ինչպէս ամբողջ Խ. Միութեան — ամէնէն հաւատարիմ վարիչները, երկիր առ երկիր, իբրեւ դաւաճան եւ անջատական։ Տեղի ունեցան զանգուածային տեղահանութիւններ՝ սահմանամերձ շրջաններէն։ Օտարականները երկրէն եւ մանաւանդ Կովկասէն կը քշուին գունդագունդ։ Այլուր (հաւանաբար Ծայր. Արեւելք) փոխադրուած են տեղական զօրամասերը (հայկական, վրացական, թաթարական) եւ անոնց տեղ հաստատուած են ռուսական զօրքեր։ Ամբողջ երկրամասը ենթարկուած է պաշարման վիճակի եւն.։

Բայց ենթադրենք թէ այս բոլորը տագնապի ջղաձգութիւններ են եւ Կովկասը պիտի պարպուի։

Արդ, պատմութեան մնացեալ մասը կ'ըսէ.— Թուրքիա նոյնպէս չէ հրաժարած իր յաւակնութիւններէն, Կովկասի մասին։ Եւ կան «մեծեր», որ կը քաջալերեն զինքը, այդ ճամբուն վրայ։ Լեհաստան եւ Գերմանիա, Թերեւս ալ Իտալիա կ'ուզեն Խ. Միութեան տկարացումը։ Կ'օգնեն ալ, նիւթապէս կամ բարոյապէս։ Իսկ Մեծն Բրիտանիա աչքերը միշտ յառած Բագուի քարիւղին եւ Վրաստանի մանկանէզին, միշտ կը խրախուսէ Թուրքիան, օգնելու համար Կովկասի անջատման։ Ինչպէս որ 1920ին, երես դարձուց Կովկասի անկախ հանրապետութեանց, երբ տեսաւ որ անոնք ի վիճակի չեն պաշտպանելու իրենց գոյութիւնը եւ իր պատուար կամ յառաջապահ ծառայելու։

Չխորինք աւելի մանրամասնութեանց մէջ, որոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ։

Բուն իրականութիւնը շատ աւելի լղրծուն պատկեր մը կը ներկայացնէ, քան կ'ենթադրենք։

Մանաւանդ որ, «մեզմէ աւելի լաւ պատրաստուած» կովկասեան ազգերը — Վրացի, Թաթար եւ Տաղստանցի — իրենց երկուքուկէս կամ աւելի Միութիւններով կը հետեւին միայն մէկ ճամբու, — ճակատիլ Ռուսին դէմ, կռնակը տուած Թուրքին։ Մէկ մասը այդ ծրագիրը կը հետապնդէ մանուածապատ ճամբաներով, միւսը՝ շեշտակի, առանց դիմակի։

Եւ «Նոր Օր»ի խմբագիրը ի զուր կը կարծէ թէ անոնք «բազմաթիւ փորձեր ըրած են այդ Միութեան մէկ հաւասար անդամը դարձնելու Հայ ժողովուրդն ալ»։

Անոնք պարզապէս մէկ բան փորձած են եւ կը փորձեն մինչեւ այսօր, — մեզ ալ ձգել թակարդին մէջ, երեւութապէս անմեղ ծրագրով մը,— անկախութիւն եւ համադաշնակցութիւն։

Անոնք ատեն մը տրամադրութիւն կը ցուցնէին լսելու հայկական պահանջներն ու տեսակէտները, եւ 1921 յունիս 10ին ալ յայտարարութիւն մը ստորագրեցին հանդիսաւորապէս, որոշ յանձնառութիւններով։

Յետոյ, մէկ տարիէն միւսը, այդ պղատոնական յայտարարութենէն ալ ձեռնթափ եղան, եւ սկսան իրենց երգը երգել, աւելի [illegible] պակաս փափկանկատութիւն փորձելով։

Եւ այսօր այդ Միութիւններէն մէկը, ախորահաչակ «Պրոմէթէ»ն կառչած կը մնայ Պրիւսէլի Դաշինքին (առանց Հայերու մասնակցութեան), իսկ միւսը, «Կավկազ»ը, գիտէք թէ ի՛նչ կ'ըսէ, ռուսերէն, թրքերէն, ֆրանսերէն կամ անգլերէն (կը պատրաստուի տալ նաեւ հայերէն)...

Մէկ բան առոյգ է,— անոնք լրջօրէն կազմակերպուած, լայն ցանցեր փռած են երկրէ երկիր, եւ կը գործեն յամառ հետեւողականութեամբ, ամէն մը համբանքով։ Կարճ խօսքով՝ գործի վրայ են։ Եւ ամէն ուր որ հանդիպին, կը դիմաւորուին հետեւեալ հարցումով — Ո՞ւր են Հայերը...

Ահա այստեղ է որ մենք անկարելին պիտի փորձենք, զգացնելու համար ե՛ւ մեր ներկայութիւնը ե՛ւ քաղաքականութիւնը։

Այս է հիմնական իմաստը «ազգային միացեալ ճակատ»ին, ներսէն թէ դուրսէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

100 ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՆ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԴԻՐՔԵՐԸ

Տարօրինակ պատկեր մը կը ներկայացնէ Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը։ Մինչ բանակցական ծանուցագիրներ կը փոխանակուին երկու կառավարութեանց միջեւ, վէճը խաղաղութեամբ կարգադրելու համար, անդին ամբակոծութիւնները կը շարունակուին անընդհատ։

Շաբաթ օր հարիւր խորհրդային սաւառնակներ «օդանաւային ամենամեծ ցուցադրութիւնը» կատարեցին Ծայր. Արեւելքի մէջ, 500 ռումբ նետելով վիճելի դիրքին՝ Զանկուֆէնկի վրայ, երեք ժամ տեւողութեամբ։ Ճափոնի պատերազմական նախարարութեան զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդային օդանաւերը կրակ տեղացին ռազմական կէտերուն, երկաթուղիին եւ ուրիշ դիրքերու վրայ։ Յետոյ ռուսական զօրքը յառաջ խաղաց, առաջնորդութեամբ ամրաձիգներու, բաւական մօտենալով ճափոնական դիրքերուն, բայց ետ մղուեցաւ։

Մոսկուայի զեկոյցը բոլորովին ուրիշ բան կը պատմէ, ըսելով թէ ճափոնական դեսպանին խաղաղասիրական առաջարկներէն մէկ օր վերջը, ճափոնական զօրքը կրակ բացաւ եւ ուժգնօրէն ամրակոծեց խորհրդային հողը։ Խորհ. զօրքն ալ իր կարգին կրակ բացաւ եւ երեք ժամ վերջը ճափոնական թնդանօթները լռեցին։ Յետոյ խորհրդային օդանաւերն ալ յարձակեցան եւ գրաւեցին խորհրդային հողը։ Մեր զօրքը այժմ ամրապէս գրաւած է սահմանամերձ կէտերը որոնք կը պատկանին Խ. Միութեան»։

Ինչպէս կ'երեւայ, կացութիւնը անորոշ է տակաւին, թէեւ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ խորհրդային զօրքը ետ առած է Զանկուֆէնկը։

**Ճափոնական լուրի մը համաձայն, խորհրդային իշխանութիւնը 100 զինուոր եւ 2 - 3 թնդանօթ ղրկած է Քորէա։ Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ հինգշաբթի օրէն ի վեր 50 խորհրդային հրասայլեր ոչնչացած են։

** Մոսկուայի ճափոնական դեսպանը նոր հրահանգներ ստացած ըլլալով, կիրակի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լիթվինովի հետ, փութացնելու համար դիւանագիտական բանակցութիւնները։ Դեսպանը ուժգնօրէն բողոքեց մինչեւ հիմա եղած օդանաւային ամրակոծութեանց դէմ եւ ազդարարութիւններ ըրաւ։ Պատերազմական նախարարութեան ներկայացուցիչն ալ յայտարարեց.

— «Այլանդակ եւ վիրաւորական է տեսնել որ խորհրդային իշխանութիւնը կը շարունակէ յարձակումները Մանչուրիոյ եւ Քորէայի հողին վրայ, մինչ ատդին բանակցութիւններ կը կատարուին Մոսկուայի մէջ։ Բայց պէտք է համբերենք, որովհետեւ կ'ուզենք պահպանել խաղաղութիւնը։ Սակայն եւ այնպէս, մեր համբերութիւնն ալ սահման ունի, եթէ խորհրդային իշխանութիւնը շարունակէ գրգռել մեզ»։

** Խորհրդային վերջին զեկոյցը հրատարակուած էր առաջին զօրաբանակի (ծովային շրջան, Ծայր. Արեւելք) սպայակոյտին կողմէ։ Իրագէկներ այս իրողութենէն կը հետեւցնեն թէ լիազօրութիւն տրուած է մարաջախտ Պլիւխէրի, որպէսզի իր յարմար դատած եղանակով գործէ Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Մինչեւ հիմա զեկոյցները կը հրատարակուէին Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան կողմէ։ Կը նշանակէ թէ Խ. Միութիւնը այժմէն կը պատրաստուի բոլոր պատահականութեանց հանդէպ։

** Իտալական թերթ մը «Փոփոլօ տի Ռոմա» խմբագրականով մը դիտել կու տայ թէ՝ հակառակ շօշոր երեւոյթներուն, Խ. Միութիւնը պատերազմ պիտի չհռչակէ Ճափոնի դէմ։ Թերթին կարծիքով, խորհրդային իշխանութիւնը պիտի պարտուի, եթէ պատերազմ ծագի։ Այս առթիւ կը բացատրէ թէ Խ. Միութիւնը Ճափոնէն շատ վար կը մնայ թէ ցամաքային զօրքով եւ թէ նաւատորմիղով։ Թէեւ Մոսկուա գերազանց է օդանաւային ուժով, բայց թերթը չի կարծեր որ այդ ուժը կարենայ յաղթել ճափոնական տորմիղին։ Եզրակացութիւնը.— «Բայց կայ շատ աւելի ծանր իրողութիւն մը. հաւանական է որ Խ. Միութիւնը Եւրոպայի մէջ յարձակում կրէ հզօր թշնամիէ մը՝ Գերմանիայէն, եթէ պատերազմի բռնուի Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Այն ատեն վախճանը հասած պիտի ըլլայ խորհրդային իշխանութեան, նոյն իսկ Ռուսաստանի, իբրեւ անկախ պետութիւն։ Մեր սերունդին տեսած եւ տեսնելիք այնքան փառապանծ եւ ահարկու դէպքերուն մէջ, անհաւանական չէ անհետացումը կայսրութեան մը որ աշխարհի ամենամեծերէն մէկն եղաւ, եւ ատիկա պիտի ըլլայ կատարեալ արդարութիւն»։

Անգլիոյ գաղթային նախարարը Պաղեստինի մէջ

Պ. Մէլքըմ Մէքտօնըլտ, Անգլիոյ գաղթային նախարարը, Պաղեստին հասաւ օգոստ. 6ին, բոլորովին գաղտնի։ Անմիջապէս գնաց Երուսաղէմ եւ տեսնուեցաւ մարզպանին եւ Պաղեստինի հրամանատարին հետ։ Յետոյ Անգլիա վերադարձաւ օդանաւով։ Իր այցելութիւնը իմացուեցաւ, երբ մարզպանը ձայնասփիւռ կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, հանդարտութեան հրաւէր կարդալով»։ Նախարարը վերադարձին կանգ առաւ Մալթայի մէջ, նոր սահմանադրութեան հաշակման առթիւ։

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ անհրաժեշտ համարուած էր նախարարին Պաղեստին այցելութիւնը, անձամբ ուսումնասիրելու համար կացութիւնը, որ երթալով կը ծանրանայ։ Այցելութիւնը գաղտնի կատարուած է, տեղի չըտալու համար թշնամական ցոյցերու։

** Անգլիացի զինուոր մը եւ երկու ոստիկաններ սպաննուեցան շաբաթ օր։ Օգոստ.ի առաջին շաբթուն սպաննուած են 38 հոգի, վիրաւորուած՝ 70։ Սպաննեալներուն մէջ կը գտնուին հինգ Անգլիացիներ, հինգ ալ վիրաւորներուն մէջ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռաւ ժողովրդական արուեստագէտ Կոստանդին Ստանիսլաւսքի, որ եղած է Գեղարուեստական Թատրոնի հիմնադիրներէն մէկը։ 75 տարեկան էր եւ համաշխարհային համբաւ կը վայելէր։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ռազմափորձերը վերջացան կիրակի օր, չորս արկածներով, որոնց մէկուն մէջ հինգ հոգի ածխացան։ Փճացան հինգ օդանաւեր։ Ռազմափորձերուն արդիւնքը նպաստաւոր կը համարուի, երկրին պաշտպանութեան տեսակէտէն։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ թագաւորը ճամբայ ելաւ դէպի Հռոմ, խումբ մը հետեւորդներով։ Հաւանական է որ այցելէ նաեւ Փարիզ եւ Լոնտոն։

ՊՈԼՍՈՅ ՈՉ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

Ընկերակցութեանց օրէնքը կը գործադրուի

ԽՄԲ.—Այսօր երկրորդ էջին վրայ հրատարակած ենք շատ կարեւոր յօդուածաշարք մը, որ կը պարզէ Պոլսոյ ոչ-թուրք հասարակութեանց եւ մանաւանդ հայ համայնքին քայքայման համար մշակուած միջոցները։ Այդ միջոցներէն մէկն ալ ընկերակցութեանց օրէնքն է, որուն գործադրութեան մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք (3 օգոստոս).—

Ընկերակցութեանց օրէնքը շահակիցներուն հաղորդուած ըլլալով, այսօրուընէ սկսեալ ընկերակցութիւնները եւ միութիւնները պարտաւոր են իրենց գոյութիւնը պատշաճեցնել նոր օրէնքի տրամադրութեանց։

Նոր օրէնքին համաձայն, պիտի չթոյլատրուի գործունէութիւնը այն միութեանց, որոնք հիմնական օրէնքի Բ. յօդուածին ճշդած պետական վարչաձեւին հակառակ նպատակ կը հետապնդեն, ապահովութեան եւ անդորրութեան եւ հանրային բարոյականի անպատշաճ, քաղաքային եւ ազգային միութիւնները խանգարող, կրօնի, աղանդի սկզբունքներուն վրայ հիմնուած, տեղացիի եւ օտարականի նման հայրենակիցներու միջեւ երկուութիւն առաջ բերող ընթացք մը ունին, ոեւէ ձեւի կամ անունի տակ շրջանակային նպատակ կը հետապնդեն, ինչպէս նաեւ ընտանիքի, ցեղի եւ դասակարգի կոթնած՝ գաղտնի գործունէութիւն ցոյց կուտան։

Օրէնքը դեռ ուրիշ կարգ մը կարեւոր տրամադրութիւններ ալ կը պարունակէ։ Առայժմ գոյութիւն ունեցող ընկերակցութեանց մասին քննութիւններ պիտի կատարուին եւ օրէնքի տրամադրութեանց չպատշաճողներուն գործունէութեան վերջ պիտի տրուի։

** Վերջերս Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ նոր ընկերակցութեանց օրէնքին վիճարանութեան առթիւ, Աֆիոնի երեսփոխան Պ. Պերճ Թիւրքէր (Քէրէսթէճեան) հետ չահեկան արտայայտութիւններ ունեցած եւ ի մէջ այլոց ըսած է.

— «Փոքրամասնութիւն (էքալլիէթ) բառը խորթ կը հնչէ մեր ականջներուն։ Այս բառը որ քափիթիւլասիոնի շրջանի օտար պետութեանց քաղաքական խաղերուն գործիք դարձող դասակարգ մը կը յիշեցնէ, այլ եւս իմաստ մը չունի, քանի որ Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութիւն չկայ։ Ինչպէս յայտնի է, Իսթանպուլի մէջ հայ, յոյն եւ հրեայ հիւանդանոցներ կան։ Առանցմէ Յունաց հիւանդանոցին համար մեր բարեխնամ կառավարութիւնը 35 հազար ոսկի յատկացում մը ըրաւ, շնորհակալ եմ, ինչպէս որ անցեալները մեր ընկեր Սթամաթն ալ շնորհակալութիւն յայտնեց։ Արդեօք մեր բարեխնամ կառավարութիւնը օգնութեան չի՞ կրնար հասնիլ հայ եւ հրեայ հիւանդանոցներուն ալ, որոնք մինչեւ իրենց կոկորդը պարտքի տակ մնացած են։ Ասիկա յատկապէս կը խնդրեմ»։

Փոքրամասնութեանց դպրոցները կալուածատէրի զրկուած են

Ենիկիւրէն կ'իմացնեն.—Նոր որոշումներ տրուեցան թէ փոքրամասնութեանց վարժարաններու, օտար անհատներու, ընկերակցութեանց, հաստատութեանց, կրօնաւորներու եւ կրօնաւորուհիներու կողմէ բացուած դպրոցներու շէնքերը կալուածատուրքէ ինչ կերպով պիտի կրնան օգտուիլ։

Այս կարգի անձերու կողմէ վարուած դպրոցները երեք դասակարգի բաժնուած եւ ճշդուած է թէ անոնցմէ որոնք կալուածատուրքի ենթակայ կամ զերծ պիտի ըլլան։ Այս դասաւորումին համաձայն, Թուրք փոքրամասնութեանց վարժարանները, այն խորհրդածութեամբ թէ հանրային կրթութեան ծառայող հաստատութիւններ են, ամբողջովին զերծ կը կացուցուին կալուածատուրքէ։

Օտար անձերու եւ հաստատութեանց, կրօնաւոր եւ կրօնաւորուհիներու կողմէ վարուած դպրոցներուն շէնքերէն մինչեւ հիմա կալուածական տուրք կը գանձուէր։ Կրթական գործավարութիւնը ելմտական գործավարութեան տեղեկացուցած է թէ, ներկայիս այս կարգի վարժարանները հանրային կրթութեան կը ծառայեն, որով ասոնց դպրոցական շէնքերն ալ զերծ պիտի ըլլան կալուածատուրքէ։

Իսկ մասնաւոր վարժարանները, ինչպէս նաեւ փոքրամասնութեանց անհատներուն կողմէ բացուած անձնական վարժարանները, թէեւ հանրային կրթութեան գործին կը ծառայեն, բայց միաժամանակ շահ ալ կը հետապնդեն, որով այսպիսիներուն դպրոցական շէնքերէն կալուածատուրք պիտի գանձուի։

Իտալիոյ ցեղապաշտութիւնը եւ ճակատագրական հոսանքը

Օգոստ. 6ին լոյս տեսաւ Իտալիոյ ցեղապաշտութեան օրկանին առաջին թիւը, Լա Տեֆէզա Տէլլա Ռացցա (Ցեղին պաշտպանութիւնը)։

Յառաջաբանին մէջ, տնօրէնը, Ինթէրլանտի, կը բացատրէ թէ Իտալիա չէր կրնար անտեսել ցեղային խնդիրը ճիշդ այն պահուն, երբ կայսրութեան հաստատումով, տարբեր ցեղեր դրուած են իր տիրապետութեան տակ եւ երբ «շատ հին եւ յարձակողական ցեղապաշտութիւն մը, վարդապետական ցեղապաշտութեանց ամէնէն վայրագն ու ցնորականը, եբրայականութիւնը, բացէ ի բաց կը սպառնայ մարդկային ընկերութեան եւ կը փորձէ զայն ծառայեցնել իր անխոստովանելի նպատակներուն, մեղսակցութեամբ թշուառօրէն ապականած ժողովուրդներու եւ կուսակցութեանց»։

Տնօրէնը յետոյ կը պարզէ թէ նոր հանդէսը երեք բաժին պիտի ունենայ, — գիտական, վաւերագրական եւ վիճաբանական։

Կարգ մը ակադեմական յօդուածներէ վերջ, որոնց մէկուն հեղինակն է դատական նախարարը, հանդէսը յիշելով Հաննոսի գրաւումը Ֆրանսայի ալժիրեան զինուորներու կողմէ, կը ձգտի բազմաթիւ լուսանկարներով հաստատել խառն ամուսնութիւններէ ծնած զաւակներու այլասերումը։

Հանդէսը յարձակողական դիրք մը բռնած է մանաւորապէս Ֆրանսայի դէմ։ Քանի մը յօդուածներու մէջ ֆրանսական յեղափոխութենէն ծնած քաղքենի դասը կը նոյնացնէ եբրայականութեան հետ։ Այսպէս, յօդուածագիր մը դիտել կու տայ.

— «Հրեաները իրենք զիրենք շատ լաւ կը գտնեն ֆրանսական կարգուսարքին մէջ. անոնք են որ օգնեցին Ֆրանսայի՝ այդ կարգուսարքը հաստատելու։ Մատրիտէն Մոսկուա, Գահիրէ եւ Նիւ Եորք, ֆրանսական յեղափոխութեան բոլոր ապարէզներուն մէջ, կան Հրեաներ, մանաւանդ քաղքենիներ։ Ամէն ուր որ քաղքենի (պուրժուա) մը կայ, կայ նաեւ ֆրանսական կարգուսարքը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ ԷՎԳԱՖԻ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ

ԽՄԲ. — Իրազեկ աշխատակից մը երէք երկար թղթակցութիւններով կը պարզէ Պոլսոյ հայ հասարակութեան սպառնացող քայքայումը, իբրեւ հետեւանք էվգաֆի նոր օրէնքին, որ արդէն կը գործադրուի խստօրէն եւ որուն զանազան երեսները պարզած ենք օր օրին (*մէկ միւթեվէլլի եւն.*)

Ա.

«Էվգաֆի օրէնք», «միակ միւթէվէլլի», «մոմի եւ իւղագնի խնդիր»: *Չեմ գիտեր թէ արտասահմանի հայութիւնը կը տեսնէ՞ այս բացատրութեանց վարագուրած ողբերգութիւնը, երբ անոնց կը հանդիպի թերթերու մէջ:*

Ծանօթ է մեր համայնական մատակարարութեան դրութիւնը: Համաձայն ազգային սահմանադրութեան, որ 70ական թուականներուն վաւերացուեցաւ կայսերական հրովարտակով եւ օրինապէս դեռ կը մնայ ի զօրու, քանի որ քէմալական ռեժիմ նոր օրէնք չէ ջնջած զայն, *համայնքը կը կազմէ տեսակ մը բարոյական անձնաւորութիւն եւ ամէն ինչ կը կառավարուի* կեդրոնացեալ *դրութեամբ:*

Իւրաքանչիւր թաղ ունի իր թաղականութիւնը, բաղկացած 3-9 անդամներէ, համաձայն թաղին մեծութեան: Թաղականները կ'ընտրուին ժողովրդական ազատ քուէարկութեամբ *եւ ենթակայ են Կեդրոնական Վարչութեան, ամէն տեսակէտով: Մասնաւորաբար ստիպուած են ամէն տարի նոր պիւտճէ ներկայացնել Տնտեսական Խորհուրդին, ինչպէս նաեւ քննել տալ լրացած տարուան հաշիւները: Պիւտճէէն դուրս ըլլալիք արտակարգ ծախքերուն համար ալ պարտաւոր են դիմել նոյն Խորհուրդին եւ արտօնութիւն ստանալ:*

Թաղականներէն զատ կան կարգ մը Հոգաբարձութիւններ եւ Խնամակալութիւններ, որ ժողովուրդէն չեն ընտրուիր, այլ կը նշանակուին Կեդր. Վարչութենէն: Այսպէս են — աւելի ճիշդ՝ էին. — *Ազգային Հիւանդանոցի եւ Կեդրոնական Վարժարանի նման կարեւոր հաստատութիւններ, որոնց վարիչները պէտք է ըլլան փորձառու, զարգացած եւ դիրքի տէր անձեր: Ազգ. սահմանադրութիւնը չէ ուզած ժողովրդական քուէի պատահականութեան ենթարկել անոնց վարչութիւնը: Արդէն թաղային չեն անոնք, այլ* կեդրոնական *հաստատութիւններ եւ հետեւաբար գործնապէս ալ դժուար է քուէարկութիւն կատարել տալ անոնց համար:*

Իշխանութեան անցնելուն պէս, քէմալական վարչութեան առաջին գործը եղաւ կաշկանդել թաղային ընտրութիւնները: Թեկնածուներու ցանկը նախապէս կը հաղորդուէր Ոստիկանական Տեսչութեան, որ ամիսներով քննութիւն կը կատարէր թեկնածուներու մասին եւ սեւ գիծ կը քաշէր անոնց վրայէն որ մազաչափ կասկած կը ներշնչէին իբրեւ ազգասէր կամ նոյնիսկ մաքուր անձ:

Կը պատահէր նոյնիսկ որ քննութիւնը տեւէ մէկ երկու տարի, *կամ երբեք չվերջանայ: Այս կամ այն նկատումով, յարմար չէր տեսնուեր ընտրութիւնը:*

Երբ ցանկը յաջողէր դուրս գալ ոստիկանական մաղէն, այն ատեն ընտրութեան պէս բան մը կը կատարուէր չջնջուած անձերուն մէջէն: Երբեմն ալ, ինքը ոստիկանութիւնը կը ցուցնէր թէ այսինչ անձերը պէտք է ընտրուին:

Չմոռնամ ըսելու որ գործին մէջ կար նաեւ Հալք (Ժողովրդական) կուսակցութիւնը, որուն թաղային մասնաճիւղերը գիտեն իրենց շրջանակի Հայերուն եօթը պորտը: Չգիտցածներն ալ կը լրացնեն հայ գործակալները, որոնք կը վխտան ամէն կողմ: Ոմանք «զինուորագրուած» են, պաշտօնապէս արձանագրուած են եւ թոշակ կը ստանան պետութենէն: Ոմանք ալ — եւ ասոնք մեծամասնութիւնը կը կազմեն — «կամաւոր» են, ձրիօրէն կ'աշխատին, պարբերաբար նուէրներ տալով...:

Այս ձեւով, գործնապէս քայքայուած էր համայնական դրութիւնը եւ ամէն ինչ տեղի կ'ունենար ոստիկանութեան հրամանով: Ազգ. Վարչութիւնը անուանական էր եւ ստիպուած կը վաւերացնէր ոստիկանական կարգադրութիւնները, նոյնիսկ ամէնէն զայթակղալիցները: Օրինակ, չկրցաւ ձայն հանել, երբ Յովհաննէս Քէչէճեան (մականունեալ Շահին Գայա) *կոչուած սրիկայ մը կոխեց Ղալաթիոյ պատմական եկեղեցին, վտարեց խնամակալութիւնը եւ ձեռք առաւ ոչ միայն կալուածները, այլ եւ ահագին Կեդրոնական վարժարանը, Պոլսոյ միակ ազգային բարձրագոյն կրթարանը:*

Առաւ ու կողոպտեց, կողոպտեց ու հիւծեց ամբողջ համայնքը, սկսեալ յետին անհատէն մինչեւ Պատրիարքը: Երեւակայեցէք որ, համաձայն կառավարական քննութեանց, երկու տարուան ընթացքին ճիշդ 11,555 թրքական ոսկի խլացուց...:

Ահա այսքան ողբալի էր կացութիւնը: Կռնակ առած ոստիկանութեան, ամէն տեսակ խաչագողներ եւ լրտեսներ կը յաջողէին գալ ու տիրանալ իրենց ուզած հաստատութեան:

Եւ սակայն, նորէն բան մըն էր, քանի որ վարչական *էր եւ չկար օրինական, վերջնական կարգադրութիւն մը: Քիչ մը ջանք, բուռ մը դրամ, մէկ-երկու բարեխօսութիւն, եւ երբեմըն կրնայիր սրիկայ մը նետել տալ: Կը պատահէր որ ինքը կառավարութիւնը նետէր, երբ տեսնէր որ իր պաշտպանեալը չափը կ'անցընէ, գործը զայթակղութեան կը տանի, պաշտօնական մարմիններու անունը կը խայտառակէ: Այնպէս է որ տապալեցաւ Յովհաննէս Շահին Գայան, Ղալաթիոյ այդ պատուհասը:*

Ուրիշ մխիթարական կէտ մը: Հակառակ ոստիկանական բոլոր զտումներուն, ցանկերուն մէջ կը մնային նորէն կառավարական տեսակէտով անվնաս, բայց խորքով մաքուր ու պարկեշտ մարդիկ: Արդ, ասոնք որոշ չափով կը բարեխառնէին մթնոլորտը, կը յաջողէին գոնէ ձեւական կապ մը պահել Վարչութեան հետ, տարին մէկ երկու անգամ ներկայանալով անոր: Միւս կողմէ, պիւտճէն կը ղրկէին Տնտեսական Խորհուրդին, «առ ի վաւերացումն»:

Հարկ էր վերջ տալ այսքանին ալ, բոլորովին քայքայել համայնական կազմակերպութիւնը: Եւ վերջ տալ արմատապէս, *որպէսզի ոեւէ ընդդիմութիւն անօգուտ ըլլայ:*

Այսպէս է որ տխրահռչակ Իսմէթ Ինէօնիւն, նախորդ վարչապետը, ձեռք առաւ ազգային կալուածներու խնդիրը, *երբ տեսաւ որ վարչական խստութիւնները եթէ կը խանգարեն, չեն կրնար սակայն վերջնապէս քայքայել: Ինչ կ'ընէ չընէր, ժողովուրդը ճար մը կը գտնէ եւ կը պահէ իր դըպրոցն ու եկեղեցին: Հետեւաբար պէտք էր* արմատին տալ կացինը, չորցնել նիւթական հասոյթի աղբիւրը:

Ահա՝ էվգաֆի (*վագըֆներու*) *խնդիրը:*

Վագըֆ *արաբերէն բառ մըն է եւ կը նշանակէ* յատկացում, *պարզ հայերէնով՝* կտակ, նուէր:

Երկու տեսակ վագըֆ կայ. — իսլամական եւ ոչ-իսլամական: Իսլամականներուն համար հինէն ի վեր կայ մասնաւոր պետական ճիւղ մը, էվգաֆի տնօրէնութիւնը: Այս ճիւղը շատ ընդարձակ եւ հարուստ է, որովհետեւ իսլամ հաւատացեալներ մեծ կալուածներ եւ շէնքեր նուիրած են բարեգործական նպատակներու: Միւս կողմէ, երբ հայ հպատակ մը — իսլամ թէ քրիստոնեայ — անժառանգ *մեռնէր, անոր կալուածները կ'անցնէին էվգաֆի տնօրէնութեան:*

Կային նաեւ իսլամ անհատական *վագըֆներ: Օրինակ, հարուստ մը իր մէկ կալուածը կը կտակէ այսինչ մզկիթին եւ* այսինչ անհատը *կտակակատար կը կարգէ: Այդ անհատին մահէն յետոյ, անոր ժառանգորդը կտակատար* (միւթէվէլլի) *կ'ըլլար եւ այսպէս կտակակատարութիւնը* (միւթէ*վէլլիութիւն) կը փոխանցուէր սերունդէ սերունդ:*

Էվգաֆի տնօրէնութիւնը կը հսկէր այս անհատ կտակակատարները:

Քրիստոնեաներուն մէջ հազուադէպ է այս պարագան: Մասնաւորաբար հայ բարեգործները գրեթէ միշտ ազգին կտակած են իրենց կալուածները, ճշդելէ յետոյ յատկացումին նպատակը: Այսպէս է որ ունէինք Կտակաց Հոգաբարձութիւն մը որուն պաշտօնն էր մատակարարել կտակ-կալուածները:

Վագըֆներու *խնդիրը* քաղաքական *հանգամանք մըն ալ ունէր պետութեան համար: Էվգաֆի տնօրէնութիւնը վերէն վար կազմուած էր ընդհանրապէս* հոճաներէ *կամ մոլեռանդ իսլամներէ: Այսպէս է որ բազմաթիւ պաշտօնեաներ փաթթոց* (սարըք) *կը կրէին:*

Ասկէ զատ, անհատ կտակակատարներն ալ (միւթէվէլլի) *մոլեռանդ իսլամներ էին, քանի որ* վագըֆները *միայն մզկիթներու կամ* մէտրէսէներու *յատկացուած էին:*

Հետեւաբար, կառավարութեան շահը կը պահանջէր հաշուեյարդարի ենթարկել այդ կրօնական եւ քիչ մըն ալ անկախ տնօրէնութիւնը, մանաւանդ որ դրամի պէտք ունէր, իսկ էվգաֆը միլիոններ ունի, *ամբողջ աշխարհի մը կը տիրէ:*

Եւ ահա Զուիցերիայէն բերուեցաւ մասնագէտ մը՝ Լեհման: Այս մարդը ամիսներով աշխատեցաւ, պրպտեց բոլոր թղթածրարները եւ պատրաստեց տեղեկագիր մը, որով կ'առաջարկէր լուծուած հռչակել էվգաֆի վարչութիւնը եւ կալուածները փոխանցել պետական գանձին:

Անմիջապէս այդ իմաստով օրինագիծ մը պատրաստուեցաւ եւ յանձնուեցաւ Պետական Խորհուրդին, ինչպէս կը պահանջէ օրէնքը: Պետական Խորհուրդը ընդդիմացաւ վճռապէս, դիտել տալով որ երբ Թուրքիա լուծուած հռչակէ վագըֆները, *նիւթական ահագին վնաս պիտի կրէ: Որովհետեւ, ներկայիս բազմաթիւ* վագըֆ-*կալուածներ կան Սուրիոյ, Եգիպտոսի, Յունաստանի, Իրաքի, Պուլկարիոյ եւ այլ երկիրներու մէջ, եւ անոնց հասոյթները — որոնք* միլիոնաւոր ոսկիի *կը հասնին — ամէն տարի կը ղրկուէին Թուրքիա, համաձայն կտակագրերուն: Արդ, երբ Թուրք կառավարութիւնը ջնջուած հռչակէ կտակագրերը, այդ երկիրներն ալ պիտի գրաւեն իրենց հողին վրայ գտնուող* վագըֆները:

Դրամի վրայ *հիմնուած ըլլալուն համար, առարկութիւնը լսելի եղաւ: Թուրք կառավարութիւնը ետ առաւ օրինագիծը եւ ուրիշ մը պատրաստեց, պահելով* վագըֆներու *դրութիւնը:*

Ահա այս նոր օրէնքն *է որ աղէտ դարձաւ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց եւ մանաւանդ հայ համայնքին համար, ինչպէս պիտի տեսնենք յաջորդ թղթակցութեամբ:*

Ս. Ֆ. ԼԵՀՄԱՆ-ՀԱՈՒՓԹ

(Հեղինակ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ԱՅԺՄ» եռահատոր գործին):

Ի՜նչ փոթորկոտ օրեր: Երկինք կը գոռայ ու կայծակ կը զարնէ: Դեռ այս առտու տեսայ հաստաբուն ծառ մը որ կայծակնահար տապալած էր: Կայծակնահարուեցաւ հիմակ ալ հայութեան սըրտին մէջ: Ս. Ֆ. Լէհման Հաուփթ, հայածանօթ գերման գիտունը ոչ եւս է: Մեռեր է ան 78 տարեկան օրհնեալ հասակին մէջ, իյնալով իբրեւ հաստաբուն սօսի, որ մեր աշխարհին մէջ այնքան բարձր կ'անէր: Դեռ այս օրերս իր ընդարձակ գործին մէկ հատորը ձեռքս, կը դարձնէի ջղայնօրէն առաջին էջէն վերջինը ու վերջինէն առաջինը, ու կ'ըսէի ինքզինքիս թէ արդեօք հեղինակը ո՞ղջ է: Ու կ'ուզէի հետը թղթակցիլ, նամակ մը, մէկ նամակ ունենալու իրմէ իբրեւ յիշատակ: Ու մինչ տատանելով կը ձգձգէի, ահա, աս փոթորկոտ յետմիջօրէին, ուր կայծակ կը զարնէ ու ամպերը կը մռնչեն, գերման օրաթերթի մը մէջ կը հանդիպիմ իր պաշտելի անունին, իբրեւ վերնագիր հակիրճ կենսագրականի մը՝ խաչ մը քովիկը:

Լեհման - Հաուփթ մեռեր է:

Մեռե՜ր է ուսուցչապետը որ առանց աղմուկի գնահատեց մեր ժողովուրդը եւ իր գիտունի բեղուն կեանքը, ամբողջ կեանքը նուիրեց անոր փառահեղ անցեալին ու տխուր եւ վտիտ ներկային ուսումնասիրութեան: Գործ որուն վերջին հատորին տակ կը գրէ 1920*ին. «Ժողովուրդ մը որ բնաջնջուեցաւ ընդհանուր պատերազմին, դժբախտաբար յաջողապէս»: Ու կը [illegible] թրքական նենգութիւնները, զինքը իրենց կողմը շահելու՝ որուն համար հաւանաբար Պոլսոյ համալսարանը կանչեցին այդ շրջանին: Բնաջնջուեցանք դժբախտաբար, մեծ գիտուն, ու անգամ մըն ալ դժբախտաբար՝ քու պատուախնդիր ու ազնիւ ազգիդ թոյլտուութիւնովը կատարուած ըլլալով այդ անարգ ոճիրը:*

Չկրցայ երեք հատորը մէկ քով քովի ունենալ, թէեւ կ'ուզէի ուսումնասիրութիւն մը գրել «Յառաջ»ի համար, միշտ ալ վարանելով, որովհետեւ գործը ընդարձակ է, 1500 ծաւալուն էջերով, ու պէտք ունի ժամանակի, հանդարտ սրտի ու անվրդով ջիղերու, բաներ որ ինծի կը պակսին: Բայց այդ եռահատոր գործը, Հայոց քննական պատմութիւնը հին հին դարերու, ծանօթ շատ քիչերուն, կը սկսի նախա-Հայաստանով, բեւեռագիրներու ընթերցումէն, ու կը վերջանայ «դժբախտաբար յաջողապէս բնաջնջուեցան»ով... Ու անաչառ կերպով կ'ըսէ թէ այս ժողովուրդն ալ երբեմն բան մը եղած է: Թերեւս շատ աւելին քան ինք գիտէ իր մասին: Եղեր է մեծ պետութիւն Տիգրան Բ.ի օրով: Ու իր հետ եւ իր հողին վրայ տեղի ունեցած է հին Հռոմի երկու կարեւորագոյն պատերազմներէն մէկը, ըստ Մոմսէնի եւ իրեն Լէհման Հաուփթի: Լուկուլլոսի առաջին բախումը Տիգրան մեծի հետ. Տիգրանակերտի մօտ, եւ Հայոց պարտութիւնը: Հոն է որ արքայից արքան, բոլոր ժամանակներու մեծագոյն Հայը, ըսած է Հռոմի սակաւաթիւ լեգէոնները տեսնելով. «Ի՞նչ են ասոնք, եթէ զինուոր են խիստ քիչ են, իսկ եթէ պատգամաւոր՝ խիստ շատ են»: Բայց այդ օրը, այդ պահուն, այդտեղ, իր կայսրութեան ճակատագիրը պիտի վճռուէր: Որովհետեւ Հայերը այն ժամանակ բարբարոսներ էին բաղդատմամբ հռոմէական զինուորութեան, ու Լուկուլլոսի փոքրիկ այրուձին ռազմագիտական կարեւոր բլուր մը բարձրանալով զարմանալի յարձակեցաւ ու հայկական այրուձիին մէջ այնպիսի շփոթութիւն մը ձգեց, որ հայկական մեծ բանակը նահանջի դիմեց, տակաւին կռիւի չմտած:

.. Ահա մեր օրերուն կը շիջի ծերունի տիտանը որ հայ անցեալը քրքրեց փոշիներուն տակէն, անոր վրայ խոկական պատմութեան լոյսը յաճախ դափնիներ սփռելով:

Թող այս հապճեպ տողերը ըլլան, իր թարմ հողակոյտին վրայ, ծաղիկներ, որ երախտապարտ հայ ազգը կը սփռէ, իրմէ շռայլօրէն ընդունած դափնիներուն ու լոյսի անսպառ շտեմարաններուն փոխարէն:

Ե. ՔՈՉԵԱՆ

ԱՅՆԹԱՊԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Օգոստոս) — *Յուլիս 31ի կիրակին տօնական օր մը եղաւ Մարսէյլի գաղութին համար: Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու Միութեան Մարսէյլի Շրջանային Վարչութիւնը իր տարեկան հանդէսը նուիրած էր Այնթապի հերոսամարտին եւ այդ առթիւ զոհուած նահատակներու յիշատակը յաւերժացնելու նուիրական գործին մասնակցելու հրաւիրած էր նաեւ բազմաթիւ Միութիւններ:*

«Ռազմիկ Օր»ը այս տարի եւս արդարացուց իրեն կապուած յոյսերը: Տօնակատարութեան կը մասնակցէին Հայ Լեգէոնական, Տարօն Տուրուբերանի, Սալնոյ-Ձորի, Վասպուրականի, Սեբաստիոյ Իշխան գիւղի, Բաբերդի, Քղիի, Երզնկայի, Կարճկանի, «Զարթօնք» երիտասարդաց, Սէնթ Անթուանի եկեղեցասէր Հայուհեաց Հայ Արիներու, Վասպ. Սէնթ-Անթուան մասնաճիւղի, Հայ Մշակութային եւ այլ Միութեանց, ինչպէս նաեւ Կ. Խաչի Պոլըվար - Օտտոյի եւ Սէնթ-Անթուանի (Լավիսթ) մասնաճիւղերու: Սէնթ-Անտրէի օդասուն պարտէզը առաւօտէն լեցուիլ սկսած էր: Եկած էին հինաւուրց ուխտաւորներու նման եւ սեղանները լիքն էին բարիքներով: Ամէն կողմ եռուզեռ, երգ ու ծիծաղ կար: Ռատիօ «Այգաբաց»ը իր տեղը գրաւած էր: Բեմն ու մուտքը զարդարուած էին հայ եւ ֆրանսական եռագոյներով: Կարգադիր Յանձնախումբը զբաղած էր նախապատրաստական աշխատանքներով:

Նոյն օրը չորս շրջաններու մէջ հանդէսներ կային եւ հակառակ այդ իրողութեան, նոյնիսկ հեռաւոր արուարձաններէն եւ թաղերէն հայրենակցական խումբեր փութացեր էին դէպի հանդիսավայրը, ուր Ռազմիկի օրը պիտի տօնուէր:

Կէսօրին եկան նաեւ Հայ Լեգէոնական Միութեան ներկայացուցիչներ եւ անդամները, միասին բերելով իրենց յաղթական դրօշակը, որ բուռն ծափերով ողջունուեցաւ եւ տեղաւորուեցաւ Համ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան դրօշի կողքին: Շրջանիս մէջ գտնուող երկու զինուորական միութեանց այս հարազատ եղբայրակցութիւնը շատ մեծ տպաւորութիւն գործեց հանդիսականներուն վրայ:

Ժամը 2ին հանդիսավայրը հասաւ Միութեան նախագահը գնդապետ Տիգրան Բաղդասարեան, որ ողջունուեցաւ ջերմապէս:

Հանդէսը բանալու պահուն, քաղաքէն հասնող հանրակառքի վակոնները մեզի կը բերէին նոր հանդիսականներ: Ու քիչ ետք, դաշտը, քովընտի միջանցքներ եւ շրջափակն ու սրճարանի զոյգ սրահները լեցուած էին: Հարկ եղաւ նոր աթոռներ ու նստարաններ բերել դուրսէն: «Ռատիօ»ն նուագեց «Մարսէյէզ»ը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Անոր յաջորդեց «Մեր Հայրենիք»ը եւ օրուան նախագահ Գ. Յովհ. Հայկազունեան սկսաւ իր բացման խօսքը: Նախագահը բացատրեց հերոսամարտներու արժէքը, շեշտեց զանոնք տօնելու անհրաժեշտութիւնը, կարգ մը կարեւոր թելադրանքներ ըրաւ եւ իր ճառը վերջացուց հայրենաշունչ խօսքերով:

Հանդէսի գեղարուեստական բաժնի առաջին մասին մէջ երգերով, արտասանութիւններով իրենց մասնակցութիւնը բերին օրիորդներ՝ Ն. Ղազարեան, Աստղիկ Հայրապետեան, Փ. Աճէմեան, Վ. Վարօնեան, Գ. Տէր Նազարէթեան, Մարի Գասպարեան, Պ. Պ. Ա. Բրուտեան, Ն. Մանուկեան եւ ուրիշներ, բոլորն ալ ծափեր խլելով: Առանձնապէս ուշագրաւ էին Օրիորդներ՝ Ն. Ղազարեանի, Ովսաննա Մուրատեանի զուգերգները որոնց դաշնակով կ'ընկերակցէր օրիորդ Անժէլ Յովհաննէսեան:

Գամբռնէր Թրէզի Եկեղեցասէր Հայուհեաց Միութեան սաները երգեցին «Տալուորիկ» եւ այլ խմբական երգեր: Արտասանեցին՝ Թ. Գէորգեան, Ֆ. Եղամեան, Անահիտ Հրթինեան, Է. Մարգարեան, Վարդանեան, Խաչատրեան եւ ուրիշներ:

Հրապուրիչ էր Մարի Գասպարեանի «Հայաստան» եւ «Ազատն Աստուած» (ֆրանսերէն) արտասանութիւնը:

Առաջին բանախօսն էր Այնթապի Հերոսամարտի ականատեսներէն Գ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (124)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Trads : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ. Ժ. Մ.

Ուրիշ ճար չկար. ուղղակի դեսպանատուն պիտի երթար, պաշտպանակին կորուստը պիտի յայտնէր անոնց ու պիտի սպասէր արդիւնքին: Կառապանը չափ ծանր ոտքերով քարափէն հեռացաւ, Թաքսիմ մտաւ ու դեսպանատան հասցէն տուաւ շարժավարին: Այնտեղ հասնելուն բացատրեցին իրեն թէ դրասենեակներու բաժինը գոց էր բայց քարտուղարը յարակից բնակարանին պարտէզն էր:

-- Մինա՞կն է, հարցուց Փիթըր ծերունի սպասաւորին:

-- Ո՛չ, պարոն, քանի մը ուրիշ պարոններ ալ կան. ձեր անունը տանի՞մ իրեն...

-- Այո՛... ոչ ... վարանեցաւ Փիթըր ու ինքնիրեն հակասեց շուարելով այն տագնապէն զոր հիմա պիտի դիմաւորէր. կ'ուզէր քանի մը վայրկեան եւս շահիլ իր ուժերը հաւաքելու համար:

-- Ես անունս անձամբ կը հաղորդեմ, աւելցուց, շնորհակալ եմ, հարկաւ զիս կը ճանչնաք, այնպէս չէ՞ ... անցեալ երեքշաբթի Լոնտոնէն պայուսակ մը բերի եւ յաջորդ օրն ալ Լէյտի Քէվընտիշին այցելութեան եկայ, կը յիշէ՞ք ...

-- Ես շատ աւելի կանուխէն կը յիշեմ ձեզի, Պ. Փիթըր, խնդաց ծերունին. Լէյտի Ուէնքօրթին քով կ'աշխատէի ժամանակին եւ դուք բարեկամներով մեզի կու գայիք արձակուրդներուն... բայց քանի մը տարի կայ ըսածս ...

-- Անշո՛ւշտ. ուրախացաւ Փիթըր. ձեր դէմքը ծանօթ երեւաց ինծի երբ անցեալ օր հոս էի ... ձեր անունը ... կեցէ՛ք ըսեմ ... Հօքինզ է, այնպէս չէ՞...

Այո՛. ինչ լաւ օրեր էին Պ. Փիթըր. թէեւ ձեր կատակներով բաւական կը խենթեցնէիք զիս ...

-- Աղէկ ժամանակ կ'անցընէինք չէ՞. Ծերունին խնդաց նորէն, բայց յետոյ յանկարծ տխրեցաւ:

-- Շատ ցաւ զգացի -- ներեցէք որ կը վերյիշեմ -- այո՛, ցաւ զգացի Մէյըրհէտի դժբախտ միջադէպին համար ..

-- Ուրեմն դո՞ւք ալ իմացեր էք, պատասխանեց Փիթըր, որ ընկրկում մը ունեցաւ ու մտածեց այն սարսափելի կացութեան մասին որուն մէջ կը գտնուէր այդ պահուն:

-- Այո՛, Պ. Փիթըր. այս օտար երկրին մէջ մեզի համար հետաքրքրական բան չկայ եւ լուրեր կը սպասենք մեր հայրենիքէն. իշխանը Թուրք ըլլալուն ամբողջ շաբաթ մը այդ միջադէպին մասին խօսեցանք ... անշուշտ արժանի էր իր կերած ծեծին ... երբեմն հոս ալ կու գայ ... ոչինչ մարդ է ... բայց ձեզի եւ Պ. Տէսթիմին համար շատ գէշ եղաւ ...

-- Զա՛ր բախտ, ըսաւ Փիթըր, յետոյ ծերունի սպասաւորը շարունակից հանդարտ շեշտով մը.

-- Զարմանալի է, այնպէս չէ՞, որ դուք երկուքդ ալ այստեղ էք այսօր ..

-- Այստե՞ղ, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք ...

-- Հարիւրապետ Տէսթիմը այս առտու հասաւ ... սարսափելի վիճակ ունէր... պարտէզն է հիմա ...

-- Խնդրե՛մ, Հօքինզ ինծի ծառայութիւն մը պիտի ընես ... գնա՛ ըսէ իրեն որ հոս գայ, բայց միւսներուն ոչ եւ է բան չհասկցնես ...

-- Ամենայն սիրով, եթէ կարելի ըլլայ, Պ. Փիթըր, պարոններէն ագին բերել դիւրին է, բայց գործին մէջ աղջիկ մը կայ, եթէ չեմ սխալիր ...

-- Հոգ չէ ... գնա կանչէ ... ըսէ իրեն որ ստիպողական է, շատ ստիպողական.. .

Փիթըր չիտակը չէր գիտեր թէ Սուիթին ինչպէս կրնար օգտակար ըլլալ իրեն, բայց քարտուղար Թինտըլ Ուիլիըմսին հետ ունենալիք տեսակցութենէն աւելի կը վախնար քան Վերջին Դատաստանէն. կը փնտռէր բարեկամ մը, որպէսզի անոր պատմէր իր գլխուն եկած փորձանքը:

Երբ ծառան հեռացաւ, Փիթըր բազկաթոռին մէջ ինկաւ ու թաշկինակով սրբեց իր քրտինքները: Տխուր արտայայտութիւն մը ունէր եւ կը զարմանար թէ շատախօս ծերունին որ եւ է ակնարկ չէր ըրած այդ մասին: Ոտքի ձայներ հասան իր ականջին, վեր բարձրացաւ: Սուիթինն ու Տայանան էին որ պարտէզէն կու գային թեւ թեւի: Երկուքն ալ ուրախ ու գոհունակ արտայայտութիւն մը ունէին: Բարեւեցին զինքը միաժամանակ:

-- Հէլօ՛, Փիթըր ...

-- Ի՞նչ լաւ բան որ այստեղ ես ...

-- Շնորհակալ եմ, ըսաւ Փիթըր. ես ալ ուրախ եմ որ հոս էք ... այսպէս միասին ...

Տայանա զգածուեցաւ պահ մը. Սուիթին խնդաց ու յետոյ զարմացած հարցուց.

-- Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ. յուզուած վիճակ մը ունիս ...

-- Այո, յուզուած եմ, ըսաւ Փիթըր ու դարձեալ բազկաթոռին վրայ նետուեցաւ. նորէն «տետրակիս վրայ մելան կաթեցուցի», ոչ, աւելի գէշը ըրի ... այս անգամ «տետրակս մելանին մէջ թաթխեցի» ...

-- Պ. Քարուն քիչ մը անհանգիստ է կարծեմ, ըսաւ Սուիթին ծառային որ իրենց ետեւէն կու գար. կրնա՞ս դեղ մը բերել ...

- -Անշուշտ, պարոն, մեծկակ գաւաթ մը օղի, ըսաւ Օրիորդը կարծեմ ...

-- Ըսէ տեսնենք, եղբայր, ի՞նչ է եղաւ, հարցուց նորէն Սուիթին, երբ ծառան դուրս գնաց:

-- Երբ իմացայ որ հոս էիր, կանչել տուի քեզ, որպէսզի եղած չեղածը պատմեմ՝ քարտուղարին հետ չտեսնուած ու կախաղան հրաւիրուած ...

-- Ի՞նչ ապուր կերար նորէն, հարցուց Տայանա. դրամներդ թատրոնի աղջիկներուն վրա՞յ ծախսեցիր, թէ անամօթ առաջարկներ ըրիր Լէյտի Քէվընտիշին ...

-- Աստուած վկայ, ո՛չ, հազար անգամ աւելի գէշ բան մը պատահեցաւ ... քարտուղարը կրողը տանելիք ծրար մը յանձնած էր ինծի, [illegible] տանելու համար .. կորսնցուցեր եմ..

-- Ի՞նչ, ապշեցաւ Սուիթին:

-- Օղին բերի, պարոն, ըսաւ ծառան անոր քովն ի վեր:

-- Շնորհակալ եմ, ըսաւ Փիթըր:

-- Հատ մըն ալ ինծի բեր, աւելցուց Սուիթին. պարտէզը պիտի ըլլանք ... Բայց՝ Փիթըր, հոն աւելի գով է եւ կրնաս ամէն բան պատմել առանց ընդմիջումի ...

(Շար.)

...ղասարեան, որ խմբագրուած ...մը ներկայացուց Այնթապը, իր ...ական գիւղերով, մշակութային ...կով, նիւթական բարեկեցու-...մը: Նկարագրեց Այնթապի ազ-...յինքը պատերազմի ընթացքին, ...ամարտէն առաջ եւ վերջը: Թը-...այ գինուորական ուժի քանակը, ...ամեմատմամբ թրքական բազմա-...ուժերու հետ, չնչին թիւ մը ...կեր: Ամայ կարգ մը դրուագ-...պատմելով, Այնթապի հերոսա-...փառաբանած հերոսներու գով-...բուռն ծափեր խլելով: ...ուրախ զարմանալ երգից ազգային, ...իւն ընծեր երգեր, որոնցմէ ...բեմ հրաւիրուեցաւ գնդ. Տէր ...ասարեան, որ ըսելեց իր ճառին

...«Ուրիշ ժողովուրդներու նախ-...ուսկեր» երբ հարկադրուեն ...կանուին, անոնց օժանդակեցին ...ընց ծանր հրեաներին, իրենց հրա-...երը, գնդացիրներն ու մեքենական ...մաները: Մինչդեռ հայ ազգի ...յամախ զրկուած այդ բոլորէն եւ ...կորմին միակ, մէկ բան միայն ու-...ւեր ցուցաբերելու,— իր կուրծքը: ...Արաբեւ պատերազմը իրական ...րհնութիւն է ինչպէս անհատի մը, ...նչպէս եւ ամբողջ ազգի մը: 1915ին ...այ ժողովուրդը չերցաւ հրապարակ ...էջ հասարակական դիմադրական ար-...յայտութիւն: Կասկեծ կարգադրո-...ը պակսեցաւ, որովհետեւ այդ փոր-...ութեան համար պատրաստուած ...ինք գտնուեցար: Ինչպէ՞ս տեսուր ...իտի ըլլար մեր կրաւորական պատ-...ւթիւնը, եթէ հրապարակ չգային ...ու մը ընտիր ղեկավարներ եւ մահ-...ուան բեկէններ, որոնք ի պա-...տիւ հայ ժողովուրդին ապացուցին ...ուին թէ Հայերն ալ ընդունակ են ...ազմական մեծ գործեր կատարելու: ...Այո, ապացոյցը ակներեւ է: Սկսած ...կապից ծովէն մինչեւ Հայկական ...Տօզը բոլորս եւեւէ, հպարտու-...թեամբ կրնանք յիշել Բաքու, Արա-...աթեան դաշտ, Վասպուրական, Տա-...րօն, Գարահիսար, Ուրֆա եւ ...Այնթապ: Հայկական Տօզի շուրջ Հա-...յոց գիրը աւելի նշանակալից եղաւ: ...Երէ Ֆրանսեան օգնութեան հասաւ հե-...րոս ճէպէլ Մուսային, ատոր փոխա-...րէն մենք մեր արեան տուրքը տուինք ...եւ մեր ռազմական կարեւոր գործակ-...ցութիւնը բերինք անգլիական եւ ֆը-...րանսական բանակներուն Արարայի, ...Կիլիկիոյ, Հաճընի, Մարաշի, Այն-...թապի եւ Ուրֆայի բուռն պայքարին: ...Աւա՜ղ, ճիշդ է որ բոլոր այս զոհա-...բերութիւնները չհասցուցին մեր ամ-...բողջ երազին իրականացման, սակայն ...իր որոշ արդիւնքը ունեցաւ: Առաջին ...ան է որ մենք այսօր ունինք մեր հայ-...րենիքը Խորհրդ. Հայաստանի տուրքը: ...Հայկական Տօզի շուրջ համախմբը-...ուած է հայկական մեծ զանգուած մը: ...Իսկ արտասահմանի մէջ ցրուած հը-...կայ հայութիւնը տունէն ու տեղէն եւ ա-...մէն ինչ կորսնցնելէ վերջ, իւրացուց ...միակ բան եւ ամենագլխաւորը -- հայ-...րենիքի ազատութեան գաղափարը: ...Զինադադարներ ընաւ: Վերջին տա-...րիները նորէն մարտութիւն մը իրակա-...նութիւն կը դառնայ: Այդ իրականու-...թիւնը այն է որ դաշնագիրները երբեք ...յաւիտենական չեն, ու արդէն իրարու ...եւեւէ պատռուին անոնք: Միթէ ...կարգը պիտի չհասնի՞ մեր թիւերն ու ...ուքերը չղթայող անխիղճ եւ անար-...դար դաշնագրի ոչնչացման եւ խոր-...տակման »:

Այս ճառէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ

Միութեան անդամներէն Պ. Գրմպըլ-եանի դուստր, Օր. Հերա, որ մեր գաղութին մէջ լայն ժողովրդականութիւն կը վայելէ: Օրիորդը երգեց «Հայաստան», «Զմեռն անցաւ» եւ «Հօ Պըճինկօ» երգերը, որոնք մեծ հաճոյքով ունկնդրուեցան, աւելցնելով հանդէսին փայլը, օրիորդը որ նորահաս երգչուհի մըն է, կրնայ մեծ յառաջդիմութիւն կատարել:

Հանդէսի նախագահ Պ. Տիրան Թէքէեան (Հայ Լեգէոնական Միութեան նախագահ) անակնկալ պատճառով մը քաղաքէն բացակայելով, կարդացուեցաւ իր ողջերձ - նամակը:

Կարճ դադարէ մը ետք, տեղի ունեցաւ պարգեւաբաշխութիւնը, որմէ ետք դարձեալ շարունակուեցան սեղանները եւ սկսաւ ուրախութիւնը, որուն մինչեւ ուշ ատեն մասնակցեցան գրեթէ բոլոր հանդիսականները:

Հայ Կամաւորներու եւ Մարզիկներու Միութիւնը անգամ մըն ալ պատեհութիւն ընծայեց մեզի հայրենի յիշատակները վերապրելու, Այնթապի եւ այլ հերոսամարտերու հերոսներու յիշատակները յարգելու եւ համագործակցութեան գեղեցիկ օրինակի մը արդիւնքները վայելելու:

Հայը հայ պիտի կրնանք պահել, եթէ բոլոր Միութիւնները եւ անձերը իրենց կենդանի օրինակներով ջանան իրագործել համագործակցութեան նուիրական գաղափարը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ Ի ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ ծընեւէն.—

Զուիցերիա եւս մասնակցեցաւ է-վիանի խորհրդաժողովին աշխատանքներուն: Տարագիրներու հարցը շատ կը շահագրգռէ զինքը: Գերմանիոյ հետ սահմանակից ըլլալով, բազմաթիւ օտարականներ շարունակ կ՚անցնին սահմանը եւ Զուիցերիա կ՚ապաստանին, մինչ միւս կողմէ այլ երկիրներէ Զուիցերիա եկած եւ հաստատուած օտարականներու թիւը կը հասնի 9 առ հարիւրի: Այս համեմատութիւնը զարմանք չի պատճառեր անոնց որ գիտեն թէ Զուիցերիա ապաստան-երկիր մը եղած է հինէն ի վեր, — Կրօնական Բարեփոխութեան եւ յետոյ ընկերային յեղափոխութեան շրջանին՝ շատեր ընտանիքներով կուգային ապաստան փնտռել Զուիցերիոյ մէջ: Կալուինականները, Ֆրանսացի տարագիրները՝ Արհաւիրքի օրերուն, Իտալացի հայրենասէրները, գերմանացի հանրապետականները, Լեհերը, եւ ուրիշ շատեր կուգային ապահովութիւն գտնել Զուիցերիոյ մէջ, վստահ թէ ուրիշ պետութիւններ, քաղաքական ճնշումով կամ բռնի ուժով, պիտի չկարենան ստանալ իրենց վտարումը:

Ճիշդ է որ պարագաները որոշ բարեշրջութիւն մը կրեցին: Զուիցերիա, որ 4 միլիոն բնակիչ ունի, այժմ կը հաշուէ 355,000 օտարական, որոնց մեծ մասը տարագիր չի համարուիր այլեւս: Մեծ մասը կը գործակցին հելվետեան հանրապետութեան բարգաւաճումին, եթէ կան ուրիշներ ո-րոնք նուազ օգտակար են հանրութեան: Բայց Զուիցերիա այլեւս չի կրնար լայն բանալ իր դուռները ամէն անոնց առջեւ, որոնք կուգան ապաստան խնդրել: Իր վիճակագրութիւնները ձմեռը կը հաշուեն 100,000 գործազուրկ: Նպաստի եւ խնամատարութեան իր գործին համար ծախսուած գումարը երկրին կ՚արժէ 40 զուիցերական Ֆրանք ամէն մէկ բնակիչի վըրայ, եթէ բազմանալ գաղթականներու օգնութեան գործը, չի կրնար այլեւս տեւական բնակարան մը հայթայթել անոնց, երբ իր իսկ զաւակներէն 400,000 հոգի ստիպուած են լքել երկիրը ապրուստի միջոց մը ճարելու համար այլուր:

Այն պահուն երբ դրացիները կը փակէին իրենց դուռները, Զուիցերիա հիւրընկալեց բազմաթիւ Աւստրիացիներ, սակայն հասկնալի է թէ ի՛նչ դժուարութիւններու հանդիպեցաւ իբրեւ հետեւանք գաղթային այդ շարժումին, հակառակ իր նախանձախնդրութեան, որ ցոյց տուաւ հանդէպ այդ անբախտներուն: Ինչպէս Զուիցերիոյ ներկայացուցիչը դիտել տուաւ Էվիանի մէջ, թրանզիթ երկիրներու աշխատանքը նուազ ծանր կը դառնայ, երբ ապահով ըլլան թէ տարագիրները պարզ ճամբորդներ են: Այսպէս Զուիցերիա վստահութեամբ կը սպասէ որ եղրակացութեան մը յանգի մնայուն կոմիտէն, որու կազմութիւնը առաջարկուած էր Միացեալ Նահանգներու կողմէ, որ կանուխէն միջոցներ ձեռք առած էր ընտրութիւն կատարելու համար երկրին օգտակար անձերու:

Հարկ է արձանագրել որ Զուիցերիա հպարտ է իր հողին վրայ հաշուելով հաւատարիմ բազմաթիւ բարեկամներ, բայց կ՚ուզէ շրջահայեաց ըլլալ, չվնասելու համար երկրին աշխատանքի խճողուած շուկային՝ զանգուածովի հասնող նոր տարագիրներով:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Յուլիսի սկիզբը, Լոնտոնի մէջ գումարուեցաւ թատրոնի միջազգային 11րդ համաժողովը, — 10րդը գումարուած էր Վիէնի մէջ երկու տարի առաջ:

Բացման նիստին կը նախագահէր Քէնթի դուքսը: Ներկայ էր նաեւ Ֆրանսայի կրթական նախարարը, Ժան Զէ, շրջապատուած ֆրանսացի թատերագիրներէն՝ Ժիւլ Ռոմէն, Լընորման, Անրի Բլէր:

Իր կարգին խօսք առնելով, Ֆրանսայի կրթական նախարարը փառաբանեց ժողովրդային թատրոնը, եւ այս առթիւ յայտնեց թէ կ՚աշխատի ստեղծել թատրոնի պետական վարչութիւն մը, որ հովանաւորութեան տակ պիտի առնէ ոչ միայն պետութեան կողմէ նպաստաւորուած թատրոնները, այլեւ երկրին բոլոր թատրոնները, այն համոզումով որ անհատական ձեռնարկները չեն կրնար լուծում մը տալ թատրոնի հարցին, թատրոնի զարգացման: Պետութիւնը պարտաւոր է մայրաքաղաքի թատրոններուն չափով հոգածութիւն ցոյց տալ գաւառական թատրոններուն, հիմնել հակայ սրահներ, ուր ժողովրդային բազմութիւնը պիտի կարենայ աժան գինով տեղ գրաւել եւ հաղորդուիլ թատրոնի նոր ոգիին հետ: Պէտք է վերջ տալ այլեւս այն կարծիքը թէ գաւառական կամ ժողովրդային թատրոնը ստորին է մայրաքաղաքներու բարձր թատրոնին, ընդհակառակն թատրոնը պէտք է մօտեցնել ժողովուրդին, ղայն ղարձնելով զանգուածներու արտայայտութիւնը: Բայց թատրոնը գործիք մըն է միջազգային մտաւորական համերաշխութեան, ազգերու ներդաշնակ հաղորդակցութեան, — այսպէս կաբելի է ըսել թէ թատրոնը կիրքերու պարպումի միջոց մըն է, միջոց մը մաքրելու եւ սրբագործելու հոգիները: Պէտք է ուժ տալ թատրոնին զարգացման, առանց երբեք ազդուելու շատերու յոռետեսութենէն թէ ձայնասփիւռը եւ շարժանկարը վնասեցին թատրոնին: Ընդհակառակն, շարժանկարը եւ ձայնասփիւռը կը նպաստեն թատրոնին զարգացման, կը բաւէ որ միացուին ճիգերը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐ

ԱՎԻՆԵՕՆ.— Այս տարի ալ տօնեցինք Խանասորի 41րդ տարեդարձը, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջանային կոմիտէին, «Գար Փիօնիէ»ի սրահին մէջ: Սրահը լեցուած էր երկսեռ բազմութեամբ: Օրուան նախագահ ընկեր Կ. Ճանիկ-եանի բացման խօսքէն վերջ հնչեց «Կարկուտ տեղաց»ը: Օրուան բանախօսներն էին ընկերներ՝ Ա. Մարտիրոսեան եւ Ա. Քէօսէեան, որ պարզեցին մեր ազատագրական պայքարին զանազան երեսները:

Բանախօսութիւններէն վերջ, եղան արտասանութիւններ եւ երգեր: Արտասանեցին ընկերներ Ռ. Մահտեսեան, Մ. Պապօեան, Պ. Պ. Գէորգ Սահակ Սարխօշեաններ, Օր. Ա. Մատօեան, փոքրիկ Յարութիւն Սափօրղեան, Օր. Ն. Գաբրիէլեան, փոքրիկ Ա. Սարխօշեան: Երգեցին ընկերներ՝ Մ. Սեթեան, Ղ. Գաբրիէլեան, Յարութիւն Թօփալեան, Պ.Պ. Հ. Օվիկեան, Հայկ Արամ Պապեան եւ ուրիշներ: Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ Բանուոր»ով: Յետոյ, ունեցանք ընկերահամակրական խնճոյք մը ընկեր Գաբրիէլեաններու տունը, մինչեւ առաւօտեան ժամը 4: Երկու համակիր երիտասարդներ անդամ արձանագրուած ըլլալով, երդման արարողութիւնը կատարեց ընկեր Ա. Մարտիրոսեան:

ԼԵՒՈՆ ՕՎԻԿԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Տաւրոս» խումբը դաշտահանդէս մը սարքած էր յուլիս 31ին, Խանասորի տարեդարձին առթիւ, Սուրսի անտառին մէջ: Ժողովուրդը կը համնէր իրարու ետեւէ, բեռնաւորուած ուտելիքներով: Ժամը 3ին օրուան նախագահը ընկ. Ճիհանեան հանդէսը բանալով, խօսք տուաւ օրուան բանախօսին ընկ. Տոքթ. Կիլիկեցիի որ մանրամասն պատմեց թէ ինչպէս տեղի ունեցաւ Խանասորի արշաւանքը, թէ մեր կտրիճները փոքր թիւով ինչպէս կռուեցան մեծ ուժի մը դէմ եւն.: Յետոյ Պ. Մաճառեան արտասանեց ընկ. Ա. Հարոնեանի «Յարգանք քեզ»ը: Այնուհետեւ սկսան երգի ձայներ լսուիլ ծառերուն տակ: Երդ, արտասանութիւն, արեւելեան թէ եւրոպական պարեր իրարու կը յաջորդէին: Պզտիկները կանանչ խոտերուն վրայ թիթեռնիկներու պէս ծառէ ծառ կը վազվզէին: Ժողովուրդը պահ մը յիշեց հայրենի յիշատակները: Աճուրդի դրուեցան տապկուած հաւ մը եւ շիշ մը շամփանիա եւ կոկիկ գումար մը գոյացաւ: Շահեցաւ Պ. Խ. Կիւլպօլեան: Իրիկուան մօտ տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը.—

360 թաշկինակ մը, 400 խողանակ, 43 մատիտ, 353 երեք գաւաթ, 327 երեք անձեռոց, 323 երեք թաշկինակ, 255 երեք գաւաթ, 459 փողկապ, 398 պնակ մը, 76 պզտիկ պահարան մը, 419 երեք գաւաթ, 462 մատիտ մը, 272 երկու գօլօնիա, 380 պնակ մը, 247 կէս լիտր անուշահոտ, 2 թաշկինակ մը, 278 գիրք մը, 361 երեք գաւաթ, 231 ժամացոյց մը, 269 տուփ մը օճառ:

Ժամանակը անցած էր արդէն: Դուրսէն եկողները սկսան կամաց կամաց երթալ, տեղացիները երբեք բաժնուիլ չէին ուզեր, եթէ յաջորդ օրը գործ չըլլար: Վերջապէս ժամը 10ին բազմութիւնը ցրուեցաւ գոհ տրամադրութեամբ:

Գ. Մովսէսեան

Ց. Գ.— Վիճակախաղի առարկաները ստանալու համար դիմել ինծի, 47, Av. de Genève.

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ՒՐ Է ԵԼՔԸ ...

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ էջմիածնի վերջին ողբերգութեան լուրերուն առթիւ (27 յուլիս).

— «Գոհ պիտի ըլլայինք, եթէ որ եւ է կերպով կարելի ըլլար պարզել իրականութիւնը, եւ «սխալ» ըլլար մեր բովանդակ տեղեկատուութիւնը: Կ՚ըսենք սխալ, ոչ թէ սուտ, որովհետեւ պէտք պիտի ըլլար անմարդկային, հրէշային հակումներ վերագրել մեր թերթերուն ու թղթակիցներուն, ենթադրելու համար թէ անոնք կրնան «սուտ» խօսիլ ու գրել, բան մը չեղած տեղը հնարել ու երեւակայել, պարզապէս հաճոյքներ մաքրելու կամ Խ. Միութիւնը վարկաբեկելու համար:

Արդ, այս գոհունակութիւնը չունինք մենք, ինչպէս այլապէս մտածողները չունին իրականութիւնը պարզած ըլլալու գոհունակութիւնը:

Մտահոգ են անոնք, անոնցմէ պարկեշտները, այնքան, որքան մենք, էջմիածնի կացութեամբ եւ ապագայով:

Այսօր, սակայն, առնուազն մէկ բան որոշ է, բոլորին համար. այն՝ որ էջմիածինը այն չէ, ինչ որ էր երէկ. եւ այն չի կրնար ըլլալ, ինչ որ էր մինչեւ իսկ քանի մը ամիս առաջ, այսինքն՝ երբ ողջ էր Խորէն կաթողիկոսը:

Այսքանը գոնէ որոշ է եւ յստակ:

Այսօր առնուազն, էջմիածինն ալ, իր հոգեւոր կապովն ու գործառնութիւններովը, մաս կը կազմէ ընդհանուր «լուծարք»ին:

Անգամ մը եւս ընդգծելէ ետք, թէ պիտի փափաքէինք, որ սխալողը մենք ըլլայինք, չենք կրնար սակայն ծածկել մեր մտահոգութիւնը՝ գաղթահայութեան կեանքին ու գործերուն նկատմամբ:

Գիտենք, թէ Խ. Հայաստանը չի հետաքրքրուիր, չուզեր եւ չի կրնար հետաքրքրուիլ գաղթահայութեամբ. էջմիածինը, մանաւանդ այսուհետեւ, ոչինչ կրնայ ընել, եթէ նոյն իսկ պահէ կերպով մը իր գոյութիւնը:

Արդ, ի՞նչ պիտի ընէ գաղթահայութիւնը. ի՞նչ լուծում պիտի տայ իր առօրեայ խնդիրներուն ու գործերուն:

Ունինք, կան բազմաթիւ խնդիրներ. հրատապ ու մտահոգիչ. գաղութներու կազմակերպման խնդիրներ. կրթական գործ, հայ մշակոյթի պահպանում, հայ ազգային կալուածներու պաշտպանութեան ու արդիւնաւորման խնդիր. հայապահպանման խնդիր. քաղաքական առօրեայ խնդիրներ (թողունք բարձր քաղաքականութիւնը), տեղաւորում, ապահովութիւն, բնիկ ժողովուրդներու հետ յարաբերութիւն են. են.:

Ո՞վ պիտի մտածէ այս մասին. ո՞ր մարմինը պիտի զբաղի այս հարցերով, տագնապալի այս օրերուն:

Տասնեակ տարիներ այս մարմինը փնտռուեցաւ ու չգտնուեցաւ: Ծեծուեցաւ ու քննուեցաւ համագաղթային կեդր. Մարմնի մը ստեղծման գաղափարը: Բայց ճզմուեցաւ, ծուիկ ծուիկ դարձուեցաւ ան, թիւր ենթադրութիւններով, սխալ հաշիւներով եւ անխոստովանելի յետին մտքերով:

Ոմանք Խ. Հայաստանի դէմ պատնէշ մը կարծեցին տեսնել ստեղծուելիք այս մարմինը. ուրիշներ՝ Խ. վարիչներուն հաճոյ չտեսան անոր կազմութիւնը. ուրիշներ՝ Դաշնակցութեան մենատիրութեան ախորժակներէն ճառեցին, հակառակ տրուած ամէն կարգի հաւաստիքներուն:

Եւ դեռ հազար պատրուակ, չարութեամբ, չարամտութեամբ, ապիկարութեամբ եւ այլ հաշիւներով ստեղծուած:

Ու այսօր կը գտնուինք ընդհանուր կազմալուծման վտանգին առջեւ:

Կը զգանք ,ազգովին, անհրաժեշտութիւնը համագաղթային կազմակերպութեան մը, մեր առօրեայ, ընթացիկ գործերու դասաւորման ու կարգադրութեան համար:

Կը զգանք անհրաժեշտութիւնը:

Կը զգա՞նք սակայն անհրաժեշտութիւնը մէկդի դնելու պատրանքները, վճռական կամքով մը. հրապարակ գալու գործնական ոգիով մը, մարմին տալու համար տասնեակ տարիներէ ի վեր որոճացուած գաղափարին:

Մանաւանդ հիմա, երբ գիտենք մեր երկրին կացութիւնը»:

ԱՅՐԵՐՆ ԱԼ ՁԵՌՔԻ ՊԱՅՈՒՍԱԿ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾԵՆ

Նիւ Եորքի արական, նորաձեւութեան ակադեմիային նախագահը Պէն Ռըսէլ վերջերս հրապարակ հանած է այրերու գործածութեան համար ձեռքի պայուսակներ, ինչպէս կը գործածեն կիները:

Արական պայուսակներու գործածութիւնը նպատակայարմար դատուած է՝ միանգամայն ընդմիշտ վերցնելու համար տաբատներու, բաճկոններու եւ բաճկոնակներու գրպանները, որոնք կը լեցուին թաշկինակերով, բանալիներով, դրամապանակով, թուղթերով, եւն., ձեւէ հանելով արական հագուստները:

Արդէն իսկ Նիւ Եորքի մէջ հրապարակ ելած են առանց գրպանի արական հագուստներ, զորս հագնողները սկսած են անեւ ձեռքի պայուսակներ գործածել:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Երբեմն երբեմն հրացաններու շաչիւնին վրայ տղաքը կը վազէին բերդին մէկ ուրիշ անկիւնը, ուր ընտանիքի հայր մը իր զաւակները, կինը եւ բոլոր ազգականները որոնք իրենց սարսափէն խեղճ մարդուն փաթթուած էին, կը սպաննէ՜ր չեչտակի հարուածներով, որպէսզի զոհ չիյնան թուրք զինուորներուն կատաղութեան:

Այսպէս կուգար ահա վախճանը: Սէրը ու միարան գործակցութիւն մը կարելի չէր այլ եւս: Ոմանք կ՚ուզէին մինչեւ վերջը կռուիլ, ուրիշներ՝ բանակցիլ, ոմանք կ՚ուզէին փորձել կոտրելով անցք մը բանալ, մինչ շատերուն մէջ մեռած մարած էր այլ եւս ամէն վճռականութիւն, ամէն մտածում: Եւ օրէ օր կը շատնար թիւը ինքնասպան մահուան ճամբան զանողներուն, չառկայով իրենց վրայ անդրուօրէն ծանրացող տաժանքին եւ անձկութեան:

Վերջապէս վերապրողներուն մնաց միայն մէկ ծայրը բերել: Ահա ութ ցորեր վճռեց ծայրը բերել: Ահա ութ օր կ՚ըլլար բերդին պաշարումը, որ բուն քաղաքին շուրջ կռիւներէն վերջ յետին զարհուրանքը եղած էր:

Տակաւին ապրող երիտասարդները ուզեցին յուսահատական փորձ մը ընել, ինչպէս վերը ըսինք, Տաճիկներու հետ մահուչափ մենամարտով անցք մը բանալ, որովհետեւ յայտնի էր թէ անոնք որեւէ շնորհ եւ ղութ պիտի չունենային իրենց համար: Իսկ ուրիշները, ծերեր, կիներ եւ պզտիկներ, պիտի փորձէին բանակցութեան մտնել: Բաւականաչափ ոսկի կար, թուրք զօրքերը անհատաբար կաշառելու համար, կարելի էր տալ հարիւրական ոսկի, իսկ գլխաւորներուն համար ալ հազարներ կը մնար դեռ:

Մարտիկ, այսինքն՝ այն երիտասարդը որ երկար ատեն Պոլիս եւ այլուր թուրքերուն հետ բանակցած էր Սիրանոյշին հետ միասին, լեզու մը գտնելու եւ հաշտուելու համար անոնց հետ, որպէսզի յարձակող հայորդիներուն միանալ: Հաւաքաբար ամէնքն ալ պիտի իյնային, բայց սակայն աւելի լաւ էր քան Տաճիկներէն զանակոծուելով եւ չարաչար տանջանքներով մեռնիլ կամ նոյն իսկ զինուորներուն նշանահարութեան առարկայ դառնալով սպաննուիլ:

Հրաժեշտ առաւ Սիրանոյշէն:

Եւ Մարտիկ, առանց բերանը բանալու, թախծոտ ու յուսահատ, գլխիկոր, նամակ մը տուաւ Լուսպա Կրապովիչին.—

«Թերեւս խնայեն քեզի, երբ ըսես թէ Սիրանոյշին ապաստանն եմ: Թերեւս Սիրանոյշն ալ ազատի, բայց դուն աւելի հաւանաբար: Միայն թէ, երբ ազատիս, աշխատէ որ նամակը Պոլիս Կիւլլիգարին ձեռքը հասնի», ըսաւ կամաց մը:

Կէս գիշերը քիչ մը անցած էր՝,եւ յարձակումը պիտի կատարուէր ընդհոսս: Սիրանոյշին բոլորտիքը կը վխտային հիւանդներ: Տղաքը կը պոռային ու կուլային: Քնացո՞ղը ով էր: Ամէն կողմէ կը թնդային հառաչանքներ, հեծեծանքներ, որոնք մերթ ընդ մերթ սրտաճմլիկ միանգամայն զարհուրելի աղաղակի մը ձեւ կ՚առնէին, թանձրանալով, խառնալով ...

Լուսպովնա Կրապովիչ նամակը գրպանը դնելով.—

«Անհոգ եղիր, Մարտիկ, տեղը պիտի յանձնեմ: Օտարուհի ըլլալով կը յուսամ թէ ինծի բան մը չըլլար: Գիտեմ: Ինչո՞ւ դուն չես ուզեր բանակցիլ :Ապահովաբար կրնաս տակաւին յոյս դնել որ քեզի հետ անոյշ պիտի վարուին»:

«Թերեւս ,բայց չեմ ուզեր: Հերիք մինչեւ հիմակուան ըսի ըսածները այդ մարդոց հետ :Թող որ լոյս չկայ ընաւ, Այդ բաներուն ո՞վ պիտի նայի այլ եւս»:

Լռեց Մարտիկ :Սիրանոյշ աչքերը գոց, նստած էր քարէ պատին քով, ձեռքերը ծոցը: Կարծես այլ եւս մեռած էր իր մտածելու կարողութիւնը: Երանի թէ Մարտիկ երթար եւ սպաննուէր: Թերեւս լաւագոյնը այս է: Ինքը եւ ան փորձած աշխատած էին որ այս աղէտքին առաջքը առնէին, բայց պարագաները աւելի ուժով դուրս եկան: Ահա կուգար վախճանը:

Մարտիկ ոտքի կանգնեցաւ: «Ժամանակն է», ըսաւ:«Մնաք բարեա՛ւ»: Համբուրեց երկու աղջիկները իրենց բերանէն, յուշիկ, կարծես վարանոտ: Յետոյ գնաց: Մութը զայն իրեն մէջ առաւ: Քանի մը ժամ վերջ Մարտիկ զօրքը դեղնաշորթ գետնին վրայ քարերուն մէջտեղ փռուած էր, կուրծքն գնդակահար: Ոչ ոք տեսաւ զայն, բացի արեգակէն որ միշտ նոյն բոլէրն հորիզոնին վերեւ կը բարձրանար, ջերին ու ոսկեշող :Յարձակող գրոհին մնացորդը ցիրուցան տարածուած ինկած դաշտագետինին վերեւ, մեռած կամ վիրաւոր հոս մէկ, հոն երկու, ինչ կերպով որ գնդակները հանդիպած էին անոնց: Սակաւաթիւ ոմանք, սրտակեղեք, մելամաղձիկ հեռատեսութեամբ, տակաւին միշտ կը գուպէին: Ժեռուտ, կատակաղէզ քարերու զանգուածին ետեւ թաքթաքուր ,կարելի եղածին չափ սուղ կը ծախէին իրենց կեանքը, մինչեւ որ իրենց ալ ժամանից վախճանը: Ափ մը քաջեր միայն, բերդէն դուրս այս հրաշապատում յարձակումէն մազապուր, հասան լեռը եւ կը թափառէին անհայրենիք ,անոք, լերան վիմակարկառ ամայքին մէջ հալածական երէի պէս ...

Թիւով երեք -- չորս հարիւր երիտասարդ հայորդիներուն անհետանալովը, նոր պաշտպանողական մը անկարելի եղաւ: Աշխատեցան բանակցութիւններ կատարել: Բայց թուրքերը այն կողմերը չեղան, այլ առանց այլ եւ այլի նոր միջոցներ ձեռք առին ընդհանուր յարձակումի մը համար:

Այսուհանդերձ, վերջին Հայերը, կին, աղջիկ եւ տղայ յուսահատական արիութեամբ ինքզինքնին կը պաշտպանէին, եւ ամէն բան վրայ կուտային յարձակումը ետ մղելու համար, որպէսզի այս կերպով գուցէ հնարաւոր դարձնեն բանակցութիւնը: Բայց թուրք զօրքերը անընդհատ կը յառաջանային, եւ ինչո՞ւ չէ, ո՞վ ունէին իրենց դէմ ախոյեան ...

(10)

Թարգմ. ԾՏԱՆ.

(դրութիւն) ։ Ֆրանսա պիտի չկրնար այդ կարգուսարքը գլուխ հանել միայն Հրեաներով, եւ դրութիւն մը պիտի չըլլար այդ, եթէ միայն Հրեաներով կազմուած ըլլար ։ Ֆրանսական դրութիւնն է որ քաղքենի կը կոչուի, որ հիմնուած է ժողովուրդներու այլասերման վրայ ։ Ֆրանսա տակաւին կրնա՞յ աշխարհի տիրապետել այս դրութեամբ ։ Ահա բուն խնդիրը» ։

Ուրիշ յօդուածագիր մը եւ երթալով մինչեւ Կարակալլա, որ քաղաքացիական իրաւունք տուած էր բոլոր գաւառացիներուն եւ հետեւաբար պատասխանատու է հռոմէական կայսրութեան անկումին, կ'ըսէ թէ այդ կայսրը ծնած էր Լիոնի մէջ եւ կը շեշտէ .— «Ինչպէս կը տեսնէք, շատ հին է ֆրանսական չարիքը» ։ Ուրիշ յօդուածագիրներ Հրեաները կը ներկայացնեն թշնամի փաշականութեան եւ կ'առաջարկեն զանոնք օտարականներ սեպել, միանգամ ընդ միշտ փարատելու համար վտանգը ։

Իտալիոյ օդանաւային նախարարը Պերլին կ'երթայ

Հռոմի եւ Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն մարաջախտ Պալպոյի Պերլին այցելութեան, որ սահմանուած է աւելի ամրապնդելու երկու երկիրներուն օդանաւային գործակցութիւնը ։ Մարաջախտ Կէօրինկի օրկանը կը գրէ թէ այս այցելութիւնը պիտի զօրացնէ այն կապերը որ գարգնուեցան Հիթլէրի, ինչպէս եւ սպայակոյտի պետ զօր . Փարիանիի եւ փաշական պահակներու հրամանատար Ռուսոյի Իտալիա այցելութեան ատեն» ։

Այս առթիւ թերթերը մանաւորապէս կը շեշտեն թէ Իտալիա եւ Գերմանիա նշանակալից յառաջդիմութիւն մը կատարած են օդանաւային սպառազինութեանց մէջ եւ պիտի ուսումնասիրեն օդանաւային դաշինքի մը ծրագիրը, ինչպէս կ'ընեն Անգլիա եւ Ֆրանսա ։ Եթէ յառաջիկային բանակցութիւններ կատարուին այս երկու խմբակցութեանց միջեւ, Իտալիա եւ Գերմանիա պիտի չներկայանան իբրեւ խնդրարկու ։ Մինչ այդ, Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ երկու պետութիւնները կրնան պայմանագրութիւն մը կնքել, բաց քաղաքներու ռմբակոծութենէն խուսափելու համար ։ Այս առաջարկը նախապէս ներկայացուցած էր Հիթլէր եւ հաւանական է որ կրկնուի ։

Ֆրանսայի օդանաւային բանակի ընդհ . սպայակոյտին ալ Պերլին կը սպասուի մօտերս ։

Չեխական թնճուկը

Լորտ Ըընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, ուսումնասիրութեամբ անցուց շաբաթ եւ կիրակի օրերը ։ Չեխօսլովաքիոյ վարչապետն ալ հանդստանալու գացած էր, ինչ որ մխիթարական կը համարուի ։ Բայց իրազեկներ դիտել կու տան թէ հանդարտութիւնը երեւութական է, եւ երկու կողմերը կը շարունակեն կրակ տեղալ փոխադարձաբար, թերթերով եւ ճառերով ։ Գերմանական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը միշտ կ'ազդարարէ թէ կառավարութեան ծրագիրը երբեք չի կրնար գոհացնել գերման ժողովուրդը ։ Այդ ծրագիրը պարզապէս վարչական, եւ ոչ թէ ազգային ինքնավարութիւն կու տայ ։ Այդ ծրագրով, «միեւնոյն ազգութեան պատկանող քաղաքացիները չեն կրնար վարել իրենց սեփական գործերը» ։

Չեխական կուսակցութիւններն ալ կը գանգատին թէ կառավարութիւնը չափէն աւելի մեծ զիջումներ կատարած է ։ «Չեխօսլովաքիա չի կրնար հանդուրժել որ կառավարութեան կեդրոնական իշխանութիւնը տկարանայ եւ ազգին միութիւնը քանդուի, ինքնավարութիւն տալով գերմանաբնակ շրջաններու» ։

** Կիրակի օր կռիւ մը ծագեցաւ չեխ եւ գերման մարզիկներուն միջեւ ։

Ազգ. Վիճակահանութեան պարտատոմսեր

Ազգ . Պարգեւախաղի 8րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ Էվիան Լէ Պէնի մէջ ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.779.599 թիւը ։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք —
1.142.361, 013.194, 847.728, 063.932

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք .—
1.239.149, 704.391, 902.390, 1.129.746, 933.802, 288.324

03.690 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք
42.038 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 80.000 ֆր . ։
71.252 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 80.000 ֆր . ։
08.898 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 50.000 ֆր . ։
31.766 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 50.000 ֆր . ։
5.476 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 20.000 ֆր . ։
8.339 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 20.000 ֆր . ։
9.276 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 20.000 ֆր . ։
0.679 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 20.000 ֆր . ։
662 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 10.000 ֆր . ։
435 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 5000 ֆր . ։
68 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 1000 ֆր . ։
20 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 220 ֆր . ։
48 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 220 ֆր . ։
9 վերջացող բոլոր թիւերը շահեցան 110 ֆր . ։

** 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի սեպտ . 6ին, Պոնի մէջ (Քոթ տ'Օռ) ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Խ . ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ Մ . ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ առեւտրական համաձայնութիւնը, որ կնքուած էր անցեալ տարի եւ լրացած յուլիս 4ին, նորոգուեցաւ մէկ տարուան համար ։ Այս համաձայնութեամբ, խորհրդային իշխանութիւնը առնուազն 40.000.000 տոլարի ապրանք պիտի գնէ Մ . Նահանգներէն, տարուան ընթացքին, եւ փոխարէն պիտի վայելէ ամէնէն նպաստաւորեալ ազգի օրէնքին տրամադրութիւնները, իր ներածումներուն համար ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ դպրոցական գրատուներուն գիրքերը պիտի զտուին, համաձայն հիթլէրական սկզբունքներուն ։ Բնականաբար պիտի անհետանան այն բոլոր գիրքերը որ կը հակասեն նացի վարդապետութեան, ինչպէս եւ յոռետեսութիւն կը տարածեն կամ կը ներշնչուին հակագերման դաւանանքէ ։

ՆԻՒՐԸՆՊԷՐԿԻ սինակոկը քանդելու որոշում տրուած ըլլալով, Փարիզի Հրեաները ծոմ պահեցին՝ կիրակի օր ։ Բարունապետն ալ հրաւիրեց հաւատացեալները՝ իրենց աղօթքներուն մէջ յիշել Միւնիխի եւ Նիւրընպէրկի սինակոկներուն քանդումը ։

ԱՐՋ ՄԸ ԽԱԾԱՒ հասարակալի մը թեւը, կիրակի օր, Վէնսէնի կենդանաբանական պարտէզին մէջ ։ Շատ ծանր է վիրաւորին վիճակը, թեւին միսերը ամբողջ փրցուած ըլլալով ։ Այցելուն հաց կը հրամցնէր արջին, երբ այս վերջինը յարձակեցաւ եւ քիչ մնաց որ ամբողջովին բզկտէր ։

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿ մը ծագեցաւ կիրակի օր, Փարիզի մէջ, տեղատարափ անձրեւ - կարկուտով ։ Գաւառի մէջ ալ փոթորիկներ ծագեցան, մեծ վնասներ պատճառելով ։

ՉԵՆԱՑԻ 2500 ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ Մոսկուայէն ճամբայ ելած են դէպի Ծայր . Արեւելք, ընդհանուր «մաքրագործում» կատարելու համար ։ Կ'ըսուի թէ բազմաթիւ դաւադիրներ երեւան հանուած են վարչական իշխանութեան եւ նաւատորմին մէջ ։ Մահուան դատապարտուեցան Տոնի ածխահանքի վարչութեան չորս վարիչները ։

ԶՕՐ . ՀԱՄԻԼԹԸՆ, Տարտանէլի երբեմնի հրամանատարը, Հիթլէրի այցելից անցեալ շաբթու եւ անմիջապէս Լոնտոն վերադարձաւ ։ Իր կարծիքով Գերմանացիները խորապէս խաղաղասէր են եւ աւելի գործօն քան Անգլիացիները ։

ՆԱԽԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Լիճէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը ։

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը, նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ, շարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները ։

Արձանագրութիւնները կը փակուին օգոստոս 12ին ։

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Ա . Տիրատուրեանի 2, Rue Philippe de Girard եւ Ա . Քէօսէեանի 11 Place Jules Guesde — Փլաս Ժ'էտ ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ . ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ՍԷՆԹ - ԱՆՏՐԷի գովասուն պարտէզին մէջ,
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը,
կը նախագահէ հայրենակից Յ . ԽԱՆՕԵԱՆ
կը խօսի հայրենակից Տ . ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ . ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական բաժին . սիրայօժար մասնակցութեամբ
Պուլվար Օտտօի Յ . Կ . Խաչի երգչախումբի,
երգ, պար, արտասանութիւն . զանազան անակնկալներ,
խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը,
Առնել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան ։

“ՎԷՄ„

Լոյս տեսաւ ԻԲ . թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ --- Ն . Ադբալեան՝ «Մտածումներ Ազգի եւ Դաւանանքի մասին» . Ռ . Բեքբերեան՝ «Պատրանքի շրջանից (Դ .) . Տօքթ . Վ . Յ . Թորգոմեան՝ «Յուշատետրէս» (Ը) . Տ . Դէւոյեանց՝ «Հետախոյզի մը յուշերը» . Հ . Ն . Թորոսեան՝ «Տոքթ . Վ . Պէյլ» . Հին Թուղթեր --- Հ . Անէմեան՝ «Բագրատ վրդ . Թաւաքալեանի մասին» . Հմ . Մանուկեան՝ «Դէպքերը Վասպուրականում» եւ Արամի նամակը . Անցեալէ . Յ . Քիւրտեան՝ «Սալատին, Գրիգոր Տղայ եւ Լեւոն Ա .» . Կեանք եւ Մշակոյթ . Գիրք եւ Մամուլ . Գրախօսական . Յաւելուած՝ Գիւտ Մխիթարեան՝ «Պրազիլահայ գաղութը» ։

ԲԱԺԱՆԳԻՆ .— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք . Ամերիկա, Բրիտ . Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար ։

Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.) .

Բաժանորդներէն կը խնդրուի օր առաջ փակել իրենց հաշիւը ։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

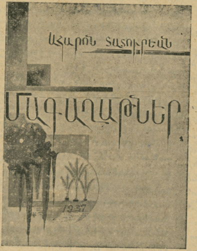
Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ սանդիսութեամբ պիտի տօնէ Արարայի ճակատամարտին ազատօնին 20րդ տարելիցը փառոր Ս . Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ ։ Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնատարներ եւ անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հյամանատար Պինուա Տ'Ազի (փարիզէն) ։

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի լէգէոնական ընդհ . ճաշակոյթ մը ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)
ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գլուխներ այս հոյակապ քերթողագիրքէն .—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԳԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,
17, Rue Damesme, PARIS

«ՄԱՅԻՍ 28»

ԳԵՂԱՑԻԿ ՀԱՏՈՐ ՄԸ Հ. Հ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՆՕԹ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ
Հրատարակութիւն Հ . Յ . Դ . Արեւմտ . Եւր . Կ . Կ .ի ։
Ապսպրանքները կանխիկ ։
Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութները 5 ֆր ., փոստի ծախքով 6 ֆր .. արտասահման 25 սէնթ ։ Դիմել՝ S. TOROSSIAN, 88 Rue de Bagneux Cachan (Seine) France ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱԼՖՕՐՎԻԼ CINEMA VICTOR HUGOի ՄԷՋ
ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8 . 30

ՍԻՆԷ ՍԷԹԹ պիտի ներկայացնէ ԱՆՑՔԵՐ «ԱՆՈՒՇ» ՕՊԵՐԱՅԷՆ
ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐ . ՍԷԹԵԱՆԻ ԶԱՅՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԱՔ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ
Ցայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐԸ,
Արաբական հրաշապատումի ժապաւէնը հայերէն վերտառութեամբ եւ արաբական երաժշտութեամբ ։
Նաեւ ՄԵԾ ՋԱՒԵՇՏ ՄԸ, ԿԷՍ ԺԱՄ ԱՆԸՆԴՀԱՏ ԽՆԴԱԼ,
ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 1 ՖՐԱՆՔ,

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 10 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3804

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորհրդածութեանց կարգին, գիտակցօրէն չմօտեցանք հիմնական հարցին,— անկախ եւ ամբողջական Հայաստան:

Մեր նպատակն էր ոչ թէ ծրագիր կամ քաղաքականութիւն պարզել, այլ փարատել շարք մը թիւրիմացութիւններ եւ միամտութիւններ, որոնք տուն տուեր էին «Նոր Օր»ի գրութեան:

Անհրաժեշտ էր այդ վերլուծումը, չինելու համար լպրծուն ճամբաներու վրայ, գերագնահատելով կովկասեան հարեւաններու (գործիչներու) «իմաստութիւնը»:

Առանձնապէս խօսելով Դաշնակցութեան վրայ, ան երբեք չէ անտեսած հարեւաններու դերը՝ Հայաստանի անկախութեան եւ ամբողջացման հարցին մէջ: Բայց, երբեք ալ չէ գտած որ եւ է երաշխիք, որ համոզէր թէ կարելի է դէթ համեստօրէն իրականացնել այդ նպատակը, «փոխադարձ գործակցութեամբ»:

Ընդհակառակն. անոնց բռնած ճամբան, «քաղաքական մէկ ուղղութիւն» ամէն բանէ առաջ կը ձգտի թաղել, թանգարան ձգել մեր արդար պահանջը: «Նախ մէկ ճակատ կազմենք, Կովկասը ազատենք, համադաշնակցութիւն ստեղծենք, վստահութիւն ներշնչելով Թուրքիոյ, յետոյ կը խօսինք այդ մասին»:

Արդ, պահելով մեր գործելու ազատութիւնը եւ պնդելով մեր հիմնական պահանջներուն վրայ, մենք արդէն քաղաքականութիւն մը վարած կ'ըլլանք, թէ հայրենիքի ամբողջացման եւ թէ մեր ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան տեսակէտէն: Ուրիշ խնդիր թէ այդ քաղաքականութիւնը գործնական արդիւնքներ չի ցուցներ այսօր: (Աւելի՞ բախտաւոր են կովկասեան հարեւանները, իրենց միակնի եւ միակողմանի քաղաքականութեամբ):

Այնպէս որ, միամտութիւն է կարծել թէ կրնանք բարւոքել մեր կացութիւնը, կամ գլալապէս մօտենալ մեր հիմնական առաջադրութեան, զիջումներ կատարելով եւ «բարեկամութիւններ» շահելով:

Ի՞նչ մնացեր է մեր ձեռքը, նոր զիջումներ կատարելու կամ քաղաքականութիւն փոխելու համար:

Փո՞ք տանք եղած-չեղածին, իբրեւ Հայաստան ընդունելով այն ինչ որ ունինք սահմանէն անդին: Պարզապէս կովկասեան հարցի՞ մը վերածենք Հայկական Դատը, խաչ քաշելով մնացեալին վրայ: (Այդպէս մտածողներ ալ կան, հայկական շրջանակներու մէջ):

Աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է բաց աչքերով նայիլ կոպիտ իրականութեան վրայ, եւ իրար չխառնել հին ու նոր դէպքեր, «ռուսասէր»ն ու «հակաթուրք»ը, որոնք միայն բառերով չեն բացատրուիր:

Մենք չենք որ պիտի արդարացնենք անցեալ միամտութիւններն ու վրիպումները: Այո, ամբողջ մէկ դար եղանք ոչ միայն ռուսասէր, այլեւ անգլիասէր, ֆրանսասէր. մէկ խօսքով՝ «Եւրոպասէր»:

Եւ, մինչեւ այսօր ալ, ունինք հոսանքներ կամ գլուխներ, որոնք տակաւին կը հաւատան այդպիսի պատրանքներու:

Բայց, կրնա՞նք վեր ի վայր շրջել պատմութեան անիւը,— ա՛յն կէտէն ուր հասեր ենք այսօր: Կա՞ն հիմքեր «դարձ» մը կատարելու, աւելի հաստատ եւ գործնական ուղեգիծ մը բռնելու:

Այս դիտողութիւնը չի նշանակեր կառչիլ քարացած բանաձեւերու: Ընդհակառակն, կը թելադրէ միշտ վերլուծել եւ որոճալ, վերագնահատումներ կատարել եւ ելքեր փնտռել: Միշտ մնալով հաւատարիմ՝ թափուած արեան եւ հետապնդուած նպատակին,— ազատ եւ ամբողջական հայրենիք:

Ինչպէս դաշնագիրները, նոյնպէս քաղաքական գիտելիքները անվերաքննելի չեն: Կը բաւէ որ կարենաս փնտռել, գտնել ժամը, պարագան, պատեհութիւնը:

Այսօրուան կացութեան մէջ, հիմնականը ժողովուրդին փրկութիւնն է: Բուն բառով՝ ֆիզիքական գոյութիւնը:

Ատոր համար ալ, անհրաժեշտ է ոչ թէ երերալ, այլ ամուր կենալ: Եւ ամուր կոխել շահուած գետնին վրայ:

Ողբալին այն չէ որ «հայ ժողովուրդը քաղաքականութիւն չունի». այլ այն որ կարծես թմբեր է, բազմագլխանի ղեկավարութեան մը տակ, եւ չըմբռներ, չի տեսներ իր շուրջն անցած-դարձը:

Ահա թէ ինչո՛ւ ամբողջ դաշնակցական մամուլը միաբերան կը հնչեցնէ «ազգային միացեալ ճակատ»ի ազդանշանը, արհամարհելով բոլոր քսութիւնները, աջէն հասնին թէ ձախէն:

Նոյն իսկ վերագնահատութիւններ կատարելու եւ կամ նոր սխալներ կանխելու համար, աւելի քան անհրաժեշտ է այդ ճակատը:

Արդէն շատ ուշ ենք մնացեր, եւ ամէն օր հարցական մը կը ցցուի մեր առջեւ, Հայաստանէն մինչեւ Արտասահման, քաղաքական հողերէն մինչեւ գաղթականներու տեղաւորումը, աշխատանքի տագնապը, խնամատարութիւնը կամ նոր սերունդին փրկութիւնը: (Հարիւր հայրենակիցներէ գոնէ քանին եւ տասներէ հինգը գիտե՞ն որ հայերէնի դասաւանդութիւնն անգամ վերցուած է կարգ մը գաղութներու մէջ, եւ շատ մը դպրոցներ փակուած են, իբրեւ հետեւանք կառավարական ճնշումներու եւ բացառիկ ծախքերու)...

Վե՛րջ բոլոր մարզանքներու եւ իմաստակ հաւանութեանց: Ո՛ւժ, աշխատանք եւ կազմակերպութիւն:

Այս ճամբով միայն կրնանք եթէ ոչ բարիքներ քաղել, գէթ չարիքները սահմանափակել, կամ կանխել չարաշուք անակնկալներ:

Թող սեղանի մը վրայ փոխադրուին բոլոր խնդիրներն ու կամքերը, բանաձեւերն ու տրամադրելի ուժերը, ե՛ւ քաղաքականութիւն վարելու ե՛ւ օրուան հոգերը քննելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՕԹԸ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ԿԸ ՀՍԿԵՆ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՍՆԱՐԻՆ ՎԵՐԵՒ

«Փարի-Սուար»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն, օգոստ. 8 թուականով.–

Նոր իմացուեցաւ թէ անցեալ շաբթուան ընթացքին Քէմալ Աթաթիւրք ծանրապէս հիւանդացած է իր զբօսանաւին մէջ, որ խարիսխ ձգած է Վոսփորի, եւ թէ իր վիճակը ամենամեծ մտահոգութիւնը պատճառած է իր շրջապատին:

Եօթը մասնագէտ բժիշկներ, որոնց մէջ կը գտնուին երեք Եւրոպացիներ, անընդհատ խնամքներ կը շռայլեն, ի գործ դնելով իրենց ամբողջ գիտութիւնը, փրկելու համար արդի Թուրքիոյ հիմնադիրը, որ կը տառապի լեարդի ծանր հիւանդութենէ մը:

Միայն երէկ էր որ, երբ որոշ բարւոքում նշմարուեցաւ կացութեան մէջ, որոշեցին հանրութեան յայտնել իրողութիւնը: Եօթը բժիշկներու կողմէ հրատարակուած առողջական տեղեկատուին մէջ, Աթաթիւրքին հիւանդութիւնը կը նկարագրուի իբրեւ խիստ պաղառութիւն:

Սակայն, հինգշաբթի օր իր վիճակը այնքան ծանրացած էր որ, նախարարական խորհուրդը գաղտնի նիստ գումարեց, առժամեայ նախագահ մը ընտրելու համար: Յետոյ նկատի առնելով յառաջ եկած բարւոքումը, որ եւ է որոշում չտրուեցաւ. բայց դահլիճը միշտ կազմ եւ պատրաստ վիճակի մէջ է եւ բոլոր նախարարներէն խնդրուած է չհեռանալ մայրաքաղաքէն:

Առժամեայ նախագահութեան համար կը յիշուին զօր. Իսմէթ Ինէօնիւի եւ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաքի (սպարապետ) անունները:

** Այս լուրը ուրիշ թերթերու մէջ ալ հրատարակուած էր, բայց Փարիզի թրքական դեսպանատունը փութաց հերքել, «անհիմն եւ քանիցս հերքուած» հռչակելով զայն: «Մաթէն» հրատարակելով հանդերձ այս հերքումը, դիտել կու տայ թէ փրոֆ. Ֆէսինժէ Թուրքիա կանչուած է երկու անգամ տարուան սկիզբէն ի վեր:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Ռուսերը ետ կը մղուին չորս ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ

Կատարեալ անելի մը յանգած է Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը: Երկուշաբթի օր խորհրդային եւ ճափոնական գնդուորները գիրկընդխառն ճակատամարտի մը բռնուեցան Զանկուֆէնկի սարալանջին վրայ, աւելի քան չորս ժամ: Ճափոնական ղեկոյցը կ'ըսէ թէ Ռուսերը ետ մղուեցան, մինչեւ 200 մեթր մօտենալէ վերջ վիճելի բլուրին: Այս առթիւ «ծիծաղելի» կը հռչակէ Մոսկուայի այն լուրը թէ խորհրդային զօրքը ետ առած է բլուրը: Կը հերքէ նաեւ այն լուրը թէ ճափոնցիները լքած են թիւ 52 բլուրը, որ Զանկուֆէնկի կապուած հողակոյտ մըն է:

Երկուշաբթի գիշեր ժամը 10ին խորհրդային զօրքը առանց հրասայլի կամ թնդանօթի յառաջացաւ դէպի վիճելի սարալանջը, ձեռնառումբով, բայց ետ մղուեցաւ: Կէս օրին 15 օդանաւեր ռմբակոծեցին Քօրէայի մէկ գիւղը, առանց կորուստներ պատճառելու: Կ'ըսուի թէ խորհրդային գնդուորները կը կռուին չորս մղոն տարածութեամբ ճակատի մը վրայ, 20.000 գնդուորներով, 200 հրասայլերով եւ 100 օդանաւերով: Ճափոնական բանակին հաղորդակցութիւնները լրջօրէն վտանգուած պիտի ըլլային, եթէ ռուսական աջ թեւը յաջողէր յառաջանալ: Ճափոնական ղեկոյցը կը պնդէ թէ 50 խորհրդային հրասայլեր փճացած եւ մէջտեղ ձգուած են: Նոյն ղեկոյցին համաձայն, ճափոնցիները ունեցած են 70 սպանեալ եւ 180 վիրաւոր, ընդհարումներու սկիզբէն ի վեր (6 օգոստոս), իսկ Ռուսերը՝ 1500 մեռեալ եւ վիրաւոր: Դարձեալ ղեկոյցը կ'ըսէ թէ 100 խորհրդային հրասայլեր վնասուած եւ վեց օդանաւեր վար առնուած են: Ուրիշ ղեկոյց մը կը հաղորդէ երկու ռուս գերիներու վկայութիւնը, որուն համաձայն խորհրդային զօրքը նկուն վիճակ մը ունի եւ մաքրագործումները կը շարունակուին նոյն իսկ ռազմադաշտին վրայ: Խորհրդային քանի հրասայլերու հրամանատարը փորձեր է անձնասպան ըլլալ, բայց անմիջապէս սպաննուեր է: Ճափոն 5 միլիոն պահեստի գնդուոր ունենալով, չի վախնար ռուսական ռազմախաղէն, որուն նպատակն է տկարացնել ճափոնական յառաջխաղացութիւնը դէպի Հանքէու:

** Մարաջախտ Պլիւխէր, Ծայր. Արեւելքի խորհրդային սպարապետը, աչքէ անցուց բանակը եւ այս առթիւ հրատարակեց իր երկրորդ ղեկոյցը:

Մարաջախտը Ճափոնի վրայ ձգելով դէպքերու պատասխանատուութիւնը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Ճափոնցիները կը կարծեն թէ իրենց գործը 1905ի ռուսական բանակին հետ է: Բարեբախտաբար ես զօրավար Կուրոպատկինը չեմ, այլ մարաջախտ Պլիւխէրը, իսկ մեր կարմիր բանակը ցարերու բանակ չէ, որուն սպաները իրենց զիրենք կը ծախէին թշնամիին:

Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ խորհրդային իշխանութեան նպատակն է անիշխանութիւն եւ ի վերջոյ պատերազմ ստեղծել:

Բուռն խօսակցութիւններ Լիթվինովի եւ Ճափոնի դեսպանին միջեւ

Կռիւներուն հետ միաժամանակ դիւանագիտական խօսակցութիւններն ալ կը շարունակուին, հետզհետէ տաքնալով: Երկուշաբթի օր նոր տեսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Խ. Միութեան արտաքին գործավարին եւ ճափոնական դեսպանին միջեւ: Պ. Լիթվինով հետեւեալ առաջարկները ներկայացուց.—

1. Ճափոն յանձն պէտք է առնէ ռմբակոծութիւնը դադրեցնել որոշեալ պահուն, եւ այն ատեն խորհրդային թնդանօթներն ալ պիտի լռեն:

2. Երկու կողմի գնդուորները պէտք է իրենց յատուկ դիրքերուն մէջ մնան սահմանին վրայ, որ ճշդուած է 1886ի դաշնագրով:

3. Սահմանագծի մասին բանակցութիւնները պիտի հիմնուին եղած դաշնագիրներուն վրայ:

4. Սահմանային յանձնաժողովին մէջ Խ. Միութիւնը պիտի ունենայ երկու ներկայացուցիչ, Ճափոն՝ մէկ, Մանչուրիա՝ մէկ:

Ճափոնական դեսպանը առաջարկեց.—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԾԱՂԻԿ Կ'ՈՒՏԵՄ»

Այս պահուս, երբ կը ճեղքեմ ձմերուկ մը, չաթալ-թագի պէս եւ արիւնահոս շերտերը կը տանիմ շրթներուս, կը յիշեմ Էռիոյի խօսքը, Թուրքիոյ մէջ, Իզմիրի կռնակը, ձմերուկ կերած ժամանակ.

— «Ծաղիկ կ'ուտեմ» ...

Հա՛, ծաղիկի կը նմանին մեր երկրին ձմերուկները եւ շա՛տ անուշ են: Ձմերուկ ուտելու համար, պէտք է երթալ Փոքր-Ասիա, Բիւթանիայէն մինչեւ Տիգրանակերտ, ուր հայկական ձմերուկը շա՛տ մեծ է քսաներորդ դարուն բուսած ոեւէ Ֆրանսացիէ: Հայկակա՞ն ձմերուկ: Թերեւս առարկուի թէ ձմերուկին հայրենիքը դուրս կ'իյնայ Հայաստանէն: Արդարեւ այս ըսքանչելի պտուղը կուգայ հարաւէն, եւ ապահովաբար մեր Ոսկեդարը ծանօթ չէր ձմերուկին, որ տարբեր բառ կը դնէն հոն ուր պէտք էր ձմերուկ գրել: Եւ սակայն հեղինակ մը մեզ կը ձգէ Եօթանասնից թարգմանիչներուն ու Վուլկաթային վրայ, որոնք ձմերուկը շփոթած են սեխին հետ, Աստուածաշունչի եբրայեցերէն *ապաթթիխիմ* բառը թարգմանելու ժամանակ, մինչ Արաբները, սեմական ժողովուրդ ինչպէս Եբրայեցիները, մինչեւ այժմ *պըթթըխ* կ'անուանեն ձմերուկը (նոյն բառն է):

Չեմ գիտեր թէ ձմերուկը ե՞րբ եկած եւ այնքան անուշցած է մեր երկրին մէջ, բայց բառը զոր տուեր ենք իրեն, գեղեցիկ է իրապէս: Թերեւս կը նշանակէ թէ ձմեռնային զովութիւն մը կը պարգեւէ իր առատ ջուրով (Ալիշան), զոր պաղ կը պահէ, որքան ալ տաք ըլլայ արեւը, շնորհիւ մակերեսային շոգիացումի մեքենականութեան (Անրի Լըֆէէր): Եւ սակայն մենք ձմերուկը զով պահելու ուրիշ միջոցներ ունինք,— կը լողացնէինք ակերու եւ գուռներու մէջ, կամ կը կախէինք հորերուն մէջ, ուր կը ճայթէր ու կը պայթէր սառելով: Ձմերուկը չի սիրեր դանակը, կը սիրէ պայթիլ ու ճեղքուիլ,— ատոր կ'ակնարկէ ապահովաբար Մխիթար Գօշի մէկ առակը:

Օր մը, երիտասարդ մը, ծարաւէն շրթները իրար փակած, կը ցատկէ ցանկապատէն ներս, վայրագ ակնարկ մը նետելով ձմերուկներուն՝ երբ, միւս կողմէ, դանակը կը հանէր գօտիէն: Աղուոր ձմերուկ մը, հարսի մը գլուխին պէս կլոր, կը սարսափի ու կը պոռայ.

— *Զի՞նչ գործես, այր դու, ո՞չ գիտես թէ ձու եմ ես փղի: Եթէ տարցես զիս ի տուն քո եւ պահեսցես զգուշութեամբ զի մի՛ բեկայց, ծնայց քեզ փղորդի՝ հազար դահեկանի:*

Երիտասարդը կը խաբուի, «Փիղի հաւկիթ գտայ, Պոլիս կը դնեմ, փիղի ձագ կ'ունենամ, հազար դահեկանի կը ծախեմ», կ'ըսէ եւ ձմերուկը տուն կը տանի: Այսպէս մեր խելացի ձմերուկը իր կեանքը կ'ապրի առանց մորթուելու, մինչեւ որ կը մեռնի «անկողնոյ մէջ», ու թող որ երիտասարդը սպասէ թէ փիղի ձագ պիտի ծնի:

Լաւ որ այդ ձմերուկը մեր գիւղացի տղոց չէ հանդիպեր,— հե՛յ քաղցր օրեր ձմերուկի գողութեան, երբ նշանառութեամբ՝ ձմերուկ կը գլորցնէինք ծուռ արտերն ի վար՝ դէպի ձորը, կամ երկար ձողով մը «խաչ»ին վրայէն «եկուր» կ'ըսէինք կրիայի պէս արեւին տակ քնացող ձմերուկին, յետոյ հովտին խորը, զով ժայռերու ետեւ, խմելու համար ձմերուկին արիւնը կամ ճաշակելու համար կարմիր շերտը՝ աչքերը խուփ:

Հա՛, ճիշդ ծաղիկ ուտելու ձեւով, Պարոն Էռիօ, ճիշդ ձեզի պէս: Միայն թէ,— եւ ա՛յդ էր որ կ'ուզէի ըսել սկիզբէն,— Պարոն Էռիօ, Եւրոպացիները կարծեմ ուրիշ կարմիր ծաղիկներ ալ կ'ուտեն:

Ես կը յիշե՛մ, տխրօրէն կը յիշեմ, որ ուրիշ ծաղիկ մը ալ կերան Եւրոպացիները:

— Փոքր Ասիոյ ծաղիկնե՛րը, Հայե՛րը:

ԱՐԱԶ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Ա. ԽՈՒՄԲԸ կը վերադառնայ 15 օգոստ.ին: Ծնողքները պէտք է 15ի առաւօտեան ժամը 7ին ներկայ ըլլան Կառ Մոնփառնաս, ընդունելու համար իրենց տղաքը:

Բ. ԽՈՒՄԲԸ մեկնած է 3 օգոստ.ին եւ կը վերադառնայ սեպտ. 3ին:

Գ. ԽՈՒՄԲԸ Փարիզէն կը մեկնի օգոստ. 16ին, ժամը 11ին, Կառ Մոնփառնասէն:

** Կեդր. Ֆրանսայի մասնաճիւղերէն Կրընոպլի, Ռոմանի, Վալանսի, Սէնթ Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Տէսինի, Վիէնի եւ Լիոնի տղաքը պէտք է առաջնորդուին 16 օգոստ.ին երեկոյեան ժամը 6 ու կէսին, Լիոնի մեծ կայարանը եւ յանձնուին Լիոնի մասնաճիւղի ներկայացուցչին:

Նոյն օրը կը մեկնի նաեւ Մարսէյլի խումբը:

Դ. ԽՈՒՄԲ մը եւս Փարիզէն պիտի մեկնի սեպտ. 3ին եւ վերադառնայ սեպտ. 30ին, միշտ նոյն ժամուն, նոյն կայարանէն:

Անտանելի վիճակ Սանճաքին մէջ

«Յուսաբեր» անձնական նամակէ մը կը քաղէ հետեւեալ տեղեկութիւնները.

Եօղուն Օլուքէն քանի մը ընտանիքներ գացին Պէյրութ կամ Հալէպ: Անոնք որ մեկնեցան եւ անոնք որ կը մնան հոս, բոլորն ալ թշուառութեան մատնուած են: Անգործութիւնը օրէ օր վրդովիչ վիճակ կը ստանայ եւ ապրուստը կը սղէ: Ժողովուրդին մէկ մասը կը մտածէ հեռանալ եւ միւս մասը լեզու գտնել կառավարութեան հետ եւ մնալ հոս: Կայ նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան դիմելու եւ ժողովուրդը ուրիշ տեղ փոխադրելու կարծիքը: Մշուշ է մեր չորս կողմը, թող Աստուած օգնութեան հասնի:

Երէկ Անտիոք էի: Սոսկալի հալածանք կայ Փէյսին դէմ: Բոլոր տեսակի ոճրագործները ոստիկան-գնդուոր եւ ոստիկան դարձած են, եւ կը ճնշեն ոչ-թուրք տարրերը:

Ծանր օրեր կ'ապրինք եւ աշխատանք կատարելու ոչ սիրտ ունինք եւ ոչ տրամադրութիւն:

Տասնըչորս նոր մահապատիժներ Ատրպէյճանի մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.---

Ատրպէյճանի հողային գործավարութեան բարձր պաշտօնեաներէն 14 հոգի դատի քաշուած են Պագուի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով իբրեւ դաւադիրներ որ կ'ուզէին տապալել խորհրդային իշխանութիւնը եւ վերահաստատել դրամատիրական կարգուսարքը:

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ 14 պաշտօնատարները իրենց նպատակին հասնելու համար որոշած էին սպաննել կարգ մը վարիչներ, որոնց անունները մէջտեղ չեն հանուիր: Կ'ըսէ նաեւ թէ անոնք դժգոհութիւն կը տարածէին, եւ ժողովուրդը զինեալ ապստամբութեան կը պատրաստէին, մորթային ամենաթունաւոր հիւանդութեամբ (անթրաքս) վարակելով արջառը եւ ժողովուրդը: Կը թուի թէ այս հիւանդութիւնը սաստկօրէն ճարակած է Ատրպէյճանի մէջ:

Բացի երկուքէն, բոլոր ամբաստանեալները խոստովանութիւններ ստորագրած են Չեկային առջեւ: Բոլորն ալ Ատրպէյճանի բնիկներ են, եւ իրենց միջին տարիքը 38էն վար է:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ ԷՎԳԱՖԻ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ

Բ.

Էվգաֆի նոր օրէնքը այնքան ալ գէշ չէ իբրեւ օրէնք: Արդէն, աշխարհի մէջ ո՞ր օրէնքը գէշ է: Ամէնէն բռնապետական երկիրներու օրէնքներն անգամ կը պարունակեն շատ գեղեցիկ սկզբունքներ եւ անդադար կը հոլովեն «արդարութիւն» եւ «իրաւունք» բառերը:

Պարագան չէր կրնար տարբեր ըլլալ Թուրքիոյ համար, որ շատ կարեւորութիւն կուտայ ձեւին, հաստատելու համար թէ իրապէս արդիական դարձած է: Այսպէս է որ ընդունուած է Զուիցերիոյ պատժական օրէնքը, եւն. եւն: Ընդունուած գրեթէ ամբողջովին, առանց ստորակէտ փոխելու: Եթէ բան մը պիտի ըլլայ, ամբողջական ըլլայ...

Այնպէս որ, ըստ ձեւի ոչ մէկ խօսք Էվգաֆի նոր օրէնքին: Ընդհակառակն երեք տարի առաջ երբ հրատարակուեցաւ այդ օրէնքը, գտնուեցան պոլսահայեր — եւ իրաւացի դասէն — որ նոյն իսկ բարիք տեսան անոր մէջ: Չէ՞ որ, ի մէջ այլոց, կ'ընդունուէր թէ մատակարար մարմինները պիտի ընտրուին «համաձայն համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց» (տառը): Այլ խօսքով, կը պահուէր ազգային սահմանադրութեան խորքը թէեւ այլ կերպով, անուղղակի:

Ցաւոյ, համայնքը անուղղակի կը ճանչցուէր իբրեւ բարոյական գոյութիւն եւ թաղային մարմիններու ընտրութիւնը կը դադրէր խաղալիկ ըլլալէ ոստիկանութեան եւ Հայք կուսակցութեան ձեռքը: Որովհետեւ, օրէնքին մէջ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը ցոյց կը տրուէր կարծես միակ իրաւասու օրգանը, որմէ կախում պիտի ունենայ ամէն ինչ: Արդ, այդ տնօրէնութիւնը կազմուած է չնորհքով մարդոցմէ եւ քաղաքական գործ չունի, քաղաքային (սիվիլ) է:

Ի՞նչ փոյթ թէ ազգային - եկեղեցական բոլոր կալուածներու մատակարարութիւնը կ'ենթարկէ իրեն եւ խառըն հասոյթին հարիւրին 5ը պիտի գանձէ իբրեւ հսկողչէք: Հէլա՛լ ըլլայ: Փոխանակ ոստիկանութեան եւ այլ գործակալներու կերցնելու հազարաւոր ոսկիներ, աւելի լաւ է, օրինական քոմիսիոն մը տալ Էվգաֆի եւ օրինականացնել մեր դրութիւնը, ազատիլ սա վարչական անվերջ միջամտութիւններէն:

Ցաւոյ, չարաչահութեանց դուռը կը փակուի այս կերպով: Մատակարար մարմին մը ղեկծո՞ւմ ըրաւ. — Էվգաֆի տնօրէնութիւնը կը փակէ անոր օձիքէն, ինչպէս փակաւ Ղալաթիոյ փորձանք Շահին Գայայի օձիքէն, դատարանի յանձնելով զայն, լայն չունչ քաշել տալով հայ ժողովուրդին, որ ի զուր փորձեց դուրս նետել տալ այդ սրիկան:

Այսպէս կը տրամաբանէին կարգ մը Հայեր եւ կը մխիթարուէին...

Դժբախտաբար, չոր մխիթարանք մըն էր անիկա, որ չուտով չոգիացաւ:

Արդարեւ, Թուրքիոյ մէջ երկու տեսակ օրէնք կայ. — Ա. բուն օրէնքը: Բ. կանոնագիրը կամ հրահանգը (թալիմաթնամէ):

Օրէնքը, ըսինք, գրեթէ միշտ լաւ է, իբրեւ տեսական, իբրեւ ընդհանուր եւ առաձգական: Այնպէս որ կրնաս ըսած կողմդ քաշել, թէ՛ դէպի դէշը, թէ՛ դէպի լաւը:

Էականը կանոնագիրն է, որ կը ճշդէ օրէնքին գործադրութեան ձեւը:

Ցաւոյ, օրէնքը կը մշակուի խորհրդարանին կողմէ, իսկ կանոնագիրը՝ կառավարութեան կողմէ: Մէկը օրէնսդրական է, իսկ միւսը՝ վարչական:

Ուրիշ պարագայ մը: Կանոնագրէն զատ, որ կը հրատարակուի, կառավարութիւնը կը պատրաստէ նաեւ մասնաւոր հրահանգ մը որ գաղտնի կը մնայ ու չի հրատարակուիր: Հրահանգը չահագրգռող վարչութեանց կը ցուցնէ այն ոգին որով պիտի գործադրուի կանոնագիրը:

Ուրեմն, երբեք խաբուելու չէ, երբ օրէնքէն յետոյ կանոնագիրն ալ լաւ ըլլայ: Անոնցմէ զատ կայ նաեւ գաղտնի հրահանգը որ բաւական է աղէտի վերածելու ամէնէն փայլուն օրէնքներն անգամ:

Ինչպէս ամէն բանի, Էվգաֆի խնդրին մէջ ալ այսպէս չարժեցաւ Անգարա:

Այսպէս, մինչ օրէնքը կը տրամադրէ մատակարարները ընտրել «համաձայն համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց», կանոնագիրը արդէն իսկ վերջ կուտայ մարմիններու դրութեան, յայտնելով որ իւրաքանչիւր թաղի կամ եկեղեցիի մատակարարութիւնը պիտի յանձնուի ՄԷԿ ՀՈԳԻԻ:

Հոս է ահա կայծնի հարուածը՝ զարնուած բուն իսկ արմատին: Այնո՛ս բարով թաղականութիւն, հոգաբարձութիւն, վարչութիւն, եւն.: Փոխանակ 3-9 անձէ բաղկացող մարմնի մը, միայն մէկ հոգի պիտի կատարէ մատակարարութիւնը, որքան ալ մեծ ըլլայ թաղը կամ հաստատութիւնը:

Զարիքը կը մեղմանար որոշ չափով, եթէ այդ մէկ հոգին ԸՆՏՐՈՒԷՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԷՆ: Որովհետեւ, հակառակ բոլոր խստութեանց եւ ահաբեկումներուն, Պոլսահայը դեռ չէ փճացած իբրեւ զանգուած, այլ կը շարունակէ մնալ մաքուր: Այլասերած, փճացած են միայն անհատներ: Ան ալ սակաւաթիւով, միայն աւի մը: Այնպէս որ, եթէ թեկնածուներու ցանկը տասն անգամ իսկ մաղուէր ոստիկանութեան առաջին (քաղաքական) ճիւղին կողմէ, դարձեալ կարելի պիտի ըլլար ընտրել մաքուր ու անչահախնդիր անհատներ: Գոնէ մասամբ, գոնէ Ազգ. Հիւանդանոցին եւ Կեդր. Վարժարանի նման կարեւոր հաստատութեանց, կամ Բերայի պէս մեծ թաղերու համար: Դժբախտութիւնը հոն է որ, անհատ մատակարարներն ալ ժողովուրդէն չեն ընտրուիր, այլ Էվգաֆէն, աւելի ճիշդ՝ ոստիկանութենէն...

Արդէն հաստատուեցաւ Էվգաֆի օրէնքը, գրոյց եղաւ թէ Ցունաստան բուռն կերպով ընդդիմացած է եւ յաջողած արգիլել անոր գործադրութիւնը, ինչպէս արգիլեց մականուններու կանոնագրի կիրարկումը, ջնջել տալով այն տրամադրութիւնը, որով ոչ Թուրքերը չէին կրնար եան, իտիս, փուլոս եւ նման այլ եւ այլ մասնիկներով վերջաւորած մականուններ ունենալ:

Եւ սակայն, փորձը եկաւ ցուցնելու թէ Ցունաստան այս անգամ չկրցաւ քալեցնել խօսքը: Եւ կամ — ինչպէս կը պատմուի — հաւաստիք ստացաւ թէ կանոնագիրը խստութեամբ չպիտի գործադրուի Ցոյներու մասին...

Այսպէս է որ 1936ին եկեղեցիներու դրան վրայ փակուեցաւ Թուրքերէն ազդ մը, որով Էվգաֆի տնօրէնութիւնը կը հրաւիրէր փափաքողները թեկնածու ներկայանալ համայնական մատակարարութեանց համար:

Ցատկապէս ընդգծեցի «փափաքողներ» բառը, որովհետեւ կանոնագիրը չի ճշդեր թէ հայկական կալուածներու մատակարարները անպայման Հայ պիտի ըլլան, Ցոյներունը՝ Ցոյն, Հրեաներունը՝ Հրեայ: Այնպէս որ, ըստ կանոնի, իսլամ Թուրք մը կատարելապէս իրաւունք ունի թեկնածու ներկայանալու, օրինակ, Ղալաթիոյ Ամենափրկիչ եկեղեցիին համար...

Փորձն ալ եղաւ: Այսպէս, իմանալով որ անհատ մատակարարները (թէք միւթէվէլլի) թոշակ պիտի ստանան, Թուրք նոտար մը կը տեսնէ Հայ վաճառական մը եւ ամենայն լրջութեամբ կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կ'ըսես, թեկնածու ներկայանա՞մ Գալֆայեան որբանոցին համար: Կրնա՞մ սանկ ամսական 4-500 ոսկի թոշակ ստանալ...

Պատասխանի փոխարէն, Հայ վաճառականը քրքիջ մը կը փրցնէ: Եւ դիմացինի զարմանքին վրայ՝ կը բացատրէ խնդիրը.

— Ի՞նչ կ'ըսես, պէյս: Եթէ ի վիճակի ես ամսական 4-500 ոսկի դրպանէդ ծախսելու, այն ատեն հրամմէ: Որովհետեւ Գալֆայեան որբանոցը, միւս հաստատութեանց նման, յաւիտենապէս բաց ունի, եւ բացը կը գոցուի խնամակալներու գրպանէն...

Միւս կողմէ, այս մասին դիմումներ կատարուեցան Անգարա եւ Էվգաֆի կեդրոնական վարչութիւնը, յայտնելէ յետոյ թէ չեն անդրադարձած այդ փափուկ կէտին, խոստացան գործնապէս լուծել զայն, իւրաքանչիւր համայնքի մատակարարութիւնը վերապահելով այդ համայնքէն անհատներու:

Այնպէս որ, եթէ Թուրքիոյ մէջ օրէնքը տիրապետէր եւ գտնուէին խալմներ որ օրէնքին կոխնած թեկնածու ներկայանային, փառաւորապէս կրնային գալ ու բազմիլ մեր եկեղեցիներու գլուխը, իբրեւ տէր - տիրական... Բայց որովհետեւ ամէն ինչ տեղի կ'ունենայ օրէնքէ դուրս, Անգարա կրցաւ գործադրել իր խոստացած «շնորհ»ը եւ սրբապղծութեան չտանիլ պայթակղութիւնը:

Էվգաֆի ազդերը աւազին իրարանցում առաջ բերին:

Նախ՝ ճահիճը սկսաւ խլրտիլ, եւ սրիկաներու, լրտեսներու, խաչագողներու եւ անօթիներու ամբողջ վոհմակ մը թեկնածու ներկայացաւ: Է՛, ազգային կալուածներու աճուրդ կայ, հարկ է օգտուիլ առիթէն եւ մաս առնել կարկանդակէն: Մանաւանդ որ պահանջուած գինն ալ մեծ բան չէ — ազգուրացում, պատուի ու խղճի վաճառում, լրտեսութիւն եւ մասամբ ճորին... Իսկ փառք Ալլահին, այս տեսակէտով շատ հարուստ է պոլսահայ գաղութը, միլիոնատէրներ անգամ կը համրէ...

Անգարա չմնաց նաեւ Հայ պարիկշտատրը, այն նկատումով որ ոճիր է քաշուիլ մէկ կողմ եւ ազգային կալուածները մէկ անգամէն յանձնել խաչափողներու: Ասոր համար, խնդրը ուսեցաւ բոլորովին մաքուր եւ կառավարական տեսակէտով ալ անխծրծենածութիւնը: Եւ որպէսզի շատ ըլլայ լի ազգայիններէ որ ղնեն իրենց թեկնածուելու հաւանականութիւնը, իւրաքանչիւր թաղի համար ներկայացուեցան բազմաթիւ լաւ թեկնածուներ:

Այս ձեւով, թեկնածութեան տեղատարափ մըն է որ փրթաւ: Օրինակ՝ Բերայի համար թեկնածու ներկայացան ճիշդ 200 հոգի: Է՛, ունի Թոքաթլեան պանդոկի նման մեղրի մեծ կարասներ, որուն չուրջը կ'արժէ թըռչկոտիլ:

Իսկ Թօփ Գափուի կամ Ենի Գափուի նման աղքատ թաղերուն եւեւը նայող չեղաւ: Զորցած աղբիւրին ո՞վ աւի կ'երկարէ... Հազիւ կարելի եղաւ գտնել քանի մը հոգի որ ազգասիրաբար ղնեն իրենց թեկնածութիւնը:

Հոգեվարքի զուր ցոյցեր, սակայն, հայ համայնքին կողմէ: Որքան կ'ուզես խճողէ ցանկը, որքան կ'ուզես հոն դիր մարդիկ որոնք մաղաչափ կասկածելի չեն, 30, 40 նոյնիսկ 50 տարի ծառայած ըլլալով պետութեան: Այսինքն դարձած ըլլալով կատարեալ թուրք, սովորութեամբ թէ նկարագրով:

Թուրքին փնտռածը կուսակցականութիւնը չէ: Լաւ գիտէ որ ատոր հոտն անգամ չկայ: Անոր փնտռածը՝ ամեհղ ազգասիրութիւնն է, սովորական մաքրութիւնը, Ապտիւլ Համիտին իսկ հանդուրժած եկեղեցասիրութիւնը:

Ով որ մանանեխի չափ ունի այս յատկութիւններէն, արդէն իսկ կասկածելի է, հոգ չէ թէ տարիներով հայհոյած ըլլայ «Դաշնակ»ին կամ ամբողջ կեանքը վերածած ըլլայ հաւատարմութեան՝ հանդէպ Թուրքիոյ: Պէտք է քանդել հայ համայնքը, հայ վարժարանը, հայ լեզուն: Անոր համար ալ՝ անհրաժեշտ է որ գործիքները ըլլան անբարոյական, գող, դատարկապորտ:

Ահա թէ ինչո՛ւ, հակառակ օրէնքին ու կանոնագրին Անգարա մշակեց նաեւ գաղտնի հրահանգ մը, որուն համաձայն մատակարարութեան թեկնածուները ամէնէն առաջ պէտք է անցնին ոստիկանութեան բովէն:

Եւ այդ բովէն ազատեցան միայն վկայեալ անբարոյականները:

Կ'արժէ առանձնապէս խօսիլ այս մասին:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՐԲ ԱՆՈՒՆՔ ՄԵՌՆԻՆ...

— . —

Այնքան մենք մեզմով լեցուած ենք, որ բնաւ չենք մտածեր թէ օր մը պիտի մեկնինք այս աշխարհէն, թէ անմահներ չենք:

Ձեմ գիտեր որ գիտունը ըսած է թէ «կեանքը երկվայրկեանի մը տեւողութիւն ունի, բայց այդ երկվայրկեանը կը բաւէ յաւիտենական գործեր տեսնելու»... պայմանաւ որ խորհինք ու պատրաստենք մեր յաջորդները՝ ըսկսուած գործը շարունակելու համար:

Բայց մեր՝ Հայոցս, մէջ կը տիրէ զարմանալի անտարբերութիւն մը, մանաւանդ ազգային գետնի վրայ, ձեռնարկները շարունակող նոր ուժեր պատրաստելու մէջ:

Այսօրուան մեր ազգային գործիչները գրեթէ ամբողջութեամբ կը մնան 1914ի շրջանէն, ուր արդէն հասուն եւ տարէց անհատներ էին: Այսօր քառորդ դար մը վերջ, անոնք տակաւին կը գրաւեն հանրային գործունէութեան գլխաւոր դիրքերը:

Աջ ու ձախ սուր ճօճել, լաւ լաւ ճառել, բիւզանդական վէճերու մէջ տապլտկիլ, 1914էն մնացած հակառակութիւններ արծարծել — ահա չատերուն գործունէութիւնը:

Պէտք է սակայն ընդունիլ որ, անոնք իրենց բոլոր թերութիւններովը տակաւին կը պահեն անցեալին աւանդութիւնները: Այն աւանդութիւնները որոնք սերունդէ սերունդ փոխանցուելով է որ այս ցեղը պիտի ապրի ու գործէ:

Երբ վաղը, միւս օր անոնք կը մեռնին, ինչպէ՞ս պիտի անցնին նորահաս սերունդին, այդ աւանդութիւնները, երբ ոչ մէկ նշան կայ թէ անոնց յաջորդները այսօր կը կատարեն իրենց «աշկերտութիւնը»:

Առէք որ եւէ հայ օրաթերթ, որ կուսակցութեան ալ որ պատկանի ան, պիտի տեսնէք խումբ մը անձեր որոնք տասնեակ տարիներէ ի վեր կը տանին ազգային գործերու բեռը: Շատ քիչ անգամ նորահասներու, նոր անուններու կը հանդիպիք:

Ուրեմն նոր սերունդէն շատ քիչեր կը կատարեն իրենց աշակերտութեան շրջանը, օր մը իրենց կարգին գրաւելու համար անդարձ մեկնողներու տեղը:

Եւ այսպէս, շատ մօտիկ ապագայի մը, երբ նախապատերազմեան հոյլը հեռանայ այլեւս, նորահաս սերունդը պիտի գտնուի ցաւալի կացութեան մը մէջ, չունենալով պատրաստուած ուժեր ազգային աւանդական ճամբուն վրայ:

Անհրաժեշտօրէն նոր ուժեր պիտի գան հրապարակ՝ այն ատեն, միայն թէ խնդրական պիտի ըլլայ այդ նոր ուժերուն ազգային արժէքը:

×

Կամ այն է որ այս ժողովուրդը հասած է իր վերջին հանգրուանին ու չի կրնար այլեւս տալ ընդունակ նոր տարրեր գործ վարելու եւ յառաջ տանելու: Եղածները շարունակելու եւ նորեր նոյնիսկ մէջտեղ բերելու:

Եւ կամ այն է որ, կան ընդունակ տարրեր, որոնք դիտմամբ կը ձգուին մէկ կողմ, չուքին մէջ. որովհետեւ այժմ հրապարակը բռնողները կ'ուզեն իրենց վերապահել գործելու ասպարէզին ազատութիւնը:

Եթէ մօտէն նայինք նոր սերունդին, հոն պիտի գտնենք անհատներ որոնք հրաժարելու համար աւելի, գոնէ նոյնքան պարգացած են քան սա ազգային գործերու շատ մը վեթերանները: Անոնք կեանքի մէջ նոյնքան եփած են եւ օտարները՝ գնահատելով անոնց կը յանձնեն փափուկ եւ պատասխանատու պաշտօններ եւ վարչութիւններ:

Այս երիտասարդ ուժերը, թրծուած եւրոպական գործունէութեանց մէջ, նուազ ազգասէրներ չեն եւ պակաս գիտակից չեն իրենց ազգային իրաւունքներու պաշտպանումին:

Ուրեմն կը հետեւի թէ մարդերը չեն որ կը պակսին, այլ ազգային գործունէութեան ասպարէզները տանող ճամբաները:

Այս երիտասարդութիւնը կը ըսպասէ որ տարէցները կանչեն զինքը գործի: Ինչո՞ւ այսպէս չըլլար::

Դպրեւորու ստրկութիւնը շատ բան խախթարած մեր նկարագրէն:

Այսօր հրապարակը բռնողներէն շատեր չեն ուզեր գործի լծել նոր ուժեր այն մտավախութեամբ թէ նորեկները զիրենք կը չպրտեն հրապարակէն:

— Որքան որ կ'ապրիմ ինձ կը վերապահեմ, իսկ մահէս վերջ թող իրենց գլխուն ճարը նային»:

Ահա շատերուն հոգեբանութիւնը:

Պաշտօններ կան որ մենաշնորհի վերածուած են ինքնակոչ պաշտօնակալներու կողմէ: Իրենց մահուան հետ պաշտօնն ալ կ'իյնայ կը մնայ:

Ձեռնարկներ կան, շատ կարեւոր, որոնք ցեղին դաստիարակութեան հետ կապ ունին եւ հազիւ երեք հոգիի ուսերուն վրայ բռնուած են: Բայց այս երեք հոգին կը զգուշանան իրենց յաջորդները պատրաստելու: Կը բաւէ որ մէկը կամ միւսը իյնայ պարտականութեան ճամբուն վրայ, որպէսզի ձեռնարկն ալ վտանգուի, պատրաստուած յաջորդի պակասէն:

Տասնըհինգ տարիէ ի վեր, օրինակ, Փրանսա ապաստանած Հայութիւնը որ կրցեր է իր բուն կարենալ, ե՞րբ գոնէ պարզ քուէով մը ցոյց տա՛լ այս կամ այն անձին եւ գործիչին հանդէպ ունեցած իր նախասիրութիւնը: Այս կամ այն վարիչին գործունէութիւնը խարազանել եւ կամ հաստատել ու խրախուսել:

Նմանապէս չեմ յիշեր տեղ մը լսած եւ կամ կարդացած ըլլալ որ ազգային գործիչ մը հաշիւ տայ իր ժողովուրդին առջեւ: Մենք մեզ ժողովրդավար կը նկատենք, բայց մեր ազգային գործերը ընդհանրապէս կը կատարուին ու կը տնտեսուին աղա - խնամխական դրութեամբ:

Ազգականական կապեր, ընտանեկան համբաւներ եւ հմայքներ ճամբայ կը բանան ազգային գործերու: Եւ բոլոր հրամայող լծակները կ'անցնին անպատասխանատու անձերու ձեռք, որոնք յաճախ չունին պահանջուած հղեկան բարձրութիւնը:

Առէք դաղթականական օֆիսները, առէք Բարեգործականը: Մարդ կը մղուի հարցնել անոնց վարիչներուն թէ պատուիրակներուն մահէն վերջ ո՞վ է որ պիտի անցնի անոնց տեղը: Եւ որո՞ւ կողմէ պիտի նշանակուին, եւ նոր պաշտօնավարները ի՞նչ փորձառութիւն պիտի ունենան եւ կամ տեղեակ պիտի ըլլա՞ն գործերուն:

Ամէն ժողովուրդի մէջ, ամէն ազգի մէջ, բնական հոլովումով մը գործիչները կը նորոգուին, հիներուն կը խառնուին նոր ուժեր, երիտասարդներ: Մէկուն փորձառութիւնը, միւսին խենդ աշխոյժը կուգան իրար խառնուիլ, տալու համար ներդաշնակութիւն մը որ չիյնար ոչ մէկ ծայրայեղութեան մէջ եւ կուտայ միշտ թարմութիւն մը գործիչներու հոյլին, եւ տեւական աշխոյժ մը գործերուն:

Այդ բանը պէտք է որ ըլլայ նաեւ մեր մէջ: Կը բաւէ որքան որ տուժեց նոր սերունդը հինէն մնացած գործիչներու սխալներէն: Եթէ իրերու ներկայ վիճակը շարունակուի եւ հին վէճերը կրկին արդելք դառնան ազգային միացեալ ճակատի մը, զոհը կրկին պիտի ըլլայ նոր սերունդը, իսկ վնասը անդարմանելի:

Տեղ բացէք նոր սերունդին:

ՓԻՐՕ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (124)

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Պարտէզ երթալով տեղաւորուեցան նստարանի մը վրայ զոր մատղաշ նոճիներու չարք մը կը պատսպարէր քարտուղարին եւ իր բարեկամներուն տեսողութենէն: Այս վերջինները նստած էին յիսուն եարտա հեռուն եւ իրենց խօսակցութեան փափուքը կը լուէր գիշերուան անդորրութեան մէջէն:

— Հիմա, պատմէ նայիմ, սկսաւ Սուլթանը, կ'ըսէիր թէ կորսնցուցիր ես այն ծրարը զոր քարտուղարը քեզի տուած էր ընկիւրի տանելու համար..

— Այո, հաստատեց Փիթըր ընկճուած երեւոյթով:

— Օ՛հ, Փիթըր, ի՞նչ կ'ըսես, վախցաւ Տայանա:

— Ի՞նչ փորձանք ալ պատահի գլխուս՝ արժանի եմ, ըսաւ Փիթըր, ուսմ մը օդի կուլ տալով:

— Կը ներես եթէ քիչ մը բարկանամ, բայց ես արիւն - քրտինք մտայ այս գործին համար, գիտել տուաւ Սուլթանը. ինչ որ է, եղածը եղած է, հիմա գործի սկսինք ... Ըսէ տեսնեմ, ինչպէս կորսնցուցիր ...

— Աղջիկ մը կար ...կայ ըսել կ'ուզեմ ...

— Շարունակէ՛ ... մերիններէ՞ն է թէ այս քաղաքին հուրիներէն ...

— Ռուս է.. .անունը Թանիա Վորոնցով...

— Աստուա՛ծ իմ, սարսափեցաւ Տայանա. ուրեմն...

— Օղլն, պարոն, ընդմիջեց ծառան ափսէն երկնցնելով Սուլթանի:

— Շնորհակալ եմ, Հօքիթ. չիտակը շատ պէտք ունէի ասոր ...

— Գիտեմ, ժամանակը ուշ է, Հօքիթ, բայց խնդրեմ գաւաթ մըն ալ ինծի համար կը բերե՞ս ...

— Ամենայն սիրով, օրիորդ. հաւումիսով սէնտուիչ մըն ալ բերե՞մ ...

— Շատ աղէկ կ'ըլլայ, բայց քեզի արգելք չըլլանք, ուշ է...

— Ո՛չ, ոչ, օրիորդ. կէս գիշերին քսանըհինգ վայրկեան կայ դեռ ... ժամը մէկէն առաջ անկողին չեմ մտներ ...

— Ուրեմն Թանիային բռնուեցար, այո՞, փսփսաց Սուլթանը, երբ ծառան մեկնեցաւ:

— Ծանօ՞թ էք իրեն, զարմացաւ Փիթըր:

— Այո, աղէ՛կ կը ճանչնանք ... եւ ի հարկէ հասկցած ես մինչեւ հիմա որ եթէ իրեն հետ սիրահարութիւն ըրիր, ծրարը կորսնցուցած չես, այլ ան է որ գողցած է ...

— Ո՛չ, բողոքեց Փիթըր, ոչ, ատիկա անկարելի է... Թանիան այդ տեսակ բան չըներ, չի կրնար ընել ..

— Ես կ'ըսեմ որ կրնայ ... Քաղաքին հաշւոյն կ'աշխատի ...

— Քաղաքը ո՞վ է որ ...

— Օ՛հ, պզտիկ մարդ մըն է, իմ ամէնէն լաւ բարեկամս ... վերջերս յաճախ իրեն հետ հանդիպումներ ունեցայ ... ընդհանուր ոստիկանապետն է եւ մեծ մարդասպան մը, որ տակաւին չէ կախուած ...

— Ըսել կ'ուզես որ Թանիան...

— Այո՛, չեմ ուզեր քու զգացումներդ վիրաւորել, եթէ իսկապէս սիրահարած ես, բայց գիտցած ըլլաս որ գաղտնի գործակալ է... լրտես ..

— Աստուա՛ծ իմ... ես ալ խօսք տուի որ ամուսնանամ ...

— Փիթըր, իրա՞ւ կ'ըսես, աղչեցաւ յանկարծ Տայանան:

— Թանիան լրտեսուհի չէ, չեմ հաւատար, բարկացաւ Փիթըր:

— Թէ Տայանան եւ թէ ես գիտենք որ անիկա լրտեսուհի մըն է, պնդեց Սուլթանը. ուրեմն անօգուտ է որ ինքզինքդ խաբել փորձես, որքան ալ ազդուած ըլլաս ... հիմա բարի տղու մը պէս յստակօրէն պատմէ նայինք, ի՞նչ պատահեցաւ ...

Փիթըր երկու վայրկեանէն նկարագրեց թէ ինչ ըրած էր Պոլիս հասնելէն ի վեր, ինչպէս ծանօթացեր էր Թանիային եւ ինչ աղետալի հետեւանքներ ունեցեր էր իր բարեկամութիւնը անոր հետ: Պատմութիւնը հազիւ թէ աւարտած էր, երբ ծառան իրենց մօտեցաւ նորէն: Ափսէն քարէ նստարանին վրայ, Տայանային քովը դրաւ:

— Նորին Վսեմութեան ինքնաշարժը այստեղ է, հարցուց Սուլթանը:

— Ոչ, պարոն. Նորին Վսեմութիւնը ժամը իննին ատեններ դուրս ելաւ ու տակաւին վերադարձած չէ ...

— Ճիշդ է, հաստատեց Տայանա. Սըր Ֆրէնսիս ինծի ըսաւ որ մեր դրօսանքը պիտի երթար, հայրիկիս հետ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունենալու համար ...

— Հասկցայ, ըսաւ Սուլթանը ու ծառային դառնալով հարցուց. ի հարկէ ուրիշ կառքեր ալ ունիք դեսպանատունը. կէս ժամուան համար կառք մը պէտք պիտի ունենամ ... կրնա՞ս բան մը կարգադրել ...

— Աւելի լաւ չըլլա՞ր որ նախ քարտուղարին հետ խօսիք այդ մասին...

— Ոչ, չեմ ուզեր, ըսաւ Սուլթանը ամենայն համարձակութեամբ. չեմ կարծեր որ հակառակի ինքնաշարժ մը փոխ առնելուս ... Փրանսական դեսպանատան պինուորական կցորդին հետ է հիմա ու քանի որ ատիկա անձնական գործ մըն է, չեմ ուզեր զինքը անհանգստացնել ...

— Շատ լաւ, պարոն, պատասխանեց ծառան վարանումով. կառքը դո՞ւք պիտի վարէք թէ շարժավարի մը պէտք ունիք ...

— Կարծեմ շարժավար մը կ'ուզեմ ու եթէ ընտրութիւն կատարելու կարելիութիւն կայ, կը նախընտրեմ Թուրք եւ վարպետ պատուհաններով ինքնաշարժ մը... այլապէս պիտի ստիպուիմ գետինը պառկիլ՝ չտեսնուելու համար...

Դժբախտաբար Թուրք ոստիկանութիւնը գիս կը փնտռէ, հասկնալի է..

—Այո՛, այդպէս կ'ըսեն, պարոն. ձեզ տեսայ երբ դեսպանատուն եկաք այս իրիկուն. մեծ քաջագործութիւն մըն էր ըրածը, եթէ իրաւունք ունիք այսպէս ըսելու ...

— Ուրախ եմ, Հօքիթ, ժպտեցաւ Սուլթանը. հիմա բարիք մը ըրէ մեզի ... եւ գնա բան մը յարմարցուր ... ես քարտուղարին երկտող մը կը գրեմ, որպէսզի քու վրադ խօսք չգայ թէ այս իրիկուն չվերադարձած ինքնաշարժը կրնայ եա բերել տալ վաղ առաւօտ ...

(Շար.)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— . —

Օգոստոսի սկիզբը, Նանթի մէջ բացուեցաւ Ֆրանսայի Ուսուցիչներու Դաշնակցութեան համագումարը, որ մեծ հետաքրքրութիւն կ'արթնցնէ, ամէն տարի, ֆրանսական մամուլին եւ մտաւորական շրջանակներուն մէջ:

Աւելի քան երկու հազար ուսուցիչներ, իրենց ընտանիքներով, Նանթ թափեցան համագումարին առթիւ: Երասահմանէն եւս համագումարին մասնակցելու եկած էին անգլիացի, զուիցերիացի, սպանացի, պելճիքացի, լիւքսէմպուրկցի ուսուցիչներ:

Ուսուցչական այս համագումարը իր կարեւորութիւնը կը ստանայ ոչ միայն թիւէն, զոր կը ներկայացնէ, (Ֆրանսայի նախակրթարաններուն 132 հազար ուսուցիչներէն 108.000ը կ'անդամակցին այս Դաշնակցութեան), այլեւ այն ազդեցութենէն զոր Դաշնակցութիւնը կը գործէ ուղղակի ձեւով մը նոր սերունդին վրայ: Զէ՞ որ մամուլէն առաջ, կրօնական կազմակերպութիւններէն իսկ աւելի, նախակրթարանն է որ իր դրոշմը կը դնէ մատղաշ ուղեղներուն վրայ: Աւելցնենք նաեւ, որ երկրին պարտադիր կրթութեան օրէնքը նախակրթարանէն կ'անցընէ նորահաս սերունդը, պատ[illegible] թողլով յետոյ անցնիլ միջնակարգ կրթութեան վարժարաններէն:

Ահա թէ ինչո՛ւ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ նախակրթարաններու ուսուցիչներուն այս տարեկան համագումարը, ուր բանաձեւեր կը քուէարկուին ոչ միայն մանկավարժական[illegible] հարցերու մասին, այլ եւ դպրոցներու քաղաքական ուղղութեան վերաբերմամբ:

Համագումարը ուրիշ հետաքրքրական կողմ մըն ալ ունի, — Ուսուցիչներու Դաշնակցութեան նիւթական ու բարոյական գործունէութեան մասին վիճաբանութեանց համընթաց, կը տրուին մանկավարժական դասախօսութիւններ արդիական հարցերու մասին ի պէտս ուսուցիչներու եւ համախմբուած մտաւորականներու:

Այսպէս համագումարին բացումը չկատարուած տեղի ունեցան շարք մը դասախօսութիւններ, կարելի է ըսել մանկավարժական դասընթացքներ, — ուսուցչութեան եւ աշակերտութեան յարաբերութիւնը, գծագրութիւնը եւ գեղանկարչութիւնը դպրոցներու մէջ, մանկավարժութեան դերը մանկապարտէզներու մէջ, հրատարակչական հարցեր, եւայլն:

Կարեւոր աշխատանք մը եւս, — Ուսուցչական Դաշնակցութիւնը մասնաւոր հաւաքոյթ մը եւս կազմած էր, միայն ու միայն տեղեկութիւններ հաղորդելու համար պատգամաւորներուն, տեղեկատու դիւանի մը պէս տալով վիճակագրական, թուական մանրամասնութիւններ:

Եւ Նանթ քաղաքը կը յորդէր երիտասարդ սիրտի մը պէս, այս բաբախուն բազմութեան հետաքրքրութեամբ եւ խանդավառութեամբ:

Օգոստոս 3ին, Չորեքշաբթի տեղի ունեցաւ բուն համագումարին բացումը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՏԻՐՈՆԻ

ԹԱՒՐԻԶ (28 Յուլիս) — Խորին վշտով կը հաղորդեմ, որ Յուլիս 26ին մեռաւ մեր երիտասարդ ընկերներէն Շահէն Դիլանեանը (42 տարեկան): Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ մեծ շուքով: Դամբանական խօսեցան Առաջնորդ Ներսէս արքեպ. եւ Պ. Յովակ Ստեփանեան:

Հանգուցեալը ծնած էր Ալէքսանդրապոլ (Հայաստան): Ծխական դպրոցն աւարտելէ վերջ մտած էր Թիֆլիսի Ներսէսեան դպրոցը: Հետեւած էր երաժշտութեան աշակերտելով Կոմիտաս վարդապետին եւ ուրիշներու: Թաւրիզ անցաւ 1921ին՝ Փետրուարեան ապստամբութենէն վերջ եւ վարձուեցաւ երգեցողութեան ուսուցիչ Արամեան դպրոցին մէջ, ուր պաշտօնավարեց ամբողջ 15 տարի: Վերջին երկու տարիները կը պաշտօնավարէր Թաւրիզի Հայկական Գիմնազիոնի մէջ: Իբրեւ ուսուցիչ սիրուած էր աշակերտներէն: Վարժապետօրէն եւ բարեխղճութեամբ կը պատրաստէր ու կը ղեկավարէր քառաձայն երգեցիկ խումբերը՝ դպրոցական հանդէսներու եւ երեկոյթներու ժամանակ: Կը թողու այրին եւ երեք զաւակներ, երկու աղջիկ, մէկ տղայ (16 տարեկան) որուն կապած էր վառ յոյսեր:

Յարգանք իր յիշատակին:

ՄԱՍԻՍ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՔՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէնլու, ընկեր Լեւոն Եօթնեղբայրեանի ագարակն ենք նորէն: Տարուան այս եղանակին երբեք ամիս բնաւ պարապ չէ այս օդասուն վայրը: Ամէն կիրակի վարձուած է զանազան Միութիւններու կողմէ:

Այս անգամ ալ Քղիի Հայր. Միութեան Սէնլուի մասնաճիւղն է որ կուտայ իր տարեկան դաշտահանդէսը (30 Յուլիս): Հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած է. հոն են բոլոր Քղեցիները մեծով ու պզտիկով, բացակայ են միայն Սթալինին արեւշատութեան աղօթողները:

Օրուան նախագահ Պ. Համբարձումեան, հանդէսը բանալով ընթերցումը կը կատարէ Ամերիկայի Կեդր. Վարչութեան կողմէ ղրկուած շրջաբերականի մը, որ կը պարզէր Միութեան պարտականութիւնը այս օտար ափերուն վրայ: «Երջանիկ է այն մարդը որ իր ազգին կը ծառայէ եւ անոր կողմէ դրուած ծանր պարտականութիւնը սիրով կը տանի»:

Նախագահը երկու խօսքով տուաւ իրենց կատարած աշխատանքին պատկերը: Ցետոյ բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, Հոգեւոր Հովիւ Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան, որ հայրենաշունչ ճառով մը պարզեց Քղեցիին կատարած դերը Հայ կեանքի մէջ, իր մտաւորականներով, յեղափոխականներով եւ կղերականներով: Մնացողներուն թելադրեց շարունակել անոնց գործը եղբայրաբար եւ միացեալ ճակատով:

Ժամը 4.30ին ներկայացուեցաւ «Արշին մալ ալան» օփերէթը, ղեկավարութեամբ դերասան Պ. Ղազարեանի եւ մասնակցութեամբ խումբ մը սիրող երիտասարդ եւ երիտասարդուհիներու: Բոլորն ալ յաջող էին իրենց դերերուն մէջ: Իր թառով կը մասնակցէր Պ. Մուշկամբարեան: Հանդէսը վերջացաւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ: Խրախճանքները տեւեցին մինչեւ գիշերուան ժամը 10: Սէնթ Անէն խումբ մը երիտասարդներ, ինչպէս յաճախ, այս անգամ ալ կը հնչեցնէին ազգային եւ յեղափոխական երգեր: Կարգադիր Յանձնախումբը գնահատելի աշխատանք կը տանէր: Բարոյական յաջողութենէն զատ նիւթական կոկիկ գումար մըն ալ ապահովեց Միութիւնը:

Եղբայրական թելադրութիւն մը. — Սիրելի Քղեցիներ, որքան գիտեմ, շրջանիս մէջ կան երկու երեք մասնաճիւղեր բոլորն ալ հայրենակցական, որոնք առանձին, առանձին կապ կը պահեն կեդրոնի հետ (Ամերիկա): Պիտի ուզէինք որ ձեր աշխատանքները աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար, գործէիք մէկ ճակատով՝ յանուն ձեր սրբութեանց:

Անանուն

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՉՈՐՍ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

ՎԱԼԱՆՍ — «Ճակատական» ու «Հայաստանասէր» կոչուած մեր հայրենակիցները թոյն սրսկելով Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութեան մէջ, պատճառ եղան 40ամեայ մեր ընկերութեան մէջ ճեղք մը բանալու: Ճեղքը գոցելու համար սրտցաւ հայրենակիցներ շատ մը փորձեր կատարեցին, բայց անօգուտ: Եւ հակառակորդները այս ձախողանքը վերագրեցին վախկոտութեան կամ համբանքի նուաղութեան:

Թէեւ ոչ ցանկալի, բայց եկած էր ժամանակը ցոյց տալու թէ՝ մենք ոչ դասալիքներ ենք եւ ոչ ալ անընդունակ տարրեր, այլ, արժանաւոր ժառանգորդներ մեր 40ամեայ ընկերութեան:

1934 Հոկտեմբեր 14ին Նիւ-Եորքի մէջ գումարուեցաւ ազատատենչ ու արդարապահանջ հայրենակիցներու կողմէ բացառիկ պատգամաւորական ժողով մը, որ տուաւ շատ գեղեցիկ ու շինիչ որոշումներ. — 1. Պարբերաթերթ մը ունենալ. — 2. Սաներ որդեգրել. — 3. Աղքատներուն օգնել եւ Ներգաղթի ու վերաշինութեան մասնակցիլ: Եւ մեր հայրենակիցները գործի ձեռնարկեցին հարիւր (100) տոլարով: Ահա չորս տարիէ ի վեր կանոնաւորապէս լոյս կը տեսնէ, մաքուր տպագրութեամբ, ճոխ բովանդակութեամբ ու ընդարձակ ծաւալով եռամսեայ պարբերաթերթ մը, «Պայուխտ», որուն տէրն ու տիրականը եղած են նոր սերունդը: Պէյրութի Ճեմարանին, Հալէպի Մխիթարեան վարժարանին ու Անարատ Յղութեան քոյրերու դպրոցներուն մէջ կ'ուսանին հինգ սաներ: Նորեր ալ որդեգրելու նախնական աշխատանքներ կը կատարուին: Միութիւնը հնարաւոր եղած չափով օգնած է ու պատրաստակամութիւն կը յայտնէ օգնելու իր աղքատներուն: Անցեալի փորձառութենէն օգտուելով, վերաշինութեան համար կենդանի գործ կը պահանջէ. — ղրկենք, շինենք, բայց գիտնանք թէ՝ որո՛ւ համար կը շինենք, պատրա՞ստ են ցանկացող հայրենակիցները ներս ընդունելու: Եթէ կոլխոզի գծով, կոլխոզին համար պիտի շինենք, մինչեւ հիմա մսխուած (100,000) հարիւր հազար տոլարը բաւական է:

Այս պատգ. ժողովի հայրենասիրական կոչերուն պատասխանեցինք նաեւ Վալանսի խումբ մը հայրենակիցներս եւ չորս տարիէ ի վեր կը գործենք ուղիղ գծով՝ իբրեւ Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութեան երկսեռ մասնաճիւղ: Մեր պայքարը արդար է եւ վերջնական: Եղան պահպանողական տարրեր, մասնաւորապէս «գործադիր»ի նախագահներ որոնք ամէն տեսակ սարկութեան դիմեցին, որ մեր արդար պահանջը իր սաղմին մէջ խեղդեն, (տես 32րդ պատգմ. ժողովին արձանագրութեան էջ 58ը եւ 33րդի էջ 11), բայց իրենց փորձերը ի դերեւ ելան, որովհետեւ մեր մէջ, երեք գլխաւոր ուժ տեսան՝ կամք, աշխատանք ու կորով:

Հայրենակիցներ, այլեւս վարանումի շրջանը անցած է: Մեզի համար բոլոր ազգայնասէր հայրենակիցները միեւնոյն արժէքը ունին, ոչ մէկ խտրութիւն, մեր դուռները բաց են բոլոր անոնց առջեւ որոնք անկեղծօրէն աշխատելու պատրաստակամութիւն կը յայտնեն:

Եկէք դէպի մեզ, որովհետեւ մենք տունէ տուն պտտելով քուէ չենք հաւաքեր: Եկէք դէպի մեզ, որովհետեւ մենք Միութիւնը մինակ մերն է չենք ըսեր, այլ սեփականութիւնը կը նկատենք ընդհանուրին:

Այժմ տեսնենք թէ՝ չորս տարի վերջ հայրենակից «Հայաստանասէր»ները ինչ գործ տեսած են:

Աղքատիկ սենեակիս սեղանին վրայ կարգ մը թերթերու ու գրքերու կարգին ունիմ նաեւ կոչումին անարժան «Կրթասիրաց»ի 32րդ, եւ 34րդ պատգամ. Ժողովներուն արձանագրութիւնները ու նոյն շրջանին լոյս տեսած կարգ մը շրջաբերականներ: Ճիշդ է որ, որոշումներ շատ են, բայց թուղթի վրայ մնալէ զատ, «պիտի»ներով կը վերջանան եւ արժէքը կը հաւասարի զերոյի: Այժմ այս անվերջ «պիտի»ներուն իմաստը հասկցող միամիտներ սիրակամ, վճռական քայլեր առնել սկսած են: 1937ի Ֆրանսայի շրջանային պատգմ. 6րդ համագումարը, թէեւ երկչոտ, բայց բաւականին ցանկալի որոշումներ առած էր, «երկու կեդրոններու միացում» եւն. բայց աւա՜ղ այս որոշումը «Կրթասիրաց» կոչուած Ամերիկայի 34րդ պատգամաւորական ժողովը վերագրած էր «թիւրիմացութեան» իսկ հարազատ կեդրոնը ընթացք տուած էր եղած ցանկութեան: Վալանսի մէջ Յուլիս 16ին գումարուած 7րդ համագումարը, թէեւ նորէն երկչոտ, բայց աւելի վճռական քայլեր առած է շնորհիւ Սէն Շամոնի ու Մարսէյլի պատգամաւորներուն խիզախ կեցուածքին ու առողջ դատողութեան: Մաղթենք որ, նորէն «թիւրիմացութիւն» չնկատուի:

Այստեղ եւս պառակտուած է «ճակատական» եւ «հայաստանասէր» կոչուած խմբակը: Օրուան մարդիկ համոզուած են թէ՝ մինչեւ ցարդ իրենց ըրածը անարդարութիւն էր: Հարց մը.— 32րդ պատգ. ժողովին արձանագրութեան մաս կազմող, Ֆրանսայի շրջանային «գործադիր»ի նախագահ Ճէվտէդի հաշուեկշիռին մէջ «կեդրոն ղրկուած 500» հինգ հարիւր տոլարը կեդր. Վարչութեան հաշուեկշիռին մէջ շատ փնտռեցի ու չկրցայ գտնել: Երախտապարտ կ'ըլլամ այն հայրենակիցին ու կը խոստանամ վեց ամսեայ «Յառաջ» նուիրել, եթէ այս գումարին արձանագրութիւնը ցոյց տայ ինծի՝ իրենց պատգմ. ժողովին արձանագրութեան մէջ:

Կեցցէ արիասիրտ ու ազատատենչ Կրթասիրացի հարազատ կեդրոնը, կեցցեն գիտակից ու պարտաճանաչ հարազատ մասնաճիւղերը:

Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԵՂԾԵՆ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 Յուլիս).

— «Թէ ի՛նչ ողբալի վիճակի մը դատապարտուած են եկեղեցիներն եւ կրօնը Խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ, այդ մասին այնքա՜ն շատ է գրած եւ այնպիսի ջախջախիչ փաստեր է հրատարակած մեր մամուլը, որ միանգամայն աւելորդ պիտի ըլլար կրկին կանգ առնել այդ խնդրի վրայ, եթէ մինչեւ այժմ ալ չգտնուէին դառն իրականութիւնը գլխիվայր շրջող եւ մտքերը անամօթաբար մոլորեցնել ձգտող պատասխանատու անձեր եւ թերթեր:

Նախ եւ առաջ՝ բացարձակապէս անճիշդ է թէ Հայաստանի մէջ այսօր կը կիրարկուի «կրօնքը խղճի խնդիր է» սկզբունքը: Կրօնի եւ եկեղեցիի դիրքը Հայաստանի մէջ շատ եւ շատ հեռու է այն ըլլալէն, ինչ որ քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ:

Այսպէս, օրինակ, Խորհրդային Հայաստանի մէջ խստիւ արգիլուած է կրօնի ուսուցումը ոչ միայն պետական, այլեւ մասնաւոր դպրոցներու մէջ, մինչ այդ միանգամայն ազատ է քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ: Խորհրդային Հայաստանի մէջ արգիլուած է նոյնիսկ ունենալ գէթ մէկ հատիկ հոգեւոր դպրոց, ուր կարելի ըլլար հոգեւորականներ պատրաստել սպանուած կամ մեռած հոգեւորականներու փոխարէն:

Հայաստանի մէջ, բացի զուտ ծիսական գրքերէն, խստիւ արգիլուած է հրատարակել ուեւէ կրօնական դասագիրք, ուեւէ կրօնական շունչ ունեցող կամ կրօնական նիւթ շօշափող գիրք:

Հայաստանի մէջ ամենախիստ պատիժներու կ'ենթարկուի ուեւէ մէկը, որ կրօնի քարոզչութեամբ կը զբաղի, ինչ որ միանգամայն ազատ է ուեւէ քաղաքակիրթ ժողովրդապետական երկրի մէջ:

Հայաստանի մէջ եկեղեցին չի կրնար ուեւէ մնայուն հասոյթ ունենալ, թէեւ ենթակայ է պետական ծանր տուրքերու:

Հայաստանի մէջ եկեղեցի գացողները կասկածելի մարդիկ են եւ ենթակայ եթէ ոչ միշտ ուղղակի, բայց միշտ անուղղակի հալածանքներու եւ զրկանքներու:

Եւ ըսել թէ այս բոլորը նման է քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ եղածին՝ կը նշանակէ սեւն ու ճերմակը չզանազանել իրարմէ, չարն ու բարին միեւնոյն բանը նկատել:

Իսկ եթէ ի նկատի ունենանք, որ Հայաստանի մէջ միեւնոյն ատեն բոլորովին ազատ է անաստուածութեան քարոզը, բոլորովին ազատ է հակակրօնական պայքարը եւ պրոպականտը, հասկնալի կը դառնայ թէ սար ու ձոր կայ Հայաստանի եւ քաղաքակիրթ երկիրներու դիրքերուն մէջ դէպի կրօնքն ու եկեղեցին:

Երկրորդ՝ բացարձակապէս անճիշդ է ըսել, թէ պետութիւնն ու եկեղեցին բաժնուած են իրարմէ Հայաստանի մէջ այնպէս, ինչպէս որ, օրինակ անոնք բաժնուած են Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Իրողութիւնն այն է, որ եկեղեցին Հայաստանի մէջ, բաժնուելով պետութենէն, կորսնցուցած է գրեթէ իր բոլո՛ր իրաւունքները, ոչ միայն յափշտակուած է իր դարեւոր կալուածներէն եւ հասոյթներէն, այլ եւ զրկուած է իբր իրաւական ուրոյն կազմակերպութիւն մը ըլլալէ, զրկուած է իր գոյութիւնը պահելու թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ բարոյական միջոցներէն, մէկ խօսքով՝ պետութեան կողմէ դատապարտուած է մահուան: Մինչդեռ քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, երբ եկեղեցին կը բաժնուի պետութենէն, պետութիւնը ամէն հնարաւորութիւն կուտայ եկեղեցիին անկախօրէն ապրելու, գործելու եւ բարգաւաճելու, գէթ հոգեւոր - կրօնական մարզերուն մէջ:

Երրորդ՝ բացարձակապէս անճիշդ է ըսել թէ՝ «նուիրուելով իր եկեղեցական դերին ու կոչումին՝ Էջմիածինը լաւագոյն գործելակերպը որդեգրած է»: Կարծես թէ Էջմիածին ուեւէ ազատութիւն ունի ուեւէ գործելակերպ որդեգրելու, բացի այն գործելակերպէն, զոր Խորհրդային գաղտնի ոստիկանութիւնը մահուան սպառնալիքի տակ կը հարկադրէ ընդգրկել: Ծնական ծաղր մըն է Էջմիածնի հասցէին ըսել, թէ ան այժմ կրնայ նուիրուիլ իր եկեղեցական դերին եւ կոչումին, երբ երեխաներն իսկ գիտեն թէ՝ Էջմիածինը Խորհրդային Միութեան մէջ ապրող երկու միլիոն Հայերու հոգեւոր - բարոյական գործերու վրայ իսկ ուեւէ հսկողութիւն ընելու հնարաւորութենէն զրկուած է կատարելապէս եւ չի կրնար նոյնիսկ կանոնաւոր յարաբերութիւն պահել իր խորհրդահայ թեմերու հետ, որոնք փաստօրէն գոյութիւն չունին: Էջմիածինը կարող է երբեմն, խստագոյն հսկողութեան տակ, յարաբերիլ միայն արտասահմանի հայութեան որոշ մասին հետ, այն ալ ոչ թէ անոր հոգեւոր - բարոյական պէտքերուն գոհացում տալու համար, այլ իր դերին եւ կոչումին ոչ - վայել «պետական - քաղաքական» միջամտութիւններ ընելու համար ի նպաստ Խորհրդային կառավարութեան »:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

* *Հազար բարեկամ եթէ ունիս՝ քիչ է. մէկ թշնամի եթէ ունիս՝ շատ է:

**Ջին զողցուելէն վերջ՝ ախոռին դուռը գոցէ:

** Մայրը տես՝ աղջիկ առ, եզերքը տես՝ կտաւ առ:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Կինե՛ր, աղջիկնե՛ր եւ տղաքնե՛ր... որոնք սակայն անարգ մահուան մը [illegible] հեռացնելու համար երիտասարդ այրերու պէս կը մաքառէին: Թուրքերը, իրենց կարգին, մահա[illegible] պնդութեամբ կը մագլցէին ամէնէն ցից զառիվերները, եւ հուսկ ուրեմն յաջողեցան քանի մը տեղերէ կոխել անցնիլ պատուարները:

Ա՜հ, այս հրոսակային թափանցումը նախանշանը եղաւ զարհուրելի, քստմնելի նախճիրի մը: Վրիժառութեան մոլեգնութեամբ հայկական դիմադրութենէն ծայրայեղ գրգռուած յարձակողները, որոնց խոստացուած էր թէ անխափան կարող պիտի ըլլային թալանել, յաջողութեան պարագային, վայրագօրէն եւ թալանի հեռապատկերէն շլմորած խուժեցին մնացած Հայերուն վրայ: Չորս կողմը ոսկի կը փնտռէին, որ դէզ դէզ իրենց ձեռքը կ'իյնար: Բայց շատը պահուած էր վարը անոնց տուներուն մէջ: Սկսան փորել, եւ այս մոլուցքը սկիզբը եղաւ զարհուրելի չարչարանքներու, որպէսզի ունեցող չունեցող ոսկի հանէ մէջտեղը կամ պահած տեղը ցոյց տայ, մատնէ:

Ո՜հ, անանուն տանջանքներու մատնեցին Հայոց ծերունի հոգեւորականը, որպէսզի պարտաւորեն զայն, ոչ թէ խմցնել եկեղեցական գանձերուն թաքստոցը, այլ ծերունին հարկադրեն Իսլամ ըլլալ: Որովհետեւ հոգեւորականը յամառօրէն կը մերժէր, խոհանոցի կարասներէն պատրաստ խորունկ երկաթէ թասեր, կրակի պէս տաքցնելով, բոցը վրան, կ'անցընէին ողորմելի մարդուն գլուխը, մինչեւ որ այս ահաւոր տանջանքանին կրկնակի գործածութեան տակ հոգին փչեց...

Եւ տղայ ու աղջիկ, հէ՜ք Հայորդիներ, պիտի դիմէին այս չարչարանքը (*)...

Գիշերը տարածեց սեւ թեւերը, բայց նախճիրի գործը չկասեցաւ, կը շարունակէին, յամրօրէն եւ կարգով կանոնով, աւելի պարզաբինով, որովհետեւ առաջին կատաղութիւնը մեղմացած էր. եւ յաղթողները հիմա կիներուն եւ աղջիկներուն վրայ իրենց հեշտանքին գոհացումը կը փնտռէին, կը գտնէին իրենց վայրենի կիրքին յարմարագոյն եղողները, եւ բոլոր ողջ մնացողները կը բաժնէին իրենց տարիքին, սեռին կամ դիրքին համաձայն, յետոյ այս կամ այն նպատակին պատրաստ ունենալու համար զանոնք:

Միւս կողմէ թաքստոցներու խուզարկութիւնը առաջ կ'երթար, որովհետեւ բերդին լայնարձակ փլատակներուն մէջ անոնցմէ շատ կային, թէեւ դժուարագիւտ:

Երբ Թուրքերուն վերջին յարձակումը այլ եւս չէր կարելի կասեցնել եւ արդէն պատերէն վեր ելած էին անոնք քանի մը տեղերէ, Լուպովնա Կրապովիչ յաջողեցաւ Սիրանոյշը քաշել տանիլ կռուի տաք կէտէն դուրս, ուր ան հրացէն ի ձեռին պաշտպանութեան կը մասնակցէր, եւ տարաւ զայն կիսափուլ ստորերկրեայ կամարակապի մը տակ, ուր նեղ անցք մը կ'երկարէր:

Արդէն գացած քննած էր այս կամարակապը քիչ ժամանակ առաջ եւ դժուարագիւտ թաքստոց մը երեւան հանած էր հոն: Անցքին բերանէն քանի մը մեթր անդին փլատակներուն մէջ ժայռի խոշոր կտոր մը տապալած էր կողմնակի, որ անցքը կը լեցնէր նեղ մասի մը վրայ: Հոն ուր այդ ժայռը կախուած էր իյնալէն առաջ, կը գտնուէր պատառուածք մը կամ ծակ մը, ինկած փոքր քարերու կտորուանքներէ կիսովի ծածկուած, եւ այդ ճեղքին մէջ ի հարկին երկու հոգի կրնային տեղ գտնել: Լուպովնա Կրապովիչ հոն տարած էր քանի մը վերմակ, հաց ու ջուր, եւ հիմակ ալ իր բարեկամուհին առաջնորդեց թաքստոցը այս ընդհանուր շփոթութեան միջոցին: Գետնափոր կամարակապին շատ տեղերէ ճաթռտած առիքին մէջէն կը մաղուէր քիչ մը լոյս, եւ կարգ մը Հայեր պահուըտած էին յատակը ծածկող քարի կտորուանքներուն մէջտեղ:

Լուպովնա Կրապովիչ զգուշութեամբ իր ճամբան կը փնտռէր հոն ամէն կողմ գետինը ծածկող քարուտքին եւ պատերու մնացորդներու մէջ: Իր առաջուց գտած տեղը հասնելու համար՝ ուր նրբանցքը կը ճիւղաւորուէր, պարտաւոր էր շեղում մը ընել, եւ պատին ճիշդ երկայնքը կողմնակի մագլցիլ դէզ մը կոպիճներու վրայէն: Սիրանոյշի ձեռքէն բռնած էր: Ան կարծես ակամայ կը հետեւէր իրեն: Դուրսէն աննկարագրելի ճիչեր ու մռնչիւններ կը հասնէին մինչեւ կամարակապին խորը: Այդ ճիչերն ու մռունչքը չարչարուած Հայորդիներէն կը բխէին: Մերթ ընդ մերթ նորէն հրազէնի հարուածներ, որոնց արձագանգը կամարակապին տակ կը հնչէր բութ ու զուլ: Լուպովնա Կրապովիչ տենդագին դէպ առաջ շօշափելով, վերջապէս հասաւ թաքստոցին մուտքը, եւ Սիրանոյշին օգնեց վեր մագլցելու համար, որպէսզի անտես մնան: Սիրանոյշ փութով կը հետեւէր անոր, եւ երկուքն ալ ձուլուածի պէս ծեռցան խորը պատրաստ ծերպին, որ թէեւ դուրսէն անտես, այլ ուրկից կարելի էր ակնարկ մը արձակել կամարակապին վրայ:

Սիրանոյշ եռ եռ կ'երթար եւ կ'արտասուէր յուշիկ, ինքն իրեն: Ծայրը եկած էր իր ուժերուն, եւ ընդունայն աշխատած ըլլալու մտածումը իր ներսիդին այնպիսի ամայութիւն մը, անսահման առանձնութեան զգացում մը առաջ բերած էր, որ Ռուսուհիին ներկայութիւնն ալ ոչինչով կրնար մխիթարել զինքը: Ու ժամերը կը սահէին դանդաղ:

Ձայներու ժխորն ու հրազէնի հարուածները յանկարծ [illegible]: Բոլորովին մթնեց կամարակապին մէջ, ուրկէց թատերական օթեակէ մը եղածին պէս, անոնք կրնային նայիլ իրենց թաքստոցին խճապատին վերեւ:

(11)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(*) Հո՞ս էք, ո՞վ դուք, Սփիւռքի մէջ ցրուած Հայորդիներ, այդ նահատակներուն ծոցածին զաւակները, որբ ու որբուհի, բայց այժմ կարող գործի ու խորհուրդի ... Հո՞ս էք: Թգմ.

1. Չինուորները պէտք է մնան հոն ուր կը գտնուէին թշնամութեանց դադարման պահուն. (յետոյ հաւանեցաւ որ երկու կողմէն ալ ետ կանչուին, որոշ հեռաւորութեամբ):

2. Նկատի առնել նախկին դաշնագիրները, սահմանագծումը կատարած ատեն:

3. Սահմանային յանձնաժողով մը կազմել Խ. Միութեան եւ Մանչուրիոյ ներկայացուցիչներով, մասնակցութեամբ Ճափոնի:

Ճափոնական դեսպանը խոստացաւ քննել այս առաջարկները: Խօսակցութեանց ընթացքին, Պ. Լիթվինով դիտել տուաւ թէ ճափոնական վաշտ մը յանկարծ յարձակում գործած է նոր դիրքի մը վրայ եւ յայտարարեց.

— «Այնքան բողոքներէ վերջ, աւելորդ է նոր բողոք մը: Խ. Միութիւնը չի կրնար հանդուրժել որ պարբերաբար ջարդուին իր սահմանապահները եւ զինուորական ազդու միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, մինչեւ թնդանօթի եւ օդանաւի աջակցութեան դիմելով, դադրեցնելու համար այս յարձակումները: Թող Ճափոն սահմանագլուխը յարգել տայ իր բանակներուն: Ժամանակ է վերջ տալու այս յախուռնական կռիւներուն եւ միջադէպերուն»:

* *Դէպքերու սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Մոսկուայի պաշտօնական մամուլը խզեց վերապահութիւնը, օգոստ. 8ին: «Փրավտա» կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կ'արդարարէ իր խմբագրականին մէջ.

— «Ճափոնի զինապաշտներուն նպատակն է Ճափոնը պատերազմի մղել Խ. Միութեան հետ, նոյն իսկ ամէնէն յանդուգն եւ գրգռիչ միջոցներով: Այս գրգռութեանց առջեւ, Խ. Միութիւնը հարկադրուած է համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել, իր սահմանագլուխներուն պաշտպանութեան համար .. Ճափոն պէտք է գայէ թէ զինապաշտ խմբակը որ քանիցս պատերազմ յարուցած է իր դրացիներուն դէմ, այսպիսի գրգռութիւններով: Խ. Միութիւնը հաւանած չէ եւ պիտի չհաւանի վերաքննել իր սահմանները»:

Հաւատարմութեան բանաձեւերը եւ ուղերձները կը յորդին խորհրդային մամուլին մէջ: Բոլորն ալ կ'ընդունին թէ կացութիւնը ծանր է, մանաւանդ որ կռիւները ոչ միայն կը շարունակուին, այլեւ կը ծաւալին:

Չինացիները յարձակողականի ձեռնարկեցին

Բուն չինական ճակատին վրայ Չինացիները տեսնելով որ Ճափոն զբաղած է Մանչուրիոյ մէջ, յարձակողականի ձեռնարկեցին երկուշաբթի օր: Այս առթիւ հրատարակուած տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ չինական թնդանօթները ընկղմեցին չորս ճափոնական մարտանաւեր, Եանկցէի մէջ: Կռիւները կը շարունակուին լայն ճակատի մը վրայ: Ճափոնական լուրերը կ'ըսեն թէ ողողումները կը ծանրանան Եանկցէի ափերուն վրայ: Չինացիները կ'ըսեն թէ Ճափոն 4000 հոգի կորսնցուցած է վերջին շաբթուան ընթացքին: Իսկ ամերիկեան աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ քոլերա ծագած է ռազմաճակատին վրայ եւ ամէն օր տասը հոգի կը մեռնի:

Ճափոնցիները օդանաւային ռմբակոծութիւն մը կատարելով, ծանր կորուստներ պատճառեցին: Մասնաւորապէս վնասուեցաւ Քանթոնի ֆրանսական մայր - եկեղեցին: Բոլոր ապակիները խորտակուեցան եւ տաճարը լեցուեցաւ փլատակներով: Ս. Կոյսին պատկերը եւ մկրտութեան աւազանը ծածկուեցան ղոհերու արիւնով: Զոհերուն մէջ կան շատ մը քաղաքացիներ եւ մանուկներ:

Սպանիոյ ճակատին վրայ

Ազգայնական բանակին հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ բուռն հակայարձակումի մը շնորհիւ, յաջողած են կասեցնել հանրապետական զօրքին յառաջխաղացութիւնը, բոլոր ճակատներուն վրայ: Գերի բռնուած դեր - տեղակալ մը (օտարազգի) յայտարարեր է թէ պատերազմը երկար չի կրնար տեւել, քանի որ հանրապետական սպարապետութիւնը վճռական կը նկատէ Երբոյի ճակատամարտը: Նոյն սպային վկայութեամբ, կառավարական զօրքը 30.000 հոգի կորսնցուցած է մինչեւ շաբաթ, մեռեալ, վիրաւոր թէ գերի: Սպան 80.000 կ ընհաշուէ օտար կամաւորները, Պարսելոնայի մէջ:

Իտալական գործակալութիւնը մասնաւոր պարծանքով կը հաղորդէ իտալական օդանաւերու յաջողութիւնները ազգայնական բանակին մէջ: Կատարուած են 58 ռմբակոծութիւններ, 541 օդանաւերով, որոնք նետած են 455.000 ռումբ: Հետազօտութիւններ կատարուած են 352 օդանաւերով: Յուլիս 25էն օգոստ. 5 իտալական օդանաւերը կատարած են 1672 թռիչքներ, (համագումար 2827 ժամ), նետած են 462.000 քիլօ ռումբ եւ արձակած՝ 5800 գնդացիրի հարուածներ:

Ահա թէ ինչու չի վերջանար պատերազմը ...

** Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը հերքէ այն լուրերը թէ ռազմամթերք եւ 8000 կամաւորներ ղրկուած են Սպանիա, կամ արմտիք ծախած են հանրապետական կառավարութեան:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի բանուորները միշտ կը մերժեն բանիլ կիրակի օր կամ գիշերը, առանց յաւելուածական վճարի: Այսպատճառով ահագին քանակութեամբ թարմ պտուղ եւ բանջարեղէն կը փճանան նաւերուն մէջ, մանաւանդ որ օդն ալ չափազանց տաք է: Զորրորդ շաբաթն է որ կը տեւէ այս տագնապը, հակառակ Աշխատանքի նախարարին միջամտութեան: Կիրակի առաւօտ երեք նոր շոգենաւեր հասան Հիւս. Ափրիկէէն, մէկը 7037, միւսը 25.600 եւ երրորդը 5560 անասուն պտուղներով: Ալժերիոյ պտղարոյծները կը խորհին դատ բանալ բանուորներուն եւ կառավարութեան դէմ, իրենց կրած վնասներուն համար: Մինչեւ հիմա փճացած են հարիւր հազարաւոր բեռներ, առնուազն տասը միլիոն ֆրանք արժողութեամբ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ համար Թուրք թերթերը գրած էին թէ պաշտօնապէս Թուրքիա պիտի այցելէ, միասին տանելով Թագուհին: Լոնտոնի թերթերը անհիմն կը նկատեն այս լուրը, դիտել տալով թէ Թագաւորը իր առաջին պաշտօնական այցելութիւնը պիտի տայ Անգլիոյ, բայց ոչ Ծնունդէն առաջ, որովհետեւ Թագուհին զաւակի մը կը սպասէ Նոյեմբերին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Եգիպտոսի արտաքին նախարարը Թուրքիա պիտի երթայ հոկտեմբերին, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար Թ. Ր. Արասի, որ Գահիրէ գացած էր անցեալ ապրիլին:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ինքնաշարժները այսուհետեւ նոր եւ մասնաւոր թիւե պիտի կրենան, սկսելով 350.000էն: Նախկին թիւերը պիտի ջնջուին:

ՉԵԽՕՍԼՈՎԱՔԻՈՅ հիթլէրական կուսակցութեան անդամներէն 23 տարեկան երիտասարդ մը մահացու վէրքեր ստացաւ ընկերվարական Գերմանէ մը, կռուելով մը մէջ պատահած կռիւի մը հետեւանքով: Այս դէպքը մեծ յուզում պատճառեց Գերմանիոյ մէջ: Լորտ Ռընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ գերմանական շրջաններու մէջ: Պիտի լսէ նաեւ 700.000 Հունգարներու, 100.000 Լեհերու եւն. պահանջները: Հունգարներու ներկայացուցիչը յուշագիր մը ներկայացուց միջնորդին:

Հ. Յ. Դ.

Գրասենեակ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 Օգոստոս Ուրբաթ իրիկուան ժամը 9ին:

ՆԱԽԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ **ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ**

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Port*էն* — *Վիէօ Բօռ* — *դէպի* Cassis*ի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:*

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը:

Նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ: Շարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին:

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ *Ս. Տիրատուրեանի* 2, Rue Philippe de Girard եւ *Ա. Քէօսէեանի* 11 Place Jules Guesde — Փլաս Ժ'էտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած *ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ*

ՍԷՆԹ - ԱՆՏՐԷի գովասուն պարտէզին մէջ:

14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը:

կը նախագահէ հայրենակից *Յ. ԽԱՆՕԵԱՆ*

կը խօսի հայրենակից *Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ*

գեղարուեստական բաժին. սիրայօժար մասնակցութեամբ

Պուլվար Օտտօի Յ. Կ. Խաչի երգչախումբի:

երգ, պար, արտասանութիւն զանազան անակնկալներ:

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը:

Առնել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

"ՎԷՄ,,

Լոյս տեսաւ ԻԲ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ --- Ն. Աղբալեան՝ *«Մտածումներ Ազգի եւ Դաւանանքի մասին»*. Ռ. Բերբերեան՝ *«Պատրանքի շրջանից (Դ.)*. Տոքթ. Վ. Յ. Թորգոմեան՝ *«Յուշատետրէս» (Ը)*. Տ. Դէւոյեանց՝ *«Հետախոյզի մը յուշերը»*. Հ. Ն. Թորոսեան՝ *«Տոքթ. Վ. Պէյք»*. Հին Թուղթեր --- Հ. Աճէմեան՝ *«Բագրատ վրդ. Թաւաքալեանի մասին»*. Հմ. Մանուկեան՝ *«Դէպքերը Վասպուրականում» եւ Արամի նամակը*. Անցեալէ. Յ. Քիւրտեան՝ *«Սալաթին, Գրիգոր Տղայ եւ Լեւոն Ա.»*. Կեանք եւ Մշակոյթ. Գիրք եւ Մամուլ. Գրախօսական. Յաւելուած՝ Գիւտ Մխիթարեան՝ *«Պրագի - լեհայ գաղութը»*:

ԲԱԺՆԵԳԻՆ — Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 *ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս* 4 *տոլար, մնացեալ երկիրները՝* 3 *տոլար:*

Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.).

Բաժանորդներէն կը խնդրուի օր առաջ փակել իրենց հաշիւը:

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ սանդիսաւորութեամբ պիտի բոլորէ Արարայի ճակատամարտին ազատօնին 20րդ տարելիցը փրատոի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հրամանատար Պրիուա Տ'Ագի (փարիզէն):

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի լէգէոնական ընդհ. հաւաքոյթ մը:

ԾԱԽՈՒ Է

Մեկնումի պատճառով ծախու է ՍԱՓՐԻՉի խանութ մը, որ կը բանի ինը տարիէ ի վեր: Ունի բոլոր կազմածները եւ լաւ կահաւորում, այրերու եւ կիներու յատուկ բաժիններով: Մատչելի պայմաններ: Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի վարչութեան:

ԽԻՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Հայկական **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

62, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մետրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ երկար հիւանդութենէ մը վերջ մեռաւ Եուրովսկի, Նիքոլա ցարին եւ ընտանիքին սպանիչը, որ Եկատէրինբուրկի Չեկային նախագահն էր 1918ին: Իր ձեռքով սպաննած էր վերջին ցարը եւ ընտանիքին քանի մը անդամները: Խորհրդային մամուլը միաձայն եւ ջերմապէս կը գնահատէ հանգուցեալը, իբրեւ «ընտիր բոլշեւիկ»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ աղօրիքներէն անոն քոր 750 թոնէն աւելի արմտիք կ'աղան, հրաման ստացան պահեստ մը կազմել, իրենց տարեկան արտադրութեանց առնուազն մէկ վեցերորդին չափ: Այս տնօրինութեամբ արմտիքի ընդհանուր պահեստ մը պիտի կազմուի:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ սկսան երէկ, Ալպեան լեռներուն մէջ, Պըրիանսոն (իտալական սահմանին մօտ): Պիտի փորձուին արդիական սպառազինութեանց բոլոր տեսակները:

ԱՆԳԼԻՈՅ ծովային նախարարը Վարշաւա երթալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին, ինչպէս եւ նաւատորմի վարիչներուն հետ:

651.857 ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐ վճարովի արձակուրդի գացած են օգոստ. 5 - 7, առանց հաշուելու անոնք որ չոգեկառքէ տարբեր միջոցներով մեկնած են: Ուրիշ խօսքով, Փարիզի բնակչութեան քառորդը արձակուրդի գացած է: Երեք օրուան մէջ բանած են 735 սովորական եւ 287 մասնաւոր կառախումբեր: Միայն շաբաթ օր 255.732 տոմսակներ ծախուած էին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳԻՐ

Ամսագրին Յունիս-Յուլիսի միացեալ թիւը, յաւելուածական էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Մ. Իշխ Պարսամեան՝ *Արփիար Արփիարեան*, Ա. Չօպանեան՝ *Բաղին* *Հաղեանի աշխատանոցին խմբանկարը*, Գ. Եպսկ. Տրապիզոնի՝ *Մշեցի Մշակը*, Ն. Սարաֆեան՝ *Բերքուած մը*, Վ. Թոթովենց՝ *Տրդատայ Թախտը*, Վ. Նորենց՝ *Բեղմնաւորում (քերթուած)*, Հրաչ Սարգիսեան՝ «*Շահնամէ*», Փ. Սահասար՝ *Վերադարձ դէպի Բնութիւն*, Հ. Ա. Քիպարեան՝ «*Կիլիկեան Չարչարանքը*» *գրքին մասին եւ ամսօրեակ:*

Խմբագրութիւնը կը խնդրէ իր բաժանորդներէն եւ գործակալներէն փակել 1938ի հաշիւները:

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, *եւ արտասահման՝* 50 *ֆրանք:*

Դիմել՝ Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը ի նպաստ իր կայանին *Յառաջի* միջոցաւ Պ. Կ. Կիլէճիրեանէ շնորհակալութեամբ ստացած է *50* ֆր.:

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԲՈՂՈՔ ՏԵՍԵԼ

Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (*13* Օգոստոս) երեկոյ ժամը *8*ին, «Քաֆէ Նուայյ»ի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պիտի խօսի՝ Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

ՑԷՍԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութեան ընտանեկան խնճոյքը *15* Օգոստոս երկուշաբթի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, հայրենակից Պ. *Արշակ Աբրահամեանի* վարձած վայրին մէջ, Պոն Ազթիւրին մօտ: Ճաշերը միասին պիտի ըլլան: Նոյն օրը պիտի քաշուին նաեւ վիճակահանութեան տոմսերը:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Վասպ. Միութիւն, Տէսին.— Կը կիս յանձնարարուած է որ վերադարձնեն ղրկողին:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — *M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.*

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — *M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.*

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 11 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3805

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԵԼՔ...

Խորագիրը կ'առնենք ռամկավար թերթէ մը, որ խմբագրա-կանի մը մէջ մատնանշելով հին ու նոր սխալները, կ'եզրակացնէ. (Ստորագծումները բնագրէն են).

-- «Մենք պարտաւոր ենք, մեր ներկայ վիճակին եւ աշխարհի ցահավիժող դէպքերու ընթացքին մէջ, *քաղաքականութիւն ընե-լու*»:

... կացութիւնը մեզ կը ստիպէ, այսօր, որ փոքրերու յատուկ փոքր բայց խելացի քաղաքականութեամբ մը դարմանենք մեր հին քաղաքականութեան սխալները: Ինչ որ չի նշանակեր, հարկաւ, որ կրնանք անոր ձեռնարկել առանց պատրաստութեան, եւ կը-նանք յանձնել անոր ղեկը ծանօթ կամ անծանօթ այնպիսի անձե-րու՝ որոնք կրնան ուրիշ յատկութիւններ ունենալ բայց ոչ պէտք եղած խելքը, քաղաքականօրէն մտածելու եւ ծրագրելու:

Թո՛ղ մենէ իւրաքանչիւրը, մարմին եւ անհատ, այս լոյսին տակ տեսնէ խնդիրը՝ ա՛յն պահուն ուր կեդրոնական օրկանի մը միջոցաւ գործելու գաղափարը հետզհետէ ճամբայ կ'առնէ ազգին մէջ: (Արեւ, 25 յուլիս):

Բուն հարցին անցնելէ առաջ, դիտողութիւն մը.-- Տակաւին քանի՞ տարի այս կարգի հարցեր պիտի արծարծուին եւ սահմա-նափակուին միայն թերթերու մէջ: Հարցերու լուծումն ամէն բա-նէ առաջ ամփոփում, մեթոտիկ աշխատանք եւ խորհրդապահու-թիւն կը պահանջէ, եւ ոչ թէ լրագրական բանավէճ կամ քարոզու-թիւն: Մանաւանդ որ -- ինչպէս իրենք ալ կը խոստովանին -- «կեդ-րոնական օրկանի մը միջոցաւ գործելու գաղափարը հետզհետէ ճամբայ կ'առնէ»:

Ի՞նչ մնաց անդին, խօսքէն գործի անցնելու համար, երբ ոչ միայն «ցահավիժող դէպքերու ընթացքը», այլ եւ մեր սեփական կացութիւնը կը հարկադրեն կարճ կապել փոխասացութիւնը:

Ո՞վ մէկը յիշել, օրուան տագնապներէն:

Առաջ դէշ - աղէկ հաղորդակցութեան կապ մը -- մեռաքսեայ թել մը -- կը բանէր Երեւանէն Արտասահման, եւ մարդիկ երա-նաւէտ երազներ կը հիւսէին, միշտ շողացնելով «լուսապայծառ ի-րականութիւնը»:

Այսօր -- վերջին լարն ալ փրթած է: Եւ նոյն տարրերը պաղա-տագին լուրե՛ր կը սպասեն, պատահած ողբերգութեանց մասին: «Զհաւատալով հանդերձ», կ'ըսեն թէ «պատշաճ ձեւով պէտք է դիմենք Մոսկուա եւ Երեւան, եւ խնդրենք *որ ըստ կարելւոյն շուտ տեղեկութիւն տան բոլոր այն անուններու մասին՝ որոնց ցանկը հաղորդուած պիտի ըլլայ իրենց»: (Հարցը կը վերաբերի կարգ մը հայ գրողներու եւ գործիչներու գնդակահարութեան):*

Այսպիսի ձեռնարկ մը հետեւանք պիտի ունենա՞յ թէ ոչ, -- տարբեր խնդիր է: Ամէն պարագայի մէջ, կ'ապացուցանէ կացու-թեան ծանրութիւնը եւ մտահոգութեան խորութիւնը:

Մարդիկ իրար անցեր էին կաթողիկոսական ողբերգութեան առթիւ, եւ խեղճ ու կրակ նամակ մը փարատեց ամպերը, ււեռե-լու համար թէ «էջմիածինը անսասան» կը մնայ: Բազմաթիւ գրող-ներու եւ գործիչներու բանտարկութիւնը, աքսորը կամ գնդակա-հարութիւնը տեղի ունեցած է շատ առաջ -- թերեւս ալ կը շարու-նակուի: Բայց, ի՞նչպէս իմանան կամ հաւատան, երբ ոչ իսկ Բա-րեգործականի չէքերը կը գանձուին ...

Միայն այս պարագան բաւական էր, արժեցնելու համար «քա-ղաքական խելքի պէտքը»: Ի վերջոյ անհանդուրժելի է, ընդվզե-ցուցիչ է այսպէս ձեռնածալ յօրանջել կամ բազկատարած աղօ-թել, երբ անդին հայրենիք մը կծկուած իր պատեանին մէջ՝ բարե-ւագիր մը անգամ չի ղրկեր:

Ունի՞նք աւելի հիմնական խարիսխ, քան այդ մինուճար հայ-րենիքը:

Արդ, ի՞նչպէս կարելի է հանդուրժել, նոյն իսկ սաղմոս եր-գել, երբ, անհատական կեանքի մէջ անգամ, լուրի, նամակի չգո-յութիւնը միշտ չարագուշակ հանգամանք մը կը ներկայացնէ:

Ներելի՞ է պարտականութիւն կատարել միայն լրագրական բանգիտութիւններով: Այն ալ բազմիցս հաստատուած տեղեկու-թիւններ ժխտելու, թիկնաթոռին վրայ նստած նիզակ ճօճելու հա-մար:

Աւդին, նոյնքան մռայլ է հայկական հորիզոնը, թէ քաղաքա-կան եւ թէ ընդհանրապէս ազգային տեսակէտով:

Հարցեր կան որ խսկապէս քաղաքական խելքի կը կարօտին, վէրքեր կան որ դարման կը պահանջեն: Մէկ խօսքով, համատա-րած անտարբերութիւն մը, որ կրնայ աղէտի յանգիլ, ճակատա-գրական պահուն:

Լրագրական դասընթացքներո՞վ պիտի դիմաւորենք այս պա-հանջները:

Ամէն դասընթացք ալ շրջան մը ունի. իսկ մեր քաղաքական դասընթացքին շրջանաւարտները ո՞ր օրուան կը սպասեն, ասպա-րէզ նետուելու եւ «կեդրոն» մը, հասցէ մը հաստատելու համար:

Նախաձեռնութեան խնդի՞ր: Մենք պատրաստ ենք ընդ առաջ երթալու որ եւ է լուրջ նախաձեռնութեան, կը բաւէ որ կարենայ համախմբել բոլոր պիտանի ուժերը, կուսակցական թէ անկու-սակցական: Կը բաւէ որ մէկդի դրուին բոլոր կանխակալ կարծիք-ները, եւ խնդիրները ձեւակերպուին այնպէս ինչպէս կը ներկա-յանան, իրենց ամբողջ ծանրութեամբ:

Քաղաքական խելքի առաջին ապացոյցը՝ նախնական խորհր-դակցութիւն մըն է, անմիջապէս գործի ձեռնարկելու համար:

Այդպիսի ձեռնարկով մը, կրնանք իմանալ նաեւ թէ ի՛նչ տրա-մադրելի ուժեր կան, հին եւ մանաւանդ նոր:

Ծրագրին հետ զուգընթաց, վարիչ մեքենան ալ քննութեան կը կարօտի, ներկայ պարագաներուն մէջ: Մանաւանդ այսքան փորձառութենէ վերջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ռ.Իւթէրի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն.—

Մանրամասնութիւններ հրատարակուեցան Աթաթիւրքի վերջին հիւան-դութեան մասին: Տրուած լուրերուն համաձայն, հիւանդութիւնը սկսաւ ան-ցեալ մարտին: Էնֆլուէնզայի ծանր հարուածէ մը վերջ, Աթաթիւրք, որ 57 տարեկան է, վարակուեցաւ լեարդի ծանր հիւանդութենէ մը, որ դարմանուե-ցաւ ֆրանսացի եւ թուրք մասնագէտներու կողմէ: Յուլիսի վերջը նախագահը սուր պաղառութեան մը ենթարկուած ըլլալով, իր վիճակը մեծ մտահոգու-թիւն կը պատճառէր, բայց Վիէննայէն, Պերլինէն եւ Տրէզտէնէն հասած երեք մասնագէտներ յաջողեցան դարմանել հիւանդութիւնը:

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻՆ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Դիւանագիտական բանակցութիւններ ալ յաջող կարգի...

Միշտ պղտոր է Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը: Տագնապին սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, երեքշաբթի օր կատաղի ճակատամարտ մը մղուեցաւ Զանկուֆէնկի շրջանէն դուրս, երբ խորհրդային հետեւակազօրքը հրասայ-լերու եւ թնդանօթներու աջակցութեամբ յարձակեցաւ Շուլեֆէնկի ճափոնա-կան զօրքին վրայ, Մանչուրիոյ մէջ: Յարձակումէն առաջ զինուորական լայն շարժումներ տեղի ունեցան այդ շրջանին մէջ, որոնց մեծ կարեւորութիւն կու-տան ճափոնի զինուորական իշխանութիւնները: Ցիսուն խորհրդային հրասայ-լեր (թանք) հասան Հանչ, որ կը գտնուի Փոսիէթի ծոցին հարաւ. արեւմտեան կողմը, Զանկուֆէնկէն 12 մղոն դէպի հիւսիս: Այս հրասայլերը երկու վաշտ հետեւակազօրքի հետ եկած էին Նովոքիէվսքէն, ուր խորհրդային մեծ ուժեր կեդրոնացած են վերջերս: Հանչ ռազմագիտական կարեւոր դիրք մըն է որ Ռուսերը ամրացուցած են վերջերս:

Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռուսական զօրքը ետ մղուեցաւ, թէեւ ճա-կատամարտը կը շարունակուի: Միեւնոյն ատեն խորհրդային թնդանօթները սաստկապէս ռմբակոծեցին Զանկուֆէնկի ճափոնական յառաջապահ դիրքերը: Մարաջախտ Պլիւխէր, Ծայր. Արեւելքի սպարապետը, վիճելի շրջանը հասնե-լով, անձամբ ստանձնեց հրամանատարութիւնը: Շատեր կը կարծեն թէ մարաջախտը ամբողջովին ետ պիտի քաշէ խորհրդային զօրքը, զինուորական կացութիւնը քննելէ վերջ:

Ճափոնցիները միշտ 20.000 կը հաշուեն խորհրդային զօրքը՝ վիճելի շր-ջանին մէջ, 200 հրասայլերով եւ 200 օդանաւերով: Բայց մինչեւ հիմա մեծ ուժեր մասնակցած չեն կռիւներուն: Ճափոնական զեկոյց մը լռութիւն պա-հելով խորհր. ռմբակոծութեանց հետեւանքներու մասին, կ'ըսէ թէ վերջին 4 օրերու կռիւներէն ի վեր հազար ռուս զինուորներու դիակներ հաւաքուած են ճափոնական գիծերուն մէջ:

*** Ճափոնի պատերազմական նախարարը ժողովի հրաւիրեց զինուորական վարիչները: Կ'ըսուի թէ շատ կարեւոր որոշումներ տրուած են: Մոսկուայի մէջ ալ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին: Զրոյցի մը համաձայն, Սթալին յանձնարարած է մարաջախտ Պլիւխէրի՝ փորձել խաղաղասիրական բոլոր մի-ջոցները: Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ հայրենասիրական կոչեր եւ բա-նաձեւեր հրատարակել, միեւնոյն ատեն շեշտելով թէ աշխարհի ամէնէն հան-դարտ մայրաքաղաքը Մոսկուան է, միշտ կուսակից ըլլալով խաղաղութեան եւ վստահ՝ իր զինուորական ուժին վրայ:*

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ՞ ՃԱՓՈՆԻ

Լոնտոնի, Փարիզի, Պերլինի, Ուաշինկթընի եւ Հռոմի մէջ լարուած ու-շադրութեամբ կը հետեւին դէպքերու ընթացքին: Անգլիոյ վարչապետը կարճ կապելով իր արձակուրդը, վերադարձաւ Լոնտոն: Խորհրդային դեսպանը քանի մը ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարութեան խորհր-դականին հետ, որ յետոյ լսեց նաեւ ճափոնական դեսպանը: Վարչապետը տա-կաւին չէ տեսնուած երկու դեսպաններուն հետ: Արտաքին նախարարն ալ ար-ձակուրդէն վերադառնալով, երէկ ունկնդրութեան ընդունեց խորհրդային դեսպանը: Ֆրանսայի վարչապետն ալ, որ Միջերկրականի ափերը գացած էր, Փարիզ վերադարձաւ եւ անհրաժեշտ խորհրդակցութիւնները կատարելէ վերջ, գնաց Ալպեան լեռները, ռազմափորձերը դիտելու համար: Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ կարելի պիտի ըլլայ կարգադրել վէճը, առանց պատերազ-մի դիմելու:

*** Պերլինի ճափոնական դեսպանը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նա-խարարը բացատրած է որ Գերմանիա միայն բարոյապէս պիտի օգնէ Ճա-փոնի, եթէ տագնապը սաստկանայ: Պերլինի մէջ այն տեսակէտը կը տիրէ թէ հակաբոլշեւիկեան ուխտը միայն մշակոյթի խնդիրներու կը վերաբերի, մինչ-դեռ Ճափոնի մէջ աւելի գործնական աջակցութիւն կը սպասեն այս պարագա-յին: Կը կարծուի թէ Գերմանիոյ զինուորական շրջանակները ճնշած են կառա-վարութեան վրայ, միայն բարոյական աջակցութիւն խոստանալու համար, քանի որ Ճափոն զբաղած է նաեւ Չինաստանի մէջ:*

*** Մինչ այս մինչ այն, Ճափոն պատրաստակամութիւն յայտնած է նոր զիջումներ կատարելու, որպէսզի խաղաղօրէն լուծուի սահմանավէճը: Մոս-կուայի ճափոնական դեսպանը երրորդ տեսակցութիւն մը խնդրեց Պ. Լիթվինովէ, յայտնելու համար թէ իր կառավարութիւնը փոխած է իր տե-սակէտը՝ խառն յանձնաժողովի կազմութեան մասին: Մինչեւ հիմա Ճափոն կը պնդէր որ Ճափոն եւ Մանչուրիա առանձին ներկայացուցիչներ ունենան յանձնաժողովին մէջ, մէկ Ռուսի դէմ: Այժմ Ճափոն տրամադիր է ընդունելու որ յանձնաժողովին մասնակցին երկու Ռուսեր, մէկ Ճափոնցի եւ մէկ ալ Ման-չուրիացի: Երկրորդ տեսակցութիւնը անելի մատնուած էր այս իսկ պատճա-ռով: Եղած զիջումին վրայ, կը յուսացուի համաձայնութեան մը յանգիլ եւ ձեռնարկել բանակցութեանց, թշնամութիւնները դադրեցնելէ վերջ:*

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ *մէջ սպաննուած հիթլէրական Գերմանացին ազգային հերոս կը համարուի Գերմանիոյ մէջ, ուր մամուլը ծանր յուտանքներ կը տե-ղայ Չեխերուն դէմ: Անգլիացի միջնորդը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին եւ Գերմաններու պատուիրակին հետ: Ամերիկեան դեսպանն ալ պիտի աջակցի բանակցութեանց:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ ...

Կը մեկնին կարաւան կարաւան:կա-ռախումբ կառախումբ:

Թերթերը գրեցին թէ արդէն իսկ պարպուած է Փարիզի բնակչութեան մէկ չորրորդը:

Միայն անցեալ շաբթու, երեք օր-ուան ընթացքին մեկներ են 651.857 հոգի, 735 սովորական եւ 287 մասնա-ւոր կառախումբերով:

Զանգուածային «արտագաղթ» մըն ալ կը սպասուի այս շաբթու,—օգոստ. 13էն 16 (Աստուածածին):

Իսկապէս արտակարգ տեսարան մը կը ներկայացնէ մայրաքաղաքը: Մա-նաւանդ այս տարի:

Տասնըհինգ օրուան համար փակ-ուած են բոլոր մետաղագործական, ու հասարակ ճարտարարուեստական հաստատութիւնները,վճարովի արձա-կուրդի ղրկելով հարիւր հազարաւոր բանուորներ: Սովորական հաստատու-թեանց մէջ ալ, ամէնէն անճարը խա-նութը կը կղպէ 8 - 10 օրուան հա-մար, ազդ մը կը փակցնէ եւ կը չուէ:

Նօսրացած են բազմութիւնները, պողոտաներէն մինչեւ փապուղին, ուր կարելի չէր շնչել, քանի մը տարի ա-ռաջ:

Ամէն օր դէմքեր կը փոխուին կառա-խումբերուն մէջ: կամ բոլորովին ան-ծանօթներ են որ, տունը մնացեր են, եւ կամ գացեր եւ վերադարձեր են «բար-մացած»:

Այս տեղափոխութիւնը — կրնաք ըսել յեղափոխութիւնը — ազդած է նաեւ հայկական կեանքին վրայ:

Մերիններն ալ գացած են եւ կ'եր-թան զունդազունդ: Եւ ամէն օր 5—10 հասցէ կը փոխուի «Յառաջ»ի վարչու-թեան մէջ.

— Խնդրեմ, թերթս այսինչ վայրը ղրկել, օգոստ. 3—20:

— Օդափոխութեան եկած եմ այս-տեղ, Միջերկրականի ափերուն վրայ, հաճեցէք փոխել հասցէս:

— Տասնըհինգ օր պահեցէք թեր-թը, կ'ուզեմ հանգստանալ այս լեռ-ներուն մէջ, բոլորովին կտրուած՝ աշ-խարհէն:

Անցեալ շաբաթ օր, Միջերկրականի ափերը գացին 45 հայ արիներ, իրենց բոլոր կազմածներով:

Երէկ ողջերթի մը գացեր էի կառ-ատուն Լիոն: Երեք մասնաւոր կառա-խումբեր կազմուած էին արձակուր-դի համար, միեւնոյն ժամուն: Երե-քին մէ ջալ հայերը ամբողջ վակոն-ներ գրաւած էին, մեծով - պզտիկով:

— Մեր վակոնը ամբողջովին հայ-կական է, մեծ մասով Ալֆորվիլէն:

— Մերինն ալ, Իսի լէ Մուլինոյի շրջանէն: Միայն մէկ Հրեայ կը գտ-նուի մեր մէջ, ան ալ տարագիր: Մին-չեւ Նիս հայերէն խօսելով - երգելով, անշուշտ անոր ալ հայերէն կը սորվե-ցնենք, եւ կամ ... երթայ բարով:

Եւ այսպէս ուրախ են ամէնքն ալ:

«Յառաջ»ը կրնա՞ր բացառութիւն կազմել այս ընդհանուր իրարանցու-մին մէջ:

Առաջին անգամ գացին գրաշարներ-ը: Այս շաբթու կ'երթայ «վարչապետ»ը: Յետոյ պիտի չուէ Արազը: Ամէ-նէն վերջն ալ՝ Վահէն, եթէ անձրեւ-ները աւելի շուտ հասած չըլլան:

Ամէն պարագայի մէջ, հայկական ճակատին վրայ եւս բան մը փոխուած է, դէպի լաւը:

Առաջ միայն «ազնուականները» օ-դափոխութեան երթալու բախտ կ'ու-նենային, քանի մը ամիս եւ ամէն ա-միս տարբեր տեղ:

Այժմ «պրոլետարիատ»ն է որ խումբ խումբ կը տարածուի լեռներն ու ջու-րերը, բնութեան ծոցին մէջ:

Բարի վայելում բոլորին ալ:

ՎԱՀԷ

ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

Արաբական աղբիւրէ կը հաղորդեն հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Վարչապետ Ճէլալ Պայար յայտարարեց թէ զուգահեռաբար մեծ ռազմա-փորձերուն որոնք տեղի պիտի ունենան Թրակիոյ շրջանին մէջ, զսպողական միջոցներ ձեռք պիտի առնուին իբրեւ հետեւանք նոր խռովութեանց որոնք վերջերս ծագեցան Տէրսիմի շրջանակին մէջ: Քիւրտերը շարունակ կ'ըմբոս-տանան այդ հողամասին մէջ:

Շուտով պիտի մեկնին երեք զօրաբանակներ (զօլ օրտու), զօրացած բազ-մաթիւ սաւառնակներով եւ հրասայլերով (թանք):

*** Թուրքիայէն եկած լուրերը կը ծանուցանեն թէ 15 օրէ ի վեր բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան Տէրսիմի մէջ: Քիւրտ ըմբոստները ստացած են կա-րեւոր օժանդակութիւններ եւ բազմաթիւ ցեղախումբեր միացած են իրենց: Թրքական շատ մեծ ուժեր ղրկուած են ըմբոստութեան վայրը, կատարեալ կազմածներով եւ մասնաւորաբար լեռնային թնդանօթներով, սաւառնակներով եւ լուսարձակներով:*

Սոյդ կը թուի թէ թրքական բանակը տակաւին չէ կրցած պաշարել ըմ-բոստները, որոնք Տէրսիմի լեռներուն մէջ անդադար յարձակում կը գործեն եւ կ'արգիլեն Թուրք բանակը գործադրելու իր ծրագիրը:

** Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Տէրսիմի ռազմափորձերուն մասնակցող զինուորական ուժերը սկսած են համախմբուիլ ճշդուած վայրերը: Օգոստ. 10ին կը սկսին ռազմափորձերը, որոնց անձամբ պիտի հետեւին նաեւ ընդհ. սպայակոյտին նախագահ մարա-ջախտ Ֆէվզի Չաքմաք եւ փոխ - նախագահ զօր. Ասըմ Կիւնտիւզ:

Ռազմափորձերը լրանալէ վերջ, մեծ զօրահանդէս մը պիտի կատարուի Ե-լազիզի մէջ, մասնակցութեամբ հետեւակ, հեծեալ, թնդանօթաձիգ եւ մեքե-նայով օժտուած ուժերու, ինչպէս նաեւ հրասայլերու եւ օդանաւերու:

Ամէնէն կարեւոր փորձերը պիտի կատարուին օգոստ. 30ին:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱՂԿԻ՞Ն ..

Հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք Պոլսոյ «Սօն փոստա» թերթէն (25 Յուլիս).—

Քանի մը օր առաջ, ընդհ. քննիչ Թահսին Իւզէր Հասան Գալէ գացած եւ գաւառակին բոլոր գիւղերուն մուխթարները կանչելով խորհրդակցած է ա-նոնց հետ: Ընդհ. քննիչը ըսած է թէ Բասէնները ետ մնացած են եւ ուզած է գիտնալ պատճառը: Սա պատասխանը ստացած է. —

1. Հակառակ գեղջուկ ըլլալուն, անասունի տուրքը տակաւին ծանր կու-գայ: Ձմեռը երկար ըլլալուն, Հասան Գալէցիները կը ստիպուին տուներու մէջ կերակրել անասունները, որոնք աւելի սուղի կը նստին իրենց, բաղդատմամբ ուրիշ շրջաններու:

2. Պատերազմէն առաջ, թէ մարդոց, թէ կենդանիներու թիւը աւելի շատ էր: Պատերազմի պատճառաւ եկած գաղթականներուն մեծ մասը ետ գացած եւ Թուրքիոյ զանազան վայրերը տեղաւորուած է: Արդարեւ, բնակչութեան թիւը որ 66.400 էր, 52.000ի իջած է:

3. Ջերմը (մալարիա) տարածուած է Արաս գետին անցած տեղերը: Ջերմը կ'աւելնայ, հակառակ մղուած պայքարին: Մասնաւորաբար հիւսիս. շրջանի լճացած մասերը կարելի չըլլար չորցնել:

4. Տասը տարի առաջուան երկրաշարժը աւերակ դարձուց այս շրջանը: Յե-տագայ տարիներուն ալ երաշտ ըլլալ շարունակ եւ լաւ բերք չառնուեցաւ: Ա...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ ԷՎԳԱՖԻ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ

Երրորդ եւ վերջին մաս

Ընթերցողը թերեւս քիչ մը երկար գտաւ: Ընդհակառակն շատ կարճ էր: Թրքահայ պատմութեան վերջակէտն է որ կը դրուի այնքան լուռ այլ եղերական պայմաններու մէջ, եւ հետեւաբար կ'արժէ ամբողջ հատոր մը յատկացնել անոր, եթէ ոչ իբրեւ լոյս մեր առնելիք քայլերուն համար, գոնէ իբրեւ չոր ատաղձ՝ ապագայ պատմութեան համար:

Հարկ է նոյնութեամբ հրատարակել մշակուած օրէնքները, խօսեցնել անոնց մանուածապատ յօդուածները եւ լոյսին բերել գաղտնի հրահանգները, որպէսզի արտասահմանի հայութիւնը կարենայ ըմբռնել ողբերգութիւնը որ 16 տարիէ ի վեր կը բեմադրուի Պոլսոյ հայութեան գլխուն:

Այն ինչ որ կ'ընենք՝ թռուցիկ ուրուագիծ մըն է, եւ հետեւաբար շատ անկատար:

Ըսինք թէ 1936ին հրատարակուեցաւ Էվգաֆի ազդը, որով փափաքողները կը հրաւիրուէին թեկնածու ներկայանալ ազգային մատակարարութեանց համար: Ծիծեցինք նաեւ որ Բերայի նման խոշոր պատաններու համար հաւիւրաւոր անձեր դիմեցին:

Ըստ օրէնի, շատ դիւրին է մատակարար ըլլալ, կը բաւէ դատապարտուած չըլլալ ոեւէ զեղծումի համար, լրացնել որոշ տարիք մը, եւ վերջապէս տարրական գաղափար մը ունենալ վագըֆներու օրէնքի մասին:

Օրինական գործողութիւնն ալ շատ պարզ է. — խնդրագիր մը՝ 16 դրուշնոց դրոշմաթուղթով, անձնագիրը, բարի վարուց վկայական մը, գրաւոր թեթեւ քննութիւն մը Էվգաֆի տնօրէնութեան առջեւ, եւ արդէն յաջողած ես:

Գործնականին մէջ, գրաւոր քննութենէն առջ ալ ընդունուիլ կարենալու համար, անհրաժեշտ է նախ յաջողիլ ոստիկանական քննութեան մէջ: Քննութիւն մը, որ կը կատարուի գաղտնի եւ ամիսներով:

Այսպէս է որ, 1936ին կատարուած դիմումները արդիւնքի յանգեցան միայն 1938ին, այսինքն ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ: Այդ երկար ժամանակի ընթացքին, ձեռք ձեռքի տուած, Պոլսոյ եւ Անգարայի ոստիկանութիւնները մանրամասնօրէն քննեցին թեկնածուներուն կեթը պորտը, ի հարկէ օգնութեամբը հայ գործակալներուն, որոնք ամէն առնէ ի վեր չարժման մէջ էին, համոզուած որ գոյութեան ճակատագրական կռիւ մըն է մղուածը:

Ոստիկանական այս մանրակրկիտ զտումին արդիւնքը մէջտեղն է, իր ամբողջ եղերականութեամբ:

Բերայի հսկայ թաղին համար ներկայացած 200 հոգիէն մնացած են միայն 4 հոգի: Եւ այս 4ին գլուխն ալ կուգան երկու հոգի իբրեւ ամէնէն հաւանական ընտրուելիքները. — Մելիք Գոչ, Դաւիթ Երլմազ:

Ազգ. Հիւանդանոցին համար ալ միայն 4 հոգիի թեկնածութիւնը ընդունուած է ոստիկանութեան կողմէ. — Դաւիթ Երլմազ, Արմենակ Խանճը, Մշիկ եւ Ներսէս Թիլեան:

Ղալաթիոյ սահմանափակ թիւով թեկնածուներուն մէջ ալ կը հանդիպինք նոյն Դաւիթ Երլմազին: Իսկ գանց կ'ընենք երկրորդական թաղերու թեկնածուները:

Որո՞նք են աս հաւընտիրները որ յաջողած են անցնիլ ոստիկանական այնքան տաք բովէն: Սկսինք Երլմազէն, որ երեք տեղ թեկնածու է եւ անպայման պիտի թառի տեղ մը, իբրեւ ագռաւ...

Բուն անունն է Դաւիթ Սավուլեան: 40ի մօտ երիտասարդ մը, լեցունկեկ եւ դաժան նայուածքով: Կատարեալ թրքատիպ մը:

Տարիներէ ի վեր պաշտօնեայ եւ գաղտնի գործակալն է ոստիկանութեան: Ունի իրեն յատուկ դերը, ինչպէս նաեւ թոշակը: Այսպէս է որ փառաւորապէս կ'ապրի առանց ոեւէ գործ ընելու: Ձեւի համար՝ «ոտքի վրայ» գործ կ'ընէ, հոս հոն ման կուգայ իբրեւ յանձնակատար (քոմիսիոնճի):

Ոստիկանութեան հրահանգով, տարիներ առաջ կազմեց քրիստոնեայ թուրքերու ընկերութիւնը (խրիսթիան թիւրքլէր ճէմիէթի), ձեռք ձեռքի տալով իրեն նման քանի մը Յոյներու եւ Հրեաներու:

Ինչպէս անունէն կը հասկցուի, նպատակն է ջնջել հայ, յոյն եւ հրեայ բառերը: Այս անուններով մարդիկ չկան, այլ կան Թուրքեր, որոնք միայն կրօնքով տարբեր են իսլամ Թուրքերէն:

Ասկէ կը հետեւի թէ՝ գոյութեան իրաւունք չունին ոչ հայ, յոյն, հրեայ համայնական դպրոցները եւ լեզուները: Պէտք է գոցել այդ դպրոցները եւ տաճարը զրկել տեղական վարժարաններ, որպէսզի իբրեւ ճշմարիտ Թուրք դաստիարակուին:

Դաւիթ Սավուլեան ահա այս ընկերութեան նախագահն է տարիներէ ի վեր, այսինքն միակ մարդը որ մօտ 200,000 ոչ-Թուրքերուն մէջ ամէնէն աւելի կը վայելէ ոստիկանութեան վստահութիւնը, իբրեւ կարող, իբրեւ քայքայիչ...

Ջափազանց յանդուգն ու արկածախնդիր է: Ո՛չ մէկ սրբութեան առջեւ կանգ կ'առնէ, ըլլայ այդ ազգային թէ անհատական...

Պարապ տեղը չէ որ «Սավուլեան»ը նետեց եւ ընտրեց Երլմազ թուրքերէն մականունը որ կը նշանակէ անվախ, անպատկառ:

Ահա այս մարդն է որ ինքնագլուխ պիտի վարէ Բերայի հարուստ թաղը կամ ահագին Ազգ. Հիւանդանոցը եւ կամ Ղալաթիոյ պատմական եկեղեցին, իր պատմական կեդրոնականով:

Ըսի՞նք թէ անհատ միւթէվէլլիները բնաւ պարտաւոր չեն հաշիւ տալու հայ ժողովուրդին կամ անոր ոեւէ մարմինին: Անոնք միայն Էվգաֆը կը ճանչնան իբրեւ գերադաս, եւ միայն անոր հաշիւ կուտան, անշուշտ պարարտ թոշակ մը ստանալով կալուածական հասոյթներէն:

Մելիք Գոչ.— Ժամանակ թերթին արտօնատէրն է: Կատարեալ ոգէտ մըն է, նախնական ուսում իսկ ստացած չըլլալով: Բայց շատ ճարպիկ՝ շուկայիկ հաշիւներու տեսակէտով: Միաժամանակ՝ անճկարագիր, դրամի համար ամէն սրբութիւն ծախող:

Ջաւակն է Ժամանակի հանգուցեալ սեփականատէր Սարգիս Գոչունեանին, եղբօրորդին՝ այդ թերթին հիմնադիր Միսաք Գոչունեանին, որ ծանօթ է Քասիմ գրական ծածկանունով:

Ոստիկանական արձանագրուած գործակալ է տարիներէ ի վեր:

Գործակալ է նաեւ իր անդրանիկ եղբայրը՝ Մարտիրոս Գոչունեան, որ յաջողեցաւ Պուլկարիայէն Պոլիս վերադառնալ առօք փառօք եւ թերթ հրատարակել, երբ Թոչուն չի կրնար ներս մտնել: Ցայտնապէս կ'երեւի որ Պուլկարիա գտնուած միջոցին ալ լրտեսութիւն կ'ընէր, եւ ի վարձ այդ ծառայութիւններուն է որ արտօնուեցաւ վերադառնալ Թուրքիա:

Նախապէս վարիչն էր Ժամանակ թերթին, բայց Մելիքը յաջողեցաւ զայն նետել եւ սեփականացնել թերթը: Ներկայիս կ'աշխատի Թուրք թերթերու իբրեւ լրաբեր հայկական կեանքի... Իսկ բուն պաշտօնն է ոստիկանական գործակալութիւնը:

Կ'երեւի թէ եղբօրը հետ համաձայնելով է որ Մարտիրոսը թեկնածու չներկայացաւ ազգային կալուածներու մատակարարութեան համար: Որովհետեւ գայթակղութիւնը շատ վրան բաց պիտի ըլլար, եթէ երկուքը միասին հրապարակ գային: Ի՞նչ պիտի ըսէր աշխարհք — երկու եղբայրներ կ'ուտեն ազգը... Մինչդեռ հիմա փրկուած է երեւոյթը ու միայն մէկ եղբայրն է որ պիտի ուտէ պաշտօնապէս: Միւսը պիտի ուտէ անպաշտօն կերպով...

Արմենակ Խանճը. — Բուն անունով՝ Տոքթ. Արմենակ Խանճեան: Եղած է թաղական, ինչպէս նաեւ հոգաբարձու Ազգային Հիւանդանոցին: Եւ դուրս տուած գոյնը:

Այսպէս Օրթագիւղի մէջ կոտրել տուաւ քուէատուփը, եւ երբ վարչութիւնը դիտողութիւն ըրաւ, ներկայացաւ անոր նիստին եւ հայհոյեց ատենապետին ու պատրիարքին:

Հիւանդանոցի հոգաբարձու եղած միջոցին ալ ամէն միջոցի դիմեց որպէսզի տնօրէն ըլլայ եւ պարարտ թոշակ մը ստանայ: Եւ երբ չյաջողեցաւ կատաղի պայքար մը բացաւ թերթերով: Միւս կողմէ, ձեռքի տակէ փորձեց, Հիւանդանոցը ներկայացնելով իբրեւ դաւադրութեան բոյն, տնօրէնն ալ՝ իբրեւ դաւադիր:

Ոստիկանութիւնը հաւատաց եւ խուզարկեց Հիւանդանոցը, աւելորդ է ըսել թէ առանց գտնելու ոեւէ բան: Ի՞նչ կար որ պիտի գտնէր:

Կասկածելի, նաեւ, իբրեւ սովորական մարդ: Օրինակ, Ինիօն Ընկերութեան ծանօթ գայթակղութեան առթիւ ձերբակալուեցաւ եւ ամիսներով բանտ մնաց, որովհետեւ իբրեւ մեռած ցուցուցած էր ողջ մարդ մը, վասն 50 ոսկիի...

Ներկայիս ալ դատի տակ առնուած է իբրեւ կին մը վիժեցնող, միջտ վարուն մամոնայի:

Պէտք է ըսել թէ անօթի է եւ տարիներէ ի վեր կ'ապրի նպաստով:

Ի պատիւ իրեն ճշդենք թէ ոստիկանական պաշտօնական գործակալ չէ: Աւելի ճիշդ՝ չեն ըրած զինք, իբրեւ անճարակ, իբրեւ խոֆած ... Միայն կ'ընդունին իր «կամաւոր» ծառայութիւնը:

Տոքթ. Ներսէս Թիլեան. — Առեղծուածային դէմք մը: Տարիներով եղած է թաղական եւ ազգային երեսփոխան: Ինչպէս նաեւ պայքարած մաքուր մարդոց հետ:

Այնպէս որ, հակառակ նախկին երեսփոխանի իր հանգամանքին, ճանչցուած էր իբրեւ թունդ ազգասէր: Ջայնն ալ շատ բարձրէն կուգար, միշտ կը պոռար կը կանչէր գեղծարարներու երեսին:

Աւելցնենք որ դեռ հինգ տարի առաջ Վարչութեան փոխ-ատենապետն էր:

Վերջերս, երբ հիւանդանոցներու նոր օրէնքը պայման դրաւ թէ տնօրէնը անպայման բժիշկ ըլլալու է, Ազգ. Հիւանդանոցի պաշտօնական տնօրէնութիւնը իրեն յանձնուեցաւ, իր թախանձագին դիմումին վրայ թէ կարօտ է: Պաշտօնը անուանական էր, բայց եւ օրինական ձեւակերպութիւն մը լրացնելու նպատակ ունէր: 60 ոսկի ալ թոշակ տրուեցաւ իրեն:

Հակառակ իր խոստումին թէ պիտի գոհանայ այն անուանական պաշտօնով, տոքթ. Թիլեան դարձաւ միահեծան եւ ամէնէն վերջն ալ ինքնագլուխ Անգարա ղրկեց կանոնագիր մը, որով հոգաբարձութիւնը կ'անտեսուէր ամբողջութեամբ եւ հիւանդանոցը կ'ենթարկուէր միայն իրեն՝ պատասխանատու տնօրէնին:

Իր ընկերները ի զուր դիտել տուին թէ ասիկա դաւաճանութիւն է, ազգային իրաւունքներու ուրացում: Թիլեան յամառեցաւ եւ ի վերջոյ հարկ եղաւ ձեւ մը գտնել ու նետել զայն:

Այն ատեն, հակառակ բոլոր ըսուածներուն, չհաւատացի թէ ճիշդ է Թիլեանին վերագրուած մեղքը: Հիմա ալ չեմ ուզեր հաւատալ. բայց ի՞նչպէս բացատրել որ հարիւր այսքան հոգի կը զտուին ոստիկանութեան կողմէ, իսկ Թիլեանը մաքուր դուրս կուգայ, Դաւիթ Երլմազներու կարգին...

Մշիկ.— Գումգափուցիները լաւ կը ճանչնան այս թեթեւսոլիկ երիտասարդը: Կը բաւէ յիշել որ ներկայիս երբ ոչ մէկ հայ բժիշկ կայ պետական ծառայութեան մէջ, Տոքթ. Մշիկ (Մրշիկեան) յաջողեցաւ ներքին բժիշկ ըլլալ պետական հիւանդանոցի մը մէջ:

Ահա այս տեսակ անձեր են որ երկու շաբաթ առաջ արտօնուեցան Էվգաֆի տնօրէնութեան ներկայանալու եւ գրաւոր քննութիւն տալու:

Արդիւնքը յայտնի չէ տակաւին: Բայց որո՞նք ալ յաջողին, աղէտը անխուսափելի է: Որովհետեւ «մէկը առ միւսին զարկ», ինչպէս կ'ըսէ Թրքական առածը: Մէկը միւսէն «բարի ծագիկ»:

Հետեւա՞նքը: Կատարեալ քայքայում:

Նախ՝ բոլոր հաստատութիւնները բաց ունին անխտիր, եւ այս տեսակ կասկածելիներու ձեռքը մնալով աւելի պիտի «բացուին», ի վերջոյ ճաթելու համար...

Երրորդ՝ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը էրներով կը գոցէր բացը, բնականաբար պիտի դադրեցնէ օգնութիւնը, տեսակ մը պոյքոթ հռչակելով:

Երրորդ՝ Էվգաֆի տն«րէնութիւնը հարիւրին 5ը կ'առնէ հասոյթներէն, մէջն ըլլալով նաեւ մոմդինը եւ իւղդինը...

Այնպէս որ, հրաշք պիտի ըլլայ եթէ օրինակ Ազգ. Հիւանդանոցը, որ տարեկան 80.000 ոսկիի կը կարօտի, կարենայ մէկ-երկու տարի ալ ոտքի վրայ մնալ:

Պոլսահայ պատմական գաղութն է որ փուլ կուգայ այսպէս: Այն ալ անանց կացնի, ինչ որ աւելի եղերական կը դարձնէ փլուզումը:

Խե՛ղճ Պոլիս...

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐ

«ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ»

Ոչ միշտ ռամկավար, բայց երբեք Դաշնակցական Պ. Թէրզիպաշեան իբրեւ գրչի մարդ ծանօթ էր հրապարակագրութեամբ, որու ընթացքին բազմաթիւ էջեր ստորագրած է ռամկավար մամուլին մէջ մասնաւորաբար, Դաշնակցութեան դէմ ուղղուած:

Ցաճախ անհանդուրժելի եւ սխալ գտած եմ իր վճիռներն ու եզրակացութիւնները, մեր մօտաւոր անցեալի դէպքերու մասին, ուր կարծէք թէ Պ. Թէրզիպաշեանի գլխաւոր ճիգն էր հակառակորդը ամէն գնով հարուածել, փոխանակ ճշմարտութիւնը յայտնաբերելու:

Հիմա որ արդէն ծանօթ եմ «Արծիւը իր բոյնին մէջ» համով ու հոտով հատորին բոլոր էջերուն, կը խոստովանիմ թէ դիմացս կը գտնուի նոր Թէրզիպաշեան մը, պատմական դէպքերն ու դէմքերը առարկայօրէն ներկայացնելու գնահատելի դերին մէջ:

«Արծիւը իր բոյնին մէջ» ունի բազմաթիւ հետաքրքրական ու գեղեցիկ գիծեր: Պ. Ա. Թէրզիպաշեանը Խրիմեան Հայրիկին նուիրած այս գրքով, ակներեւ է որ պատասխանած է բոլոր անոնց, որ յաճախ թեթեւութեամբ կը փորձեն վիճելի դարձնել Հայրիկի ժամանակին ստեղծած մեծ արժանիքները: Ան այդպիսիներուն դէմ ծառացած, արդարօրէն հարուծելու վճռականութեամբ կը ներկայացնէ էնթական — Հայրիկը — մէկ կարճ ժամանակաշրջանին մէջ միայն, 80ական թուականներուն, այն ալ թառած իր իսկ բոյնին մէջ (Վասպուրական): Ճարտար եւ յստակ քննութեամբ մը, հեղինակը կը ծանօթացնէ բոլորիս սիրելի «Արծիւը» իր այն բոլոր պահերուն մէջ, ուր ան կը յայտնաբերէ իր հոգեկան, բարոյական, նիւթական եւ ֆիզիքական բոլոր առաւելութիւնները: Դէմ դէմի դնելով Խրիմեանը, Վասպուրականի «մեծ սով»ին, հեղինակը առանց ճիգի, միայն դէպքերու գեղեցիկ դասաւորումով մը հնարաւորութիւն կուտայ Խրիմեանի հիացողներուն եւ քննադատներուն տեսնելու Հայրիկի հայրական տառապանքը անօթիին հանդէպ: Հայ ըլլայ ան թէ Թուրք ու Քիւրտ, անոր հայրական մեծահոգութիւնը, յանուն պատուոյ մը հացի ապահովութեան, մասնաւորաբար անոնց հանդէպ, որոնք այդ օրերուն իսկ դժուարութեամբ կը բաժնըւէին իրենց քանի մը ոսկիէն: Առաջին շրջանին նուիրուած մասերուն մէջ, մենք կը ծանօթանանք Հայրիկի գործնական մտքին, ժողովրդավար լայն սկզբունքներուն, որուն դէմ էր ոչ միայն օրինական Թուրք իշխանութիւնը, այլ եւ ազգային Առաջնորդարանը, իր սովորութիւններով ու բարքերով:

Խօսուն են այս տեսակէտէն Առաջնորդարանի պաշտօնէութեան, անգամ «Գրոց-Բրոց»ի հեղինակ Սրուանձտեանցի ընդդիմութիւնը Հայրիկի այս տարօրինակութիւններուն դէմ (Տես էջ 63-69):

Ոչ նուազ հետաքրքրական է Հայրիկի վերաբերմունքը նիւթի, դրամի մասին: Ջէ՞ որ տակաւին տարիներ առաջ յայտնի հնչակեան գործիչ Պ. Խան-Ազատ «Հայրենիք» ամսագրի մէջ հրատարակած յուշերով շատ աննպաստ տպաւորութիւն մը ... կուտար Հայրիկի մասին, ... բուսաղէմի մէջ իրենց խօսակցութիւնը: Ոչ մէկ պատասխան կրնար տալ Հայրիկի բացարձակ անտարբերութիւնը դրամի մասին, որքան ... նի մը դէպքերու արձանագրութիւն (Տես էջ 40-49):

Խրիմեանի յեղափոխական ... ջարողներն ու գրուածքները եւ ... հասարակ Հայրիկի անյաջող քաղաքական գործիչ ըլլալու հանգամանքը, այսօր տակաւին կը նկատուին ... րու կողմէ անառարկելի ճշմարտութիւն: Երէկ, ինչպէս այսօր, այս ... գի մտածողներու հիմնական մեկնակէտը՝ Հայրիկի փիլիսոփայական քաղաքական մտքերու եւ արտայայտութիւններու սխալը յայտնաբերելու փոխարէն, գործնական արդիւնքները չափելու, բստ ամենայնի Թուրքերու վրայ է որ կը հիմնուի ... ջոցը: Նախ անոր համար որ, «... Հեղինակը անների կը գտնէ այս ... եան, էութեամբ գաղափարապաշտ մըն էր, «ի ծնէ լաւատես, զգացում էր որ կը մօտեննար հարցերուն»: ... քաղաքական ձգտումներու համար ան չունէր ձեւաւորուած եւ յստակ ծրագիր մը, գլխաւորաբար անոր համար, որ «Այդ օրերուն, Հայու ... զաքական միտքը կը տարուբերէր ... բար հակակշռող երկու անորոշ ... սանքներու միջեւ, խճճալիքմը՝ որ ... աղօտ եւ անորոշ չունէր կ'առնէ մարդկային տարրական իրաւունքներ եւ քիչ մը կը թանձրանար մէկ կողմէ Թուրքի լուծին բրտութեամբը միւս կողմէ Պալքանեան ազգերու ազատագրութեանց օրինակովը եւ իրականութիւնը, որ իր գոյութեան իրաւունքը կ'առնէր միջավայրի պայմաններէն եւ անցեալին փորձառութենէն» (էջ 61): Գաղափարապաշտը ի ծնէ, ... պայմաններու մէջ գիտէր մէկ բան ... Հայը չէր կրնար եւ պէտք չէր որ ... տառապարտուէր յաւիտենական ... պարտադրուած ծանր պայմաններու մէջ: Ցանցա՞նք էր այսպէս մտածել եւ մանաւանդ գործել օրուան պայմանները փոխելու համոզումով: Պ. Ա. Թէրզիպաշեան հոս էր որ կը յաջողի նարերէ պատմական անցքերն ու դէմքերը արդարօրէն գնահատելու պատուաւոր դերը, խարազանելով բոլոր անոնք որ կ'ուզեն «Խաչալի մարդը» դատել անոր գործունէութեան արդիւնքէն (էջ 62): Ուշագրաւ է Պ. Թէրզիպաշեանի հետեւեալ օրինակը, նոյն էջին վրայ: «Եթէ գիտութիւնը Նափոլէոնը դատէր անոր գործունէութեան արդիւնքէն, զայն Եւրոպան-մէջ ըլլալով Ֆրանսան — կործանած ըլլալուն համար, անարժէք մէկը պիտի համարէր: Պատմութիւնը կրնայ, բաւ պարագայի կամ բստ պատմագրի, ... մը վեր բռնել անոր համար քիչ ... վար, բայց գիտութիւնը մէկ բան կը նայ բռնել եւ բսած է, թէ՝ ան, Նափոլէոն, մեծ մարդ էր, հսկայ մը, ... իր մեծութեան ռազմի իր հետ բերած գերմարդ մը»:

Խրիմեանը կը քննադատուի իրեն ... փառամոլ մըն ալ: ոնչն իսկ «իր բոյնին մէջ»: Ջինք այս ուղղութեամբ մեղադրողները քիչ չէին, մանաւանդ երբ ան՝ Խրիմեանը իրեն փոխարէն Վանի առաջնորդական աթոռին նստեցնել կուտար իր հակառակորդ՝ ծանօթ պահպանողական Պօղոս եպիսկոպոսը: Իր այս քայլին մէջ մարդիկ կը տեսնէին մէկ բան. այն որ Խրիմեանը կ'ուզէր Էջմիածնի գահը կաթողիկոսական...

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Trans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ. Ժ. Մ.

— Շատ լաւ, պարոն. բայց վախնամ շարժավարները ամէնքն ալ պառկած են հիմա... Ինչ որ է, նայիմ բան մը կրնա՞մ ընել ...

— Սքանչելի՛ է, եւ որքան շուտ, նոյնքան լաւ ... եթէ ամէն բան աղէկ երթայ՝ կէս գիշերը քառորդ անցած կը վերադառնամ ...

— Հոգի՛ս, ի՞նչ պիտի ընես, ո՞ւր պիտի երթաս, պաղատեցաւ Տայանա:

— Քաղաքմին տունը պիտի մտնեմ այն ճամբէն ուրկէ դուրս ելայ... այնքան բաներ պատահեցան փախուստէս ի վեր որ կարծես թէ օրեր անցեր են, մինչդեռ այս առտու էր որ փախայ... անհաւանական է որ պատուհանին ձողերը նորոգելու ժամանակ ունեցած ըլլան...

— Սուլտի՛ն, կատարեալ յիմարութիւն է...

— Ինչո՞ւ, անշուշտ զինուած պիտի երթամ ու եթէ օձիքս ձեռք տամ, իրենց ուզածին պէս չեն կրնար հետս վարուիլ այս անգամ ... իսկ եթէ բախտը ժպտի ու Ներքինին մինակը գտնեմ, անոր պիտի ցուցնեմ... այս անգամ ես պիտի խնդամ...բայց Փիթըրն ալ միասին գալու է, որպէսզի ոտքէս բռնէ ու գիս պատուհանէն վեր հանէ ... քաջութիւն ունի՞ս, Փիթըր...

— Քաջութի՞ւն, անշո՛ւշտ ունիմ, պատասխանեց Փիթըր խանդավառ:

Այն մտածումը թէ տակաւին կարելի էր միջոց մը գտնել իր յիմարութիւնը դարմանելու համար, նոր եռանդ մը տուաւ իրեն, եւ ահա աւելցուց անապարանքով.

— Ամէն տեղ կ'երթամ քեզի հետ... կամ առանց քեզի ... պատրաստ եմ ընելու ինչ որ հրամայես ... դուն շատ հրաշալի...

— Ապրի՛ս տղաս, ընդմիջեց Սուլտին:

— Հոգի՛ս, բնաւ յոյս չկայ որ կը յաջողիս, պիտի ձերբակալուիս, ըսաւ Տայանա խեղդուկ եւ յուզուած ձայնով:

— Ասիկա ոստիկանատուն կամ զօրանոց կոխելու չի նմանիր, ապահովցուց Սուլտին. անձնական բնակարան մըն է եւ վստահ եմ որ Փիթըրն ու ես կրնանք գլուխ ելլել Ներքինիին — եւ այն մէկ-երկու հոգիին հետ որոնք թերեւս իր քովն են — եթէ յանկարծակիի բերենք...

— Ո՛չ, ո՛չ, երթալու մասին պիտի չմտածես...

— Մտիկ ըրէ, հոգի՛ս, բացատրեց Սուլտին, իր ափերուն մէջ ամուր սեղմելով աղջկան երկու ձեռքերը. հիմա, մէկ ժամէն, դաւադիրները զէնք պիտի բաժնեն իրենց գաղտնի մթերանոցներէն ու եթէ չարգիլենք՝ յեղափոխութիւնը պիտի պայթի վաղը կէս-գիշերին ... դուն ալ լաւ գիտես որ մեր միակ դարմանն է Մ. Քէմալին հասցնելկակային անդամատոմսը. առ նուազն Փիթըրը փրկելու համար անհրաժեշտ է որ այդ գետնին տակն անցնելիք թուղթը ետ առնենք...

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ, լացաւ Տայանա. բայց խնդրեմ, Սուլտին, քիչ մըն ալ իմ մասիս խորհէ ...չեմ կրնար ձգել որ երթաս կեանքդ վտանգես...

— Աղէկ, աղէկ, մէջ ինկաւ Փիթըր աղջիկը հանդարտեցնելու համար, արդէն ես ալ պիտի չստիպէի որ երթար...

— Ջափազանց կը ցաւիմ, Փիթըր, ըսաւ Տայանա, մեծ դժբախտութիւն է պատահեր քեզի... չեմ ուզեր երբեք քեզ զրկել այն առիթէն որ, քու կարծիքովդ, պիտի կրնայ դարմանել չարիքը... բայց, իրաւ կ'ըսեմ, բացարձակ խենթութիւն է ոստիկանապետին բնակարանէն ներս մտնելու ձեր փորձը...

— Կը հասկնամ... Ի հարկէ չես ուզեր որ Սուլտինը այդ տեսակ խոշոր վտանգի մը մէջ նետուի, մանաւանդ հիմա որ... ինչ որ է ես ինքս պիտի կատարեմ փորձը... առեձանակ մը ունիմ պանդոկը՝ պայուսակիս մէջ...

— Առանձին չես կրնար երթալ, պնդեց Սուլտին. բնակարանին հասցէն անգամ չես գիտեր...

— Տօլմա Պաղչէին մօտերն է ըսիր... դուն նկարագրէ ինծի, ես կը գտնեմ..

— Ոչ Փիթըր, գլուխը թօթվեց Սուլտին. դուն ինձմէ բարձրահասակ ես, այո, բայց պատուհանին չես կրնար հասնիլ ... երկու հոգիի գործ է ... անօգուտ է, մինակդ չես կրնար ընել..

— Մե՛ղք չիտակը, որովհետեւ մինակս պիտի ընեմ .. .եթէ պատահի որ սպաննուիմ կամ թրքական բանտ մը նետուիմ, այն ատեն մարդիկ դէչ չեն կրնար խօսիլ ետեւէս, ինչպէս պիտի կարենային խօսիլ, եթէ հայրենիք վերադառնայի «պոչս ոտքերուս առած» ... Ի հարկէ ստիպուած պիտի ըլլայի գլուխս կախ տուն երթալ, եթէ յայտնած չըլլայիր թէ պահպանակը ո՞ւր կրնար հաւանօրէն գտնուիլ այս պահուս ...Բայց քանի որ ըսիր, ուրիշ ընելիք չի մնար ինծիհամարեթէ ոչ փորձել եւ ետ առնել զայն ... կը հասկնա՞ս ...

— Այո, պատասխանեց Սուլտին. երանի՜ թէ ըսած չըլլայի ...

Քանի մը վայրկեան լուռ մնացին: Ցետոյ Տայանան էր որ խօսեցաւ.

— Եթէ ձեզմէ մէկը առանձին երթայ, անձնասպանութիւն է, իսկ միասին երթալով յաջողելու յոյս ... նաք ունենալ .. .ուրեմն ... տամ .. .

— Ո՛չ, ասիկա անիրաւութի... գի դէմ, բողոքեց Փիթըր, ... պիտի երթամ ...

— Մինակդ պիտի չերթաս ... Տայանա վճռական շեշտով, ... երթաս ես ալ չիտակ քար... կ'երթամ ու եղածը կը պատմ... ալ թոյլ պիտի չտայ որ դեսպ... նէն հեռանաս ... հիմա պատ... յիմ Սուլտին, ի՞նչ ընելու ... ունիս ...

— Եթէ Հօքիթը կառք մը ... ցատրեց Սուլտին Տայանային ... ը համբուրելով, կ'երթանք ... ղոցը ուր կը գտնուի Քաղաքմի... նը ... կառքը կը ձգենք նեղ ... անկիւնը եւ պատուհանէն ... մտնենք ... խցիկը շատ քիչ ան... գործածեն եւ չեմ կարծեր որ ... ըլլայ հոն այս գիշեր ... դուռն ալ կղպուած չէ ... կարելով պարտէզ կ'իջնենք եւ ... գցինք պատշգամը որ դօտի ... կայէ տան չորս կողմը ... սենեակները պատշգամին ... բացուին ...

(Շար.)

...կան աթոռը։ Եթէ նոյն իսկ այդ-գէս եղած ըլլայ, Պ. Թէրզիպաշեանը փաստաթուղթերով կը նկարէ բնական եւ անհրաժեշտ իրական մեծութեան մը համար։

Իր մեծութեան սաղմը իր հետ բերած մեծ մարդ մըն է Խրիմեան, փառաւոր մը, այո, ինչպէս Նափոլէոն, որ ծերացաւ եւ հասաւ իր ունեցած պայմաններու եւ ապրած միջավայրին ներած փառքի եւ մեծութեան սանդուղին բարձրագոյն աստիճանին։ Հան-ճար մը, այո, արտակարգ հեռատեսութեամբ օժտուած հանճար մը, որ կրնար Լուտեր մ՛ըլլալու եթէ Գեր-մանիոյ մէջ ծնած ըլլար, Գրոմուէլ մ՛Անգլիոյ մէջ, Լամարթին մ՛Ֆրանսայի մէջ, այն աստիճան որ զօրաւոր էին անոր մէջ եւ չէզոքուած «միաժամանակորէն փայլերու տենչը, յեղափոխական հակումը եւ գրական ճաշակը» (էջ 63)։

Խրիմեանի բարոյական նկարագիրը ընդհանրապէս բնորոշելու տեսակէտէն հեղինակը շատ գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ Խրիմեանի հետ չփման մէջ կը դնէ Ցուսիկ վարդապետը, անփնելի «սուրբ»ը։ Փոքրիկ գլուխ մը մէջ, էջ 147 - 155, «Երկու Սուրբեր» կը խօսին յաճախ աշխարհիկ եւ երկնաւոր բաներու մասին։ Քիչ մը, մեր տաղանդաւոր Լ. Շանթի «Հին Աստուածներ»ու վանականի եւ աբեղայի խօսակցութիւններուն նման, Խրիմեանը կը համոզէ, որ ինք կոչուած չէ սովորական վանական մը ըլլալու միայն, ան չընդունիր որ «Արաբիր մեզ չէ տուած գաղափարը լուծելու կարողութիւնը»։

«Մեծցած գործոն կեանքով, ան կը զգայ որ նոր գործօններու պէտք ունի իր հօգին զօրացնելու համար, իրեն վերապահուած բաւականութեան հասնելու համար, նոր գործօններ որոնք կայաններ դառնային իր հոգիին թռիչքներուն համար»։ Այս գործօններուն սակայն, որոնց չէր ուզեր մօտենալ Ցուսիկ վարդապետ, մեղք նկատելով եւ աւոր փոխարէն դոհանալ՝ երկնային նկատել Աստուծոյ գերագոյն պարզելին, անոր սանձարգործութեան բուն նպատակը»։ Հետու էր, անբաւական Խրիմեանի ներքին պաշարութիւնը լեցնելու։ Գործով փառքերու հասած, փառքով գործը սիրած Խրիմեանը, բնական է, որ այլեւս ծանր զգար եւ նեղ իր փոքրիկ բոյնը՝ Վարագի մենաստանը։

Խրիմեանը խոշոր մարդ էր, խոշոր համբաւ պահանջող մեծ ... գործի եւ իր գործօններու, փառքին, «որ գործօններուն գլխաւորն է»։

Այդ պատճառով ալ արդար կը նկատէ Պ. Թէրզիպաշեան Խրիմեանի ձգտումը փառքի, փոխանակ վանականի, Ցուսիկ վարդապետի սահմանափակ ձգտումներուն։

Ընդհատենք վերլուծման այս եղանակը, խուսափելու գրախօսականի մանրամասներու սահմանը մտնելու կանոնականութենէն։ Վերջացնելու համար, սակայն, անիրաւութիւն մը ըրած պիտի ըլլամ, եթէ ըսեմ Պ. Թէրզիպաշեան իր այս գործով տուած ... թէ տարապոյն չափ մը գր... ներու։

Բազմաթիւ տիպարներ ու դէմքեր, որ կը ներկայացուի մեզ այս փոքր հատորին մէջ, կը պատկերացնէ մեր մօտաւոր անցեալը, որ ուա՜ղ, կը կորսուի, կը մոռցուի, կամայ թէ ակամայ, մինչ այնքան անհրաժեշտ է անոր վերակենդանացումը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ Հ ՄԱՑՈՒՄԱՐԸ

— · —

Բ.

Երէկ գրեցինք թէ ի՛նչ նախապատրաստական աշխատանքներէ վերջ բացուաւ Ֆրանսայի ուսուցչական համագումարին առաջին նիստը։

Լեցուն է ընդարձակ սրահը, ուր աթոռները բոլորովին կարմիր են, վրան՝ կանանչ ծծուն թուղթ։ Սուտքին վրայ՝ լայն ժապաւէն մը բարեգալուստի ջերմ արձանագրութեամբ։ Ցանուն 108,000 ուսուցիչներու, պատգամաւոր ղրկած են 107 մասնաճիւղեր (14ը գաղթաշխարհէն)։

Կը նախագահէ Նիվէր, քարտուղարը Լուար էնֆէրիորի, որու նահանգին մէջ կը բացուի համագումարը։ Աւելի ցած, բեմին վրայ կողմնակի՝ ընդհ. քարտուղարը, Տէլմաս, եւ փոխ-քարտուղարը, Լաֆիէր, իսկ բեմին միւս կողմը՝ ճառախօսներու ամպիոնը։

Երբ նախագահը արտասանեց բացման խօսքը, այնուհետեւ ամբողջ ժամ մը իրարու ետեւէ բեմ ելան եւ ողջոյնի խօսքեր ըսին օտար պատգամաւորները, — նախ անգլիացի ուսուցիչներու ներկայացուցիչը՝ յանուն 150,000 ուսուցիչներու, յետոյ Սկովտիոյ, Լիւքսէնպուրկի, Զուիցերիոյ եւ Սպանիոյ ներկայացուցիչները։ Վերջինը (Զուիցերիա) ակնարկ մը նետեց միջազգային քաղաքական կացութեան վրայ, պաշտպանեց խաղաղութեան դատը։ Քասէրօ (Սպանիա) երբ բեմ բարձրացաւ, ամբողջ սրահը ոտքի կանգնեցաւ եւ սկսաւ երգել Էնթէրնասիոնալը։ Սպանիոյ ներկայացուցիչը շնորհակալութիւն յայտնեց այս ջերմ արտայայտութեան համար, յոյս յայտնեց որ հանրապետականները կը յաղթեն անպայման, եւ ի վերջոյ ըսաւ թէ Ֆրանսացի ընկերները անչուշտ պիտի ուզեն իրենց օժանդակութիւնը բերել սպանիացի մանուկին դաստիարակութեան, — «Մենք ձեզի կը վստահինք, ձեզի կը յանձնենք», ըսաւ յուզումով, մեր ու...

Մարիամ փաշա ·Թ· Վարդերն ու իր «Թաղչան, Առաջնորդարանի դիւանապետ Թանկարաճին, Բէօն Փաշիչան, ինչպէս նաեւ զանազան երեւելի պետեր ու ադաներ, մեր կեանքի այդօրերու իրական առաջնորդներն ու ղեկավարները, բոլորը, բոլորը արժէքներ են, առանձին հերոս մը, դէմք մը, վէպի մը, պատմուածքի մը։

Հեղինակը պատմողի եւ ներկայացնողի իր հաճելի եղանակովը կը խրթանէ ոչ միայն իր ընթերցողը, հաճոյքով կարդալ եւ ծանօթանալ իր պատմութիւնն ու ներկայացուած դէմքերը, այլ եւ լայն հնարաւորութիւն անոր ցոյց կ՚ուզեն քրքրել մեր երէկը։

Այսպէս ուրեմն բազմաթիւ տեսակէտներով օգտակար եւ յաջող գիրք մըն է որ կը ներկայացնէ մեզի Պ. Թէրզիպաշեան, տարիներու բաւական երկար բեռան տակ հասած։

Եթէ ամէն մէկու պարտականութիւնն է գործով գնահատել այսպիսի աշխատութիւն մը, Վասպուրականցիի համար մանաւանդ դոհունակութիւն մ՚է պիտի ըլլայ գնահատել այս գործը որ իրն է, բովանդակ Վասպուրականցին։

Ս. ՏԷՐ - ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

Յուլիս 19ին հանդիսաւորապէս օծուեր է Պուէնոս Այրէս (Արժանթին) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ռուսին շինութեան ծախսերը ստանձնած էր Պրն. Հրանդ Նիֆօրեան։ «Արմենիա» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս արարողութեան առթիւ.—

Մասնաւոր հրաւէրով, կը մասնակցէին նաեւ տեղւոյն օրթոտոքս եկեղեցիներու հոգեւոր պետերը (ռուս, յոյն եւ ասորի), ինչպէս նաեւ Հայ Աւետարանական համայնքի կողմէ վերապատուելի Պալեան, Արժանթինի նախագահի եւ արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը տոքթ. Ուկաբօ, Պուէնոս Այրէսի նահանգապետի ներկայացուցիչ Տոքթ. Մոլինա, ներգաղթի ընդհանուր տնօրէն Տոքթ. Թապօտա Մորա, քաղաքապետական ժողովի անդամ Տ. Րուֆօ Օլիվա, յոյն դեսպանը եւ մասնաւորապէս հրաւիրեալ ուրիշ օտար հիւրեր։

Ճիշդ ժամը 10ին Հայ Արենեւրու առաջնորդութեամբ, դպիրներ իրենց ձեռքը ունենալով ծիծեռնիկներու եւ արմաւենիներու ճիւղեր՝ եկեղեցական երգեցողութեամբ թափօր մը կազմեցին, որ խորհրդարանէն եւ իր մուտքը կատարեց եկեղեցւոյ գլխաւոր դռնէն ներս, յամրաքայլ յառաջանալով դէպի խորան, որոնց կ՚ընկերակցէին նաեւ տեղւոյս ռուս օրթոտոքս եկեղեցւոյ պետը, Կոստանտ. Իզրաթզօրֆ եւ Անտիոքի քահանայ Իկնասիօ Ապուրաս, իրենց եկեղեցական պատշաճ զգեստաւորումով։

Եկեղեցւոյ ներքնամասին մէջ գրտնուած բոլոր խաչերը օրհնուելէ եւ օծուելէ վերջ, Տ. Յովհաննէս Ա. քհյ. Ամիրեանց կարդաց կաթող. պատուիրակ Գարեգին եպիսկ.-ի օրհնութեան գիրը, ուղղուած Հրանդ Նիֆօրեանի, որ յղացած եւ իրականացուցած էր եկեղեցի մը շինել տալով զայն ազգին նուիրելու մեծ գաղափարը, որուն ի պատասխան նուիրատուն բեմ բարձրացաւ եւ իր գրաւոր խօսքը վերջացուց, ըսելով. — «Այս շէնքը այլեւս իմս չէ՛ այլ ձեր ամէնուն, հայ ժողովուրդին, եւ որ խորհրդանիշ մըն է համերաշխութեան եւ համագործակցական ոգիին, եւ իմ անկեղծ փափաքս ալ է որ այնպէս ալ ըլլայ միշտ եւ յաւիտեան»։ Եւ ուղղելով իր խօսքը պատուիրակին, ըսաւ. — «Սրբազան Հայր, ձեր ներկայութեամբ մենք կը զգանք իրականացած մեր բոլոր բաղձանքները»։

Իր խօսքը վերջացնելէ անմիջապէս վերջ Սրբազանը շնորհաւորեց Պ. Հ. Նիֆօրեանը, համբոյր մը դրոշմելով անոր ճակտին, իբր գնահատանք իր կատարած մեծ ծառայութեան։

Ռուս հոգեւորականը խորան բարձրանալով, բարձրաձայն ապաներէն աղօթք մը կարդալէ վերջ, իր խօսքը ժողովուրդին ուղղեց եւ ըսաւ. — «Օրթոտոքս եկեղեցին մեծ հաճոյքով եւ գոհունակութեամբ կը մասնակցի այս հանդիսաւորութեան» եւ մաղթեց, որ Աստուած իր նախախնամական հովանին տակ պահէ Հայ գաղութը եւ իր առաջնորդը։

Իրեն յաջորդեց Անտիոքի եկեղեցիի ներկայացուցիչը, նոյն արտայայտութեամբ՝ արաբերէնով։

Ամէնէն վերջը կաթող. պատուիրակը շնորհակալութիւններ յայտնեց նուիրատուին, յիշելով նաեւ Պ. Իսրայէլ Արսլանի անունը, ի գնահատութիւն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ շինութեան առթիւ տարած իր մասնագիտական աշխատանքներուն, օրհնելով նաեւ բոլոր անոնք, որոնք սատարած են եկեղեցւոյ բարեզարդութեան։ Մասնաւորապէս շնորհակալութիւններ յայտնեց եկեղեցական ներկայացուցիչներուն բերած մասնակցութեան։ Ուղղելով իր խօսքը նախագահի ներկայացուցիչին, յայտնեց սրտագին շնորհակալութիւններ, խնդրելով իրմէ որ բարեհաճի թարգման հանդիսանալ իր եւ հայ գաղութի խորին երախտագիտական զգացումներուն։ Տոքթ. Ունկարօ ընդունելով զայն, փոխադարձաբար պատասխանեց շնորհակալիքներուն։

Օծման արարողութիւնը վերջացած ըլլալով, օտար հիւրերը մեկնեցան, եւ սկսաւ Ս. Պատարագի արարողութիւնը, որու միջոցին կաթող. պատուիրակը նիւթ ունենալով «Հայ եկեղեցւոյ դերը երէկ եւ այսօր», հոգեշունչ քարոզ մը խօսեցաւ, եւ վերջացուց իր շնորհալի խօսքը եղբայրութիւն խրատելով եւ յորդորելով։

Երեք ու կէս ժամ տեւող այս հոգեպարար արարողութեան, հոծ բազմութիւնը հետեւեցաւ ամենայն երկիւղածութեամբ թէ ներսը եւ թէ դուրսը, բակին մէջ տեղաւորուած բարձրախօսներու միջոցով։ Գնահատելի է այս առթիւ ժողովուրդին ցոյց տուած կարգապահութիւնը, որուն մէջ դեր ունեցան կարգապահ յանձնախումբի իւրաքանչիւր անդամը, Հ.Մ.Ը.Մ.ը եւ Հայ Արենեւրը իրենց բոլոր կազմով։

Օրուան տօնակատարութիւնը յիշատակող չքանչաններու սպասումը շատ գոհացուցիչ կերպով տարուեցաւ հայ օրիորդներու օժանդակութեամբ, եւ նաեւ նոյն օծման առթիւ վաճառուեցաւ Գարեգին արքեպ.-ի հեղինակած մէկ գրքոյկը, «Հայ Ազգը եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին» խորագրով, որուն սպաներէն թարգմանութենէն մէկ մէկ օրինակ տրուեցաւ հիւրերուն։

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՊԱՀԱՆՋԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն որ կը հրատարակուի շաբաթը երկու անգամ, արձանագրելով օրաթերթի պահանջը, խմբագրականով մը կը պատմէ իր ծնունդն ու զարգացումը (1 Յուլիս).

«Մեր խմատուն ժողովուրդը մասնուոր ունենալէ առաջ՝ հիմնած է տասնեակ դպրոցներ, թէկուզ թոյլ եւ անկազմակերպ, բայց վերջապէս լուսաւորութեան օճախներ եղած են, ուր մեր նոր սերունդը կրթուած ու դաստիարակուած է տարրական գիտելիքներով։

Ամէն տեղ, դպրոցներուն զուգընթաց՝ բարձրացած են եկեղեցիներ ու մատուռներ, որոնք, ինչպէս հին ատեն, մեր ժողովուրդը մեկտեղած ու համախմբած են իրենց չուրջը։

Այս ուղղութեամբ նոր ճիգեր կը թափուին ու նոր աշխատանքներ կը կատարուին։

Սակայն, կարեւոր բաց մը կը մնար մի՛շտ։

Չենք ունեցած հոգեւոր զէնքերէն ամէնէն կատարելագործուածը, ամէնէն ազդեցիկը եւ ամէնէն արդիականը — մամուլ։

Այդ եւս կ՚ունենանք, աւելի ճիշդը՝ կը ստեղծենք անկարելի ճիգերով ու աշխատանքով։

Դպրոց մը կամ եկեղեցի մը կառուցանելու կամ հիմնադրելու համար քար ու կիր չէր պակսեր հոս. իսկ «վարժապետ» մը կամ «քահանայ» մը միշտ կարելի էր գտնել։

Բայց մամուլ հիմնելու համար մեզի կը պակսէր ամէնէն կարեւորը — հայ գիրը։ Հայ ձուլարան եւ տպարան չկար հոս, չկային նաեւ գործին հըմուտ եւ մասնագէտ մարդիկ։

Եւ ո՞վ կրնար էր մտածել այդ մասին, քանի որ այսքա՛ն հեռուներ թափառին ու մանաւանդ հաստատուելին իսկ մեզ անկարելի կը թուէր։

Եւ եղաւ լոյս...

Ուղիղ տասնհինգ տարի առաջ՝ խումբ մը «խենթեր» կը մտածեն հայ տառեր բերել տալ Եւրոպայէն եւ թերթ հրատարակել՝ դժգոհ ըլլալով «Բողոքի Ձայն»ի խմբագրական պայքարականէն։

Ժողովներ, վէճեր եւ գեղեցիկ հեռանկարներ՝ խառն յուսալքումներով, հիասթափումներով եւ բազմազան արգելքներով կը փակին ադնուական կիրքերը։

Դրամ կայ՝ տառ չկայ. տառ կայ խմբագիր չկայ. խմբագիր կայ՝ գրաչար եւ գրող չկայ։

Վերջապէս, միշտ բան մը կը պակսի, եւ ամբողջ ութ տարի Եւրոպայէն բերուած Մեսրոպեան տառերը կը մնան անգործածելի, ու չարաթերթ մը ունենալը կը թուի հեռաւոր եւ գրեթէ անիրականալի երազ մը։

Ու վերջապէս, փոքրաթիւ «խենթեր»», 1931 Ապրիլ 26ին, լոյս կ՚ընծայեն «Արմենիա»ի առաջին թիւը։

Մնացեալ պատմութիւնը արդէն ծանօթ է։

Կրկնենք անգամ մը եւս։ Ութ տարի է, որ «Արմենիա»ն կը հրատարակուի անխափան եւ նորանոր վերելքներով։

Նախապէս փոքրածաւալ, յետոյ մեծծաւալ, ու մինչեւ հիմա եռօրեայ։

Այժմ, սակայն, իրականութիւնը մեր աչքեւ դրած է օրաթերթի հարցը։

Արդ, հնարաւո՞ր է «Արմենիա»ն շատ մօտ ապագային օրաթերթի վերածել։

Մեր պատասխանը այժմէն իսկ դրական է, քանի մը նախապայմաններով։

Նախ՝ ըսենք թէ ի՛նչ ունինք եւ ի՛նչ կը պակսի մեզի։

Ունինք սեփական տպարան՝ տպագրական մեծ ու փոքր մեքենաներով, ինչպէս հայերէն ու լատիներէն բազմատեսակ տառերով։ Գրեթէ արդիական տպարան մը, ուր ամէն կարգի տպագրական գործեր կրնան տպուիլ։

Աւելի քան տարի մը առաջ, մեծ զոհողութիւններով, գնեցինք նաեւ մամուլի հրաշալիքներէն մէկը — ՀԱՅԵՐԷՆ ՏՈՂԱՇԱՐ ՄԵՔԵՆԱՅ ՄԸ։

Ճիշդ է, մեզ համար խիստ դժուար էր նման հսկայ պարտքի մը տակ մտնել, բայց մեր ընկերներու եւ բարեկամներու զոհաբերութեան ոգին մեզ հետ ունենալով՝ այդ քայլն առինք, ու չսխալեցանք։

Ամէն ամիս վճարելով, հայերէն տողաշար մեքենայի հսկայ պարտքը ի սպառ հատուցած ենք չնչին գումարի մը։

Այսպիսով, «Արմենիա»ն օրաթերթի վերածելու համար, արհեստագիտական բոլոր յարմարութիւններն ունինք, ինչ որ գլխաւոր նախապայմանն է գործը սկսելու եւ յաջողութեամբ վարելու։

Մինչեւ հոս մենք ընկրկում եւ երկմտութիւն չունինք։

Սակայն, մեզ կը պակսի ա՛յն, ինչ որ ընդհանրապէս կը պակսի հայ գրականութեան եւ մամուլին։

Մենք չունինք բաժանորդներու այն քանակը, որ կրնայ պահել եւ ապահովել հայ օրաթերթ մը։

Օրաթերթի պարագային մենք պէտք ունինք 500 ՆՈՐ ԵՒ ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ։

Այն օրը երբ Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի հայութիւնը կըրցաւ մեզ ապահովել 500 նոր եւ կանխիկ վճարող բաժանորդներ, յաջորդ օրն իսկ «Արմենիա»ն լոյս պիտի տեսնէ իբր Հարաւ. Ամերիկայի միակ հայ օրաթերթը։

Ինչպէս կը տեսնուի, մեր պահանջը շատ համեստ է ու միաժամանակ խիստ անհրաժեշտ։

Եթէ Ուրուկուայ եւ Պրազիլ 100ական եւ Արժանթինը 300 նոր բաժանորդներ տան, մեր խոստումը լի ու լի կրնանք կատարել, ինչպէս կատարած ենք մինչեւ հիմա»։

ԽՃԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բայց բերդին վրայ քանի մը լապտերներ կը լուսաւորէին թուրք զինուորներու խմբակներ, որոնք դետնափորին մէջ աղին անդին թաքստոց-ներ կը փնտռէին։ Տակաւին յայտնի չէր թէ անոնք պիտի կրնային գտնել ժայռի մը կտորին ետեւը ծածկուած այս անցքը։ Եւ նոյն իսկ եթէ գտնէին եւ խուզարկէին, միշտ դարձեալ շատ դժուար պիտի ըլլար գտնել Լուպովնա Կրապովիչի կողմէ Սիրանոյշին համար կազմած թաքստոցին մուտքը։

Կամարակապին ներսը քարակոյտերուն միջեւ Թուրքերուն կողմէ իրենց պահուըտած անկիւններէն դուրս հանուած Հայերն ու Հայուհիները լուտանքներով եւ ծանր հայհոյութիւններով ընդունուեցան։ Որչափ հեռուն որ երկու աղջիկները կրնային դիտել, զօրքերը առանց այլ եւ այլի կը գնդակահարէին այրերը, իսկ կիները կ՚առնէին կը տանէին։

Հայերը գրեթէ ամէնքն ալ անձայն անվշշուկ կը համակերպէին իրենց ճակատագրին։ Թուրք զինուորները կը ծիծաղէին ու կը հայհոյէին փոխնիփոխ, եւ անոնց ձայները ալիքի պէս կը չառաչէին մութ միջոցին մէջ, յաճախ անհասկնալի։ Սիրանոյշ եւ Լուպովնա Կրապովիչ սրտադողով կը նայէին իրենց թաքստոցին եղերքներ պատող մանրախիճի փլատակներուն մէջէն եւ կը հետեւէին թափառող լոյսերուն որոնք հոս ու հոն կ՚երթային, ինչ կերպով որ խուզարկուները կը յածէին աւերակներուն բաւիղին մէջ։

Տեղ մը կեցած էին խումբ մը զինուորներ, գրեթէ հինգ-վեց, որոնք շատ անորոշ կերպով միայն երբեմն երբեմն տեսանելի կ՚ըլլային անոնցմէ մէկուն բռնած լապտերին լոյսին շր-ջանակին մէջ։ Ուշադիր դիտող աղջիկները կը տեսնէին, թէ ինչպէս երկու Հայեր դուրս կը քշուէին, եւ ահա հրացանի մը պայթիւն, որուն կայծկլտուքը բոլէ մը պայծառացուց փոքրիկ շրջապատ մը, եւ Հայերէն մէկը գետին տապալեցաւ, մութը կուլ տուաւ զայն եւ աներեւոյթ եղաւ։ Միւսը կը թուէր թէ դիմադրել կ՚ուզէր, գոնէ աղջիկներուն տեսածը այն էր որ ձեռքերը վեր կը հանէր։ Ցետոյ, լապտերին լոյսը նորէն սկսաւ շարժիլ, բայց երկրորդ ճայթիւն մը չեղաւ։ Կ՚երեւի թէ ուէէ պատճառով Թուրքերը խնայեցին երկրորդ Հային։ Խումբը կը մօտենար առանց կենալու։ Ժայռի կտորին վրայ մագլցեցաւ եւ յայտնի էր, որ ուղղակի կուգար դէպի թաքստոցին մուտքը։

Անցքին բերանը կեցան Թուրքերը, եւ Սիրանոյշ լսեց որ անոնցմէ մէկը կ՚ըսէր.—

«Ճիշդ հոս ներսը մտան»։

«Այո՛, հոս ներսը անյայտ եղան եւ այլ եւս մէջտեղ չելան։ Հետեւաբար անցքին ներսը պահուըտած պէտք է ըլլան», պատասխանեց Սիրանոյշին ծանօթ թուող ձայն մը սահուն թուրքերէնով, բայց քիչ մը կարծր չեշտով, որ Հայերուն յատուկ է՝ երբ այդ լեզուն խօսին։

«Հիմա պիտի տեսնենք։ Եթէ չգտնենք զանոնք, սատկած օրդ է» պատասխանեց երրորդ ձայն մը։

Լապտերը կրող զինուորը եւ իր ընկերներէն երկուքը աւելի մօտեցան եւ զգուշաւոր կերպով յառաջացան դէպի անցքը։ Պահուըտած աղջիկներուն աչքին առջեւէն անցնելով, վար ինկած ժայռի կտորին բացած նեղ ճեղքէն սեղմուելով մտան։ Ճեղքին ետեւը հազիւ անյայտ եղած էին, խոր մութը ծածկեց անցքին մուտքը։ Կամարակապին ներսերը միայն տակաւին կը շարունակուէր թուրք զինուորներուն միւս խումբերուն պրպտումը, որոնց լոյսերը, տարտամ ու երերուն, կը շափէին կը շափշփէին ընդարձակ վայրը։ Այն կողմերէն մերթ կը չաչէր հառաչ մը, ետեւէն ալ յանկարծ բութ ու խուլ անկումը մարմինի մը քարայրիւ յատակին վրայ։

Սիրանոյշ եւ Լուպովնա Կրապովիչ շունչերնին կը բռնէին, հալածիչները շատ մօտիկն էին, նոյն իսկ մէկը կար որ զանոնք ուղղակի իրենց հետքին վրայ կ՚առաջնորդէր, Հայ էր, բայց ո՞վ։ Ուէէ մէկը այն շատերէն որոնք պահուըտած էին կամարակապին մէջ, եւ որ հիմա կը յուսար իր խեղճ ու կրակ կեանքը փրկել՝ զիրենք մատնելով։ Քիչ ժամանակ վերջ անցքին ներսի կողմէն եկած լոյսի ճառագայթ մը ցոյց տուաւ, որ պրպտողները ետ կը դառնային, եւ քանի մը վայրկեան վերջ նորէն մէջտեղ ելլելով իրենց եկած ճամբան կ՚երթային աղջիկներուն աչքին տակ։

«Գտա՞ք, հարցուց ետ մնացողներէն մին»։

«Ներսը էտեւօք մարդ մարդասանք չկայ», պատասխանեցաւ իրեն։ «Սպաննեցէ՛ք Հայը։ Հոս չենք կրնար աւելի երկար ժամանակ կորսնցնել»։

«Ոչ տակաւին, կը պաղատիմ։ Ո-բոշակի գիտեմ որ անոնք հոս են։ Թողէք որ փնտռեմ։ Պիտի գտնեմ զանոնք, պէտք է որ գտնեմ, որովհետեւ անտարակոյս հոն են անոնք», պատասխանեց հայերէն չեշտով ձայնը, որ ապահովաբար զանոնք մատնել ուզող մարդուն ձայնն էր։

«Գործիդ կուգայ որ այս մութ անցքին մէջ աղին անդին պրպտես եւ մեզ խաղցնես. մեր ձեռքէն պրծիս, դուն մեզի սուտ խօսեցար, եւ ասոր համար ալ բաւական է»։

«Երբ զիս գնդակահար ընէք, ձեր ձեռքէն պիտի փախչի հարստութիւն մը, որովհետեւ աղջիկները չա՛տ, շատ հարուստ են։ Ասկէց զատ, անոնք կը պատկանին քաղաքին ամէնէն ազդեցիկ ընտանիքներուն եւ Պոլիս ամէն կողմ եւս ծանօթ են։ Անոնց ձերբակալութիւնը մեծ ծպատիւներ պիտի բերէ ձեզի։ Թողէ՛ք, անգամ մըն ալ փնտռեմ։ Շղթայի զարկէք զիս, կապեցէք, բայց լոյսը ես բռնեմ, որպէս զի կարենամ միշտ զիս տեսնել։

«Որպէսզի մարես, ձեռքէդ ձգես։ Ո՛չ դուն Հայ չուն»։

«Բայց թողէք նորէն։ Ամէն պարագայի այս տեղուանքը մեզմէ աղէկ գիտէ, եւ միշտ մեր ձեռքն է գնդակահարել զինքը», մէջ խառնուեցաւ երրորդ ձայն մը։

«Սակայն անցքին ծայրը հասած ենք, շուն անգամ չի կրնար պահուըտիլ հոս, ուր մնաց երկու հոգի», ըսաւ նորէն առաջին զինուորը։

«Կրնայ ըլլալ։ Բայց թերեւս սանկ անկիւն մը, որ ձեր աչքին զարկած չըլլար։ Թողէ՛ք, թող հոգին ազատէ», կրկնեց երկրորդ Թուրքին ձայնը։

«Լաւ ուրեմն»։

(12)

Թարգմ. ՆՏԱՆ

կէ զատ, աւերակ տուները չկրցան նորոգուիլ, որովհետեւ արգիլուած է ծառ կտրել անտառներէն:

5. Երբ բան մը ծախես, աժան կ'երթայ: Ասոր փոխարէն, ամէն ինչ սուղ կ'առնուի: Օրինակ, Բասէնի ժողովուրդը չի կրնար շաքարը 40 ղրշ.էն (քիլօն) պակաս առնել:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Արգիլուած է հալածել փեաւուրները

Գրած էինք թէ Սանճաքի Թուրքերը կատաղի հալածանք սկսած են ֆէսին եւ ճէփիէին դէմ, եւ այս գլխանոցները կրողները կ'առնարգեն ու կը ծեծեն օր ցերեկով: Հալածանքը այնքան սաստկացած է եւ ծանր դէպքերու տեղի տուած որ, եղած լուրջ ձեռնարկին վրայ, Թրքական իշխանութիւնը ստիպուեցաւ ձեւական սաստ մը ուղղել իր ծայրայեղ հետեւորդներուն:

Այսպէս, կուսակալ Ապտիւլրահման Մէլէք հրատարակած է 27 յուլիս թըւակիր շրջաբերական մը, որով հաղորդելէ վերջ թէ «ամէն մարդ ազատ է ուզած տարազը կրելու», կ'ըսէ.

— «Կ'իմանանք որ գլխարկէն զատ ուրիշ գլխանոց կրողները կը հետապնդուին ոմանց կողմէ եւ կը պարտադրուին գլխարկ դնելու: Կասկած կայ որ այս կարգի տեղ դէպքերը տեղի կ'ունենան մտանուոր դիմակով մը: Ասկէ վերջ ով որ ուրիշները ստիպէ գլխարկ կրել եւ այս առթիւ խօսքի կամ գործի ձեռնարկէ, ամենախիստ պատիժներու պիտի ենթարկուի: Ոստիկանութիւնը, ոստիկան-զինուորութիւնը եւ բոլոր իրաւասու պաշտօնեաները պարտաւոր են հետապնդել այս գործը եւ յանցաւորները ձերբակալելով յանձնել կառավարութեան. Թերացողները պիտի պատժուին»:

** Իր կարգին, Հալէպ էվլիի նախագահ Ապտիւլկանի Թուրմէն հրատարակած է յայտարարութիւն մը, որով կ'ըսէ. «Կը լսենք թէ անծանօթ կարգ մը դատարկապորտներ, իրենք իրենց Թուրքի հանգամանքը տալով, հանդիպած մարդոց գլխանոցներուն վրայ կը յարձակին եւ կը պնդեն որ անոնք հանեն իրենց ֆէսը եւ քիւլահը: Թուրք համայնքը խստիւ կը դատապարտէ այս խաղը, որուն ինչ նպատակով կատարուիլը շատ լաւ ծանօթ է»:

** Արաբական թերթերը կը գրեն թէ 20.000 Արաբներ գաղթած են Սանճաքէն, չկարենալով հանդուրժել Թրքական բռնութեանց:

** Գնդ. Բոյէ դադարման դատապարտեց Թուրքերէն «Հաթայ» թերթը, որ գրգռիչ հրատարակութիւններ կատարած էր:

** Սուրիոյ վարչապետը Փարիզ պիտի գար, բայց կ'ըսուի թէ յետաձգած է իր ուղեւորութիւնը: Զրոյցի մը համաձայն, վարչապետը ենկիւրի հրաւիրուած է, բանակցութիւնները վերսկսելու համար:

** Սուրիոյ մարզպանը ճամբայ ելած է, Փարիզ գալու համար:

** Տոքթ. Շահպէնտէր, Սուրիոյ ընդդիմադիրներուն վարիչը, կը պատրաստուէր Դամասկոս երթալու, բայց Ապահովութեան Տեսչութիւնը (Ֆրանսական) արգիլեց, սուրիական կառավարութեան առաջարկով:

Եգիպտական կացութիւնը ծանրացա՞ծ է

Նորէն վրդովիչ զրոյցներ կը շրջին հրապարակին վրայ, եգիպտական կացութեան եւ ֆրանքի արժէքի մասին: Վարչապետ Պ. Տալատիէ արձակուրդէն վերադառնալէ վերջ ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, հերքեց այդ զրոյցները եւ յայտարարեց.

— «Ընդհակառակն, մինչ ամէն տարի արձակուրդի եղանակին մեծ գումարներ կը քաշուէին խնայողական սնտուկներէն, այս տարի աւանդ գումարներն են որ կ'աւելնան: Նոյնպէս կազդուրիչ եղանակով մը կը շարունակուին ազգային պաշտպանութեան պարտաթուղթերուն արձանագրութիւնները: Ձեզ գիտեր ինչու մեր մէջ միայն դէշ լուրերը կը տարածուին: Եթէ ուզէին նեղութիւն կրել, կրնային լաւատես յօդուածներ գրել եւ այն ատեն աւելի պիտի մօտենային ճշմարտութեան»:

Եգիպտական նախարարը երեքշաբթի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պանք տը Ֆրանսի վերատեսուչին հետ, այս հարցերու մասին: Եգիպտական նախարարութեան շրջանակներուն մէջ անգլիականին թուլութիւնը եւ տոլարին բարձրացումը նպաստաւոր կը նկատեն Ֆրանսայի համար: Այս առթիւ գիտել կը տրուի թէ Մ. Նահանգներու եգիպտական նախարարը Փարիզ եկած ատեն որ եւ է փոփոխութիւն առաջարկած չէ երեք պետութեանց դրամական համաձայնութեան մէջ: Մէկ խօսքով, կը հերքուին բոլոր յոռետես լուրերը:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ հինգ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, Տոնի աւազանի վարչութեան մէջ, իբրեւ խափանարար: Երկուքը նախկին վերատեսուչներ են: Երկու ճարտարագէտներ ալ 25ական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան: Բոլորն ալ ամբաստանուած են թէ արտադրութիւնը կրճատած, փոխադրութիւնը խանգարած, գիտակցաբար պայթումներ սարքած են եւն.:

ՀՐԵԱՆԵՐԸ հետզհետէ սեւ ցանկը կ'անցնին նաեւ Իտալիոյ մէջ: Թերթերը օգոստ. 8ին հրատարակեցին 26 գերման հրեայ բժիշկներու անունները: Ասոնցմէ շատեր քրիստոնեայ եւ հպատակ դարձած են 1933էն ի վեր, երբ հեռացան Գերմանիայէն: Մեծ մասը դրամ ալ բերած էր միասին: Մտահոգութեան մատնուած են Ֆիրենցայի, Փատովայի եւ ուրիշ վայրերու հրէական գաղութները:

ԱԼՊԵԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ, որոնք սկսան երեքշաբթի առտու կանուխ, Սավուայի եւ Տոֆինէի ամենաբարձր կատարներուն վրայ (Կալիպիէ), մեծ հետաքրքրութիւն շարժեցին, մանաւանդ որ տեղի կ'ունենան իտալական սահմանին մօտ (հինգ մղոն հեռու): Ամբողջ 14րդ զօրաբանակը կը բաղկանայ լեռնայնոց զինուորներէ: 600 հոգինոց զօրագունդ մը իրեն յատկացուած դիրքերը բռնեց անցնելով դարհուրելի դահավէժներէ: Ռազմափորձերը պիտի տեւեն մինչեւ հինգշաբթի, երբ բոլոր զօրամասերը զօրահանդէսի մը պիտի մասնակցին, Լօթըրէի կիրճին մէջ, ուր ներկայ պիտի ըլլան Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը եւ սպարապետը:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը, ընթացիկ խնդիրներու մասին: Տակաւին յոյս չկայ որ վերսկսին բանակցութիւնները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ խարդախութեամբ զինուորութենէ ազատած ըլլալուն համար, ձերբակալուեցաւ ֆութպոլի միջազգային ախոյեան մը, Պէն Պուալի, որ նախապէս կը պատկանէր Օլէմփիք տը Մարսէյլի եւ յետոյ Սէթի ֆութպոլի Քլիւպին «ծախուելով,» 170.000 ֆրանքի փոխարէն ձգուեցաւ Փարիզի Ռէյսինկ Քլիւպին: Ձերբակալուեցաւ նաեւ հացագործ մը: Կը սպասուի ուրիշ միջազգային մարզիկի մը ձերբակալութեան:

ՆԻՍԻ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԵՐԸ կրճատուած էին, իբրեւ հետեւանք ծախքերու ծանրութեան, մինչեւ որ քննութիւն կատարուէր: Նոր ծրագրին գործադրութիւնը կը պահանջէ 4.365.000 ֆրանք, ինչ որ քաղաքին ուժէն վեր կը համարուի: Կարելի՞ է Նիսը երեւակայել առանց հանրակառքի ...

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ճակատէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, զօր. Ֆրանքօ նոր յարձակողականի մը կը պատրաստուի: Հանրապետական բանակը գետաղոյն ճիգեր կը թափէ, եւ կարգ մը նոր յաջողութիւններ շահեցաւ: 600.000 ազգայնականներ կը սպառնան գետը թափել հանրապետականները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳԻՍՏԻ բանուորներուն գործադուլը կարգադրելու համար, ազդու միջոցներ ձեռք առին վարչապետը եւ աշխատանքի նախարարը:

ԻՏԱԼԻՈՅ օդանաւային մարաջախտը, Պալպօ, Պերլին հասաւ երեքշաբթի օր եւ անմիջապէս ընդունուեցաւ մարաջախտ Կէօրինկի կողմէ: Կ'ըսուի թէ զինուորական դաշնագիր մը պիտի կնքուի երկու պետութեանց միջեւ: Օդանաւային ռազմափորձեր պիտի կատարուին Պերլինի մէջ, ի պատիւ իտալացի մարաջախտին:

ՀԱՄԱՐԱԲԱԿԱՆ խորհրդաժողով մը գումարելու համար, կոչ մը հրատարակուեցաւ Եգիպտացի Մուհամմէտ Ալի Ալուպա փաշայի կողմէ, որ նախագահն է Պաղեստինի պաշտպանութեան կոմիտէին: Եգիպտական կառավարութիւնը մերժեց իր հովանաւորութիւնն ընծայել այս ձեռնարկին: Ժողովը պիտի գումարուի հոկտ. 7ին:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Հռոմէն վերջը Լոնտոն պիտի երթայ, անհրաժեշտ վարկերը ապահովելու եւ օդանաւեր, ինքնաշարժներ եւ ուրիշ զէնքեր գնելու համար: Վարկերը պիտի վճարուին հինգ տարիէն:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 Օգոստոս Ուրբաթ իրիկուան ժամը 9ին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 14 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Սիրամանթօ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Ցաւագ» խումբի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական ժամադրավայրին: կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անպայմանօրէն:

Ն Ա Ւ Ա Գ Ն Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բոռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:

Ամբողջ օրը ճաշերի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը,

Նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ, ծարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին:

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Ս. Տիրատուրեանի 2, Rue Philippe de Girard եւ Ա. Բէօսէեանի 11 Place Jules Guesde — Փլաս s'Էfu:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

կազմակերպուած ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՍԷՆ Թ - ԱՆՏՐԷի գովասուն պարտէզին մէջ,

14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը,

կը նախագահէ հայրենակից Յ. ԽԵՆՕԵԱՆ

կը խօսի հայրենակից Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. սիրայօժար մասնակցութեամբ

Գաւվար Օտոի ֆ. կ. խաչի երգչախումբի,

Երգ, պար, արտասանութիւն զանազան անակնկալներ,

Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը,

Առնել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան,

Հրապարակային Բանախօսութիւն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ԹԱԹՈՒԼ խումբի կողմէ

14 Օգոստոս կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին

կը բանախօսէ՝ Գնդ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Բանախօսութենէն վերջ տեղի կ'ունենայ ընկ. համակրական թէյասեղան դպրոցի սրահին մէջ:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՈԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԵՐԸ

Ա. ԽՈՒՄԲԸ կը վերադառնայ 15 օգոստ.ին: Ծնողքները պէտք է 15ի առտուան ժամը 7ի ններկայ ըլլան Կառ Մօնփարնաս, ընդունելու համար իրենց տղաքը:

Բ. ԽՈՒՄԲԸ մեկնած է 3 օգոստ.ին եւ կը վերադառնայ սեպտ. 3ին:

Գ. ԽՈՒՄԲԸ Փարիզէն կը մեկնի օգոստ. 16ին, ժամը 11ին, Կառ Մօնփարնասէն:

** Կեդր. Ֆրանսայի մասնաճիւղերէն Կրընոպլի, Ռօմանի, Վալանսի, Սէնթ Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Տէսինի, Վիէնի եւ Լիոնի տղաքը պէտք է առաջնորդուին 16 օգոստ.ին երեկոյեան ժամը 6 ու կէսին, Լիոնի մեծ կայարանը եւ յանձնուին Լիոնի մասնաճիւղի ներկայացուցչին:

Նոյն օրը կը մեկնի նաեւ Մարսէյլի խումբը:

Դ. ԽՈՒՄԲ մը եւս Փարիզէն պիտի մեկնի սեպտ. 3ին եւ վերադառնայ սեպտ. 30ին, միշտ նոյն ժամուն, նոյն կայարանէն:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

14 Յուլիս — 8 Օգոստոս

ՊԱՐԺՕԼ, Պօտ.— 40:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Գում.— 105:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պետր. — 150:
ՎԵՋԻՆԷ, Մուկ.— 75:
ՄԱԶԱԿԱՆ, Ղուկ.— 150:
ԻՒԺԻՆ, Լուս.— 70:
ԱՆԻԷԹ, Ցարութ. —150:
ՍԱՐՍԷԼ, Ներկ.— 75:
ՔՐԱՔՈՎԻԱ, Հայկ.— 202:
ՍԷՎՐԱՆ, Վ. Ք.— 40:
ՓԻՒԺԷ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, Ա. Դ.— 150:
ՖԷՍ, Սարգ.— 150:
ԼԻՈՆ, Ա. Տ.— 40:
ՍԷՆ ԹՐՈՓԷԶ, Զօր.— 75
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Պամ. — 40:
ՕՐԼԷԱՆՎԻԼ, Գրիգ. — 150:
ՍԷՆ ԺԷՐՈՄ, Ց. Թոր. —150:
ՆԻՍ, Ա. Գ.— 40:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Գալֆ.—40:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Գէորգ.—40:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 406:
ՎԻԷՆ, Սուք. — 300:
ՄՈՆՖԷՐԱՆ, Ա. Քէշիշ.—75:
ՊԵՐԹԱԼԻ, Ա. Ք.— 35:
ԹՈՒԼՈՆ, Կրիկ.— 75:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կէլէմ.— 25:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՔՐՕ, Ա. Թ.—40:
ՆԻՍ, Մ. Առ.— 150:
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Թօփ.— 75
ՔՐԷՕԶՕ, Տէյ.—75:
ՊՈՒ ԱՐԱՐԻՃ, Օհան.— 150:
ՊՕՄՈՆ, Գործ.— 258.80:
ՎԱՐՇԱՒԱ, Ա. Ա.— 110:
ԺԻՎՕԹ, Սանճ.— 40:
ՓԱՐԻԶ(10), Հ. Զ.— 40:
ԼԸՄԱՆ, Զաթ.—75:
ԱԼԺԷ, Ք.Թ.— 300:
ՔԼԻՇԻ, Գաչ.— 40:
ՖԻԼԻՊՎԻԼ, Օ. Միք.—300:
ՌՕՎՆԷ, Գ. Թադ.— 215:
ՆԻՍ, Անդր.— 40:
ԼԻՈՆ, Տայէ.—40:
ԼԻՈՆ, Գործ.—650:
ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ.— 60:
ԷԼՊԷՕՖ, Գրիգ.— 50:
ՕՍԻԿ, Ն. Պ.— 540:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Ա. 210:
ԱՎԻՆԵՈՆ, Մատ.—100:
ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ, Տիկ. Շ.— 75:
ՊՕՄՈՆ, Գործ.— 239.60:
ՓԱՐԻԶ (9), Հ. Բ. Ը. Մ.— 150:
ԻՆԹԱՌԻՆ, Գըլ.— 100:
ՓԱՐԻԶ (7), Թ. Ղ.—100:
ՆԻՍ, Ս. Ե.— 75:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ն. Պ.— 75:
ԱՆԻԷԹ, Ա. Աւ.—100:
ԱՆԻԷԹ, Ց. Ա.— 70:
ԹՈՆՈՒԶ, Ե. Վ.— 100
ՎԻԹՐԻ, Մ. Ծահ.—60:
ՖԱՑԵԱՆՍ, Ց. Ս.— 40:
ԼԱ ՌՈՇԷԼ, Ա. Ս.—75
ՎԻԼՄՈՆՊԼԸ, Գուլ.—75:
ԼԻՈՆ, Փիլ.—75
ՄՕՆԻՍԹՐՈԼ, Մ. Ա.— 75

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ.

Տպուած սակաւաթիւ օրինակներ.

Գլուխները այս հոյակապ քերթողագիրքին.—

ՇԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

28 Avenue Victor Hugo, Vanves (Seine)

(Լիսէ Միշըլէի հրապարակին վրայ)

Կ'ընդունի Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը ժամը 10—12 եւ [illegible]ները 4—7, եւ մասնաւոր ժամադրութեամբ

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68-02

ԿԸ ՄՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագէտ. ամէն տեսակ խնդիրներու Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ծառերու եւ գաւախօսութիւններու խմբագրութիւն: Փողոցային արկածներու ենթարկուած հիւանդներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

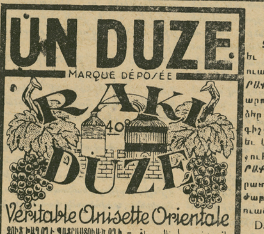

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, Անմրցելի, Անխարդախ:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ, գիշերները քուր կը խռովէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անպարտ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70-89

Ծ Ա Խ Ո Ւ Է

Մեկնումի պատճառով ծախու է ՍԱՓՐԻԶի խանութ մը, որ քանի մը տարիէ ի վեր: Ունի բոլոր կազմածները եւ լաւ կահաւորում, այրերու եւ կիներու յատուկ բաժիններով: Մատչելի պայմաններ: Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի վարչութեան:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (13 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 9ին, «Քաֆէ Նուայ»ի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ, պիտի խօսի՝ գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

ՏԷՍԻՆԻ վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութեան ընտանեկան խնճոյքը 15 Օգոստոս երկուշաբթի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ հայրենակից Պ. Արշակ Աբրահամեանի վարձած վայրին մէջ, Ագըիւրին մօտ: ճաշերը միասին բերել: Նոյն օրը պիտի քաշուին նաեւ բաստոմսերը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15. Rue du Pourtour, Clamart, Seine — Tél. Observatoire 13-45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսանիքները եւ հաւաքոյթները:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 12 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 12 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3806

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ «ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԵԼՔ»Ի ՄԱՍԻՆ

Երկու տարի առաջ, Լոնտոնի սեղանաւորական մեծ օրկանը, «Ֆինէնշըլ Թայմզ», բացառիկ թիւ մը նուիրեց Թուրքիոյ,—պատկերացնելով անոր վերածնութեան բոլոր երեւոյթները,— քաղաքական, ընկերային, տնտեսական, ճարտարագործական են.:

Օգոստոս 9ին, նոյն քաղաքին հաստատուն եւ լայնանիստ օրաթերթը, «Թայմզ», նոյնպէս բացառիկ թիւ մը հրատարակեց, բազմակողմանի բովանդակութեամբ, ապահովելով հեղինակաւոր աշխատակիցներ՝ իւրաքանչիւր ճիւղի համար:

Ակնարկ մը՝ այդ բացառիկին վրայ, բացի պաշտօնական ու-ղերձներէն.—

Նոր Թուրքիան (Ֆալիհ Ըրֆգի).— ժողովրդական կուսակցութիւնը.— «Հալք էվի»ները.— Հողագործութիւն.— Թուրքիոյ խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը.— Հին եւ նոր ելեկտրիկ.— Կերպարուեստը Թուրքիոյ մէջ.— Անատոլուի արդիւնաբերութիւն.— Թրքուհին.— Ճարտարագործական ձեռնարկներ.— Արդի թերթերը.— Դատական բարենորոգումներ.— Բանտային դրութիւնը.— Օսմանեան կայսրութիւնը.— Զինուորութիւնը.— Տիպար դպրոցներ.— Արհեստագիտական կրթութիւն.— Դասական եւ ժողովրդային երաժշտութիւն.— Լեզուի վերանորոգումը.— Գրականութիւնը.— Ելեւմուտք եւ սեղանաւորական հաստատութիւններ.— Ճամբաներ եւ երկաթուղիներ.— Օդագնացութեան յառաջդիմութիւնը.— Առեւտրական նաւատորմ.— Անցեալի գանձերը.— Հանքային նարտարագործութիւն.— Հին եւ նոր զբօսախաղեր.— ժողովրդային պրոյցներ (փոքլոր).— Ընկերային ծառայութիւն:

Աւելցուցէք պատկերներն ու մանրակրկիտ քարտէս մը, եւ գաղափար կազմած կ՚ըլլաք այս 40 էջնոց հատորին բովանդակութեան վրայ:

Թերթը խմբագրական մըն ալ տպած է այս բացառիկ հրատարակութեան առթիւ, սովորական բաժնին մէջ, ուր բառ չի գտներ փառաբանելու համար Նոր Թուրքիան:

— «Այսօր Թուրքիա կը վայելէ բոլորին յարգանքը: Ոչ մէկը կ՚երազէ միջամտել իր ներքին գործերուն: Իր դրացիները, հեռու՝ պատեհութեան սպասելէ, զայն կողոպտելու համար, անձկութեամբ կ՚ուզեն բարեկամութիւն մշակել անոր հետ եւ կ՚ողջունեն անոր գործակցութիւնը՝ իրենց հասարակաց շահերուն պաշտպանութեան համար... Լոզանի դաշնագիրը (1923) միջազգային ճանաչման կնիքը դրաւ Քէմալ Աթաթիւրքի յաղթանակներուն վրայ»:

Խմբագրականը յետոյ կ՚ողջունէ Նոր Թուրքիոյ դիւանագիտական յաղթանակները, Պալքանեան Միութենէն մինչեւ արեւելեան դաշինքը, մինչեւ Նեղուցներու նոր պայմանագրութիւնը, Անգլիոյ հետ կնքուած սեղանաւորական համաձայնութիւնը եւ ... Սանճաքի հարցին կարգադրութիւնը Ֆրանսայի հետ:

×

Կը թղթատենք այս բացառիկը, ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ նիւթեր, կը փորձենք համրել Նոր Թուրքիոյ գլխուն հիւսուած դափնեպսակները, յետոյ ակնարկ մը կը նետենք ընդհանուր կացութեան եւ բնականաբար հայկական հորիզոնի վրայ,—եւ կը սկսինք խորհրդածել...

Ոչինչ. միջազգային դիւանագիտութիւնը միշտ ալ եղած է վարպետ պչրուհի մը, որ աջ ու ձախ ժպիտներ կ՚արձակէ, համաձայն օրուան պահանջներուն: Համաձայն մէկուն եւ միւս ներշնչած փառահութեան եւ իր ակնկալութեանց:

Առաջին անգամ չէ որ «Մեծ»երը գլխու վրայ կը պահեն Թուրքիան, յետոյ ոտքի տակ առնելու համար զայն, երբ կը փոխուին հովերն ու ջուրերը: Թղթատեցէք օսմանեան պատմութիւնը, ետ երթալով 80 - 100 տարի:

Արդ, պատմութեան մէկ մասն է այս: Եւ մեր սիրտը կը կծկուի, երբ կը յիշենք միւս մասը,— այն որ կը կոչուի հայկական: Մանաւանդ ժամանակակից հայկական:

Եւ ահաւասիկ նորէն «քաղաքական խելք»ի խնդիրը, դեւի մը պէս ցցուած մեր առջեւ:

Ունեցե՞ր ենք այդ խելքը, երէկ: Ունի՞նք այսօր:

Թողո՛ւնք անցեալը եւ խօսինք այսօրուան մասին:

Մէջտեղն են եղած չեղած խելքերը, իրենց լայնքով ու երկայնքով: Մերկապարանոց փռուած՝ թերթերու եւ գիրքերու մէջ:

Մէջտեղն են խելքի վարպետներն ալ, իրենց գործունէութեամբ:

Ի՞նչ կը տեսնէք, հարեւանցի ակնարկ մը նետելով:

Ջախջախիչ մեծամասնութիւնը՝ անոնց որ կը կոչուին ազգային, քաղաքական գործիչ, հրապարակագիր, տեսաբան կամ քարոզիչ, կը մնան իրենց տունէն բերած «պակաս»ով:

Քիչերը որ եւ է փորձ կը կատարեն, վերագնահատելու, նորոգելու կամ լրացնելու համար իրենց պաշարը: Աւելի քիչ են անոնք որ կը կարդան, բան մը աւելցնելու համար եղածին վրայ,— գոնէ հետեւելու համար թրքական եւ ռուսական անցուդարձին:

Ժամանակին շրջուն գրագիրներ կային, որոնք «տիվիթ» մը անցուցած իրենց մէջքին, հանդիպած տեղը կը նստէին եւ գիր կը գրէին:

Մեր հանրային եւ մանաւանդ քաղաքական կեանքին մէջ ալ, շատ շատերը անոնցմէ են որ կը գրեն ու կը խօսին, մօտաւորապէս կը յիշեցնեն «տիվիթ» (մելան եւ գրիչ) կապած այդ գրագիրները:

Անոնք ունին պատրաստ, ձուլածոյ, թխածոյ բանաձեւեր, տարազներ, եւ կը գործածեն տեղի - անտեղի, առանց աջ - ձախ նայելու: Գոհանալով պատերազմէն, նոյն իսկ 60 - 80ական թուականներէն մնացած գիտելիքներով: Աշխա՞րհ մը փլած կամ յեղաշրջուած է. ոչինչ. կը բաւէ որ ըսեն իրենց գիտցածն ու սորվածը:

Թոյլ տուէք աւելի բաց խօսիլ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՊՈԼՍՈՅ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԴԷՄ

Անատոլուի գործակալութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց օգոստ. 10 թուականով.—

Արտաքին գործավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով ենկիւրիի ճափոնական դեսպանին, գիտել կուտայ թէ չի կրնար հաւատալ այն տեղեկութեանց թէ կարգ մը ճափոնական դեսպաններ քաղաքական ժողով մը գումարած են Պոլսոյ մէջ, տնտեսական խորհրդաժողովի պատրուակով. Ժողով մը որ հակախորհրդային համգամանք կը ներկայացնէ: Ծանուցագիրը կ՚աւելցնէ թէ դժուարըմբռնելի է որ թրքական հողը ընտրուի այդպիսի ժողովի մը համար, նկատի առնելով Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ մասնաւորապէս բարեկամական յարաբերութիւնները: Մնաց որ, թրքական կառավարութիւնը չի կրնար ոչ լռելեայն, ոչ ալ մասնաւորապէս արտօնել այդպիսի ժողով մը որ ուղղուած ըլլայ ուեւէ բարեկամ պետութեան դէմ:

Արտաքին նախարարութեան ծանուցագիրը միւս կողմէ գիտել կուտայ որ եթէ նոյն իսկ տնտեսական համգամանք ունենար վերոյիշեալ ժողովը, ճափոնական կառավարութիւնը պարտաւոր էր պարտ ու պատշաճ դիմումը կատարել: Այս ծանուցագիրը, որ կը խօսի Թուրքիոյ վարիչներուն մտահոգութիւնը, հաղորդուեցաւ ճափոնական դեսպանատան, առանց պաշտօնական տեղեկութիւն սպասած ըլլալու այդ խորհրդաժողովին եւ անոր համգամանքի մասին:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐ ԾԱ[ՅՐ]. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Նախապէս չաs թուռն կռիւներ տեղի ունեցան

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստ. 10 թուականով.—

Արտաքին գործավար Պ. Լիթվինովի եւ ճափոնական դեսպան Շիկէմէցուի միջեւ կատարուած խորհրդակցութենէ մը վերջ, որ տեւեց իրիկուան ժամը 7էն մինչեւ 10, եւ ժամը 11էն մինչեւ կէս գիշեր, որոշուեցաւ զինադադար կնքել վաղը կէս օրին (երէկ, հինգշաբթի): Համաձայնութիւնը հիմնուած է անցեալ շաբթու ճափոնի կողմէ եղած առաջարկներուն վրայ: Ահաւասիկ պայմանները.—

1. Երկու կողմերը պիտի դադրեցնեն զինուորական գործողութիւնները հինգշաբթի կէս օրին (տեղական ժամ):

2. Ռուսերը եւ ճափոնցիները պիտի պահեն այն դիրքերը զոր գրաւած էին չորեքշաբթի կէս օրին:

3. Երկու կողմերը ներկայացուցիչներ պիտի ղրկեն, ճշդելու համար թշնամութեանց դադարման մանրամասնութիւնները:

** Այս համաձայնութենէն առաջ, կատաղի կռիւներ մղուեցան չորեքշաբթի օր: ճափոնական զեկոյցը կ՚ըսէ թէ Ռուսերը բուռն ամբարձութիւն մը կատարեցին Զանկուֆէնկի բլուրին վրայ: ճափոնական թնդանօթները անմիջապէս պատասխանեցին այս յարձակման: Յետոյ հանդարտութիւնը վերահաստատուեցաւ եւ Ռուսերը սկսան ստուարաթիւ զինուոր կեդրոնացնել վիճելի շրջանին մօտիկը: ճափոնցիները լարած են իրենց հրետանին, իսկ Ռուսերը նոր հրասայլեր եւ ծանր թնդանօթներ կը փոխադրեն: Պատերազմական նախարարութեան զեկոյցը կը խոստովանի թէ Ռուսերը յաջողեցան 50 եարտա մօտենալ Զանկուֆէնկի սարալանջին, եւ թէ մեծապէս նեղցած է երկու կողմերուն հեռաւորութիւնը: Հակառակ պայծառ օդին, ռուսական օդանաւերը անգործ մնացին ամբողջ օրը, իսկ թնդանօթները ընդհատաբար շարունակեցին կրակել, ամբարձութիւնը սաստկացնելով մթնկոխին:

ճափոնի արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը երբեք միտք չունի խզելու դիւանագիտական բանակցութիւնները, բայց դէպքերու ընթացքը կախում ունի խորհրդային իշխանութեան դիրքէն:

ճափոնական բանակին գլխաւոր վարիչները բացառիկ ժողով մը գումարեցին, որ տեւեց կէս գիշերէն մինչեւ առտուան ժամը 3: Պատերազմական նախարարը մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդելէ վերջ, գնաց կայսեր ամառանոցը զեկուցում տալու համար:

** Վերջին լուրերու համաձայն, Զանկուֆէնկի գիւղը վառած է, խորհրդային ամբարձութեանց հետեւանքով, որ կատարուեցան վեց քիլոմեթր ճակատի մը վրայ: ճափոնի պատերազմական նախարարը քարոզութիւններ կատարել կուտայ, որպէսզի ժողովուրդը համոզուի թէ խորհրդային զինուորներէն վախնալու պատճառ չկայ: Այնպէս, թերթերը կը գրեն թէ ռուսական հրասայլերուն աշտարակները կղպուած են, որպէսզի զինուորները չկարենան փախչիլ, խուճապի ատեն: Յետոյ կ՚ըսեն թէ խորհրդային զինուորները երբեք սուինաւոր յարձակում չեն կատարեր, ինչ որ կը նշանակէ թէ վստահութիւն չունին իրենք իրենց վրայ:

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին նիստերը սկսան

Օգոստ. 10ին բացուեցաւ Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին (Խորհրդարան) Բ. նստաշրջանը, նախագահութեամբ Անդրէյեւի: Օրակարգին վրայ կը գտնուին հետեւեալ խնդիրները.—1938ի նախահաշիւը.— Խ. Միութեան եւ դաշնակից հանրապետութեանց դատական կազմակերպութեան օրինագիծը.— Գերագոյն Ատեանի անուանումը, համաձայն սահմանադրութեան.— Միջազգային դաշնագիրներու վաւերացման ու ջնջումի օրինագիծներ.— Օրինագիծ՝ մասնաւոր տուրք մը հաստատելու անհատ հողագործներու ձիերուն վրայ են.:

Օրակարգին վաւերացումէն վերջը, նիստը յետաձգուելով, կատարուեցաւ Ազգութեանց Խորհուրդին Բ. նստաշրջանին բացումը, նախագահութեամբ Շվերնիկի: Այստեղ ալ ներկայ էին կառավարութեան անդամները եւ Գեր. Խորհուրդին նախագահութիւնը, իսկ օրակարգը յարենման էր: Իրիկունը տեղի ունեցաւ երկու Խորհուրդներուն խառն նիստը, լսելու համար 1938ի նախահաշիւին զեկուցումը: Սթալին ալ կը մասնակցէր ժողովին, բուռն ընդունելութեան ընդունուեցաւ որոտընդոստ ծափերով... Ելմտական նախահաշիւը կը ներկայացնէ հետեւեալ գումարները.— Մուտք՝ 125 միլիառ 100 միլիոն րուբլի, ելք՝ 123 միլիառ 600 միլիոն րուբլի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԺՊԻՏ ԵՒ ԱՐՑՈՒՆՔ

Մեր թղթակիցները երբեմն իրարու հետ... կը չափուին, զատ - զատ գրելով միեւնոյն հանդէսի մասին: Անշուշտ առանց իրարմէ լուր ունենալու:

Այսպէս, Լիոնէն դէպի Փոն տը Շէրիւ կատարուած պտոյտին նկարագրութիւնը ղրկած էր ընկեր մը որ քիչ անգամ կ՚երեւայ, յատկապէս յիշեցնելով թէ «միւսները զբաղած ըլլալով, իր վրայ մնաց գրելու պարտականութիւնը»:

Ցանձնուեցաւ գրաշարին, եւ արդէն շարուած, տեւաւսիկ հատ մը եւս:

—«Տանտէրը, ընկեր Թիւրքմէնեան, իր տունին աթոռներն ու սեղանները դէպի դաշտ կը կրէ, բազմութիւնը տեղաւորելու համար: Այդ օրուան յաջողութիւնը հաճոյք մըն է իրեն համար: Կը վազէ աջ ու ձախ, որպէսզի ժողովուրդը դժգոհ չմնայ ...»:

—«Դաշտին վրայ հայկական չունչ ու մթնոլորտ, ժողովուրդը կը սկսի ծիծաղիլ, երգել ու պարել: Հետզհետէ շրջաններէ ընկերներ ու հայրենակիցներ կը հասնին: Ահա մեր Վիէնի ընկերները խոշոր օթոյի մը մէջ քով քովի սեղմուած: Ընկ. Ներսէս Խաչիկեանն է որ անկիւնը նստած կ՚երգէ ու երգել կուտայ «Կարկուտ տեղաց»: Այս առթիւ կը ճանչնանք Տիգրանուհին, որ այնքան գեղեցիկ նկարագրութիւններ հրատարակեց «Յառաջ»ի մէջ եւ իրենց երգերուն կը խառնենք մեր ձայնը»:

«Այդ օրը ընկեր Վահէի «Օրը Օրինի» թելադրութեան համաձայն, ոչ նախագահ, ոչ ճառախօս: Միայն ընկ. Միրզէն օրուան տօնին առթիւ քանի մը խօսք կ՚ընէ ու ձայնը կուտայ նորէն ... նուագածուներուն: Հետզհետէ շրջաններէն Ֆրանսացիներ ալ կը լեցուին: Այնքան բազմութիւն, այնքան խանդավառութիւն ու ճոխութիւն: Երեկոյ է եղած, բաժնուիլ չենք ուզեր, բայց շոգեկառքը մեզի չսպասեր ...

Բայց, ե՞րբ է պատահեր որ արցունք խառնուած չըլլայ մեր ժպիտին, մինչեւ անգամ գիւղագնացութեան առթիւ:

Եւ ընկեր Մամբրէն կը շարունակէ.

— «Վերադարձ: Նոր սերունդի ներկայացուցիչներէն 6 - 7 հայ աղջիկներ, 13, 14, 17 տարեկան, կը խօսին սահուն ֆրանսերէն: Դժբախտաբար երկու քոյրեր բնաւ հայերէն չեն գիտեր (մեծ քոյրը ֆրանսական դպրոցը լրացուցած, Անգլիա պիտի երթայ մէկ տարուան համար, անգլիերէնը կատարելագործելու համար): Կը խօսին ֆրանսերէն, անգլիերէն ... եւ թուրքերէն: Կ՚աղաչենք որ այդ խայտառակ լեզուն բերան չառնեն, թող կոտ խօսին, սխալ խօսին, բայց հայերէն խօսին: Ահաւասիկ մը որ հայերէնչգիտնալով, գրել կարդալ է սորվեր շնորհիւ իր մէկ բարեկամին եւ «Յառաջ» կը կարդայ, կարծիքներ կը յայտնէ թերթօններու մասին ...

Այսպէ՛ս է մեր կեանքը,—նոր կեանքը:

«Հէմ յանք, հէմ երթանք», պիտի ըսէր մեր նիւուն ժողովուրդը:

ՎԱՀԷ

Անգլիա կը սպառազինէ Թուրքիան

Լոնտոն հասան երկու թուրք սպաներ, կազմակերպելու համար նաւային սպառազինութեանց գնումը, Անգլիոյ կողմէ տրամադրուած վեց միլիոն սթերլինի գումարով: Մօտերս ուրիշ պատուիրակութիւններ ալ պիտի հասնին: Ինչպէս կը յիշուի, 10 միլիոն ոսկիի գումար մը եւս տրամադրուած է, ուրիշ գնումներու համար:

Սանճաքի ընտրական գործողութիւնները

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Երեքշաբթի օր փակուեցաւ Բ. կարգի ընտրողներու թեկնածուներու արձանագրութիւնը: Ընտրական Յանձնաժողովը ընտրուած հռչակեց թուրք, արաբ եւ հայ հասարակութեանց թեկնածուները, անոնց սահմանուած թիւը անցած չըլլալով: Իսկ ալեւի եւ յոյն օրթոտոքս հասարակութեանց թեկնածուներուն թիւը անցած ըլլալով յանձնաժողովին սահմանած թիւը, Բ. կարգի ընտրողներուն ընտրութիւնը պիտի կատարուի օգոստոս 19ին:

Երեսփ. ժողովի ընտրութիւնները պիտի կատարուին օգոստ. 30ին:

Ֆրանսա կը սպասէ՞ բանալ սպանիական սահմանագլուխը

Սպանիոյ ազգայնական կառավարութիւնը ուշացուցած ըլլալով իր պատասխանը՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին, ֆրանսական կառավարութիւնը իմացուց անգլիական կառավարութեան թէ պիտի հարկադրուի վերաքննել իր քաղաքականութիւնը սահմանագլուխի փակման մասին: Արդէն իսկ զօրաւոր ճնշում ի գործ կը դրուի ձախակողմեան տարրերու կողմէ, որպէսզի Տալատիէի կառավարութիւնը բանայ սահմանագլուխը, զէնք եւ ռազմանիւթ հասցնելու համար Սպանիոյ հանրապետական բանակին: Պայքարի գլուխն է անցած նախկին վարչապետը, Պ. Լէոն Պլում, որ «Փոփիւլէր»ի մէջ գրած խմբագրականով մը կը թելադրէ թուլցնել ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը: Շատերու կարծիքով, Լէոն Պլում ըսել կ՚ուզէ թէ ֆրանսական ռազմանիւթ կրնայ չփոխադրուիլ, բայց կարելի է թոյլ տալ որ ռուսական եւ չեխական ռազմամթերք փոխադրուի Ֆրանսայի ճամբով: Ընկերվարական վարիչը այս քաղաքականութեան կը հետեւէր իր վարչապետութեան օրով, մինչեւ որ տապալեցաւ յունիս 13ին, Պ. Ժոռժ Պոնէի կողմէ: Այդ օրէն ի վեր ֆրանսական սահմանագլուխը փակուած է բոլոր ռազմական փոխադրութեանց առջեւ: Իրազեկներ կը հաւատան թէ սպանիական եւ ոչ թէ չեխական տագնապին հետեւանքով էր որ Պ. Տալատիէ կարճ կապեց արձակուրդը եւ Փարիզ վերադարձաւ, յետոյ Ալպեան լեռները երթալով, ռազմափորձերուն առթիւ:

Անգլիոյ մտահոգութիւնները

Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը չորեքշաբթի օր երկար խորհրդակցութիւն մը կատարեցին Ծայրագոյն Արեւելքի, Չեխօսլովաքիոյ եւ Սպանիոյ տագնապներուն առթիւ: Անգլիա մինչեւ հիմա լաւատեսութեամբ կը դիտէր Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը, բայց երբ տեսաւ որ հարիւրաւոր օդանաւեր եւ հրասայլեր շարժման մէջ դրուած են եւ զոհերու թիւը կ՚անցնի սահմանային սովորական ընդհարման մը համգամանքը, մտահոգութեան մատնուեցաւ: Նոյնքան ծանր կը համարուի սպանիական խնդիրը, քանի որ զօր. Ֆրանքոյի օդանաւերը կը շարունակեն ամբարձել անգլիական նաւե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԻՄԱՍՏԸ

Շարունակւում են ընդհարումները կարմիր եւ ճապոնական բանակների միջեւ, Մանչուրիոյ սահմանների վրայ։

Սկսելով Յուլիսի 31ին, նրանք մինչեւ օրս դուրս չեն գալիս վիճելի մի հողամասի շրջանից, բայց կրում են արիւնալի բնոյթ, հարիւրաւոր հրասայլերի եւ սաւառնակների մասնակցութեամբ։ Դիւանագիտական յարաբերութիւնները չեն խզուած, դեսպանները մնում են համապատասխան մայրաքաղաքներում ու երկու հարեւան պետութիւնները ռմբակոծում են միմեանց «խիստ բողոքագրերով» կամ «հաշտութեան առաջարկներով», առանց լսեցնելու թնդանօթներն ու գնդացիրները։ Այսպիսով տեւականում է պատերազմական խաղաղութեան ծիրուն մի վիճակ, երբ մերթ պատերազմի հնարաւորութեան յորձանքն է բարձրանում ու խաղաղութիւնը իջնում եւ մերթ հակառակը։ Աշխարհի ուշադրութիւնն այժմ կեդրոնացած է անյայտ Խազան լճի ափին տնկուած Զան-Կու-Ֆէնկ բլուրի վրայ. ոչ միայն դրամատիրական, այլ եւ ընկերվարական մամուլի օրգաններն առժամանակ մոռացել են եւ Սպանիան, եւ Չեխոսլովաքիան եւ Չինաստանն ու բացառիկ ագահութեամբ լցնում են իրենց էջերը Մոսկուայի եւ Թոկիոյի հեռագրերով։ Անցեալները մեծամասնական «Իւմանիթէ»ն յանդիմանում էր «Փոփիւլէր»ին վերջինիս Խ. Միութեան հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութեան համար։ Իրաւացի էր. Բ. Միջազգայինի ֆրանսական պաշտօնաթերթը ծայրայեղ ժլատութեամբ էր հիւրընկալում Կրեմլի «պատմական, համաշխարհային» յայտարարած դէպքերի լուրերը։ Այս անգամ ճապոն-խորհրդային բախումի լրիւ մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել «Փոփիւլէր»ում։ Մենք լեռնակուտակ անիրաւութիւն ենք տեսել բարեկամներից ու թշնամիներից եւ անյարմար ճշմարտութիւնների վրայից ի սէր սրա կամ նրա ցատկելու պէտքը չունինք. ուրեմն պատրաստ ենք մատնանշելու Զանկ-Կու-Ֆէնկ բլուրի յարուցած բուռն հետաքրքրութեան բուն պատճառը, այն, որ բոլորը, նոյնիսկ ճակատող հոսանքներ, աշխարհակալներից ու ֆաշականներից մինչեւ ընկերվարականներ, ներքնապէս պատրաստ են ողջունելու պատերազմը Ստալինի եւ Միկատոյի միջեւ։ Ուրիշ անգամներ, երբ երկու պետութիւններ կը գժտէին սպառնալից ատրճանի, «խաղաղասէր» դիւանագէտները կը միջամտէին իրենց խորհուրդներով, Ազգերի Դաշնակցութիւն կոչեցեալը ժողով կը գումարէր Բրիան-Կելլոգի հակապատերազմեան դաշինքը մէջտեղ կը նետէին եւայլն։ Իսկ ճապոն-խորհրդային տիտանական կռուի հեռանկարը իր աշխարհացունց հետեւանքներով ոչ ոքի տեղից չի շարժում, որովհետեւ մի առանցք ձգտում է բացարձակօրէն Խորհրդային հսկայի տապալման, մի ուրիշին ձեռնտու է Ծագող Արեւի կայսրութեան թուլացումը, իսկ ճնշուած ժողովուրդների տանջքի համար ցանկալի է երկուսի փլուզումը միաժամանակ։

Ապա ժամանակակից քաղաքական տնտեսական հրաբխային դոյավիճակը դառնում է աւելի ու աւելի անտանելի բոլոր ժողովուրդների համար։ Միջին Եւրոպայի կամ իբերական կղզիների այս կամ այն լուծումը աւելի եւս պիտի բարդացնէ նրան։ Մեծ ժայթքումը միայն կը բանայ հորիզոնը, լինի նա ամպամած թէ արեւոտ։

Արեւմտեան Եւրոպայի դրամատիրական ժողովրդապետութիւնները այսօր լծուած են միայն մի աշխատանքի — յետաձգել կամ հեռացնել իրենցից այդ ժայթքումը։ Ճապոն-Խորհրդային պատերազմը նախախնամութիւնից նրանց արուած պարգեւ կը լինէր, եթէ միայն նա իրականութիւն դառնար։ Գաղթատէր պետութիւնները կ'ազատուէին Ճապոնի Ասիոյ վրայ իշխելու սպառնալիքից, գերման ուժերը կ'ուղղուէին դէպի Արեւելք եւ վերջ ի վերջոյ կը բթանային ու կը կոտրուէին այնտեղ, Ստալինի կայսրութիւնը ցրիւ կուգար եւ ըստ «Փոփոլօ տ'Իտալի» թերթի Ռուսաստանն իբրեւ «անկախ» պետութիւն կը դադարէր գոյութիւն ունենալուց եւայլն, եւայլն։ Բայց... բայց այս ամէնը շատ լաւ գիտեն Խորհրդային կոմիսարներն ու ճապոն սամուրայները։ Եւ միմեանց վրայ խոյանալը չեն հասցնի պատերազմի։ Հակառակ հրամար բանաձեւերին, ընդունուած Խորհրդային երկրի բազմահազար միտինգներում — ջախջախել, ոչնչացնել փոշիացնել թշնամուն, Ստալին ընդառաջ չի գնալու «մի մարդու պէս իրեն նուիրուած ժողովրդի» պահանջին։ Նա նոր չգիտի հասկանայ, որ ժողովուրդը պատերազմ է ուզում նախ եւ առաջ «հայր Առաջնորդից» ու նրա բռնադատած կարգերից ազատուելու համար։ Կռուի ելքը ոչ մի նշանակութիւն չի ունենայ, յաղթանակը եւ պարտութիւնը հաւասարապէս կը փառեն նրա վրայ իբրեւ գերեզմանաքար։

Թողնենք այս անգամ Ստալինին եւ մի քիչ զբաղինք ճապոնացիներով։ Ի՞նչ են ուզում այս մարդիկ. յիսուն տարուայ ընթացքում հինգերորդ պատերազմն են մղում, որոնցից երեքը Չինաստանի դէմ. գրաւեցին չինական կղզիները, կորէական կայսրութիւնը, ապա հսկայական Մանչուրիան եւ կրկին գրաւումների տենչով են բռնկուած։ Իւրայատուկ մի փաշիզմ է ճապոնացիներին խելքից է հանել։ Այդ եզրակացութեան են գալիս, կարդալով նրանց ղեկավարների կարծիքները։

— «Ճապոն ժողովրդի սրբազան ծագումը նրան դարձնում է ընտրեալ ժողովուրդ եւ նախորոշում է նրա գերազանցութիւնը ուրիշների մէջ քաջութեան, մտքի եւ զարգացման տեսակէտից. Ճապոն կոչուած է փրկելու աշխարհը»։ (Ուսուցչապետ Հիրատա)։

— «Այժմ աւելի, քան երբ եւ իցէ պարզ է, որ մարդկութեան փրկութիւնը կայսերական Ճապոնի սրբազան կոչումն է։ Միայն մենք կարող ենք փրկել աշխարհը փլուզումից. իրապէս մեծ է ծանր մեր ժողովրդի առաքելութիւնը։ (Դոկտոր Ուեցուգի)։

— «Ճապոնը աշխարհի կեդրոնն է. այդ կեդրոնից մենք պիտի տարածենք մեր Մեծ Ոգին երկրագնդի վրայ։ Ճապոնի թափանցումը բոլոր երկրները եւ նրանց մէկ Տիրոջ Երկիր դարձնելը մեր անվրիպելի պարտականութիւնն է» (Դոկտոր Կակեխի)։

Եւ ահա նախկին վարչապետ Տանակայի յուշագրի մի հատուածը.

— «Որպէսզի տիրապետենք Չինաստանի, պիտի գրաւենք Մանչուրիան եւ Մոնկոլիան։ Որպէսզի տիրապետենք աշխարհի, պիտի գրաւենք Չինաստանը։ Ունենալով մեր ձեռքին Չինաստանի հարստութիւնները, մենք կ'անցնինք Հնդկաստանի, Արքիպեղագոսի, Կեդրոնական Ասիայի, Փոքր Ասիայի եւ նոյնիսկ Եւրոպայի գրաւման։

Զօրավար Արակիի, նախկին ռազմական եւ այժմեան հանրային կրթութեան նախարարի կարծիքը. —

«Հնդկաստանում, Կեդր. Ասիայում, Սիբերում ու Մոնկոլիայում չկայ ազատութեան նշոյլն իսկ։ Ճապոնը, արեւելեան Ասիոյ ամենահզօր պետութիւնը ունի ոչ միայն ուժը, այլ եւ պատմական առաքելութիւն փրկելու Ասիական բազմաթիւ ժողովուրդները։ Ճապոնը պիտի կռուի ելնէ յանուն արդարութեան, եթէ նոյնիսկ որեւէ հայրենիքի գոյութեան վտանգ ստեղծէ»։

— «Ճապոնի համար պատերազմը Ռուսիոյ հետ ոչ միայն տեսական հարց է, այլ եւ այժմէական»։ (Ուէխարա)։

Ճապոնը ահա մի տարի է ձեռնարկել է Տանակայի ծրագրի կարեւորագոյն մասի — Չինաստանի նուաճման, որ դուրս եկաւ շատ դժուարին։ Ուզէ չուզէ նա պիտի աշխատի խուսափել միաժամանակ երկու հսկայ պատերազմներ մղելուց։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՄԱՐԱԿԱՑ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ

Ընտանեկան հաւաքոյթի մը մէջ խօսք եղաւ թէ որո՞նք են, ընտանիքի ո՞ր անդամներն են համարակաց թշնամիները։

Մէկը ըսաւ.

— Ամէն տեղ, ամէն ժամանակ ընտանիքին մէջ գտնուող համարակաց թշնամի թիւ մէկը անվիճելի կեսուրն է։ Անոր գործած չարիքներուն պատմութիւններով մատենադարաններ լեցուած են։ Անոր սիրտը տատասկի փունջ մըն է ու անոր լեզուն օձի մը բոյնն է։ Անոր աչքերուն եւեւ նախանձի կանանչ թոյնը կը մաղուի՝ սատանայի մը կողմէ։ Կեսուրը հրէշային էակն է որ ամէն օր դժոխքէն կաթսայ մը հալած կրակ կը բերէ ու կը թափէ հարսնուկին գլխուն։ Իր փեսայ-տղուն ալ բերանը կ'այրէ ու յամրաբար տունը կը վերածէ մոխրակոյտի։ Կեսուրը ամէնուն կը ներէ, սակայն, իր մանչը ձեռքէն առնող հարսնուկին չի ներեր։ Կամ կը մեռնի կամ կը մեռցնէ։ Մայրը որ աստուածուհի մըն է՝ կեսուր եղածին պէս կը սատանայէանայ։

Ուրիշ մը ըսաւ.

— Չափազանցութիւն։ Ես կը ճանչնամ ուրիշ համարակաց թշնամի մը որ թէեւ կեսուրին չարութեան սեւ համբաւը չունի՝ սակայն իրականին մէջ աւելի խայտառակ է, աւելի աղիտաբեր։

Աջէն ու ձախէն հարցուցին.

— Ո՞վ է տեսնենք ժողովուրդին թիւ երկու թշնամին...

— Զոքանչը։ Այո՛, պարոններ, զոքանչը։ Հազար իրաւէք ու հազար պատմութիւն կրնամ պատմել։ Շաբաթներով կրնամ փաստերս շարել եւ բանալ այդ ճիւաղին քողերը։ Զոքանչը կը նախանձի իր աղջիկէն ու կը խլէ անոր երջանկութիւնը։ Անյաջողութեան պարագային կամ դժգոհութեան մը հետեւանքով՝ կը գրգռէ իր աղջիկը ու կը հանէ փեսին դէմ։ Ընտանեկան բոյնը քարուքանդ կ'ընէ եւ կամ փոշիի կը վերածէ ու այնպէս ալ կը թողու։ Զոքանչին հոգիին մէջ խոզ մը եւ շուն մը միասին կը պարեն կատաղօրէն։

Լռութիւն։ Նոր ձայն մը.

— Կեսուրը ըսուեցաւ ու մոռցուեցաւ կեսրայրը։ Ահա համարակաց ուրիշ թշնամի մը։ Ինքզինքը արքայից արքայի տեղ դրած տխմար բռնակալ մը, որ կը կարծէ թէ աշխարհի կէսը ինք ստեղծած է։ Կեսուրը թոյնով յորդեցնելու ատրճան լեցնողը ինքն է։ Ես եթէ իշխանութիւն ունենամ, չիտակ կառափնատ կ'առաջնորդեմ այս կայսրի չոչորթը։ Ահա՛ ժողովուրդի թշնամիներէն մին։

Նոր խօսող մը եղաւ.

— Համաձայն եմ, սակայն, կը խնդրեմ որ չմոռցուի ուրիշ սոսկալի թշնամի մը համարակաց։

— Ո՞վ, ո՞վ...

— Աները։ Այս ապուշ ու չար արարածը կը կարծէ որ ինքզինքին նուիրած է ամբողջ հացը, գինին ու արքայութիւնը։ Յետոյ՝ զոքանչին դաւաճանութեան սկզբնական, հիմնական պատճառը ի՛նքն է։ Փաստերս դանդ կ'առնեմ, շատ իրապաշտ ըլլալով։ Ճանչցէք համարակաց այս ահաւոր թշնամին որուն դիմակը պատռած չըլլալուն՝ տասն անգամ աւելի վնասաբեր է։ Ձեր մատնանշած երեք համարակաց թշնամիներուն վրայ աւելցուցէք այս չորրորդն ալ։

Ուրիշ մը տեղէն ելլելով ըսաւ.

— Արձանագրեցէք նաեւ համարակաց թշնամի թիւ հինգը. — Հարսը։ Հարսը Եւան է։ Օձին դաշնակիցը, Ադամին թշնամի ընկերակիցը, դրախտը մէկ պտուղի համար կորսնցնել տուողը։ Աղբիւրը ամենայն չարեաց։

Նստաւ, իր կոնակէն ուրիշ մը ցցուեցաւ պոռալով.

— Անկցի՛ թիւ վեց թշնամին ալ։ Փեսան է ան։ Յաւիտենական անբանը որ կը ստեղծէ միւս բոլոր համարակաց թշնամիները։ Որ անդադար կը սխալի, կը խաբուի, կը թուլնայ, կը շողոքորթէ, կը վարանի, կը տատանի, կը քրմնի, կը դողայ, կը կրէ, կը ծոի, կը շինէ ու կը քանդէ։ Վա՛տ, գերի, աւանա՛կ, շո՛ւն կամ խոզ։

Ծափահարութիւն։

Ցած ձայնով մէկը ըսաւ.

— Թիւ եօթը համարակաց թշնամին որ ընտանիքին համը կ'ուտէ կը սպառէ։ Որ երջանկութիւնը կաթի պէս կը ծծէ, կը հատցնէ։ Որ ամէնը իրեն ծառայ կ'ընէ, ամէնը գերի, ամէնը ապերջանիկ կ'ընէ։ Զարհուրելի անկարգը, եսամոլը, անիշխանականը, քանդողը, կոտրողը, ապերախտը, միշտ անհարազատը. — Մանչ զաւակը։

Սենեակին մէջ տնկուած էր ցուցամատ մը։

— Հրամեցէք։

— Ձերբակալեցէք թիւ ութ համարակաց թշնամին։ Ան որ ընտանիքը կը տխրեցնէ, կ'անբախտացնէ, կ'անպատուէ, կը խայտառակէ, որ իր մէջ բազմաթիւ համարակաց թշնամիներու հունտը ունի։ — Աղջիկ զաւակը։ Ապագայ մեղերան։ Ապագայ հարսը, ապագայ կեսուրը, ապագայ զոքանչը։ Ապագայ ու ներկայ աղէտը։ Ոչնչացուցէք, կ'աղաչեմ այդ ժպտող ու պարող կատուն։

Կրկին վայրկեան մը լռութիւն տիրեց։

Ձայն մը հնչեց.

— Կը յուսամ որ ընտանիքի մէջ լայն դրած համարակաց ուրիշ թշնամիներ չմնացին։

Քանի մը հոգի աղաղակեցին.

— Կա՛ն։ Դեռ կան։

— Որո՞նք են։

— Թիւ ինը։ Ընտանիքին ազգականը։

— Թիւ տասը։ Ընտանիքին ազգականուհին։

Ատենապետի հովեր առած մէկը ըսաւ.

— Ուրեմն ընտանիքի մը մէջ...

— Խօ՛սք կ'ուզեմ։ Այո՛, խօ՛սք կ'ուզեմ։ Ամէնէն դաւաճանը, ամէնէն սրբիկան, ամէնէն սմսեղուկը մոռցուեցաւ։ Խայտառակը։ Համարակաց զարհուրելի թշնամին թիւ տասնըմէկը — ընտանիքի բարեկամը...

— Եւ տասներկուքը. — ընտանիքի բարեկամուհին։ Բամբասող, դաւադրող, կեղծող, տուն կործանող։

Ատենապետը ըսաւ.

— Ուրեմն ընտանիքի մը մէջ բոլոր անդամները...

— Կնքահա՛յրը, պոռաց, սուր ձայնով մէկը։ Այս օրհնուած հրէշը անտես մի՛ առնէք։ Ոչ միայն համարակաց թշնամի մըն է ան, այլ եւ համարակութիւն մըն է, գռեհկութիւն, բուն իսկ եղեմի օձն է։

Ատենապետը խօսքը նորոգեց.

— Ուրեմն ընտանիքի մը մէջ բոլոր անդամները համարակաց թշնամիներ են։ Այս կերպով բոլորը դահիճ են։ Ու մէջտեղը համարակութիւն՝ այսինքն զոհ չի մնար։

Լուռ կեցող մէկը ըսաւ.

— Ճիշդ այդպէս։ Կեանքը այդպէս շինուած է։ Ամէն ոք համարակաց թշնամի է։ Գալով զոհերուն՝ դահիճները, իրենց կարգին, զոհեր են։ Աշխարհ եկած ենք, պարզապէս իրար պատժելու համար։ Թող ամէն մարդ լաւ կատարէ իր պարտականութիւնը, իր դերը։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

—.—

Գ.

Տէլմաս իր ճառը սկսաւ գնահատական խօսքերով հանդէպ անոնց, որոնք մեռան կամ դեռ կենդանի՝ կը պայքարին «յանուն աշխարհական դպրոցին պաշտպանութեան», դէմ յանդիման երկրին իշխանութեան, որ կարճատես է եթէ կոյր չէ կրթական քաղաքականութեան մէջ։

Տէլմաս վստահութիւն յայտնեց Ուսուցչական Դաշնակցութեան հաստատուած դատին մասին, ապացոյց որ տարուէ տարի կ'աւելնայ իրենց յարողներու թիւը։ 1937ին 95.000ի կը հասնէր դաշնակցած ուսուցիչներու թիւը, այս տարի՝ 108.000ի։

Այնուհետեւ անցաւ ուսուցիչներու նիւթական կացութեան, ներկայացնելով այն դիմումները, որոնք կատարուած են կառավարութեան մօտ, տնտեսական տանելի պայմաններ ստեղծելու համար կրթական աշխատաւոր-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (126)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Ներքինիին աշխատանոցը կը գտնենք ու քանի որ տակաւին կէս գիշեր չէ, հաւանաբար զինքը այնտեղ տեսնենք ... Պատուհանը կը կոտրենք, ներս կը մտնենք, Քաղաբը կը բռնենք, պահպանակը կ'առնենք ու նորէն մեր կառքը կը վերադառնանք ..

— Շատ չուր կը վերցնէ, ըսաւ Տայանա, գլուխը երերցնելով. թէեւ ուրիշ միջոց ալ չկայ ... միայն թէ վերջին մասը ըլլալիք բան չէ ... շատ հաւանական է որ Ներքինին պահակ մը կեցնէ փողոցին ծայրը ... այդ պարագային անիկա հարցուփորձի պիտի ենթարկէ շարժավարը, եթէ այս վերջինը ձեզի սպասէ .. Յամենայն դէպս դժուար պիտի ըլլայ փախչիլ.. տունէն դուրս ելած չելած հեռաձայնին գլուխը [illegible] եւ ահա Բերայի ամբողջ ոստիկանութիւնը դարանակալ ձեզի պիտի հետեւի, որպէսզի դեսպանատուն չվերադառնաք ... ոչ, երբեք պիտի չազատիք ...

— Քաղաբին ոտքերն ու ձեռքերը կը կապենք, բացատրեց Սուխոն։

— Ո՛չ, չհասկցայ, բողոքեց Տայանան նորէն. մի մոռնաք որ ձեր քայլերուն հետեւած պիտի ըլլան եւ դուք ստիպուած պիտի ըլլաք փախչիլ՝ Ներքինիին բնակարանը չհասած... ճար մը խորհելու է, որպէսզի ձեր հետքը չգտնեն ...

— Կեցէ՛ք նայիմ ... տունը Տոլմա Պաղչէի մօտերն է ըսիր, այնպէս չէ՞, գիտել տուաւ Փիթըր. լաւ, շոգեմակոյկը մեր գործին կուգայ ... կարծեմ տակաւին քարափին է ... կառքով հոն կ'երթանք ... շարժավարը կը ճամբենք եւ շոգեմակոյկով կը փախչինք..

— Ատիկա գէշ գաղափար չէ, հաւանեցաւ Տայանա. տունը քարափէն ո՞րքան հեռու է, Սուխո՛ն ...

— Հազիւ երեք հարիւր եարտա ...

— Շատ բարի. ուրեմն անմիջապէս շոգեմակոյկը կը նետուիք ու մեր դրօսանաւը կ'երթաք ... ամէն ինչ վտանգաւոր կերպով անորոշ է, բայց իմ կարծիքովս անիկա լաւագոյն կարգադրութիւնն է...

— Շատ աղէկ, հոգի՛ս, ըսաւ Սուխոն ոտքի ելլելով. ուրեմն հիմա ներս երթանք ու տեսնենք թէ Հօքիթը կառք գտա՞ւ ...

Միասին դեսպանատան շէնքէն ներս մտնելով, դրան սեմին վրայ հանդիպեցան ծառային որուն կուշտին կեցած էր թուխ եւ կարճահասակ մարդ մը։

— Կարգադրեցի եւ յոյս ունիմ որ գոհ պիտի մնաք, ըսաւ Հօքիթ. խորհեցայ թէ քանի որ կը նախընտրէիք գոց կառք մը ունենալ, դեսպանատան բեռնատարը կրնար ձեր նպատակին ծառայել ... մնուկի չափով պզտիկ Ֆորտ մըն է որուն մէջ պայուսակները կը փոխադրենք .. .շատ հանգստաւէտ չէ թերեւս, բայց եթէ ատոր կարեւորութիւն չէք տար ..

— Աքանչելի՛ է, բացագանչեց Սուխոն. աւելի լաւը չէինք կրնար գտնել... շարժավար կա՞յ ...

— Դժբախտաբար ամէնքն ալ տուն գացած են, պատասխանեց ծառան, բայց ... անիկա Մուրատն է, մեր ելեկտրագէտը որ դեսպանատան մանր մունր գործերով ալ կը զբաղի ... կառք վարել գիտէ եղեր եւ ըսաւ որ ձեզի հաճոյքով պիտի տանի ձեր ուզած տեղը ...

— Իսկապէս հրաշալի՛, ըսաւ Սուխոն կարճահասակ մարդուն նայելով. շատ ազնիւ ես, Պ. Մուրատ ...Թուրք չես, այնպէս չէ՞ ...

— Ոչ, Սուրիացի եմ, պատասխանեց Մուրատ խնդալով եւ գլուխը շարժելով. Թուրքը սպաննեց հայրիկս, մայրիկս, եղբայրներս, առեւանգեց քոյրս ... այս ամէնը մեծ պատերազմին մէջ ... Inkilizigil դէմ ... ես Թուրքը չեմ սիրեր ...

— Լա՛ւ, ... ուրիշ խնդիրմը, Հօքիթ ... հարկաւ դեսպանատան բնակողները ատրճանակ ունին ...կրնա՞ս երկու հատ ինծի համար ճարել ...

— Բայց, պարոն, ի՞նչպէս կարելի է առանց արտօնութեան ...

— Մի երկնչիր, Հօքիթ, ընդմիջեց Փիթըր. կը տեսնես որ գլուխս փորձանք մը եկած է եւ Տէխթիմը ազնուօրէն ինծի օգնութեան պիտի հասնի .. ուր ալ երթանք, ինքնապաշտպանութեան միջոց մը պէտք է ունենանք .. դուն այս աղէկութիւնն ալ ըրէ մեզի համար ...

— Շատ լաւ, Պ. Փիթըր. կարծեմ զինուորական կցորդը ատրճանակ մը ունի ... այս գիշեր դուրսը պիտի մնայ .. .երթամ նայիմ ...

— Այո՛, գնա՛ նայէ, քաջալերեց Սուխոն. միեւնոյն ժամանակ ես հիմա երկտող մը կը գրեմ քարտուղարին, որպէսզի խնդիրին էութիւնը անոր յայտնեմ եւ քու վրադ որ եւ է խօսք չգայ ...

Սուխոն նստաւ նախագաւիթին գրասեղանին առջեւ ու քանի մը տող գրեց, բացատրելու համար առաջին քարտուղարին թէ ստիպողական գործով մը դուրս ելած էր, միասին տանելով դեսպանատան բեռնատար կառքը։

Սուխոն հազիւ թէ վերջացուցած էր, երբ ծառան սանդուղներէն վար եկաւ։ Իր մատներուն ծայրովը բռնած էր երկու անգլիական ատրճանակներ, որոնք անմիջապէս, բայց զգուշութեամբ, Սուխոնին յանձնեց. յետոյ գրպանէն հանեց ափ մը փամփուշտ։

— Լեցուն չեն, պարոն, ըսաւ Հօքիթ. եւ սակայն շատ վտանգաւոր զէնքեր են կարծեմ ...

— Յոյս ունիմ որ գործածելու պէտք պիտի չունենանք, ըսաւ Սուխոն՝ ատրճանակներուն մէկը Փիթըրի յանձնելով ու լեցնելով իրենը. ամէն պարագայի մէջ շատ շնորհակալ ենք ... այս երկտողը Պ. քարտուղարին տուր եթէ մինչեւ ժամը ինը վերադարձած չըլլանք ... աւելի կանուխ չտաս ...

— Շատ լաւ, պարոն. այս կողմէն եկէք որ կառքը ձեզի ցուցնեմ ...

Հօքիթին հետեւելով շէնքին ետեւի կողմը անցան. բեռնատարը իրենց կը սպասէր արդէն։ Սուխոն Մուրատին ցոյց տուաւ այն անկիւնը ուր կ'ուզէր նստիլ, յետոյ կառքէն ներս մտաւ ու ետին դարձաւ Տայանային «մնաս բարով» ըսելու համար։

— Քաղաքավարութիւնը ո՞ւր կը ծախեն, հոգիս, կատակեց Տայանա, ինքն ալ կառք մտաւ. ձեռքէս բռնելու եւ վեր հանելու էիր ...

— Ի՞նչ ես, ի՞նչ ես, այպանեց Սուխոն. ոչ, դուն պիտի չգաս ... դուրս ել՛ր նայիմ, շո՛ւտ ...

(Շար.)

րով որ Անգլիա գործէ պաղարիւն ։ Գաւառագամը վերջին պահուն չէ որ Թարգիլուի, պէտք է կանխարգիլել՝ Եարգիլուի, պէտք է կանխարգիլել՝ գէս սպառնալիքը չկախուած ։ Վտանգուր են կեղծ - քաջութեան եւ կեղծ գօրութեան խաղերը, չկան զօրաւոր պետութիւններ, բոլոր պետութիւններն ալ կը հեծեն եւ հեւաչհեւէ կը րարկաքին սպառազինութեանց պարտադրած ծախքերուն ծանրութեան տակ ։

Տէյմաս յետոյ կանգ առաւ «Ժող. ճակատ»ին վրայ, — կ՚ըսէ թէ մը - ճակատ»ին վրայ, չափազանցուած ժող. ճակատը, չափազանցութիւն է ըսել այդպէս», եւ սակայն ցաւին է որ շատ ձախողութիւն կրեց ինչ է որ շատ ձախողութիւն կրեց հակառակ իր կատարած նուաճումներուն, որոնց համար արժանի է գնահատութեան ։ Ժող. ճակատը ձախողեցաւ նիւթական պատճառներով, կամ աւելի խօսքով՝ անոր համար որ թերագնահատեց իր հակառակորդը ։ Այս ձախողութիւնը ցոյց տուաւ որ մեծ ուժ չէ դրամագլուխը, ընդհակառակն մնած է գլուխը ։ Տալաւիէյի կը - րած տնտեսական եւ ելմտական ձախողութենէն վերջ երկրին կացութիւնը կը գտնուի 1937 Յունիսի եւ Մարտի օրերու կացութենէն խել վար աստիճանի մը վրայ ։ Ստեղծուած են երկու ճակատներ, — գործատիրական ճակատը, որ ուրիշ տեղ ելք չի գտներ, բայց եթէ արժեթուղթերու նօսրացումի քաղաքականութեան (déflation) մէջ, ոչ թէ աւելցնելով արտադրութիւնը, այլ պակսեցնելով արժեղինը ։ Իսկ ընկերվարականներու ճակատը կ՚առաջարկէ վերջ դնել դրամատիրական կարգերու ստեղծած անիշխանութեան ։

Ո՞րն է լաւագոյն ուղղութիւնը այս անելին մէջ, — ո՛չ անշուշտ քաղաքացիական կռիւներու ճամբան, որ աղէտ կը յանգի ։ Պէտք է փորձ մը կատարել ժամանակին հետ պատշաճելու, չափելու համար հակառակորդներու կարողութիւնը ։ Փափաքելի է որ ընկերվարականը յաղթանակէ, որպէսզի շարժման մէջ դնէ դրամագլուխը եւ իր ձեռքն առնէ զայն ղեկավարելու պաշտօնը ։

Այս առթիւ Տէյմաս հեղինակով եւ կծու խօսքերով քննադատեց համայնավարները, որոնք ձնշում կը բանեցնեն եւ զանազան խաղեր կը կատարեն ժող. ճակատին մէջ. «Ձեմ սիրեր ժող. ճակատի այն տարրերը, որոնք տեղի անուղի կը պոռան թէ իրենց շնորհիւ միայն գրաւած ենք մեր դիրքերը, թէ իրե՛նք միայն գիտեն պայծառ տեսնել ։ Ձախակողմեան տարրերու միրաւեննչութենէն անկախ, արդար է որ անդամահատութիւն մը կատարուի ժող. ճակատի աջակողմին վրայ» ։ Փաստք յայտնեց որ Աչխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան առաջնորդները վերջ դնեն համայնավարներու ճնշումներուն ։ «Եկած ենք Նանթ՝ բաց խօսելու համար, ժող. Ճակատը արդատարեր կը դառնայ այն ատեն միայն, երբ բացարձակ անկախութիւն մը կը վայելէ ընկերվարը» ։

Եւ վերջացուց իր ճառը ծափերու մէջ ։

Վերջին յօդուած մը եւս եւ կը փակենք ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԽԱՔԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ

ԼԻՈՆ, 8 Օգոստ. — Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն, այս տարի որոշեց Աանաւորի արշաւանքի 41րդ տարեդարձը տօնել գիւղապնացութեամբ, մինչեւ Փոն տը Շէրիւի մէջ, ուր «Մուրատ» խումբը անհրաժեշտ պատրաստութիւնները տեսած էր ։

Հակառակ շարաթ իրիկուան տեղատարափ անձրեւին, ժամը 8ին կար տը Լ՚էսթի առջեւ հաւաքուած էին ընկերներն ու համակիրները ։ Շոգեկառքը մեկնեցաւ ժամը 8.20ին եւ մենք անցնելով Վիլէօրպանէն, Տէսինէն, Մէգիէօէն կարգ մը փոքրիկ կայարաններէ, Փոն տը Շէրիւ հասանք 50-60 ճամբորդներով ։ Նկատելով որ ճամբորդներու մէկ մասը չէր հասած առտուան կառախումբին, արտօնութիւն խնդրուեցաւ երկրորդ առաքում մը եւս ընել կէսօրէ վերջ ժամը մէկին, եւ շոգեկառքի ընկերութիւնը չմերժեց մեր յանձնախումբին առաջարկը ։

Որոշուած անտառը կը գտնուի Փոն տը Շէրիւէն երկու քիլոմեթր դուրս, Պրէմիէօ երթալիք ճամբուն աջ եզերքը, որուն դիմացը հաստատուած է ընկեր Ս. Թիւրքմէնեանի նորակառոյց գեղեցիկ բնակարանը, ընդարձակ պարտէզով, ուր ամէն տեսակ բանջարեղէններ կրցած են հասցնել ինքը եւ իր եղբայրը ։ Անտառը սիրայօժար տրամադրուած էր մեզի ։

Ժամը 9 ուկէսին 100է աւելի ժողովուրդ, բեռնաւորուած ուտելիքներով, հասաւ ժամադրավայրը ։ Յանձնախումբի անդամները անմիջապէս գործի սկսան եւ «Մուրատ» խումբի ընկերներուն հետ անտառի նմուշքին շուջեւ զարդարեցին մեր տարագիր եռագոյն փրանսականին հետ միասին ։ Հետզհետէ մասնաւոր կառքերով հասան խմիչքներն ու ուտելիքները, նոյնպէս սեղաններն ու նստարանները, եւ խրախճանքի խումբ առնելով իր սեղանը եւ նստարանները, տեղաւորուեցան ծառերուն տակ, կէս օրուան ճաշի պատրաստութիւն տեսնելով ։ Մինչեւ կէսօր անձրեւը մեզ վախցուց եւ թեթեւ շող մը քանի մը վայրկեան տեւելով անցաւ գնաց ։ Հանդիսականները ուրախ եւ զուարթ էին ։

Հանդէսին պաշտօնական մասը բացուեցաւ կէսօրէ վերջ ։ Ընկ. Միսաք Միրզեան քանի մը խօսքով պարզեց գիւղապնացութեան նպատակը եւ պանծացուց հերոսներու յիշատակը ։

— «Ձառ պիտի չխօսինք, այլ կ՚ուզենք որ դուք ազատ եւ անկախ բնութեան ծոցին մէջ, ուրախանաք, ուտէք եւ խմէք ու վայելէք այս գեղեցիկ բնութիւնը օր մը ապրած ըլլալու համար հերոսներուն հետ» ։

Վիէնի ընկերներէն խումբ մը մասնաւոր հրաւէրը զօրծնապէս կատարելով, մասնաւոր օթոյով եկած էին եւ մեզ սեղանակից եւ ուրախակից եղան իրենց երգերով եւ արտասանութիւններով ։ Ընկ. Մութաֆեան, Վիէնէն հերոսներու յիշատակին նուիրուած արտասանութիւն մը ըրաւ եւ ջերմ ծափերով ընդունուեցաւ ։ Ճաշը մէջ ընդ մէջ կը նուագէր եւ զոյգեր կը պարէին զանազան սեղաններէ հայրենաշունչ երգեր կը լսուէին ։ Պզտիկները կը պարէին եւ կը ցատկէին, ամէն ինչ զուտ հայկական էր, պաղպաղակաճառ, պղպղադակակաճառ, պխտակաճառ, շիշ քէպապ չինողներ եւն. ։

Կոմիտէն անակնկալ պահարաններ մէջտեղ հանեց, նուէրներու փոխարէն եւ 149 ֆր. շահ գոյացաւ ։ Նոյնպէս նաեւ շամփանիայի շրջանակը կը դառնար շահողները կը կոնծէին շահուած շամփանիաները ։

Ոգեւորութիւն եւ կենդանութիւն ստեղծուած էր ։ Ամէն ոք ուրախ եւ զուարթ, պահ մը կը մոռնար քաղաքի օդին ու ձնշիչ մթնոլորտը ։ Կը յուսանք որ դաշտահանդէսէն կոկիկ հասոյթ մը գոյացած է ։ Հակառակ աննպաստ օդին ։ Դաշտահանդէսը տեւեց մինչեւ ժամը 8 եւ ժամը 9ին ժողովուրդը Փոն տը Շէրիւի կայարանը հաւաքուելով, վերադարձաւ Լիոն ։

Մասնաւոր շնորհակալութիւն օրուան յանձնախումբին, Փոն տը Շէրիւի «Մուրատ» խումբի ընկերներուն, Վիէնի ընկերներուն եւ հասարակութեան որ մեզ քաջալերեցին, հերոսները տօնելով միասին ։

Թղթակից Մուրատեան

ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ. — Զինուորագրութեան վարչութիւնը հետզհետէ կը բաժնէ զինուորցու հայրենադարձներուն զինուորական տետրակները ։

Անորոշ ժամանակ մը վերջը ուրիշ տոմսակ մը կը ղրկուի ենթակային, նշանակուած չորս ամիսներէն մէկն ու միւսը ընտրելու իր զինուորականմարզանքի շրջանին համար ։

Նախապէս ոմանց երեք ամսուան շրջան նշանակուած էր, յետոյ բոլորին 15 օրուան վերածեցին ։ Շատեր արդէն լրացուցած են իրենց ծառայութեան ժամանակը եւ վերադարձած ։

Շատերու ճամբու թուղթը եկած է, իսկ ուրիշներ կը սպասեն ։ Մեր հայրենակիցները կը ղրկուին Ֆրանսայի բոլոր կողմերը եւ կը դրուին զանազան ճիւղերու վրայ ։ Ընդհանրապէս բոլորն ալ գոհ են ցոյց տուած կրթութենէն եւ կարգապահութենէն ։ Կ՚ըսուի թէ մէկ տարուան շրջանը երկուքի երկարաձգուած է, իսկ 22—33 տարեկանները 3—4 անգամ 15 օրուան մարզանք պիտի կատարեն ։

Շ. Սեւան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵԹԷ ՊԱՐԿԵՇՏ ԷՔ...

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Գիտեմ, որ «Յառաջ»ի էջերը տրամադրելի չեն անպէտ ու ապարդիւն վէճերու համար ։ Բայց արդարութեան պարտք մը կատարած ըլլալու համար կը խնդրեմ Ձեզ տալ վերջին անգամ մը պատասխանել ամէկավար չարաթաթերթի թղթակցին ստախօսութեանց ։

Ինչպէս յաճախ, վերջին անգամուն եւս Մշակութային Միութեան դասախօսութեանց մասին ամփոփումներ եւ տեղեկութիւններ գրած էի ։ Այս առթիւ գիտել տուած էի թէ Պ. Զօպանեանի շրջապատի մարդիկ ստիպած էին, որ ան Միութեան կեդրոնատեղի «Շահրիկեան» սրահին մէջ չդասախօսէ, եւ այսպիսով պատճառ դարձած որ Մշակութայինի վարչութիւնը առելորդ ծախքերու ենթարկուի, ուրիշ սրահ վարձելով ։ Այս փոքրոգութիւնը կը կատարուէր Պ. Զօպանեանի այն բարեկամներուն կողմէ, որոնք մարդավարի հանդէս մը անգամ չէին կըցած կազմակերպել ։ Ռամկավար չաբաթաթերթի թղթակիցը, յոբելեանի հանդէսէն ի վեր — 9 Յուլիս — ամբողջ մէկ ամիս խուլալէ վերջ, յանկարծ մեր դիտողութիւնները կարդալով, կը սկսի ... «թղթակցութիւն» գրել յոբելեանի մասին, էջմիածնի նամակին պէս բան մը ։

Ըսեմ անմիջապէս թէ թղթակիցը, որուն համար կ՚ըսեն թէ մազ-մօրուք ճերմկցուցած եւ դրիչ մաշեցուցած մէկն է, առով անգամ մը եւս կը խայտառակէ իր պաշտպանեալը ։

Տեսնենք թէ ով է «կիրքէ կուրացողը եւ փորցաւ ունեցողը» ։ Պ. Զօպանեանը կ՚ըլլարգենք իբրեւ վաստակաւոր գրագէտ, իրմէ շատ աւելի անկեղծ, եւ առոր ապացոյցը տուինք հրապարակաւ ։ Իր նկարագրած «խանդավառութիւնը անոր յոբելեանի առթիւ, իր ուղեղին մէջ միայն գոյութիւն ունէր ։ Մենք արտակարգ ոչինչ տեսանք ։ Եւ նոյն իսկ իր ըսածներուն ճիշդ հակառակ պատկերը տեսած ըլլալով, գրած էինք թէ «մարդավարի»ի հանդէս մը անգամ չկրցան կազմակերպել ։

Առիթէն օգտուելով սմսեղուկ թղթակիցը չայլօրէն կը գովաբանէ Երիտասարդաց Միութիւնը ։ Միութիւն մը սեւցնելու նպատակ չունինք, իրեն պէս, բայց շոշողուն բառերը չեն որ պիտի չէնցնեն հասարակութիւնը ։ Մարսէյլի գաղութը շատ լաւ կը ճանչնայ «էն չէնշողը, էն տխպարը, էն բազմանդամը եւ էն գործունեայ կազմակերպութիւնը» ։

Ցոյց տալու համար մեր «սրտի չիութիւնը» — ի՛նչ դժայլելի ոճ — թղթակիցը կը հարցնէ եւ «կ՚ուզէ իմանալ թէ առկէ զատ ուրիշ ի՞նչ ձեւով կարելի է մարդավարի հանդէս կազմակերպել» ։ Այս մասին մէկ պատասխան. — Թող թղթակիցն ու իր «չէնշողները» ընդունին իրենց անճարակութիւնը. եւ մեզի յանձնեն նման հանդէսի մը նախաձեռնութիւնը, այն ատեն, բանիւ եւ գործով ցոյց կը տրուի թէ ինչպէս կարելի է հանդէս, մանաւանդ յոբելեան կազմակերպել, առանց աժան շռայլութեան ։

Թղթակիցը կը խօսի նաեւ «տրամաբանութեան »մասին եւ կ՚ըսէ թէ «բարեկամներ» չկան, եւ «Մարսէյլի ամբողջ հայութիւնն է որ տօնեց յոբելեանը, ամէնէն մարդավարի կերպով» ։ Բերեմն իր համրած 400 հոգին կը ներկայացնեն Մարսէյլի գաղութը ։ Գոնէ ձեր շրջապատէն, ձեր ընթերցողներէն, ներկաներէն եւ ... յոբելեարէն ամչցէք ։ Մանաւանդ որ այդ թիւն ալ չինծու է ։ Ներկաներու թիւը 200—250ը չէր անցնիր, որոնց կէսը իր չսիրած «փորի ցաւ ունեցողներն ու կիրքէ կուրացած»ներն էին ։

Որպէսզի մամուլը չպղտորենք տեղական վէճերով, կ՚առաջարկեմ ստախօս թղթակցին որ իր հաւնած մարդիկներով դատական մարմինմը կազմուի ։ Եթէ թղթակիցը կարենայ հաստատել թէ՝

Ա. — Այդ հանդէսը «մարդավարի» էր եւ արժանավայել յիսուն տարուան գրագէտի մը յոբելեանը կոչուելու ։

Բ. — Եթէ հաստատէ որ «ամբողջ Մարսիլիոյ հայութիւնն է տօնած զայն» ։

Գ. — Եթէ փաստերով ապացուցանէ թէ 400 հոգի ներկայ եղած են (մուտքի տոմսերը թուագրուած ծէին եւ դիւրին է ստուգել, տեղին վրայ) ։

Դ. — Եթէ հաստատէ որ ներկաներու կէսը Դաշնակցական եւ համակիրներ չէին ։ Մեր համեստ քսակէն հարիւր ֆրանք կը տրամադրենք այդ մարմնին, բարենպատակ հաստատութեան մը նուիրելու ։

Իսկ եթէ մենք հակառակը հաստատենք անուններով, թիւերով եւ փաստերով, այն ատեն իրաւունք պիտի ունենանք զարշելի ստախօս մը եւ կեղծիքի ասպետ մը նկատելու զինք ։

** Անցեալ շաբթու ալ ուրիշ ողորմելի մը, Խ. Հ. բաներ մը մրոտած էր, յոբելեանի ձախողման պատասխանատուութիւնը վերագրելով ... դաշնակցական դասախօսութեան մը զուգադիպութեան ։ Պատասխանը թող գտնէ վերի տողերուն մէջ ։

ՈՒՆԿՆԴԻՐ

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԻ ԴԻՏԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 Յուլիս).

— «Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան 1937ի հաշուեկշիռին հրատարակութեան առթիւ, համբերն անգամ լեզու ելած, ներկայացուցին իրենց յոռի տպաւորութիւնը ։

«Պայքար» մեղադրանքի մը պատասխանելով, գրի առած էր հետեւեալ յատկանշական հատուածը. —

Բաղձացուած էր միայն յայտնի ընել սա իրողութիւնը թէ՝ Բարեգործականի մասնաճիւղային ելեւմուտքը նուազած էր, եւ ասիկա արդիւնք էր, ըսուած էր, մասնաճիւղային գործունէութեան թուլացման՝ Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը ։

Բարեգործականի 1937 տարեշրջանի հաշուեկշիռը ցոյց կուտայ. —

Մուտքէ եւ անդամավճարներէ՝ $ 9,282.89 ։

Գրասենեակի եւ պաշտօնէի $ 12,489.61 ։

Այսինքն՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի շրջանի կազմակերպութիւնը իր սեփական միջոցներով 1937 տարեշրջանին կրցած է հայթայթել $ 9,282.89 ։ Նոյն կազմակերպութիւնը այս հասոյթը գոյացնելու համար գրասենեակի եւ պաշտօնեաներու համար ծախսած է $12,489.61 ։ Այս գումարին մէջ չեն մտներ պատուիրակի ու այլ եւ այլ ծախքերու համար նըշանակուած $886.41ի գումարը, որ կը համարուի նոյնպէս վարչական ծախք ։

Բարեգործականի Ամերիկայի շրջանի կազմակերպութիւնը իր հաշուեկշիռը ունեցուցած է զանազան նպատակներու համար տրուած աւանդ գումարներով եւ կտակներով, ծածկելու համար բուն կազմակերպութեան հասոյթի խեղճութիւնը ։

Բարեգործականի Ամերիկայի շրջանի կազմակերպութեան վարչական ծախքերու բացին պատկառելի գումարը զոցուած պէտք է ըլլայ որոշ նպատակներու համար իրեն յանձնըւած աւանդներու եւ կտակներու գումարներէն, օրինականացնելով այս մախումը կանոնադրային յօդուածով մը, որ կը տրամադրէ վար դնել աւանդ գումարներու 15 առ հարիւրը՝ վարչական ծախուց համար ։

Պատկերը զոր կուտանք, բաւական տխուր է ։ Ցոյց կուտայ Բարեգործականի բարոյական ուժին ու հեղինակութեան սնանկութիւնը ։ Կուտանք սակայն, ինչպէս «Պայքար» կ՚ըսէ. «առանց ոեւէ նպատակ ունենալու սըխալ տպաւորելու ընթերցողները» ։

«Պայքար»ի համոզումով, այս տըխուր վիճակը հետեւանք է եղած «մասնաճիւղային գործունէութեան թուլացման՝ Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը» ։ Ասիկա սխալ եզրակացութիւն մըն է, որ կը փորձէ ծածկել բուն պատճառը ։ Մասնաճիւղային գործունէութեան թուլութիւնը արդիւնք է եւ ոչ պատճառ ։ Արդիւնք է աւելի խոր պատճառի մը կամ պատճառներու ։

Մեր մամուլի քննադատութիւնները հինէն ի վեր ուղղուած են այդ պատճառներուն դէմ ։ Այդ պատճառներէն գլխաւորն է Բարեգործականի կազմակերպութեան ինքնակալական կամ միապետական ձեւը, ուրկէ կը բխին նաեւ բազմաթիւ ուրիշ քայքայիչ պատճառներ ։

Երկրորդ գլխաւոր պատճառը այն է, որ Բարեգործականը իր հասոյթներէն աւելի մեծ գումարներ կը ծախսէ պաշտօնեաներուն վրայ, տալով այն անվիճելի տպաւորութիւնը «թէ նպատակաւորութեան հիւանդութիւնը անսրբագրելի կերպով բոյն դրած է այդ կազմակերպութեան մէջ ։

Երրորդ պատճառը անոր կուսակցականութիւնն է ։ Ուրիշ առիթներով մենք փաստերով ապացուցած ենք այս իրողութիւնը ։

Զարմանալին հոն է որ Բարեգործականը չի կրնար կամ չուզեր տեսնել այս հիւանդութիւններու քայքայիչ ազդեցութիւնը կազմակերպութեան վրայ ։ Վերոյիշեալ տխուր պատկերը լաւագոյն ապացոյցն է այս քայքայիչ ազդեցութեան ։

Եթէ մենք անհրաժեշտ չնկատէինք Բարեգործական ընդհանուր եւ մեծ կազմակերպութեան մը կենսական կարեւորութիւնը մեր ներկայ անբնական վիճակին մէջ, քննադատական խօսք մը անգամ ըսելու պէտքը պիտի չունենայինք, քանի որ ան ինքն իր ձեռքով կը քայքայուէր ։ Բոլոր ժամանակներու մեր քննադատութիւններուն նպատակն է եղած օժանդակել Բարեգործականի յառաջընթացքին արագութեան, որպէսզի ան դառնայ համժողովրդական լայն կազմակերպութիւն մը, որուն հասոյթները ըլլան ո՛չ հազարներ, այլ հարիւր հազարներ »:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ (ընտանեկան նամակներ) ։ Գրեց՝ Երուանդ Օտեան ։ Մատենաշար «Շանթ» թիւ 5. Գին 5 ֆրանք ։ Հասցէ — 30, Rue Drouot, Paris (9) ։

ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ, ամսօրեայ գրաթերթ, Ա. տարի, թիւ 5, գրական եւ ուսումնասիրական բաժինով ։ Խմբագիր՝ Հ. Բալուեան ։ Տարեկան բաժնեգին 30 ֆրանք ։ Հատով՝ 3 ֆրանք ։ Հասցէ. — 1, Rue de L'Aqueduc, Paris(10)

ԴՊՐՈՑԻՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ, կազմեց Գ. Գ. Գուտուլեան ։ Արդիւնքը յատկացուած է Նոր - Սիսի Լուսինեան վարժարանին ։ Հասցէ. — A. Rapaelian, Nor - Sis, Bourj - Hamoud Beyrouth, Liban ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՉԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Կամարին պատին անկիւնին պատճառաւ՝ Սիրանոյշին ու Լուպովնա Կրապովիչին նայուածքին չէին հանդիպիր Թուրք զինուորներուն խումբը որ արդէն եկած կեցած էր անցքին մուտքին առջեւ ։ Յանկարծ այդ խումբին մէջ շարժում մը առաջ եկաւ, ինչպէս կ՚ըլլայ սովորաբար երբ քալելու սկսին ։

Նորէն լոյսի նշոյլ մը ինկաւ անցքին մէջ, եւ Թուրք զինուորի մը կերպարանքը տեսնուեցաւ ։ Իրեն կը հետեւէր ձեռքերը կապուած Հայ մը ։ Երբ անցքէն դարձեալ ներս մտաւ, երեսը վեր առաւ եւ իր աչքերը պըտըտցուց անձկութեամբ պատերու երկայնքը ։ Երկու աղջիկները անդիտակցօրէն խիստ շարժում մը ըրին, աւելի խորը պահուըտելու համար, որովհետեւ ճանչցան Փիւսկիւլճեանը ։ Այդ միջոցին փոքր քար մը գլորեցաւ եւ անոնց թաքստոցէն վար ինկաւ անցքին մէջ ։ Զայնը կեցուց մօտեցողները եւ ինչպէս որ թաքստոցին ձեղունին վրայ փայլող լոյսի նշոյլը ցոյց կուտար, զինուորը լապտերը վեր առած էր ։

«Ահա բացուածք մը ։ Խուզարկեցի՞ք հոն», Փիւսկիւլճեանին ձայնն էր որ կ՚ըսէր եւ աղջիկներն ալ կը լսէին ։

Ասոր վրայ անմիջապէս քարեր վար թափեցան, ահագին աղմուկ հանելով անցքին մէջ ։ Մէկը փորձեց վեր ելլել, թաքստոցին մէջ մտնելու համար ։

Այլ եւս պահուըտիլը ոչ մէկ նպատակ ունէր, եւ ներս մտնողին գլուխը խիճերու պատէն չերեւցած, Սիրանոյշ ոտքի կանգնեցաւ ։

«Մի՛ նեղուիք դարձեալ, մենք կուգանք», ըսաւ, եւ Լուպովնա Կրապովիչի ձեռքը բռնած, աւելի ցած քարէ պատին վրայ սահելով, ցատկեց անցքին մէջ, ետեւէն ալ Ռուսուհին ։

«Այ, ես չըսի՞ միթէ», աղաղակեց Փիւսկիւլճեան ։ «Սո՞ւտ խօսեր եմ, ահա՛ անոնք» ։

Թուրքերը անշարժ մնացին՝ եւ իրենց լապտերին լոյսը երկու աղջիկներուն ուղղեցին, որոնք անտարբեր ու հանդարտ կեցած էին իրենց առջեւ ։ Ոչ Սիրանոյշ, ոչ Լուպովնա Կրապովիչ երեսը անգամ չնայեցան խօսողին, որ աճապարեց եւ դարձուց ֆրանսերէնի.

«Խօսքիս վստահեցէք ։ Երկուքդ ալ պիտի ազատեմ ։ Թուրքերուն գլխաւորը Ֆուատ պէյն է հոս ։ Երբ ձեր մասին իմանայ, ապահովաբար պիտի պաշտպանէ ձեզ ։ Դրամ պէտք պիտի ըլլայ հանել, բայց ասիկա կարեւորութիւն չունի» ։

«Հանդարտ կեցիր, ա՛յ դու Հայ դաւաճան», ըսաւ զինուորներէն մին եւ տուաւ Փիւսկիւլճեանին այնպիսի հարուած մը որ գլորեց զայն ։

«Իսկ դուք, ո՞վ էք դուք», հարցուց աղջիկներուն ։

Սիրանոյշ լուռ կը մնար եւ մէկէն միւսին կը նայէր ։ Լապտերին աղօտ լոյսը ոչ այնքան որոշակի ցոյց կուտար զինուորներուն դիմագիծերը, բայց յայտնի էր թէ Քիւրտ չէին, այլ Անատոլուցի Թուրք ։ Այլապէս, անոնց ճակատագիրը առանց այլեւայլի կնքուած կ՚ըլլար հիմա ։

Լուպովնա Կրապովիչ կեցեր էր Սիրանոյշին քովիկը ։ Այս վերջինը անոր կողմը ակնարկ մը արձակեց ։ Ռուսուհին, նրբաւարտ կերպարանքով կանգնած, զինուորներուն խումբին դէմ առ դէմ կեցած՝ անոնց կը նայէր գրեթէ յոխորտ ։ Երթունքները ամուր մը սեղմած էր եւ թուլակի վար կախուած մազերը սեւ շրջանակ մը կը ձեւացնէին անոր ճերմկցած դէմքին շուրջ ։

«Ես եմ Սիրանոյշ Զուհաճեան, որուն մասին անշուշտ պէտք է լսած ըլլաք», պատասխանեց Հայուհին, դարձեալ զինուորներուն ուղղուելով «եւ սա ալ բարեկամուհիս է, Կրապովիչ, Վրացուհի մը ։ Եթէ պիտի ձերբակալէք մեզ, սպայի մը մօտ տարէք ։ Հոն աւելի պիտի խօսինք» ։

«Հոն աւելի պիտի խօսիք», պատասխանեց զինուորներէն մին, խոշոր մօրուքոտ մարդ մը, քայլ մը աւելի մօտ գալով եւ ձեռքը Սիրանոյշին ուսին վրայ դրած, լապտերին լոյսովը կը քննէր զայն, կարծես պիտի ուտէր ։ «Երբ տակաւին ապրիք, այո, հոն աւելի պիտի խօսիք ։ Բայց նախ ան ըսէ՛ք, ո՞րչափ կուտաք մեզի ։ Հինգ հոգի ենք» ։

Սիրանոյշ փորձ ըրաւ ուսը քաշել, բայց զինուորը աւելի ուժով բռնեց զայն ։

«Թո՛ղ զիս եւ պիտի խորհիմ թէ ինչ կրնամ տալ ձեզի», ըսաւ ։ «Քովս քիչ դրամ ունիմ միայն, բայց կուտամ ձեզի» ։

«Տեսնե՛նք», ըսին զինուորները եւ երկու աղջիկներուն մօտիկը սեղմուեցան ։

Սիրանոյշ ծռեցաւ եւ վեր առաւ իր շրջազգեստը, որուն տակ զանազան գրպաններու մէջ քանի մը հարիւր ոսկի կը կրէր ։ Անոնցմէ մէկը բացաւ եւ պարունակութիւնը երկնցուց զինուորներուն, որոնք, արծաթաքաղց, խիկոյն բաժնեցին մէջերնին, յիսուն ոսկի էր ։

«Իսկ միւսը. ա՞ս ինչ պիտի տայ», պոռաց մօրուքաւորը ։

«Ասիկա Վրացուհի է ։ Ասոր դպչիլը արգիլուած է» պատասխանեց Սիրանոյշ ։

«Վրացուհի՞ մը, Ռուսուհի ըսել կ՚ուզես ։ Անոնք են մեր բուն թշնամիները» ։

«Ո՛չ, Վրացուհի ։ Չէ՞ք գիտեր որ Վրացիները ձեզի կապուած են եւ Կովկասի ազատագրութիւնը ձեզմէ կը սպասեն, թէ անոնք մեր, Թրքական կողմին հետ կը կռուին Լազերուն պէս» ։

«Իրաւունք ունի», խօսքի խառնըւեցաւ ուրիշ զինուոր մը ։ Գիտեմ, Վրացիները, ինչպէս Լազերը մեր կողմն են, ճշմարիտ հաւատացեալներուն կողմը ։ Թողո՛ւնք զիրենք, կամ կրնանք պատժուիլ ։ Բայց պէտք է հետեւնիս գայ»

«Բնականաբար հետեւնիս կուգայ ։ Ո՞ւր պիտի երթայ ։ Հոս մինակ է իմ քով ։ Մեզ տարէք ձեր սպային քով», պատասխանեց Սիրանոյշ արագ արագ ։

Զինուորները անգամ մըն ալ իրենց դրամը համրեցին ։ Ետոյ մէկը հարցուց, Փիւսկիւլճեանը ցուցնելով ։

«Իսկ ասիկա՞» ։ «Ան ի՞նչ գործ ունի», կրկնեց զինուորը, կողմնակի Փիւսկիւլճեանին նայելով ։

(13)

Թարգմ. ԵՏԱՆ.

րը եւ առկախ կը մնայ օտար կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը: Քննուեցաւ նաեւ Պաղեստինի կացութիւնը: Կը կարծուի թէ նոր զինուոր պիտի ղրկուի, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար: Յետոյ պիտի քննուի Պաղեստինի բաժանման խնդիրը, նոյն հիման վրայ,— մէկ հրէական պետութիւն, մէկ արաբական պետութիւն, մէկ ալ բրիտանական հովանաւորեալ շրջան:

12 Արաբներ 15.000 անգլ. ոսկի թռցուցին

Չորեքշաբթի օր յանդուգն յարձակում մը կատարուեցաւ Նաբլուսի մէջ (Պաղեստին): 12 զինեալ Արաբներ օրը ցերեկով դրամատան մը վրայ յարձակելով, յաջողեցան 15.000 ոսկի (մօտ մէկ միլիոն ֆրանք) յափշտակել եւ փախչիլ:

Տրուած լուրերուն համաձայն, առտուան ճաշէն քիչ առաջ, հինգ հոգի յանկարծ երթեւեկը դադրեցուցին Նաբլուսի մէկ փողոցին մէջ, ուր կը գտնուի անգլիական Պարքլէյ դրամատան մէկ մասնաճիւղը, մինչ ուրիշ հինգ գործակիցներ անցուդարձը կը դադրեցնէին փողոցին միւս ծայրը: Քանի մը վայրկեան վերջը, խոշոր ինքնաշարժ մը կանգ առաւ դրամատան առջեւ եւ երկու Արաբներ արագօրէն վար իջնելով, չէնքէն ներս մտան: Օդին մէջ քանի մը ատրճանակ պարպելէ վերջ, երկու Արաբները սպառնալիքով պահանջեցին սնտուկին դրամը: Յետոյ թղթադրամները դրպանելով ցատկեցին ինքնաշարժը եւ աներեւութացան, մինչ զօրքն ու ոստիկանութիւնը կը հետապնդէին: Ժողովուրդը խուճապի մատնուած ըլլալով, խանութները եւ տուները փակուեցան, մինչ անցորդները աջ ու ձախ կը փախչէին, ապաստան փնտռելով:

** Նոր խռովութիւններ ծագեցան Երուսաղէմի մէջ, ռումբ մը նետուած ըլլալով Հրեայի մը կողմէ, Արաբներով լեցուն հանրակառքի մը տակ: Ռումբը չպայթեցաւ: Հրեաները չարաչար խոշտանգուեցան, մինչեւ որ ոստիկաններ օգնութեան հասան: Ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան նոյն օրը:

❯❯❯❯ ● ❮❮❮❮

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒՐԸՄՊԵՐԿԻ ՍԻՆԱԿՈԿԻՆ քանդումը սկսաւ օգոստ. 10ին առտուն: Ինչպէս գրած էինք, այս հրէական աղօթատեղին «ամօթալի վէրք մը» կը համարուի քաղաքի ծոցին մէջ: Այս առթիւ բուռն ճառ մը խօսեցաւ հակահրէական վարիչը, Ցուլիուս Շթրայխէր:

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐԸ հաճելի դարձնելու համար, Ռումանիոյ դատական նախարարը ծրագիր մը կազմած է, որուն համաձայն պիտի հաստատուին մարզանքներ, թատրոն, սինէմա, երաժշտական ներկայացումներ, դասախօսութիւններ եւն. նախաձեռնութեամբ նոր հաստատութեան մը, «Ուրախութիւն եւ Աշխատանք»:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդի աթոռին թեկնածութենէն: Միեւնոյն ատեն որոշեց այլ եւս մասնաւոր պատուիրակութեամբ չմասնակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին, այլ ներկայանալ ընդհ. հիւպատոսի մը միջոցաւ:

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ շարժման մէջ պիտի դրուին Գերմանիոյ մէջ, աշնանային ռազմափորձերուն առթիւ: Գերմանիա արդէն կազմ եւ պատրաստ ունի աւելի քան մէկ միլիոն զինուոր, իսկ օգոստոսէն մինչեւ նոյեմբեր, պիտի ունենայ նուազագոյն 1.350.000, պահեստի զօրամասերու կազմութեամբ:

140 ՊԱՅԹՈՒՑԻԿ մեքենաներ բռնուեցան գաղտնի կոմիտէին վարիչներէն Մէթէնիէի պարտէզին մէջ, Քլէրմոն - Ֆէռան: Երեւան հանուեցան նաեւ ուրիշ վտանգաւոր նիւթեր, համագումար 7 քիլօ ծանրութեամբ:

«ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԱՆՊԱՐՏԵԼԻ պիտի դառնան, եթէ համախորհուրդ չարունակեն իրենց քաղաքականութիւնը Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի ղեկավարութեամբ»: Այս յայտարարութիւնն ըրաւ մարաջախտ Պալպօ, Իտալիոյ օդանաւային սպարապետը, որ այժմ հիւր է Պերլինի մէջ եւ արտակարգ պատիւներ կը վայելէ:

12 ՀՈԳԻ ԱՃԽԱՑԱՆ Փէչթայի մէջ, Ս. Ստեփաննոսի տօնին առթիւ սարքած հանդէսի մը պահուն, երբ օդանաւ մը վար իյնալով ջախջախուեցաւ: Զոհերէն ինը խմբագիրներ են:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ, որ 210.000 էր 1921ին, 400.000ի բարձրացած է Սէնի նահանգին մէջ: Գերմաններու թիւը 1970էն բարձրացած է 15.000ի, Հայերու թիւը՝ 2500էն 12.000ի, Սպանիացիները՝ 14.000էն 24.000ի, Իտալացիները՝ 41.000էն 96.000ի, Լեհերը՝ 10.000էն 59.000ի, Ռուսերը՝ 23.000էն 33.000ի (Մաթէն):

"ՎԷՄ,,

Լոյս տեսաւ ԻԲ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ — Ն. Աղբալեան՝ «Մտածումներ Ազգի եւ Դաւանանքի մասին». Ռ. Բերբերեան՝ «Պատրանքի շրջանից (Դ.)». Տոքթ. Վ. Յ. Թորգոմեան՝ «Ցուցատարէս» (Ը). Տ. Դէւոյեան՝ «Հետախոյզի մը յուշերը». Հ. Ն. Թորոսեան՝ «Տօքթ. Վ. Պէլք». Հին Թուղթեր — Հ. Անէմեան՝ «Բագրատ վրդ. Թաւաքալեանի մասին». Հմ. Մանուկեան՝ «Դէպքերը Վասպուրականում» եւ Արամի նամակը. Անցեալէ. Յ. Քիւրտեան՝ «Սալաթին, Գրիգոր Տղայ եւ Լեւոն Ա.». Կեանք եւ Մշակոյթ. Գիրք եւ Մամուլ. Գրախօսական. Ցանկուած՝ Գիւտ Մխիթարեան՝ «Պրազիլահայ գաղութը»:

ԲԱԺՆԵԳԻՆ — Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

Հասցէ՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis - Robinson (S.).

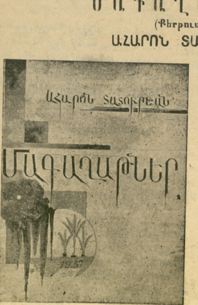
Բաժանորդներէն կը խնդրուի օր առաջ փակել իրենց հաշիւը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սահմանաւոր օրինակներով

Գ.ուխները այս հոյակապ քերթողագիրքէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ

ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ

ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ

ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ ԿԱՏՈՐՈՒԱԾԱՆԱՑ

ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ

ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՁ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Dameame, PARIS

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 Օգոստոս Ուրբաթ իրիկուան ժամը 9ին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 14 Օգոստոս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Տիամանթօ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Ցառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ,

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը,

Նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ, ցարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին:

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Ս. Տիրատուրեանի 2, Rue Philippe de Girard եւ Ա. Քէօսէեանի 11 Place Jules Guesde — Փլաս Ժ'էֆս:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՍԷՆԹ - ԱՆՏՐԷի գովասուն պարտէզին մէջ,

14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը,

կը նախագահէ հայրենակից Յ. ԽԱՆՕԵԱՆ

կը խօսի հայրենակից Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին. սիրայօժար մասնակցութեամբ

Պուլվար Օ'ոտոի Ֆ. կ. խաչի երգչախումբի,

երգ, պար, արտասանութիւն զանազան անակնկալներ,

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը,

Անուել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

Հրապարակային Բանախօսութիւն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ԹԱԹՈՒԼ խումբի կողմէ

14 Օգոստոս կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին

կը բանախօսէ՝ Ծնդ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

բանախօսութենէն վերջ տեղի կ'ունենայ ընկ համակրական թէյասեղան դպրոցի սրահին մէջ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, ՇԱՊԸ ԿՈՍՊԷՐ Պ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆՆերու օդասուն եւ ծառախիտ ագարակին մէջ,

կը նախագահէ՝ ընկեր Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

կը բանախօսէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ, երգ, արտասանութիւն, նուագ եւ անակնկալներ: Հայկական եւ եւրոպական ընտիր երգեր պիտի նուագէ սիրուած ջութակահար՝ Պ. Ս. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆի նուագախումբը,

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը ճիշդ 3ին

Տոմսի գին՝ 3 ֆրանք, պզտիկներուն 1 ֆրանք,

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 4:ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆի ՎԱՐՈՒԺԱՆ կոմիտէի կողմէ

14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ

կը նախագահէ՝ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, Առատ պիւֆէ,

փափաքողները իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:

Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի,

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի:

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՐԱՏՕՑԻ մայր - եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ կիրակէ օր, 14 Օգոստոս, տօն Ս. Աստուածածնի, հանդիսաւոր արարողութեամբ պիտի կատարուի խաղողօրհնէք, ինչպէս նաեւ բացուած ՉԱՐԽԱՓԱՆի նոր գեղակերտ խորանին:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Ա. ԽՈՒՄԲԸ կը վերադառնայ 15 օգոստ.ին: Ծնողքները պէտք է 15ի առտուան ժամը 7ի ներկայ ըլլան Կառ Մօնփարնաս, ընդունելու համար իրենց տղաքը:

Բ. ԽՈՒՄԲԸ մեկնած է 3 օգոստ.ին եւ կը վերադառնայ սեպտ. 3ին:

Գ. ԽՈՒՄԲԸ Փարիզէն կը մեկնի օգոստ. 16ին, ժամը 11ին, Կառ Մօնփարնասէն:

** Կեդր. Ֆրանսայի մասնաճիւղերէն Կրընօպլի, Ռօմանի, Վալանսի, Սէնթ-Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Տէսինի, Վիէնի եւ Լիոնի տղաքը պէտք է առաջնորդուին 16 օգոստ.ին երեկոյեան ժամը 6 ու կէսին, Լիոնի մեծ կայարանը եւ յանձնուին Լիոնի մասնաճիւղի ներկայացուցչին:

Նոյն օրը կը մեկնի նաեւ Մարսէյլի խումբը:

Դ. ԽՈՒՄԲ մը եւս Փարիզէն պիտի մեկնի սեպտ. 3ին եւ վերադառնայ սեպտ. 30ին, միշտ նոյն ժամուն, նոյն կայարանէն:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine — Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Շամոնի «Վարուժան» կոմիտէն ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Անդրանիկ Ասլանեանի — Թալստիերիօ սիրելի մանչ զաւկին մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (13 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 9ին, «Քաֆէ Նուայյի» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ, պիտի խօսի՝ Ծնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

ՏԷՍԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութեան ընտանեկան խնճոյքը 15 Օգոստոս երկուշաբթի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, հայրենակից Պ. Արշակ Աբրահամեանի վարձած վայրին մէջ, Պաղ Աղբիւրին մօտ: Ճաշերը միասին բերել: Նոյն օրը պիտի քաշուին նուէր բաժնեթերթը:

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ֆր. կապոյտ խաչի մանուկներու օդափոխութեան կայանին համար 30 ֆրանք կը նուիրէ Պ. Մկրտիչ Մէզպուրեան, Պոնտի: Ստանալ խմբագրութենէն:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Արնուվիլ-լէ-կոնէսի Վարագայ Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ Թաղիս եւ շրջակայից բարեպաշտ ժողովրդեան, թէ յառաջիկայ կիրակի, (14 Օգոստոս), Աստուածածնայ տօնին առթիւ Պրիւքսէլէն մասնաւոր կերպով հրաւիրուած է կիլիկիոյ Աթոռին միաբան Տ. Զարեհ վարդապետ Փայասլեան որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ:

Սկիզբն ժամերգութեան՝ ժամը 8.30՝ Պատարագ՝ 10,30:

Ցաւարտ Պատարագի խաղողօրհնութիւն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եդուարդ Տէր-Աբրահամեան (Վանեցի, 32 տարեկան), որուն հետքը կորսուած է Փարիզի մէջ 6 տարիէ ի վեր: Կը խնդրուի իրմէ լուր ունեցողներէ տեղեկացնել Յառաջի վարչութեան:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 13 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3807
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏՈՒՆԻՆ "ՊԱԿԱԺ„Ը ԵՒ ԴՈՒՐՍԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Որ եւ է խելք, մանաւանդ քաղաքականը, միշտ սնունդի կը կարօտի: Հարկ է պեղել, պրպտել, ուսումնասիրել: Ամէն պարագայի մէջ, կարդա՛լ, հետեւիլ, վերլուծել:

Արդ, մեր այսօրուան վարիչներուն, մանաւանդ «ողջամիտ»ներուն մէջ քանի՞ հոգի կրնաք համրել, որ քաղաքական հրատարակութիւն կարդան,— մանաւանդ այն թերթերն ու գիրքերը որ կապ ունին Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան հետ:

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ անոնք ոչ ռուսերէն, ոչ ալ նոյն իսկ թրքերէն թերթի երես կը տեսնեն, բացի պատահական առիթներէ,— այս կամ այն լուրը քաղելու համար:

Անշուշտ լեզուի խնդիրն ալ արգելք մը կը կազմէ: Ռուսերէնը անծանօթ լեզու մըն է մեզի համար, իսկ Թուրքերէն գիտցողներն ալ մատի վրայ կը համրուին, հետզհետէ հատնելու դատապարտուած: Պոլիս եղած ատեն ալ, ո՞վ կը նայէր Թուրքերէն թերթի կամ գրքի վրայ, բացի լուրերու թարգմանիչներէն: (Մինչեւ այսօր ալ աւելի շատ Մաթէն եւ Ժուռնալ, Փըթի Փարիզիէն եւ Փարի-Սուար կը թարգմանեն Պոլսոյ խմբագիրները,— ոճիր-արկածներ որոնց շատ քիչ անգամ տեղ կուտանք մենք, այստեղ)...

Գալով ռուսերէնի, Դաշնակցութիւնը երբեք նեղութիւն չէ կրած այդ ճակատին վրայ, թէ կուսակցական եւ թէ լրագրական կեանքի մէջ: Ամէնէն համեստ մարմինը կամ թերթն ալ միշտ ունեցած է եւ ունի ռուսագէտ ընկեր մը կամ թղթակից մը: Եւ գիտենք որ շատերը, առօրեայ պահանջներէն զատ, բան-գործ ըրած են միշտ նոր հրատարակութիւններ գնել, կարդալ, ի հարկին ծանօթացնել: Ամէն պարագայի մէջ պաշար ամբարել կամ լրացնել:

Արդ, ի՛նչ աղբիւրներ ունին միւսները, գիտակցօրէն, լայնօրէն հետեւելու համար թրքական եւ ռուսական անցուդարձին, երէկուան եւ այսօրուան պատմութեան:

Անշուշտ չեն կրնար պարծենալ Պոլսոյ հայերէն թերթերով կամ «Խորհրդային Հայաստան»ով (այն ալ եթէ կը կարդան, բացի լրաքաղներէն):

Թուրքերը անհամար գիրքեր հրատարակեցին վերջին տարիներու ընթացքին, թէ տեսաբանական-քարոզչական եւ թէ գիտական-պատմական: Գիրքեր լոյս տեսան հայ-թրքական կռիւներու մասին (Երզնկա, Կարին, Այնթապ, Մարաշ, Եդեսիա, Սարդարապատ եւն.): Յուշերու ամբողջ գրականութիւն մը կը հրատարակուի մինչեւ այսօր, օրաթերթերով ու գիրքերով: (Գրքոյկ մըն ալ հրատարակուեցաւ Խ. Հայաստանի մասին, աշխարհագրական եւ պատմական տեղեկութիւններով):

Անդին, Խ. Միութեան տպագրական մեքենան կը բանի գիշեր-ցերեկ, յեռանկիւնաձեւ հատորներ նետելով հրապարակ: Ենթադրելով որ հարիւրէն հինգը ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունենայ խորհրդային ընդհանուր քաղաքականութեան, արեւելեան հարցին կամ Կովկասի հետ,— այդ հինգէն մէկն իսկ որ եւ է հետաքրքրութիւն շարժա՞ծ է ոչ-դաշնակցական շրջանակներու մէջ:

Տասը տարի է ի վեր, ո՞եւէ մէկը փորձե՞ց գոնէ երկրորդ աղբիւրով մը ծանօթանալ Բորեանի հոյակապ գործին, որ այնքան թանկագին վկայութիւններ կը պարունակէ Խ. Հայաստանի 1920-21ի ողբերգութեան, Կարսի դաշնագրին եւ մանաւանդ խորհրդային իշխանութեան կատարած խայտառակութեանց մասին: Գիրք մը, որ խորապէս կը լուսաբանէ նաեւ այսօրուան պատմութիւնը: (Հայաստանը, Միջազգային Դիւանագիտութիւնը եւ Ռուսաստանը, 1929, Լէնինկրատ, Պետական Հրատարակութիւն):

Տակաւին կան անգլիերէն եւ ֆրանսերէն կամ գերմաներէն հրատարակութիւններ, նոյն իսկ Թուրքերու ձեռքով: Օրինակ՝ այն ստուար հատորը որ եւրոպական տարողութեամբ եւ գիտականօրէն կը ներկայացնէ քէմալական շարժումը (Քէմալականութիւնը, տպուած Փարիզ): Ու վերջապէս կովկասեան հրատարակութիւնները, այնքան հոսուն եւ բազմակողմանի: Առանց խօսելու բուն եւրոպական հրատարակութեանց վրայ, քաղաքական թէ ընկերային:

Կարելի՞ է, ներելի՞ է քաղաքականութիւն վարել, առանց ուղղակի կամ անուղղակի ծանօթանալու այս շարժումներուն, ապաւինելով միայն հռչակաւոր «տիվիթ»ին:

Մեր պաշարը լման եղած ատեն անգամ, պիտի մոլորէինք ոլոր-մոլոր ճամբաներու վրայ, քանի որ այնքան պղտոր են քաղաքական հոսանքներն ու ջուրերը:

Արդ, ի՞նչ բանի կրնայ ծառայել մեր տարրական գիտելիքը,— այն ալ ընդհանրապէս նախապատերազմեան, Պոլսէն կամ Թիֆլիսէն փոխադրուած:

Փաստ է որ, 15 տարիէ ի վեր «ազգովին» Եւրոպա գտնուելով հանդերձ, տակաւին ի վիճակի չենք ըմբռնելու միջազգային քաղաքականութեան շատ մը երեւոյթները: Եւ յաճախ լուսնկայէն ինկած կամ Ջաղացքէն եկած մարդու տեսութիւններ, վճիռնե՜ր կը լսենք: Եւ ատոր համար ալ, անվերջ կը վիճինք նոյն իսկ անվիճելի, անվիճաբանելի ճշմարտութեանց մասին:

Ժամանակին գոյդ Պատուիրակութիւններ ունէինք, որոնք դէզերով գիրքեր եւ տետրակներ հաւաքեր էին, մեծ մասով «հայասիրական», ազգային դատ պաշտպանելու համար:

Պատուիրակութեանց լուծման հետ, հալեցան այդ գանձերն ալ, եւ այսօր ստիպուած էք դուռէ դուռ իյնալ, այս կամ այն հարցը ճարելու համար, Հայկական հարցի մասին:

Դեռ ուրիշ խնդիր թէ՝ նոյն իսկ օրուան վարիչները իրենք չըկրցան օգտուիլ այդ հրատարակութիւններէն, անոր համեմատ վարելու համար Հայկական Դատը: Անոնց աչքերը աւելի շատ երկինք յառած էին, քան իրականութեան գետնին վրայ, այնքան կոյր եւ անորոշ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՇՆԱՄՈՒԹԵԱՆՑ ԴԱԴԱՐՈՒՄԸ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Ընդհանուր գոհունակութիւն

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հինգշաբթի կէս օրին զինադադար կնքուեցաւ Մանչուրիա-Քորէա սահմանին վրայ, ռուսական եւ ճափոնական զօրքերու միջեւ:

Այս համաձայնութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց երկու երկիրներուն եւ Եւրոպայի մէջ, իբրեւ բարենշան քայլ մը՝ պատերազմէ խուսափելու: Համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը, երկու բանակներուն հրամանատարները ազդարարեցին.— «Դադրեցուցէ՛ք կրակը»: Երբ լուրը Թոքիօ հասաւ, ամէն կողմէ կը լսուէր սփոփանքի աղաղակ մը.— «Երկրորդ պատերազմ մը պիտի չունենանք»: Արդարեւ, Ջանկուֆէնկի միջադէպը ռազմաշունչ մթնոլորտ մը ստեղծած էր վերջին տասը օրերու ընթացքին: Այժմ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ վտանգը անհետացած է: Այս տպաւորութիւնը հաստատուեցաւ սակարանին բացման ատեն, երբ ճափոնական թուղթերը 2-5 կէտ բարձրացան մէկ անգամէն եւ շարունակեցին բարձրանալ: Զինուորական շրջանակներն ալ գոհ էին որ Մոսկուա հաւանեցաւ զինադադարին: «Ճափոն պէտք չունի երկրորդ պատերազմի մը, կ՚ըսեն այդ շրջանակները: Մեր ամբողջ ուզածն էր ապացուցանել թէ պիտի չթոյլատրենք որ խորհրդային իշխանութիւնը ոտնձգութիւններ կատարէ եւ թէ չինական պատերազմը չէ ջլատած Ճափոնի բանակը: Այդ ցոյցը կատարուեցաւ եւ ծառայեց իբրեւ ազդարարութիւն մը Խ. Միութեան»:

Համաձայնութեան կնքումէն առաջ, կռիւները շարունակուեցան մինչեւ վերջին վայրկեանը: Խորհրդային զօրքը նորէն յարձակեցաւ հինգշաբթի առտու, հակառակ այն համաձայնութեան թէ իւրաքանչիւր կողմի զօրքը պիտի մնայ իր բռնած դիրքերուն վրայ, կէս գիշերին: Ճափոնական զեկոյցին համաձայն, Ռուսերը շարունակեցին իրենց յարձակումները մինչեւ կէս գիշեր, եւ յաջողեցան 150 եարտա եւս յառաջանալ: Կէս օրին ամբողջ ռազմաճակատը թաղուած էր խոր լռութեան մէջ: Թնդանօթները եւ հրացանները որոնք ընդհատաբար կը գոռային առտուն, յանկարծ լռեցին եւ զինուորները խումբերու բաժնուեցան, դրուցելու եւ ծխելու համար: Այդ պահուն Ռուսերը եւ Ճափոնցիները հազիւ 50 եարտա հեռու էին իրարմէ, Ջանկուֆէնկի ստորոտը, իսկ ուրիշ վայրերու մէջ՝ 200-300 եարտա:

Վերջին լուրերու համաձայն, երկու կողմերն ալ կատարեալ հանդարտութիւն կը պահեն եւ չեն շարժած իրենց դիրքերէն: Տակաւին թուական նշանակուած չէ սահմանագծումի բանակցութեանց մասին, բայց կը կարծուի թէ շուտով պիտի սկսին, որպէսզի նոր դէպքեր չծագին: Ճափոնի մամուլը առ հասարակ վերապահ է ռուսաճափոնական յարաբերութեանց մասին, բայց բոլոր թերթերն ալ կը շեշտեն թէ Մոսկուայի մէջ կնքուած զինադադարը կ՚ոչնչացնէ Չինաստանի յոյսերը՝ խորհրդային օգնութեան մասին: Միեւնոյն ատեն մամուլը կը յորդորէ չտարուիլ չափազանց լաւատեսութեամբ: «Զինադադարը չի նշանակեր թէ ամէն բան կարգադրուած վերջացած է, այլ թէ տագնապալի հիւանդութիւն մը քրոնիկ վիճակ ստացած է: Հակառակ մեր զգացած գոհունակութեան, պէտք չէ ուրախանանք չափէն աւելի»: Թերթերու մեծ մասը կը բացատրէ թէ Ջանկուֆէնկի միջադէպը դաս մը եղաւ Խ. Միութեան համար:

** Մոսկուայի մէջ ալ գոհ են անշուշտ, թէեւ բոլոր երկիրներու բոլշեւիկեան օրկանները կը գրեն թէ Ճափոն «անձնատուր եղաւ, հարկադրուեցաւ ընդունիլ Լիթվինովի դրած պայմանները» եւն.: Լեհաստանի կառավարական օրկանը կը գրէ թէ «Մոսկուա անձնատուր եղաւ ճափոնական սուիններուն առջեւ»: Իտալիոյ մէջ գոհ են որ ողջմտութիւնը յաղթեց: Գերմանիոյ մէջ կը գովաբանեն Ճափոնը, ալաքներ արձակելով Խ. Միութեան դէմ: Թերթերը կը գրեն թէ Ճափոն գոհացում ստացաւ բոլոր էական կէտերուն վրայ եւ Լիթվինով հարկադրուեցաւ նահանջել: Բայց եւ այնպէս կը վախնան նոր անակնկալներէ: Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն մէջ շատ գոհ են որ չարը խափանուեցաւ:

Անգլիոյ մտահոգութիւնը

Գերմանիոյ ռազմական պատրաստութեանց առթիւ

Անգլիոյ մէջ ակներեւ մտահոգութիւն կը տիրէ, Գերմանիոյ ռազմական պատրաստութեանց առթիւ, մանաւորապէս արեւմտեան սահմանագլուխի ամրացման պատճառով: Այս առթիւ, վրդովիչ ենթադրութիւններ կ՚ըլլան Նիւրընպէրկի յառաջիկայ համագումարի մասին: Կարեւոր թերթ մը, «Մանչեսթըր Կարտիըն», Գերմանիայէն ղրկուած նամակ մը կը հրատարակէ, երեք ընկերվարականներու ստորագրութեամբ: Նամակագիրները կ՚ըսեն թէ չեխական սահմանին վրայ եւ հաւանաբար ամէն տեղ հեռագրով հրամայուած է բոլոր իրաւասու օրկաններուն՝ կարելի եղածին չափ շատ ինքնաշարժներ եւ շարժավարներ դնել զինուորական իշխանութեանց տրամադրութեան տակ, փոխադրութիւնները ապահովելու համար: Գործարանները պարտաւոր են իշխանութեանց տրամադրել բոլոր գործածելի բեռնակառքերը, իրենց շարժավարներով: Շինութեանց այն բոլոր բանուորները որ ամուսնացած չեն եւ կամ զաւակ չունին, եւ Չեխօսլովաքիայէն հասած Գերմանները որ ճամբաներ եւ բնակարաններ կը շինէին, այլուր փոխադրուած են: Բոլոր շինութիւնները եւ բանուորները Սարի եւ Հռենոսի շրջանները կը ղրկուին, ամրութիւններ շինելու համար:

Թերթին քաղաքական խմբագիրն ալ մտահոգութեամբ կը շեշտէ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները «որոնք յառաջ կը տարուին արեւմտեան, հարաւային եւ հարաւ. արեւմտեան շրջաններուն մէջ: Վերջերս 10-12 զինուորական կառախումբեր անցան Նիւրընպէրկ-Ուլմ գծին վրայ, երեք օրուան մէջ: Հողագործները հրաման ստացած են իրենց ձիերը զինուորական իշխանութեանց տրամադրութեան տակ դնելու, օգոստ. 20էն սկսեալ: Կարգ մը շրջաններու մէջ, անոնք որ անցուցած են զինուորութեան շրջանը բայց կրնան ծառայել պահեստազօրքին մէջ, հրաման ստացած են իշխանութեանց ներկայանալ օգոստ. 22ին, մարզանքներ կատարելու համար մինչեւ հոկտ. 28: Իսկ այն զինուորները որ իրենց շրջանը լրացնելու վրայ են, լուր ստացած են թէ մէկ ամիս եւս պիտի ծառայեն:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղեց իտալական կառավարութեան, դիտել տալով որ եթէ ճիշդ են Սպանիոյ մէջ եղած միջամտութեան լուրերը, այս պարագան կրնայ խանգարել ոչ միայն ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը, այլ եւ անգլեւիտալական համաձայնութիւնը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱԶԱՐ ԱՓՍՈ՜Ս ...

Օրն էր ուրբաթ ...

Շուքի մը պէս, խմբագրատան սենեակին դրան առջեւ կ՚երեւայ նիհար, ցամքած կերպարանք մը: Ժպիտ ունի դէմքին վրայ եւ տղու մը շարժուձեւեր.

Շահ-Մուրատեա՛ն ...

Ետեւէն ալ տիկինը, աչքերը պղտորած՝ արցունքէն:

Անմիջապէս աչքի կը զարնէ փոփոխութիւնը,— երկու ամսուան բնթացքին:

Աւելի նիհարցած է երգիչը, եւ աւելի վրդովիչ կը թուի հոգեկան վիճակը:

— Նստէ, Արմենակ, նստէ, կ՚ըսենք աթոռ մը ցուցնելով:

Կը վարանի, աջ-ձախ կը նայի թարթափուն: Կը տեսնէ աթոռը, բայց կը խուսափի,— ինչպէս մանուկ մը կրակէն:

Ձեռքերէն բռնելով աթոռին վրայ կը տեղաւորենք փափկութեամբ:

— Ի՞նչպէս ես, Արմենակ, լաւ ես, չէ՞:

Կցկտուր բառեր, իբրեւ պատասխան: Աւելի շատ բերանն է որ կը շարժի թեթեւօրէն:

— Ճանչցա՞ր այս մարդը:

Կը ժպտի. կը փորձէ արտայայտուիլ, բայց չի կրնար, չի կրնար: Եւ ոտքի ելլելով, ձեռքը բարձրացնելով, կը բացատրէ «մեծ»...

— Մեծ Շ.՞ն է:

Ոչ մէկ արտայայտիչ պատասխան:

— Այս մի՞ւսը ո՛վ է:

Նոյն շարժուձեւը:

Եւ սիրտս կը կծկուի, երբ կը յիշեմ որ, տակաւին երկու շաբաթ առաջ, զաւ զաւ կը ցուցնէր վահէն ու Աբազը, անուններն ալ արտասանելով:

— Մոկաց Միրզէն կ՚երգե՞ս, Արմենակ, ձայն կուտայ Գեւոնեան:

Շահմուրատեան կը սկսի երգել, հետզհետէ բարձրացնելով ձայնը, ձեռքը իբրեւ խողովակ՝ բերնին:

Ու կը մրմնջէ.— «Քաջ, քաջ»:

— Այո՛, քաջ մարդ էր Մոկաց Միրզէն:

— Զուտեր, չուտեր, կը տրտնջայ Տիկին Շահմուրատեան (Ֆրանսուհի), արցունքը աչքին:

Պատառ մը «պիսքոթ» կը հրամցնենք: Զառնէր: Կը պնդենք: Խրախուսելու համար մենք ալ հատ մը կը կրծենք:

Այս անգամ կտոր մը կ՚առնէ եւ կ՚ուտէ, անյագ ախորժակով:

— Մուշէն եկած է, կ՚ըսէ մէկը:

Կը ժպտի, եւ կը սկսի ձեռքով նկարագրել Մուշի հացը,— լայն, մեծ,— անշուշտ յիշելով պատուական լաւաշը:

Յետոյ, մանկական գոհունակութեամբ մը կը ցուցնէ թեւին կապուած օղակը,— շղթայ մը, որուն վրայ իր անունը նշանակուած է ֆրանսերէն, այն օրէն ի վեր որ յանկարծ անհետացաւ, անընդհատ քալելով հինգ ժամ, անծանօթ ուղղութեամբ ...

Տիկինը բժշկական տեղեկագիր մը կը ցուցնէ.— Մասնագէտ մը քննած ըլլալով հիւանդը, անհրաժեշտ գտած է մեկուսացնել եւ խնամել, կերակրել, կազդուրել:

Կը մնայ, ուրեմն, գործի ձեռնարկել, միացնելով բարոյական եւ նիւթական միջոցները:

Դժբախտ Կոմիտասի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի, նոյնքան չարագուշակ նախանշաններով ...

ՎԱՀԷ

ՉՈՄԻ ԱՐՇԱՒԸ ԴԷՊԻ ՎԱԼԱՆՍ

Անոնք որ արձանագրուած են Չոմի արշաւին մասնակցելու համար, պարտաւոր են վաղը, Կիրակի, ներկայ գտնուիլ Կառ տը Լիոնի գլխաւոր մուտքին առջեւ, ժամը 4.30ին (շոգեկառքը կը մեկնի ճիշդ 5ին), խճողուած բազմութեան մէջ իրար չկորսնցնելու համար:

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Թուրք մամուլը սկսած է նոր գրականութիւն մը մշակել, Աթաթիւրքի հիւանդութեան առթիւ: Ահաւասիկ հատուած մը Թուրքերէն «Թան»ի խմբագրականէն, որուն խորագիրն ալ շատ բարձրէն կը թռի.— «Թուրք սիրտն ու հոգին կրող սիրոյ կապեր».

— «Ի՞նչ է պատճառը արդեօք, որ ամէն Թուրք հայրենակից, Աթաթիւրքի առողջութեան հանդէպ խիստ հետաքրքիր եւ զգայուն մօր մը յատուկ սրտով ու գուրգուրանքով կը դողդղայ: Պատճառը սա է. որովհետեւ վարժուեցանք Աթաթիւրքը մեր մէջ տեսնել միշտ իբր կորովի կենսունակ աղբիւր մը: Անոր ապաքինումի եւ հանգստութեան շրջանին երկարիլը մեզի շատ բնական չթուեցաւ: Մտահոգութեան մէջ գտնուող մայր մը ինչպէս որ կը տուայտի ու ինքզինքը կ՚ուտէ, մենք ալ նոյն կերպով կը տուայտինք: Կառավարութիւնը «պիւլթէն» մը հրատարակելու ձեւով լուսաբանութիւն մը չտուաւ, որովհետեւ ապաքինումի եւ հանգիստի շրջանին մէջ նման հրատարակութիւն մը անհրաժեշտ դարձնող կացութիւն մը չկար:

Ապաքինումի եւ հանգիստի շրջանին երկարելուն գլխաւոր պատճառը եղած է Աթաթիւրքի վերջին Հաթայի հարցի տագնապի միջոցին ճամբորդելը: Այդ միջոցին հանգիստի շրջանը պէտք չէր որ ընդհատում մը ունենար, բայց ոչ մէկ ուժ, անձնական առողջութեան վերաբերեալ ոչ մէկ մտահոգութիւն արգելք չէ կրցած ըլլալ Աթաթիւրքին՝ իր այս ճամբորդութիւնը կատարելու: Աթաթիւրք ուզած է մօտը ըլլալ ամէնէն կարեւոր ազգ. դատի մը լուծումին տեղերուն եւ ազգ. դատի մը համար պայքարող զինուորի յատուկ ոգիով մը դէպի դատին մօտը վազած է:

Հանգիստի եւ ապաքինումի շրջանը այս կերպով երկարած ըլլալով հանդերձ, փառք Տիրոջ, դէպի կատարեալ առողջութիւն շարունակած է զարգանալ: Աթաթիւրքի նման յորդուն կորովի եւ շարժումի աղբիւր անձի մը համար մեծ զոհողութիւն մըն է, կարճ ժամանակի մը համար իսկ առողջապահական կաշկանդումներու տակ մնալ: Այս զոհողութիւնը անշուշտ կը դիւրանայ, երբ կը զգայ թէ ամբողջ ազգը մեծ չհարցզուութեամբ եւ սիրով կը դողդղայ իր վրայ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՏԷՐ ՏԻՐԱԿԱՆ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Դոյզն հայ առեւտրականներու դէմ

Սուրիոյ արաբական եւ հայկական թերթերը կը գրեն թէ Սանճաքը օրէ օր աւելի կը թրքանայ: Ամէն ինչ կը տնօրինուի էնկիւրիի նախաձեռնութեամբ եւ թրքական հիւպատոսին միջոցաւ:

** Առեւտրական պոյքօթը որ մօտ երեք ամիս առաջ ծայր տուած էր Հայերուն դէմ, օրէ օր կը շատնայ: Հայերուն հետ առեւտուր չընել որքան կարելի է.— Ահա Հալէպ էվլիի յանձնարարութիւնը:

Ռիհանիէ երբ Թուրք հեծեալներու ջոկատ մը այցի կուգայ, հայ ծխավա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԻՄԱՑՈՒԻՆ ԱՄԷՆԷՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԵՐԸ.— ՔԱՆԻ ՏԵՍԱԿ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆՆԵՐ ԿԱՆ.— ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԽՐԱՏ ՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Ընթերցողներու մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնենք հընչակեան վաստակաւոր գործիչին այս թղթակցութիւնը, որ հրատարակուած է «Հայրենիք»ի մէջ, հետեւեալ խորագրով.— ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ ՓԱԽԱԾՆԵՐԻ ԵՒ ԱՔՍՈՐՈՒԱԾՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»: Պիտի ուզէինք որ «Հայաստանեանէր» եւ մանաւանդ հընչակեան թերթերն ալ բարեհաճէին արտատպել զայն, եթէ ոչ իրենց ընթերցողներուն, գոնէ խմբագիրներուն համար.—

Արտասահմանում հրատարակուող Խորհրդային կառավարութեան բոլոր արարքները ծափահարող հայ թերթերը եւ նրանց աշխատակիցներն ու թղթակիցները, որոնք ոչ մի հնարաւորութիւն չունին Խորհրդային երկիրների կատարուածների մասին քիչ թէ շատ ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալու, գոնէ ծանօթ էլ չեն նոյն երկիրներում գործածուած պաշտօնական լեզուին, ռուսերէնին, որպէսզի կարողանան Մոսկուայում հրատարակուող մեծ թերթերի, «Պրաւդա»ի «Իզվեստիա»ի, «Էկօնոմիչէսկայա Ժիզըն»ի, «Կրասնայա Զվեզդա»ի եւ այլոց բովանդակութեանց մէջ մի քիչ ճշմարտութիւն փնտռելու,- վրդովւում են, եթէ Խորհրդային կարգերի զոհերը չանող թերթերում Ռուսաստանի մասին տեղեկութիւններ են երեւում այնտեղից աքսորուածների կամ փախածների պատմածներից քաղուած:

«Փախստականների կամ աքսորուածների բոլոր պատմածները սուտ են, չինծու են, արժանահաւատ աղբիւրներից չեն, հետեւաբար չի կարելի նրանց հաւատալ կամ արժէք տալ», ասում են Խորհրդային երկիրների վերոյիշեալ բարեկամները, որոնք յաճախ եւ չեն հաւատում պատմողների կամ տեղեկացնողների գոյութեանը:

Որպէսզի շատ թիւրիմացութիւններ պարզուին արտասահմանում ապրող Հայերի համար, յարմար համարեցի մի քանի տող գրել վերոյիշեալ նիւթի մասին, մանաւանդ որ ապրում եմ Ռուսաստանի սահմանակից մի երկրում, ուր ամէն օր փախստականներ են գալիս Ռուսաստանից եւ ուր Ռուսաստանից աքսորուածների թիւը արդէն մի երկու տասնեակ հազարի է հասնում եւ օրից օր էլ աւելանում է այդ թիւը արագութեամբ եւ մեծ չափերով:

Բնական է, որ մեր հարեւան երկրի մասին տեղեկութիւններ ստանալու համար պիտի դիմենք այդ եկողներին եւ քանի որ ուրիշ աղբիւրներ չունենք, մասամբ, երբեմն էլ մեծ չափերով, պիտի բաւականանանք նրանց բերած տեղեկութիւններով եւ լուրերով:

Կար ժամանակ, մինչեւ մի քանի տարի առաջ, որ Ռուսաստանում տիրող իշխանութեան ընդդիմացողներ կային եւ շնորհիւ այդ հանգամանքի Մոսկուայում եւ ռուսական մի քանի կարեւոր քաղաքներում հրատարակուող մեծ թերթերի ուշադիր ընթերցողները ճարում էին շատ ճշմարտութիւններ երկրի իրական կացութեան մասին:

Մօտաւորապէս տասը տարի Փարիզի Հնչակեան օրգան «Նոր Երկիր»ի մէջ հրատարակուած իմ բոլոր քննադատութիւնների եւ տեղեկութիւնների նիւթը տալիս էին յիշեալ թերթերը, որոնց չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ երեսների վրայ շատ մանր տառերով տպուած լուրեր, կառավարչական կարգադրութիւններ, տեղեկագրեր, նկատողութիւններ, որոնք սովորական ընթերցողների ուշադրութիւնը չէին գրաւում, կամ երկարապատում ճառեր, թէեւ մեծ տառերով տպուած, բայց իրենց երկարութեան պատճառով նոյնպէս չարժանացած սովորական ընթերցողների ուշադրութեան, տալիս էին ահագին նիւթ եւ միջոցներ երկրի կացութեան մասին շատ աւելի ճիշդ տեղեկութիւն ունենալու քան շատ մեծատառ եւ մեծածաւալ յօդուածներ եւ խոշոր տառերով հրատարակուած լուրեր նոյն թերթերում: Ահա մեծ թերթերի այդ սովորական ընթերցողների աչքին չընկնող անկիւններում հրատարակուեցին Խանջեանի անձնասպանութեան, Նարիմանովի «յանկարծամահ» լինելուն եւ այլ նոյնանման «անարժէք» լուրերը:

Բացի այդ՝ նոյն թերթերում վերեւի կարգադրութեամբ յաճախ երեւում էին քննադատական խիստ յօդուածներ ընդդիմադիրներից սրա կամ նրա դէմ կամ պետական այն պատասխանատու գործիչների դէմ, որոնց անկումը որոշուած է վերադոյն իշխանութիւնների դիւաններում եւ նոյն անկումը պատրաստելու համար հասարակական կարծիք էր պատրաստւում: Այդ ձեւի քննադատութիւնների մէջ էլ, թէեւ նրանք գրուած էին մեծ մասամբ յետին մտքերով, ճարում էինք ճշմարտութիւններ, որոնք նոյնպէս լոյս էին սփռում երկրի իրական կացութեան վրայ:

Այդ օրերին յաճախ իմ ծանօթներին ասում էի.— «Եթէ կամենում էք ճշգրիտ տեղեկութիւն ունենալ Խորհ. Ռուսաստանում կատարուած բռնութիւնների, գործուած հալածանքների եւ տեղի ունեցած քայքայումների մասին, կարդացէք Մոսկուայում հրատարակուող ռուս թերթերի չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ երեսներում տպուած փոքրատառ եւ սեղմուած նիւթերը կամ ճառերը»:

Այսօր ընդդիմադիրները Ռուսաստանում պակասել են թուով: Ըստ Խորհրդային աղբիւրներից ստացուած տեղեկութիւնների, ճիշդ է որ նրանց թիւը պակասել է, բայց հակառակ նրանց վրայ գործուած սարսափների՝ նրանք դեռ գոյութիւն ունեն: Ցաւալի է, սակայն, որ նրանց յօդուածները կամ ճառերը այլեւս չեն տեղաւորւում Մոսկուայի մեծ թերթերում, բայց նոյն թերթերում մեղադրուող կամ մեղադրուելիք ընդդիմադրի դէմ յաճախ երեւում են երկրին գերադոյն իշխանութեան հրամանով գրուած ու տպուած յօդուածներ, թերթերի չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ երեսներում էլ փոքր տառերով երբեմն երեւում են լուրեր, կարգադրութիւններ եւայլն, որոնք՝ թէեւ ոչ առաջուայ չափերով, բայց բաւական լոյս են սփռում երկրի իսկական կացութեան վրայ: Օտար լեզուով հրատարակուող արտասահմանեան մեծ թերթերի Մոսկուայի թղթակիցները մեծ մասամբ իրենց տեղեկութիւնները քաղում են Մոսկուայի մեծ թերթերի չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ երեսներում տպուած լուրերի, տեղեկագրերից, նկատողութիւններից, դիտողութիւններից եւ ընդդիմադիրների դէմ գրուած ու տպուած յօդուածներից, ազգային հանրապետութիւնների եւ ինքնավար նահանգների պետական եւ կուսակցական ղեկավարների բնաջնջման լուրերի մեծ մասն էլ քաղում են նոյն տեղերի տեղական թերթերի նոյնպէս մութ անկիւններում հրատարակուած լուրերից կամ ընդդիմադիրների դէմ տպուած յօդուածներից:

Սրանք բաւականաչափ վստահելի աղբիւրներ են, որոնցից կարելի է ճշգրիտ լուրեր ստանալ: Այդ աղբիւրներից օգտւում են նաեւ արտասահմանում հրատարակուող ռուսերէն մեծ թերթերը, «Պոսլեդնիյա Նովոստի», «Վօզրօժդէնիէ» եւայլն: Ցաւալին այն է, որ Խորհրդային երկիրների բարեկամ հայ թերթերը արտասահմանում մինչեւ հիմա փորձ չեն արել ստանալու Մոսկուայի մեծ թերթերը եւ հետեւելու նրանց բովանդակութեան, այլ բաւականացել են մի միայն Հայաստանում հրատարակուող աղքատ բովանդակութիւն ունեցող թերթերով:

Բայց Խորհրդային մեծ թերթերը չեն ներկայացնում միակ աղբիւրները Ռուսաստանից ճիշդ տեղեկութիւններ ստանալու համար: Փախստականների եւ աքսորուածների տուած տեղեկութիւններն էլ յաճախ շատ լոյս են սփռում Ռուսաստանի իսկական կացութեան վրայ: Ի հարկէ, չի կարելի պնդել, որ նրանց տուած բոլոր տեղեկութիւնները անպայման ճիշդ են, նոյնպէս էլ չի կարելի պնդել, որ նոյն տեղեկութիւնները անպայման սխալ են եւ յետին մտքերով տարածուած:

Ընդունում եմ, որ փախստականների եւ աքսորուածների բացարձակ մեծամասնութիւնը հակախորհրդային տարրեր են, բայց պէտք է ընդունել նաեւ, որ նրանց մէջ կան Խորհրդային կարգերի ջերմ կողմնակիցներ, որոնք դէմ են միայն Ստալինի եւ նրա ընկերների ղեկավարութեան: Եթէ առաջինները ամէն բան դիտակցաբար մութ գոյներով նկարագրեն, երկրորդները լուսաւոր կէտերի վրայ էլ պիտի կանգ առնեն: Կան նաեւ այնպիսիները, որոնք բոլորովին չէզոք են եւ ջանում են առնել անկողմնակալօրէն այն, ինչ տեսել են կամ հասկացել:

Փախստականներն ու աքսորուածները՝ քաղաքական ինչ հասկացողութեան էլ պատկանեն, նրանք բաժնուած են շատ դասերի, իրարից տարբեր մտաւորական կարողութիւններով, իրարից տարբեր զարգացումով, դիտելու եւ հասկանալու իրարից տարբեր ընդունակութիւններով: Տեսել են բազմաթիւ գիւղացիներ, բանուորներ եւ արհեստաւորներ, որ իրենց շուրջը կատարուածներն են միայն տեսել եւ իրենց պատմածները շատ մասնակի, չափազանց տեղական, նեղ անձնական բնոյթ ունին: Տեսել եմ շատ մտաւորականներ, որոնք խոստովանում են, որ բացարձակապէս անտեղեակ են եղել Ռուսաստանում կատարուածներից, ծանօթացել եմ բարձրագոյն կրթութիւն ստացած մարդկանց (երկրաչափներ, բժիշկներ եւայլն), որոնք խոստովանել են, որ տարիներով նոյնիսկ լրագիր չեն կարդացել, այլ ամբողջ օրերով զբաղուել են մի միայն իրենց գործերով ու հոգսերով: Շատ մտաւորականների էլ եմ պատահել, որոնք իրենց պաշտօնի բերումով շատ քաղաքներ են տեսել, շատ տեղեր են եղել, բայց ընդունակ չեն եղել որեւէ բան տեսնելու կամ լսելու եւ եթէ որեւէ բան ասում են, այդ բանի մասին դուք վաղուց էք լսած:

Կան, սակայն, այնպիսիներ էլ թէ մտաւորականների եւ թէ միջին կրթութիւն ստացած փախստականների կամ աքսորուածների մէջ, որոնք լաւ են դիտել, բայց իրենց տեսածների ու դիտածների էութիւնը չեն հասկացել: Շատ քիչերն են, որ լաւ տեսել են, լաւ դիտել են եւ բաւականաչափ լաւ հասկացել իրենց տեսածներն ու դիտածները:

Ահա այս վերջիններն չարքին են պատկանում տեղեկատուների մեծ մասը, որոնց տուած տեղեկութիւնները երեւում են արտասահմանեան թէ հայերէն եւ թէ օտար թերթերում: Կարող է պատահել որ սրանց հաղորդած տեղեկութիւնների տասը, տասնեհինգ, քսան, նոյնիսկ յիսուն տոկոսը չափազանցուած լինեն, բայց մնացածները բաւական են աւելի կամ նուազ չափով ճշգրիտ գաղափար տալու համար կատարուած դէպքերի եւ երկրի ընդհանուր կացութեան մասին: Դժբախտաբար Խորհրդային կարգերին երկրպագու հայ թերթերը ոչ միայն անընդունակ են հանդիսանում Մոսկուայի ռուսերէն թերթերին հետեւելու ուշադրութեամբ, այլեւ անկարող եւ չկամ են հանդիսանում երես առ երես խօսելու Ռուսաստանից աքսորուածների եւ փախչողների հետ: Նրանք շատ հետաքրքիր եւ ճիշդ բաներ պիտի լսէին իրենց արհամարհած այդ մարդկանցից:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Վարդավառը, գիւղացու ամոթողն է: Դադրած են լուծքեր: Սեւ տաւարը հանգիստ կ'ընէ, վաղուան սկսուելիք կալ ու կուտին ուժը ամբարելու: Իսկ գոմշեղէնները՝ կապուած են գութանին հերկերը հանելու յաջորդ տարուան համար: Նոյն օրերուն, գառնեբուն ճիւղերը կը միանան մայր հօտին եւ կը վարձուի նոր օգնական մը երկու հովիւներուն, որուն կուտան «տիւ» անունը (գիւղացիները աղաւաղելով կը կանչէին «դուաժոյ»): Կը բանային խոյերը մինչեւ Սեպտեմբեր, սերնդագործութիւնը կանուխ ձմեռուան մէջ չսկսելու համար:

Վարդավառին, գիւղացին կը դառնէր հունձքի նախօրեակին: Ան գըլուխը քերելու իսկ ժամանակ չունի, արտէն կալ, կալէն այգին, ջուր ու ջրտուք, անդուլ անդադար աշխատանք, գիշերը ցորեկին խառնելով:

Այս պատկերը կատարեալ դարձնելու համար, փորձէ անգամ մը այդ օրերուն մէջ հիւր ըլլալ: Հոն, բնութիւնը բոլորովին փոխուած կը գտնես: Երէկուան ծով կանանչութիւնը այսօր ոսկեգոյնի փոխուած է: Գարին ու աշնցան ցորեն խնկագոյն գերանդուորին կը սպասեն: Կը տեսնես այգին եւ ածուն կը դքան իրենց ծանր բեռան տակ, զուարթ ու ծիծղուն, սակաւին խակ ու ժուռ. Ոսկեգոյն դաշտի մէջ, կրիայի նմանող պզտիկ բլուրներ կը տեսնես.— քաշուած, ու խորամ եղած խոտերն են: Տեղ-տեղ բարակ ծուխեր կը տեսնես, մի կասկածիր, ան հրդեհ չէ, ամոթողի հօտաղները, մածուն կապած զարնցան ցորենից էզիկ կը խանծեն, (խարէ խաշման): Աչքիդ առջեւ կը ցցուի գիւղը, կռնաձաւ, մանր ու բէտ տուներով, հազարաշէնք ու նախշուն սիւներով: Հոն՝ թոնիրի սովորական ծուխերէն զատ, մեծ հրդեհի մը նմանող, քանի մը տեղով խոշոր ծուխեր կը բարձրանան, ան ալ հրդեհ չէ, այլ ժրաջան կիներու չինած հողէ ամաններ թրծելու փուռի ծուխն է: Փուռին գլուխը, Ախլաթցի ու Ալջինացի Թուրքերը օրերով կը սպասեն, ամանեղէնները գնելու համար:

Հրապարակի վրայ չուքի մէջ նըստած կը տեսնես խաթուն բրուտը. նստած ճախրակի դիմաց, քիթն ու մրուութը կաւի բիծերով: Կողքին ուրիշ կին մը, շաղուած կաւէն վարունգի նման պլուլները կը պատրաստէ, ու բրուտը կը շարէ հա կը շարէ. փայտէ փինիչկով կը հարթէ, թաց լաթով կը յղկէ, եւ դուրս կուտայ արեւուն: Քիչ մը պասկրտա՞ւ, ամանը չուքի մէջ կ'առնեն, որպէսզի արեւէն չճեղքի: Անդին քանի մը չափ կնիկներ, արեւի դէմ նստած, չորցած ամաններ կը կոկչեն, ուրիշները, այն կոկչածները կ'աւլկոկեն դեղին հողով, եւ կը չորցնեն արեւի տակ, վաղուան փուռին համար: Այն քան կիները վարձակններ չեն, զուպարա են եկած (ձրի աշխատանք): Իբերօգնութեան գործեր, դարեր առաջ գոյութիւն ունեցող ընկերվարութիւն:

Եւ դուն, անկասկած գիւղ մտիր: Կամ ռէսին, կամ երէցփոխին հիւր եղիր: Ուտելուդ, ու քնանալուդ մասին մի մտածեր, տանտուն իրկուն՝ թարմ կարագ, մատկու սերը, մակու մածուն. կէսօրին՝ կանկարով, կառչինով (ծիթրին) կերթի նման պինդ թանապուր, պլղուրէ փիլաւ, կորկոտէ ճաշ, ու դեղին ձուածեղ:

Մի զարմանար երբ կերակուրներու կողքին, մեղրէ մոմի նման դեղին գարէ հացեր տեսնես: Վստահ եղիր որ, այն գարէ հացը իր համ ու յստակ, 67 անգամ կ'արժէ քու այս օրուան կերած հացէդ:

Թոնիր էջքի տան, փորձէ անգամ մը թոնրատուն մտնել: Հոն կը տեսնես խաթուն մաման, տան տիկին, ուրիշ կարդ մը հետեւորդներով. թեւնոցներու ճօթեր իրար կապած, անցուցած են պարանոցէն բանակ մը կերակրելու չափ հաց ու կերակուրի պատրաստութեան մէջ են: Պատկերը նոյնն է ամէն օրուան համար:

Անցիր մարագը, հոն կը տեսնես երէկ իրիկունէ թրջուած փափուկ խոտի մը բլուր, որու առջեւ նստած են երկու տարիքոտ մարդիկ. խոտից է-րինձի պտղունց կուտան, հարսն ու հարսնցու աղջիկը, պինդ բռնած լակտանները (ոլրելու գործիք): Իրենց նուրբ ու սուրբ դէմքերէն քրտինքի ակօսներ բացուած, կը ցոլան վզի ղ[...] ղերով, ու կը կորսուին իրենց հա[...] րուստ ծիծ ու ծոցին մէջ, ու յետ[...] երթալով կեմ (խոտէ գօտի) կ'ոլոր[...] վաղուան հունձքին համար: Գիտե[...] որչա՞փ անուշ է, կէս օրուան ճաշ[...] վերջ, կեմ ոլրել. այն կակուղ, [...] եւ անուշաբոյր խոտին վրայ քն[...] քաշել, զոյգ լակոտներու միանուա[...] վրնկ-վրնկոցի տակ: Վստահ եղիր որ այն քունը 97 անգամ կ'արժէ քու այս օրուան ճօճակաւոր մահճակալ[...] պարգեւած քունը: Հոն ոչ մլուկ կայ ոչ ալ օդի պակաս, այլ քաղցր քուն, քուն մը անուշ ու անխռով:

Մի մտածեր քու իրիկուան քնա[...] լիք տեղի մասին: Ան կը պատրաստ[...] ուի կամ կալու մէջ, նոր կալոտած ց[...] րենի ոսկեգոյն ծղօտներու վրայ, կ[...] տանիքը: Եթէ հարաւ չի՞ փչեր, հով[...] չի՞ շուար, մի՛ կասկածիր քեզ հով[...] պատող մժեղներու երամներէն: Ա[...] թուն մաման, կոշտ մը ցանի ծուխ[...] կը դնէ տեղիդ կողքին, որմէ կը հա[...] լածուին մժեղներու բանակները: Բայ[...] մի աճապարեր գիւղի գիշերուան ա[...] դորրութեան մէջ, կապոյտ ու աստ[...] զարդ երկնքի տակ շուտով քուն[...] մտնել: Սպասէ քիչ մը, թող գիշ[եր] կոտրի, դաշտի մէջէն պիտի լ[...] գութնորի հոովելի քաղցր ձայն[...] որ Ցարութեան գիշերուան ա[...] ուխ երգողներու նման կը տարածու[...] անհունութեան մէջ, ու կուգայ թա[...] փանցել տեղաւորուելու քու սրտ[...] տախտակներուն տակ:

Մաճկալի կէս խռպոտ ձայնէն [...] վախնար, ան հիւանդ չէ. ոչ թոքախ[...] ունի, ոչ հիւծախտ: Անոր ձայնը մա[...] ուած է ճիչ ու կանչէն: Ան կառավա[...] րիչն է իր ութ հօտաղներուն, որոն[ք] իւրաքանչիւր զոյգ մը գոմէշներ[...] լուծի կեդրոն նստած, աջ ոտքը կախ, ճախը շղթայի հետ երկարած, պինդ բռնած են խարազանը: Մաճկալը [...] ու կանչով կ'ոգեւորէ աչքերու կոպ[...] քունէն թանձրացած հօտաղներուն — Բէչէ՛կ տղա հով է, հոո՛վել, հոո՛վել: Ոգեւորուած հօտաղները միաբ[...] կը սկսին գութնի երգի նախաբանը—

«Ցելաւ մտաւ տէրն յաջողեց,
«Աստուած զբարի բանն յաջողեց:
«Հէ՜լ, հէ՜լ, հօ՛ առաւել է:

Այս յառաջաբանը խմբովին կանչ[ե]լէն վերջ, կը լսես անհատի մը գիլ[...] գուլալ ձայնը, որ կը սկսի երգ[...] գութնի երգը: Միասին մտիկ ը[...] նենք.—

Մուսիկ կիլայ զուր գին կ'ուզէ,
Մանկալ խորուն ակօս կ'ուզէ.
Գութնի բուղէն դումչը տնկած,
Փնչ-փնչալէն կոխւ կ'ուզէ:
Շէկ մորթ կոտան զկնակ կ'ուզէ,
Զօգն ի գեախն կուզն ի սամին,
Սռու յելաւ զլխէրն ու զբարին,
Փշողին ու կանչողին,
Տուեց զլխէրն ու զբարին
Հէ՜լ, հէ՜լ, հէ՜լ, հօ՛ առաւել է՛,
առաւել է՛, առաւել է՛:

Համբերէ տակաւին լսելիք ունիս:

ՄԱՐԳԱՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներ[...] եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն[...] ըը գրել թուղթին մէկ երեսին վր[...] ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (127)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Trans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ. Ժ. Մ.

— Աղօթենք որ բախտը ժպտի, պատասխանեց Տայանա ոսկեգոյն մազերը թօթվելով. իրաւ որ դեռ սկսնակ եմ այս գործին մէջ... ո՞վ պիտի ըսէ որ չողեմակոյկը քարա՞փն է թէ ոչ. ու եթէ քարափը չէ, ո՞վ պիտի բերել տայ զայն .. ի հարկէ ես .. դուն էիր ըսողը որ երկու հոգիի պէտք կայ տունէն ներս մտնելու համար ... երրորդ մըն ալ պէտք է, փախուստի ճամբան բանալու համար ..

— Ո՛չ, ո՛չ, պնդեց Սուլտին:

— Ուզես չուզես, պիտի գամ, ըսաւ աղջիկը տախտակներուն վրայ նստելով, խենթ մի ըլլար ... ինծի համար որ եւ է վտանգ չկայ.. ես պարզապէս պիտի երթամ նայիմ թէ չողեմակոյկը այնտե՞ղ է, եթէ այնտեղ է, ներս պիտի մտնեմ եւ պիտի սպասեմ ձեր գալուն... եթէ կէս ժամէն տունէն դուրս չելլէք, մեր զբօսանաւը պիտի երթամ լուր տալու համար Հայրիկիս ու Սըր Ֆրէնսիսին — որ հաւանաբար հոն է դեռ — որպէսզի օգնութեան հասնին...

— Այդ պարագային, աղէկ, վարանեցաւ Սուլտին. բայց երդում ըրէ որ չողեմակոյկէն պիտի չհեռանաս ...

— Կ'երդնում ... եկո՛ւր Փիթըր, ցատկէ ..

Փիթըրն ալ ներս մտաւ ու երեքը միասին տեղաւորուեցան: Շարժավարը դռնակը գոցեց՝ քարիւղին հոտով ծանրաբեռնուած խաւարին մէջ բանտարկելով զանոնք:

Բեռնատարը ճամբայ ելաւ. շատ անհանգիստ էին տախտակամածին վրայ. Տայանա Սուլտինին վրայ ինկաւ: Իսկ Փիթըր կռնակը տուաւ կառքը ծածկող կտաւին:

Մուրատ աւելի լաւ ելեկտրագէտ էր թերեւս քան շարժավար: Կառքը տասը վայրկեանի ճամբայ կտրեց՝ ցատկելով խորտուբորդ սալայատակներուն վրայ ու յետոյ յանկարծ կանգ առաւ: Երեքը մէկ ոտքի ելան. Սուլտին փորձեց դռնակը բանալ, բայց կառքը նորէն ճամբան շարունակեց: Իրար բռնեցին մութին մէջ. Փիթըր վար ինկաւ. վեր հանեցին զայն, բայց բեռնատարը անգամ մը եւս կեցաւ:

— Երեւի շուտով պիտի հասնինք, դիտել տուաւ Սուլտին ու թեւերուն մէջ առնելով Տայանան՝ համբուրեց. զգոյշ եղիր, հոգի՛ս...

— Ես զգոյշ կ'ըլլամ, հոգդ մի ըներ. գիտե՞ս ինչպէս պիտի տանջուիմ չողեմակոյկին մէջ, ձեր վերադարձին սպասելով .. .քեզ կ'ատեմ որ այս փորձանքին մէջ ձգեցիր զիս ...

— Սուտ ես .. .

— Անշուշտ սուտ եմ, խենթ տղայ ... եւ սակայն աճապարեցէք ... վայրկեանները անձկութեամբ պիտի սահին .. .

Սուլտին նորէն փորձեց դռնակը բանալ. բայց չկրցաւ:

— Մուրա՛տ, կանչեց խորհելով որ դռնակը կղպուած կրնար ըլլալ:

— Եկայ, պատասխանեց ձայն մը . վայրկեան մը .. .

Սպասեցին. Սուլտին նորէն շարժավարը կանչեց:

— Հասանք, ըսաւ Մուրատ ու բեռնատարին դռնակը բացաւ:

Ամէնէն առաջ դուրս ելաւ Սուլտին որուն հետեւեցաւ Տայանան: Պահ մը իրենց աչքերը շլացան շրջապատի լոյսերէն, յետոյ յանկարծ զգացին թէ կեցած էին պարտէզի մը մէջ:

— Ո՞ւր ենք եկեր, ապշեցաւ Փիթըր կառքէն դուրս ցատկելով:

— Բարի եկաք, հազար բարի, ըսաւ սուր ձայն մը:

Ներքինին էր՝ մեծափոր, հեղնոտ արտայայտութեամբ ու խնդումերես: Երեք զինուոր կեցած էին անոր քով, զէնքերը քաշած:

Վայրկեան մը վերջը իշխան Ալին էր որ տունէն դուրս գալով բարեւեց ու Տայանայի առջեւ խոնարհութիւն մը ընելով ըսաւ.

— Մեծ հաճոյք է ինծի համար քեզ այստեղ տեսնել, օրիորդ Տրնքէնըն. երբ այս երկու պարոններուն հաշիւը մաքրենք, պիտի կարենամ քեզի հետ շարունակել մեր խօսակցութիւնը ... սկսելով այն կէտէն ուր կոպտօրէն ընդմիջեցին մեզ՝ Մէյտլընհէտի մէջ...

ԳԼՈՒԽ 26

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Տայանա անմիջապէս կռահեց թէ ինչ պատահած էր: Թրքատեաց Մուրատի դէմքին վրայ դծագրուած ինքնագոհ ժպիտը կը յայտնէր ամբողջ պատմութիւնը:

Անշուշտ անիկա Ներքինիին մարդիկներէն էր դեսպանատան մէջ: Ի՜նչ սքանչելի պատեհութիւն գաղտնի գործակալի մը համար: Ելեկտրագէտ ու մանր մունր աշխատանքներ կատարող գործաւոր մը ըլլալով, կրնար լսել հեռաձայնի բոլոր խօսակցութիւնները, առանց կասկածի տեղի տալու եւ կրնար մտնել, ելլել դեսպանատան ամէն մէկ սենեակը, շնորհիւ իր արհեստին: Հաւանաբար իրենց շարժումներուն հետեւած էր սկսեալ այն վայրկեանէն երբ Սուլտին դեսպանատուն կը հասնէր այդ օրը՝ ցերեկէն վերջ: Ու երբ Հօգ[...] կառքին համար կարգադրութիւնն[...] կ'ընէր Մուրատ յօժարակամ ընդու[...] նած էր զիրենք դուրս տանիլ: Ո՛վ գի[...] տէ, ինչպէս խնդացեր էր ան երբ Սուլտին իրեն կուտար Ներքինիի[...] հասցէն. բայց, փոխանակ Քաղաք[...] մին բնակարանը երթալու, ուղղակ[...] եկած էր այս պարտէզը, կառքը առա[...] ջին անգամ կեցուցած էր վանդակոր[...] մը բանալու համար:

Տայանա շատ սուր միտք ունենա[...] լով, այս տրամաբանական եզր[...] կացութեան հասած էր իշխան Ալի[...] հեղնական բռնեւէն առաջ եւ անմիջա[...] պէս Սուլտինին ու Փիթըրին թեւե[...] րուն կառչած էր:

Վեցեակ մը լաւ զինուորներ կը շր[...] ջապատէին հիմա զիրենք: Իշխանի[ն] զօրագունդէն էին անոնք ու հաւանա[...] բար անոր անձնապահ զինուորները, որոնք իրեն կ'ընկերանային: Ալի այ[...] ցելութեան կուգար Ներքինիին՝ եր[...] կու մեծափարթամ ինքնաշարժնե[...] րով:

(Շար.)

Ի ԴԷՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիբէլի Արազ.— Բոլոր հոլովները յիշեցինք, բացի գործիականէն եւ բացառականէն: Գործիական կոչուած է այդ հոլովը, որովհետեւ նախադասութեան մէջ իբրեւ «գործիք» կը գործածուի: Այսպէս քաջութեամբ պիտի յաղթենք թշնամիին: Քաջութեամբ գործիական հոլով, որովհետեւ թշնամին յաղթելու համար քաջութիւնը միւն կամ գործիք կ'ըլլայ: Գիտէք որ նախադասութեան իմաստը ամբողջացնող հոլովները (ուղղականէն զատ որ ենթակայ է, հայցականէն զատ որ սեռի խնդիր է) բնութեան խնդիր կ'ըլլան, այսինքն՝ հատուածին կամ խօսքին բնութիւնը այդ հոլովները կը փնտռէ (խնդիր):

Այսպէս՝ վերի օրինակին մէջ երկու բնութեան խնդիր կայ — քաջութեամբ (գործիական) եւ թշնամիին (տրական):

Ինչպէս գիտէք դարձեալ, սեռական եւ տրական ընդհանրապէս նոյն ձեւով կ'ըլլան, այնպէս որ՝ թշնամիին կրնայ ըլլալ նաեւ սեռական: Այս տարբերութիւնը ինչպէս կարելի է ճշդել նախադասութեան մէջ: Այսինքն՝ թշնամիին ե՞րբ կ'ըլլայ սեռական յատկացուցիչ, ե՞րբ կ'ըլլայ տրական բնութեան խնդիր: Կրնա՞ս ըսել, քաջ Մամիկոն:

Մամիկոն, խիզախ, ոտքի է արդէն եւ կը պատասխանէ այսպէս ճշդիւ. — «Թշնամիին» սեռական կ'ըլլայ, երբ ուրիշ բառի մը հետ կապուի, որուն կ'ըսենք յատկացեալ, եւ ինք անոր կ'ըլլայ յատկացուցիչ: «Թշնամիին» տրական կ'ըլլայ, երբ ուղղակի բային հետ կապուած է, ինչպէս հոս վերը, քանի որ բային վրայ կ'ընենք հարցումը եւ ան ալ կը պատասխանէ. — Որո՞ւ պիտի յաղթենք — թշնամիին: Իսկ, եթէ, բախտը՝ մեր աշխատութենէն բռնաբարուած՝ օգնէ մեզի, ու կարենանք ըսել — Պիտի քանդենք թշնամիին ուժը — խնդիրը կը փոխուի: Կը հարցնենք — որո՞ւն ուժը — թշնամիին: Ուրեմն «թշնամիին» սեռ. հոլով յատկացուցիչ «ուժ»ին, որ իր կարգին կ'ըլլայ հայցական սեռի խնդիր պիտի քանդենք բային, որ սպառնի է, — հիմա դեռ չենք քանդեր — պիտի քանդենք...

Կեցցե՛ս, Մամիկոն, որ քիչին մէջ այսքան հաւատարիմ եղար: Ուրեմն, այո, պիտի քանդենք:

Կը մնայ բացառական հոլովը, որ կը նշանակէ՝ նախադասութեան մէջէն վերցնող, առնող, ջնջող, զացող հոլովը, որ մեր նոր գրականին մէջ միշտ կ'ըլլայ Է, էն եղակի, երէ, երէն յոգնակի: Այսպէս՝ Հալածանքէն կը ծնի տոկունութիւն: Ցայտնի է որ «հալածանքէն» բացառական հոլով է, որ կը պատասխանէ վերի սահմանումին: «Կարակնաձեւ ամպին ծոցէն» — վերջին բառը բացառական: — Բեզի եմ, արթուն Մլեհ, — «ամպին» ի՞նչ պաշտօն ունի: Արթունը դասապետին սուր ակնարկին վրայ արդէն իսկ ցցած է նոճիաճաճ հասակը, կարծես Իշխան մը ըլլար, եւ կը պատասխանէ.— «Դէ՛հ, դժար չէ իսկի, ամպին՝ սեռական հոլով յատկացուցիչ է «ծոցէն» բացառական յատկացեալին: Եթէ կ'ուզէք, աւելցնեմ — կարակնաձեւ, որ կը նշանակէ կարկինի ձեւով, որակական ածական է ամպին: Եթէ հարկ է, կրնամ ըսել, թէ ինչ տեսակ ածականներ կան»... Մլեհին աղբերահօս յորդութիւնը քիչ մը զուարթութիւն ալ պատճառեց դասարանին:

«Հասկաթուս» իբրեւ ածական ցորենին, փոխանակ մէջը լեցուն (առոք) ըսելու: Թուռը մեզի ծանօթ թուչն է, դարձեալ գիրի փոփոխակով: Իրարու վրայ պատառ ծամելուն կ'ըսենք—թըշել:

Մասնաւոր նկատողութեան արժանի է նաեւ հայերէնի շարադրութեան կարգը: Շարադրութիւն ըսելով կը հասկնանք անշուշտ նախադասութեան բառերը կանոնով մը շարելու արուեստը, որ բնականաբար լեզուի նման յոյժ գործիական նիւթի մը համար շատ սովորական դարձած է: Կը խօսինք ուրեմն կը շարադրենք, պարզ բան մը կը գրենք, ուրեմն կը շարադրենք, սկսեալ ռամիկէն մինչեւ ընկերային բարձր դիրք ունեցող մարդը խօսելով ու գրելով կը շարադրէ, ինչպէս ուսանողէն սկսեալ մինչեւ համբաւաւոր գրագէտը, քերթողը եւ խմբագիրը: Ամէնքն ալ կը շարադրեն: Բառը անգամ իբրեւ նախապայման կ'ընդունի ձեւը, որուն վրայ կը կաղապարուի շարադրելու օրէնքը, միւս բառով՝ յօրինուածքը: Ինչպէս արդէն կրնաք խորհիլ, խօսելու եւ գրելու գլխաւոր նպատակն է հասկնալի ըլլալ: Մարդ այս պէտքը նախ իր անձին համար զգալի կը դանէ, քանի որ խորհածը արտաբերելու կամ արտագրելու առեն բնական «յուզում» մը կ'ունենայ, թէ արդեօք իր միտքը կը բացատրէ՞ այնպէս ՝ինչպէս կը խորհէր: Եւ ասոր համար ամէնէն աւելի պէտք եղածը շարքը, կարգը, սարքն է. Քերականութիւնը — գիտէք — երկու մասէ կը բաղկանայ.— Բառագիտութիւն ՝որ բառերուն գիտութիւնն է, լեզուի մը բառերուն անուններուն եւ անոնց մասերուն գիտութիւնն է, եւ — Համաձայնութիւն, որուն գլխաւոր պայմանն է Շարադրութիւնը, զոր տեսանք նախորդով:

ՏԱՐԱԶ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

—.—

Դ.

Տէլմաս, միշտ չափիկոտ եւ թեւերը սոթտած, ամպիոնէն վար իջաւ ու մտաւ ալեկոծ ծափերու ծովին մէջ:

Անմիջապէս սկսաւ վիճաբանութիւնը Ուսուցչական Դաշնակցութեան կեդր. Վարչութեան բարոյական գործունէութեան զեկոյցին շուրջ: Կուտանք միայն Հաննօէրի ճառը:

Հաննօէր նախ կանգ առաւ այն կարեւորութեան վրայ, զոր կը ներկայացնէ այս համագումարը, տեղի ունենալով երեք ամիս առաջ սէնտիքաներու համազաշնակցային համագումարէն, ուր ուսուցչական սէնտիքան պիտի երթայ պաշտպանել ոչ միայն խաղաղութեան դատը, այլ եւ ուսուցչութեան շահերը: Կը նշանակէ թէ ուսուցչական սէնտիքան շահագրգռուած է իր անկախութեամբ, — եւ ի՞նչ է արդէն սէնտիքալիզմը, եթէ ոչ ասպարէզի մը շահերուն պաշտպանութիւնը: Ուսուցչական սէնտիքային պարտքն է ոչ թէ հետեւիլ անձնաւորութիւններու, քաղաքական նշանախօսքերու, այլ արհեստակցական արդար պահանջներու: Ահա թէ ինչո՛ւ սէնտիքալիզմը պարտաւոր է յարգել փոքրամասնութիւնը, այսինքն ընդհ. սէնտիքային յարող միութիւնները: Անհրաժեշտ է որ Ֆրանսայի ուսուցչական սէնտիքան ունենայ հաւաքական հոգի մը, ատոր համար պէտք է վերջ դնել հոսանքներու հակամարտութեան, լուտանքներու տակ չընկճել անոնք որ չեն մտածեր մեզի պէս:

Սէնտիքային ներքին այս անկախութենէն վերջ, ճառախօսը պաշտպանեց Ժող. Ճակատը, — նախ ցաւ յայտնեց որ այդ շարժումը չկրցաւ տալ ինչ որ կը սպասուէր իրմէ, բայց երբեք պէտք չէ ցաւիլ որ ուսուցչական սէնտիքան յարած է Ժող. Ճակատին: Ո՞վ կրնայ մոռնալ այն խանդավառութիւնը, որ 12 Փետր. 1934էն վերջ սէնտիքաները կը զօդէր ժողովրդային ինքնաբեր եւ պոռթկուն շարժումին՝ Ժող. Ճակատին: Այժմ անհրաժեշտ է ստեղծել նոր տենդ մը, ճիշդ ինչպէս գոյութիւն ունէր երկու տարի առաջ:

Խաղաղութեան դատին գալով, Հաննօէր յայտարարեց թէ Ուսուցչական Դաշնակցութիւնը դէմ է սպառազինութեան, կողմնակից՝ վէճերը լուծելու միջազգային խորհրդակցութեամբ: Ցաճախ գիտել կը տրուի թէ խաղաղասիրութիւնը հաշտ չերթար յեղափոխականութեան հետ, — բայց երկու մեծ յեղափոխականներ, Ռոպէսփիէր եւ Լենին, ցոյց տուին թէ խաղաղասիրութի՛ւնն է որ կը սնուցանէր իրենց յեղափոխական ոգին: Սպանիոյ արիւնհեղութեան առթիւ ոմանք մեր խաղաղասիրութեան հակառակելով՝ կ'առաջարկեն չարունակել կռիւը, եւ ի՛նչ կրակոտ բանաձեւեր ու ճառեր այդ յանկերգով: Պայքար Ֆաշիզմի դէմ, — շատ լաւ: Բայց ի՞նչ է Ֆաշիզմը, եթէ ոչ պատերազմը, որու զատապարտուեցան այն ազգերը, որոնք չկրցան ընկերային իրական խաղաղութիւն հաստատել:

Այս ճառէն վերջ, վիճաբանութիւնները փակուեցան եւ Տէլմասի զեկոյցին մասին գնահատական բանաձեւին թեր քուէարկեցին 862 հոգի, դէմ՝ 238, ձեռնպահ՝ 33:

Այնուհետեւ Տէլմաս յայտարարեց թէ համագումարի այս նիստին հրաւիրուած է Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան քարտուղարը, Ժուհօն, ուստի խնդրեց որ ցոյցեր չկատարուին եւ թշնամական արտայայտութիւններ տեղի չունենան:

Եւ սակայն, երբ ներս մտաւ Ժուհօն, ընդդիմադիրները լուտանքներով ողջունեցին զայն: Ժուհօ յայտարարեց բեմէն.

— Այս մեղադրանքները չեն կըրնար ցրտութիւն ստեղծել մայր սէնտիքային եւ զաւկին միջեւ: Բայց եւ այնպէս ձեր համագումարին մասնակցողներէն, իբրեւ երկրին ընտիր մըտաւորականներէն, կը սպասուէր քաղաքավարութիւն եւ խօսքի յարգանք: Անոնք որ համակրութիւն մը չունին Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան քարտուղարին հանդէպ, կրնան սպասել 3 ամիս եւս, ընտրելու համար իրենց ուզած անձը, սէնտիքաներու համադաշնակցային համագումարին մէջ:

Ժուհօ յետոյ հրաւիրեց որ անհաստական համակրութիւնները տեղի տան ընդհանուրին շահերուն՝ այն պահուն երբ վտանգը կը սպառնայ...

Աղմուկը չդադրեցաւ, լուտանքները շարունակուեցան եւ Ժուհօ չկրցաւ խօսիլ: Տէլմաս, յանուն Կեդր. Վարչութեան, առաջարկեց ընդհատել նիստը, դուրս հանել ունկնդիրները եւ յետոյ ներս ընդունիլ միայն պատգամաւորները:

Երբ նիստը վերսկսաւ, Ժուհօ դարձեալ բեմ բարձրացաւ: Նախ խնդրեց մոռնալ միջադէպը, յետոյ փափաք յայտնեց որ շարունակուին խորհրդակցութիւնները բոլոր հոսանքներուն միջեւ, գտնելու համար վաղուան ուղեգիծը: Բայց գործելու համար պէտք չէ սպասել որ ամէն մարդ մտածէ նոյն ձեւով: Աշխատանքի Ընդհանուր Դաշնակցութեան մէջ, կրնան գոյութիւն ունենալ գաղափարական տարբեր համակրութիւններ, ի՞նչ փոյթ, կը բաւէ որ աշխատանքի միութիւն ստեղծուի: Փոքրամասնութիւնը պէտք է համակերպի յանուն կարգապահութեան, այլապէս կազմակերպութիւնը կը դառնայ ցնորք: Ըստ էւ Օրանժի իր ճառը սպառնագիր մը չէր կառավարութեան ուղղուած, այլ ազդարարութիւն մը: Իր փափաքն է որ բոլորը միանան եւ արթուն կենան հասարակ թշնամիին աչքեւ: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան մէջ անխելի է տարակարծութիւնը կամ վէճը, — միութի՛ւն, զօրաւոր միութիւն: Սէնտիքաներու շարժումը պէտք է անկախ մնայ կուսակցութիւններէն, կառավարութիւններէն եւ վարդապետական տարազներէն:

Միջազգային խաղաղութեան դատին գալով, յայտարարեց թէ դէմ է գաղափարական խաչակրութիւններու: Մթնոլորտը ծանր է, բայց պէտք է ամուր կառչիլ ազատութեան գաղափարին: Ժուհօ կը հաւատայ թէ նախագահ Ռուզվէլթ կրնայ ընդհանուր կոչով մը նպաստել աշխարհի խաղաղութեան: Անձնապէս կը փափաքի որ խորհրդակցութեան մը նստին բոլոր ազգերը առանց խտրութեան, որովհետեւ անկարելի է պատերազմով ազատագրել գերի ժողովուրդները:

Դադար մը վերջ նիստը վերսկսաւ: Եւ անմիջապէս ճառախօսական մենամարտ մը ի պաշտպանութիւն Ուսուցչական Դաշնակցութեան երկու պաշտօնաթերթերուն, — L'Ecole Libératrice կը կոչուի կեդրոնին վարած թերթը, ընդդիմադիրներունը՝ L'Ecole Emancipée, — այս վերջինները կը քննադատեն կեդրոնը, որ չի յարգեր կարծիքի ազատութիւնը: Ոմանք կ'առաջարկեն ազատ բեմ մը ստեղծել պաշտօնաթերթին մէջ, էջ մը բանալ ստորագրող յօդուածագրին պատասխանատուութեան տակ: Խմբագրապետը, Լափիէր, որ միաժամանակ փոխ - քարտուղարն է Կեդր. Վարչութեան, կը պնդէ թէ խմբագրապետը կըներկայացնէ սէնտիքային ձայնը, մինչ յօդուածագիր մը՝ անհատ մը, ուստի չի կրնար տեղ տալ անհատական ձայներու, պաշտօնաթերթը չվերածելու համար մէկ սիւնակէն միւսը իրարու դէմ հայհոյող հակառակորդներու բեմի: Տեսակէտներու, ամէնէն անհաշտ կարծիքներու բախումը բան մը չի պակսեցներ թերթէն, երբ այդ տեսակէտներու արտայայտութիւնները տեղի կ'ունենան պարկեշտութեամբ եւ փոխադարձ յարգանքով»: Խմբագրապետին այս յայտարարութիւնը ողջունուեցաւ ծափերով, յետոյ փրփրականոտ յանձնախումբին կողմէ Քոռնէ գծուշացուց սէնտիքայի անդամները, որ ամուլ վէճեր չստեղծեն իրենց մամուլին մէջ: Այնուհետեւ փայլուն ճառ մը խօսեցաւ Վիվէս, որուն արտայայտած տեսակէտներէն խանդավառուած Ուսուցչական Դաշնակցութեան Ընդհ. քարտուղարը, Տէլմաս, առաջարկեց յաջորդ նիստին նախագահ ընտրել Վիվէսը, առ ի վարձատրութիւն:

Ցաջորդ նիստին կը նախագահէր արդէն Վիվէս: Համագումարը քննութեան առաւ նաեւ ընկերային դաստիարակութեան հարցերը, գաղթային ուսուցիչներու հոգերը եւ վերջ դրաւ նիստերուն, Տէլմասի սա խօսքով.

— Գործելու եղանակները ճշդեցիք, աշխատանքի ուղիներ գծեցիք: Այժմ կարգն է զանոնք գործադրելու, իրականացնելու: Գեղեցիկ է երբ խօսքին կը հետեւի գործը:

** Ուսուցչական Դաշնակցութեան նիւթական գործունէութեան մասին եւս գաղափար մը տալու համար, արձանագրենք որ 1936 - 1937 մուտք ունեցած է 3.901.090 ֆրանք, իսկ ծախք՝ 3.443.806 ֆրանք ելք: Սնտուկին մէջ պատրաստ դրամ ունին 457.283 Ֆր.:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈԼԻՍԸ ՔԱՂԱ՞Ք Է ԹԷ ԱՂԲԱՆՈՑ

«Ճումհուրիէթ»ի աշխատակիցներէն փէյամի Սէֆա կը գրէ.,

Բարեկամ մը հարցուց ինծի.

— Կեանքիդ մէջ գէթ անգամ մը եկա՞ր «Եուշա Թէփէսի»ն:

— Այո՛:

— Բնաւ Քիլլիոս գացի՞ր:

— Ո՛չ:

— Լաւ: Ուրեմն դուն անգամ Իսթանպուլի մէջ չտեսած տեղեր ունիս: Միթէ քի՞չ է թիւը այն Իսթանպուլցիներուն, որոնք իրենց կեանքին մէջ անգամ մը իսկ Ջամլըճան չեն տեսած եւ զայն մի միայն Համիտի նամակներէն կը ճանչնան:

Մենք երբ Լալէլի կամ Գասըմփաշա բնակող անձը չենք կրցած Գատըգիւղի բարձունքները հանել, ի՞նչպէս պիտի կրնանք Հարաւ. Ամերիկայէն հոս գրօսաշրջիկ բերել եւ Իսթանպուլի մէջ պտտցնել: Տակաւին քաղաքին մէկ տեղէն ուրիշ տեղ մը երթալու համար ճամբայ չկայ, ժամն եւ գիւղին փոխադրական միջոց չկայ:

Այս խօսքերը արդեօք քանի՞երորդ կրկնութիւններն են ոչ ոքին անծանօթ մնացած ճշմարտութիւններէն մէկուն, որոնք աղիսակլի չափ որոշ եւ աղիսակլի բացարձակութեամբ կ'արտայայտուին: Բայց եթէ կարելի ըլլար 5 դրուշի փոխարէն օգտուիլ «Եուշա Թէփէսի» եկել կամ Քիլլիոս երթալ կայծակ - կառախումբով, արդեօք դարձեալ այս վայրերը չտեսնողներ պիտի գտնուէի՞ն Իսթանպուլի մէջ: Գուցէ պիտի աւելնար, որովհետեւ կարելիութեան համեմատութեամբ անհոգութիւնն ալ պիտի աւելնար: Քիլլիոս երթալը քիչ մը պարապ ժամանակի, քիչ մըն ալ դրամի կապուած առիթ մը ըլլալէ պիտի դադրէր:

Քաղաք մը ամէնէն քիչ ճանչցողները, շատ հաւանաբար անոր մէջ ապրողներն են: Անոնք որ արտաքին «Թուրիզմ»էն աւելի ներքին «Թուրիզմ»ը քաջալերել կ'ուզեն, կրնան խորհիլ որ, նախքան Արժանթինէն հոս գրօսաշրջիկ բերելը, Գարակիւմրիւքէն դէպի Սարըեար, նոյնիսկ Սուլթան Ահմէտի հրապարակէն դէպի Պայազիտ գրօսաշրջիկ քաշելու ենք:

Բայց, այնպէս կը կարծեմ թէ, մեր միջեւ քանի մը Իսթանպուլի խենթ ալ զտնուելով հանդերձ, չկայ մէկ հատ իսկ մարդ մը որ Իսթանպուլը թիզ առ թիզ չափած ըլլայ իր քայլերովը եւ աչքերովը ճանչնայ, կամ քաղաքին ծանօթ ըլլայ իր կատարեալ պատմութիւնովը:

Գիտնականները տարակարծութեան մէջ ինկան թէ, սա նշանաւոր ընդհ. բանտի չէնքը ախո՞ռ մը թէ ոչ պալատ մըն է: «Եթէ մեծութեանը նայինք պալատ է, իր գէշ կառուցուածքին նայինք ախոռ է» ըսելով հասարակ տեղիք բաղդատութեանց ապացոյցներուն կարօտ կը մնանք: Բայց դարձեալ իրաւունք ունի բարեկամս: Ո՛չ թէ ընդհ. բանտին, այլ առանց խնամքի թողուելուն համար իր մէջը պահելու համար մեր ախորժակը անգամ չգրգռող աւերակ Իսթանպուլին ի տես ալ նոյն կասկածի տագնապը կրնանք անցընել.— Քաղա՞ք մըն է ասիկա թէ ոչ աղբանոց: Երբ իր կարգ մը չէնքերը եւ յիշատակարանները նըկատի ունենանք՝ քաղաք է, իսկ երբ իր պողոտաներուն եւ փողոցներուն նայինք՝ աղբանոց է »:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԽՆԴԻՐԸ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ.—

«Հարեւան թերթը վերջին թիւին մէջ անպատասխանատու տեղեկութիւններ հաղորդած էր Հայերու Թուրքիա վերադարձի մասին:

Այդ լուրը Պոլսէն հաղորդուած չէ, ոչ ալ պոլսական թուրք եւ հայ թերթերուն մէջ այդ մասին ակնարկութիւն կայ:

Օրեր առաջ նոյն լուրը տարբեր բովանդակութեամբ մեզի հաղորդուեցաւ աթէնական աղբիւրէ մը (անունը ստիպուած ենք գաղտնի պահել):

Այդ աղբիւրին համաձայն, ֆրանքօ-թուրք բանակցութիւններու ընթացքին, ֆրանսացի ներկայացուցիչները հարցուցած են թուրք կառավարութեան թէ ինչ կը մտածէ Հայերու Թուրքիա վերադարձի մասին: Թուրք կառավարութիւնը տրամադիր եղած է որոշ թիւով Հայերու վերադարձի արտօնութիւն տալ, պայմանաւ որ հայապատկան կալուածներու խնդիր չյարուցուի: Թուրք կառավարութիւնը հասկցուցած է թէ այս հարցին մէջ ո՛չ մէկ զիջում չի կրնար ընել:

Լուրը հաղորդող պաշտօնական աղբիւրը կ'ուզէր գիտնալ թէ ընդհանրապէս Հայերը ինչ կը մտածեն Թուրքիա վերադառնալու մասին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ցուլիս 3ին Պուէպլօ Այրէսի մէջ մեռած է երիտասարդ Վանեցի մը, Վահրամ Հիւսեան:

Ծնած էր Վան, 1907ին: Տարիներէ ի վեր կը տառապէր ոսկրի հիւանդութենէ մը, որ հետեւանք էր Թիֆլիսի մէջ անցուցած հիւանդութեան մը: Ռուսաստանէն փոխադրուած էր Պերլին, յետոյ Պուէնոս Այրէս, եւ կը դարմանուէր Ամերիկացի բժիշկներու կողմէ: «Արմենիա» կը գրէ այս առթիւ.

— «Հակառակ տարիներու հիւանդութեան, տարաբախտ երիտասարդը երբեք չլքեց սորվելու եւ ինքնազարգանալու տենչը: Արտակարգ ընդունակութիւն ունէր արագօրէն ըմբռնելու ելեկտրականութեան, հեռաձայնի եւ ռատիոյի վերաբերեալ գիտութիւններն ու նորութիւնները: Իր ըննակարանը կատարեալ արհեստանոցի մը վերածած էր, իր մահիճէն կապ պահելով ամբողջ աշխարհի հետ: Ոչ միայն կը խօսէր ու կ'ունկնդրէր, այլ եւ զանազան գիտական վերլուծումներ կուտար մասնագիտական զանազան հաստատութիւններու, որոնցմէ շատերը զարմանալով իր արտակարգ ընդունակութեան եւ հմտութեան վըրայ, ի գնահատութիւն իր յայտնաբերած արտակարգ շնորհին, շատ անգամներ մինչեւ հեռաւոր Ատրոկէի իր բնակարանը կ'այցելէին, շնորհալի պրպտողը տեսնելու եւ անձամբ ճանչնալու համար:

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

«Երկու աղջիկներուն թաքստոցը ես ձեզի ցոյց չտա՞մ եւ դուք ինծի չխոստացա՞ք միթէ զիս ձերբակալուածներուն մօտ տանիլ», գոչեց Հայը անձկութեամբ: «Կ'ուզէ՞ք արդեօք դրժել ձեր խօսքին»:

«Ո՛վ կ'ըսէ դրժել: Հանդիստ եղիր: Ձեզ պիտի յանձնենք պէտք եղած տեղը, եւ հոն ինչ որ պատահի ձեզի, անշուշտ մեր գիտնալիք բանը չէ: Օ՛ն յառաջ»:

Զինուորներէ շրջապատուած, Սիրանոյշ եւ Լուսինէ Կրապովիչ, իրենց ետեւէն ալ Փիւսկիւլճեան, առաջնորդուեցան հիմա այլ եւս բոլորովին պարպուած կամարակապէն: Երբեմն երբեմն լամբարին լոյսը կ'իյնար դնդակահար Հայու մը դիակին վրայ: Ցետոյ հասան ելքը: Լուսցեր էր, եւ դէպ դէպ մեռելներ լեցուած դաւիթներուն մէջէն տարուեցան դըրան մը առջեւ, ուր խումբ մը Հայուհիներ մերկ հողին վրայ կծկտած էին կամ փռուած, քանի մը թուրք պահակներու հսկողութեան տակ: Սիրանոյշը եւ Լուսինէ Կրապովիչը ձերբակալող ջոկատին պետը լուր տըւաւ եւ յանձնեց զանոնք հրամանատար ենթասպային, որ ձեռքի շարժումով մը միւսներուն կարգը անցընել տուաւ: Փիւսկիւլճեան փորձեց դարձեալ անոնց փէշին երթալ:

«Սպային հետ պէտք է խօսիմ: Մի՛ վախնաք: Ես պիտի ...»:

Լուսինէ Կրապովիչ անոր կողմը նայեցաւ եւ երեսը թքաւ:

«Պիտի սատկիս, ապահովաբար պիտի սատկիս, հոգս անգամ չէ, ա՛յ դուն չըլլալիք», պոռաց անոր ետեւէն, երբ զինուորները կը քշէին կը տանէին զայն:

Ցետոյ երկու աղջիկները կծկտեցան, իրարու սեղմուած, միւս ձերբակալուած կիներուն մէջտեղ, սպասելով իրենց ճակատագրին:

Հովիտին մէջ կ'այրէին Հայերու տուները: Բերդին ստորոտը խմբըւած ամբողջ հայկական թաղամասը բոցերու մէջ էր եւ ամենամեծ մասով արդէն իսկ փլած կործանած: Վերէն կը տեսնուէր, թէ ի՛նչպէս մարդկային կերպարանքներ բոցակէզ չէնքերուն մէջտեղերը կը թափառէին, զինուորներէն հալածուած, որոնք մերթ գնդակահար ալ կ'ընէին մին կամ միւսը: Օգնութեան յուսահատական աղաղակներ, անջատ անջատ, կը խուժէին մինչեւ վեր, ուր ձերբակալուածները կը սպասէին:

Երիտասարդ կիներուն եւ աղջիկներուն բանտարգել վայրէն քիչ մը անդին՝ գետինը դէպի ապառաժին ցից զառիթափը կը խոնարհի հարթ հաւասար մակերեսի մը: Հոն հաւաքուած էին քանի մը հարիւր տղաք, ասոնք ալ զինուորներէն շրջապատուած: Աղբին անդին կը կենային դողահար առանց բերաննին բանալու, կամ անհանդարտ կը շարժէին մէկ տեղէն միւսը:

Արեւը կը բարձրանար: Քանի մը ժամեր սահեցան, եւ ոչ ոք բնաւ կը մտահոգուէր ձերբակալուածներով: Ցանկարծ հայ տղոց խումբին մէջ կեանք եկաւ, չորսէն հինգ տարեկան տղաքը մինչեւ յիսունոց երիտասարդ եւ չափահաս մարդիկ այդ խումբին մէջ էին: Փոքրիկ ջոկատ մը զինուորներ շարուած, հրամանատարական երկու կոչ բարձրաձայն,— աղջիկները իրենց նայուածքը ուղղեցին դէպի անդնդախոր զառիթափին եզրը թշուառութեան ու չարչարանքի իրենց ընկերներուն վրայ:

Զինուորները կը քշէին իրարու շատ կից պզտիկները ապառաժին զմբէթին մօտը բաց տեղ մը, հրապարակ մը բացուեցաւ: Եւ ահա Սիրանոյշ ու Կըրապովիչ կը տեսնէին, թէ ինչպէս տղոցմէ տասը հոգի բռնեցին՝ դուրս խաշեցին իրենց կարգէն, խանի որ պարտաւորուած էին ուղիղ շարքի վրայ իրարու ետեւէ երթալ: Հրամանի մը վրայ խեղճերը ծունկի եկան իրենց կեցած տեղը, զինուոր մը անցաւ վերջին տղուն ետեւը, ինք ալ ծնրադրեց եւ հրացանը պարպեց իրեն ու ջեւ գտնուած տղոց կռնակին: Գնդակը հետեւեցաւ իր ճամբուն իրարու ետեւէ ծնրադիր տասը մանուկներուն ամբողջ շարքին մէջէն, որոնք աջ ու ձախ իրարու վրայ ինկա՛ն ...

Վերէն դիտող Հայուհիներէն փրթաւ աղիողորմ ճիչ մը եւ զառիթափին ի վար հէք պզտիկներուն շարքին մէջ ինկաւ աննկարագրելի յուսահատութեան շարժում մը ... Ոմանք տարերային, բնազդական անդիտակցութեամբ փորձեցին զինուորներուն թըշուառական ճահուկը ճեղքել, բայց անգթօրէն ետ քշուեցան կամ գնդակահար գետին տապալեցան:

Իրարու ետեւէ շարքը գիտապատ փռուած էր գետինը: Անոնցմէ մէկ քանին դեռ կը շարժէին: Հրաման մը գոռաց, եւ քանի մը զինուորներ մօտեցան ինկողներուն, իրարու ետեւէ կ'առնէին մարմինները եւ թեւերնին լայն բանալով — որպէսզի ուժ առնեն — կը նետէին ժայռին ափը, այնպէս որ հարիւր, երկու հարիւր մեթր աւելի խորը անվրէպ քարակոչկոծ պիտի խորտակուէին:

(13)

Թարգմ. ԽՏԱՆ

ճառ մը բաւական վաճառում կ'ընէ: Ցաջորդ օրն իսկ, դիմացը կը բացուի Թուրք ծխավաճառ մը եւ Հայը կը ստիպուի գոցել խանութը, առ ի չգոյէ յաճախորդի: Որովհետեւ, հայ ընտանիքները մեծ մասով հեռացած են, իսկ Թուրքերը պոյքոթ հռչակած են ...

Մասնաւորաբար ծանր է Պիւրնիէի շինած հայկական գիւղերուն վիճակը: Թուրքերը չեն ուզեր նոյն իսկ ջուր տալ: Առօրեայ ճնշումներն ալ զատ: Այնպէս որ Հայերը պարտադրուեցան գաղթելու, բայց կառավարական եւ ազգային իշխանութիւնները միջամտելով յաջողեցան արգիլել գաղթը:

** Թուրքերը զինուորական ատեան մը եւս կազմած են Սանճաքին մէջ, մինչդեռ Փարիզի «Թան»ը կը գրէր թէ Թուրք զինուորները կը գտնուին «բարեկամ երկրի մէջ»: Թուրք հրամանատարը գրաւած է Եւրոպացիի մը բնակարանը: Եւրոպացին կը բողոքէ կուսակալին, որ կը յանձնարարէ հրամանատարին դիմել: Այս վերջինը կը մերժէ ֆրանսերէն խօսիլ, թէեւ գիտէ: Եւ վճռապէս կը հրամայէ յաջորդ օրն իսկ պարպել տունը: Հիւանդ Եւրոպացին կը պարպէ տունը եւ կը յանձնէ հրամանատարին ...

** Դամասկոսի Գրօնիկ թերթի թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն (4 օգոստ.). Արաբները եւ Հայերը շատ կը նեղուին կարգ մը Թուրք տարրերու ընթացքէն՝ Սանճաքի եւ մասնաւորապէս Անտիոքի մէջ: Այդ պարոնները այնպէս կը շարժին որ կարծես կը գտնուին գրաւուած երկրի մը մէջ: Սրճարաններու մէջ կը խմեն առանց վճարելու, եւ վաճառականներէ գնում կը կատարեն՝ դրամի փոխարէն փայտի հարուածներ տալով:

Աւելի ծանր դէպք մը տեղի ունեցաւ կիրակի առաւօտ: Անշուշտ հայրենասիրական նոպայի մը ընթացքին, Թուրք մը կուղայքրիստոնեաներու թաղը, երբ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր տաճարէն: Մարդը ուղղակի ներս կը մտնէ եւ կ'ընէ կարգ անպարկեշտական շարժումներ, ոստիկաններու բարեհաճ աչքին տակ: Եւ երբ հաւատացեալները կը բողոքեն, կը սկսի հայհոյել քրիստոնեաներուն, քրիստոնէութեան եւ Քրիստոսին: Միշտ պաշտպանուելով ոստիկանութենէն որ այս ձեւով մեղսակից կը հանդիսանար, մարդը կը վերադառնայ Թրքական թաղը:

** Լուրի մը համաձայն, որ շատ հաւատալի չի թուիր, Ռումանիայէն 100.000 Թուրքեր պիտի փոխադրուին եւ տեղաւորուին Սանճաքին մէջ:

"Ձեռք է պատերազմի չպատրաստուիլ,,

Իտալական ռազմափորձերէն վերջը, Մուսոլինի ճառ մը խօսելով յայտարարեց.

— «Մինչ թնդանօթները կ'որոտան աշխարհի շատ մը մասերուն մէջ, յիմարութիւն է պատրանքներ սնուցանել: Ձեռք է չպատրաստուիլ: Մենք պատրանքներ չենք սնուցաներ եւ կը պատրաստուինք»:

Զօրահանդէսին ներկայ էին նաեւ թագաւորը եւ գահաժառանգը: Ռազմափորձերը սահմանափակ հանդամանք ունէին, եւ ամէնէն աւելի նոր սպառազինութիւններն էին որ փորձուեցան: Իտալական մամուլը բնաբան առնելով Մուսոլինիի խօսքերը, կը շեշտէ թէ «Իտալիա կը ստեղծէ շարժուն եւ վճռական պատերազմի նոր եղանակը սրընթաց, բուռն եւ անողոք, հիմնուելով վարիչներու եւ զինուորներու նախաձեռնութեան եւ ֆիզիքական ու հոգեկան առոյգ յատկութեանց վրայ: Իտալիոյ համար պատրաստութիւնը կը նշանակէ կարող ըլլալ անմիջապէս կատարելու առաւելագոյն յարձակողական ճիգը»:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի եւ ցամաքային ու ծովային սպայակոյտներու վարիչները վերջերս մանաւորապէս քննեցին զինուորական եւ օդանաւային ուժերու քանակը եւ որակը բարձրացնելու հարցը: Մասնաւոր ճիգ մը պիտի փորձուի, լրացնելու համար Սպանիոյ մէջ պատահած օդանաւային կորուստները:

** Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ ալ յոռետեսութիւն կը տիրէ կեդր. Եւրոպայի դէպքերու ընթացքին առթիւ: Շատեր մատնանշուած զինուորական պատրաստութիւնները կը կապեն յառաջիկայ ռազմափորձերուն հետ. ուրիշներ կը կարծեն թէ Գերմանիա կ'ուզէ ազդարարութեան ցոյց մը կատարել եւ ճնշել հարեւան երկիրներու վրայ: Վերջապէս վախցողներ ալ կան որ Գերմանիա ոտնձգութիւն մը կատարէ, եթէ գոհացուցիչ լուծում չստանայ չեխական խնդիրը:

»»»» • ««««

ՃԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՊԵԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ վերջացան հինգշաբթի օր, փայլուն զօրահանդէսով մը, որուն կը մասնակցէին 20000 զինուորներ: Ներկայ էր նաեւ Հանրապետութեան նախագահը: Ռազմափորձերուն գլխաւոր նպատակն էր ետ մղել իտալական յարձակում մը (անշուշտ կեղծ): Վարչապետ Պ. Տալատիէ ճառ մը խօսելով, յայտարարեց.— «Ֆրանսա կրնայ միեւնոյն վստահութիւնն ունենալ իր Ալպեան ինչպէս բոլոր զինուորներուն վրայ: Ռազմափորձերը տեղի ունեցան տաժանելի գետնի մը վրայ: Բայց եւ այնպէս փորձը անցաւ փայլուն յաջողութեամբ»:

ՍՈՍԿԱԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ մը պայթեցաւ Փարիզի վրայ, ուրբաթ գիշեր, տեղատարափ անձրեւով մը որ տեւեց քանի մը ժամ: Երկու հոգի մեռան կայծակնահար: Ողողումներ պատահեցան շատ մը արուարձաններու մէջ: Գաւառի մէջ փոթորիկն ու ջրհեղեղը շատ աւելի մեծ վնասներ պատճառեցին:

400.000 ԲԵՌ ԽԱՂՈՂ փճացած է ամբողջովին կամ երեք չորրորդ մասով, Ալժերիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք Մարսէյլի նաւահանգիստի բանուորներու գործադուլին:

ՍՊԱՆԻՈՑ բոլոր ճակատներուն վրայ հանրապետականները դերագոյն ճիգեր կը թափեն, զիմադրելու համար ազգայնական գրոհին, որ կը ձգտի կասեցնել իրենց յառաջխաղացութիւնը: Կռիւները հետզհետէ կը սաստկանան:

ՆԵՍՏԻՆԻ կացութեան առթիւ, Անգլիոյ վարչապետը տեսակցութիւն մը ունեցաւ գաղթային նախարարին հետ, որ անցեալ շաբթու Երուսաղէմ գացած էր: Այս վերջինը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ: — Յեղափոխականները երեք ականներ պայթեցուցին Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ, հինգշաբթի օր:

ՍՈՒՐԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ճամբայ ելաւ Պէյրութէն, Փարիզ գալու համար:

ՊՈԼՍՈՑ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ դեսպանատողովին առթիւ, Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, «Ուլուս», զարմանքով դիտել կուտայ որ «անտեսական» ժողովին մասնակցած են նաեւ Ճափոնի զինուորական կցորդները: Թերթը քաղաքական հանգամանք տալով ժողովին, անտեղի կը գտնէ զայն, օտար հողի վրայ եւ կ'ըսէ Թուրքիա չի կրնար օրրան ծառայել «օտար պետութեան մը դէմ ուղղուած քաղաքական կազմակերպութեան մը»:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը Պերլին - Նիւ Եորք հեռաւորութիւնը կտրեց 25 ժամէն, դադրնապէս ճամբայ ելլելով:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 14 Օգոստոս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Գիամանթօ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ.

ՍԷՆ ՄՕՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը այս շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ. ներկայանալ անդամատետրով.

ՆԱԽԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը. նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ, ցարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ՍԷՆԹ - ԱՆՏՐԷի զուարճուն պարտէզին մէջ.
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը.
կը նախագահէ հայրենակից Յ. ԽԱՆՕԵԱՆ
կը խօսի հայրենակից Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Առնել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան.

Հրապարակային Բանախօսութիւն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ԹԱԹՈՒԼ խումբի կողմէ
14 Օգոստոս կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին
կը բանախօսէ՝ Գնդ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ
Նիւթ՝ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ
Բանախօսութենէն վերջ տեղի կ'ունենայ ընկ համակրական թէյասեղան դպրոցի սրահին մէջ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, ՇԱԽՕ-ԿՕՄՊԷՐ
Պ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆներու օդասուն եւ ծառախիտ ագարակին մէջ.
կը նախագահէ՝ ընկեր Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
կը բանախօսէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ
Տոմսի գին՝ 3 ֆրանք, պզտիկներուն 1 ֆրանք.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ
կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ ՎԱՐՈՒԺԱՆ կոմիտէի կողմէ
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն
AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ
կը նախագահէ՝ ընկեր Մ. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ
կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
գեղարուեստական ճոխ բաժին. Առատ սփիւֆէ.
փափաքողները իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:
Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի.
Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի.

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ Զ. Ո. Մ. ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
15 Օգոստոս Երկուշաբթի ամբողջ օրը
ՍԷՆ-ՓԻԷՐի ծանօթ անտառին մէջ
կը խօսի՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ներկայ կ'ըլլայ ԶՈՄԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ. Լիոնի, վիէնի, Ռոմանի, Կրընոպլի, Փարիզի, Մարսէյլի ընկերները:

ընտիր նուագախումբ: ընկ. Ե. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆի կողմէ (Փարիզէն) ֆանթէզի եւ անակնկալներ: կը մասնակցի ԶՈՄի «ԱՐԱՐԱ» երգչախումբը: խաղեր եւ դաւսրճութիւն: Զատ գովարար ըմպելիներ տեղւոյն վրայ:

Երթեւեկի համար՝ առնել հանրակառքը

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ-ՓՐԱՑՈՅԻ մայր-եկեղեցին վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ կիրակի օր, 14 Օգոստոս, տօն Ս. Աստուածածնի, հանդիսաւոր արարողութեամբ պիտի կատարուի խաղողօրհնէք, ինչպէս նաեւ բացումը ԶԱՐԽԱՓԱՆի Նոր գեղակերտ խորանին:

ԾԱԽՈՒԻ Է

Մեկնումի պատճառով ծախու է ՍԱՓՐԻՉի խանութ մը, որ կը բանի ինը տարիէ ի վեր: Ունի բոլոր կազմածները եւ լաւ հաճախորդ, այրերու եւ կիներու յատուկ բաժիններով: Մատչելի պայմաններ: Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի վարչութեան:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ Թաղիս եւ շրջակայից բարեպաշտ ժողովրդեան, թէ յառաջիկայ կիրակի, (14 Օգոստոս), Ս. Աստուածածնայ տօնին առթիւ, Գրիւքսէլէն մասնաւոր կերպով հրաւիրած է կիլիկիոյ Աթոռին միաբան Տ. Զաւէն վարդապետ Փայասլեանը, որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ:

Սկիզբն ժամերգութեան՝ ժամը 8.30՝ Պատարագ՝ 10.30:

Յաւելեալ Պատարագի խոզանի օրհնութիւն:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (13 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուայլ»ի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ. Պիտի խօսի՝ Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

ՏԷՑԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութեան ընտանեկան խնճոյքը 15 Օգոստոս երկուշաբթի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, հայրենակից Պ. Արշակ Աբրահամեանի վարձած վայրին մէջ, Պաղ Աքսիւրին մօտ: Ճաշերը միասին բերել: Նոյն օրը պիտի ջնջուին նուէր բաժնետոմսերը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

դերասանուհի Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅշի

երկուշաբթի Օգոստոսի 15ին Լիոնի Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, առաւօտեան ժամը 10.30ին պատարագէն վերջ.

ՆՈՅՆ ՕՐԸ Սէն Ֆիէրի գերեզմանատունը կէս օրէն վերջը ժամը 5 ուկէսին հանդիսաւոր արարողութիւն գերեզմանին վրայ:

ԾԱՆ.— Հաւաքոյթ գերեզմանատան մուտքի մօտ ժամը 5ին:

Տ. Հ. Կ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղի վիճակահանութեան շահող թիւերը դեռ չի զանձուած մէկ քանի թիւերը ստանալ հետեւեալ հասցէէն.— Կարմիրօրուքեան, 5, Allée de Panorama, Իսի. Մնացած թիւերն են 238, 185, 159, 172, 156, 64, 58, 55, 52, 5, 149, 191, 112, 12, 49:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պ. Եղիա Ժամկոչեան կը փնտռէ իր եղբօր աղջիկը Տիկ. Սրբուհի Ժամկոչեան եւ իր զաւակները՝ Տիրոնէ եւ Խաչիկ: Իրենց մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. P. Vartabedianի, 23, Quai de la Gare, Arles (B. du Rhône), France

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 14 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3808

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՇԱՐ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Եթէ որ եւ է պատմութիւն բանի մը կը ծառայէ, ահա դասն ալ առած եղանք: Եւ եթէ նորը բան մը պիտի աւելցնէ կամ չունէ, ո՛րքան պատեհութիւններ կը կորսնցնենք ամէն օր, մնալով այսպէս քարացած եւ չճացած: Ամուլ եւ ինքնահաւան:

Գոնէ երիտասարդները սեւերես պիտի հանե՞ն հիները, այն ճակատին վրայ զոր ուշադրութեան կը յանձնենք երկու օրէ ի վեր:

Գոնէ անոնք ճիգ մը կը փորձե՞ն հետեւելու, կարդալու, սերտելու, պաշար ամբարելու, ընկերային եւ քաղաքական գիտութեանց անսպառ շտեմարանէն: Մասնաւորապէս այն աղբիւրներէն որ կը հոսին մեր բոլորտիքը, հայկական կամ հարեւան ափերու վրայ:

Խօսքը «ամաթէօր»ներու մասին չէ, այլ անոնց որ հաւատալով իրենց կոչումին եւ իրենց ճակատագիրը կապելով այս ժողովուրդին հետ, կ'ուզեն, կը յաւակնին դեր կատարել:

Գիտենք որ բազմաթիւ երիտասարդներ հասակ նետելով եւրոպական ափերու վրայ, պատեհութիւն ունեցան շփուելու հզօր մշակոյթներու հետ:

Շատերը բարձրագոյն կրթութիւն ստացան, ուրիշներ օգտուեցան դասախօսութիւններէ եւ դասընթացքներէ: Դեռ ուրիշներ ալ կարդացին ու կը կարդան մինչեւ այսօր, հակառակ իրենց անձուկ միջոցներուն:

Եւ սակայն, հարց է,— հարիւրին քանի՞ն պարտք սեպեցին հետեւիլ այն գիտութեանց եւ ուսումնասիրութեանց որ կապ ունին մեր հանրային - քաղաքական կեանքին հետ: Քանի՞ն յոգնեցան եւ կը յոգնին, իրենց կարգին օգնելու համար այս ժողովուրդի ճակատագրին բարելաւման, իբրեւ «շրջանաւարտ»: Իբրեւ նոր եւ աւելի հասուն տարր:

Չէ՞ որ վաղուց հասած է ժամանակը, շատ շատերուն համար, ըլլան իսկ բանաստեղծ կամ վիպագիր:

Տեսակէտի խնդի՞ր: Գրագէտը եւ բանաստեղծը, ուրիշ բան՝ «ուսումնական»ը պէտք չէ՞ հետաքրքրուի հանրային կեանքով, ընկերային եւ քաղաքական մտահոգութիւններով:

Ո՞վ սրսկեց այս նախապաշարումը:

Ահա Եւրոպա կը գտնուինք, միշտ հավորդակից՝ օրուան կեանքին: Մէկդի դնելով շարք մը բացառութիւններ — արտակարգ տիպարներ — ո՞ր մտաւորականն է որ կը սահմանափակուի միայն գրականութեամբ եւ գեղարուեստով:

Մնաց որ, հազարներ ու հազարներ ունին ուրիշները, իբրեւ գրագէտ, գեղարուեստագէտ եւ մտաւորական. ուրեմն շատերը կրնան իրենք իրենց ընծայել փղոսկրէ աշտարակի մը մէջ ամփոփուելու պերճանքը: Եւ յաճախ բարիք մըն է այդ ճամբան:

Իսկ մե՞ր մէջ, ուր այնքան սահմանափակ են համբաններըը, բոլոր ճակատներուն վրայ, ուր յաճախ ճրագով կը փնտռուին պիտանի եւ տրամադրելի ուժերը ...

Կարելի՞ է բան փոխել որ եւ է ասպարէզի մէջ, եթէ քիչ-շատ ընդունակ եւ աշխատունակ տարրեր նախընտրեն ամփոփուիլ իրենց պատեանին մէջ, իբրեւ անցորդ կամ դիտող:

Ե՞րբ հասած պիտի ըլլայ ժամանակը, արժեցնելու համար արդար յաւակնութիւններ: Գոնէ թարմութիւն հոսեցնելու համար: Մանաւանդ որ, աչօք - բացօք տեսան կորուած ճամբան, եւ այլ եւս պատրանքներ չեն սնուցաներ, ինչպէս շատերը հիներէն:

Միւս կողմէ, իրողութիւն է որ մեր հանրային կեանքն ալ քիչ շատ հաստատուն ձեւ ստացած է, գրեթէ ամէն տեղ: Կարճ խօսքով, կը տեսնենք ինչ որ կայ, ինչ որ կրնայ ըլլալ:

Դժբախտաբար հայրենիքի մէջ ալ չենք, որպէսզի մարդիկ չկրնային ունենային սպասելու այս կամ այն «ռէժիմ»ին տապալման, իրենց հասակը ցցելու համար:

Եղած - չեղած՝ մէջտեղն է: Սահմանափակ եւ անհրապոյր, բայց եւ այնպէս հայկական:

Առ թիակը եւ նետուէ ջուրը, կամ կրակը: Արժեցուր աշխատանքդ, պաշարդ կամ կորովդ, բարեխղճութեամբ, հաւատարմութեամբ եւ յարատեւութեամբ: Հիներն ալ այդպէս սկսան, եւ եթէ շատերը անբաւական եկան կամ սխալներ գործեցին, դուն աշխատէ լրացնել պակասը, կամ կանխել նոր վրիպումներ:

Այսպէս կը վերակազմուի ազգերու կեանքը, երկիրէ երկիր եւ սերունդէ սերունդ:

Ահա, օրինակ, Թուրքը: Անճանաչելի դարձաւ քսան տարուան ընթացքին, երբ կը փորձէին իր հանդիսաւոր թաղումը կատարել:

Չենք մոռնար պարագաները, ոչ ալ համեմատութեան եզրերը: Եւ սակայն, կարճատեսութիւն պիտի ըլլար մեր ծուլութիւնը եւ թմրութիւնը արդարացնել միայն «հանգամանաց պարագաներով»:

Ոգի՛, ոգի՛: Եւ ճիգ, յարատեւ ու վճռական: Այդպէ՞ս կանգուն կը մնան ժողովուրդները, կը ծաղկին ու կը զարգանան:

Որքան ալ անտանելի թուին մեր առջեւ ցցուած դժուարութիւններն ու խոչընդոտները, անոնք բաւական չեն ջլատելու մեր կորովը, ցամքեցնելու մեր ոգին:

Ընդհակառակն, դժուարութիւններն ու տառապանքները պէտք է ծառայեն իբրեւ խթան, քանի որ կը հաւատանք մեր ճակատագրին:

Պաշար, վերակազմութիւն եւ աշխատանք:

Ուրիշներ — հազարաւորներ — իրենց արիւնը տրամադրեցին, այդ ճամբուն վրայ: Եւ կամ իրենց երակները քամեցին գիշերաջան տքնութեամբ եւ անսասան կամեցողութեամբ: Հաւատացին եւ գործեցին:

Ինչո՞ւ վարանիլ աւելէն հասնելու, աւելի կուռ պատրաստութեամբ, երբ անոնք նօսրացեր են արդէն ու կը հեւան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԱՆՑԱԳԻՐ ՉԻ ՏԱՐ ՖՐԱՆՍԱ ԳԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսա ալ իր կարգին արգիլեց

Արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Իտալական իշխանութիւնները օգոստ. 5էն սկսեալ իրենց հպատակներուն անցագիր չեն տար, ոչ անհատական ոչ ալ հաւաքական, Ֆրանսա գալու համար: Այս պարագան վերագրելով ստորադաս իշխանութեանց նախաձեռնութեան, որու մասին Իտալիոյ արտաքին նախարարութիւնը ինչպէս եւ Փարիզի իտալական դեսպանատունը կ'ըսէին թէ լուր չունին, ֆրանսական կառավարութիւնը անյապաղ միջամտեց, լուսաբանութիւններ ստանալու համար:

Հակառակ կրկնակի ձեռնարկներու, օգոստ. 12ին էր որ հաստատուեցաւ թէ ջնջուած են բոլոր հաւաքական անցագիրները Ֆրանսայի համար, իսկ անհատական անցագրի դիմումները մասնաւոր քննութեան մը կ'ենթարկուին իւրաքանչիւր պարագայի համար:

Եղած տնօրինութեանց այս հաստատման վրայ, որուն որ եւ է բացատրութիւն կամ արդարացում չէ կցուած, տնօրինութիւններ որոնք շատ ցաւալի եղանակով մը պիտի խանգարեն երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, ֆրանսական իշխանութիւնները հարկադրուեցան, ցաւ ի սիրտ, նոր տնօրինութիւն եւ օգոստ. 13ի կէս օրէն սկսեալ, Իտալիա երթալ ուզող Ֆրանսացիներուն համար հաստատել նմանօրինակ տրամադրութիւններ: Այսպէս.—

1. Ֆրանսացի շրջիկները (Թուրիստ) այլ եւս պիտի չարտօնուին Իտալիա երթալ կարճ բնակութեան մը համար, ներկայացնելով միայն իտալական հիւպատոսարաններու կողմէ տրուած շրջագայութեան տոմսերը:

2. Այն Ֆրանսացիները որ կ'ուզեն Իտալիա երթալ, պէտք է ապացուցանեն իրենց ուղեւորութեան անհրաժեշտութիւնը, ստանան մասնաւոր վիզա մը իրենց անցագրին վրայ, տրուած ֆրանքօ-իտալական սահմանամերձ շրջաններու նահանգապետին, փոխ - նահանգապետին կամ արտասահմանի ֆրանսական հիւպատոսութեանց կողմէ:

3. Ընդհատուած է հաւաքական անցագիրներու յանձնումը Իտալիոյ համար:

** Այս կարգադրումները հաստատուեցան ուրբաթ օր, վարչապետին եւ արտաքին նախարարին միջեւ կատարուած խորհրդակցութենէ մը վերջ: Այս առթիւ կը հաստատուի թէ Հռոմի ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը քանի մը օր առաջ այս մասին դիմում կատարած էր Իտալիոյ արտաքին նախարարին, առանց գոհացում ստանալու:

Նոր տնօրէնութիւններ
Օտարականներու հսկողութեան համար

Ներքին նախարարութիւնը նոր եւ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առաւ մասնաւոր հրամանագրով մը, զօրացնելու համար օտարականներու հսկողութիւնը, թէ երկրին մէջ եւ թէ սահմանագլուխին վրայ, թէ քաղաքական եւ թէ վարչական տեսակէտով:

Համաձայն 1938 Մայիս 2ի հրամանագիր - օրէնքին, հետեւեալ տնօրինութիւնները եղած են.—

1. Զօրացնել շրջուն ոստիկանութեան վաշտերը, 15էն բարձրացնելով 19ի (աւելցած չորս վաշտերուն կեդրոնները պիտի ըլլան Անժէ, Անըսի, Նիս եւ Փօ):

2. Զօրացնել սահմանային մասնաւոր ոստիկանութիւնը: Այս առաջադրութեամբ, կարգ մը սահմանամերձ շրջաններու նահանգապետներուն տրամադրութեան տակ պիտի դրուին 150 ոստիկանական քննիչներ (գաղտնի ոստիկան), օժտուած՝ փոխադրութեան սրընթաց միջոցներով,— հեծելանիւ կամ թեթեւ ինքնաշարժ, պարագային համաձայն: Այս պաշտօնեաներուն գործը պիտի ըլլայ առանց այլեւայլի սահմանէն դուրս քշել ոեւէ մէկը որ կը փորձէ Ֆրանսա մտնել գաղտնապէս: Միեւնոյն նպատակով, հսկողութեան նահանգային յանձնախումբ մը պիտի կազմուի նախագահութեամբ որոշուած շրջանի նահանգապետին: Յանձնախումբին պիտի աջակցին ոստիկանութիւնը, ոստիկան - զօրքը, աշխատանքի տեսչութիւնը, մաքսային վարչութիւնը, ջուրերու եւ անտառներու տեսչութիւնը, մասնաւոր ներկայացուցիչներով: Միւս կողմէ, մասնաւոր յանձնաժողով մը պիտի կազմուի Ներքին գործերու պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ ընդհ. քարտուղարին, որ պիտի գործէ ի դիմաց նախարարին: Այս յանձնաժողովին պաշտօնը պիտի ըլլայ կառավարութեան ներկայացնել օգտակար թելադրութիւններ, ապահովելու համար զանազան նախարարութեանց գործակցութիւնը: Միւս կողմէ, Ապահովութեան Տեսչութեան կողմէ նշանակուած ընդհ. վերատեսուչ մը մասնաւորապէս պիտի յատկացուի քննելու սահմանային ոստիկանութեանց գործունէութիւնը, անդադար պտոյտներ կատարելով եւ պարբերաբար տեղեկագիրներ ղրկելով Ներքին նախարարութեան: Միեւնոյն ատեն, պիտի զօրացուի սահմանամերձ կայարաններէն եկած կառախումբերու հսկողութիւնը, համաձայն Ապահովութեան Տեսչութեան, երկաթուղիներու ընկերութեան եւ շահակից նահանգապետներուն միջեւ հաստատուած ընդհ. ծրագրի մը:

3. Զօրացնել հակալրտեսական կազմակերպութիւնը, որ ստեղծուեցաւ 1934 ապրիլ 28ին, եւ որ սակայն չունէր անհրաժեշտ պաշտօնէութիւնը: Բոլոր անհրաժեշտ միջոցները տրամադրուած են այս կազմակերպութեան: Բնականաբար մանրամասնութիւնները կը վերապահուին, ինչպէս օգնութեան գործերու եւ անթելի հսկողութեան մասին:

4. Օտարականներու կեդր. տեսչութիւնը վերակազմուած է 1934 ապրիլ 28ի հրամանագիր - օրէնքին հիման վրայ: Վերահաստատուած է օտարականներու դեր - տեսչութիւնը, երկու անհրաժեշտ դիւաններով որոնց տրամադրուած են նոր տարրեր եւ միջոցներ: Անոնց շնորհիւ վարչութիւնը պիտի կրնայ իր գործունէութեան կարեւոր մէկ մասը նուիրել այն բոլոր խնդիրներուն որ կը ծագին երեք միլիոն օտարականներու ներկայութենէն. «օտարականներ որոնց բարոյական ըմբռնումները կրնան, եթէ խիստ հսկողութիւն չկատարուի, այլափոխել ֆրանսական կլիման եւ պղտորել մեր ազգային բարքերը»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԻՉ ՄԸ ԼՈՒՐՋ, ՔԻՉ ՄԸ ԿԱՏԱԿ

Մանկավարժներ, վերջին տարիներուն, սկսան դժգոհիլ աւանդուած «ութիւն»ներու առատութենէն: Անոնցմէ շատերը, կ'ըսեն, կը մոռցուին: Ինչո՞ւ խնողել տղոց միտքերը:

Ես ալ, իմ կարգիս, կ'առաջարկեմ դպրոցներէն վերցնել աշխարհագրութեան դասը: Այս կերպով, բաւական խելացի գործ մը ըրած կ'ըլլանք: Արդէն պէտք ալ չկայ:

Մանկութեանս օրերուն, կը յիշեմ, մեր գլուխները կը պայթեցնէինք Հապէշիստանի նահանգներուն անունները գոց սորվելու համար: Մուսոլինի մը բռնաւ ու տակն ու վրայ ըրաւ Աբխազիոյ Աբխազին սահմանները: Իսկ այն բոլորը՝ ինչ որ սորված չէինք դպրոցը, սորվեցանք ... պատերազմական գործողութեանց տեղեկագրութիւններէն: Ալ լեռ ու քաղաք մնա՞ց որ գոց չընէինք՝ օրաթերթ կարդալով: Յետոյ կարգը եկաւ Չինաստանի: Վերէն վար գոց գիտեմ, բոլոր թերթերու ընթերցողները, Քորէայէն մինչեւ Փէքինի երկարող նամբաները, գիւղերը, քաղաքները ու նոյն իսկ կիրճերը: Ե՛լանք, մեծցանք Աւստրիւհունգար կայսրութիւն մը ճանչցանք: 1918ին թերթերը նոր աշխարհագրութիւն մը սորվեցուցին, զանոնք իրարմէ բաժնելով: 1938ին ուրիշ աշխարհագրութիւն մը,— «Անշլուս»: Ահա Չեխոսլովաքիան: Կրկին օրաթերթերէն սկսանք սորվիլ աշխարհագրութիւնը նաեւ այս երկրին, որուն անունը չկար հին աշխարհագրութեան մէջ: Հարաւը, հիւսիսը, ամրութիւններն ու բաղկացուցիչ տարրերը,— բան մնա՞ց որ չսորվեցնէին մեզի՝ առտու իրիկուն լոյս տեսնող թերթերը: Գերմանիոյ բնակչութիւնը աւելցաւ: Աւելցաւ նաեւ տարածութիւնը որ այժմ 15000 քառ. քիլ. աւելի է, քան պատերազմէն առաջ:

Ահա Ծայր. Արեւելքը: Նկարներ, թիւեր, անուններ: Ամէն մէկս, աշխարհի նաեւ այս մասին այնքան ծանօթ ենք այլ եւս, որքան մեր ծննդավայրի փողոցներուն: 1936ին Հարար, Տեսիէ, Ադովա, Կոնտար հոլովեցինք: Հիմա՝ Չանկուֆէնկ: Ու այս ամէն մէկ անուան հետ դասե՛ր,— կլիման, բնակչութիւնը, արտադրութիւնները, լեռներու բարձրութիւններն ու գետերու խորութիւնները:

Երբ կը մտածեմ այս բոլորի մասին, կը յիշեմ Նափոլէոնի օրագրութիւնը: Մեծանուն Քորսիկացին, երբ Պրիէնի զինուորական վարժարանն էր, գրած է հետեւեալ աշխարհագրական նիշը:

— «Ս. Հեղինէ, կղզի Ատլանտեանի մէջ»:

Ա՛յսքան: Անշուշտ, դեռ ուսանող Պոնափարթ նախազգացած չէր այն նրշանակութիւնը, որ պիտի ստանար այդ կղզին՝ թէ իրեն եւ թէ մարդկային պատմութեան համար: Աշխարհի մէջ քանի՞ մարդ կը յիշէր այդ կղզիին անունը՝ մինչեւ Նափոլէոնի հոն աքսորուիլը: Այսօ՞ր,— ճիշդ հակառակն է:

Անցեալ օր ծաղրանկար մը կար ֆրանսական թերթի մը մէջ:

Ուսուցիչը կը հարցնէ տղուն.

— Այս քաղաքը ո՞ր երկրին մէջ կը գտնուի:

— *Առ այժմ* այսինչ երկրին մէջ, կը պատասխանէ աշակերտը:

«Առ այժմ»: Առժամեայ երկիրներ, առժամեայ սահմաններ, առժամեայ վարչաձեւե՛ր ու առժամեայ թիւեր:

Ալ ինչո՞ւ սորվեցնել զանոնք տղոց, որոնք, իրապէս, առանց ատոր ալ բաւական աւելորդ բան կը սորվին արդէն:

Վե՛րջ աշխարհագրութեան դասին, աւելի ճիշդ աշխարհագրութիւն սորվելու համար:

Եթէ, սակայն, այս երգիծական տողերն ալ, իրենց կարգին, փոքրիկ դաս մը չեղան Եթովպիոյ, Ծ. Արեւելքի եւ Չեխօսլովաքիոյ աշխարհագրութեանց մէջ... վերաքննութեան մնացող մեր ընթերցողներուն համար, արձակուրդի այս օրերուն:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Մուսա Լեռան Հայե՞րն ալ պիտի գաղթեն

Եգիպտոսի *Լա Պուրս Էժիփսիէն*ի թղթակիցը, որ վերջերս պտոյտ մը կատարած էր, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ սանճաքին կացութեան եւ մասնաւորապէս Հայերու մասին.—

Կարելի է ըսել թէ կացութիւնը հանդարտ է, ոչ թէ որովհետեւ ժողովուրդը գոհ է ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեամբ ստեղծուած նոր վարչաձեւէն, այլ որովհետեւ այս նոյն բնակչութիւնը, որ առենօք այնքան բաժնուած եւ աղմկարար էր, այլեւս յուսալիք ոչինչ ունի: Թրքական տարրը լիակատար գոհացում ստացաւ. միւս տարրերը ընդհակառակն այն համոզումը ունին թէ հակաթուրք ոեւէ շարժում ասկէ վերջ վնասակար պիտի ըլլայ իրենց եւ ոչ մէկ փոփոխութիւն կրնայ մտցնել կացութեան մէջ:

Գալով գաղթելու խնդրոյն, կրնանք հաստատել թէ Հայերը ամէնէն աւելի ստիպուած են փախչիլ, որովհետեւ թրքական վրէժխնդրութեան սպառնալիքին ենթակայ գլխաւոր տարրը կը կազմեն անոնք: Արդէն հարիւրաւոր հայ ընտանիքներ այլուր փոխադրուած են, մասնաւորաբար Դամասկոս եւ Լիբանան, ուր կրնան ապահով զգալ: Դեռ ուրիշներ կան, որոնք կ'ուզեն հեռանալ Սանճաքէն, բայց թշուառութեան եւ տնտեսական շահերու բերումով չեն կրնար հեռանալ:

Ճէպէլ Մուսայի — որ թրքական սահմանին ամէնէն մօտիկ շրջանն է — Հայերը շրջապատուած կը մնան իրենց խեղճ լեռներուն մէջ: Թիւով տասը հազարի կը հասնին եւ մեծ մասամբ զինուած են: Առեւտ մը ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին, որպէսզի զանոնք այլուր փոխադրեն, տակաւին դժբախտ միջադէպ մը չծագած իրենց եւ Թուրքերուն միջեւ:

Այս բանակցութիւնները ուղղուած արդիւնքին պիտի հասնի՞ն: Յայտնի չէ դեռ, բայց կը յուսացուի:

Ամէն պարագայի մէջ, միայն Հայերը չեն որ պէտք կը զգան Սանճաքէն մեկնելու: Ալէվիներն ու ուրիշ քրիստոնեայ տարրերն ալ այդ պէտքը կը զգան, թէեւ այս վերջինները սկսած են լեզու մը գտնել Թուրքերուն հետ:

Այս համաձայնութեան առաջին նշանները կը բացատրուին այն իրողութեամբ, որ քրիստոնեայ պաշտօնատարները կը պահեն իրենց պաշտօնը, մինչդեռ ալէվի եւ հայ պաշտօնեաները արձակուած եւ Թուրքերով փոխարինուած են: Պաշտօնազրկութեանց ցանկը կը շարունակուի ամէն օր, եւ կը սպասուի որ այլ եւս ոչ մէկ հայ եւ ալէվի պաշտօնեայ մնայ:

Թրքական զօրքերը հաստատուած են ամէն տեղ: Ծանօթ է թէ անոնց Սանճաք մտած ատեն համաձայնութիւն մը գոյացած էր, որով ընտրութիւնները լրանալուն պէս անոնք պիտի քաշուէին: Բայց ատիկա պարզ համաձայնութիւն մըն էր միայն: Սանճաքի մէջ ամէն ոք վստահ է որ Թուրք զինուորները հոն պիտի մնան ընդմիշտ:

100 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ նորէն ռմբակոծեցին Հանքէուն, սպաննելով 500 հոգի: Հինգշաբթի օր սպաննուած էին 1000 հոգի: Հարիւրաւորներ մնացած են փլատակներու տակ:

ՈՒՍՈՒՑՉԱՊԵՏ ԼԵՄԱՆ — ՀԱՈՒՓԹԻ ԵՒ ԻՐ "ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ԱՅԺՄ„ ԳԻՐՔԸ

Անկարելի է երախտագիտական ըզ-գացումով չհամակուիլ ներոպացի այն գիտուններուն հանդէպ, որոնք անաշխատ կերպով, հայ ժողովուրդին մշակութային բազմադարեան պատմութիւնը ուսումնասիրելու եւ անցեալը հետապնդելու աշխատանքին նուիրուած են:

Շարքին մէջ կը փայլին գերմանացի գիտունները մասնաւորաբար, որոնք վերջին հարիւր տարուան ընթացքին, մեր երկիրը ճանչնալու յողնութեան տուած են իրենք զիրենք:

Տխուր է հաստատել սակայն, որ գիտուններու այս շարքը նօսրանալ սկսած է եւ հետաքրքրութիւնը նուազած: Դժուար է հաւատալ, որ երբ-տասարդ սերունդ մը ի վիճակի պիտի ըլլայ, կամ հաճոյքը պիտի զգայ շարունակելու Պարրոտներու, Քարլ Ռօթերու, Մորից Վագներներու, Բուունչթերներու, Հաքսթհաուզէններու, Աբիխներու, Մաքվորտներու, Բէլքերու, Ռորպախներու, Լեփսիուսներու, Հիւպշմաններու, Միլլէրնե-

…

պատկառելի աշխատութիւնը, ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ԱՅԺՄ («Armenien einst und Jetzt»): Այս գործով ոչ միայն իր կատարած ճամբորդութեան մանրակրկիտ նկարագրութիւնը կու-տայ, այլեւ մանաւանդ լոյսին կը բերէ Հայաստանի եւ մեր նախահայրերուն վրայ կատարած պատմական հետազօտութիւններուն արդիւնքը:

Իր կեանքին մանրամասնութիւնները առ այժմ կը պակսին մեզի: Այս անգնահատելի երկասիրութեան հեղինակը, ընկերակցութեամբ Վալտըմար Բէլքի, երկրորդ անգամ ըլլալով (առաջին անգամ 1891ին) 1898-1899 տարիներուն, Հայաստան կ'այցելէ, Գերման Մերձաւոր Արեւելքի ընկերութեան միջոցներով, մասնաւորաբար ուսումնասիրելու Վանի Խալտեական-Ուրարտական մնացորդները եւ բեւեռագրական արձանագրութիւնները:

Առաջին հատորը լոյս տեսաւ 1919ին, Բ. հատորը 1926ին եւ վերջինն ալ 1932ին: Գործին ծաւալին ընդարձա-կութեան մասին գաղափար մը կազմե-

…

կը, այնքան գուրգուրանքով ու խանդավառութեամբ, կուտայ հայ ժողովուրդին, մասնաւորաբար Վանեցիներու բարքերը, ժողովրդական ասացուածքները, նախապաշարումները, Վիճակի, Վարդավառի եւ նախաքրիստոնէական ուրիշ սովորութիւններ, (փակագծի մէջ ըսենք, որ այս եւ ուրիշ գլուխներ անհրաժեշտ է հատորով թարգմանել եւ ժողովուրդին տալ ցուցնելու համար թէ օտարներն ինչպէս կը գուրգուրան մեր հազարամեակներու մշակոյթը ներկայացնող յատկանիշներուն վրայ):

Գ. հատորը մեծ մասով նուիրուած է Խալտիներու ծագման եւ անոնց մշակոյթին, ինչպէս նաեւ Բիւրուց Նահանջին Եփրատի եւ Ալաշկերտի հովիտներէն դէպի Տրապիզոն եւ Սեւ ծով: Կը յիշէ Կարնոյ մէջ իր այցելութիւնը Սանասարեան վարժարանին, տնօրէնը Սրտաձոր, եւ տեսակցութիւնը Գ. Արուլեանի եւ Ա. Խաչատրեանի հետ, եւ վերջինիս ընկերակցութեամբ ըրած ուղեւորութիւնը դէպի Եփրատի ակունքը:

Այս հատորին վերջին էջերը նուիրուած են ժամանակակից քաղաքական անցուդարձերուն, մանրամասն մէջբերումներով, փրոֆ. Լեփսիուսի եւ

…

(733-714 Ք. Ա.)»:

Այս հատորին մէջն է, որ հեղինա-

…

քանակով որոշ արժէք ունեցող հայ հեղինակներուն երկերը, հոդ չէ յաճախ նուազ գիտական ու քննական:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

…

բէ ամէնում ընկերացեր է իրենց վերելքներում եւ պրպտումներու ընթացքին:

Մ. Պ.

ՈՒԺԵՂ ԸԼԼԱԼ

Աոջի օր պատիւն ունեցայ նշանաւոր մէկու մը հետ տեսակցելու, ոչ թէ նախկին փաշա մը կամ վսեմաշուք մը, այլ մեծ պայքարող մը որ արդարացուած է այս յորձորձումը,— ամենադեղեցիկ միտքերէն մէկը որուն ծանօթացած ըլլամ: Քանի մը բարեկամներով կը խօսակցէինք ըղէ ըղէ, դասակարգային պայքարներու վրայ, ժողովուրդներու նկարագրին, անոնց տկարութեան, անոնց արժէքին վրայ եւ բնականօրէն տարուեցանք պարզապէս մարդոց նկարագրին վրայ խօսելու:

— Եթէ զաւակ մը ունենայիք, ի՞նչ գործ պիտի ուզէիք ընտրել անոր համար, հարցուցի:

— Կը խոստովանիմ որ, այդ բախտը չունենալով, տակաւին չեմ խորհած այդ ուղղութեամբ, բայց թերեւս իմ արհեստս տայի անոր. որովհետեւ հիմա արհեստ մը ունեցողին կոնակը գետին չի գար. եւ ամէն արհեստ լաւ է, պայմանաւ որ լաւ սորվին: Բայց եթէ կամքս կտակել հարկ ըլլար զաւկիս, սա երկու բառով պիտի ըսէի իրեն.— «Ուժեղ եղիր». եւ

…

դեռ պիտի կուրծ այն բանին համար որ կը հաւատամ թէ ճշմարիտ է եւ ուղիղ»:

Փոթորիկէն անդին մանաւանդ, երբ քամին կը սարսէ նաւը մինչեւ հիմերը, պաղարիւնը պահել, կառչիլ պատնէշին, կրկնապատկել կորովը եւ ըսել. — «պիտի յաղթես թերեւս կեանքիս, բայց ոչ կամքիս». կը պայքարիմ ու կը տեւեմ. ամէն բան ասոր մէջ է. փոթորիկները անցաւոր են:

Ուժեղ ըլլալ՝ կը նշանակէ նաեւ հաւատարիմ մնալ իր բարեկամներուն, դժնդակ ժամերուն, եւ հաւատալ անոնց երբոր ժողովրդականութիւնը լքէ զիրենք: Կը նշանակէ, կամովին կատարած իր գործերէն ոչ մէկը ուրանալ, ոչ իսկ անոնք որ սխալներ են եղած: Կը նշանակէ՝ ձախորդութեան մէջ՝ պայքարի նոր տարրեր, քաջութեան փաստեր գտնել:

Ուժեղ ըլլալ՝ կը նշանակէ մանաւանդ ըլլալ իր սիրածներուն կողքին, որպէսզի կարենան յենուլ վրադ, ապահով՝ թէ միշտ քու տեղդ պիտի գտնեն քեզ, ու վստահ՝ թէ պիտի մնաս, ինչ որ ալ ըլլայ, անոնց համար եւ անոնցմով:

Ուժեղ ըլլալ՝ կը նշանակէ իր ա-

…

ԱՐԱՄԱԶԴ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԺԱՌՍԷՆ ՏԸ ՖՐԱՆՍ…

ԹՈՒՐԷՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կանանչներով եւ ծաղիկներով, … դեղիններով ու դեղեակներով, … ու կամուրջներով աւելի նահանդ … է Թուրէնը:

Ֆրանսայի պարտէզը, ուր … Բագաւորներ եւ իշխաններ … պատմութիւն մը: «Ազնուական» … կիզները մեկնած են ու դղեակներ… հիմա, դամբարաններն են իրենց … հերուն եւ զարդարանքներուն:

Այս երկրորդ անգամն է որ կը … նեմ Թուրէնն: Այս անգամ ուրիշ … ծով մը: Քաղաքները քիչ թէ շատ … ման են իրարու, ինչպէս աշխարհի … գրեթէ բոլոր քաղաքները, … կամ նուազ կը յիշեցնեն իրար: … խարհի մէջ ամէն տեղ Թուրէն մը կայ ու Թուրէնի մէջ ամէն տեղ աշխարհի … մաս մը կայ:

Աշխարհի մէջ, ինչպէս Թուրէնի … Հայաստանն է որ բացակայ է. … նաւանդ Հայաստանը բնաւ չտեսած … դժբախտ Արմէնորդիին համար: … Հայաստանը տեսած եմ՝ դայն … ներուն աչքերուն մէջ միայն: …

ԿԸ ՆՆՋՈՒՈՒ յօդուածագիրները եւ թղթակիցները իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (128)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Տայեան գիտէր եւ եթէ գիմադրութեան պզտիկ փորձ մը կատարէին, Փիթըրն ու Սուլիմը տեղն ու տեղը պիտի սպաննուէին: Հնարաւորութիւն չկար ոչ կռուելու, ոչ ալ փախչելու. այնպէս որ ամուր կերպով բռնեց իր երկու ընկերներուն թեւերէն ու բռ-

…

անոր: Տայեան դժկամակութեամբ ընդունեց հրաւէրը եւ թոյլ տուաւ որ զէնքը առնէն ներս առաջնորդէր: Ներքինին նշան մը ըրաւ զինուորներուն որոնք իշխանին հետեւեցան՝ հրմշտկելով երկու Անգլիացիները. իրենց ետեւէն կուգային Քազըմն ու երկու

…

լայն յենարանով, կը հաստատէին թէ անիկա Ներքինիին առանձնարանն էր:

Իշխանը Տայեան առաջնորդեց դըրան քով դրուած բազկաթոռ մը. միւսները շարուեցան պատին տակ: Յետոյ ինքն ալ դրասեղանին եզերքին վրայ նստաւ: Լաւագոյն տրամադրութեան մէջ էր այդ պահուն, որովհետեւ Ներքինիին նայեցաւ ու ըսաւ.

— Քաղըմ, կրնաս նստիլ…

Փիղի մը չափ յաղթանդամ ստրկականապետը խոնարհութիւն մը ընելով բազկաթոռին գիրկը նետուեցաւ:

— Խուզարկեցէք եւ նայեցէք թէ զէնք ունի՞ն, հրամայեց Ալի Լազեւրուն:

Զինուորները կոշտ ու կոպիտ խու-

…

(Տար.)

... մի դիւրին ու մեծ մէջ : Դառնալ լոյսի մը չորքը · աՀա՛ իմաստին գեղեցկու- թիւնը : Ո՛րքան դիւրին է դարձնել բթեւութիւն մը կամ բան մը դար - ձնել դէպի անկում գլորելով : Հայեր կան որոնք իբրեւ բովանդակութիւն միայն քանի մը Հազար Փրանք ունին եւ իրենց քիթը գետնաքած իրենց գըլ- խուն վրայ, կը վազեն սրահէ սրահ, աղաաբարար դառնալու համար : Ա- նոնք ուրիշ որեւէ գործի մէջ կաղ կրկտներ են :

Թշնամիները գրաւեր են Հայաստա- նը ու ամէն օր բերդ մը կը գրաւեն մեր ցեղային ինքնութիւնէն, որ կը մը- նայ Հայաստանէն դուրս, ամէն օր պարտէզներու դերեզմանատան մէջ խումբ մը կ'իյնայ մեզմէ : Իսկ մենք դրաւեր ենք տգիտութիւնը, այլանդա- կութիւնը ու մանաւանդ չանաութիւ- նը : Կը դառնանք պարտէզներու Հորե- րուն, փոսերուն եւ անդունդներուն շուրջը, ապուշի ինքնագոհութեամբ :

— Այս ինչ՛ր կը մտածէ Թուրքն - եան պարտէզներու խորունկ Համդար- տութեան ու գեղեցկութեան մէջ : Այս ինչ՛ր կը մտածէ հիւանդ մը որ մութ վէրք մը ունի իր մէջ :

Այսպէս բսուի Հաւանաբար :

Բայց ներքին Համդարտութիւն դո- յութիւն ունի՞, երբ մարդ իր մէջ Հո- յը ե՞րբ ունեցեր է ամբողջական խաղ- դի մը որբը ունի : Արմենական Ա խաղութիւն : Ե՞րբ բացակայեր է իր ժպիտին ներքեւ տխրութեան ամպը :

Ու մանաւանդ երբ այդ արմենական Հայը գրող է, ուսուցիչ է :

Երբ իր մորթին վրայէն իր ազգա - կիցներուն, ամէն տեսակին, ընծայ - բը ակած է :

Երբ մանաւանդ տեսած է իր աշա- կերտներուն եւ աշակերտուհիներուն ոտնմաս, պիկին պարելը, արմենական չունչին աղտոտ պղպջակ դառնալը, դառնալը · · ·) :

Թուրքը ո՛վ, վէրքեր փակողը ո՛վ · Ցաւերն ու վէրքերը ծաղիկներով, պարտէզներով եթէ կարելի ըլլար փա- կել :

Դարունը ներսէն պէտք է սկսի : Ներսէն սկսի ու երթայ միանալ Հայ- րենի գարուններուն :

Թուրքնի գիւղակներուն եւ եկեղե - ցիներուն դրան առջեւ մենք խորթ գա- ւակներ ենք : Գիւղակներուն, եկեղե - ցիներուն եւ պարտէզներուն դռները բաց են, կը կարծենք : Իրականին մէջ անոնք Հազար անգամ փակ են մեր առջեւ : Սեփական տանար չունեցող- ները միշտ օտար գրախաններէն, օտար պաշտամունքի տուներէն, օտար պա - լատներէն դուրս պիտի մնան Հոգիով : Կ'ըսեն թէ Հոգին մարմինին գերին է : Կը տարբերի ազգէ ազգ ու մարդէ մարդ մանաւանդ : Մարդիկ կան որ իրենց Հոգիին գերին ըրած են մար - մինը : Երանի՛ ներդաշնակութեան մեծ հուսաւորներուն : Գերութիւնը կայ սակայն : Տարբեր տարբեր ձեւերով, ամէն խաւի ու խումբի մէջ : Թող ա - մէն ոք վառէ իր Հոգիին ճրագը ու փնտռէ իր մէջ տուայտող կամ Հեշ- տացող գերին :

Ամէն ոք իր մէջ ու արեւուն տակ պէտք է պարտէզ մը եւ տնակ մը ու- նենայ, ամէն ազգ իր մէջ ու արեւուն տակ պէտք է սեփական աշխարհ մը ունենայ որ մասամբ չքանայ գերու - թիւնը :

Որ աշխարհը ըլլայ պարտէզներու եւ ամարանոցներու չարան, ինչպէս Ամ- պուաղէն Թուր երկարող ճամբան է :

Որ ամէն կողմէ լոյսի ողողում ըլ- լայ, ինչպէս արեւը ողողած է Թու - րէնը :

Ես գրախտագուրկ, տնագուրկ, Հո- ղագուրկ, եւ անիշխանական գերի, ի՞նչպէս նախանձով ու ցաւով չդիտեմ Թուրէնեան պարտիզաշխարհը :

Ես ի՞նչպէս Հիւանդութիւն ու վէրք դարմանեմ երջանկութեան տունին մէջ :

Անշուշտ այստեղ ալ ցաւեր կան : Այդ ցաւերը սակայն չափազանց բախ- տաւորութեան բշտիկներն են : Այդ ցաւերը փոքրամասնութիւն են :

Այստեղ Հասարակաց մեծագոյն մը- տահոգութիւնը օդին շատ տաք ըլլա - լըն է :

Աշխարհները իրարու մօտ են ու հետ- զհետէ աւելի կը մօտենան : Ե՞րբ սա - կայն Հոգիները պիտի մօտենան իրա- րու, ե՞րբ պիտի սկսին քաղաքները ներքինով նմանիլ իրարու :

Ե՞րբ Հայկական Թուրէն մը վեր պիտի բարձրանայ մեր Հայրենի լեռ - ներէն :

ՆՇԱՆ ՓԻՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԷՔԵԱԹ

— · —

ԽՄԲ · — Թէհրանի Ալիէք ատենէ մը ի վեր Թարգմանութիւններ կը Հրա - տարակէ Սաադիի Հէքեաթներէն : Նմոյշ մը, ստորեւ. —

Լսել եմ, որ մի արքայազն կարճա- Հասակ էր ու վտիտ, իսկ միւս եղբայր- ները բարձրաՀասակ ու գեղեցկադէմ : Մի անգամ Հայրը արՀամարՀանքով ու զզուանքով նայեց նրան · որդին ուշի - մութեամբ ըմբռնեց այդ վերաբեր - մունքի իմաստը եւ ասաց ·

-- Ո՛վ Հայր, կարճ խելօքը աւելի լաւ է, քան երկար յիմարը · սխալ է կարծել, որ ամէն բան մեծ էլ արժէք կ'ունենայ, ոչխարը մաքուր է, իսկ փիղը գիակի պէս նեխած :

Սինա լեռը փոքրագոյնն է լեռներից,
Բայց Աստծոյ մօտ սիրելի է բոլորից :
Դու լսե՞լ ես թէ պղեօք խելօք - նի- հարը մի օր
Ինչ է ասել մեծամիտ մի յիմարի հաս- տափոր ·
«Արաբական նժոյգը, թէկուզ նիհար տեսակի,
Մի գոմ լիքը էշերից ե՛ւ ընտիր է ե՛ւ յարգի» :

Հայրը ծիծաղեց, պալատականները հաւանութիւն տուին, իսկ եղբայրնե - րը ներքուստ վիրաւորուեցին :

Քանի որ մարդ իրեն խօսքը դեռ չի ասել,
Նրա մասին — լաւ է թէ վատ — ճիշդ չէ դատել ·
Մի՛ կարծիր, որ ամէն պուրակ դա - տարկ լինի,
Գուցէ այնտեղ անեղ վագրը քնած լինի :

Լսել եմ, որ Հարեւան ուժեղ Թշնա- միս կուռի դուրս եկաւ այդ Թագա - ւորի դէմ եւ երբ երկու բանակները իրար Հանդիպեցին, առաջինը, որ դէ- պի ռազմադաշտ խոյացաւ, այդ տղան էր եւ նա ասաց ·

Նա չեմ, որի թիկունքը կռւի պահուն դու տեսնես,
Նա եմ, որի գլուխը արիւնի մէջ կը գտնես ·
Իր արեան հետն է խաղում կռւում ռազմիկն առնաբար,
Իսկ բանակի արեան հետ՝ կռւից փախ- չողն ապիկար :

Այս ասելով, նա յարձակեց Թշնա- մու բանակի վրայ, գետին գլորեց նրա մի քանի գլխաւորներին եւ երբ Հօր մօտ վերադարձաւ՝ խոնարհութեամբ գետինը Համբուրեց եւ ասաց ·

Իմ մարմինը, ո՛վ մարդ, փոքր է թը- ւում քեզ ·
Քաջութիւնը կոպտութեան մէջ չփնտ- ռես ·
Նիհար ձին է կռւի պահուն պիտանի,
Ոչ թէ կովը պարարտացած, ընտանի :

Ասում են, որ Թշնամու զօրքը ան - Համար էր, իսկ սրանցը քիչ եւ սկսել էին փախչել · այդ ժամանակ արքա - յազնը կոչ արեց զինուորներին եւ գո- ռաց ·

-- Ո՛վ տղամարդիկ, կռուեցէ՛ք, որպէսզի ստիպուած չլինէք ձեր կա - նանց զգեստները Հագնելու :

Կոչից ոգեւորուած՝ զինուորները քաջութիւն ստացան, յարձակում գոր- ծեցին եւ ինչպէս լսել եմ, նոյն օրը յաղթեցին Թշնամուն :

Թագաւորը գրկեց նրան, Համբու - րեց գլուխն ու աչքերը եւ ամէն օր ա- ռաջ էր քաշում, մինչեւ որ դարձրեց իր պաՀաժառանգը :

Եղբայրները նախանձից թոյն լցրին նրա կերակրի մէջ, քոյրը իր սենեա - կից նկատեց եւ պատուՀանը ամուր խփեց :

Տղան Հասկացաւ, ձեռքը Հեռացրեց կերակրից եւ ասաց ·

-- ԱնՀնար է, որ արժանաւորները մեռնեն եւ անարժանները նրանց տեղը գրաւեն :

Բուի հովանին մի՛ ընտրիր դու քեզ ապաստան ու յոյս,
Աշխարհում եթէ չլինէր երբեք փիւնի - կը թէկուզ :

Հօրը այդ մասին իմացրին, նա կան- չեց եղբայրներին, լաւ յանդիմանեց նրանց, ապա իւրաքանչիւրին մա - յատկացրեց իր երկրից, որպէսզի վերջ տայ սանձարձակութեան ու վէճին :

Աստծոյ մարդը երբ մի հացի կէսը ուտի,
Միւս կէսն էլ աղքատներին կը նւիրի,
Թագաւորը երբ մի երկիր կը գրաւի,
Պէտք է նորը գրաւելու տենչով տառ - ապի :

Բնագրից Թարգմ · Ա ·

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԱՅՐ ՏՕՆԸ

Օգոստոս 15ի տօնը մէկն է Մարիամ Աստուածածնի նուիրուած բազմաթիւ տօներէն, սկիզբները Dormition կոչ - ուած, որովհետեւ կ'ընդունուէր թէ Մարիամ չմեռաւ, այլ քնացաւ՝ եր - կինք փոխադրուելէ առաջ, ետքէն՝ Assomption (վերափոխում, այսինքն եր- կինք փոխադրուած կամ երկրէն ան - ցած երկինք թարգմանելով transitus Mariae լատիներէն բացատրութիւնը) :

Ըստ աւանդութեան, Յիսուս իր մայրը յանձնած էր Յովհաննէս ա - ռաքեալին, որ գայն Եփեսոս տարաւ, Այնտեղ ալ մեռաւ Մարիամ, որու գե- րեզմանին վրայ հիմնուեցաւ, իր ա - նունով, եկեղեցի մը : Ուրիշ աւան - դութիւն մը Մարիամի մահը կը դնէ Երուսաղէմի մէջ : Այսպէս ասորական եւ յունական թուղթերու մէջ կը պատմուի թէ Յիսուսի երկինք Համ - բառնալէն երկու տարի վերջ Հրեշտակ մը երկիր իջաւ եւ Մարիամի հաղոր- դեց թէ երեք օր վերջ երկինք պիտի փոխադրուի : Արդէն Մարիամ խըն - դրած էր իր զաւկէն, որ երեք օր ա- ռաջ լուր տրուի իր երկրային կեան- քին վախճանը : Մարիամ ուզեց ծոմ պահել եւ Հսկում կատարել երեք օր, ընկերակցութեամբ Յովսէփ Արիմա - թացիին եւ առաքեալներուն, որոնք դժբախտաբար Հեռու կը գտնուէին Ե- րուսաղէմէն : Այսուհանդերձ լուրը կը Հասնի եւ առաքեալները, ամպե- րու վրայ հեծած, կուգան Երուսա - ղէմ : Կիրակի, օրուան երրորդ ժա - մուն, Յիսուս վար կ'իջնէ երկինքէն, չըջապատուած՝ Հրեշտակներով, ու կ'առնէ երկինք կը փոխադրէ մօրը Հո- գին, մինչ առաքեալները, ամբողջ ժամ մը կ'երգեն, յետոյ մարմինը կը տանին թաղելու Յովսափաթի ձորին մէջ : Ցանկարծ երկնային լոյս մը կը պաշարէ դիրենք ու գետին կը փռէ : Այդ պահուն կը տեսնեն որ Մարիամի մարմինը երկինք կը բարձրանայ յամ- րաբար : Թովմաս առաքեալ, որ Հե - ռու երկիր կը գտնուէր, տակաւին նոր կը Հասնէր Երուսաղէմ՝ ամպի մը վը- րայ հեծած : Ջիթենեաց լերան վերեւ տեսնելով որ Մարիամ երկինք կը բար- ձրանայ, աղաչանք կը պոռայ, երբ Մարիամ իրեն կը նետէ գօտին, որով առաքեալները կապած էին իր մարմի- նը : Ամպէն վար իջնելով, Թովմաս իր ընկերները կը գտնէ Յովսափաթի ձո- րին մէջ, Մարիամի գերեզմանին առ- ջեւ, որ պարապ կը մնար :

Ուրիշ աւանդութեան մը Համա - ձայն, առաքեալները երկրագործական տօն Հաստատեցին Մարիամ Աստուա- ծածնի վերափոխման օրը, երբ երկ - րի բերքը կը Հասուննայ եւ Հունձքը կը սկսի, — գաչտերէն ու պարտէզ - ներէն եկեղեցի կը փոխադրուէր այ - նուհետեւ Հունձքը կամ քաղը, եւ քա- Հանան կ'օրհնէր, որպէսզի կայծակը չզարնէ եւ արշաւը չմնայ :

Այս աւանդութիւնը, որու ծագումը կը Հասնի մինչեւ հեթանոսական քա- ղաքակրթութեան օրերը, քրիստոնէու- թենէն վերջ զանազան ձեւեր առաւ ա- մէն երկրի մէջ, — ատոնց նկարագը- րութիւնը յաջորդ անգամ

ԳԻՒՏԵՐՈՒ ՄՆՈՒՆԴԸ

—) «Թան» վերջերս բացաւ Հետաքրք - րական Հարցարան մը, ուր կը ներ - կայացուին արդի մեծագոյն գիտնա - կաններուն կարծիքները թէ ինչպէս կը կատարուին գիւտերը, Հոգեբանա- կան կամ մեքենական ի՞նչ յատկանիշնե- րով :

Տարիներէ ի վեր, Հայաստանի մէջ եւս գոյութիւն ունի «գիւտարարնե - րու» կազմակերպութիւն մը՝ քաջալե - րելու համար օժտուած բանուորներու հնարամտութիւնը : Ատիկա փորձ մըն է օգտագործելու զանգուածին մտա - ւորական շնորհները, այն համոզու - մով թէ գիւտը ծաղիկ մը չէ որ կը բուսնի միայն մտաւորական բարձրու- թիւններու վրայ, այլ յաճախ խոնարհ ու համեստ ուղեղ մը — ինչպէս եր - բեմն պարզ պատահար մը — կրնայ ծնունդ տալ չափազանց կարեւոր եւ մեծ գիւտի մը : Արդարեւ, Հայաստա- նի մէջ, այս վերջին տարիներուն, օժտուած բանուորներ այնպիսի գիւ - տեր ըրին, որմէ աշխատանքը նպաս- տաւորուեցաւ որոշ չափով :

Այսպէս չաՀեկան են «Թան»ի Հը- րատարակած տեսութիւնները այս Հարցին մասին : Այսօր կուտանք Տոքթ · Թուլուզի տեսութիւնները :

Տոքթ · Թուլուզ ծանօթ Հոգեբոյժ մըն է, հիմնադիրը մտային հիւան - դութեանց Անրի Ռուսէլ հիւանդանո- ցին եւ կենսա - տիպարաբանական ըն- կերութեան :

— Մեծ հետաքրքրութեամբ կը հե - տեւիմ «Թան»ի Հարցարանին, կ'ըսէ Տոքթ · Թուլուզ : Դիտեցի որ գիւտը խորհուրդ մը կը Համարուի շատերու կողմէ : Ըմբռնելու համար թէ ինչ է գիւ- տը, ի՛նչ ձիրք անհրաժեշտ է գիւտ ընելու համար, պէտք է ուսումնասի- րել այն անձերը, որոնք օժտուած են այդ ձիրքերով, ու քննել թէ ինչպէս նոր բաներ կը գտնեն :

Բժշկական ասպարէզիս սկզբնաւո - րութեանս՝ շատ զբաղեցայ Հանճա - րին եւ խենթութեան յարաբերու - թեամբ : Անդրեյի արտակարգ կամ բա- ցառիկ ձիրքերով օժտուած մտաւո - րականներէ, որ թոյլ տան զիրենք են- թարկել առարկայական բժշկա - Հո - գեբանական քննութեան մը : Այսպէս, քննութեան առի վիպագիր Էմիլ Զօ - լան, քանդակագործ Տալուն, մաթե - մաթիկոս Ա · Փուանքարէն, քիմիա - գէտ Պերթըլօն, — իմ այս քննութիւն- ներուս կ'օժանդակէին Մանուվրիէ՝ մարդաբանական, Պոնիէ՝ լսողական, Ա · Պինէ՝ Հոգեբանական Հարցերու մէջ :

Դժբախտաբար կլիման ստեղծուած չէր տակաւին եւ իմ փորձերս յետոյ տարուն կանխաՀասութիւն մը ցոյց կուտային : Այսօր արդէն զանազան կազմակերպութիւններ կան, որոնք կը զբաղին այս Հարցերով : Նշանա - ւոր մարդոց ուղեղները քննութեան առարկայ են մանաւոր ուսումնարան- ներու մէջ, — ինչպէս Լէնինի ուղեղը՝ Պերլինի կաճառին մէջ : Բայց պէտք է որ ողջ մարմիններն ալ քննութեան ա- ռարկայ դառնան գիտական Հաստա - տութիւններու մէջ : Պէտք է կենսա - տիպարաբանական քննութեան ենթար- կել գիւտարարները Հաւաքական ձե - ւով, առանց մոռնալու անՀատական պայմանները : Հանճարեղ երաժիշտ մը, բեղուն գիտնական մը, տաղան- դաւոր գրագէտ մը կը ներկայացնեն Հոգեկան նիւթ մը, որուն ուսում- նասիրութեամբ կարելի է ձշդել երե - ւոյթներու կապակցութիւնը :

Ուսումնասիրելէ վերջ գիւտարար - ներու տիպարաբանութիւնը, կարելի կը դառնայ ճշդել թէ միտքի մեթո - տո՞վ աշխատանքի մը արդիւնքն է գիւտը, թէ պատահ եւ ենթաներ գոր - ծօնէութեան : Թէ մասնագիտական պատրաստութի՞ւն մը անհրաժեշտ է, թէ բնածին յարմարութիւն մը, որմէ ծնունդ կ'առնէ գիւտը : Այս Հարցին մասին գիտնականի մը կարծիքը տար- բերութիւն չունի այն կարծիքէն, զոր կը յայտնէ Հարիւրամեայ ծերունի մը երկարակեցութեան մասին : Եր - կուքին ալ կարծիքը արժէք չի ներ - կայացներ : Դիւզանի կին մը կրնա՞յ մի- թէ բացատրել կենսաբանական պայ- մանները այն հմայքին, զոր կը ճառա- գայթէ իր շուրջը :

Պէտք է ընդունիլ որ գիւտը կը ներ- կայացնէ երկու կարեւոր տարրեր, — գիտակցական տարր եւ քմայք : Վեր - ջին տարրը իր մէջ ներկայացնելուն Համար է որ մարդիկ բնականէն դուրս երեւոյթ մը Համարած են գիւտը, ինչպէս Հանճարը :

Այդ ընդհանուր գաղափարը շատ կը յիշեցնէ բնական երեւոյթներու մա - սին նախնական ժողովուրդներու ըմ - բռնումը, որմէ ծնունդ առաւ կրօն - քը, կամ միջնադարեան ժողովուրդ - ներու Հասկացողութիւնը խենթերու մասին, որոնք գիւաՀարներ կամ ոգի- ներէ ներշնչուած էակներ կը Համար- ուէին : Արդ, Հանճարը եւ գիւտը պէտք է դնել բնական եւ ոչ թէ արտա- բնական երեւոյթներու կարգը, լաւ Հասկնալու Համար զանոնք : Եւ վեր - ջապէս, պէտք է ղեկավարել գիւտը, այսինքն աւելցնել անոր գիտակցական տարրին գերակշռութիւնը, առանց բոլորովին զրկելու աղատութենէն, որ անհրաժեշտ է գիւտարարին :

Կրնանք, այս ձեւով, երեք կարգի բաժնել գիւտարարները, — փրոֆէ - սէօրները, որոնք լայն գիտութիւն ու- նին, հետեւաբար նուազ ինքնատիպ են, որոնց միտքը բանտարկուած է ի- րենց սորված վարդապետութիւննե - րուն մէջ : Գիտնականները, որոնք ե - րեւոյթներու, գաղափարներու, երազ- ներու, տեսիլներու, նորութիւններու սիրահարներ են, որոնց մէջ պէտք է փնտռել մեծագոյն գիւտարարները : Գործաւորները, որոնք ամէն օր հա - զորդակցութեան մէջ են դժուարու - թեան հետ, որուն պիտի յաղթեն տար- բեր ճամբաներ գտնելով : Ինչպէս կը տեսնուի, մասնագէտը չէ որ գիւտ կ'ը- նէ, այլ այն որ ներշնչուած է ընդուն- ուած սխալներէն դուրս աղատու - թեամբ մը : Մի՛ մոռնաք որ Փասթէօր բժիշկ մը չէր, բայց հիմնովին յեղա - շրջեց բժշկութիւնը, բժիշկները առաջ- նորդեց նոր ուղիներու մէջ, անոնց տալով փրկութեան մեծագոյն զէն - քը :

ԱՐՁԱԿ ՏՈՂԵՐ

— • —

ԵՐԵՒԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Զար ու խենդ Հով մը կ'ուղէ քղանց - քըդ Հովանոցի պէս բանալ ու դուն զող եկած, կ'աճապարես ծածկել զիրդ- բումբերդ :

Զուր է ճիգդ : Եթէ ես ցանկամ տես- նել ինչ որ դուն չես ուզեր, երեւա - կայութիւնս կը քալեցնեմ Հաղուստիդ տակէն :

Եթէ արգիլես մատներուս խաղտան- քը յորդ կուրծքիդ վրայ, ես կրնամ, առանց քեզի Հայելու, քու ձինա - թոյր ստինքներուդ ողկոյզը քամել :

Ինչքան կ'ուզես գոցուէ, զո՛ւր է : Ես կրնամ աչքերս խուփ, քու մերկ ու չքեղ մարմինդ դիտել ու գինովնա՛լ :

Ինչ որ աչքերէս կը ծածկես, չես կրնար քողարկել երեւակայութենէս, որ աւելի յստակ եւ աւելի պայծառ կրնայ տեսնել ամէն բան :

ԱՄՈՒՐԻՆ

Մեղուն կը թռչի ծաղկէ ծաղիկ ու նեկտար կը ծծէ :

Գարունները կ'անցնին, բայց մեղրը ո՞ւր է :

Տարիներ վերջ, լքուած բոյրերն, սպառած, քամուած, կրակը մարած, ման կուգայ ան՝ անտուն, անուէր :

Իր արիւնը պիտի չըլլի ուրիշ երա - կի մը մէջ, ու պիտի վերջանայ Հո - գին տակ :

Ան նմանեցաւ ծառի մը՝ որ բացած էր ծաղիկ, բայց խարեց ու պտուղ չը - տուաւ :

Նմանեցաւ մշակի մը՝ որ անվերջ վարեց, ակօսեց, ցանե՛ց, բայց երբեք, երբեք չՀնձեց իր առատ քրտինքին վաստակը :

Նմանեցաւ օրուան մը՝ որ ալ արե - ւածագ պիտի չունենայ :

Օ · ՋԱՐՄՈՒՆԻ

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Նոր շարք մը կազմուեցաւ, երրորդ մը, չորրորդ մը եւ իւրաքանչիւրին՝ գնդակի մը սուր շեշտը կը պատէր օդերքը, սպաննուած տղոց մարմին - ները կ'իյնային անօգնական աջ ու ձախ գետին, կը դողդողջէին եւ կը լքէին, քիչ մը վերջը իրենց ընկեր - ներուն մօտ անդունդ գլորելու Հա - մար :

Հինգերորդ կարգը կազմուած էր, երբ զինուոր մը Հրաման բերաւ եւ յանձնեց զայն Հսկողութիւնը վարող Թուրք սպային : Սիրանոյշ կրցաւ տես- նել, թէ ինչպէս սպան բացաւ Հրամա- նը, կարդաց եւ ընդունած ըլլալուն Համար թուղթ գրեց : Յետոյ Հրաման մը արձակեց : Զինուորները եռ քաշ - ուեցան տղոց խումբէն եւ անոնց շուրջ օղակ մը կազմեցին :

Քիչ ժամանակ վերջ տղոցմէ թափոր կազմելով տարին :

Սիրանոյշին մօտ կեցող պահակնե - րուն ըսածին նայելով, Հրաման եկած էր խնայել տղոց եւ իբրեւ ձերբակալ - ուած տանիլ ուրիշ քաղաք մը : Թր - քական դպրոցներու մէջ իբրեւ մահ - մետական դաստիարակելու :

Օրը երթալով տաքցաւ : Կէս օրուան ժամը կ'այրէր կը մրկէր անհովանի երկինքի մը տակ պառկող կիներն ու աղջիկները : Անոնցմէ ոմանք իրենց ոսկիներուն շնորհիւ յաջողեցան պա - տառ մը Հաց եւ պուտ մը Ջուր ստա - նալ Թուրք զինուորներէն : Շատերը անդգայացած էին, ուրիշներ կը պո - ռային տենդաՀարներու պէս, եւ ա - մէնքը առ Հասարակ բոլորովին ու - ժասպառ ինկած էին յուզումէն, մա- Հաշշուկ անձկութենէն քնատ, անօթի եւ ծարաւ :

Միջօրէի ընթացքին տարուեցան դէպի Հովիտը եւ պարտէզ մը, բեռ - նաւորուած իրենց գոյքերով : Կային որոնք չէին կրնար քալել եւ կը կրթ - նէին իրենց դժբախտութեան մէկ ըն - կերուհիին : Պարտէզ Հասնելով, գրե- թէ ամէնքն ալ ճարահատ գետին ին - կան, եւ իրիկնամուտին հազիւ կեան- քի պէս բան մը եկաւ թշուառ ուժաս- պառ կիներուն մէջ, որոնք, որքան որ կարելի էր, Հոս կամ Հոն մերկ Հողին վրայ տեղ մը գտան նստան :

Անկէ քիչ մը առաջ, Սիրանոյշ եւ Լուսաբեր Կրապովիչ կանչուեցան, եւ երկու զինուորներու Հսկողութեան տակ Հրամանատար սպային տաղա - ւարը տարուեցան :

Սպան մինակ նստած էր թուղթե - րով ծածկուած սեղանի մը առջեւ : Երբ ներս մտան, հազիւ աչքերը վեր առաւ, այլ կը շարունակէր ստորա - գրութիւն դնել իրեն առջեւը դիզուած Հրամանագրերներուն, Հրահանգներուն եւ տեղեկութիւններուն տակ :

Վերջապէս գաղրեցաւ աշխատան - քը : Թուխ թաղիքէ գլխանոցով, գն - դապետի մաշած Համազգեստին մէջ, Ֆուատ պէյ ամուր մը եռեւ գնաց կրթնեցաւ իր աթոռին եւ երկու աղ - ջիկները դիտեց ուշադրութեամբ :

Ձեռքով զանգակի մը զարկաւ, եւ ներս մտնող իր սպասեակ զինուորին նշան մը ըրաւ սեղանին վրայ դիզ - ուած թուղթերը վերցնելու : Յետոյ, Հրամայելու վարժ խիստ ձայնով մը ըսաւ ·

«Կը լսեմ որ ձեզմէ մէկը Սիրանոյշ Զուհաճեանը պիտի ըլլայ · ո՞րը» :

Սիրանոյշ քայլ մը առաջ գնաց :

«Ես : Ի՞նչ է իմ յանցանքս : Ինչո՞ւ ձերբակալուած եմ» :

«Եւ միւսը Վրացուհի մըն է : Ասի - կա ի՞նչ կ'ընէ Հոս : Թուրքերէն կը խօ- սի՞», Հարցուց առանց Սիրանոյշին ը- սածին անդրադառնալու :

«Ոչ, բայց կը Հասկնայ : Բայց իմ Հարցումիս պատասխան մը կը խնդ - րեմ : Ինչո՞ւ բռնուած եմ», ըսաւ նորէն Սիրանոյշ Հանդարտօրէն :

Ֆուատ պէյ սաթէ Համրիչին հետ կը խաղար :

«Հոս դուն պատասխան պիտի տաս, ոչ թէ ես : Եթէ ես քու անունդ դիպ- ուածով ծանօթ եղած չըլլայի, Հոս չէիր ըլլար հիմա» :

Լուսաբեր Կրապովիչ քայլ մը ա - ւելի մօտ եկաւ եւ մինչեւ որ Սիրա - նոյշ ուզեց արգելք ըլլալ, ան արդէն Սալահէտտինի զրութիւնը սեղանին վրայ դրաւ :

Ֆուատ պէյ առաւ զայն եւ ուշա - դրութեամբ կարդաց : Յետոյ եռ տը- ւաւ եւ մանրադիտին կը նայէր մէկէն միւսը :

«Ձեզ Կ · Պոլիս պիտի ղրկեմ : Դուք Վան գտնուեր էք, լսածիս նայելով : Ինչո՞ւ Համար» :

«Ազգականիս Յովհաննէս Մարտիկը ազատելու Համար, զոր ապստամբնե - րը ձերբակալած էին», պատասխա - նեց Սիրանոյշ

«Եւ այս Մարտիկը ո՞ւր է հիմա» :

«Ձեմ գիտեր : Հաւանաբար մեռած է · Վերջին յարձակումին ատեն կը կռուէր» :

Գնդապետը լռեց պահ մը :

«Ո՞վ է այս Փիւսկիւլճեանը, որ ձեզ մատնած է» :

Սիրանոյշ կը վարանէր : Ի՞նչ պա - տասխանէր : Վերջապէս ըսաւ · —

«Փիւսկիւլճեան Հայ մըն է : Ասկէց աւելի բան մը չեմ գիտեր անոր մա - սին» : Սիրանոյշ գիտէր որ ան ձեր- բակալուած էր եւ բոլոր միւսներուն բախտակից պիտի ըլլայ : Այլ եւս ին - չո՞ւ ծանրացնէր անոր յանցանքը :

«Այդպէս, անոր մասին ուրիշ բան չե՞ս գիտեր», կրկնեց գնդապետը, խիստ մը նայելով անոր :

Սիրանոյշ պատասխան չէր տար, այլ լուռ առջեւը կը նայէր :

«Ան ալ քեզի պէս Պոլիս պիտի տար- ուի» :

«Ես Պոլի՞ս : Ո՛չ : Կ'աղաչեմ, եւ ի- րաւունք ունիմ աղաչելու, ես Պոլիս չեմ ուզեր երթալ, այլ մնալ իմ Հայ - րենակիցներուս քով : Կ'աղաչեմ որ անոնց հետ տեղահան ըլլամ», ըսաւ Սիրանոյշ :

«Տեղահա՞ն : Դուք տեղահան պիտի չըլլաք : Ձեզի ուրիշ բնակութիւններ, բնակելու վայրեր ցոյց պիտի տրուին : Աքսորի կամ տեղահանութեան խնդիր չկայ» :

«Լա՛ւ, ես ալ ուրիշներուն հետ կ'եր- թամ, ասոր Համար է աղաչանքս : Տա- րիներէ ի վեր միացեալ Անատոլուի մը Համար տարած աշխատանքս ան - շուշտ իրաւունք կուտայ ինծի յուսա- լու որ այս աղաչանքս պիտի ընդուն - ուի» :

Ֆուատ պէյ անգամ մըն ալ կարդաց իրեն առջեւ գտնուած շրջաբերակա - նը : Յետոյ ձեռք առաւ Հեռագիր մը որ սեղանին մէկ անկիւնը կը գտնը - ւէր :

(14)

Թարգմ · ԵՏԱՆ ·

ՌՈՒՍԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՋԻՆԱԴԱԴԱՐԸ

Օգոստ. 12ին պաշտօնապէս ստորագրուեցաւ ռուսեւճափոնական զինադադարը, որուն տրամադրութիւնները ծանօթ են արդէն: Այս առթիւ Ճափոնի արտաքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Չանկուֆէնկի կռիւներուն հետեւանքով սպաննուած կամ վիրաւորուած են 3000 Ռուսներ, իսկ Ճափոնցիները ունեցած են 300 մեռեալ եւ 600 վիրաւոր: Անյապաղ պիտի կազմուի խառն յանձնաժողովը, ճշդելու համար սահմանագիծը, ինչպէս եւ կարգադրելու զանազան խնդիրներ:

Ստորագրութեան մելանը հազիւ չորցած, նոր միջադէպ մը ծագեցաւ, այս անգամ Սախալէնի մէջ, (Վլատիվոստոկի հիւսիսային - արեւելեան կողմը, հայ յեղափոխականներու երբեմնի աքսորավայրը), որ գրեթէ հաւասար բաժին - ներով կը պատկանի Խ. Միութեան եւ Ճափոնի):

Ճափոնական զեկոյցին համաձայն, խորհրդային սահմանապահները կրակ բացած են Ճափոնի շրջիկներու վրայ, որ կը գտնուէր երեսփոխանի մը առաջնորդութեան տակ: Շրջիկներէն մէկը վիրաւորուած է:

** Զինադադարին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը հարիւրաւոր Քորէացիներ վերադարձան իրենց տուները, որոնց մեծ մասը քանդուած են, անպատսպար ձգելով թշուառ ժողովուրդը: Ճափոնի հրամանատարը զինադադարին առթիւ գովեց խորհրդային զօրքին քաջութիւնը եւ կորովը, միեւնոյն ատեն պանծացնելով ճափոնական բանակը «որ դիմադրեց հարիւրաւոր հրասայլերով, օդանաւերով եւ թնդանօթներով սպառազինուած հակառակորդի մը յարձակումներուն»:

Գերմանական ռազմափորձերը մէջտեղ ահաւորութիւն կը պատճառեն

Մեծ պատերազմին սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Գերմանիա ձեռնարկած է վիթխարի զօրաշարժի մը, որուն առաջին մասը սկսաւ ուրբաթ օր: Շարժման մէջ դրուած են աւելի քան մէկ միլիոն զինուորներ, գործօն թէ պահեստի:

Ռազմափորձերը պիտի տեւեն քանի մը շաբաթ, երկրին զանազան մասերուն մէջ: Այս առթիւ հակասական զրոյցներ կը շրջին մասնակցող զինուորներու բուն թիւի մասին: Ռազմափորձերը պիտի կատարուին կարելի եղածին չափ իրական գետնի վրայ: Շատ մը պարագաներու մէջ կիներ կը հրաւիրուին աշխատելու դրօշի տակ առնուած զինուորներու տեղ: Կառավարութիւնը կը գրաւէ անհրաժեշտ ձիերը, կառքերը եւ ինքնաշարժները:

Այս ռազմափորձերուն հետ զուգընթաց, գերմանական թերթերը կ'ազդարարեն թէ չեխական խնդիրը պէտք է կարգադրուի աշունէն առաջ, այլապէս Գերմաններուն համբերութիւնը պիտի սպառի: Այս պարագան մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ մանաւանդ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ: Կը հաւաստեն թէ Պերլինի անգլիական դեսպանատունը քննութեան ձեռնարկած է, բացատրելու համար Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց հանգամանքը եւ նպատակը: Քննութիւնը կիսապաշտօնական ըլլալով, պատասխանուեր է թէ պատրաստութիւնները պարզապէս կապ ունին ռազմափորձերուն հետ, եւ թէ արտակարգ բան չկայ: Կ'ըսուի թէ նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը, Անգլիա թելադրած է որ ռազմափորձերը կատարուին ընդհատ - ընդհատ: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ քաղաքական շրջանակները այն կարծիքն ունին թէ Գերմանիա ցոյց մը կատարել կ'ուզէ:

Ցեղապաշտական յարձակում Իտալիոյ մէջ

Ֆաշական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ միեւնոյն ատեն անպաշտօն նախարար է, հետեւեալ հրահանգները ուղղեց Հռոմի մշակոյթի ակադեմիային, ցեղային քաղաքականութեան ուսումնասիրութեան մասին.—

1. Բնորոշել իտալական ցեղին մնայուն տարրերը, սկսելով հին Հռոմէն մինչեւ այսօր:

2. Ֆաշական իշխանութեան աշխատանքը ցեղին պաշտպանութեան համար, բարոյական թէ ֆիզիքական:

3. Ցեղային հարցին նոր երեւոյթը եւ կարեւորութիւնը կայսրութեան հաստատումէն ի վեր:

4. Հրէական հարցը ամբողջ աշխարհի եւ Իտալիոյ մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ մեծ հաստատութիւնը, Հէնրի Ֆորտը, որ գործադրկութեան մատնուած էր ամիսներէ ի վեր, հեռագրով վարձած է հազարաւոր բանուորներ, աշնան համար: Գործերը բացուած են եւ մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէ: (Այս հաստատութեան մէջ, Տիթրոյիթ, կ'աշխատին բազմաթիւ հայ բանուորներ որոնք նոյնպէս ազդուած էին գործադուլէն):

ԻՏԱԼԻՈՅ ցեղապաշտական օրէնքին հետեւանքով, շատ մը հրեայ առեւտրականներ դուրս ձգուեցան ֆաշական սէնտիքաներէն: Գործերն ալ թուլցած են եւ շատ մը հրեայ խանութպաններ ետ առած են զանազան գործարաններու տրուած ապսպրանքները:

ԵՐՐՈՐԴ ԴԷՄՔՈՎ ԽՕՍԵԼՈՒ սովորութիւնը անհամապատասխան համարելով ազգային - ընկերվարական ոգիին, Գերմանիոյ ներքին նախարարութիւնը հրամանագիր մը ուղղեց եւ արգիլեց: Ուրեմն, խօսելու այդ եղանակը վերջնապէս պիտի ջնջուի, եւ հակողութիւն պիտի կատարուի որպէսզի հանրային պաշտօնեաները չգործածեն զայն:

ԿԵՂԾ ԹՂԹԱԴՐԱՄՆԵՐ եւ մանաւորապէս 50նոցներ շրջաբերութեան հանուած ըլլալով Լիոնի շրջանին մէջ եւ այլուր, ապահովութեան տեսչութիւնը յաջողեցաւ ձերբակալել խումբ մը միջազգային վտանգաւոր կեղծարարներ: Իսկ Փարիզի մէջ երեւան հանուեցաւ գաղտնի արհեստանոց մը, որ կեղծ թղթադրամներ եւ նամականիշներ կը շինէր: Հաստատութեան տէրն էր Ժան Իլիէսքօ, 35 տարեկան, Ռումանացի, որ կը բնակէր Փարիզ, Ֆրանսացի կնոջ մը մօտ: Կալանաւորը, նախկին սպայ, ոչ կանոնաւոր թուղթ ունէր, ոչ ալ ապրուստի միջոց: Հարցաքննութեան ատեն խոստովանեցաւ թէ պզինձի վրայ փորագրուած էր հինգ սթերլինոց թղթադրամներ, պելժ. նամականիշներ, թղթատարական կնիքներ եւ համալսարանական վկայականներ: Իր խոստովանութեանց վրայ ձերբակալուեցաւ նաեւ գլխաւոր մեղսակիցը, Լիւսիէն Պուրժա, որ 1932ին թեկնածու էր ... երեսփոխանութեան:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական կառավարութիւնը մինչեւ հիմա չէ պատասխանած օտար կամաւորներու յետս կոչման ծրագրին, ինչ որ ջղագրգռութիւն կը պատճառէ Անգլիոյ մէջ: Զօր. Ֆրանքոյի բանակը նոր դիրքեր գրաւեց, եւ այժմ կը սպառնայ Ալմատէնի եւ անոր սնդիկի հանքերուն: Հանրապետական զօրքն ալ նոր յաջողութիւններ չահեցաւ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ազգութիւնները զատ զատ յուշագիրներ ներկայացուցին անգլիացի միջնորդին: Կ'ըսուի թէ չեխական բանակը սպառնագիր ուղղած է կառավարութեան, որպէսզի անհանդուրժելի զիջումներ չկատարէ, ի նպաստ Գերմաններուն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի բանուորներուն վէճը լուծելու համար, դերիրաւարար մը նշանակուեցաւ: Կը յուսացուի որ տագնապը լուծուի չարթուան սկիզբը:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Ընդհ. քարտուղարը Փարիզէն բացակայ ըլլալով, կը խնդրուի դիմումներր ԱՌԺԱՄԱՊԷՍ կատարել հետեւեալ հասցէին.— ՕՐ. Գ. ԼՃԵԱՆ, 5, Rue Mayran, Paris (9): Հեռաձայն՝ Trud. 46 - 52:

Ն Ա Ւ Ա Գ Ն Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիէօ Բօռ — դէպի Cassisի ծովեզերեայ օդասուն վայր մը:

Ամբողջ օրը հաճելի պտոյտ եւ ուրախութիւն մտերմիկ շրջանակով մը:

Նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ, ցարժանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

կազմակերպուած ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Ս Է Ն Թ - Ա Ն Տ Ր Է ի գովասուն պարտէզին մէջ,
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8ը,
կը նախագահէ հայրենակից Յ. ԽԱՆՕԵԱՆ
կը խօսի հայրենակից Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Առնել թիւ 25 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

Հրապարակային Բանախօսութիւն

կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ԹԱԹՈՒԼ խումբի կողմէ
14 Օգոստոս կիրակի առաւօտ ժամը 9.30ին
կը բանախօսէ՝ Գնդ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ
Նիւթ՝ Օ Ր Ո Ւ Ա Ն Հ Ա Ր Ց Ե Ր
Բանախօսութենէն վերջ տեղի կ'ունենայ ընկ. համակրական թէյասեղան դպրոցի սրահին մէջ:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, ՇԱԹՕ-ԿՕՄՊԷՐ Պ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆՆերու օդասուն եւ ծառախիտ ագարակին մէջ,
կը նախագահէ՝ ընկեր Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
կը բանախօսէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ
Տոմսի գին՝ 3 ֆրանք, պզտիկներուն 1 ֆրանք:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ
կազմակերպուած՝ Հ.Յ.Դ. ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆի ՎԱՐՈՒԺԱՆ կոմիտէի կողմէ
14 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն
AU COINի գեղեցիկ դաշտավայրին մէջ
կը նախագահէ՝ ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ
կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
գեղարուեստական ճոխ բաժին, Առատ սիւֆէ,
փափաքողները իրենց ուտելիքները միասին կրնան բերել:
Դաշտավայրը գտնելու համար, բռնել կայարանի ճամբան, որ ուղիղ կը տանի:
Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ Զ. Ո Մ. ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
15 Օգոստոս երկուշաբթի ամբողջ օրը
ՍԷՆ-ՓԻԷՐԻ ծանօթ անտառին մէջ
կը խօսի՝ Շ. Ն Ա Ր Դ Ո Ւ Ն Ի

Ներկայ կ'ըլլայ ԶՕՄի ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ, Լիոնի, Վիէնի, Ռոմանի, Կրընոպլի, Փարիզի, Մարսէյլի ընկերները:

ընտիր նուագախումբ: ընկ. Ե. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆի կողմէ (Փարիզէն) ֆանթեզի եւ անակնկալներ: կր մասնակցի ԶՕՄի «ԱՐԱՔՍ» երգչախումբը: Խաղեր եւ զուարճութիւն: Առատ զովարար ըմպելիներ տեղւոյն վրայ:
երթեւեկի համար՝ առնել հանրակառքը

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ-ՓՐԱՑՈՅԻ մայր - եկեղեցի'ի վ.աք. ութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ կիրակէ օր, 14 Օգոստոս, տօն Ս. Աստուածածնի, հանդիսաւոր արարողութեամբ պիտի կատարուի խաղողօրհնէք, ինչպէս նաեւ բացումը ՉԱՐԽԱՓԱՆի նոր գեղակերտ խորանին:

Ո-խտագնացութիւն

ԱՆԴՐԱՆԻԿի գերեզմանին, կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին:
կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Տէր եւ Տիկին Ճիվան Պըլըղեան, Այրի Տիկին Նուրիցա Պըլըղեան, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Պըլըղեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մկրտիչ Շամիտիքեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Իսկէնտէր Պըլըղեան եւ զաւակը, եւ բոլոր պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի Թոռան, եղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝

ՓՈՔՐԻԿ ՕՆՆԻԿ ՊԸՅԸՂԵԱՆԻ

զառնադէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ օգոստ. 12ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 15 օգոստ. երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 1.30ին իրենց բնակարանին մէջ, 12, Rue Charles Calmus, Ժանթիյեի, եւ մարմինը պիտի ամփոփուի Ժանթիյեի գերեզմանատունը:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Ա. ԽՈՒՄԲԸ կը վերադառնայ 15 օգոստ.ին: Ծնողքները պէտք է 15ի առաւօտեան ժամը 7ի ններկայ ըլլան Կառ Մօնփարնաս, ընդունելու համար իրենց տղաքը:

Բ. ԽՈՒՄԲԸ մեկնած է 3 օգոստ.ին եւ կը վերադառնայ սեպտ. 3ին:

Գ. ԽՈՒՄԲԸ Փարիզէն կը մեկնի օգոստ. 16ին, ժամը 11ին, Կառ Մօնփարնասէն:

** Կեդր. Ֆրանսայի մասնաճիւղերէն Կրընոպլի, Ռոմանի, Վալանսի, Սէնթ-Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Տէսինի, Վիէնի եւ Լիոնի տղաքը պէտք է առաջնորդուին 16 օգոստ.ին երեկոյեան ժամը 6 ու կէսին, Լիոնի մեծ կայարանը եւ յանձնուին Լիոնի մասնաճիւղի ներկայացուցչին:

Նոյն օրը կը մեկնի նաեւ Մարսէյլի խումբը:

Դ. ԽՈՒՄԲ մը եւս Փարիզէն պիտի մեկնի սեպտ. 3ին եւ վերադառնայ սեպտ. 30ին, միշտ նոյն ժամուն, նոյն կայարանէն:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Արնուվիլ-լէ-կոնէսի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ Թաղիս եւ շրջակայից բարեպաշտ ժողովրդեան, թէ յառաջիկայ կիրակի, (14 Օգոստոս), Ս. Աստուածածնայ տօնին առթիւ, Պոլսէն նորեկ յայտնի կերպով հրաւիրուած է կիլիկիոյ Աթոռին միաբան Տ. Զարեհ վարդապետ Փայասլեանը, որ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ: Սկիզբն ժամերգութեան՝ ժամը 8.30՝ Պատարագ՝ 10.30:

Յաւարտ Պատարագի խաղողի օրհնութիւն:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 16 AOUT 1938

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3809

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՅՆՑՈՒՄԸ

«Հին քաղաքագէտ մը» նորէն կը տրտնջայ, երկտող մը սահցնելով.

— «Այս միջոցին կ'երեւի Միացեալ Ճակատի քաղաքականու — թիւնը խիստ շատ զբաղեցուցած է ձեզ... Խօսելու եղել մարդոց հետ ու՞ր կանխաւ կ'անարգեն, կը դաւեն, մեղք չէ՞ ձեր յոգնութեան: Հրաւիրեցէք Միութիւնները, պարզեցէք ծրագիրը եւ խելոյն գործի սկսէք. ըմնցա՛ւ»:

Առանց վիճաբանութեան բռնուելու, ըսենք, անմիջապէս, որ այդ օրն ալ կրնայ հասնիլ:

Բայց, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է շարունակ ծեծել երկաթը, մանաւանդ հիմա որ բաւական տաքցած է:

Արդարեւ, այսօր հեռանկարը աւելի բարենշան է քան մէկ տարի առաջ, երբ գաղութներու կազմակերպութեան կամ կեդրոնաբի մը հաստատման որ եւ է փորձ կը համարուէր դաւական օրկանի մը դաւադրութիւն Հայաստանի դէմ:

Չենք ըսեր թէ ամէն ինչ լուսաբանուած եւ ճամբան հարթուած է: Բայց կարելի չէ ժխտել թէ շատ մը պատրանքներ փարատած են, դիմացի կողմէն խոստովանին թէ ոչ:

Մարդիկ յանկերգի մը պէս հոլովելով հանդերձ Հայաստանի «լուսապայծառ իրականութիւնը» կամ «էջմիածնի անսասան» գոյութիւնը, կը զգան թէ բա՛ն մը փոխուած է, որ կը հարկադրէ լրջօրէն մտածել «ազգապահպանման» մասին:

Ամէնէն վերջին օրինակը յիշած ըլլալու համար, ըսենք թէ ռամկավարներու Ամերիկայի օրկանը պարտականութիւն կը դնէ իր կուսակցութեան եւ Բարեգործականի վրայ՝ նախաձեռնու - թիւնն առանձնել, «վերակազմելու Ազգային Պատուիրակութեան նման մարմին մը, որ իրաւունք ունենայ օտար իշխանութեանց մօտ պաշտպանելու հայ ժողովուրդին ապահովութեան իրաւունքները» (31 յուլիս):

Թերթը չմո՛ռնար կ'ընէ ուրիշներուն ալ տեղ բանալու.

— «Այս անզօրութեան կրնան վերջ տալ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը եւ ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը, կազմելով գործակցութեան կորիզ մը, որ կրնայ հետզհետէ ընդարձակուիլ ու մեծնալ, մինչեւ որ պարունակէ ամէն կերպով, քաղաքականութեամբ, ըմբռնումով, ազգային նպատակով եւ ձգտումով համերաշխ ու համատարր բոլոր ազգային տարրերը եւ ուժերը»:

Ուրեմն, մարդիկ արդէն ճամբայ կտրած են, հրապարակաւ ընդունելով սկզբունքը,— կեդրոնական օրկանի մը անհրաժեշտութիւնը:

Այս ալ սփոփանք մըն է, այնքան մռայլ իրականութեանց մէջ, որոնք հետզհետէ կը մթագնեն հայկական հորիզոնը:

Ամէն անգամ որ այս խնդիրը կ'արծարծենք, մենք միշտ աչքի առջեւ ունինք հետեւեալ հիմնական պարագան.— կացութիւնը կը պահանջէ անընդհատ հնչեցնել ահազանգը, ցնցել, արթնցնել հանրային կարծիքը, զանազան հոսանքներ եւ ուժեր, ձեռք ձեռքի տալու եւ ելքեր գտնելու, մանաւանդ գործելու համար:

Զունենալով պատրանքներ՝ եղած տրամադրութեանց եւ ուժերու մասին, մենք միեւնոյն ատեն կը ձգտինք տեսակ մը «զօրաշարժ» կատարել,— երեւան հանել թէ ի՛նչ ունինք իբրեւ ծրագիր կամ գործ, այլ մանաւանդ իբրեւ նոր ուժ:

Հակառակ ընդհանուր յուսահատութեան, ապահովաբար կան ընդունակ եւ աշխատունակ տարրեր, որոնք պատեհութեան կը սպասեն, ասպարէզ նետուելու եւ գործելու համար:

Աւելի լաւ, եթէ այդ կարգի տարրեր կապուած ըլլան հոսանքի մը, որպէսզի կարենան աւելի լայն եւ գործօն դեր կատարել եւ պատասխանատուութիւններ ստանձնել:

Ամէն պարագայի մէջ, երկրորդական խնդիր մը չէ նոր ուժերու ստուգումը, թէ այսօրուան եւ թէ վաղուան համար: Շատ մը նախապաշարումներ կամ կոշկոռ կապած բարքեր ալ կրնան փոխուիլ նոր տարրերու ներկայութեամբ: Անոնց գործօն յանձնառութեամբ:

Այնպէս որ, ի զուր կը զարմանայ մեր անկուսակցական բարեկամը, կարծելով թէ միշտ արծարծելով Միացեալ Ճակատի խնդիրը, մենք միայն նկատի ունինք եղած — չեղած տարրերը,— քարացած կամ դաւադիր երեւելիներ:

Երկինքէն մարդ չիյնար, հանրային գործունէութեան համար: Մեր հայրենիքին մէջ ալ ամփոփուած չենք, որպէսզի կարելի ըլլար աւելի կարճ եւ գործնական միջոցներ տնօրինել:

Այո՛, ստիպուած ենք շարունակ յիշեցնել, արծարծել, ազդարարել,— որպէսզի մարդիկ ըմբռնելով կացութեան ծանրութիւնը, բոլոր ճակատներուն վրայ, սթափին եւ պատասխանատուութիւններ ստանձնեն:

Անշուշտ զօրաւորէն աւելի կը սպասուի, տկարէն՝ պակաս: Բայց, պայման է որ ամէնէն աննշան համարուած հոսանքն ալ մտնէ լուծի մը տակ: Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը կը պահանջէ որ գոնէ գործ չխանգարէ:

Մենք շատ լաւ գիտենք որ, ամէնէն բարեյաջող պարագային ալ, հազիւ կարելի պիտի ըլլար բաւարար ուժ համախմբել: Ո՞ւր կը մնայ, եթէ նորէն մասնակի ձեռնարկներ կատարուին, բաց դուռ ձգելով նոր ճեղքերու համար:

Խօսեցանք եւ գրեցինք տաղտկալի դառնալու աստիճան: Ոչ թէ չէզոքներ, այլ ընկերներ անգամ յաճախ կը գանգատին:

Եւ սակայն, որ եւ է յոգնութիւն չերեւար մեր աչքին, որովհետեւ համոզուած ենք թէ երբեք այսքան վրդովիչ եւ ընդվզեցուցիչ կացութեան մը առջեւ գտնուած չենք, վերջին արտագաղթէն ի վեր: Ոչ միայն գաղութներու մէջ, այլեւ հեռաւոր հայրենիքին մէջ, որ կը շարունակէ քար լռութիւն պահել...

Յնցում, ցնցո՛ւմ եւ գործ, աւելի քան երբեք:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ ԵՐԹԵՒԵԿԸ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁԱԲԱՐ

Ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր, իտալական կառավարութիւնը դադրեցուցած ըլլալով իր հպատակներուն անցագիր տալ Ֆրանսայի համար, այս վերջինն ալ փոխադարձաբար նոյն արգելքը հաստատեց Իտալիոյ հանդէպ:

Իտալական թերթերը Ֆրանսական կառավարութեան որոշումը հրատարակեցին նոյնութեամբ, առանց մեկնութեան: Ուրեմն շրջիկներու այցելութիւնը դադրած է երկու երկիրներուն միջեւ: Իտալացիներ եւ Ֆրանսացիներ կրնան մէկ եւ միւս երկիրը երթալ միայն իրենց կառավարութեանց մասնաւոր արտօնութեամբ:

Ի՞նչ են այս արգելքին պատճառները:

Շատեր կը կարծէին թէ դրամական է չարժաւիթը, «տըվիզ»ի խնդիր: Բայց «Թան»ի թղթակիցը բնաւ չի գտներ այս պատճառը, քանի որ Իտալացիները միշտ անցագիր կը ստանան ուրիշ երկիրներու համար: Ֆրանսա եւ մասնաւորապէս Փարիզը միշտ մեծ հրապոյր ունեցած են Իտալացիներու համար: Օգոստոսի կէսուն 5000 Իտալացիներ անհատական, 3000 հոգի ալ հաւաքական անցագիր ստացած էին, Ֆրանսա, մեծ մասով Սէնի նահանգը գալու համար. մանաւանդ որ լիրէթին գինը առաւելութիւններ կը ներկայացնէ, բաղդատելով ֆրանքին հետ: Մինչդեռ մարքը շատոսուղ է, եւ Իտալացիները նոյն բաղմութեամբ Գերմանիա չեն երթար, հակառակ Հռոմ - Պերլին առանցքին: Միւս կողմէ, Ֆրանսացիները առաջուան պէս զունդագունդ Իտալիա չեն երթար, հակառակ ֆրանքի անկումին: (Ժամանակ մը 400 — 500.000 Ֆրանսացիներ Իտալիա կ'երթային, ամէն տարի): Այնպէս որ, իրազեկներ կը կարծեն թէ արգելքը քաղաքական հանգամանք ունի, ինչ որ սրտնեղութիւն պատճառած է Ֆրանսայի մէջ: Ուրիշ խօսքով, կացութիւնը բարենշան չէ, քանի որ դիւանագիտական բանակցութիւններն ալ ընդհատուած են շաբաթներէ ի վեր:

Չինուորական խորհուրդ Չեխոսլովակիոյ մէջ եւ գերմանական ռազմափորձեր

Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահը նիստի հրաւիրեց զինուորական գերագոյն խորհուրդը, այսօր, երեքշաբթի:

Այս խորհուրդը սովորաբար կը գումարուի տարին երեք անգամ: Կը կարծուի թէ այս բացառիկ նիստը հետեւանք է Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց եւ մասնաւորապէս աշնանային ռազմափորձերուն, որոնք արտակարգ հանգամանք մը կը ներկայացնեն, հակառակ բոլոր հերքումներուն:

Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահը զինուորական գերագոյն խորհուրդին բնական նախագահն է, իբրեւ սպարապետ: Իրազեկներ հաւանական չեն գտներ որ այս տարի պատերազմ ծագի Գերմանիոյ հետ: Այս լաւատեսութիւնը մասնաւորապէս հիմնուած է անգլիացի միջնորդին ներկայութեան վրայ, թէեւ գերմանական թերթերը սկսած են անոր դէմ ալ դժգոհութիւն յայտնել:

*** Պերլինի մէջ սրտնեղութիւն կը զգան որ Անգլիա արտակարգ նշանակութիւն տուած է գերմանական ռազմափորձերուն, որոնք «սովորական» հանգամանք ունին: Բայց եւ այնպէս, անգլիական թերթերը կը շարունակեն շղընգալից մանրամասնութիւններ հրատարակել, ապացուցանելու համար ռազմափորձերուն բացառիկ հանգամանքը: Գերմանացիները չեն ծածկեր թէ ռազմափորձերը երկու գլխաւոր նպատակներու կը ձգտին.— 1. Փորձել բոլոր մեքենաշարժ ուժերը, պահեստները եւ նոր զէնքերը.— 2. Հասկցնել Չեխոսլովաքիոյ եւ աշխարհի թէ Գերմանիա ի վիճակի է ի հարկին ասպարէզ նետուելու: Մասնաւորապէս փորձի պիտի ենթարկուին 25 — 35 տարեկան պահեստիները, որոնք միայն վեց շաբաթ մարզանք տեսած են: Պիտի փորձուին նաեւ 40 — 45 տարեկանները — անոնք որ մասնակցած են Մեծ Պատերազմին— բայց սահմանափակ թիւով: Մօտաւորապէս իրական պատերազմի մը պատուութիւնը գործելու համար, ռազմափորձերու միջոցին ծառայութեան պիտի կանչուին այն քաղաքացիները որ ենթակայ են պարտաւորիչ ծառայութեան, նոր օրէնքով: Կը կարծուի թէ ճարտարագործական զօրաշարժ մըն ալ պիտի կատարուի:

Զինուորական օրէնքին համաձայն, լման Հրեաները վտարուած են ռազմափորձերէն, բայց կէս եւ մէկ քառորդ Հրեաները կրնան ծառայել բանուորական վաշտերուն մէջ:

*** Փրակայի մէջ միշտ այն կասկածն ունին թէ Գերմանիա կ'ուզէ ահաբեկել Չեխերը: Լոնտոնի թերթերն ալ կը հաստատեն այս պարագան, աւելցնելով թէ մարաջախտ Պալպօ չափաւորութեան խորհուրդներ տուած է, իր այցելութեան առթիւ: «Սընտէյ Թայմզ»ի կարծիքով, Հիթլէր վերջնապէս որոշած է չեխական հարցին լուծումը.— կա՛մ ինքնավարութիւն ստանալ Գերմաններուն համար, եւ կամ կազմալուծել չեխական պետութիւնը:

*** Չեխական կառավարութիւնը հրատարակեց ազգութեանց նոր սահմանադրութեան նախագիծը, որ վճռապէս կը մերժէ միայն հողային ինքնավարութիւնը: Պիտի ընդարձակուին նահանգային վարչութեանց իրաւասութիւնները, ի մասնաւորի ներքին, կրթական, հողագործական, ընկերային, առեւտրական եւ ճարտարագործական նախարարութեանց:

*** Չեխ պահեստի սպաներու Դաշնակցութիւնը յայտարարութեամբ մը կ'ազդարարէ «ոչ մէկ թիզ ընկրկիլ մեր բռնած դիրքէն, ոչ գործքով, ոչ ալ մէկ ձայնով»:

16 ՀՈԳԻ ՋՈՀ ԳԱՑԻՆ աւելի արկածի մը, երբ չեխական օդանաւ մը, որ կը բանէր Փրակայի եւ Փարիզի միջեւ, վար ինկաւ Սեւ Անտառին մէջ, Հաննոէն 13 քիլոմեթր անդին: Ուղեւորներէն 12ը ածխացան, չորսը ծանրապէս վիրաւորուած ըլլալով քիչ յետոյ մեռան, մէկն ալ —կին մը— ոտքերէն այրած ըլլալով, երկու սրունքները կտրուեցան: Նոյն օրը (շաբաթ) Անգլիոյ մէջ ալ ջրօդանաւ մը ջուրը իյնալով, վեց հոգի խեղդուեցան:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ նոր շտեմարաններ կը շինէ, արմտիք ամբարելու համար: 45 կառախումբ ցորեն ապսպրած է Քանատա:

Շ.

ՕՐԸ_ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՃԱՆՃԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԳՐԷ

Հեռաւոր Ամերիկայի մէջ մարդ մը կայ, ուն Մ. Գ. Ճիզմէճեան, որ պատմական ուսումնասիրութիւններ կը կատարէ եղեր իր պարապոյ ժամերուն, ինչպէս կը վկայէ Պայքար:

Այս մարդը, որ գիրք մըն ալ գրած է (չեմ տեսած), սարէն - ձորէն տեսութիւններ հաւաքելով, չորս յօդուած թխեր է ռամկավար թերթին համար: Եւ խմբագրութիւնն ալ հրատարակեր է մասնաւոր գնահատականով մը, առանց ստորակէտ փոխելու: Անոնց վերապահութեան թերթեւ փորձ մը կատարելու:

Չէ՞ որ յօդուածը կը ձգտի «նուիրական» նպատակի մը,— ապացուցանել թէ Դաշնակցութիւնը եղած է «թրքասէր», ու նուազն «ոչ հայրենասիրական, ոչ ալ հայասիրական»:

Արդ, Մ. Գ. Ճիզմէճեանի թերած պատմակա՛ն փաստերուն մէջ կը հանդիպիմ հետեւեալ նախադասութեան.

— «Անդրանիկ եւ իր ընկերները յանձնառութիւն ունէին Իթթիհատի պետերուն հետ, որ երբ առիթը ներկայանար, Կովկասի մէջ ապստամբութեան դրօշակ պիտի պարզէր Դաշնակցութիւնը Ռուսիոյ դէմ, Ատրպէյճանի Թուրքերուն եւ Վրացիներուն հետ միասին, Թուրքիոյ օգնութեամբ ըստեղծելու՝ Թուրքիոյ թեւարկութեան տակ, կովկասեան ապակեդրոնացեալ նահանգի մը կազմութիւնը»: (28 յուլիս, 1938):

Կը տեսնէք որ մարդիկ մեռելներն անգամ հանգիստ չեն ձգեր գերեզմաներուն մէջ — գերեզման ունեցա՞ն Անդրանիկն ու իր ընկերները:

Ուրեմն հարկ է բացատրել այս «պատմագէտ»ներուն եւ անոնց խմբակալներուն, թէ Անդրանիկն ու իր ընկերները ձերբակալուեցան, աքսորուեցան, չարաչար կոտորուեցան կէս ճամբու վրայ ճիշդ անոր համար որ վճռապէս մերժեցին ապստամբութիւն սարքել Կովկասի մէջ, հակառակ Նազըմներու եւ Պէհաէտտին Շաքիրներու, Թալէաթներու կամ Տոքթ. Նազըմներու առաջարկած խայծերուն: Անոնց համար բարեկամական, յետոյ սպառնագին ազդարարութեանց:

Իմ գիտցածս այն է թէ երբ մէկը փորձ կը կատարէ պատմութիւն գրելու, պատմական որ եւ է երեւոյթ վերլուծելու, պէտք է ունենայ առնուազն սիրտ եւ յուսանի աչք, եւ ոչ թէ նանրի հոգի. որքան ալ վարակուած ըլլայ կուսակցական կամ անկուսակցական կիրքով, կոյր ատելութեամբ կամ սնամէջ ինքնահաւանութեամբ:

Մանաւանդ որ, 20 — 25 տարի անցեր է արդէն, եւ եթէ մարդիկը մեռած են, անզօր՝ իրենք զիրենք պաշտպանելու, լեռնակոյտ նիւթեր կը նան սրբագրել ամէնէն ապուշն ալ:

Այս ո՛րքան աժանցաւ պատմութիւն գրելը, «հայասէր» կամ «հայրենասէր» նաներ թռցնելով, կարմիր, դեղին կամ գորշ:

Վ.Ա.Հ.

ՕՏԱՐԸ, ՄԻԹՏ ՕՏԱՐԸ...

«Մաթէն» կրկին արծարծելով օտարականներու խճողման եւ ստացական հպատակութեան խնդիրը, կը գրէ.—

1886ին Ֆրանսա բնակող 1.115.000 օտարականներու վրայ կը հաշուէին միայն 104.000 ստացական հպատակներ (նաթիւրալիզէ): 1911ին անոնց թիւը բարձրացած էր 253.000ի, 1931ին՝ 361.000ի, իսկ այսօր կը հաշուեն աւելի քան 600.000 հոգի:

1851էն ի վեր կազմուած վիճակագրութեանց համաձայն, օտարականներու թիւը բարձրացած է վրդովիչ համեմատութեամբ: Նոյն թուականին Ֆրանսայի բնակչութեան թիւը կը հաշուէին 36.000.000, որուն 379.000ը օտարական: 1872ին օտարականներու թիւը հասած էր 741.000ի, 1901ին՝ մէկ միլիոնի, 1926ին՝ 2.500.000ի, 1934ին՝ 2.891.000ի: Պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, օտարականներու համեմատութիւնը եօթնապատկուած է 1851էն 1931 եւ կրկնապատկուած՝ 1911էն 1931:

Գալով իւրաքանչիւր ազգի թիւին, 1851ին Ֆրանսայի մէջ կային միայն 57.000 Գերմանացիներ: 1911ին այս թիւը բարձրացած էր 102.000ի, 1921ին իջաւ 76.000ի եւ աւելի պակսեցաւ յաջորդ տասը տարիներու ընթացքին:

Սպանիացիներու թիւը, որ 30.000 էր 1851ին, 352.000ի բարձրացած էր 1931ին: Իտալացիներու թիւը՝ 63.000էն բարձրացած էր 808.000ի, Լեհերու թիւը՝ 9000էն 508.000ի:

Հպատակութիւններն ալ ըստ ազգութեան դասաւորելով, 1931ի մարդահամարին համաձայն 361.000 ստացական հպատակներու 101.000ը Իտալիայէն էին, 69.000ը Պելժիայէն, 33.000ը Գերմանիայէն, 27.000ը Սպանիայէն, 13.500ը Լեհաստանէն, 11.000ը Ռուսաստանէն եւն.:

Եզրակացնելով, «Մաթէն» վտանգաւոր կը գտնէ օտարականներու ըրընթաց աճումը, ինչքան ալ մեծ ըլլան Ֆրանսայի կուրացման, ձուլման յատկութիւնները: Մանաւանդ որ, բուն ֆրանսական ծնունդները կը պակսին, եւ միւս կողմէ, «կարգ մը շրջաններու մէջ համացեղ խմբակցութիւններ կը ջանան պահպանել իրենց միութիւնը, շնորհիւ մասնաւոր հաստատութեանց, դպրոցներու եւ զանազան ընկերակցութեանց, որոնց բազմաւաճման անտարբեր չեն կարգ մը կազմակերպութիւններ:»

Հայու մը դերը Մարսէյլի գործադուլին մէջ

Թունդ դպրոցական շարաթաթերթը, «Կրէնկուար» վերջին թիւին մէջ խօսելով Մարսէյլի գործադուլներուն վրայ, նորէն կը յիշեցնէ թէ օտար բախտախնդիրներ են անոնց դրդիչները կամ կազմակերպիչները: Այս առթիւ ծանրանալով մետաղագործ. հաստատութեան մը գործադուլին վրայ, կ'ըսէ թէ պատճառը գծագրիչ Փափազեանի արձակումն էր: «Մասնագէտներու մանրակրկիտ քննութենէն վերջ, հաստատուեցաւ որ ութ ամսուան ընթացքին Փափազեան մէկ տասներորդն իսկ չէր կատարած այն աշխատանքին որ սովորաբար երկու ամիս կը պահանջէր: Եւ ընկերութիւնը ճամբեց զայն: Հարկ է ըսել թէ Փափազեան հաստատուն ամսական ստանալով ընկերութենէն (Քոնսթրիւքսիոն նավալ) ուրիշ գործեր կը կատարէր քաղաքին մէջ: Ան քարտուղարն էր մետաղագործական հաստատութեան մասնագէտներու կարմիր սէնտիքային եւ հասկցուց իր գործատէրերուն թէ պարապ խօսք չէր իր հեղինակութիւնը, քանի որ ճամբուելէն վերջը գործադուլ հռչակել տուաւ: Ո՞վ է Փափազեան: Ո՞վ է Մարսէյլի ժուհօն որ ուզածին պէս գործարան բանալ կամ փակել կուտայ: Թուրք մըն է (ըսել կ'ուզէ՝ Թուրքիայէն եկած կամ թրքահպատակ) որ 1911էն 1913 իբրեւ օտարական հետեւած է Շալօնի Արհեստից վարժարանի դասընթացքին: 1914ին Թուրք սպայ էր եւ կը պատերազմէր Ֆրանսայի դէմ: 1921ին Ֆը-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՌԱԶՄԱՓՈՐՁ ՄԸ ՈՒՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ԹԻՖԼԻՍ ԵՒ ԳԱՆՁԱԿ ԿԸ ՀԱՍՆԻ.— Ա՞ՅՍ ԷՐ ՈՐ ԿԵՐԱՒ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԳԼՈՒԽԸ.— ՎՈՐՈՇԻԼՈՎԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Երկրորդ մասն է այս հնչեան վաղեմի գործիչին թղթակցեան, որուն առաջին մասը հրատարակեր էինք շաբաթ օր.—

...յիշում եմ, որ արտասահմանեան ...երէն թերթերից մէկում 1936 թ. ...ուար ամսին կարդացել եմ Ռուսաստանից փախած մի երիտասարդ ...այնավարի (ի հարկէ հակաստա...ան) տուած տեղեկութիւնները ...աստանի մասին: Երկուս ու կէս ...ի առաջ նա յայտնում էր, որ ...րդային երկիրների բնակիչների ...խաւերում կառավարութեան դէմ ...հութիւնը օրից օր շատանում է: ...այտնում էր նաեւ, որ այդ դըժ...երը քաղաքական ոչինչ չեն պա...ում, այլ բարեփոխումներ են պա...ում տնտեսական հողի վրայ, ո...ետեւ նրանցից շատերը ապրած ...ով քաղաքացիական կռուի օրերը ...եսած լինելով այդ օրերի սար...երը, չեն կամենում քաղաքական ...ոնջներ ներկայացնել կառավա...եան՝ քաղաքացիական կռուի տե...տալու համար, այլ ներկայացը...են մի միայն տնտեսական պա...եր: Նա յայտնում էր մասնաւո...ս, որ Ռուսաստանում կայ շատ ...անդամներ ունեցող մի գաղտնի ...ակերպութիւն, որի անդամների ...ձակ մեծամասնութիւնը հա...վարներ են, որոնց էլ բացար...ծամասնութիւնը զինուորական...րոնց թւում ե՛ւ բարձրաստիճան ...րականներ: Սոյն կազմակեր...ան նպատակն է, ըստ նոյն ե...արդ համայնավարի, տապալել ...ին կառավարութիւնը եւ անմի...ձեռնարկել բարենորոգումնե...

Արտասահմանեան մի թերթի Մոսկուայի թղթակցի հաշուով գնդակահարուած սպաների թիւը հասնում է քսան եւ հինգ հազարի:

Այդ թիւը չափազանցութիւն չէ իմ կարծիքով եւ այդ թիւը ցոյց է տալիս, որ դաւադիրները բազմաթիւ տեղերում կազմակերպութիւններ են ունեցել, ինչպէս ասել էր երիտասարդ համայնավարը:

Արսէն եպիսկոպոս Ղլըջեանի Պարսկաստան որպէս կաթողիկոսականնուիրակ գալուց մի քանի ամիս առաջ Բաղդադից Ռաշտ եկած մի փախստականի հետ առիթ էի ունեցել խօսելու: Սա ինձ յայտնեց, որ եպիսկոպոսը ուղարկւում է Պարսկաստան Ջեկայի կարգադրութեամբ որպէս պատուիրակ կաթողիկոսի եւ ո՛չ որպէս առաջնորդ, որովհետեւ Պարսկաստանի Հայոց երկու թեմերը առաջնորդ ունեն: Կաթողիկոսական պատուիրակի վրայ պարտականութիւն է դրուած Մելիք-Թանգեան եպիսկոպոսին Ատրպատականի թեմից հեռացնել տալ՝ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մաղխասեանին նրա տեղը փոխադրելու համար, իսկ ինքը պիտի բռնի այս վերջինի տեղը՝ որպէս առաջնորդ Պարսկա-Հնդկաստանի թեմի եւ իր այդ պաշտօնում նա պիտի ծառայի որպէս խողովակ կամ միջնորդ Խորհրդային կառավարութեան հրահանգներն ու մարդիկը անարգել Հնդկաստան անցնելու համար:

Ես Արսէն եպիսկոպոսին մի անգամ միայն պատահել էի Թէհրանում եւ նրա մասին իմ տպաւորութիւնը լաւ էր եղել. դրա համար էլ հակաճառեցի իմ լրատուի հետ: Մի երկու տարի անց, սակայն, յայտնի չէկիտ Ազաբէկովի Արսէն եպիսկոպոս Ղլըջեան...

...կար եւ բացուեց այդ դաւադրութիւնը: Ուրեմն ճիշդ էր ասել երիտասարդ համայնավարը դաւադրութիւնը բացուելուց մի տարի քանի ամիս առաջ:

...մեծ ռազմափորձեր կատարել տուաւ: Մի ռազմափորձ էլ տեղի ունեցաւ Անդրկովկասում, որ հայկական բանակը՝ որպէս թշնամի բանակ՝ պիտի յարձակուէր Կովկասեան ընդհանուր...

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ԱՏԼԱՆՏԵԱՆԻ ԱՓԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Մեծ պատերազմին Ֆրանսայի հողին վրայ մեռնող Ամերիկացի զինուորներու նուիրուած հսկայ յիշատակարանը կը բարձրանայ Ատլանտեանի ափերը մխուած երկար թերակղզիի ծայրը: Կարծես յաւիտենականութեան հետ նոյնացած այդ յիշատակարանին դէմը կը գտնուիթուայանը, եւ երկուքին մէջ գտնուող ծովամասը բերանն է շատ երկար եւ լայն ծոցի մը, Ֆրանսայի արեւմտեան ափերուն վըրայ կազմուած բազմաթիւ ծովախորշերէն եւ ծոցերէն մին, պատմական հին յիշատակներով լեցուն:

Royanի ճիշդ քովն է Saint - Georges de Didiune, անուանի երկուքն ալ, իրենց ճոխ եւ արդիական ծովափներովը, շքեղ զբօսավայրերովը եւ եղեւնի անտառներովը:

...կաթնաթոյր փրփուրներուն՝ նոր երգեր կը յօրինեն: Ծովո՛ւն երգը:

Ընդարձակ ծովափին վրայ, գոյնզգոյն ծովազգեստներով այս մարդկային ծովուն մէջ, հազարաւոր տղոց զբօսավայրին մէջ ցաւ եւ տխրութիւն մուտ գտած չէ վստահաբար:

Կրկին կը հնչէ սուլիչը, դուրս կը թափին մեր հրաշեայ սեւահեր կոբիկները եւ անոյշ հուրիկները, կիզիչ արեւէն կաթով շոքոլայի գոյն առած թուխ մարմիններով, եւ կը վազեն նետի պէս արագ, հեռուն իրենց հաւաքավայրը, հիմա ալ արեւուն տակ չորնալու եւ աւազներուն վրայ գլորելով շարունակելու իրենց խաղ ու խըրախճանք կեանքը, պոռչտուքները, ծիծաղներն ու վազվզուքը:

...խնայած բնակարանը ամէն կերպով շտկելու, պատրաստելու դժուար հարցին մէջ եւ աշալուրջ հսկէ ընդհանուր գործին, որ ժամացոյցի նման լարուած է:

14 մաքուր եւ արեւոտ ննջարաններու իւրաքանչիւրին դրան վրայ անուն մը կայ, Հայաստան, Կարմիր, Կապոյտ, Նարնջագոյն, Գողթան եւայլն: Ամէն ինչ խորհած է, մինչ հայ ոգին ներշնչելու համար տղոց:

Տղոց կեանքը համակ տօն է եւ խինդ:

Արշալոյսին ծննդեան տարեդարձն է որ կը կատարուէր անցեալ օր: ...

(Շար.)

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Frans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ. Ժ. Մ.

— Անօգուտ է, Պ. Բարու, ըսաւ Ալի .եթէ մատդ չարժես, մուկի մը պէս պիտի սատկիս ... ի հարկէ քեզի համար որ եւ է տարբերութիւն չըներ ատիկա, քանի որ, ամէն պարագայի մէջ, վերթէ անմիջապէս պիտի սպաննուիս, բայց յանուն կենցաղավարութեան փափաքելի է որ օրիորդ Տէնքէնըրին խնայես զօրքին վրայ ուղղելիդ ժայթքումը տեսնելու անախորժութիւնը ...

— Պիտի սպաննուի՞մ, ...

...թեանս կը գտնուէիր ...

— Ոչ, միայն մէկ անգամ հանդիպած եմ քեզի՝ Անգլիա մեր ակումբին պարահանդէսին, անցեալ յունիսին ..

— Շատ բարի. դուն չէի՞ր որ հաւրիւրապետ Տէյթիմին հետ մասնակցեցար այն ամօթալի յարձակումին որուն ենթարկուեցայ ես ...

— Հասկցա՛նք, բողոքեց Փիթըր, բայց չես կրնար մարդ սպաննել այդ տեսակ պզտիկ բանի մը համար ...

(Շար.)

վրան եւ աւազներու վրայ իրենց խաղերուն հետ, եւ թերեւս աւելի՝ ուժեղ եւ գեղեցիկ տպաւորութիւն մը կը թողէին իրարու հետ: Եթէ իրենցմէ մէկը արցունք մը թափէ՝ խնկոյն ի մէջ կուտան, մտահոգ: Փոխադարձ տեղին է որ կը խօսի, կը տիրէ իրենց մէջ: Ինչպէս կը պաշտպանեն տկարը:

Հապա՛ իրենց թղթակցութիւնները: Շարուեր են սեղաններուն շուրջը, մեծ խմով հազիւ թէ գրիչ բռնել կրնան, բայց եւ այնպէս բաներ մը կը գրեն: Փոքրիկները նոր սկսած են սորվիլ: Դժբախտաբար չատերը ֆրանսերէն կը գրեն, գէշ աղէկ կը մրոտեն: Եւ բոլորն ալ մէկ խօսք ունին. — Ծով կը տեսնեմ, կը խաղամ, կ'երգեմ, սխորգանքս բացուած է, առողջ եմ: Կը գրեն առանց մեծերու թելադրանքին:

Օրինակելի դպրոց մը Կապոյտ Խաչի այս կայանները, ազատ եւ բացօթեայ հաճելի կրթարան մը, ուր ամէն ինչ զրոյցով է, եւ մեծերն ալ մանկացած՝ փոքրերուն հետ:

Հա՛յ մայրիկ, այսպէս է աճա պատկեր օդափոխութեան կեանքին պատկերը. երջանի՛կ է ան: Կրնաս հանգիստ ըլլալ Ծաղիկիդ, Արաքսիիդ եւ Գրիգորիկիդ համար:

Իսկ դուք, բախտաւոր հայրիկնե՛ր, մայրիկնե՛ր, գացէ՛ք եւ գէթ անգամ մը աչքով տեսէք այդ տխպար կայաները, այս սքանչելի՛, փրկարար գործը: Տեսէ՛ք եւ գնահատեցէք ժրաջան մեղուի այս ճշմարիտ փեթակը:

Սոյն ճոխ ու չքեղ ամարանոցին մէջ, հարստութեան եւ բախտաւորութեան հետ կողք կողքի, արեւ ու կեանք կը շնչեն մեր զրկուած եւ թշուառ մանուկները: Կապոյտ Խաչը չորրորդ տարին է որ կը կազմակերպէ այս օդափոխութեան կայանները, ի գին ամէն զոհողութեան, հազարաւոր զոհերէն գէթ մաս մը փրկելու համար երբ այս երկրին մէջ ուրիշ տեղէ աւելի՝ զարհուրելի աւեր կը գործէ հիւծախտը:

Ով է որ իր լուման պիտի զլանայ գէթ մէկ ամիս խինդ ու արեւ շնորհելու համար վտիտ եւ արեւազուրկ հայ մանուկին:

Գացէ՛ք ու տեսէք, որպէսզի լիուլի քաջալերէք սոյն իրապէս ազգանուէր միութեան կենդանի գործը:

ՖԼՕՐԱ ԱՆԱՀԻՏ

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Օգոստոս 6ի գիշերն էր. իրարանցում մը կար ալ Լիոն. 45 սկաուտներ աղջիկ եւ մանչ ուրախութեան ժպիտը իրենց դէմքին, անհամբեր կը սպասէին շոգեկառքի մեկնումին:

Ծնողքները ընկերացած էին իրենց փոքրերուն, մայրական եւ չատ բնական խրատներ տալէ վերջ, կ'ըյանձնէին իրենց ժրաջան պետին Ա. Սերոբեանի, որ երբեք չարաթ բանակումի պատասխանատուն է, առաջնորդութեամբ Ֆրանսայի Շրջ. Ընդհ. Պետի Վ. Անդրէասեանի:

Արդէն տեղաւորուած ենք, տղոց ուրախութիւնը գագաթնակէտին հասած է այն ատենիճանի որ շոգեկառքի մեկնումի սուլիչին հետ կը պոռթկայ «Յառաջ Նահատակ»ը:

Այս տարեկան բանակումները կը ձգտէին տղաքը հեռացնել ապականութիւններէ, տանիլ զանոնք ծով կամ լեռ, անարատ օդին մէջ որուն բոլորն ալ պէտք ունինք: Միեւնոյն ատեն բանակումի ամբողջ շրջանին տալ կարելի եղածին չափ հայեցի դաստիարակութիւն, սորվեցնել հայ լեզուն, հայ երգը:

Իբրեւ հին սկաուտ ուզեցի ակնարկ մը նետել իրենց գոյքերուն վրայ եւ աչքիս զարկին խնամքով փաթթուած երկու հայկ. եւ ֆրանսական դրօշներ: Անպայման ծրագրուած հանդէսի մը համար ըլլալու էր:

Ծոցեկառքը կը սուրայ դէպի Նիս, մեր հանդրուանը: Կը գտնուիմ ընդհ. պետի խցիկին մէջ: Օրինակ տալու համար ինք, պետը, սկսած է արդէն գործի, վեց փոքրիկներու կը կարդայ չատ հետաքրքրական պատմութիւն մը: Այնքան կը հետաքրքրուին տղաքը, որ կը ստիպուի լմնցնել իր ամբողջ պատմութիւնը:

Երբ Վիէննէն անցանք, մեր աչքերը աւելի բացուեցան, արդեօք պիտի տեսնէի՞նք մեր Վիէնի սկաուտ եղբայրները, որոնք նոյնպէս մեզի հետ Նիս պիտի բանակէին:

Մարսէյլի մէջ դիմաւորուեցանք երկու խմբապետներէ, որոնք ողջերթի բարեւներ կը բերէին Մարսէյլի հայ սկաուտներուն:

Նիսի կայարանն ենք եւ իրար դըտանք: Վիէնի մեր եղբայրները կէս ժամ առաջ հասած էին: Ծանօթացանք, հիմա բանակումի կազմը լրիւ է (11 հոգի), Վիէնի տղոց կ'ընկերանար Հ. Տէրմոյեան ջերմ Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մը:

Նիսի Մարզական Միութիւնը սիրաժոժար տրամադրած էր բանակում մը, գոյքերը բոլոր տեղաւորեցինք, վրան ալ քանի մը սկաուտ, մնացեալներս ալ քալելով գացինք ուղղակի բանակավայրը որ չատ հեռու չէ:

Շաթօ տը Նիսի կալուածին մէջ ենք արդէն, ծանօթ հայ սկաուտին: Այնքան լաւ տպաւորութիւն գործած էին իրենց մաքրութեամբ եւ կարգապահութեամբ որ առանց դժուարութեան ընդունած էին մեր երկրորդ բանակումի խնդրագիրը:

Երկուշաբթի, բանակումը պաշտօնապէս բացուած յայտարարուեցաւ: Ազգ. դրօշը կը ծածանի Շաթօ տը Նիսի վրայ: Հրաշալի օդ եւ արեւ: Պիտի ջանամ տեղեակ պահել Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մեծ ընտանիքը եւ մեր բոլոր բարեկամները բանակումի բոլոր անցուդարձերէն:

Վահէ Մանուկեան

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ՀՐԱՅՐ»Ի ԵՒ «ՌԱԶՄԻԿ»Ի ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. «Հրայր» եւ «Ռազմիկ» խումբերը որոշած էին Խանասորի արշաւանքի 41րդ տարեդարձի առթիւ կազմակերպուած դաշտահանդէսը ճիշդ իր թուականին կատարել: Սակայն օդերու անյարմարութիւնը ստիպեց մեզ յետաձգել օգոստ. 7ի կիրակի օրուան:

Օ Փոն Փառնէյի սիրուն պուրակներուն մէջ, Սարսէլի եւ Առնուվիլի հայրենակիցները խումբ առ խումբ գալով տեղ կը գրաւէին ծառերուն տակ: Խանասորի արշաւանքի ղեկավարներէն Իշխան Արղութեանի յատկապէս պատրաստուած եւ սիրուն շրջանակի մը մէջ առնուած մեծադիր նկարը ծառէ մը կախուած վեհաշուք տպաւորութիւն կը թողուր ներկաներուն վրայ:

Հանդէսի ոգեւորիչ մէկ վայրկեանին, ներկայ ընկերները Խանասորի արշաւանքի քայլերգով բացումը կատարեցին, յետոյ նախագահ ընկ. Դ. Ներկարարեան Խանասորի արշաւանքէն առաջ Վանի մէջ պատահած դէպքերու պատմականն ըրաւ.— Թէ ինչպէս Դաշնակցութիւնը, Արմենականներն ու Հնչակեանները միացած ուժերով ըմբոստացան Համիտեան բարբարոս բռնակալութեան դէմ, թէ ինչպէս Վանի անգլիական հիւպատոսը Թուրք կառավարութեան դրդումով ու ցուցմունքներով միջնորդի դեր կատարեց յեղափոխականներու եւ կառավարութեան միջեւ ու պատուոյ խօսք տուաւ որ այլ եւս ոչ մէկ Հայու քիթ պիտի չարիւնի, եթէ յեղափոխականները Պարսկաստան անցնին իրենց զէնքերով: Յեղափոխականները հաւատք ընծայելով նենգ Անգլիացիին, կազմակերպուած դաւադրութեան մը զոհ կը դառնան Պարսկաստանի ճամբուն վրայ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դաւադրաբար ինկած հերոսներուն վրէժը լուծելու համար, կազմակերպեց Խանասորի արշաւանքը, որ ցնցող տպաւորութիւն գործեց թէ Եւրոպացիի եւ թէ Թուրք կառավարութեան վրայ: Այդ դէպքէն վերջ Թուրքն ու Քիւրտը սկսան հաշուի առնել Հայը: Ընկ. նախագահը վերջացուց իր խօսքը եւ յիշեցուց թէ մենք պարտաւոր ենք անցեալի դէպքերէն դասեր հանել եւ ձեւակերպել մեր վաղը:

Ապա ընկ. նախագահը հրաւիրեց բանախօսը՝ ընկ. Խ. Մկրտիչեան, որ նոյնպէս համառօտ վերլուծումն ըրաւ 60ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը պատահած դէպքերուն եւ ծանրացաւ մասնաւորապէս Խանասորի արշաւանքի արժէքին վրայ, յայտարարեց թէ պէտք է խոր կերպով ուսումնասիրել անցեալ դէպքերը, որպէսզի կարենանք աւելի պայծառատեսութեամբ վարել մեր գործերը:

Ընկերներու առաջարկով հանդէսը կառավարելու աչտօնը յանձնուեցաւ ընկ. Օննիկ Կարապետեանի, որ դանազան կատակներով խանդավառութիւն ստեղծեց: Գարեգին իր թառով եւ փոքրիկն Ռէժինան իր պարերով, դաշտահանդէսին զարդն էին: Պարտք կը զգամ յիշել նոյնպէս հետեւեալ օրիորդ եւ տիկիններու անունները որ իրենց երգերով ու արտասանութիւններով մեծապէս նպաստեցին գեղարուեստական բաժնին, Տիկ. Լուսին Գամըլըեան, Տիկ. Հրաչուհի Աճէմեան, Տիկ. Սիրուհի Խաչատուրեան, օրիորդներ Ալիս եւ Մելինէ Մարտիրոսեան, փոքրիկն Անահիտ Մկրտիչեան, երգեց ընկ. Պ. Պետիկեան եւ Պ. Օ. Պառաւեան արտասանեց ֆրանսերէն:

Իշխան Արղութեանի նկարը աճուրդի դրուելով 200 Ֆր.ի բարձրացաւ քիչ ժամանակէն եւ շահեցաւ Տիկ. Արշինէ Պառաւեան:

Կերուխումն ու ուրախութիւնը տեւեց մինչեւ ուշ ժամանակ եւ անձրեւի կաթիլներու տակ կամաց կամաց իրենց տուները ցրուեցան հանդիսականները:

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որ նպաստեցին հանդէսին յաջողութեան:

Ծովասար

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 10 օգոստ.— Բաբերդի Հայր. Միութեան դաշտահանդէսը նուիրուած իր զոհերուն, տեղի ունեցաւ 7 օգոստ. Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ: Առաւօտեան խումբ խումբ հայրենակիցներ եւ բարեկամներ ընտանիքով կը փութան դէպի հանդիսավայրը, իսկ յանձնախումբը կը հսկէր կարգապահութեան: Դրան առջեւ կը ծածանէին ֆրանսական եւ տարագիր եռագոյնները, ինչպէս եւ բեմին ճակատը: Թատրոն մէջընդմէջ կը հնչեցնէր հայկական եւ ֆրանսական կտորներ, իսկ հայրենակիցները բոլորուած խումբ առ խումբ կ'ուրախանային անցեալի յիշատակով, նաեւ պատմելով իրենց փոքրերուն:

Գեղարուեստական բաժինը սկսաւ կէս օրէն վերջ ժամը 3ին: Խումբ մը Բաբերդցի օրիորդներ եւ տղաքներ երգեցին Բաբերդի երգը:

Օրուան նախագահը՝ հայրենակից Տ. Ստեփանեան քանի մը խօսքով բացատրեց Բաբերդցիներու տարած աշխատանքը եւ գործունէութիւնը հայրենիքի ազատագրութեան եւ ազգային կեանքի մէջ եւ թելադրեց բոլոր հայրենակիցներուն որ հետեւին անոնց օրինակին, մինչեւ որ հասնինք մեր իտէալին:

Արտասանեցին օրիորդներ Վ. Ստեփանեան, Տ. Կիւրեղեան, Ա. Ասլանեան, Բ. Թումանեան, մեներգեցին օրիորդներ Գ. Տէր Նազարէթեան եւ Հ. Ասլանեան, նաեւ մէջ ընդ մէջ կ'երգէր ռատիօն Ալագեազը եւ երգիչ խումբը:

Յետոյ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Մ. Ասլանեան որ պարզեց 1880էն մինչեւ 1918 Բաբերդցիներու տարած աշխատանքը, նաեւ 1914ի կոտորածը, Բաբերդցիներու կռիւները Թուրք զօրքին եւ ոստիկաններու հետ, խումբ մը զինուած եւ մաս մըն ալ անզէն հայրենակիցներով եւն.: «Հայրենակիցներ, Բաբերդցին ալ իր պատուաւոր տեղը կը գրաւէ Հայոց պատմութեան մէջ, մեզի պարտականութիւն կ'իյնայ չարունակել այնպէս ինչպէս որ աշխատեցան մեր զոհերը»:

Ամէնէն վերջը ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը, «Պաշտօնս է խմփալ»: Պ. Գ. Պօղոսեան իր խաղարկութեամբ զուարճացուց հանդիսականները: Օր. Գ. Տէր Նազարէթեան եւ Հ. Սարգիսեան յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը, նոյնպէս եւ Ա. Աւագեան: Գնահատելի էր օրիորդներ Ս. Պարոնեանի եւ Գ. Տէր Նազարէթեանի «Մանիր, մանիր իմ ճախարակը»:

Միութեան կողմէ վիճակախաղի դրուեցաւ ափսէ մը «փաքլավա»: Շահեցաւ 185 թիւը որ միութեան մնացած էր: Իրիկուան ճաշին բաշխուեցաւ բոլոր սեղաններուն: Յետոյ սկսան պարերը: Ժամանակը ուշ ըլլալով կարճ տեւեց ուրախութիւնը: Եւ ներկաները ցրուեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Ներկայ մը

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ» ԱՍԵՂՆԵՐ

Եգիպտոսի Ռամկավարներուն օրկանը հետեւեալ ասեղները կը սահեցնէ, անշուշտ «բարեկամաբար», Բարեգործականի վերջին զեկոյցին առթիւ («Արեւ») 3 Օգոստոս).

— «Ըսելու ձեւը ըսուածին չափ կարեւոր է, ինչպէս ամէն տեղ նոյնպէս հոս: Ձենք վարանիր յայտնելու թէ ըէքլամի չափազանց հնամաշ ձեւ մը ունին Բարեգործականի զեկոյցները, մինչեւ հանդապ, որ աւելի իրկար եւ բովանդակութիւնը աւելի կարեւոր է՝ սա կամ նա տեսակէտով: Կ'ընդունինք որ այդ գրութիւնները Միութեան բրոբական ընելու ձըգտումն ունենան. ինչ որ կը մերժենք՝ այն է որ այդ ձգտումը չափազանց յայտնի եւ տարածուած ըլլայ անոնց մէջ, որ՝ անցնելով մարմինին ու իր կատարած գործին վրայէն ծաւալի մինչեւ անձերը, մինչեւ այն անձերը նոյնիսկ՝ որոնք դեռ ոչինչ ըրած են ոչ ազգին եւ ոչ Միութեան համար, որոնք անունով անգամ ծանօթ չեն հանրութեան, բայց օրին մէկը յանկարծ Վարչութեան մէջ պաշտօնի կոչուելնուն առթիւ կ'արժանանան խոշոր գովեստներու, — յօգուտ Միութեան՝ կը խորհուի անշուշտ...: Այսպէ՛ս, ներկայ զեկոյցին մէջ եւս՝ որ պիտի չահէր եթէ աւելի ժուժկալ ըլլար իր որակումներուն մէջ, մէկուն փոխ-նախագահի «վաղուց իրեն վերապահուած (?) կարեւոր պաշտօնը» ընդունելուն առթիւ «ինչ սրտագին յարումով եւ փարումով» Միութեան նուիրուած ըլլալը չյիշէր, եւ ուրիշի մը Ցանձնաժողովի անդամ նըշանակումը չծանուցանէր՝ կցելով անոր անունին «համակրելի երիտասարդ մը» տիտղոսը, որպէս թէ համակրելիութիւնը դեր մը կատարէր ելեւմտական գործերէ հասկնալու մէջ...:

Ձեւին վերաբերմամբ այս քանի մը բառը ըսելէ վերջ (օրինակները կրնայինք երկարել՝ առնելով մի միայն ներկայ զեկոյցէն) անցնինք բովանդակութեան, որուն կէսը յատկացուած է աւելի կամ նուազ պատուական պաշտօնակալներու անուանումին: Մէկ պատուոյ նախագահ, մէկ փոխնախագահ, մէկ Կեդր. Ժողովի վարիչ-անդամ, երկու խորհրդական Ընդհ. Տնօրէնութեան եւ մէկ անդամ Ելեւմտական Ցանձնաժողովի, մեծ նորութիւն մը չեն մտցներ Միութեան վարչական կազմին մէջ, որ ըստ մեզ պէտք ունէր եւ ունի տակէ աւելի թարմացումի, աւելի լայն չունչի եւ հորիզոնի:

Բովանդակութեան միւս կէսը կը հաղորդէ որոշումներ, որոնք կ'ըդգացուի թէ առնչութիւն ունին վերջին Ընդհ. Ժողովներու միջոցին յայտնուած բաղձանքներուն եւ կատարուած քննադատութիւններուն հետ: Թէ անոնք դոհացում պիտի տա՞ն յառաջիկայ Ընդհ. Ժողովին, աւելի ճիշդ՝ բաղձանքներն ու քննադատութիւնները ներկայացնող շրջանակներուն, կը տարակուսինք: Թիւ 7 եւ 8 որոշումները կը խօսին, արդարեւ, Շրջանակներու Կեդր. Ցանձնաժողովներու ատենապետներուն, ինչպէս նաեւ Միութեան վեթերան անդամներու եւ բարեկամներու հետ խորհրդակցութեան մասին, «սերտացնելու համար իր (Կեդր. Ժողովի) յարաբերութիւնները շրջանակներու Կեդր. Ցանձնաժողովներուն հետ»: կամ «միշտ խորհրդակցութեան դրութիւնը ընդլայնելու ցանկութեամբ»: Ձենք կարծեր որ շրջանակները բան մը կը շահին իրենց Ցանձնաժողովի ատենապետներուն տրուած «մշտական խորհրդականի հանգամանքէն»՝ որով անոնք պիտի կրնան «իրենց անձնական կամ նախագահած Ցանձնաժողովին տեսութիւնները, դիտողութիւնները եւ առաջարկութիւնները պարբերաբար հաղորդել Կեդր. Վարչութեան»: Միթէ՞ այդ բանը չէին կրնար ընել արդէն:

Աւելի կարեւոր են, ըստ մեզ, Թիւ 10 եւ 11 որոշումները: Առաջինը կը յայտնէ թէ նախորդ Ընդհ. Ժողովէն (Թերեւս Ժողովներէն) Կեդր. Վարչ. Ժողովին փոխանցուած յիսուն առաջարկներու «մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը աւարտած ըլլալով, առայդ կազմուած մասնաւոր յանձնաժողովին եզրակացութեանց տեղեկագիրը ու կանոնագրային բարեփոխութեանց տեղեկագիրը ու կանոնագրային բարեփոխութեանց նախագիծը հաղորդուած են երբեակ շրջանակներու Կեդր. Ցանձնաժողովներուն: «Եթէ այսպէս է եւ եթէ, ինչպէս կը յուսանք ու կը մաղթենք, այդ բարեփոխումները գոհացում կուտան շրջանակներու եւ Միութեան անկեղծ բարեկամներու պահանջներուն, ինչո՞ւ վերի կանխումը «խորհրդակցութեան» մասին՝ որ գրեթէ ոչինչ կը նշանակէ»:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»:

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու:

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը: Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ: Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները: Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, դրական բոլոր սեռերով: Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հոգը ստանձնելու համար: Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը:

Առանց երբեք չեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջարկէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ևս, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ:

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

«Ահա Պոլիսէն հրահանգ մը, քեզի դէմ ուեւէ դժուարութիւններ չյարուցանել, եթէ դուն եւ Վրացուհին, ինչպէս նաեւ զարմիկդ (Մարտիկ) հոն երթալ ուզէք: Որոշումը քու ձեռքդ է: Կամ դէպի մայրաքաղաք կը ճամբորդես, կամ ուրիշներուն հետ այլուր կը փոխադրուիս»:

«Ուրիշներուն մօտ կ'ուզեմ մնալ», պատասխանեց Սիրանոյշ արագօրէն: «Ես ալ Սիրանոյշին քով», ըսաւ Լուպովնա Կրապովիչ:

«Ոչ, դուն Պոլիս կ'երթաս» ընդմիջեց Սիրանոյշ իր բարեկամուհիին: «Հրամանը քեզի համար է միայն, Սիրանոյշ Զուհանեան: Վրացուհին պէտք է քեզի հետ երթալ, միայն թէ ես չեմ կրնար արտօնել անոր ճամբորդութիւնը»:

Սիրանոյշ տխուր կերպով Լուպովնա Կրապովիչի կը նայէր: Դեռ ինք պատասխան չտուած՝ Ֆուատ պէյ ըսաւ կարճ կերպով.

«Երկուքդ ալ կ'երթաք փոխադրութիւններու հետ նախ Երզնկա (Էրզինճան): Հրահանգ պիտի տամ որ դուք կրնաք եղնասայլ վարձել եւ ամէնէն պիտանացու բաները ձեզի հետ առնէք»: Ֆուատ նորէն երերցուց բոժոժը: Հրաման մը գրեց, կնքեց, ըստորագրեց եւ ներս մտնող սպասեակ զինուորին տուաւ զայն:

«Տար տանք: Այս հրամանն ալ հոկող պահակին տուր»:

Առանց այլ եւս աղջիկներուն ուշադրութիւն դարձնելու, իրեն քաշեց նոր գիրեր եւ սկսաւ աշխատիլ:

Զինուորը նշան ըրաւ աղջիկներուն որ իրեն հետեւին: Տաղաւարին առջեւ կը սպասէին զանոնք գնդապետին մօտ բերող զինուորները, եւ կրկին ընդունեցին զիրենք: Ֆուատին զինուորը քանի մը խօսք ըսաւ անոնց, եւ միացաւ փոքր խումբին, որ տաք արեւուն տակ ետ կը դառնար նոյն փոշոտ ճամբէն դէպի պարտէզ, հայ կիներուն եւ աղջիկներուն կեդրոնատեղին, դժբախտներուն, անհայրենիք թափառականներուն հաւաքատեղին: Սիրանոյշ Լուպովնա Կրապովիչի հետ դանդաղօրէն գնաց խառնուեցաւ անոնց մէջ:

Առանց բերնէն բառ մը հանելու, բոնեցաւ առջեւ նստած միեւնոյն տեղը, գետնին վրայ երկնցաւ: Երեսը ձեռքերուն մէջ թաղած, սկսաւ յանկարծ արտասուել սաստիկ յուզումէն: Լուպովնա Կրապովիչ նստաւ անոր քով եւ կամաց կամաց կը շոյէր անոր փափուկ մազերը:

«Այս, հոս պէտք է մնամ: Չեմ կրնար բաժնուիլ անոնցմէ, որոնց արիւնին կը պատկանիմ: Չեմ կրնար լքել զանոնք, որ ամէն բան կորսնցուցին, եւ երթալ հանգիստ ապրիլ Պոլիս»:

Լուպովնա Կրապովիչի բերանը չէր բացուեր: Անոր գունատ, ճերմակ կարած դէմքին շուրջ կը խաղար, հակառակ զիրենք պատող արհաւիրքին, միեւնոյն լուռ, առեղծուածային ծիծաղը: Կարծես երազներու մէջ մոլորած՝ կը նայէր անթարթ առջեւը, այդ տաք օրուան պայծառութեան մէջ եւ իր մատները միշտ կը սահէին յուշիկ իր բարեկամուհիին մազերուն մէջ: Վերջապէս, երբ Սիրանոյշ քիչ մը հանդարտեցաւ, ըսաւ մտամոլոր, կարծես կը մենախօսէր.—

«Ինչո՞ւ կուլաս, սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ: Կ'անցնի այս ամէնը»:

«Բայց դուն, Լուպա Լուպովնա՛: Իմ ծանրութիւնս կը բաւէ ինծի: Բայց թէ դուն այսպէս կապուած մնաս այս զարհուրելի թափառականութեան, ո՛հ ատոր չեմ կրնար հանդուրժել»:

«Ե՞ս», պատասխանեց Ռուսուհին: «Ե՞ս, սիրայօժար կուգամ քեզի հետ: Ես քեզի կը պատկանիմ, եւ միասին պիտի դիմագրենք այս սոսկումին, քանի որ մեզմէ մին առանձինն անկարելի է որ հանդուրժէ»:

Քիչ մը վերջը չարունակեց.—

«Հիմա, ինչ ալ ըլլայ, պէտք է պարտաւորուիս, հարկ եղածը պատրաստել ճամբորդութեան համար: Պէտք է անշուշտ եղնասայլ մը բռնենք: Ես չեմ գիտեր թէ ատիկա ինչ բան է, բայց կը խոստանայ հանգստաւէտ ըլլալ»:

«Այս, հանգստաւէտ: Չե՞ս տեսած դուն բնաւ այդ երկանիւ կառքերէն, որ յարատեւ կը քայլեն ու կը քաշեն իրենց սռնակը ճռնչելով ու հեծելով», հարցուց Սիրանոյշ:

Ա՜խ, Ֆուատ պէյ ա՞յս կառքերուն համար կ'ըսէր:

Ամէն պարագայի մէջ հաճելի բան մը չէ, բայց ոտքով երթալէն լաւագոյն է, պատասխանեց Ռուսուհին: «Ինչ որ բոլորովին կարեւորութիւն չունի ատիկա, բաւական է որ միասին ենք մենք»:

Շատ դժուարութեամբ եւ ոսկեդրամի փոխարէն միայն երկու աղջիկները կրցան ճարել սաւելիք: Երբ սեւ թեւերով լուռ տարածուեցաւ գիշերը, իբրու ձուլուածի պէս պառկեցան գետինը եւ քնացան, հակառակ իրենց շուրջը լեցնող հեծեծագին արցունքներուն: Այդ պարտէզին մենութեան մէջ անօգնական քշուած աղջիկներուն եւ կիներուն ամենամեծ մասը արդէն կորսնցուցած էին բոլոր իրենց ազգականները եւ հիմա իրենք միս մինակ էին աշխարհի մէջ:

Յաջորդ օրերուն յաջողեցաւ Սիրանոյշ Ֆուատ պէյի մասնաւոր հրամանով ձեռք բերել քանի մը ծածկոց եւ ուտելիք եւ խոհանոցի անօթներ:

Թուրք զինուորները զբաղած էին հայկական քաղաքամասին մնացորդները գետնին հաւասար ընել, ամէն կողմ փորել բրել թաղուած գանձեր եւ բերելու համար, Նկուղներուն խորերը կ'իջնէին, քար քարի վրայ չէին թողուր ուր որ կը կարծէին թէ պիտի կրնային բան մը մէջտեղ հանել: Եւ մեծ, մե՜ծ էր իրենց աւարը... Ապստամբներու գրեթէ ամբողջ դրամ հարստութիւնը եւ գոյքերը անոնց ձեռքը ինկան: Ոսկի ու արծաթ դրամներէն զատ թանկագին զարդեղէններ, գոհարեղէններ, մանաւանդ ադամանդ, որուն համար Հայերը բացառիկ նախասիրութիւն մը ունին:

Բայց այս թալանէն ալ չգոհանալով առին տունին բեռներով վաճառքներ, կտաւ, բ դեղէն,— մետաքսեղէն կերպասներ, ամէն տեսակ անօթներ: Հայկական բնակչութեան ոչ մէկ հետք թողուցին: Մինչեւ իսկ պարտէզները աւրչտեցին, անապատ դարձուցին: Փառաւոր հնամենի պտղատու ծառեր, որոնք այն կողմերուն հարստութիւնն էին, Հայու ձեռքով խնամուած, ուռճացած, տապարներով, դանակներով կտրեցին, վարուցին, այգիներէն որթատունկերը փրցուցին, արմատախիլ ըրին, ջուրի ճամբաները, այնքան աշխատութեամբ մէջտեղ բերուած Հայու աշխատութեամբ, Հայու քրտինքով, աւրեցին փլցուցին:

(15)

Թարգ. ԵՏԱՆ

բանա կը վերադառնայ եւ կեանքը անուշ գտնելով, Հպատակութիւն կը խնդրէ 1923ին, նախապէս զինուորական քննութիւն կատարել տալով իբրեւ անկար, զինուորական որ եւ է պարտաւորութենէ ազատելու համար։ Գործօն համայնավար, միեւնոյն ատեն տէր դարձած է գեղեցիկ յարկաբաժնի մը՝ Լա Մատրակի մէջ, հանգստեան տան մը՝ Նան - լէ - Փէնի մէջ եւ վիլլայի մը՝ Պուա - Լիւգիի մէջ։ Ո՜վ գիտէ Պոլսոյ ո՛ր հրէանոցէն (կէթօ) ելած այս մէ - թէքին համար է որ հազարաւոր ֆրանսացի բանուորներ գործադուլ ըրած են»։

*** Նոյն թերթը Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորներուն գործադուլն ալ բացատրելով, գիտել կուտայ թէ մեծ մասը օտարականներ են.— 28 առ հարիւր սպանիացի, 14 առհարիւր իտալացի, 6 առ հարիւր յոյն, 4 առ հարիւր սուրիացի, 7 առ հարիւր զանազան ազգերէ, համագումար 59 առ հարիւր, 41 առ հարիւր Ֆրանսացիներու դիմաց։

Պաղեստինի խնդիրը եւ Իպնը Սէուտ

Փարիզէն անցնելով Լոնտոն գնաց Արաբիոյ Թագաւորը, Իպնը - Սէուտ։ Մանաւանդ պիտի զբաղի Պաղեստինի հարցով։

Խռովութիւնները կը շարունակուին անվերջ։ Կիրակի օր ընդհարում մը պատահեցաւ զօրքին եւ ապստամբներուն միջեւ։ Այս վերջիններէն եօթը հոգի սպաննուեցան, երեք հոգի գերի բռնուեցան։ Սպաննուեցաւ նաեւ անգլիացի սպայ մը։

*** Կրկին օրակարգի վրայ դրուած է Պաղեստինի բաժանման խնդիրը, իբրեւ հետեւանք նոր յանձնախումբին կատարած քննութեանց։ Արաբները միշտ կ'ընդդիմանան բաժանման եւ ատոր համար է որ կը սաստկացնեն աճաբեկումները։ Հաւանական է որ փոփոխութիւններ կատարուին սկզբնական ծրագրին մէջ։

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը եւ զինուորական վարկերը

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը միաձայնութեամբ վաւերացուց զինուորական վարկերը, որոնք ընդհ. նմանացյին մօտ 40 առ հարիւրը կը կազմեն։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Վրաստանի, Տաճկաստանի, Խրիմի, Պաշքիրի, Տաջստանի, Թիւրքմէնիստանի պատգամաւորները, «ջերմապէս պաշտպանելով 27 միլիոն րուբլիի յատկացումը երկրին պաշտպանութեան, ի տես ֆաշական յարձակման յարաճուն վտանգին։ Թող այս թուանշանները մտածել տան ֆաշական գրգռիչներուն»։

*** Վիճարանութեանց ընթացքին, նմանական գործավարը, Զվերեւ, մասնաւորապէս ծանրացաւ հետեւեալ կէտին վրայ.—«Կարգ մը դաշնակցային հանրապետութիւններ չարունակ կ'աւելցնեն իրենց ելքի նախահաշիւը, առանց փոխարինութիւն ցուցնելու մուտքի գլուխէն։ Կարգ մը հանրապետութիւններ դէշ կը գործածեն իրեն յատկացուած վարկերը, մասնաւորապէս մշակութային եւ ընկերային ծախքերու համար։ Հաշուակալութեան եւ հաշուեքննութեան քաոսային վիճակը թոյլ չի տար սաուգել նմանացյին գործադրութիւնը եւ ժամանակին երեւան հանել չեղումները»։

ՃԱՆԱՅՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍՆԻՃԱՓՈՆԱԿԱՆ համաձայնութեան տրամադրութեամբ, երկու կողմերը 75ական մեթր ետ քաշեցին իրենց զօրքը, վիճելի բլուրէն։ Բուն բանակցութիւնները նոր պիտի սկսին։

ՆԱՓՈԼԷՈՆԻ ծննդեան տարեդարձին առթիւ, երէկ, 15 օգոստոս, մեծ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ Նափոլէոնի արձանին բացումը, Այաչիոյի մէջ (Քորսիքա), նախագահութեամբ ծովային նախարարին։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ օդանաւ մը, «Քոնտոր», որ դադարապէս Նիւ Եորք գացած էր 25 ժամէն, Պերլին վերադարձաւ 19 ժամ 58 վայրկեանէն, (6397 քիլոմեթր), ժամական 320 քիլոմեթր կտրելով։

«ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ», Անգլիոյ անդրատլանտեան շքեղ շոգենաւը, նորէն շահեցաւ կապոյտ ժապաւէնը, Նիւ-Եորք Անգլիա հեռաւորութիւնը կտրելով 3 օր, 20 ժամ եւ 42 վայրկեանէն (ժամը 32 մղոն 8)։ Նորմանտի նոյն ճամբան կտրած էր ժամը 31.20 մղոնէն եւ կապոյտ ժապաւէնը շահած՝ 1937 օգոստոս 5ին։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ խնամակալը, ծովակալ Հորթի, Պերլին հրաւիրուած ըլլալով, արտակարգ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, ընդունելութեան համար։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

Բ. ԽՈՒՄԲԸ մեկնած է 3 օգոստ.ին եւ կը վերադառնայ սեպտ. 3ին։

Գ. ԽՈՒՄԲԸ Փարիզէն կը մեկնի օգոստ. 16ին, ժամը 11ին, Կառ Մօնփարնասէն։

** Կեդր. Ֆրանսայի մասնաճիւղերէն Կրընոպլի, Ռոմանի, Վալանսի, Սէնթ Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Տէսինի, Վիէնի եւ Լիոնի տղաքը պէտք է առաջնորդուին 16 օգոստ.ին երեկոյեան ժամը 6 ու կէսին, Լիոնի մեծ կայարանը եւ յանձնուին Լիոնի մասնաճիւղի ներկայացուցչին։

Նոյն օրը կը մեկնի նաեւ Մարսէյլի խումբը։

Դ. ԽՈՒՄԲ մը եւս Փարիզէն պիտի մեկնի սեպտ. 3ին եւ վերադառնայ սեպտ. 30ին, միշտ նոյն ժամուն, նոյն կայարանէն։

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ հանդիսաւորութեամբ պիտի տօնէ Արարայի ճակատամարտին 20րդ տարեդարձը Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլան Ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հրամանատար Գրնուա Տ'Անգի (Փարիզէն)։

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի լէգէոնական ընդհ. հաւաքոյթ մը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. «ԱՆՏՈՔ» ենթակոմիտէն սրտի խորունկ կսկիծով ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Անդրանիկ Ասլանեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն՝ իրենց սիրեցեալ զաւկին արկածալի ախուր մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 17 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3810

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ՀԵՌԱՆԿԱՐ ՄԸ

Վերջերս տարօրինակ լուր մը շրջան ըրաւ Աթէնքի թերթերուն մէջ։

Գաղտնի պահելով լուրին աղբիւրը (թերեւս պետական), թերթերը կը գրէին թէ Փրանքեւթուրք բանակցութեանց ընթացքին, Ֆրանսայի ներկայացուցիչները հարցուցած են թէ Թրքական կառավարութիւնը ի՞նչ կը խորհի Հայերու Թուրքիա վերադարձի մասին։

Իբրեւ պատասխան, Թուրքիա տրամադրութիւն յայտնած է վերադարձի արտօնութիւն տալ որոշ թիւով Հայերու, պայմանաւ որ հայապատկան կալուածներու խնդիր չյարուցանեն։ Թուրքիոյ ներկայացուցիչները հասկցուցած են թէ իրենց կառավարութիւնը չի կրնար որ եւ է զիջում կատարել այս հարցին մէջ։ «Լուրը հաղորդող պաշտօնական աղբիւրը կ'ուզէր գիտնալ թէ ընդհանրապէս Հայերը ի՞նչ կը մտածեն Թուրքիա վերադառնալու մասին»։

Ընթերցողները պիտի յիշեն թէ ընդհ. ներման խօսքեր լսուեցան նաեւ անցեալ յունիսին, երբ անելի մը մատնուած էր Ալէքսանտրէթի շրջանին տագնապը եւ Թուրք մամուլը սպառնալիքներ կը տեղար։

Այդ առթիւ հռչակաւոր Եունուս Նատին կը գրէր «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ (18 յունիս)․

— «Թէեւ չենք գիտեր թէ պետութիւնը ինչպիսի օրինական նոր կարգադրութիւն պիտի որոշէ Լոզանի դաշնագրէն յետոյ Թուրք հայրենիքէն դուրս մնացած Հայերու հանդէպ, բայց եւ այնպէս, իբրեւ թուրք հանրային կարծիքին մէկ մասը, բացայայտօրէն եւ բացարձակապէս կրնանք յայտնել թէ, այս մասին ընդհանուր եւ պաշտօնական համոզումը այնպիսի ընթացք մը առած է եւ դէպի հասունութիւն կը դիմէ որ, այս հայրենակիցներուն ալ, եթէ իրենք ուզեն, օր մը իրենց հին տեղերը վերադառնալու կարելիութիւնները պիտի տրուին»։

«... Հանրապետական վարչութիւնը, որ Հայերուն համար ընդհ. ներում մը իրեն համար իբրեւ մարդկային ամենաբարձր գաղափարական մը կը նկատէ, այնպիսի բարձր վարչաձեւ մըն է որ չի զիջանիր Հայերու դէմ թշնամանքի։ Այս պարագան, տեղացի թէ օտար, բոլորին անգամ մը եւս պէտք է ծանօթ ըլլայ»։

Այս «եղբայրական» հաւաստիքները զուգադիպած ըլլալով Թուրք աքսորականներու, 150նոց սեւ ցանկին մնացորդներուն շնորհուած ներումին, էսէլ-պակս յոյսեր ներշնչեցին մեր մէկ հայրենակիցներու։ Եւ եղան մարդիկ որ իրար անցան, «աւետաբեր» լուրը տարածելու համար։ Նոյնիսկ թուական մը կը յիշէին անոնք,— յառաջիկայ հոկտեմբեր։

Մենք այն ատեն յայտնեցինք մեր տեսակէտը, վկայութեան կանչելով ուրիշ պաշտօնականներ ալ։

Ի՞նչ է որ տեղի կ'ունենայ, իրականին մէջ։ Իսկապէս կա՞ն հիմքեր, ընդհ. ներում «շնորհելու» հայ փախստականներուն։ Եւ եթէ օր մը այդպիսի հրամանագիր մը հրատարակուի, պէ՞տք է ողջունել, իբրեւ բարեփոխում Էնկիւրիի քաղաքականութեան, եւ բեռ կապել ...

Այս հարցերը կը պահանջեն լայն լուսաբանութիւն եւ բացորոշ պատասխան։ Երբեմն հրապարակաւ, բայց աւելի շատ կանանչ սեղանի մը առջեւ, կլոր ըլլայ թէ քառակուսի։

×

Նախ փորձենք վերլուծել Թրքական տրամադրութեանց գաղտնիքը,— այնքան որքան թոյլ կուտան մեր տեղեկութիւնները։

Հակառակ «Հայկական Հարցը» լուծած —թաղա՛ծ— ըլլալու վճռական յայտարարութեան, Թրքական կառավարութիւնը միշտ ալ մտահոգութեամբ կը դիտէ արտասահման պատսպարուած 800,000 Հայերու գոյութիւնը։ Ան մասնաւոր գործակալներու միջոցաւ կը հետեւի ալ մեր շարժումներուն, մասնաւորապէս պալքանեան եւ արեւելեան գաղութներուն եւ Ֆրանսայի մէջ։

Քէմալական Թուրքիան շատ լաւ կ'ըմբռնէ թէ՝ ցորչափ գոյութիւն ունին հայկական հոծ բազմութիւններ երկրէն դուրս — ջախջախիչ մեծամասնութեամբ նախկին Թրքահպատակներ — միշտ ալ անակնկալներ կրնան ծագիլ։ Չի կրնար չըմբռնել, քանի որ իր բոլոր յաղթանակները հիմնուած են անարդարութեան, բարբարոսութեան, աւարի եւ արեան վրայ։

Միւս կողմէ, գաղտնիք չէ որ Թուրքիա կը տառապի եթէ ոչ ներքին-քաղաքական, գոնէ տնտեսական սուր տագնապէ մը, եւ բնակչութեան սակաւութենէն։

Ի՞նչ կ'արժէ 15 -- 17 միլիոն (իրենց հաշուով) բնակչութիւնը, 750,000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ երկրի մը վրայ։ Մանաւանդ որ, պալքանեան երկիրներու մէջ կազմակերպուած ներգաղթն ալ չպսակեց իրենց յոյսերը, կապուած ըլլալով նիւթական մեծ դժուարութեանց,— միլիոններու հետ։

Դեռ վերջերս էր որ Թուրք թերթ մը կ'առաջարկէր միջազգային Կարմիր Խաչի եւ ուրիշ մարդասիրական հաստատութեանց աջակցութեան դիմել, գլուխ հանելու համար Թրքական ներգաղթը։

Մնաց որ, Պալքանեան Թուրքերը իրենք ալ այնքան տրամադիր չեն Թուրքիա գաղթելու, խրատուած ըլլալով 1922էն ի վեր փոխադրուած հայրենակիցներու փորձառութենէն։

Արդ, այս նկատումները եւ դեռ ուրիշ պարագաներ կրնան նոր թակարդ մը լարել տալ Թրքական կառավարութեան, որսալու համար «ցեղակից» եւ նախկին հայրենակից Հայերը։

Թակարդը կրնայ կոչուիլ ընդհ. ներում կամ ուրիշ բան,— նոր տպագրութիւնը՝ «երթեւեկի հրահանգին»։ Իսկ անոր գլխաւոր նպատակը՝ ճակատ ճեղքել, իրար ձգելով Արտասահմանի հայկական բազմութիւնները, եւ մաս մը ներս քաշել, իրենց սեփական ծախքով։

Դեռ ամէն բան չըսինք։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

1,350,000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐԱՓՈՐՁԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Պիտի տեւեն տասներկու շաբաթ

Օգոստոս 15ին սկսան Գերմանիոյ աշնանային մեծ զօրափորձերը, արտակարգ պատրաստութիւններով, ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ։ Գերմանական թերթերը կը փորձեն համոզել թէ զօրափորձերը բացառիկ հանգամանք չունին, եւ սակայն քիչեր կը հաւատան։ Գերմանիոյ զինուորական օրկանը 1938 տարին կը հռչակէ փոքր զօրափորձերու շրջան, արտակարգ պարագայ համարելով միայն պահեստիներու մասնակցութիւնը։ Ամէն երեք տարին անգամ մը, ուրեմն 1941ին ալ ընդհանուր զօրափորձեր պիտի կատարուին, մասնակցութեամբ բոլոր զօրամասերուն։ Յառաջիկայ տարին պիտի յատկացուի զօրաբանակներու զօրափորձերուն։ Այս տարուան զօրափորձերը մասնաւորապէս պիտի ծառայեն զօրքերու արհեստագիտական պատրաստութեան։ Պահեստիներու թիւը կը հաշուեն 350.000 հոգի, որոնք պիտի հաւաքուին մաս-մաս, 12 շաբթուան ընթացքին։

Առաջին անգամ ըլլալով, պիտի գործադրուի 1938 յուլիս 19ի օրէնքը, որ կը տրամադրէ խաղաղութեան ատեն գրաւել բոլոր անհրաժեշտ տուրքերը, պարէնաւորման եւ փոխադրութեան համար։ Այս առթիւ հատուցումներ պիտի ըլլան ձիերու եւ կառքերու տէրերուն։

Զօրափորձերը պիտի կատարուին Գերմանիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ։ Ընդհանրապէս պահեստիները պիտի հաւաքուին այն շրջանին մէջ որ յատկացուած է իրենց զօրափորձերուն։ Բանակատեղիներն ալ կարելի եղածին չափ պիտի սահմանափակուին որոշեալ շրջանին մէջ։ Բայց եւ այնպէս, բոլոր շրջանները այսպէս կամ այնպէս պիտի մասնակցին զօրափորձերուն։

Զօրափորձերուն բացումը կատարեց Հիթլէր ինք, Նուրէմպէրկի մարզադաշտին վրայ, որ ընդհանրապէս կը ծառայէ սպաներու եւ ենթասպաներու կազմութեան։ Տասներկու շաբաթներու ընթացքին, շարունակ դրօշի տակ պիտի գտնուին 1.350.000 զինուորներ։

Միւս կողմէ, ամրութեանց շինութիւնները կը զբաղեցնեն 3—400.000 զինուորներ, որոնք ընդհանրապէս համախմբուած են Գերմանիոյ արեւմտեան բանակատեղիներուն մէջ եւ որոնք կրնան մինչեւ վեց ամիս հեռու մնալ իրենց տուներէն, համաձայն նոր հրամանագրի մը։

Գերմանական ամենամեծ զօրափորձն է այս, Մեծ Պատերազմէն ի վեր։ Այս առթիւ միշտ մտահոգութիւն կը տիրէ Գերմանիոյ դիտումներու մասին։ Կասկածողներ կան թէ Հիթլէր կրնայ բռնութեան դիմել Չեխոսլովաքիոյ դէմ, Գերմաններու դատը պաշտպանելու համար։ Իսկ լաւատեսներ չեն հաւատար այդ վտանգին, հաւանական դանելով հանդերձ սահմանային միջադէպեր։ Անոնց կարծիքով, Գերմանիա կ'ուզէ լայն պատեհութիւն ընծայել անգլիացի միջնորդին, լուծելու համար չեխական խնդիրը։

Չեխոսլովաքիոյ մէջ հանդարտութեամբ կը հետեւին զօրափորձերուն, իրենց յոյսը դնելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ։ Միեւնոյն ատեն թերթերը կը շեշտեն թէ «Չեխոսլովաքիան պատրաստ է»։ Փրակայի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ աճաբեկման ցոյց մը կը նկատեն Գերմանիոյ զօրափորձերը։

*** Զօրափորձերուն հետ մէկտեղ, հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որ նոր տուրք մը կը հաստատէ, ազգային պաշտպանութեան համար։ Տուրքին համեմատութիւնը պիտի ըլլայ 30 առ հարիւր, եկամուտի ներկայ տուրքին վրայ։ Կը կարծուի թէ աւելի վերջը պիտի վերահաստատուի նաեւ ինքնաշարժ կառքերու տուրքը։

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը 750.000 կը հաշուէ զօրափորձերուն մասնակցող պահեստիներու թիւը։ Այն զինուորները որոնց շրջանը կը լրանայ սեպտեմբերին, դրօշի տակ պիտի մնան անորոշ պայմանաժամով։ Ծառայութեան պիտի կանչուին նաեւ անհամար հիւանդապահներ եւ բժիշկներ։ 65 տարեկանէն վար ո եւ է քաղաքացի պիտի չկրնայ հեռանալ երկրէն։ Հազարաւոր երիտասարդուհիներ, դրասենեակի պաշտօնեաներէն մինչեւ բանուորուհիները եւ սպասուհիները պարտաւոր են արձանագրուիլ աշխատանքի դրասենեակներուն մէջ։ Անոնք միշտ կազմ եւ պատրաստ պէտք է ըլլան, կանչուելու համար։

Գերմանիա կոչ մը կ'ուղղէ Անգլիոյ

Կիսապաշտօնական օրկան մը, «Տէոյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ», օգոստոս 15ի խմբագրականով կոչ մը կ'ուղղէ Անգլիոյ, որպէսզի կարելին փորձէ, խաղաղօրէն լուծելու համար չեխական խնդիրը։ Խմբագրականը անտեղի գտնելով Անգլիոյ մտահոգութիւնները՝ գերմանական զօրափորձերուն առթիւ, կը յայտարարէ.— «Ամէն երկրի մէջ սովորական դէպքեր են այս կարգի զօրափորձերը, անհրաժեշտ եւ բնական, ինչո՞ւ իրար անցեր են մեր զօրափորձերուն առթիւ»։

«Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ»ի Լոնտոնի թղթակիցն ալ շօշափելով այս խնդիրը, կը բացատրէ թէ Չէմպըրլէն իր կեանքին ամենամեծ գործը կը նկատէ անգլօ-գերման մերձեցումը։ Միեւնոյն ատեն ցաւ կը յայտնէ որ Անգլիոյ մէջ շուտ կը նային Գերմանիոյ կատարած յառաջդիմութեանց վրայ։

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Խ. Միութեան ծովային օրկանը, «Կարմիր Տորմիղ», կը գրէ թէ Մանչուրիոյ գրաւումէն առաջ Ճափոն հազիւ 15.000 զինուոր ունէր այդ շրջանին մէջ։ Այժմ ճափոնական բանակին թիւն է 250.000, 600 հրասայլերով, 1000 թնդանօթներով եւ 450 սաւառնակներով,— ամբողջ օդատորմիղին 20 առ հարիւրը։ Քորէայի ճափոնական բանակն ալ կը հաշուեն 60.000 հոգի, 200 թնդանօթներով, 50 հրասայլերով եւ 100 սաւառնակներով։ Ուրեմն համագումար 300.000 զինուորներ կեդրոնացած են Ռուսաստանի դէմ։

Այս բանակին վրայ պէտք է աւելցնել Մանչուրիոյ զինուորները,— 80.000

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԷՇԸ, ՇՈՒՆԸ ԵՒ ՕՁԸ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ աչքիս հանդիպեցաւ հետեւեալ պատմութիւնը․ (Մե՞ղք որ Արազը ներկայ չէ, զայն գեղազարդելու համար, իր գիւղին լեզուով).—

Էրէյլիի մէջ հովիւ մը իր հոտը ձգած՝ սարալանջին վրայ, ման կու գար, երբ դիտեց որ քիչ անդին արածող էշը անհանգիստ շարժումներ կ'ընէ։

Օրհնեալ աւանակը ողբալի զռինչներ կ'արձակէր եւ աքացիներ կուտար։ Կարծես օգնութիւն կը խնդրէր։

Հովիւը մօտենալով, կը տեսնէ որ մօտ երկու մեթր երկայնութեամբ օձ մը պլորուած, փաթթուած՝ էշուն, կը քաշքշէ ու կը սեղմէ։

Իսկապէս ալ, էշը օգնութեան կը կարօտէր։

Եւ ահա հովիւին շունը, մշտարթուն անասուն, անմիջապէս կը խոյանայ օձին վրայ։

Այս վերջինը կատղած՝ կը ձգէ էշը եւ կը փաթթուի շունին, կը սեղմէ խեղդելու կամ ոսկորները կոտրտելու ստիպման։

— Իսկ է՞շը, պիտի հարցնէք։ Փախա՞ւ թէ ... չէզոքութիւն յայտարարեց, յանուն «ողջմտութեան»։

Ընդհակառակն։ Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ էշը իր կարգին օգնութեան հասնելով վտանգուած շունին, ի վերջոյ ջախջախեց օձին գլուխը՝ իր սմբակներուն տակ։

Եւ այսպէս անգամ մըն ալ հաստատուեցաւ թէ փոխադարձ օգնութեան գաղափարը, թէեւ բնազդական, յաճախ աւելի զօրաւոր է անասուններուն մէջ, քան այն արարածներուն որ կը կոչուին մարդ։

Եթէ մեր հաստափոր վարժապետը հոն ըլլար, պիտի աղաղակէր, անպատճառ դաս մը հանելով այս պատմութենէն․

— Կը տեսնէ՞ք, տղաք, երկու անբաններ, մէկը՝ էշ, միւսը՝ շուն, մէկ անգամէն կը համբերաշխին եւ գործի կը ձեռնարկեն, յանուն ինքնապաշտպանութեան եւ իրերօգնութեան։ Առանց ժողով սարքելու եւ ծրագիր մըշակելու։ Անոնք «մարդկային» հարցումներ ալ չեն ուղղեր իրարու,— ո՞ր քաղաքէն կամ գիւղէն ես։ «Հաւատով խոստովանիմ» գիտե՞ս։ Մեր հովիւը կը ճանչնա՞ս։ Մեր առուէն ջուր խմա՞ծ ես եւն.։ Խորապէս գիտակից իրենց պարտականութեան, անոնք «որդիական իրաւունքի պահանջ յիշեցում» ալ չեն փորձեր։ Հասկցանք ուրեմն, յաջորդ անգամ ամէն մէկդ շարադրութիւն մը պիտի բերէք այս նիւթին վրայ։

... Շարադրութիւն մըն ալ դուն փորձէ, սիրելի ընթերցող, ակնարկ մը նետելով սա վերջին 15 տարիներու պատմութեան վրայ։

ՎԱՀԷ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Խորին ցաւով կ'իմանանք մահը Պ. Աբրահամ Տէր Ստեփանեանի։ Տակաւին քանի մը օր առաջ խմբագրատուն հանդիպելով, նոր հասցէն կուտար գիւղի մը մէջ, թերթ ստանալու համար։ Միշտ շէնշող, կը խօսէր աջէն-ձախէն։ Կիրակի առտու յանկարծ տկարութիւն մը զգալով, կը մեռնի հակառակ բոլոր խնամքներուն։

Հանգուցեալը Իգտիրցի էր եւ նախկին Դաշնակցական, մօտ 60 տարեկան։ Կը ծառայէր Բարեգործականի կեդրոնին մէջ, իբրեւ դռնապան։ Ատեն մը տատանելէ վերջ, նորէն նուիրուեցաւ հանրային կեանքին, իբրեւ հիմնադիր եւ գործօն անդամ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, հակառակ իր վատառողջ վիճակին։

Մեր ցաւակցութիւնները իր ընտանիքին, եղբօր եւ պարագաներուն։

** Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, չորեքշաբթի, ժամը 2ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ։

«Ոչնչացուցէք հակայեղափոխական բոյները»

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի օգոստոս 15ի նիստին մէջ, ելմտացոյցի յանձնաժողովին նախագահը, Սիտորով, ճառ մը խօսելով յայտարարեց.

— «Կուսակցութիւնը արդէն բնաջնջած է հակայեղափոխականներու բոյները. Հարկ է ոչնչացնել բոլորը, մինչեւ վերջինը։ Երեսփոխանները վաւերացնելով ելմտացոյցը, պիտի ապացուցանեն իրենց միութիւնը Լէնինի եւ Ստալինի կուսակցութեան շուրջը։ Իրենց միութիւնը լաւագոյն երաշխիքն է Խ. Միութեան յաղթանակին՝ յարձակում պատրաստողներուն դէմ։ Թող Ճափոն եւ բոլոր Ֆաշական երկիրները գիտնան թէ իրենց դրդած պատերազմը ուրիշ բանի չի ծառայեր եթէ ոչ փութացնել Ֆաշականութեան ոչնչացումը եւ ընկերվարութեան յաղթանակը»։

*** Ճառերէն վերջը քուէարկուեցաւ ելմտացոյցը, որ կը ներկայացնէ 126 միլիառ 737 միլիոն 993.000 ռուբլի մուտք, 125 միլիառ 337 միլիոն 993.000 ռուբլի ելք։ Այս գումարին վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ 5 միլիառ 800 միլիոն ռուբլի, ընկերային ապահովագրութեանց համար։

*** Ելմտացոյցին քուէարկութենէն վերջ, Գերագոյն Խորհուրդը եւ Ազգութեանց Խորհուրդը սկսան քննել դաշնակցային հանրապետութեանց դատական բարենորոգման ծրագիրը։

Նոր փախստականներ կը հասնին Իրան

Թէհրանի «Ալիք»ը (2 օգոստոս) կը գրէ թէ քանի մը օր առաջ «Սաման» շրջանէն 4000 եւ «Պոլով» շրջանէն 4000 տղամարդիկ, կիներ եւ մանուկներ հասած են Աստարա, Ռուսաստանէն։ (Կարդալ ուրիշ մանրամասնութիւններ, Բ. էջ)։

65 ՀՐԷԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ, Միւնիխի հրեայ բժիշկներու վերջին մնացորդը, հրաման ստացան մինչեւ սեպտեմբեր 15 հեռանալ իրենց բնակած տուներէն։ Անոնց մէջ կը գտնուին չորս աշխարհահռչակ հեղինակութիւններ,— փրոֆ. Օթթօ Նէոյպաուէր, Միւնիխի պետական հիւանդանոցի ներքին հիւանդութեանց վերատեսուչը, Տոքթ. Ալֆրէտ Հաաս, համանուն հաստատութեան վերատեսուչը, որ ամբողջ Եւրոպայի մէջ ծանօթ է իբրեւ մասնագէտ լեարդի հիւանդութեանց.— Փրոֆ. Մորիս Իսէրլին, հռչակաւոր վիրաբոյժ ուղեղի հիւանդութեանց եւ Տօքթ. Մաքս Քլար, առաջնակարգ մասնագէտ մանկամարզական հիւանդութեանց։ Հրեաները այլեւս բժշկութիւն պիտի չկրնան ընել Սեպտեմբեր 30էն վերջ։

ՕՏԱՐ ՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒ թիւը երբեք այսքան մեծ եղած չէր Ֆրանսայի մէջ, 1920էն եւ ցուցահանդէսէն ի վեր։ Կը կարծուի թէ 20—30.000.000 անգլ. ոսկի ծախսած պիտի ըլլան անոնք, արձակուրդի ամիսներուն։ Անշուշտ գլխաւոր պատճառը Փրանքին անկումն է, ինչպէս եւ շրջիկի տոմսերու առաւելութիւնը։ Միայն Անգլիացիները հաշուելով, յուլիս ամսուան ընթացքին 200000 այցելուներ եկած են։ Եթէ իւրաքանչիւր այցելու միջին հաշուով 20 ոսկի ծախսէ, 6.000.000 ոսկիի յաւելուածական եկամուտ մը կը գոյանայ։

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Մեր գաղութին եւ թերեւս ամբողջ հայ գաղութին մէջ վերջերս հոգեբանութեան որոշ փոփոխութիւն մը կը նկատուի: Լրջութիւն մը կը տեսնուի, անմէջ պայքարներէ զգուշացում մը, իրար հասկնալու ձգտում մը: Վտանգի մը մէջ կամ առջեւը գտնուող մարդու հոգեբանութիւն մը որ ամէնէն առաջ կ'ուզէ ճշդել իր կացութիւնը, որոշելու համար ամէնէն օգտակար կամ ամէնէն քիչ վնասակար ուղղութիւնը իր ճամբուն:

Հայաստանի դէպքերէն վերջ, Ալեքսանդրէթի հարցին առաջած վերջին լուծման ձեւը մեծագոյն պատճառը կը թուի մթնոլորտի այս փոփոխութեան:

Երկար տարիներու կրաւորական կեցուածքէ մը, ներքին պզտիկ ու խղճալի հարցերով ժամանակը, ուշադրութիւնը եւ ուժերը սպառել տալու աշխատանքի ձեւէ մը վերջ, այսօր մեր հասարակութիւնը իր ճակատագրին ու գոյութեան հետ խիստ կապուած խնդիրները կը տեսնէ լուծուած անկախ իրմէ, ինքզինքը կը զգայ անտեսուած ու արհամարհուած, իր շահերը ոտնակոխուած, արդար վրդովում մը ցոյց կուտայ: Ցասում մը նախ ուրիշներուն հանդէպ, որոնք խաղալիքի մը իսկ արժէքը չեն տար հազարաւոր մարդոց այսօրուան եւ վաղուան վիճակին, կը դժեն յանձնառութիւնները, կը լքեն բազմութիւններ որոնք մեղքը գործած էին իրենց հրահանգներուն հետեւելու: Տկար եւ անուժ բազմութիւններու դատաստանին չեն ենթարկուիր սակայն մեծերու գործերը, ինչպէս հասարակ բարոյական ըմբռնումներու չեն ենթարկուիր «քաղաքական գործ»եր:

Ուրիշներու գործերուն հանդէպ կատարուած այս դատաստանը սակայն, եթէ ինքն իր մէջ գործնական որեւէ հետեւանքէ զուրկ է, մանաւանդ դէպքերու եւ իրողութիւններու կատարուած լմնցած ըլլալէ վերջ, ունեցած է եւ ունի անուղղակի առաւելութիւնը ինքնաքննադատութեան մղելու, հարց տալու ինքն իրեն թէ, կարելի չէ՞ր, գործելու եւ աշխատելու տարբեր եղանակով մը որեւէ ազդեցութիւն գործել դէպքերուն վրայ, կարելի չէ՞ր մեզ հետ կապուած խնդիրներու լուծման մէջ գոնէ մասամբ լսելի դարձնել մեր ձայնը, արժեցնել գոնէ փոքր չափով մեր իրաւունքները:

Այս ձեւով հարց տուողներ շատ կան մեր մէջ հիմա ու վճռական պատասխան տուողներ ալ կան: Անպէտ ժողովուրդ ենք, որեւէ օգտակար հաւաքական աշխատանք ընելու անընդունակ: Այս պատասխանը տալէ վերջ անկեղծօրէն ցաւ զգացողներ շատ են, բայց այսքանով գոհացողներն ալ քիչ չեն: Պէտք չեն զգար հետեւութիւններ հանելու կամ ճիգ մը փորձելու, աւելի յստակ եւ խոր դարձնելու այս պատասխանը: Անոնց մտածողութեան չի ներկայանար երկրորդ հարցում մը եւս ընելու պահանջը, թէ ինչո՞ւ անպէտ եւ անընդունակ ժողովուրդ ենք: Դիւրին պատասխան մըն ալ այս հարցումին կայ. որովհետեւ կազմակերպուելու, մեր ուժերը խմբելու եւ դասաւորելու ձեւը չենք գիտեր ու չենք գտած: Մեր այս տգիտութիւնը կամ չկամութիւնը հիմա կը նկատենք որ շատ սուղ արժեց մեզի: Անոր վնասները իր իսկական սահմաններով որոշելու համար, անհրաժեշտ էր կացութիւնը՝ Հայաստանէն մինչեւ Ալեքսանդրէթ, յստակ ու պարզ տեսնել եւ ոչ թէ միայն ծանօթանալ հեռագրական գործակալութիւններու եւ կարգ մը թերթերու թղթակիցներու տուած հատուկտոր եւ տարտամ լուրերուն: Այդ չափն իսկ բաւարար է, սակայն, մօտաւոր գաղափար մը տալու համար ներկայ բայց մանաւանդ վաղուան վտանգներու մասին:

Հայաստանի երէկուան երիտասարդ բայց փորձուած մտաւորականութեան անհետացումէն վերջ, մեր հայրենիքը կը պատկերանայ մեր աչքին նուազ տէրը ինքզինքին, աւելի յանձնուած ուրիշներուն, հետեւաբար աւելի անընդունակ պաշտպանելու իր շահերը, աւելի հեռացուած մեզմէ, մեր եւ իր մինչեւ եղած նիւթական եւ բարոյական կապերը աւելի թուլցած, խզուած:

Աղին 30-40.000 հոգի, որ մինչեւ երէկ հարազատ միջավայրի մը մէջ ապրելու թեթեւութիւնն ու գոհունակութիւնը ունէին, մասամբ արդէն նոր տեղահանութեան մը տաժանքներուն մատնուած, մասամբ ալ նոր բայց հինէն ծանօթ տէրերու իշխանութեան ենթարկուած: Անոնց դրկից 150000նոց գաղութ մըն ալ պարտադրուած կասկածանքի ծանր մթնոլորտի մը մէջ ապրելու: Դրէք այս բառերուն տակ, — նոր տեղահանութիւն, նոր իշխանութիւն, կասկածանքի մթնոլորտ — իրենց իսկական իմաստը, փորձեցէք երեւակայութեամբ իսկ ձեր անձին դարձնել այդ բառերով սահմանուած վիճակը, այն ատեն կրնաք մօտաւոր գաղափար մը կազմել աղէտին մեծութեան մասին: Այդքանը ըսելէ ետք, չէ՞նք կրնար մենք մեզի արգիլել մեր ժողովուրդին ապրած ներկայ պահը որակելէ յեղափոխական պահ կամ շրջան: Յեղափոխական ոչ թէ բառին տառական իմաստովը, մանաւանդ մեր մէջ ընդունուած եւ հասկցուած ձեւով, այլ այն բովանդակութեամբ որ արտասովոր եւ վտանգալից վիճակ մըն է մեր ունեցածը, հետեւաբար կը պահանջէ արտասովոր միջոցներ, առանձնութիւններէ եւ նախապաշարումներէ ձերբազատուած գործելու եղանակներ: Ասոնց առաջինը՝ որուն նշանները կարծես թէ կը նշմարուին, անխտիր բոլոր ուժերու գործակցութիւնն ու կեդրոնացումն է: Իսկապէս յեղափոխական խառնուածքի քաջութիւնն ունենալու է մեր մէջ գործակցութիւնը արգիլող բոլոր տեսակի արգելքներուն, նախապաշարումներուն, անձնական շահերուն եւ դիրքերուն, գաղափարական տարակարծութիւններուն վրայէն համախմբումի մը ստեղծելու վտանգին դէմ, փրկութեան ճամբան բանալու համար:

Կը հաւատամ որ այս բոլոր ըսուածները ճաշի տպաւորութիւն թողուն ընթերցողին վրայ, իր էութեամբ, վերջերս մանաւանդ, ամէնուն կողմէ ամէն տեղ ըսուած: Իր այս ձեւին մէջ բառ է միայն գործնական որեւէ արժէքէ զուրկ որ չկրնար կացութիւնը փոխել հիւլէի չափ: Անհրաժեշտ է բառերը եւ մտքերը գործի վերածել ու ատոր համար հրապարակով հարց տալ գիտնալու թէ կա՞ն մեր մէջ այս համախմբումին աշխատող մարդիկ, թէ չէ: Եթէ կան, բոլորին պարտականութիւնն է քաջալերել, ուժ տալ անոնց որ յաջողին իրենց ձեռնարկին մէջ. բոլորին պարտականութիւնն է որ մեկուսացնեն եւ անվնաս դարձնեն այդ աշխատանքը խանգարող, դժուարացնող բոլոր տեսակի անձերը եւ արգելքները: Իսկ եթէ որեւէ փորձ չի կատարուիր այդ ուղղութեամբ, եթէ այդ գործը յաջողցնելու յարմարութիւնը ունեցողները վերապահումներ եւ նկատումներ կը գտնեն գլուխը անցնելու համար նման շարժումի մը, այդ ատեն իսկապէս որ հաստատած կ'ըլլանք թէ անպէտ եւ անընդունակ ժողովուրդ ենք:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՆ ՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԸ

Մարսէյլ էի: Ընկեր մը զիս Հ. Յ. Դաշնակցութեան Շահրիկեան սրահը առաջնորդեց:

Անմիջապէս որ ներս մտայ, շուրջըս նայեցայ, պատերէն կախուած նկարները դիտեցի, ուխտավայրի մը տպաւորութիւնը կրեցի: Յետոյ, ուշադրութիւնս սրահին լայն ճակատը պարտկող գրադարանին վրայ յառեցաւ:

Ես որ նման ճոխութեամբ հայ գրադարան մը դեռ տեսնելու բախտը ունեցած չէի: Ես որ իմ կեանքի անցնող բոլոր օրերուն մէջ հազիւ հարիւր հատորէն քիչ մը աւելի հայերէն գիրքեր կրցեր էի թղթատել, անոր առջեւ նախ ներշնչումի հաճոյք մը ունեցայ, ապա, խոկումի, նուիրումի եւ զարգացումի գեղեցիկ ու հզօր աշխատանքը տիրապետեց:

Ինչքա՜ն մեծ է գիրքերուն փառքը:

Փափաքեցայ գրացանկը աչքէ անցընել, բայց չյաջողեցայ: Նոր դարակներու մէջ, գիրքերը շարուած էին, սակայն ամբողջական ու կանոնաւոր ցանկը դեռ պատրաստուած չէր:

Ուզեցի գիտնալ թէ՝ երիտասարդութիւնը որքա՞ն կ'օգտուի անկէ: Գրադարանապետին պատասխանը չուրախացուց զիս: Ընթերցանութեան սէրը նուազ է եւ ոչ մխիթարական:

Արդեօք մեծագոյն եւ մեզի համար շատ կենսական սէրը հրահրելու մեր աշխատանքնե՞րն են որ կը պակսին

Կ'ուզեմ նախափորձ մը կատարել, խորապէս ցանկալով որ ժամանակ ու հնարաւորութիւն ունեցող մեր մտաւորականները աւելի եւս արծարծեն զայն:

Կը պատմուի թէ, մէկուկէս դար առաջ, միսիոնարներու խումբ մը կիսավայրենիներու կղզի մը եկաւ աւետարանչական գործով: Սեւամորթ բնիկները, նախապէս խոյս տալէն սարսափահար, սպիտակ աստուածներ կարծելով եկողները, յետոյ, երբ հետզհետէ սկսան մօտենալ, զարմանքով եւ երկիւղով խառն հետաքրքրութեամբ նայեցան այն առարկաներուն՝ որոնց վրայ միսիոնարները իրենց աչքերը կը սեւեռէին երկար ժամանակ: Այդ առարկաները գիրքեր էին, ու բնիկները, որոնք բնաւ գաղափար չունէին գիրի եւ գիրքի մասին, մինչեւ վերջը չէին կրցած հասկնալ զայնք: Բաւական ատեն ետքը, երբ միսիոնարները, ա՛լ կրցեր էին բնիկներուն լեզուովը իրենց մտքերը հասկցնել ու ընտելանալ անոնց, հարցուցին օր մը.

— Ի՞նչ կը կարծէք այս առարկաները մեր ձեռքերուն մէջ:

— Աչքի դեղ, ձեր տկարացած նայուածքները զօրացնելու համար, պատասխանեցին անոնք:

Անտաշ բնիկին պատասխանին մէջ, թէեւ քիչ մը գլխիվայր, բայց կենդանի ճշմարտութիւն մը կայ, թէ, գիրքը կը զօրացնէ բուն նայուածքը, հոգիին տեսողութիւնը, մտային դատողութիւնը: Լուրջ ու յարատեւ ընթերցումէն աւելի լաւ դարման կարելի չէ յանձնարարել, հոգեկան կամքը ուղղելու եւ զօրացնելու համար: «Աչքի դեղ է» գիրքը:

Զարմանալի չէ դիտել որ, կիսավայրենիին այս կարծիքը, հին աշխարհի ամէնէն քաղաքակրթուած ընկերութեան մէջ հասարակաց ըմբռնումի չափ տարածուած կարծիք մը եղած էր: Քրիստոսէ 2000 տարի առաջ, պատմութեան մէջ յիշուած առաջին գրատունը հաւանաբար, լեցուն էր սամարական հին ձեռագիրներով, մեհենագրութիւններով եւ խորհրդածութիւններով ծածկուած քարերով, Դիոդոր Սիկիլլացի պատմիչը կը գրէ թէ՝ այդ գրատան մեծ դրան վերեւը փորագրուած էր «դեղարան հոգւոյ» :

Դարձեալ, կրտսերն Շամփոլիոն, Թեբէի արքայական մէկ արուարձանին մէջ գտեր էր քանի մը շէնքերու փլատակներ, որոնք այնտեղ գրադարանի մը գոյութիւնը կը հաստատէին: Անոր մուտքի դրան վրայ, անխնա ճշդած էր աստուածային կատարելութեան մէկ մեհենագիր մէկ պատկերը, որ կը նշանակէր ոգի Աստուծոյ, Գիտութիւն եւ Լոյս:

Անժխտելի է ուրեմն թէ մարդկութիւնը շատ հին դարերէ ի վեր ընդունած է գիրքին բարի եւ բարերար զօրութիւն մը ըլլալը: Եւ ատոր համար ալ գրադարանները միշտ նկատուած են նուիրական հաստատութիւններ աստուածներու տաճարներուն հաւասար, միշտ ճանչցուած են ժողովուրդներու պետական, քաղաքակրթական յառաջդիմութեան, մարդկային ընկերութիւններու զարգացումին նրբացման կարեւոր ազդակներ: Այդ է պատճառը, որ պատմութեան մէջ անուանի երկրաշէն վեհապետներ, իրենց մեծագործութեանց կարգին՝ միշտ շինած ու կազմակերպած են գրադարաններ: Այդ է պատճառը միանգամայն, որ թշնամի նուաճողներուն առաջին դիտումներէն մին եղած է ջնջել եւ աւերել գրատուները: Ասուրեստանցիներու ուժին ու կենսունակութեան աղբիւրը կը ճանչցուէր Նինուէի դիւանը, ուր կը պահուէին ժամանակակից ազգերու ծագման ու զարգացման պատմութիւնները: Անիկա լոյսն էր բովանդակ Ասիոյ մտաւորական ուժին, եւ ամբողջ աշխարհի տիրապետելու ծրագիրը մշակող իմաստասէր ու փիլիսոփայ հին Հէլլէններու նախանձը կը գրգռէր:

Պտղոմեան հարստութեան փառքն էր Աղեքսանդրիոյ մէջ իրենց հաստատած գրատունը, ուր զետեղուած էին 700.000 գիրքեր պապիրոններու եւ մագաղաթներու վրայ: Այն ժամանակ, ոչ մէկ գիտուն կամ իմաստասէր չէր կրնար որոշ հեղինակութիւն մը դառնալ առանց այս գրատունը այցելելու: Որ գրատունը որ Եգիպտոսի իմացական բարձրութեան իրական աստիճանացոյցն էր, քաղաքական եւ ռազմական յեղաշրջումներու հետեւանքով երեք անգամներ խանգարուելէ եւ վերակազմուելէ վերջ, 641ին, օտար աշխարհակալ մը, հին մեծութիւններէն իջած, եւ, յունա-հռովմէական գեղեցկութիւններով հոն ծաղկած քաղաքակրթութիւնը փճացնելու դիտաւորութեամբ՝ յաջողեցաւ ան օր միայն իր յաղթանակը ապահովուած սեպել, երբ այրել տուաւ գրատունը, որուն գիրքերը կ'ըսեն թէ վեց ամիս հրոյ ճարակ հայթայթեցին Աղեքսանդրիոյ բաղնիքներուն:

Այդ է պատճառը նաեւ որ յունական հանճարի մեծութիւնը հարուածել ուզողներուն մեծագոյն ջանքը եղաւ ոչնչացնել Աթէնքի եւ Պերգամայի գրադարանները: Ու Քսերքսես, երբ Յունաստան մտաւ, կողոպտեց Սամոսինը, անոր պարունակութիւնը Պարսկաստան տարաւ, ուսկից, յետոյ Սելեւկոս Նիկատոր Աթէնք վերադարձուց զայն, վերջէն, Սիլլայէ նորէն կողոպտուելու եւ Ադրիանոս կայսրէն վերստին շինուելու համար:

Միեւնոյն երեւոյթը կը տեսնենք հռոմէական պատմութեան մէջ: Մատենադարաններն են այդ մեծ կայսրութեան բարգաւաճման չափանիշները: Պատերազմասէր այդ մեծ ժողովուրդը նոյնքան հրայրք ու ճաշակ ունէր գրադարաններու համար: Նշանաւոր էին Օգոստոս կայսրինը Ապողոնի տաճարին մէջ, Կապիտոլինը, խաղաղութեան մեհեանները, Տիբերի պալատինը, Լուկուլլոսինը եւ ամէնէն մեծը կոչուած Տրայիանոսինը, որոնք զարդարուած էին բազմաթիւ պերճանքներով եւ արձաններով:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ

1931ին Պրիւսէլի Կանսհօրէն Թաղամասին մէջ բացուեցաւ երիտասարդներու յատուկ առաջին պելժիական պանդոկը, նման գերմանական եւ հոլանտական պանդոկներուն: Հետզհետէ Պելժիոյ վալոն եւ ֆլաման գաւառներուն մէջ հիմնուեցան շարք մը հիւրընկալ պանդոկներ, ուր միջազգային երիտասարդութիւնը կուգայ հաղորդուիլ համերաշխութեան, եղբայրութեան եւ [illegible] միեւնոյն վառարանին մէջ:

Ներկայիս Պելժիոյ մէջ գոյութիւն ունին նմանօրինակ 31 պանդոկներ, որոնց 17ը Վալոնի եւ 14ը Ֆլանտրայի մէջ: Անոնք զետեղուած են երկրին ամէնէն գեղեցիկ ու նկարչագեղ վայրերուն, մէջ ուր ամէն ազգէ երիտասարդ շրջիկներ կուգան բնութեան ծոցին մէջ վայելել երկրին բնական գեղեցկութիւնները: Արդարեւ, բնութիւնը Պելժիան օժտած է բարձրաբերձ լեռներով, գեղածիծաղ բլուրներով, սաղարթախիտ անտառներով, խորամէջ ձորերով, յորդահոս գետերով, կանանչազարդ մարգագետիններով, մասնաւորապէս պելժիական Արտէններու մաս կազմող Նամիւրի եւ Լիւքսէնպուրկի նահանգներուն մէջ:

Այդ պանդոկներէն կրնան օգտուիլ այն երիտասարդները, որոնք նիւթապէս համեստ պայմաններու մէջ կը գտնուին, եւ կ'ուզեն հեռաւոր տեղեր ճամբորդել հետիոտն, գաւազանը ձեռքին մէջ եւ մախաղը կռնակին վրայ:

Իւրաքանչիւր պանդոկի հսկողութիւնը յանձնուած է այր ու կին պանդոկապետներու, որոնք ծնողական հոգածութիւն մը ցոյց կուտան իրենց երիտասարդ հիւրերուն հանդէպ, կը հսկեն անոնց նիստ ու կացին վրայ, եւ կը զբաղին ընդունելութեան ու մեկնումի պարագաներով: Թէեւ երկսեռ երիտասարդութիւնը միեւնոյն յարկին տակ կ'ապրի, սակայն լոգանքի սրահները եւ ննջարանները իրարմէ բոլորովին անջատ յարկաբաժիններու մէջ կը գտնուին: Սենեակները խիստ մաքուր, լուսաւոր ու օդաւէտ են եւ օժտուած արդիական կազմածներով: Սենեակի մը վարձքը գիշերուան մը համար 3-5 ֆրանք է, համաձայն տարիքի: Կերակուրները մաքուր, խնամուած եւ աժանագին են: Բացարձակապէս արգիլուած են ծխախոտի եւ ոգելից ըմպելիներու գործածութիւնը, ինչպէս նաեւ քաղաքական, կուսակցական, կրօնական եւ գաղափարական վիճաբանութիւնները:

Պանդոկները մատչելի են ամէն երկրի երիտասարդներուն, առանց քաղաքական կամ դաւանական խտրութեան, կը բաւէ որ անոնք մաս կազմեն միջազգային որեւէ մարզական ընկերակցութեան:

Ձեռնարկին նպատակն է մտերիմ ու բարեկամական յարաբերութիւններ ստեղծել զանազան ազգերու երիտասարդներուն միջեւ, աւելի լայն հասկացողութիւն առաջ բերել զանազան միջավայրերու մէջ ապրող եւ յաճախ իրարմէ բոլորովին տարբեր ըմբռնումներու պատկանող անհատներու միջեւ, զօրացնել [illegible] գաղափարը, տարածել համերաշխութեան ոգին, եւ երիտասարդ հոգիներու մէջ ներմուծել լայնախոհութեան սկզբունքը՝ հիմնուած անհատական ազատութեան յարգանքին վրայ:

Պանդոկները կը գտնուին կառավարութեան վերին հսկողութեան տակ, ունին մասնաւոր վարչութիւններ, սեփական դաստիարակներ, խնամող բժիշկներ եւ դեղագործներ:

Վիճակագրութեան մը համաձայն, անցեալ տարուան ընթացքին, Պելժիոյ պանդոկներուն մէջ պատսպարուած են 22 զանազան ազգերու պատկանող երիտասարդներ, թիւով 55.000, որոնց 40 առ հարիւրը՝ Հոլանտացիներ են, 30 առ հարիւրը՝ Պելժեր, իսկ մնացեալը՝ Գերմանացիներ, Ֆրանսացիներ, եայլն:

Պելժիա, հետեւելով Ֆրանսայի օրինակին, իր կարգին հաստատեց ընկերային նոր օրէնք մը, որուն համաձայն աշխատաւոր դասակարգը տարին անգամ մը կը ստանայ 8 օրուան վճարովի արձակուրդ:

Այդ արձակուրդը պարտաւորիչ է անխտիր բոլոր գործաւորներուն համար: Արձակուրդի տեւողութեան, անոնցմէ ոչ ոք իրաւունք ունի որ եւ է տեղ եւ որ եւ է վարձքով ուրիշի քով աշխատելու:

Գործաւորներուն ճամբորդութիւնը դիւրացնելու համար, կառավարութիւնը զգալի զեղչեր ըրած է փոխադրութեանց գիներուն վրայ: Ասկէ զատ, գիւղագնացութեան համար մասնաւոր կայաններ հաստատուած են ծովեզերեայ քաղաքներու շրջակաները, ինչպէս նաեւ գաւառներու օդասուն վայրերուն մէջ, ապահովելով աժանագին ապրուստ մը, եւ ընծայելով անոնց հանգստաւէտ եւ հաճելի կեանքի մը բոլոր պայմանները:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԻ

60,000 հայ, պարսիկ եւն գաղթականներ Խ. Միութենէն

ԽՄԲ.— «Հայաստանի Կոչնակ» շաբաթաթերթի Պարսկաստանի թղթակիցը, հետեւեալ ուշագրաւ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ, Խորհ. Ռուսաստանէն այս տարի Իրան (Պարսկաստան) քշուած 60 հազար հայ, պարսիկ եւ ասորի գաղթականների մասին (23 Յուլիս).—

Տարւոյս ապրիլ ամսի սկզբից ծայր է առած Իրանահպատակ գաղթականների մուտքը Փահլաւիի սահմաններէն ներս:

Մինչ այժմ ներգաղթել են մօտաւորապէս 22 հազար հոգի գաղթականներ — պարսիկ, հայ եւ ասորի, որոնց մեծ մասը թշուառացած վիճակում են:

Համաձայն տեղւոյս ոստիկանատան տուած պաշտօնական թուահամարին, հայ գաղթականների թիւը մինչեւ այժմ հաշուած ենք 4000 հոգի:

Թեհրանի Հ. Բ. Ը. Միութեան Մասնաճիւղի վարչութիւնը որոշեց նախ դիմել պաշտօնապէս նախարարապետին եւ գրաւոր արտօնութիւն խնդրել նպաստ հայ գաղթականներին օգնելու, որ հաճոյքով ընդունեց նախարարապետը: Ուստի վերոյիշեալ Միութեան Վարչութիւնը անմիջապէս գործի անցնելով, երեք օրուան ընթացքում 5000 թուման հանգանակեց յանուն գաղթականների եւ որոշեց բոլոր գումարը յատկացնել այդ նպատակին:

Պետական թոյլտուութիւնը ստանալուց յետոյ, վարչութեան անդամներ Ա. Խօջամիրեան, Մ. Մարթին եւ Հ. Գարագաշ, անմիջապէս սահմանամերձ Փահլաւի քաղաքը գալով, ուր Բագուից ներգաղթողները իջնում էին, նիւթական բաւարար աջակցութիւն ցոյց տուին, ի հարկէ միայն կարօտներին:

Եւ մինչեւ այսօր դեռ եւս շարունակւում է եկւորների թիւը եւ որոշապէս յայտնի էլ չէ թէ ե՞րբ կը վերջանայ եւ կամ դեռ եւս ո՞րքան մնացածներ կան:

Ներգաղթողներին ամէնքին Բագուէ գծով չէ որ ուղարկում են, այլ Ջուլֆայի, Պազկիրանի (Խորասանի շրջան) եւ Աստարա գծով:

Հաւանական է, որ այս բոլոր սահմանաշրջաններից ուղարկուածների թիւը հասնի 60.000ի եւ այս ընդհանուր թուի մէջ 10 առ հարիւր Հայեր կը լինեն:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վարչութեան կողմից առաքուած եռանդամ յանձնախումբը, մի շաբաթի չափ մնաց Փահլաւի եւ Թեհրան վերադառնալուց առաջ, իր կողմից նշանակեց մի ներկայացուցիչ, Պ. Յովակիմ Սարգիսեան, որ սիրայօժար յանձնառու եղաւ վարելու նպաստընկալ գաղթականների գործը, ունենալով իր մօտ Թեհրանից առաքուած մի գործակից եւ միաժամանակ քարտուղար, որ վարէ գրագրական աշխատանքները:

Դեռ մինչեւ այսօր շարունակւող ներգաղթի պատճառաւ եկողները մի տարտամ կացութեան են մատնուած, եւ հարկադրուած են շաբաթներով մնալ Փահլաւի, որովհետեւ կան ամուսիններ, որոնք եկած են առանց ընտանիքի ու երախաների, իսկ ընդհակառակն կան կանայք ալ՝ որ այստեղ են, եւ սպասում են ամուսիններին: Մի կողմից տեղւոյս ոստիկանութիւնը

[illegible]»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (130)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY

Trans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Թարգմ. Ժ. Մ.

Իշխանը խնդաց, նկատելով աղջկան այդ [illegible]. մեծ հաճոյք էր իրեն համար չարչրկել երիտասարդը. հետեւաբար շարունակեց իր խօսքը՝ անխռով արտայայտութեամբ.

— Թերեւս շահեկան է ձեզի համար, օրիորդ, իմանալ թէ մենք հինաւուրց ծէս մը կը կատարենք, երբ Խալիֆան իր անկողինը կը հրաւիրէ իր սիրած կինը... կ'ուզեմ որ դուք առաջինը ըլլաք այդ պատիւին արժանացող՝ իմ խալիֆայութեանս շրջանին.. եւ կամ աւելի ճիշդ ըսելով, կը փափաքիմ որ այդ մեծարանքը ստանաք հանդերձանքումի մը փորձով, քանի որ քանի չորս ժամէն իմս պիտի ըլլաք...

Համաձայն այդ ծիսակատարութեան աղջիկը կը լուացնեն, անուշահոտութիւններով կ'օծեն անոր մարմինը, գոհարեղէններով կը զարդարեն ու ամէնէն փառայեղ հագուստները կը հագցնեն անոր... Այս արարողութիւնը կը կատարեն աղջկան [illegible] ընկերուհիները որոնց համար երջանկութիւն է եւ իրենց տիրոջ հեշտանքը կատարելագործելու այս սրբական աշխատանքը... յետոյ աղջիկը թափօրով կ'առաջնորդուի կայսերական ննջասենեակը...

Փիթըր ի լուր այդ նկարագրութեան բարկութենէն կը դողար. իրեն այնպէս կը թուէր թէ այլեւս պիտի չկարենար հանդուրժել որ իշխանը շարունակէր իր բառերը: Նայեցաւ Սուխաինին. յայտնի էր որ ան ալ բան մը պիտի չկրնար ընել. կեցած էր անշարժ, երկու ոտքերը իրարմէ հեռու, բռունցքները սեղմուած, աչքերը լայնօրէն բաց ու քրտինքի կաթիլներ ճակատին վրայ: Տայանան կը բաժնէր զինքը Ալիէն: Փիթըր յետոյ աչք մը նետեց Ներքինիին որ անքթիթ իրեն կը նայէր, տասնըհինգ ոտք հեռաւորութիւն մը կար իրենց միջեւ. գիւային ժպիտ մը կը տեսնուէր անոր շրթունքներուն վրայ, երբ կը խաղար ատրճանակին հետ:

—Բոլորովին յուսահատական է մեր վիճակը, մտածեց Փիթըր:

— Աղջկան հետեւորդները մէկիկ, մէկիկ կը հանեն անոր հագուստները, շարունակեց Ալի, յետոյ յամրօրէն եւ կ'երթան խոնարհութիւն ընելով եւ դուռը կը գոցեն՝ իրենց տիրոջ հետ առանձին ձգելով զայն՝ բոլորովին մերկ... Խալիֆան երջանկօրէն կը փռուի արքայական անկողինին վրայ, դիտելով այդ մարմինը որ հեշտանքի աղբիւր մը պիտի ըլլայ իրեն համար.. աղջիկը իրեն ընծայուած պատիւին գիտնալով, ծունկի կուգայ, ճակատը երեք անգամ գետինը կը տանի ու ջերմեռանդ աղօթք մ'կ'արտասանէ Ալլահին որ իր անարժան արգանդին պարգեւէ յղութեան անխմանալի օրհնութիւնը ... յետոյ ամենայն [illegible] կը մօտենայ կայսերական մահճակալին... կամաց, կամաց դէպի վեր սողալով կը համբուրէ ոտքերը Մարգարէին ժառանգորդին... Խալիֆան կը հրամայէ յառաջանալ... եւ ահա աղջիկը, ամբողջութեամբ մերկ, համբոյրներ կը դրոշմէ անոր սրունքներուն ու որովայնին վրայ ինկած՝ կը սողայ ...

(Շար.

Ներգաղթող հայ գաղթականներէն մէկ մասը մտաւորականներ են, բժիշկ, ուսուցիչ, հաշուապահ, ինժինէր, իսկ մեծ մասը արհեստաւորներ, մեքենավար, կօշկակար, դերձակ, երկաթագործ, հացթուխ, հիւսն, ատաղձագործ եւն.:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԼԱ ՍԻՈԹԱ, 8 օգոստոս.— Վերջապէս, մեր գաղութին մէջ եւս կարելի եղաւ շարժում մը ստեղծել գոնէ Խանասորի արշաւանքի 41րդ տարեդարձին նուիրուած հանդէսով մը, որուն համար քանի մը համայնքային բարեկամներ եւս անուղղակի աշխատեցան:

Հանդէսը տեղի ունեցաւ 7 օգոստոս, կիրակի օր Միւթիւալիթէի մեծ սրահը, ...

...

Մեր նորահաս սերունդին հանդէպ մեծ պարտականութիւններ ունինք անոնց հայեցի դաստիարակութեան համար: Անցեալ օր հայ ծնողքի մը 15 ...

...

յո՞ւ թէ օտա՞ր ազգի պատասխանեց թէ Հայու զաւակ է: Այն ատեն ըսի իրեն.— Ուրեմն Հայ ըլլալովդ հայ լեզուին ու գրին վրայ պէտք է գուրգուրաս նախ խօսելով եւ կարդալով, որպէսզի կարենաս հասկնալ հայ ազգին մեծութիւնը եւ դարերէ ի վեր անոր ունեցած քաղաքակրթութիւնը որ այս օրուաններէն շատ ու շատ հին է: Բոլորիս ուշադրութիւնը այս կենսական հարցին վրայ պէտք է կեդրոնանայ, քանի որ աւերը շատ աւելի մեծ է քան կ'երեւակայենք:

Կուտինացի

ԽՈՐՀՐԴ. ՇԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՌՌՈՒՍԱՑՈՒՄԸ

—o—

Սոֆիայի Զօրա թերթը կը գրէ. — (24 յուլիս).—

Խորհրդային կառավարութիւնը հիմա սկսած է բացայայտօրէն ռուսացնել ռուսական նախկին կայսրութեան հողին վրայ բնակող բոլոր ժողովուրդները:

Ապրիլ ամիսէն ի վեր տրուած են շարք մը հրահանգներ, աւելցնելու համար ...

...

ցաւ Խորհրդային Ռուսաստանի ազդեցութենէն եւ անցաւ Անգլիոյ կողմը, Խ. Ռուսաստան կը պայքարի Թրքական ազդեցութեան դէմ: Լատինական այբուբենը խորհրդային Թաթարներու մօտ ընդունուած էր հազիւ քանի մը տարի առաջ: Հիմա Թաթարական բոլոր դասագիրքերը եւ գրքերը, որոնք լատինական այբուբենով էին, փոխուած եւ գրուած են ռուսական տառերով: Այս փոփոխութիւնը պաշտօնապէս կը պատճառաբանուի անով, որ փորձը ցոյց տուած է լատինական տառերու անյարմարութիւնը Թաթարական ինքնատիպ լեզուն արտայայտելու, սակայն իրականին մէջ հիմնական նպատակն է ձուլել Թաթարները:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՄԷՋ

...

պէս մը հարցը իր բոլոր կողմերով քննութեան առնելէ ետք, ելք մը գտնէ:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

— . —

Ալզակի թղթակիցը կը գրէ. —

Ըստ օրէնի, տեղական իշխանութեան կառավարիչն է կուսակալ Տօքթ. Ապտիւրրահման Մէլէք: Իրականին մէջ, սակայն, ամէն ինչ կը տնօրինուի Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի Թուրք հիւպատոսներուն կողմէ, որոնք բնականաբար Անգարայէն կ'առնեն հրահանգը: Ամէնէն հասարակ գործերու համար իսկ, կուսակալը ստիպուած է դիմել հիւպատոսին եւ անոր հաւանութիւնը ստանալ: Օրինակ, անցեալները պարահանդէս մը տրուեցաւ Ալեքսանտրէթի մէջ: Բոլոր հրաւիրագրերը ղրկուեցան հիւպատոսին գիտակցութեամբը: Այսպէս է որ, երբ պանդոկապետ Պ. Ժ. Այվազեան կը գանգատի թէ հրաւիրագիր չէ եկած իրեն, ծանօթ Թուրք մը կը հեռաձայնէ.— Ի՞նչ ընեմ, հիւպատոսը չուզեր ...

Կ'ըսուի թէ կուսակալը աչքէ ինկած է, որովհետեւ պէտք եղածին չափ խիստ չի նկատուիր: Մասնաւորաբար «Հաթայ» թերթին փակման մէջ իր բռնած կրաւորական ընթացքը դժգոհութիւն առաջ բերած է եւ զրոյց կայ թէ ուրիշ մը կուսակալ պիտի կարգուի:

Քաղաքային իշխանութենէն դուրս կայ նաեւ Թուրք զինուորական իշխա- ...

...

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՏԱՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

«Յուսաբեր» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 Օգոստոս).

— «Կացութիւնը որ պարտադրըուած է մեզի, անշուշտ դժբախտութիւն մըն է: Բայց, ի՞նչ օգուտ այս հաստատումն ընելէ, երբ կարելի է մեղմել աղէտը եւ կարելի չափով օգտուիլ խակ անկէ:

Ձենք կրնար փոխել այս կացութիւնը, բայց չենք ալ կրնար պնդել՝ որ ան յաւիտենական է եւ պիտի չփոխուի օր մը: Ազգերու պատմութիւնը երբեք հարթ ճամբաներէ չի քալեր. վերիվայրումները բնական խաղեր են բոլոր ժողովուրդներու ճակատագրերուն համար, որոնք օր մը մութ եւ օր մը լոյս արահետներէ կ'անցնին: Մենք կը հաւատանք, որ օր մը, ...

...

եւրոպական մտքի ու հանրային շարժումներու ճառագայթներէն, ուր սակայն տիրական դեր ունին Ֆրանսական միտքն ու քաղաքական - ընկերային շարժումները:

Արդ, ի՞նչ կ'ընենք այս օրերուն նըման բարերար ազդեցութիւններէ օգտուելու համար: Արդիւնաւորելու համար տարագրութեան մեր տարիները եւ մեր ունեցած բազմազան շփումները:

Կ'ապրինք արաբական, անգլեւամերիկեան եւ լատին ժողովուրդներու հետ:

Բայց, բացի պատահական ու արտաքին շփումներէ, ի՞նչ ծանօթութիւն ունինք այս երկիրներուն ու ժողովուրդներուն մասին: Առողջ ու արդիւնաւոր ազդեցութիւններ կրելու համար, հարկ է լաւապէս ծանօթ ըլլալ անոնց: Կը ճանչնա՞նք մենք: Այս է մեր խոցելի կէտը: Ոչ միայն չենք ճանչնար, այլ դէչ ծանօթութիւններ ունինք:

Ձենք ճանչնար կամ աւելի ճիշդ դէշ կը ճանչնանք եւրոպական երկիրները, Ամերիկան, արաբական երկիրները եւայլն: Անծանօթ ենք այս երկիրներուն եւ ժողովուրդներուն պատ- ...

...

թիւն պիտի աւելցնէին օտար, այլ համամարդկային այս արժէքները մեր ազգային մշակոյթին վրայ, եթէ անոնք մեր կեանքէն ներս բերուէին ուրիշ ծրագրով »:

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եւ հայ բնակիչներէն ալ ափ մը ... Արհաւիրքն ու զարշանքը անկրելի բեռան մը պէս ծանրացան Սւրանուշի հողին վրայ: Կը զգար թէ այլեւս ոչ եւ է բան չէ մնացած ընելիք: Փոսատին «ուրիշ բնակարաններ» բառը ով գիտէ ինչ ...

գան: Չէին գիտեր թէ արհաւրալից թափօրը, որուն մաս կը կազմէր Փիւսթիւքեան, արդէն իսկ քանի մը ժամ ճամբէն պիտի քշուէին դէպի լեռը, ուր հէք հայորդիները իրենք իրենց ձեռքով պիտի պարտաւորուէին իրենց գերեզմանները փորել..

...

ՆԻՐՃԸ, Եոյնէլեան վաւերական եւ ցրնցող: Այս առթիւ ըսենք որ հեղինակը հայ բանաստեղծներէ կտորներ դրած է ...

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ ... (վերերգութիւն), գրեց Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ, հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Տպ. Տէր Յակոբեան, Փարիզ: Գին 5 ֆրանք: (Արտասահման 7.5՝ կամ 10 ֆրանք ըստ երկրի):

Դիմել S. Diradourian, 2, Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ:

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ, ձայնագրուած եւ պատկերազարդ: Կը բովանդակէ ազգային, յեղափոխական, ժողովրդական, սիրային, կրօնական, դպրոցական, Հայաստանեան բոլոր երգերը: Ա. եւ Բ. գիրք: (Ամբողջութիւնը պիտի կազմէ վեց գիրք): Իւրաքանչիւր գրքի գինն է վեց շիլին, թղթատարի ծախքով: Հասցէ.— Imprimerie «Vosguédar», Rue Galal, Le Caire (Egypte):

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

հողի, 10.000 Մոնկոլեան հեծելազօրքով, որոնց գլուխը կը գտնուին 10.000 ճափոնցի սպաներ եւ մարզիչներ: 1934ին Մանչուրիոյ բանակին թիւն էր 100.000, բայց խիստ մաքրագործումներ կատարուեցան: Մանչուրիոյ զօրամասերը տեղաւորուած են ճափոնական խառն գունդերու մէջ: Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, 10—15.000 սպիտակ Ռուսեր զինուորական կրթութիւն կը ստանան Մանչուրիոյ մէջ:

*** Ճափոնի պատերազմական նախարարութիւնը կը հաստատէ թէ զօրքը բոլորովին քաշուած է Չանկուֆէնկի շրջանէն, համաձայն Խ. Միութեան հետ կնքուած պայմանագրին: Այս յայտարարութիւնը զարմանք պատճառեց Ճափոնի մէջ, քանի որ թերթերը միշտ կը պնդէին թէ այդ շրջանը ռազմագիտական տեսակէտով կենսական է Ճափոնի համար: Ճափոնի պաշտօնական շրջանակները վստահ են թէ Խ. Միութիւնը պիտի յարգէ օգոստոս 1ի զինադադարին պայմանները:

*** Վերջին ընդհարումներուն առթիւ, Ճափոնցիները իրենց կորուստները կը հաշուեն 158 սպաննեալ եւ 740 վիրաւոր, իսկ Ռուսերը՝ 236 սպաննեալ եւ 611 վիրաւոր: (Իրենց կորուստը): Ռուսերը Ճափոնցիներու կորուստը կը հաշուեն 600 սպաննեալ եւ 2500 վիրաւոր:

Նոր խռովութիւններ Պաղեստինի մէջ

Արաբ աւազակներ օգոստոս 15ին յարձակեցան Կարմեղոս լերան վրայ, եւ սպաննեցին վեց հրեայ ոստիկաններ: Սպաննուեցան նաեւ ութ Արաբներ եւ հրեայ մուխթարը: Երկու կիներ ալ վիրաւորուեցան: Յարձակումները կը շարունակուին երկրին բոլոր մասերուն մէջ:

*** Երէկ սխալմամբ գրած էինք թէ Եւրոպա հասած է Արաբիոյ Թագաւորը, Իպն Սէուտ: Եկողը իր տղան է, էմիր Իպն Սէուտ, որ Լոնտոն հասաւ երէկ: Իր այցելութիւնը երրորդն է երկու տարուան ընթացքին եւ պիտի տեւէ մէկ ամիս: Էմիրը պիտի աշխատի ձեւ մը գտնել, խաղաղեցնելու համար Պաղեստինը: Անգլիա միշտ հաշուի կ'առնէ Իպն Սէուտի ազդեցութիւնը, որ կը տարածուի ոչ միայն արաբական աշխարհին վրայ, այլ եւ մինչեւ Հնդկաստան:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ ապայակոյտին նախագահը, Զօր. Վուիլմէն, Պերլին գնաց օդանաւով, մարաջախտ Կէօրինկի հրաւէրին վրայ: Մեծ ընդունելութիւններ սարքուած են այս առթիւ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները յառաջ խաղալով, այժմ 20 քիլոմեթր հեռու են Ալմատէնի սնդիկի հանքերէն, համաձայն վերջին լուրերու:— Ֆրանսական շոգենաւ մը ականի զարնուեցաւ Ճիպրալթարի բացերը եւ ընկղմեցաւ:— Երեք անգլիական նաւեր ռմբակոծուեցան սպանիական նաւահանգիստներու մէջ: Նաւերէն մէկը ընկղմեցաւ:

ՆԱՓՈԼԷՈՆԻ արձանին բացման առթիւ, Այաչչիոյի մէջ (Քորսիքա), թերթերը գրեալ կուտան թէ հանրապետութեան հուչակումէն ի վեր առաջին անգամ էր որ Ֆրանսա պաշտօնապէս մեծարանք ընծայեց Պոնափարդին: Արձանը կը տիրապետէ ծոցին վրայ: Բացումէն առաջ զօրահանդէս մը տեղի ունեցաւ եւ եպիսկոպոսական պատարագ մատուցուեցաւ: Ծովային նախարարը իր ճառին մէջ յայտարարեց.— «Այս օրուան արարողութիւնը կ'ապացուցանէ թէ մենք միտք չունինք հրաժարելու մեր պատմութեան ընթացքէն ուր արմատ ձգած է մեր մեծութիւնը»:

ՇՌՆԴԱԼԻՑ ԴԱՏ մը բացուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ: Գլխաւոր ամբաստանեալն է նահանգին ռամկավար (դեմոկրատ) կուսակցութեան ղեկավարը, Ճէյմս Հայնս, որ նախագահական թեկնածու կը համարուէր: Ամբաստանուած է թէ շարք մը խարդախութիւններ կատարած, սպառնալիքներ ուղղած եւ դատաւորներ կաշառած է: Դատի քաշուած են նաեւ ուրիշ երեւելիներ, քաղաքապետական վարչութենէն եւ ուրիշ բարձր շրջանակներէ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորներուն գեր-խրատարարը արձակեց իր վճիռը, ապօրէն գտնելով բանուորներուն ընթացքը (չաշխատիլ կիրակի օրերը եւ գիշերը): Միեւնոյն ատեն կը յանձնարարէ շարունակել բանակցութիւնները, հաւաքական պայմանագրութիւնը նորոգելու համար: Կը սպասուի բանուորներու պատասխանին:

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ, որ Լիոնէն Ժընեւ թռած էր երկուշաբթի օր, վար իյնալով ջախջախուեցաւ: Ուղեւորներէն մէկը մեռաւ, երեք հոգի ծանրապէս վիրաւորուեցան:

ՓԱՐԻԶԻ վերջին թրամուէյը, թիւ 112 (Ռէնսի-Մոնֆէրմէյլ)... համապատասխան կոչուեցաւ կիրակի օր: Այժմ ամէն տեղ օթօպիւս կը բանի:

ԻՏԱԼԻՈՅ համար անցագիրներու վաւերացումը դադրած ըլլալով, կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ ըստ սովորութեան անցագիր պիտի ստանան անոնք որ Իտալիայէն կ'անցնին, ուրիշ երկիրներ երթալու համար (Յունաստան, Եւկոսլաւիա եւն.): Վատիկան գացողներն ալ արգելքի պիտի չհանդիպին:

Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը կը կորսնցնէ յանձին ԱԲՐԱՀԱՄ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ իր վարչութեան անդամներէն եւ Միութեան արժանաւոր հիմնադիրներէն մին:

Միութեանս կազմութեան թուականէն սկսեալ. մեր ընկերը անխոնջ կերպով բերած է իր անվերապահ գործակցութիւնը մեր կազմակերպութեան յառաջդիմութեան եւ բարգաւաճման համար:

Հակառակ իր համեստ ընդունակութեանց, ան երբեւ ըսել ինչ որ պիտի ընէր սիրտցաւ մէկը իր ընդգրկած նպատակին յաջողութեան եւ հետապնդած գաղափարին իրականացման համար, անվհատ գիտակցութեամբ եւ յամառօրէն:

Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը իր բոլոր դինակից ընկերներու անունով կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները իր այրիին՝ Տիկին Մ. Տէր Ստեփանեանի եւ բոլոր պարագաներուն:

Ուխտագնացութիւն

ԱՆԴՐԷՆԻԿԻ գերեզմանին, կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

—.—

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»:

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու:

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը: Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ: Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները: Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, գրական բոլոր սեռերով: Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հողը ստանձնելու համար: Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը:

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջադրէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ:

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ Հայ Լեգէոնական Միութեան կողմէ պիտի տօնուի «Արարա»յի ճակատամարտի 20րդ. տարեդարձը 9 Հոկտեմբերին: Կը խնդրուի Լիոնի եւ Տէսինի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
18
ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI
18 AOUT
1938

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3811

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿՐՆԱՅ ԼԱՒՈՒԻԼ ԹԱԿԱՐԴԸ

Երէկ բացատրեցինք թէ բոլորովին անհաւանական չէ որ Էնկիւրի նոր թակարդ մը լարէ, իբրեւ «ընդհ. ներում» կամ «վերադարձի հրահանգ», ճակատ ճեղքելու եւ ներս քաշելու համար մաս մը Հայեր:

Մանաւանդ որ, լաւագոյն պարագային ալ, գացողները պիտի երթան իրենց սեփական ծախքով, եւ ամէն բան ծայրէն պիտի սկսին: Միեւնոյն ատեն փշուր մը խել եւ չատանալով իրենց բռնագրաւեալ կալուածներէն: (Թրքական կառավարութիւնը բանադրուեալ կալուածներէն: (Թրքական կառավարութիւնը բացարձակապէս անհաշտ է այս կէտին մէջ, իբրեւ հիմնական քաղաքականութիւն):

Աթէնքի մէջ շրջած լուրերը չեն որ այս ենթադրութիւնը ընել կուտան մեզի: (Մեր տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները եթէ երբեք հարցումներ ուղղած են այդ մասին, խնդիրը աւելի շատ կապ ունի Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայերու, եւ ոչ թէ ընդհանուր հայ գաղթականութեան հետ):

Բոլորովին տարբեր են մեր ենթադրութեան հիմերը:

Այսպէս, ահա երկու տարիէ ի վեր դադրած է ներգաղթը:

Ո՞վ պիտի կրնար պնդել թէ Էնկիւրի դեր չունի այս գործին մէջ եւ թէ Մոսկուա ինք արգիլած է, իրեն յատուկ տեսակէտներով:

Ամէն պարագայի մէջ, եթէ ներգաղթի նոր ձեռնարկ մըն ալ կատարուի — շատ հեռաւոր յոյս — չի կրնար անցնիլ 5 - 10,000ի սահմանը: Ուրիշ խօսքով, Արտասահմանի հայկական բազմութիւնները պիտի պահեն իրենց հոծ համրանքը, ինչ որ երբեք հաճելի չէ Թուրքիոյ համար, այպայ հեռանկարներու տեսակէտէն:

Ուրեմն: — Արժանահաւատ աղբիւրէ մը կ՛իմանանք թէ Թուրքիա պիտի փորձէ օգտուիլ Նանսէնեան պաշտօնատան ջնջումէն, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, ընդհ. ներման խայծ մը նետելու եւ հանրային կարծիքը մոլորեցնելու համար:

Անգամ մը որ այդ խայծը նետուի եւ հայկական բազմութիւնները կորսնցնեն «քաղաքական փախստական»ի հանգամանքը (րէֆիւժիէ), հիւրընկալ պետութիւնները կրնան դէպի Թուրքիա ճամբայ ցուցնել հայ գաղթականներուն, համաձայն իրենց հայեցողութեան:

Միւս կողմէ, մեր հայրենակիցներուն մէջ ալ չատեր կրնան գտնուիլ, հրապուրուելու համար, այն միամտութեամբ թէ փոխուա՛ծ է Թուրքիան (հայկական քաղաքականութեան տեսակէտէն):

Կրնա՞ք երեւակայել այսպիսի կացութեան մը հետեւանքները, ներկայ կացութեան մէջ:

Նախ — բնինք արդէն — նոր ճեղքեր պիտի բացուին տարագիր բազմութեանց մէջ, խորացնելով պառակտումը:

Երկրորդ, Թուրքիան վարկ մը եւս պիտի շահի քաղաքական շուկային մէջ:

Երրորդ՝ միջազգային գործակալներ բան – գործ պիտի ընեն հրապուրել չուարած բազմութիւնները, ամէն բանէ առաջ արտաքինչ տարրեր — կթան կովեր — ճարելու համար Թուրքիոյ:

Չորրորդ՝ վերադարձողները ոչ թէ իրենց ուզած տեղն է որ պիտի հաստատուին, այլ կառավարութեան որոշած վայրերը, համաձայն 10 առ հարիւրի օրէնքին: Աւելի բաց խօսելով, պիտի կորսուին թրքական հոծ բազմութեանց մէջ, առանց որ եւ է ցեղային իրաւունքի, որ չատոնց պատմութեան անցած է: (Կը բաւէ աչքի առջեւ բերել Պոլսոյ հայկական վերջին համայնքին եւ առ հասարակ բոլոր ոչ - թուրք փոքրամասնութեանց գլխուն սարքուած հրէշային դաւը, էվգաֆի (թէֆ միւթէվէլլի) եւ ընկերակցութեանց օրէնքներով):

Խորհրդածութիւնները կրնաք շարունակել, որքան կը զօրէ ձեր երեւակայութիւնը, հիմնուելով 1923էն ի վեր հաստատուած կարգուսարքին վրայ:

Միեւնոյն ատեն չմոռնանք որ երէկուան յաղթականները, մանաւանդ «մեծ»երը միշտ նուիրական պարտականութիւն կը սեպեն յիշեցնել թէ ոչ մէկուն միտքէն կ՛անցնի միջամտել Թուրքիոյ ներքին գործերուն:

Անոնք ոչ իսկ Լօզանի դաշնագրին գործադրութեամբ կը հետաքրքրուին, ազատ ձգած ըլլալով քէմալական Թուրքիան: Իսկ ինչ որ Ազգերու Դաշնակցութիւն կը կոչենք, փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար այնքան դեր կրնայ կատարել որքան... Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը:

Արդ, այսքան չարաշուք հեռանկարի մը առջեւ, տակաւին կա՞ն Հայեր որ խորհին վերադառնալու մասին, եթէ երբեք իրականութիւն դառնայ թրքական թակարդը:

Ահաւասիկ ամէնէն կենդանի օրինակը, — Սանճաքի նոր կացութիւնը, այնքան վրդովիչ եւ սպառնալից:

Ինքնավարութիւն, բառ բառով՝ թրքական իշխանութիւն հաստատուեցաւ այնտեղ, եւ տակաւին ներկայ է հօգատար իշխանութիւնը:

Եւ սակայն տեսէք պատկերը. — Տակաւին երեսփ. ժողով չգումարուած եւ նոր կառավարութիւն չհաստատուած, Թուրքերը տուն - տեղ են եղեր եւ կը կապեն ու կը քակեն, կը փոխեն ու կը զարնեն, կա՛մ թրքական լուծին ենթարկելու, եւ կամ խմբովին քշելու համար տեղացիները. — Արաբ, Ալէվի, Հայ... Արդէն քանի հազար կը հաշուեն հեռացողներու թիւը, մանաւանդ Արաբներ եւ Հայեր:

Վերջին խօսք մը եւս, իբրեւ եզրակացութիւն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՀՌԵԼՍԱՐՍԱՓԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Հայ մը դաշունահար կը սպաննուի Թուրքի մը կողմէ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐ ԳՆԴ. ՔՈԼԷԻ

Օգոստոս 1ին, Թուրք մը, Իպրահիմ Օղլու Ալի, դաշունահար սպաննեց իր բարեկամը՝ Կարապետ Խօրտէկեան, Ալէքսանտրէթի Ֆարթըլը հայկական գիւղին մէջ: Այս առթիւ հետեւեալ բողոքագիրը ներկայացուած է գնդ. Քոլէի.

— «Մենք ստորագրեալներս՝ Ալեքսանտրէթի Ֆարթըլը գիւղին մուխ-թարը եւ Ծերոց ժողովին անդամները, կը ստիպուինք ներկայ խնդրագրով մեր վիճակը պարզել Ձեր Վսեմութեան:

Մեր գիւղի շրջակայ Թուրքերը, յայտնի չէ որո՞նց կողմէ գրգռուած, երկու ամիսէ ի վեր կը սպառնային կտրել մեր ջուրը եւ մեր հովիւները վտարել լեռներէն: Միւս կողմէ կը փճացնէին մեր հունձքը՝ արտերու մէջ կենդանիներ մտցնելով, մեր կենդանիները կը մեռցնէին եւ պարտէզի ծառերը կը կտրէին: Յետոյ կ՛ազդարարէին. — «Այլեւս հեռացէք այս շրջանէն, հոս հաց չմնաց ձեզի...»:

Եթէ մինչեւ հիմա լռեցինք եւ այս կացութիւնը չպարզեցինք, պարզապէս անոր համար էր որ չըսեն թէ Հայերը խառնակիչ են: Եւ համբերեցինք: Երեք օր առաջ, Կարապետ Խօրտէկեան անուն անձ մը, պետ 6 հոգինոց ընտանիքի մը, հրապարակաւ սպաննուեցաւ գիւղին մէջ:

Սպանիչն է Աղայ օղլու Իպրահիմի տղան Ալի, որ ներկայիս գինեալ վիճակով կը պտտի մեր գիւղին մօտերը: Հայրը, մայրը եւ եղբայրները զայն կը պատսպարեն եւ կը կերակրեն: Այս պատճառով, մեր բնակիչները չեն կրնար գիւղէն դուրս ելլել, եւ արտերն ու պարտէզները երեսի վրայ մնացած են:

Թախանձագին կը խնդրենք որ ձեր մաքուր խիղճով քննէք խնդիրը եւ ապահովէք մեր գիւղին բնակչութեան կեանքն ու հանգիստը: Եւ կամ, եթէ յարմար կը գտնէք, հարկ եղածը ըրէք որ ուրիշ տեղ մը գաղթենք»:

Ուրիշ վրդովիչ տեղեկութիւններ

Արաբական թերթերը կը գրեն թէ Թուրքերը նորէն գոհ չեն ընտրական արձանագրութեանց արդիւնքէն եւ գաղտնի հանրագրութիւններ ստորագրել կուտան, պահանջելով որ Սանճաքը Թուրքիոյ կցուի:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, 64 արաբ ոստիկան-զինուորներ արձակուած եւ անոնց տեղ Թուրքեր նշանակուած են:

** «Ալզմակ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ կառավարական պաշտօնատուններու վրայ գրուած արաբերէն եւ ֆրանսերէն վերտառութիւնները վար կ՛առնուին եւ անոնց տեղ կը գրուին թուրքերէն արձանագրութիւններ:

Իսկ ամէնէն ծանր հոգը տնտեսական տաղնապն է: Բազմաթիւ շրջաններու մէջ Հայերը գործ չունին եւ պարապ նստած են: Վերջին դէպքերը բոլորովին ջլատած են առեւտուրը, իսկ թրքական պայքարը աւելի կը սաստկացնէ թշուառութիւնը:

Սպանիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

Հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը, Պ. Նէկրին, դահլիճին հրաժարականը ներկայացուց օգոստոս 16ին, իբրեւ հետեւանք ծայրայեղ տարրերու հետ ծագած անհամաձայնութեանց: Անմիջապէս բանակցութիւններ կատարուեցան, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Կը կարծուի թէ ձախակողմեան ծայրայեղները դուրս պիտի ձգուին եւ նոր վարչապետը պիտի ըլլայ չափաւոր ընկերվարական մը: Կարծողներ ալ կան թէ դահլիճին վերակազմութեամբ ճամբան պիտի հարթուի, ազգայնականներուն հետ բանակցելու եւ պատերազմը կարճ կապելու համար:

Մինչ այս մինչ այն, կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն: Ազգայնական հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Եբրոյի ճակատին վրայ յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի յաջողութեամբ: Անցի օր սպաննուած են 1000 հանրապետականներ: Հազար հոգի ալ գերի բռնուած են: Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ պարէնաւորումը չափազանց դժուարացած է Վալենցիայի մէջ, ուր ոչ պտուղ կը ճարուի, ոչ ալ բանջարեղէն:

** Զօր. Ֆրանքօ վերջապէս Լոնտոն ղրկեց իր պատասխանը, օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին:

Ֆրանսայի օդանաւային սպարապետը Պերլինի մէջ

Զօր. Վուիլմէն, Ֆրանսայի օդային սպայակոյտին նախագահը, ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ Պերլինի մէջ, ուր հասած էր օդանաւով: Կայարանին մէջ դիմաւորելու գացած էին Գերմանիոյ օդանաւային նախարարութեան փոխանորդը եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ: Զօրավարը պիտի այցելէ Գերմանիոյ օդանաւային գործարանները եւ մասնաւոր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ մարաջախտ Կէօրինկի հետ, որ Պերլին հրաւիրած էր զինքը: Պիտի վերադառնայ օգոստոս 21ին:

Գերմանական թերթերը համակրանքով կ՛ողջունեն Ֆրանսայի զօրավարը, «իբրեւ սպայական հակառակորդ մը որուն այցելութիւնը պէտք է ծառայէ երկու ժողովուրդներուն մերձեցման»:

Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը չեշտեն այն ընկերական ոգին որ կը տիրէ աշխարհի բոլոր օդաչուներուն միջեւ: Մամուլը չուզեր քաղաքական նշանակութիւն տալ այս այցելութեան, միշտ չեշտելով իւրաքանչիւր ազգի հաւասարութեան եւ ազատութեան սկզբունքը: «Թող մեր դրացիները վանեն այն կասկածամտութիւնը որով կը դիտեն մեր ապահովութեան համար ձեռք առնուած միջոցները»:

Զօր. Վուիլմէն պիտի ընդունուի նաեւ Հիթլէրի կողմէ: Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը յուսան թէ այս այցելութիւնը պիտի նպաստէ ճամբան հարթելու, օդանաւային սպառազինութեանց կրճատման համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԳԱԼ ՄԸ ԱՊՈՒՐԻ ԿԱՐՕՏ...

Քանի մը հաւատացեալներ, որոնք եկեղեցի գացեր էին կիրակի օր, կը պատմէին առջի օր. —

Վռամշապուհ արք. պաղատագին կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի օգնեն էջմիածնի: Ուզեց համոզել թէ էջմիածինը կանգուն է, կը գործէ եւն. բայց շատ խեղճութիւն կը տիրէ: «Դգալ մը ապուրի կարօտ են»:

Այս առթիւ ծանուցանելով աւանդական պնակի շրջաբերութիւնը, յորդորեց որ բարեպաշտ ժողովուրդը առատաձեռնութեամբ մասնակցի, օգնելու համար միաբաններուն:

Ուրեմն, Մայր Աթոռը կանգո՛ւն է եւ անսասան, բայց անօթի, — դգալ մը ապուրի կարօտ:

Հարց մը ծագեցաւ մտքիս մէջ, — սոյն «կանգուն» եւ «անսասան» կոչուած բաները էջմիածնի պատե՞րն են, թէ Արսէն եւ Գէորգ արքեպիսկոպոսները, քանի որ միւսներէն ձայն չկայ (Մեսրոպ Մագիստրոս, Բագարատ, Արտակ եպիսկոպոսներ, Դանիէլ վարդապետ եւն.):

Բայց երկրորդ հարց մը կտրեց միւսին ճամբան:

Երեք տարի առաջ, կաթող. նուիրակ մը եկաւ Արտասահման, եւ առաջին ճամբին մէջ իսկ — Ռումանիա — գուժելով պատմական գմբէթին խարխլուլ վիճակը, անմիջապէս հանգանակութեան ձեռնարկեց:

Հանգանակութիւնը շարունակուեցաւ բոլոր գաղութներուն մէջ, Ֆրանսայէն մինչեւ Եգիպտոս եւ Ամերիկա:

Կարծեմ նուիրակը 150 — 200.000 տոլար կը սպասէր, ինչ որ շատ ալ խելքի մօտ չէր:

Ամէն պարագայի մէջ, շօշափելի գումար մը հանգանակուեցաւ, որ բաւական էր ոչ միայն խարխլուլ գմբէթը նորոգելու, այլեւ նուիրակին եռամեայ կամ երկամեայ պտոյտներուն ծախքերը հոգալու:

Արդ, հաւաքուած գումարներէն որ եւ է մասնավճար գնա՞ց էջմիածին:

Եթէ գնաց, ինչո՞ւ դգալ մը ապուրի կարօտ են էջմիածնի միաբանները եւ տունէ տուն ուտելիք մուրալ կուտան:

Եթէ գնաց եւ Երեւան մնաց, ինչո՞ւ դիմում չի կատարուիր բարեխնա՛մ կառավարութեան, որպէսզի «անսասան» էջմիածնի յանձնէ զայն: Գոնէ մէկ մասը:

Եթէ որ եւ է առաքում չէ կատարուած, հապա ո՞ւր են հանգանակուած գումարներուն հաշիւները:

Ու վերջապէս, կաթող. նուիրակը, Գարեգին արք. Յովսէփեան, Միաբանութեան երիցագոյն անդամը, ինչո՞ւ փոխանակ էջմիածին վերադառնալու, կը պտտի Ամերիկայի մէջ, Քալիֆորնիա երթալով երկրորդ անգամ:

Գիտեմ որ այս տողերն ալ դգալ մը ապուր չեն ճարեր էջմիածնի մնացորդներուն, ինչպէս չի կրնար ճարել ժամուն պնակը:

Բայց, անոնք չե՞ն կրնար օգնել գոնէ հաշիւները քննելու եւ նորոգելու գմբէթը, որ փլչելու վրայ էր երեք տարի առաջ...

ՎԱՀԷ

ՔԱՆԻ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ ԿԸ ՋԱՐԴՈՒԻՆ ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Իրազեկ աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Խօզաթ գաւառակի Աղուանիկ գիւղէն Համբօ եւ 12 հայ ընտանիքներ եւ Բրկան գիւղէն Թորոս եւ 8 հայ ընտանիքներ կը տեղահանուին ու էլ Ազիզ կը փոխադրուին: Ճամբան, սակայն, բոլորը կը կոտորեն: Միայն Համբօ եւ ընտանեկան պարագաները տարուած են Փէրթէկ (Բերդակ) գաւառակին կեդրոնը եւ ձերբակալուած են: Կառավարութիւնը անոնց կը հարցնէ թէ հայ եւ օտար գործակալներ կա՞ն Տէրսիմցիներու մօտ: Եւ որովհետեւ իրականին մէջ չկան եւ խեղճ Հայերը չեն կրնար սուտ մը յարմարցնել, անլուր չարչարանքներու կ՛ենթարկուին:

Այս առթիւ վճռապէս յայտնենք թէ բացարձակապէս սուտ են այն զրոյցները, որոնց համաձայն Ռուսերը եւ Հայաստան կ՛օգնեն Տէրսիմցիներուն: Եղածը կենաց եւ մահու պայքար մըն է զոր Քիւրտերը կը մղեն առանձնապէս: Նոյն իսկ իւրաքանչիւր աշիրէթ առանձին կը կռուի: Գլխաւոր պետերն են Սէյիտ Րըզայի եղբօր տղան Րահպէր, Ձէյնէլ եւ Գա՛յատ աշիրէթներու պետը Հիւսէյին:

Կառավարութիւնը կը կոտորէ քիւրտ կիները եւ տղաքը, այն պատրուակով թէ օտար մաս կայ ըմբոստութեան մէջ: Քիւրտերը իրենց ինչքերը պահած են քարայրներու, անտառներու եւ գետնափոր վայրերու մէջ: Այնպէս որ սաւառնակներու ռումբերը միայն անասուն կոտորելու կը ծառայեն: Ալի կիրճը եւ Գուլթու Տէրէսին անառիկ դիրքեր են եւ դեռ շատ պիտի զբաղեցնեն Թուրքերը կ՛իմանամ թէ թրքական նոր բանակ մըն ալ պիտի գայ:

Ինչպէ՞ս ծագեցաւ նոր ապստամբութիւնը

Ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարի ալ ըմբոստութիւն կար Տէրսիմի մէջ: Շարժման կը մասնակցէին հետեւեալ աշիրէթները. — Ապասան, Պախթիարան, Քուրէյշան, Տէմէնան, Հայտարան: Ամիսներ տեւող կռիւներէ յետոյ, տեսնելով որ զէնքով կարելի չէ ընկճել շարժումը, Անգարա դիմեց ուրիշ միջոցի մը եւ հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ Աթաթիւրք պիտի ներէ, եթէ ըմբոստները անձնատուր ըլլան: Միեւնոյն ատեն խոստացաւ գոհացնել անոնց ազգային պահանջները:

Հաւատալով աշիրէթապետ Սէյիտ Րըզա եւ ընկերները անձնատուր եղան, բայց Թուրք կառավարութիւնը չյարգեց իր խոստումը եւ բոլորն ալ կախաղան բարձրացուց: Ասոր վրայ, Տէրսիմի բոլոր աշիրէթները վճռեցին ոտքի ելլել եւ կռուիլ Թուրքերուն դէմ, բայց որովհետեւ ձմեռը մօտեցած էր, յարմար դատեցին սպասել: Այսպէս է որ այս գարնան վերսկսաւ շարժումը, իրեն հետ ունենալով նաեւ Շէյխ Հասանան եւ Սէյիտան աշիրէթները:

Շարժումը այսպէս սկսաւ. — Աշիրէթները յուշագիր մը ղրկեցին Դ. ընդհանուր քննիչ Ապտուլլահ փաշայի եւ բողոքելով իրենց պետերուն կախաղան բարձրացուելուն դէմ, պահանջեցին անյապաղ գործադրել իրենց պահանջները: Իբրեւ պատասխան, փաշան շարժման մէջ դրաւ Էլ Ազիզի 9րդ զօրաբաժինը (փըրքա) եւ Վան - Պիթլիս շրջանի ոստիկան - զինուորները: Տէրսիմցիները յարձակեցան եւ թրքական զօրաբաժինը ստիպուեցաւ քաշուիլ Եփրատի եզերքը:

Միւս կողմէ, Երզրումի զօրաբանակը սկսաւ քալել Փլումէր - Մամախաթուն ուղղութեամբ: Հաչքիրի շրջանին մէջ, ուր կան անանցանելի անտառներ եւ ձորեր, Քիւրտերը գիշերային յարձակումներ գործեցին եւ պաշարողական շարժումներ կատարեցին, մեծ կորուստ պատճառելով թշնամիին: Ասկէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԻԱԿ ԽԱՐԻՍԽԸ

Զարմանալի, քաոսային շրջանի մը մէջ կ'ապրի աշխարհը: Վարչակարգերու յեղաշրջում, ամէն կարգի հասկացողութիւններու խառնաշփոթութիւն. վերաքննութիւն քաղաքական, տնտեսական ու բարոյական արժէքներու, առանց սակայն վերջնական եզրակացութեան: Կերպարանափոխուած են ոչ միայն երկիրները իրենց հողային կառոյցով, այլեւ ազգերը, իրենց հոգեկան ու բարոյական կերտուածքով.

Մարդկութիւնը, գաղափարական ու վարչական զանազան դրութեանց մէջէն ճամբայ մը կը փնտռէ, դէպի զօրութիւն, խաղաղութիւն ու բարգաւաճում: Ժողովրդավարութիւնը չկրցաւ տալ, դարերու իր պատմութեամբ, ինչ որ կը փնտռէր մարդկութիւնը. անտեսեց անհատը, հաւաքականութեանց առջեւ ասպարէզ բանալով:

Եկաւ համայնավարութիւնը, խոշոր նշանախօսքերով, ձախողեցաւ ան ալ, դառնալով չարիք մարդկութեան համար: Եկաւ Փաշականութիւնը, յանուն անհատին ու հաւաքականութեան, ու փորձեր կ'ընէ: Ու այսօր, Իտալիան Մուսոլինիին կը հաւատայ, Գերմանիան Հիթլերին:

Կ'ըսեն թէ Թուրքիան Քէմալին կը հաւատայ, ինչպէս Խ. Միութիւնը՝ Ստալինի: Բռունցքի տակ, բայց կը հաւատան երկուքն ալ: Ըսե՞նք նաեւ թէ աշխարհի ամէնէն ժողովրդավար երկիրներէն՝ Ամերիկան, իր կարգին, կը հաւատայ Րոզվէլթին:

Ազգերը վարչակարգեր կ'ուզեն, նոր ու նորագոյն, եւ դարձեալ վարիչներ՝ նոյն այդ վարչակարգերուն մէջէն:

Գաղափարաբանական, վարդապետական ու վարչական այս տարբերութիւններէն զերծ չեն նաեւ փոքր ժողովուրդները. սկսած Սպանիայէն մինչեւ լատին Ամերիկան, մինչեւ պալքանեան ժողովուրդները:

Զերծ չենք, նմանողաբար նաեւ մենք:

Պակաս չեն մեր մէջ ալ նման պահանջներու, գաղափարաբանական նման հոսանքներու պաշտպանները:

Մեր մէջ ալ անձերու եւ անհատներու դերը շեշտելու հակումը ոյժ կը ստանայ եւ կը կարծուի թէ փրկութիւնը, եթէ պիտի գայ՝ անոնցմէ միայն պիտի գայ:

Եղաւ նոյնիսկ քաղաքական խմբակցութեան մը օրկանը որ «Մարդ մը կ'ուզենք», յայտարարեց, իր բովանդակ յուսահատութիւնը դնելով իր ճիչին մէջ, չըսելու համար իր սնանկութիւնը:

Պատահական ճիչ մը չէ սակայն այս բացագանչութիւնը:

Կայ այն պատրանքը, թէ «Մարդ մը», եթէ գտնուէր, կրնար փրկել մեր ժողովուրդը, կրնար վերջ տալ մեր ազգային տառապանքներուն եւ դժբախտութիւններուն: Չէ՞ որ Մուսոլինին փրկած էր Իտալիան, Հիթլերը՝ Գերմանիան եւ Քէմալը՝ Թուրքիան:

Ինչո՞ւ Հայ մը, հայ «Մարդ մը» եթէ յայտնուէր յանկարծ, հրաշքով, նոյնը պիտի չընէր Հայուն համար:

Իսկապէս, ուսումնասիրութեան կարօտ խնդիր է թէ ի՛նչպէս եւ ինչո՛ւ ծնունդ առին, քառամեակի մը ժամանակաշրջանին, այս «փրկիչ» դիկտատորները, այս «Մարդ մը»ները:

Մարդիկ՝ որոնք պատմական վայրկեանի մը եւ ազգային մթնոլորտի մը ծնունդն ըլլալէ ետք, կը դառնան խորհրդանիշը իրենց ժողովուրդներու պահանջներուն եւ իրենց կարգին, ծնունդ կուտան նոր մթնոլորտի եւ պատմական նոր պահերու:

Մենք, տրուած ըլլալով մեր քաղաքական ու ազգային պայմանները, կրնա՞նք նոյն արդիւնքին հասնիլ, երբ օրին մէկը գտնուի «Մարդ մը»: Հարկ չկայ ժխտելու, անոնց համար, որոնք լաւ կը ճանչնան հայ կեանքը, դրուած միջազգային քաղաքական կացութեան մէկ անկիւնը:

Բայց, կը հաւատանք որ ինչ որ «Մարդ մը» չի կրնար ընել, գաղափար մը կրնայ ընել:

Գաղափար մը, որ իր ուժովն ու հմայքովը այնքան համատարած է, հեղինակաւոր ու ստեղծագործ, որքան պիտի չըրնար ըլլալ որեւէ անձ. Հիթլեր կոչուէր ան թէ Մուսոլինի, Տիգրան կոչուէր ան թէ Արտաշէս: Այս գաղափարը՝ հայրենիքի գաղափարն է: Գաղափարը՝ հայրենիքին, որ ազատ ըլլայ ու ազգային իր պատմութեամբը եւ իր պատմութեան ընթացքով:

Հայ հայրենիքը, այսօր, շատերու համար հող է ու քար միայն. աշխարհագրական միութիւն մը՝ որ անցեալ միայն ունի, առանց ապագայի:

Տուէք այս ժողովուրդի ամբողջութեան ազգային հայրենիքի մը գաղափարը, ազատ ու անկախ, ու Հայը փրկուած է:

Թող համախմբէ ան իր շուրջ հայ բազմութիւնները, դառնալով շունչ ու ոգի, ոգեւորութեան կոչ ու պայքարի հրաւէր, ու մեր ժողովուրդը կը դառնայ զինուորեալ բանակ, որուն առջեւ փուլ կրնան գալ բոլոր թումբերը:

Չենք ժխտեր «Մարդ»երը, բայց անհրաժեշտ կը նկատենք գաղափարները. գաղափարներ՝ որոնց համար տառապիլ ու տագնապիլ գիտնանք. որոնց հասնելու համար պատրաստ ըլլանք հրապարակ բերել մեր բովանդակ կորովը եւ ոգեւորութեան գերագոյն սահմանաչափը:

«Մարդ մը» չէ որ կ'ուզենք, այլ ազատ հայրենիք մը, ազատ հայրենիքի մը կենդանի գաղափարը:

Այս թող ըլլայ մեր նշանախօսքը, մեր փրկութեան միակ խարիսխը: Թող ըլլայ մեր ամենօրեայ պահանջն ու մտածումը, անհատական ու ազգային մեր բովանդակ զգացումը:

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

100 ՏՈԼԱՐԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ ՄԸ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Փրովիտենսի «Ազատամարտ» Դերասանական խումբը, իր երեսնամեակի առթիւ, 100 տոլարի նուէր մը կը խոստանայ տալ «Հայրենիք» ամսագրի մէջ առաջիկայ 12 ամիսներու ընթացքին երեւնալիք լաւագոյն թատերախաղի հեղինակին:

Թատերախաղի նիւթը պէտք է առնուած ըլլայ այնպէս, որ զայն խաղալու համար թեքնիք դժուարութիւններ չըլլան հայկական բեմերուն վրայ:

Մրցանակը պիտի տրուի «Հայրենիք»ի խմբագրութեան կողմէ նշանակուած գրական յատուկ ժիւրիի մը որոշումով:

ԳԻՐՔԵՐՆ ՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Քրիստոնէութեան սկիզբներուն, Եւսեբիոս Կեսարիոյ մէջ կազմակերպեց իր ժամանակի մեծագոյն գրատունը, որ անգամ մը այրուելէն ետքը նորէն վերակազմուեցաւ, Ս. Գր. Նազիանզացիի ձեռքով, զոր սակայն, բազմաթիւ ուրիշներու հետ, յետոյ, ի սպառ փճացուց Դիոկղետիանոսի հալածանքը, մեծագոյն հարուածը տալով քրիստոնէական քաղաքակրթութեան:

Կոստանդիանոս, երբ հռոմէական կայսրութեան կեդրոնը Բիւզանդիոն փոխադրեց, հոն շինել տուաւ մեծածախս մատենադարան մը, որ Թէոդոսի մահուան տարին 100,000էն աւելի հատորներ ունէր: Այս հաւաքումը մասամբ փճացաւ Լեւոն Իսաւրացիի օրով, որ կրակի տուաւ զայն: Կոստանդին ուսումնասէր կայսրը վերակազմեց զայն մեծ ջանքերով, եւ դարձուց աշխարհի նշանաւոր մատենադարանը: Երկար ժամանակ, բազմաթիւ կռիւներու ընթացքին, անիկա չդադրեցաւ բիւզանդական իմացական զօրութեան աղբիւրը դառնալէ, մինչեւ որ ԺԵ. դարու կիսուն զոհ գնաց Մուրատ Դ.ի քմահաճոյքին:

Մեր մէջ բոլորովին բացառիկ արժէքներ ունեցած են գիրքերն ու գրադարանները: Մեր հեթանոս հայրերու քաջութեան, զօրութեան, անոնց քաղաքական կարողութիւններու, կրօնական պաշտամունքներու խորհրդաւորութիւնը պատմող ու պատկերացնող որոշ դիւաններ ու գիրքեր ունեցած էինք անտարակոյս, ուր կ'ուսանէին մեր իմաստուն դպիրները եւ ուրկէ կը սորվէին սերունդներուն, անոնց մէջ զօրացնելով քաղաքակրթութեան իմացականութիւնը եւ հրահրելով հայրենասիրութեան եռանդը: Այդ ուսման եւ զարգացման յարատեւութեան շնորհիւն էր որ, Կիւրոսի ժամանակ, 550ին, երբ հայ ժողովուրդը ինկաւ պարսկական լուծին տակ, կրցաւ իր գոյութիւնը պահել 200 տարիի չափ, քանիցս կռուելով նոյնիսկ Դարեհ աշխարհակալին բանակներուն դէմ:

Այդ ուսման եւ զարգացման յարատեւութեան շնորհիւն էր, որ 200 տարի վերջ, երբ մեր հայրերը թօթափեցին պարսկական լուծը, անմիջապէս յետոյ Արտաշէսի կազմած լայնածաւալ անկախ Հայաստանի բոլոր ցեղերը հայերէն լեզուն կը խօսէին արդէն, ինչպէս կը վկայէ Ստրաբոն:

Ագաթանգեղոս կ'ըսէ.— «Տայր հրամանն թագաւորն Տրդատ իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց եւ ի գաւառաց բազմութիւն մանկտւոյ ածել յարուեստ դպրութեանն, եւ կարգել ի վերայ հաւատարիմ դպրապետս:» Իսկ հեթանոսական կրօնի կատաղի հակառակորդ Բիւզանդ, որ ինքնին Դ. [illegible] ծութիւնները սորվելու մեծ սէր ու հաճոյք ունէր. «Զիւրեանն երգս առասպելած զվիպասանութեանն սիրեցեալ... եւ ի նմին հաւատացեալ եւ ի նոյն հանապազորդեալ»:

Բիւզանդէն վերջ, Վարդանանց պատերազմին դիւցազներգակ Եղիշէն հա-

բեանցի ակնարկ մը կ'ընէ մեր հին գիրքերու ուսման ու զօրութեան մասին, ըսելով թէ՝ ուրացողն Վասակ պարսկական կրօնի ծուղակին մէջ գլորելու համար, «քաղցրացուցանէր ոմանց զկարս երաժշտականն եւ զգիրս հեթանոսաց:»

Եւ որոնցմէ ցանուցրիւ սքանչելի պատառիկներ մեզի կը բերեն Մովսէս Խորենացի ու Գրիգոր Մագիստրոս:

Սահակ եւ Մեսրոպ ինչքան ալ հանճարեղ դէմքեր ըլլային, պէտք չէ հաւատալ թէ, անոնք մէկ օրէն միւսը պիտի կրնային դասական այդքան վայելուչ վսեմութեամբ եւ հայ ինքնատպութեան այդքան ճոխ հարստութեամբ գրական ոսկեդար մը բանալ, եթէ հայ գիրքն ու գրադարանը բնաւ գոյութիւն ունեցած չըլլային, եթէ իրենք զանոնք աչքէ անցուցած չըլլային:

Աւելի ուշ ատեն երեւան եկած Մովսէս Խորենացին, անցողակի ակնարկ մը ունի այս իրողութիւնը հաստատող. «Թէպէտեւ ո՛չ ի բուն մատեանս, սակայն որպէս Մար Աբաս Կատինա ասէ, ի փոքունց ոմանց եւ յաննշանից արանց ի գուսանականէն այս գտանի ժողովեալ ի դիւանի արքունեաց»:

Եւ անտարակոյս, Մեսրոպ, իր պետական աւագ քարտուղարութեան տարիներու շրջանին ուսումնասիրեց զանոնք, որոնք դեռ կը պահուէին ուսումնասէր եւ հայրենասէր Վռամշապուհ Թագաւորին հովանաւորութեան տակ:

Այնուհետեւ ալ շատ որոշ գիտենք որ հայ մենաստաններու, վանքերու, իշխանական եւ արքայական պալատներու, մինչեւ իսկ հեռաւոր հայ գիւղի եկեղեցիներու եւ գաղութներու մէջ հաւաքուած, կազմակերպուած բազմաթիւ հայ գիրքերն ու գրադարանները մեր ազգային գոյութեան պահպանումին, մեր իմացական զօրութեան վերականգնումին լաւագոյն վառարանները եղած են դարերով: Մեր հայրերը, զանոնք գրած, սերտած եւ սորվեցուցած են իրենց զաւակներուն, որդւոց որդի: Եւ անիկա ըրած են մինչեւ անգամ երբ մնացած են հեռու դպրոցէ ու հայրենիքէ:

Գիրքը կը ճշդէ, կ'ազնուացնէ մարդուն ազգային ուղղութիւնը: Գիրքը կը զօրացնէ մարդուն իմացական կորովը: Գիրքը կը սորվեցնէ մարդկային բարձրագոյն արժանիքը: Գիրքը ցոյց կուտայ պայքարի գեղեցիկ ու վսեմ ճամբան: Գիրքը կը վերակենդանացնէ թուլցած հոգիները:

Հայ գրքովն է որ մեր երիտասարդութիւնը պիտի կարենայ ուսանիլ մեզի համար նուիրական մեր քաղցր լեզուի պերճ յատկութիւնը, որ ընկերացեր է դարերու ընթացքին մեր ցեղի ճակատագրին կրած բուռն վերիվայրումներուն, որ թարգմանն է եղեր վշտերի, քաջութեան, ուրախութեան բողքներուն, որ արտայայտիչն է հանդիսացեր մեր ահաւոր տառապանքներուն եւ գնդումներուն: [illegible] Հայրերուն ու մայրերուն արտայայտութեանց բազմազեղ ձեւերը, անոնց սիրոյ եւ անձնուիրութեանց լուսավառ կրակը:

Այժմ, գաղութներու մէջ, երբ մենք ստիպուած ենք անարիւն պայքարի կեանքը վարել, երբ մեզմէ ամէն մէկը իր տուրքի բաժինն ունի այդ պայքա- [illegible] համար, Հայ գրադարանները մեր դպրոցներն ու համալսարաններն են եւ հայ գիրքերը մեր ուսուցիչներն ու գործիչներն են, որոնցմէ մենք կրնանք մեր ուզածները լրիւ սորվիլ եւ մեր հարցումներուն հիմնական պատասխանները ստանալ:

ԿԻՐԵՂ ԽՐԱՑԵԱՆ

ՔՍՏՄՆԵԼԻ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ԿՈՄԻՏԷ)

Փարիզահայ վրացի սոց.-դեմոկրատները (մենշեւիկները) Խ. Վրաստանի ներկայ կացութեան մասին՝ արժանահաւատ աղբիւրից ստացած մի շարք տեղեկութիւններ են հաղորդել ռուսերէն «Պոս. Նով.»ի թղթակցին: Ահաւասիկ ամփոփումը.—

«Անշուշտ դուք յիշում էք,— գրում է Խորհրդային Վրաստանից իրենց ընկերը, որ վեց տարի առաջ ձեզ Թիֆլիսից հաղորդեցինք Թիֆլիսում Ռուսերի մէջ ստեղծուած «Ազատարար Միութիւն» անունով կազմակերպութեան մասին: Այս կազմակերպութեան ղեկավարները փորձեցին մեզ հետ կապ հաստատել, բայց մենք այն ժամանակ դաւադրութիւնից վախենալով, մերժեցինք իրենց առաջարկութիւնը: Իսկ հիմա պարզ է որ «Ազատարար Միութիւնը» իրապէս գոյութիւն ունի եւ կարողացել է իր գործունէութիւնը տարածել լայն չափերով: Իրազեկների ասելով, այս կազմակերպութիւնը Ռուսաստանի բազմաթիւ քաղաքներում ունի իր մասնաճիւղերը: Այս գաղտնի «Միութեան» մէջ մտնում են տարբեր համոզումների տէր անհատներ, սակայն բոլորն էլ համակարծիք են երեք գլխաւոր կէտերի շուրջը.—

1. Խորհրդային իշխանութեան տապալումը:

2. Գիւղացիութեան անհատական սեփականութեան վերահաստատում:

3. Մնացած բոլոր խնդիրները լուծել ազատ ընտրուած ժողովրդական ներկայացուցիչների միջոցով:

Հետաքրքրական է որ այս «Միութեան» լոյս ընծայած թռուցիկների մէջ չի խօսուիր Սահմանադիր Ժողովի եւ կամ կուսակցական ծրագիրների մասին: Ըստ երեւոյթին սա բացատրւում է նրանով, որ ռուսական հին կուսակցութիւնները եւ կազմակերպութիւնները չկարողանալով ստեղծել ուժեղ իշխանութիւն եւ երկիրը պաշտպանել բոլշեւիկեան վտանգից, ժողովրդի մէջ բացարձակապէս կորցրել են իրենց հեղինակութիւնը եւ վստահութիւնը:

«Ինձ շատ է հետաքրքրում,— շարունակում է լրաբերը,— այն հարցը թէ «Ազատարար Միութիւն»ը ինչպէս պէտք է լուծէ այս բազմացեղ երկրի մէջ ազգային խնդիրը: Պատասխանը եղաւ գրեթէ յարեւման: Ներկայ վարչաձեւի տապալումից յետոյ, իւրաքանչիւր ազգ իր սեփական միջոցներով պէտք է հաստատուի իր ներկայ սահմանների մէջ: Մենք վստահ ենք, ասում են նրանք, որ հետագայի մեր գործունէութեան ընթացքին մէջ կարելի կը լինի ընդհանուր լեզու գտնել եւ փոխադարձ շահերի պաշտպանութեան հիմերով որոշ համաձայնութեան գալ: [illegible]

մի շարք հետաքրքրական տեղեկութիւններ:

«Երէկուան իշխանաւորները որոնք քայքայեցին վրաց ժողովուրդին, այսօր իրենք են զոհը դարձել այս սարսափելի իշխանութեան: Այս պարոնների կարգով ոչնչացնում են Ստալինի փոխարքայ Բերիայի գործակալները:

Յաճախ է պատահում որ այս կամ այն համայնավարը պաշտօնատեղից դէպի տուն վերադառնալիս անհետ կորչի Թիֆլիսի փողոցներում, ինչպէս վայրի անտառներում: Մի քանի օր անցած, այսպիսիների դիակը գտնւում է գետի մէջ եւ կամ մօտակայ անտառում: Ընդհանրապէս դիակների վրայ նկատելի են չարչարանքի հետքեր: Այսպիսի միջոցով պատժելը համայնավարների շարքերում խուճապ է ստեղծում:

Անվերջ մաքրագործումներ են տեղի ունենում պետական բոլոր մարզերում: Ամէնուրեք առաջ են քշւում Բերիային հաւատարիմ երիտասարդ համայնավարներին, որոնք տեղեակ չեն իրենց ստանձնած գործին: Այսպէս, վերջին վեց ամսուայ ընթացքին Թիֆլիսում մաքրուել են 3000ի չափ համայնավար եւ «անկուսակցական բոլշեւիկ» պատասխանատու դէմքեր: Մաքրուածներից մէկ մասին գնդակահարել են, մէկ մասն էլ «անյայտ կորել» եւ կամ փտում են իրենց ձեռքով կառուցած Չէկայի նկուղներում:

Ղեկավար շրջանակում մթնոլորտը թունաւորուած է: Ոչ ոքի չի կարելի վստահիլ: Չի կարելի սեփական կարծիք յայտնել: Մարդկանց անասնական վիճակի են հասցրել եւ լեզուները կտրել: Ներկայիս բոլշեւիկներին աւելի են հետապնդում քան թէ պարզ մահկանացուներին: Երէկուան մեծաւորները մեռնում են առանց դիմադրութեան, Բերիայի առջեւ փորի վրայ սողալով եւ աղաչելով որ իրենց խնայէ... Այս քստմնելի տեսարանը արդահատանք է պատճառում եւ ոչ մի ցաւ չի ազդում ժողովրդին: Գայլերը իրար են կրծում:

Սակայն խստութիւններն ու հալածանքները միմիայն կուսակցութեան ներսը չի կատարւում. ձգուել են նաեւ ամբողջ վրաց ժողովրդին: Անցած աշնանը Թուրքիային սահմանամերձ Ախալցխայի եւ Ախալքալաքի մի քանի գիւղերից ժողովրդին հեռացրել են: Ամայացած գիւղերում տեղաւորել են կարմիր զօրքին եւ Թրքական սահմանի երկարութեամբ ամրութիւններ կառուցել: Սահմանամերձ շրջանում յայտարարուած է պաշարման վիճակ, ուր մուտքը արգիլուած է ժողովուրդին: Սահմանապահ զօրքը զուտ ռուսական է:

Աջարստանի սահմանամերձ շրջանի ժողովրդին այս գարնանը հեռացրին, ինչ որ ուժեղ խլրտում առաջ բերեց ամբողջ Աջարստանում: Գիւղացիներին հրամայել են երկու շաբաթուան ընթացքում թողնել իրենց հայրենի բոյնը եւ տեղափոխել ներքին [illegible] կամեցել առանց ընդդիմութեան թողնել իրենց հարազատ վայրերը եւ յաճախ տեղի են ունեցել ուժեղ ընդհարումներ: Այսպէս, Վերին Աջարիայի Բակի եւ Մումիդ գիւղերի ժողովրդի եւ զօրքի միջեւ ընդհարում է տեղի ունեցել որ տեւել է 15 օր...

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (130 — 132)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Frans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Տայանա մեծ դժուարութեամբ կրցաւ զսպել իր բարկութիւնը: Գիտէր որ եթէ յանկարծ ապտակ մը իջեցնէր իշխանին քիթին-բերնին Սուլթանը — որուն հետ ի հետ չնչատութիւնը կը լնէր իր եռեւէն — ու Փեթըրը որ իրմէ քանի մը քայլ անդին ատելավառ աչքերով կը նայէր Ալիին, պիտի յարձակէին անոր վրայ, ու վայրկեան մը ետքը Ներքինին պիտի սպաննէր զանոնք: Թերեւս իշխանին սպասածն ալ այդ էր: Անիկա մեծ ուրախութեամբ սպաննել պիտի տար երկու երիտասարդները իր աչքին առջեւ, զինքը կայսերական ննջասենեակը տանելէ առաջ: Աղջիկը դժգոյն դէմք մը ունէր հիմա: Թուքը ցամքեր էր բերնին մէջ:

— Կը նախընտրեմ պատիւ նուա- Հանդիպածին ամէնէն ադուոր համալին հետ, քան անկողին մտնել քու բարձրութեանդ հետ, ըսաւ Տայանա հանդարտ ձայնով ու բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով:

Հատուածը իր նպատակին հասած էր: Կնճիռ մը նշմարեց իշխանին յօնքերուն վրայ, իր բառերը մտրակի մը պէս վիրաւորած էին անոր ինքնասիրութիւնը: Ալի ակռաները ցոյց տուաւ, Տայանա վախցաւ որ պիտի զարնէր իրեն, վասնզի հետեւ գիտէր որ անոր ապտակը ազդանշանը պիտի ըլլար արիւնոտ կռիւի մը:

Յետոյ յանկարծ իշխանը ժպտեցաւ ու Ներքինիին նայելով ըսաւ.

— Երեւի անծանօթ էք Քադըրմ փաշայի համոզելու կարողութիւններուն ... անոր ձեռքէն բազմաթիւ ըմբոստ կիներ անցած են եւ նկատելով որ ան վաղը գիշեր պիտի ստանայ նոր տիտղոս մը — Աւագ Ներքինի Հաւատացեալներու Խալիֆային — կ'ուզեմ որ ան ալ իր մասնակցութիւնը բերէ հանդերձաւորումի արարողութեան ... Երբ հետեւորդները մեկնին, թոյլ պիտի տրուի իրեն որ մեր քովը մնայ եւ անուշութեամբ համոզէ ձեզ, ծիսակատարութեան ընթացքին ...

Քադըրմ խնդաց, իրարու վրայ շարելով իր մսոտ կզակին ծալքերը:

— Ձեզ լսել կը նշանակէ հնազանդիլ, Պայծառափայլ Տէր, ըսաւ, Ալլահը թող օրհնէ Մարգարէին Գերապանծ Շառաւիղին հեշտանքը ... Ձեր ծառան ի սպաս պիտի դնէ իր բոլոր տաղանդը, հնազանդութեան հրաւիրելու համար Ձեր սարկուհին, որպէսզի կատարեալ ըլլայ երանութիւնը Ձերդ Բարձրութեան ...

Յանկարծ դուռը զարնուեցաւ:

— Մտէք, պոռաց իշխանը:

Երբ դուռը բացուեցաւ, ոստիկան Մալիքն էր որ ներս մտաւ: Բարեւ տուաւ իշխանին ու յետոյ Քադըրմին դառնալով ըսաւ.

— Թիւ 264 գործակալը այստեղ է եւ կ'ուզէ ձեզի հետ տեսնուիլ շատ կարեւոր ու ստիպողական գործի մը համար, բայց անսովոր բան մը ...

Յաջորդ վայրկեանին երկար վերարկուի մը մէջ փաթթուած մէկը դուռը հրեց ու ներս մտաւ. Թանիան էր:

Սեւորակ մազերը դէմքին վրայ ցիրուցան, աչքերուն խորը բոցավառ նայուածք մը ու փրփրոտ շրթունքներով ներս խոյացաւ յանկարծ: Ձեռնամակ կորած էր ան ու յիմարի մը արտայայտութիւնը ունէր: Զորս դին նայեցաւ: Կը նմանէր աղջկան մը զոր ծայրայեղ տառապանքը խենթեցուցած էր: Յանկարծ տեսաւ որ իր դիմացը կեցած էր Ներքինին, սարսափելի ճիչ մը արձակեց— կարծես իր ոտքերուն վրայ կը զգար կրակի մը բոցերը — եւ վերարկուին տակէն քաշեց ատրճանակը: Ոստիկան Մալիքը ժամանակ չունեցաւ արգիլելու այդ շարժումը: Գնդակին պայթիւնը սենեակը ցնցեց: Քադըրմ ոտքի ելաւ, բերանը բացաւ ու ցաւագին մռունչ մը լուեցաւ իր շրթունքներէն: Աչքերը դուրս նետուեցան կարծես դէմքին ճարպոտ միսերէն, իր վիթխարի զանգուածը երերաց մահացու հարուածին տակ ու ռհա գրասեղանին վրայ փռուեցաւ անշնչացած: Գնդակը ծակեր էր անոր լայնատարած որովայնը:

Փիթըր անմիջապէս խոյացաւ ոստիկան Մալիքին վրայ: Աւելի բարձրահասակ էր ու զօրաւոր, դրկելով վեր հանեց զայն եւ անոր գլուխը ուժգնօրէն զարկաւ գրասեղանին:

— Դուք... դուք կղպեցէք դուռը:

Բայց պէտք չկար այդ ազդարարութեան, որովհետեւ Տայանա արդէն իսկ գոցած էր զայն, Թանիային ներս գալէն անմիջապէս ետքը:

Սուլթանն ալ գործի սկսած էր, ահաւասիկ բռունցքը իջեցուց Ալիի քիթին-բերնին՝ կոտրելով անոր երկու ակռաները: Ու երբ իշխանը հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած գրասեղանին առջեւ կը գլորէր, տղան նետուեցաւ անոր վրայ՝ խեղդելու համար:

— Փիթըր, դուրսը կեցող պահակը բռնէ՛, շուտ ...

Թանիա կեցեր էր սենեակին մէջտեղը ու ատրճանակին փողը Ներքինիին ուղղած կը ճչար.

— Այս մարդն էր որ իմ մայրիկս սպաննեց ...

Տայանա հաստիկ տոմար մը վերցուց գրասեղանին վրայէն ու ճրագին վրայ նետեց: Լամբերը ջարդուփշուր կոտրեցան. սենեակը մթութեան մէջ թաղուեցաւ: Փիթըր ատրճանակը ձեռքին մէջ պատրաստ ըլլալով, պահակին հաշիւը մաքրելու համար:

Սուլթանն անխնայ կը հարուածէր իշխանը, խելագարի վայրագութեամբ բռունցքներու տարափ մը կ'իջեցնէր գետին վրայ փռուած իշխանին: Ծունկերը անոր փորին վրայ տեղաւորելով, կ'աշխատէր պատռել անոր շապիկն ու օձիքը:

Ահաւասիկ բզիկ-բզիկ ըրաւ երկուքն ալ եւ անոր վիզէն փրցուց ժապաւէնը, որուն ծայրը կապուած էր անոր դամատոմսին պահպանակը: Նորէն ոտքի ցատկեց ու շնչասպառ Տայանան փնտռեց սենեակին մէջ:

— Տայանա, ո՞ւր ես ...

— Այստեղ եմ, եկուր, շուտ, պատասխանեց աղջկան ձայնը պատշգամէն:

(Շար.)

Աջարստանում առաջ էլ շատ փախստականներ կային, որոնք զէնքը ձեռքին պաշտպանւում եւ թագնւում էին սովետական իշխանութեան հետապնդումից: Ներկայիս սրանց թիւը աւելացել է: Նրանք են իրենց գիւղերից քշուածները, որոնք ամբողջ ընտանիքներով ապրում են լեռներում եւ անտառներում: Նրանք յարձակւում են զինուորների եւ պաշտօնեաների վրայ եւ գրաւում զէնք ու հագուստները: Մայիս 14ին Քոպուլեթի գիւղից դէպի Բաթում չէկիստները 30 աջարացի կալանաւորների փախստականները յարձակւել են եւ ազատում կալանաւորներին: Սպանւում են երեք կալանաւոր ու ութ չէկիստ:

Այս բոլորի վրայ պէտք է աւելացնել սննդի պակասութիւնը: Աջարիայի գիւղերից շատերը մնացել են անմշակ, սերմերի եւ գործաւոր ձեռքերի պակասութեան պատճառով: Բնակչութեան մեծամասնութիւնը բանտարկւած կամ փախստական է. իսկ ով որ մնացել է, աշխատելու տրամադրութիւն չունի, որովհետեւ չգիտի իր գլխին վաղուայ գալիքը:

«Բոլշեւիկ» բառը արդահատանք եւ ... է առաջացնում: Ներկայիս համայնավարական կուսակցութեան շարքերից ոչ ոքի չենք տեսնում: Համայնավար լինելը նոյնիսկ վտանգաւոր է դարձել. քանի որ ահաւոր ժամ է, կարող են մեղադրել մնասարարութեան կամ ... Այս «Թեքումների» յանցանքով... Այս «Թեքումներն» այնպէս են խճողւել, որ կառավարութիւնը գլուխը կորցրել է...

Մի շարք յայտնի համայնավարներ առօք-փառօք թաղել էին նշանաւոր վայրերում: Հիմա սրանց աճիւնները հանելով նետում են փոսերի մէջ, այն պատճառաբանութեամբ թէ սրանք եթէ հիմա ողջ լինէին, անպատճառ տրոցկիական, մնասարար կամ լրտես կը լինէին... (ճիշդ Հօճա Նասրէտտինի երկու հորթի պատմութիւնը): Մայիսին ձերբակալեցին վաստակաւոր հին համայնավար Գ. Վաչնաձէին, որ 1925ին նախագահն էր Վրաստանի առաջ... կառավարութեան ղեկավարներից դաւաճանութեամբ: «Խոստովանութիւններ» կորզելու նպատակով այնքան են ծեծել եւ չարչարել, որ Վաչնաձէն մահացել է դահիճների թեւերի վրայ...

Բ.—Օ

ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ ՄՈՒՐԱՏԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԽՄԲ.— Օգոստոս 4ին լրացաւ Սեբաստացի Մուրատի մահուան քսանամեակը: Յարմար առիթի մը վերապահելով այդ առթիւ ներկայացնել հերոսին կեանքն ու գործը, ուշադրութեան կը յանձնենք հետեւեալ դրուագը.— (Իրազեկ մըն է որ կը պատմէ).—

Երբ Մուրատ Կովկաս հասաւ իր Ոդիսականէն վերջ, Անգլիացիները դեռ չէին գրաւած Պաղտատը: Քութէլ Ամարայի ամօթալի պարտութենէն վերջ նոր ուժերով կը պատրաստուէին պաշարել այդ քաղաքը եւ կը յառաջանային արդէն: Պաշարումը շուտով կը սկսէր: Նստած էինք Անդրանիկի եւ Մուրատի հետ Հայկական Զօրքերու ձո-րը:

— «Անդրանիկ, գիտե՞ս ինչ կայ», ըսաւ Մուրատը, իր սովորական անուշ, համոզիչ ձայնով, որ գիտէր օգտագործել մարդ համոզելու համար:: Ես ծրագիր մը ունիմ, ի՞նչ կ'ըսես»:

— «Ըսէ, նայինք», մըլտաց Անդրանիկ, որուն տրամադրութիւնը շատ փայլուն չէր:

— Ինծի վաթսուն տղայ տուէք, չորս հինգ հատ պոլիմիոտ (արագահարուած գնդացիր), Աստուած վկայ ես այս պողազը կը գրաւեմ:

— Ի՞մալ կը գրաւես, խենթ, ըսաւ Անդրանիկ ժպտելով:

— Խաչ որ կը գրաւեմ, կը հագցնեմ ես Թուրք ժանտարմայի զգեստ տղաքներուն, ինքս ալ կը հագնիմ Բուրք սպայի պէս, կը անկեմ Թուրք դրօշակ մը լաթի վրայ, միթրալյեոզները կը դնեմ չորս կողմը, եւ չխակ կ'իջնեմ Տիգրիսով Մուսուլի վրայով Պաղտատ: Թուրքերը ի հարկէ կը կարծեն որ իրենցմէ եմ եւ հարցում անգամ չեն ուղղեր: Եւ մէկ ալ տեսար Պաղտատի մէջ եմ: Առաջուընէ կ'որոշենք թէ որ տեղ են Անգլիացիները, ուրկէ պէտք է յարձակին: Եւ մէկէն կրակ կը բանանք Թուրքերու ետեւէն: Մնացածը դուն ալ կը հասկնաս: Անդրանիկ, այ չէ մի ըսեր. ձգէ առաջարկ ընեմ Ռուսերուն, վալլահ կը յաջողի:

Անդրանիկը լուռ էր:

խօսք չէր ինար:

Մարտական այդ երկու հեղինակութիւններու առջեւ ի հարկէ ինծի խօսք չէր ինար:

— Անդրանիկ. հաւիկս, բան մը ըսէ, դէ, ի՞նչ ես պապանձեր:

Անդրանիկ դարձաւ ինծի:

— Ինչե՞ր կ'ըսէ. փաշա, չէ որ Սարըղամըշի կռիւը թիկունքէն հասնող 250 հոգին եւ իրենց երկու պոլիմիոտները վճռեցին: Խելքի մօտ բան է:

— Հա՛, ճա՛ն, տեսա՞ր, առանձին բան է եղեր:

— Երկու խենթի մէջ ենք մնացեր, ըսաւ Անդրանիկ սրտնեղած, ծօ, հաշիւ չենք ըներ որ Ռուսը ձեզ նախ թոյլ չի տար, հայտէ անոր է, քու ալ խելքդ չի հասնիր, ըսաւ Անդրանիկ ինծի դառնալով:

— Իսկ եթէ թո՞յլ տայ: Ես գիտեմ, ան ալ թող մերժէ: Ըլլալիք բան է թէ չէ, դուն ան ըսէ:

— Երեւան լաւ տղայ, ալ կը բաւէ, Մուրատ, խաւրում, բայց չեն ձգեր, չեն ձգեր...

Մուրատ տխրեցաւ: Անդրանիկը իրաւունք ունէր: Խնդացեր ու ճամբեր էին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ.— Հ. Մկրտիչ Պոտուրեանի խմբագրութեամբ, 1923 թուին Պուքրէշում հրատարակուած «Դիցուան» անուն պարբերական գրքոյկին մէջ, որից մի օրինակ հրատարակիչը բարեհաճել է ուղարկել եւ ինձ, Թ-ԺԱ. երեսներում Մեր լեզուն վերնագիրը կրող յօդուածում ի միջի այլոց կայ Ամէն բառի ուղղագրութեան հարցը:

Ըստ Դիցուանի, ամենը պէտք է (ամէն) «է»ով գրել, համայն բառից է չինուած, Հ գիրը ընկած է, եւ այ՝ «է»ի վերածուած, բայց ամենէն, ամենուն կարելի է «ե»ով գրել:

Վերոյիշեալ յօդուածում զետեղուած սոյն նախադասութիւնը՝ «Դիցուանի յաջորդ թիւերուն մէջ էջեր կը նուիրենք, եթէ ո եւ է աշխատակից ջանայ լուսաբանել եւ մեզ համոզել», ինձ դրդեց դիմելու Դիցուանի հրատարակչին եւ իմ կարծիքն յայտնելու այդ յօդուածի մի քանի կէտերի մասին:

Սակայն երկու ամիս վերջը, մի բաց նամակ ստացայ որի մէջ Հ. Պոտուրեան յայտնում է թէ «ամէնի մասին այլեւս ամենքէն ընդունուած է այս ձեւը, եւ որ ճիշդը «ամէն» էր եւ Հայր Արսէն Ղազիկեանի «Մի գրէք» գրքին մէջ եւս ապացուցուած է այդ», այսինքն՝ այդ մասին այլեւս ոչ մի առարկութիւն չի կարող լինել:

Չգիտեմ որքան օգտակար է ի զուր ջուր ծեծել եւ ժամավաճառութիւն պիտի համարեն իմ այս տողերը ընթերցող հմուտ հայագէտները, քանի որ «Ամէն»ը ամէն գրողները բազմաթիւ են, մասնաւորապէս արեւմտահայերիս մէջ, որոնք անշուշտ համոզմունքով ընդունած են այդ ձեւը, մանաւանդ երբ մէջտեղում այդ ձեւն ապացուցանող մի յայտնի հայկաբան կայ, Հ. Արսէն Ղազիկեանի նման մի նշանաւոր դէմք:

Բայց եւ այնպէս, արդեօք աններելի՞ պիտի համարել ականաւոր անձերու տեսակէտին համակարծիք չլինելը, չէ՞ կարելի ընդունիլ որ նոյնիսկ հեղինակաւոր անձինքն էլ երբեմն կարող են թիւրիմացութեան մէջ ընկնել որոշ կէտերում: Քննադատութիւնները բազմազան են եւ շատ անգամներ միմեանց հակասական՝ մինչեւ իսկ ամենայայտնի գրուածքների վերաբերմամբ, ուր մնաց Մեր լեզուի մէջ գտնուած մի բառի ուղղագրութեան մասին,, որ՝ առ ի չգոյէ հայ-լեզուաբանական կաճառի, երկու, երեք հատուածների է բաժնուած եւ հնարաւորութիւն չէ ունեցած քերականական հոլովումների, խոնարհումների, ուղղագրութեան, եւ մինչեւ անգամ որոշ տառերի հնչումների մէջ մի ընդհանուր ձեւ մշակել եւ ընդունիլ:

Եւ քանի որ իւրաքանչիւր կարեւոր հարցի համար լրագրական էջերում եւ պարբերական հրատարակութեանց միջոցաւ կարծիքների լայն փոխանակութիւնները հնարաւորութիւն կուտան նոյնիսկ երկար ժամանակից ի վեր արմատացած վրիպումները եւ թիւրիմացութիւնները լուսաբանելու, ես եւս այդ տեսակէտից թելադրուած համարձակութիւն առացայ արծարծելու կրկին ամէն բառի ուղղագրութեան հարցը:

Ըստ Դիցուանի, որպէս թէ ամենը յառաջ է եկած համայն բառից: Բայց չէ՞ որ «համայն»ը եւ «ամէն»ը տարբեր իմաստներ ունեցող բառեր են:

Համայն, համայնք, համայնական, մի հաւաքական ամբողջութիւն, մի խմբակցութիւն. մի ժողովրդական «մասսա» է նշանակում, (համայն Ռուսաստանը, համայնական խորհուրդ, համայնքների միութիւն, եւայլն):

Մինչդեռ ամէնը կրճատումն է ամենայն բառին եւ երբ անորոշ ածական յօդնակի իմաստ ունի իւրաքանչիւր, մէն մի եզակի բառերին:

Ամենայն ազգք եւ ազինք եկեսցեն եւ երկիրպագանիցեն...

Զամենայն զօր միանգամ կամիցիք թէ արասցեն ձեզ մարդիկ ...

Ամենայն ինչ տուաւ ի հօրէ իմմէ ...

Աշխարհ ամենայն, առ իս նայեցեալ..

— Եւ դեռ շատ ուրիշ հատուածներ, որոնք մեր ամենահին մատենագրութեանց մէջ «ե»ով են գրուած:

Չմոռանանք նոյնպէս յիշելու որ մեր լեզուի մէջ ունինք եւ Ամէն «է»ով գրուող մի ուրիշ բառ, որ թէեւ առնուած է հին եբրայեցերէնից կամ ասորերէնից (երկու քոյր լեզուներ), ամէն բառից սերած, բայց եւ ընդունուել է մեր գրականութեան մէջ եւ ունի տարբեր իմաստ: Ամէն նշանակում է:

Ճշմարիտ, իրաւ:

Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ...

Ամէն հայր սուրբ ...

Եւ փառք յաւիտեանս, ամէն, մի բառ որ մեր ամենօրեայ «Հայր Մեր»ին մէջ կրկնւում է:

Եւ արդեօք աւելի ուղիղ չէ՞ր լինել մի մշակուած լեզուի գրականութեան համար որ երկու տարբեր իմաստներ ունեցող նոյնահնչիւն բառերը՝ որոնց մէկը անորոշ ածական եւ միւսը մակբայ է, տարբեր ուղղագրութիւն ունենային:

Կովկասահայ նախկին մի յայտնի ուսուցիչ՝ Գր. Վանցեանի Թիֆլիզում հրատարակած «Գրպանի ուղղագրութիւն» անուն տետրի Բ. տպագրութեան մէջ, եւ արեւելահայ գրողների մեծագոյն մասը ամենը «ե»ով են գրել, չը գիտեմ ինչու Արեւմտահայերիս մէջ ամենը «է»ով գրելու ձեւն է ընդունուել:

Ես յաւակնութիւն չունիմ բնաւ, մեր լեզուի մէջ գտնուած մի ո եւ է բառի խակակն ուղղագրութիւնը յեղաշրջողն հանդիսանալու, բայց եւ այնպէս եթէ իմ վերոյիշեալ առարկութիւնները օրինաւոր եւ ճշմարիտ նկատուին, մի փոքրիկ ծառայութիւն կը լինէր իմ այս քայլը մեր լեզուին հանդէպ: Այլապէս, եթէ հմուտ եւ քաջածանօթ հայագէտներ աւելի համոզիչ փաստերով կը հաստատեն իմ թիւրիմացութեան մէջ գտնուիլս, ուրախութեամբ կ'ուղղէի իմ սխալը:

Խ. ԼԱԶԱՐԵԱՆ

Յարգելի Տարագ,

«Ի պէտս զարգացելոց» ձեր շարունակական դասախօսութեանց կը հետեւիմ ուշի ուշով: Արդարեւ, մեր Մեծասքանչի մասին ձեր նախանձախնդրութիւնը՝ յոյժ գնահատելի է եւ յաւէտ օրհնեալ Հ. Ղազիկեանի եւ Հորոյի գրական ոստիկանի ահարեկիչ գաւազանը՝ արժանաւորապէս ձեզի կը վայելէ շաչեցնել: Արդ, վերջին առեններ՝ նորոյթի սիրահար գրողներ բեղմնաւոր բառը՝ կը գրեն բեղնաւոր՝ ինչ որ ուղիղ չէ կարծեմ: Սիրելի Տարագ, երեւի՝ ձեր Արգոսի աչքերէն վրիպեր է այս բառը: Ուրեմն յառաջիկայ դասախօսութեանցդ մէջ ակն ունիմ լսել ձեր հեղինակաւոր վճիռը այս մասին, բեղնաւո՞ր գրել, թէ բեղմնաւոր:

Հետաքրքիր ընթերցող մը

ՌՈՒՍԱՑՄԱՆ ՋԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

«Փրաւտա»ի վերջին թիւերուն համաձայն, բուն ռուսական խորհրդային դաշնակցային հանրապետութեան մէջ, որ, ինչպէս յայտնի է առաջին է Խ. Միութեան մէջ՝ իր տարածութեամբ եւ բնակչութեամբ, եւ իր մէջ ունի ինքնավար շրջաններ ու հանրապետութիւններ՝ ինչպէս, օրինակ, Խրիմը, Թաթարիստանը, Պուրիատ-մոնկոլական հանրապետութիւնը եւն. — որոշուած է կիրարկել ռուսական այբուբենը: Այս շրջանները եւ հանրապետութիւնները, մեծ մասով, մինչեւ յեղափոխութիւնը չունէին իրենց սեփական տառերը, իսկ մէկ մասը կը գործածէր արաբական տառերը: Յեղափոխութենէն վերջ, անոնք սկսան գործածել լատինական այբուբենը՝ բոլշեւիկներու հրահանգով:

Նոր կարգադրութեամբ, ուրեմն, լատինականը կը փոխարինուի ռուսական տառերով, այն առարկութեամբ թէ «լատինականը մացուած էր խափանարարներու կողմէ, այդ փոքր ժողովուրդներուն կապը խզելու համար ռուս մեծ ժողովուրդին հետ»:

Ինչպէս հաղորդած էինք, առաջին անգամ ռուսական տառերը սկսած են գործածել Խրիմի մէջ, ուր, «բազմաթիւ ժողովներու մէջ, տեղական բնակչութիւնը իր մեծ հրճուանքը յայտնած է»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ՒՐ Է ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2ի Յուլիս).

— «Ամիսներու վարանումներէ յետոյ, հակադաշնակցական տարրերը որոշեր են, վերջապէս, բոլորովին աչք գոցել Էջմիածնի մէջ կատարուած վերջին ահաւոր ոճիրին վրայ, ամէն գնով ուրանալ Կաթողիկոսի սպանութիւնը, Մայր Տաճարի թալանն ու փակումը եւ ամէն ինչ Էջմիածնի մէջ տեսնել «անփոփոխ» եւ «անսասան»: Իսկ այդ բանը ընելու համար՝ կը յենուն «պաշտօնական» եւ «մասնաւոր» գրութիւններու վրայ, զոր երեքուկէս ամսուան արտասովոր ճիգերէ յետոյ, վերջապէս, յաջողած են բերել տալ Էջմիածնէն կամ, աւելի ճիշդը, Երեւանէն:

Մեր հակառակորդները, փոխանակ դատապարտելու Հայ Եկեղեցին նիւթապէս ու բարոյապէս քանդող եւ ամենածանր ոճիրներ գործող Խորհրդային կառավարութիւնը, ամէն գնով կ'աշխատին ծածկել դաւն, ընդվզեցուցիչ իրականութիւնը, կը պաշտպանեն քանդիչ ու ոճրագործ կառավարութիւնը եւ, ընդհակառակն, փողոցային հայհոյանքներ կը թափեն Դաշնակցականներուն հասցէին, որոնց միակ մեղքն այն է, որ կը ձգտին երեւան բերել ճշմարտութիւնը եւ ոչինչ կ'ուզեն ծածկել հայ հասարակութենէն:

Էջմիածնի ողբերգութեան մասին մեր հաղորդած տեղեկութիւնները «հերքելու» համար, մեր հակառակորդները կ'ըսեն.—

Ինչո՞ւ չհաւատալ Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսներուն, որ կը պնդեն թէ Կաթողիկոսը «բնական մահով» մեռած է, եւ հաւատալ Հայաստանէն արտասահման եկած Իրանցիներուն, որոնք կ'ըսեն թէ Կաթողիկոսը սպաննուած է բոլշեւիկներու կողմէ:

Սակայն, մանուկներն իսկ պէտք է որ հասկնան թէ՝

ա) Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսները այսօր կը գտնուին Խորհրդային Չեկայի խեղդող ճիրաններուն մէջ եւ չեն կրնար ըսել ճշմարտութիւնը, մանաւանդ որ այդ ճշմարտութիւնը պիտի ըլլայ մահացու ամբաստանութիւն մը Խորհրդային կառավարութեան հասցէին.

բ) Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսները եթէ տարիներէ ի վեր յայտնապէս Չեկայի վարձկաններն ալ չըլլային եւ մահէն իսկ չվախնալով ուզէին ճշմարտութիւնը տեղեկագրել արտասահմանի Հայութեան, անոնց գրածները երբեք չպիտի հասնէին արտասահման, քանի որ ոչ մէկ նամակ կրնայ անցնիլ Խորհրդային սահմանը՝ առանց նախօրօք ենթարկուելու Չեկայի խստագոյն գրաքննութեան:

գ) Եթէ Կաթողիկոսի «մահէն» երեքուկէս ամիս յետոյ, Էջմիածնէն, վերջապէս «պաշտօնական» կամ «մասնաւոր» գրութիւններ են հասած արտասահման, ատիկա պարզապէս կը նշանակէ միայն, որ Խորհրդային կառավարութիւնն ինքը պէտք է տեսած, ուզած է, թոյլ է տուած եւ նոյնիսկ թելադրած է որ նման գրութիւններ ղրկուին արտասահման: Այլապէս Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսները, եթէ Չեկայի վարձկաններն ալ չըլլային, մահուան սարսափի տակ չպիտի յանդգնէին երբեք որեւէ տող գրելու եւ արտասահման ղրկելու ինքնաբերաբար:

դ) Աններելի միամտութիւն պիտի ըլլար սպասել, որ Խորհրդային կառավարութիւնը որեւէ ատեն թոյլ պիտի տար իրեն ենթակայ անհատներու, որ արտասահմանի հանրութեան հաղորդէին իր գործած եւ ծածկել ուզած ոճիրի մասին: Եւ շատ բնականոն պիտի ըլլար սպասել, որ ան, ընդհակառակն պիտի գործածէր իր կամքին ենթակայ անձերը, իր ոճիրը ծածկելու համար:

Միւս կողմէ՝ Դաշնակցական մամուլի ստացած տեղեկութիւնները հիմնուած են Հայաստանէն վերջերս դուրս եկած եւ, ուրեմն, Խորհրդային Չեկայի երկաթէ թաթէն ու մահացու սպառնալիքէն ազատած հաւատարիմ Իրանցիներու պատմածներուն վրայ: Յայտնի է, որ Խորհրդային կառավարութիւնը վերջերս իր սահմանէն դուրս կը քշէ բոլոր օտարահպատակները, եւ հազարաւոր Իրանցիներ, մահմետական թէ քրիստոնեայ, Պարսիկ, Թուրք թէ Հայ, անցած են Հայաստանի սահմանը եւ մտած Պարսկաստան: Անոնք ոչ մէկ շահ ունին եւ ոչ ալ որեւէ վախ ունին սուտ խօսելու: Եթէ անոնք, քրիստոնեայ թէ մահմետական, Հայ թէ Պարսիկ անխտիր, միաբերան կ'ըսեն թէ Հայոց Կաթողիկոսը սպաննուած է Էջմիածնի մէջ եւ միաժամանակ կուտան նաեւ սպանութեան մանրամասնութիւնները, ի՞նչ հիմ կայ բնաւ չհաւատալու անոնց բացատրութիւններուն եւ, ընդհակառակն, անվերապահօրէն ընդունելու Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսներու հաւաստիքները, որոնք տրուած են Խորհրդային դրդումով ու թելադրութեամբ եւ Խորհրդային մահացու հարուածի սպառնալիքի տակ:

Խորէն Ա. Կաթողիկոսի դիակի «անդամահատութեան» յերիւրանքը Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսներու գրութեանց մէջ արդէն ցոյց կուտայ Խորհրդային Չեկայի մատը:

Անվերապահօրէն հաւատալ այդ ակներեւօրէն թխածոյ գրութիւններուն եւ մտիկ անգամ չընել Հայաստանէն եկած օտարահպատակ Հայերու եւ օտարներու պատմութիւններուն, կը նշանակէ գիտակցաբար հրաժարիլ ճշմարտութիւնը գիտնալէ եւ հաղորդելէ հանրութեան»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Երզնկայի սարահարթը կը տարածուի դէպի հիւսիս Եփրատի արեւմտեան ճիւղին, Գարա Սուի, որ կ'երթայ կը միանայ Ակնայ հարաւակողմը «Գետահայր»ին (Եփրատ) արեւելքէն եկող երկրորդ բազուկին՝ Մուրատ Սուի հետ:

Դէպի արեւելք կը սեպանան ճաղատ լեռներ մինչեւ բուն Հայաստանի կոհակաձեւ բարձրաւանդակը, ցանցառ բուսական խաւով մը ծածկուած, եւ դէպի հիւսիս ու արեւմուտք, Երզնկա քաղաքէն ոչ այնքան հեռու, կը բարձրանան քարոտ, զօրչ կապոյտ ապառաժներ, նեղ ծործորներով պատառոտուն, որոնց մէջէն դէպի հովիտը կը խուժեն գարնանաշրջ հեղեղատներ, ձմեռուընէ վերջը կրկին անհետանալու համար նոյնքան յանկարծակի որքան գոյացած էին:

Հարաւակողմ ըմբերձիկ կը սողայ Տէրսիմի խոտան, դժնեայ լեռնաշատը մինչեւ փապարը Մուրատ Սուի, ուր, հովիտին մէջ, կը հանգչին Բալու եւ Խարբերդ քաղաքները: Տէրսիմ կանուխէն իվեր հայրենիքն էր աւազակաբոյ Թափառաշրջիկներու, անկախ Քիւրտերու, վերջին ապաստանը Զազաներուն — առհաւական ժողովուրդի մը փլատակներուն յետին մնացորդները, որ առնուազ պէտք է տիրապետած ըլլայ այս մասին մէջ:

Երբեք, նոյնիսկ հարեւանցի կերպով, կարելի չէ եղած նուաճել Տէրսիմի ամբողջ երկրամասը, եւ հոն՝ ուր կը դադրին գոյութիւն ունեցող քանի մը ճամբաները, կը սկսի բուն մարզը արձակազէն գողերուն եւ յելուզակներուն, հոս ու հոն վրանաբնակներուն, թաքստոց մը խաժամուժամբոխ, որ հոս կուգայ կը գետահոսի շրջակայ վայրերէն:

Երբ Կ. Պոլսոյ մէջ որոշուեցաւ բոլոր Հայերուն վտարումը Թուրքիայէն, եւ անոնց փոխադրութիւնը Սուրիոյ եւ Հիւսիսային Միջագետքի անապատը, այս պաշտօնական որոշումը իբրեւ կարգադրութիւն մը ներկայացուեցաւ, այն միտքով թէ պատերազմի այդ միջոցին Պետութեան ապահովութեան համար Հայերուն անվստահելի նկարագիրը անհրաժեշտ կ'ընէր զայն: Հրամաններ տրուեցան, փոխադրութիւնները փութացնել ամէն տեսակ միջոցներով, կառք, սայլ եւ գրաստ ճարել եւ տեղահանուածներուն հոգ տանիլ:

Բայց այս պաշտօնական հրամաններուն հետ մէկտեղ գաղտնի հրահանգներ կ'երթային, որոնցմով կառավարական բարձր պաշտօնատարներուն կը հասկցնէին նախ, թէ Հայերուն տարագրութեան նպատակն է անոնց ամբողջովին փճացումը, թէ անոնց գոյքերը պէտք է գրաւուին եւ կէսը պէտք է յանձնուի Իթթիհատի ակումբներուն, եւ միւս կէսը պիտի մնայ յանձնողներուն: Հայերուն անշարժ կալուածները պէտք է փոխանցուին յառակապէս կազմուելիք արտասովոր մարմիններու, որոնք պիտի կառավարեն անոնց տուներն ու անշարժ ինչքերն ու հողերը: Գալով այն կէտին, թէ ինչպէս պէտք է ի գլուխ հանել Հայերուն փճացումը, հրահանգներուն մէջ կը հրամայուէր՝ այնպէս մը ընել որ գործը, այսինքն փճացումի գործը ուրիշներուն ձեռքով կատարուի, եւ կառավարական օրկանները իրենք չմասնակցին: Մնաց որ այդպիսի փոխադրութիւններու յարակից զրկումները, հիւանդութիւնները եւ ամէն տեսակ դժբախտութիւնները արդէն կը բաւէին Հայ ժողովուրդը փճացնելու մտադրուած նպատակը ինքնաբերաբար իրագործելու համար:

Սակայն երկրին ներսերը կառավարական բոլոր ներկայացուցիչները համամիտ չեղան այս հակամարդկային հրահանգներուն: Այո, հարկադրուած էին պաշտօնական հրամաններուն: Այո, հարկադրուած էին պաշտօնական հրամաններուն համակերպիլ, բայց կրնային երկարաձգել հրահանգներուն գործադրութիւնը ի չգոյէ հաղորդակցութեան ճամբաներու, եւ այսկերպով դիւրութիւններ ընձեռել տարագրութեան պատկանեալներուն եւ գտնել իրենց սովորական պաշտօնեաները:

Սակայն հեղինակաւոր անունով «Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն» կուսակցութեան պատգամաւորութիւնը երթալով կ'առնէր կը զարգանար Կ. Պոլսոյ մէջ, եւ կառավարական բոլոր այն գլխաւոր պաշտօնատարները, որոնք չէին համակերպեր, անպայման ու անխնայ, կոմիտէին գաղտնի հրամաններուն, ստիպուեցան լքել իրենց պաշտօնը, կամ տեղափոխուեցան եւ «չէզոքացուած» դիրքի մը վերածուեցան:

Երզնկայի դաշտավայրին մէջ հազարաւոր Հայեր համախմբուած էին, եւ նոյնիսկ այս հազարաւորները կոտորակ մը միայն կը կազմէին այն բազմութիւններէն, որոնք զանազան շրջակայ երկրամասերէ քշուած տարագրուած էին: Գրեթէ բոլոր այրերը եւ անթիւ կիներ ու աղջիկներ արդէն դէպի լեռ հաւաքոյթի բանակատեղին կը քշուէին, Քիւրտերէն կը ջարդուէին կամ կը մեռնէին, անկարելի ըլլալով տոկալ չարաչար զրկումներուն:

Գարահիսարի վերջին բնակիչներուն խումբն ալ այդ հաւաքավայրը տարուեցաւ: Սիրանոյշ եւ Լուսօնա Կրապոլիլ, որոնք Ֆուստ պէյի մասնաւոր հրամանին շնորհիւ կրցած էին հարկ եղած քանակութեամբ իրենց ամէնէն անհրաժեշտ բաները հոգալ, առանց այնքան սաստիկ նեղութեան հասած էին այդ առաջին կեդրոնավայրը դանդաղաշարժ եղնասայլի փոխադրութեամբ: Ո՞վ գիտէ ինչ պատճառով, վերապրողներուն այս շարքը անվնաս եկած էին մինչեւ Երզնկա, եւ առաջին անգամ հոն իմացան ուրիշներու պատմութիւններէն, թէ ինչ վերառնողներու մէջէն անցած էին, թէ ինչ ահաւոր հալածանքներու եւ դաւաճանութիւններու զոհ եղան շատ շատեր, Քիւրտերուն յարձակումին նշաւակ:

Այս զարհուրելի լուրերը առնելով Սիրանոյշ հիմա յայտնապէս կը տեսնէր, թէ նախազգացումը խաբած չէր զինքը, թէ ամբողջ տարագրութիւնը պատրուակ մըն էր միայն հետզհետէ վատթարագոյն կացութեան: Կ'ըմբռնէր թէ բոլոր այս իրարու նմանող դէպքերը մասնաւոր յատակագիծի մը համեմատ տեղի կ'ունենային: Բայց որքան ալ միտքը յոգնեցնէր դէպքերու այդ յատակագիծը կցելու եւ գտնելու համար, չէր կրնար խորհիլ որ բովանդակ Հայ ազգը պիտի մատնուէր մահուան, եւ ինչ տեսակ մահուան...:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(1)

զատ, բոլորովին շուարման մատնուելով Թրքական զօրամասերը, գիշեր ատեն թշնամի կարծեցին եւ սկսան կոտորել իրար : Քիւրտերը մեծ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ գրաւեցին : Մնացած Թրքական անջատ զօրամասերն ալ ստիպուեցան քաշուիլ Երզնկայի նահանգին արեւելքը :

Մազկերտի աշիրէթներն ալ գիշերանց յարձակեցան Մամէքի գաւառակին մէջ չինուած զօրանոցին վրայ եւ մեծաքանակ զէնք գրաւեցին : Մամէքը կը գտնուի Մունզուր (Մնձուր) եւ Հարչիկ գետերուն միացած տեղը :

Տեսնելով որ զօրամասերուն մէջ գտնուող քիւրտ զինուորները կը միանան ըմբոստներուն, Թուրք սպայակոյտը հրահանգ տուաւ որ Սվազի եւ Մալաթիոյ զօրաբաժինները յարձակման անցնին :

Տէրսիմի աշիրէթները 52 են եւ օրէ օր կ'աւելնայ ըմբոստութեան մասնակցող աշիրէթներուն թիւը : Կառավարութիւնը զրկած է յայտարարութիւններ, որոնցմով կը խոստանայ գոհացնել Քիւրտերու բոլոր պահանջները, եթէ վար դնեն զէնքերը : Եւ Սակայն աշիրէթները կարեւորութիւն չեն տար, մտաբերելով անցեալ տարուան խաբէութիւնը :

Գերմանիոյ ռազմափորձերը եւ Չեխոսլովակիա

Չեխոսլովաքիոյ զինուորական Գերագոյն Խորհուրդը երեքշաբթի օր գումարուելով, որոշեց բացառիկ միջոցներ ձեռք չառնել գերմանական ռազմափորձերուն առթիւ, աւելի չծանրացնելու համար կացութիւնը : Այս մտահոգութեամբ, նոր զինուորներ պիտի չկանչուին դրօշի տակ, գերմանական ռազմափորձերու ընթացքին : Բայց բանակը պիտի շարունակէ աշխատիլ գիշեր ցերեկ, զօրացնելու համար սահմանագլուխը, ականներ զետեղելով, փշաթելեր հաստատելով, ամրութիւններ եւ պատնէշներ կառուցանելով :

Զինուորական խորհուրդին նիստը տեւեց 90 վայրկեան, նախագահութեամբ վարչապետին : Այս առթիւ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց ընդհ. սպայակոյտին պետը, աւելցնելով թէ ի հարկին կրնան աւելցնել բանակին թիւը (300.000) : Ժողովին կարծիքը այն էր թէ Գերմանիա կ'ուզէ ճնշել, իր բացառիկ ռազմափորձերով :

Հանրապետութեան նախագահը ներկայ չէր ժողովին, բայց բոլոր տեղեկութիւնները եւ տրուած որոշումները հաղորդուեցան իրեն : Նախագահը ունկնդրութեան ընդունեց անգլիացի միջնորդը, լորտ Ռընսիմէն, որ միեւնոյն օրը խօսակցութիւններ ունեցաւ նաեւ գերման պատուիրակներուն հետ :

Փրակայի մէջ լաւատես կ'երեւան, տակաւին, մանաւանդ զինուորական խորհուրդի գումարումէն վերջը :

Անգլիացի միջնորդը լայն տեղեկութիւններ քաղած է բոլոր կողմերէն, բայց տակաւին յայտնի չէ թէ ինչպէս պիտի հաշտեցնէ անհամաձայնութիւնները :

*** Գերապայծառ Հլինքա, Սլովաքներու ժողովրդական կուսակցութեան վարիչը եւ Թունդ ախոյեան ինքնավարութեան, մեռաւ օգոստոս 16ին : 74 տարեկան էր :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ եպիսկոպոսները ժողով գումարեցին, ճշդելու համար իրենց դիրքը հիթլերական իշխանութեան հանդէպ : Բոլոր գերման եպիսկոպոսները կը մասնակցին ժողովին, բացի Աւստրիացիներէն : Խորհրդակցութիւնները գաղտնի կը պահուին : Կ'ըսուի թէ կարտինալ Ֆաուլհապէր մանրամասն տեղեկագիր մը կարդացած է ցեղապաշտական շարժման մասին :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արտաքին նախարարը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, ազդարարութիւններ ուղղեց «միջազգային անիշխանութեան եւ զինեալ ընդհարումներու չարաչուք հոսանքին առթիւ, որ պիտի կործանէ մեր արդի քաղաքակրթութեան թանկագին նուաճումները, եթէ յաջողի» : Այս առթիւ պարզեց իր երկրին խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը, զայն ամփոփելով եօթը հիմնական կէտերու մէջ,— տնտեսական վերակազմութիւն, միջազգային օրէնք, դաշնագիրներու պահպանում կամ բարեփոխում, ոչ-միջամտութիւն ուրիշ պետութեանց գործերուն մէջ, կրճատում սպառազինութեանց, մտաւորական փոխանակութիւն ժողովուրդներու միջեւ եւ միջազգային գործակցութիւն : Ճառը կծու ակնարկներ կը պարունակէր միահեծան իշխանութեանց դէմ :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բոտոր գործարանին գործադուլը վերջացաւ (շատ Հայեր կ'աշխատին այս գործարանին մէջ) : Նաւահանգստի բանուորներուն վէճը չէ վերջացած տակաւին : Բանուորները անտեսելով գեր-իրաւարարին վճիռը, կը սպառնան շարժումը տարածել Միջերկրականի բոլոր նաւահանգիստներուն մէջ, եթէ գոհացում չստանան : Մետաղագործական հաստատութեանց մէջ ալ խլրտումներ կը նշմարուին : Բանուորներու պատուիրակները Փարիզ եկան, աշխատանքի նախարարութեան հրաւէրով :

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ առթիւ 1.800.000 տոմսակ ծախուած էր օգոստոս 12ին, 13ին, 14ին եւ 15ին : Վերադարձը սկսած է արդէն : Առջի օր վերադարձած էին 650.000 հոգի, 339 մասնաւոր կառախումբերով :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը «բարոյական եւ նիւթական զօրաշարժ» հրատարակեց, բացատրելով կացութեան բացառիկ հանգամանքը, Չինաստանի դէմ մղուած պայքարին առթիւ : Բոլերան եւ ճահճատենդը զարհուրելի աւերներ կը գործեն Չինաստանի ճափոնական եւ տեղական զօրքին մէջ :

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ, երիտասարդ օդաչուն որ առաջին անգամ կտրեց Ատլանտեանը, Վարշաւա հասաւ կնոջը հետ, Մոսկուա երթալու համար : Կ'ըսուի թէ ներկայ պիտի ըլլայ օդանաւային մեծ զօրահանդէսի մը :

ՊԵՏԱԿԱՆ պաշտօնեաներու դաշնակցութիւնը շրջաբերական մը ուղղեց բոլոր մասնաճիւղերուն, որպէսզի պատրաստուին խօսքէն գործի անցնելու, իրենց թոշակներուն յաւելման համար :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ուխտագնացութիւն

ԱՆԴՐԷՆԻԿԻ գերեզմանին, կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին։

կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն Թուականը։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 20 Օգոստոս, Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

Իր հիմնադրութեան 7րդ. տարեդարձին առթիւ

Տեղի կ'ունենայ 21 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Մազմանեան եղբայրներու օդասուն եւ ծառախիտ պարտէզին մէջ, Սէնթ-Անթուան։

Կը նախագահէ Պ. Յ. ՇԱԼՃԵԱՆ. կը բանախօսեն Պ. Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ եւ Գնդ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին

Մեծ պատրաստութեամբ եւ կարող ուժերով կը բեմադրուի

«ՍԱՍՆՈՅ ԱՅՐՈՒՄԸ»

Կ'արտասանեն Պ. Ս. Բրուտեան. Օր. Մ. Մանուկեան, Եպրաքսի Պօլօեան, Վ. Վարոնեան, Պ. Ռ. Մանուկեան, Պ. Վարոնեան եւ փոքրիկն Մ. Մանուկեան։

Հանդիսավայրը բաց է առաւօտեան ժամը 9էն սկսեալ, փափաքողները կարող են ճաշերնին միասին բերել։

Ծախսերու մասնակցութիւն 2 փրանք։

ԾԱՆՕԹ. — Հանդիսավայր երթալու համար առնել 26 եւ 27 Թիւ հանրակառքերը եւ իջնել 27 Թիւի վերջաւորութեան ու հարցնել Մազմանեաններու պարտէզը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹ.ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

21 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ. Սէն Լու, Կրան-Բէն, Եօթնեղբայր յրեաններու օդասուն պարտէզին մէջ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, եւրոպական եւ հայկական պար եւ հաճելի անակնկալներ։ Ճոխ պիւֆէ, կովացուցիչներ եւ առատ պտուղ։

Կարգադիր յանձնախումբը կը սպասարկէ առաւօտեան ժամը 8.30էն սկսեալ։ Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 փրանք (մուտքի տոմսով կը մասնակցիք վիճակահանութեան)։

Անձրեւի պարագային հանդէսը կը յետաձգուի։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը» :

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու :

Արդ, կը մտնունք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը : Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ : Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները : Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, դրական բոլոր սեռերով : Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հողը ստանձնելու համար : Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ Հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը :

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջարկէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ :

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա :

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ ՎԵՐՋԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

Մատենաշարին 11րդ. հատորը

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. հատոր, արտասահմանի գրողներ, տպագրուած շքեղ թուղթի վրայ եւ բազմաթիւ նկարներով, 232 էջերէ բաղկացած ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ մը, ուր քով քովի եկած են իրենց արձակներով ու քերթուածներով խումբ մը գրողներ։

Հատորը կ'արժէ Ֆրանսա, գաղութներ եւ Պալքաններ 25 Ֆր., միւս երկիրներ՝ 40 ֆր.։

Այժմէն կարելի է տալ ապսպրանքները միշտ կանխիկ՝ դիմելով կեդրոնական հասցէին.— **M. Barsamian, 121 Rue Marcadet. Paris (18e.)**։

Մասնաւոր զեղչ գրավաճառներուն եւ մեծաքանակ գնողներուն։

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ Հայ Լեզէոնական Միութեան կողմէ պիտի տօնուի «Արարա»յի ճակատամարտի 20րդ. տարեդարձը 9 Հոկտեմբերին : Կը խնդրուի Լիոնի եւ Տէսինի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն Թուականը :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Կ. Խաչի Փոքր ա'Իթալիի եւ շրջանի Մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է տիկիններ Վ. Քէօլեանէ 50 եւ Ն. Գասպարեանէ 30 փրանք։

ԿՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վերաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը : Փափաքողներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հետեւեալ հասցէին,— Յ. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 19 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 19 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3812

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱԶԳ-ԱԿԱՆՋ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

կրնայինք, տակաւին, աւելի գունաւոր հանգոյցներ յիշել «ընդհ. ներում»ի եւ առ հասարակ նոր Թուրքիոյ հայկական քաղաքականութեան ծալքերէն: Բայց կը բաւէ, առ այժմ:

Կը բաւէ ինչ որ գրեցինք, արթնցնելու համար քնացողները եւ թմրածները:

Մնաց որ, խնդիրներ կան որոնք հրապարակային քարոզութիւն կամ վիճաբանութիւն չեն վերցներ: Հարկ է դէմ դիմաց նստիլ, նիւթերը հաւաքել, վերլուծել եւ հաւաքական եզրակացութեան մը յանգելով գործել:

Այո, մանաւանդ գործել: Մեր բոլոր ճիգն ալ այդ նպատակին կը ձգտի, եւ ոչ թէ սմուլ հետաքրքրութիւններ գոհացնելու:

Բազմազան են գործի, աշխատանքի ճակատները, ինչպէս ուրիշ հոգերու, նոյնպէս եւ մանաւանդ այս հարցին մէջ: Իսկ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է Միացեալ Ճակատը, իբրեւ նախապայման արդիւնաւոր եւ ազգու գործունէութեան:

Այս պարագային ալ նոյն տարրական գիտելիքն է որ կը յիշենք, — իւրաքանչիւր հոսանք պարտաւոր է սեղանի վրայ դնել իր տեսակէտներն ու գործունէութեան մեթոտները, եւ պատասխանատուութիւններ սահմանել, համաձայն իր կարողութեան: Իբրեւ սկզբունք ունենալով աշխատանքի բաժանումը:

Արդ, ամփոփուելով միայն տարրական պարտականութեանց վրայ, անհրաժեշտ է, ամէն բանէ առաջ, ուշադրութեամբ հետեւիլ Թրքական գործունէութեան բոլոր երեւոյթներուն, բանաւոր թէ գրաւոր:

Հարկ է տիրապետ հետեւիլ, սերտել, գիտնալ թէ ի՛նչեր կ՚որոճայ Թուրքիան, քաղաքական թէ ընկերային տեսակէտով:

Անցեալ շաբթու պարզեցինք մեր մտածումները, այս հիմնական հարցի մասին, մասնաւորապէս նոր սերունդին թելադրելով ուսումնասիրել Թրքական հրատարակութիւնները:

Եթէ հիները աւելի բախտաւոր են այս տեսակէտէն, Թուրքերէն գիտնալով, նորերն ալ կրնան Ֆրանսերէն, անգլիերէն կամ գերմաներէն կարդալ:

Թուրքերը իրենք ալ միշտ օտարալեզու հրատարակութիւններ լոյս կ՚ընծայեն, քարոզչական նպատակներով:

Ցետոյ, տարրական պարտականութիւն է հետեւիլ Թուրքերու գործնական շարժումներուն, արտասահմանի, մասնաւորապէս պալքանեան եւ արեւելեան երկիրներու, ինչպէս եւ Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Մ. Նահանգներուն մէջ:

Ներելի չէ պատուհանէն կամ կողմնակի դիտել այս շարժումները: Ներելի չէ մանաւանդ քաղաքական կուսակցութեանց համար:

Հոսանք թէ անհատ, ամէնէն համբակն ալ կրնայ աչք-ականջ դառնալ իր ապրած միջավայրին մէջ, ինչպէս կ՚ընէ Թուրքը ինք, ուսանող ըլլայ թէ առեւտրական, պետական պաշտօնեայ թէ չէզոք:

Արտաքին գործունէութեան օրինակ մը յիշած ըլլալու համար, ըսենք որ Թուրքերը բան-գործ բրած են բարեկամներ շահիլ եւրոպական կամ ասիական երկիրներու մէջ, մամուլի եւ մտաւորականութեան միջոցաւ: Ցօդուածներ կը գրեն կամ գրել կուտան, սեղաններ եւ երեկոյթներ կը սարքեն, յաճախ ալ կը սպրդին հայկական հաւաքոյթներու մէջ:

Մենք ինչո՞ւ պիտի անճրկէինք այս ճակատներուն վրայ:

Ոչ օտար մամուլը անմատչելի է մեզի, ոչ ալ մտաւորականութիւնը: Եթէ Թուրքը կրնայ ոսկիներ սահեցնել, մեզի ալ միջոցներ չեն պակսիր: Շատ մը պարագաներու մէջ մենք աւելի լայն պատեհութիւններ ունինք, եթէ միայն ուզենք քիչ մը յոգնութիւն կրել:

Մնաց որ, ամէն բան դրամի կապուած չէ: Գործեր կան որոնք պարզապէս ուշադրութիւն, սրտցաւ հետաքրքրութիւն կը պահանջեն: Ուրիշներ ալ կախում ունին բարեկամական յարաբերութիւններէ, կը բաւէ որ գիտնանք տեւական եւ սերտ հանգամանք տալ անոնց, եւ ոչ թէ ամէն բան մոռնանք, ճառէ մը, գինեձօնէ մը կամ հանդիսաւոր արարողութենէ մը վերջը:

Տեսէք, շատ մը երկիրներու մէջ հետզհետէ կը սահի գետինը, սակաւաթիւ ծանօթներու մնացած ըլլալով հին սերունդէն: Անհրաժեշտ է նոր շրջանակներ եւ դէմքեր ճարել, — մասնաւորապէս այնպիսիներ որոնք բազմութիւններ, զանգուածներ ունին իրենց ետին, ինչպէս եւ բերան, բանաւոր թէ գրաւոր:

Եւրոպական եւ ամերիկեան բոլոր կեդրոններուն, նոյնիսկ երկրորդական քաղաքներուն մէջ ունինք ընդունակ եւ հասուն երիտասարդներ, որոնք իրենց լեզուագիտութեամբ եւ զարգացումով կրնան ասպարէզ կարդալ ու եւ է Թուրքի:

Ու վերջապէս, քիչ մը ամէն տեղ կան հարեւան, բախտակից կամ բարեկամ ժողովուրդներու ներկայացուցիչներ, գաղութ կամ ուսանողութիւն, որոնց հետ սերտ մտերմութիւնը, ի հարկին գործակցութիւնը մեծ առաւելութիւններ կը ներկայացնէ մեզի համար:

Դժբախտաբար մենք բոլորովին երեսի վրայ ձգեր ենք այս ճակատը, կառչելով հին գիտելիքներու կամ աւանդութեանց:

Այս ալ ծախքի կարօտ աշխատանք մը չէ: Ամէն պարագայի մէջ, մեծ գումարներ չի պահանջեր:

Եւ յետոյ ինչո՞ւ անճրկիլ ծախքի առջեւ, երբ խնդիրը կը վերաբերի հիմնական հոգերու…

Որ եւ է կազմակերպութիւն որ կը յաւակնի գործել յանուն հայկական շահերու, դրամին առջե՞ւ է որ կանգ պիտի առնէ: Մանաւանդ այս ճակատին վրայ:

Այս ժողովուրդը ե՞րբ է խնայած դրամը, որ եւ է իրական, շօշափելի գործի համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

«Մեր համբերութիւնն ալ սահման ունի»

Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական Գերմաններուն պատուիրակութիւնը օգոստոս 17ին ընդունուելով նախարարական մասնաւոր յանձնախումբին կողմէ, պնդապէս մերժեց կառավարութեան ծրագիրը՝ ազգութեանց իրաւունքներու մասին: Ի դիմաց Հէնլայնի կուսակցութեան խօսեցաւ երեսփոխան Քունդ, որ յիշելով մինչեւ հիմա կատարուած բանակցութիւնները, խստօրէն քննադատեց Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին տեսակէտները: Երեսփոխանը դիտել տուաւ թէ իրենց յուշագիրը եւ կառավարութեան ծրագիրները հաւասարապէս հիմ պիտի ծառայէին բանակցութեանց. մինչդեռ այդպէս չէ եղած: «Այդպէս» չերեւար ոչ կառավարութեան ծրագիրներէն, ոչ ալ վարչապետին վերջին ղեկուցումէն: Ապահովուած չէ ժողովուրդներու հաւասարութիւնը: Ծրագիրը չի նախատեսեր պետութեան արմատական կերպարանափոխումը: Կառավարութեան ծրագիրները որեւէ կերպով չեն համապատասխաներ իրական պահանջներուն եւ չեն մօտենար մեր տեսակէտներուն: Պարզապէս նախկին տրամադրութիւններն են որ օրէնքի կը վերածուին, նուիրագործելով ի նպաստ Չեխերու գործուած անարդարութիւնները: Վարչապետին այն տեսակէտը թէ զուտ գերմանական շրջաններ չկան, կը հակասէ յունիս 7ի ծրագրին, որ կը նախատեսէ վարչական միաւորներ հաստատել, համաձայն ժողովուրդներու սահմաններուն: Կառավարութիւնը վարչական բարենորոգում մը կը նախատեսէ ներկայ վարչական բաժանումներու հիման վրայ: Կը յայտարարեմ թէ անհաշտելի են կառավարութեան ծրագիրը եւ մեր ծրագիրը՝ այս կէտին վրայ: Դուք կը շարունակէք այս պետութիւնը նկատել իբրեւ ձեր պետութիւնը եւ միայն ստորադաս կացութիւն մը կը շնորհէք միւս ժողովուրդներուն: Իսկ մենք ընդհակառակն կ՚ուզենք որ գերման ժողովուրդը բացորոշապէս ճանչցուի համահաւասար չեխ ժողովուրդին: Կառավարութիւնը կը մերժէ իրաւական հանգամանք տալ ազգային խմբակցութեանց, համաձայն մեր ծրագրին: Կառավարութեան առաջարկները կը պահպանեն կեդրոնացումը: Մենք չենք պահանջեր կործանել կեդրոնական խորհրդարանը: Մենք կեդրոնական իշխանութիւնն ալ պիտի չքանդենք: Կառավարութեան առաջարկածը ինքնավարութեան ծաղրանկար մըն է: Ան կը ներկայացնէ չեխ ժողովուրդին գերակշռութիւնը: Մենք անբարոյական եւ կեդրոնական Եւրոպայի տեւական խաղաղութեան համար վտանգաւոր կը գտնենք իրերու այս վիճակը: Մենք կ՚ուզենք հասարակաց տիրապետութիւն մը, հանրապետութեան ժողովուրդներու օրինականացած գործակցութեամբ: Չեխերուն տեսակէտով, պէտք է որ չեխական լեզուն բացարձակ տիրապետութիւն մը վայելէ: Մեր տեսակէտով, պէտք է հաւասար ըլլան բոլոր ժողովուրդներուն լեզուները:

«Անդունդ մը կայ մեր տեսակէտներուն միջեւ»

Հիթլէրական երեսփոխանը շարունակելով իր քննադատութիւնները, յայտարարեց.

— «Անդունդ մը կայ մեր եւ ձեր տեսակէտներուն միջեւ: Մենք ամէնալայն ինքնավարութիւն կը պահանջենք: Կառավարութեան ծրագիրը այնքան կը կրճատէ այդ ինքնավարութիւնը որ, այլեւս կարելի չէ խօսիլ ինքնավարութեան մասին: Ամփոփելով, կառավարութեան ծրագիրները կը հակասեն վարչապետին հաւաստիքներուն: Բայց եւ այնպէս, թէեւ անդունդ մը կայ մեր եւ կառավարութեան ըմբռնումներուն միջեւ, մենք տրամադիր ենք շարունակելու բանակցութիւնները պետութեան կերպարանափոխման միջոցներու մասին, համաձայն մեր համազումարի ութ կէտերուն: Ես այժմ ձեզմէ կը սպասեմ բացորոշ եւ պարկեշտ դիրք մը: Մենք ուշադրութեամբ կը հետեւինք դէպքերու ընթացքին եւ գիտենք որ Զուտէթի Գերմաններուն համբերութիւնը այնքան լայն չէ որքան մերինը: Բանակցութիւնները կրնան շարունակուիլ միայն այն ատեն երբ չեխական մամուլին եւ պետական կազմակերպութեանց դիրքը, ինչպէս եւ համապատասխան միջոցները թոյլ կուտան հոգեբանական անհրաժեշտ պայմաններն ստեղծելու»:

Գերման երեսփոխանը մեղադրեց նաեւ որ չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս եւ պաշտօնապէս պարսաւանք չյայտնեց չեխ սպաներու յայտարարութեան մասին: (Այդ յայտարարութիւնը կ՚ազդարարէր տեղի չտալ — ոչ թիզ մը հող, ոչ նոր զիջում)

Ի՞նչ պիտի ընէ անգլիացի միջնորդը

»»»» ο ««««

Այս տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, չեխական կառավարութիւնը ղեկոյց մը հրատարակեց, որ կ՚ըսէ թէ գերման երեսփոխանը քննադատեց կառավարութեան ծրագիրները: «Ցետոյ ընդհանուր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ, որու ընթացքին ղահլիճին անդամները պարզեցին կառավարութեան հիմնական տեսակէտը: Ընդհանուր առումով, կարծիք յայտնուեցաւ թէ հարկ է հասարակաց եզրակացութեան մը յանգիլ, սկզբունքի մասին: Բանակցութիւնները պիտի շարունակուին»:

Ուրեմն, Գերմանները կը պնդեն իրենց տեսակէտներուն վրայ, ինչ որ կը նշանակէ թէ բանակցութիւնները անելի մը յանգած են: Գերման երեսփոխանին յայտարարութիւնները կ՚ապացուցանեն թէ վէճը տրուելիք եւ ընդունելիք զիջումներուն չի վերաբերիր, այլ բուն իսկ սկզբունքներու: Գերմաններուն կարծիքով, իրաւունքներու հաւասարութիւն չի կրնար հաստատուիլ ներկայ կարգուսարքին մէջ, Չեխերու եւ Գերմաններու միջեւ: Հարկ է վերակազմել պետութիւնը, ազգութեանց սկզբունքին վրայ, այսինքն դաշնակցային պետութիւն հաստատել:

Այժմ կարգը եկած է անգլիացի միջնորդին, Լորտ Ըընսիմէնի, ասպարէզ նետուելու եւ իր դերը կատարելու համար: Լոնտոնի մէջ մտահոգութեամբ հետեւելով դէպքերու ընթացքին, որ եւ է կարծիք չեն յայտներ ելքի մասին: Կառավարութիւնը բացարձակ լռութիւն կը պահէ: Նախարարները եւ կուսակցութեանց վարիչները գաղտնի խորհրդակցութիւններ կը կատարեն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՈ՛ՒՐ ՄԸ, ԼՈ՛ՒՐ ՄԸ…

Ռամկավար մամուլը կը շարունակէ գարշելի դիրք մը բռնել, էջմիածնի եւ առ հասարակ Հայաստանի ողբերգութեան մասին եղած հրատարակութեանց հանդէպ:

Ոչինչ, բացարձակապէս ոչի՛նչ կըրնայ համոզել այս երանելիները:

Դժբախտաբար Դաշնակցական մամուլը չունի հրաշագործ միջոցներ, մէկ անգամէն լախտի հարուած մը իջեցնելու համար այս բրածոներու գըլխուն:

Եւրոպա կամ Ամերիկա չենք, որ պէտք մեր մամուլը կարենար բոլոր միջոցները փորձել, ամէն բան կէտ առ կէտ եւ օրը օրին ստուգելու եւ յայտարարելու համար:

Ցանախ ստիպուած ենք անկարելին փորձել, նոյնիսկ ամէնէն ըմբոստացուցիչ դէպքերն իմանալու, աւելի կամ պակաս ճշդութեամբ հաղորդելու համար:

Այսպէս նաեւ էջմիածնի պարագային:

Այս բշուառականները որոշ կէտերու մասին պահած վերապահութիւնը անգամ փոխանակ բարեխղճութիւն համարելու, կը նկատեն յանցանք:

Ըսել կ՚ուզեն թէ Դաշնակցական մամուլը սուտ լուրեր կը տարածէ դիտակցօրէն: Գիտնալով հանդերձ որ սուտ են…

Բայց արդեօք անոնք հանգի՞ստ են իրենց այս գարշելի դիրքին մէջ:

Ընդհակառակն: Երրորդ անգամն ըլլալով, ահա նորէն լո՛ւր կը մուրայ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը:

Օգոստոս 5ի խմբագրականին մէջ, բանաւոր գտնելով որ Բարեգործականը իր վերջին զեկոյցին մէջ լռութիւն պահած է Հայաստանի մասին, ռամկավար օրկանը նորէն կը թելադրէ դիմել Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, «համառօտ տեղեկատուութիւն մը» ստանալու համար:

Կարդացէք բնագիրը.

— «Այսքանը, մինչեւ իսկ այն պարագային ուր մեր դիմումը չտայ իրմէ սպասուած արդիւնքը, ենթադրելի չէ որ դէչ մեկնումի Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութեան կողմէ, ո եւ է վնաս պատճառէ ենթականներուն կամ ընդհանուր առմամբ աննպաստ ազդեցութիւն մը գործէ արտասահմանի Հայութեան եւ Խ. Հայաստանի յարաբերութիւններուն վրայ: Այնքան բնական է մեր յայտնած հետաքրքրութիւնը՝ ի մասին ամբողջ Հայութեան կեանքին հետ սերտօրէն կապուած Խ. Հայաստանի անցքերուն եւ անձերուն, որ կրնանք յուսալ՝ թէ մեր դիմումը չվնասելէ զատ կրնայ օգտակար ըլլալ Խ. Հայաստանի:

Խ. Միութեան Փարիզի դեսպանատունը, որ տարուէ տարի կը մասնակցի Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձին առթիւ Փարիզի Հայոց կազմակերպած համակրանքի հանդէսներուն, ինք ամէնէն աւելի պիտի ընդունի՝ որ տեղին է մեր դիմումը եւ թէ իրմէ սպասուածը՝ փոխադարձ համակրութեան արարք մըն է միայն, հանդէպ նոյն այդ ժողովուրդին որ Հայաստանի եւ հայութեան ճակատագիրը սերտօրէն զօդուած կը տեսնէ Խ. Միութեան ճակատագրին»:

Դիմեցէք, դիմեցէ՛ք: Մենք ալ կը մաղթենք որ յաջողիք հրատարակուած լուրերուն գոնէ մէկ չորրորդը հերքել:

Հերքել եւ երկու ականջի վրայ քնանալ, մինչեւ որ ջախջախուած գանկերու ոսկորները նորէն արթնցնեն ձեզ:

ՎԱՀԷ

ՄԻՇՏ ՆՈՅՆ ԼՈՒՐԵՐԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՍԻՆ

Անհատական նամակէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (30 յուլիս).—

Ինչ որ լսուած է կաթողիկոսի եւ եպիսկոպոսների մահուան առթիւ, բոլորի աղբիւրը Երեւանէն եկած իրանահպատակ Հայեր եւ օտարներ են: Միայն Թաւրիզ հասած Հայերու թիւը 1500ը կ՚անցնի, որոնց մէկ մասին նպաստ կը բաժնուի, մարդ գլուխ մէկ թուման:

Երեւանէն եկածները միաբերան կը յայտնեն որ կաթողիկոսը խեղդուած է, երկու եպիսկոպոսներ եւ մէկ վարդապետ սպաննուած են, իսկ մնացեալ միաբաններու մասին ոչ ոք գիտէ ի՛նչ եղած են: Անոնց պատմութեան համաձայն, Ապրիլ 6էն մինչեւ 16, ամբողջ 10 օր էջմիածինը արգելափակուած էր: Երեւանէն եւ գիւղերէն ոչ ոք կրնար մտնել էջմիածնի սահմանները: Վանքին մէջ մնացած էին պատուական կոյսեր, որոնք բռնի տարած թաղած են կաթողիկոսի մարմինը, չորս գինուորներու օգնութեամբ: Վանքին մէջ մնացած են Չեկային բարեկամները, Գէորգ, Արսէն եւ Վրթանէս եպիսկոպոսները:

Վանքին գոյքերը կողոպտուած, ծախուած են աճուրդով: Ժողովուրդը մեծ թափով մասնակցած է աճուրդին, որպէսզի նուիրական մասունք մը (մանաւանդ գորգեր) ձեռք անցընէ, թերեւս յառաջիկային վերադարձնելու համար: Չեկան իմանալով, աճուրդը դադրեցուցած է:

Էջմիածինէն յուլիս 5 — 9ին արտասահման հասած նամակները գրուած են մայիս 24ին, իսկ էջմիածնի նամակատունը ձգուած՝ յունիս 26ին, ինչպէս որոշ կ՚երեւայ նամականիշէն: Անշուշտ այդ «փութացում»ն ալ հետեւանք է Երուսաղէմի պատրիարքին կրկնակի հեռագիրներուն:

*** «Սիոն», Երուսաղէմի պատրիարքութեան օրկանը, իր վերջին թիւին մէջ (օգոստոս) հրատարակած է միայն էջմիածինէն հասած ծանօթ պաշտօնագիրները, առանց որ եւ է խորհրդածութեան: Այս պերճախօս լռութիւնն ալ բան մը կ՚ապացուցանէ անշուշտ, երկու ստիպողական հեռագիրներէ վերջը..

«Հանդէս Ամսօրեայ», Վիէննայի Մխիթարեանց օրկանը, ջերմապէս ներբողելով Խորէն Ա. կաթողիկոսը, զայն կ՚անուանէ «նահատակ»:

«Վէմ» եւս չի հաւատար կաթողիկոսին բնական մահուան, եւ պարզելով էջմիածնի ողբալի կացութիւնը, անհրաժեշտ կը գտնէ կեդրոնական կազմակերպութիւն մը ստեղծել Արտասահմանի մէջ: Միեւնոյն ատեն անտեղի կը գտնէ Մայր Աթոռի փոխադրութեան խնդիրը, որու մասին գրութիւններ երեւցան մէկ-երկու թերթերու մէջ:

Կ. Խաչի օգնախմբութեան կայանը

Սէն Ժոռժ տը Տիտոնէն (Ռուայան) մեզի կը հեռագրեն թէ Կապոյտ Խաչի օգնախմբութեան Գ. խումբն ալ կայան հասած է շատ հանգիստ: Այս խումբը՝ որուն մաս կը կազմեն Փարիզէն, Լիոնէն եւ Մարսէյլէն ընտրուած տղաք, մեկնած էր օգոստոս 16ին:

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ հիւանդութեան մասին տեղեկութիւններ հրատարակած ըլլալով, երեք ամիս դադարման դատապարտուեցաւ Պոլսոյ «Թան» թերթը (Թուրքերէն): Հայերէն թերթերն ալ տասնական օր դադարման դատապարտուած են, արտատպումներ կատարած ըլլալով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԺԸՆԵՒԷՆ

ԵՏ ՄՆԱՑՈՂԸ ԿՈՐՍՈՒԱԾ Է

Ահա խումբ մը մարզիկներ, վազքի մէջ դէպի նպատակակէտ մը:

Ամէնքը միասին մեկնած են, ազդանշանի մը վրայ: Համաչափ քայլերով կը յառաջանան, իւրաքանչիւր մարզիկ կը ջանայ խնայել իր ոյժը, վերջնական ճիգին համար:

Մինչեւ որոշ հեռաւորութիւն մը համախումբ կը յառաջանան, իրար լրտեսելով եւ իրարու ոյժի պահեստը չափելով:

Ահա, մէկը յառաջ կը նետուի, կը փորձէ հեռանալ խումբէն եւ յառաջ անցնիլ: Ամբողջ խումբը նոր ճիգով մը անոր կը հասնի:

Այժմ՝ կրկին համախումբ կը վազեն:

Սակայն, արդէն կ'երեւին յոգնութեան աննշմարելի նշաններ: Թերեւս արդէն պահն է որ ամէնէն կորովին, ամէնէն զօրաւորը առաջ պիտի նետուի ու հեռանայ խումբէն:

Ահա, արդարեւ՝ մէկը, ուրիշ մրցորդ մըն է, որ առաջ կ'անցնի ու կը փորձէ զատուիլ խումբէն ուսպառ հեռանալ:

Կրկին խրախուսում մրցորդներուն մէջ, ամէնքը կը ձգնին անոր հասնիլ: Եւ խումբը կը քայքայուի, կ'երկարի՝ համրիչի մը հատիկներուն պէս՝ ճամբուն երկայնքը: Յետամնացներ կան, կը հեւան ու իրենց մկանները, սպառուած բոլոր ոյժէ, ի զուր կը ձգտին հասնիլ յառաջացողին:

Պատկերը միեւնոյնն է ժողովուրդներու համար ալ: Անոնք գրեթէ միատեղ մեկնած իրենց ծոցին մէջ ամբարուած «թաքուն ոյժ»ը գործածելով, կը նետուին աշխարհի ճամբուն վրայ յառաջանալու:

Կան որ գտած են այդ «թաքուն ոյժ»ը գործօն ոյժի վերածելու գաղտնիքը: Ու կ'ըսենք թէ անոնք տինամիք են: Այս ժողովուրդները վստահ իրենց կարողութեանը, կ'ուզեն միշտ առաջ նետուիլ, հեռանալ միւս ժողովուրդներու խումբէն եւ կատարել նորանոր նուաճումներ:

«Թաքուն ոյժ»ը սպառած եւ կամ գոյն «գործօն ոյժ» (dynamique)ի վերածելու անկարող ժողովուրդները իրար կ'անցնին, կը ջանան նախ անոր յառաջացումին արգելք ըլլալ ու յետոյ իրենք իրենց վրայ ամփոփուելով կը ջանան իրենք ալ յառաջ նետուիլ, այդ յառաջացող ժողովուրդին հասնիլ: Ու կը սկսի վազք մը հսկայական ուր ետ մնալը ներելի չէ, ուր յետամնացը կորուսած է:

Դարեր շարունակ Հայ ժողովուրդը վազեր է պատմութեան ճամբուն երկայնքին, մնալու համար ուրիշ ազգերու հետ:

Դարեր շարունակ ան յաջողեր է ոչ միայն ժողովուրդներու խումբին հետ մնալ, այլ՝ նոյնիսկ յառաջ նետուիլ, երբեմն հեռանալու, կանխելու համար միւսները: Եւ ձգեր է պատմութեան մէջ նշանաւոր անուններ իբրեւ նշանաքարեր իր անցքին:

Սակայն ճամբան անվերջ է եւ նոր ժողովուրդներ խառնուեր են այս վազքին, աւելի երիտասարդ եւ թարմ ոյժեր: Եւ Հայը մնացեր է ետ, ֆիզիքապէս յոգնած ու քայքայուած:

Ան այլեւս անկարող շարունակելու իր վազքը, դուրս է մնացեր ազգերու խումբէն ու չար մրցորդ մը տուեր է իրեն անխնայ հարուած մը, խումբէն դուրս նետելով:

Եւ այսօր Հայը եղեր է «Հայմաթլոս», անհայրենիք ու օրէնքէ դուրս:

Զէ՞ որ յետամնացը կորուսած էր:

Ազգի մը համար, ֆիզիքական յետամնացութիւնը, նորէն դարմանելի ձախողութիւն մըն է ատիճան մը, երբ բաղդատենք հոգեկան եւ մտաւորական յետամնացութեան հետ: Որովհետեւ, այն ինչ որ կը կոչենք «թաքուն ոյժ» եւ կամ «գործօն ոյժ», որոնք ժողովուրդի մը դիրքը ճշդող ազդակներն են, ճիշդ այդ ոյժերը կը բխին մտաւորական եւ հոգեկան աղբիւրներէ: Ֆիզիքականը ժամանակի հարց է, վերանորոգուելու համար:

Արդեօ՞ք, դարերու աւերիչ ազդեցութիւնը մեր մէջ յառաջ բերած է բնախօսական այնպիսի փոփոխութիւններ, ուղեղի հիւլէներու այնպիսի դասաւորում մը որ ի վիճակի չենք այլեւս միւս ազգերու առած քայլերուն հաւասար քայլեր առնելու, հոգեկան եւ մտաւորական մարզերուն մէջ:

Որովհետեւ, եւ հոս է ցաւալին, ոչ միայն ֆիզիքապէս ետ ենք մնացած, ոչ միայն քաղաքականապէս կը գտնուինք ստորադաս մակարդակի մը վրայ, այլ եւ մտաւորական եւ հոգեկան մարզերուն մէջ ալ ետ ենք մնացած: Այս պարագան աւելի վտանգաւոր է մեր գոյութեան համար:

Այսօրուան Հայկական մտայնութիւնը ճիշդ ու ճիշդ կը նմանի 1880ական թուականներու ուրիշ ազգերու ունեցած հոգեբանութեան, թէ քաղաքական ըմբռնումներու եւ ձեռնարկներու մէջ, եւ թէ առեւտրական, ընկերային եւ դաստիարակչական մարզերուն մէջ կամ նոյնիսկ մարտական գետնի վրայ: Միշտ կէս դարու տարբերութիւն մը կը մնայ մեր եւ մեզ շրջապատողներուն միջեւ:

Մեր դիւանագիտութիւնը եւ քաղաքականութիւնը, եթէ երբեք ունեցեր ենք, ներշնչուած է եղեր ճիշդ այն ըմբռնումներէն որոնք տոն կուտային ասկից 100 տարի եւ աւելի առաջ Եւրոպական պատմութեան: Ան տակաւին քաղաք-բանաստեղծական վիճակի մէջ է, երբ ամբողջ աշխարհ եղած է գործնական եւ իրապաշտ:

Ահա մեր վաճառականները, նոյնպէս յետամնաց մրցումի միջոցներուն ըմբռնութեանը մէջ: Անոնք տակաւին 50 տարի առաջուան կազմակերպութեամբ է որ հրապարակ կ'իջնեն ու կը մնան խամրած եւ չտոկալով կը կորսուին: Ո՞րն է այն առեւտրական ձեռնարկը որ կը ներշնչուի արդիական տեսակներով:

Մանրավաճառութիւն ըլլայ թէ մեծաքանակ վաճառականութիւն, պարտին ներշնչուիլ արդիական տեսութիւններէ, եթէ կ'ուզեն յաջողիլ ու յառաջանալ: Բայց աւա՜ղ, հայ միտքը ու ձեռներէցութիւնը մնացած են շատ ետ, բաղդատելով մրցակիցներու հետ:

Ընկերային մարզին մէջ նոյնքան ետ ենք մնացած որքան միւս մարզերուն մէջ: Շատ մը ընկերային ձեռնարկներ տակաւին մեր մէջ մուտք գտած չեն ու կը խորշինք նորութիւններէ: Բնական է թէ ցարդ ապրած ըլլալով յետամնաց Թուրքիոյ մը մէջ, մեր իսկ յետամնացութիւնը մեր աչքին չէր երեւար: Ընդհակառակն, անկէ-անկէ մեր ուշ ընդօրինակութիւնները մեզի համար կ'ըլլային խոշոր յառաջդիմութիւններ: Եւ այդպէս ալ, մենք մեզի կազմած ենք սխալ կարծիք մը մեր մասին: Այսօր է որ կը տեսնենք թէ որքան ետ մնացած ենք իրական յառաջդէմ ժողովուրդներու քով:

Մեր դաստիարակչական ձեռնարկներն ալ նոյնպէս յետամնաց են, մանաւանդ մեր մամուլը, որ իր բովանդակութեամբ ու տարազովը կենդանի ապացոյց մըն է մեր յետամնացութեան:

Մեր գրականութիւնը տակաւին լալկան ռոմանթիզմ է եւ եթէ կ'ուզենք ունենալ յառաջադէմ նոր սերունդ մը, պէտք չէ անոր տալ այն տպաւորութիւնը թէ մենք մատաղցու ժողովուրդ մը եղած ենք: Թէ ջարդուելէ զատ ոչինչ ենք ըրած:

Նոյնիսկ պայքարի եւ կռուի մեր միջոցները հին են: Վաղուան կռիւը ոչինչով պիտի նմանի նախորդներուն: Սակայն հակառակ ատոր, մենք նորէն հրապարակ պիտի իջնենք 1914էն մնացած մեթոտներով ու կրկին պիտի գանք անակնկալի ու նորէն պիտի ըլլանք պարտուած: Մեր թշնամիներու նորահնար գործելակերպերուն առջեւ անճարկած պիտի մնանք, ինչպէս որ մնացինք 1915ին, մեզի համար աննախընթաց եղանակով կատարուած ըսպանդին առջեւ:

Մենք խորշանք մը ունինք նորութիւններէ, որովհետեւ անոնք կը պարտադրեն պատշաճելու ճիգ մը:

Ծուլութեան վարժուած ենք եւ կը խուսափինք բոլոր այն նորութիւններէն որոնք մեզմէ քիչիկ մը ճիգ պիտի պահանջեն: Ժամանակի ընթացքին է որ կամաց կամաց կ'ընդօրինակենք այդ «նորութիւններ»ը, երբ արդէն անոնք «հնութիւններ» դարձած են ուրիշ ազգերու համար: Եւ կը կարծենք թէ յառաջդիմութիւն մը ըրած ենք:

Ոչ միայն նորութենէ կը խորշինք, այլեւ ծուռ կը նայինք բոլոր հին բաներուն որոնք ներկայացուած են մեր սովորութենէն տարբեր ձեւով մը:

Ի՞նչ օգուտ «թաքուն ոյժ»ի մասին խօսիլ, ու պարծենալ անով, երբ ան չի գործածուիր այս ժողովուրդի կեանքի ճամբան հարթելու եւ անոր տալու ազգերու խումբին մէջ իր արժանի տեղը:

Բայց ատոր համար, հայ վարիչները պէտք է փոխեն իրենց մտայնութիւնը եւ փնտռեն նոր ճամբաներ: Նախ սա ժողովուրդին տալու ինքնագիտակից վստահութիւն մը, ապա անոր ուղին տանելու հոն ուր պէտք է երթայ: Իսկ եթէ այդ վարիչները չեն կրնար փոխել իրենց հոգեբանութիւնը, պէտք է փոխել զանոնք: Դնել երիտասարդներ՝ ընդունակ նորագոյն ուղիներով քալելու:

Որովհետեւ չեմ կարծեր թէ իրապէս մեր մէջ տեղի է ունեցած բնախօսական փոփոխութիւն մը որ մեզ արգիլէ անմիջապէս յարելու նորագոյն յառաջդիմութեանց: Ո՛չ. եղածը պարզ թունաւորում մըն է, թմրեցուցիչ թունաւորում մը զոր ստացած ենք դարերու ընթացքին Թուրքին հետ մեր շփումովը:

Բայց այլեւս պէտք է սթափինք: Տեղ տուէք երիտասարդներուն:

ՓԵՐՃ

ՀԱՅ ԲՈԼՇԵՒԻԿԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածաշարքը ստացած ենք Լիոնէն: Յօդուածագիրը խմբագրութեան ուղղած նամակով մը կ'ըսէ.

— «Այս յօդուածը գրելուս բուն նըպատակը եղած է խղճիս հետ հաշտուիլ եւ իմ դիրքս որոշել, նկատի ունենալով որ դեռ շատեր զիս համայնավար կը կարծեն, իսկ ուրիշներ ալ Դաշնակցական: Իրականութիւն չէ ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը».—

Ա.

Երիտասարդ տարիքէս, հազիւ 17—18տարեկան, համայնավարական շարժումը զիս ներգրաւեց: Երբ Մայիս Մէկերուն, համայնավարները ցոյցի կ'ելլէին կարմիր դրօշներով, աղմկալից բացագանչութիւններով, զիս կեցած տեղս կը գամէին կարծես: Երբ կը տեսնէի այդ մարդոց եռանդը եւ խանդավառութիւնը, հակառակ այն ժամանակի ոստիկանական խստութեանց, կը մղուէի աւելի մօտենալ անոնց եւ հասկնալ թէ վերջապէս ի՞նչ է իրենց ուզածը: Ինքզինքիս հարց կուտայի թէ, կամ իրենց ուզածը լաւ բան մը ըլլալուն համար կը հալածուին եւ կամ դէշ ճամբայ բռնած ըլլալով:

Եւ ահա իրենց մամուլին մօտեցայ, եւ քանի կը կարդայի «Իւմանիթէ»ն, ինքզինքս այլեւս արթնցած կը կարծէի: Կարծես աշխարհին ցաւերը կ'ըմբռնէի եւ շատ անգամներ, ինչո՞ւ ծածկեմ, աչքերս արցունքով կը լեցուէին: Կարդացի նաեւ կոմունիստական գրականութիւնը, անոնց հրատարակութիւնները, անոնց վարիչներու զեկոյց-ճառերը, Թորէզի, Մարտիի, Քաշէնի, Տիւքլոյի եւայլն: Ինքն իրենս կ'ըսէի. —«Այս մարդիկը ինչ գեղեցիկ, մարդկային, ազնուական գաղափարներ ունին, արդեօք կարելի պիտի ըլլա՞յ զանոնք գործադրել»: Եւ այդ խօսքիս պատասխանը կը գտնէի.— այո, քանի որ Խորհրդային Ռուսիան արդէն նոյն ճամբէն կ'երթայ եւ կարգը կուգայ Գերմանիոյ, վերջն ալ Ֆրանսայի, օր մըն ալ Թուրքիոյ: «Իւմանիթէն» էր զիս համոզողը եւ այսպէս խորհիլ տուողը:

Ո՜րքան ուրախ էի որ մեր Հայաստանն ալ Խորհրդային էր: Այսպէս սկըսայ Հայաստանով ալ հետաքրքրուիլ եւ հայ կոմունիստներու մօտենալ եւ անոնց մամուլն ալ կարդալ, Հայաստանի մասին տեղեկութիւններ առնելու համար: Վերջապէս օր մը արձանագրուեցայ Հօկին: Կրնամ ըսել որ Հօկին ամէնէն երիտասարդ անդամն էի Լիոնի մէջ: Մէկ երկու տարի վերջ, Հօկեան ընկերներս առաջարկեցին ինծի որ Ֆրանսական Կոմկուսի անդամագրուիմ: Արդէն գաղափարով ալ ինքզինքս պատրաստուած զգալով, մտայ Ֆրանսայի երիտասարդ կոմունիստներու շարքին մէջ: Ըսեմ որ առաջին օրէն իսկ Ֆրանսացիներու հետ նստիլ եւ վիճիլ չէի սիրած, որովհետեւ անոնց ներքին գործերը զիս չէին հետաքրքրեր: Կ'ուզէի աւելի հայկական կեանքին մէջ գործել, օրինակ՝ Հօկին մէջ եւ Հայ Աշխատանքի խումբերու մէջ: Կը փափաքէի Հայաստանով զբաղիլ:

Այս տեսակէտս կը բաժնէին նաեւ միւս բոլոր ընկերներս: Բոլորն ալ գրեթէ անխտիր Ֆրանս. բջիջներու ժողովներուն չէին յաճախեր եւ ատոր համար Ֆրանսացիները կը գանգատէին թէ, Հայերը պէտք եղածին չափ ժողովի չեն գար: Այս պատկերը կը բաւէ հասկնալու որ Հայը որքան ալ կարմիրով կարմիր ըլլայ, նորէն կը նախընտրէ հայ կեանքով եւ Հայաստանով հետաքրքրուիլ, քան ուրիշ խնդիրներով, որոնք իրենց սրտին մօտիկ չէին: Ճիշդ է որ բոլորս ալ կոմունիստներ էինք, բայց կար բան մը որ մեզ դէպի հայկական կեանքը կը քաշէր, եւ այդ բանը Ֆրանսացիները չէին հասկնար:

Կը յիշեմ Տօքթ. Մինասեանցի մէկ խօսքը, երբ Փարիզ կը գտնուէի Հօկի հինգերորդ պատգամ. ժողովին առթիւ: Քանի մը հոգի իր շուրջը կեցած կը խօսէինք, երբ ան ըսաւ.

— «Հօկին տակը փորես՝ կը գտնես կարմիրութիւն, իսկ Հայուն սիրտը փորես՝ կը գտնես Դաշնակցութիւն եւ ազգայնականութիւն»:

Այս խօսքը ճիշդ էր եւ ես իրաւունք տուի, որովհետեւ Բժ. Մինասեանց կ'երեւի հասկցած էր Հայուն սիրտը:

Այսպէս բաւական ժամանակ վերջ, կուսակցութեան հայկական Աշխատանքին Խումբը որոշեց զիս թեկնածու նշանակել Հօկի ապագայ վարչական ընտրութեան: Երբ արդէն խումբը բան մը որոշէր, անպայման այդ որոշումը կը յաջողէր: Քանի կուսակցական ունէր 40 անձի վստահութիւն եւ այսպէս կուսակցականներ միւս ոչ-կուսակցական Հօկեաններու ականջին փսփսուքներով կը յաջողցնէին իրենց սեփական թեկնածուն: Շատ անգամներ ալ բարոյական սպառնալիքներով եւայլն կուսակցական որոշումը կը պարտադրէին միւս Հօկեաններուն:

Այսպիսի մեթոտներով, ընտրուեցայ վարչութեան անդամ, իբրեւ խորհրդական: Բայց երկար չտեւեց: Կեդրոնական Վարչութիւնը «Զուարթնոց» մասնաճիւղին ըմբոստ կեցուածքէն բարկանալով լուծեց եւ հիմը դրուեցաւ նոր մասնաճիւղի մը: Եւ այդպէս իմ պաշտօնս «դահլիճ» վար ինկաւ: «Զուարթնոց» մասնաճիւղը ըմբոստ վիճակի հասցնողը մեծամասնութեամբ Լիոնի կուսակցականներն էին: Ես ինքս այդ ըմբոստ խումբին չէի պատկաներ, ընդհակառակն կ'ուզէի համերաշխութիւն կեդրոնի եւ Լիոնցիներու միջեւ: Այս վերջինները ոչ միայն կը բողոքէին կեդր. վարչութեան մեթոտներուն դէմ, այլ եւ ունէին կարգ մը կուսակցականօրէն անհատական թշնամութիւններ: Ես ոչինչ ունենալով այս բոլոր խնդիրներուն մէջ, մնացի Կեդր. Վարչութեան նոր կազմած «Վերելք» մասնաճիւղին մէջ, որպէսզի կարենայի Հօկեան մնալ եւ անկեղծօրէն սատարել Հայաստանին նիւթապէս թէ բարոյապէս: Բարոյապէս՝ որովհետեւ հայրենասէր էի եւ կ'ուզէի հայրենիքիս կողքին կենալ: Նիւթապէս սատարելը լրացուցիչ մէկ մասն էր բարոյականին:

Կեդր. Վարչութիւնը զիս որոշեց վարչական անդամ նորակազմ մասնաճիւղին: Եւ բաւական ժամանակ վերջ, երբ արդէն նախկին մեթոտներով «ընտրութիւնները» վերջ գտած էին, անդամական ժողովը զիս դարձեալ ընտրեց վարչութեան անդամ եւ «Վերելք» մասնաճիւղի անդրանիկ քարտուղարը եղայ ժամանակ մը: Արդէն ձանձրացած էի այդ անշնչելի շրջանակէն եւ զզուանք կը յայտնէի միտքս, բայց լռութեամբ կը գործէի: Ըսեմ որ միեւնոյն ժամանակ երբ Վարչութեան քարտուղար էի, Ֆրանսական Կոմկուսի շրջանային մարմնի կողմէ նշանակուեցայ Հայ Աշխատանքի Խումբերու Լիոնի եւ շրջաններու պատասխանատու քարտուղար: (Այս վերջինը կուսակցականօրէն):

Տարի մը վերջ արդէն քաշուեցայ բոլոր գործերէն եւ ձգեցի այդ պատասխանատու գործերը ուրիշներու վրայ: Աղասի Խանջեանի սպանութիւնն ալ վրայ հասաւ եւ խորհեցայ որ այլեւս աւելի սպասել շարքերու մէջ եւ համբերել, բոլոր ըմբոստացուցիչ իրողութիւնները տեսնելով հանդերձ, դաւաճանական արարք մը պիտի ըլլար ինծի համար: Խոհեմութիւն սեպեցի հեռանալ հոսանքէ մը որ իր կոչումէն շատ հեռու էր:

Ունեցած հաւատքս ապարդիւն եղաւ: Եթէ կոմունիզմի սկզբունքները իրագործուէին օր մը Ռուսիոյ եւ թէ Հայաստանի մէջ, ես կը խոնարհէի անոնց առջեւ, բայց այդ յոյսերը ունենալ տխմարութիւն է ներկայիս, եւ եթէ համայնավարութիւնը իրականութիւն դառնայ իսկ, Սթալինի ձեռքով չէ որ պիտի ըլլայ եւ ոչ ալ սթալինականներու կողմէ, այլ արդարութիւնը սիրող, պատրաստակամ իսկական ընկերվարական մարդոց ձեռքով: Վստահ եմ թէ այդպիսի մարդիկ չեն պակսիր Ռուսիոյ մէջ: Բանի ուժ մը, որ ինքզինքը կը պարտադրէ ամէն գնով, իր վախճանը կը գտնէ անպայման:

Խորհրդային Ռուսիան այո, խաղաղասէր է: Աշխարհի մէկ վեցերորդը ձեռքն է, անշուշտ խաղաղութիւն կ'ուզէ, չի՞ բաւեր այդքան տարածութեամբ հողը իրեն համար: Արդէն աշխարհի մէջ խաղաղասէր է այն որ իր վիճակէն գոհ է, ըմբոստ կամ «խռովարար» է ան որ դժգոհ է տնտեսական եւ հողային անհաւասար պայմաններէն: Եթէ մէկը փորձէ թիզ մը հող փրցնել իր ձեռքէն, «Ռուսիան իր ամբողջ զինուորական ուժովը կը խորտակէ թշնամի բանակը», կ'ըսեն ռուս ղեկավարները իրենց բոլոր ճառերուն մէջ: Նոյնիսկ նկատի առնուած պիտի չըլլայ թէ իրենց դիմացը գտնուողները բանուոր եւ գիւղացի Գերմանացիներ կամ Ճափոնցիներ են: Ռուս թնդանօթը եւ կայարը պիտի ծակեն այդ բանուոր եւ գիւղացի զինուորներուն կուրծքերը, եթէ նոյնիսկ թշնամին բանակին առնելիքը մէկ թիզ հող ըլլայ: Եթէ Ռուսիան մարդասէր է, ինչո՞ւ Հայաստանին նոյնիսկ շրջանային ինքնավարութիւն մը չընծայեր, չխօսինք անկախութեան մասին: Ինչո՞ւ հազարաւոր աւստրիացի, սպանիացի, իտալացի եւ գերմանացի բանուորներու տեղ մը կամ թիզ մը հող չի տրամադրեր որ երթան ապրին իրենց իսկ միջոցներով եւ աշխատանքով: Հո՞ղը կը պակսի անոնց տրամադրելու համար, չէ՞ որ Խորհրդային իշխանութիւնը միշտ ըսած է թէ աշխատող ձեռքի պակաս ունի: Ոչ միայն մէկ օտար չընդունիր, այլ եղածներն անգամ կ'աքսորէ: Նորէն «պուրժուա» եւ «իմպերիալիստ» Անգլիան եւ Ֆրանսան եւ Ամերիկան են որ այս պահուս կարգ մը մանր պետութիւններու աջակցութեամբ Լոնտոնի մէջ հայրենազուրկներու մասին կը խորհին, եւ իրենց ձեռքէն եկածին չափով նպաստել կը փորձեն: Պէտք էր որ Ռուսիան կոչ մը ուղղելով բոլոր այդ պրոլետարներուն, հրաւիրէր զանոնք իր ծոցին մէջ, այն ատեն ընկերվարութիւն ըրած կ'ըլլար: Բայց Ռուսիան չուզեր ընել այդ մարդասիրութիւնը, արդէն համաշխարհային յեղափոխութեան մասին խօսք անգամ չըլլար ներկայիս:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (133)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Երբ Սուխօն ետեւ դարձաւ, տարօրինակի երկրորդ պայթիւն մը եւս լըսեց: Գնդակին փայլակը պահ մը լուսաւորեց սենեակը, Ներքինին էր որ— տանջանքի սարսափելի արտայայտութիւն մը իր ճարպոտ դէմքին վրայ — կը կրակէր: Անոր դիմացը կեցած էր Թանիան, որուն կիսաբաց շրթունքներուն վրայ կը գծագրուէր յիմարի մը ժպիտը:

Ներքինին կը կրակէր շարունակ: Սուխօն նշմարեց որ արիւն կը հոսէր Թանիայի ճակատէն: Աղջիկը գետին տապալեցաւ յանկարծ:

— Սուխօ՛ն, Սուխօ՛ն հոս եկուր, վազէ, կը ճչար Տայանա:

Պատշգամին վրայ սպասող պահակը կ'աշխատէր սենեակին դուռը կոտրել, ներս մտնելու համար: Սուխօն դուրս վազեց. Տայանան սանդուղին կէսը հասած էր արդէն.

— Փիթը՛ր, ո՞ւր ես, պոռաց երիտասարդը, միեւնոյն ատեն աղջկան օգնութեան հասնելով:

— Հո՛ս եմ, վերն եմ, պատասխանեց Փիթըր. Թանիա՞ն ուր է...

— Այստե՛ղ է, մեզմէ առաջ անցաւ, եկո՛ւր, շուտ ըրէ, յիմար, կանչեց Սուխօն:

Տայանան պարտէզն էր հիմա ու կը վազէր: Սուխօնն ալ սկսաւ հետեւիլ աղջկան:

Լուսինը հետզհետէ կ'անյայտանար երկնակամարին վրայ, բայց տակաւին բաւական լոյս կար պարտէզին մէջ, տեսնելու համար կամարակապ դուռը որ դիմացի պատին վրայ կը բացուէր: Երկուքը միասին դրան առջեւ հասան ու աշխատեցան բանալ, բայց կարելի չեղաւ, որովհետեւ կղպուած էր:

— Փիթը՛ր, ո՞ւր ես պոռաց նորէն Սուխօն:

— Եկա՛յ, եկա՛յ, ձայն տուաւ երիտասարդը, որուն վազքը կը լսուէր հիմա պարտէզին քարերուն վրայ:

Երբ անոնց քովը եկաւ, Սուխօն անոր ձեռքէն խլեց ատրճանակը:

— Տուր ինծի... հիմա, մէկ վայրկեանէն դուրս ելած պիտի ըլլանք... պահակին հետ ի՞նչ ըրիր...

— Ես անոր հաշիւը մաքրեցի...: Ատրճանակին կոթը գլխուն զարկի եւ յետոյ ոտքերէն բռնելուս պէս պատշգամէն վար նետեցի... բայց Թանիա՞ն ուր է...

— Անիկա միւս կողմէն դուրս ելաւ, պատասխանեց Սուխօն խստութեամբ՝ ատրճանակին միջոցաւ դրան կղպանքը կոտրելու աշխատելով:

Եւ ահա պոռչտուք մըն է սկսաւ պատշգամէն. հրացան մը արձակեցին, յետոյ երկրորդ մը. գնդակ մը զարնուեցաւ գլխաւոր դրան. Սուխօն քաշեց իր ատրճանակին ըլթակը եւ կղպանքը ջախջախելով դուռը բացաւ:

— Վազէ՛ Տայանա, վազէ՛, աղաչեց աղջկան թեւէն քաշելով:

Տայանա երկու ձեռքերով վեր հաւաքեց քղանցքը եւ մարմրող լուսնկային շողերուն մէջէն սկսաւ բլուրն ի վար վազել:

Երբ փողոցին անկիւնը դառնալով շնչասպառ կը վազէին, Փիթըր ակնարկ մը նետեց ետին: Զինուորները Ներքինիին սենեակէն դուրս կը խուժէին՝ անընդհատ կրակելով. փամփուշտները կ'իյնային սալայատակին քարերուն վրայ: Յետոյ բոլորը միասին սկսան հետապնդել փախստականները:

Յաջորդ վայրկեանին հասան Տօլմա Պաղչէի քարափը եւ չափէն աւելի ուրախացան, տեսնելով շոգեմակոյկը որ տակաւին այնտեղ էր: Հեւ ի հեւ երեքը մէկ ներս ցատկեցին եւ Սուխօն պարանը քակեց:

— Մեքենան բաց, ըսաւ Սուխօն իր բարեկամին:

Փիթըր վեր հանեց լծակը եւ պտուտակը սկսաւ ջուրերը ծեծել: Շոգեմակոյկը հիմա կը սուրար Վոսփորի բացերը: Զինուորները ծովեզերք հասած էին ու քարափին վրայ կը վազվզէին՝ նաւակ մը գտնելու համար. անոնցմէ երկու հոգի յանկարծ կանգ առին. Սուխօն հասկցաւ անմիջապէս որ պիտի կրակէին.

— Վար ծռեցէք, պոռաց իրեններուն, պիտի կրակեն...

Տայանա ծունկի եկաւ ու կամաց կամաց յառաջացաւ դէպի շոգեմակոյկին խցիկը: Փիթըր գետինը պառկեցաւ: Գնդակներու տեղատարափ մը կ'իջնէր հիմա նաւուն չորս կողմը, խցիկին պատուհանները ջարդուփշուր կ'ըլլային գնդակներու անձրեւին տակ: Սուխօն վախցաւ որ Տայանան կրնար վիրաւորուիլ: Վար իջաւ եւ հարցուց.

— Տայանա, ապահո՞վ ես այդտեղ:

— Այո՛, մի՛ վախնար, պատասխանեց աղջիկը:

— Բայց Թանիա՞ն ուր է, հարցուց յանկարծ Փիթըր, վստա՞հ էք որ դուրս ելած է...

Հետապնդողները անընդհատ գնդակներ կ'արձակէին քարափէն: Երկու երիտասարդները նորէն վար ծռեցան, խուսափելու համար եւ Սուխօն յուզուած շեշտով մը պատասխանեց.

— Թանիան մեզ ազատեց, Փիթըր, սակայն գնաց հոն ուր մենք ամէնքս ալ պիտի երթանք օր մը...

— Ինչպէ՞ս, ի՞նչ ըսիր... ուրեմն:

— Այո, սիրելի ընկերս... Ներքինին հիմա հոգեվարքի մէջ է, բայց երբ դուն պատշգամը վազեցիր, անիկա ոտքի ելաւ յանկարծ ու հինգ անգամ կրակեց Թանիային վրայ... Գնդակներէն մէկը մահացու հարուած մը տուաւ անոր գլխուն... մեռած էր, Փիթըր, այլապէս զինքը այսպէս չէի ձգեր ու հեռանար...

—Աստուա՜ծ իմ, Աստուա՜ծ իմ, լացաւ Փիթըր, խե՜ղճ Թանիա...

Տայանա խցիկէն դուրս հանեց իր ձեռքը եւ Փիթըրի ուսին վրայ դնելով ըսաւ.

— Դուն ալ տեսար որ Թանիան խենթեցած էր... Ներքինին իր մայրիկը սպաններ էր... խելակորոյս վիճակ մը ունէր, տեսար... կը մտածէր քեզի համար ունեցած իր սիրոյն մասին ու միտքը կը բերէր հարկաւ այն աշխատանքը զոր տարիներ էին որ կատարէր... այս վերջին պարագան էր առաւելապէս որ խենթութեան տարաւ զինքը...

— Այո, ճիշդ է, հաստատեց Սուխօն. միայն մէկ նպատակ կար անոր մտքին մէջ — Ներքինին սպաննելու... եւ ըրաւ...

(Շար.)

…ինչպէս Գերմանիան եւ Իտալիան, …ն ալ յարած է ցեղապաշտ քաղաքականութեան մը : Արդէն այս վերջին ձեռք առած միջոցները օտարականներուն հանդէպ զուտ ցեղապաշտ քաղաքականութիւն մը կը կազմեն :

…կը յիշեմ օր մը երբ ժողովի էինք, … մը հայ համայնավարներ կը … թէ Հայաստանի դուները … պինդ կերպով փակուած են : Օրինակ … տուին ըսելով թէ այսինչ կամ … ընկերը աքսորուած է Ֆրանսայէն եւ անկարելի կ'ըլլայ վիզա ստանալ այդ յեղափոխական ընկերոջ, որ … է, ոչ մարդասպան :

Իսկ միւս կողմէ աքսորուած Ռուս… (յեղափոխական) վիզա կը … Ռուսիա մտնելու : Սա արդէն … կուտայ որ հինէն ի վեր … ցեղապաշտ քաղաքականութիւնը … ու կը մնայ :

Նոյն քաղաքականութիւնը բռնած է ֆրանսական կոմունիստ կուսակցութիւնը : Վկայ՝ Ֆրանսայի Կոմկուսի … կոմիտէի անդամ Ալառի խօսքերը զորս արտասանեց ներկայացուցիչներու ժողովի մը ընթացքին : Ես ներկայ էի իբրեւ շրջանային քարտուղար : Ներկաները բոլորն ալ օտար համայնավարներ եւ պատասխանատու անդամներ էին.— Հունգարացի, Իտալացի, Սպանիացի, Չեխ, Ալպանացի … եայլն : Ալառ ըսաւ.

— «Ընկերներ, մեր կուսակցութիւնը այլեւս հարիւրին հարիւր միջազգայնական պիտի ցոյց չտայ ինքզինքը, որովհետեւ այդ քաղաքականութեան փորձը ունինք եւ տուժած ենք :

Օրինակ մը տալով ըսաւ թէ համայնավար թեկնածու մը իր ընտրական պայքարին ատեն, միշտ ու միշտ օտարներու ցոյց տալով ինքզինքը եւ … ժամանակ պահանջած ըլլալով օտարականներուն վիճակի բարելաւումներ Ֆրանսացի ունկնդիրներու առջեւ, քուէարկութեան մէջ իր կուսակցութիւնը 1200 ձայն կորսնցուցած է : Քաղաքական Պիւրօն վերլուծելով այն հարցը եւ պատճառները, պէտք եղած քննութիւններէ վերջ այս եզրակացութեան եկած է, հաստատելով որ թեկնածուն չափազանց օտարապաշտ եղած է եւ թէ այս տեսակ պրօպականտը կը խրտչեցնէ Ֆրանսացի բանուորը, որ կ'ուզէ ամէն բանէ առաջ ինքզինքը … եւ պաշտպանել օտար աշխատաւոր ձեռքերէն :

— Ուրեմն, ընկերներ, ըսաւ Ալառ, ասկէց վերջը ձեր բոլոր լեզուական խումբերուն գացէք ըսէք որ Ֆրանս. Կոմկուսի բռնած նոր քաղաքականութենէն չխրտչին : Ստիպուած ենք Ֆրանսացի բանուորը կոմունիզմի բերելու համար ասկէց վերջը մեր քաղաքականութիւնը փոփոխել եւ ամէնէն առաջ անոնց ցաւին նայիլ : Նկատի առէք որ Ֆրանսան խորհրդային ընողը ֆրանսացի բանուորութիւնը պիտի ըլլայ եւ ոչ թէ դուք : Մեծամասնութիւնը անոնք են ոչ թէ դուք, անոնք քուէ կուտան ոչ թէ դուք : Բայց չեմ ուզեր ըսել թէ դուք ազգայնական պիտի որդեգրենք, ոչ եւ ոչ, միայն օտարով շատ պիտի չզբաղինք, այդ գործը ձեզի կը ձգենք դուք ըրէք եւ մենք եթէ կարենանք ուժ կուտանք ձեզի, բայց ոչ հրապարակաւ» :

Ֆրանսացի համայնավարները իրաւունք ունին այսպէս մտածելու : Ամէն մարդ համայնավար է ներկայիս իրեն համար, իր երկրին համար, իր շահերուն համար եւ ոչ թէ ուրիշին շահերուն համար : Այս կէտը թող լաւ ըմբռնեն մեր հայ համայնավարները : Տարիներ առաջ այսպիսի բաներ գոյութիւն չունէին : Այս քաղաքականութիւնը Ռուսը սկսաւ, Ֆրանսացին հետեւեցաւ, եւ կարգը ներկայիս միւսներունն է :

ՅԱԿՈԲ ՔԱՓՈՒՍՈՒԶԵԱՆ

Կիները այրերէն աւելի են

«Մաթէն», առաջնորդող յօդուածի մը մէջ, կը խօսի Ֆրանսայի մէջ երկու սեռերու թուական համեմատութեան մասին : Համաձայն Սէնի քաղաքացիութեան առողջապահական բաժնի պատրաստած վիճակագրութեան, նահանգին մէջ կիներու թիւը աւելի շատ է քան այրերու թիւը : Այսպէս, Սէնի նահանգը կը համրէ 2.700.000 կիներ՝ 2.300.000 այրերու դէմ : Այս թիւին մէջ կը մտնէ Փարիզը՝ իր 1.600.000 կիներով եւ 1.300.000 այրերով :

«Մաթէն» կ'աւելցնէ թէ այս երեւոյթը բացառապէս Փարիզի յատուկ չէ : Ֆրանսան, կ'ըսէ, միշտ աւելի շատ կիներ ունեցած է, քան այրեր՝ գոնէ այն օրէն ասդին երբ ճշգրիտ հաշիւներ սկսած են բռնել :

Միայն 1801ին է որ մարդահամարի առաջին գործողութիւնները կատարուած են, իսկ 1806էն ասդին ի նպաստ կիներու խանգարուած է երկու սեռերու թուական հաւասարակշռութիւնը :

1821ին, յեղափոխութեան եւ առաջին Կայսրութեան պատերազմէն վերջ, կիներու թիւը այրերու թիւէն 6 առ հարիւր աւելի էր :

«Այս տարբերութիւնը յետոյ եղաւ 0.2 առ հարիւր (1866) : 1870ի պատերազմը 1872ին զայն բարձրացուց 0.8 առ հարիւրի : 1891ին 1.4 առ հարիւր էր, 1896ին, 2.2 0/0, իսկ 1911ին 3.5 առ հարիւր : 1914ի պատերազմը, որ աւելի մահացու էր քան նախորդը, այդ տարբերութիւնը բարձրացուց 10.3 առ հարիւրի : Այս թիւը, արձանագրութեանց մէջ, ամէնէն բարձրն է : Արդարեւ, 1921ին Ֆրանսայի մէջ կը հաշուէին 20.353.000 կիներ եւ 18.445.000 այրեր : 1926ին, սակայն, կշիռը կը հակէր ի նպաստ այրերու թիւին, — 19.300.000 այրեր եւ 20.900.000 կիներ, իսկ 1931ին 19.900.000 այրեր՝ 21.300.000 այրերու դէմ :

Այս տարբերութիւնը, կը շարունակէ «Մաթէն», անշուշտ աւելի աչքի պիտի զարնէր եւ պատերազմին պատճառած նուազումը դեռ պիտի շարունակուէր աւելի որոշ կերպով, եթէ օտար գաղթականութիւնը իր նպաստը չբերէր : Արդարեւ, գաղթականներու մօտ այրերու թիւը միշտ աւելի է եղած քան կիներունը : 1931ին, օտարականներու թիւը 6 կիներու դէմ 10 այրեր կը հաշուէր :

Նկատի պէտք է առնել նաեւ այն կրկնակ ազդեցութիւնը զոր գործած են պատերազմն ու օտարականներու զանգուածային մուտքը Ֆրանսա՝ 1918էն վերջ, երբ կը հաշուենք կիներու համեմատութիւնը՝ տարիքի տարբեր շրջաններուն մէջ : 35էն 39ի միջեւ, ընդհանուր բնակչութեան մէջ, 1219 կիներու դէմ 100 այրեր կան, 1190 կիներ՝ 100 այրերու դէմ՝ 40 — 49 տարեկաններուն մէջ : Այս թիւը աւելի կը նուազի 55 — 59 տարեկաններուն մօտ, որոնք մնասուած չեն պատերազմէն :

Բոլորովին կը փոխուի պատկերը, երբ առանձին հաշուի առնուի օտար բնակչութիւնը, ուր իգական տարրը շատ նուազ թիւ մը ունի, — 475 կիներու դէմ 1000 այրեր՝ 25էն 29 տարեկաններու միջեւ : Տարիքներու բոլոր խմբաւորումներուն մէջ, կիներու համեմատութիւնը նուազ է օտարականներու մօտ՝ բաղդատմամբ երկրին ամբողջ բնակչութեան սեռային համեմատութեան :

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ Հայ մը, Կարապետ Խօրտէկեան, Օգոստոս 1ին դաշունահար սպաննուած է Թուրքի մը կողմէ, Ալեքսանտրէթի Փարթըլը հայկական գիւղին մէջ :

«Ազդակ» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Այդ գիւղին մէջ երկրագործութեամբ կը զբաղէր Կարապետ Խօրտէկեան : Տեսնելով որ մօտակայ գիւղին Թուրքերը կտրած են արտին ջուրը, կ'երթայ շահկից Թուրքին մօտ եւ կ'աղաչէ.

— Ինչո՞ւ կտրած էք ջուրը : Մեղք չէ՞, արտս կը չորնայ, ամբողջ ընտանիքով անօթի պիտի մնանք : Կը խնդրեմ որ բաց թողուք ջուրը :

Փոխանակ մեղմանալու, Թուրքը ընդհակառակն կրակ կը կտրի այս խօսքերէն եւ զայրացած կը գոչէ.

— Վա՛յ, կեավուրի կտոր, տակաւին կը համարձակիս բերա՞ն բանալ :

Եւ առով չգոհանալով, դաշոյնի հարուածներով գետին կը փռէ խեղճ մարդը :

Ընտանիքի տէր, Կարապետ ձմեռները փայտ կը կտրէր Ալեքսանտրէթի մէկ բաղնիքին համար, ամառներն ալ երկրագործութեամբ կը զբաղէր՝ ընտանիքին չոր հացը ապահովելու համար : Եւ ահա գետին կը փռուի դաշունահար՝ պարզապէս ջուր խնդրած ըլլալուն համար …

*** Ուրիշ աղբիւրէ մը կը հաղորդեն.—

Իպրահիմ օղլու Ալի մէկ տարիէ ի վեր բարեկամ կ'ըլլայ Կարապետ Խօրտէկեանի եւ երկու օր առաջ միասին կը ճաշեն, բայց դեռ կերածը չմարսած, խեղճ մարդը կը սպաննուի :

Օգոստոս 1ի առտուն, արեւը հազիւ ծագած, Կարապետ կը ջրէ իր պարտէզը : Կինն ալ կեցած է առուին գլուխը : Յանկարծ Ալին կուգայ եւ կ'ըսէ թէ «Ջուրը պէտք է մեզի» : Կինը կը պատասխանէ աղաչանքով.

— Շատ քիչ մնաց, սպասէ, Ալի :

Յետոյ ամուսնին դառնալով՝ կ'ըսէ.— աճապարէ, Ալին պիտի կտրէ ջուրը :

Յանկարծ ջուրը կը կտրի եւ Կարապետ ջուրին գլուխը կուգայ՝ վրան շապիկ մը հագած, ձեռքն ալ հին բահ մը բռնած : Բայց մարդ չի գտներ հոն : Վստահ որ Կարապետը պիտի գայ, Ալի կ'երթայ տունը եւ դաշոյնը առնելով կուգայ ու կ'ըսէ թէ ջուրը պէտք է իրեն :

— Ալի, 3 ածու մնաց, համբերէ քիչ մը, կ'ըսէ Կարապետ :

— Եթէ գիւղին մէջ չըլլայինք, ինչ կ'ընէի քեզ, գիտե՞ս :

— Ի՞նչ պիտի ընէիր, Ալի, խնդալով դիտել կուտայ Հայը :

Բայց խօսքը չվերջացած, կուրծքին մխուած կը տեսնէ դաշոյնը, որ մէկ կողմէն կը մտնէ եւ միւս կողմէն կ'ելլէ, ծակելով սիրտը : Հակառակ այս վիճակին, վիրաւորը կը վերցնէ բահը՝ հարուածելու համար չարագործը : Բայց ուժասպառ եղած ըլլալով, չի կրնար զօրաւոր հարուած մը տալ. միայն կը հառաչէ.— Ալին ամարդի կերպով զարկաւ ինծի : Եւ 15 մեթր քաշկռտուելէ վերջ՝ կ'աւանդէ հոգին, որբ ձգելով 5 տղաք, որոնց ամէնէն մեծը 11 տարեկան է, իսկ կրտսերը՝ 6… :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Ոչ - պուլկարահպատակ հայ բանուորները վերջերս նորէն դժուարութիւններու կը հանդիպին : Համաձայն աշխատանքի տեսչութեան կարգադրութեան, Նանսէնեան բանուոր - բանուորուհիները կրնան աշխատիլ, երբ համապատասխան արտօնագիրը ունին : Այդ արտօնագիրը կը տրուի երեք անգամ, ու երրորդին վրայ կը գրուի «վերջին» : Անկէ վերջ կը մերժուի որ եւ է դիմում : Այս պայմանաժամը լրացնող հայ բանուոր - բանուորուհիներու թիւը սկսած է շատնալ : Զանազան քաղաքներու աշխատանքի քննիչները կը մերժեն այդպիսիներուն նոր խնդրագրերը յղել Աշխատանքի տեսչութեան, առարկելով թէ անոնք օգտուած են նաեւ վերջին արտօնութենէն : Խեղճերը իրաւամբ չափազանց մտահոգուած են : Այսուհանդերձ, կը կարծուի թէ կարելի է դիւրութիւններ ձեռք ձգել, եթէ իրաւասու մարմիններու կողմէ դիմում կատարուի, որովհետեւ, պուլկար պետական շրջանակները շատ լաւ տրամադրուած են դէպի Հայերը :

Ասկէ առաջ, շրջուն վաճառորդներու համար ալ արգելք կար, բայց Թեմ. Խորհուրդի կողմէ կատարուած դիմումին վրայ՝ պատկան նախարարութիւնը արտօնեց որ անոնք շարունակեն ի գործ դնել իրենց արհեստը :

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Ռումանիոյ Հայ Մշակութային Հիմնարկութիւնը ամէն տարի Հայկական Օր կը սարքէ Վալենիի մէջ, ի պատիւ փրոֆ. Եորկայի : Այս տարուան այցելութիւնը եղած է շատ հանդիսաւոր : Հիմնարկութեան վարիչներէն զատ, այցելութեան մասնակցած են Թեմ. Խորհուրդի, Ռումանահայ Միութեան, Պուքրէշի Թաղականութեան անդամներ, առեւտրականներ, պարող օրիորդներու խումբը եւ «Կոմիտաս» երգչախումբը : Բացումը տեղի ունեցած է Թէլէաճէն գետին ափը, ուր եկած էին մեծ թիւով հետաքրքիրներ՝ Պուքրէշէն եւ ուրիշ քաղաքներէ : Պ. Գ. Զամպաքճեան դասախօսութիւն մը կարդացած է ռումէն մեծ նկարիչ Նիքոլայէ Կրիկորեսքուի մասին : Տեղի ունեցած է բացօթեայ ներկայացում մը, գործ՝ փրոֆ. Եորկայի : Երկրին մէջ առաջին փորձն էր այս : Ներկայացման կարեւոր մասնակցութիւն մը ունեցած է հայ օրիորդներու խումբը, որ երգած ու պարած է հայկ. տարազներով եւ արժանացած է բացառիկ գնահատանքի : Մեծ դերասանուհի Մ. Ֆիլլօթէ իր հիացումը յայտնած է այս առթիւ :

Գիշերը տեղի ունեցած է Հայ Արուեստի երեկոն : Սրահը լեցուն է եղած է, իսկ փողոցը կը յորդէր բազմութեամբ : Դարձեալ խօսած է Պ. Զամպաքճեան եւ, վկայութեան կանչելով Խորենացին ու Վարդան վարդապետը, ուզած է հաստատել Հայերու եւ Ռումէններու միջեւ նմանութեան բազմաթիւ կէտեր : Կարդացուած է Երուսաղէմի պատրիարքին ֆրանսերէն մէկ ուղերձը, գրուած Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին նուիրուած մեծ հատորին հետ :

Օր. Ս. Սարուխի արտասանած է չորս քերթուածներ՝ Բօշակէն ու Մեծարենցէն : «Կոմիտաս» երգչախումբը երգած է հայերէն եւ ռումաներէն երգեր. իսկ Պ. Սագըլեան՝ Կոմիտասէն : Տասնեակ մը հայ աղջիկներ պարած են հայկական տարազներով եւ կուժերը իրենց ուսերուն :

Այս հանդէսը համակրանքի շատ առատ մթնոլորտ մը ստեղծած է հայ ժողովուրդի արժէքներուն շուրջ : Ռումանական թերթերը հիացումով կը խօսին այս մասին :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐԷՆ ՆՈՅՆ ՀԷՔԵԱԹԸ

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 Օգոստոս).

— «Ասկէ առաջ, կարգ մը միամիտներ — անմիտներ եթէ կ'ուզէք — չորս կողմ տարածեցին այս հէքեաթը, հիմնուած Ճումհուրիէթի մէկ խմբագրականին վրայ, որ սակայն աւելի շատ պատ կը քաշէր Հայերու վերադարձին առջեւ, քան դուռ կը բանար :— Եթէ Հայերը շարունակեն իրենց ներկայ ընթացքը, կրնայ գալ օր մը որ կառավարութիւնը նկատի առնէ վերադարձի կարելիութիւնը :

Ժամանակին բացատրեցինք թէ այս ժանուածապատ խօսքերը ոչինչ ունէին իրենց մէջ իբրեւ դրական, եւ թէ հետեւաբար միամտութիւն է յոյս կապել անոնց եւ մանաւանդ բեռ կապելու ելլել :

Հիմա, երկու ամիս յետոյ, նոյն պատմութիւնը կրկին հրապարակ կուգայ, այս անգամ տարբեր պատմուճանով մը : Աթէնական աղբիւր մը Նոր Օրի հաղորդած է թէ՝

«Ֆրանքօթուրք վերջին բանակցութեանց ընթացքին, Ֆրանսայի ներկայացուցիչները հարցուցած են Թուրք կառավարութեան թէ ի՞նչ կը մտածէ Հայերու Թուրքիա վերադարձի մասին : Թուրք կառավարութիւնը տրամադիր եղած է որոշ թիւով Հայերու վերադարձի արտօնութիւն տալ, պայմանաւ որ հայապատկան կալուածներու խնդիր չյարուցուի : Թուրք կառավարութիւնը հասկցուցած է թէ ոեւէ զիջում չի կրնար ընել այս հարցին մէջ : Լուրը հաղորդող պաշտօնական աղբիւրը կ'ուզէր գիտնալ թէ ընդհանրապէս Հայերը ի՞նչ կը մտածեն Թուրքիա վերադառնալու մասին» :

Նոր Օր կ'ըսէ թէ ստիպուած է գաղտնի պահել աղբիւրին անունը : Բայց թող ներէ մեզի՝ երբ մենք ալ ստիպուինք չհաւատալ թէ կատարելապէս սուտ կը խօսի այդ աղբիւրը, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար :

Անկախ բազմաթիւ այլ պարագաներէ որոնք կուգան միաբերան դէմ արտայայտուելու, կը բաւէ նկատի առնել վերադարձի առաջարկին հեղինակը եւ մանաւանդ ժամանակը : Արդարեւ, միամիտ ըլլալու է հաւատալու համար որ Ֆրանսա կրնայ պահանջ ներկայացուցած ըլլալ բանակցութեան մը ատեն, որուն գացած է ընդհակառակն զիջումներ ընելու համար : Այն ալ Հայերու վերադարձի մասին, որուն յիշատակութիւնն անգամ ոտքի կը հանէ Թրքական ջիղերը :

Ո՛չ, բարեկամներ : Որքան ալ բարեհաճակամ ու նախանձախնդիր, Քէ տ'Օրսէ նիւթապէս ի վիճակի չէր արծարծելու այդ փուշոտ խնդիրը : Անոր ամբողջ ճիգն եղաւ մեղմել Թրքական ընչաքաղցութիւնը, փարատել Սանճաքի եւ այլ շրջաններու գրաւման վտանգը եւ մանաւանդ այնպէս մը ընել որ չկրկնուի Կիլիկիոյ պատմութիւնը՝ իր ամբողջ ողբերգութեամբ, եւ 30,000 նոր Հայեր չերթան աւելցնելու «աւէթը կայրը ճայիզ»ներու (վերադարձը անթոյլատրելի) շարքերը : Կարճ՝ չթողուլ որ Թուրքերը վտարեն նաեւ Սանճաքի Հայերը :

Յետոյ, կայ տարրական պատճառութիւն մը : Անգարա վերջնագիր կուտայ, սպառնալով դիմել «այլ միջոցներ»ու, այսինքն զէնքի, եթէ գոհացում չտրուի անմիջապէս : Փարիզն ալ կը հաւնի բանակցութեան նստելու, այսինքն գոհացնելու ներկայացուած պահանջները : Արդ, ինչպէ՞ս կրնայ այս առթիւ յարուցանել խնդիր մը որ օրակարգէ դուրս էր եւ պիտի ծառայէր միայն շղթայազերծելու Անգարայի կիրքերը :

Այո՛, Ֆրանսան ալ պահանջներ դրաւ. բայց անոնք կը վերաբերէին իրե՛ն, ի՛ր պետական բարձր շահերուն, եւ ոչ թէ Թրքահայերուն որոնք վերջ ի վերջոյ օտարականներ են, հետեւաբար չեն կրնար յիշուիլ մասնաւոր ժողովի մը մէջ : Եթէ մարդ գոհացութիւն կ'ընէ ի՛ր հաշուին, բնականաբար փոխարինութիւնն ալ կ'ուզէ ի՛ր հաշուին :

Ուրեմն բոլորովին յերիւրածո՞յ է Նոր Օրի հաղորդած լուրը : Պատճառներ ունինք կարծելու թէ եղածը պարզ թիւրիմացութիւն մըն է : Ինչպէս յայտնի է, Անգարայի Յուլիս 4ի Ֆրանքօթուրք յայտարարութեան մէջ շօշափուած է նաեւ Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Թուրքիոյ հպատակներու կալուածներուն խնդիրը : Ասկէ առաջ համաձայնութիւն գոյացած էր որ առաջին երկու երկիրներուն հպատակները տէրը մնան Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն, ինչպէս Թուրքերը պիտի տիրանան Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն : Այս անգամ որոշուած է որ երկու կողմի հպատակները վերադառնան իրենց հայրենիքները, իրենց ինչքերը ծախելէ յետոյ : Եւ Պէյրութի Թրքական հիւպատոսարանն ալ այս իմաստով ծանուցում մը հրատարակեց :

Ժամանակին, Անգարա պայման դրած էր որ սուրիահպատակ Հայերը բացառութիւն կազմեն, այսինքն չկարենան տիրանալ Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն, եւ հարցը անկախ մնացած էր : Կրնայ պատահիլ որ, Սուրիացիներու մասին այս անգամ վերջնական կարգադրութիւն մը եղած ատեն, ֆրանսական պատուիրակը հարցում ըրած է նաեւ սուրիահպատակ Հայերու կալուածներուն համար եւ Թուրք ներկայացուցիչն ալ մերժած է :

Արդէն, եթէ ընդունէր իսկ, նորէն վերադարձի խնդիր չէր կրնար ըլլալ, քանի որ, ինչպէս պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ, համաձայնութիւն գոյացած է որ ո՛չ Սուրիացի մնայ Թուրքիոյ մէջ, ոչ ալ Թուրք՝ Սուրիոյ մէջ : Իսկ երկիր մը որ Սուրիացիին կալուածը կուտայ բայց զայն չընդունիր, Հայը չէր որ պիտի ընդունէր :

Ասկէ դուրս ինչ որ ըսուի, պիտի ըլլայ պարզ հէքեաթ, ընդունակ միայն միտք պղտորելու եւ հետեւաբար չարիք պատճառելու : Հերիք է որքան օրօրուեցանք պատրանքներով, որոնք պարբերաբար շրջանառութեան կը հանուէին կարգ մը Թրքական գործակալներու կողմէ, գաղութները պառակտուած պահելու չարամտութեամբ : Հայը անհատապէս կրնայ վերադառ[illegible] է : Իսկ զանգուածաբար՝ երթալ Թուրքիա, երբ գործնապէս ապացոյցը տայ թէ բարեյոյս է, երբ յանձնառու ըլլայ «ծառայել»ու : Ճիշդ ինչպէս վերադարձան Յակոբ Մարթայեանները՝ յանուն «գիտութեան» յայտարարելու համար թէ Հայը Թուրքէն բեք : Հակառակը պնդել՝ կը նշանակէ երազ տեսնել ոտքի վրայ, օր ցերեկով… :

Իսկ ատենն է, կը կարծենք, որ հայ միտքը քիչ մը տոկուն ըլլայ եւ լրջօրէն որոճայ եղածներուն վրայ, ճշդելու համար իր ուղեգիծը» :

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Երզնկայի մէջ կարճատեւ դադարէ մը վերջ ամբողջ կարաւանը սկսաւ շարժիլ : Վեց հազարէն մինչեւ եօթը հազար մարդիկ, չորս հինգերորդը կիներ ու տղաք, երկար, երկար շարքերով կը չուէին այն ճամբէն, որ Գարա Սուի հովիտին մէջէն Քէմախի վրայով կը տանի Ակն :

Գետը հոս հարիւրեակ մը ոլորապտոյտ շեղումներ կ'ունենայ բարձր ապառաժի պատերու միջեւ եւ ցից զառիվայրերէ անցնելով կը թափի դէպի [illegible] վաթսուն քիլոմէթր նեղ հովիտը, նախամասնակի լեռնաշղթան կտրելէ վերջ : Քարերու եւ ժայռերու կտրուածքներէ դէպ կերպով շինուած ճամբան, այդ անհունօրէն ձգուած ճամբան, որուն շրջանը ընել պէտք էր, կիրճի խաւարանուած, կ'երկարի գետէ - գետ ի վեր, ուր իրարմէ շատ հեռի տարածին հիւղակներ կան :

Փշուածներուն երկարաձիգ շղթան կը շարժէր դանդաղօրէն, յոգնած, անմխիթար, դէպի առաջ : Սիրանոյշ եւ Լուսաղմնա Կրապովիէչ իրենց եզնասայլով խումբին գրեթէ մէջտեղը կը գտնուէին : Ժամերով արդէն թափառած էին, քարերու վրայէն մագլցելով, որովհետեւ կը պարտաւորուէին կառքէն իջնել դժուարին տեղերը եւ յետոյ կրկին նստիլ : Բոլոր միւսներն ալ այս ձեւով : Ամբողջ թափօրը հեղհեղէ անկարգութեան կը մատնուէր : Հոս եզնասայլ մը մէջտեղը կեցած, լալագին կիներէ եւ տղաքներէ շրջապատուած, որոնք չէին ուզեր բաժնուիլ իրենց վերջին քանի մը առարկաներէն, անդին նայլը մը, ձիով կառք մը, զոր կրցած էին ահագին գին վճարելով վարձել մէկ երկու Հայեր, ճամբուն մէջտեղը խորտակուած : Հիւանդներ անդադար կը դողային, ուժասպառ, իրարու վրայ կրթնած ճամբուն եզերքը, մինչ Թուրք զինուորներ անողորմաբար կը ստիպէին զանոնք միշտ քալել, առաջ երթալ, կամ նստիլ կառք, որ իր փայտէ առանցքներուն վրայ հեծեծելով տխուր երաժշտութեամբ մը, քարերուն վրայէն, խճուղիին ծակերուն վրայէն, կասկածելի եզներէ կը քաշուէին : Սիրանոյշ հոս կ'օգնէր այս կամ այն եղկելիին՝ որ ինքզինքը կորսնցուցած էր, հոն կ'աշխատէր մխիթարական խօսքեր ըսել խեղճ տղու մը, հոս ծանրաբեռնուածի մը թեւէն կը բռնէր կամ պահ մը ինք կը կրէր անոր բեռը : Բայց, աւա՛ղ, իր զոհաբերութիւնը ի՛նչ նշանակութիւն ունէր անհուն տառապանքին մէջ, երբ ամէն ոք, ամենափոքր օգնութենէ մը անգամ զուրկ, շրջապատուած անկարեկիր, անգութ Թուրք զինուորներէ, որոնք անզգայ ապուշներու նման կը ջանային գործադրել իրենց տրուած հրամանները, եւ Հայորդին այս վայրագ գործունէութեան նշաւակ էր եւ ձեռքէն բան մը չէր գար…

Լուսաղմնա Կրապովիէչ իր շուրջը անցած գարշանքին անտարբեր, ուշն ու ուշքը տուած էր միմիայն Սիրանոյշին :

Ի՞նչ օգուտ ունի քու այս բոլոր նեղութիւնդ, սիրական Սիրանո՛յշս, կ'ըսէր յաճախ : «Պէտք է մենք մեզ նայինք, թէ ինչպէս դուրս պիտի գանք այս փորձանքէն : Եթէ կորուինք այս անդունդի մէջ, ամէն բան պարապը գացած պիտի ըլլայ : Ուստի խնայէ՛ քեզի :» Եւ անտարբեր մօտեցաւ կառքին, ուր իր եւ Սիրանոյշին վերջին առարկաները կը գտնուէին, ուշադրութիւն ընելով որպէսզի ընդհանուր շփոթութեան միջոցին բան մը չկորսուի, չգողցուի կամ վար չիյնայ :

Ու ահա տխրատեսիլ թափօրը Քէմախի խորունկ կիրճին բոցատոչոր ամայութեան մէջէն գլտորելով կը թաւալէր…

Յանկարծ հարուածներ չաչեցին առջեւէն եւ ամէն կողմերէ : Թափօրը կեցաւ շուարած, լեղապատառ : Առջեւ գտնուողները ետ ետ եկան, վերջինները ա՛լ աւելի հեռուն քշելով : Կառքերը թաւալգլոր զառիթափէն ի վար տապալեցան գետը, եւ մէկէ աւելի քիլօմէթր տարածութեան մը վրայ փռուած երկայնած ամբողջ կարաւանը, աղեկէզ ճիչերով կիներու, պոռացող կանչող մանուկներու, սարսափահար այրերու խառնաշփոթ, յուսակտուր, իրարու մէջ, իրարու վրայ ալեծուփ մարդկային անծայր կծիկ մը ձեւը առաւ :

Եւ ի՛նչ բարբարոսութիւն, բոլորովին անպաշտպան մարդոց այս խուռնամբոխին մէջ յանկարծ խոյացան լեռնական Քիւրտեր վայրագաբարբառ հայուածքներով : Հրացանները կը մխային, իրենց բրտացած ձեռքերուն մէջ կը սեղմէին վեցհարուածներ եւ դաշոյններ : Իրարու սեղմուած հէք հայորդի խումբերուն վրայ յարձակեցան այս վայրենիները : Առանց այլ եւայլի կը զարնէին ուր մարդ էակ եւ կը սկսէին կողոպտել սարսափահար տարագիրներուն յետին գոյքերը, կիներուն վիզէն կը փրցնէին ինչ որ դեռ իբրեւ զարդ մնացած էր անոնց մօտ, բեռները կառքերէն վար կը թափէին, որպէսզի առնեն տանին իրենց հետ ինչ որ կրնար գործածուիլ մենաւոր, լքուած լեռներուն մէջ :

Թուրք զինուորներն ալ, իրենց կարգին, անգործ չէին մնար, անոնք ալ ետեւէն կը զարնէին կը սպաննէին այն կին, որոնք կ'ուզէին որեւէ ձեւով փախչիլ այս դժոխային յարձակումէն : Ապառաժներու կողերուն վրայ ամենուրեք կը լրտեսէին Քիւրտերը, զարհուրելի լարած էին եւ ճամբան կը գոցէին անապատէն, որպէսզի մի՛ գուցէ մին կամ միւսը յաջողի [illegible]ներէն մագլցիլ :

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(2)

Սպանիոյ ճակատին վրայ

Հանրապետական Սպանիոյ նախարարական տագնապը լուծուեցաւ քանի մը ժամէն, երկու նախարարներու փոփոխութեամբ :

Օգոստոս 17ին սպանիական պատերազմը մտաւ իր 26րդ ամսուան մէջ : Այս առթիւ, ազգայնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ այժմ իրենց տիրապետութեան տակ են 30 նահանգներ, իսկ հանրապետականներուն ձեռքը կը գըտնուին միայն 9 նահանգներ : Սպանիոյ 47 նահանգներուն մնացեալ մասը ոչ մէկուն կը պատկանի : Երեսուն միլիոն ժողովուրդին 3)4ը կը գտնուի ազգայնական տիրապետութեան տակ, քանի որ, Մինորքա կղզիէն զատ, իրենց ձեռքն են Սպանիոյ ամբողջ անդրծովեայ ստացուածքները եւ կղզիները :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, ազգայնականները միայն տասը մղոն հեռու են Ալմատէնի սնդիկի հանքերէն, որոնց գրաւումը մեծ առաւելութիւններ պիտի ընծայէ Զօր. Ֆրանքոյի : Գերմանիա մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս հանքերուն գրաւման, ստիպուած ըլլալով միայն Իտալիոյ դիմել, սնդիկ ճարելու համար : Սպանիական յեղափոխութենէն առաջ, Գերմանիա կը ներածէր Սպանիոյ սնդիկի արտադրութեան գրեթէ կէսը, միւս կէսն ալ ճարելով Իտալիայէն : Իսկ 1937ին, 893 թոն սնդիկի ներածման 882 թոնը Իտալիայէն ստացած էր եւ միայն երկու թոնը Սպանիայէն : Մասնագէտներ Ալմատէնի հանքերուն գրաւումը շատ աւելի կարեւոր կը նկատեն Զօր. Ֆրանքոյի համար քան Պիլպաոյի հանքային շրջանին գրաւումը : Թերթ մը դիտել կուտայ թէ Ալմատէնի գրաւումը զգալի հարուած մը պիտի ըլլայ Լոնտոնի սակարանին համար, որովհետեւ «Ալմատէնի մէջ արտադրուած սնդիկին իւրաքանչիւր կաթիլը Լոնտոն կը ղրկուի եւ այնտեղէն սնդիկը կը բաժնուի ամբողջ աշխարհի մէջ» :

Դատական բարենորոգումը Խ. Միութեան մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը սկսաւ քննել դատական վերակազմութեան ծրագիրը : Ահաւասիկ հիմնական սկզբունքները.—

1. Օրէնսդրութիւնը մէկ եւ միեւնոյնն է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ եւ պարտաւորիչ բոլոր դատարաններուն համար :
2. Դատաւորները, որոնք մինչեւ հիմա կ'ընտրուէին տեղական խորհուրդներու (սովետ) ներկայացուցիչներուն կողմէ, այսուհետեւ պիտի ընտրուին ուղղակի, երեք տարուան շրջանի մը համար, իւրաքանչիւր շրջանակի ընտրողներուն կողմէ :
3. Բոլոր ընտրողները կրնան դատաւոր ընտրուիլ, առանց նախապատրաստական շրջաններ (սրբած) բոլորելու, ինչպէս կը տրամադրէ ներկայ օրէնքը :
4. Դատաւորները կրնան պաշտօնէ արձակուիլ միայն իրենց ընտրողներուն որոշումով :
5. Այսուհետեւ դատաւորներուն պիտի օգնեն երդուեալներ, որոնք նոյնպէս պիտի ընտրուին երեք տարուան համար, քաղաքացիներու կողմէ :

Ասկէ զատ, կրճատուած է նախադատ ատեաններու թիւը : Որ եւ է դատարանի վճիռներուն դէմ վերաքննութիւն կրնայ կատարուիլ միայն իւրաքանչիւր հանրապետութեան Գերագոյն ատեանին կամ Խ. Միութեան Գերագոյն ատեանին : Ամբաստանեալները իրաւունք ունին իրենք զիրենք պաշտպանելու եւ մայրենի լեզուն գործածելու : Դատաւորները որ եւ է վարչական պաշտօն պիտի չվարեն : Նախնական դատավարութեան ատեն, ժողովրդային ատեանները կը դատեն բոլոր քաղաքացիական եւ քրէական յանցանքները, բացի պետութեան դէմ գործուած ոճիրներէ, որոնք վերապահուած են դաշնակցային հանրապետութեանց եւ Խ. Միութեան Գերագոյն ատեաններուն :

Գերագոյն Խորհուրդը եւ Ազգութեանց խորհուրդին օրէնսդրական յանձնաժողովները «միաձայնութեամբ» քուէարկեցին այս օրինագիծը :

*** Նոր օրէնսդրութեամբ, բացառութիւն մը եւս կ'աւելնայ միջազգային իրաւագիտութեան մէջ,— «պետութենէ զուրկ» : Կ'ակնարկէ այն քաղաքացիներուն որոնք ոչ խորհրդային հպատակ են, ոչ ալ ուրիշ երկրի, կորսնցուցած ըլլալով իրենց թուղթերը կամ հպատակութենէ զրկուած՝ իրենց պետութեանց կողմէ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՐԱՊԱՅՄԱՆ ՏԱՔԻ հետեւանքով, որ երկու ամիսէ ի վեր կ'այրէ կը մրկէ Մ. Նահանգներու մեծ մասը, կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ բացառիկ միջոցներ ձեռք առնել : Նիւ Եորքի մէջ, ուր երեք օրէ ի վեր տաքը 34էն վար չէ իջած, ոստիկանութիւնը արտօնեց որ հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ գիշերը անցընեն ծովափունքը եւ հանրային պարտէզներու մէջ : Բազմաթիւ մարդիկ մեռած են արեւահար կամ խեղդամահ : Անցեալ օր խռովութիւններ ալ պատահեցան Նիւ Եորքի մէջ : Տաքէն խաշածներ կ'ուզէին քանդել ջուրի ծորակները, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց եւ ընդհարումներ պատահեցան : Երկու հարիւր քաղաքացիներ ոստիկաններուն վրայ յարձակելով չարաչար խոշտանգեցին երեք հոգի :

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ոստիկանական տեսչութիւնները բացառիկ ժողով մը գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեցին, գաղթականներու խճողման մասին : Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ աւելի քան հազար փախստականներ, մեծ մասով Հրեաներ, Զուիցերիա մտած են վերջերս : Հրէական Միութիւնը յանձն առած է իր պաշտպանութիւն ընծայել այս տարագիրներուն, մինչեւ որ կարենան ուրիշ տեղ երթալ : Առժամապէս արտօնութիւն տրուած է, ոստիկանական հսկողութեան տակ մնալու պայմանով : Բանաձեւը կ'ըսէ թէ Զուիցերիա ի վիճակի չէ նոր տարագիրներ ընդունելու : Եթէ նոր գաղթականներ հասնին անկանոն միջոցներով, իրենց եկած տեղը պիտի քշուին :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Ճէնին քաղաքին մէջ ական մը պայթեցաւ : Երկու անգլիացի զինուորներ մեռան, երկու հոգի ալ վիրաւորուեցան : 150 հոգինոց հրոսախումբ մը ահաբեկութիւն կը տարածէ Երուսաղէմի շրջակաները :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորներուն վէճը լուծելու համար, բանակցութիւնները կը շարունակուին Փարիզի մէջ : Գործատէրերը պայման դրած են որ նախ վերսկսի աշխատանքը : Եթէ վէճը շուտով չկարգադրուի, կառավարութիւնը զինուորական վիճակի մէջ պիտի դնէ նաւահանգիստները :

ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԵԱՄԲ զինուորութենէ ազատած ըլլալու ամբաստանութեամբ, Մարսիլիայէն ձերբակալուած էին երկու հռչակաւոր մարզիկներ, Պէն Պուալի եւ Անրի Պասթիէն : Երկուքն ալ առժամապէս ազատ արձակուեցան, բայց քննութիւնները կը շարունակուին : Կը սպասուի նաեւ Մարսէյլի Օլէմփիկին որոշման :

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ յառաջիկայ համագումարը, Նիւրընպէրկի մէջ, տեղի պիտի ունենայ «Մեծագոյն Գերմանիոյ» նշանաբանին տակ : Այս առթիւ նորէն եւ աւելի ուժգնօրէն պիտի արծարծուի գաղթավայրերու խնդիրը : Աւստրիայէն ալ համագումարին պիտի մասնակցին 6500 «հարուածային» ներկայացուցիչներ եւ 50.000 նացի վարիչներ :

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ, Ամերիկացի օդաչուն, Մոսկուա հասաւ չորեքշաբթի օր, իր կնոջը հետ :

Ուխտագնացութիւն

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ գերեզմանին, կազմակերպուած ՀԱՅ ԽԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն Թուականը:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 20 Օգոստոս, Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ. բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կ'արեւոր է. ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ Շաբաթ, 20 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին, «Դուրեան» գրադարանը. ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԱՍԻՕԹԱՑԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Օգոստ. Ուրբաթ երեկոյ սովորական վայրը: Բոլոր ընկերները պէտք է ներկայ գտնուին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ Հայ Լեգէոնական Միութեան կողմէ պիտի տօնուի «Արարա»յի ճակատամարտի 20րդ. տարեդարձը 9 Հոկտեմբերին : Կը խնդրուի Լիոնի եւ Տէսինի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն Թուականը:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

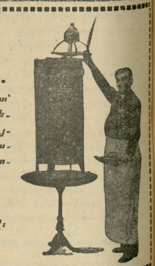
Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն :

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ԿՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վերաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը: Փափաքողներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հետեւեալ հասցէին,— Յ. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

17. Rue Damesme. PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 20 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3813

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

1932ին, նոր Միութիւն մը կազմուեցաւ Մ. Նահանգներուն մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդր. Կոմիտէին:

Կազմակերպութիւնը, որ ունի իրեն յատուկ ծրագիր - կանոնագիր, մկրտուեցաւ բարբարոս բառով մը,— «Ցեղակրօն»: Բարբարոս՝ թէ իմաստով եւ թէ բառակազմութեամբ: (Կ'ուզէինք ի բարոն թէ՝ ինչպէս կ'արտասանեն զայն, Ամերիկա ծնած, կիսով անգլիացած Հայ տղաքներն ու աղջիկները.):

Շատ պարզ էր կազմակերպութեան նպատակը,— կարելին փորձել, փրկելու համար նոր սերունդը: Ոչ միայն հայերէն եւ Հայոց պատմութիւն սորվեցնել անոնց, այլեւ աւանդաբար դէպի տարրական մտքէ զանոնք, վարժեցնել հայկական մշակոյթին եւ հանրային ծառայութեան:

Հինգ տարուան փորձը կ'ապացուցանէ թէ զուր յոյսեր չէին սնուցաներ Հիւսիսային Ամերիկայի մեր ընկերները, ամէն աջակցութիւն ընծայելով այս կազմակերպութեան, բարոյապէս թէ նիւթապէս:

«Ցեղակրօն Ուխտեր»ը արդէն կը ներկայացնեն պատկառելի համրանք մը, լայնօրէն ծառայելով ազգային մշակոյթին, իրենց սորված լեզուով,— անգլերէն: Գրեթէ ամբողջովին անոնք են որ կը խմբագրեն «Հայրենիք» շաբաթաթերթը (Հայրենիք Ուիքլի), բազմազան գրութիւններ հասցնելով, ինչպէս եւ գրականութիւն մշակելով: Կը գրեն, կը կարդան, թարգմանութիւններ կը կատարեն Հայոց պատմութենէն ու գրականութենէն, դասախօսութիւններ եւ բանախօսութիւններ կը սարքեն եւն.: Ունին թղթակիցներ եւ աշխատակիցներ ալ, զանազան գաղութներու մէջ, միշտ նոյն սերունդէն:

«Ցեղակրօն Ուխտեր»ու Ե. համագումարին (պատգամաւորով) բացման առթիւ, որ տեղի ունեցաւ օգոստոս 15ին, Տիթրոյթի մէջ, «Հայրենիք» ուրախութեամբ կը շեշտէ իր խմբագրականին մէջ.

— «Այսօր Ամերիկայի մէջ ծնած ու մեծցած մեր նոր սերունդէն հրապարակի վրայ ունինք արդէն շարք մը անձեր, որոնք 100 տոկոսով Հայեր են ու հայերէն կը խօսին, կը կարդան եւ կը գրեն այնպէս լաւ ու գեղեցիկ, որպէս ապահովաբար չեն կրնար խօսիլ, կարդալ եւ գրել բոլշեւիկեան Հայաստանի մէջ մեծցած հայ պատանիներէն ու երիտասարդներէն շատեր:

Այսօր Ամերիկայի մէջ ծնած ու մեծցած մեր նոր սերունդը, թափուած հաւաքական թէ անհատական ջանքերուն շնորհիւ, անհամեմատ աւելի մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ դէպի հայ ժողովուրդի կեանքը, պատմութիւնն ու գրականութիւնը, աւելի մղում կը զգայ հայերէն սորվելու եւ խօսելու, քան աւելի վեց-եօթ տարի առաջ»:

Այս նուաճումներուն շնորհիւ,— կ'աւելցնէ մեր պաշտօնակիցը — այսօր «կենդանի պահանջ կայ մինչեւ իսկ միջնակարգ դպրոց մը ունենալու մեր այս գաղութին մէջ, ուր նման գաղափար մը իսկ աւելի 6-7 տարի առաջ երազական, անլուրջ պիտի նկատուէր»:

Ահա, ուրեմն, գործ մը, որ սահմանուած է տեւելու եւ ուռճանալու: Արդիւնք մը՝ որ լուսաւոր գիծ մը կը կազմէ ամերիկահայ գաղութին մէջ, այնքան մռայլ իրողութիւններու դիմաց:

Եւ այս արդիւնքը ձեռք բերուած է կազմակերպուած աշխատանքով, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն «յառաջապահ ուժը» կը կազմեն Ցեղակրօն Ուխտերը, ինչպէս կը վկայէ «Հայրենիք»:

Արդ, ինչ որ ծրագրուած եւ յաջողած է Մ. Նահանգներուն մէջ, ինչո՞ւ անիրագործելի պիտի համարուէր: Եւ կամ ինչո՞ւ այսքան կ'ուշանայ:

Տասնըհինգ տարուան պանդխտութենէ մը վերջ, ահաւասիկ մենք ալ նոյն տարրը ունինք մեր գաղութին մէջ.— սերունդ մը որ ծնած կամ հասակ նետած է այստեղ: Արդէն խմորուած՝ ֆրանսական դաստիարակութեամբ: Շատ - շատերը այդ սերունդէն վաղուց մոռցած են իրենց մայրենի լեզուն, յաճախ ծնողներու անհոգութեամբ, իսկ առ հասարակ իբրեւ հետեւանք միջավայրի պահանջներուն:

Կան բախտաւորներ ալ, որոնք իրենց հոգին փրկած են մասնակցելով ազգային զանազան շարժումներու, նոյնիսկ միութիւններ կազմելով իրենց նախաձեռնութեամբ (Երիտ. Ակումբ, Երիտ. Միութիւն եւայլն):

Բայց, այս մասնակի երեւոյթը չի կրնար պարտկել ամբողջ ողբերգութիւնը, որ կ'աճի ու կը ծաւալի տարիներուն հետ:

Հարցը այլեւս 20 — 30 — 50 պատանիներու կամ երիտասարդներու Միութիւններով չի կրնար լուծուիլ, այլ ծաւալուն, աւելի կուռ եւ տոկուն կազմակերպութեամբ մը, որ ուժն ունենար հազարներ համախմբելու, յանուն սերունդի փրկութեան:

Հարկ է խորհիլ եւ ելք մը գտնել, լրացնելու համար այդ ստիպողական պահանջը, օգտագործելով եղած կորիզները:

Այս առթիւ, կ'ուզէինք նորոգել մեր հարցարանը, որուն յետաձգման մէջ խմբագրութիւնն ալ մեղքեր ունի:

Եկած է ժամանակը միտքերու «զօրաշարժ» մը կատարելու, վերլուծելով տագնապին բոլոր երեւոյթները:

Ամէն մէկը որ ըսելիք մը ունի այս մասին, ծրագիր կամ տեսակէտ, անշուշտ պարտք պիտի սեպէ մշակել, ձեւակերպել եւ ներկայացնել հանրութեան:

Այդպիսի փորձի մը շնորհիւ, եթէ վերջնական եզրակացութեան ալ չհասնինք, հաւաքուած նիւթերը կրնան ճամբայ ցուցնել, լոյս մը ցանել:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊՂՏՈՐ ՋՐՈՅՑՆԵՐ ՖՐԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետին վճռական յայտարարութիւնները

Նորէն պղտոր զրոյցներ շրջած ըլլալով դահլիճին կացութեան եւ ֆրանքի մասին, վարչապետ Պ. Տալատիէ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Միջազգային դժուարութեանց հետեւանքով, որոնց ծանրութիւնը չափազանցուած է, մտահոգութիւններ կը յայտնուին Եւրոպայի շատ մը երկիրներուն մէջ, զանազան դրամներու ընթացքի մասին: Միեւնոյնատեն, ոսկիի գնումը եւ կուտակումը, որոնք դադրած էին քանի մը ամիսէ ի վեր, ուժգնօրէն վերսկսած են եւրոպական հրապարակներէ շատերուն վրայ: Ոսկիի այս կուտակումը ոչ միայն վնասակար է երկրի մը համար, այլեւ սխալ մը անոնց համար որ այդ միջոցին կը դիմեն: Ֆրանքի փոխանակութեան վրայ կատարուած շարժումները մեծ մասով արտայայտութիւնն են այդ մտահոգութեանց եւ վերջերս ծանրացած փոխանակութեանց (շանժ) հսկողութեան եւ ֆրանքի նոր արժեզրկումի մասին շրջած զրոյցներու հետեւանքով: Կառավարութիւնը վճռապէս հակառակ է ինչպէս փոխանակութեանց հսկողութեան, նոյնպէս ֆրանքի նոր արժեզրկումին: Բացի իրենց չարաշուք ազդեցութենէն՝ ազգային կեանքի վրայ, այդ գործողութիւններուն անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլար խզել միջազգային համերաշխութիւնը, որ ամէնէն ազդու երաշխիքն է Եւրոպայի խաղաղութեան պահպանումին:

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը պէտք չզգար հերքել այն անճիշդ եւ ծիծաղելի լուրերը որոնք պառակտուած կը ներկայացնեն դահլիճը: Ազգին ուղղուած ձայնասփիւռ ճառով մը, վարչապետը ինք անձամբ պիտի ծանուցանէ այն ազդու եւ անհրաժեշտ տնօրինութիւնները զորս ձեռք պիտի առնէ կառավարութիւնը, դրամին գինը պահելու եւ ազգային պաշտպանութիւնը ապահովելու համար: Կառավարութիւնը կը սպասէ որ բոլոր Ֆրանսացիները, վստահ՝ իրենց հայրենիքին ապագային վրայ, կատարեն իրենց պարտականութիւնը, ինչպէս ինք վճռած է կատարել իրեն ինկած բաժինը»:

*** Այս յայտարարութենէն վերջը, ներքին նախարարն ալ ցեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ազդարարէ թէ Ապահովութեան Տեսչութիւնը եւ ոստիկանութիւնը շարունակելով ամիսներէ ի վեր սկսած մաքրագործումը, դրամական գործառնութեանց մասին, հետապնդումներ կատարած են, մասնաւորապէս երեւան հանելու համար այն անձերը որ խաղեր կը սարքեն պետութեան վարկին դէմ կամ դրամներու վրայ գործողութիւններ կը կատարեն չարաշահութեամբ: Առաջին առթիւ երեւան հանուած են կարգ մը օտար միջնորդներու այպանելի գործողութիւնները: Անոնք պիտի արտաքսուին անմիջապէս, ներքին նախարարին որոշումով: Միւս կողմէ, հաստատուած է որ 18 երկրորդական դրամատնակներ ոսկիի կամ օտար դրամներու վրայ գործառնութիւններ կատարած են անթոյլատրելի սակերով: Պատասխանատուները առեան հրաւիրուած են, բացատրութիւններ տալու համար:

Անգլիացի միջնորդին տեսակցութիւնը Հէնլայնի հետ

Լորտ Րընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, հինգշաբթի օր գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ հիթլերական կուսակցութեան առաջնորդին՝ Քոնրատ Հէնլայնի հետ, իշխան Մաքս Հօէնլոէի լեռնային դղեակին մէջ, որ կը գտնուի գերմանական սահմանագլուխէն հինգ մղոն հեռու: Ամէն բան գաղտնի պահուած ըլլալով, հակասական զրոյցներ կը շրջին այս տեսակցութեան մասին, որ տեւեց երեք ժամ: Չեխական կառավարութիւնը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս տեսակցութեան, որ տեղի ունեցաւ իր ծրագրին մերժումէն անմիջապէս վերջը: Տեսակցութեան ներկայ էին Հէնլայնի կուսակցութեան միւս վարիչները, եւ մասնաւորապէս երեսփոխան Քունտ, որ առջի օր վճռապէս մերժած էր չեխական կառավարութեան ծրագիրը, իբրեւ ծաղրանկար:

Իրազեկներու կարծիքով, անգլիացի միջնորդը ուզած է իմանալ թէ Գերմանները տրամադի՞ր են որ եւ է զիջում կատարելու, իրենց պահանջներուն մէջ: Անգլիոյ մէջ վստահութեամբ կը սպասեն տեսակցութեան արդիւնքին, այն պատճառաբանութեամբ թէ Գերմաններուն ժխտական դիրքը անակնկալ մը չէր եւ այսուհետեւ լորտ Րընսիմէնի կ'իյնայ ի գործ դնել իր միջնորդութիւնը, լայնօրէն ուսումնասիրած ըլլալով կացութիւնը: Կը կարծուի որ եթէ Հէնլայն ինք յանձն առնէ անձամբ վերսկսիլ բանակցութիւնները չեխական կառավարութեան հետ, աւելի կարեւոր յառաջդիմութիւններ պիտի կատարուին:

Մ. Նահանգներու միջամտութիւնը Եւրոպայի կացութեան մասին

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարէն վերջը, նախագահ Րօզվէլթ եւս ճառ մը խօսեցաւ, Քանատայի մէջ, Եւրոպայի եւ առ հասարակ աշխարհի կացութեան մասին: Կը նշանակէ թէ ամերիկեան կառավարութիւնը լրջօրէն կը հետաքրքրուի խաղաղութեան հարցով: Նախագահը շեշտեց իր ճառին մէջ.

— «Քաղաքակրթութիւնը ազգային չէ, այլ միջազգային: Գաղափարները սահմանափակուած չեն սահմանագլուխներով. անոնք հասարակաց ժառանգութիւնն են բոլոր ազատ ժողովուրդներու: Բառին լայն առումով, մենք, Ամերիկացիներս, պարտաւոր ենք պահպանել այս աւանդութիւնը: Մենք կ'ըմբռնենք այն կործանումներն ու տառապանքները որ կրնան պատահիլ, եթէ դադրի մարդկային հասկացողութիւնը ազգերու միջեւ: Մենք չենք կրնար արգիլել որ մեր ժողովուրդը կարծիք մը չունենայ կոյր վայրագութեան, հակաժողովրդավար հաստատութեանց, անպաշտպան ժողովուրդներու պարտադրուած թշուառութեան կամ անհատական իրաւունքներու բռնաբարման մասին: Մենք Ամերիկացիներս այլեւս չենք կրնար մենք մեզ նկատել իբրեւ բնակիչները ցամաքամասի մը որուն համար անդրծովեան երկիրներու վէճերը շահեկան չեն կամ տնտեսական են: Մենք դարձած ենք ազդակ մը զոր նկատի կ'առնեն քարոզչական ամէն դրասենեակի կամ ամէն սպայակոյտի մէջ, ծովերէն անդին: Մեր ահագին հարստութիւնները, մեր վաճառականութեան ուժը եւ մեր քաղաքացիներուն կորովը մեզ դարձուցած են կենսական ազդակ մը աշխարհի խաղաղութեան, ուզենք թէ չուզենք»:

Նախագահը եզրակացնելով, շեշտեց թէ Մ. Նահանգները պարտաւոր են փորձել բոլոր կարելի միջոցները, նպաստելու համար աշխարհի խաղաղութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՔԱՆՑ ՄԵԶ ԱՂԷԿՆԵՐԸ»

Վերջերս ազնուական Անգլուհի մը՝ ենթադրենք քան ոսկի տուգանքի դատապարտուեցաւ Լոնտոնի մէջ, «փողոցի աղջիկ» անուանած ըլլալով սպասուհի մը:

Դէմ դիմաց նստեր էին երկուքը, խանութակաւքին մէջ, երբ «լէյտի»ն ըսկսաւ սրտնեղ շարժուձեւեր փորձել, քիթ-բերան ծռել եւ կոպիտ բառեր զործածել.

— Ո՞վ է այս անշնորհը որ կը համարձակի նստիլ դիմացս, փողոցի աղջիկ մը:(Վկաներ պնդեցին թէ ըսած է նաեւ «պոռնիկ»), մենք՝ ազնուական եւ բարեկիրթ, առանք՝ անկիրթ եւ աղտոտ...

Կարծեմ իրարանցում ալ տեղի կ'ունենայ եւ աշխատաւոր աղջկան տեղը կը փոխեն, յետոյ խնդիրը դատարան տանելու համար:

Երկու շաբաթ առաջ, կեղծ կտակի խնդիր մը երեւան հանուեցաւ այստեղ, Փարիզի մէջ:

Խնդիրը կապ ունի միլիոններու հետ, եւ արդէն ձերբակալուած են երկու երեւելիներ, մէկը կոմս, միւսը կոմսուհի, որոնք «պատուաւոր» շրջանակներու պարծանքն էին, մինչեւ երէկ:

Մենք ալ ունինք — եւ բաւական շատ — «քանց մեզ աղէկներ», որոնց ազնուակա՛ն գործերը կրնային հատորներ կազմել:

Անցեալ օր կարուհի մը կը պատմէր թէ 70 մեթր ժապաւէն գնած է, հարսանեկան շրջազգեստ մը շինելու համար հարուստ աղջկան մը, որ եթէ մարքիզուհի չէ, անշուշտ լաւ է սերուած անոր շարժուձեւերը:

Այս դասակարգի տիկիններն ու օրիորդները — ներեցէք որ պատշաճ ածականներ չեմ կրնար գտնել, հետեւողութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան գեղջկուհներուն կամ հայկական հարսանիքներու նկարագրութեան — ընդհանրապէս հեռագրով կուտան իրենց ապրանքները,— 25 շապիկ, տասը գիշերանոց, ամբողջ շարք մը՝ այսինչ պարահանդէսին կամ երեկոյթին համար: Միայն մէկ անգամուան համար:

Եւ վճարումներն ալ կը կատարուին հազարնոցներով: «Ստորին» դասին կը վայլէ հարիւրնոց հանել:

Իրազեկներ կը պատմեն թէ Նիսի մէջ կը գտնուի մեծահարուստ «խան» մը, ազգական գրագէտ Մայքըլ Արլէնի, եւ միջազգային ապետ՝ խաղամոլներու ակումբին մէջ որ ի Մոնթէ Քարլօ:

Չար բերաններ կ'աւելցնեն թէ այս մարդուն օտարազգի կինը աւելի կը հետաքրքրուի հայկական կեանքով, քան «խան»ը ինք:

Վերջերս Լոնտոնի թերթերը կը գրէին թէ այս միլիոնատէր «խան»ը իր զբօսանաւը տրամադրած է Անգլիոյ հրաժարեալ թագաւորին, Ուինզըրի դուքսին, պտոյտ մը կատարելու համար Միջերկրականի ափերուն վրայ:

Կը յիշեմ, վերջերս ուրիշ ազնուականուհի մը, որ ամբողջ աղբիւր-աւազան մը շինել տուած էր իր ծախսով, Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին մէջ, ի պատիւ արեւելեան պետութեան մը, բայց հարիւր ֆրանք խնայած էր Կ. Խաչի օժանդակութեան կայանին համար:

Ամէն պարագայի մէջ, մեր «քանց մեզ աղէկները» քար կը հանեն իրենց օտարազգի ընկերուհիներուն, ո՛ր տեսակէտէն ալ նայիք:

ՎԱՀԷ

ՎՃՌԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԷՐՍԻՄԻ ԴԷՄ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԶՕՐՔՈՎ ԵՒ 25 ՍԱՒԱՌՆԱԿՆԵՐՈՎ

Արաբական թերթերը կը գրեն, Տէրսիմի ապստամբութեան առթիւ. —

Տէրսիմի ապստամբութիւնը զսպելու համար՝ Թուրք կառավարութիւնը ղրկած էր երեք զօրաբանակ: Այդ զինուորները հասած են ապստամբութեան շրջանը եւ ձեռնարկած պաշարման գործողութեան: Մասնակցելով գործողութեանց՝ 25 սաւառնակներ սկսած են ռումբեր արձակել լեռնային շրջաններու մէջ կեդրոնացած Քիւրտերուն վրայ:

Համաձայն վերջին տեղեկութեանց, Թրքական ուժերը Էյասլը գիւղի սահմանին վրայ սոսկալի բախում մը ունեցած են ապստամբներուն հետ, որոնք թողած են 75 սպանեալ եւ վիրաւոր:

Այս յաղթանակէն վերջ, Թրքական ուժերը պաշարման օղակը նեղցնելով սպառնացած են շրջանի քիւրտ գիւղերուն, յայտնելով որ ամէնէն փոքր շարժումը կամ անհնազանդութիւնը պիտի պատժուի ռմբակոծումով:

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Թրքական սաւառնակները ռմբակոծած են քանի մը քրտական գիւղեր, որոնք օժանդակած էին ապստամբներուն:

ՎՐԴՈՎԻՉ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հայերը եւ Արաբները միշտ համերաշխ

Ալեքսանտրէթէն կը հաղորդեն «Քրօնիք»ի (Օգոստոս 12).— Ամէն տեսակ փորձեր եւ մեքենայութիւններ եղան, որպէսզի Արաբները փոխեն ընտրութիւնները պոյքոթի ենթարկելու իրենց որոշումը: Անօգուտ, սակայն: Հայերուն մօտ եղած փորձերն ալ ձախողեցան, որովհետեւ Հայերը, համերաշխ Արաբներուն հետ, որոշած են պոյքոթ ընել ընտրութեանց դէմ:

Այն ատեն է որ Թուրքերը դիմեցին կարգ մը անձերու, որոնք յանձն առին մասնակցիլ ընտրական կատակերգութեան, դեռ անծանօթ մնացած կարգ մը նկատումներով:

Փոխադարձութիւնը չուշացաւ: Արաբները եւ Հայերը պոյքոթի ենթարկեցին այդ անձերը (բժիշկ կամ փաստաբան), որոնք ստիպուեցան բացատրել իրենց տարօրինակ ընթացքը:

Ինչ կը վերաբերի երկրորդ կարգի ընտրութեանց, տեղական իշխանութիւնը պահ մը խորհած էր նշանակել երեսփոխանները, բայց թեկնածուները մերժած են այս ձեւը:

Անտիոքէն կը հաղորդեն թէ այդ քաղաքին Թուրքերը հանդանակութիւն կատարած են ի նպաստ Թուրք բանակին եւ արդիւնքը յանձնած են Թուրք հրամանատարին:

Սանճաքի կառավարութիւնը գնդ. Քոլէի առաջարկած է արձակել հեռաձայնի ճիւղին պաշտօնեաները եւ Թուրքեր դնել անոնց տեղ, անտարակոյս դիւրացնելու համար հեռաձայնային խօսակցութեանց «հսկողութիւն»ը: Գնդապետը մերժած է թրքական պահանջը եւ յայտարարած թէ հեռաձայնի պաշտօնեաները, մեծ մասով Հայ, պիտի մնան իրենց պաշտօնին վրայ:

** Վերապահութեամբ կը հաղորդենք դամասկեան թերթի մը լուրը, որուն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անոնք որ չափահաս էին պատերազմի շրջանին, այսօր հասուն տարիքը թեւակոխած են։ Անոնց կեանքը անասուն ելեւէջներու ենթարկուեցաւ։ Գաղափարները շրջուեցան, սովորութիւնները քայքայուեցան, փիլիսոփայութիւնը փոխուեցաւ։ Այն ատենուան տակաւին դեռատի ոստերը հակառակ հովերու դիմադրեցին, օտար ափերու ցնցուղներով ջրուեցան և յուսաշող արեւներու ազդեցութեան տակ այսօր բազմացած, ծառ եղած՝ իրենց թեւերը տարածելով չուք կուտան, զովութիւն կը բերեն, կը հսկեն, կը խոկան ու կը դատեն ․․․։

Նախապատերազմեան շրջանին, Պոլսոյ մէջ ուշագրաւ, յանդուգն, վեհանձն փորձեր եղան ազգային խէժլով, մշակոյթի գետնին վրայ։ Հրապարակագրութիւն, զուտ գրականութիւն կամ բանաստեղծութիւն, հայ բեմ, հայ երաժշտութիւն իրարու ետեւէ կարծես միեւնոյն աւիշով սնած կը փթթէին, կ'ուռճանային հետզհետէ։ Այն ատենուան երիտասարդութիւնը արբշիռ էր այդ ամէնով։ Հասարակութիւն կար։

Սակայն պատերազմը վերջ տուաւ այդ բոլորին։ Իբրեւ հետեւանք բարոյական ու նիւթական արժէքներու վերիվայրումին, մշակոյթի տագնապը սաստկացաւ դահավիժելով ու լուծուելով, հիւծումի մէջ։

Անոնք որ հետեւած, համակրած, օգնած էին այդ ձեռնարկներուն, կը խոկային, աղետալի ժամերուն, ներդաշնակ ելք մը կը յուսային, ինչպէս վերջը յուսացին, ապաւինեցան Փարիզի խորհրդաժողովի ժպիտին։

Զինադադարը արծարծեց ընդհատուած աւանդութիւնը, աւելի կենսունակութեամբ եւ աւելի որոշ։ Անոնք որ այդ շրջանն ապրեցան, անձկագին յուզումով հետեւեցան փորձերուն, կարծեցին, գրեթէ համոզուեցան թէ վերջապէս իրենց «տունը» ստեղծուած էր։ Հսկայ միութենական շարժում ամէնուրեք։ Աշխարհիկ եւ յոյլ բազմութիւններն իսկ, Գատըգիւղէն, Կղզիներէն եւ դեռ հեռաւոր արուարձաններէ, Մարմարան ու Վոսփորը ճեղքելով կ'երթային կեդրոն, տոհմիկ համերգներ լսելու, կամ Պոլսահայ Տրամաթիկի ներկայացումներուն։

Անոնք որ յաճախեցին այդ տեղերը, շնչեցին մթնոլորտը այդ շրջանին, այնքան բնականօրէն իրենց տան մէջ զգացին իրենք զիրենք որ խնդիրը վերջապէս լուծուած ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողուր։

Քէմալական շարժումը վերջակէտը դրաւ այդ բոլորին, ու խլուրդի յարատեւութեամբ կը քայքայէ պոլսահայ համայնքը։

Քսան տարիներ անցած են հիմա։

Հայրենազուրկ ու վտարանդի այս ժողովուրդը վերստին շունչ առած, դաս առած է իր բոլոր փորձութիւններէն։ Տաժանելի աշխատանք տարաւ օտարութեան մէջ։ Այսօր վերստին կը խմբուի, կը պատրաստուի սկսելու կէսը թողած գործը։

Ի՞նչ կրնանք ընել, ի՞նչ պէտք է յուսանք։ Կը դանդատինք, թերութիւններ կ'ողբանք, Միացեալ Ճակատի խօսքեր կ'ընենք։

Ինչ որ հնարին չըլլար ու կը յամենայ քաղաքական, ընկերային գետնի վրայ, գէթ մշակութային հողի վրա՞յ ալ կարելի չէ։

Այնքան ատեն որ մեր մշակութային զանազան ճիւղերը (գրականութիւն, արուեստ, ընկերային գիտութիւն) եսասէր անհատականութեան մը որսը պիտի մնան, այնքան ատեն որ արուեստագէտը կամ մտաւորականը պիտի մնայ ինքնուս մը եւ կամ հին, զառամած մտայնութեան մը ճանճրայոյս աշակերտը, ցորչափ ընկերային, հաւաքական ըմբռնումով ընթացող գրական միութիւններ, իրենց անունին արժանի մատենադարաններ ու լսարաններ գոյութիւն պիտի չունենան, մշակութային պայծառութիւնը՝ փառաւոր ժամանակներու այդ յայտարարը՝ պիտի չկրնայ վերահաստատուիլ։

Խմբակներու յորդութիւնը, պէսպիսութիւնը աղճատեցին ազգային բառին իմաստն ու տարողութիւնը։ Կ'արժէ որ մեզմէ ամէն մէկը անդրադառնայ ասոր։ Հակառակ չենք որ իւրաքանչիւր խմբակ իր յարմար դատած ուղղութեամբ ընթանայ նոյն նպատակին, բայց խաչաձեւումներն ու հրմշտուկները իրար կը խափանեն, եւ երկու կողմին համար ալ վնասակար են։

«Ամէն ճամբայ Հռոմ կը տանի» խօսքը գրական արժէքէ զուրկ է եւ չի պատշաճիր ներկայ վազքի դարուն։ Ընտրել, ճամբայ ինկնալը չի բաւեր․ այլ խնդիր է թէ ի՛նչ կերպով պիտի քալես այդ ճամբէն,— առանձի՞ն թէ հաւաքաբար, ուղի՞ղ թէ զիկզակելով, ձեռնապա՞տ թէ ձեռնածալ։ Ասոնք կարեւոր են, եւ մեծ նշանակութիւն ունին ճամբուն ծայրը հասնելու։

«Ամէն ճամբայ Հռոմ կը տանի» խօսքը չի նշանակեր թէ ամէն ճամբայ ինքնին կրնայ Հռոմ հասնիլ։ Հետեւաբար անիմաստ է, ու միմիայն անկարգութիւններ սքօղելու կրնայ ծառայել։

Շատ մը օրինակներէն հատ մը։

Երբեմն դասախօսութիւններ կը ծանուցուին որոնք շատ անգամ այդ անունը չեն արդարացներ։ Դասախօսութիւն բառը՝ դասընթացք մը կ'ենթադրէ ուր բան մը սորվելու կ'երթաս․ անընդհատ, չարայար աշխատանքի մը գաղափարը կուտայ։ Ժամանակին, ժամանակէն առաջ ընտրուած ներհուն անձ մը, որոշ նիւթով, եւ տէր՝ իր նիւթին, կ'ընէ իր դասախօսութիւնը որ, եթէ կարելի ըլլայ հրատարակութեան կը տրուի, որպէսզի բացականերն ալ ընթերցումով օգտուին․ այսպէսով բան մըն ալ կը մնայ։ Եթէ այսպէս ըլլայ, շատ բարի․ բայց յաճախ այդպէս չըլլար։ Մէկը երկարապատում ուսումնասիրութիւն մը գրած է ու կը կարդայ, կրցածին չափ արագ, որովհետեւ իրմէ զատ ուրիշներ ալ կան դեռ։ Հակառակ ասոր, ընթերցումն իսկ երկար կը տեւէ, այնպէս որ լաւագոյն տրամադրութեամբ օժտուած ներկաներն իսկ յուսախաբ կ'ըլլան։ Կամ թէ հռետորական փորձեր է որ տեղի կ'ունենան, եւ ունկնդիրները, որոնք ասոր համար չեն եկած, մեծ դժուարութեամբ կը հետեւին։ Լուսաբանութիւն ալ տեղի չունենար, եւ արդիւնքը կ'ըլլայ բազում ողաչու բաներ։

Ասոնք դասախօսութիւն չեն։ Ուրեմն, կամ այն է որ բանախօսութիւն է տեղի ունեցածը, որոշ դասընթացքով (cours), ներհուն խօսողով եւ կամ, որոշ մթնոլորտի մէջ, ինքնազարգացման փորձ, բեմբասացութեան վարժութիւն։

Չեմ ըսեր թէ երկրորդ ձեւը իր օգուտը չունի, անշուշտ թէ ունի․ բայց զանազանել մը պէտք եղաւ։

Պիտի բացատրեմ թէ ինչո՛ւ։

ԱՐԱՄԱԶԴԻ

ՀԱՅ ԲՈԼՇԵՒԻԿԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բ.

Այս բաներուն համար, այսինքն Միջազգայինի վարած քաղաքականութեան հետեւանքով, տեղ տեղ կազմուեցան ընդդիմադիր խմբակցութիւններ որոնց ծրագիրը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ Գ․ Միջազգայինի նախկին պլատֆորմը։ Այս ընդդիմադիր խմբակցութիւնները՝ կը դատապարտեն ստալինեան դիկտատուրան, կը պայքարին զինապաշտութեան դէմ, դասակարգային պայքարը դաւաճանուած կը գտնեն, եւ կ'ըսեն որ քաղքենի կարգուսարքի մէջ կարելի չէ ազգային պաշտպանութեան մասին խօսիլ, ինչպէս կ'ըսէր ինքը Լենին, եւ որուն հակառակն է որ կը տեսնենք Ֆրանսայի մէջ եւ այլուր։ Ամէն տեղ համայնավարները ուժ կուտան իրենց երկրի պաշտպանութեան, մինչդեռ առաջ հակառակը կ'ընէին։ Կարելի չէ գրել այստեղ ինչ որ կ'ընեն ներկայիս եւ որ անցեալին մահացու մեղքեր էին։

Այս ըսելով հանդերձ, արդարացնել չեմ ուզեր մէկ կողմը կամ միւսը։

Գալով հայկական կեանքին, կը խորհիմ որ շատ օրինակներ ունինք առնելիք ուրիշներու նայելով։ Ինչո՞ւ համար մենք եւս նկատի չենք առներ մեր ազգային շահերը։ Ֆրանսացիները, Շառլ Մոռասէն մինչեւ Թորէզ մէկ կարծիք ունին արտաքին ճակատի վրայ, թէ առաջինը եւ թէ վերջինը մէկ դիրք ունին Գերմանիոյ հանդէպ,— իրենց թշնամին՝ երէկուան եւ վաղուան։ Ոչ մէկ մարդ այս երկրի մէջ տրամադիր է թիզ մը հող տալու ուրիշին։ Ֆրանսացիները մեզի չեն նմանիր։ Անոնք ազգային շահերը պաշտպանելու տեսակէտէն իրարու հետ մրցումի կ'ելլեն, թէեւ իրենց կամքը, աւելի ճիշդը՝ հետապնդած նպատակը նոյնն է։ Անոնց իրարու դէմ մղած պայքարը անուշ պայքար է, մէկը միւսին դէմ կ'ելլէ ըսելով թէ ես քեզմէ լաւ կը պաշտպանեմ ազգային շահերը, բայց հիմնական մեծ պայքար չունին գրեթէ։ Ինչո՞ւ մեր մէջ եւս նոյն տեսակ ներդաշնակութիւն եւ նախանձախնդրութիւն չըլլայ, ազգային շահերը պաշտպանելու տեսակէտէն։ Ինչո՞ւ գոնէ արտասահմանի մէջ հայ համայնավարները չեն ուզեր ճանչնալ մեր դատը Թուրքիոյ դէմ, եւ դատ չունինք կ'ըսեն միշտ։ Մի՞թէ որ Ֆրանսացիներէն օրինակ չեն առած մինչեւ հիմա։ Ո՞ր մէկ անկեղծ ֆրանսացի համայնավարը եթէ մտիկ ընէ մեր ցաւերը, չընդվզիր եւ արդարացի չի գտներ մեր հողային պահանջները Թուրքիոյ դէմ։ Ինչո՞ւ մէկ դիրք չունինք Սանճաքի խնդրին մէջ, համայնավարէն մինչեւ Դաշնակցականը։

Հայաստանի ժողովուրդի մասին չէ խօսքս, գիտենք որ ան չի կրնար տարբեր դիրք բռնել։ Կապուած է այդ ժողովուրդին բերանը, եթէ ոչ, անկասկած իր խօսքը պիտի ըսէր այսօր։ Կարելի է ներել Հայաստանի ժողովուրդին, բայց արտասահմանի ազատ կարգերու մէջ ապրող Հայերը, մանաւանդ համայնավարները որոնք դժբախտութիւնը չեն ունեցած կաշկանդուելու խորհրդային քաղաքացիներու պէս, ինչո՞ւ չեն ուզեր հետապնդել ազգային նուիրական շահերը— ինչո՞ւ վերջապէս չեն ուզեր քով քովի գալ, մտածել, բան մը խորհիլ, ճար մը ընել եւայլն, եւ իրարու դէմ կուռի կ'ելլեն, մէկը միւսին ըսածը կը հերքէ, ուրիշ մըն ալ հրապարակ կուգայ Երեւանի դէպքերը, դնդակահարութիւնները եւ ոճիրները ծափահարելու։ Իսկ մեր Հօկերը իրար սեւցնելու մրցում կը կատարեն։

«Ակօս»ի մէջ (9 Յուլիս) Հօկի «լուծարք»ը մասի փաթթոց եղած է իրար նախատելու, հայհոյելու եւ վարկաբեկելու։ «Ակօսական»ները խանդավառուած էին Խանջեանի, Ս․ Տէր Գաբրիէլեանի եւ մեր երկրի լաւագոյն մտաւորականներու սպանութենէն, մէջն ըլլալով Ալազանը որ իրենց դատը պաշտպանած էր անցեալին, երբ Փարիզ եկած էր համագումարի մը։ Իսկ լուծուած Հօկի Կեդր․ Վարչութիւնը ինքզինքը սթալինեան ձեւացնելու եւ կասկածի տեղի չտալու համար, «Ակօսական»ներուն պէս, դաւաճան կ'անուանէ Դանուշ Շահվէրտեանը եւ ուրիշներ։ Փոխանակ իրարու քով գալու եւ եղած ամարդի ոճիրին համար ցաւելու եւ պատճառները փնտռելու, եղած չեղածը կը ծափահարեն, որովհետեւ այդ գացող զոհերը պատճառ եղած են եղեր, Ներգաղթի, Հօկերու իրարանցումին, եւ Հայաստանի ժողովուրդի դժբախտութեան (տես «Ակօս 9 Յուլիս, 1938, եւ Հօկի Կեդրոնի շրջաբերականները), մեղադրանք մը՝ որուն վրայ եփած հաւերը անգամ պիտի ծիծաղէին։

Հարց կուտամ համայնավարներու, — Այդ սպաննուածնե՞րն էին որ Ներգաղթը կ'որոշէին, թէ ոչ Մոսկուան։ Ներգաղթողներուն վիզան ո՞րտեղէն եկաւ։ Կը յիշեմ Դ․ Շահվերդեանի հետ ունեցած տեսակցութիւնս մէկ երկու ընկերներով։ Կը հարցնէինք թէ վերջապէս ե՞րբ պիտի մեկնի կարաւանը, յապաղումէն գանգատելով։ Շահվերդեան ըսաւ մեզի,— Կը սպասեմ որ խորհրդային դեսպանը ինծի տեղեկացնէ վիզաներու կարգադրութիւնը, որովհետեւ ներկայիս բոլոր թուղթերը Մոսկուա կը գտնուին»։ Ո՞վ չիգիտեր որ Հայաստանի մէջ տերեւ չի շարժիր առանց Մոսկուայի հաւանութեան։ Հաւատացող կա՞յ թէ Գրիգոր Յարութիւնեանի օրով արտասահմանի աշխատաւորութեան եւ Հայաստանի հետ կապերը աւելի պիտի սերտանան։ Ասկէ վերջ բողոքող Հօկե՞րը իրենք զիրենք լսելի պիտի դարձնեն թէ Կեդրոնի (Փարիզի) «տրոցկիստները»։

Նոյն հարցը կարելի է տալ նաեւ Կեդրոնական նախկին Վարչութեան։ Նայինք շատ մեծ տարբերութիւններ պիտի ըլլա՞ն «ստալինիստ» Յարութիւնեանի օրով։ Մօտիկ ապագան կը ցուցնէ։ Ո՞ր Հայն է որ չուզեր տեսնել Հայաստանի եւ արտասահմանի սերտ գործակցութիւնը, ներգաղթի եւ կամ զանազան խնդիրներու շուրջ։ Եւ սակայն․․․

Մինչեւ որ համայնավարները վերջապէս չշտկեն իրենց բաժանումի քաղաքականութիւնը, չազատին եղբայր եղբօր ծուռ նայելու ախտէն, կարելի պիտի չըլլայ ներդաշնակ համազգային քաղաքականութիւն մը եւ գործունէութիւն մը։

Կը յիշեմ երբ «հակադաշնակ» կոմիտէ մը կար Լիոնի մէջ, ինչե՛ր չէինք ընէր, խռովութիւններու դուռ բանալու համար։ Քանի քանի անգամներ Դաշնակցութիւնը իբրեւ «ֆաշիստ» ներկայացուցած ենք Ֆրանսացիներուն եւ զանոնք գրգռած Դաշնակցութեան դէմ։ Կը յիշեմ նաեւ այն օրը երբ Ա․ Խատիսեան Լիոն եկած էր բանախօսելու։ Քանի մը Հայեր գացին ֆրանսացի կոմունիստները տեսան եւ ըսին թէ արքայական եւ կծու ֆաշիստ Դաշնակներ Գ․ Թաղապետարանի սրահը եկած են ցոյց ընելու։ Այս լուրով Ֆրանսացիները կոչեր եւ թռուցիկներ հանեցին (միշտ Հայերու առաջարկին վրայ) եւ ժողովուրդը փողոցը ցոյցի հրաւիրեցին։ Այդ օրը ոստիկանութիւնը կարգապահութեան հսկելու համար քանի մը տասնեակ ոստիկան դրկած էր Թաղապետարանին առջեւ, եւ քիչ մնաց արիւնալի դէպքեր ծագէին, եթէ ցուցարարները չփախչէին ոստիկանութեան յարձակումի պահուն։

Քանի անգամներ Լիոնի ֆրանսական կոմունիստ շաբաթաթերթին մէջ հակադաշնակցական յօդուածներ լոյս տեսան, եւ ինչո՛ւ ծածկեմ, ես ինքս անգամ մը յօդուած գրեցի վերոյիշեալ շաբաթաթերթին մէջ, ուր կը բողոքէի ֆրանսացի ընկերվարականներու ներկայութեան դէմ։ Դաշնակցական հանդէսի մը մէջ այդ ժէսթը ընկերվարականներու, անյարմար կը գտնէի սոցիալիստ եւ կոմունիստ համագործակցութեան տեսակէտէն։

Որքա՛ն կը ցաւիմ այդ սխալներուս վրայ։ Թող ներուի ինծի, որովհետեւ այդ ժամանակ հազիւ 21 տարեկան կայի եւ երիտասարդի անփորձութեամբ մեր ժողովուրդի բաժանման կ'աշխատէի եղեր։ Գրեցի նաեւ հայ համայնավար շաբաթաթերթերու մէջ կարգ մը հակադաշնակցական յօդուածներ «Արշաւ»ի, «Զանգու»ի եւ «Կայծեր»ու մէջ (Լիոն)։ Այս վերջինին ալ «Կեդր․ գոլլեկիա»ի անդամ էի։

Վերջապէս Հայերս իրար միացնող ճամբուն չէի ծառայեր։ Մեր երիտասարդ սրտերու մէջ առաջին օրէն իսկ կիրք եւ ատելութիւն սորվեցուցած են, ըսելով թէ սա պուրժուազին պաշտպանն է, միւսը եկեղեցին եւն.։ Հիմա կը հասկնամ որ այդ բոլորը սուտ ու չինծու խօսքեր են, Հայութիւնը հարիւրին 90 աշխատաւոր ժողովուրդ է, իսկ Դաշնակցութեան ղեկավարներուն մէջ մէկ հատիկ խոշոր պուրժուա չկայ։ Երբ պուրժուազի չկայ, ինչպէ՞ս պուրժուական գաղափարներ մուտք պիտի գործեն իր մէջ։ Պուրժուազին ինքն է որ իր գոյութիւնը պաշտպանելու համար կը կազմակերպուի ու կը պայքարի իր ուժերով, իր վրայ սպառնացող հոսանքին դէմ։ Ունի՞նք մենք մեծ պուրժուազի մը ներկայիս։ Ո՛չ, եթէ ունենայինք եւ այդ պուրժուազիի շահերը վտանգուած ըլլային, տրամաբանական պիտի ըլլար որ ան ինքզինքը պաշտպանել փորձէր, բայց երբ չկայ մէկը, միւսը արդէն չըլլար, քանի որ այդ շարժումը աւելի ինքնապաշտպանութեան ձեւով կ'ըլլայ։

Մէկ խօսքով, մեր մէջ ֆաշիզմ չկայ, սուտ են բոլոր այդ առասպելները։ Չկայ եւ թրոցկիստ։ «Թրոցկիստ» բառը Հայաստանի մէջ թէ հոս իրար սեւցնելու ծառայած է համայնավարներու մէջ։ Ինչե՛ր չեն եղած Դաշնակցութիւնը քայքայելու համար։ Նոյնիսկ դրամը մուտք գործած է այդ պայքարին մէջ։ Կը յիշեմ նաեւ Յակոբ Տարօնացիի (Մշեցի) մեզի տուած գաղտնիքը իր կատարած «միսիա»յի շուրջ։ Կը պատմէր որ խորհրդային դեսպանատունը իրեն մեծ գումար մը տրամադրած էր որ ժամանակին «Մարտկոցականներու» տայ, եւ այդ դերը կատարած եմ կ'ըսէր «պարկեշտութեամբ», միայն գումարին ճիշդ քանի ֆրանք ըլլալը չեմ յիշեր։ Ամէն պարագայի մէջ տասնեակ հազարներով կը խօսէր։ Յակոբ Տարօնացին որ այժմ Հայաստան է, լսած եմ որ չեկիստ է ներկայիս։ (ԽՄԲ․— Աքսորուած է Սիպերիա եւ կինն ալ սեւ թշուառութեան մատնուած)։

ՅԱԿՈԲ ՔԱՓՈՒՍՈՒԶԵԱՆ

ՄԻ ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԵՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ․— Կը թուի թէ կայ սա երկու բայերուն միջեւ — կանդել, վկանդել (կապկպել, յաղթել, կապել), որոնցմէ անկաշկանդ, անվկանդ։ Երկրորդը շատ քիչ կը գործածուի, այնպէս որ կրնայ օր մը բոլորովին աներեւոյթ ըլլալ, հին գրականի մէջ անուն ու համբաւ ունեցող կարգ մը բառերու նման, որոնք աներկրայ օգտակար կրնային ըլլալ։ Այս առթիւ կարելի է հպիլ այն հարցումին, թէ հին գրական բառերու վերադարձը եւ, ի հարկին, անոնց գործածութիւնը պիտանի՞ է արդեօք ի մասին լեզուին ճոխութեանց.— Բնականաբար այո։ Երբ այդպիսի բառերու ընտրութեան եւ ընդունելութեան յարմար է գետինը։ Եւ այս պարագան փորձով կը ճշդուի օտար գրական գործերու թարգմանութեամբ, զանազան իմաստասիրական, քերթողական, ուսողական նիւթերու մշակութեամբ։ Բառերը գաղափարի արտայայտիչներ են։ Չէ՞ որ մեր նախնի գրականութեան մէջ արդէն այս մեթոտը կիրարկուած է։ Ե․ Դարու արտագրութիւններուն ճոխութիւնն ու պէսպիսութիւնը կը վկայեն այդ մեթոտին կիրարկումին առաւելութիւնները։ Ճիշդ տեղին զարնելու պատկան միջոցներ պէտք է ունենալ։ Միջոցները բառերն ու ասութիւններն են, որ կը ճոխացնեն նիւթը։ Յունական եւ լատինական բարբառներուն փարթամութենէն օգտուեցաւ Հայ լեզուն առաջին քրիստոնէական դարերուն։ Միջին դարերուն սկիզբէն արդէն արաբական - պարսկական գրականութիւնը իր մթերքին դուռը լայն բացաւ։ Պարսկականը անկէց աւելի կանուխ բնական էր մեզի։ Իսկ — միշտ ամփոփելով կամ լայն գիծեր միայն գործածելով—օտար նոր ազգերու հետ մեր ազգային - քաղաքական յարաբերութիւնները լեզուական մօտաւորութիւն եւ ազդեցութիւն տարածեցին, քարոզեցին։ Երեւոյթ մը՝ որ կը շարունակէ ամէն ատեն երբ առիթը կը ներկայանայ, ինչպէս ներկայիս։ Վերջին հինգ դարերուն՝ մեր թափառական վիճակը, զանազան տիրող ցեղերու մէջ մեր հպատակի եւ կամակատարի յաճախ տխուր դերը պիտի առաջնորդէին ուրիշ լեզուներու մեր լեզուին վրայ խորապէս ազդեցութիւն

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (134)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY
Trans : J. M.

Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ
Թարգմ․ Ժ․ Մ․

Սուլթին զգուշութեամբ գլուխը վեր հանեց․ գնդակահարութիւնը դադրած էր յանկարծ։

— Զինուորները նաւակ մը ճարեր են եւ մեզ կը հետապնդեն հիմա․․․

— Կրնա՞նք իրենցմէ առաջ գրօսանաւը հասնիլ, հարցուց Տայանա։

— Ինչո՞ւ չէ․․․ ցուրկին լոյսը կը տեսնուի արդէն․․․ Փիթըր, աւելի աջ դարձուր․․․

Փիթըր սպասեց որ իր բարեկամը իրեն ցոյց տար շոգեմակոյկին ուղղութիւնը։ Այնքան ընկճուած էր Թանիային նման երիտասարդ, ուրախ-զուարթ ու գեղեցիկ աղջիկ մը կորսնցուցած ըլլալուն համար որ անկարող էր իր միտքը ամփոփելու։ Սուլթին սկսաւ արագօրէն հաշիւ մը ընել։ Եթէ զինուորները յաջողէին գրօսանաւուն մօտենալ իրենցմէ առաջ, իշխանը վրայ պիտի հասնէր իր Լազերու պահակախումբով։ Տայանան, Փիթըր ու ինքը պիտի ձերբակալուէին եւ նորէն ցամաք տարուելով խժդժօրէն պիտի սպաննուէին։ Եթէ նոյնիսկ Սըր Ֆրէնսիս Քէվըրնիշը գրօսանաւուն վրայ ըլլար տակաւին, դարձեալ անհաւանական էր որ կարենար պաշտպանել զիրենք իշխանին կատաղութենէն՝ հակառակ բրիտանական դեսպանը ըլլալու իր հանգամանքին։ Ամէն պարագայի մէջ, թերեւս կարելի պիտի ըլլար Տայանան պահել, եթէ մէկ, երկու վայրկեան կանուխ հասնէին։

Լազերը սկսան կրակել․ Տայանա վախէն աչքերը փակեց․ Սուլթին կը հայհոյէր։ Վայնասուն մըն է լսեցին իրենց շուրջը, նաւուն յետսակողմէն։ Փիթըր գնդակ մը արձակեց ու դարձեալ վար ծռեցաւ, երբ արդէն մութին մէջէն իրենց դիմացը կը բարձրանար գրօսանաւուն ուրուագիծը։ Շոգեմակոյկին ուղղութիւնը փոխեց անմիջապէս ու մեքենան գոցեց։ Գնդակները կը տեղային անընդհատ․ լուսինը անյայտացեր էր․ սեւ խաւար էր իրենց չորս դին։ Շոգեմակոյկը շրջան մը ըրաւ հոսանքին դէմ եւ մօտեցաւ գրօսանաւուն կողերուն։ Հասեր էին սանդուղին ճիշդ առջեւը․ Սուլթին Տայանային ձեռքէն բռնելով վեր բարձրացուցեր էր․ Փիթըր ամուր կառչեր էր պարանին։

— Ցատկեցէ՛ք, շո՛ւտ, պոռաց Փիթըր։

Սուլթին ու Տայանան դուրս նետուեցան ու սանդուղին վրայ սահելով ինկան։

Շոգեմակոյկը հոսանքէն տարուելով հետզհետէ բաժնուեցաւ գրօսանաւէն։ Փիթըր հազիւ ժամանակ ունեցաւ սանդուխին պարանին կառչելու, ոտքերը ջուրերուն մէջ թաղուեցան պահ մը, բայց Սուլթին շուտով օգնութեան հասաւ եւ անոր թեւէն բռնելով վեր քաշեց։

Տայանա սանդուղէն կը բարձրանար հիմա։

— Դուն Տայանային ետեւէն գնա, հրամայեց Սուլթին, ըսէ որ վար իջեցնեն զայն ու գաղտնի տեղ մը պահեն․․․

Յետոյ ատրճանակը դուրս հանեց։

Ալիի նաւակը արդէն մօտեցած էր գրօսանաւուն․ բազմութիւն մը կար անոր մէջ։ Մէկը թեւը երկնցուց ու սանդուղէն բռնեց․ Սուլթին ապտակ մը տուաւ անոր։ Եթէ կարենար իշխանը սատկեցնել, Սըր Ֆրէնսիսն ու Սըր Ճորճը կրնային թերեւս վախցնել անոր հետեւորդները։ Սակայն դժբախտաբար մութին մէջէն չկրցաւ զանազանել Ալին։ Ուրեմն իր գնդակները տեղացուց նաւակին մէջ լեցուած բազմութեան վրայ։ Իր ականջին հասաւ վիրաւորուած մէկու մը հառաչանքը․ վայրկեան մը ետքը զինուոր մը կառչած էր իր ոտքին ու կը քաշէր, ուրիշ մը սանդուղին վրայ կը ցատկէր։ Ուժգնօրէն սրունքը թօթուեց, մարդը անդին հրելու համար ու սկսաւ սանդուխներէն վեր վազել։ Երբ կամրջակին վրայ հասաւ, մարդիկ աջ ու ձախ կը վազվզէին, իսկ զբօսանաւուն ազդարար սուլիչը կամրջակ կը հրաւիրէր բոլոր նաւաստիները։

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ, կը գոռար նաւապետը։

Բայց յանկարծ այս վերջինը նշմարեց Տայանան։

— Աստուծոյ սիրոյն, Տայանան վար տարէք, աղաչեց Սուլթին շնչասպառ։

Հետապնդողները կամրջակ հասած էին։ Սուլթին իրեն դարձաւ ու տեսաւ որ անոնց գլուխը անցած էր իշխանը։

Սարսափելի էր անոր արտայայտութիւնը։ Դէմքը արիւնլուայ վիճակի մէջ էր, քիթը կոտրած Սուլթինի բռունցքին հարուածին տակ, տակաւին արիւն կը վազէր իր բերնէն, իսկ առջեւի երկու ակռաները ինկեր էին։ Դիւային կայծ մը կար անոր աչքերուն խորը։

Ալի յանկարծ խենթեցած գայլի մը վայրագութեամբ Սուլթինին վրայ խոյացաւ․ երկուքը իրարու փաթթուած վար ինկան։ Չորս Լազ զինուորները, ոստիկան Սէրվէթն ու Ներքիմին հետեւորդներէն մէկը, մօտեցան իրենց՝ զինքը սպաննելու դիտաւորութեամբ, բայց չկրցան գնդակ արձակել, վախնալով որ կրնային վիրաւորել իշխանը։ Փիթըրն ու նաւաստիները կ'աշխատէին Տայանան հեռացնել, սակայն աղջիկը կը դիմադրէր անոնց, որովհետեւ չէր ուզեր իր սիրահարին քովէն բաժնուիլ։

Յանկարծ դուռ մը բացուեցաւ ու խումբ մը մարդիկ դուրս ելան։

— Օ՜հ, հայրի՛կ, հայրի՛կ, ճչաց աղջիկը, օգնութիւն․․․

Սըր Ճորճ կ'ընկերանար բրիտանական դեսպանին․ իրենց շուրջը կը գտնուէին անծանօթ անձեր՝ բոլորն ալ համազգեստաւոր․ բայց քիչ մը անդին կեցած էր նիհարակազմ ու մազոտ արտայայտութեամբ մէկը՝ երեկոյեան անթերի տարազով։

Նաւաստիները հետզհետէ հեռացան․ հրաման մը արձակուեցաւ կամրջակին վրայ։ Ներկաները իրենց ուշադրութիւնը լարեցին եւ Սուլթինի ականջին հասաւ փսփսուք մը, որ շրջան կ'ընէր բերնէ բերան։

(Շար.)

...ընկնելու հետեւանքին: Անժխտելի է թէ մեր լեզուն երբեմն մեծապէս ...աւելցուց քաղաքական անկումէն, որուն ...քան անողորմաբար ենթարկուած ...մէջ դարերով եւ, իբրեւ աւելի մեծ ...մատահնութիւն, այն՝ որ մէկ ցեղի, ...մէկ լեզուի պատկանող ազգին զաւակները տարբեր ցեղերու քաղաքական ...եւ լեզուական ազդեցութեան ստորա-...դրուած: Բայց դիմացանք, խիերջոյ ...յաղթեցինք այսօրուան օրը հասնելով...: ...մանակէտէն կարելի է պարզապէս ...ալ ի վեր հանել — այն՝ թէ նիւ-...թական, բարոյական քայքայումը, ...քաղաքական փլուզումին, ...չափ չքամեց մեր կեն-...սունակութեան հոյլը: Ցեղոյ, ազգային ...ինքնամփոփութեան զգացումը, ...կրօնքի եւ այլասարաս կրօնա-...զգեցութիւններու ուժգնութեան ...չընկճուեցաւ մեր մէջ, տոկաց ...մեր ցեղը, որ կրցաւ նաեւ ջրը-...փրկել մեր լեզուն, եւ սափ-...արդիւնք մեր ոչ - ճկունութեան: ...ալ, աղնուական լրջութեան խոր ...Հայկեան աւանդութեան այս ...յատկանիշը, հայ ոամի - ...հայ ազնուականին վրայ ըստ ա-...երեւցած, ձուլումէ, օտարա-...պահպանեց մեզ: Եւ մի մոռ-...նաք, թողք, որ փրկարար այս գործին ...անխուսափելի պայմանը հանդիսացաւ ...լեզուն եւ մտաւորական առաջնորդու-...թիւնը, ըլլայ կրօնական, ըլլայ զուտ ...աշխարհական հանդամանքով:

Այս ճառօրէն հայեցողութեան նպա-...տակը այն՝ թէ ուր որ ապրեցանք, ...պահպանելով հանդերձ մեր հին մտա-...ւորական անցեալին աղերսներն ու հր-...մայքը, հետեւեցանք այն կեդրոն-...ներուն գրական շարժումին, թափան-...ցելով անոնց լեզուին, անոնց ...հանճարներուն, ոչ թէ միայն առան-...ձինն անհատապէս, այլ — հայկական ...ժողովուրդին եւ իրերասիրութեան ...իբրեւ ապացոյց — մեր անտարբեր ու ...յառաջդիմելու պայմաններէն զուրկ ...սերունդին զաւակները անմասն չձգե-...լու համար շարժումէն, հայ լեզուով ...կը թարգմանէինք լաւագոյնը, օգտա-...կարագոյնը զոր կը տեսնէինք այլալե-...զի միջավայրերու մէջ: Այսպէս, որ-...պէսզի մեր տեսութիւնը արագ ըլլայ ...եւ բովանդակիչ, եւ մեր գաստրանը, ...իբրեւ բարձրէն դիտող թռչուն մը, ...գաղափար կազմէ ընդհանուրին վրայ, ...ըսենք թէ ըլլայ Ռուսիոյ, ըլլայ Թուր-...քիոյ մեր ապրած միջավայրերուն ...մէջ, զուտ հայկական գրականութեան ...սօտայն մը կը հիւսուէր: Պատիւ եւ ...խոր յիշատակ այդ անմահ մտաւորա-...կաններուն, որոնց մարդանքը մինչեւ ...այսօր իսկ կը ջրդեղէ մեր ջիղերը, եւ ...մեր խոհէյլին, անոնց արթնցուցած ի-...տէալին պաշտամունքը տարբեր կեր-...պով պիտի հանէր մեզ համաշխարհա-...յին թատերաբեմին վրայ հողամասե-...րու երկար գօտիի մը շարքին մինչեւ ...ստորոտը Մասիսին՝ երբ յանկարծ ...հոր բախտը կամ, աւելի ճիշդ, չարերը ...դարձեալ այլապէս տնօրինեցին... ...առժամապէս:

ՏԱՐԱԶ

** Ճշմարիտ բարեկամ մը ի հարկին կը ճանչցուի:

** Նպատակը մի վախցներ, ա-...րիւծ կը ճանչցուի:

** Մայրը տես՝ աղջիկը առ, եզերքը տես՝ կտաւը առ:

** Ներկարարին հարցուցեր են՝ «ո՞ր գոյնը կը սիրես». «ոսկի եւ արծաթ գոյները», պատասխաներ է:

Հ. Մ. Ը. Մ.

Արծիւներու բանակումը

ՆԻՍ (Յառաջ). — Այս տարի Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Շրջանային Վարչութիւնը իր սկաուտներով, արենոյշներով եւ գայլիկներով վրանները լարած է Նիսի ծովահայեաց գեղեցկատեսիլ բլուրներէն մէկուն գագաթին վրայ (Château de Nice), ուր չոճիներու կազդուրիչ բուրումին մէջ, մեր հայորդիները թխացած են արդէն, բարկ արեւի մը կենսատու ճառագայթներուն տակ:

Իրապէս, ինչ գեղեցիկ է, տարին մէկ անգամ, գրեթէ մէկ ամսուան համար, քաշուիլ բնութեան ծոցը, առանձնանալ այս բարձրութեան վրայ, գտնուիլ քաղաքին մէջ եւ թէ հեռուն, ապրիլ տեսակ մը նախնական կեանքը մեր հայրերուն եւ հերոսներուն — քընանալ չարքաշօրէն՝ գետնի վրայ — ունենալ քարը իբրեւ բարձ այդ երիտասարդ խանդավառ գլուխներուն:

Նիսի քաղաքապետարանի բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն եւ միեւնոյն ատեն Քօթ տ'Ազիւրի սկաուտական տեսուչ Պ. Ժիրօտանօ, ծանօթ մեր տղաներուն եւ համակիր Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն, աշխատանք չէ խնայած ապահովելու մեր տղոց համար հմայիչ վայր մը, իբրեւ բանակավայր:

Հոս են Փարիզի եւ շրջանի սկաուտներէն, արենոյշներէն եւ գայլիկներէն զատ Վիէնի (Իզէր) երկու խմբակները (Արծիւ եւ Առիւծ), առաջնորդութեամբ իրենց վարչական նախագահին՝ Հ. Կ. Տէրմոյեանի:

Մեր տղաքը կ'ապրին զինուորական կարգապահութեամբ: Կը հոգան իրենց ամենօրեայ պէտքերը կը մարզուին սկաուտական զխեղիքներու մէջ: Հոս է որ ամէն առաւօտ, հանդիսաւորապէս կայմին վրայէն կը սլանայ դէպի վեր, կապոյտ երկինքը՝ եռագոյնը դիրկընդխառն Ֆրանսական հետ, եւ միեւնոյն մտամփոփ արարողութեամբ վայրէջքը կը կատարուի երեկոյեան, երբ արեւը կ'երթայ հանգչիլ սարերու ետին:

Իսկ ընթրիքէն վերջ, լուսնի արծաթեայ շողերուն եւ կամ աստեղազարդ երկինքի մը տակ սկաուտները բոլորաձեւ նստած, ուրախութեան նիստ ունին: Մէկէն բոլորը կը թնդայ երգերու, արտասանութեանց եւ «հուռա»ներու արձագանգին տակ, եւ այսպէս կը տեւէ մինչեւ որ յոգնին այդ յարաշարժ բերանները եւ գայ պահը ննջելու եւ հանգչելու: Լռութեան եւ ամփոփումի պահիկ: Վրաններուն տակ կը նշմարուին երերուն եւ պըլպըլուն լոյսեր, որոնց մարելովը եւ հերթապահին ազդանշանին վրայ անդորրութիւնը կուգայ վեհօրէն տիրել մեր փոքրիկ վրանաքաղաքին վրայ մինչեւ արշալոյս:

Հանգչեցէք, Հայորդիներ, դուք սատանդական ցեղի մը թանկագին բեկորներ, խաղաղ ննջեցէք եւ երազեցէք փայլուն օրեր, յուսալից ապագայ մը, պսակը ձեր հայրերուն վըշտաշարչար ճակատներուն:

*** Այսօր, շաբաթ 13 օգոստոս, Տրջ. պետը եղբայր Վազգէն Անդրէասեան, եղբայր Սերովբէ Սերովբեան եւ խմբակներու առաջնորդները ներկայացան Նիսի երեսփոխան - քաղաքապետին՝ Պ. Մէտըսէնի, շնորհակալութիւն յայտնելու բանակավայրին համար, ինչպէս նաեւ հրաւիրելու համար զինքը մեր վրանաքաղաքը: Տեսակցութիւնը անցաւ շատ մտերմիկ եւ նոյնքան սիրալիր: Ստացանք մեր թիւին համաձայն տոմսեր, կարենալ մասնակցելու չքեղ տօնակատարութեանց (Fêtes des Provinces Françaises et Folk - lore international):

** 14 օգոստոս, կիրակի, Վերափոխում, սկաուտները Մատըլէնի հայ մատուռին մէջ ներկայ եղան պատարագին, ուր տեղի ունեցաւ աւանդական խաղօղօրհնէքը եւ մատաղ:

Սկաուտ - թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄ (Մարսէյլ). — Տարին անգամ մը, Հ. Յ. Դ. Սէն Ժէռոմի «Հայաստան» ենթակոմիտէն կը կազմակերպէ հանդէս մը, նուիրուած այս կամ այն հերոսամարտին: Այս տարուան դաշտահանդէսը նուիրուած էր բոլոր հերոսներու յիշատակին, Պ. Վարժապետեանններու օդասուն եւ ծառախիտ ագարակին մէջ:

Հակառակ օրուան խստաշունչ օդին եւ հակառակ արձակուրդի օրերուն, (դաղութին մեծ մասը զանազան վայրեր մեկնած է), դարձեալ հաւատաւոր բազմութիւն մը փութացած էր յարգելու հերոսներու յիշատակը:

Պ. Չէօրէքճեանի «Բամ Փորոտան» նուագէն վերջ, օրուան նախագահ ընկեր Մ. Ասլանեան իր բացման ճառին մէջ շեշտեց. — Եթէ ճիշդ է, որ յեղափոխութեան կայծը հրահրող նախակարապետները եղան Ալիշաններ, Խըրիմեաններ, Րաֆֆիներ, Նալպանտեաններ, ապա նաեւ ճիշդ է եւ ստոյգ, որ Քրիստափորներ, Զաւարեաններ ու Ռոստոմներ եղան անոնց իսկական եւ հարազատ արտայայտիչն ու գործադրողը:

Փա՜ռք մեր հերոս թէ մտաւորական նահատակ սերունդին եւ փառք Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Հանդէսի գեղարուեստական բաժնին իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին շնորհալի երգչուհի Օր. Հէբա Գըմպլեան եւ Պ. Ս. Աւտօեան: Հերոսներու յիշատակին նուիրուած, արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Անուշեան («Սասնոյ հսկային»), ինչպէս նաեւ փոքրիկն Օր. Սանտալեան եւ ուրիշներ:

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ազգին Մարտիրոսեան, որ իր ոգեւորիչ բանախօսութեամբ յիշեց մեր լաւագոյն մարտիկներու կեանքէն դրուագներ, Սասունի, Վասպուրականի, Խանասորի, Սարտարապատի եւ ուրիշ կռիւներէ: Ի վերջոյ եզրակացնելով յայտարարեց. — Մեր յեղափոխականները կրցան մարտնչիլ սուլթանական եւ ցարական բռնակալութեանց դէմ, ժողովուրդին մէջ արթնցնել ազատութեան եւ հայրենիքի գաղափարը: Եթէ ներկայիս անկարելի է տիրանալ մեր լիակատար անկախութեան, պիտի գայ օր մը՝ հայրենակիցներ, եւ խորհրդաւոր միտքն ու բազուկը պիտի յաղթահարեն բոլոր խոչընդոտներուն եւ մենք պիտի տիրանանք մեր մայր հայրենիքին — միացեալ ու անկախ Հայաստանին:

Գեղարուեստական բաժինէն վերջ խումբ խումբ հայրենակիցներ ու ընկերներ հաւաքուած սեղաններու շուրջ կը թնդացնէին ազգային եւ յեղափոխական երգեր: Ընկեր Փոթորիկը մըցանիշը կոտրած էր: Մինչեւ իրիկուան ժամը ութ հայ երգը կը թնդար Փըբանական սարալանջին վրայ:

Թղթակից

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հ. Յ. Դ. Սէնթ Անի «Թաթուլ» խումբը հրապարակային բանախօսութիւն մը սարքած էր օգոստոս 14ի կիրակի օրը: Սէնթ Մարկրիտի ընկերներն ալ ներկայ էին ամբողջ կազմով, քաջալերելու համար քոյր խումբի ընկերները եւ ծանօթանալու փոխադարձաբար, ինչպէս կը թելադրէր «Յառաջ»: Որոշուած ժամուն բոլոր ընկերները ճամբայ ելան դէպի Սէնթ Անն, որ հեռու չէ: Քալելով կէս ժամէն հասանք, ջերմապէս դիմաւորուելով «Թաթուլ» խումբի ընկերներէն:

Քիչ վերջ հասան օրուան բանախօսը, ընդ. Տ. Բաղտասարեան եւ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան: «Թաթուլ» խումբի երիտասարդ ընկերներէն մէկը բանալով հանդէսը, պարզեց այն աշխատանքները որ կատարուած են դպրոցին շէնքը շինելու համար: Շինած են կոկիկ շէնք մը ուր 40էն աւելի պզտիկներ կ'ուսանին մայրենի լեզուն: Ասոնց հաշուելու իրենց աշխատանքը, ծախսած են շուրջ վեց հազար ֆրանք: Եւ դեռ բաւական ալ ծախսի կը կարօտին, ներկայանալի սրահ մը շինելու համար: Վստահ մեր ընկերներու գոհարերութեան վրայ, կը յուսանք թէ մօտերս Սէնթ Անը պիտի դառնէն Մարսէյլի լաւագոյն արուարձաններէն մէկը: Ապրի՜ն «Թաթուլ» խումբի ընկերները որոնք արհամարհելով բոլոր դժուարութիւնները, շինած են փոքրիկ բայց սիրուն դպրոց մը, որ պիտի ծառայէ գաղութի բոլոր պզտիկներուն փրկութեան:

Ընդ. Բաղտասարեան սահուն եւ առինքնող հասկնալի լեզուով մը թելադրեց ուժ տալ դպրոցին, մանուկներու մէջ վառ պահելու համար ազգային ոգին: «Որպէսզի մենք կարողանանք դիմանալ գալիք անակնկալներուն, պէտք է որ ազգովին կազմակերպուած ըլլանք»: Ցետոյ յուսադրեց մեզ, շեշտելով թէ դաշնագիրները յաւիտենական չեն:

Սրահէն բաժնուեցանք աւելի զօրացած ոգով ու ապագայի յոյսով:

Պանդուխտ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 օգոստոս. — «Ապառաժ»ի 6 օգոստոս թիւով հրատարակուած մեր մէկ թղթակցութեան պատասխանելով, «Յառաջ»ի թղթակից «Ունկնդիր» մեր գրութիւնը կը վերագրէ «մաղ մօրուք ճերմկցուցած եւ ուրիշ մաշեցուցած» անձի մը:

Փարատելու համար անհիմն վերագրում մը այդ անձին մասին, պարտք կը նկատեմ ճշդել թէ ակնարկուած թղթակցութիւնը գրուած է «ճերմակ մաղ մօրուք չունեցող» երիտասարդի մը կողմէ, որ Ունկնդիրին կը հարցնէ թէ արդարանալի՞ է ինքնութիւն ճշդել, առանց հաստատապէս ստուգած ըլլալու: Կամ կրնա՞յ քաջութիւնն ունենալ, հրապարակաւ ինքզինքը յայտնելու, որպէսզի իր ձրի նշաւակումին առարկայ անձը գիտնայ թէ՝ որմէ՞ իրաւունք ունի հաշիւ պահանջելու:

Բ. Մ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԿՍԱՆ ՄԱՂԵԼ...

«Ազդակ» ինտնեայ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 օգոստոս).

— «Կ'արժէ քիչ մըն ալ քրքրել Թուրքիոյ ընկերակցութեանց օրէնքը, որովհետեւ անկէ կախուած է Պոլսահայերու ճակատագիրը իբրեւ համայնք, նոյնիսկ իբրեւ Հայ:

Անկէ առաջ դիտողաբար վերլուծեցինք այն կէտը որ համայնքները կը մերկանան բարոյական անձնաւորութեան իրենց հանգամանքէն եւ կը դառնան պարզ ընկերակցութիւններ, ոչ միայն զուրկ սեփական կալուած ունենալու իրաւունքէն, այլեւ ենթակայ ամէն վայրկեան լուծուելու վտանգին: Կը բաւէ որ ոստիկանութիւնը տեղեկագիր տայ թէ չէ յարգուած օրէնքը, կամ թէ քաղաքական կասկածներ ունի:

Թուրք մամուլէն կ'իմանանք թէ նոր օրէնքը արդէն իսկ հաղորդուած է «չահագրգռուողներ»ուն՝ որոնք պարտաւոր են մէկ տարուան ընթացքին (սկսեալ օգոստոս 3էն) «յարմարիլ» անոր տրամադրութեանց:

Ուրեմն մէկ տարի պայմանաժամ կայ, մինչ այդ՝ Աստուած ողորմած է, թերեւս ըսեն կարգ մը բարեմիտներ, որ վարժուած են վտանգը տեսնելու միայն այն ատեն, երբ իրենց աչքը կը խօթուի, այսինքն կը դառնայ անդարմանելի:

Դժբախտաբար, այս թեթեւ սփոփանքն ալ չկայ, քանի որ ոստիկանութիւնը հիմակուընէ սկսած է մաղել ընկերակցութիւնները, ճշդելու համար թէ որո՞նք «յարմար» են եւ որո՞նք «անյարմար»: Եւ հարցարանով մը՝ որուն «Թուամն մասանց»ն անգամ սոսկում կը պատճառէ: Այսպէս, համաձայն «Ճիւմհուրիյէթ»ի (3 օգոստոս 1938) չպիտի թոյլատրուին այն ընկերակցութիւնները, որ՝

1.— «Պետական վարչաձեւին հետ անհաշտ նպատակներ կը սնուցանեն:

2.— Զէն պատշաճիր երկրին անդորրութեան եւ ընդհանուր սովորութեանց եւ բարոյականին:

3.— Կը խանգարեն քաղաքական եւ ազգային միութիւնը:

4.— Կը կռթնին կրօնական, դասակարգային եւ «Թարիքաթ»ի (իսլամական դաւանանքներ) հիմերուն:

5.— Հայրենակիցներու միջեւ բաժանում առաջ կը բերեն:

6.— Ինչ ձեւ եւ անուն ալ ունենան, տեղական նպատակ կը հետապնդեն:

7.— Գերդաստանի, համայնքի, ցեղի, սեռի եւ դասակարգի սկզբունքին վրայ կը հիմնուին:

8.— Գաղտնի կը մնան կամ ծածկեն իրենց բուն նպատակը:

Կարծես բաւական չըլլար այս շարքը, Թուրք թերթը կը ծանուցանէ թէ «օրէնքը կը պարունակէ կարգ մը այլ կալեւոր տրամադրութիւններ», եւ թէ «քննութիւն պիտի կատարուի ներկայիս գոյութիւն ունեցող ընկերակցութեանց մասին եւ օրէնքին տրամադրութեանց համաձայն չեղողներուն գործունէութեան վերջ պիտի տրուի»:

Գուշակ ըլլալու հարկ չկայ, գիտնալու համար թէ հայկական ո եւ է համախմբում, որքան ալ անմեղ ըլլայ նպատակը, չպիտի կրնայ ազատիլ այս չարմաղէն: Զէ՞ որ «հայկական» է, «համայնք»ի մը կը պատկանի, «կը խանգարէ միութիւնը»: Օրինակ՝ պիտի լուծուի «Նոր Շիշլի» Հայ մարմնակրթական միութիւնը, որուն անդամները Հայ են: Ի՞նչ հարկ «մասնաւոր միութեան, երբ անդին կայ ընդհանուրը՝ Թրքականը: Գործելէ պիտի արգիլուին դպրոցական հոգաբարձութիւնները, իբրեւ «համայնք»ի սկըզբունքին վրայ հիմնուած, եւ հետեւաբար «ապօրինի»: Պիտի ջնջուին նոյն իսկ Աղքատախնամները, միշտ նոյն պատճառաբանութեամբ: Արդէն, առանց նոր օրէնքին ալ, այդ խեղճ մարմինները տարիներէ ի վեր կը քշկռտուին պահականոցէ պահականոց եւ դատարանէ դատարան, իբրեւ «առանց արտօնութեան նուէր հաւաքող»: Եւ այնքան խիստ ու յաճախակի դարձաւ խստութիւնը, որ կարգ մը Աղքատախնամներ ստիպուեցան իրենց կապը խզել թաղականութեանց հետ եւ պաշտպանուելու համար «ընկերակցութիւն», այսինքն խումբ մը մարդոց կողմէ հիմնուած միութիւն մը որ պատասխանատու է միայն անդամներուն: Ի՞նչ ընել, երբ պնակին գլուխը կանգնած Տիկին մը կամ նուիրատուին ընկալագիր տանող հաւաքիչը յանկարծ դէմը կը գտնէ ահաւոր ոստիկանը եւ կը ձերբակալուի գողի նման:

Կացութիւնը պարզ է, չէ՞: Եթէ անդին կայ յաւելուածական յօդուած մը որով ներկայիս գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնները բացառաբար կ'արտօնուին տէրը մնալու իրենց կալուածներուն, սադին կան ուրիշ յօդուածներ որ մէկ անգամէն կը չքեցնեն այդ բացառիկ «շնորհ»ը, ոստիկանութեան իրաւունք տալով հիմակուընէ իսկ լուծել օրէնքին չպատշաճող ընկերակցութիւնները: Արդ, մաղը այնքան խիտ է եւ այնքան խնամով կը շարժի, որ դժուար թէ մէկ հատիկ իսկ մարմին կարենայ ազատիլ: Որովհետեւ, եթէ մէկ արգելքէն անցնի, միւսներուն մէջ պիտի բռնուի անխուսափելիօրէն: Եթէ «համայնական» չէ, եթէ «ցեղի» սկզբունքին չի կըռթնիր, շատ դիւրութեամբ կրնայ հակառակ ըլլալ «ազգային (թրքական) միութեան» կամ «բաժանում» առաջ բերել հայրենակիցներու միջեւ: Վերջ ի վերջոյ, ոստիկանութիւնն է որ պիտի կատարէ գնահատումը, իսկ ի՞նչ աւելի դիւրին՝ քան գտնել պատրուակ մը, իրենց բառով՝ գուլփ մը...:

Ինչպէս կը տեսնէք, խնդիրը այլեւս չի վերաբերիր քօմիթէճիական կամ նոյնիսկ «ազգային» գործունէութեան: Նոր ըմբռնումով, «քօմիթէճիութիւն» է նաեւ ոչ միայն թաղականութիւնը, այլեւ բանկալի մէջ մոմի վաճառումը կամ ողորմութեան բաշխումը: Հետեւաբար, պէտք է արմատախիլ ըլլան բոլորը, բոլորը, սկսեալ խեղճուկ թաղականութիւններէն մինչեւ ողորմելի Աղքատախնամները:

Հայ միտքը որ երբեմն աններելի պատրանքներու կ'երթայ՝ ինչ որ «մերձեցում»է ճառելու, թող ի մտի ունենայ այս իրականութիւնը, որ աչք ծակելու չափ կարկառուն եւ մերկապարանոց է...»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԽՃԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Երբ Թալանը այլեւս նոր արդիւնք չէր խոստանար, ջարդը սկսաւ: Կիներ ու աղջիկներ կը բռնաբարէին բացէ ի բաց ամբոխին մէջ: Հէք Հայուհիներուն մերկանդամ մարմինները կը տրորուէին քարերուն մէջտեղուանքը, անոնց սրտակեղեք աղաղակները օդը կը թնդացնէին, մինչեւ որ դաշոյնի հարուած մը, կամ քարով հարուած մը դլխուն, «զար եւ յաւէ՜տ լռեցնէր զանոնք: Եւ բացօթեայ պայծառ երկինքին տակ այս զարհուրելի խրախճանքէն վերջ, հովիտին վրաեւ ցցուած ճաղատ ժայռերուն միջեւ, ամէն կողմ այրող մրկող տաք գետիններուն վրայ, Քիւրտերը սկսան իրենց տանջանարանին բոլոր մասնագիտութիւնը գործադրել: Կը փրցնէին կիներու եղունգները ձեռքի եւ ոտքի մատներէն, կամ հրայրի կտորներով կը զարնէին արիւն կը հանէին, թեւ ու ոտք կը կտրէին, եւ անոք անօգնական իրենց մատնուած հայաբարուորներուն վրայ, շարք շարք փռուած, կը փորձէին ամէն տանջանք, զոր իրենց կրնար ներշնչել արիւնախանձ գազանային բնազդը:

Ծայրատուած դողդոջուն մարմիններ վարը խոր շառաչելով ընթացող գետը կը նետէին:

Կիներ նախ իրենց զաւակները մոլեգին սարսափազդու թափով կը գլորէին, իրենք ալ ցատկելով անոնց ետեւէն, որպէսզի ազատուին սա՛ իրենց աչքերովը տեսած դժոխային չարչարանքներէն, որոնց ենթակաները դէպի երկինք կ'արձակէին ցաւի ու հառաչանքի իրենց մռունչքը: Ժայռերու դէմ կ'արձագանգէին ամէն տեսակ յուսահատական ճիչեր, եւ դարշելի ջարդը չէր վերջանար, շարան շարան զոհեր կային տակաւին, շա՜տ էին շա՜տ...

Նախճիրը շարունակեց մինչեւ որ վերջապէս գիշերը կախեց իր թեւերը, եւ հիմա ա՛լ աւելի աննկարագրելի սաստկութեամբ կը ճչէին բռնաբարուած խելայեղ աղջիկներ եւ կիներ...

Իրենց հակամարդկային արարքին համար կանխամտածութեամբ Քէմախի նեղ կիրճը ընտրած էին, այսուհանդերձ հազարաւոր մարդիկ առանց դաշարի եւ առանց հանդիստ առնելու սպաննել չյաջողեցան: Անպաշտպան մարդոց սպանութիւնն ալ կը յոգնեցնէ, եւ երբ մէկը, նոյնիսկ Քիւրտ մը, տասը քան կին աղջիկ եւ տղայ մորթէ, ան ալ կ'ենթարկուի տեսակ մը բթամտութեան, գազանային, պահարային յագեցումի մը:

Երբ յարձակումը սկսաւ, Սիրանոյշ քանի մը քայլ միայն հեռի էր Լուսափոնա Կրապօվիչէն, եւ անոնց եղնասայլը կը գտնուէր ճիշդ կիրճին եզերքը տեղ մը, որ անկէց վար կը տանի դրեթէ տասը մէթր խորունկ գետին յատակին երկայնքը: Առանց երբեք անդրադառնալու ըրածին, Լուսօվինա Կրապօվիչ քակած էր ծրարները կառքին վրայ հաստատող երկար չուանը, որուն մէկ ծայրը կառքին առանցքին փաթթուած էր, եւ չուանը ձեռքը ցատկեց դէպի Սիրանոյշը, որ անցած դարձածին վրայ սարսափահար գետին նետուած էր:

Իրենց շուրջ կը չչէին Քիւրտերուն ընդակները, որոնց եռեւը եւ առջեւը գունդ գունդ մարդիկ խելակորոյս անձկութեան մէջ, պոռալով կանչելով «օգնութի՜ւն»: Սիրանոյշին գիտէն բռնած, Լուսովինա Կրապօվիչ քաշեց իր բարեկամուհին մինչեւ ճիշդ կիրճին եզրը, անոր մարմինին կապեց չուանին ազատ ծայրը եւ հրեց զայն փոսին վրայէն: Ձեռքերը ճաթռտեցան չուանէն, բայց իր խոր յուզումին մէջ ցաւ չէր զգար: Ձեռքերուն մէջ չուանին թուլնալէն հասկցաւ որ Սիրանոյշ վարը տեղ մը դադար գտած է, եւ առանց իր ըրածին վրայ խորհրդածելու, ինք ալ նոյն բարակ պարանին վըրայէն սահելով իջաւ վարը գետին եզերը: Հոս գտաւ Սիրանոյշը կիսովին ջուրին մէջ փռուած, որ կ'աշխատէր կանգնիլ:

«Ծո՛ւռ,» պոռաց անոր, «շո՛ւտ, հանէ՛ լաթերդ», եւ ինք շրջազգեստը նետեց վրայէն, աւելի ազատ շարժում ունենալու համար: Սիրանոյշ անոր օրինակին հետեւեցաւ: Վերէն կը թընդային յարձակում կրողներու ճիչը եւ Քիւրտերուն հրազէնի շաչիւնները: Արդէն անհատ մարմիններ կ'իյնային կիրճէն գետը, որ արագ ու լուռ կը քշէր կը տանէր զանոնք:

Ծալլելով միայն, եւ մինչեւ ոտքին մատները հասնող թրքական անդրավարտիքով ծածկուած, իրենց մարմնին վերի լաթերը թեւերնուն վրայ ձգած, աղջիկները թաքստոց մը կը փնտռէին տենդագին: Կիսովի ջրասոյզ, կը սահէին կը սայթաքէին քարերու երկայնքը տառապալից շարժումներով: Տեղ մը, կիրճին երկայնքը վերէն վար կախուած ապառաժներէն մէկուն մէջ ջուրը փոս մը փորած էր: Մութ փապար մը բերանաբաց, ժայռի կտորէ մը ծածկուած դէպի գետը տանող անցքին վրայ, այնպէս որ ջուրը բռնօրէն կը խուժէր եզերքի պատին դէմ: Առանց երկար բարակ մտածելու՝ Լուսովինա Կրապօվիչ դէպի ծակը ցատկեց: Ջուրը մինչեւ անոր կուրծքը խոյացաւ, բայց կրցաւ կենալ: Սիրանոյշ անոր կը հետեւէր: Հոսանքը զայն կը ճնշէր ամրապէս քարերուն դէմ, բայց կախուած ապառաժը վերէն կը ծածկէր զայն: Իր բոլորտիքը կը շչէր կ'եփէր ջուրը եւ կը լեցնէր ցած փապարը խլացուցիչ ժըխորով, որ անմիջապէս կը լռեցնէր Հայորդիներուն մահասարսուռ կոչերը, Քիւրտերուն հարուածները եւ մոլեկան կանչըռտուքը:

Երկու աղջիկները դողալով դողդըղալով իրարու մօտիկ կը կենային: Բառերով իրարու բան հասկցնելը կարելի չէր շառաչող պղպջակող ջուրին պատճառաւ: Իրենց հեղձհեղձ խնում դարձած զգեստները ուժով մը բռնած, խեղճերը ուրիշ բան չէին կրնար ընել, այլ քարացած նայիլ թաքստոցին վերեւ եւ չուրջը փրփրադին դեղին ջուրին:

Անոնց վերեւ զարհուրանքը կը մոլորէր: Բայց բան մը չէին իմանար: Իրարու ձեռքէ բռնած էին կարկամած եւ կը սպասէին անբարբառ: Մերթ կը տեսնէին արիւնոտ գլխի մը հոսանքին ի վար թաւալումը, մերթ տղեկ մը յանկարծ կ'իյնար վերէն վար իրենց մօտիկը գտնուած ժայռին վրայ, սարսափազդու տեսարա՜ն, հէք տղան ձեռքերովը ինքզինքը բռնած կը սահէր ջուրին մէջ եւ աներեւոյթ կ'ըլլար:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

համաձայն Բօժէ Կարօ Ալեքսանտրէթ վերադարձած է: Կ'ըսուի թէ բազմաթիւ անձեր տեսած են զայն :

*** Արաբական գիւանը կ'ըսէ թէ արաբերէն բոլոր թերթերը արգիլուած են Սանճաքին մէջ, մինչ անդին Թուրքերէն նոր թերթեր կը հրատարակուին Անգարայի նիւթական օգնութեամբ: Այսպէս, շուտով Անտիոքի մէջ պիտի հրատարակուին երկու նոր թերթեր.— Հալք եւ Գուրթուլմուշ Եուրտ (ազատագրուած Հայրենիքը): Կ'ըսուի թէ Տօքթ. Մէլէքի փոխարէն կուսակալ պիտի կարգուի Թայֆուր պէյ, որ ներկայիս Տէօրթ Եօլ կը բնակի: Այս մարդը աւելի ծայրայեղ է :

*** Դամասկոսի «էլ Ինշա» թերթը կը գրէ թէ Սանճաքի ֆրանսական զինուորներուն թիւը մօտերս պիտի բարձրացուի 11.000ի: Այս որոշումը տրուած է այն քննական պտոյտին վրայ զոր վերջերս Սանճաքի մէջ կատարեց զօրավար Քայյօ, ընդհանուր հրամանատարը ֆրանսական ուժերուն: Անշուշտ Թուրքերն ալ հաւասարութիւն պիտի պահանջեն ...

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Սանճաքէն գաղթող Հայերու թիւը օրէ օր կ'աւելնայ: Մանաւանդ Գըրք Խանէն եւ Ալեքսանտրէթէն վերջին օրերս մեծ թիւով Հայեր հասած են Դամասկոս, բոլորն ալ կարօտ վիճակի մէջ: Դիմում կատարուած է կաթողիկոսարան, օգնութիւն հասցնելու համար :

Թուրք ընտանիքներ ալ կը գաղթեն: Մինչեւ այսօր 100 թուրք ընտանիքներ հեռացած են Սանճաքէն :

Եթէ Թուրքիա Մուսուլն ալ պահանջէ...

Վերջերս կարգ մը թերթեր գրեցին թէ Թուրքիա Մուսուլն ալ կ'ուզէ գրաւել եւ տենդագին քարոզութեան մը նուիրուած է այդ շրջաններուն մէջ :

Իրաքցի յայտնի գրող մը այս առթիւ երկար յօդուած մը գրելով «Ահրար»ի մէջ, կ'ըսէ.

— «Սօսկումով կարդացի լիբանանեան թերթերուն մէջ լոյս տեսած լուր մը, որուն համաձայն, իբր թէ Թուրքիա Մուսուլն ալ Սանճաքին պէս կ'ուզէ օժտել մասնաւոր վարչաձեւով մը: Նման դէպք մը չի կրնար տեղի ունենալ, որովհետեւ Մուսուլի բնակչութիւնը զուտ արաբ է: Մուսուլ արաբական երկիրներու թումբն է Թուրքիոյ դէմ, հետեւաբար անխորտակելի :

«Ասկէ զատ, Մուսուլի Արաբները երկար դարեր Թուրքերու ճնշումին ու բռնութեանց ենթարկուած են եւ լաւ կը ճանչնան անոնց անյագ ախորժակները: Չեն կրնար հաւատալ Թուրքերու բարեկամութեան եւ խոստումներուն: Արեւելեան պետութիւն մը եթէ համակրանք ցոյց տայ Արաբներուն, կարելի է հաւատալ, բայց Թուրքերուն կարելի չէ վստահիլ :

«Ամբողջ Իրաքի մէջ միայն երկու գիւղեր Թուրքերէն կը խօսին եւ հաւանաբար Թուրք են. մնացած ամբողջ բնակչութիւնը արաբ չէ: Իրաք արաբութեան մարմինն է, որուն գլուխը Մուսուլն է: Հետեւաբար չի կրնար երկրորդ Հաթայ մը ըլլալ: Անգլիոյ հետ բարեկամ ըլլալը բաւական չէ Մուսուլը առնելու համար: Թող փորձէ Թուրքիան՝ եթէ կ'ուզէ...: Պիտի տեսնուի թէ ո՞վ է յաղթողը: Իրանի եւ Ռուսիոյ մէջ շատ Թուրքեր կան. Թուրքիա ինչո՞ւ չերթար գրաւել այդ երկիրները ...» :

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանատան գործակատարը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայանալով, պատասխանինդրեց անցեալ շաբթու ուղղուած կարգ մը հարցումներու, սպանիական հարցին առթիւ: Անգլիա կ'ուզէ որ Իտալիա գործնապէս աջակցի, փութացնելու համար անգլեւիտալական համաձայնութեան գործադրութիւնը :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ անգլիական հիւպատոսարանին անցագրատան պաշտօնեան ձերբակալուեցաւ Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ: Պերլինի անգլիական դեսպանը ուժգին բողոքագիր մը ներկայացուց: Գերմանիոյ մէջ բացարձակ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս ձերբակալութեան պատճառներու մասին :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ կացութիւնը երթալով կը ծանրանայ: Առջի օր ընդհարում մը տեղի ունեցաւ անգլիական ջոկատի մը եւ ապստամբ հրոսախումբի մը միջեւ, Ակրայի շրջանին մէջ: Օդանաւերն ալ մասնակցեցան գործողութեանց: 12 ըմբոստներ սպաննուեցան, շատեր ալ վիրաւորուեցան, իսկ մնացեալները փախան: Ճամբուն վրայ բազմաթիւ գիւղեր ապստամբներուն միացած են: Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի ճամբուն վրայ ռումբ մը պայթեցաւ, սպաննելով հրեայ ոստիկան մը: Շատ մը հրոսախումբեր երեւցած են Երուսաղէմի շրջակաները: Ըմբոստները բռնի փրկագին կը գանձեն բնակիչներէն, մինչեւ Երուսաղէմի արաբական արուարձանները մտնելով: Նոյնպէս ռազմիկներ կը ճարեն սպառնալիքով: Հնաւանդ հաղորդակցութիւնները խզուած են Երուսաղէմի մէջ : 1500 զինուորներ կեդրոնացած են Նապլուսի մէջ, հրասայլերով եւ գնդացիրներով :

ՉՈՒԻՑԵՐԻԱ որոշեց խստացնել հսկողութիւնը, նոր տարագիրներ հասած ըլլալով Աւստրիայէն: Սահմանային իշխանութեանց հրամայուեցաւ ետ քշել ո եւ է մէկը որ կը հասնի առանց կանոնաւոր թուղթի: Կարգ մը վայրերու մէջ ալ զինուոր ղրկուեցաւ :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ օդանաւային սպայակոյտին նախագահը, զօր. Վուիլմէն, առջի օր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հիթլէրի կողմէ: Խօսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ: Մարաջախտ Կէօրինկ սեղան մը սարքեց ի պատիւ Ֆրանսացի զօրավարին:

50 ԱՂՋԻԿՆԵՐ հազիւ ազատեցան մահէն, հինգշաբթի օր, երբ հրդեհ մը ծագեցաւ Շան գ'Էլիզէի պողոտային վրայ, վիթխարի շէնքէ մը: (Մառի Լուիզ): Վնասը քանի մը միլիոն կը հաշուեն, մեծաքանակ ապրանք եւս փճացած ըլլալով :

13 ՀՈԳԻ մեռան օդանաւային արկածի մը հետեւանքով, Միլանի մօտ, երբ սաւառնակ մը վար իյնալով ջախջախուեցաւ :

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ նամակ մը գրելով համայնավար կուսակցութեան, գիտել կուտայ թէ անհրաժեշտ չէ ժամանակէն առաջ, նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, քանի որ Արմատականներն ալ հակառակ են եւ կրնան անհամաձայնութիւններ ծագիլ ժողովրդական ճակատին մէջ :

ԾԱԽՈՒ Է

Մեկնումի պատճառով ծախու է ՍԱՓՐԻՉի խանութ մը, որ կը բանի ինը տարիէ ի վեր: Ունի բոլոր կազմածները եւ լաւ կահաւորում, այրերու եւ կիներու յատուկ բաժիններով: Մատչելի պայմաններ: Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի վարչութեան:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 20 Օգոստոս, շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ, բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կ'սպեւոր է, ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆի «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ շաբաթ, 20 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը, ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԷՆԱ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Մարզպետ» խումբի ընկերաճամակրական դասախօսական ժողովը՝ այսօր, շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին, ընկեր Ցոնիկ Ասլանեանի բնակարանին մէջ: կը դասախօսէ ընկ. Մարտիրոս Թաշճեան:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ Մ. ՃԻՒՂԻ

Իր հիմնադրութեան 7րդ. տարեդարձին առթիւ

Տեղի կ'ունենայ 21 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Մազմանեան եղբայրներու օգաստին եւ ծառախիտ պարտէզին մէջ, Սէնթ-Անթուան:

Կը նախագահէ Պ. Յ. ՇԱԼՃԵԱՆ, կը բանախօսեն Պ. Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ եւ Գնդ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին

Մեծ պատրաստութեամբ եւ կարող ուժերով կը բեմադրուի

«ՍԱՍՆՈՅ ԱՅՐՈՒՄԸ»

Կ'արտասանեն Պ. Ս. Բրուտեան, Օր. Մ. Մանուկեան, Եպրաքսի Պօլօեան, Վ. Վարոնեան, Պ. Ռ. Մանուկեան, Պ. Վարոնեան եւ փոքրիկն Մ. Մանուկեան:

Հանդիսավայրը բաց է առաւօտեան ժամը 9էն սկսեալ, փափաքողները կարող են ճաշերնին միասին բերել:

Ծախսերու մասնակցութիւն 2 ֆրանք:

ԾԱՆՕԹ — Հանդիսավայր երթալու համար առնել 26 եւ 27 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել 27 թիւի վերջաւորութեան ու հարցնել Մազմանեաններու պարտէզը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

21 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Սէն-Լուկրաս-Բէն, Եօթնեղբայրեաններու օգաստուն պարտէզին մէջ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, եւրոպական եւ հայկական պար եւ հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ, զուարճութիւններ եւ առատ պտուղ:

Կարգադիր յանձնախումբը կը սպասարկէ առաւօտեան ժամը 8.30էն սկսեալ: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել:

Մուտք 3 ֆրանք (մուտքի տոմսով կը մասնակցիք վիճակահանութեան):

Անձրեւի պարագային հանդէսը կը յետաձգուի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ ՈՒՍՈՒՍՆԱՍԷՐ ՑԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ

21 Օգոստոս, կիրակի ժամը 2էն մինչեւ երեկոյ Au Pont Cassé, *Կուսէնվիլ, ազբիւրին մօտ:*

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Մատչելի պիւֆէ: Մուտքը ազատ է, կարելի է ճաշը միասին բերել:

Կառ. տիւ Նուէն առնել 1.17 եւ 1.27 շոգեկառքերը:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ *(Ա. եւ Բ. Գիրք)*

Խիստ արժէքաւոր երգարանին Ա. Գիրքը, գեղարուեստական տպագրութեամբ, հեղինակներու լուսանկարներով, կենսագրական գիծերով եւ գեղարուեստական սիրուն կողքով մը. կը պարունակէ 150էն աւելի երգեր, բոլորը նօթագրուած:

Երգարանը կը բովանդակէ՝ բոլոր ազգային, յեղափոխական, ժողովրդական, սիրային, կրօնական, դպրոցական եւ Հայաստանեան (որոնցմէ 100էն աւելի սասցած Նոր հին թէ նոր երգերը, ամբողջ ձայնագրեալ:

Իւրաքանչիւր գիրքը կ'արժէ միայն 6 շիլին՝ արտասահմանի համար, թղթատարի ծախքով, Եգիպտոսի համար՝ 25 Ե. Դ.:

Ամբողջական գործը պիտի բաղկանայ 6 գիրքերէ, իւրաքանչիւրը 50էն աւելի երգերով:

Ամբողջական գործին բաժանորդագրուողներուն համար բացառիկ զեղչ. փոխանակ 36 շիլինի՝ 30 շիլին 6 գիրք: Դիւրութեան համար կ'ընդունինք նաեւ 3 գիրքի համար 15 շիլին կանխիկ:

Հրաս. Imprimerie «Vosguédar». Rue Galal, le Caire (Egypte):

ՄԵԾ ՍՐԱՀ

ՔԱՂԱՔԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

ՎԱՐՁՈՒ ԿԸ ՏՐՈՒԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ:

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ.

SALONS JUVENIA.

51 Rue Saint Ferréol, MARSEILLE

Ներքնայարկ՝ Tél.: DR-74-07

ՊԱՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ամէն ժամ, ժամադրութեամբ:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վերաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը: Փափաքողներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հետեւեալ հասցէին,— Ե. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

ԴԱՅԵԱԿ ՏԵՍԷՔ ԼՈՅՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette. angle Garibaldi

Ժամացոյցի եւ զոհարեղէնաց

վաճառատուն

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

261, Rue du Fbg. St. Martin

Métro: Louis Blanc et Jaurès

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱԼՖՕՐՎԻԼ **CINEMA VICTOR HUGO**Ի ՄԷՋ

8 Rue Victor Hugo

ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 23 ՕԳՈՍՏՈՍ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30

Տէրտէրեան եւ Սէլթեան ընկերութիւն

Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնեն

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

«A QUI LA FAUTE» ԱՆՈՒՆՈՎ

Այս ժապաւէնը պատրաստուած է Ամերիկայի մէջ, կը պատկերացնէ 1915—1918ի հայկական արհաւիրքը:

Յայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ

LA SULTANE DE GRENADE

Արաբական եւ սպանիական հին պատմութենէն

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այս շարժանկարի ներկայացումը սահմանափակ ըլլալով սինէմային կիշէն տոմս չի ծախուիր: Անոնք որ հրաւիրաթերթ չունին ներս չեն կրնար մտնել:

Ձեր տոմսերը նախապէս գնեցէք Ալֆորվիլի հայ սրճարաններէն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը ապուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի): Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, *Մարսէյլ*

ՅԱՌԱՋ *կը ծախուի*

4, Rue des Petits Carreaux, *Փարիզ* Mr. Pierre Marchal*ի խանութը*

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, 48 rue de la République, Marseille

Tél. Colbert 74-51, 47-22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ:

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ:

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, անմրցելի, անփոխարինելի:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

ՐԱՔԸ ՏԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անփոփոխ պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները քուր կը խանգարէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻԶը որուն անտարբերութիւն, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70-89.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

Համեղ, անուշաբար արեւելեան կերակուրներու սիրահար էք, Պոլիսը կարօտնալու պէտք չունիք, մտէք հայկական կեդրոնի մէջ

ՍԱՐԵԱՆԻՆ **ՃԱՇԱՐԱՆ «ԹՈՔԱԹԼԻ»Ն**

5, Rue du Baignoir, 5: Marseille

ուր պիտի գտնէք զուարթ եւ ընկերական շրջանակ մը եւ ճաշեր խիստ մատչելի գիներով:

ՐԱՔԸ ՏԻԶ ճոխ աղանդերներով:

17. Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — *M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.*

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — *M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.*

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 21 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 21 AOUT 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3814

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՀԱՒԱՔԵՆՔ...»

Այս խորագրով խմբագրական մը երեւցաւ «Յուսաբեր»ի մէջ, յուլիս 23ին: (Արտատպուած «Յառաջ»ի մէջ):

Բաւական բարդ ծրագիր մըն է որ կ՚առաջարկէ մեր պաշտօնակիցը.—

1. Հաւաքել եւ կորուստէ փրկել «հոգեւոր տարագիրները», — ժողովրդական երգեր, զրոյցներ, աւանդութիւններ, հէքեաթներ, առակներ, առածներ, ասացուածքներ, նոյնիսկ բառեր: Մէկ խօսքով՝ մեր ժողովուրդին «Ֆոլքլոր»ը: «Եւ ամէն ինչ որ կը վերաբերի մեր հերոսներուն եւ հերոսամարտներուն»: Հաւաքելով այս բոլորը, զատել եւ ամփոփել առանձին հատորներու մէջ, իբրեւ Դիւան Հայոց Պատմութեան:

2. Հաւաքել, թարգմանել եւ հրատարակել օտարներու վկայութիւնները՝ հայ ժողովուրդին, անոր պատմութեան, լեզուին, գրականութեան եւ արուեստի մասին:

3. Աշխարհաքարի վերածել մեր պատմիչները, վերհրատարակել անոնց մատեանները եւ բոլոր հին մագաղաթները:

«Յուսաբեր» անհրաժեշտ կը գտնէ որ այս հաւաքումին ձեռնարկուի «անմիջապէս, վաղուընէ իսկ, կազմակերպուած աշխատանքով, ընդհանուր ղեկավարութեան մը տակ, որ կրնայ գործին հմուտ եւ ձեռնհաս մտաւորականներու խումբ մը ունենալ իր մէջ կամ իրեն հետ»:

— «Հաւաքումի այս աշխատանքի համար պէտք է սերմանենք (այսինքն ծախսենք), որպէսզի հետագային նաեւ հնձենք (այսինքն ստանանք): Մեծ պատերազմին՝ «մէկ Հայը մէկ ոսկի» նշանաբանի տակ հազարաւոր Հայեր փրկուեցան ստոյգ եւ անվերադարձ կորուստէ: Այսօր ժամանակն է որ մշակոյթ մը փրկուի, մինչեւ իսկ «մէկ բառը մէկ ոսկի» նշանաբանի տակ: Տասը հազար գիտակից, իրենց մշակոյթը սիրող Հայեր կրնան, իւրաքանչիւրը մէկ ոսկիով, մասնակցիլ փրկութեան այս գործին: Աշխատակիցներ կամ թղթակիցներ պէտք է նշանակուին ամէն ուր որ հայութիւն մը կամ հայութենէն մասնիկ մը կայ: Ու պէտք է վճարուին այդ աշխատակիցները, լման կամ կէս սակով, այդ վճարումը ապահովելով հրատարակուելիք հատորներուն վաճառման շահէն»:

Ամփոփած եղանք մեր պաշտօնակցին թելադրութեանց հիմնական մասերը:

Ինքնին կը հետեւի թէ այս աշխատանքը չի կրնար իրագործուիլ, առանց մասնաւոր կազմակերպութեան մը: «Տասը հազար գիտակից Հայեր» համախմբելու համար իսկ, անհրաժեշտ է կազմակերպութիւն մը, շատ լայն ծրագրով, ինչպէս կը տրամադրէ նպատակը:

Արդ, կարելի՞ է ստեղծել այդպիսի կազմակերպութիւն մը, տեսակ մը «Ազգագրական Ընկերութիւն», ներկայ պարագաներուն մէջ, երբ այնքան Միութիւններ հազիւ կը դիմանան, թէեւ միշտ նորեր ալ կը բուսնին:

Ամբողջովին ընդունելով ձեռնարկին անհրաժեշտութիւնը, կը կարծենք թէ անոր իրականացման լաւագոյն եղանակը պիտի ըլլար զօրացնել եւ լայնօրէն օգտագործել եղած հաստատութիւնները:

Օրինակ, ունինք երկու տոկուն հաստատութիւններ, Վիէննայի եւ Վենետիկի վանքերը, որոնք անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցած են, այս ճակատին վրայ: Մանաւանդ առաջինը, որ անընդհատ կը պեղէ եւ լոյս - աշխարհ կը հանէ բազմաթիւ նրբախարներ, հակառակ իր նիւթական թշուառութեան: (Յիշեցէք «Հանդէս Ամսօրեայ»ի յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ պարզուած խեղճութիւնը՝ նիւթական տեսակէտով):

Այս երկու հաստատութիւնները ի պաշտօնէ կոչուած ըլլալով ազգագրական, լեզուագիտական, հայագիտական, մատենագրական եւն. ուսումնասիրութեանց, եւ ունենալով ճոխ մատենադարան–թանգարաններ, ինչպէս եւ հաստատուն գետին, կրնան ընդառաջ երթալ հաւաքումի եւ հրատարակութեան ձեռնարկին: Անշուշտ այն պայմանով որ կարելի ըլլայ համակցութեան մը գալ եւ աւելի լայն ու արդիական ծրագիր մը կազմել: (Չենք մոռնար թէ երկուքն ալ կրօնական Միաբանութիւններ են եւ ենթակայ՝ Վատիկանի օրէնքներուն):

Եթէ կարենանք համաձայնիլ այս գետնին վրայ, այն ատեն Մխիթարեանց աջակիցները, լրացուցիչ օղակները կը դառնան Երուսաղէմի վանքը, Համազգայինը, Հ. Յ. Դ. Թանգարանը, Նուպարեան Մատենադարանը, Ռումանիոյ Հայ Մշակութային Հիմնարկութիւնը, մէկ խօսքով՝ բոլոր նմանօրինակ հաստատութիւնները՝ զանազան գաղութներու մէջ:

Այնուհետեւ կարգը կուգայ կազմելու օժանդակ մասնախումբեր, ամէն բանէ առաջ դրամ ճարելու եւ եղած հրատարակութիւնները սպառելու համար:

Ամէն պարագայի մէջ, հարկ է կարելին փորձել, նիւթական աղբիւրներ ճարելու համար, քանի որ միայն հաւաքումը ինքնին խոշոր ծախքեր կը պահանջէ (վճարովի աշխատակիցներ պիտի ճարուին, մնայուն թէ առժամեայ, պտոյտներ պիտի կատարուին, թարգմանութիւններ եւ հրատարակութիւններ պիտի յանձնարարուին եւն.):

Մեր առաջարկն ալ թելադրութիւն մըն է, եւ եթէ աւելի գործնական եղանակներ կան, ինչո՞ւ հրապարակ չգնել:

Ինչ որ պիտի փրկուի, հաւաքելով եւ լոյս աշխարհ բերելով, կը պատկանի բոլորիս, առանց դաւանանքի խտրութեան:

Մէկ խօսքով, Հայկական Մշակոյթն է որ պիտի փրկուի: Ո՞վ պիտի չուզէր ծառայել, առանց վերապահութեան, տրամադրելով իր կարելին.

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՆՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐԸ

Բազմաթիւ բարձր պաշտօններ Գերմաններուն

Չեխական կառավարութիւնը կարեւոր քայլ մը եւս առաւ օգոստոս 19ին, գոհացնելու համար Գերմանները: Անգլիացի միջնորդը, Լորտ Րընսիմէն, որ նախորդ օրը երկար եւ գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած էր հիթլերական առաջնորդ Հէնլայնի հետ, ուղղակի վարչապետէն տեղեկութիւն ստացաւ թէ երկոթը բարձրաստիճան պաշտօններ պիտի տրամադրուին Գերմաններուն, թըղթատարական վարչութեան մէջ: Գալով քաղաքական վարչութեան, ներքին նախարարը մօտերս կառավարիչներ պիտի նշանակէ գերմանական շրջաններու համար: Դատական վարչութեան մէջ ալ, Գերմանացի մը պիտի անուանուի իրբեւ նախագահ շրջանային ատեանի մը: Գերման բարձրաստիճան պաշտօնաներ պիտի նշանակուին նաեւ երկաթուղիներու եւ ելմտական վարչութեանց մէջ: Անգլիացի միջնորդը գոհունակութիւն յայտնեց այս որոշումներուն համար:

Գերմանացիները նորէն գոհ չեն եւ կ՚ըսեն թէ չեխական կառավարութիւնը խայծեր կը նետէ, բանակցութեանց շարունակութիւնն ապահովելու համար: Այս առթիւ գերման վարիչ մը կ՚ըսէ.— 44.000 չեխ պաշտօնեաներ կան մեր շրջանին մէջ:

Այս համեմատութեամբ, քառասուն տարի պէտք է անցնի, խնդիրը լուծելու համար: Եթէ մեզի տասը պաշտօնի տեղ հազար առաջարկէին, ճգնումը կրնար մեղմանալ:

Բայց եւ այնպէս, առաջին կարեւոր զիջումն է որ կը կատարուի, Լորտ Րընսիմէնի ժամանումէն ի վեր: Հաւանաբար այս զիջումը արդիւնքն է Լորտին եւ Հէնլայնի տեսակցութեան, որու մասին անգլիացի միջնորդը տեղեկութիւններ հաղորդած է վարչապետին: Չեխերը խոստացած են մինչեւ 15 օր Գերմաններուն յանձնել առաջադրուած պաշտօնները: Անկէ վերջը ուրիշ բարձր պաշտօններ ալ պիտի տրամադրուին:

Կ՚ըսուի թէ անգլիացի միջնորդը իր մասին ծրագիր մը պիտի առաջարկէ, թնճուկը լուծելու համար: Մասնաւորապէս կը խորհի ամբողջ երկիրը վերածել 23 նահանգներու, լայն իրաւասութիւններ տալով իւրաքանչիւրին: Ինչպէս յայտնի է, Գերմանները առանձին ծրագիր ունին, Չեխերը առանձին, եւ անդունդ մը բացուած է երկուքին միջեւ:

*** Անգլիական պատուիրակութեան անդամներէն երկու հոգի քննիչ նշանակուեցան, Չեխերու եւ Գերմաններու միջեւ ծագած կռիւի մը առթիւ: Կ՚ըսուի թէ 16 հոգի վիրաւորուած են ընդհարման միջոցին: Գերմաններն ալ պատուիրակ մը ղրկած են:

Մարսէյլի բանուորները մերժեցին կառավարութեան առաջարկները

Մարսէյլինաւահանգստի բանուորներու պատուիրակները, որոնք Փարիզ եկած էին, իրենց տեղը վերադառնալով զեկուցում տուին: Բանուորները միաձայնութեամբ մերժեցին կառավարութեան առաջարկները, ինչ որ կը նշանակէ թէ տագնապը պիտի շարունակուի: Բանուորները կը մերժեն յաւելուածական աշխատանքներ կատարել կիրակի օրերը եւ գիշերները, առանց մասնաւոր վճարումի: Կառավարութիւնը առաջարկած էր որ բանուորները կատարեն յաւելուածական աշխատանքը, խառն յանձնաժողովի մը ձգելով վճարման խնդիրը: Սէնտիքային վարիչները թելադրեցին ընդունիլ կառավարութեան առաջարկը, բայց բանուորները մերժեցին: Կառավարութիւնը որոշած է վճռը լուծել մինչեւ մէկ շաբաթ: Կը կարծուի թէ ի հարկին զինուորական իշխանութեան տակ պիտի դնէ նաւահանգիստը, դրօշի տակ առնելով բանուորները:

Ժողովի ընթացքին, ճառախօսները յայտարարեցին թէ շարժումը կը ծաւալի ոչ միայն Մարսէյլի, այլեւ ուրիշ նաւահանգիստներու եւ օտար երկիրներու մէջ: «Մեզի համար արժէք չունին օրէնքներն ու իրաւարարութիւնները: Մենք կ՚ուզենք ապահովել մեր ռոճիկները, համաձայն ապրուստի սղութեան: Մենք Աշխատանքի նախարարը մեզի առաջարկեց գեր-իրաւարարին վճիռը: Մենք չենք կրնար նկատի առնել զայն: Մենք հարուածին հարուածով պիտի պատասխանենք»:

*** Լիոնի շինութեանց բանուորներն ալ դժգոհ մնալով գեր-իրաւարարին վճիռէն, որոշեցին ժողով գումարել, իրենց դիրքը ճշդելու համար:

*** Ուրբաթ իրիկուն ցոյց մը կատարուեցաւ Պուլվառ Օսմանի վրայ, մեծ վաճառատան մը պաշտօնեաներուն կողմէ, որոնք դժգոհ են իրենց կարգ մը պաշտօնակիցներուն արձակումէն: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները:

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Սթալին կը ցուցադրէ օդանաւային ուժերը

Ամերիկացի երիտասարդ օդաչուն, գնդ. Լինտպէրկ, Մոսկուա հասնելով, ընդունուեցաւ իբրեւ հիւր Սթալինի: Այս առթիւ կարմիր ցարը հրամայած էր մասնաւոր հանդիսաւորութեամբ կատարել օդանաւային տարեկան զօրահանդէսը: Ներկայ էին 3—400.000 հանդիսականներ: Գնդապետը գաղտնի կը պահէ իր այցելութեան պատճառները: Կ՚ըսուի թէ պիտի ուսումնասիրէ Ռուսաստանի եւ Ամերիկայի միջեւ օդանաւային հաղորդակցութիւններ հաստատելու խնդիրը, Հիւսիսային բեւեռի եւ Ալասքայի ճամբով:

Օդանաւային ցոյցերու ատեն 72 երիտասարդներ փայլուն փորձ մը կատարեցին անկարգելներու միջոցաւ, խմբովին վար իջնելով գրեթէ միաժամանակ: Ուրիշ մարզանքներ ալ կատարուեցան, մեծ յաջողութեամբ: Խորհրդային մամուլը կը պանծացնէ օդանաւային ուժը, անպարտելի հռչակելով զայն: «Մենք թեւաւոր՝ թռչող ժողովուրդ մըն ենք, կը գրէ «Փրավտա»: Խորհրդային սաւառնակները կը թռչին իբրեւ խրոխտ թռչուններ, ուրախացնելով մեր բարեկամները եւ ահաբեկելով մեր թշնամիները: Սթալին դրօշակիրն է մեր հերոսական օդագնացութեան»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԵՆՔ ԱՅՍՊԷՍ, ՄԵՆՔ ԱՅՆՊԷՍ»...

Վերջերս, կարգ մը յօդուածներ հրատարակուեցան Յառաջի մէջ: Երիտասարդ, — նոր կամ միջին սերունդի աշխատակիցներ են գրողները:

Իրենց շօշափած նիւթերը կը յիշէք, — գնահատում մեր անցեալին ու ներկային: Լաւ մտքեր կային, անշուշտ, այդ յօդուածներուն մէջ: Կային նաեւ առհասարակ նորերու յատուկ դիտելու եւ ըսելու կերպեր: Այդ չէ կարեւորը: Զիս հետաքրքրող պարագան ուրիշ է:

Պարտուած՝ յաջորդաբար, ինկած՝ ծանր պայմաններու մէջ, ու ենթակայ ոչ միայն անծանօթ, այլեւ մութ ապագայի մը,— մեր առջեւ ունինք առատ նիւթ, երէկը քննելու եւ քննադատելու համար: Նոյնքան շահեկան է նաեւ մեր ներկան՝ դիտել ու մտածել նշել գիտցողին համար:

Ի՞նչ բանի կը ձգտին, սակայն, այս բոլոր գրութիւնները,— մտածել կացութի՞ւնը՝ իր բոլոր երեսներով, թէ ձեւ մը, եղանակ մը ցոյց տալ, այս կացութենէն դուրս գալու համար:

Տրամաբանօրէն՝ այս վերջինը պէտք է ըլլար, անշուշտ, մեր միջին ու նոր սերունդին մտահոգութիւնը:

Փաստօրէն, սակայն, առաջինն է:

Կարդացէք բոլոր գրութիւնները ու կուգաք միշտ այս եզրակացութեան:

Լաւ ակնոց, դասաւորուած մտքեր, յաճախ ճիշդ մտածումներ: Բայց, երբ փորձէք սեղմել զանոնք ձեր ափին մէջ՝ կը մնայ տեսականութիւն մը միայն: Կամ՝ բառեր:

Այս պարագան կարելի է ընդհանրացնել, եւ ոչ թէ սահմանափակել միայն մեր աշխատակիցներուն:

Ի՞նչ գիտնամ,— տեսակ մը թերի ու անբաւարար հոգեծնութիւն: Մտահոգութիւն մը, որ դերեր, վիճակներ եւ արդիւնքներ կը նշդէ, բայց, կարծեք, ճշգրիտ գնահատումը չունի իր դերին:

Դժգո՞հ ենք անցեալէն: Սխալնե՞ր կը տեսնենք հոն: Աղիտաւո՞ր կը գտնենք ներկան: Լա՛ւ: Սերունդը, սակայն, որ նոր կուգայ, իր դժգոհանքը կ՚արդարացնէ ոչ թէ հին ու ներկայ սխալներու մատնանշումովը, այլեւ՝ նորին, վաղուան ընելիքներուն յստակ ու հիմնաւորուած բնորոշումովը:

Այդ՛ է որ ես չեմ գտներ բոլոր հրատարակուած, ինչպէս նաեւ մեր սեղանին վրայ հրատարակութեան սպասող գրութիւններուն մէջ:

— «Մենք այսպէս ենք, մենք այնպէս ենք»...

Հասկցա՛նք: Այս «մենք»ին մէջ ի՞նչ դեր ու ծրագիր ունինք մե՛նք,— նորերս ու նորագոյններս:

«Ինչ»ն ու «ինչու»ն դարմաններ չեն: Էականը — այդ երկուքին նշդումէն վերջ — «ինչպէս»ն է:

— Video meliora proboque, deteriora sequor.—

Լաւը կը տեսնեմ, կը հաւնիմ, եւ չարը կ՚ընեմ:

Ծրագի՛ր մը, ուրեմն, որ նուազ երապարակագրական ըլլայ եւ աւելի գործնական:

Ու թող գայ որ եւ է մէկէն,— պայմանաւ որ երբեք կուսակցական չըլլայ ու ըլլայ ամբողջապէս ազգային:

ՍՕՍԵԱՑ ՏԻԱՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Քէմալական թերթ մը, «Եէնի Կիւն», կը գրէ.—

Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն Սուրիայէն դիտումնաւոր կերպով երկու արաբ լրագրողներ ղրկուած են Հաթայ: Անոնք Րիհանիէի մէջ ժողովուրդին ցրուած են կարգ մը գրքոյկներ, որոնց մէջ գրուած է թէ Թուրքերը դարեր շարունակ ճնշած են Արաբներն ու Քիւրտերը եւ բարբարոսութեամբ վարուած են իրենց հպատակներուն ու դրացիներուն հետ: Մէկ խօսքով անոնք մեզի դէմ գրգռած են մեր քիւրտ եղբայրները:

Կառավարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք եւ կը պահանջենք որ սահմանէն դուրս հանուին վարչաձեւի այդ թշնամիները:

*** Դամասկոսի «Քրոնիկ» թերթը կը գրէ Սանճաքի կացութեան մասին.— Մարդու որսորդութիւնը սկսած է: Վա՜յ անոր որ Թուրքերուն անհաճոյ կարծիքներ կը յայտնէ: Ան որ կը համարձակի գրել անոնց դէմ, այլեւս Աստուծոյ յանձնելու է իր բախտը:

Այսպէս, Դամասկոսի «Ալ Ախպար» թերթին թղթակիցը փրկութեան միջոցը գտաւ Հալէպ փախչելու մէջ: Միւս կողմէ, Թուրք կառավարութեան օրկանը՝ «Եէնի Կիւն» կը մատնանշէ Պ. Զախուրը որ յօդուած մը հրատարակեց «Էլ Իսթիքլալ էլ Արաբ»ի թերթին մէջ: Այս թղթակիցն ալ ստիպուեցաւ անապաստան հեռանալ Սանճաքէն:

Սուէտիոյ մէկ գիւղին մէջ դաւեր կը լարեն երեք ոստիկաններու դէմ որոնք կ՚ուզեն արաբ մնալ: Եէնի Կիւնն է որ զանոնք կը կոչէ հրոսակ, իտալական քարոզչութեան գործակալ, հայրենադաւ, եւայլն, Այս խեղճերն ալ ստիպուեցան գաղթել, լքելով իրենց ինչքերը:

*** Արաբական երկիրներու մէջ դէչ տպաւորութիւն մը գործած է Տօքթ. Շահպանտարի եւ Ազգայնական Պլօքի միջեւ տիրող պայքարը: Մանաւանդ, վերջերս Շահպանտարի Դամասկոս մուտքին դէմ գրուած արգելքը արաբ երկիրներու քաղաքական ու մտաւորական շրջանակներու մէջ չափազանց անհաճոյ ազդեցութիւն մը թողած է:

Տօքթ. Շահպանտար թէ իր համարաբական գաղափարներով եւ թէ ազատագրական ձգտումներով ծանօթ անձնաւորութիւն մըն է արաբական աշխարհին մէջ: Այդ պատճառով ալ Սուրիան սիրող Արաբներ կ՚ուզեն վերջացած տեսնել անոր եւ կառավարութեան միջեւ գոյութիւն ունեցող տարաձայնութիւնները:

Իրաքի պաշտօնական շրջանակները աւելի ջերմ հետաքրքրութիւն մը ցոյց տալով, ուղղակի իրենց միջամտութիւնը առաջարկած են: Եթէ կողմերը ընդունին այդ միջամտութիւնը, մօտերս հաշտութիւն գոյացած կ՚ըլլայ Շահպանտարի եւ Պլօքին միջեւ, սուրիական միութիւնը դարձնելով ամուր եւ անընկճելի:

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ կազմակերպութեանց անդամներէն 120 հոգի Սոֆիա գացին Պերլինէն: Քաղաքը պտըտելէ վերջ, գերման երիտասարդներ իրենց վրանները հաստատեցին հանրային պարտէզի մը մէջ:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իրատես, իրապաշտ միտք մը, մեծ գաղափարապաշտ մը, միեւնոյն ատեն, որ մը սա խօսքը գրեց.— «Ջահի մը օգտակարութիւնը իր լոյսին մէջ չէ, այլ այն բաներուն՝ որոնց վրայ իր լոյսը կ'իյնայ»: Մեզմէ ամէն մէկը թող որոճայ այս խօսքին վրայ, հետեւութիւնն ինքնին կը ծնի:

Ըլլայ լսարանական բանախօսութիւններու, ըլլայ գրական պարբերականներու, թատրոնի, երգչախումբի թէ նուագախումբի համար, կը կարծենք թէ, մեր մէջ, ներկայիս, մէկ նպատակ պէտք է հետապնդուի: Անոնք դպրոցներ պիտի ըլլան, տեսակ մը փորձավայր կամ մարզարան՝ ուրտեղ մին իր հռետորութիւնը, միւսն իր գրիչը, երրորդ մը իր խաղարկութիւնը, չորրորդ մը իր երգեցողութիւնը կամ նուագածութիւնը կը փորձէ: Պէտք է ընդունինք որ այս ոլով չատ բան գոյութիւն չունի ներկայիս: Գտնուածներն ալ մեծ մասամբ խանութի տպաւորութիւնը կը թողուն, ուր արուեստը երբեմն կ'ընդունուի,— ակամայ հանդուրժանք մը կարծես, դժուարստաց թոյլտուութիւն— ոչ մէկը որոշապէս ու անվիճելիօրէն նպատակ ունի գրականութեան կամ գեղարուեստի նուիրումը: Բացառութիւնները կը յարգենք:

Առնենք մեր պարբերականները, առանցմէ մէկ քանին, որոշ թեւարկութեանց տակ՝ միւսներէն նուազ տնտեսական հարցով դերեվարուած՝ կը քալեն. ուրիշներ, նուազ բախտաւոր անհատական ձեռնարկներ, գգալապէս մտահոգ՝ պահպանելու սկսուած գործը, կը տեւեն: Բայց, որքան ատեն որ անոնք անհատական նախաձեռնութենէ աւելի բան մը չեն դառնար, հակառակ իրենց գնահատելի ու մեծամեծ զոհողութեանց, փայլուն հեռանկար մը չեն ներկայացներ:

Փորձավայր պէտք է ըլլան ըսինք. սխալ չմեկնուի: Ընթերցողը, քննադատը պիտի ըսէին թէ իրենք փորձեր կարդալու համար չէ որ պարբերական կը գնեն կամ ներկայացման կ'երթան: Համաձայն ենք: Զըսենք թէ փորձի պատրուակին տակ, ոեւէ մէկը, որ իր բարի տրամադրութիւններէն զատ ուրիշ ոեւէ ընդունակութիւն չունի, կրնայ նետուիլ ասպարէզ: Ըսել կ'ուզենք թէ, գրական մշակները պէտք է ի վիճակի ըլլան անդադար կատարելագործելու իրենց թէքնիքը, ապրելու ջերմ ու մաքուր մթնոլորտի մէջ, ուր ստեղծագործ կարողութիւնները փորձուելու, ուղղուելու, զարգանալու, կատարելագործուելու ամէն դիւրութիւն վայելեն:

Գրականութիւն չկայ առանց այս կերպ ըմբռնուած թերթի, բեմ գոյութիւն չի կրնար ունենալ առանց այս հիման վրայ կազմակերպուած թատրոնի, ոչ ալ նոր հայ թատերագիր կրնայ ծնիլ: Գրողը կ'աշխատի թերթին համար ու թերթը գրողին. մէկուն թելադրանքներուն՝ միւսը կը պատասխանէ ուրիշ թելադրանքներով: («Յառաջ»ը այս ուղղութեամբ գնահատելի գործ կը տեսնէ. բայց ի վերջոյ չի կրնար ամէն տեսակէ նմոյշներ հայցնող ծաղկաստան մը դառնալ):

Երաժիշտներու բազմաթիւ սերունդներ հարկ է եղած աւարտելու, կատարելագործելու համար այն աքանչելի գործիքը որ է ջութակը: Անկէ ի վեր ջութակը անդադար աշխատցուած է երաժշտագէտներ՝ որոնք գրած են անոր համար:

Պաշտօնը կը ստեղծէ գործարանը եւ գործարանը կը կարգապահէ ու կը վերստեղծէ անդադար պաշտօնը:

Թատրոն, պարբերագիր, լսարանական միութիւն, երաժշտական խումբ,— գործիքներ են. այս հանգամանքով հարուստ կ'երեւին կատարելութիւններով որոնք պէտք է առաջնորդեն, ներշնչեն, թելադրեն խաղացողը, գրողը, խօսողը, երգողը:

Արուեստին լաւ սպասարկել, իրարու հետազօտութիւններէն փոխադարձաբար օգտուիլ, որոշ ուղղութեամբ ջանադիր ըլլալ, ամէն օր բան մը սորվիլ, ա՛յս մտահոգութիւններով կարելի է լաւ աշխատանք կատարել:

Եւ այն ատեն նոր յառակագիծներ պիտի ուրուագծուէին, մէկուն ըրած նախափորձը պիտի հետապնդուէր միւսին կողմէ, եւ լրացուէր, լաւ եւս թէ տարուէր երրորդի մը կողմէ: Այն ատեն նոր միտք մը պիտի նախագահէր մեր մշակոյթի ճակատագրին: Հայ գրականութեան, հայ արուեստի ճըշմարիտ, գործնական դպրոցները ըստեղծուած պիտի ըլլային: Պէ՛տք է որ ստեղծուին: Ֆրանսայի ամենահին պարբերականը, հռչակաւոր Mercureը այսպէս է ծնած:

Այս ոլով գեղեցիկ սկզբնաւորութիւն մը ունեցանք. «Մենք»ը. բայց չտեւեց. հիմերը խախուտ էին: Գրական պարբերականի մը ապագան, եթէ կայ, բաժնետէր ծանօթ գրողներու խմբակով մը նիւթական ապահով հիմերու վրայ դրուած պարբերականինը պիտի ըլլայ:

Այսպիսի ձեռնարկ մը չատ մը մըտքերու, կամքերու բարոյական ու նիւթական ուժերու աջակցութեան կը կարօտի: Տեւելու, յաղթանակելու համար մանաւանդ հոգիի մը, անձի մը պէտք ունի: Այդ անձը կայ մեր մէջ. ու երբ օժանդակութիւն գտնէ, կրնայ մեծ, վճռական ու յաջող գործ ձեռք բերել:

Ժամանակի ծանր հոգերով արդարօրէն վրդովուած մարդիկ, հիմա պիտի խորհին,— ի՞նչ օգուտ ունի գըրական հանդէսի մը հրատարակութիւնը. միթէ եղածները չե՞ն բաւեր:

Մենք այդպէս չենք խորհիր. եղածնե՞րը. չատ իսկ են. առանց հաշուելու որ նորեր ալ կը ծնին ու դեռ պիտի ծնին: Մեր ըսածը այդ չէ: Կ'արժէ խորհիլ ասոր վրայ:

Ամէն ինչ որ միտքերը լուսաւորելու, ամրապնդելու կրնայ նպաստել, յարգի է, ծանրակշիռ է, անհրաժեշտ է, ստիպողական է այսուհետեւ:

Մշակոյթը, արուեստը այնքան ապահով, այնքան գործօն բարոյական ազդակներ են ազգութեան մը համար, ու բերկրանքով ու խնդութեամբ համակուիլ պէտք է երբ, այս անյարակցութեան օրերուն, ներդաշնակութեան եւ մտքի հաւաքավայր մը տանող դուռ մը կը բացուի:

Մենք, հին-նորերս այսպէս կը խորհինք: Վարպետներէն առնել գեղեցիկ աւանդներ եւ նոր շողով, նոր շունչով, արդիական ներշնչումով նորոգել, վերակենդանացնել, պճնաւորել:

ԱՐԱՄԱԶԴԻ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԺԱՐՏԷՆ ՏԸ ՖՐԱՆՍԷՆ

ԱՄՊՈՒԱԶ

Գետեզերեայ այս միջնադարեան ոստանիկը նստած է Լուարի լճաձեւ մասին ափը:

Քարեղէն մեծկամուրջ մըքաղաքըկը կապէ Ոսկեկղզիին եւ անկէ արուարձաններուն:

Բուն քաղաքը մահիկաձեւ եզերուած է Սէն Տընի Հոր կոչուած հարուստ եւ մեծ մասամբ արդիական ծայրամասերով գիւղաքաղաքով մը:

Իր աջեւ գետը ու իր չուրջը Սէն Տընի Հորը թոյլ չեն տար որ Ամպուազ հասակ նետէ, որեւէ ուղղութեամբ:

Ամպուազ կը նմանի հազիւ միջահասակ մարդու մը որ ունի մեծ ու գեղեցիկ գլուխ մը: Այդ գլուխը իր դղեակն է:

Գետեզերքի ճամբէն մէկ փողոց անդին՝ բլրակի մը վրայ կը բարձրանայ դղեակը, ծանր պերճութիւնով: Մարմարեղէն ասեղնագործութիւն: Քարէ մատեան պատմութեան: Ահա այդ գըլուխը իր հանճարով, իր գեղեցկութեամբ, իր արուեստով ու գիտութիւնով կը պահէ Ամպուազը: Ինչպէս պահած է ժամանակին: Միշտ գլուխներն են որ կը պահեն ու կը պահպանեն: Ամէն կողմէ դղեակին կուգան եւ Ամպուազի կեանքը կը դիւրանայ:

Ամպուազ իր չուրջը ունի պարտէզներ, անտառ ու բլրակներ:

Թուրէնի հին նահանգին մէկ փոքրիկ աչքուհին է: (Ապահովաբար Թուրէնի նահանգն է որ կը կազմէ բուն, հարազատ Ֆրանսան: Կորիզը հայրենիքին: Անոր զօրքն է որ միացուցած է միւս նահանգները, անոր լեզուն է որ եղած է գրական ու տիրապետող, բոլոր բարբառներուն վրայ: Իրական Ֆրանսան ու Ֆրանսացին կարելի է ճանչնալ Թուրէնի մէջ):

Հազիւ հինգ - վեց գլխաւոր փողոց, անհաւատալի կարճութեամբ: Միւսները այնքան նեղ ու նեղ, որոնց նմաններուն հազիւ կարելի է հանդիպիլ Էյս-Ան-Փրովանսի կամ Վալանսի մէջ:

Իր մեծագոյն փողոցը կը կոչուի Rue Nationale որ երկուքի կը բաժնէ քաղաքը եւ կը ներկայացնէ փոքրիկ, կոկիկ խանութներու չարք մը, յաճախ արուեստականօրէն կահաւորուած: Քաղաքին կռնակը, դղեակին ստորոտը ժայռափոր, դամբանային չէնքեր որոնք Միջին դարու սկիզբէն կուգան: Միջնադարեան եւ արդիական ճարտարապետութիւնները մերթ դրացի են իրարու: Հին տուները խորչոմած երեսով, մանաւանդ խորչոմած ներքինով, նման են ծերունիներու, որոնց նայուածքը պարպուած է լոյսին չարժականութենէն: Նոր տուները կը ժպտին, պչրուհիներու նման են: Կարճ է, սակայն, իրենց կեանքի թելը: Վայրեր կան ուր մարդ ինքզինքը կը կարծէ առանց չափազանցութեան, հինգերորդ կամ վեցերորդ դարուն մէջ:

Փողոցներուն մէջ, երկու սեռէ, մանուկ եւ ծեր, հեծելանիւներու վրայ են: Քալողները փոքրամասնութիւն կը կազմեն:

Գետեզերեայ պողոտան ամրակուռ ճամբայ մըն է ուր կան հարուստ պանդոկներ, ճաշարաններ ու սրճարաններ: Այստեղ է որ, չաբաթը երեք անգամ, մանրանկար չուկայ մը կ'ըլլայ, արեւելեան սակարկութեամբ: Այս ճամբուն արեւմտեան կողմն են Թուրը, Շինոնը, իսկ հիւսիսային արեւելեան կողմը Պլուան, Շամպորը եւ Օրլէանը:

Ամպուազցիները (Ամպուազիէն) կիրթ են, բոլոր Թուրէնցիներուն նըման, մարդամօտ, հաճոյակատար, չատախօս, խնայող, կատակասէր ու խաղաղասէր: Կը սիրեն ճամբորդները, բայց ո՛չ ճամբորդութիւնը: Կարողութեան տէր ծերունիներ ճանչցայ որոնք չեն տեսած ծովը, ինչպէս նաեւ ցամաքային միւս ծովը, Փարիզը:

Ամպուազցիին աշխարհը Թուրէնն է: Հին նահանգին սահմաններէն դուրս ելլելը քիչ մը նման է արտասահման մեկնելուն:

Քաղաքին ու մարդոց հետ դիւրաւ կարելի է մտերմանալ: Հոգիները հոսուն են, Լուարի ջուրերուն պէս:

Ցերեկները արեւին հեղեղները ու լռութիւն. մանաւանդ կառքերու ճամբաներէն երբ հեռու է մարդ, իսկ գիշերները տարօրէն կերպով երկարաձեւ վերջալոյս մը, հորիզոնէն մինչեւ լճաձեւ գետին վրայ ու լռութիւն լըռութեանց:

Ո՛չ երգ, ո՛չ աղմուկ, ո՛չ նուագ, ո՛չ ժխոր: Ամէն անգամ որ նոր քաղաք մը կը բնակիմ, վերջը կը յիշեմ այդ քաղաքը ու անոր մէջ անցուցած օրերս, երգով մը: Ո՛չ մէկ երգ Ամպուազը պիտի յիշեցնէ ինծի: Ամպուազը, հակառակ իր բարութեան, երգ չունի, նուագ չունի: Կ'ըսեն թէ փողային նուագախումբ մը ունի: Ով գիտէ ո՛ր փոչիներուն մէջ, ո՛վ գիտէ ո՛ր հանդիսաւոր օրուան մէջ կը մաքրուին այդ փոչիները: Տուներու մէջ ձայնասփիւռ կայ, բայց ձայնը չկայ: Բանաստեղծութիւն է, սակայն, Ամպուազը: Եղանակաւորուած չէ:

Այս կարգի բարի, գեղեցիկ ու խաղաղ բնութեան մը մէջ՝ արմենական մը չէնութեան դրախտներ պիտի ծաղկեցնէր: Ազգեր կան որոնք իրենց դիրքին մեծութիւնը մեծ մասով պարտական են իրենց աշխարհագրութենէն եկող ճակատագրին: Պատմութեան տեսակը աշխարհագրութեան տեսակէն կը ծնի: Հայուն նոյնիսկ առօրեայ խինդն ու ցաւը, աշխատանքն ու սէրը երգով են եղած: Ան նոյնիսկ այսօր կ'երգէ, վիշապին բերնին մէջ չինուած իր գաղութներուն մէջ:

(Քանի մը օր առաջ «Յառաջ»ի մէջ կարդացի Պորտոյի Արարատեան միութեան դպրոցական հանդէսին նկարագրութիւնը: Երաժշտագէտ - ուսուցիչը, Մեսումենց յօրիներ է մանկավարժական երգեր: Ո՞ր օրուան կը սպասեն Միութիւններն ու հայ մարդիկը, զանոնք հրատարակելու համար: Ո՞ր օրուան կը սպասեն տեւական գործերու ծնունդ տալու համար՝ փոխան հազարաւոր «մեծ» պզպզակ, «չքեղ» պզպզակ, «բացառիկ» պըղպջակ հանդէսներու:)

Զկրցայ թուղթի վրայ իսկ չատ մընալ Ամպուազի մէջ: Եւ իրապէս անկարելի է չատ մնալ հոս: Երգ չունի որ բնութիւնը պայծառակերպուի պատարագի:

Երգ լսելու համար գիշեր մը գացի Ոսկեկղզի:

Ֆոքսթրոտ պարերգներու անտանելի եղանակներ, բացօթեայ սիրուն սրճարանէ մը: Քանի մը բարակ, ամէն բանով, աղջիկներ կը պարէին, քանի մը կուզ, նոյնպէս ամէն բանով, երիտասարդներու հետ: Ոմանք կը ցուցադրէին իրենց եղկելի մերկութիւնը: Մարմիններ կային որոնք Սպարտայի մէջ բլուրէ մը վար պիտի նետուէին, առնուազն պիտի ծածկուէին քանի մը ձեռք գլեսով: Այստեղ, լուսնի եւ ելեկտրականութեան լոյսերուն տակ՝ մտեր են պարասրահ - ցուցափեղկին մէջ՝ բնութեան գեղեցկութեան եւ մարդուն տգեղութեան հակադրութիւնը չեշտելու համար:

Փնտռեցի մենութիւնն ու լռութիւնը:

Կռնակս դարձուցի պարող անժառանգ զոյգերուն: Կեղեւի ապրում ու դիջութիւն ունեցողներուն: Հեթանոսութիւնը կրօնք էր ու արուեստ: Պարը հոգիին չարժումէն պէտք է գայ ու երեւի մարմին խորութեան եւ ձեւին վայելչութեան մէջ: Հիմակուան պարողները օնանական չտեսներ են:

Կռնակս դարձուցի ու աչքերս գտան դղեակը որ լուսաներկուած ճառագայթարձակներով՝ կը չողչողար հանդիպահար: Տիրապետող, փառաշուք, իշխանավայել կեցուածքով: Երկարօրէն կարելի է դիտել զինքը, մանաւանդ իր ցոլացման դիւթախաղը ջուրերուն հայելիին մէջ:

Ջուրերուն մէջ ծփացող պալատ նայեադական, վարդակարմիր բոնկումով: Ու կամուրջէն վար նրբենի նըւագը. հոսանքին կարկաչը խորունկ գիշերին մէջ:

Լուսինը դղեակէն վերացած թագ:

Կամուրջին վրայ կանգնած կը դիտենք գետաջուրին մէջ երկարած լուսաւիները, կը դիտենք կղզին ծառերուն ստուերափունջը ու յամրաբար կը քալենք մայր բնութեան անհուն խորհուրդին մէջ՝ մեր հոգիները առլի փափաքներով, մորմոքներով ու կարօտներով:

Մէկը կ'ըսէ հառանչանքի մը պէս.

— Ի՛նչ երջանկութիւն է ըլլալ բիւր անգամ գեղեցիկ բնութեան մէջ...

Նոր հառաչանք մը.

— Ի՛նչ երջանկութիւն կանգնիլ բնութեան մէջ եւ ունկնդրել սեփական հոգիդ ու մարմինդ: Երբ ցաւի ձայն չկայ այդ երկուքին մէջ, երբ ամէն ինչ կը չարժի ներդաշնակօրէն՝ ի՛նչ երջանկութիւն:

Լուսինը նման էր Գլովիս արքայի թագին:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

Կ. ՍՏԱՆԻՍԼԱՎՍԿԻ

Ո՛չ տիտղոս, ո՛չ ալ մակդիր: Իր անունը բաւական է՝ աշխարհի որ եւ է մէկ մասին մէջ զինք յիշեցնելու համար: Եթէ կ'ուզէք,— իր անունը ինքնին տիտղոս մըն է, արդէն:

Բայց, նեղ չէ՞ հանգամանքը զոր տուած էին իրեն,— «բեմադրիչը Մոսկուայի գեղարուեստական թատրոնին»: Կամ՝ «նորոգիչը ռուսական թատրոնին»:

Աւելի բան մը: Անշուշտ: Համաթատերական դեր մը ու, հետեւաբար, համամարդկային արժէք մը:

Թերթերը գրեցին իր մահը՝ Մոսկուայի մէջ:

«Մա՞հ»: Ինծի կը թուի թէ այս սովորական բացատրութիւնը չի պատշաճիր անոնց, որ կ'անհետանան փիզիքապէս, բայց կը չարունակեն ապրիլ: Ըսել կ'ուզեմ՝ կենդանի կը մնան իրենց գործով եւ ստեղծագործութիւններով:

« Մեր ծրագիրը»,— կը գրէ ան իր գրքին մէջ,— «ԻՄ ԿԵԱՆՔՍ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՄԷՋ — յեղափոխական էր»:

Ու ճի՛շդ է: Նուա՛զ ըսուած, նոյնիսկ: Վասն զի, այդ «ծրագիրը» յեղափոխական լիակատար գործ մը եղած է արդէն: Ու, այդ իսկ պատճառով, աւելի իրական, քան չատ մը յեղափոխութիւններ, որոնք կիսկատար կը մնան: Կամ՝ յեղակարծ ու տարերային չարժումէ մը վերջ, կը ստիպուին յետադարձ քայլեր առնել, վալս դարձողի մը նման, որ խելքի պտոյտ կ'ունենայ եւ հակառակ ուղղութեամբ կը սկսի դառնալ...

Ճիշդ քառասուն տարի առաջ էր որ Մոսկուայի գեղարուեստական թատրոնը իր դռները կը բանար, ու Ստանիսլավսկի կը սկսէր «համեստ ասպարէզ մը որ յետոյ յաղթանակ մը պիտի ըլլար»:

Իր այդ յեղափոխական աշխատանքին գործակից ունէր ռուսական գրականութեան ծանօթ դէմքերէն մին, Նէմիրովիչ — Դանչէնկօն, որ քանի մը տարի առաջ մեռաւ Եուկոսլավիոյ մէջ եւ որ հայկական ծագում ունէր (մօրը կողմէ):

Անոնք երկուքը, բեմադրող ու գրող, կ'ուզէին այլեւս ժխտել «խաղալու» հին ձեւը, ազատել բեմը «պայմանադրական բեմադրութենէն», մերժել առանձին դէմքերու դրութիւնը «կը վնասէ ամբողջականութեան», կռնակ տալ «երբեմնի թատրոնին անշան խաղացանկին», արգիլել ճառասանական ձեւերն ու անսանձ չարժումները եւ այդ բոլորին տեղ դնել նորը,— խաղարկութեամբ, բեմադրութեամբ, կազմով, խաղացանկով եւ ձգտումով:

Ստանիսլավսկի իր այս յանդուգն ձեռնարկին մէջ, սկիզբի օրերուն, վայելեց նաեւ գործակցութիւնը Ա. Չեխովի, որուն թատերգութիւններէն չատերը գրուած են մասնաւորապէս «գեղարուեստական թատրոն»ին համար: Յիշեցնենք, որ այդ օրերուն Ստանիսլավսկիի թատրոնին մէջ կը խաղար» նաեւ Չեխովի կինը՝ Կնիպեր Չեխովան:

Ստանիսլավսկիի առաջին ձգտումներէն մին եղած է — նոր խաղացանկին հետ,— նաեւ բացարձակ անհետացումը բեմէն, ինչպէս ըսինք, անհատ դերասանին, որ, ըստ իրեն «պէտք է ստորադասուի թատերգութեան ընդհանուր գաղափարին ու դառնայ մասը միայն ամբողջութեան»:

«Ամբողջութիւն» (անսամպլը) եւ միօրինակ ոճ խաղարկութեան մէջ,— այս էր իր հիմնական սկզբունքներէն մին: Ան իր թատրոնը կը սկսի բնապաշտութեամբ (ինչպէս, օրինակ, Թոլսթոյի «Մութին Զօրութիւնը»), որուն կը յաջորդէ տպաւորապաշտութիւնը (Չեխով), յետոյ յանգելով խոր իրապաշտութեան:

Իր առաջին իսկ քայլերուն, ռուս մտաւորականութիւնը եւ երիտասարդութիւնը խանդավառօրէն կը գնահատէ զինք: Չեխովէն զատ, իրեն թատերախաղեր կը յանձնեն նաեւ Թոլսթոյ ու Կորքի: Ամէնէն աւելի ուշադրաւ կ'ըլլայ Չեխովի «Որոր»ը (La Mouette), ու անոր ներկայացումէն վերջ նոր թատրոնի երկու հիմնադիրները իրենց թատրոնին խորհրդանշան կ'ընեն թեւատարած որորը:

Ստանիսլավսկի, որ, միանգամայն, մեծ դերասան մըն էր, ստեղծած է արժէքաւոր տիպարներ: Օրինակ՝ Կորքիի «Յատակ»ին մէջ Սատինի դերը, Օստրովսքիի «Ամէնէն իմաստունն ալ քիչ մը ռամիկ է» գործին մէջ Կրուտիցքիի դերը եւայլն:

Իր այդ տիպարները կը մնան կենդանի ու եզական, զինք դասելով աշխարհի մեծագոյն դերասաններու կարգը:

Առաջին անգամ 1906ին է որ Գեղարուեստական Թատրոնը կ'այցելէ Փարիզ: Շան զ'Էլիզէ Թատրոնին մէջ կուտայ ներկայացումներ պատերազմէն առաջ եւս: Ու դժուարահաճ Փարիզը միակամ կը վաւերացնէ Ստանիսլավսկիի չահած համբաւն ու փառքը:

Յեղափոխութենէն վերջ, Ստանիսլավսկի որ եւ է արգելքի չի հանդիպիր: Ոչ միայն իր հեղինակութիւնը, այլեւ՝ ամբոխը հոգեկան վայելքներով սիրաշահելու ճիգը, որ այնքան չեշտուած էր յեղափոխութեան առաջին տարիներուն, զինք կը պահեն իր դիրքին վրայ: Խաղացանկը կը փոխուի, անշուշտ: Նոր իրաւակարգը նոր պահանջներ ունի: Բայց, իր խորքին ու արուեստի ձգտումներուն մէջ, Ստանիսլավսկի կը մնայ նոյնը, եւ կը գիտնայ իր թատրոնը պահել նոյն բարձրութեան վրայ: Նոյնիսկ՝ տարիներու ընթացքին իրական «վերելք»ներ արձանագրելով: Կառավարութեան անվերապահ օժանդակութեամբ, կը հիմնուէին նոր սթիւտիօներ, թատերական փորձերու աշխատանոցներ եւայլն ու, այս ձեւով, հիմը կը դրուի Վախթանկովեան ու Նոր կոչուած Թատրոնին:

Ստանիսլավսկի, բուն անունով Ալէքսէյեւ, կը մեռնի 75 տարեկանին:

Իր վերջին փափաքն է եղած թաղուիլ եկեղեցական ծէսով,— ինչպէս փափաքած էր, անցեալ տարի, ուրիշ գիտունը՝ Պավլով,— փոխանակ դիակը հրկիզելու եւ մոխիրը պահելու Կրեմլի մէջ:

Յեղափոխական ու յեղափոխիչ՝ իր էութեամբ ու գործով, համամարդկային արժէքով այս մեծ դէմքը՝ որ իրաւամբ կոչուեցաւ նաեւ «խորհրդային թատրոնի պատուանդանը», քսան տարի անընդհատ խորհրդային իրաւակարգին տակ ապրելէ ու գործելէ վերջ, ուր արուեստի իրական տաճար մըն է բարձրացուցած, մարդկային անբացատրելի խորհուրդ մը մըտած է իր «անդրշիրիմեան» կեանքը ուզած է վստահիլ այն միւս տաճարին, որուն դմբէթը, քսան դարերէ ի վեր, կը փոխարինէ կապոյտ երկնակամարը եւ որուն վրայ կը բազմի, կ'ըսեն, Ստանիսլավսկիի նման արարիչներ ստեղծող Արարիչը...

Կ. ՄԵՀԵԱՆ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (135)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Կայի՛ն է, Կայի՛ն է, Կայի՛ն է... Սուլտին անդին հրեց իշխանը եւ անմիջապէս ոտքի բարձրացաւ: Ամբողջ վայրկեան մը անչարժ մնաց ու նայեցաւ այդ մարդուն որ գրեթէ հէքեաթի մը տպաւորութիւնը կը գործէր — Մուսթաֆա Քէմալ փաշա, մարդ մը որ Անատոլուի խորերը կ'ապրէր, մարդ մը որ ասպարէզ կարդացեր էր յաղթական դաշնակիցներուն եւ իր ճղճիմ ուժերով ծովը թափեր էր բրիտանական բանակը, Տարտանէլի մէջ: Իր դարուն ամէնէն մեծ զինուորականն էր ան որ քայքայուած կայսրութեան մը խլեակներէն ստեղծեր էր նոր ազգ մը:

Իշխանն ալ ոտքի ելած էր հիմա: Չորս կողմը պտտցուց իր գրեթէ կուրացած աչքերը: Սարսափի արտայայտութիւն մը կար իր դէմքին վրայ. յառաջացաւ ու ցուցամատը Սուլտինին ուղղելով կակազեց.

— Այս մարդը դաղտնի գործակալ մըն է... բանտէն փախաւ... իմ հետեւորդներէս երկու հոգի սպաննեց ..

— Իրա՞ւ, զարմացաւ Կային, առանց իր դիմագիծերը փոխելու: Իր ուժասպառ, կնճիռներով լեցուն ու մաշած դէմքին վրայ յուզումի որ եւ է արտայայտութիւն չկար. բայց մաղնիսական նայուածք մը նետեց իշխանին:

— Տէր, Ձերդ Բարձրութիւն, սկսաւ Սուլտին, գրպանէն դուրս հանելով Նակայի անդամատոմսին պահպանակը. դուք դատեցէք, Տէր, ինչ որ կատարեցի կատարած եղայ ձեր չահուն համար ...

Քէմալ թեւը երկնցուց պահպանակը առնելու համար: Սըր Ճօրճը, Սըր Ֆրէնսիսը, Տայանան, Փիթըրը, Իչխանը, Սուլտինը, Կայիին հետեւորդներն ու անձնապահ զինուորները անշարժ սպասեցին, երբ ան ուշի ուշով կը քննէր Նակային անդամատոմսը: Մահաչուք լռութիւն մը կը տիրէր կամրջակին բազմութեան վրայ:

Յետոյ Քէմալ յստակ ու տիրական ձայնով մը կարդաց անդամատոմսին ստորագրութիւնները:

— Ալի Մուհամմէտ Պայազիտ Օրխան՝ իշխան Օսմանեան կայսրութեան, Ճանիկ Լիճի Ալիկ՝ իշխան Քիւրտիստանի, Հասան Պէն Իբրատ՝ էմիր Քէրքուքի, Քազըմ Հարի Պէքար՝ պետ դաղտնի ոստիկանութեան, Ուօլտօ Նաումհայմըր՝ տնօրէն Հարց քիմիական ու մետաղագործական գերմանական ընկերութեան ...

Սուլտին յանկարծ ետին դարձաւ ու նայեցաւ Տայանային որ, մազերը ցիրուցան եւ հագուստները պատռտած, իր հայրիկին քով կեցած էր: Աղջիկը ժպտեցաւ: Քիչ անդին իրարու մօտ կեցեր էին Արիֆն ու Ժանէթը. Սուլտին չատ ուրախացաւ, տեսնելով որ իր երկու անձնուէր բարեկամները ողջ առողջ դրօսանաւ հասեր էին:

Յետոյ Կային էր որ խօսեցաւ.

— Հարիւրապետ Տէօթիմ, Թուրքիան երախտապարտ է ձեզի, չնորհիւ ձեր եւ ձեր ընկերակիցներուն աշխատանքներուն որոնց մասին տեղեկութիւն ստացած էի բրիտանական դեսպանէն, իմ հաւատարիմ պաշտօնեաներս գրաւեցին այս դաւաճաններուն ռազմամթերքի դաղտնի մթերանոցները ... Ցանկարծակիի չենք եկած ... չատոնց ի վեր կասկածներ ունէինք Ալիկին եւ Պէն Իբրատի հաւատարմութեան մասին ... խիստ հսկողութեան տակ առնուած են արդէն. իսկ Նաումհայմըրը այս առաւօտ ձերբակալուեցաւ, երբ կը փորձէր արտասահման անցնիլ ... երախտապարտ եմ ձեզի որ կրցաք ձեռք բերել այս Ջախջախիչ ապացոյցն ալ՝ ծրագրուած դաւադրութեան մասին ... Առաջին իսկ պատեհութեան ձեր ծառայութիւնը պիտի վարձատրուի պատշաճ եղանակով ...

Յետոյ իր հետեւորդներուն կողմը դարձաւ եւ իշխանը ցոյց տալով չարունակեց.

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԱՌ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ես քեզ ճանչցայ երբ զերթ մանուկ զանգրահեր
կ'ոստոստէիր լուսնակավառ երկնի մէջ,
կամ կապտաւուն լճակներու եւ ծովու
բողբոջածիլ մրմունջներուն առընթեր ·
քու խոր եւ լայն նայուածքներէն սրտիս մէջ
գարնանացաւ իմացութիւն մ'որ թովեց
իմ մըտածման իւրաքանչիւր վանկն ամբիծ ·
Մայրամուտի ներշնչական պահերուն
դուն եկար ինծ, եւ մեղրահամ քու հոգին
Ողողեց զիս, եւ լըւաց վիշտն յարակից՝
իմ մենաւէր եւ անըրջող կենցաղիս :

Քու նրբահիւս շարժումներուն եւ ձեւին
Լոյսխաղին մէջ որոնեցի՝ ես երկար
դէմքն ու ժպիտն հայ լըռակեաց մայրերուն,
Մինչ քու խաղաղ ներկայութիւնն հոգւոյս մէջ
կանչեց դէպ' ինծ մարգարտահունչ երգերով
եւ մարգային խնդութիւնով արլըցուն
Աղջիկնե՛րն որ ունին իմ քոյր սրտին հետ՝
Պահեր սիրոյ, եւ քընարիս հետ թրթռուն
Յաւերժական խօսակցութիւն եւ բերկրանք,
Որուց զորովն կ'սատեղոտի՝ մարմնիս մէջ՝
իրկո՛ւնն ինչպէս հեռուն պառկող ծովուն հետ :

Քու մերթ հանդարտ եւ մերթ կայտառ կուրծքին տակ,
Ես կը լսեմ աղաղակնե՛ր որոնց թուին
կատարներն յար կ'պեծըփան վեհօրէն
ինչպէս ծառերն հովերուն դէմ · կարծես քու
Երակներէն եւ անհանդարտ սրտէն դուրս
Մերթ կը պոռայ հայրենական անպախուրց
Անտառներուն եւ խորշերուն բուքն անաստ
Եւ աստղէ զուրկ մեր երկնքին ամպն ու զոռ
կը տարածուի՛ն քու լայնաղեղ ծիրին մէջ,
Որոնց ծոցէն կ'անցնին դաշտն առ դաշտն
Ձեռքե՛ր զօգուած, եւ կըզակներ ոխով լի :

Ո՛վ քերթութիւն, կը սիրեմ քեզ, դուն իմ մէջ
Կ'եռուզեռիս բարկութիւններ, որոնք ես
իմ մըտածման եւ զգացման հաշիւէն
վե՛ր եմ պահած · ես հասած եմ աստղերուն,
եւ խորվիրապ երկրագունդին ամենէն
խաւարակուռ ընդերքներուն, ուր կ'ապրին
իմ զայրոյթիս ակերն անքուն, ուր չըկան
Այգ եւ լուսին, ուր ահաւոր եւ խորին
կը յուռի յար երկաթէ քա՛յլը մախից
Հըզօ՛ր մահուան, ուր ոսկորներն պեծուփ
Դեռ կը սպասեն փոխվրէժի՛ մը դաժան :

Լո՛ւռ եւ մռայլ, ինչպէս մահով եւ արեամբ
Անապատին մէջ թանձրացեալ տառապանքն՝
Ես կը սպասեմ որ հասնի օրն հիասքանչ,
Երբ իրաւունքն յաղթանակէ՛ աստղի պէս,
Երբ մեր պողպատ զարշապարին տակ կըքին
Կոկոզավիզ բռնակալներն, երբ դարձեալ
Մեր լեռներուն անհունութեան վըրայ պիրկ
Լայննա՛յ պարման արծիւներուն թեւն ազատ,
Եւ երկնի դէմ աղաղակնե՛ն ուժգնօրէն
Փողե՛րն ամէն, եւ զինուորներ խուռներամ
Քալե՛ն շարք շարք եռագոյնին ետեւէն :

Ես ճանչցայ քեզ, ո՛վ քերթութիւն, երբ հոգիս
Կը խանդոտէր թռչուններու դայլայլով,
Եւ կը քաղէր լոյս եւ երանգ ամպերէն ·
Դուն շտկեցիր իմ ողնաշարս, եւ տըւիր
Իմ կրծքերուս ջիղ եւ մըկան, սրբեցի՛ր
Եթէ երբեք խառնըւածքիս մէջ կային՝
Անէրիկմարդ եւ վեհերոտ անկումներ ·
Ես անձէս դուրս շպրտեցի՛ ցասումով
Կորաքամակ ամէն հակում, եւ բրի՛
Խռէալներուս եւ իղձերուս կայմ եւ սիւն՝
Իմ հայրենիքս, ազատութիւն, կեանք կամ մահ :

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՏԱՐՕՆԻ ՍՈԽԱԿԻ՛Ն ՀԱՄԱՐ

Հէքեաթանման կեանք մը: Ըլլալ Մշեցի համեստ դարբինի մը որդին, բնիւս եւ պարզունակ, անհարկու դժուարութեանց յաղթահարելով տիրանալ երաժշտական ասպարէզի բարձունքին, միջազգային խստակրօն բազմութեանց ներբողի եւ հիացման դափնինե՛րը խլել, Եւրոպէի նուիրուած հոյակապ տաճարին մէջ:

Թերեւս, ինչո՞ւ չէ, Շահմուրատեան բառ մը ֆրանսերէն չէր գիտեր հոս եկած ատեն, իսկ իր ստացած երաժշտական կրթութիւնը շատ հեռու կը մնար գուսաներգակ երգիչի մը դասական պաճուճանքէն: Մշեցի պատանին ուրիշ ապաւէն չունէր ուրեմն, այլ միայն Նաթալի երկրին զուլալ ակունքէն խլած իր ձայնը, ու Հայորդիի աննկուն կամքն ու կորովը:

Աւանդական եղաւ այդ կեանքը, [illegible], ինչպէս իր պատկանած ցեղին կեանքն իսկ: Դեռ շատ փոքր, կը կորսնցնէ իր հայրը, կ'որդեգրուի Տարօնի առաջնորդէն, որ զինք կը ղրկէ Էջմիածին, լրացնելու Միացեալ Ընկերութեան վարժարանին մէջ ստացած նախնական կրթութիւնը: Յետոյ Ներսէսեան վարժարան, աշակերտ Մ. Եկմալեանի, մեներգող, երգչախումբի ղեկավար: Թիֆլիզի Օփերային ներկայացումները իր մէջ կ'արթնցնեն սէր մը դէպի եւրոպական երաժշտութիւն:

Եւ ահա դժբախտութիւն մը: Ռուս կառավարութիւնը զինքը կը բանտարկէ իբր յեղափոխական, ձմրան եղանակին դէպի Կարս կը ղրկէ, ապա Թուրքերուն կը յանձնէ: Ձմրան ահեղամռունչ ձիւնին եւ բուքին, բանտէ բանտ, հետիոտն, եռամսեայ ճամբորդութիւն մը դէպի Կարին: Թուրքերը զոնէ ճամբան լաւ կ'երթան հետը եւ ապա կը ձգեն մեր երգիչը, որ Ս. Կարապետի վանքին մէջ կը պաշտօնավարէ: Յետոյ դարձեալ կը դառնայ Կարին, ուր երաժիշտ-դաստիարակի երկար եւ բեղուն գործունէութիւն մը կ'ունենայ: Եւ օր մըն ալ զինքը կը տեսնենք Պոլսոյ, մեծագոյն զրկանքներու շնորհիւ հաւաքած փոքրիկ գումարով, ուրկէ շոգենաւ կ'առնէ դէպի Մարսէյլ եւ անկէ կ'անցնի Փարիզ:

Ֆրանսայի ոստանին մէջ զոնէ բախտը կը ժպտի իրեն: Եկեղեցիի օծման ուշադրութիւն կը գրաւէ իր ձայնով եւ դպրապետ կը կարգուի Մ. Էջնայեանէն: Բայց իր նպատակը Երաժշտանոց մտնել էր: Ահաւո՛ր դժուարութիւն. ոչ լեզու գիտէ, ոչ ալ եւրոպական երաժշտութեան մասին գաղափար ունի: «Սքոլա-Քանթորիում» կը մտնէ, Վենսան տ'Էնտիի վարչութեան տակ, երաժշտական նախապատրաստերքին տիրանալու համար: Եւ որ աւելին՝ պարզ նամակով մը կը դիմէ աշխարհահռչակ երգչուհի Տիկ. Փոլին Վիարտոյի, որ ձրի դաս կուտայ եւ մօր մը գուրգուրանքով կը շրջապատէ զինք: Երկու տարի վերջ կը մասնակցի քննութեանց եւ կը մտնէ Երաժշտանոց: Այս յաջողութիւնը լաւ տպաւորութիւն կը թողու Փարիզահայ հարուստներու վրայ, որոնք այդ երանելի օրերուն աւելի վեհանձն եւ նախանձախնդիր ազգային վարկին, Տարօնցի ուսանողին կ'ընձեռեն նիւթական օժանդակութիւններ այնպիսի առատաձեռնութեամբ մը, զոր յաճախ կը ստիպուի մերժել ան...: Շահմուրատեան կը հրաժարի դպրապետութենէն, որովհետեւ Երաժշտանոցի վարչութիւնը կ'արգիլէր դպրոցէն դուրս երգելը: 1914ին փայլուն կերպով կ'աւարտէ Երաժշտանոցի քառամեայ շրջանը եւ երկու տարուան պայմանագրութիւն կը ստորագրէ: Կը շահի առաջին մրցանակ գուսաներգութեան, Բ. մրցանակ երգի, նօթագրութեան եւ գուսանակատակերգութեան (opera-comique):

Յունուար 17ի այն բախտաւոր երեկոյին, երբ Շահմուրատեան առաջին անգամ կ'երեւէր Կունոյի «Ֆաուստ»ին համանուն դերին մէջ, միջազգային բազմութիւնը որ կը փութար Օփերա վայելելու իր երգը, անշուշտ կ'անգիտանար այն ահաւոր տառապանքը, զոր կրած էր այդ Տարօնցի Հայորդին, դարբին Սրգոյի տղա՛ն, լսելի դարձնելու համար իր երկնային ձայնը, երաժշտութեան տաճարին բեմին վըրայ...

X

Զինադադարի երջանիկ տարիներուն, երբ Պոլիս հանդիպած էր երգահանդէսներ տալու, ան չէր մոռցած որբերը, որոնց բախտակից եղած էր այնքա՛ն կանուխէն: «Վիքըրի Հօմ» եկած էր, մեր տան դիմացը, բախտաւոր Հայորդիները ոգեւորելու իր երգերով: Որբանոցի տնօրէնին ծանօթ էի, ասկէ զատ Կեդրոնականի դասընկերներս հոն էին, պէտք էր օգտուիլ առիթէն: Որքա՜ն անհամբերութեամբ սպասեցի իրիկուան: Մեր երգիչը որբանոցին պարտէզը մտերիմ խօսակցութեան մը բռնուած էր տղոց հետ: Շատ չանցած վեր ելաւ: Քանի մը ուղերձներէ եւ երգերէ վերջ, հերթը իրն էր: Շահմուրատեան երգեց, «Հերիք որդեակք»ը, գեղեցիկ եւ ներդաշնակ շարժուձեւերով, բայց իր երգածը այն տափակ եւ սովորական եղանակը չէր, բոլորովին տարբեր հմայք մը, տարբեր ներգործութիւն մը ունէր: Մանաւանդ, «Հա՜յ, մեր քաջերը նրանց կ'անեն շանսատակ»ի ընթացքին, այնպիսի հզօր եւ խանդավառ ոլորակ մը կը դնէր ձայնին մէջ, որ անկարելի էր ինքզինքը զսպել: (Մեր երգի սիրահար ընկերները որքա՜ն աշխատած են իւրացնել այդ դարձուածքը): Խնամակալներէն մէկը բացագանչեց.

— Բայց սա երգ չէ, իսկական պատերազմ է, պատերա՛զմ...

Ա. Շահմուրատեան, կարճ բացատրութենէ մը ետք, երգեց նաեւ «Ալօր-Տատրակ»ը, այն կենդանի եւ խանդավառ շեշտով, որուն գաղտնիքը միայն ինք գիտէր: Աւելին անկարող էր. որբանոցի վարչութիւնը զինք սպառած էր աւանդական հերիսայով, շատ կերած էր, որքան հիմա քիչ կ'ուտէ դժբախտ երգիչը:

Այն օրէն ասդին շատ բան փոխուած է: Շահմուրատեանի համբաւը արդէն երկար ատենէ ի վեր իր վերջալոյսի ճառագայթները կը հաւաքէր: Տարիքն ու կեանքի պայմանները անշուշտ կարեւոր դեր մը ունէին ատոր մէջ: Եւ ատոր հետ մէկտեղ, ո՜վ դժբախտութիւն, չարաշուք ախտանիշներ կ'երեւէին իր վրայ: Բեմին վրայ բառերը կը մոռնար, երգը կը ձգէր եւ ունկնդիրներուն ոլաքներ կ'ուղղէր: Կը յիշեմ թէ՝ երբ օր մը իր կենսագրական գիծերու մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կ'ուզէի, ան բացարձակապէս ուրացաւ այն ինչ որ գրած էր ժամանակին իր ձեռքով...:

Շահմուրատեան, որ ոսկի թելով մը կապուած էր Կոմիտասի, լրացուցիչն էր անոր, վարպետին մահէն ետք խաւարին գիրկը թաղուեցաւ բոլորովին:

Մեծ վարդապետին յուղարկաւորութեան, արդարեւ, եկած էր ողեկոչելու անոր հոգին, հանդուցեալին իսկ հեղինակած եկեղեցական տաղերով: Տխուր եւ ընկճուած էր: Արարողութեանց վերջաւորութեան մօտ, գեղանի տիկին մը ինծ հարց տուաւ թէ՝ արդեօք Շահմուրատեանը երգե՞ց: Հանճարեղ երաժիշտին յիշատակը մեծարելէ աւելի, ան եկած էր մեր երգիչը լսելու: Հաստատական պատասխան տուի եւ թուեցի երգած Շարականները: Տիկինը երբեք չէր նկատած, բայց բնաւ զարմանալի չէ այդ բանը, որովհետեւ ինքս ալ հազիւ թէ անդրադարձած էի: Ա. Շահմուրատեանի ձայնը զուրկ էր այլեւս կոմիտասեան այն տաք եւ ակաղձուն շունչէն,— ստեղծուած վարդապետին եւ իր իսկ երաժշտական «թեքնիք»ին բաղակցութեամբ, որ մեծագոյն հրապոյրը կը կազմէր իր երգարուեստին: Կարծես «կաղեկի» տիրացու մը ըլլար ժամերգուն: Օփերայի նախկին երգիչը կը վերադառնար հոն, ուրկէ ճամբայ ելած էր, նախ քան Երաժշտանոց մըտնելը:

Այդ իր ասպարէզին վերջնական փըլուզումն էր:

Եւ ահա, մի առ մի հոգիիս մէջ կը բըթան այն երգերը, որոնք կ'երգէր այնքան խոր ըմբռնումով եւ բնազդական ԱՆՎՐԻՊԵԼԻ ճշդութեամբ: «Մայր Արաքսին», ծանր ու մռայլ, նման Հայաստանի այդ խորհրդանշանին «Հին հին դարուց յիշատակներ»ուն, «Կիլիկեան», հայրենի կարօտով եւ ջերմութեամբ թաթաւուն, հոգեւոր երգերը, թրծուած կոմիտասեան շունչով եւ խոր զգայնութեամբ, «Անտունի»ն, հայ հոգիին անհնարին տառապանքներով, ինչպէս միւսը, Ղարիպին սրտէն փրթած խոլոտ աղաղակը, — «Կռունկ»:

Հապա «Ալօր - Տատրա՞կ»ը, դաժան կեանքի մը լուսանցքին մէջէն շողացած այդ յոյսի նշոյլը, պարզ, գեղեցիկ եւ այլաբանական, զոր եղերաբախտ երգիչին բերնէն լսելու համար հոգի կուտային շատ մը հայրենակիցներ, ու մանաւանդ սա միւսը, յեղափոխական բնագաւառի այդ համեստ դեղջուկին սրտապատառ կանչը, «Մոկաց Միրզէն», որուն մէջ ան անմրցելի պիտի մնայ միշտ: Միացեալ Նահանգները մեկնելէ առաջ — Շահմուրատեան ամերիկեան քաղաքացի էր — ինծ յայտնած էր թէ «տիսք»ի վրայ պիտի առնէ զայն: Չեմ գիտեր թէ կրցա՞ւ գործադրել խոստումը:

Հանճար մը չէր ինք, ինչպէս այն միւսը՝ Կոմիտասը, բայց եւ այնպէս կը մնայ Հայաստանի սրտէն բխած երգիչը, հարազատ, ինքնատիպ, անփոխարինելի: Ան կը մնայ եւ մեծ վարդապետին խորհրդանշանը, ամէն կերպով արժանի ժողովրդային սիրազեղ գուրգուրանքին:

Գ. ԱՐԱՄ

ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ո՞ր երջանիկն է այն, որ չի դառնացներ աշխարհը:

** Ուրիշները ուրախացան քու ծընունդիդ համար՝ երբ դուն կուլայիր, ապրէ այնպէս մը որ կարենաս ուրախանալ երբ ուրիշները կուլան:

ԲԵՐԲԵՐՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻՑ

Իշխանք ցուցնում են մեզ հեռու ճամբայ ...
Իմ գուշակ սիրտը, ճեղուած իմ կրծքում,
Նախազգայունում է վաղահաս ինձ մահ,
Մահից ուժեղ բան չըկայ աշխարհում:

Ոչինչ թէ մնայ, լոկ կ'ուզենայի
Որ մէկը մօտիկ փակէր իմ աչքեր,
Եւ աղօթք կարդար— ճանապարհի բարի —
Եւ աղքատներին ինչքեր բաժանէր :

Սիրտ իմ, դու լռի՛ր, ու էլ մի ողբա.
Անուժ է արցունքն փոխել պատուհաս..
Գիտեմ սիրուհիս ինձ կը մոռանայ,
Հաւատարիմ ձիս կը հեծնի օտար :

Եւ ոչ ոք գիտէ որոշում բախտին,
Որը պատրանքով լիքն է փայլփլուն,
Խոտորնակի է մեր կեանքի ուղին
Եւ վիշտն աւելի քան թէ քաղցրութիւն:

!
Հանգի՛ր, դու հոգի իմ անմխիթար,
Մի զուգէ Աստուած եւ քեզ ողորմի,
Եթէ չես կարող դու անդորրանալ,
Քեզ մահը անգութ հանգիստ կը բերի:

Ճակատագիրը բոլոր մարդկերանց
Մահ է ընծայել, կամ կանուխ կամ ուշ,
Այս կեանքը պէտք է վերջանայ կամաց —
Այդ միեւնոյն է դառը թէ անուշ :

Ինչ որ գրուած է բախտի գրքի մէջ
Այնպէս էլ կ'ըլնի, փոփոխել նրան
Ոչ ոք չի կարող ... սրտի բոլոր տենչ,
Բոլոր բաղձանքներ կիսատ կը մնան :

ԱՐՍԷՆ ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ

ԳԱՐՈՒՆ

Ելնեմ մաճ զամ,
Դաշտերն ընկնեմ,
Ելնեմ մաճ զամ
Արտերն ընկնեմ,
Դաշտերն ընկնեմ,
Արտերն ընկնեմ,
Ելնեմ, զնամ
Հանդերն ընկնեմ :

Զա՛ն, իմ երկի՛ր,
Դու խաս բաղչա,
Զա՛ն, իմ երկի՛ր,
Դու բա՛ց բաղչա,
Դու բա՛ց բաղչա,
Զան, իմ երկիր,
Պայծա՛ռ բաղչա :

Երգեմ ծաղկած
Վարդերը քո,
Երգեմ կանգնած
Արտերը քո,
Վարդերը քո,
Արտերը քո,
Նոր աշխարհի
Զարդերը քո :
Ելնեմ, մաճ զամ

Ելնեմ, մաճ զամ
Հողերից դէն,
Ելնեմ մաճ զամ
Դողերից դէն,
Հողերից դէն,
Դողերից դէն,
Արեգական
Շողերի՛ դէմ :

Գ. ՄԱՀԱՐԻ

«Մրգահաս»

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ժամերը կը սահէին: Իրենց մարմինը յանկարծ սաստիկ տաքէն արագահոս պաղ ջուրերուն մէջ ընկղմած, սկսաւ փայտանալ: Ի զուր կ'աշխատէին շարժումներով իրենք զիրենք տաքցնել ջուրի այդ գերեզմանին մէջ, պաղը միշտ աւելի խիստ կը յարձակէր:

Ո եւ է ընելիք չէր մնացած իրենց: Ուրիշներուն պատմածներէն իմացած էին, թէ այդ յարձակումները ինչ կատաղութեամբ տեղի կ'ունենային, եւ, հետեւաբար, երկուքը նախամեծար կը համարէին գետին մէջ մեռնիլ, քան Քիւրտերուն ձեռքը իյնալ:

Վերջապէս մութը կոխեց: Սիրանոյշ գետին հայելիին մէջէն հանդիպակաց եզերքին վրայ տեղ մը կը փնտռէր, ուրկէ թերեւս կարենային մագլցիլ վեր: Գիտէր որ Լուսօրինա կրապովիչ լողալ գիտէր, իրեն չափ լաւ: Բայց հոսանքէն կը վախնար: Իրենց թաքստոցին փապարը դիմացի եզերքին մէկ փոքր շերտը միայն կը տեսցնէր, եւ ճիշդ հոդ դիմացի լերան մէկ ժայռը ցից ինկած էր գետին յատակը: Հետեւաբար եթէ հիմա թշնամի նայուածքէ մը զերծ էին այդ թաքստոցին պատճառաւ, պարտաւոր էին իրենց փրկութիւնը փորձել, ցամաք ելլելով տեղ մը, ուրկէց ալ կարենային լեռը փախչիլ:

Յամրօրէն սողոսկող ժամերուն միշտ նոր դիակներ կը սահէին դէպի վար: Սպանութիւնը վերը իր դագաթնակէտին պէտք էր հասած ըլլալ: Իրիկուան մութը սկսած էր խոր գիշերուան փոխարկուիլ: Արդէն իսկ կիրճին մէջ կը տիրապետէր Արեւելքի յատուկ նսեմաստուեր մառամուտը: Աղջիկները իրարու դէմք հազիւ կըրնային ճանչնալ իբրեւ ճերմակ մակերեսներ: Իրարու միտք հասկնալու համար, պէտք էր պոռային, բայց իրենց աղաղակին վրայ արդեօք Քիւրտ մը, դիպուածով, չէ՞ր կրնար ուշադրութիւն դարձնել:

Ուստի Սիրանոյշ հազարու մէկ դըժուարութեամբ շարժուձեւերով հասկցուց իր բարեկամուհիին, թէ պէտք է որ դիմացի եզերքը անցնին: Մութը կատարեալ էր: Իրենց վրայի վերջին զգեստն ալ հանեցին, որչափ որ կըրնային օգնել իրարու, իրենց անդամները քարացած էին ջուրին մէջ երկար մնալէն: Բոլոր հագուստներէն ծրար մը ըրին, որուն մէջ Սիրանոյշ ծածկեց իր մնացած դրամը, զոր խնամով դանազան տեղեր կարած էր: Կամաց կամաց, ուշադրութեամբ իրարու ձեռքէ բռնած, թողուցին իրենց ջուրի փապարը:

Դժուարութեամբ կը կռուէին գետին բախումներուն դէմ ժայռին բացուածքին առջեւ, մինչեւ որ վերջապէս դուրս ելան կեցան քարակոյտին ու բարձր ցից եզերքին միջեւ: Հոս ջուրը հազիւ մինչեւ իրենց ծունկը կը թրջէր, եւ կիրճին մէջ տիրող մութին հակառակ, բնազդօրէն կըծկուեցան, որպէսզի ջուրէն ծածկուելով, տեսանելի չըլլան դիւրաւ: Իրենց առջեւ կը հոսէր գետը, փրփրելով ու շչելով ապառաժներու միջեւ: Հագուստի ծրարը իրենց առջեւ բըռնած, զգուշութեամբ աւելի հեռուն սողոսկեցան, մինչեւ որ աւելի խորունկ տեղ մը հասան: Ճճուղիէն կ'արձագանգէր միօրինակ երգը Քիւրտերուն, որոնք հոս ու հոն կրակ վառած էին, եւ անոր լոյսովը կը համրէին կողոպուտը: Կիսովին միայն զարնուած Հայորդիներուն հեծեծանքն ու վնկվնկոցը կուգային ամէն կողմէ: Մերթ կը ճայթէր օդը յանկարծական ժխորէ մը, բութ հարուած մը հրացանի կամ տապալումը մարմինի մը ու ջուրը կ'իյնա՜ր...:

Վերջապէս գետին միջին մասին մէջ կը գտնուէին Սիրանոյշ եւ իր բարեկամուհին: Ծայրագոյն զգուշաւորութեամբ կը լողային, աւելի հոսանքին վստահելով քան թէ կռուելով անոր դէմ, եւ հասան միւս, արեւմտեան ափը: Գետին դեղնած ջուրը կը ծածկէր իրենց մարմինները, որոնց պատեան էր արդէն մութը: Հագուստներու ծրարը առջեւ քաշելով ջուրին մէջ, անկից օգտուեցան, կարելի եղածին չափ պաշտպանուելու համար ջուրին տակէն— վրայէն իրենց սպառնացող կամ թակարդ լարող խարակներուն վտանգին դէմ: Քիչ ժամանակ վերջ զգացին աւելի, քան թէ տեսան, որ եզերքին մօտեցած էին: Գետափնեայ ժայռերուն շառաչիւնը լռեցուցած էր գետին մէջտեղի ջուրերուն չխչխիւնը: Եւ ահա կրկին յատակ ունեցան իրենց ոտքերուն տակ եւ քարէ քար սահելով, սողոսկելով, կիսաթաթախ, կիսալիզ հասան եզերքի զառիվայրը:

Բայց ահա նոր դժուարութիւն մը: Որովհետեւ հոս ալ եզերքը ցից կ'իյնար գետին մէջ եւ մութը թոյլ չէր տար, որ ելլելու կենալու աւելի ապահով տեղ մը գտնուէր: Կամաց կամաց ձեռքերով շօշափեցին դէպ առաջ եզերքին պատը: Լողալու շարժումը եւ յուզումը ցուրտը վանած էր անոնց մարմիններէն: Քաղցը միայն կը նեղէր զիրենք Վերջապէս, տեսան թէ ինչպէս ասկէ առաջ մինչեւ գետը հասնող լեռները ետ ետ կ'երթային: Աստեղազարդ երկինքէն զոնէ բան մը աւելի կը տեսնուէր քան մինչեւ հիմա: Առանց բառ մը փոխանակելու, ջանացին քիչ շատ բարձր տեղ մը ելլել: Քանի մը տափակ քարերու վրայ կոխելով ջուրէն դուրս ելան: Եւ վերջապէս, իրարու փոխադարձ օգնելով, կոթնելով, իրենց հետ քաշելով հագուստեղէնի ծրարը, ուր, ինչպէս գիտէր Սիրանոյշ, քիչ մը հաց եւ չամիչ դրած էր գրպաններէն մէկուն մէջ, մեծ դժուարութեամբ հասան գետին բարձրաւանդակը: Ուժասպառ ինկան գետինը, եւ նայեցան իրենց շուրջը առանց շունչ առնելու: Ոչ մէկ բան կը թուէր շարժիլ: Ամէն ինչ մութ էր եւ սեւ: Քիչ մը ժամանակ անցնելէ վերջ՝ աղջիկները նորէն ոտքի ցատկեցին, եւ հագուստները իրենց մէջտեղ կըռելով, սկսան դարեւանդէն աւելի վեր ճամբայ փնտռել, սա՛ գաղափարէն միայն ոգեւորուած՝ թէ պէտք է կարելի եղածին չափ շուտ ու աւելի հեռուն երթալ Քէմախի կիրճէն, այս աղէտքի վայրէն: Նախապէս ցից դարեւանդը երթալով աւելի հարթ, աւելի անցանելի դարձաւ: Բայց դէպի ձախակողմ նորէն աշտարակաձեւ կը ցցուէին ժայռի զանգուածներ: Թեթեւ խորհրդակցութենէ մը վերջ որոշեցին աւելի վստահիլ լերան ամայութեան, քան թէ մնալ բաց երեւոյթին անցանելի եւ ցանցառ բուսական խաւով մը ծածկուած զառիթափին վրայ, ուր Քիւրտերը իրենց ոչխարի եւ այծի երամակներով կրնային յանկարծ հանդիպիլ անոնց:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

Մասնագէտ մը կը յայտարարէ թէ խորհրդային օդատորմիղը բոլորովին նոր արհեստագիտութիւն մը հաստատեց խմբական ոմբակոծութեան համար, երբ կը զարնէր ճափոնական դիրքերը, Ծայր. Արեւելքի մէջ: «Խորհրդային օդատորմիղը հաստատեց թէ կարելի է ուժգնօրէն ոմբակոծել չափազանց նեղ հողաշերտ մը, առանց վրիպելու իր նպատակէն»:

Արիւնալի դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Ուրբաթ օր սպաննուեցան երկու անգլիացի օդաչուներ, զինուոր մը եւ 50 Արաբներ, զինուորական գործողութեան մը ընթացքին, Ակրայի մօտ: Անգլիական զօրքը վեց օդանաւերու աջակցութեամբ ուղղուեցաւ ապստամբ եւ ատուարաթիւ հրոսախումբի մը դէմ, որ ամուր դիրքեր բռնած էր: Ընդհարման առեն Արաբները վար առին անգլիական օդանաւ մը: Անգլիացի զինուորները ոստիկանական շուներ գործածելով, ամբողջ օրը հետապնդումներ կատարեցին ապստամբներուն դէմ: Այս վերջինները յաջողած են առեւանգել ոստիկանի մը ընտանիքը, ինչպէս եւ յափշտակել չորս հրացան եւ 1000 փամփուշտ, Նապլուսի պահականոցէն: Տարած են նաեւ 25.000 ոսկի:

Մուսոլինի կը ննէ «իտալական ճիպրալթարը»

Մուսոլինի անցի օր ոմբաձիգ օդանաւ մը նստելով, գնաց Փանթելարիա կղզին, Սիկիլիայէն 62 մղոն հեռու: Այս կղզին կ'ամրացուի հակէշական պատերազմէն ի վեր եւ իտալական ճիպրալթարը կը համարուի:

Մուսոլինի աչքէ անցուց ամրութեանց շինութիւնը, հետաքրքրուեցաւ բանուորներու եւ բնակչութեան վիճակով: Յետոյ ճառ մը խօսեցաւ քաղաքապետարանին մէջ եւ վերադարձաւ Հռոմ, 700 մղոն ճամբայ կտրելով: Այս առթիւ ընդունեց մարաջախտ Պալպօն, որ տեղեկութիւններ հաղորդեց իր տեսակցութեանց մասին՝ Հիթլէրի եւ մարաջախտ Կէօրինկի հետ:

Ռազմագիտական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան Փանթելարիայի ամրացման, որ լրջօրէն կը սպառնայ անգլիական դիրքին՝ Մալթայի: Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ այս կղզին պիտի վերածուի հզմարիտ ամրոցի մը, զօրացնելով Իտալիոյ դիրքը Միջերկրականի մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ձայնասփիւռ ճառ մը պիտի խօսի այսօր, իրիկուան ժամը 8ին, պարզելով կառավարութեան ձեռք առած միջոցները՝ Ֆրանքին պաշտպանութեան համար: Նախարարները նոր խորհրդակցութիւն մը ունեցան այս մասին:— Տնտեսական փրկութեան կոմիտէին ընդհ. քարտուղարը նամակ մը ուղղելով վարչապետին, կ'առաջարկէ մէկդի դնել ժողովրդական ճակատի քաղաքականութիւնը, փրկելու համար Ֆրանքը:

ԱՆԳԼԵՒԳԵՐՄԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ.— Վիէննայի անգլիական դեսպանատան անցագրի տեսուչին ձերբակալման առթիւ, Պերլինի անգլիական դեսպանը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց գերմանական կառավարութեան: Լոնտոնի մէջ «լուրջ» կը նկատեն այս խնդիրը: Գերմանական կառավարութիւնը կը շարունակէ քննութիւնները, ծանր կասկածներ ունենալով ձերբակալուած պաշտօնեային գործունէութեան մասին: Կ'ըսուի թէ պաշտօնեան պահեստի սպայ ըլլալով հանդերձ, այցելած է սահմանամերձ շրջանները, որոնց մուտքը արգիլուած է օտարականներուն եւ զօրականներուն:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ոսպայակոյտին նախագահը, Զօր. Վիւիլմէն, որ Պերլին կը գտնուի, ներկայ եղաւ Գերմանիոյ օդանաւային ստորախորճներուն: Այս առթիւ ալ մեծ պատիւներու արժանացաւ եւ յետոյ Պերլին վերադարձաւ օդանաւով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական հրամանատարը, Զօր. Ֆրանքօ, վերջապէս պատասխանեց անգլիական կառավարութեան առաջարկին, օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին: Զօրավարը միայն սկզբունքով կ'ընդունի առաջարկը, եւ կարգ մը վերապահումներ կ'ընէ:— Կռիւները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռօզվէլթի ճառը, որուն ամփոփումը հաղորդած էինք երէկ, կը շարունակէ զբաղեցնել քաղաքական շրջանակները: Շատեր կը կարծեն թէ Մ. Նահանգները պիտի հրաժարին Մընրոյի վարդապետութենէն, բայց ամերիկեան աղբիւրէ կը հերքեն այս ենթադրութիւնները:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդը եւ ազգութեանց խորհուրդը խառն նիստի մը մէջ ընտրեցին Գերագոյն Ատեանը, 45 անդամներով եւ 20 ատենակալներով: Նախագահ ընտրուեցաւ Իվան Տէրէնտիէվիչ, որ տղայութեանը հովիւ եղած է, յետոյ դիրք շինած՝ կարմիր բանակին մէջ:

ԳԻՒՂ ՄԸ ԿՈՐԾԱՆԵՑԱՒ Սելանիկի մէջ, իբրեւ հետեւանք Մեծ Պատերազմէն մնացած եւ մոռցուած վառօդարանի մը, որ կը գտնուէր Տուտուլար, Սելանիկէն երկու քիլոմեթր հեռու: Օգոստոս 18ի գիշերը վառօդարանը ռմբկելով, երկու երրորդով կործանեց հարեւան Քորտէլիօ գիւղը: Տուները վար թափեցան, ծառեր արմատախիլ եղան, երկու հոգի ալ վիրաւորուեցան: Նոյնիսկ Սելանիկի մէջ ապակիներ խորտակուեցան եւ պահ մը իրարանցում տիրեց:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԽՈՒԺՈՒՄԸ դէպի Զուիցերիա վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած ըլլալով, կառավարութիւնը աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առաւ: Հաստատուած է թէ հրեայ գաղթականներու խմբակներ կազմուած են գերմանական հողին վրայ, Զուիցերիա անցնելու համար: Օգոստոս 19էն ոստիկանական բոլոր հերթապահ խումբերը սահմանագլուխ փոխադրուեցան ինքնաշարժներով, որպէսզի արգիլեն անկանոն գաղթականներու մուտքը: Սահմանագլուխը այսպէս փակուած պիտի մնայ, մինչեւ որ յաջողին կասեցնել Հրեաներու խուժումը: Ֆրանսայի մաքսային իշխանութիւններն ալ խստօրէն փակած են սահմանագլուխը: Լոնտոնի մէջ վեցական ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան 3 Հրեաներ որոնք Անգլիա մտած էին ապօրէն միջոցներով:

ԿԱՑԻՆՈՎ ԳԼԽԱՏՈՒԵՑԱՆ երեք հոգի, Պերլինի մէջ, մահուան դատապարտուած ըլլալով իբրեւ լրտես:

ԻՏԱԼԻՈՅ կարգ մը համալսարաններուն մէջ պիտի սահմանափակուի ուսանողներու թիւը, որպէսզի ուսանողները կարենան աւելի դիւրութեամբ հետեւիլ դասընթացքներուն եւ գործնական վարժութեանց: Այսպէս, Հռոմի համալսարանին համար ուսանողներու առաւելագոյն թիւ նշանակուած է 15.000, իսկ Նափոլիի համար՝ 10.000: Տարակոյս չկայ թէ ամէն տեղ ալ նախապատուութիւն պիտի տրուի զուտ իտալացի ուսանողներուն, սահմանափակելով Հրեաներու թիւը:

ԳՈՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ առեւանգութեան առթիւ, հարցաքննիչ դատաւորը որոշեց ամբաստանիչ ատեանին առջեւ դատել զօրավար Սկոպլինը (փախստական) եւ իր տիկինը, երգչուհի Նատիա, որ բանտարկուած կը մնայ մէկ տարիէ ի վեր: Երկուքն ալ ամբաստանուած են իբրեւ կազմակերպիչ կամ մեղսակից առեւանգութեան եւ խոշտանգումի:

Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Յովհաննէսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Յովհաննէսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Սարաֆեան (Փարիզ) եւ ազգականները սրտի խորին կսկիծով կը ծանուցանեն մահը՝

ՀԱՃԻ ՍԱՌԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

(Ծնեալ Վարժապետեան) Էօտէմիշցի

որ տեղի ունեցաւ Պուա - Քոլոմպի մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Յովհաննէսեաններու բնակարանին մէջ, 8, Rue Philippe de Metz, Պուա Քոլոմպ: Շոգեկառք առնել Կար Ս. Լազարէն:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս ընդունիլ իբրեւ այդ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՍԷՆԹ-ԸՆԹՈՒԱՆԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

Իր հիմնադրութեան 7րդ. տարեդարձին առթիւ

Տեղի կ'ունենայ 21 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Մազմանեան եղբայրներու օգտասուն եւ ծառախիտ պարտէզին մէջ, Սէնթ-Էնթուան:

Կը նախագահէ Պ. Յ. ՇԱԼՃԵԱՆ, կը բանախօսեն Պ. Պ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ եւ Գնդ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ:

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին

Մեծ պատրաստութեամբ եւ կարող ուժերով կը բեմադրուի

«ՍԱՍՆՈՅ ԱՅՐՈՒՄԸ»

Կ'արտասանեն Պ. Ս. Թրուտեան, Օր. Մ. Մանուկեան, Եղբայքսի Պօլօեան, Վ. Վարժեան, Պ. Ռ. Մանուկեան, Պ. Վարոնեան եւ փոքրիկն Մ. Մանուկեան:

Հանդիսավայրը բաց է առաւօտեան ժամը 9էն սկսեալ, փափաքողները կարող են ճաշերնին միասին բերել:

Տախսերու ձեւնակցութիւն 2 ֆրանք:

ԾԱՆՕԹ.— Հանդիսավայր երթալու համար առնել 26 եւ 27 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել 27 թիւի վերջաւորութեան ու հարցնել Մազմանեաններու պարտէզը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

21 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Սէն-Լու, Կրան-Քէն, Եօթնեղբայրեաններու օգտասուն պարտէզին մէջ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, նուագ, եւրոպական եւ հայկական պար եւ հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ, զուարճացուցիչներ եւ առատ պտուղ:

Կարգադիր յանձնախումբը կը սպասարկէ առաւօտեան ժամը 8.30էն սկսեալ: Փափաքողները կրնան ճաշը միասին բերել:

Մուտք 3 ֆրանք (մուտքի տոմսով կը մասնակցիք վիճակահանութեան):

Անձրեւի պարագային հանդէսը կը յետաձգուի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԷՐ ՑԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ

21 Օգոստոս, կիրակի ժամը 2էն մինչեւ երեկոյ Au Pont Cassé, Կուսէնվիլ, աղբիւրին մօտ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Մատչելի պիւֆէ: Մուտքը ազատ է: Կարելի է ճաշը միասին բերել:

Կառ. տիւ Նորէն առնել 1.17 եւ 1.27 շոգեկառքերը:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ (Ա. եւ Բ. Գիրք)

Խիստ արժէքաւոր երգարանին Ա. ԳԻՐՔը, գեղարուեստական տպագրութեամբ, հեղինակներու լուսանկարներով, կենսագրական գիծերով եւ գեղարուեստական սիրուն կողքով մը. կը պարունակէ 150է աւելի երգեր, բոլորը նօթագրուած:

Երգարանը կը բովանդակէ՝ բոլոր ազգային, յեղափոխական, ժողովրդական, սիրային, կրօնական, գիւղացիական եւ Հայաստանեան (որոնցմէ 100է աւելի ստացած ենք հին թէ նոր երգերը, ամբողջ ձայնագրեալ:

Իւրաքանչիւր գիրքը կ'արժէ միայն 6 շիլին՝ արտասահմանի համար, թղթատարի ծախքով, Եգիպտոսի համար՝ 25 Ե. Դ.:

Ամբողջական գործը պիտի բաղկանայ 6 գիրքերէ, իւրաքանչիւրը 50է աւելի երգերով:

Ամբողջական գործին բաժանորդագրուողներուն համար բացառիկ զեղչ. փոխանակ 36 շիլինի՝ 30 շիլին 6 գիրք: Դիւրութեան համար կ'ընդունինք նաեւ 3 գիրքի համար 15 շիլին կանխիկ:

Հրատ. Imprimerie «Vosguédar». Rue Galal, le Caire (Egypte):

ՑՈՒԱՋ կը ծախուի

4. Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԷՍԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութեան նուիրատոմսերը քաշուեցան Օգոստոս 15ին: Ստանալու համար դիմել Յ. Շահպատեանին, 37 Cité Bon Accuil. Vaulx-en-Velin, Rhone:

Շահեցան հետեւեալ թիւերը.—

304 ինքնահոս գրիչ մը, 273 շապիկ մը, 240 կնոջ զուլպայ մը, 233 ձեռքի ժամացոյց մը, 222 Ազգ. վիճակախաղի մէկ տասներորդ տոմս մը, 94 երկու հատ հօտաւէտ օճառ, 51 մետաքսէ ձեռագործ թաշկինակ մը, 28 կնոջ գօտի մը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի տիկին Շողակաթ Ղազարեան եւ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ղազարեան (Մարսէյլ) խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Նահանգային Վարչութեան եւ Մասնաճիւղերուն եւ բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, նամակով կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 14 Յուլիսին, Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Սէնթ Մարկրիթի հիւանդանոցին մէջ (Մարսէյլ), 61 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 16 Յուլիս, կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին, Ս. Մարկրիտի հիւանդանոցի մատրան մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ Սէն Լուի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.. Ժամանակին մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներողամիտ գտնուիլ եւ զայս իբր այդ նկատել:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Եօթնեղբայրեան» Կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Ընկ. Անդրանիկ Սալմանեանի իր փոքրիկին մահուան առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domesme — PARIS (13)

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱԼՖՕՐՎԻԼ CINEMA VICTOR HUGOի ՄԷՋ

8 Rue Victor Hugo

ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 23 ՕԳՈՍՏՈՍ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին

Տէրտէրեան եւ Սէթեան ընկերութիւն

Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնեն

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

«A QUI LA FAUTE» ԱՆՈՒՆՈՎ

Այս ժապաւէնը պատրաստուած է Ամերիկայի մէջ. կը պատկերացնէ 1915—1918ի հայկական արհաւիրքը:

Յայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ

LA SULTANE DE GRENADE

Արաբական եւ սպանիական հին պատմութենէն

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այս շարժանկարի ներկայացումը սահմանափակ ըլլալով սինէմային կիշէն տոմս չի ծախուիր: Անոնք որ հրաւիրագրեր չունին ներս չեն կրնար մտնել:

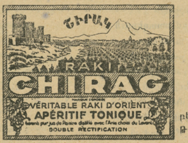
Ձեր տոմսերը նախապէս գնեցէք Ալֆորվիլի հայ սրճարաններէն:

Ուխտագնացութիւն

ԱՆԴՐԱՆԻԿի գերեզմանին, կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԵՐ ՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

ԼԱՍԻՈԹԱՑԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 19 Օգոստ. Ուրբաթ երեկոյ սովորական վայրը: Բոլոր ընկերները պէտք է ներկայ գտնուին:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 23 AOUT 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3815

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԵՏԶՀԵՏԷ ԱՒԵԼԻ ՄՏԱՀՈԳ

Եթէ օրուան թերթերը պակաս կուգան, իրենց չոնդալից յայտնութիւններով, կարդացէք զանազան պետութեանց վարիչներուն պարբերական ճառերը, իմանալու համար կացութեան ծանրութիւնը :

Տակաւին անցեալ շաբթու, Մ. Նահանգներու նախագահն էր որ ազդանշան մը կ'ուղղէր, հեռաւոր Քանատայէն.

— « Մենք Ամերիկացիներս այլեւս չենք կրնար մենք մեզ նկատել իբրեւ բնակիչները աշխարհամասի մը որուն համար անդրծովեան երկիրներու վէճերը շահեկան չեն կամ անվտանգ են : Մենք դարձած ենք ազդակ մը զոր նկատի կ'առնեն քարոզչական ամէն գրասենեակի կամ ամէն սպայակոյտի մէջ, ծովերէն անդին : Մեր տիազին հարստութիւնները, մեր վաճառականութեան ուժը եւ մեր քաղաքացիներուն կորովը մեզ դարձուցած են կենսական ազդակ մը աշխարհի խաղաղութեան, ուզենք թէ չուզենք» :

Իբրեւ եզրակացութիւն, Պ. Ռօզվէլթ կը շեշտէր թէ Մ. Նահանգները պարտաւոր են փորձել բոլոր կարելի միջոցները, նպաստելու համար աշխարհի խաղաղութեան :

Այս ճառը մինչեւ այսօր ալ կը յուզէ հանրային կարծիքը, Եւրոպայի մէջ, ուր զայն կը նկատեն տեսակ մը փոփոխութիւն՝ Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութեան :

Կարծողներ կան թէ՝ նկատի առնելով միջազգային կացութեան բարդացումը, Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը կը ձգտի աւելի գործօն դեր կատարել, առանց շեղելու Մընրոյի վարդապետութենէն :

Եւ ահաւասիկ Ֆրանսայի վարչապետին վերջին ճառը, այս անգամ աւելի բաց եւ ազդու :

Մէկ շաբթուան մէջ երկրորդ անգամ է որ ձայնասփիւռին առջեւ կ'անցնի Պ. Տալատիէ, Ֆրանքին եւ առ հասարակ ելմտական կացութեան մասին շրջած զրոյցներու առթիւ :

Իր առաջին ճառը կարճ ազդարարութիւն մըն էր, իսկ ինչ որ խօսեցաւ կիրակի օր, կը կազմէ տեսակ մը ծրագիր - յայտարարութիւն, շօշափելով շարք մը խնդիրներ, բայց մանաւանդ ապահովութեան հարցը :

Ինչպէս կը հետեւի այս ճառէն, օրուան կառավարութիւնը այլեւս անիրագործելի կը գտնէ շաբաթական 40 ժամուան օրէնքը, ամէն բանէ առաջ նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը :

Պ. Տալատիէ պարզապէս կ'ըսէ.—

Երկիրը աղքատացած եւ վտանգուած է : Միւս մեծ պետութիւնները, միահեծան թէ ժողովրդավար, կը վերակազմուին եւ կը սպառազինուին, աշխատելով շաբաթը 48 ժամ, նոյնիսկ աւելի, իսկ Ֆրանսա չի կրնար կացութեան պահանջները դիմաւորել, կառչելով 40 ժամուան օրէնքին (մինակը՝ Մեքսիկայի հետ) : Ուրեմն, հարկ է աւելի աշխատիլ, իսկ ազգային պաշտպանութեան սահմանուած հաստատութեանց մէջ՝ 48 ժամ : «Քանի այսպէս փափուկ է միջազգային կացութիւնը» :

Այս յանձնարարութիւնը արդէն դող հանած է ժողովրդական ճակատին երկու գլխաւոր թեւերը, ընկերվարականներն ու համայնավարները :

Առաջին կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Լը Փոփիւլէռ», «զարմանալի» եւ «վրդովիչ» կը գտնէ վարչապետին ճառը, դիտել տալով թէ Պ. Տալատիէ բառ չարտասանեց անոնց դէմ որ խաղեր կը խաղան Ֆրանքի գլխուն եւ արտասահման կը փախցնեն իրենց դրամագլուխները : Իսկ բոլշեւիկ օրկանը, «Իւմանիթէ», այժմէն կ'ազդարարէ թէ ընկերվարականներն ու համայնավարները պիտի մոռնան իրենց ներքին վէճերը, հաւաքաբար պաշտպանելու համար ընկերային նուաճումները, գլուխն ըլլալով շաբաթական 40 ժամը : Եւ կարմիր ճառախօսներն ու յօդուածագիրներն ալ անդադար կը հնչեցնեն միութեան կոչը, ի դերեւ հանելու համար գործատէրերու դաւերը : «Միանանք մենք մեզ պաշտպանելու համար դրամի ուժերուն դէմ. միանանք խափանելու համար ազատութեան եւ խաղաղութեան սպանիչներուն ճամբան». (Ժաք Տիւքլօ) :

Արմատական կուսակցութեան մամուլը բնականաբար գոհ է եւ ջերմապէս կ'ողջունէ իր ներկայացուցիչը — վարչապետը — քանի որ քաջութիւնն ունեցաւ երկրին յայտնելու ճշմարտութիւնը : «Անշուշտ պէտք է յարգել ընկերային օրէնքները : Բայց ապուշութիւն է, այս պարունակով եւ այլանդակութեան տանելով այդ սկզբունքին հետեւանքները, սպաննել այն բանը որով կ'ապրինք» (Լ'Էօվռ) :

Իրականին մէջ, ամէն բանէ առաջ ազգային պաշտպանութեան, ապահովութեան հոգն է որ կը ճնշէ կառավարութեան վրայ, լուրջ շեղումներ կատարել տալով Ժողովրդական Ճակատի ծրագրէն :

Իսկ ապահովութեան, ուրիշ խօսքով՝ խաղաղութեան խնդիրը չափազանց բարդացած է այս միջոցին, իբրեւ հետեւանք բազմազան եւ յարաճուն տագնապներու :

Ահաւասիկ հետզհետէ կը խճճուին երկու փշալից խնդիրներ— սպանիականը եւ չեխականը :

Զօր. Ֆրանքօ երկար ձգձգելէ վերջ, անգլիական ծանուցագրին կը պատասխանէ չոր ու ցամաք «ոչ կարեմք»ով մը : Պարզապէս կը մերժէ ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին ծրագիրը, իր կարգին պայմաններ դնելով, անշուշտ համախորհուրդ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ :

Յանդին, անգլիական կառավարութիւնը շարունակ նեղացուցիչ հարցումներ կ'ուղղէ իտալական կառավարութեան :

Իսկ չեխական հարցը գոց գիրք մըն է տակաւին, հակառակ եռեւութական լաւատեսութեան մը : Կիրակի օր, անգլիական թերթ մը կը գրէր թէ լորտ Րընսիմէն պիտի առաջարկէ դաշնակցային պետութեան վերածել Չեխոսլովաքիան …

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԷ 40 ԺԱՄԷՆ ԱՒԵԼԻ ԱՇԽԱՏԻԼ ՖՐԱՆՔԸ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Վարչապետը կիրակի գիշեր ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, որմէ շատ գոհ չեն երեւար ընկերվարականներն ու համայնավարները : Պ. Տալատիէ մասնաւորապէս շեշտեց թէ անհրաժեշտ է 40 ժամէն աւելի աշխատիլ, իսկ ազգային պաշտպանութեան ձարտարագործութեանց մէջ՝ շաբաթը 48 ժամ, աւելցնելու համար արտադրութիւնը, ինչ որ պիտի նպաստէ փրկելու Ֆրանքը եւ ապահովելու խաղաղութիւնը :

Ահաւասիկ ճառին հիմնական մասերը.

— « Օրուան այս ժամուն ապմաշունչ ընդհարումներ եւ միջազգային վէճեր կը կազմեն ժողովուրդներու տիրական մտահոգութիւնը : Պատերազմը կարծես կը շարունակուի Սպանիոյ եւ Ծայր. Արեւելքի մէջ : Եւրոպայի հորիզոնին վրայ, մեծ պետութիւններ աչքէ կ'անցընեն կամ փորձի կ'ենթարկեն իրենց ուժերը : Անոնց զինուորներուն եւ պահեստիններուն համար այլեւս չկայ իրական սահման զինուորական ծառայութեան շրջանի : Անոնց բանուորներուն համար, այլեւս չկայ սահման աշխատանքի տեւողութեան : Աշխարհի պետութեանց մեծ մասը միեւնոյն ատեն կը ցուցնէ տենդագին գործունէութիւն մը : Այս բոլոր իրողութիւնները ազդարարութիւններ են Ֆրանսայի համար : Ես արդէն ըսած եմ թէ չեմ հաւատար պատերազմին ճակատագրականութեան . ինչպէս ճակատի բոլոր նախկին զինուորները, ես վճռած եմ ամէն բան փորձել, խնայելու համար Եւրոպայի քաղաքակրթութեան կործանումը : Գիտէք նաեւ որ մենք կազմակերպած ենք մեր սեփական ուժերը, ծառայելու համար խաղաղութեան : Արդէն կատարելագործած ենք զանոնք եւ որոշած այն միջոցները որ պիտի ծառայեն աճեցնելու զանոնք : Գիտէք նաեւ բարեկամութեան եւ համերաշխութեան այն կապերը որ մեզ կը միացնեն մեծ ժողովրդապետութեանց, տոգորուած ազատութեան նոյն տենդով ինչպէս Ֆրանսան :

Բայց այսքանը բաւական չէ : Ազգային պաշտպանութիւնը միակտուր ամբողջութիւն մըն է : Երկրի մը ուժը, անոր անկախութեան երաշխիքը չեն ամբարուիր միայն իր բանակներուն ուժով, այլեւ գէթ նոյնքան իրենց ամենօրեայ ճիգով՝ գործարանին մէջ, արհեստանոցին մէջ, իր դրամին ամրութեամբ եւ իր ելեմուտքին առողջ կացութեամբ : Պատուաւոր խաղաղութիւնը, աշխարհի մեծ ժողովրդապետութեանց հետ համերաշխութիւնը կրնանք ապահովել այնքան որքան քաջութիւնն ունինք խուսափելու դրամական եւ ելմտական ամէն տագնապէ : Ես վստահ եմ թէ ֆրանքի նոր արժեզրկում մը, կամ դրամական փոխանակութեանց հսկողութիւնը անմիջապէս պիտի խախտեն, եթէ ոչ կործանեն այն միջազգային գործակցութիւնները որոնց մասին խօսեցայ քիչ առաջ : Վստահ եմ նաեւ թէ դրամական եւ ելմտական տագնապ մը «պիտի համարուի նպաստաւոր պարագայ մը անոնց համար որ պատերազմ կ'ուզեն» — յիշելով ամէնէն իրաւասու հեղինակութեան մը վկայութիւնը : Հետեւաբար, մեր պարտականութիւնն է խուսափիլ տագնապէ մը որ լի է վըտանգներով, թէ Ֆրանսայի եւ թէ խաղաղութեան համար : Մասնագիտական տանգներով, թէ Ֆրանսայի ... Ֆրանքը աշխարհի ամէնէն զօրաւոր դրամներէն մէկը չէ՞, եթէ տեսակէտով, Ֆրանքը աշխարհի ամէնէն զօրաւոր դրամներէն մէկը չէ՞, եթէ նկատի առնէք պատրաստ մետաղադրամին արժէքը այսօրուան Ֆրանքով եւ արտաշխատութեան գումարը : Միեւնոյն ատեն, Պանք տը Ֆրանսին բացած վարկերը կրնան ամբողջովին վերադարձուիլ եւ քանի մը միլիառի մնացորդ մը ձգել ի հաշիւ պետութեան : Միւս կողմէ, բազմաթիւ թուանշաններ եւ իրողութիւններ չե՞ն ապացուցաներ Ֆրանսայի վստահութիւնը իր ճակատագրին վրայ : Միլիառներով դրամագլուխներու վերադարձը դէպի երկիր, խնայողութեանց սնտուկներու մէջ դրուած աւանդներու մեծ առաւելութիւնը, պետութեան ամսական եկամուտներու յարաճուն յաւելումը, ազգային պաշտպանութեան արժեթուղթերու մեծագումար արձանագրութիւնները, կարգ մը կարեւոր հաշիւներու վճարումը առանց դիմելու Պանք տը Ֆրանսի աջակցութեան, —այս բոլորը վստահութեան ապացոյցներ չե՞ն :

Բայց եւ այնպէս, հակառակ այս նպաստաւոր իրողութեանց, ինչո՞ւ համար, միջազգային բարդութեանց այս մթնոլորտին մէջ, քանի մը օրէ ի վեր Ֆրանսան աւելի դգալուն կ'երեւայ, աւելի շուտ կը յուզուի : Ինչո՞ւ համար Ֆրանսական եւ օտար հրապարակներուն վրայ տարակոյս կը յայտնուի Ֆրանքին ամրութեան, մեր դրամի ապագայի մասին : Ասոր խորունկ պատճառը այն է որ — պատճառ մը որուն մասին բնաւ չեն խօսիր մեր երկրին մէջ — Ֆրանսայի ազգային եկամուտը շարունակ նուազած է քանի մը տարիէ ի վեր, մինչ երթալով կը ծանրանային պետութեան հոգերը : Ֆրանսայի ազգային եկամուտը 38 միլիառ ոսկի էր 1914ին : 1931ին բարձրացած էր 49 միլիառ ոսկիի, իսկ 1937ին միայն 22 միլիառ էր, որուն 10 առ հարիւրը կ'իյնար պետութեան եւ հանրային հաստատութեանց : Ֆրանսայի շարժուն եւ անշարժ դրամագլուխին եկամուտները նուազած են 45 առ հարիւր : Իսկ խառն եկամուտները, այսինքն դրամագլուխին եւ աշխատանքի գործակցութեան եկամուտները պակսած են 66 առ հարիւր :

Ուստի, փրկութեան ճամբան ուղղակի բաց է մեր առջեւ : Հարկ է աւելցնել ազգային եկամուտը : Հարկ է աշխատանքի լծել Ֆրանսան : Զոհողութիւն չէ որ կը պահանջեմ Ֆրանսացիներէն. կոչ կ'ուղղեմ աւելի կորովի ճիգ մը կատարելու, աշխուժացնելու համար արտադրութիւնը, աւելցնելու երկրին եկամուտները համաձայն արդիական պետութեան մը պահանջներուն :

Ամէն բանէ առաջ, պէտք է աւելի ճկուն դարձնել 40 ժամուան աշխատանքի օրէնքը, համաձայն ազգային պահանջներուն, ինչպէս եւ նկատի առնելով Եւրոպայի կացութիւնը : Աշխարհի ոչ մէկ երկրին մէջ, բացի Ֆրանսայէն եւ Մեքսիկայէն, շաբաթական 40 ժամը աշխատանքի սովորական կանոնն է : Աշխարհի ոչ մէկ պետութեան մէջ, շաբաթը մէկ - երկու օր անգործութեան կը մատնուին մեքենաները, որոնք սահեցուած են բուն իսկ մարդոց տաժանքը թեթեւցնելու համար : Ցորչափ այսպէս փափուկ է միջազգային կացութիւնը, անհրաժեշտ է որ բանուորները 40 ժամէն աւելի աշխատին, իսկ ազգային պաշտպանութեան ձեռնարկներուն մէջ՝ 48 ժամ : Եւ հարկ է որ, առանց աւելորդ ձեւակերպութեանց եւ անվերջ վիճաբանութեանց, իւրաքանչիւր ձեռնարկ որ պէտք ունի, կարենայ բանիլ ոչ թէ շաբաթը 40, այլ այնքան ժամ որքան անհրաժեշտ է իր գործունէութեան համար : Այս չի նշանակեր շեղիլ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞Վ ՔՆԱՑԱԾ ԷՐ, Ո՞Վ ԱՐԹՈՒՆ

Սովորութիւն եղած է ըսել թէ Թուրքը կը քնանար, մենք արթնցուցինք :

Եւ կամ,— հին պատրիարքներն ու էֆէնտիները կրնային լեզու գտնել, յաջորդները չկրցան :

Երկու պարագաներն ալ առ նուազն թիւրիմացութիւն են :

«Հայրենիք» ամսագրի վերջին թիւին մէջ (օգոստոս), Եղան շարունակելով իր «Վերյիշումները», հետեւեալ միջադէպը կը պատմէ.—

Խրիմեանէն շատ առաջ, ունեցեր ենք Պօղոս պատրիարք մը, հասուն եւ խելօք համարուած :

Ժամանակին մեծ եպարքոսը օր մը ճաշի կը հրաւիրէ Պատրիարքը եւ առիթէն օգտուելով կը գանգատի թէ Զէյթունի Հայերը ապստամբած են, զօրքին վրայ յարձակած են եւն. :

— « Փաթրիք էֆէնտի, գիտէք որ ես Հայերը կը սիրեմ, Սուլթանն ալ բարի տրամադրութիւններ ունի ձեր մասին : Գրեցէք, խրատեցէք որ հանդիստ կենան, եթէ պակաս բաներ կան, մեզի դիմեցէք ուղղակի : Հակառակ պարագային, Փաթրիք էֆէնտի, ահա ձեզի անկեղծօրէն կ'ըսեմ, մեր թուրք ժողովուրդը տգէտ է, ծայրայեղութեան կը դիմէ, կը ջարդէ, կը կարէ …» :

Պատրիարքը անգիտանալով, եւ կամ չհաւատալով այս մեղադրանքներուն, կ'աւելցնէ .

— «Մանաւանդ որ, մենք ամէն կիրակի, պատարագի միջոցին, կ'աղօթենք Սուլթանին արեւշատութեան եւ երկրին բարօրութեան համար» :

Եպարքոսը, Այո՛, այո՛, փաթրիք էֆէնտի, կ'աղօթէք «թագաւորաց քրիստոնէից իշխան» (համար) …

Կրնաք երեւակայել պատրիարքին վիճակը : Շուարած, խեղճացած, Պօղոս արք. անուշի կը կապէ խօսակցութիւնը եւ պատրիարքարան վերադառնալով, կը յայտարարէ օրուան երեւելիներուն .

— «Մե՛ղք մեզի . պէխսապէր մարդիկ ենք եղեր, Թուրքը մեր ամէն ինչը գիտէ : Ես եպարքոսը համոզելու համար Սուլթանին աղօթքին խօսքը կ'ընեմ, ան հայերէն բառերով կ'ըսէ թէ որո՛ւ համար կ'աղօթենք : Աչքերնիս բանանք, սիրելիներ եւ անոր համեմատ շարժինք մենք ալ» :

Այս բաները տեղի կ'ունենան 60ական թուականներուն (1863 - 1869), երբ հայ ժողովուրդը համբաւ կը վայելէր իբրեւ «միլլէթը սատըգ» (հաւատարիմ ազգ) : Երբ չունէինք յեղափոխական կուսակցութիւններ եւ պատրիարք ու Պատրիարքարան ամենազօր էին :

Կը կարծէ՞ք թէ շատ բան փոխուած է այսօր :

Կարդացէք օրուան թերթերը եւ կ'իմանաք :

Եւ թող «Յառաջ»ը շարունակէ միշտ տիազան հնչեցնել,— ապացուցանելու համար թէ Թուրքը մեր շարժումներուն կը հետեւի բարակի հոտառութեամբ, կը հաւաքէ ու կը թարգմանէ, երբ մենք … ոչ իսկ թուրքերէն թերթ կը կարդանք :

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը եւ Ազգութեանց Խորհուրդը հաւաքաբար նիստ գումարելով, քննեցին նոր տուրքի մը օրինագիծը : Տուրքի պիտի ենթարկուին այն անհատ գիւղացիները որ կը շահագործեն իրենց անասունները, առեւտրական նպատակներով : Զեկուցումը կ'ըսէ թէ այս կարգի գիւղացիները փոխանակ իրենց անհատական պէտքերուն գործածելու ձիերը, վարձու կուտան կառապաններու կամ փոխադրական հաստատութեանց, կարեւոր շահեր ընելով : Այսպէս այս գիւղացիները կը նպաստաւորուին ի վնաս հաւաքական տնտեսութեանց անդամներու (կոլխոզ) :

Օրինագծին տրամադրութեամբ, Մեծ Ռուսաստանի — բացի կարգ մը շրջաններէ — Ուկրայնայի եւ Սպիտակ Ռուսաստանի մէջ, տուրքը պիտի ըլլայ 500 րուբլի առաջին ձիուն, 800 րուբլի՝ երկրորդ եւ երրորդ ձիերուն համար : Ուրիշ երկրամասերու մէջ, մանաւորապէս Կեդր. Ասիա, տուրքը պիտի ըլլայ 4 — 700 րուբլի : Վճարման վերջին պայմանաժամն է 15 Հոկտեմբեր : Բայց այն անհատ հողագործները որ կ'ուզեն կոլխոզներու մէջ մտնել, նոյն թուականէն առաջ, ազատ պիտի ձգուին 1938ի տուրքէն :

*** Երկու Խորհուրդները քննեցին նաեւ օրինագիծ մը որ Գերագոյն Խորհուրդին իրաւասութեան կուտայ վաւերացնելու կամ չեղեալ հռչակելու դաշնագիրները : Այս առթիւ տեղեկաբերը ճառ մը խօսելով յայտարարեց .

— « Մենք երբ թուղթ մը կը ստորագրենք, քուրջի կտոր չենք նկատեր զայն : Մենք երբեք չենք բռնաբարած մեր միջազգային պարտաւորութիւնները, որովհետեւ մեր երկրին առաջնորդն է Սթալին, որ երբեք չի դրժեր իր խօսքը, որովհետեւ մեր անպարտելի բանակը ի վիճակի է պաշտպանելու եւ ապահովելու Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ վաւերացուած որ եւ է դաշնագրի գործադրութիւնը» :

Ճառախօսը բաղդատելով ուրիշ պետութեանց ընթացքը, շարունակեց .

— « 1936ի դաշնագրին վաւերացումէն երկու ամիս վերջը — դաշնագիր մը որ կ'երաշխաւորէր Աւստրիոյ հողային ամբողջութիւնը — Գերմանիա այդ երկիրը կ'արշաւէր : Ճափոն բռնաբարեց Ուաշինկթընի դաշնագիրը : Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն բռնաբարեցին Պրիան - Քէլլոկ դաշնագիրը, գրաւելով Եթովպիան եւ պատերազմ վարելով Սպանիոյ եւ Չինաստանի մէջ : Հետեւելով այս մեթոտներուն, մենք ալ կրնայինք քուրջի կտոր համարել դաշնագիրները, բայց այդպէս պիտի չընենք : Մենք կը յարգենք մեր բոլոր միջազգային պարտաւորութիւնները : Մենք պիտի շարունակենք մեր խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը, այնպէս ինչպէս կը ներկայացնէ Լիթվինով» :

Աւելորդ է ըսել թէ երկու օրէնքներն ալ քուէարկուեցան «միաձայնութեամբ» :

Զինուորներ պարպեցին Մարսէյլի նաւերուն բեռները

Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորները համակերպած չըլլալով կառավարութեան որոշումներուն, կիրակի օր Սենեկալցի զինուորներ եւ արձակագիններ գրաւեցին նաւահանգիստը եւ պարպեցին հասած նաւերուն բեռները : Այս առթիւ կարգապահական խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին եւ որեւէ դէպք չպատահեցաւ : Միեւնոյն ատեն աշխատանքի նախարարը հրամանագիր մը պատրաստած է, վէճը կարգադրելու համար, եթէ բանուորները նորէն չհամակերպին :

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ տագնապին լուծման գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ, արձանագրուած 7000 բանուորներէն 2500ը օտարականներ են, 1500ը գաղթավայրերէն եւ 1500ը հաստատ գործած օտարազգիներ : Եթէ վէճը ծանրանայ, տեղացի բանուորները դրօշի տակ պիտի առնուին, իսկ անհաշտ օտարականները պիտի արտաքսուին :

Ի՞ՆՉ ԵՆ ՊԱՏՄՈՒՄ «ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՐԱԽՏԻՑ» ԱՔՍՈՐՈՒԱԾՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵԾԵԼԱԳՈՒՆԴԸ ՈՒԿՐԱՅՆԱՅԻ ՄԷՋ.— «ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԳՐԵԹԷ ՉԵՆ ՄՆԱՑԵԼ».— ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ ԵՒ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶՕՐԱՆՈՑ.— ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԸ ՓՈԽԱ՞Ծ Է ԻՐ ՑԱՏԱԿԱԳԻԾԸ.— ԴԷՊԻ ԿԱՐՍ ԵՒ ԹՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆ?— ԲԱԳՈՒԻ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ.— ԶՕՐՔԸ ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ ՌՈՒՍԱԿԱՆ :

ԽՄԲ.— Հնչակեան վաստակաւոր գործիչը, Գրիգոր Եղիկեան, որ ինքնաբերաբար տրամադրութիւն յայտնած է Ցառաջին ալ աշխատակցելու եւ արդէն իսկ գրութիւն մը ղրկած, կը գրէ *Հայրենիքի* մէջ.—

Այսօր գրիչ եմ վերցնում ընթերցողին հաղորդելու «Խորհրդային դրախտից» եկողների պատմածներից մի քանի հատի մասին: Չեմ երաշխաւորում նրանց ճշգրտութիւնը, բայց անհաւանական չեմ համարում նաեւ այն, որ նոյն պատմուածքների մէջ բաւական մեծ տոկոսով ճշմարտութիւն կայ:

Սկսեմ:

Ամէն մի պարոնի իր արժանի յարգանքը՝ *ասում է ֆրանսական առածը: Ես էլ հետեւելով սոյն առածին՝ առաջին տեղը պիտի տամ հայկական բանակի մասին ինձ պատմածներին, ապա պիտի անցնեմ ուրիշ նիւթերի:*

Խարկովից (Ուկրայնա) եկած մի պարոն յայտնում է, որ Ուկրայնայում տեղի է ունեցել գիւղացիների ապստամբութիւն: Տեղական զօրքը չի կամեցել յարձակուել գիւղացիների վրայ, այլ, ընդհակառակն յարձակել է Չեկայի զինուած ուժերի վրայ, որոնք իրենց սեփական ուժով չեն կարողացել ապստամբութիւնը ճզմել եւ զինուորների օգնութեան են դիմել: Ուկրայնայի կառավարութեան դիմումին վրայ Մոսկուա ստիպուած է եղել կեդրոնից եւ ծայրագաւառներից օգնական ուժեր ուղարկել, որպէսզի ճզմեն գիւղացիների ապստամբութիւնը: Հայկական հեծելագունդը մասնակցել է ուկրայնական ապստամբութեան ճնշման գործողութիւններին: Ականատեսը հաւատացնում է, որ ինքը տեսել է հայկական հեծելագունդը Խարկովում:

Մի ուրիշ աքսորուած Հայ՝ նոյնպէս Խարկովից եկած՝ յայտնում է, որ ինքն էլ տեսել է հայկական հեծելագունդը Խարկովում, բայց չգիտէ, թէ արդեօ՞ք նա մասնակցեց գիւղական ապստամբութիւնը ճնշելու գործողութիւններին թէ չէ, բայց հաստատում է, որ Ուկրայնայում իրօք որ ապստամբութիւն է տեղի ունեցել:

Խորհրդային աղբիւրներից տրուեց մէկուկէս ամիս առաջ, որ Ուկրայնայում ձերբակալուեցին բանակի պարենաւորման ղեկավարը մի քանի ուրիշ պատասխանատու զինուորական եւ քաղաքական գործիչների հետ, որպէս տրոցկիականներ — բուխարինականներ - օտար պետութեան գործակալներ եւ անջատողականներ: *Ըստ նոյն խորհրդային աղբիւրների տուած տեղեկութեանց՝ Ուկրայնայում ձերբակալուած են նաեւ Չեկայի պատասխանատու ղեկավարներից մի քանի հոգի եւ ինչպէս որ համառուսական Չեկան է մաքրւում վնասարարներից, դաւաճաններից, անջատողականներից, այնպէս ալ Ուկրայնայի Չեկան է մաքրւում նոյն տարրերից:*

Բագուից եկած մի պարոն, որ իր աքսորուելուց մի քանի շաբաթ առաջ Հայաստանումն է եղել, պատմում է, որ Հայաստանում հայ զինուորներ գրեթէ չեն մնացել: *Համաձայն նրա յայտարարութեան՝ հայկական գնդերը բացի հեծելազօրքից տեղաւորուած են Պարսկաստանի սահմանի երկայնքը Մեղրիից մինչեւ ռուսական Աստարա (Կասպից ծովի ափը): Իմ մի գրութեան մէջ յայտնել էի արդէն, որ հայկական մի գունդ կանգնած է Աստարայում (ռուսական):*

Որ ռուսական Աստարայում հայկական գունդ կայ, դա կասկածից դուրս է: Այդ մասին ինձ յայտնել է պարսկական Աստարայում գտնուող իմ պարսիկ մի բարեկամը:

(Ռուսական Աստարան Պարսկաստանի Աստարայից բաժանւում է մի գետով, որի լայնութիւնը հազիւ 5 մէթր է: Երկու նոյնանուն քաղաքները իրար միանում են հազիւ 10 մէթր երկարութիւն ունեցող մի տախտակէ կամուրջով, որի մի գլխին հսկում են Իրանցի պահակներ, միւս գլխին՝ Ռուսաստանցի պահակներ: Պարսկական Աստարայից երեւում են ռուս սահմանապահները, ռուսական Աստարայից էլ երեւում են Իրանցի պահակները: Իմ Աստարացի պարսիկ բարեկամը, որ հայերէն ազատօրէն արտայայտւում է, առիթ է ունեցել ո՛չ միայն հայ զինուորներին տեսնելու, այլ եւ նրանցից մէկ երկուսի հետ խօսելու: Երկու Աստարաների բնակիչներից ոմանք իրենց գործերի բերումով իրաւունք են ստանում փոխադարձաբար լինել երկուսումն էլ: Աւելացնեմ նաեւ որ Լենքորանի շրջանից դէպի Իրան փախչողների մեծ մասը Աստարայի գետով են անցնում):

Երեւանից եկող մի պարոն պատմեց հետեւեալը.—

«Երեւան քաղաքը մի զօրանոց է դարձել: Զօրանոց են դարձել նաեւ Վաղարշապատն ու Ալեքսանդրապոլը (Լենինական), բայց հայ զինուորներ գրեթէ չեն երեւում, բոլորը ռուսական գնդեր են: *Սոյն աքսորուածն էլ յայտնում է*, որ հայկական գնդերը փոխադրուած են Ազերբէյջանի, մի մասն էլ Ռուսաստանի խորքերը: *Սրա պատմածի սոյն մասը համապատասխանում է Խարկովցիների եւ Բագուցիների վերոյիշեալ տեղեկութեանց: Սրա պատմածների մէջ, սակայն, կայ մի հետաքրքիր նորութիւն, որ հետեւեալն է.—*

Նա ասում է, թէ լաւատեղեակ աղբիւրներից իմացել է, որ Մոսկուայի կառավարութիւնը, որ տարիներ առաջ հաւանութիւն էր տուել կարմիր բանակի Գլխաւոր սպայակոյտի այն ծրագրին, թէ որեւէ լուրջ պատերազմի ժամանակ պէտք է թողնել Հայաստանը եւ պաշտպանել Վրաստանի ու Ազրբէյջանի սահմանների վրայ եւ մերժել էր Կովկասեան կարմիր բանակի ընդհանուր հրամանատար նախկին ցարական զօրավար Լեւանդովսկիի ծրագիրը, թէ պէտք է ո՛չ միայն *պաշտպանել Ախուրեան եւ Արաքս գծերը, այլեւ գրաւել Կարսը, Սարըղամիշը, Արտահանն ու Արդւինը, որպէսզի Կովկասի պաշտպանողական գիծը ամրանայ, այժմ, երբ Լեւանդովսկին պաշտօնանկ է արուած եւ որպէս տրոցկիական - բուխարինական - դաւաճան - անջատողական բանտարկուած է, գուցէ եւ արդէն գնդակահարուած,* նոյն Մոսկուայի կառավարութիւնը ո՛չ միայն կանգնել է նրա տեսակէտի վրայ, թէ հին ռուսական սահմանները Կովկասում պէտք է վերականգնել, այլ եւ Բագուն պաշտպանելու համար ապագայ բոլոր վտանգներից պէտք է տիրել նաեւ Տաճկաստանի այն չորս նահանգներին, որոնք Սեվրի դաշնագրով Հայաստանի էին տրւում: Իբր թէ՝ սոյն նպատակով էլ խորհրդային կառավարութիւնը մեծաքանակ զօրք է կեդրոնացրել Կովկասում, մասնաւորապէս Հայաստանում, եւ Կարսն է պահանջում առայժմ:

Ճիշդ որ Բագուն պաշտպանելու համար անհրաժեշտ է ո՛չ միայն Կարսը ունենալ, այլեւ հասնել մինչեւ Էրզրում: Վերջին պատերազմի առաջին տարում, երբ Տաճիկները Սարըղամիշը գրաւեցին, ո՛չ միայն քաղաքացիները սկսեցին փախչել Թիֆլիսից, այլ եւ զինուորական իշխանութիւնը հրահանգեց պետական հաստատութիւններին քաղաքը դատարկելու պատրաստուել: Սարըղամիշի յետ գրաւումը կրկին կեանքը Թիֆլիսում նորմալ դարձրեց: Երկրորդ, երբ Ռուսերը կովկասեան ճակատը լքեցին ու հեռացան եւ միայն հայկական գնդերը մնացին Տաճիկների դէմ, Թուրքերին չյաջողուեց անմիջապէս Բագու հասնել, որովհետեւ Հայերը Սարդարապատում եւ Ղարաքիլիսայում նրանց խմդրեցին եւ, երբ Թուրքերը Բագու հասան դարձեալ Հայերն էին, որ ամբողջ վեց ամիս պահեցին քաղաքը եւ տուին այն ժամանակ, երբ Պաղեստինեան թրքական ճակատը գրեթէ պարտուել էր: Ռուսերը, ինչպէս որ փախել էին Տաճկահայաստանից, այնպէս էլ նրանք փախան Բագուի առաջից՝ թողնելով նաւթաշխարհի պաշտպանութիւնը բացառապէս Հայերին:

Այստեղ աւելորդ չեմ համարում յիշեցնել, որ Մոսկուայի կառավարութիւնը տարիներ առաջ մերժել էր զօրավար Լեւանդովսկիի ծրագիրը նրա համար, որ Թուրքիան այն ժամանակ համարւում էր Ռուսաստանին բարեկամ եւ նրա կողմից ո՛չ մի յարձակման չէին սպասում խորհրդային «հեռատես» ղեկավարները: Ընդհակառակն նրանք հաւատացած էին, որ Թուրքիան մի պատուար է լինելու Ռուսաստանի վրայ Հարաւից յարձակուողների դէմ: Այն օրերին էր նաեւ, որ խորհրդային օրագրողներից մէկը Արարատի մասին խօսելիս ասում էր, թէ Հայերը ո՛չ մի կարիք չունեն այդ լերկ ժայռերից բաղկացած լերան, քանի որ նրա վրայ ոչինչ չի բուսնում, իսկ եթէ նրանք (Հայերը) ուզում են հիանալ նրա (Արարատի) գեղեցկութեամբ, մեր «բարեկամ Թուրքիան չի արգիլում այդ»: Այսօր հանգամանքները փոխուել են: Այսօր Ռուսաստանը ոչ միայն չի վստահում Թուրքիայի բարեկամութեան, այլ եւ նրան թշնամի է համարում:

Բագուն պահելու համար միայն Մեղրիից մինչեւ Աստարա չի ամրացւում, այլ մտածւում է Կարսն էլ գրաւել, Տաճկահայաստանի չորս նահանգներն էլ:

Իսկ ամէնից ուժեղ ամրացւում է Բագուն:

Մի Բագուցի աքսորուած պատմում է, թէ Բագու քաղաքի տակ շինած է մի ստորերկրեայ քաղաք իր բոլոր յարմարութիւններով, *հիւանդանոցներով, անկելանոցներով, մանկանոցներով, տներով, պահեստներով: Պահեստների մէջ ամբարուած են մեծ քանակութեամբ ուտելիք, զէնք, ռազմամթերք, բժշկական եւ վիրաբուժական պարագաներ, նաւթ, բենզին եւ այլն: Որպէսզի քաղաքի օդային ռմբակոծութեան դէպքում թէ զինուորները եւ թէ քաղաքացիները պաշտպանուելու յարմարութիւն ունենան:*

Նոյն Բագուցին պատմում է նաեւ, որ մինչեւ 60 տարեկան բոլոր կանայք եւ տղամարդիկ (Խորհրդային քաղաքացիները միայն) սովորում են վիրաւորներ տեղափոխել, վէրքեր կապել, ռազերից վնասուածներին օգնութիւն հասցնել եւայլն: Երիտասարդ կանայք, որոնց երկու տարի առաջ արգիլեցին զինավարժութիւն անել, կրկին իրաւունք են ստացել զինավարժութիւն անելու:

Ըստ սոյն պատմողի՝ Բագուն էլ մի կարգին զօրանոց է: Զօրքը բացառաբար ռուսական է: Տեղական գնդերը փոխադրուած են ծայրագոյն Արեւելք:

Թիֆլիսից եկող մի Թուրք պատմում է, որ անցած տարի Կովկասի երեք հանրապետութիւնների սահմաններում հակապետական շարժումներ են տեղի ունեցել, բայց ինչ չափերով, չի կարողանում ոչինչ ասել: Ըստ նրան՝ շարժումները ճնշուած են զուտ ռուսական ուժերով:

Հայաստանում տեղի ունեցած շարժումների մասին տեղեկացրեց նաեւ իտալական մի թերթ, որ յայտնեց նոյնպէս, որ ապստամբութիւնը ճնշուած է ռուսական ուժերով:

Վերոյիշեալ բոլոր լուրերը յայտնում եմ վերապահութեամբ: Եթէ նոյն տեղեկութիւնները հաստատող տուեալներ ստանամ, կրկին կը հաղորդեմ, որպէսզի իմ ընթերցողները աւելի ճշգրիտ գաղափար կազմեն երկրի կացութեան մասին:

Այնուամենայնիւ վերոյիշեալ տեղեկութիւնները պէտք է մտածել տան ամէն մի Հայու:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

Թէհրան, Յուլիս 14

ՃԱՄԲՈՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Մեր քաղաքին հայաշատ փողոցները գոյնզգոյն յայտարարութիւններով կը ծանուցանեն դաշտահանդէս, դաշտագնացութիւն, ծովագնացութիւն եւայլն, ամառնային եղանակին առթիւ:

Այս անգամ ես ալ փոխեցի միտքս եւ ինծի համար գիւղագնացութիւն մը կազմակերպեցի, բացակայելու համար «մեծ եւ չքեղ դաշտահանդէս»ներէն: Արդէն շատոնց էր գիւղ չէի գացեր, կարօտցեր էի գիւղը եւ զայն կրկին տեսնելու ցանկութենէն մղուած՝ քանի մը ժամերու ղաղարը հոն անցընելու մտքով՝ կ'երթամ բնութեան ծոցին մէջ նստող գիւղը: Ես մասնաւոր կապ մը ունիմ գիւղին հետ: Ծընած եմ գիւղը, ցորենի արտերուն մէջ՝ հունձքի ժամանակ:

Եւ ատոր համար ալ շատ կը սիրեմ գեղջկական կեանքը եւ կը գերադասեմ զայն քաղաքի լուսացնցուղ պողոտաներու փարթամ կեանքէն:

Գիւղին մէջ կեանք կայ; ծափ ու ծնծղայ եւ անաղարտ, իսկ քաղաքին մէջ մարդը կը ծիւրի ու կը հիւծի...:

Մեր հայրենի բնանկարներով օժտուած՝ նոնոշիկ ու խաթունիկ գիւղերու կարօտէն յղփացած հոգիս՝ գիւղի արեւ ու կեանք մուրալու է ելած:

Կ'ուզեմ օտար երկնքի տակ, գիւղերուն մէջ տեսնել տեսլապատկերը մեր բնագաւառի գիւղերուն, լեռներուն, սարերուն, հովիտներուն, արծաթագոյն ջուրերուն ու կարկաչահոս գետերուն, որ մխիթարուի տարաբախտ հոգիս կսկիծներով լի:

Սակայն ի զո՜ւր:

Կը նետուիմ կառք մը մինակ: Օտարները իրենց լեզուով կը զրուցեն բարձրաձայն: Քաշուած անկիւն մը կը դիտեմ բոլորին ճարտասանական ձեւերը ու սրտիս խորերէն հառաչանք մը կ'արձակեմ:

Ինչո՞ւ չէ, ազատ անկախ երկիր, կը վիճին ու կը տրամաբանեն:

— Լէօն Պլումի կառավարութիւնը ընկերային նոր կենցաղի ճամբայ բացաւ, աշխատաւորութիւնը հանգիստ շունչ կը քաշէ այժմ— կը ջատագովեն ոմանք:

Ուրիշներ բոլորովին հակապատկերը կը ներկայացնեն բացագանչելով— Անկցի՛ն Մոսկուայի գործակալները, Սթալինի կամակատարները:

Կառքը կ'ելլէ քաղաքէն դուրս, կանանչ տարածութեան մը քովնի՝ սուրալէն կը հասնինք խոպան արտերու եւ այգիներու հովիտը: Բնութիւնը իր աստուածատուր անդորրութիւնը դրոշմած է կարծես խոպան արտերուն վրայ:

Ահա Քապրիէս գիւղը որ բլուրի մը վրայ թառած նաշխուն տուներով, շատ կը նմանի Խարբերդի: Առջեւը կայ լայնանիստ դաշտ մը, իսկ քիչ մը հեռու ժայռաձեւ բլուրներ կանաչաւէտ:

Համայնավար կուսակցութիւնը դաշտահանդէս մը ունի, կառքերով կը հասնին Քապրիէսի մօտակայ լերան կողը: Լայնածաւալ կարմիր դրօշ մը մուրճ-մանգաղով՝ տնկած են ճամբուն մօտ: Անթիւ կառքեր, բազմութիւն եւ կառք ունեցող պրոլետար ժողովուրդ! Քաղցածնե՛ր բոլոր երկիրներու միացէ՛ք...

Քանի մը վայրկեան վերջ ականատես կ'ըլլամ գունաւոր պատկերներու որոնք գեղջկական են եւ չքնաղ, կալ մը հունձքով լեցուն, բարկ արեւին կիզիչ ճառագայթներուն տակ աշխատող գիւղացիներ ցորենը յարդէն կը զատեն, կ'երգեն ու կը բանին զուարթօրէն: Կալին միւս անկիւնը կայ սեխի պարտէզ մը ուր էշ մը մտած է, կալուորներէն մէկը փայտի կոտր մը առած՝ կ'իյնայ էշուն ետեւէն: Խեղճ կենդանին ծեծը ուտելէն վերջ կը յամառի ու վերջապէս աքացիներ նետելով կը սկսի փախչելով հեռանալ:

Այս գեղաշունչ պատկերէն վերջ, մեր կառքը կը սուրայ սեւ օձի նման պառկող ճամբու մը վրայ: Գեղածիծաղ բնութեան չնայող եւ իրենց սիրոյ բաղինը գովերգող զոյգ մը կայ կառքին մէջ: Մարդկային խառնիճաղանճին մէջ երկու սիրտեր իրարու կը կարդային ջերմ սիրավէպեր, փոխանակելով սիրավեղ համբոյրներ...

Ու հարազատ երջանկութիւնը անոնց հոգիէն կը յորդէր, շրթներուն վրայ կեռասի նման ջուր կար, ու սիրտերուն մէջ գոհունակութեան աստուածը կը թագաւորէր...

Կը հասնինք հայաբնակ գիւղը: Կառապանը կը յայտարարէ.— C'est ici la colonie arménienne : *Կ'իջնենք ու կը յառաջանանք: Ահա Հայկակներ արեւախանձ ճակատներով, սեւաչեայ, կը վազվռտեն ու կը ճռուողեն մեր բարբառով պանծալի: Մեր հայրենակիցներուն մէջ կայ միշտ վառ պահուած՝ Հայու շինարար ոգին: Ապացոյց,— ահա անոնց կանանչախիտ պարտէզները պէսպիսուն ծաղիկներով: Ունին անոնք Արալի շատ սիրած վարունգէն, ինչպէս նաեւ կարմրախայտ լոլիկ ու սմբուկ: Հոգեպարար պահու մը կենդանարար տեսիլքներով կը պարուրուի տարաբախտ հոգիս, երբ հետաքրքրութեամբ եւ կարօտի անյագ աչքերով դիտես Հայորդիին շինած պարտէզներուն ծաղկաբոյր տեսարանը թարմաշունչ:*

Առուակի մը մօտ երեք պղինձներ՝ որոնց մէջ գիւղացի հայրենակիցներ ցորեն կը խաշեն, ձաւար պատրաստելու համար: Ալեհեր պառաւ մը կրակը կը վառէ, ու երկարակոթ շերեփով կը խառնէ: Կրակը կը ճարճատի ու բոցերը ալիք ալիք վեր կը բարձրանան մուխին մէջ ու կը լուծուին, վերէն՝ գիւղի լուսնկան կը նայի նազանքով:

Դպրոցին մէջ են բոլոր գիւղացիք, կը հիւրասիրեն քաղաքէն եկած հայրենակիցները գարեջուրով եւ «խըմա»յով: Կը խօսին կուսակցական հարցերու շուրջ, խանդավառութիւնը կը մեծնայ եւ ընկ. Սարգիս քանի մը խօսքերով կը բացատրէ ազգ. եւ հայրենիք բառերու իմաստը: Իսկ այս տղերը զրոյց ալ ընկ. Ֆերապի (նախկին սան Մ. Ռաֆայէլեան վարժարանի) հետ կը խօսին Հայոց մեծաքանչ լեզուին շուրջ: Գրականութեան, Ահարոն Տաառուրեանի «Մագաղաթներ»ը, Նարդունիի «Մեղեդիներ»ը եւայլն մեր խօսակցութեան գլխաւոր առարկան եղան լուսնի լոյսին մէջ, ծառի մը տակ նստած:

— Կարդացի՞ր Եռանի եւ Փ. Սանասարի գրախօսականները «Մագաղաթներ»ու մասին: Ի՞նչ հասուն վերլուծում:

Գիշերը կ'իջնէ լուռ եւ խոհական: Ցաջորդ առաւօտ գեղջկական կեանքին արշալոյսի ցոլքերուն նայելով հոգիս թռաւ մինչեւ հայրենի բնագաւառը, երազեցի, երգեցի, ու լուռ տխրութիւն մը պատեց էութիւնս համակ:

Ես գիւղ կ'երթամ վերյիշելու համար գեղջկական կեանքը պապերուս, կ'երթամ հոն ուրախանալու եւ լալու:

Ու ճամբաներու գունաւոր պատկերներ հայրենի հողէն ու ջուրէն հեռու, իբրեւ մխիթար մեր կարօտի հոգիներուն աստանդական:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (136)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans. : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Ձերբակալեցէք այս մարդը. ցամաք տարէք ու կախեցէք. իր հայրենիքին դէմ դաւաճանած է ...

Երբ զինուորները կը շրջապատէին իշխան Ալին, Մ. Քէմալ ձեռք կը սեղմէր բրիտանական դեսպանին եւ Սըր Հարթին հետ:

Սուիթին լսեց անոր վերջին խօսքերը սեղմանօրէն.

— Այս գիշեր կարեւոր աշխատանք կատարեցինք, համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար. ելմտական նախարարը վաղն իսկ ձեր եղբօր հետ պիտի զբաղի մանրամասնութիւններով ...

Ցետոյ Կալին արագ քայլերով կամրջակէն հեռացաւ: Երեք շոգեմակոյկներ մօտեցած էին զբօսանաւուն:

Առաջինին մէջ նստաւ Մ. Քէմալ, երկրորդին մէջ՝ իշխանը զինուորներուն հսկողութեան տակ, իսկ երրորդով մեկնելու պատրաստուեցաւ դեսպանը: Սուիթին նաւուն բազրիքներուն կըռթնած՝ ապշահար երեւոյթով կը դիտէր Վոսփորի մռայլ ջուրերը: Վայրկեան մը վերջ Սըր Ֆրէնսիս մօտեցաւ իրեն եւ իր թեւէն բռնելով ըսաւ.

— Ձեմ գիտեր թէ մտքիդ մէջ ինչեր ունէիր եւ հիմա հարցնելու իրաւունք ալ չունիմ, բայց կարծեմ դէշ չըլլար եթէ ինծի հետ ցամաք ելլես ...

X

Կէս ժամ ետքը Սուիթին կեցած էր զբօսանաւուն յետսակողմը: Տայանա գլուխը դրեր էր անոր ուսին: Պտուտակը անդադար կը ծեծէր ջուրերը ու նաւը դանդաղօրէն կը յառաջանար, իր ետին ձգելով արծաթափայլ փրփուրներու երիզ մը որ հետզհետէ կ'անհետանար գիշերուան խաւարին մէջ: Ստամպոլի լոյսերը կամաց կամաց կը մարմրէին, երբ զբօսանաւը նազանքով Մարմարա կը մտնէր, միասին հայրենիք տանելով երկու սիրահարները:

— Կը կարծե՞ս որ մեր այս ճամբորդութիւնը աւելի հաճելի պիտի ըլլայ քան նախորդը, հարցուց Տայանա չարաճճի ժպիտով մը:

— Անառակ աղջիկ, կատակեց Սուիթին, իր այտերը անոր այտերուն մօտեցնելով. բայց ինչո՞ւ Նաունհայմըրին մասին որ եւ է բան չըսեր ինծի ...

— Շատ վստահ չէի շիտակը. գիտէի որ զինավաճառութեամբ կը զբաղէր եւ Պոլիս պիտի գար մեր Աթէնք հասնելէն վերջը: Շատ նախանձեցար, այնպէս չէ՞, յիմար աղայ, ճիշդը ըսելով շատ ցաւ զգացի քեզի համար ... բայց դուն այնքան մտածկոտ ու լուրջ երեւոյթ մը ունէիր որ, եթէ քեզմով հետաքրքրուէի՝ Նաունհայմըրը պիտի չհաւատար թէ իր ենթադրածին չափ պարապելու մէկն եմ ... հետեւաբար [illegible] համակրութիւն մը ցոյց տուի Սիդըր Փէնթըն կոչուած պարոնին հանդէպ, որպէսզի կարծէր թէ անվնաս մէկն եմ ...

— Բայց կարծեմ այդ տղան կը սիրէր, գիտել տուաւ Սուիթին:

— Անշուշտ, հաստատեց Տայանա սրամտօրէն, այնպէս պիտի մօտենայի Քլէյթընփինչին ...

— Եւ սակայն ժամավաճառ եղար ու որ եւ է տեղեկութիւն չստացար այդ Հրեայէն ...

— Իրա՞ւ ըսիր. ա՜խ, սկսնակներ, որքան յաւակնոտ էք. երկու ամիսէ ի վեր ի՞նչ կ'ընէի ... խենթուկ ... ես էի որ Քէմալին լուր ղրկեցի եւ այս առտու ձերբակալել տուի զայն ...

— Հոգիս ...

— Ըսէ, ի՞նչ կայ ...

— Համբոյր մը տուր ինծի ու ներէ:

Երբ իրարմէ բաժնուեցան, զբօսանաւուն անթելին վրայ լսեցին յստակ ձայն մը որ կ'ըսէր.

— ... Ինչ կը վերաբերի Կակայի ստորադաս անդամներուն՝ իրենց ղեկավարներուն վախճանը թող ազդարարութիւն մը ըլլայ անոնց համար ... եթէ ուզեմ կրնամ ամէն մէկդ ձերբակալել տալ, բայց կը նախընտրեմ որ ձգեմ իւրաքանչիւրը ինքնաբերաբար ու սարսափով լքէ այն դաւադրական շարժումը որուն նպատակն էր քարուքանդ ընել ամրակուռ հիմերը որոնց վրայ պիտի կանգնեմ նոր Թուրքիան ... անոնք որ ...

— Ղազին է որ իր ժողովուրդին կը յայտնէ Կակային քայքայումը ...

— Բայց ժողովուրդը կը քնանայ հիմա, կէս գիշերը անցաւ, չէ՞ ...

— Կակային անդամները արթուն են տակաւին. մի մոռնար որ զէնքերը այս գիշեր պիտի բաշխուէին ... Մուսթաֆա Քէմալի ձայնը անգամ մը եւս լսուեցաւ անթելին վրայ՝ այս անգամ աւելի տիրական.

— ... Մարգարէին հետեւորդներէն անոնք որ տակաւին կ'ուզեն շարունակել իրենց հին օրերու դաւանանքը, ազատ են, ինչպէս ազատ են նաեւ Քրիստոնեաներն ու Հրեաները ... բայց թող զգոյշ ըլլան եւ չխառնուին պետութեան գործերուն ... կրօնքն ու ազգութիւնը երկու տարբեր երեւոյթներ են ... Հպարտացէք որ Թուրքեր էք ... իբրեւ ազգ մեր վեց հարիւր տարուան պատմութեամբ որ եւ է ազգէ ետ չենք մնար ... այսօր աւելի կենսունակ ենք քան երբեք ... մեր հինաւուրց ցեղը կը յառաջդիմէ դէպի նոր կեանք մը, աւելի արդիական ու երջանիկ ... ես Թուրք եմ եւ խօսքերս կ'ուղղեմ բոլոր անոնց որ թրքական արիւն կը կրեն իրենց երակներուն մէջ ... իմ թիկունքիս կեցէք ... հետեւեցէք ինծի ... հնազանդեցէք իմ հրամաններուս եւ վեց հարիւր տարի եւս Թուրքիան պիտի պահէ իր տեղը աշխարհի ազգերու կարգին ...

THE END — Վերջ

ԱՌԱԾՆԵՐ

*** Ներումը պարտաւորիչ ազդեցութիւնն է յաղթութեան մը :*

*** Շիտակ խօսքը երդումի կարօտ չէ :*

*** Ոչ խիստ եղիր՝ կախուէ, ոչ կակուղ եղիր՝ կռուէ :*

*** Չար մարդը ստեղծած է սատանան, բարի մարդը՝ հրեշտակը :*

*** Պարտքը խարազանն է կարիքին :*

*** Պղտորումէն ետք վտակին՝ ջինջ երեւի ջուրն յատակին :*

ՀԱՅ ԲՈԼՇԵՒԻԿԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գ.

Ուրեմն ամէն տեսակ ձեւերով, «Համագործակցութիւնով», Համայնավարները մէկ բան հետապնդած են. — Քայքայումը Դաշնակցութեան: — Քայքայել Դաշնակցութիւնը քայքայելու Հայ ազգի պահանջներուն եւ ցանկութիւններուն գոհացում պիտի տան: Քայքայել Դաշնակցութիւնը մեռցնելով, Հայ ժողովուրդը բարեկեցիկ վիճակ մը պիտի ունենար Հայաստանի կամ արտասահմանի մէջ, ներգաղթը յաջող ելք մը պիտի գտնէր, Հայաստանէն ալ անեղծութիւնը պիտի բարելաւուէր, շինարարութիւնը նոր թափ մը պիտի առնէր: Ուրեմն այս բոլորին պարագլուխը, պատասխանատուն Դաշնակցութիւնը կը սեպէին եւ կը սեպեն:

Հիմա կ'ըմբռնեմ որ նման միտք մը որքան ծիծաղելի է եղեր: Համայնավարները մոռնալով թէ բեմով Համաստանեան Դաշնակցութիւնը իր ներգաղթին, եւ իբրեւ փաստ կը ներկայացնէին «Ցառաջ»ի եւ ուրիշ Դաշնակցական թերթերու մէջ տպուած գրութիւնները, որոնց մէջ կը քննադատուին Հայաստանի կացութիւնը եւ խորհրդային կարգուսարքը: Եթէ այդպիսի գրութիւններ չըլլային, ներգաղթը աւելի՞ յաջող ելք մը պիտի ունենար: Եթէ այո, կը նշանակէ թէ Դաշնակցականի մը գրիչը այնքան զօրաւոր է որ, պետական գործ մը յաջողութեան կը մատնէ:

Եթէ Դաշնակցութեան, գոնէ կազմակերպութեան մահը կը ցանկան Համայնավարները, թող ամէն բանէ առաջ, ներգաղթին ուժ տան, եւ արտասահմանի բոլոր ժողովուրդին առջեւ Հայաստանի դռները բանան (անշուշտ բացի Դաշնակցականներէն, եթէ կը վախնան անոնցմէ): Հաւաքել վերջ բոլոր հայութիւնը մայր երկրի մէջ, թող ջանան անոնց կեանքը բարելաւել, թէ տնտեսապէս, բարոյապէս եւ թէ ֆիզիքապէս: Այն ատեն Դաշնակցութիւնը դուրս ձգելէ վերջ, Համայնավարները իրենց երազին հասած կ'ըլլան այսինքն Դաշնակցութիւնը «մեռած» կ'ըլլայ:

Ուրեմն Դաշնակցութեան «մահը» դարձեալ Համայնավարներու ձեռքին մէջն է, եթէ վերոյիշեալ մեթոտները իրագործեն: Կարծեմ եթէ այդպիսի բան մըլլայ, ամէնէնառաջ ուրախացողը դարձեալ Դաշնակցութիւնը պիտի ըլլայ: Կ կարծեմ որ Դաշնակցութիւնն ալ ուրիշ բան չերազեր եթէ ոչ Հայ ժողովուրդի համախմբումը հայրենիքի հողի վրայ, անոր տնտեսական եւ ֆիզիքական բարելաւումը մայր երկրի մէջ:

Անկեղծօրէն համայնավարներու կ'առաջարկեմ ուրեմն «մեռցնել» Դաշնակցութիւնը առաջարկած մեթոտներովս, քանի որ այս ժողովուրդը կը տառապի թէ արտասահմանի մէջ հայրենիքի ծարաւով եւ ձուլման սպառնալիքով եւ թէ վերջապէս Հայաստանի մէջ տնտեսական աննպաստ պայմաններով, Դաշնակցութիւնը միշտ ամուր կանգնած կ'ապրի ու կ'ապրի, որովհետեւ այդ դժգոհութիւններու մարմնացումն է, թէ հոս թէ Հայաստան: Համայնավարները լաւագոյն հայրենասիրութիւնը ըրած կ'ըլլան, միայն կը վախնամ որ եթէ այդպիսի բան մը փորձեն, «Թրոցկիստ», «Դաշնակ» եւ «նացիոնալիստ» անուանուին, եւ Խանջեաններու բախտին արժանանան, քանի որ այդպիսի բաներ ուզողը Դաշնակցականներն են:

Միայն մէկ բանով կարելի չէ մեռցնել Դաշնակցութիւնը, եւ Դաշնակցական գաղափարաբանութիւնը որ Հայ ժողովուրդի ալ սեփականութիւնն է. — անկախ եւ ազատ ապրելու տենչը միացեալ Հայաստանի մէջ: Եթէ Համայնավարները ազատ, անկախ եւ միացեալ Հայաստանի գաղափարն ալ իրագործեն, այն ատեն Դաշնակցութեան «մահը» կատարեալ կ'ըլլայ, թէ կազմակերպական տեսակէտով եւ թէ գաղափարաբանութեամբ: Կարծեմ Դաշնակցականները ուրիշ բան չեն մըտածեր եւ մաղթեր եթէ ոչ այդպիսի փառաւոր «մահ» մը: Ուրեմն համայնավարները եթէ կրնան ընել այդ բոլորը առանց Դաշնակցութեան եւ Դաշնակցական ըլլալու, թող փորձեն, իսկ եթէ չեն կրնար, թող ամբարոյական ուրիշ մեթոտներով, հայհոյանքով եւ մատնութիւններով չփորձեն քանդել Դաշնակցութիւնը, որովհետեւ պարապ յոգնութիւն պիտի ըլլայ իրենց համար, քանի որ մեր ժողովուրդին կամքը չեն կրնար իրագործել տալ, եւ այդ ժողովուրդը միշտ իր դատը եւ իր տառապանքի խօսքը ունի:

Այո՛, գիտեմ, կարդացած եմ, եւ լսած Համայնավարներու տեսակէտները ազգերու անկախութեան եւ ինքնորոշման մասին: Նոյնիսկ կարդացած եմ Ստալինի տեսակէտները, այո, խօսքով շատ պերճախօս եւ հոյակապ գաղափարներ կը շօշափեն, բայց գործնականը կը տեսնենք արդէն եւ դրել աւելորդ կը սեպեմ:

Կը յիշեմ երբ կուսակցական տեղեկատու ժողովի մը ներկայ էի, ճառախօս մը (չեմ յիշեր անունը) պարզելով Ֆրանս. Կոմկուսի քաղաքականութիւնը ազգային փոքրամասնութիւններու եւ ազգային ինքնորոշման խնդիրներու շուրջ, յայտարարեց թէ «մենք կողմնակից ենք որ Ալժերիան, Մարոքը եւ բոլոր գաղթավայրերը դառնան անկախ Ֆրանսայէն եւ իրենք ըլլան իրենց ճակատագրը որոշողը: Նոյնիսկ մենք աւելի հեռու կ'երթանք, միշտ արդարութեան ծառայելու տեսակէտով, կը ցանկանք որ Ալզաս - Լօռէնի ժողովուրդը հանրաքուէով ըսէ թէ որ կողմը կ'ուզէ յարիլ, — Գերմանիոյ միանալ թէ Ֆրանսայի եւ կամ կ'ուզէ բոլորովին անկախ մնալ»: Այսօր այս խօսքերը եւ տեսութիւնները վերջ գտած են, օրինակ առնելով դարձեալ Ռուսիայէն: Ուրեմն եթէ համայնավարները «փաստերով» կ'ուզեն խօսիլ, ցոյց տալով Լէնինի - Ստալինի կամ Պուխարինի գիրքերը, այդ փաստերը այլեւս ժանգոտած են ներկայ իրականութեամբ:

Մօտաւորապէս երեքուկէս տարի առաջ, Ֆրանս. Կոմկուսի քաղաքական Պիւրօն, Ֆրանսերէն բանաձեւ մը հանած էր մեքենագրուած, հայկական «դատի» շուրջ: Բանաձեւը դեռ Մոսկուայի Գ. Միջազգայինի (Կոմինթէրն) կողմէ վաւերացուած չէր եւ չեմ գիտեր թէ վերջը ինչ եղաւ, վաւերացուեցա՞ւ թէ չէ: Եւ որուն մէջ հայկական հարցը ծիծաղելիօրէն սապէս կը վերլուծուէր: — Նախ պարզելով Հայ ժողովուրդի կրած դժբախտութիւնները եւ ջարդերը, ժողովուրդին ստրկութիւնը, կ'ըսէր թէ «այդ բոլորը եղած են այն պատճառով որ Հայ ժողովուրդի կամքը ներկայացնող Դաշնակ կուսակցութիւնը մեծ իմպերիալիստ երկիրներու ձեռքը գործիք եղած է եւ թէ իմպերիալիստները կ'ուզէին Թուրք ժողովուրդի եւ իր Հայրենիքի անկախութեան գոյութեան վերջ տալ, եւ այսպէսով կը դրդէին Հայերը Թուրքերու դէմ»: Այս տողերէն վերջ յանցանքը կը փաթթէր Դաշնակցութեան վզին որ «դաւաճանած» է Հայ ժողովուրդի շահերուն: Անցեալի «սխալները» ցոյց տալէ վերջ, Հայ Համայնավարներու պահանջը հետեւեալն է, կ'ըսէր. — «Հայ կոմունիստները խաղաղօրէն կ'ուզեն գործակցիլ թուրք ժողովուրդի հետ, այս վերջինին ազգային անկախութեան մասին որ բռնապառնալիքի տակ է դարձեալ մեծ իմպէրիալիստ պետութիւններու կողմէ, հայ կոմունիստները կը ցանկան որ Թուրքիան խորհրդային Ռուսիոյ հետ, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ գործակցին ի նպաստ համաշխարհային խաղաղութեան, հայ կոմունիստները կը ցանկան նոյնպէս որ Թուրքիան նոյն հասկացողութեամբ, ընդունի իր ծոցին մէջ հայ գաղթական ժողովուրդը, եւ միասնաբար եւ եղբայրաբար գործակցին Թուրքիոյ եւ հայ ժողովուրդի դէմ ապագայ իմպէրիալիստ վտանգին դէմ»:

Ուրեմն բաց խօսքով կ'ուզեն որ Թուրքիա վերադառնանք եւ Թուրք «խաղաղասէր հանրապետութիւնը» պաշտպանենք Թուրքերու հետ միասին: Այսպէսով Հայկական Դատն ալ միանգամընդմիշտ «լուծուած» կ'ըլլայ վերջապէս: Վերոյիշեալ «տօքիւմանը» Անտրէ Մարթի Մոսկուա պիտի տանէր եւ Թուրք համայնավարներու ալ կարծիքը առնելէ վերջ, հայ կոմունիստներու (արեւմտահայ) մերձեցման հիմքը պիտի կազմէր այս խնդրի շուրջ: Գալով Հայաստանի, արդէն անդամ(?) չունի եւ ոչ ալ տեղւոյն ժողովուրդը, քանի որ այդ «տօքիւման»ին մէջ միայն փառաբանանք կար անոր հասցէին:

Այս տողերը գրուած ատեն Ռուսիա եւ Թուրքիա լաւ եւ սերտ յարաբերութիւններ ունէին: Ներկայիս հայ համայնավարները չեմ կարծեր որ համարձակին դեռ այդպիսի խնդիրներ հրապարակ հանել: Քանի որ «բարեկամ» Թուրքը երես դարձուցած է Ռուսիայէն:

Յ. ՔԱՓՈՒՍՈՒԶԵԱՆ

Ընդարձակելիք այս գործը

Փափաք ունէի, գոնէ մէկ անգամ, երթալ կայարան տեսնելու համար, Ֆրանսահայ Կ. Խաչի կայանին գացող փոքրիկներու մեկնումը: Անգործ եւ տունը մնացած հայ մարդու համար ինչ հաճելի ժամանց երթալ տեսնել փոքրիկ Հայորդիներու ուրախութիւնը իրենց մէկ ամսուան ուրախ եւ երջանիկ կեանքի նախօրեակին:

Երեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին Մոնփառնասի կայարանն եմ, մեղք որ սակաւաթիւ է այս խումբը, ընդամէնը տասը հոգի: Այս անգամ մեծ մասը պաշտօնէն է որ պիտի երթան, եւ յետոյ այս խումբին մեծ մասը վճարովի է, համեստ աշխատաւորներու զաւակներ որոնց ծնողքները խնդրած են Կ. Խաչէն որ մատչելի վճարումով մը իրենց զաւակները օգտուին այս օգտակար ձեռնարկէն: Կապոյտ Խաչը ընդառաջ երթալով եղած խնդրանքներուն, իր միջոցներու ներած չափով մաս մըն ալ վճարովի փոքրիկներ կը տանի իր կայանը: «Այնքան շատ խնդրանքներ կան, կ'ըսէր Կ. Խաչուհի մը, բայց մենք չենք կրնար բոլորին գոհացում տալ, որովհետեւ մեր բուն նպատակը աղքատ եւ անօգ մանուկներու համար է»:

—«Գիտէք, պարոն, որքան ուրախ եմ, կ'ըսէր փոքրիկի մը հայրը, նախ որ վճարումը այնքան համեստ է, 400 ֆրանք: Այդ չնչին գումարով տղաս թէ ամիս մը լաւ պիտի ապրի եւ թէ, ինչ որ ինծի համար աւելի կարեւոր է, հայերէն պիտի սորվի: Ճիշդը սքանչելի գործ է ասիկա, երանի թէ շատեր կարողանային օգտուիլ»:

Կայարան եկած են արդէն բոլոր փոքրիկները իրենց ծնողքներով, բացի մէկէն որ կ'ուշանայ տակաւին: Հոն է իրենց ընկերացող Կ. Խաչուհին, Տիկ. Մելիք Մինասեան, արդէն իր ծանր պարտականութեան գլուխը, աչալուրջ ու բծախնդիր: Կուգայ նոյն Կ. Խաչի ներկայացուցիչը Օր. Գլըճեան: Ուրախ են բոլոր փոքրիկները բացի մէկ աղջնակէ մը որ եկած է հօրը հետ իր եղբայրը ճամբու դնելու: Տխուր է եւ իր սեւուլիկ աչքերուն մէջ արցունքներ են լճացեր:

Մեկնումի ժամը կը մօտենայ, տասներորդը դեռ չէ եկած, կը մտահոգուի Տիկին Մելիք Մինասեան, տոմսակը հաւաքաբար առնուած է, ուրեմն պարապին պիտի երթայ, մեղք: Հապա այնքան խնդրանքներ կային որոնք սրտի կսկիծով մերժուեցան եւ հիմակ կարելի չէ անոնց մէկն ու մէկին լուր մը տալ: Առաջ կ'անցնի փոքրիկ աղջըկան հայրը — «մի մտահոգուիք, կ'երեւի թէ խսմէթը աղջկանս է եղեր, թող երթայ անիկա իր եղբօրը հետ, ես վաղը առտու կը ղրկեմ անոր պէտք եղածները»: Կը խնդանք ամէնքս: Ամէնէն շատ կը խնդայ աղջնակը: Է՛հ, խսմէ՛թ:

Ժամանակը եկած է: Փոքրիկները կը տեղաւորուին վակոններու մէջ, բախտաւոր փոքրիկին աչքը կայարանի մուտքին է, հապա վերջին պահուն միւսը եթէ գա՞յ: Համբոյրներ, մնաք բարովներ, վերջին տասն անգամը կրկնուած խրատներ ծնողքներու կողմէ: Կառախումբը ճամբայ կ'ելլէ ժամը ճիշդ 12ին ձեռքի շարժումներ, եւ ցտեսութիւն մէկ ամիսէն:

Հրաժեշտ կուտանք Կ. Խաչի ներկայացուցիչին, կը մաղթենք որ գալ տարի քառապատկուի իրենց այս այնքան գեղեցիկ ձեռնարկը, եւ վերադարձին կը մտածեմ. — Ահաւասիկ գործ մը որուն օգտակարութեան եւ անհրաժեշտութեան մասին չեմ կարծեր թէ կարծիքի տարբերութիւններ ըլլան: Աղքատ ու անօգնական մանուկներ տարուան մէջ գոնէ մէկ ամիս իրենց անհրապոյր ու խոնաւ նկուղներէն առնել ու տանիլ, ազատ ու կազդուրիչ ծովի օդին, լաւ սնունդ եւ մանաւանդ հայեցի դաստիարակութիւն: Այսպէս թէ այնպէս այս տարին անցաւ արդէն, մտածենք գալ տարուան մասին: Ի՞նչպէս ընելու է որ Կ. Խաչը փոխանակ տասնեակներու կարենայ հարիւրեակներով մանուկներ ղրկել ծովափ: Ահաւասիկ գործունէութեան լաւ դաշտ մը բոլոր բարենպատակ եւ հայրենակցական միութիւններու համար: Իրենց պիւտճէներէն որքա՞ն պիտի տրամադրեն իրենց հայրենակից աղքատ փոքրիկի մը առողջութեան եւ թէ միանգամայն հայեցի դաստիարակութեան համար: Զմոռնանք որ մէկ ամսուան օդափոխութիւնը մօտաւորապէս մէկ տարեկան շաբաթը միօրեայ հայ դպրոցի կը համապատասխանէ: Կատարուած գործը մէջտեղն է, բաց գիրքի պէս: Մեզի կը մնայ ընդարձակել եւ աւելի բարեփոխել: Ո՞ր Հայր. Միութիւն է որ նախաձեռնարկ պիտի ըլլայ իր ելեւմուտքէն մաս մը տրամադրելու Կ. Խաչի այս օգտակար ձեռնարկին:

Գ. ՎԱՐԴՈՒՆԻ

ՄԱՄՈՒԼ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

«Յուսաբեր» ընդարձակ (4½ գոյգ սիւնակ) խմբագրականի մը մէջ մանրամասնօրէն վերլուծելով Էջմիածնի հռչակաւոր տեղեկագրին բովանդակութիւնը, կը շեշտէ եզրակացութեան մէջ (9 Օգոստոս).

— «Կարելի չէ անվրդով անցնիլ նաեւ Տեղեկագրին տակ դրուած ստորագրութեանց վրայէն:

Այնքան կարեւոր փաստաթուղթի մը տակ ինչո՞ւ չկան Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդի բոլոր անդամներուն ստորագրութիւնները: Ինչո՞ւ «տեղակալ»ի ստորագրութենէն բացի կայ բացառաբար չեկիստ Արսէնի ստորագրութիւնը: Չէ՞ որ ռամկավարներն իսկ, գլխաւորութեամբ Ռուբէն Մանասեանի, անկարող են ուրանալ, որ Արսէն Ղըլտճեանը երէկ Չեկայի պաշտօնական գործակալն էր արտասահմանի մէջ, իսկ այսօր անոր պաշտօնական աչքն է Էջմիածնի մէջ: Ինչո՞ւ միայն ա՛յս ինկածի ստորագրութիւնը կայ Տեղեկագրին տակ: Ու նկատեցէք. Արսէնը կը ստորագրէ, առանց որեւէ բացառիկ հանգամանք ունենալու այն մարմնին մէջ, զոր կը ներկայացնէ. — «Անդամ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի՝ Արսէն արքեպ.», — ահա իր ստորագրութիւնը, ո՛չ ատենապետ, ո՛չ ատենադպիր եւ ոչ ալ տեղապահ այս պաշտօններուն...

Արդ, եթէ «տեղակալ»էն բացի Տեղեկագիրը պիտի վաւերացուէր նաեւ Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդին կողմէ, այդ պարագային ինչո՞ւ պաշտօնական հանգամանք չտալ այդ վաւերացումին, ինչո՞ւ գոյն՝ այդ Խորհուրդը չներկայացնել յանձին իր ատենապետի եւ ատենադպիրի (եւ կամ անոնց փոխանորդներուն): Իսկ եթէ կարելի էր եւ հարկ էր, որ պարզ անդամները ստորագրեն՝ այդ պարագային ինչո՞ւ միայն Արսէնը: Ո՞ւր են մասնաւորաբար Մեսրոպ եւ Բագրատ արքեպիսկոպոսները: Մեռա՞ծ են. այդ պարագային ինչո՞ւ յայտարարուած չէ այս մասին. ո՞ղջ են. ինչո՞ւ ուրեմն ստորագրած չեն...

Զուր են այս հարցումները:

Երբեք չզարմանանք, երբ վաղը վերջնապէս հաստատուի մեր այն լուրը թէ՝ ոճիրի զոհ գացած են նաեւ ա՛յս եկեղեցականները:

Էջմիածնի Տեղեկագրին ոգին— մեր մտահանգած այս սուտերը չեն սակայն: Միայն այս սուտերը մեզ համոզելու համար Չեկան այս փաստաթուղթը չէր կազմեր եւ զայն մեզ չէր յղեր:

Համոզուած ենք, որ Տեղեկագրի թէ՛ կազմութեան եւ թէ առաքման մէջ տեղի ունեցած արտառոց յապաղումին բուն պատճառը քօղարկուած կը մնայ այն խորհրդաւոր բաղձանքին տակ, զոր Չեկան յանուն Մայր Աթոռի կը յայտնէ մեզ:

Ուշադրութեամբ կարդանք Տեղեկագրի այդ խորհրդաւոր հատուածը.

«Աղօթենք Բարձրեալին, որ պարգեւէ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան եւ Ս. Էջմիածնին անսասանութիւն եւ յաջողէ՝ Հայաստանեայց Եկեղեցու աւանդական կարգերի համաձայն՝ գումարել Էջմիածնում համազգային եկեղեցական ժողով եւ ընտրէ նոր ընդհանրական Հայրապետը:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՐԵՀԱՃ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ԱՅՍ ԽՆԴՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ԳՐԱՒԱԿԱՆ Է ՍՈՅՆ ՀԱՐՑԻ ԲԱՐԻՈՔ ԼՈՒԾՄԱՆ»:

Տեղեկագրի կազմութեան բուն նպատակը այս է ահա, նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան հարցը:

Էջմիածինը հիմէն սասանելէ յետոյ՝ Չեկան անոր անսասանութեանը մասին կ'երազէ՝ օգնութեամբը Բարձրեալի... Տեղեկագրով Չեկան անպաշտօն ձեւով մեզ կը խոստանայ հետեւեալը.

Ա. Հայաստանեայց Եկեղեցիի աւանդական կարգերու համաձայն համազգային ժողով գումարել.

Բ. Այդ ժողովին մէջ Ընդհանրական հայրապետ ընտրել:

Տեղեկագիրը մեզի կը հասկցնէ, որ շօշափած է այս մասին իշխանութեանց տրամադրութիւնները եւ գտած, որ անոնք ունին «բարեհաճ վերաբերմունք այս խնդրի նկատմամբ»:

Ահա հոս է, այս խորհրդաւոր յայտարարութեան մէջ, Տեղեկագրի բովանդակ արժէքը:

Կաթողիկոսի մահը պատրուակ բռնելով՝ Չեկան մեզի կ'աւետէ, որ որոշած է համազգային ժողովով ընդհանրական Հայրապետ ընտրել...

Ինչպէ՞ս լուծել առեղծուածներու այս առեղծուածը:

Ե՞րբ տրուեցաւ արդեօք այս որոշումը, Կաթողիկոսի յօշոտումէն առա՞ջ թէ անկէ յետոյ:

Կաթողիկոսի սպանութիւնը նորի հաւանական ընտրութեան պատճա՞ռ հանդիսացաւ թէ պարզ ու դիպուածական հետեւանք:

Սպաննեցին՝ որպէսզի ընտրե՞ն, թէ կ'ընտրեն՝ որովհետեւ սպաննեցին:

Տեղեկագրի թէ՛ կազմութեան թուականը (Մայիս 24, այսինքն սպանութենէն 45 օր յետոյ) եւ թէ առաքման թուականը արտասահմանի մէջ (Յուլիս 17, այսինքն առաքումէն 54 օր յետոյ), մեզի այն կասկածը կը ներշնչեն, թէ նորի ընտրութեան գաղափարը ծնունդ առած է հինը խողխողելէ յետոյ: Եթէ այդպէս չըլլար՝ այդքան չէր ուշանար Տեղեկագրի ո՛չ կազմութիւնը եւ ոչ ալ առաքումը: Անհաւանական չենք գտներ, թէ Էջմիածնի մէջ գործուած ոճիրէն ետքը (Կաթողիկոսի, արքեպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու անճետում), Մոսկուան, քաղաքական մութ նպատակներով, վերանկատած ըլլայ իր որդեգրած ընթացքը եւ որոշած վերստին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս մը ունենալ Էջմիածնի մէջ:

Անշուշտ, Չեկան զուր չաղօթեր առ Բարձրեալն, որ Ան «անսասան» պահէ Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնն ու Ս. Էջմիածինը:

Անտարակուսելի է, որ այս ջերմեռանդ աղօթքը պատճառ մը եւ նպատակ մը ունի:

Նպատակ մը սակայն, որ հաշտ է ոչ թէ հայ ժողովուրդի, այլ Չեկայի հետապնդած շահերուն:

Վաղաժամ է ենթադրութիւններ ընել այս մթին խաղերու մասին:

Նախ՝ յայտնի չէ թէ Չեկան իր խոստումը պիտի կատարէ՞ թէ ոչ:

Երկրորդ՝ եթէ կատարէ իսկ՝ յայտնի չէ թէ ի՛նչ ձեւով պիտի կատարէ եւ ի՛նչ նպատակներով:

Սպասենք վախճանին:

Բոլոր պայմաններու տակ չմոռնանք երբեք, որ գաղթահայութիւնը կը գտնուի նոր դաւերու սեմին»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ուստի իրենց առջեւ մութին մէջ ցցուող լեռան կողմը սկսան շարժիլ, ելլելով իջնելով: Ցամքած ձորի մը հանդիպելով, քիչ ատենէն հասան քարերով ծածկուած վիհ մը դէպի վեր ցից ելքով: Ճիշդ այս պահուն հօրիզոնը կը սկսէր պայծառանալ իրենց ետեւէն: Քիչ մը վերջ արեւը պիտի ծագէր: Երագեցին իրենց քայլերը եւ յուսահատ ու անձկագին բաւարար թաքստոց մը կը փնտռէին չորս դին, ուր կարենային ցերեկը անցընել: Վիհը վերջացաւ, եւ ինքզինքնին գտան քարի կտորուանքներով ծածկուած փոքր բաց սարահարթի մը վրայ, հարաւէն բարձր ապառաժով մը սահմանափակուած: Այս երկու մերկ կերպարանքները կը փութային առաւօտեան աղօտ լոյսին մէջ դէպի վեր, այդ ապառաժին ստորոտը ապաստան փնտռելու համար: Ժայռի պատին հետեւելով, հասան կոր ու մանուածապատ շաւիղ մը որուն շրջանը ըրին: Իրենց առջեւ կը յօրանջէր անդունդը, բայց մօտը քարակոյտերուն մէջ փարայ մը իր դուռը կը բանար եւ աղջիկները փութացին աներեւոյթ ըլլալ անոր մէջ: Քանի մը մեթր մագլցեցին ճաղատ քարերն ի վեր մինչեւ որ հասան փոքր դարեւանդ մը, ցցուած դէպի առաջ, որուն վրայ ուժասպառ ինկան գետնին: Իրենց բոլորտիքը կը բարձրանար ապառաժին պատը ցից ու հարթ: Իրենց առջեւ միայն կը լայնէր փապարը դէպի հովիտը, դէպի անդունդը, որուն եզերքը կեցած էին քիչ առաջ: Ո՛չ մէկ մարդկային աչք կրնար զանոնք հոս տեսնել, բացի արծիւներէն, որոնք արշալոյսին նախընծայ ճառագայթներուն մէջ իրենց լայնշի թեւերը կը փորձէին, եւ կրնային մէջտեղ հանել զանոնք:

Մահուչափ պարտասած, պառկեցան կարծր ժայռին վրայ: Հոս պատուրեց դարձեալ զիրենք մութը, բայց անոնց առջեւ արշալոյսը յանկարծ սկսաւ լուսովը ողողել լեռան ամայի դաժանութիւնը: Հետզհետէ շուրջն ալ պայծառացաւ, եւ կը տեսնէին, թէ ի՛նչպէս գետին ժայռերուն մէջէն փախուստը, ափն ի վեր մագլցումը եւ լեռն ի վեր բարձրանալը, յարատեւ իյնալն ու ելլելը իրենց մարմինին խէքը անիծած էր: Մորթը ամէն կողմ ճաթռտած, արիւն կը հոսէր շատ մը վէրքերէ եւ քերուըտուքը կը նեղէր իրենց անդամները, այնպէս որ կը վախնային թէ պիտի չկրնան շարունակել աշխատանքը այս փայտ կտրած ու ցաւագին անդամներով: Բոլորովին թաց խլուած լաթերը փռելով, իրենք ալ գրեթէ ցրտասարսուռ ինկան փռուեցան: Այնքան յոգնած, որ քնանալէ զատ ուրիշ բանի վրայ չէին կրնար մտածել, քնանա՜լ միայն: Եւ արդէն քանի մը վայրկեան վերջ երկու աղջիկները, աչքերնին գոց, կը քնանային նորաբաց արեւուն, նոր օրուան մը տաքին, քաղցի ու ծարաւի բոլոր սարսափներուն դէմ առ դէմ:

Հեռաւոր հրազէնի հարուածներ ոտք հանեցին զիրենք ընդոստ: Արեւը իրենց ետեւը կեցած էր դէպի արեւմուտք եւ արդէն կէսօրը շատոնց պէտք էր անցած ըլլալ: Ժայռին փապարին մէջ կիզիչ տաք մը կար, իրենց անդամները կը ցաւէին ու կ'այրէին շատ մը վէրքերէն: Անոնց մարմինները կարծես ջախջախուած էին: Անօթի կը մարէին, եւ թեթեւ գլխի պտոյտ մը գողցես բարակ քօղի մը տակ ծածկուած կ'երեւցնէր շրջակայ աշխարհը:

Սիրանոյշի հագուստները որոնց վրայ պառկած էր, չորցած էին: Ամէնէն տակը դրուած շալիկը միայն տակաւին բոլորովին խոնաւ էր, ուժով մը քամեց, ջուրին վերջին կաթիլը դուրս հանելու համար: Յետոյ հաց ու չամիչ փնտռեց, որոնք գրպաններէն մէկուն մէջ էին:

Լուպովնա Կրապովիչ աչքերը քար կտրած կեցած էր քովը: Կարծես բան մը չէր տեսներ: Ոտքերը քարերէն կըշկռտած եւ մարմինին ամէն կողմը արիւնոտած: Սեւ, այտուցիկ սալեր, մէկ սրունքը մինչեւ ծունկը ճաթռտած, այնպէս որ մորթը բացուած կ'երեւէր: Թեւը գլուխին տակ խաչաձեւուած, կ'ակնարկէր դէպի վեր, պողպատեայ երկինքին կապոյտին մէջ...

Սիրանոյշ անոր երկնցուց ջուրէն տակաւին կակուղ մնացած հացէն կտոր մը եւ քանի մը չամիչ:

«Կե՛ր, Լուպա Լուպովնա՛: Կե՛ր: Վերջին ունեցածնիս է:»

Ռուսուհին անոր կողմը դարձաւ: Ուտելիքին տեսքը ոգեւորեց զինքը եւ աճապարանքով բռնեց Սիրանոյշին երկնցուցած հացն ու չամիչը: Առանց խօսելու ելաւ նստաւ եւ սպառեց պատառները: Յետոյ ձգուեց իր մարմինը:

« Որքա՜ն աղուոր ենք...» ըսաւ, բարեկամուհիին երեսը նայելով: «Մանաւանդ սա՛ քու ուսիդ վրայ գտնուած ծակը սքանչելի է... կ'երեւի միս մանրող մեքենայէ մը անցած ենք հերըդ(?)...» Այս ամէնը կարծես լըջօրէն կ'ըսէր, եւ միւս կողմէն, կը շփէր ցաւցած ոտքերը:

Սիրանոյշ անոր կը նայէր լուռ ու մունջ:

«Պէտք է կապենք վէրքերնիս: Եւ երբ վրան ալ հագուստ հագնինք, շատ լաւ պիտի վայլէ...»

«Շատ ծարաւ եմ, յարեց Լուպովնա Կրապովիչ:

«Շալիկդ դեռ թաց է, ծծէ ...»

Լուպովնա Կրապովիչ առաւ շալիկը եւ քամեց: Քանի մը կաթիլ ջուր մէջտեղ ելաւ, զոր ծծեց անյագօրէն:

«Բայց ո՞ւրկէց է այս հրացանաձգութիւնը», հարցուց, որովհետեւ հրազէնի հարուածներ տակաւին կ'արձագանգէին հեռուէն:

«Զօրքն կուգայ», պատասխանեց Սիրանոյշ:

Երկու աղջիկները առջեւ ծռեցան, որպէսզի կարենան դէպի վար նայիլ: Իրենց նստած փապարէն բերանացած անդունդը դէպի գետը կ'իյնար, եւ այսպէս երկու հարիւր մեթրի չափ բարձրէն կրնային նշմարել կիրճին մէկ մասը, ուր շաւիղը կը տանէր դէպի Քէմախ:

Հոն կը տեսնէին քանի մը եզնասայլեր կեցած, որոնք լեցուած ըլլալու երեւոյթը ունէին: Ուրիշներ յամրօրէն շարժումի մէջ էին եւ կը կենային գետին եզերքը եւ իրենց բեռները կը պարպէին: Մէջտեղերնին, հոս ու հոն, Թուրք զինուորներ, հրացան ի ձեռին:

Պահ մը վերջ ըսաւ Սիրանոյշ.

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

нկատել 40 ժամուան օրէնքը, այլ թոյլ տալ որ բոլոր ձեռնարկները կարենան աւելի երկար աշխատիլ, եւ յաւելուածական ժամերը չվճարուին տարապայման սակերով, ինչպէս այսօր, այլ բանաւոր յաւելումով մը, որ կրնայ տարբերիլ համաձայն ճարտարագործութեան, եւ որ պէտք չէ անցնի 10 առ հարիւրի միջինը:

Աչքի առջեւ ունենալով միահեծան պետութիւնները, որոնք կը կազմակերպուին եւ կը սպառազինուին, աչքի առջեւ ունենալով ժողովրդավար պետութիւնները, որոնք կը ջանան վերագտնել իրենց բարգաւաճումը կամ ամրապնդել իրենց ապահովութիւնը, եւ ատոր համար հաստատած են չարաթական 48 ժամ աշխատանքը, Ֆրանսան, որ աւելի աղքատացած է եւ աւելի վտանգուած, պիտի յամենա՞յ վէճերով որոնք կը վտանգեն իր ապագան»:

Այսպէս շարունակելով, վարչապետը անհրաժեշտ գտաւ արտադրութեան յաւելումը: Կառավարութիւնն ալ իր կողմէ դիւրութիւններ պիտի ընծայէ, տուրքերը թեթեւցնելու համար: Այս օրերս հրամանագիր մը պիտի հրատարակուի, ծրագրուած տնօրինութեանց մասին: Պ. Տալատիէ իր ճառը վերջացուց ջերմ կոչ մը ուղղելով աշխատանքի եւ համերաշխութեան:

Իտալիոյ Հրեաներու մարդահամարը

Իտալական կառավարութիւնը հրամայեց Իտալիոյ եւ կայսրութեան բոլոր Հրեաներուն մարդահամարը կատարել, օգոստոս 22ի կէս գիշերէն սկսելով: Մարդահամարը պիտի կատարուի համաձայն մանրակրկիտ հարցարանի մը, որոնք բաժնուած են բոլոր հրեայ ընտանիքներուն: Մարդահամարին նշանակալից մէկ պարագան այն է որ Երրայեցի բացատրութիւնը գործածուած է ցեղային իմաստով, եւ ոչ թէ կրօնական: Ուրիշ խօսքով, Հրեայ պիտի համարուին նաեւ անոնք որ դաւանափոխ եղած են տարիներ առաջ:

Այս մարդահամարին յայտարարութիւնն եղաւ ճիշդ այն պահուն երբ Ֆաշական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը կը բանակցէր կաթոլիկ ընկերակցութեան հետ, գործունէութեան պայմանները ճշդելու համար: Այս առթիւ վերահաստատուեցաւ 1931 Սեպտեմբերի համաձայնութիւնը, որուն տրամադրութեամբ Կաթոլիկ Միութիւնը գործօն դեր պիտի չստանձնէ քաղաքական կեանքի մէջ, պետական դրօշէն տարբեր դրօշ պիտի չգործածէ եւ պիտի չգործէ հաստատուած կարգուսարքին դէմ: Երկրորդ, ոչ բանուորական կամ արհեստակցական, ոչ ալ մարզական միութիւններ պիտի կազմէ: Այս համաձայնութեան վերահաստատումը անուղղակի պատասխան մըն է Պապին, որ յաճախ կը յիշէ Կաթոլիկ Միութիւնը իբրեւ իր «աչքին բիբը»:

*** Պապը կիրակի օր ճառ խօսելով նորէն ձաղկեց մոլեռանդ ազգայնականութեան վտանգները: «Ազգերը ստեղծուած են Աստուծոյ կողմէ, հետեւաբար աշխարհի մէջ տեղ կայ արդար եւ չափաւոր ազգայնականութեան մը համար: Բայց զգուշացէք ծայրայեղ ազգայնականութենէ, ինչպէս ճշմարիտ անէծքէ»:

Զօր. Ֆրանքօ պայմաններ կը դնէ...

Անգլիոյ մէջ խոր զարմանք պատճառեց Զօր. Ֆրանքոյի պատասխանը՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին:

Ազգայնական հրամանատարը կը պահանջէ որ պետութիւնները լիովին ճանչնան իր պատերազմիկի հանգամանքը, կամաւորներու յետս կոչումէն առաջ: Ցետոյ կը դնէ հետեւեալ պայմանները.—

1. Այդ հանգամանքին ճանաչումէն վերջը, պէտք է 10.000ական հոգի քաշել իւրաքանչիւր կողմէն (եւ ոչ թէ համեմատաբար):

2. Զօրավարը յանձն կ'առնէ երկու չէզոք նաւահանգիստներ հաստատել, օտար նաւերու ապահովութեան համար: (Երկուքն ալ հանրապետական):

3. Կը պահանջէ խստացնել պիրէնեան (ֆրանսական) սահմանագլուխին հսկողութիւնը:

4. Անդորժնական կը գտնէ ծովային հսկողութիւնը:

5. Զայրոյթով կը մերժէ որ եւ է օդանաւային հսկողութիւն, իբրեւ «անհամապատասխան Սպանիոյ ներկայ կացութեան եւ հետեւաբար անիրագործելի»:

Պատասխանը կը բաղկանայ 1500 բառերէ:

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ խնամակալը, ծովակալ Հորթի, Պերլին գնաց արտաքին եւ պատերազմական նախարարներուն հետ եւ արժանացաւ խանդավառ ընդունելութեան մը: Ծովակալը ներկայ եղաւ գերմանական նոր յածանաւի մը մկրտութեան, Քիլի մէջ: Այսօր, երեքշաբթի, նաւահանդէս մը սարքուած է, հովանաւորութեամբ Հիթլէրի:

ՄՈՆ ՊԼԱՆԻ նոր պատսպարանին բացման հանդէսը յետաձգուեցաւ, իբրեւ հետեւանք փոթորիկներու եւ տեղատարափ անձրեւներու: Հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. Ֆրոսար կէս ճամբան մնաց, փոխ-վարչապետ Պ. Շոթան հիւանդ էր, իսկ կրթական նախարար Պ. Զէյ մինչեւ 3164 մեթր բարձրանալէ վերջ, ետ դարձաւ: (Նոր պատսպարանը կը գտնուի 4362 մեթր բարձրութեան մը վրայ): Փոթորիկը մեծ վնասներ պատճառեց Շամոնիքսի մէջ:

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ խորհրդաժողովը գումարուեցաւ Պլէտի մէջ (Եուկոսլավիա): Օրակարգին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ կարեւոր խնդիրներ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ սպայակոյտին նախագահը, Զօր. Վիւիլմէն, Փարիզ վերադարձաւ Պերլինէն, իր հիացումը յայտնելով Գերմանիոյ օդանաւային յառաջդիմութեանց համար: Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ օդանաւային նախարարն ալ Գերմանիա պիտի այցելէ:

ՖՐԱՆՔԵՒՍՊԱՆԻԱԿԱՆ սահմանագլուխին վրայ, իտալացի փայտահատ մը սպաննեց երկու Սպանիացիներ եւ երրորդ մըն ալ վիրաւորեց, զանոնք լրտես համարելով հանրապետական կառավարութեան:

200 ՀՈԳԻ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան Պաղեստինի մէջ, շաբաթէն կիրակի, իբրեւ հետեւանք բուռն ընդհարումի մը: Խռովութիւնները կ'աճին ամէն օր:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ անգլիական հիւպատոսարանի անցագրատան տեսուչը, որ ձերբակալուած էր իբրեւ լրտես, ազատ արձակուելով Անգլիա վերադարձաւ:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ վերջին վարչապետը, Շուշնիկ եւ ընկերները պիտի դատուին մօտերս, իբրեւ դաւաճան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակ ապուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ:

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի): Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Վիէնի կոմիտէի դասախօսական ժողովը 26 Օգոստ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խաժակ» ակումբին մէջ, նիւթ՝ «Հայ Յեղափոխութեան ծագումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Խանտասոսի արշաւանքի 41րդ. տարեդարձին առթիւ 28 Օգոստ., կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Պ. Փէլէյի դաշտավայրը, պաք աղբիւրին մօտ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտքը ազատ է

Անձրեւի պարագային մասնաւոր կարգադրութիւն:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՊԱՏԻՒ ԴՈԿՏ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ:

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

ԺԳ.ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եռերուած հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ (Ա. եւ Բ. Գիրք)

Խիստ արժէքաւոր հոգտրանին Ա. ԳԻՐՔը, գեղարուեստական տպագրութեամբ, հեղինակներու լուսանկարներով, կենսագրական գիծերով եւ գեղարուեստական սիրուն կողքով մը. կը պարունակէ 150է աւելի երգեր, բոլորը նօթագրուած:

Երգարանը կը բովանդակէ՝ բոլոր ազգային, յեղափոխական, ժողովրդական, սիրային, կրօնական, դպրոցական եւ Հայաստանեան (որոնցմէ 100է աւելի ստացած ; նք հին թէ նոր երգերը, ամբողջ Հայնագրեալ:

Իւրաքանչիւր գիրքը կ'արժէ միայն 6 շիլին՝ արտասահմանի համար, թղթատարի ծախքով. Եգիպտոսի համար՝ 25 Ե. Դ.:

Ամբողջական գործը պիտի բաղկանայ 6 գիրքերէ, իւրաքանչիւրը 50է աւելի երգերով:

Ամբողջական գործին բաժանորդագրուողներուն համար բացառիկ զեղչ. փոխանակ 36 շիլինի՝ 30 շիլին 6 գիրք: Դիւրութեան համար կ'ընդունինք նաեւ 3 գիրքի համար 15 շիլին կանխիկ:

Հրատ. Imprimerie «Vosguédar». Rue Galal· le Caire (Egypte):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խորին ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ սիրելի Աբրահամ Տէր Ստեփանեանի մահուան առթիւ իր այրիին, իր եղբօր եւ պարագաներուն:

Լ. ԳԱԻՈՆԵԱՆ

***

Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու միութեան Մարսէյլի Շրջանային վարչութիւնը իր բոլոր խումբերու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ տիկին Մարգարիտ Տէր Ստեփանեանի եւ պարագաներուն, սիրելի զինակից ընկեր ԱԲՐԱՀԱՄ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆի զառնաղէտ ու կսկծալի մահուան առթիւ:

***

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ — Խորունկ կսկիծով մեր ցաւակցութիւնը կը յայտնենք ցայրենակից Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Վարդապետեանին, իրենց սիրեցեալ զաւկին՝ Օրիորդ ԱԶՆԻՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկ. Մուրատ Մուրատեան

ԿՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վերաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը: Փափաքողներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հետեւեալ հասցէին,— Ց. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Domesne — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameseme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 24 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3816

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ԱՒԵԼԻ ՄՈՒԹ

Կիրակիէն երկուշաբթի պայթած փոթորիկը — հրաժարում երկու նախարարներու եւ ընդհ. յուզում — աւելի կը մթագնէ հորիզոնը: Ոչ միայն այս երկրին մէջ, այլեւ ընդհանուր տեսակէտով:

Անելորդ պիտի ըլլար բացատրել նոր տագնապին ծանրութիւնը, ճիշդ այն պահուն երբ ներքին եւ արտաքին հոգեր իրար կը հրմշտկեն:

Կը բաւէ ըսել թէ՝ տագնապը կրնայ յանգիլ նոյնիսկ Ժողովրդական Ճակատին կազմալուծման, քանի որ արմատական կուսակցութիւնը կանգնած կը մնայ իր կառավարութեան կողքին:

Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը առաջին օրէն իսկ հաւանութիւն յայտնեց Պ. Տալատիէի տեսակէտներուն: Երէկ ալ, կարճ խմբագրականով մը կը թելադրէր մտիկ ընել վարչապետին կոչը, — կոչ աշխատանքի: Իսկ Ժողովրդական Ճակատին միւս երկու գլխաւոր թեւերը, ընկերվարական եւ համայնավար, ուժգնօրէն կը հնչեցնեն ահազանգը, վտանգուած համարելով «ընկերային նուաճումները»:

Պայքարին գլուխն անցած է նոյն ինքն Լէոն Պլում, որուն եռեքկուան խմբագրականը կ'անցնի պարզ ազդարարութեան մը սահմանը.

— «Մենք չենք փորձեր Պ. Էտուար Տալատիէի դէմ շահագործել այն դժուարութիւնները զորս ինքն իսկ ստեղծեց: Պահը շատ ծանրակշիռ է՝ այդպիսի բան փորձելու համար: Բայց հարկ է ազդարարել, եթէ չէր եղած արդէն: Ընկերային օրէնսդրութեան մէջ ընկրկումի մը համար, բանուոր դասակարգին հանդէպ ուղեգծի փոփոխութեան մը համար թող յոյս չդնէ ընկերվարական կուսակցութեան վրայ: Կա՛մ այդպէս պէտք չէ ըլլալ, եւ կամ մենք չկանք»:

Բոլշեւիկներն ալ իրենց կարգին խեղ կը լեցնեն կրակին վրայ, աւելի ուժգնօրէն արծարծելով երկու ընկերվարական կուսակցութեանց միացումը, ձուլումը, որ իրենց գլխաւոր երազն է:

Իսկ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, որուն ընդհ. քարտուղարը, Պ. Լէոն Ժուհօ, Ամերիկա կը գտնուի, արդէն իսկ սպառնալից դիրք բռնած է, յանուն հինգ միլիոն անդամներու:

Իր մարտական բանաձեւին մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը հրաւիրէ անդամ-կազմակերպութիւնները՝ մնալ արթուն եւ վճռական, եւ, «անհրաժեշտ պայքարինը պահելով հանդերձ, պատրաստ գտնուիլ միաձայն եւ կարգապահ գործունէութեան համար, զոր կրնայ պահանջել քառասուն ժամուան օրէնքին եւ ուրիշ ընկերային նուաճումներու պաշտպանութիւնը»:

Իրար անցած են նաեւ Ժողովրդական Ճակատին յարակից կազմակերպութիւնները, մինչեւ խորհրդարանին ձախակողմեան պատուիրակութիւնները, որոնք բացառիկ ժողովներ պիտի գումարեն, իրենց վերջնական դիրքը ճշդելու համար:

Կարճ խօսքով, կառավարութիւնը կը գտնուի ճշմարիտ անելի մը առջեւ, թէեւ դահլիճը վերակազմուեցաւ անմիջապէս:

Արմատականներն ու ընկերվարականները մինչեւ երէկ անհրաժեշտ չէին գտներ ժամանակէն առաջ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, հակառակ բոլշեւիկներու ճնշումներուն: Հրապարակաւ նամակներ ալ փոխանակուեցան, այս առթիւ, եւ Լէոն Պլում ինք պարտականութիւն սեպեց բարեկամական խորհուրդներ տալ համայնավարներուն, որպէսզի նոր ճեղք մը չբացուի Ժողովրդական Ճակատին մէջ:

Արդ, նոր տագնապը կրնայ փութացնել Խորհրդարանին վերաբացումը: Թերեւս դահլիճը ինքն ալ այդ պահանջը դնէ, ստուգելու համար իր վայելած մեծամասնութիւնը:

Մինչ այս մինչ այն, մթնոլորտը երթալով կը թանձրանայ: Աջակողմեան եւ չափաւոր հոսանքները քաջութիւն եւ յարատեւութիւն կը մաղթեն Պ. Տալատիէի, բայց այդ մաղթանքներէն աւելի, երեսփ. ժողովին քուէներն են որ պիտի պարզեն կացութիւնը:

Եթէ Պ. Տալատիէ յաջողի մեծամասնութիւն շահիլ բոլոր չափաւոր հոսանքներու աջակցութեամբ, ինքնին կը լուծուի Ժողովրդական Ճակատը: Իսկ եթէ ձախողի, այլեւս անխուսափելի է դահլիճին անկումը:

Այդ պարագային, դժուար է նախատեսել հետեւանքները, քանի որ աւելի ձախ, օրինակ՝ ընկերվարական-համայնավար կառավարութիւն մը ոչ միայն պիտի բանայ հին վէրքերը, այլեւ բացասական ազդեցութիւն պիտի գործէ արտասահմանի մէջ:

Արդէն իսկ մտահոգ են Ֆրանսայի բարեկամները, գլուխն ըլլալով Մեծն Բրիտանիան: Իսկ հակառակորդները բնականաբար հրճուանքով կը դիտեն այս նոր եւ անվերջ ալեկոծութիւնները:

Տակաւին ուրիշ պատահականութիւն մըն ալ կրնայ բարդացնել կացութիւնը, միջազգային տեսակէտով:

Եթէ դահլիճը իր տեղը տայ աւելի ձախակողմեան կառավարութեան մը, անոր առաջին գործերէն մէկը պիտի ըլլայ բանալ Սպանիոյ սահմանագլուխը: Ընկերվարականներն իսկ այդ կը պահանջեն այսօր:

Արդ, այսպիսի ձեռնարկ մը ոչ միայն պիտի դժուարացնէ սպանիական հարցին լուծումը, այլեւ պատրուակ պիտի ծառայէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ՝ աւելի ուժգնօրէն աջակցելու զօր. Ֆրանքոյի: Իսկ այս ճամբան այնքան մութ է որ, կը վարանինք խորել ենթադրութեանց մէջ:

Անշուշտ ճարտասանական շարժուձեւ մը չէ որ կը փորձէ Պ. Տալատիէ, իբրեւ վարչապետ եւ նախարար ազգ. պաշտպանութեան, ազդարարելով.

— «Ֆրանսան կորսուած է, եթէ չաշխատի, եթէ չարունակուի ներկայ վիճակը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՆ Պ. ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ

Յաջորդները գործի սկսան անմիջապէս

Աշխատանքի նախարար Պ. Ռամատիէ եւ հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. Ֆրոսար, երկուքն ալ անդամ ընկերվարական եւ հանրապետական Միութեան (անջատ խմբակցութիւն մը), հրաժարական տուին վարչապետին ճառէն անմիջապէս վերջ, բողոքելով այն կէտին դէմ որ կը յանձնարարէր 40 ժամէն աւելի աշխատիլ, թէ արտադրութիւնը աւելցնելու եւ թէ ազգային պաշտպանութիւնը ապահովելու համար: Վարչապետը ընդունելով երկու հրաժարականները, անմիջապէս նշանակեց նոր նախարարները, — Նախկին նախարար Պ. Անաթօլ տը Մոնզի՝ հանրօգուտ շինութեանց, Պ. Շարլ Փոմարէ՝ աշխատանքի: Երկուքն ալ նոյն խմբակցութեան կը պատկանին:

Այս անցուդարձը մեծ յուզում պատճառեց Ժողովրդական Ճակատի շրջանակներուն մէջ: Երկու հրաժարեալ նախարարները նամակներ գրելով Պ. Տալատիէի, կ'ընէին, գիտել տալով թէ նոյնիսկ իրենց կարծիքը չէր առնուած ճառին բովանդակութեան եւ առաջարկուած արմատական փոփոխութեանց մասին: Պ. Ռամատիէ ճառը լսած էր ձայնասփիւռի միջոցաւ, իսկ Պ. Ֆրոսար, որ Ալպեան լեռները գացած էր, դայն իմացաւ Փարիզ վերադառնալէ վերջ, կայարանին մէջ:

Ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ Պ. Տալատիէ կը դաւաճանէ, ջուրը ձգելու համար ընկերային նուաճումները: Պ. Տալատիէ պարզելով իր դիրքը, յայտարարեց.

— «Ես երբեք հակառակ չեմ 40 ժամուան օրէնքին, ոչ ալ որ եւ է ընկերային օրէնքի, բայց կ'ըսեմ թէ գործարանները պէտք է սովորականին պէս աշխատին, տնտեսական կացութիւնը վերահաստատելու եւ երկրին պաշտպանութիւնը ապահովելու համար»:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը խորապէս վրդովուած՝ որոշեց բացառիկ ժողով գումարել, իր դիրքը ճշդելու համար: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը երկուշաբթի գիշեր իսկ ժողով գումարելով, բողոքի բանաձեւ մը քուէարկեց, որ կը յանձնարարէ բանուորներուն արթուն գտնուիլ, ի հարկին գործի ձեռնարկելու համար: Միեւնոյն ատեն ժողովի հրաւիրուած են Ժողովրդական Համախմբումի անդամները եւ խորհրդարանի ձախակողմեան պատուիրակութիւնները: Այս բոլոր հոսանքները որոշած են վճռապէս պաշտպանել 40 ժամուան օրէնքը: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը բողոքեց նաեւ Մարսէյլի նաւահանգիստին զինուորական գրաւման դէմ:

«ՖՐԱՆՍԱՆ ԿՈՐՍՈՒԱԾ Է, ԵԹԷ...»

Պ. Տալատիէ իր յայտարարութեան մէջ շեշտեց.

— «Բանախօսութեանս այն հատուածը որ կը վերաբերի 40 ժամուան օրէնքին, բոլորովին ուղղամիտ արտայայտութիւն մըն է: Ամէն մարդ իրաւունք ունի իր կարծիքը յայտնելու, բայց ես կ'ըսեմ թէ Ֆրանսան կորսուած է, եթէ չաշխատի սովորական եղանակով: Իբրեւ հետեւանք օրէնքի մը զոր միայն մենք կը գործադրենք, կարգ մը գործարաններ հարկադրուած են մերժել ապսպրանքները: Կը յիշեմ մէկը որ չի կրնար ընդունիլ 15 միլիոնի ամերիկեան ապսպրանք մը, որովհետեւ 40 ժամուան օրէնքը թոյլ չի տար գործադրել զայն»:

Երկուշաբթի օր շատ ամուր էր Փարիզի սակարանը, իբրեւ հետեւանք վարչապետին այն յանձնարարութեան թէ անհրաժեշտ է 40 ժամէն աւելի աշխատիլ: Բայց երբ երկու նախարարները հրաժարեցան, կացութիւնը փոխուեցաւ եւ շատեր վնասեցին: Սեղանաւորական շրջանակներու մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ Ֆրանսա նորէն ինկած է անծանօթ ճամբաներու վրայ: Թէեւ իրականին մէջ հոսանքի փոփոխութիւն չկայ, բայց, ինչպէս Պ. Ֆրոսար դիտել կուտայ իր նամակին մէջ, դահլիճը «ընկերային նոր քաղաքականութեան մը կը հակի». այնպէս որ, հարկադրուած է ապաւինիլ խորհրդարանի աջակողմեան տարրերուն:

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը դիտել կուտայ իր բողոքագրին մէջ.— Տրամաբանական չէ պահանջել աշխատանքի օրինական տեւողութեան երկարաձգումը, ճիշդ այն պահուն երբ գործատէրերը շատ մը հաստատութեանց մէջ պաշտօնեաները կը բանեցնեն միայն 30 — 35 ժամ եւ, միւս կողմէ, անդադար կը բազմապատկեն ղանդուածային արձակումները, աւելցնելով գործազուրկներու թիւը: Վարչապետը թելադրելով 48 ժամ աշխատիլ ազգային պաշտպանութեան հետ կապուած հաստատութեանց մէջ եւ աւելի ժամեր՝ ուրիշ ձեռնարկներու մէջ, պարզապէս կը ձգտի ջնջել 40 ժամուան օրէնքը, հակառակ իր յայտարարութեան:

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

Նախկին վարչապետը, որ այժմ ամէն օր խմբագրական կը գրէ «Լը Փոփիւլէռ»ի մէջ, երէկուան առաջնորդը նուիրած էր այս նիւթին, հետեւեալ խորագրով.— «Կա՛մ այսպէս պէտք չէ ըլլալ, եւ կամ մենք չկանք»: Պ. Պլում պարզելով կացութիւնը, կ'ըսէ թէ վարչապետին թելադրած ընկերային նոր ուղղութիւնը պիտի յանգի քաղաքական նոր ուղղութեան մը: «Այժմէն իսկ, յետպատերազմեան մամուլի պայքարին տրուած թռիչքը Պ. Տալատիէն կը զրկէ իր մեծամասնութեան մէկ մասէն, ինչպէս զրկեց իր երկու նախարարներէն: Կարգ մը ճարտարարուեստներու մէջ աշխատանքի կանոնական տեւողութիւնը աւելցնելու համար անհրաժեշտ է օրէնք մը: Ուրիշ օրէնք մը եւս անհրաժեշտ է, հաւաքական պայմանագրութեանց մէջ նշանակուած յաւելուածական ժամերը կրճատելու համար: Պ. Տալատիէ ո՞ր մեծամասնութեան պիտի ապաւինի, քուէարկել տալու համար այդ օրէնքները»:

Կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Պ. Փօլ Ֆոռ եւս մանաւոր յօդուածով մը խստօրէն կը քննադատէ վարչապետին ճառը եւ հետապնդած քաղաքականութիւնը:

Համայնավար կուսակցութիւնը իր կարգին յայտարարութիւն մը հրատարակելով, կը բացատրէ թէ վարչապետը տեղի տուած է «դրամատիրական սակաւապետութեանց դարչելի պայքարներուն առջեւ», ճիշդ այն պահուն երբ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՀԱՒԱՔԵՆՔ ...»

«Յառաջ» ձայնակցելով Յուսաբերի, իր տեսակէտները կը պարզէր հայկական գանձերու հաւաքման մասին (ժողովրդական երգեր, զրոյցներ, առածներ, առակներ եւն.):

Սպասելով որ իրականանայ այդ գեղեցիկ առաջադրութեանց գոնէ մէկ մասը, կ'ուզէի «արգոյ հասարակութեան» ուշադրութիւնը հրաւիրել ուրիշ կէտի մը վրայ:

Անշուշտ անհամար գանձեր ունինք ցիրուցան, ինչպէս ժողովուրդը:

Եւ մասնաւոր գուրգուրանքի կը կարօտին այդ գանձերը, քանի որ հետզհետէ կը նօսրանան, կը հատնին անոնց աւանդապահները, երկիրէ երկիր եւ կայանէ կայան:

Առանց որ եւ է ծրագրի եւ կազմակերպութեան ալ, ուր որ համրանք մը թառած է, մասնաւորապէս երիտասարդներուն կ'իյնայ հաւաքել, գրի առնել, ի հարկին թերթերու հաղորդել զանոնք:

Այդ մտահոգութեամբ էր որ Յառաջ այնքան նիւթեր հրատարակեց, տարիներու ընթացքին: Եւ միշտ պատրաստ է հաւաքելու եւ հրատարակելու:

Ցետին թերթն ալ կրնայ օգտակար ըլլալ, այս տեսակէտէն:

Բայց,—ահա ինչ որ կ'ուզէի ըսել:

Ինչո՞ւ չմտածել նաեւ հաւաքուած եւ պարբերականներով, գիրքերով հրատարակուած հատորներու սպառման համար:

Ամսագիրներ ունինք որ այդ նիւթերուն յատկացուած են, մեծ մասով:

Ուրիշներ ալ կը պարունակեն բազմակողմանի նիւթեր, որ կապ ունին առաջադրած նպատակին հետ:

Վիէննա եւ Վենետիկ, Երուսաղէմ եւ Երեւան, ուրիշ հաստատութիւններ, Միութիւններ, անհատներ լոյս ընծայած են բազմաթիւ հրատարակութիւններ:

Իսկ սպառո՞ւմը:

Հարցուցէք որ եւ է զրավաճառի եւ պիտի կարմրիք, տեսնելով փոշիներու մէջ թաղուած հատորները:

Բոլոր թերթերը «Ստացանք»ի բաժին մը ունին, նոր հրատարակութեանց մասին:

Իսկ ապսպրա՞նքը:

Եւ յետոյ կան պատրաստ ձեռագիրներ, ազգագրական նիւթերու հաւաքածոներ, որոնք հրատարակիչներու կը սպասեն: (Օրինակ՝ վահան Գուլումճեանի բազմաշխատ գործը):

Եթէ կարենայինք միայն հազար հոգի կապել այսպիսի գործերու...

ՎԱՀԷ

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ՈՎ, թիւ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ ԱԺԱՆ:

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ: Աւելորդ է եւ յապաղումներ կը պատճառէ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Պէյրութի ռամկավար օրկանը կը գրէ (Զարթօնք, 17 օգոստոս).—

Ինչպէս գրուեցաւ անկէ առաջ: Սանճաքի Հայոց տրուած երեսփոխանական 5 աթոռները բաժնուած են հետեւեալ ձեւով. Սուէտիէ՝ 1, Քէսապ՝ 1, Գըրըգխան՝ 2, Ալեքսանտրէթ՝ 1: Գրուեցաւ նաեւ որ Ալեքսանտրէթ 2000 Ա. կարգ ընտրողներ ունի: Ինչպէս կ'երեւի, երեսփ. աթոռներու բաշխումը համեմատական չէ եղած:

Ալեքսանտրէթի Բ. կարգի ընտրողներուն հետ համախորհուրդ՝ Խադ Արքեպիսկոպոս դիմած է Գնդ. Քոլէին եւ խօսակցելին որ աթոռներու բաշխումը արդար հիման մը վրայ կատարուի:

Վերջին պահուն իմացանք որ Սանճաքի իշխանութիւնները գոհացում տուած են Հայոց առաջնորդի դիմումին, օրինաւոր եւ տրամաբանական գտնելով զայն: Արձանագրութեան գործողութիւնները պիտի շարունակուին եւ Ալեքսանտրէթ երկու հա՛յ երեսփոխան պիտի տայ փոխանակ մէկի:

Կը լսենք թէ Ալեքսանտրէթէն 250 թուրք զինուորներ վերադարձած են Թուրքիա՝ երկու թնդանօթներով եւ թէ ֆրանսական զինուորներու կողմէ անթել հեռագրի կայան մը կը կառուցուի Ագչայի մօտերը, դէպի ծովեզերք:

Հաւաստի աղբիւրէ կ'իմանանք որ անցեալ կիրակիէն ի վեր Սանճաքի բոլոր հաստատութեանց վրայէն վերցուած են թրքական դրօշակները:

Շարթուան մէջ տարածայնուեցաւ թէ 60 ոչ - թուրք ոստիկան - զինուորներ գործէ պիտի հանուին, բայց գնդ. Քոլէ հաւանութիւն տուած չըլլալով, ոստիկան - զինուորները գործէ չեն հանուած:

*** Անտիոքէն կ հեռագրեն օգոստոս 22 թուականով.—

Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ընտրական յանձնաժողովը երէկ իրիկուն ուրոշմնագիր մը հրատարակեց, որ ընտրուած կը հռչակէ բոլոր հասարակութեանց մէջ արձանագրուած թեկնածուները: Աթոռներու բաշխումը եղած է այսպէս.—

Անտիոքի շրջան.— 13 Թուրք, 7 Ալէվի, երկու Հայ, երկու Արաբ, մէկ Յոյն օրթոտոքս:

Քրըք խանի շրջան.— 6 Թուրք, մէկ Հայ:

Ալեքսանտրէթի շրջան.— 3 Թուրք, 2 Ալէվի, երկու Հայ, մէկ Յոյն օրթոտոքս:

Ուրեմն Թուրքերը կ'ունենան 22 երեսփոխան, 40 վրայ — ինչպէս կը պահանջէին սկիզբէն ի վեր, Հայերը՝ հինգ եւն.:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԽՆԱՄԱԿԱԼԸ աչքէ անցուց գերմանական 117 մարտանաւեր, Քիլի մէջ: Իր կինը կատարեց նոր յածանաւի մը մկրտութիւնը: 1919էն ի վեր առաջին անգամ է որ Գերմանիա մարտանաւերու այսպիսի ցուցադրութիւն մը կը կատարէ: Մարտանաւերէն 37ը սուզանաւեր էին: Կարեւոր արդիւնքներ կը սպասուին խնամակալին այցելութենէն, որ կապ ունի նաեւ չեխական հարցին հետ: Հիթլէր եւ Հորթի նոր ծրագիրներ կ'որոճան, հաւաքաբար պայքարելու համար համայնավարութեան դէմ:

ՀՐԵԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ մը, Հանս Վայնման, չեխական Շքոտա զինագործարանին ծախեց կարեւոր հանք մը, ինչ որ ուշադրութիւն գրաւած է Գերմանիոյ մէջ:

ՔԷՄԱԼ-ԻՍՄԷԹ ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Ա.

Ազգ. Մեծ Ժողովը յունիս 29ին ընդունեց օրինագիծ մը, որով ի մէջ այլոց ներում կը ստանան 150նոցները:

Այս դէպքը գրեթէ աննշմար անցաւ Սանճաքի փոթորիկին մէջ. մինչդեռ շատ աւելի կարեւոր է քան նոյնինքն Սանճաքի խնդիրը, որովհետեւ կապ ունի ուղղակի Թուրքիոյ պետական կեանքին եւ հետեւաբար ապագային հետ, իբրեւ մէկ փուլը այն ահեղ մենամարտին, զոր տարիներէ ի վեր կը մղեն երկրին երկու գլխաւոր պետերը՝ Հանրապետութեան նախագահ Քէմալ Աթաթիւրք եւ նախորդ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ:

Այնպէս, որ, ըմբռնել կարենալու համար ընդհանուր ներման իմաստն ու տարողութիւնը, հարկ է բաւական ետ երթալ եւ գոնէ հարեւանցի ակնարկ մը նետել 1925 — 30ի դէպքերուն վրայ:

✕

Նիւթին անցնելէ առաջ, արձանագրենք զրոյց մը, որ եթէ ճիշդ չէ, ամէն պարագայի շատ տարածուած է եւ համոզումը կը կազմէ բաւական լայն զանգուածներուն: Արդ, զրոյցը կը վերաբերի Աթաթիւրքի (բուն անունովը Մուսթաֆա Քէմալ) եւ Իսմէթի օտար ծնունդի մասին:

Այսպէս, կը պատմուի թէ Մուսթաֆա Քէմալի միայն մայրը թուրք է, իսկ հայրը Փօմաք է, Սելանիկի մէջ ապրող համեստ արհեստաւոր մը: Այս մասին նոյն իսկ գիրք մը հրատարակուեցաւ Եւրոպայի մէջ եւ կարգ մը օրինակներ Թուրքիա ալ հասան. բայց ոստիկանութիւնը անմիջապէս գրաւեց:

Իսմէթի համար ալ կ՚ըսուի թէ քրտական ծագում ունի, իբրեւ բնիկ Մալաթիացի: Քէմալի նման, անոր ալ ծնողները համեստ ծագում ունեցած են: Նոյնիսկ կը պնդեն թէ մայրը սպասուհի (պէսլէմէ) եղած է:

Ճի՞շդ են այս զրոյցները: Բնականաբար կարելի չէ վճռական բան մը ըսել: Միայն իրողութիւն է որ համոզում դառնալու աստիճան տարածուած են:

Միւս կողմէ, իրողութիւն է նաեւ որ ընդհանրապէս բոլոր զինուորականները համեստ ծագում ունին: Որովհետեւ, մինչ եւրոպական երկիրներու եւ մասնաւորաբար Գերմանիոյ մէջ, զինուորականութիւնը ասկէ առաջ բացառապէս ազնուականներու մենաշնորհն էր, Թուրքիոյ մէջ ընդհակառակն վերապահուած էր խոնարհ դասերուն: Լաւ ընտանիքներու զաւակները կ՚ըլլային քաղաքային պաշտօնեայ ու դայմագամ, կուսակալ, նախարար, եպարքոս: Անոր համար կը յաճախէին Միւլքիէ կոչուած քաղաքական գիտութեանց բարձրագոյն վարժարանը եւ կը ստանային զանազան աստիճաններ, սկսեալ պէյութենէ մինչեւ փաշայութիւն:

Խոնարհ տունի զաւակներն ալ կը յաճախէին զինուորական վարժարաններ եւ ապայ կը դառնային, ապա դառնալով պէյ կամ փաշա: Կ՚ընդունուէին նաեւ պատանիներ, որոնց ծագումը կասկածելի էր, ինչպէս կ՚ըլլար Ենիչէրիներու օրով: Որովհետեւ, սպայութիւնը կը համարուէր կոչում, սոսկ արհեստ մը, որուն ամէնէն աւելի կը յարմարէին արկածախնդիր, կոպիտ անձեր: Ազնուական ընտանիքի մը զաւակին համար անպատուութիւն էր ընդգրկել այս ասպարէզը:

Պէտք է ըսել թէ հիմա իսկ շատ փոխուած չէ պատկերը, որքան ալ գրեթէ ջնջուած ըլլայ հին ազնուականութիւնը, որ ծանօթ էր «քաղաքային փաշայութիւն» անունով եւ այժմ տեղը տուած է քաղքենիութեան:

Այս հաշուով, անվարան կարելի է ըսել թէ Թուրքիոյ ներկայ գլխաւոր վարիչները, որոնք գրեթէ առանց բացառութեան նախկին զինուորականներ են, կը պատկանին խոնարհ դասերու: Արդէն, այս պարագան մեծ դեր կատարած է Մ. Քէմալի եւ Իսմէթի ծագման մասին շրջող զրոյցներուն մէջ:

Այս առթիւ արձանագրենք նաեւ ժողովուրդին մէջ այնքան տարածուած խօսք մը, որ շատ է բնորոշ՝ տիրող հոգեբանութիւնը ցուցնելու տեսակէտով: Ամէն անգամ որ Թուրքը առիթ ունենայ դանդատելու տիրող վարչաձեւէն, ի խորոց սրտի կը գոչէ.

— Մեր բախտը մնացած է գինովի մը եւ խուլի մը (պիր սարհօշա, պիր սաղըրա):

«Գինով»ը՝ Մուսթաֆա Քէմալն է, որ նշանաւոր խմանի համբաւ ունի դեռ ընդհ. պատերազմէն առաջ: «Խուլն» ալ Իսմէթն է, որուն ականջը ծանր է:

✕

Նախորդ վարչապետը, որ սկիզբէն ի վեր ծանօթ է «սաղըր Իսմէթ» անունով, տաղանդաւոր զինուորական մըն է: Անատոլուի թուրքեւհելլէն պատերազմին սկիզբը՝ Քէմալի սպայակոյտին պետն էր: Յետոյ դարձաւ արեւմտեան ճակատին հրամանատարը եւ մեծագոյն դերը կատարեց հելլէն բանակին ջախջախման մէջ: Ինէօնիւի հռչակաւոր ճակատամարտը ան շահեցաւ, եւ անոր իբր վարձատրութիւնն է որ «Ինէօնիւ» մականունը տրուեցաւ իրեն:

Թուրք ազգը գիտէր թէ ան էր պատերազմին բուն ջիղը, թէ իբրեւ ռազմագիտական յատակագիծերը պատրաստող եւ թէ իբրեւ ղանոնք գործադրող: Անոր համար ալ խոր համակրանք ունեցաւ անոր անձին: Իսկ բանակը ուղղակի կը պաշտէր զայն:

Իսմէթ աւելի մեծ համբաւ ստացաւ, երբ զինուորականին վրայ աւելցուց նաեւ քաղաքական յաղթանակը, Լոզանի մէջ դաշնակիցներուն ընդունիլ տալով գրեթէ բոլոր պայմանները: Այնպէս որ Թուրքիա վերադարձին ընդունուեցաւ իբրեւ երկրին իրական ազատարարը եւ շուտով դարձաւ վարչապետ, այսինքն միակ իշխանաւորը:

Մուսթաֆա Քէմալ, որ ի բնէ շատ փառամոլ ու մեծամիտ է եւ իրմէ զուրս ո եւ է շուքի չի հանդուրժեր, հաճոյքով չդիտեց Իսմէթի այս մեծ ժողովրդականութիւնը: Մանաւանդ որ օրէ օր աւելի յանդուգն ու մենատէր կը դառնար ան, ամէն ինչ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնելով: Վտանգաւոր մրցակից մը կը բուսնէր եւ հարկ էր շուտով ճզմել, քանի հասակ նետած չէր: Ահա թէ ինչու պաշտօնանկ ըրաւ զայն շուտով (1924) եւ տեղը բերաւ Ֆէթհի պէյը:

Որքան ալ փորձառու եւ ճկուն, նոր վարչապետը չկրցաւ երկար ատեն ատքի վրայ մնալ, որովհետեւ շատ չանցած ծագեցաւ Շէյխ Սայիտի ըմբոստութիւնը, այնքան վտանգաւոր ախտանիշներով: Ֆէթհի պէյի նման փափուկ դիւանագէտի մը գործը չէր այս շարժումին զսպումը: Երկաթէ ձեռք մը պէտք էր, եւ այդ ձեռքը մէկ հատ էր. — Իսմէթը:

Քէմալն ալ գիտէր ատիկա եւ անոր համար ճարահատ նորէն վարչապետութեան կոչեց զայն: Իսմէթ ոչ միայն զսպեց ըմբոստութիւնը, այլեւ պողպատեց իր դիրքը, կատարելապէս անխոցելի դառնալով:

⁂

Այդ թուականէն ասդին, իշխանութեան տեսակ մը լուռ բաժնում կատարուեցաւ: Կոթնած Հալք կուսակցութեան որուն իրական նախագահն էր, եւ մանաւանդ բանակին զոր կը շոյէր ամէն կերպով, Իսմէթ փաշա իրեն վերապահեց պետական մեքենային ղեկավարութիւնը, իսկ Մուսթաֆա Քէմալին թողուց միայն Հանրապետութեան նախագահի երեւութական իշխանութիւնը: Այլ խօսքով, գրեթէ ամբողջովին չէզոքացուց զայն կառավարական գործերէն, չհանդուրժելով ո եւ է միջամտութեան:

Ասոր ալ նպաստեցին բազմաթիւ պարագաներ եւ մանաւանդ նախագահին ալքոլամոլութիւնը, որ գարշելի չափերու հասաւ, անշուշտ «հանդերձ ընտանեօք», անխուսափելի զբօսարձութիւններով... Արդարեւ, կացութիւնը հոն հասաւ որ Մ. Քէմալ սկսաւ լուացնել գիշերները, մինչեւ առաւօտ գինարբուքները սարքելով եւ այլազան հաճոյքներու անձնատուր ըլլալով: Այնպէս որ, լուսաբացին գըտայարկ կ՚իյնար թիկնաթոռին մէջ եւ անկողինը կը փոխադրուէր, քնանալու համար գրեթէ ամբողջ ցերեկը:

Եւ այս՝ ամէն օր անխափան կերպով, եւ տարիներ շարունակ: Ի հարկէ, միշտ նոր ու ճոխացեալ տպագրութիւններով: Հաճոյամոլութիւնը թեք ու լպրծուն մակարդակ մըն է, ուր ըստիպուած ես անդադար առաջանալ...

Ճարպիկ մարդ, Իսմէթ փաշա ամենեւին չփորձեց ո եւ է դիտողութիւն ընել այս կեանքի մասին որ — հասկնալի է ինքնին — անպարտկելի դայթակղութիւններ կը ցուցադրէր, դառնալով նաեւ ժողովուրդին սեփականութիւնը: Ընդհակառակն, ամէն կերպով կը քաջալերէր շարունակելու այդ վիճակը: Ջէ՞ որ այս կերպով մինակը կը մնար հրապարակին վրայ, ուզածին պէս տնօրինելով ամէն ինչ եւ մանաւանդ միլիոններ դրպանելով իր գործարանատէր եղբօրը՝ բուէք յանձնակատարին միջոցաւ...

Պարզ է կացութիւնը, չէ՞: Իբրեւ անխուսափելի դասաւորումով՝ ցերեկը մնացած էր Իսմէթին, գիշերը՝ Քէմալին: Եթէ կ՚ուզէք՝ տեսակ մը հերթապահութիւն: Վարչապետը արթուն պիտի մնար առտուընէ մինչեւ իրիկուն, նախագահը՝ իրիկուընէ մինչեւ արշալոյս...

Բաւական ատեն, երկու պետերը հաշտ գացին, իրարու սահմանը չբռնաբարելով, բայց եկաւ պահ մը երբ իշխանաւորը արթնցաւ Քէմալի մէջ եւ փորձեց գոհացում գտնել: Աւելի պարզ խօսելով, սկսաւ պետական գործերով ալ զբաղիլ գիշերային սեղաններու առջեւ եւ հրամաններ տալ անոնց մասին:

Իսմէթ որոշ ատեն ձայն չհանեց, աշխատելով միայն մեղմել այդ հրամանները, որոնք յաճախ արտառոց էին եւ անհաշտ պետականութեան գաղափարին հետ: Օրինակ՝ կարեւոր պաշտօններու եւ գումարներու բաշխում՝ հասնողին: Յետոյ, սակայն, երբ տեսաւ որ գործը դայթակղութեան կը յանգի, ձեռքի տակէ կարգադրեց որ այդ կարգի հրամանները չգործադրուին:

ՀԱՅ ԲՈԼՇԵՒԻԿԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Անցնինք Հայաստանի եւ Ռուսիոյ մէջ պատահած վերջին դէպքերուն: Այսօր ոչ մէկ անկեղծ մարդ ըլլայ, համայնավար թէ ոչ, չի հաւատար որ Հայաստանի մէջ Թրոցկիական շարժում գոյութիւն ունի: Նախ Թրոցկիական շարժումը ոչ մէկ կապ ունի հայ իրականութեան եւ անոր շահերու պաշտպանութեան հետ, օտար գաղափարաբանութիւն մըն է զոր պէտք է փնտռել Ռուսիոյ եւ կարգ մը օտար երկիրներու մէջ: Կարդացած եմ Թրոցկիական գրքոյկ մը որ կը պարզէ Թրոցքիի տեսակէտները Խ. Միութեան քաղաքական եւ տնտեսական ուղղութեան մասին եւ որուն հետեւանքով պայքար մը բացուեցաւ Սթալինի հետ:

Այդ գրքոյկին մէջ ոչ մէկ խօսք կար Հայաստանի, ոչ անոր տնտեսական եւ ոչ քաղաքական կեանքի մասին:

Բոլշեւիկներու մէջ սովորութիւն մըն է եղած «Թրոցքիստ» անուանել այն համայնավարը որ համաձայն չէ սթալինեան տեսակէտին եւ կամ կուսակցական ժողովներու մէջ տարբեր տեսակէտներ յայտնած է այս կամ այն քաղաքական խնդրի շուրջ եւ որ չէ ընդունուած աւելի ճարպիկ կամ լարախաղաց եւ ղեկավար անդամի կողմէ: Շատ օրինակներ կան, սակայն կարելի չէ բոլորն ալ պատմել, միայն մէկ երկու նմոյշ կը բաւէ, տիրող հոգեբանութիւնը հասկնալու համար:

Օրինակ մը կ՚առնեմ հայ համայնավարներէն: Ինչպէս ամէն քաղաք ու գիւղ, համայնավարները տեղական «չէֆեր» ունին: Լիոնի հայ աշխատաւորական խումբն ալ ունէր իր մէկ երկու «չէֆերը» որոնք վարպետ եւ լարախաղաց, միշտ կը յաջողէին իրենց տեսակէտը իբրեւ «սթալինեան» կլլեցնել միւսներուն: Դէմ գալ անոնց տեսակէտներուն՝ կը նշանակէր «Թրոցկիստ», «աւիվլիստ» ըլլալ: Ժամանակ մը երբ «Կայծեր» շաբաթաթերթը լոյս կը տեսնէր Լիոն, գտնուեցան մարդիկ որ կուսակցական չէին, բայց կարգ մը դիտողութիւններ ըրին թերթին բռնած քաղաքական գծին շուրջ: Այդ դիտողութիւն ընողները եթէ ոչ հրապարակաւ, բայց ներքնապէս կասկածելիներ դարձան:

Մէկը ոստիկանութեան գործակալը կարծուէր, միւսը Դաշնակցութեան կողմէ ղրկուած: Սովորութիւն էր եղած ամենատոր բաներ պատմել մէկին կամ միւսին հասցէին, նոյնիսկ ընտանեկան պատուազրկութեան դպելով: Կուսակցական ներքին պայքարներն ալ նոյն ձեւը ունէին: Հազուադէպ եղած է որ կուսակցական մը ո եւ է խնդրի մը շուրջ իբրեւ «Թրոցքիստ» անուանարկուած չըլլայ: Անդարմանելի սովորութիւն մըն է այս պարագան համայնավար կուսակցութեան մէջ: Կամ պէտք է շատ ճարպիկ եւ վարպետ ըլլաս եւ կամ կեղծաւոր, որպէսզի կարենաս միշտ «ուղղաբար» սթալինիստ մնալ: Աւելորդ է գրել ֆրանսական կոմկուսի մէջ պատահածները այս մասին: Նոյնն է կացութիւնը ամէն տեղ եւ ոչ մէկ փոփոխութիւն կայ:

Ուրեմն Հայաստանի եւ Ռուսիոյ մէջ պատահած դէպքերը կարելի է սապէս բացատրել. — 1. Գոյութիւն ունի ընդդիմադիր հոսանք որ ոչ արքայական է եւ ոչ ֆաշական եւ որ չի բաժներ սթալինեան դիկտատուրայի տեսակէտները. — 2. Գոյութիւն ունին ազգամիջեան վէճեր, շատեր չեն ուզեր ենթարկուիլ Մոսկուայի ամէն հրահանգներուն, իսկ ուրիշներ զգոյշ են իրենց տնտեսական եւ հողային պայմաններէն եւայլն:

Սթալին՝ հզօր դիկտատորը ամէն ճնշողական միջոցներով կը զսպէ բոլոր ընդդիմադիր եւ զգոյշ տարրերը, հարուածելով թէ մէկը թէ միւսը: Կան կարծիքներ թէ Սթալին կ՚աշխատի միայն ի հաշիւ Ռուսիոյ, անտեսելով միւս «հանրապետութիւններու շահերը: Ես կը կարծեմ թէ Սթալին ռուս ժողովուրդի ալ շահերուն դէմ է: Փաստերը շատ պերճախօս են: Սթալին դրախտի մէ՞ջ դրաւ ռուս աշխատաւորութիւնը, գո՞հ են Ռուսերը Սթալինէն, հարցեր որոնց մասին շատ գրուած ու խօսուած է:

Համայնավար կոչուած կարգուսարքը Ռուսիոյ, ոչ մէկ բանով կը նմանի իսկական համայնավարութեան: Այս վերջինը ես ըմբռնած եմ բոլորովին տարբեր ձեւով եւ կը մնամ այն համոզման վրայ թէ, ներկայ դարուս դեռ շատ հեռու ենք այդպիսի իրականութենէ մը: Վերջապէս մեզ հայերուս համար խնդիր չէ թէ այս կամ այն վարդապետութիւնը պիտի յաղթէ կամ ոչ, էականը սա է որ մենք նախ ունինք մեր ազգային հոգերը, մեր ազգային Դատը: Երբ իրականանան մեր իղձերը, երբ վերջապէս ունենանք մեր սեփական հողը, այն ատեն կարծեմ կարելի է կացութեան համապատասխան դիրք բռնել զանազան վարդապետութիւններու մասին: Կրնայ ըլլալ որ մեր սեփական հողին վրայ ու ընկերվարական կարգուսարք մը եւ կամ հանրապետական: Այս՝ ժողովուրդին մեծամասնութեան գիտնալիքն է: Եթէ ժողովուրդը կը կարծէ թէ բոլոր կալուածները, գործարանները պետութեան սեփականութիւն դարձընելով մեր երկրին աւելի զարգացման ուժ պիտի տանք, այն ատեն ընկերվարական Հայաստան մը կ՚ունենանք: Արդէն ներկայիս այս մասին խօսիլը աւելորդ է, քանի որ դեռ ոչ ազատութիւն ունինք, ոչ ալ հող: Երբ տունը չկայ, այդ տանը ներսը դրուելիք կահկարասիներու մասին կարելի չէ մտածել եւ խօսիլ:

Համայնավարները բուն մեզ հեռաքրքրող հարցերը մէկդի դրած, վարդապետութիւններով առասպելական պատմութիւններ կը կարդան եւ կը քարոզեն իրենց շուրջ, թմրեցնելով ժողովուրդի եւ երիտասարդութեան մէկ խաւը, հեռու պահելով զայն ազգային զգացումներէ: Ես վստահ եմ որ ամէն գիտակից համայնավար, որ հայ անունին արժանի է, օր մը պիտի հասկնայ եւ դուրս պիտի գայ իբրեւ մաքուր հայրենասէր եւ մատը պիտի դնէ բուն վէրքին վրայ: Պէտք զգալ որ այս կամ այն վարդապետութեան մասին չէ բուն վէճը, այլ ամէնէն առաջ ապահովել սեփական հող մը, ապրելու համար ազատ՝ մենք մեզի ուր, ուրիշը չզբաղի մեզմով, մեր ներքին կեանքով: Մենք կրնանք մեր ներքին ճակատագիրը որոշել մեր ուզած ձեւով, մեր ուզած եւ սիրած կարգուսարքով: Մեր հայերուս ճաղաճակութիւնը եւ միակ ճաղաճականութիւնը ափ մը հող է, իսկ մեր կուսակցութիւններու գործը այդ նպատակին հասնելու համար պէտք է ըլլայ եւ ոչ ուրիշ բան: Այդ նպատակին համար պիտի ցանկալի որ հայրենասէր արտասահմանեան մամուլը ջանար համոզիչ լեզու ունենալ ամէնուն հանդէպ յանուն մեր ազգի շահերուն: Կարելի եղածին չափ չպատասխանել ամէն կողմէ եղած գրգռիչ գրութիւններու եւ խօսքերու: Պաղարիւնը միշտ կը յաղթէ: Վէճը վէճ կը բանայ եւ յետոյ ատելութիւն, իրարու հանդէպ:

Ամէն ջանք ի գործ դնելու է իրար միացնելու համար: Մեծ յոյսեր ունիմ որ կամաց կամաց իրար պիտի հասկնանք, որմէ վերջ իրար սիրել ալ պիտի սորվինք:

ՅԱԿՈԲ ՔԱՓՈՒՍՈՒԶԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

Վերջերս, ինչպէս գրեցինք, տեղի ունեցաւ Հ. Կ. Խաչի ԺԸ. ընդհ. պատգ. ժողովը, Պոսթընի մէջ:

Կեդր. վարչութեան ու ժողովի զեկուցումներէն կ՚ամփոփենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Ժողովին մասնակցած են 18 մասնաճիւղեր եւ 9 շրջանային վարչութիւններ՝ ընդամէնը 94 ձայն:

Հիւս. Ամերիկայի մէջ կան 87 մասնաճիւղեր՝ 2000 անդամներով: Հար. Ամերիկա՝ հինգ մասնաճիւղ՝ 750 անդամներով:

Այս շրջանը Պէյրութի ճեմարանին մէջ կը պահէ երկու սաներ:

Ֆրանսա՝ 25 մասնաճիւղ՝ 1005 անդամներով:

Ռումանիա՝ չորս մասնաճիւղ՝ 405 անդամներով:

Պուլկարիա 14 մասնաճիւղ՝ 918 անդամներով:

Թրակիա - Մակեդոնիա վեց մասնաճիւղ՝ 452 անդամներով:

Յունաստան 8 մասնաճիւղ, 360 անդամներով:

Սուրիա 44 մասնաճիւղ՝ 3000 անդամներով (6 նոր մասնաճիւղեր աւելցած են 300 անդամներով):

Ատրպատական՝ 5 մասնաճիւղ 300 անդամներով:

Հիւս. Ամերիկայի եւ այլ գաղութներու մէջ, հաշուելով նաեւ մէկ քանի այլ շրջաններ զորս չյիշեցինք, մասնաճիւղերու ընդհանուր թիւն է 207, իսկ անդամներունը՝ 9390:

Հիւս. Ամերիկայի շրջանը ունի 6 օրիորդաց եւ 10 Արծուիկներու խումբեր: Միւս գաղութները՝ 14 սան-սանուհիներու խումբեր եւ 22 արծուիկներու խումբեր:

Հիւս. Ամերիկայի մէջ կը պահուին 20 դպրոցներ: Միւս գաղութներու մէջ, 41 դպրոցներ:

Զանազան շրջաններու մէջ կան դարմանատուններ՝ թիւով 12: Իսկ մանկամսուրներ եւ ձրի սեղանատուններ՝ 5:

Օդափոխութեան 3 կայաններ:

Հիւս. Ամերիկայի մէջ մասնաճիւղերը հաւաքաբար գոյացուցած են, անցնող տարեշրջանին, 22.568.55 տոլար որմէ, տեղական ձեռնարկներու յատկացուցած են 6.642.40 տոլար, դպրոցներու՝

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԻԼԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ 1

Գրուած է թէ Տարսոն ժամանակին պարզ քաղաք մը չէր, բայց ատիկա տասնըհինգ դար առաջուան մանրավէպ մըն է: Թուրքեւիտալական պատերազմը տակաւին տեղի չէր ունեցած, երբ Տրէտ Օքս տեղական ջերմէն վարակուեցաւ:

Տրէտ երբ ջերմէն կը ցնցուի ու կը դողայ, աշխարհի ամենանուաղ անոյշ մարդը կը դառնայ, եւ ատիկա պատմութիւնը գիտէ այնպէս ինչպէս կարգ մը մարդիկ Ս. Գիրքը խորաչափերով: Ան անիծեց քաղաքին բոլոր յաղթականները, զրպարտելով զիրենք յանուն իրենց քաղաքին, ու եթէ Սենեքերիմ՝ որ քաղաքին առաջին տուները հաստատեց, Անտոնիոս ու Կղէոպատրան, Փիլիպպոս Մակեդոնացին, Թիմուրլենկը, Մահմուտը, Իպրահիմը եւ մնացեալ բոլորը եթէ իր սնարին մօտ գային ու լսէին զինքը, ապահովաբար իրենց ժամանակակից քննադատներուն կողմէ իրենց անձերուն հանդէպ կատարուած նախատինքներէն շատ աւելի պիտի խմանային:

Տրէտ ծանրախոհ մէկն է եւ շատ մը բաներու մէջ Աղեքսանդր Մակեդոնացիէն կը տարբերի — անիկա ջերմը հըրաշալիօրէն վրայէն կը նետէ. բայց կ՚ընդունի այնպէս, ինչպէս կարգ մը մարդիկ կրօնքը՝ խորապէս, բայց քիչ ատենի համար միայն: Ուստի զինքը տարինք եւ պառկեցուցինք Ամերիկեան միսիոնարական կայանին սիրուն եւ մաքուր սենեակին մէջ, ուր կային երկու անկողիններ, եւ ուր մարդիկ արքայական հիւրասիրութիւն կը վայելեն: Ուիլ Էէրքս բարեկամներ ունէր հոն, բայց ատիկա տարբերութիւն չըրաւ: Տրէտ լաւ կը խնամուէր, լոգանք կ՚առնէր, ֆինճը անպակաս կ՚ըլլար եւ կը քրտնցուէր քօլէճական ուսանող հիւանդապահուհիի մը կողմէ. Վան այնինչ անունով եւ Պոսթընի շեշտերով կին մը:

Մենք ալ հոն մնացինք եւ սկսանք քաղաքին շուրջ թափառիլ: Սատանան միշտ կը գտնէ չարիքը: Առաջները օր երկու անգամ Տրէտին կ՚այցելէինք՝ առտուն եւ իրիկունը. յետոյ նուազեցուցինք մեր այցելութիւնը այն նկատումով թէ Մընթին բնաւ չէր այցելեր անոր. ջերմով տառապած ատենը Տրէտի զգացումները իր սրտակիցներուն հանդէպ՝ պարզապէս ամարդի են:

Մընթին՝ ըլլալով կոմս Մօնթմիաէէի եւ Քիրքըպ-Պրայթշայրի եւ անձնական խորհրդական մը միաժամանակ, լաւ ընդունելութիւն գտած էր Մերսինի մէջ, քան մեզ հետի: Այնտեղի հիւպատոսը Մընթիին նման բանակի սպայ մըն էր, որ լաւ ճատրակ կը խաղար. այնպէս որ միջավայրը ոչ Ուիլ Էէրքսին հաճելի էր, ոչ ալ ինծի: Ուիլ հանդիստի պահուն կը փափաքէր փոքր նորավէպեր կարդալ, բան մը որ չէր գտնուեր հոն: Ուիլ ու ես եւրոպական պանդոկը գացինք, որ շարունակական բնակութեան համար հաճելի եւ յարմար վայր մը չէ: Հասարակ ամանի մը մէջ դրուած Տանըմարքայի կարագը որուն մէջ քանի մը ճանճեր կը վխտային՝ սեղանի աղտոտ սփռոցին վրայ ձեռքէ ձեռք կ՚անցնէր: Հոն կար թուրք սպայ մը ձիաւորի տարազով եւ Մարոքի կարծր հողաթափերով, Եէմէնէն վերադարձած՝ երկու երեք անբուժելի ախտերով. կը խօսէր աղքատ ֆրանսերէնով մը Թուրքիոյ հին քաղաքականութեան մասին եւ կը մատնէր սեղանի ձեւերուն իր տգիտութիւնը, ցեղային բնազդական սովորութեամբ: Ճաշերու ընթացքին իրմէ խուսափելու համար, Ուիլն ու ես գացինք դիտելու պատմական տեսարանները եւ բոլորը վերջացուցինք կէսօրէ նուազ տեւողութեան մը միջոցին. (որովհետեւ Թուրքերը բնաւ չեն զուրգուրացած յիշատակարաններու վրայ, ինչ որ կը շեշտէ իրենց անկումն իսկ): Յետոյ շարունակելով մեր պտոյտը ըսկամենքխոյս տալ քաղաքավար ընկերութենէն եւ փնտռել անքաղաքավար եւ հաճոյալի վայրերը ուր շատ մը դէպքեր ակռայ ունին՝ սրածայր եւ պատրաստ խածնելու, հազիւ տեսանելի:

Վերջապէս քաղաքին ծայրը, երկաթուղիին դիմաց, մեզի յարմար խան մը գտանք: Անիկա այն պանդոկներէն չէր Յոյն տնօրէններով եւ զանազան ծառայութեանց համար սահմանուած զանազան գիներով, այլ իսկական երկու հարիւր տարուան Թրքական վայր մը, զոր կը բանեցնէր Թուրք մը եւ կը կոչուէր Եէնի խան, հաստատելու համար թէ ժամանակին աշխարհէս աւելի երիտասարդ էր: Այն մարդը որ մեզ հոդ առաջնորդեց՝ զայն կոչել տուաւ ճահիճ, որ կը նշանակէ էշերու եւ անցորդներու տեղ մը, ու երբ օտարականին (որ կը համապատասխանէ դռնապանին, սպասաւորին եւ սենեակ մաքրողին միաժամանակ) խօսած ատեններս ճահիճ կոչեցինք այդ վայրը, մարդը զգալապէս նեղուեցաւ: Իսկապէս ալ խան մըն էր անիկա — խոշոր սեւ շէնք մը, առաքին չորս բարձր պատերով, շրջապատուած մէկ նարօտ խորութեամբ բակով մը եւ լեցուած անհամար ուղտերու, ձիերու, եզներու եւ էշերու աղտեղութեամբ: Հոն խճողուած էին արապաները, բոլոր Մերձաւոր Արեւելքի քառանիւ կառքերը:

Խաները՝ սենեակէն, ջերմութենէն եւ ջուրէն զատ ուրիշ բան չեն հայթայթեր. (ջերմութեան համար՝ պէտք է բացառիկ բան մը վճարել): Առողջապահական կանոնները բացարձակապէս գոյութիւն չունին. ամէն յաճախորդ իր յատուկ աղտեղութիւնը կը բերէ պատշգամէն վար, բակը, ուր ոտքերու եւ անիւներու տակ կը կախկռտուին, կազմելով դարշահոտութեան բոյն մը: Այս յաճախորդները կ՚ապահովեն սակայն անդին պատկեր մը, որ առաջին ակնարկին իսկ կը վանէ մաքի անհանգստութիւնը:

Այստեղ կային Պարթեւներ, Մարեր, Ելամացիներ եւ ցանկին մնացեալները. հոն կար մինչեւ անգամ Զինացի մը: Երկու Հնդիկներ կտորած արաբայի մը մէջէն ծրարներ կը քակէին, որ ծաղրանքով կը դիտէր իսկական փաթհան մը, գիրուկ ու թխագոյն դէմքով Յոյն մը, սեւ վերարկուով եւ տարատով, գլխին ֆէսով եւ հողաթափներով ջրհանի դասակի մը նման շարժելով աջ ձեռքը, պատշգամին վըրայ նստած՝ հրամաններ կ՚արձակէր Հայերու, Իտալացիներու, Մալթացիներու, Սուրիացիներու եւ մէկ երկու Թուրքերու խառն բազմութեան մը, որ վարը իր բամպակի հակերուն վրայ կ՚աշխատէր:

(Շար.)

775.50 տոլար, կարօտեալներու՝ 385.92 տոլար, իսկ Կեդր. Վարչութեան ղրկած են 13.053.85 տոլար :

Միւս շրջանները հաւաքարար հայթայթած են 16.476.00 տոլար :

Կեդր. վարչութեան տարեկան հաշուոյթը եղած է հետեւեալը.—

Զէնարկներէ	9.163.32
Անդամատուրքերէ	1.335.15
Նուիրատուութիւն	447.92
Յոմապահութենէ	963.78
Վիճակահանութենէ	512.40
Զանազաններէ	631.28
Նախորդ շրջանէն պատրաստ	707.09
Մուտքի գումարը՝	16.760.94

Այս գումարէն 2.582.55 տոլար յատկացուած է դիւանական, քարոզչական, ճամբու եւ ուրիշ ծախքերու : 701.40 տոլար՝ տպագրական — ծանուցումներու : Նոր սերունդի դաստիարակութեան՝ 295.00 տոլար : Որբերու ուսանողներու՝ 550 տոլար : Պէյրութի Ճեմարանին՝ 2.500 տոլար :

Բացառիկ օգնութիւններ՝ 520 տոլար (Իրաքն ալ միասին) : Զանազան Շրջ. Վարչութեանց եղած օգնութիւններու գումարը՝ 3850 տոլար (Պուլկարիա՝ 200, Հին Յունաստան՝ 1200, Թրակիա՝ 250, Սուրիա՝ 2200 տոլար) :

Անձեռնմխելի գումար կայ 2000 տոլար : Պատրաստ՝ 1113 տոլար :

Իբրեւ նախահաշիւ յառաջիկայ տարուան համար քուէարկուած է 16.893.24 տոլար :

Այս գումարէն Պէյրութի Ճեմարանին պիտի յատկացուի 2500 տոլար, Պուլկարիոյ շրջանին՝ 400, Մակեդոնիոյ՝ 250, Յունաստանի 1200 (Զաւարեան վարժարանի յատկացուած գումարով), Սուրիա՝ 2200, Միջագետք՝ 200, Իրան 300 տոլար :

Նոր շրջանի նախահաշիւէն իբրեւ անձեռնմխելի պիտի անջատուի 1000 տոլար եւս :

Ընդհ. պատգ. ժողովը որոշած է ունենալ կին գործիչ մը :

Որոշուած է նաեւ հրատարակել Կ. Խաչի եռամսեայ պարբերաթերթ մը : Մասնաճիւղերը աւելի քան 1000 բաժանորդի համար յանձնառութիւն վերցուցած են :

Կեդր. Վարչութեան նախաձեռնութեամբ պիտի կազմուի Ուսում. խորհուրդ մը՝ ուսման ծրագիր - կանոնագիր մը մշակելու համար :

Նոր Կեդր. Վարչութիւնը կազմուած է հետեւեալ անդամուհիներէն.— Տիկին տիկին Սիրանոյշ Տէստէկիւլ, Վիքթորիա Կոստանեան, Վերժին Քարբենց, Հայկանոյշ Թէրլէմէզեան, Ալիս Թանամեան, Թագուհի Ամիրեան, Արմենուհի Ահարոնեան :

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութիւնը ստացած է Մարսիլիոյ Նահանգային Հայր. Միութենէն՝	534
Նախորդ գումար	1271
Ընդհ. գումար	1805
«Յառաջ»էն 22 յուլիս	771
Ընդհ. գումար	2576

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Պէյրութի Հայ Ճեմարանը

Պէյրութի Հայ Ճեմարանին տարեկան հանդէսին առթիւ, տնօրէն ընկ. Լեւոն Շանթ կարդացած է 1937 — 38 ուսումնական տարեշրջանի զեկոյցը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ճեմարանն այս տարեշրջանին ունեցած է 128 աշակերտ-աշակերտուհի, այսպիսով 20 հոգիի յաւելում մը կայ անցած տարուան աշակերտներու թըւին վրայ : Ճեմարանը ունի պատրաստական չորս դասարաններ եւ վեց ուսումնարանի դասարաններ : 41 հոգի՝ պատրաստական, 58 հոգի Ա. Բ. Գ. Դ. դասարաններ եւ 24 հոգի, բարձրագոյն երեք կարգեր : Ասոնցմէ շուրջ 20 հոգի գիշերօթիկ եւ մնացեալները երթեւեկ : Գիշերօթիկներու մեծ մասը կ'ուսանին Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի եւ Հայրենակցական Միութիւններու աջակցութեամբ :

Ուսուցչական կազմը բաղկացած է մեծ մասով համալսարանաւարտներէ : Ուսուցիչներու թիւն է 21 հոգի, ասոնց մէջէն 3 ֆրանսացի եւ մէկը՝ արաբ :

Իր կրթական մակարդակով Ճեմարանը, հայագիտական իր արժէքէն զատ, հաւասար կ'երթայ ֆրանսական լիսէներուն եւ Ճեմարանի գիտական բաժինը աւարտողները յարդ յաջողութեամբ մասնակցած են ֆրանսական պաքալորէայի պետական քննութիւններուն : Ըստ աշակերտներու կարողութեան պատկերի, Ճեմարանի աշակերտները կը բաժնուին տկարի, բաւարարի, լաւի եւ շատ լաւի : Ասոնցմէ 12ը՝ տկար, 16ը՝ բաւարար, 47 լաւ եւ 48ը՝ շատ լաւ :

Ճեմարանի 1937-1938 տարեշրջանի պիւտճէն եղած է 12,251 սուրիական ոսկի : Այս գումարի մուտքը գոյացած է աշակերտներու թոշակներէն, Համազգայինի Կեդրոնի եւ Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչի ղրկած նպաստներէն : Համազգային Ընկերութեան Կեդրոնը ամսական 10 եգիպտական ոսկի ղրկած է— տարեկան 120 եգիպտ. ոսկի, Ամերիկայի Հայ Կ. Խաչի աջակցութիւնը ամէնէն խոշորն է— 2500 տոլար տարեկան, 29 սաներու համար : Տեղեկագիրը շնորհակալութեամբ յիշատակած է նաեւ զանազան նուիրատուներու մասին՝ մեծ մասամբ Ամերիկայէն : Ուսուցիչները, հակառակ իրենց համալսարանական բարձր ուսման, կը ստանան ամսական 30—40 սուրիական ոսկիի չնչին վարձատրութիւն, այսինքն ամսական 20—25 տոլար :

Ճեմարանն այս տարի տուած է վեց շրջանաւարտներ, որոնցմէ երկուքը աղջիկ եւ չորսը մանչ :

Տեղեկագրի ընթերցումէն ետք, հուսկ բանը խօսած է Ճեմարանի վարիչներէն ընկեր Նիկոլ Աղբալեան, որ իր յուզումը նաեւ փոխանցած է հանդիսական բազմութեան : Այնուհետեւ աւարտողները ստացած են իրենց վկայականները, դոհունակ սրտով, իբրեւ համեստ մարտիկներ հայկական մշակոյթի :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՔԱՋՈՒԹԵԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆ

Սոֆիայի եկեղեցիին վարչութիւնը հրատարակած է հետեւեալ կոչը.—

Կը հրաւիրենք Պալքանեան կամ Համեւրոպական պատերազմներուն մասնակցող մեր ազգակիցները, որոնք իրենց զինուորական ծառայութեան համար վարձատրուած են քաջութեան շքանշանով ներկայանալ Ազգ. Խորհրդարան եւ արձանագրուիլ մասնաւոր տոմարին մէջ, խմբովին անդամակցելու համար, պուլկարական O. K. O. K. միութեան :

Անդամական անդամավճարն է մէկ լէվ, կամ տարեկան 12 լէվ :

Փափաքելի է որ բոլոր մեր ազգակիցները, թէ Սոֆիա թէ գաւառները, որոնք ստացած են յիշեալ շքանշանը, անդամագրուին սոյն միութեան, քանի որ սոյն շքանշանը կրող բոլոր անձնաւորութիւնները պիտի օգտուին պետութեան կողմէ ընծայուելիք առաւելութիւններէն :

Պայմանաժամ մինչեւ 1 Սեպտ., 1938 :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Տէսինի (Ֆրանսա) նորընտիր Ազգային Միութեան Վարչութիւնը կը հաղորդէ, «որ գաղութին մէջ տասը տարիներէ ի վեր գոյութիւն չունեցող Ազգային Միութիւն մը վերջապէս կազմուած է, շնորհիւ մասնակցող կազմակերպութեանց եւ միութեանց ճիգերուն եւ ժողովրդական մեծամասնութեան» :

Մասնակցող կազմակերպութիւններն են.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւն, Ռամկավար կուսակցութիւն, Ա. Ա. Ուխտ. Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութիւն, Վասպուրականի Հայր. Միութիւն, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւն, Դաշնակից Բանակի Հայ Կամաւորներու Միութիւն, Հայ Լեգէոնականի Միութիւն :

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏԳ. ԺՈՂՈՎԸ

Տարօն - Տուրուբերանի Ֆրանսայի շրջանի 6րդ. Պատգամաւորական ժողովը տեղի ունեցաւ Տէսինի մէջ 13 Օգոստոս, Շաբաթ առաւօտ :

Օրակարգի բոլոր հարցերը լուծուեցան համերաշխ եւ եղբայրաշունչ մթնոլորտի մը մէջ : Կեդր. Վարչութիւնը վերընտրուեցաւ, մնալով Փարիզ : Անդամներն են.— Պատուոյ նախագահ՝ Առաքել Զաքրեան, նախագահ՝ Տիգրան Տէրոյեան, քարտուղար՝ Լեւոն Տօնիկեան, գանձապահ՝ Խաչիկ Մկրտիչեան, անդամներ՝ Ստեփան Ալեքսանեան եւ Գէորգ Միրոյեան :

Միութեան հասցէն.— Leon Doniguian— 52, Rue Gustave Courbet— Bagneux (Seine), France :

Լ. Տ.

ՀԱՅԱԶԳԻ ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Փէշթայի վճռաբեկ Ատեանը Օգոստոս 24ին յետաձգեց հայազգի հրամանատար Սալաշիի վերաքննութեան խնդիրը :

Ատեան կանուխ ոստիկանական ուժեր համախմբուած էին դատական պալատին առջեւ, խափանելու համար ցոյցերը : Խիստ հսկողութեան տակ առնուած էին բոլոր դուռները : Ներս մտնելու արտօնուեցան միայն 30 հոգի, որոնց մէկը՝ ամբաստանեալին հայրը : Հիթլերական կուսակցութեան վարիչները երեւցան կանանչ շապիկներով եւ իրենց խորհրդանշաններով : Բարապաններուն բարեւ տուին հիթլերական եղանակով եւ ողջունեցան նոյն ձեւով :

Ընդհ. դատախազը պահանջեց ծանրացնել Վերաքննիչ Ատեանին վճիռը, որ երեք տարի տաժանակիր աշխատանքի կը դատապարտէր Սալաշին : Այս առթիւ մեղադրեց թէ հրամանատարը կազմակերպած էր Հունգարիոյ 3400 համայնքներէն 800ը, ազգայնընկերվարական (հիթլերական) դիկտատուրա մը հաստատելու համար : Յետոյ ըսաւ թէ հրամանատար Սալաշի կ'ուզէր ստեղծել պետութիւն մը ուր միայն ինք պիտի արտօնուէր խորհիլ իսկ միւսները պիտի կատարէին, թէ շարժումը ուղղուած էր խնամակալին, կառավարութեան եւ խորհրդարանին դէմ : Հրամանատարը ուզած է բռնի գրաւել իշխանութիւնը, ապահովել գիւղացիներու եւ զինուորներու աջակցութիւնը :

Պաշտպան փաստաբանները պահանջեցին անպարտ արձակել հրամանատարը, պնդելով թէ ան բռնի յարձակում չէ կազմակերպած, թէ արդիական գաղափարներ կը ներկայացնէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ եւայլն : Անոնք Սալաշին բաղդատեցին Հունգարիոյ պատմութեան ամէնէն մեծ հերոսներուն հետ : Հունգարիոյ Նացիական կուսակցութիւնը 360,000 անդամ ունի այսօր, այդ վարդապետութիւնը կը գործադրուի այսօր Եւրոպայի մէջ, հզօր եւ բարեկամ երկիրներու կողմէ եւն. :

Այս դատավարութեան առթիւ բուռն վիճաբանութիւն մը բացուած է հունգարական մամուլին մէջ : Նացիները պատրաստ. մատուցանել կուտան Սալաշիի արձակման համար :

*** Խնամակալին Գերմանիա այցելութեան առթիւ, կ'ըսուի թէ Հունգարիա մեծաքանակ զօրքն պիտի ծախէ, մեծ քանակութեամբ տրամադրելի ապրանք ունենալով : Իտալիան ալ պիտի օգտուի այս առեւտուրէն :

ԱՌԱԾՆԵՐ

** Պարսատիկով մը երբոր բեկանի անօթը ոսկի, ոչ քարն արժէ շատ, ոչ ալ անօթը իր գինէն կը պակսի :

** Տանտիրոջ սիրոյն՝ մի ծեծեր իր շունը :

** Փտած բակլային կոյր գնորդ մը կը գտնուի :

ՄԱՄՈՒԼ

ՑԵՂԱԿՐՕՆ ՈՒԽՏԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Ցեղակրօն Ուխտերու 5րդ համագումարին առթիւ (12 Օգոստոս).

— «Ցեղակրօն Ուխտերը Հ. Յ. Դաշնակցութենէն անկախ կազմակերպութիւն մը չեն : Անոնք իրականին մէջ Դաշնակցական պատանիներու եւ երիտասարդներու խումբեր են եւ, թէեւ առանձին կազմակերպութիւն ունին, բայց ենթակայ են Դաշնակցութեան վերին հսկողութեան ու հակակշռին, առաջնորդուած են Դաշնակցութեան գաղափարներով եւ կը հետապնդեն Դաշնակցութեան նպատակները :

Ցեղակրօն անունը պէտք չէ շփոթ ստեղծէ մտքերու մէջ : Օտարութեան մէջ ծնած ու մեծցած մեր նոր սերունդը ամէնէն առաջ եւ ամէնէն աւելի պէտք ունի ցեղայնօրէն արթննալու, ցեղայնօրէն ինքզինքը ճանչնալու, այդ պատճառով ալ ցեղին պաշտամունքը մասնաւոր նշանակութիւն ունի անոր համար :

Ամերիկահայ պատանին կամ երիտասարդը, որ կը յարի Հ. Յ. Դաշնակցութեան, պէտք է, նախ եւ առաջ, հանգամանօրէն գիտնայ թէ, ինքը կը պատկանի ցեղի մը, որ աւելի քան 3000 տարուան պատմական հարուստ անցեալ մը ունի եւ որ դարերու ընթացքին մշակած է իր սեփական ոքանչելի լեզուն, իր արժէքաւոր գրականութիւնը, իր ուրոյն արուեստը, կրօնն ու եկեղեցին, մէկ խօսքով՝ ըստեղծած է իր ազգային ինքնայատուկ մշակոյթը, որով կարող է հպարտ ըլլալ եւ պէտք է հպարտ ըլլայ :

Ամերիկահայ պատանին կամ երիտասարդը պէտք է ծանօթանայ իր ցեղի ներկայ վիճակին, անոր ազատագրական անօրինակ շարժման, անոր հոյակապ գոյամարտին, պէտք է ներշնչուի ցեղին ազատատենչ ու մարտական գաղափարներով :

Վերջապէս, ամերիկահայ պատանին եւ երիտասարդը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան արժանաւոր զինուոր դառնալուն համար, պէտք է ամէն տեսակէտով պատրաստուի գործօն մասնակցութիւն բերելու հայ ժողովուրդի կեանքին, դատին ու պայքարներուն եւ պէտք է աշխատի ոեւէ սուած կը նկատէին Ամերիկայի մէջ ծընող ցեղին :

Ասկէ դեռ 6 —7 տարի առաջ շատեր հայութեան համար բոլորովին կորսուած կը նկատէին Ամերիկայի մէջ ծընած ու մեծցած մեր նոր սերունդը : Սակայն, վերջին տարիներու ընթացքին տեղի ունեցած կազմակերպեալ, բազմակողմանի ճիգերը եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ եղած ձեռնարկները՝ «Հայրենիք» օրաթերթի կողմէ 1932 թ. պատմական հարցարանի եւ պատասխաններու հրատարակումը, ինչպէս եւ անգլիերէն բաժնի բացումը, ապա «Հայրենիք» անգլիերէն շաբաթաթերթի հրատարակութիւնը եւ Ցեղակրօն Ուխտերու կազմակերպումը մեծ զարկ տուին ամերիկահայ նոր սերունդի ցեղային արթնացման եւ ինքնագիտակցութեան :

Այսօր Ամերիկայի մէջ ծնած ու մեծցած մեր նոր սերունդէն հրապարակի վրայ ունին արդէն շարք մը անձեր, որոնք 100 տոկոսով Հայեր են ու հայերէն կը խօսին, կը կարդան եւ կը գրեն այնպէս լաւ ու գեղեցիկ, որպէս ապահովաբար չեն կրնար խօսիլ, կարդալ եւ գրել բոլշեւիկեան Հայաստանի մէջ մեծցած հայ պատանիներէն ու երիտասարդներէն շատեր :

Այսօր Ամերիկայի մէջ ծնած ու մեծցած մեր նոր սերունդը, Թափուած հաւաքական թէ անհատական ջանքերուն շնորհիւ, անհամեմատ աւելի մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ դէպի հայ ժողովուրդի կեանքը, պատմութիւնն ու գրականութիւնը, աւելի մըղում կը զգայ հայերէն սորվելու եւ խօսելու, քան ասկէ վեց - եօթ տարի առաջ :

Այսօր ամերիկահայ նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութիւն տալու համար Թափուած հաւաքական բազմակողմանի ճիգերը տուած են արդէն այնքան շօշափելի արդիւնք, որ կենդանի պահանջ կայ մինչեւ իսկ միջնակարգ հայ դպրոց մը ունենալու մեր այս գաղութին մէջ, ուր նման գաղափար մ'իսկ ասկէ 6 — 7 տարի առաջ երազական, անլուրջ պիտի նկատուէր : Հետզհետէ կը շատնան դէպքերը, երբ ամերիկահայ ծնողներ իրենց զաւակները կը ղրկեն Փարիզ՝ Մխիթարեան վարժարանը կամ Պէյրութի Հայկական Ճեմարանը, անոնց հայերէնը կատարելագործելու, զանոնք աւելի լաւ Հայեր դարձնելու համար :

Ամերիկահայ նոր սերունդի մէջ նըկատուած այս բոլոր քաջալերական փոփոխութիւնները առաջ բերելու մէջ ի շարս ուրիշ ազդակներու, անկասկած, մեծ դեր կատարած են Ցեղակրօն Ուխտերը եւ «Հայրենիք» անգլիերէն շաբաթաթերթը, որ պաշտօնական օրկանն է Ցեղակրօն Ուխտերուն» :

ՍՏԱՑԱՆՔ

SAMUEL L'ARMÉNIEN, Roi des Bulgares (Extrait des Mémoires publiés par l'Académie Royale de Belgique). Par Nicolas Adontz, professeur à l'Université de Bruxelles. 183. գին 15 ֆրանք :

Quelques Etymologies Arménienne (նոյն հեղինակէն) 1937 :

ԵԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանականն աղբիւրէ պատմուած)

«Դիակները կը ժողվեն : Տե՛ս, հոն քանի մը հատ դեռ բեցուած», եւ ժանտովը ցոյց տուաւ տեղ մը, ուր կեցած էին զանազան կառքեր, որոնց կողմը կը քաշէին զինուորները անկենդան մարմիններ :

«Այո՛, եւ յետոյ դէպը կը նետեն զանոնք» :

Աղջիկները, սրտադողով, վիզերնին երկնցուցած էին դէպի ձորը :

«Բայց հրացանաձգութի՞ւնը ինչո՞ւ համար» :

«Հոն», փսփսաց յանկարծ Լուսավորիչ Կրապորիչ : «Հոն նայէ : Կը տեսնե՞ս ծունկի եկած կինը, խոշոր քարին քով : Ահա զինուորը կրակ կ'ընէ անոր վրայ» :

Կիրճին մէջ իրենց աչքերուն առջեւ բացուող այս տեսարանէն ապշահար, աղջիկները անշարժ կը յառէին դէպի վար :

Հիմա կը հասկնային, թէ ինչ կ'անցնէր կը դառնար վարը : Քիւրտերէն ըսպաննուած Հայերը կը հաւաքէին եւ դիակները դէպը կը նետէին, ուր քարերուն եւ ժայռերուն զարնուելով պիտի ջախջախուէին եւ անճանաչելի կըտորներու պիտի բաժնուէին : Այս կերպով Թուրք զինուորները Քիւրտերուն սկսած գործը կը լրացնէին եւ կ'ըսպաննէին ամէն ինչ որ դեռ կեանքի նշան կուտար :

Սիրանոյշ կը տեսնէր, թէ ի՛նչպէս կին մը իր թեւերովը պլլուած էր զինուորի մը ծունկին : Քովիկը կեցած էին երկու զաւակները : Զինուորը իր հրացանին փողը երբեմն մէկուն, երբեմն միւսին վրայ կ'ուղղէր, եւ տղաքը դեռին կը փռուէին : Երբ դեռ չէր կրցած սպաննել կինը, այս վերջինը երկու փոքրիկ դիակները բռնելով զարհուրելի ճիչ մը արձակեց որ որոտաց մինչեւ վերը, ուր կային երկու աղջիկները, ցատկեց ճամբուն եզերքը, դէպի մահը, որ խելոյն հափափեց զայն եւ անհետացուց իր հոսանքին մէջ... Զինուորը շուարած շարժում մը ըրաւ, որպէս թէ կ'ուզէր նետել հրացանը, երկու քայլ առաւ կողմնակի եւ նստաւ քարի մը վրայ : Կ'երեւի ամբարիշտը սարսափահար եղած էր այս զարհուրանքէն, որուն մէջ ինք իր բաժինը ունէր :

Ու տակաւին միշտ կուգային կառքեր եւ դիակներ, որոնք դէպ կը նետուէին, տակաւին կը շառաչէին հարուածները, մերթ հոս, մերթ հոն, աւելի մօտ, աւելի հեռուն, փոփոխակի պա՛րը, կաքա՛ւը այս անպարոյն մահաօնին՝ Քէմախի կիրճին մէջ, 9 եւ 10 Յունիս 1915 :(*)

Սիրանոյշի դէմքէն վար կը վազէին արցունքները, թէեւ յայտնի ըսել չէր ուզեր : Հիմա առաջին անգամ որոշ կերպով կը հասկնար, թէ Թուրքերուն նպատակը Գարահիսարի «ապստամբ»ները պատժել չէր, Վանի համար վըրէժխնդրական կարգադրութիւն չէր, Հայ Ազգին տարագրութիւնը չէր, այլ անոնց ուղղակի նպատակն էր ամբողջովին փճացնել Հայ Ազգը, արմատախիլ ընել զայն : Եւ այս գիտակցութեամբ, բոլոր փրկութեան յոյսերուն ոչնչութեան այս վայրկեանին, ա՛լ աւելի ներքնապէս կապուեցաւ իր ազգին, ա՛լ աւելի սիրով ու սրտագեղ ըզգացումով բորբոքած, թէ Հայ Ազգը իր ռեւէ թերութեան հակառակ արժանի էր պաշտպանուելու, սիրուելու :

Այո՛, ինք պրծաւ ռեւէ ձեւով Քէմախի կիրճին ջարդէն, բայց հիմա ապահովապէս հասկցած էր այլեւս թէ այս ամէնը ոչ թէ ստիպեալ ըրին Թուրքերը, այլ իրենք իսկ կարգադրեցին հաստատեցին ամէն ինչ : Կ'ուզէր ազատուիլ եւ մնացած Հայերուն հետ ճակատական չունալ, թերեւս միայն մահուան մէջ, ուրիշ մահուան մը մէջ, բայց միթէ կա՞ր աւելի զարհուրելի մահ քան ինչ որ հիմա տեսաւ ու կը տեսնէր : Եւ եթէ հնար է, կ'ուզէր մինչեւ ծայրը հասնիլ Թափառականութեան, Միջագետքի բացատանը, Սուրիական կամ Արաբական անապատը : Մինչեւ իսկ, եթէ հնար ըլլար, պիտի ուզէր որ կարենար վերապրիլ բոլոր այս սարսափներէն, որպէսզի Եւրոպական այս խժդժութիւններուն դէմ բարձրացնէ իր ձայնը, վերջ ի վերջոյ անկարելի դարձնելու համար այս ջարդերը... Այնպէս կը հաւատար հէք Հայուհին, թէ սա՛ իր աչքերովը տեսած վայրագութիւններուն նկարագրութիւնը Թուրքերու մէջ ալ զայրոյթ ու նողկանք պիտի արթնցնէր, այն համոզումը ունէր, թէ այս նախաճիրին հիմնադիրները, ամբողջ Փոքր Ասիան արիւնլուայ ընող այս դէպքերուն պարագլուխը քանի մը յիմար կոյրերու, ու ուրիշին ունեցածին աչք տնկողներու, իշխանութիւնը ձեռքէ չփախցնողներու փոքրաթիւ ջոկիր մըն էր միայն, թէ ներքին պատճառը նոբէն Թուրքիոյ թշնամիներն էին, որոնք դարերէ ի վեր իրենց ձեռքէն եկած բոլոր չարութիւնը կ'ընէին երկիրը հանգիստ չձգելու համար, թէ այս թշնամիներն էին բուն պատճառը Հայերու հալածուելուն, ջարդուելուն, որոնք խոստումներով խլացուցին հայկական ականջները եւ նոյնիսկ դըրամով մոլորեցուցին : Եւ Թուրքիոյ այդ թշնամիները, այդ արտաքին թշնամիները, նոյնիսկ բացորոշապէս գիտէին, թէ իրենց խոստումներուն, իրենց քաջալերանքներուն վրայ Հայոց խանդավառութիւնը եւ շարժումը ի՛նչ տեսակ գըդուութիւններ, պայթոյթի բոցեր առաջ պիտի բերէ Թուրքերուն մէջ : Այդ թշնամիները գիտէին, թէ ներսի կոշտ, բիրտ, ըզգեստ եւ խեղճ Թուրքերը եւ միւս բնակիչները, իրենց ահաւոր մեծամասնութեամբ եւ զերակշիռ միջոցներով պիտի ընէին ինչ որ ըրին արդարեւ, առանց հաշուելու իրենց ըրածին հետեւանքներն ու ընդարձակութիւնը, բոլորովին անգիտակից : Գիտէին, թէ այդ ներսի Թուրքերը, ողորմելի եւ տխուր կեանքի մը վարժ, պիտի չվարանէին փճացնել իրենց իբրեւ թշնամի նկարագրուած Հայերը բովանդակ վայրագութիւններով որոնց կարող էին, գոհացնելու համար իրենց տակաւին չմարած զազանային բնազդները եւ կեավուր դաւաճաններուն վրայ յագեցնելու համար իրենց վրէժը, ինչ որ անդենականին համար ալ վարձատրութիւն կը պատրաստէ իրենց... :

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(*) Գարահիսար 1915 Յուլիս 3ին գրաւուեցաւ, բայց պատմուածքին կեդրոնացումն ու բոլոր դէպքերուն միացումը հարկադրեցին մեզ կանխել այս դէպքին թուականը :

ԾՆԹ. ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

աւելի քան 340.000 աշխատաւորներ գործ չունին: Եւ կը պահանջէ ամբողջովին գործադրել ժողովրդական ճակատին ծրագիրը, վերջ տալով սեղանաւորական ուժերու դիկտատուրային:

Աջակողմեան եւ չափաւոր Թերթերը կը գնահատեն վարչապետին քաջութիւնը եւ վճռականութիւնը:

*** Նախարարական խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է յառաջիկայ երեքշաբթի օր, քննելու համար կացութիւնը:

*** Լոնտոնի մէջ ուշադրութեամբ կը հետեւին Ֆրանսայի նոր տագնապին, դիտել տալով թէ պառակտուած Ֆրանսա մը «միջազգային վտանգ է»: Թերթ մը կը գրէ.— «Պ. Տալատիէ պէտք է ստանայ անհրաժեշտ իրաւասութիւնները, պարտադրելու համար իր նոր ծրագիրը, եթէ կ'ուզեն փրկել Ֆրանսան: Ան կը վայելէ բրիտանական ժողովուրդին համակրանքը: Կը մաղթենք որ յաջողի իր մեծ պայքարին մէջ, հաստատուն վիճակի մը հասցնելու համար իր երկիրը»:

«Բացէ՛ք սահմանագլուխը»

Ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովը նիստի հրաւիրուած է Լոնտոնի մէջ, քննելու համար Զօր. Ֆրանքոյի պատասխանը՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Սպանիոյ ազգայնական հրամանատարը պարզապէս կը մերժէ անգլիական ծրագիրը, կարգ մը պայմաններ դնելով եւ ամէն բանէ առաջ պահանջելով ճանչնալ իր պատերազմիկի հանգամանքը: Գերմանիոյ մէջ «հաշտարար» կը գտնեն տրուած պատասխանը: Իտալիոյ մէջ՝ «պարկեշտ, գործնական եւ շինարար»: Իսկ այստեղ ժողովրդական ճակատի շրջանակները խորապէս վրդովուած են եւ կը պահանջեն բանալ սահմանագլուխը, օգնութեան հասնելու համար հանրապետական կառավարութեան:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ մինչեւ հիմա համակերպած էր սահմանագլուխի փակման, այլեւս ժամանակը եկած կը սեպէ բանալու զայն: Երէկ իր օրկանը կ'ազդարարէր.

— Պիրէնեան սահմանագլուխը, որ փակուեցաւ յունիս 13ին, այլեւս չի կրնար, պէտք չէ կղպուած մնայ: Փակումը անարդարութիւն մը եղաւ, սխալ մը: Այդ որոշման պահպանումը ներկայ պարագաներուն մէջ՝ պիտի կազմէ ծանրակշիռ սխալ մը, ինչպէս եւ կոպիտ անարդարութիւն մը: Սպանիական ճակատը ամէնէն վտանգաւորներէն մէկն է: Պէտք չէ երեսի վրայ ձգել զայն: Եւ Ֆրանքօն ու իր վարպետները խելքի բերելու համար, կայ միայն մէկ ազդու միջոց,— բանալ Պիրէնեան սահմանագլուխը: Արտաքին գործերու պաշտօնատունը պիտի հասկնա՞յ վերջապէս»:

Համայնավար կուսակցութիւնը սկիզբէն ի վեր սահմանագլուխը բանալու կուսակից ըլլալով, այժմ աւելի ուժգնօրէն կ'արծարծէ խնդիրը եւ գործի կը հրաւիրէ ընկերվարականները:

*** Զօր. Ֆրանքօ Եբրօ գետին Թումբերը բացած ըլլալով, բոլոր կամուրջները քանդուեցան: Կռիւները կը սաստկանան օրէ օր:

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՐԱԿԱՆ ՏԱՍԸ ԺԱՄ աշխատելու որոշում տրուեցաւ Գերմանիոյ մէջ, համաձայն քառամեայ ծրագրին: Ուրեմն շաբաթը 60 ժամ: Գլխաւոր պատճառը այն է որ բանուորներու պակասը սաստկացած է շատ մը ճարտարագործութեանց մէջ: Կիներու մասնակցութիւնն ալ չդարմանեց այս պակասը: Տասը ժամուան աշխատանքը ամէնէն առաջ պիտի գործադրուի այն ճարտարագործութեանց մէջ որ յառաջացուած են վերազինման, յետոյ շինութեանց եւ հողագործութեան մէջ: Միեւնոյն ատեն լիազօրութիւն տրուեցաւ հողագործական նախարարութեան՝ արմտիք եւ ուտեստ ամբարելու համար:

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ մոխիր դարձաւ «ֆրանսական տուն»ը (Ունիոն Ֆրանսէզ?), որ կը բաղկանար չորս յարկէ: Կարելի եղաւ փրկել արժէքաւոր առարկաներ որոնք ֆրանսական պետութեան կը պատկանին: Մարդկային զոհ չկայ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդին Բ. նստաշրջանը փակուեցաւ կիրակի օր: Վերջին նիստին մէջ որոշուեցաւ 1939 օգոստոս 1ին յետաձգել հողագործական ցուցահանդէսին բացումը: Ցուցահանդէսը նախապէս պիտի բացուէր 1937 օգոստոս 1ին եւ յետաձգուած էր 1938ին: Այս անգամ խօսուած ճառերէն կը հետեւի թէ խափանարար ձեռնարկներ կատարուած են ժողովուրդի թշնամիներու կողմէ, ցուցահանդէսին ձախողման համար: Զարիքներ գործուած են նոյնիսկ տաղաւարներու շինութեան մէջ, այնպէս որ հարկ է նորէն կառուցանել Սպիտակ Ռուսաստանի, Ուկրայնայի եւն. տաղաւարները: — Նոյն նիստին մէջ փոխ-վարչապետ նշանակուեցաւ Պ. Լազար Քականովիչ, պահելով հաղորդակցութեանց նախարարութիւնը: Իսկ արձակուեցան շարք մը գործավարներ եւ բարձր պաշտօնատարներ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորները կը շարունակեն պայքարը, շահելու համար իրենց դատը: Ի հարկին ընդհ. գործադուլ պիտի հռչակեն: — Մարսէյլի Օլէմփիքի նախկին վարիչներէն Պլան հարցաքննուեցաւ, իսկ Շաթօ-Կոմպէսի ակումբին նախագահը բանտարկուեցաւ, իբրեւ հետեւանք զինուորական վկայականներու խարդախութեանց: Նոր յայտնութիւններ կը սպասուին:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ զինեալ հրոսախումբ մը Եբրոնի Վադըֆի դրասենեակը մտնելով, 2500 ոսկի յափշտակեց: Ուրիշ ծանր դէպքեր ալ պատահեցան: Օգոստոս 1էն 22 սպաննուած են 15 Անգլիացիներ, 41 Հրեաներ, 110 Արաբներ, իսկ վիրաւորուած՝ 26 Անգլիացիներ, 86 Հրեաներ եւ 71 Արաբներ:

ՍՈՒՐԻՈՅ վարչապետը Փարիզ կը հասնի քանի մը օրէն: Այս անգամ «Իւմանիթէ»ի արաբ աշխատակիցը կը պահանջէ արագօրէն վաւերացնել ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը, վերջ տալ Ճէզիրէի դէպքերուն, ապահովել Ալեքսանտրէթի Սանճաքին բնակիչներուն իրաւունքները եւ ազատութիւնը, հեռացնել «ֆաշական» գնդապետ Քոլէն, մաքրագործել վարչական իշխանութիւնը եւն.:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը 26 Օգոստ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խաժակ» ակումբին մէջ, նիւթ՝ «Հայ Յեղափոխութեան ծագումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 27 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ (Ա. եւ Բ. Գիրք)

Խիստ արժէքաւոր երգարանին Ա. ԳԻՐՔԸ, գեղարուեստական տպագրութեամբ, հեղինակներու լուսանկարներով, կենսագրական գիծերով եւ գեղարուեստական սիրուն կողքով մը. կը պարունակէ 150է աւելի երգեր, բոլորը նօթագրուած:

Երգարանը կը բովանդակէ՝ բոլոր ազգային, յեղափոխական, ժողովրդական, սիրային, կրօնական, դպրոցական եւ Հայաստանեան (որոնցմէ 100է աւելի ստացած ենք հին թէ նոր երգերը, ամբողջ ձայնագրեալ:

Իւրաքանչիւր գիրքը կ'արժէ միայն 6 շիլին՝ արտասահմանի համար, թղթատարի ծախքով, Եգիպտոսի համար՝ 25 Ե. Դ.:

Ամբողջական գործը պիտի բաղկանայ 6 գիրքերէ, իւրաքանչիւրը 50է աւելի երգերով:

Ամբողջական գործին բաժանորդագրուողներուն համար բաժանորդ. փոխանակ 36 շիլինի՝ 30 շիլին 6 գիրք: Դիւրութեան համար կ'ընդունինք նաեւ 3 գիրքի համար 15 շիլին կանխիկ:

Հրաշ. Imprimerie «Vosguédar». Rue Galal le Caire (Egypte):

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»:

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու:

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը: Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ: Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները: Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, գրական բոլոր սեռերով: Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հոգը ստանձնելու համար: Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը:

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջադրէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարեց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ:

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թագագեան եւ Պօղեան ընտանիքները եւ իրենց պարագաները սրտագին շնորհակալութիւններ կը յայտնեն միութիւններու եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով կամ գրաւոր իրենց խորին վշտակցութիւնը յայտնեցին սիրելի ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱԳԱՃԵԱՆի վաղահաս եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնենք ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ մեծ հօր ԱԲՐԱՀԱՄ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վերաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը: Փափաքողներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հետեւեալ հասցէին,— Յ. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Demesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 25 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 25 AOUT 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3817

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ՃԱԿԱՏ ՃԱԿՏԻ

Անգամ մը եւս Ֆրանսայի ներքին հոգերու մասին, որոնց ելքը կրնայ լրջօրէն ազդել նաեւ երկրէն դուրս, միջազգային քաղաքականութեան վրայ :

Չենք ուզեր կրկնել հասարակ ճշմարտութիւն մը, բացատրելով թէ Ֆրանսան որքան ազատ ըլլայ ներքին հոգերէ, կրնայ այնքան զօրաւոր դառնալ իր սահմաններէն դուրս, կատարելու համար այս կամ այն դերը: Եւ հակառակը:

Իրականութիւն է, օրինակ, որ այս երկիրը ուզեց կարճ կապել Ալեքսանտրէթի շրջանին վէճը, իբրեւ հետեւանք ներքին եւ բուն եւրոպական մտահոգութեանց,— շատ աւելի ծանր քան միւսը: Եւ Թուրքերը օգտուեցան առիթէն, իրենց կամքը քալեցնելու համար: (Ֆրանսացի հեղինակաւոր անձեր եւ զօրավարներ կը շարունակեն ձաղկել կատարուած անփառունակ նահանջը, ապացուցանելով անոր ծանր հետեւանքները, ռազմագիտական, քաղաքական եւ տնտեսական տեսակէտով):

Արդ, նոր տագնապը, որ ծագեցաւ Պ. Տալատիէի կիրակի օրուան ճառին հետեւանքով, կը սպառնայ նորէն անելի մը մատնել այս երկիրը: Ուրիշ խօսքով, օրուան վարիչներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացնել բուն երկրին մէջ եւ անոր անմիջական սահմաններուն վրայ :

Առաջին տագնապը չէ այս, բայց կը ներկայացնէ շատ աւելի ծանրակշիռ հանգամանք, օրուան այս ժամուն: Մանաւանդ որ կապ ունի Ժողովրդական Ճակատին գոյութեան հետ :

Դատելով լրագրական արտայայտութիւններէն եւ բողոքի ժողովներէն, երկու կողմերն ալ վճռական դիրք բռնած են: Անհաշտ կը թուին, մանաւանդ, ձախակողմեան հոսանքները,— ընկերվարական, համայնավար, Աշխատանքի Դաշնակցութիւն եւ անոնց հովանաւորած խմբակցութիւններն ու բազմազան կազմակերպութիւնները :

Այս կուռ եւ ամեհի ճակատը, որ իր կռնակն ունի միլիոնաւոր բազմութիւններ, վարչապետին յայտարարութիւնը կը նկատէ դաւադրութիւն մը, խախտելու համար ընկերային օրէնքները:

Բոլոր ճառախօսներն ալ հրապարակաւ կը մատնանշեն այդ պարագան, չեշտելով թէ վարչապետը ականջ կուտայ «սեղանաւորական խմբակներու թելադրանքներուն», փոխանակ ապաւինելու աշխատաւոր բազմութեանց վստահութեան :

Անդին, Ժողովրդական Ճակատին հակառակորդները եւ կամ չէզոքներն ու չափաւորները ուրախ են որ Պ. Տալատիէ կ'ուզէ «կառավարել», փոխանակ տարուելու ամէն ժողովրդականութեան մը հրապոյրներէն :

Ուշագրաւ է որ, բացի ընկերվարական եւ համայնավար մամուլէն, միւս բոլոր թերթերը միաձայն կը գովեն վարչապետը, խրախուսելով իր համակրութեամբ: Ամէնէն թթու հակառակորդներն ալ, «Լը Ժուռ - Էքօ տը Փարի»էն մինչեւ արքայական «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը քաջալերական խօսքեր կ'ուղղեն, որպէսզի վարչապետը չընկրկի, եւ գործէ համաձայն երկրին շահերուն: «Կա՛մ ազգային շահը, եւ կամ Ժողովրդական Ճակատը»:

Այս ընդհանուր անստուգութեան մէջ, լոյս մը կրնայ ծագիլ վաղը, ուրբաթ, երբ իրարու եւեւէ ժողովներ պիտի գումարեն ընկերվարականները, համայնավարները, արմատականները, անոնց խորհրդարանական խմբակցութիւնները, ինչպէս եւ այդ խմբակցութեանց ներկայացուցիչներէն կազմուած պատուիրակութիւնը: Իսկ բուն կացութիւնը կրնայ պարզուիլ երեքշաբթի օր, երբ կը գումարուի Նախարարական Խորհուրդը :

Արտաքին աշխարհն ալ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի այս անցուդարձին: Աչք ու ականջ կտրած են մանաւորապէս Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Սպանիոյ, Պելժիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Լեհաստանի մէջ, որոնց ամէն մէկը իր մասնաւոր կապերն ունի Ֆրանսայի հետ: Նժարին հակումը դէպի աջ կամ ձախ՝ կրնայ վճռական ազդեցութիւն գործել մէկուն եւ միւսին յարաբերութեանց, միջազգային այս կամ այն հարցին վրայ :

Այսպէս, Անգլիոյ մէջ սրտանց յաջողութիւն կը մաղթեն Պ. Տալատիէի, որպէսզի Ֆրանսան կարենայ վերակազմուիլ, զօրանալ եւ աւելի գործօն դեր կատարել միջազգային յարաբերութեանց մէջ :

Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ համար ֆրանսական տագնապը կը կազմէ նոր պատեհութիւն մը, զօրացնելու համար Հռոմ - Պերլին առանցքը: Ուրիշ խօսքով, իւղ լեցնելու սպանիական եւ չեխական հնոցներուն մէջ, որոնք ուղղակի կապ ունին Ֆրանսայի հետ: Միւս երկիրներն ալ, առ հասարակ բարեկամ, այլեւս փորձուած համարելով 40 ժամուան օրէնքին բացասական հետեւանքները, կը մաղթեն որ ողջմտութիւնը յաղթանակէ, այլապէս դժուար է նախատեսել տագնապին հետեւանքները, ընկերային, քաղաքական թէ տնտեսական :

Ինչ որ ալ ըլլայ ուրբաթ եւ երեքշաբթի օրերու բացառիկ ժողովներուն եզրակացութիւնը, կը թուի թէ նորէն միջին ճամբան է որ պիտի տանի յաղթանակը:

Արդարեւ, քանի կը տեւէ Ժողովրդական Ճակատը, իր երեսփոխանական մեծամասնութեամբ, որ եւ է կառավարութիւն չի կրնար արմատական փոփոխութիւններ կատարել, մինչեւ 1940: Եւ ձախակողմեան հոսանքին ամէնէն զօրաւոր վահանը կը կազմէ այս պարագան, ինչպէս կը յիշեցնեն միշտ :

Այս տեսակէտէն, լուրեր կը յուսան թէ նորէն բարերար դեր մը կրնայ կատարել նախկին վարչապետը, Լէոն Պլում, որ միշտ կուսակից է համերաշխութեան, հակառակ իր հրապարակային ազդարարութեանց: Միշտ ճկուն, անոր կ'իյնայ գտնել նոր բանաձեւը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՁԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆ ՃՕՐԱՑԱՐԺ 40 ԺԱՄՈՒԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԱՄԱ՞Ր

Խորհրդարանը պիտի վերաքացուի՞

Վարչապետին ճառը կը շարունակէ ալեկոծել հանրային կարծիքը: Ինչպէս բացատրած էինք երէկ, մասնաւորապէս յուզուած են ձախակողմեան հոսանքները, վտանգուած համարելով 40 ժամուան օրէնքը: Առաջին «ընդհարումը» պիտի պատահի վաղը, ուրբաթ, երբ Ժողովրդական Ճակատի խորհրդարանական պատուիրակութիւնը ժողով պիտի գումարէ, ընկերվարական կուսակցութեան բացառիկ ժողովէն վերջը: Այս առթիւ համայնավարները պիտի պահանջեն անմիջապէս արտակարգ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, քննելու համար Պ. Տալատիէի առաջարկները: Հաւանական է որ ընկերվարականներն ալ ձայնակցին այս անգամ :

Իրազեկներ կը հաւատան թէ կառավարութիւնը անխախտ մնալով իր ուղղման վրայ, դայն պիտի յայտարարէ հրամանագիր - օրէնքով մը, փոխանակ օրինագիծ մը ներկայացնելու Խորհրդարանին: Քանի որ 40 ժամուան օրէնքը անվթար կը մնայ եւ միայն գործադրութեան եղանակը փոփոխութեան պիտի ենթարկուի, անհրաժեշտ չի համարուիր ժամանակէն առաջ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը: Հաւանական է որ այս մասին որոշում տրուի յառաջիկայ երեքշաբթի, երբ կը գումարուի Նախարարական խորհուրդը, նախագահութեամբ Հանրապետութեան Նախագահին :

Փարիզի սակարանը կը շարունակէ ամուր մնալ, քանի որ երկու նախարարներու հրաժարումը չկրցաւ դահլիճի տագնապ յառաջ բերել: Ոչ միայն ճարտարարուեստական եւ պետական արժեթուղթերը բարձրացան, այլեւ ֆրանքը ամուր էր, անգլիականը 178.55էն իջած ըլլալով 178.36ի, իսկ տոլարը 36.59-էն 36.56ի:

Արհեստակցական Միութիւնները կը շարունակեն վրդովել հանրային կարծիքը, առաջնորդութեամբ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց: Աշխատանքի Դաշնակցութենէն վերջը, Փարիզի շրջանին արհեստակցական միութեանց դաշնակցութիւնն ալ բանաձեւ մը քուէարկեց, որ կը դատապարտէ Պ. Տալատիէի բռնած դիրքը եւ արտադրութեանց նուազումը կը վերագրէ «գործատէրերու եւ սեղանաւորական խմբակներու յարձակողական ընթացքին»: Միութիւնը բողոքի ժողով մը պիտի գումարէ այս գիշեր, մասնակցութեամբ ամէն կարգի բանուորներու: Բողոքի բանաձեւին առթիւ ճառ մը խօսելով, Աշխատանքի Դաշնակցութեան Բ. քարտուղարը, Ռաքամօն (բոլշեւիկ) յայտարարեց.

— «Վարչապետը փոխանակ իր քաղաքականութիւնը հիմնելու աշխատաւոր բազմութեանց վրայ, կը հնազանդի դրամատիրական սակաւապետութեանց թելադրանքներուն: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը վճռած է դիմադրել, առանց զիջումի եւ առանց տկարութեան »:

Նոյն վճռական դիրքը բռնած են միւս արհեստակցական միութիւններն ալ,— շինութեանց բանուորներ, հանքագործներ եւն.: Այս վերջինները կ'ըսեն թէ — թոյլ պիտի չտան որ դպչին շաբաթական 38 — 40 ժամուան աշխատանքի կանոնին եւ բոլոր միջոցներով պիտի պաշտպանեն ընկերային բարենորոգումը: Երկաթուղիներու ազգային դաշնակցութեան անդամները նոյն վճռականութիւնը կը յայտնեն, յանուն 400.000 աշխատաւորներու: Այս առթիւ բոլորն ալ դիտել կուտան թէ գործարանները 40 ժամէն ալ պակաս, 32 — 35 ժամ կը բանեցնեն եւ թէ գործազուրկներու թիւը կ'աճի ամէն օր:

Մարսէյլի տագնապը եւ ուրիշ խլրտումներ

Ծիշդ այս միջոցին անելի մատնուած է նաեւ Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորներու վէճը: Երկու կողմերն ալ մերժած ըլլալով կառավարութեան նոր ծրագիրը, բանակցութիւնները վերսկսան աշխատանքի եւ հանրօգուտ շինութեանց նոր նախարարներուն հետ: Կառավարութեան ծրագիրը կը տրամադրէր վէճը լուծել հրամանագիր-օրէնքով մը, հիմնուած՝ իրաւարարութեան վրայ: Կառավարութիւնը կ'ուզէ տագնապը լուծել այս շաբթուան ընթացքին, որպէսզի չհարկադրուի կիրակի օր շոգենաւերու բեռները պարպել զինուորներու եւ նաւաստիներու միջոցաւ, ինչպէս ըրաւ անցեալ կիրակի: Բանուորները միշտ կը խորհրդակցին, սաստկացնելու համար պայքարը, եւ այս առթիւ կ'ազդարարեն թէ միւս նաւահանգիստներու բանուորներն ալ համերաշխ են իրենց հետ :

Ամէն օր վէճ մը կը ծագի, բանուորական շրջաններու մէջ: Հավրի մէջ 500 հիւսուածեղէնի բանուորներ արձակուրդէն վերադառնալէ վերջ, գործադուլ հռչակելով գրաւեցին մեծ մանարան մը:

Լիոնի մէջ հանրօգուտ շինութեանց բանուորները գործադուլ հռչակեցին: Փէրփինեանի կաղի բանուորներն ալ դադրեցուցին աշխատանքը :

200,000 Թուրքեր դէպի Թուրքիա

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ թէ այս տարի Ռումանիայէն 12.000, Պուլկարիայէն 5000 գաղթականներ պիտի գան:

Կառավարութիւնը այս տարի 17.000էն աւելի գաղթական պիտի ընդունի: Յաջորդ տարիներուն հաւանաբար գործադրուի ներգաղթի լայն ծրագիր մը: Մասնաւորապէս հիմնական ուսումնասիրութիւններ պիտի կատարուին, գալ տարի Ռումանիայէն 200.000 Թուրք գաղթական բերելու եւ տեղաւորելու համար: Ռումանիա կառավարութիւնը հաւանած է նպաստաւոր գնով գնելու անոնց կալուածները :

Միւս կողմէ, Պուլկարիոյ եւ Պալքանեան Համաձայնութեան միջեւ կնքուած ուխտէն վերջ, Պուլկարիոյ Թուրքերն ալ պիտի կարենան նպաստաւոր պայմաններով ծախել իրենց կալուածները: Պուլկարիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները վերջացած են եւ Սոֆիայի դահլիճը խոստացած է վերցնել Թուրքական կալուածներու վաճառման դէմ դրուած դժուարութիւնները :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ...

Անգլիերէն թերթերը սովորութիւն մը ունին, որ կը շարունակուի սերունդէ սերունդ :

Ամէն օր, իրենց առաջին էջին վրայ կը հրատարակեն հատուածներ՝ Ս. Գիրքէն, ընդհանուր խորագրի մը տակ, — «Աւանդական»:

Կրնաս ուզած խօսքդ գտնել Աստուածաշունչէն կամ Աւետարանէն, եւ դրկել խմբագրութեան, փոխան ընկալագրի: (Երբեք տողը մէկ ոսկի, յաջորդ իւրաքանչիւր տողը՝ հինգ շիլին, — 40 - 45 ֆրանք — համաձայն թերթին կարեւորութեան):

Անշուշտ բարեպաշտներ են որ հաստատած են այս աւանդութիւնը, կրօնական զգացումները վառ պահելու համար:

Հոգ չէ թէ, Մարկոսի կամ Ղուկասի Աւետարանէն ընտրուած կտորին հետ, անոր տակը կամ դիմացը, իրատարակուի բոլորովին տարբեր ազդ մը, — Սիրային ժամադրութիւն, վարձու տուն, ծախու շուն, պարահանդէս եւն.:

Միշտ այսպէս են Անգլիացիները:

Լոնտոնի ուղղակատար Հայու փարքին մէջ, կիրակի օր կը տեսնես բողոքականը, կաթոլիկը, շաբաթապահը, բոլշեւիկը, մահմետականը, տարուիտականը, անաստուածը, անիշխանականը, հանրապետականը, միապետականը, փաշականը եւն. որոնք դէմ դիմաց բեմեր սարքած, իրենց աւետարանը կը քարոզեն կատարեալ համերաշխութեամբ: Առանց մէկը միւսը խանգարելու :

Տեսակ մը «մարշէ», ուր ամէն մէկը ականջ կուտայ իր սիրած եղանակին, փնտռելով լաւագոյն... դդումը, տանձը կամ վարունգը :

Ներշնչուելով այս օրինակէն, հետեւեալ «գեղեցիկ գաղափարը» յղացայ, ինչպէս կ'ըսեն.—

«Յառաջ»ի խմբագրութիւնը չի՞ կրնար *Մանր Ազդերու* գլուխ մը բանալ, համեստ վճարումով,— երբեք տողը հինգ ֆրանք — արտատպելու համար այն զարմանազան գոհարները որ կ'երեւան հայկական թերթերուն եւ գիրքերուն մէջ: Գոհարներ՝ մտածումի, իմաստութեան, հայրենասիրութեան, հիւմուրի, բարեկրթութեան եւն.: Այլեւ նմոյշներ՝ հայերէնի, շաղդրութեան, թարգմանութեան, խմբագրութեան, ճաշակի եւ զարգացման :

— Օգո՞ւտը, պիտի հարցնէք:

Ինչպէս «մարշէ»ն գացողը ձայն մը լսելով աջ կամ ձախ կ'երթայ, իր փնտռածը գտնելու, գտնելու համար, մեր «ընթերցող հասարակութիւն»ն ալ այս նորութեան շնորհիւ կ'ունենայ լաւագոյն առաջնորդը: Տեսակ մը ուղեցոյց, խօսուն եւ անվրէպ :

Անշուշտ լաւագոյն կ'ըլլար որ մեկենասներ առանձնէին այս հոգը, ինչպէս կ'ընեն Անգլիացիները, հատուածներ գտնելով Աստուածաշունչէն եւ հոգալով ծախքը :

Բայց ոչինչ: Թող «գաղափարը» տարածուի, մնացեալն ալ կամաց - կամաց սովորութիւն կը դառնայ :

Ամէն պարագայի մէջ, ժամուն շատ աւելի շինելու չափ աստուածահաճոյ գործ մըն է այս ալ, «ի բուժումն գալիքեկալ մտաց»:

ՎԱՀԷ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՍԻԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Արաբական թերթերը կը գրեն.—

Թուրք գործակալներու քարոզութիւնները հետզհետէ կը սաստկանան Հալէպի մէջ: Լրտեսներ շարունակ Հալէպէն Անտիոք կ'երթան եւ հարկ եղած հրահանգները ստանալով կը վերադառնան: Կրնանք վճռապէս յայտարարել թէ Հալէպի Թրքական տեղեկատու դիւանը աւելի լաւ կը ճանչնայ Հալէպի կացութիւնն ու ներքին անցուդարձերը, քան սուրիական կառավարութեան դիւանը:

Ահա փաստը :

Թուրք լրտես մը՝ Օմար Նաաման, որ Մերսինի ոստիկանութեան պաշտօնեայ է, Հալէպ եկած էր: Երեք օր մնաց հոն, ուսումնասիրութիւններ կատարեց, տեղեկագիրներ պատրաստեց եւ մեկնեցաւ Թուրքիա :

Սուրիական կառավարութեան տեղեկատու դիւանը կ'իմանայ Թուրք լրտեսին ներկայութիւնը Հալէպի մէջ, քննութեան կը ձեռնարկէ, խուզարկութիւններ կը կատարէ, բայց չի կրնար գտնել հետքը: Մինչդեռ Նաաման օրական քանի մը անգամ կ'անցնէր Պապ - էլ - Ֆարաճէն :

Այսօր ալ, բազմաթիւ լրտեսներ կը վխտան Հալէպի փողոցներուն մէջ եւ անվախ քարոզութիւններ կը կատարեն, դաւադրութիւններ կը կազմակերպեն ազատ համարձակ, իսկ սուրիական կառավարութեան պաշտօնատուները կը մնան անտեղեակ կամ անկարող արգիլելու այդ դաւաճանական արարքները:

Վերջերս Հալէպի մէջ սկսած Թրքասիրական շարժումը արդիւնքն էր Թրքական լրտեսներու յարաճուն գործունէութեան եւ Թուրք գործակալներու քարոզութեանց: Եթէ սուրիական կառավարութիւնը հիմնական միջոցներ ձեռք չառնէ, Հիւսիսային Սուրիան շարունակ Թրքական դրդութեանց թատերավայր պիտի դառնայ եւ պիտի անհանգստացնէ կառավարութիւնն ու ժողովուրդը: Միւս կողմէ այդ քարոզութիւնները պիտի թունաւորեն Հիւսիսային Սուրիոյ բնակչութեան միտքերը :

*** Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ օգոստոս 6էն սկսեալ արգիլուած է գիւղացիութիւնը ձէպէլ Մուսայի շրջանին մէջ, մասնաւորապէս Պիթիաս: Գիւղացիները, որոնք թշուառութեան մատնուած էին վերջին դէպքերուն հետեւանքով, աւելի ընկճուած են այս անակնկալ որոշումէն: Անոնք որ նախապէս արտօնութիւն ստացած են, արգելքի չեն հանդիպած :

Կատաղի կռիւներ Տէրսիմի մէջ

Արաբական գործակալութիւնը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Տէրսիմի կռիւներու մասին.—

Հակառակ դրաքննութեան, Թուրքիայէն լուրեր կը հասնին Տէրսիմի քրտական ըմբոստութեան ծաւալման մասին: Անցեալ շաբաթ նոր օդնական ուժեր ղրկուեցան Թրքական այն զօրամասերուն որոնք կը կռուին ըմբոստութեան դէմ :

Տարեկան զօրահանդէսները Տէրսիմի մէջ կատարելու որոշումը կը ցուցնէ մտահոգութիւնը զոր Անգարայի կը ներշնչէ Տէրսիմի խլրտումը: Արդէն, ինքը Թուրք կառավարութիւնը խոստովանեցաւ թէ պիտի օգտուի այս զօրահանդէսէն՝ «մաքրագործելու» համար ըմբոստացած շրջանը :

Հոս հասած վերջին լուրերու համաձայն, Թուրք կառավարութիւնը դեռ չէ յաջողած քրտական շրջաններու մէջ մտցնել որ եւ է մէկը իր վարչական ընկերային եւ կրօնական բարենորոգումներէն զոր ծրագրած էր ընդհանրացնել նաեւ այդ շրջաններուն վրայ :

Թրքական թերթերը կը հրատարակեն կարգ մը լուրեր՝ Տէրսիմի քրտական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԷՄԱԼ-ԻՍՄԷԹ ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Բ.

Այս կերպով, Իսմէթ տեսակ մը կեսուր կը դառնար Քէմալի գլխուն եւ լռելեայն կ'ըսէր անոր.

— Կեր, արբ եւ ուրախ լեր, բայց մի խառնուիր կառավարական գործերուն:

Արդ, Քէմալի նման ըմբոստ ու մեծամիտ նկարագիր մը չէր կրնար հանդուրժել հանգստեան կոչուածի այս նկուն դիրքին, որքան ալ կակուղցած ըլլար ալքոլի շոգիին մէջ: Որովհետեւ, հակառակ ամէն բանի, տէրն էր կամքին ու գիտակցութեան եւ յստակօրէն կը տեսնէր որ նետուած է անկիւն մը, պարզ միայն խմելու եւ զբաղեցնելու, պատմութեան եւ լեզուի մասին վճիռներ արձակելու, բայց ոչ իսկ կարծիք յայտնելու պետական ղեկավարութեան շուրջ:

Երբեմն ալ իր անկիւնին մէջ իսկ անհանգիստ կ'ըլլար: Այսպէս, գիշեր մը զուարճանալու կ'երթար Բերա, Թուրքուազ ճաշարան-զարեջրատունը, զոր Ռուս մը բացած էր նախկին Պոն Մարշէի շէնքին մէջ: Շատ գոհ կը մնայ «սպասարկութենէն» եւ իբրեւ գոհունակութեան նշան՝ 10,000 ոսկիի չէք մը կը յանձնէ սպասարկող ռուս գեղուհիին...

Գայթակղութիւն մըն է որ կը փըրթի հետեւորդներուն մէջ: Երեսփոխան Տօքթ. Րէշիտ Կալիպ, որ աւելի վերջը կրթական նախարար եղաւ, չի քաշուիր դիտողութիւն ընելէ.

— Փաշա՛, կ'ըսէ, որո՞ւն դրամը ռուսին կուտաս: Ան կինը օտար մըն է, իսկ այս դրամը ազգին կը պատկանի:

— Զես խառնուիր գործիս: Անքաշ չտեսնեմ քեզ, կը սաստէ Մ. Քէմալ, յօնքերը պռստած:

Եւ Րէշիտ Կալիպ կը հեռանայ անդամն:

Բայց աւաղ թիկնապահը, որ կը կրկնէ նոյն դիտողութիւնը եւ նոյն սաստով կը փշրուի, զրկուելով նաեւ իր պաշտօնէն:

Համաձայն նախապէս եղած կարգադրութեան, դէպքը անմիջապէս կը հաղորդուի եւ յաջորդ օրը Իշ դրամատունը չի վճարեր չէքին փոխարժէքը:

×

Հէքիաթ չէ որ կը պատմեմ, այլ կատարեալ իրողութիւն մը: Եւ եթէ չվախնայի նիւթը երկարելէ, կրնայի բերել նման շատ մը այլ դէպքեր, մէկը միւսէն յատկանշական: Ի՞նչ հարկ, սակայն, երբ մեր նպատակն է ցուցնել թէ Իսմէթ փաշա տեսակ մը խնամակալութիւն հաստատած էր Մեծաւորին նոյնիսկ մասնաւոր կեանքին վրայ, հանրային կեանքէն զայն դուրս նետելէ յետոյ:

Մեծաւորը կը տեսնէր ասիկա, բայց չէր կրնար ակռայ բանեցնել, միայն ակռայ կը կճրտէր: Վարչապետը ձեռքը ունէր ոչ միայն բանակը, այլ եւ դաշնիքը, զոր կազմած էր ամէնէն հաւատարիմ անձերէն: Այսպէս, տարի մը չանցած, կրթական նախարար կարգեց Տօքթ. Րէշիտ Կալիպը, հերոսը Թուրքուազի միջադէպին, անսաստողը Մեծաւորին... Փակագծի մէջ ըսենք թէ Րէշիտ Կալիպին եղբայրը՝ Հիւսէյին Րաղըպն ալ Թրքական դեսպանն էր Մոսկուայի նման կարեւոր կեդրոնի մը մէջ:

×

Ինչպէս ըսինք, Քէմալի նման ըմբոստ եւ ուժեղ մէկը չէր կրնար հաշտուիլ այս ստորադաս վիճակին հետ, որքան ալ Իսմէթ փաշա մասնաւոր հոգածութեամբ փրկէր երեւոյթները, բոլոր հրապարակային հաւաքոյթներու ընթացքին խունկ ծխելով իրեն, իբրեւ ազատարարը, բոլորին պետը, ամէն: Ի՞նչ օգուտ այս շողոմիչ խօսքերէն, երբ ղեկը իր ձեռքը չէր, երբ ամէն ինչ կը տնօրինուէր վարչապետին կողմէ, յաճախ առանց Նախարարական Խորհուրդէն անցնելու: Իրեն վերապահուած էր միայն խամաճիկի դերը — ստորագրել ուրիշներու որոշումները...

Դժնդակ էր նաեւ այն պարագան, որ ժողովուրդը գիտէր այս բոլորը, տեղեակ էր թէ իր նախագահը ազատ է միայն զուարճանալու, թէ կրնայ կէս գիշերին իրար անցընել Պոլսոյ ամբողջ ոստիկանութիւնը, որպէսզի երթան տունէն արթնցնեն լէպլէպիճի մը եւ խանութը բանալ տալով լէպլէպի բերեն, իբրեւ օղիի աղանդեր ճաշակելու համար Թօքաթլեանի մէջ...

Բայց ժողովուրդը գիտէր թէ նախագահը անզօր է պետական ոեւէ դուռ բանալու, առանց արտօնութիւն առնելու կեսուր Իսմէթէն:

Ի վերջոյ չըլլալով ուղղակի նետելու վարչապետ Իսմէթը, Մ. Քէմալ փորձեց անուղղակի հասնիլ իր նպատակին, հրապարակ հանելով ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը կազմելու ծրագիրը, 1930ին:

Ծրագրին գործադրութիւնը յանձնեց Լոնտոնի Թրքական դեսպան Ֆէթհի պէյի, որ նախկին իթթիհատական նախարար մըն է եւ ի միջի այլոց եղած է Սոֆիայի Թրքական դեսպան, երբ Մուսթաֆա Քէմալն ալ զինուորական կցորդ էր հոն, այսինքն անոր ստորադասեալը:

Ձեռնարկին պատճառաբանութիւնը ու երկրի ժողովրդավար վարչաձեւին ամրապնդումը անհրաժեշտ կը դարձնէ երկրորդ կուսակցութեան կազմութիւնը: Երկու կուսակցութիւնները թշնամի պիտի չըլլան իրարու, այլ զիրար պիտի հակակշռեն:

Եւ նախաձեռնողն է բուն իսկ Նախագահը, որ միաժամանակ նախագահն է Հալք պետական կուսակցութեան: Ան էր որ Ֆէթհի պէյին պաշտօն տուած է հիմնել նոր խմբակը, ամէն աջակցութիւն խոստանալով: Ու իբրեւ «կանխավճար» առաջին անգամ անոր անդամագրեց իր քոյրը՝ Մագպուլէ հանըմը, ինչպէս նաեւ քանի մը հետեւորդ երեսփոխաններ, որոնց մէջ էր նաեւ Նուրի պէյը:

Իսմէթ փաշա չառարկեց երկու պատճառով:

Նախ՝ ըստ օրէնքի չէր կրնար ընդդիմանալ, քանի որ եղածը օրինական բան մըն էր: Չէ՞ որ ամէն մարդ ազատ է կուսակցութիւն կազմելու, կը բաւէ որ յայտագիր տայ եւ յայտագիրը ընդունուի:

Երկրորդ, ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, կը կարծէր թէ եղածը տեսական մարզանք մըն է, անմեղ ու վաղանցուկ: Նման անոնց՝ զոր սովոր է ընել նախագահը, իբրեւ «պարապ վախտի խաղալիկ», իբրեւ ձանձրոյթ փարատելու միջոց:

Շատ չանցած, սակայն, իրերը տարբեր գոյն առին:

Տեսնելով որ շարժումին գլուխը կեցած է Մ. Քէմալը՝ յանձին քրոջը եւ մտերիմ գործակիցներուն, ժողովուրդը սկսաւ փոթորկիլ եւ դուրս տալ, տարիներու ընթացքին կուտակուած դժգոհութիւնը: Որովհետեւ, ինչ ալ ըսուի, Թուրք ժողովուրդը, հարիւրին 90համեմատութեամբ, խորապէս դժգոհ է ներկայ վարչաձեւէն, ամէն բանէ առաջ մատնուած ըլլալով զարհուրելի թշուառութեան մը:

Այս պատճառաւ, Ֆէթհի պէյի հիմնած Ցառաջդիմական - Հանրապետական (Թէրագգը փէրվէր - Ճումհուրիէթճի) կուսակցութիւնը գրեթէ կայծակնապէս ժողովրդական դարձաւ, ահագին խանդավառութիւն ըստեղծելով: Այն աստիճան որ, Հալք կուսակցութիւնը (այսինքն Իսմէթ փաշա) իրար անցաւ եւ Պոլսոյ քաղաքապետական մօտալուտ ընտրութեանց առթիւ օգնութիւն ուզեց Հայոց թաղականութիւններէն, մասնաւոր պատուիրակութիւններ փութացնելով եւ առատ խոստումներ տալով:

Ասդին, Արիֆ Օրուճի կողմէ հրատարակուած «Եարըն» թերթը, որ աւելի առաջուընէ պայքար բացած էր Իսմէթի անձին դէմ, բուռն թափ մը առաւ իր յարձակումներուն եւ դարձաւ ամէնէն տարածուն օրկանը: Այնպէս որ, պատահեցան օրեր, երբ մէկ թիւը ծախուեցաւ 1000 դրշ.ի, մինչ սովորական գինը 3 դրշ. էր...

Աննախընթաց ոգեւորութիւն մը ծայր տուած էր: Ամէն կողմ նոր մասնաճիւղեր կ'ունենար ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, ամէն տեղ անոր կը յարէին կարեւոր դէմքեր՝ անջատուելով Հալքէն: Յիշենք փաստահամբաւ Ահմէտ Աղայեւը, որ երեսփոխանի իր դիրքը եւ օրագրողի իր գրիչը տրամադրեց Ֆէթհի պէյին, հաճելի ըլլալու համար մեծաւորին:

Խանդավառուած այս անսպասելի յաջողութենէն, Ֆէթհի պէյ քարոզչական պտոյտի ելաւ եւ ամէնէն առաջ հանդիպեցաւ Իզմիր, որ Թուրքիոյ երկրորդ կարեւոր քաղաքն է Պոլսէն յետոյ:

Ժողովուրդը տասնեակ հազարներով փութաց անոր բանախօսութեանց եւ խելայեղ ցոյցեր ըրաւ, զայն կոչելով «փրկիչ», «ազատարար»:

Պոլսէն յետոյ ահա Իզմիրը որ Մեծաւորի նման կ'ընդունի ընդդիմադիր պետը: Երկրի մայր երակին զարկերակ բռնուած ըլլալով, այլեւս տարակոյս չկար ժողովրդական տրամադրութեան մասին: Հարկ էր շարժիլ, քանի ժամանակ էր, քանի փոթորիկը չէր պայթած:

Եւ ահա Իզմիրի դէպքը: Իսմէթի մասնաւոր հրահանգին վրայ, Հալքի հաւատարիմ գործակիցները կը ղրկուին եւ կը փորձեն խանգարել Ֆէթհի պէյի ամէնամեծ բանախօսութիւնը: Տեղի ունեցած ընդհարման ընթացքին կը վիրաւորուին քանի մը անձեր, տղայ մըն ալ կը սպաննուի:

Ամբոխը կը կատղի, բայց ինքզինքը զսպելով զինուորական խիստ շղթայի մը առջեւ, կը դրկէ տղուն արիւնոտ գլխարկը եւ կը ցուցնէ Ֆէթհի պէյին, գոռալով.

— Ահա՛, քուկդ է այս գլխարկը...

Հասկնալով խաղը, ընդդիմադիր պետը կը տժգունի եւ հազիւ կը զսպէ հեծկլտալը: Մխիթարական խօսքեր կ'ընէ, բայց կը զգայ որ ամբոխը այլ բան կը սպասէ իրմէ: Եւ անմիջապէս կը մեկնի Իզմիրէն...

Շատ չանցած, Ցառաջդիմասէր կուսակցութիւնն ալ կը լուծուի կառավարութեան կողմէ...

ՀԻՆ ՍԽԱԼՆԵՐՈՒ ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԵՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Զօր. Քլէմաճ - Կոանճուռ, այս խորագիրներուն տակ կը գրէ Աքսիոն Ֆրանսէզի մէջ (13 օգոստոս):

«Աքսիոն Ֆրանսէզ», գրեթէ միակն ըլլալով, ցոյց տուաւ՝ Ալեքսանտրէթի մասին Թուրքերու հետ կնքուած համաձայնութեան ողբալի հետեւանքները: Ճիշդ է որ, քանի մեր կողմէ բանակցողն էր Փոնսօ, Ֆրանսայի համար սպասելի էր անձնատուութիւն մը առանց փոխարինութեան: Սանճաքը կը պահուի, այսօր, ֆրանքօ-թուրք տիրակալութեան մը ներքեւ.

Ինչպէս հեգնանքով կ'ըսէր այնտեղ պաշտօնող Ալճերիացի մը.— «Թրքական Զուաւները մեզի կ'ընկերակցին»: Մենք Եգիպտոսի փորձով գիտենք թէ, տիրակալութեան մը մէջ անյողդողդ կեցողն է որ յաղթանակը կը տանի:

Արդ, Արեւելքի այս մասին մէջ, ուր մենք ընկերկում ընկերկում կ'երթանք, Ֆրանսացին չէ որ ամէնէն աւելի յարատեւութիւն ցոյց կուտայ: Իր բոլոր դրացիները շատ լաւ ծանօթ են այդ իրողութեան եւ կ'օգտուին անկէ: Անցեալները Կիլիկիան էր, երէկ՝ Սինճարը, այսօր՝ Ալեքսանտրէթն ու Անտիոքը, վաղը կարգը պիտի գայ Հալէպին, յետոյ Ճէզիրէին, ուր բազմաթիւ քրիստոնեայ գաղթականներ, խոյս տալով Թուրք կամ Իրաքցի խժդժութիւններէն, եկեր էին ապահովութիւն գտնելու մեր դրօշին հովանիին տակ:

Դժուար է գտնել այս կանխորոշ լըքումին պատճառները ուրիշ տեղ՝ քան արմատացած նահանջականութեան մը մէջ, որ, զարմանալի բան, աւելի շատ զինուորական է, քան քաղաքական: Արեւելքէն Արեւմուտք քանի մը վաշտ ու հեծելագունդ վերադարձնելու գաղափարէն մղուած — ուժեր որոնք կարգը կը պահպանեն Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ,— Ֆրանսա լաւ բան մը ընել կարծեց անմիջական ու շօշափելի գոհողութիւն մը ընելով՝ ապագայ եւ ենթադրական օգնութեան մը յոյսով, վախնալով Անշլուսէ մը, Թուրքերու յանկարծական յարձակումէն Սանճաքին վրայ, ուր, իրականին մէջ, բնակչութեան մեծամասնութիւնը Թուրք չէ: Ան խորհեցաւ զինաթափ ընել Քէմալը հողային կարեւոր զիջողութեամբ մը, այն պայմանով որ Թրքական նաւահանգիստները դրուին իր տրամադրութեան տակ, ուրիշ պետութեանց հետ պատերազմի մը պարագային:

Տեսնենք թէ ինչ կրնայ շահիլ ասկէ:

Երբ պետութիւն մը, ինչպէս Ֆրանսան է, սահմանափակ թիւով միայն զինուոր ունի, պէտք է աշխատի նուազագոյն թիւով զինուոր գործածելով: Պէտք է իր հեռաւոր գաղութներուն համար ապահովէ բնական սահմաններ, որոնք դիւրաւ պաշտպանեն,— բարձրանիստ լեռնաշղթայ, դժուարանցանելի գետեր, ընդարձակ անապատներ: Արդ, Սուրիան, իր հիւսիսային սահմանին վրայ, զուրկ է բնական սահմաններէ, բացի հիւսիս - արեւմտեան մասին մէջ, ուր Ամանոսի սեպ լեռները եւ Գարա - Սուի գրեթէ անանցանելի ճահիճները անտեսապէս կը պաշտպանեն երկիրը Թուրքերու դէմ:

Ալեքսանտրէթ քաղաքն ու իր նաւահանգիստը, քաղաքական աշխարհագրութեան տեսակէտով, սուրիական են, իսկ բնական աշխարհագրութեան տեսակէտով՝ Կիլիկեան, պաշտպանուած՝ Տաւրոսի ընդարձակ ամփիթատրոնով: Կը բաւէր բռնել երեք անցքերը, պաշտպանելու եւ ամէն հրջանիկ շարժումէ զերծ պահելու համար Միջերկրականի այս Քօշինշինը, այդ լայնքին Եգիպտոսը, զոր էնկլիբիի աններելի համաձայնութիւնը, գործը Ֆրանքլէն Պույյոնի, յանձնեց Թուրքերուն՝ առանց յագեցնելու անոնց ախորժակը, այլ ընդհակառակն:

Այսուհանդերձ, մենք մեր մէկ ոտքը կը պահէինք Կիլիկիոյ մէջ՝ տէրն ըլլալով Ալեքսանտրէթի, որ, ճիշդ է, դէշ պաշտպանուած էր(*):

Բայց քաղաքը կռթնած է Պէյլանի կիրճին — «Սուրիոյ դռներ»— որ դիւրաւ պաշտպանելի է եւ ուր մենք կրնայինք այսօր արգիլել նուաճման - զինուոյն գրաւումը: Այժմ ոչ միայն Թոյլ կուտանք Թուրքերուն մտնել քաղաք եւ հաստատուիլ նաւահանգիստին կողքին, զոր մենք ստեղծեցինք մեծ ծախքերով, այլեւ զանոնք կը տեղաւորենք կիրճին մէջ, որ ռազմագիտական ու կենսական կէտ մըն է: Այս կերպով, մենք անոնց առջեւ կը բանանք արշաւանքներու պատմական ճամբան եւ անոր հարաւային բերանը՝ Թողլով որ Անտիոք մտնեն: Ինչպէս յայտնի է, Սանճաքը, կը տարածուի Ամանոսի երկու զառիվայրերուն վրայ, բանուկային միակ ուղի ունենալով Պէյլանի կիրճը: Մէկ խօսքով՝ երէկուան պարտեալը, այսօրուան մրցակիցը եւ վաղուան թշնամին կը տեղաւորենք Սուրիոյ սրտին վրայ, կարելով Հալէպէն ծով տանող ճամբան:

Աւելի արեւելք, մենք Թուրքերուն Թոյլ կուտանք գրաւ ընել Քարա-Սուի ճահիճներուն հարաւը, Բրբր Խանի մէջ, քաղաք մը զոր մենք հիմնեցինք Կիլիկիայէն փախած հայ գաղթականներուն համար, կամ այն Հայերուն համար, զորս հրաւիրեցինք այնտեղ՝ յետոյ լքելու համար: Մարդ կը տարուի խորհելու թէ մեր բանագնացները երբեք քարտէսի մը վրայ նայած չեն:

Բայց, մենք բաւականացած չենք մեր սեփական ձեռքերով բնական սահմանը ուրանալով, ինչ որ վտանգաւոր նախընթաց մըն է, յետագայ հետեւանքներով, որոնցմէ օգտուելու համին կը խորհին Գերմանացիները. Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիր[illegible], ծանօթ՝ Վիէննայի դաշնագրի անունով, որ գործադրութեան դրուեցաւ Պ. Տը Մարթէլի միջոցաւ[illegible] ֆրանսական խորհրդարանէն [illegible] Սանճաքը, իր [illegible] կը պաշտպանուէր [illegible] մը մարդոց կողմէ(**): Այսօր, [illegible] կը խանգարէին միայն Թուրք հողին վրայ կազմակերպուած խումբեր: Այսօր, Թուրք խումբերու ներկայութիւնը [illegible] ռաւ, եւ Թուրքերու կողմէն պարտաւորուեցանք հոն [illegible] հիւսիս-ափրիկեան երեք վաշտ [illegible] նաւեր, մեքենայարժ [illegible] կոյ մը, առնուած՝ դրամ[illegible] փոքրաթիւ ուժերէն:

Արդիւնք,— մենք մարդ չունինք պահելու համար ուրիշ ճակատ[illegible] պաշտպանութիւնը, որ աւելի [illegible] է, որովհետեւ Անգլիոյ հետ [illegible] յաջորդական համաձայնութիւն[illegible] զայն փոխադրած են: Ասիկա [illegible] սահմանն է, Պաղեստինի [illegible] Անդրյորդանանի սահմանը: Եւ [illegible] անհունօրէն ցաւալի է, նկատի [illegible] նալով Մեծն Բրիտանիոյ հետ [illegible] այժմու յարաբերութիւնները:

1929ին, Պաղեստինի առաջին [illegible] բռնութեան ժամանակ, Ֆրանս[illegible] կատարեալ ուղղամտութեամբ [illegible] զոր չգտաւ ինք Անգլիացիներէն [illegible] մէ, 1925ին, Տիւրզիներու եւ Դամ[illegible] կոսի ըմբոստութեան ժամանակ, [illegible] Ֆրանսա ինքնաբերաբար եւ [illegible] փակեց իր հարաւային սահմանը, [illegible] արգիլելով որ ըմբոստ խոյ[illegible] սպառնան Պաղեստինի անգլիական [illegible] բաղեռաւթեան եւ Սուրիային որ [illegible] ընդհութիւն տրանան: Այդ [illegible] բաղդատաբար դիւրաւ պաշտպանելի էր, որովհետեւ Պ. Փոնսօ դեռ [illegible] լիական Անդրյորդանանին լքած [illegible] անապատին հիւսիս եղերող [illegible] ձունքներու գիծը, որ այն ատեն [illegible] կազմէր սահմանը եւ մեզի կարելի[illegible] թիւն կուտար փոքրաթիւ ուժերով պաշտպանելու եւ հսկելու: Այդ [illegible] ռով՝ մենք Անգլիացիներուն կ'ընծայէինք մեծ ծառայութիւն մը, [illegible] խոստովանեցաւ այն ատենի մարդ[illegible] նը, Սըր Չէմպըրլէն, իր հետեւեալ [illegible] քերով,— «Մենք ձեզի հանդէպ [illegible] ժեցինք ստահակներու նման, [illegible] դուք մեզի հանդէպ շարժեցաք [illegible] մարդու պէս»:

Քաղաքական սխալներու հետեւանքները երբեք չեն ուշանար: Վիէննայի դաշնագրով, թոյլ տուինք որ [illegible] ֆրանսական ազգայնականները [illegible] տատուին Դամասկոսի մէջ: Փոնսօ[illegible] դաշնագրով, մեր բնական սահմանը [illegible] փոխարինեցինք [illegible] սահմաններով որոնք յենակէտ [illegible] Մեր պաշտպանողական ուժերուն մեծ [illegible] մը ստիպուեցանք ղրկել Սանճաք[illegible] «Թուրքերուն ընկերակցելու համար»: Եւ հիմա ուժեր չունինք արգիլելու համար մարդու եւ նիւթի այն օգնութիւնը որ կ'ըլլայ, մեր հարաւային սահմանէն, Պաղեստինի ըմբոստներուն: Իսկ Անգլիացիները, որոնք [illegible] հոգեր ունէին, սպառնալեաց [illegible] պատասխան մը [illegible]

(*) Արեւելքի մէջ կը պնդեն թէ Փայաս գիւղին ու կայարանին միջեւ սահմանը ճշդուեցաւ այն պահուն, երբ Ֆրանքլէն Պույոնն արբեցած էր Ատանայի շոգեկառքին մէջ: Արդարեւ, միայն դիպուածն է որ կ'արդարացնէ այդ ընտրութիւնը, որ Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստը կը դնէ երկաթագիծ թնդանօթին հարուածին տակ: Աւելի արեւելք, Ճէզիրէի մէջ, նոյն բանագնացը իբրեւ սահման ընտրած էր երկաթուղին...

(**) 1930ին, Արեւելեան ջոկատ մը, երկու քերթեւ հեծելագունդ, շարժուն պահակներու հեծելագունդ մը, [illegible]տիկան զօրքի վաշտ մը, բոլորը սուրիական խումբեր՝ առանց մէկ հատիկ զինուորի, որ ֆրանսական բանակին պատկանէր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Կային հոն Քիւրտեր, խոշոր քիթով, ծուռ շրթունքով եւ կասկածոտ, որոնք շատ քիչ կը խօսին եւ ու[illegible] առաջ կը շարժին օտարականներու ամբոխին մէջ՝ խոշոր դանակներով: Այդ Քիւրտերը բան մը չեն ըսեր, բայց շատ մըտիկ կ'ընեն:

Բարձրահասակ, պեխաւոր Չերքէզներ, երգրումի տասնըութ մասնաճափի դաշոյններ կուրծքերուն՝ կը շրջագայէին գոռոզաբար, կարծես իրենք միայն ըլլային պատմութեան ժառանգները, բայց կը նուաստանային Թուրքերուն առջեւ, որոնք առանց մեծխօսկութեան կ'իշխէին ամէնքին վրայ, որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ Թուրքը յաղթող մըն է: Ամէնէն աղքատ Թուրք ծառան անգամ իր ցեղին գիտակցութիւնն ունի, եւ հաստատապէս համոզուած է թէ ինք իշխող մըն է՝ պարտուած իշխանին վրայ: Թուրքի մը հետ վարուած ատեն ո եւ է մէկը պէտք է նկատի ունենայ այս պարագան:

Ուիլը եւ ես այս ամբոխին սիրահարեցանք եւ մեծ կամարաձեւ մուտքին վրայ սենեակ մը փորձեցինք:

Սենեակին պատերուն վրայ տեսանք կարմիր հետքեր, ուր մլուկներ սպաննուած էին հողաթափի կրունկներով, արիւնին բարկացոտ տէրերուն կողմէ, բայց մենք շքեղութիւն չէինք փնտռեր, եւ շուտ մը մեր գոյքերն ու միջատասպան գործիքը պանդոկէն հոն փոխադրեցինք:

Բակին կից ախոռին մէջի ձիերը իրենց կռուըտուքով մեր քունը յաճախ խանգարեցին:

Վարը գլխաւոր դրան մօտ հասարակաց սենեակը գացինք եւ դուռը քիչ մը հրեցինք: Մարդիկը որոնք անցած էին կոնակները անոր կռթնցուցած, սեղմուած էին ծխել, մէկ հոգի մը դժուարաւ ներս մտած ատեն: Տեսանք գլուխներու, գլխարկներու եւ դէմքերու ծով մը:

Ուրիշ մարդկային արարածի սեղմուիլը տախտակամածին վրայ արդէն նստած այս բազմութեան մէջ՝ անկարելի կը թուէր, ոչ ալ ո եւ է ձայն լըսելի էր այդ բաբելոնին մէջ: Բայց Բաբելոնը լսեց եւ մեզի տեղ բացին, — պատին դիմացի պատուոյ տեղերը, շնորհիւ մեր մաքուր հագուստներու եւ ազդեցութեան: Սեղմուած նստանք ընդմէջ հոտած եւ իւղոտած բուրդէ վերարկուով Վրացիի մը եւ ուրիշ մարդու մը, որ Պարսիկի կը նմանէր բայց առաւելապէս Ֆրանսերէն կը խօսէր: Իր ետեւը ուրիշ Պարսիկներ ալ կային, որովհետեւ իմացայ փուլ բառը, որ դրամ կը նշանակէ:

Օդը բաւական գեղեցիկ էր, բայց ընդհանուր կարծիքն այն էր թէ հաւանաբար Տաւրոսեան լեռներուն վրայ ձիւն կը տեղար, եւ յաջորդ օրը լեռներուն եւ ծովուն միջեւ անձրեւ պիտի գայ, դժուարացնելով եւ վտանգելով լեռներուն ու ճամբաներուն անցքը:

Ուստի աշխարհի ծայրերէն եկած այս զարմանալի մարդիկը համակերպեցան հանգիստ մը նստիլ, մինչեւ որ երկրին բարկութիւնը անցնի: Բայց այդ կարծիքը իրականութեան չէր համապատասխաներ, այլ հաստատուած էր անորոշ ենթադրութեան վրայ:

Խաներու մասին լաւ ծանօթութիւն ունեցող մարդիկ, փորձառութիւնով կը սորվին իրականութիւնը գուշակել, մտիկ ընելով մշտափոփոխ սուտերը: Մենք իրական բան մը իմանալու յոյսը չունէինք, կարծես նստած հնօրեայ թատրոնի մը մէջ, կը դիտէինք մեզի անծանօթ լեզուով կատարուած խաղարկութիւնը, որուն մէկ չնչին մասը կը հասկնայինք, մեծ մասն ալ կը կորսնցնէինք:

Հոն մէկը կար որ անմիջապէս ուշադրութիւնս գրաւեց: Ան կը նմանէր եւ հագուած էր Ռուսի նման, մարդ մը ձիւորի տարազով (high-bridged), պատկառազդու եւ կոր քիթ, ոչ այնքան խոշորակազմ՝ ինչպէս կը ցուցնէր իր ոչխարի մորթէ վերարկուն, այլ վառվռուն եւ զօրաւոր, հրաբորբ ու մշտաշարժ աչքերով: Երբեմն ռուսերէն կը խօսէր սենեակին ծայրը մեր աջ կողմը, եւ իր մօտ նստող մէկու մը հետ, բայց առնուազն վեց օտար լեզուներ կը գործածէր, խնդիր չէ թէ դիմացինը ախորժէր կամ ոչ: Իր հաճելի ձայնը առաւելութիւն կուտար յստակօրէն արտաբերելու իր խօսքերը՝ այդ անվերջ աղմուկին մէջէն:

— Սա մարդը ի՞նչ ազգէ ըլլալ կը կարծես, հարցուցի Ուիլին պոռալով, որովհետեւ թէեւ ան քովս նստած էր, բայց աղմուկէն բան չէր իմացուեր:

—Էրմէնի, ըսաւ, Ուիլին ետեւը նըստող Թուրք մը, եւ բարկութեամբ թըքաւ, կարծես հայ բառը բերանը պըղծած ըլլար:

Բայց կոր քիթով այդ մարդուն Հայ ըլլալուն վստահ չէի: Ինքզինքը բոլորովին կեանքի հաճոյքներուն տուած կը նկատուէր եւ Թուրքերու ներկայութեան կը խնդար անվեհեր:

Այդ օրերուն շրջանի Հայերէն շատեր տխուր էին:

Ուիլի ուշադրութիւնը դարձեալ անոր վրայ հրաւիրեցի:

— Ի՞նչ կը խորհիս իր մասին:

— Դիմացի անկիւնի հանդարտ խումբին կը պատկանի: Գնչուներ են անոնք, բայց պիտի ըսեմ որ ինքը չէ:

— Ան, ինչպէս միւսները ճինկաճ (չինկեանէ) են, ըսաւ մէկը քովէս անգլիերէն լեզուով, եւ նայեցայ Պարսիկին ազնիւ գորշ աչքերուն մէջ: Ճինկաճները պարզապէս փողոցի գողեր են, յարեց որպէս լուսաբանութիւն:

— Բայց ի՞նչ ազգէ են:

— Ճինկաճը ամէն բան կրնայ ըլլալ: Անոնք մասնաւորաբար իրենք զիրենք Ռոմանի կը կոչեն, մենք կ'ըսենք Զինկարի: Վստահելի ժողովուրդ չեն, թէեւ ...

Որակումին ի զուր սպասեցի, [illegible] կս պարզապէս ուսերը թօթուեց, ըսելով թէ վատ յատկութիւնները [illegible] վելուն մէջ իմաստ չկար: Բայց ես [illegible] ւականացած չէի տակաւին: Անոնք աւելի թխագոյն էին եւ աւելի դէշ[illegible] քան այն մարդը որ զիս հետաքրքրած էր, եւ ունէին վճռականութենէ զուրկ անմեղ աչքեր: Մինչդեռ մարդը ես կը դիտէի ունէր գորշագոյն [illegible] տարբեր աչքեր, եւ անոնց հակառակ ըլլալով, ունէր երկար եւ բարակ մատներ, իսկ իր շարժուձեւերը՝ անսեթեւեթ: Վստահ էի որ Հրեայ չէր, Սուրիացի եւ ոչ ալ Քիւրտ:

— Էրմէնի, էրմէնի, ըսաւ Թուրքը, ուշադրութեամբ զիս դիտելով: Աս մէկը Հայ է: Միւսները պարզ չուներ են:

(Շար.)

Վրիպակ.— Երէկուան առաջին[illegible] ղին մէջ, Տարօնը կարդալ Տարօնն[illegible]

այն գօտիին մէջ, 8 քիլոմեթր խոր եւ 60 քիլոմեթր երկար, զոր իրենց ձգեցինք, ինչպէս միշտ, առանց փոխարինութեան։ Այդ գօտին անոնք կը պաշտպանեն բաւական մեծաթիւ զօրքերով, որոնց պակասը կը զգան ուրիշ տեղերու մէջ։ Այն առաւելութիւնը զոր կարծեր էին ձեռք ձգած ըլլալ, ի վերայ մեզի, 1931ի դաշնագրով, այժմ իրենց դէմ կը ցցուի, բայց եւ պատրուակ կը ծառայէ հակաֆրանսական աւարներուն՝ ըսելու համար թէ մենք կ'օգնենք Պաղեստինի ըմբոստներուն եւ կամ, անուղղակի, թոյլ կուտանք որ անոնց օգնեն Դամասկոսի իրենց մեղսակիցները։ Ասիկա ճիշդ չէ, բայց, ճշմարտանման է։ Ու կը մնայ այն կատարեալ համաձայնութեան, որ ներկայիս աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է արեւմտեան երկու մեծ պետութիւններուն՝ Միջերկրականի Արեւելքի մէջ։ Հաստատակամ շահեր, հաստատակամ վտանգներ, հաստատակամ թշնամիներ։

Մէկ խօսքով՝ մենք ամէն տեղ ետ-ետ գացինք, աւելի լաւ ցատկելու համար։

Այս սոյդ վտանգներուն առջեւ, ի՞նչ արժէք ունի մեզի համար Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը, որուն երկրպագուներն են կարգ մը կիսապաշտօնական թերթեր։

Թրքական նաւահանգիստներու օգտագործո՞ւմը։ Աւելի լաւ էր, ու այժմ ալ լաւ է կազմակերպել կատարելապէս զինուած նաւակայան մը, սուրիական Տրիփոլիս մէջ, քարիւղատար խողովակներու ֆրանսական ճիւղին եւ Հոմսի երկաթուղիին ծայրը։

Թուրք բանակին օժանդակութի՞ւնը։ Այդ բանակը, որ այժմ է Ֆոն Տէր Կոլցի կողմէ մարզուած 1914ի բանակին, կը մնայ որոշապէս հակաֆրանսական մտայնութեամբ թրծուած։ Իր յարձակողական արժէքը միջակ է, բարեբախտաբար։ Մենք զայն տեսանք գործնապէս՝ 1921ին։ Եթէ Թուրքը ծայրայեղ տոկունութիւն ցոյց կուտայ կրաւորական պաշտպանութեան մէջ՝ երբ ճակատէն յարձակում կը կրէ (Սէտիւլ Պահր, Փլէվնա, Տարտանէլ), ամէն տեղ անկարող եղած է յարձակողական կռիւի մէջ, իր վարիչ տարրին միջակութեանը եւ անդրադարձիկ գործունէութեան դանդաղութեան համար։ Աթաթիւրքի բանակը անշուշտ շատ տարբեր է Սուլթաններու հին բանակէն։ Ան կ'ապրի այն զաւթնեալակներուն վրայ, զորս քաղեցին պնտէֆեները ու ճիզամիէները՝ իրենց հէրեաքային կամակորութեամբ կռուելով իրենց թշնամիներուն դէմ, որոնք այնքան կուրացած էին, որ խելք չըրին զանոնք հարուածելու իրենց կողերէն։

Թրքական բանակը շատ մեծ յառաջդիմութիւններ ըրաւ 1921էն ի վեր, այդ մասին ոչ մէկ խօսք, բայց դեռ երկար ժամանակ պէտք է վարիչ տարրեր կազմելու, հինցած աւանդութիւններն արդիացնելու համար ինչպէս նաեւ սրելու ռազմավարական կարողութիւն մը որ չէ զարգացած իրենց մէջ։ Մենք Թուրքիան կը ճանչնանք համաձայն այն առասպելներուն, որոնք մշակուած են տաղանդաւոր գրագէտներու կողմէ, բայց որոնց տաղանդին զոհեցինք Կիլիկիան, վախնամ զոհենք նաեւ ամբողջ Հիւսիսային Սուրիան։

Ի՞նչ ընել, ուրեմն։

Ձեռք դնել արեւելքի վրայ, մերժելով Վիէննայի դաշինքը, վերստին կեանքի կոչելով տեղական ինքնավարութիւնները (Ճէպէլ Տրիւզ, Ալէվիներ, Ճէզիրէ)։ Ամուր դիրք մը բռնելով՝ մենք կրնանք գտնել արժէքաւոր օժանդակներ այդ պատերազմիկ բնակչութեանց մէջ, որոնք ոչ Դամասկոսի հետ հաշտ են, ոչ ալ Էնկիւրիի։

2.— Արգիլել Ալեքսանտրէթի հանրաքուէն, կամ, առնուազն, արգիլել որ խաղի ենթարկուի ան՝ ի յաջողութիւն Թուրքերուն տալով երեսփոխաններուն աւելի քան կէսը, քանի որ Թուրքերը ամբողջ բնակչութեան առ առաւելն 40 առ հարիւրը կը կազմեն։ Այսօր, քրիստոնեաները կը դադրին վերստին չիյնալու համար թրքական լուծին տակ, ու, միաժամանակ, Թուրքերը արուեստական կերպով հոն կը բերեն հայրենակիցներ, շինծու մեծամասնութիւն մը ձեռք ձգելու համար։

3.— Իբրեւ առաջին արդիւնք անգլիական արքայական ամոլին այցելութեան՝ հաստատել մեր տեղը գործակցութիւնը բրիտանական իշխանութեանց հետ, մարելու համար Պաղեստինի մէջ բռնկած հրդեհը, որ կը սպառնայ տարածուիլ մինչեւ երէկ մեր գրաւման ներքեւ գտնուած հողամասերուն վրայ։ Հետեւաբար, Անգլիացիներուն առաջարկելու ենք լիանկեղծ օգնութիւն մը։ Բայց, ոչ թէ վասն ոչինչի։ Do ut des, հետեւելով մէկուն այն առածներէն, զորս իրենք շատ խստօրէն ի գործ կը դնեն։

Այդ օգնութեան փոխարէն, որ շատ պիտի նուազեցնէ ծանր դժուարութիւնները ուր զիրենք նետեց սիոնականութիւնը, իրենցմէ պահանջենք մեզի վերադարձնել նախկին սահմանները, որոնց պաշտպանութիւնը աւելի դիւրին է քան այժմու սահմաններու պաշտպանութիւնը։

Մեր հեղինակութիւնը պիտի շահի ատկէ։ Բայց, աւելի պիտի շահի իրենց ապահովութիւնը։ Ոչ թէ Ֆրանսացիները, այլ ըմբոստ իսլամներն են, որ շատ մը առիթներով, կտրած են ու կը սպառնան կտրել քարիւղատար խողովակներու ճիւղը, որ Իրաքի քարիւղը կը տանի Հայֆայի անգլիական նաւահանգիստը։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

Այց մը փրոֆ. Եորկային

Օգոստոս 7ի կիրակի առաւօտ ճամբայ կ'ելլենք Պուքրէշի Հայոց եկեղեցիի բակէն դէպի Վըլէն-տէ-Մունթէ, Պուքրէշէն 90 քիլ. հեռու, ուր կը գտնուին Փրոֆ. Եորկայի ամառնային համալսարանը, տպարանը, մատենադարանը, թանգարանը, աղջկանց ուսումնարանը ու բազմաթիւ մեծ ու փոքր մշակութային հիմնարկութիւններ, որոնք բոլորն ալ հիմնուած են Եորկայի ջանքերով ու կ'ապրին ու կը յառաջդիմեն։

Ծանօթ է փրոֆ. Եորկա իբրեւ գիտնական, քաղաքական գործիչ եւ բարեկամ հայ ժողովուրդի։ Պզտիկ վերյիշում մը, սակայն, մոռցողներն եւ դեռ զինքը չճանչցողներուն համար։

Ծնած է 1871ին Պոթուշանի մէջ, ուր հայկական հոծ գաղութ մը կ'ապրէր։ Իր մանկութիւնը անցուցած է հայկական թաղի մը մէջ ու իր ընկերները եղած են Հայեր։ Շուտով կ'աւարտէ համալսարանը եւ իր 24 տարեկանին զինքը կը տեսնենք Պուքրէշի համալսարանի ուսուցչապետ։ Անկէ վերջ իր վերելքը կ'ըլլայ արագ։ Ան պատմաբան է եւ հռետոր ու լրագրող, դասախօս, գրագէտ ու քննադատ։

Տիտան մըն է ան որ ապառաժէ կուրծքը ուժով բռնած կ'աշխատի յառաջ տանիլ իր երկիրն ու ժողովուրդը։ 1931ին վարչապետ էր, այդ օրերուն էր որ հայկական թեմը վաւերացուեցաւ մասնաւոր օրէնքով մը, խորհրդարանէն անցնելով։

Այսօր ան Ռումանիոյ ամէնէն ազդեցիկ մարդն է։ Իբրեւ Արքայական խորհրդական, առանց նիւթական վարձատրութեան, Եորկայի կարծիքը կ'իշխէ ամէն տեղ, եւ Կարոլ Թագաւորը հօր մը պէս կը յարգէ անոր գաղափարները, գիտնալով թէ ան այն քիչերէն է, որ միայն իր ժողովուրդին շահերը նկատի կ'առնէ։

Աշխատանքի եւ անսպառ ուժի շտեմարան մըն է 70ի մօտ այս գիտնականը։

Այսօր, օգոստոս 7, Վըլէնի մէջ Հայկական Օրը կը տօնուի, պարերով ու գեղջուկ երգերով։ Ներկայ են հարիւրաւոր ուսանողներ, ուսուցիչներ, ուսուցչապետներ, բոլորն ալ անհամբեր կը սպասեն գիշերուան՝ ներկայ ըլլալու համար հայկական հանդէսին։ 100ի մօտ ալ Հայեր կան այսօր Վըլէնի մէջ. եկած ենք «Կոմիտաս» երգչախումբով եւ ազգ. վարժարանի պարուհիներու խումբով։ Քիչ մը Հայաստան եղած է այսօր Վըլէնը։ Պ. Սիրունին կը բարեւեն ոստիկանն ու գիւղացին, ուսանողն ու ուսուցիչը, ան ծանօթ է բոլորին։ Վըլէնը Սիրունիին որրանն է, հոն ան ինքզինքը իր տունը կը զգայ ու իր շնորհիւ է որ ամէն տարի կը տօնենք Հայկական Օրը Վըլէնի մէջ։

Ժամը 11ին ներկայ կ'ըլլանք Եորկայի գրած մէկ նոր թատերախաղի փորձին, բաց օդի մէջ։ Առաջին անգամն է որ փորձը կ'ըլլայ Ռումանիոյ մէջ բացօդեայ թատրոնի։ Պուքրէշէն հրաւիրուած են հարիւրաւոր հիւրեր, լրագրողներ, ուսուցիչներ եւն.։

Փորձին ներկայ ենք նաեւ երկու Հայեր, Սիրունին եւ ես։ Փրոֆ. Եորկա ինք է որ կը կառավարէ փորձը, ազգ. թատրոնի բեմավարը բեմին քովը կեցած անոր հրամանները մտիկ կ'ընէ ուշադիր։

Խաղի ընթացքին գեղջկական պարեր կան։ Փրոֆ. Եորկայի փափաքին համաձայն կը պարեն հայ օրիորդները, որոնք իրենց նազելի եւ գեղեցիկ շարժումներով եւ հայկական երգերով հիացում կը պատճառեն փրոֆէսէօրին, որ ի տես հայկական բազմերանգ եւ հմայիչ տարազներուն կ'աղաղակէ.

— Սիրունի, չէք կրնար երեւակայել դուք Հայերդ թէ ինչքան գեղեցիկ տարազներ ունիք...

Երեք ժամ կը տեւէ փորձը որու ընթացքին փրոֆ. Եորկա առանց յոգնելու կը վազէ, կը հրամայէ ու կը սորվեցնէ մեծահամբաւ դերասաններն ու բեմավարը, որոնք կամ իրենց դերերը լաւ չէին սորված եւ կամ կ'անգիտանային զանազան մանրամասնութիւններ։ Փորձէն վերջը, փրոֆ. Եորկա դառնալով իր բարեկամին, կը կատակէ.

— Ի՞նչ կ'ըսէք, այս բոլորին վրայ լաւ ալ բեմավար կ'ըլլամ, ես ոեւէ երկրի մէջ անօթի չեմ մնար, քանի որ կրնամ եպիսկոպոս ալ ըլլալ։ (Կրօնապետի դերը ցոյց տալով դերասանի մը։)

Նոյն ժամուն Պ. Գրիգոր Ջամպազճեան, գեղարուեստական քննադատ եւ թանգարանի տէր, ռումաներէն դասախօսութիւն մը տուաւ ամենամեծ նկարիչ Կրիկորէսքուի մասին։

Գիշերը նուիրուած էր ամբողջովին հայկական հանդէսին, խառն բազմութեամբ մը, որուն մեծ մասը սրահէն դուրս կը մնայ։ Կարճ բանախօսութիւն մը, որուն կը յաջորդեն հայկական երգերն ու պարերը, որոնք ներկայ հասարակութեան վրայ խոր տպաւորութիւն կը ձգեն։ Ռումէն հիւրերը ոգեւորուած կը ծափահարէին։ Շատ մը պարեր ու երգեր կրկնուեցան։

Փրոֆ. Եորկա յայտնապէս յուզուած կ'երեւար եւ թուղթի մը վրայ գրի առաւ իր նախնիքներու անունները թուականի կարգով ու ընդգծեց այդ շարքին մէջ անուններ ինչպէս՝ Կարապետ, Մանուկ եւն. որոնք հայկական ծագում ունէին։

Այսպիսի ոգեւորիչ եւ յուզիչ տպաւորութեան տակ մեկնեցանք Վըլէնէն, միասին տանելով գեղեցիկ յիշատակը փրոֆ. Եորկային։

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ

ՎԱԼԱՆՍ (յապաղած).— Կէս գիշեր էր արդէն, երբ հասայ կայարան։ Նախամուտի ընդարձակ սրահին մէկ անկիւնը, քանի մը թխադէմ երիտասարդներ, մաքուր հագուած, կանգներ էին շրջանակի մը առջեւ, սպասելով Փարիզի ճեպընթացին։ Զ. Ռ. Մ. Լիոնի մասնաճիւղին ներկայացուցիչներն են, որոնք նկատելով որ պիտի չկրնան Լիոնէն միանալ Փարիզի ճեպընթացքին, ժամանակէն առաջ Վալանս հասած կը սպասէին։

Քառորդ ժամ ետքը մեր շրջանակը սկսաւ լայնալ Ռոմանի եւ Վալանսի նոյնքան վառվռուն ընկերներով, որոնց մէջ կը գտնուէին այնպիսիներ որ առտուան ժամը 5.30ին գործի պիտի սկսին։

Կեդր. Վարչութիւնը իր արշաւին մասնակից կ'ընէր Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ ճամբուն վրայ գտնուած մասնաճիւղերը, զանոնք համախմբելով Վալանս, իր հիմնարկութեան 13րդ տարելիցին առթիւ։

Ժամը մէկը 37 անց, հասաւ շոգեկառքը, եւ ճամբորդները սակաւաթիւ ըլլալով, դիւրութեամբ գտանք, Փարիզի մեր ընկեր-ընկերուհիները, առաջնորդութեամբ Շ. Նարդունիի։ Ջերմագին ողջագուրումներէ վերջ, խմբովին գացինք Օթէլ Սէն Ժաք, ուր նախապէս Վալանսի տղաքը սենեակներ վարձած էին։

Երկուշաբթի առտու, 15 օգոստոս պանդոկի ընդարձակ սրճարանները եւ դուրսը սեղանները բռնած էին Վալանսի հիւրասէր երիտասարդները, շրջապատելով Փարիզի, Ռոմանի եւ Լիոնի ընկերները։ Կը բացակայէին Մարսէյլի եւ Վիէնի տղաքը։

Ժամը 9ին Վալանս հասաւ Վիէնի մասնաճիւղը իր համակիրներով, օթոքար մը լեփ լեցուն, 38 հոգի, առանց հաշուելու պզտիկները, Օթոքարին առջեւ կը ծածանէր մեր պաշտելի եռագոյնը երիզուած ոսկեհիւս թելերով։ Ոգեւորութիւնը սահման չունէր, երբ սկսաւ փոխուիլ օդը։ Քիչ վերջը անձրեւ եկաւ, սակայն խանդավառութիւնը բնաւ չթուլցաւ։ «Դէպի ակումբ», կը պոռային ամէնը։ Որոշուեցաւ դաշտահանդէսը փոխել խնջոյքի։ Մինչ անձրեւը կը տեղար, ազգային եւ յեղափոխական երգերը կը թնդացնէին Դաշնակցութեան Սիամանթօ ակումբին ներսը եւ դուրսը։ Օգոստոսը կարծես փետրուարի փոխուած էր, սակայն երկար չտեւեց։ Կէս ժամ վերջ ոչ միայն անձրեւը դադրեցաւ, այլեւ տաք արեւ մը սկսաւ թափանցել ամէն կողմ։ «Բոլորը դաշտ» աղաղակներուն վրայ, Վիէնցիներուն օթօքարը ճամբայ ելաւ։ Մէկ ժամ ետքը Սէն Փէրէի գեղեցիկ անտառին ամէն կողմը բազմութիւնը բռնած էր։

Հանդէսին պաշտօնական մասը սկսաւ ժամը 3.30ին։ Օրուան նախագահին՝ Արսէն Տ. Սարգիսեանի բացման խօսքէն եւ Զոմի Արաքս երգչախումբի խմբերգէն վերջը, երգեց Օր. Եղիկեան։ Ապա գեղեցիկ սրախօսական «Փանթէզի» մը արտասանեց ընկ. Ե. Գրիգորեան, «Ես կարգուիլ կ'ուզեմ», որ վերջացաւ բուռն ծափերով։ Ժողովուրդին ստիպումովը ընկ. Գրիգորեան ուրիշ «Փանթէզի»ով մը նկարագրեց այր եւ կնոջ լաւ եւ գէշ կողմերը։

Ժամանակը ուշ ըլլալով, խօսքը տրուեցաւ ընկեր Շ. Նարդունիի, որ մօտ մէկ ժամ լարուած պահեց ունկնդիր հասարակութիւնը, բացատրելով այս նոր ձեւի արձակուրդներու եւ արշաւախումբերուն առաւելութիւնները եւ յիշելով պատմական դրուագներ։ Այս առթիւ յորդորեց օգտուիլ Ֆրանսայի արդի բարենորոգումներէն, արձակուրդէն որ այնքան անհրաժեշտութիւն մըն է։

Յետոյ աճուրդի դրուեցան շիշ մը ճերմակ գինի եւ Վալանսի հռչակաւոր կարկանդակը, կնքահայրութեամբ Պ. Մկրտիչ Դաւիթեանի։ Կէս ժամէն աճուրդը բարձրացաւ 550 ֆրանքի։ Ներկաներուն փափաքին համաձայն, կարկանդակը բաժնուեցաւ փոքրիկներուն։ Յեղափոխական եւ ազգային երգերը միշտ կը թնդացնէին շրջակայ բլուրները։ Ուշ ատեն բազմութիւնը բաժնուեցաւ դաշտէն, տանելով իր հետ հայրենիքի սէրն ու կարօտը։

Յաջորդ օրը արշաւախումբը այցելեց Վալանս քաղաքը եւ արուարձանները, մասնաւորապէս հայկական ագարակ մը ուր մեր հիւրերը պատուեցին վարունգով եւ ձմերուկով։ Համաձայն Զ.Ռ.Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղին կարգադրութեան, նոյն օրը սարքուած էր, ի պատիւ հիւրերուն, սեղան մը, ֆրանսական ճաշարանի մը մէջ։ Ճաշը սկսաւ 8.45ին, սեղանապետութեամբ Ե. Գրիգորեանի։ Առաջին անգամ էր որ Վալանսի մէջ Զոմը կը կազմակերպէր նման հաւաքոյթ մը։ Երգեց Տիկին Գրիգորեան, յաջորդաբար խօսք առին Վալանսի Զոմի մասնաճիւղէն, Ա. Տ. Սարգիսեան եւ Ե. Գասեան, մանտոլինի վրայ նուագեց Պ. Գէորգ Քիրէճեան, Լիոնի մասնաճիւղէն խօսեցաւ Սողիկեան, յետոյ երգեց Բիւզանդ Պալեան (Ռոմանէն), Դ. Ղազարեան ըրաւ քանի մը կատակաբանութիւններ (Լիոնէն)։ Երգեցին Ց. Տ. Յովհաննէսեան եւ Օր. Բարուհի։ Յետոյ խօսք առաւ Պ. Մկրտիչ Դաւիթեան, իսկ Յակոբ Կոշկակարեան պարզեց Զոմի գործունէութիւնը Վալանսի մէջ։ Ընկեր Վահրամ Պապիկեան խօսեցաւ երիտասարդութեան կազմակերպութեան եւ նոր սերունդին փրկութեան մասին, աւելցնելով որ արդէն Զոմը այդ ուղղութեամբ բաւական ճամբայ կտրած է,— ապացոյց Մարզականը որ նախանձը կը շարժէ ֆրանսական ֆութպոլի խումբերուն։ Խօսեցաւ նաեւ Զոմի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ Համբարձում Խանէտանեան։ Վերջին խօսողն էր Շ. Նարդունին։ Սեղանը փակուեցաւ գիշերուան ժամը 11.30ին։

Յաջորդ առտու արշաւախումբը մեկնեցաւ Կրընոպլ։ Վերջին հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի գիշեր։ Ռոման։

*** Վերջին գիշերն է, 18 օգոստոս, կրկին Օթէլ Սէն Ժաքի առջեւը լեցուած է երիտասարդութիւնը։ Բոլորս մէկ ճամբայ ելանք դէպի կայարան, ուր ողջերթի եկած էին աւելի քան 25

Շատ յուզիչ էր, վերջապէս բաժանումը։ Քանի մը կրակոտ տղաք կառաշարին հետ կը վազէին, եւ մինչեւ կառախումբին անհետանալը դեռ կը շարժէին գլխարկները։

Այսպէս վերջացաւ Զ. Ռ. Մ.ի Կեդր. Վարչութեան չորս օրուան արշաւը, դէպի Վալանս։

Սուրհանդակ

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՊԱՌԱԿՏՈՒԱԾ ԵՆՔ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Օգոստոս)։

— «Համայնավարութիւնը մեր մէջ մուտք գործելէ առաջ ալ, կուսակցական վէճեր եւ պայքարներ ունէինք, բայց ճակատագրական պահուն, ինչպէս ընդհանուր պատերազմին, կրնայինք զսպել մեր ջիղերը եւ հատուածական շահերը զոհել ազգին ու ընդհանուրին բարօրութեան։

Այսօր, զոհողութեան այդ ոգին կը պակսի մեզի։ Այսօր, երկու ազգ, երկու ժողովուրդ կազմած ենք։ Իրարու չենք հանդուրժեր, իրարու չենք մօտենար եւ իրարմէ փախուստ կուտանք։

Ընդհանուր պատերազմին, մեր հաւաքական վիճակը համեմատաբար աւելի լաւ էր, բայց եւ այնպէս, կրցանք եղբայրական համերաշխութեան մթնոլորտ մը ստեղծել եւ ձեռք ձեռքի տուած աշխատիլ մեր դատին ու մեր գոյութեան ապահովութեան համար։

Այսօր հազար կտորի վերածուած ենք, ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս սպառուած ենք, մեր ոտքին տակի հողը կորսնցուցած ենք ու կը գտնուինք կորսուելու եւ օտարանալու վտանգին առջեւ, բայց մեզմէ ոչ մէկը կը մտածէ գործակցութեան եւ համերաշխութեան մասին։

Այսօր ալ նոյն կուսակցութիւնները կը գործեն մեր կեանքին մէջ, նոյն ղեկավար դէմքերը ուղղութիւն եւ չափ կուտան զանգուածներուն, բայց նոյն ոգին գոյութիւն չունի։

Ինչո՞ւ։

Որովհետեւ, օտար ուժ մը՝ համայնավարութիւնը, մեզ թշնամացուց, մեր մէջ գէշ բնազդներ արթնցուց, ազգը բաժնեց երկու ճակատի, մէկը լարեց միւսին դէմ, եղբայրը զինեց եղբօր դէմ ու մեզ վերածեց ինքզինքը կառավարելու անկարող ամբոխի մը, որ կոյր ատելութիւնով կը սնանի միայն։

Ահա թէ ինչո՛ւ, երբեմն հոս ու հոն, խռովութիւններ կը պատահին, դաշոյններ կը մերկացուին, արիւն կը հոսի եւ օտարներ կը դատեն մեր գործերով։

Հայ ժողովուրդը կորսնցուց իր բարոյականը, կորսնցուց իր հոգեկան առաքինութիւնները, համայնավարութեան տնաքանդ ազդեցութեան տակ։

Համայնավարութեան կատարած աղիտաւոր դերի մասին զանգուածները տակաւին ոչինչ գիտեն, իսկ գիտցողներու թիւն ալ շատ քիչ է։ Ատոր պատճառն ալ այն է, որ համայնավարութիւնը իր ցուցատախտակով չի ներկայանար, իր գոյութիւնը զգալի չի դարձներ, այլ զանազան խողովակներ կ'օգտագործէ եւ անոնց միջոցով կը քալեցնէ իր խօսքը։

Երէկ, Հօկերն էին այդ խողովակները, այսօր, նոյն կաղապարով եւ նոյն նպատակով, բայց տարբեր անուններով գործող միութիւններն են, որոնք գործիք դարձած են համայնավարութեան ձեռքին մէջ։ Ու այնքան ատեն, որ մեր ժողովուրդը իր գոյութեան ղեկը իր ձեռքին մէջ չկեդրոնացնէ եւ իր յոյսերը դնէ Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան վրայ, գաղութահայութիւնը հանգիստ եւ խաղաղ օրեր պիտի չտեսնէ։

Մեր մէջէն պէտք է վտարենք օտար ուժերը, ըլլան անոնք կարմիր, դեղին թէ կանաչ։ Մենք պէտք է մնանք մեզի հետ, մենք մեզի։ Զատուինք արտաքին ազդեցութիւններէ, չհաշուենք օտար ուժերու վրայ։ Օտարը օտար է միշտ։ Օտարը միշտ թշնամի է մեզի։ Օտարը միշտ շահ ունի մեզ պառակտելուն եւ մեզ երկու ճակատի բաժնելուն մէջ։

Եթէ հասկնանք այս տարրական ճշմարտութիւնը, մեր ատելութիւններն ու հակակրութիւնները ձիւնի պէս պիտի հալին ու եղբայրական ոգին շուտով պիտի նուաճէ մեզ, ազգին ու ժողովուրդին ծառայելու առողջ գիտակցութեան ճամբան բանալով։»

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եւ Սիրանոյշ շատ լաւ գիտէր նաեւ թէ Հայերու մեծագոյն ուշիմութիւնն ու ճարտարութիւնը Անատոլուի Թուրքերէն շատերուն, մանաւանդ գիւղացիներուն նախանձը եւ ատելութիւնը շարժած էր, քանի որ անոնք— Հայերը— տնտեսական գերակշռութիւն ունէին իրենց վրայ, եւ այս պատճառաւ բոլոր Մահմետականներուն մէջ սաստիկ գրգռանք մը կար որ շատ տեղեր վրէժխնդիր կատաղութեան սահմանին կը հասնէր։

Այս ամէնուն ծանօթ էր Սիրանոյշ, եւ ճիշդ այս պատճառով էր որ ինքզինքը նուիրած էր մերձեցում մը առաջ բերելու Փոքր Ասիոյ երկու ամենազմնաւոր տարրերուն, Թուրքերուն եւ Հայերուն միջեւ։

Գլուխը ձեռքերուն մէջ առած, դառնապէս կուլար ինքն իրեն մէջ։

Լուպովնա Կրապովիչ չէր խնդաւեր բարեկամուհին։ Իրաւ է որ իրեն համար օտար էին Սիրանոյշին այս մտածումները եւ անհասկնալի, քանի որ պզտիկութենէն ինք իրմով միայն զբաղած էր, եւ այս տեսակ հարցերու հետ ոեւէ առնչութիւն չէր ունեցած։ Ինք, փափուկին մէջ ծածկուած, ցաւած ոտքերուն դժուարութիւնը միայն ունէր իր միտքին առարկայ, եւ կը նայէր որ ինչպէս կարելի կանոնի դնէ իրենց մօտ ունեցած քանի մը կտոր ընտանեկան գոյքերը։ Երբ այս բաները պատրաստեց, մօտեցաւ Սիրանոյշին, եւ ձեռքը անոր գլուխին վրայ դնելով, ըսաւ.

«Եկուր, սէրդ իմ Սիրանոյշ, պէտք է երթանք։ Հոս չենք կրնար մնալ»։

Հայուհին աչքերը վեր առաւ։

«Ոչ, հոս չենք կրնար մնալ։ Բայց ո՞ւր, ո՞ւր պէտք է որ երթանք»։ Եւ ձեռքերը կը գալարէր։

«Ամէն պարագայի մէջ, ոչ թէ ետ։ Կը խորհիմ որ երբ այս ամայի վայրերուն մէջէն դէպի արեւմուտք երթանք, կրնանք հասնիլ, իյնալ տեղ մը, ուր գազանները քիչ մը քիչ արիւնարբու են»։

Սիրանոյշ կը մտածէր, ձեռքերը ծունկին կապած եւ իր միշտ արտօսրացօղ երեսը թեւին վրայ կռթնցուցած։

«Եթէ իրօք կարենանք դէպի արեւմուտք երթալ, Սըվազ պիտի հասնինք։ Տեղ մը արեւմուտք դէպի Գըզըլ Ըրմաք, այս կամ ուրիշ արեւմուտք հոսող գետի մը պէտք ունինք, անոր եզերքէն երթալու համար։ Բոլոր միւս գետերը Գըզըլ Ըրմաք կը թափին եւ այսպէս կրնանք քաղաք հասնիլ, այսինքն Սըվազ ուր կը գտնուէինք վեց շաբաթ առաջ։

«Ուրեմն անգամ մը հոն գտնուա՞ծ ենք։ Աւելի լաւ»։

«Միայն թէ այս վիճակով, առանց մեր վէրքերը կապելու չենք կրնար քայլ մը առնել առաջ», ըսաւ Սիրանոյշ, իր արիւնոտ ոտքերը դիտելով։

«Շապիկ մը կը կտրենք եւ շերտերը վիրակապ կը գործածենք։ Չենք կրնար գոնէ մեր կօշիկները հագնիլ»։

«Բայց պէտք է փորձել։ Առանց կօշիկի մինչեւ հիմա մեր քաշածին չափ ալ չենք կրնար երթալ»։

Լուպովնա Կրապովիչ շապիկներէն մէկ հատը առնելով, կտրեց եւ երկայն շերտեր պատրաստեց, որոնցմով երկուքն ալ փաթթեցին իրենց ոտքերը եւ վէրքերը կարելի եղածին չափ։ Յետոյ կամաց կամաց սկսան հագուիլ։

Այն ատեն միայն դիտեց Սիրանոյշ որ Ռուսուհին իր անձնական շալիկը զոհած էր։

Բան մը չըսաւ, միայն թէ բարեկամուհիին ձեռքը սեղմեց։ Վաղն ալ իմ կարգս կուգայ, կը մտածէր։

Երկու աղջիկները իրենց շրջազգեստներուն մէջ կարած ունէին դեռ քանի մը հարիւր ոսկի, որոնց կշիռքը մեծ արգելք մըն էր քալելու համար։ Ուստի շրջազգեստները վեր առին եւ մէջքերնին փաթթեցին։

Յառաջանալու համար հարկ էր իրենց եկած ճամբէն ետ դառնալ եւ գետին աւելի մեղմ զառիվայրէն ափէն զառնիլ դէպի արեւմուտք։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(7)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ապստամբութեան մասին: Այդ ապստամբութիւնը զսպելու համար զօր. Թեա-զմի հրամանատարութեամբ Տէրսիմ ղրկուած ուժերը օգոստոս 12ին, կէսօրուան առեն, սոսկալի ընդհարումներ ունեցած են ապստամբներուն հետ: Երեք ժամ տեւող այդ ընդհարումէն վերջ, Թրքական ուժերը գրաւած են քըր-տական դիրքերը, սպաննելով 45 հոգի եւ վիրաւորելով 60 հոգի:

Թերթերը կը գրեն թէ մեռնողներուն մէջ կը գտնուին նաեւ Շէյխ Ապ-տուլլահ, զաւակը քրտական նախորդ ապստամբութեան միջոցին մահուան դատապարտուած Շէյխ Ապտիւլ Գատիրի եւ Արարատի 1930ի ապստամբութեան պետը, Իհսան Նուրի:

*** Քրտական ապստամբութեան մասին երէկ երկար գրութիւն մը հրա-տարակած էր «Փարի-Միտի»: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Հունգարիան ալ վերստացաւ հաւասարութեան իրաւունքը

Փոքր Համաձայնութեան խորհրդաժողովը, որ գումարուած էր Պլէտի մէջ (Եուկոսլավիա), գնահատելով Պուլկարիոյ հետ կնքուած համաձայնու-թիւնը՝ վերազինման մասին, իր կարգին նոյն իրաւունքները հաստատեց Հունգարիոյ համար: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ Փոքր Համա-ձայնութեան մնայուն խորհուրդը գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ Հունգա-րիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց բարեյաջող ելքը: Այս համաձայնու-թեամբ երկու կողմերը փոխադարձաբար եւ կը կենան բռնի ուժի դիմելէ եւ երեք պետութիւնները կը ճանչնան Հունգարիոյ հաւասարութեան իրաւունքը՝ սպառազինութեանց մէջ: Կարգ մը խնդիրներ ալ պիտի լուծուին յառաջիկային:

Խորհրդաժողովը քննելով նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան խնդիրը, այն եզրակացութեան յանգած է թէ ներկայ պայմաններուն մէջ այդ հաստատու-թիւնը չի կրնար ամբողջովին համապատասխանել իրեն յանձնուած պարտա-կանութեանց: Բայց եւ այնպէս, Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները (Ռումանիա, Չեխոսլովաքիա եւ Եուկոսլավիա) կ'ուզեն գործակցիլ եւ աջակ-ցիլ Ազգաժողովին, որքան թոյլ կուտան պարագաները:

*** Ուշագրաւ է որ Փոքր Համաձայնութիւնը Հունգարիոյ իրաւունքները կը վերահաստատէ ճիշդ այն պահուն երբ Գերմանիա կը գտնուի Հունգարիոյ խնամակալը, ծովակալ Հորթի: Գերմանական կառավարութիւնը կը չարու-նակէ արտակարգ, նոյնիսկ վեհապետական պատիւներ ընծայել հիւրին: Ծո-վակալ Հորթի առջի օր Հէլէկոլանտ գնաց Հիթլէրի հետ, աչքէ անցընելու հա-մար ամրութիւնները:

*** Այս շարթու վճռական արդիւնքներ կը սպասուին չեխական բանակցու-թիւններէն: Անգլիացի միջնորդը, լորտ Րընսիմէն, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին հետ: Նախարարական մասնաւոր յանձնաժողովին անդամներն ալ խորհրդակ-ցեցան միջնորդին աշխատակիցներուն հետ:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԷՀՐԱՆԷՆ կը հեռագրեն թէ օգոստոս 22ին վերջացաւ անդրիրանեան եր-կաթուղին, որ Պարսկական Ծոցը կը միացնէ Կասպեան ծովուն: Գծին երկայ-նութիւնն է 1400 քիլոմեթր: Պաշտօնական բացումը պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, հովանաւորութեամբ Շահին: Ներկայ պիտի ըլլան նաեւ օտար դես-պանները: Շինութիւնը, որ սկսած էր 1937ին, արժած է մօտ 28 միլիոն անգ-ոսկի:

ԿՐԵՏԷԻ վերջին ապստամբութեան առթիւ (29 յուլիս), մահուան դատա-պարտուեցան հինգ ամբաստանեալներ, իսկ ցկեանս թիապարտութեան՝ վեց բարձր պաշտօնատարներ: Այսօր կը սկսի երկրորդ կարգի ամբաստանեալնե-րուն դատը:

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ հետզհետէ կը սաստկանայ Իտալիոյ մէջ: Կըր-թական նախարարին հրամանով, հոկտեմբեր 1էն սկսեալ իտալական դպրոց-ները պիտի չկրնան հրեայ աշակերտներ եւ ուսուցիչներ գործածել, բացի մա-նաւոր պարագաներէ, որոնց համար պէտք է անձամբ դիմել նախարարին: — Գերմանիոյ մէջ ալ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն Հրեաները պարտաւոր են իսկ եւ իսկ հրէական անուններ գործածել, 1939 յունուար 1էն սկսեալ: Այսպէս, հազարաւոր Հրեաներ իրենց անունին վրայ պիտի աւելցնեն Իսրայէլ, իսկ Հրէուհիները՝ Սառա:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կառավարութիւնը աւելի խստացնելով Հրեաներու ներգաղ-թը Աւստրիայէն եւ Գերմանիայէն, չէզոքացուց 420 տարագիրներ, որոնք սահ-մանը անցած էին քալելով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, անձնասպանութիւն փորձած է Կոսիոր, նախկին փոխ-վարչապետը, որ բանտարկուած էր վերջերս: Ամ-բաստանեալը կը մերժէր սնունդ առնել, բայց Չեկային վարիչը հրամայեց բռնի կերակրել:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ նոր խռովութիւններ ծագեցան Պաղես-տինի մէջ, օգոստոս 23ին, եւ սպաննուեցաւ անգլիացի բարձրաստիճան սպայ մը: Երուսաղէմի կայարանին մօտ գտնուեցաւ մեծ ռումբ մը: Հարաւային շըր-ջաններուն մէջ ապստամբները կը յանձնարարեն գեղացիներուն որ այլեւս դա-տարան չդիմեն, այլ իրենց:

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ օդանաւ մը ջախջախուեցաւ Լիոն-Պրոն ճամբուն վրայ, ռազմափորձեր կատարած առեն: Վեց սպաներ ածխացան: Զրօդանաւ մըն ալ ինկաւ Շէրպուրի մօտ, եւ վեց օդաչուներէն չորսը մեռան:

ԱՆԳԼԻՈՅ նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց, քննելու համար 1.— Զօր. Ֆրանքոյի պատասխանը: 2.— Անգլեւիտալական համաձայնութեան խնդիրը: 3.— Չեխական տագնապը: Երեք խնդիրներն ալ ծանր հոգեր կը պատճառեն, եւ կը վախցուի որ ջուրն իյնայ անգլեւիտալական համաձայնու-թիւնը:

Ուխտագնացութիւն

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ գերեզմանին, կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐ-ՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան կողմէ, ՍԵՊՏ. 11ին:

կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

ԼԱՈՒՌԹԱՅԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 19 Օգոստ. Ուրբաթ ե-րեկոյ սովորական վայրը: Բոլոր ընկերները պէտք է ներկայ գտնուին:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՎԻԵՆԻ Կոմիտէի դասախօսական ժողովը 26 Օգոստ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խաժակ» ակումբին մէջ, նիւթ՝ «Հայ Յեղափոխութեան ծա-գումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 27 Օգոստոս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերնե-րը 26 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարա-նին մէջ, 181 Քուր Լաֆայէթ:

ԱՎԻՆԵՕՆի «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 27 Օգոստոս, Շաբաթ ե-րեկոյ ժամը 8ին, փիժօնիէի սրահը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Խրիմեան» սրահին մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտ-նենք ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ մեծ հօր ԱԲՐԱՀԱՄ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆի դառ-նաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր-Ստեփանեան ընտանիք

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Վարդապետեան, Տէր եւ Տիկին Եաղըճեան իրենց խորին շը-նորհակալութիւնը կը յայտնեն Անիէ-րի Կ. Խաչի Վարչութեան եւ բոլոր ա-նոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ հեռագրով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին մեր սիրեցեալ զաւկին՝ ԱԶՆԻՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 13 Օգոստոսին, խոր սուգի մատնելով մեզ բոլորս:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մու-րատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկ-տեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասեն-եակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկու-շաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցական նոր տարեշրջանի վե-րաբացումին՝ Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) մանկապարտէզի համար կ'ուզուի փորձառու մանկապարտիզպանուհի մը: Փափաքողներէն կը խնդրուի գը-րաւոր դիմել մինչեւ Օգոստոս 25, հե-տեւեալ հասցէին,— Յ. Պետրոսեան, 3 Bld. Neuf, St. Jérome, Marseille:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 26 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 26 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3818

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ.

ՉՕՐԱԿՈՐ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ

Ֆրանսայի ներքին տագնապին հետ զուգընթաց, սահմանէն անդին տեղի կ'ունենան կարգ մը դէպքեր, որոնց ելքը դժուար է գուշակել:

Անշուշտ այդ երեւոյթներն ու դէպքերն են որ ոչ միայն կը զօրացնեն Պ. Տալատիէի բռնած դիրքը, այլեւ ըսել կուտան անոր.

—« Չորս ամսուան փորձառութիւն մը համոզեց զիս թէ ինչ որ կը պահանջեմ՝ անհրաժեշտ էր: Ես կը գտնուիմ կացութեան մը մէջ զոր ոչ մէկ վարչապետ տեսած է 1914էն իվեր... Մենք պէտք է սկսինք աւելի արտադրել անմիջապէս, քանի մը օրէն. մանաւանդ ազգային պաշտպանութեան համար բանող բոլոր ճարտարարուեստի գործութեանց մէջ: Խաղաղութեան պահպանումը կը պահանջէ որ Ֆրանսան զօրաւոր ըլլայ անյապաղ, եւ ոչ թէ վեց ամիսէն կամ մէկ տարիէն »:

Արդ, ի՞նչ տեղի կ'ունենայ արտասահմանի մէջ, ճիշդ այս միջոցին:

1. Չեխական տագնապը արդէն մտած է ամէնէն փափուկ փուլին մէջ: Ամէնքն ալ ակնդէտ կը սպասեն անգլիացի բարեխօսին միջամտութեան, որպէսզի աւելի չծարդանայ կացութիւնը: Լորտ Րընսիմէն կը շարունակէ տեղեկութիւններ հաւաքել բոլոր իրաւասու անձերէն, Հանրապետութեան նախագահէն ու վարչապետէն մինչեւ Գերմանները «Առաջնորդ»ը եւ միւս հոսանքներու ներկայացուցիչները: Կը թուի թէ վճռական ժամերը մօտեցած են, քանի որ միջնորդը անհրաժեշտ գտած է օգնական Լոնտոն ղրկել իր աշխատակիցներէն մէկը, տեղեկութիւններ հաղորդելու եւ հրահանգներ ստանալու համար:

Այս տեսակէտէն, խորապէս ուշագրաւ է Անգլիոյ նախարարական ժողովը, որ գրաւեցաւ օրուան կնճիռներով, — Սպանիական պատերազմ, անգլօ-իտալական համաձայնութիւն, չեխական խնդիր եւն.:

Անգլիական թերթերը պարզելով կացութեան ծանրութիւնը՝ մանաւորապէս Փրակայի մէջ, կը կարծեն թէ ժամանակը եկած է որ կառավարութիւնը ճշդէ իր վերջնական դիրքը: Լաւատեսներու կարծիքով, Մեծն Բրիտանիա պիտի օգնէ Ֆրանսայի, եթէ այս վերջինը կռուի բռնուի, իր չեխական յանձնառութիւնները գործադրելու համար (զինուորական օգնութիւն):

Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ վարչապետը նոր յայտարարութիւն մը պիտի ընէ այս մասին:

2. Նոյնքան եւ աւելի անել վիճակ մը կը ներկայացնէ սպանիական տագնապը: Զօր. Ֆրանքօ մերժեց ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին ծրագիրը, որ ինքնին ջուրը ինկած կը համարուի, թէեւ Լոնտոնի մէջ նոր ճիգեր կը փորձեն, ելք մը գտնելու համար: Մինչ այս մինչ այն, քաղաքացիական պատերազմը կը շարունակուի կատաղօրէն, աջակցութեամբ արտաքին ուժերու, աջ թէ ձախ:

3. Մեծն Բրիտանիա կը շարունակէ նեղացուցիչ հարցումներ ուղղել Հռոմ, անգլեւիտալական համաձայնութեան մասին, որուն գործադրութիւնը չի կրնար սկսիլ առանց կարգ մը յանձնառութեանց լրացման: Արդ, Լոնտոն միշտ կը գանգատի թէ իտալական կառավարութիւնը չէ յարգած իր յանձնառութիւնները՝ սպանիական պատերազմին հանդէպ, իսկ Հռոմ կը շարունակէ խուսափողական պատասխաններ տալ:

4. Օրուան «դեւը», Գերմանիա, գիշերը ցերեկին խառնած է, ի խնդիր նոր նուաճումներու: Մինչ աղէն երկիրը երկուքի բաժնուած է, չարաթը քառասո՞ւն թէ 48 ժամ աշխատելու մասին, անդին նոր հրամանագիր մը պարտաւորիչ կը դարձնէ օրական տասը ժամը -- չաբաթը 60 ժամ:

Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին ոչ միայն աննախընթաց ռազմափորձերը, այլեւ դիւանագիտական երթեւեկներն ու գաղտնի խօսակցութիւնները, նուաճողական եւ զօրահանդէսներով: Մէկ խօսքով տենդագին եւ յարաճուն գործունէութիւն բոլոր ճակատներուն վրայ:

Ճիշդ այս միջոցին, Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ տնտեսական նախարարը լայն պտոյտ մը պիտի կատարէ յառաջիկայ ամսու, Կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ: Նախարարը պիտի հանդիպի Փէշթա, Պելկրատ, Սոֆիա, Պուքրէշ եւ Աթէնք, նոր շահաստաններ ապահովելու, արտածումներն ու ներածումները աւելցնելու առաջադրութեամբ: Ծրագիրը կը ձգտի Գերմանիան դարձնել գլուխը տնտեսական վիթխարի խմբակցութեան մը, Հիւսիսէն մինչեւ Սեւ ծով:

Տակաւին չխօսինք ոչ Պալքաններու կացութեան, ոչ ալ Ծայր. Արեւելքի մասին, որոնք պայթուցիկ հնոցներ են սկիզբէն ի վեր:

Այսպէս խաղաղ զօրաշարժ մըն է որ կը կատարուի ամէն կողմ, բառին ամենալայն առումով, — ռազմական, քաղաքական, տնտեսական թէ ընկերային: Տենդագին աշխատանք, յանուն վերակազմութեան եւ ազգային պաշտպանութեան:

Ուրեմն, բացատրութեան չեն կարօտիր Ֆրանսայի վարիչներուն մտահոգութիւնները, օր առաջ բազմապատկելու համար ե՛ւ ճարտարագործական արտադրութիւնները, ե՛ւ ռազմական պատրաստութիւնները:

Տալատիէն է նորէն որ կ'ազդարարէ.— «Եթէ չուզեն լսել զիս այսօր, երկու ամիսէն ուրիշ կառավարութիւն մը 44 ժամուան աշխատանք պիտի պարտադրէ, առանց յաւելուածական վճարի»:

Կառավարութիւնը բացէ ի բաց կը պահանջէ «աշխատանքի լծուիլ»: Ըսել կ'ուզէ՝ պատրաստուիլ օր առաջ, առանց կորի չմնալու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԵՑԻՆ Պ. ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

Վարչապետը կը կրկնէ իր տեսակէտը յանուն երկրին պաշտպանութեան

Արմատական կուսակցութեան գործադիր կոմիտէն բացառիկ ժողով գումարեց չորեքշաբթի օր, լսելու համար վարչապետին բացատրութիւնները՝ կիմարեց քաղաքական օրուան ճառի մասին: Կը նախագահէր Պ. Տալատիէ ինք, իբրեւ կուսակցութեան նախագահը:

Անմիջապէս օրակարգին անցնելով, Պ. Տալատիէ յիշեց ժողովի մէկ խօսքը.—«Միակ երկիր մը չի կրնար մարդկօրէն սահմանել աշխատավարձքի եւ աշխատանքի ճիշդ չափը, ուրիշ պետութիւններէ զուրս»: Բացատրեց թէ իր ճառը կը բխէր արտաքին կացութեան հոգերէն, թէ ազգային պաշտպանութիւնը մեծ ճիգ մը կը պահանջէ եւ թէ ազգին դէմ ոճիր մը գործած պիտի ըլլայի, եթէ չկատարուէր այդ ճիգը:«Կը կրկնեմ այսհամոզումս, ամուր փարած եմ անոր եւ փարած պիտի մնամ»: Պնդեց թէ Ֆրանսա երկու անգամ աւելի ժամանակ կը վատնէ, ինչպէս յիշեցուցած էր Պ. Քամիլէնքի, Թորփիլանաւ մը շինելու համար, քան Իտալիան: Եւ շարունակեց.

— « Եւրոպան երկրային դրախտ մը չէ: Եթէ Ֆրանսա կ'ուզէ իր ձայնը լսելի դարձնել աշխարհի մէջ, եթէ չուզեր համակերպումի քաղաքականութեան, պէտք է թիւն մը վարել, որ այն չէ ինչ որ կը պահանջեն համայնավարները, պէտք է կատարէ պահանջուած ճիգը: Ինծի կ'ըսեն թէ այս կամ այն ճարտարագործութեան մէջ յաւելուածական ժամեր հաստատելէ առաջ, հարկ է վերակազմել գործադրութեան եւ աշխատանքի մեթոտները: Բայց ես չեմ կրնար առոր սպասել, զանակը ոսկորին հասած է: Շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքի օրէնքը եղծ աւնելու խնդիր չկայ: Ամբողջ խնդիրը սա է,— յաւելուածական ժամեր հաստատել, որոնց համար պէտք է վճարել համաձայն 40 ժամուան սկզբունքին, աւելի բարձր բայց ոչ խափանարար սակով մը: Եթէ չուզեն լսել զիս այսօր, երկու ամիսէն ուրիշ կառավարութիւն մը 44 ժամուան աշխատանք պիտի պարտադրէ, առանց յաւելուածական վճարումի: Ինչ կը վերաբերի այն ճարտարագործութեանց որոնք ազգային պաշտպանութեան համար չեն աշխատիր, ես չեմ ունեցած այն անհեթեթ գաղափարը թէ պէտք է 40 ժամ աշխատիլ, երբ այն գործարանները որ միայն 30 -- 32 ժամ աշխատելու հնարաւորութիւն ունին: Իմ ըսածս այն է թէ այն ճարտարագործութիւնները որ պէտք ունին յաւելուածական ժամերու, կարենան անհրաժեշտ շեղումները ստանալ արագօրէն եւ չտեսնուին պարտաւորուած ըլլալ մերժել: Ես շեղումներ ստանալ արագօրէն եւ չտեսնուին պարտաւորութիւններ մերժել: Պելճիոյ եւ Շուէտի մէջ, ուր ընկերվարականները կ'իշխեն, աշխատաւորները՝ 48 ժամ կը բանին, իսկ Ռուսաստանի մէջ, տարին երկու հազար ժամ կ'աշխատին, 150 յաւելուածական ժամ ալ պարտաւորիչ է, առանց յիշելու կտորի վրայ եղած եւ եւ պարգեւատրուած աշխատանքը: Ի՞նչ ըրի ես, քաղաքական գործողութի՞ւն մը կատարեցի: Զրի ամբաստանութիւն: Ես պարզապէս խօսեցայ: Չորս ամսուան փորձառութիւն մը զիս համոզեց թէ ինչ որ կը պահանջեմ, անհրաժեշտ էր: Ես կը գտնուիմ կացութեան մը մէջ զոր ոչ մէկ կառավարութիւն տեսած է 1914էն ի վեր: Մենք խաղաղութիւնը կրնանք ապահովել միայն հաւասարակշռուած, բանաւոր աշխատանքով մը, հանրապետական օրէնքներու սահմանին մէջ: Եթէ կ'ուզէք հրապարակային ժողովներու մէջ արտասանուած խօսքերէ տարբեր միջոցով մը եւ մեկնաբանութիւնը, կը կրկնեմ՝ պէտք է որ Ֆրանսան աշխատանքի լծուի: Շատ յստակ էր իմ ճառս եւ չէի կրնար ուրիշ լեզու գործածել »:

Վարչապետը յետոյ բացատրեց թէ իր դահլիճին կազմութեան սկիզբէն իսկ, յայտարարած էր նախարարական խորհուրդին մէջ թէ անհրաժեշտ է աւելցնել աշխատանքի ժամերը՝ ազգային պաշտպանութեան հետ կապուած գործարաններու մէջ, եւ թէ հրամանագիր մը պատրաստուած էր, որ կը տրամադրէր տարեկան 2000 ժամ, երկու հարիւր ժամ ալ յաւելուածական՝ մասնաւոր սակացոյցով: Բայց այդ միջոցին Ֆրանսական պատուիրակութիւնը Ժընեւ կ'երթար, մասնակցելու համար Աշխատանքի գրասենեակի նստաշրջանին: Մեր պատուիրակները պիտի ջանային համոզել որ միւս երկիրներն ալ ընդունին 40 ժամուան սկզբունքը: Եթէ հրամանագիրը հրատարակուած ըլլար անոնց մեկնումէն առաջ, կրնար տկարացնել իրենց դիրքը: Անոր համար էր որ հրատարակութիւնը ուշացաւ: Այդ հրամանագրին սկզբունքը որ եւ է ընդդիմութեան չէր հանդիպած նախարարական խորհուրդին մէջ:

Վստահութեան եւ բողոքի ցոյցեր

Այս բացատրութիւններէն վերջը, ժողովը բանաձեւ մը քուէարկեց, միաձայնութեամբ (միայն մէկ հոգի ձեռնպահ մնաց): Բանաձեւը կատարեալ հաւանութիւն յայտնելով վարչապետին տեսակէտներուն, իր կարգին կը յայտարարէ թէ «աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է պահանջուած ճիգը, իբրեւ հետեւանք միջազգային իրականութեանց որոնք ահարկու անհամեմատութիւն մը կը ներկայացնեն Ֆրանսական արտադրութեան եւ զինուորական, տնտեսական ու բարոյական պատրաստութեանց նուիրուած կարգ մը երկիրներու արտադրութեան միջեւ: Քառասուն ժամուան օրէնքին պաշտպանեցումը ազգային կեանքի անհրաժեշտութեանց՝ չի կրնար ընկերային յետաշրջում նկատուիլ, ոչ ալ քաղաքական փոփոխութիւն մը, քանի որ ոչ Աշխատանքի միջազգային Գրասենեակէն, ոչ ալ ծայրայեղ ձախակողմեան պետութեանց մէջ ընդունուած կամ գործադրուած չէ »:

Պ. Տալատիէ այսօր, ուրբաթ՝, լուսաբանութիւններ պիտի հաղորդէ նաեւ արմատական երեսփոխաններու եւ ծերակուտականներու ժողովին առջեւ, ձախակողմեան կուսակցութեանց պատուիրակութեան ժողովէն առաջ:

*** Ընկերվարական Միութիւնը (անկախ), որ 29 երեսփոխան ունի, իր կարգին ժողով գումարելով հաւանութիւն յայտնեց Պ. Պ. Ֆրոսարի եւ Ռամատիէի հրաժարման, բայց համաձայնեցաւ նաեւ որ իր միւս երկու անդամները, Անատոլ տը Մոնզի եւ Շարլ Փոմառէ մաս կազմեն դահլիճին: Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւը անուղղակի մեղադրանք մը կը պարունակէ Պ. Տալատիէի դէմ:

*** Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ Նիւ Եորք կը գտնուի, հեռագրով մը հաւանութիւն յայտնեց կառավարութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

բռնած դիրքին: Այս առթիւ բաւական համարելով կատարուած շեղումները, անկարելի կը գտնէ ընդհանրացնել փոփոխութիւնը, քանի որ գործադրութիւնը կ'աճի շարունակ:

*** Զանազան կողմերէ շնորհաւորական հեռագիրներ եւ նամակներ կ'ուղղուին Պ. Տալատիէի, որպէսզի ամուր մնայ: — Իսկ ծայրայեղ տարրերը կը շարունակեն յուզել հանրային կարծիքը, հրապարակային ժողովներով եւ լրագրական պայքարներով: Այսօր, ուրբաթ, նիստ ունին բոլոր ձախակողմեան հոսանքները, կուսակցական թէ խորհրդարանական: Վճռական արդիւնքներ կը սպասուին այս ժողովներէն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԻՐԱՆԻ ԳՕՏԻ ՄԸ

« Յուսաբեր »ի մէկ առաջնորդողը հրատարակեր էինք անցեալ օր: «Յառաջ»ի կիրակի օրուան խմբագրականն ալ կը շօշափէր նոյն նիւթը,— հաւաքում հայ մշակոյթի «հոգեւոր տարագիրներուն »:

Անշուշտ, ուրիշներ եւս պիտի արտայայտուին այս նիւթին շուրջ:

Սկզբունքի մասին տարակարծութիւն չկայ: Հայկական մակոյթ,— եղ կը դադրին, պէ՛տք է որ դադրին կուսակցական ու հատուածային բոլո՛ր վէճերը:

Ահա մարզ մը, ուրեմն, ուր մենք կրնանք քով քովի գալ: Այս «մենք»ը կ'առնեմ իր ամբողջական իմաստով: Խոստովանինք, որ նաեւ այս բառը կորսնցուցած է, մեր մէջ, իր լայն ու իրական իմաստը: Ու հազած՝ գունաւոր պատմուճան:

Դաշնակցականներս «մենք» ենք: Ու մեզմէ դուրս գտնուածները՝ «դուք» կամ «անոնք»: Ռամկավարները«մենք» են: Եւ, իրենց համար՝ Դաշնակցականները, Հնչակեանները եւայլն « դուք » կամ «անոնք »: Նոյնը՝ այս վերջիններուն համար:

Արդ, կ'ըսէի, մենք կրնանք քով քովի գալ մշակոյթի մարզին մէջ, գոնէ հոդ վերստեղծելու համար արտասահմանեան «հայութիւնը», որ թուական է ու անուանական, բայց ո՛չ փաստական: վասնզի, չմոռնա՛նք, նա՛եւ հոգեպէս անջատուած ենք,— փիզիքական ու գաղափարական անջատումին նման: Կամ՝ իբրեւ հետեւանք անոնց:

Մշակոյթը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դարաւոր արգասիքը ժողովուրդի մը հոգեկան արժէքներուն ու ապրումներուն: Զայն փրկելու եւ հաւաքելու գործը կրնայ, ուրեմն, լաւագոյն (ներկայիս՝ թերեւս միակ) առիթը դառնալ՝ հատուածական ու կուսակցական բոլոր մեծ ու պզտիկ *ե*սերը քով քովի բերելու եւ կազմելու համար լայն, իրական, ամբողջական ու համահայկական ՄԵՆՔԸ:

Այս կերպով, մասամբ կը պայծառանայ մթնոլորտը: Կամ՝ գոնէ կը գծուի ճամբայ մը, — հոգ չէ թէ նեղ —. ուրկէ կը ջանանք միաքայլ ընթանալ: Ո՞վ կրնայ ժխտել, թէ միասին քալելու *վարժութիւնն* իսկ կորսնցուցած ենք:

— Կուսակցութիւննե՞րը իրարու քով գան՝ մշակոյթի տարրերը հաւաքելու համար,— պիտի առարկուի:

Ո՛չ: Բայց, այդ աշխատանքին յարմար կուսակցականներ,— իրենց հետ ունենալով նաեւ ուրիշ տարրեր: Այնինչ՝ այն հաստատութիւնները, որոնց մատնանշումը կ'ըլլար «Յառաջ»ի խմբագրականով:

Անկեղծ, այս առթիւ, թէ չարաչար կը սխալինք անոնք, որ այդ մեր ձեռնումը անկարելի կը նկատեն: Ֆրանսայի մէջ, վերջին շրջագայութիւններս բուն ընթացքին, ես անգամ մը եւս համոզուեցայ թէ հասարակութեան լայն խաւերու մօտ ոչ միայն հասունցած, այլեւ հզօր ցանկութիւն մը դարձած է համահայկական ճակատի ըստեղծումը:

Կեանքը իր օրէնքներն ու պահանջները ունի: Քանի տարուան պայքարը մինչեւ երէկ ստիպողականութիւն մըն էր: Առանց անոր՝ արտասահմանի մէկ միլիոն հայութիւնը... կարմրած պիտի ըլլար: Այսօր, փրկուած է ան՝ այդ պայքարին շնորհիւ: Խոր յուսախաբութիւնը, որ ծնաւ Հայաստանի վերջին անցուդարձերէն, փաստօրէն քանդած է այն պատնէշը, զոր մեր հակառակորդները փորձեցին կանգնել մեր ու զանգուածին միջեւ: Ճամբան հարթուած է, ուրեմն: Ու մենք անմիջապէս կերպով դրած ենք մեր առաջադրութիւնը,— *Միացեալ ճակատ*:

Պայքարը միջոց է, եւ ոչ թէ նպատակ: Իսկ այս վերջինին այսօրուան հրամայականն է միացնել բոլոր ուժերը: Երբ տակաւին դժուար է «կանանչ սեղան»ին շուրջ բոլորուիլ, փորձենք քով քովի գալ մշակոյթի խորանին առջեւ:

Եւ առիթը նախաքայլ մը թող ըլլայ իրարու հետ ըլլալու *վարժութիւն* մը, որ «սառը կոտրէ»: Այսպէս մէկ քարով երկու թռչուն զարկած կ'ըլլանք:

Տիրանի գօտի՛ մը: Ա՛յս ալ առաջարկ մըն է: Եւ՝ ... օրը օրին:

ՍՕՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

ՉՈՐՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ 13 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Օդանաւեր եւ հրասայլեր Արարատի լանջերուն վրայ

ԽՄԲ. — «Փարի - Միտի» կը գրէ հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԿՌՈՒԻ ԲՌՆՈՒԱԾ ԵՆ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ 13 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ.— ՀՐԱՍԱՅԼԵՐ ԵՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԿԸ ՊԱՇԱՐԵՆ ՎՐԱՆԱԲՆԱԿՆԵՐԸ ԱՐԱՐԱՏԻ ԼԱՆՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒՆ.:

— Քիւրտերը ապստամբած են...

Այս լրոյթը հրճեցաւ յուլիսի առտու մը, Տիարպէքիրի շուկային մէջ: Կռիւ ծագած էր արեւելքի կողմը, Եփրատի եւ Տիգրիսի ակերուն միջեւ, եւ աւելի դէպի հիւսիս, Արարատի լանջերուն վրայ, Թուրքեւիրանեան սահմանագլուխին մօտ:

Գիւղացիները, սարսափէն համրացած, դէպի քաղաքները կը խուժէին, քշելով իրենց հօտերը: Յետոյ տեսնուեցաւ որ դէպի արեւելք կ'երթան Թրքական բանակին հրասայլերը:

Չորրորդ անգամ ըլլալով կ'ապստամբէին Քիւրտերը:

Բայց Քիւրտիստանի վրանաբնակները երբ եւ իցէ ըմբոստութիւնը դադրեցուցա՞ծ են անոնց դէմ որ կը յաւակնին օրէնքներ պարտադրել իրենց, այդ օրէնքները գան Էնկիւրիէն, Թէհրանէն թէ Պաղտատէն:

Քիւրտերը ժողովուրդ մըն են, ցեղ մը, ինչ որ տեսակ մը փառապանծ հանդամանք կուտայ իրենց դիմադրութեան: Անոնք խեղճ կ'ապրին լեռնային քառանկիւնի մը մէջ, երեք սահմանագլուխներու վրայ:

1925, ԱՌԱՋԻՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Քիւրտերը առաջին անգամ զէնք վերցուցին 1925ին, Թուրքերուն դէմ: Էնկիւրի երկու զօրաբաժին ղրկեց, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու

ՔԷՄԱԼ-ԻՍՄԷԹ ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Գ.

Ի՞նչ անցաւ դարձաւ որ դեռ երէկ բուն իսկ Մեծաւորին հրամանովը կազմուած օրինական կուսակցութիւնը յանկարծ դարձաւ ապօրինի, եւ անոր յարողներն ալ հալածուեցան, իբրեւ հայրենադաւ, առնուազն՝ կասկածելի։

Քէմալ-Իսմէթ մենամարտին ամէնէն վճռական փուլն էր որ պարզուեցաւ հրապարակաւ եւ այնքան դայթակղալից պայմաններու տակ։

Քէմալ փորձեց ընդդիմադիր կուսակցութեան մը ուժով տապալել իր մրցակիցը եւ անոր համար Նժարին մէջ դրաւ իր ամբողջ հեղինակութիւնը։ Ինչպէս նաեւ մէկ հատիկ քոյրը։

Իսմէթ ձայն չհանեց սկիզբները, բայց երբ տեսաւ աճաւոր հանդամանքը, սարսաց եւ իր կարգին Նժարին մէջ դրաւ իր ամբողջ ազդեցութիւնը։ Այսպէս, Իզմիրի դէպքէն անմիջապէս յետոյ, ներկայացաւ նախագահին եւ բացէ ի բաց պահանջեց ընդդիմադիր կուսակցութեան լուծումը։

Շեշտեմ, դարձեալ, որ եղածը հէքեաթ չէ, այլ կատարեալ իրականութիւն։

Օրինակ, ճիշդ այդ ճգնաժամային օրերուն, Ճիւմհուրիյէթի երեսփոխան խմբագրապետը՝ Եօնուս Նատի, իր թերթին առաջին էջին վրայ եւ մասնաւոր շրջանակի մէջ հրատարակեց բաց-նամակ մը, ուղղուած Մ. Քէմալի։ Այդ նամակով, առա՛նց բառերը ծամծմելու, երեսփոխանը կ՚ըսէր ի միջի այլոց.

— «ՇՈՒՏՈՎ ՃՇԴԵՑԷՔ ՁԵՐ ԴԻՐՔԸ, ՄԵԶԻ ՀԵ՞Տ, ԹԷ ՄԵԶԻ ԴԷՄ»...

Եւ ահագին նախագահը ստիպուեցաւ նոյն թերթին մէջ պատասխանել այս լրբենի նամակին եւ յայտնել թէ հայք կուսակցութիւնը իր միս արիւնէն ծնունդ առած է, եւ ինք անոր բնական ջիղն էր, է եւ պիտի մնայ յաւիտեան...

Այլ խօսքով առաջատարները կ՚իջեցնէր այնքան անփառունակ կերպով, այնքան դայթակղալից պարտութեամբ։ Այն ալ ամէնուն աչքին առջեւ...

Միւս կողմէ, Խորհրդարանը փոթորկալից նիստ մը կը գումարէր եւ Իսմէթի կողմնակիցներու բերնէն կրակ կը ժայթքէր։ Մասնաւորաբար Աֆիոնի երեսփոխան Ալին, որ ծանօթ է Քէլ Ալի անունով եւ իբրեւ վկայեալ արիւնկզակ մը, բուն ճառ մը խօսելով պոռաց.

— «ԱՐԻՒՆ ՊԻՏԻ ՀՈՍԻ (գան ագաճաք), եթէ չկորսուին (տէֆ) սա մարդուկները (հէրիֆ)։

Կորսուելիք «հէրիֆ»ները՝ ընդդիմադիր կուսակցութեան անդամներն էին, իսկ արիւնահեղութեան սպառնալիքը ուղղակի Մեծաւորին կ՚երթար։

Եւ պարապ սպառնալիք չէր։ Քէլ Ալին որ Իզմիրի շրջանին մէջ Հելլէններուն դէմ առաջին գնդակ արձակող տղա՛ն է, հարիւրաւոր անձեր կախել տուաւ, իբրեւ նախագահը անկախութեան ատեանի մը։

Միւս կողմէ, անձամբ ալ ձեռքը թաթխած է մարդկային արիւնի մէջ, բուն իսկ Խորհրդարանին մէջ ատրճանակով գետին փռելով երեսփոխան մը՝ Զօր. Խալիլը, եթէ չեմ սխալիր անունին մէջ։

Ամէնէն ուշագրաւը այն է որ երեսփոխանի եւ զօրավարի կրկնակ հանդամանքներն անգամ բաւական չեղան հետապնդում կատարել տալու իրեն դէմ։ Անմիջապէս փակեցին խնդիրը։ Ո՞վ կրնայ դէմ երթալ Քէլ Ալիին, որ նոր Թուրքիոյ ամէնէն ուժեղ ու անխոցելի դէմքը կը նկատուի իրաւամբ։ Բոլորը, բոլորը կը սոսկան անկէ։ Այնքա՜ն պարհուրելի է, եւ միաժամանակ մաքուր, անշահախնդիր։

×

Խօսուն չէ՞ պատկերը։

Լրագրութեան ամէնէն խածան բերանը՝ Եօնուս Նատի, հրապարակաւ կը սպառնայ նախագահին, հրաւիրելով զայն որ ՃՇԴԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ։

Երբ այսքան անպատկառօրէն կ՚արտայայտուին հրապարակաւ, ալ կրնաք երեւակայել թէ ինչեր ըսած են մասնաւոր հաւաքոյթներու ատեն, ուղղակի Մ. Քէմալի երեսին։

Ճշդեմ որ թէ՛ Եօնուս Նատիին եւ թէ Քէլ Ալիին պատկանող խօսքերը զրոյցներ չեն, այլ տպուած են Թուրք թերթերու մէջ։ Դժբախտաբար ձեռքիս տակ չունիմ այդ թիւերու հաւաքածոները, թիւ եւ թուական յիշելու համար։ Միայն ըսեմ տարին՝ 1930։

×

Իսմէթ փաշա անգամ մըն ալ յաղթանակեց, ինչպէս յաղթած էր 1925ին, ինքզինքը պարտադրելով իբրեւ վարչապետ։

Լուծեց Յառաջդիմասէր կուսակցութիւնը, շնորհազուրկ ըրաւ անոր վարիչները՝ սկսեալ Ֆէթհի պէյէն մինչեւ Նուրին եւ Ահմէտ Աղայեւը, որոնք կորսնցուցին իրենց երեսփոխանական աթոռները։ Կառավարական պաշտօններէն հեռացուց բոլոր անոնք որ ոեւէ կապ ունեցած էին այդ կուսակցութեան հետ։

Միւս կողմէ, մասնաւոր օրէնք մը պատրաստելով փակեց Եարըն թերթը եւ անոր տէրն ալ (Արիֆ Օրուճ) ստիպեց արտասահման փախչիլ։

Միահեծանութիւնը կատարեալ էր եւ յաւիտենական կ՚երեւար։

×

Հաւատարիմներն ալ վարձատրեց, ի հարկէ։ Եօնուս Նատին ոչ միայն կիսապաշտօնական օրկանի դիրքին բարձրացուց իր թերթը, այլ եւ միլիոններ գրպանեց, մատը դնելով ճարտարարուեստական գրեթէ ամէն գործի մէջ, սկսեալ Պոմօնթիի գարեջուրի ընկերութենէն մինչեւ կրաղիւսի (չիմէնթօ) գործարանը։

Գալով Քէլ Ալիին, արդէն մուրատին հասաւ, դառնալով... Հանրօգուտ շինութեանց նախարար, երբ բնաւ գլուխ չունի այդ տեսակ նուրբ ու գիտական բաներու համար։

×

Ի՞նչ ըրաւ նախագահը։

Շատ խելացի ու համբերատար, չտեսնելու եկաւ։ Պարզ խօսքով՝ մարսեց եղածը, սպասելով որ օր մըն ալ իրեն կուգայ կարգը։ Մեծ է զօրութիւնը Ալլահին կամ Թանըըին, որուն կը հաւատայ սրտին խորէն, որքան ալ լայիք ցուցնէ ինքզինքը։

Աւելին դեռ։ Այնպէս մը շարժեցաւ, որ կարծես ոչինչ պատահած ըլլար։ Նորէն առաջուան ժպիտներու փոխանակումը Իսմէթի հետ, նորէն շնորհները (իլթիֆաթ) Եօնուս Նատիին, ինչպէս նաեւ Քէլ Ալիին։

Եւ ամէն ինչ կատարեալ դարձնելու համար, կրկին թաղուեցաւ իր «գիշեր»ներուն մէջ, այն տպաւորութիւնը տալով թէ ձեռք քաշած է ամէն բանէ։ Մանաւանդ որ ոտքով-ձեռքով մխրճուեցաւ լեզուական-պատմական պրպտումներու մէջ, համաժողովներ սարքելով եւ անձնական տեսութիւններ պարզելով իբրեւ գիտութեան ամենավերջին խօսքը...

Միակ պետական գործն եղաւ մասամբ դարմանել անիրաւութիւնը, որուն ենթարկել տուաւ ընդդիմադիրները։ Ֆէթհի պէյը նախ «անկախ» երեսփոխան դարձուց, յետոյ ալ՝ Լոնտոնի դեսպան։ Թիկնապահ Նուրին եւ քանի մը ուրիշներ ալ նորէն Խորհրդարան ընդունիլ տուաւ։ Միայն չկրցաւ— կամ չուզեց— բան մը ընել հայակեր Աղայեւին համար, որ ընդմիշտ կորսնցուց երեսփոխանութիւնը, ինչպէս նաեւ համալսարանի դասախօսի բեմը։

Բայց իր երեւութական կղզիացումին մէջ, Մ. Քէմալ կը բանէր չէնք չորհք, Իսմէթին հորը փորելով։

Դժուար ու երկար տեւեց խլրդային աշխատանքը, 1930էն 1937 երկարելով։ Բայց գլուխ ելաւ ի վերջոյ։

1937 չհասած, արձանագրենք նաեւ Մ. Քէմալի ուրիշ մէկ պարտութիւնը, որ աննշմար անցաւ սակայն։

Իր լեզուաբանական պրպտումներուն ընթացքին, Մ. Քէմալ որ այլեւս Աթաթուրք է, փորձեց յեղափոխել նաեւ Թուրք լեզուն եւ 1934ին մասնաւոր նամակներ գրելով Թուրք խմբագրապետներուն, յանձնարարեց որ գործածեն Թուրքերէն նոր բառերը եւ նետեն սա արաբերէն բացատրութիւնները։

Նոյն հրամանը ընել տուաւ նաեւ պետական իշխանութեանց համար եւ բնականաբար գործադրուեցաւ։ Խմբագրապետները իրենց գիտցած լեզուովը գրի կ՚առնէին առաջնորդող յօդուածները, մասնաւոր պաշտօնեաներ ալ նոր դասարանէն հաշուելով զուտ Թուրքերէն բառեր կը դնէին արաբականներուն տեղ...

Քանի մը ամիս չանցած՝ կատարեալ լաբիւրինթոս մը ստեղծուեցաւ այդ անլուր եւ կոշտ բառերու ողողումին վրայ։ Այնպէս որ Իսմէթ փաշա ստիպուեցաւ ներկայանալ Մեծաւորին եւ խոնարհաբար դիտել տալ.

— Փաշա՛ս, պաշտօնատուները չեն հասկնար իրարու գրածները։ Մեքենան չի քալեր։

Եւ Մեծաւորը նորէն տեղի տուաւ, թոյլ տալով որ Իչ պաքանի (Ներքին նախարար) եւ տըշ պաքանի (արտաքին նախարար) նման այլանդակութիւնները վերնան եւ առաջուան բացատրութիւնները վերահաստատուին։

Ճիշդ է, վերահաստատումը տեղի ունեցաւ լռելեայն, բայց պարտութիւնը ինքնին պերճախօս էր, քանի որ ժամանակին թերթերը հրապարակաւ յայտարարեցին թէ Աթաթուրք իրենց յանձնարարած է նոր թուրքերէն բառերը գործածել։ Արդ, երբ ամիսներ յետոյ այդ նոր բառերը կը վերնան հրապարակէն, կը նշանակէ թէ Մեծաւորը նահանջեց, աւելի ճիշդ՝ հարկադրուեցաւ նահանջել։

«ԳԵՐԱԳՈՅՆ» ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Եօթ ամսուան դադարից յետոյ, օգոստոսի 10ին Կրեմլի պալատում բացուեց Խ. Ս. Հ. Մ. Գերագոյն Խորհրդի երկրորդ նստաշրջանը։

Դրամատիրական աշխարհի գաղափարական համայնավարներից մէկը, Ա. Սիլիգի, որ տարիներ առաջ Խ. Միութիւն էր գնացել իր ոյժերը նուիրելու «ընկերվարական կարգուսարք» կառուցանելու գործին, յաջողել է վերջերս կենդանի դուրս ցատկել այնտեղից եւ հրատարակել դառն հիասթափումների մի ժողովածու—«Մեծ Ստի երկրում»։ Այսպէս անուանելով Ստալինի թագաւորութիւնը, Ա. Սիլիգին կարծես երկու բառով տուել է նրա էութեան ճշմարիտ բնորոշումը։

«Հանճարեղ ճարտարապետի» կառուցած անարդ բռնակալութեան հետ Գերագոյն Խորհուրդ կոչեցեալն էլ այդ Մեծ Ստի ստագոյն վիժածներից մէկն է։ Ձեւականօրէն ընտրուած է 18 տարեկանից վեր քաղաքացիների գրեթէ միակամ քուէարկութեամբ, իսկ փաստօրէն բաղկացած է Եժովի նշանակած հլու ծառաներից։ Սահմանադրութեամբ նա պետութեան բարձրագոյն իշխանութիւնն է, իրապէս ամէն ինչ որոշում է «Առաջնորդը», թողնելով Գերագոյն Խորհրդին իրեն ծափահարելու պարտականութիւնը միայն։

Պատգամաւորները կամ «դեպուտատները», ինչպէս հրամայուած է անուանել նրանց Միութեան բոլոր ժողովուրդների լեզուներով, անձեռնմխելի են համաձայն հիմնական օրէնքի եւ չեն կարող ապատադրուել առանց Խորհրդի յատուկ թոյլտուութեան։ Բայց ընտրութիւններից յետոյ շատերը նրանցից — մարաջախտ Եգորով, Կոսիոր, Զուբար եւ ուրիշներ ոչ միայն երկրային, այլեւ երկնային բանտերն ուղարկուեցին առանց որ եւ է չչուկի։

Պետական նախահաշուի հաստատումը ժողովրդավար երկրներում ներկայացուցչական մարմնի ամենակարեւոր պարտականութիւնն է։ Ազգի ընտրեալները շաբաթներ են նուիրում նրա մանրակրկիտ քննութեան եւ յաճախ հիմնական փոփոխութիւնների են ենթարկում կառավարութեան առաջարկած ելք ու մուտքի նախադծերը։ Իսկ Գերագոյն Խորհրդի մեծապատիւ «դեպուտատները» Մոլոտովի եւ ընկերութեան ներկայացրած պետական նախահաշուով միայն վեց ժամ զբաղեցան, այսինքն նրան պատրուակ բռնելով առատօրէն «Փառք քեզ տէր» երգեցին առաջնորդին, «յաջողութիւններ» թմբկահարեցին, գինետուն իսկ անվայել հայհոյանքներ թափեցին փաշիստ-տրոցկիստ-ազգայնականների հասցէին եւ ի վերջոյ ամբողջութեամբ քուէարկեցին 125 միլիառ ռուբլին, առանց մէկ թուանշանի դպչելու։ Նոյն ծիսակատարութեամբ հաստատեցան նաեւ դատական վերակազմութեան եւ Ս. Խ. Հ. Մ. քաղաքացիութեան օրէնքները։ Ստալինեան դպիրները փարիսեցիօրէն անդադրում ներբողում են Գ. Խորհրդի կատարած «հսկայական աշխատանքները», միայն թէ արդէն կատարելապէս յիմարանում են, երբ որ եւ է քուէարկութիւն յիշատակելիս անտեղի մելան են փճացնում կցելով նրան աւելորդ «միաձայն» բառը, կարծես աշխարհում երեւակայելի է գոյութիւնն այնպիսի մի ապուշի, որ խորհրդային այժմեան պայմաններում կարելի համարի եւ ոչ-միաձայն քուէարկութիւն։

Պատմութիւնը բիւրեղացրել է մի հիմնական ճշմարտութիւն, ըստ որի անհատի ու հաւաքականութեան ազատ զարգացումն ապահովող սահմանադրութիւնը, խորհրդարանը, օրէնքն ու իրաւունքը դառնում են անարժէք պատրանքներ այնտեղ, ուր Աստուծոյ օծեալ, երկնքի առաքեալ կամ հանճար կոչուած բռնապետի քմահաճոյքն իշխում է ամէնքի վրայ։ Վարչաձեւերը — դրամատիրական, ընկերվարական թէ համայնավարական, այս ճշմարտութիւնը կիրառելով միայն կը խուսափին փաշական կոչուելուց։ Այդ շատ լաւ գիտակցում են եւ Մեծ Ստի երկրում, ուր, սակայն, Ստալին աւելի զօրութեամբ, քան Լուդովիկոս ԺԴ. կարող է չպրտել մարաջախտների, կոմիսարների, դեպուտատների եւ ուրիշների երեսին, թէ— պետութիւն ասածդ ես եմ։ Բայց «ընկերվարական» պետութեան անօրինակ բռնապետութիւն լինելու արեւափայլ փաստերը չեն արգիլում Կրեմլի բազմահազար ղռնապաններին «Առաջնորդի» կրակի տակ, փորերը գետնին սեղմած, ճչալ ու ճչալ — «ամենազատ երկիրն աշխարհում Խորհրդային Միութիւնն է, միակ իսկական ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը Գերագոյն Խորհուրդն է»։ Չզարմանանք։ Մեծ Ստի երկրում մարդկանց հրէշներ դառնալը սովորական երեւոյթ է, իսկ սուտիկներ փչելը բոլորին հրամայուած պարտականութեան։

Ստալինեան սարսափելի վհուկին իբրեւ յեղափոխութեան ու ճնշուածների ազատագրման դեղանի կոյս ներկայացնող քօղերը քրքրելուց յետոյ, թւում է այլեւս չարժէ զբաղել քօղերից մէկի՝ Գերագոյն Խորհրդի վերջին նստաշրջանով։ Սակայն չենք կարող։ Մի ձայն մղում է մեզ փորձութեան,— մեր հայրենիքի ձայնը։ Գերագոյն Խորհրդում պետական նախահաշուի առթիւ խօսեցան Հայաստանի ներկայացուցիչները՝ գործավարների խորհրդի նախագահ Արամ Փիրուզեան եւ պատգամաւոր Արուշանեան։ Օհ, նրանք Հայաստանի իսկական ձայնը չէր, որ հնչեցրին Կրեմլում, բայց երբ անկարելի է շղթայուած հայրենիքի հարազատ ձայնով հրճուել, ստիպուած ենք դէթ կեղծով սրտնեղիլ, դա եւս համարելով մի մխիթարանք։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՌԱԾՆԵՐ

** Այն անձը որ մարդու չի հաւնիր շատ աւելի դժբախտ է քան այն անձը, որուն մարդ չի հաւնիր։

** Անգործութիւնը այնքան յոգնեցուցիչ է որքան քաղցր է հանգիստը։

** Աշխատութիւնը եւ գիտութիւնը աշխարհի տէրերն են։

** Ազգի մը վրայէն անցնող քանի մը ժամուան թախծութենէն վհատիլ թոյլ մի տաք դուք ինծի։

** Ախորժեցէք խորհուրդ եւ ոչ թէ գովեստ լսելէն։

** Ազատ մարդը այն է որ բարիքը կը բաղձայ ուղղակի եւ կ՚ապրի բանականութեան խորհուրդներու համաձայն միայն։

** Անգործ կեանքը կանխահաս մահ մըն է։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՄՕՏ

Ես հոգւին կը սիրեմ մեր տաղանդաւոր մտաւորականները տեսնել, [illegible] ճամբ, անոնց դէմքերը դիտել, անոնց շարժումներուն նայիլ, անոնց բերնէն խօսքն ու բացատրութիւնները լսել, բաղդատել իրենց գրական արտայայտութիւններուն հետ։ Այդ միայն զգացում մը չէ, այլ [illegible] հրճուանքի մը կատարեալ [illegible] նը, որ մինչ համոզուած եմ թէ [illegible] րական պատկերի մը, տեսական [illegible] ութեան մը քնքուշ, [illegible] խոյանքը կը պարզուի ինծի։

Բնաւ պիտի չմոռնամ որ, [illegible] թեան առաջիններուն, Թիֆլիսի մասին տրուած կարգ մը դրական [illegible] ցատարութիւնները լսելով [illegible] հիացած էի անոր, որ, օր մը, երբ [illegible] սեցի թէ Թիֆլիսեցին մեր գիւղը պիտի գայ, առաւօտ շատ կանուխ [illegible] ելայ դաշտուկ, գիւղէն դուրս [illegible] բաւական հեռացայ, ու հոն, քարուտ ճամբուն վրայ, ի զուր սպասեցի մինչեւ երեկոյ անօթի ու ծարաւ։ Կը խորհէի թէ, երբ Թիֆլիսեցին անցնի [illegible] ւէս, ինքնիրմէս պիտի ճանչնամ [illegible] կարգի երեւոյթին, թեւերը մը պիտի ունենամ, պիտի մենամ, պիտի [illegible] դարձակուի միտքս, պիտի զօրանայ սիրտս, եւ յետոյ, գիւղ դարձիս [illegible] անոնցմէն զարմանքը պիտի [illegible] ու յաղթանակի հպարտութեամբ [illegible] յայտարարեմ իմ դասակիցներուն թէ Ես Թիֆլիսեցին տեսայ ամէնէն առաջ։

Ահարոնեան, մեր գրական վերածնունդի եւ յեղափոխական շարժման անվիճելի մէկ տաղանդը եղաւ։ Եւ [illegible] աւելի, մեծ ու պաշտելի դարձաւ ինծի համար, որովհետեւ, ան, գիս բնաւ չճանչնալով մէկ [illegible] ջինը որ դիմաւորեց իմ ան[illegible] շարժումներս տաքուկ սրտով։ Ան էր դարձեալ, որ նախ նամակով, ապա անձնական երկար տեսակցութեամբ, իր սրտապնդումի խօսքերը կրկնեց ինծի։

Կէսօրէն վերջն էր։ Համբակաչէ վար իջանք, կարճ ճամբայ մը կտրեցինք, փոքրիկ դարձ մը կատարեցինք, ու կեցանք պարտիզաւոր ցած տանը մը առջեւ։

— Ա՛յս է Ահարոնեանին բնակարանը։

Առաջնորդ ընկերս, Ն. Կալոսեան, ուղղակի պատասխանելու տեղ արտաքին դուռը բացաւ [illegible] մարձակութեամբ, եւ ինձ յանձնարարեց որ տեսակցութեան ընթացքին, ջանամ մինչեւ [illegible] երեւիլ։ Մտանք բակը, կարճ սանդուխէ մը վեր ելանք ու անմիջապէս, մեր առջեւ գտանք Ահարոնեանը, թիկնաթոռի մը վրայ նստած։

Ցանկարծական սարսուռ մը համակեց զիս։ Ոտքի վրայ մէկէն անշարժութեան դատապարտուածի մը [illegible] կեցած մնացի, նայեցայ իրեն անթարթ եւ երկար, ինչպէս պիտի նայէի [illegible] մէկ մեծ սրբութեան մը անակնկալ խորտակումը տեսնելով։ Ան ալ փոխադարձաբար կը նայէր [illegible] ուժով։ Կը հասկնամ թէ կը ջանայ բան մը ըսել, բայց չյաջողելուն համար կը կատարէ գլխու թեթեւ ցնցումներ։

Կը լռէ տարիներու անլուր երգիչը։

Տիկին Ահարոնեան գիս ներկայացուց իր ամուսնոյն։ Ես պատմեցի տարիներ առաջ կատարած մեր տեսակ[illegible]

[illegible]»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԸԼԵԱՆ

Ժամանակ մը վերջ բազմութիւնը ցրուեցաւ. ամէն մարդ կ՚երթար իրիկուան ճաշը իր ձեռքով պատրաստելու։ Առեղծուածային անձն ալ ոտքի ելլելով եւ Թուրքին ներկայութեան առանց վախի նշան ցոյց տալու, քովս եկաւ։

Երբ ոտքի կանգնեցաւ, տեսայ որ անիկա հասակաւոր էր եւ նիհարակազմ, բայց սոսկալի զօրաւոր, դատելով իր հագուստի խոշորակազմ ձեւէն։ Եկաւ կեցաւ Ուիլլին եւ իմ դիմաց. իր զօրաւոր դեղին ակռաները կը փայլէին սեւ մօրուքին եւ պեխերուն միջեւ։ Թուրքը ոտքի կանգնելով բրտօրէն դուրս ելաւ, ինքնիրեն մրթմրթալով։ Անկիւնը նստող Գնչուներուն նայեցայ եւ դիտեցի որ ամէնքն ալ կատարելապէս անշարժ՝ քնանալ կը կեղծէին։

— Ինկլիզ սփօրթմէն! գոչեց մեր դիմաց կանգնող մարդը, երկու ձեռքերը վեր բարձրացնելով եւ մեզ դատելով մեր հագուստներէն ու ընդհանուր երեւոյթէն։

Անոր անգլերէն խօսելուն չզարմացանք, որովհետեւ այն բանը որ Անգլիացիները չեն ըրեր հարիւրաւոր լեզուներու այդ երկրին մէջ, Ամերիկեան միսիոնարութիւնները ըրած են, դասաւանդելով հազարաւոր սերունդներու։

— Ո՞րտեղացի էք, հարցուցի։

— Զէյթունցի, պատասխանեց. կարծէք այդ մէկ բառը ինքնիրեն պատիւ մը ըլլար եւ բացատրութիւնը անոր կապուած։ Բայց շատ պատուաւոր մէկու մը երեւոյթը չունէր։ «Չէլէպիները հո՞ս պիտի մնան», հարցուց։ (Չէլէպի կը նշանակէ պարոն)։

— Օդին կը սպասենք, պատասխանեցի ես, առանց կարեւորութիւն տալու որ սեղանները իմ կողմս դարձնէ եւ աւելի հարցասէր ըլլայ։

Խնդաց ան, խիստ բայց լաւ տրամադրութեամբ։

— Երբե՞ն ի վեր ինկլիզ սփօրթմէնները օդին կը սպասեն։ Ահ, բայց իրաւունք ունիք էֆէնտի. հոս ոչ ոք կ՚ըսէ ճշմարտութիւնը երբ դիմացինը վստահելի մէկը չէ։ Եւ մատը աջ աչքին վրայ տարաւ։ Հասարակաց այս սենեակը մտնելէն ի վեր բնաւ գլխ դիտելէ չդադրեցաք։ Միւս սփօրթմէնն ալ այն Զինկարիները դիտեց։ Ի՞նչ իմացաք։

Կեցաւ ձեռքերը խաչաձեւած, քթին տակէն մեզ դիտելով ու առանց դադրելու ժպտելէ, բայց անհանդարտ եւ անբնական դիրքով։

— Իմացայ որ դուք Ճինկան էք, պատասխանեցի։ Ան անմիջապէս խիստ դէմք մը առաւ։

Չեմ գիտեր թէ տեղիա ազդանշա՞ն մըն էր, թէ ուրիշ նշան մըն ալ ըրաւ որ մենք չտեսանք, վեց հարազատ Գնչուները ոտքի կանգնելով սենեակէն դուրս ելան։

— Ճինկաները, ըսաւ ան, ժողովուրդ մըն են, որոնք փողոցներու շուքին մէջ կը պահուըտին, կողոպտելու համար պատուաւոր անցորդները։ Իմ զբաղումս ատ չէ։ Ատոնք ըսելով այնպիսի խիստ նայուածք մը ձգեց Պարսիկին վրայ որ այս վերջինը կարծես յիշելով թէ ընթրիքի ժամն է՝ ոտքի ելաւ։ Պարսիկը կը կողոպտէ ու կը սպաննէ. բայց հաճոյակատար վերաբերմունք ալ կը ցուցնէ։ Ան մեզի պաշտօնական եւ բարեգութ բարի գիշեր մաղթեց պարսիկ բանաստեղծական օրհնութիւններով։ Զէյթունցիին ալ խոնարհութիւն մը ըրաւ, որուն ան պատասխանեց ինչէզէ մը աւելի պակաս առաջ ծռելով իր գլուխը։

— Զիս Զէյթունի աչքը կը կոչեն, բացագանչեց տեսակ մը վայրի հպարտութեամբ, Պարսիկին հեռանալէն անմիջապէս վերջ։

Ուիլ լարեց դպրոցականի ականջի նմանող իր գլուխէն դուրս ցցուած ականջները եւ ըսաւ.

— Լսած եմ Զէյթունի մասին. գիւղ մըն է լերան կատարը, ուր մէկը իր տան դուռէն դրացիին տանիքին վրայ կրնայ ցատկել, ուր կիները քօղ չեն կրեր եւ...

Մարդը կրկին դալուկ ժպիտ մը ունեցաւ, ցոյց տալով իր ակռաները։

— Էֆէնտին իմացականութեամբ օրհնուած է։ Զէյթունի մասին քիչ չատ գաղափար ունի։

Ուիլ եւ ես իրարու ակնարկ փոխանակեցինք։

— Մեր բնակած սենեակը խանին լաւագոյն սենեակն է, մուտքի դրան վրայ, ըսաւ Ուիլ։

— Այսպիսի երկու չէլէպիներ հարկաւ իշխաններու նման պէտք է ապրին, պատասխանեց ան առանց ժպտելու։ Եթէ ան համարձակէր ըսել այդ խօսքը ժպտելով, զինքը զարկած պիտի ըլլայինք եւ Մընթին ողջ եղած պիտի ըլլար այսօր։ Բայց կարծես գիտէր իր տեղը, թէպէտեւ մեզի կը նայէր քթին տակով։

Ուիլ ծխախոտը դուրս հանեց եւ սկսաւ փաթթել Եանքիի (Ամերիկացի) իր անմեղ սրտով հաւատալով որ խակական գլանիկ է։ Ես վառեցի, իր այսպէս կոչուած «գնուած սիկարութ»ը։

— Թրքական Ռէժի, նախնական նեկտարի բուրմունքով, ակնարկեց Զէյթունցին։

— Եարըմ սաաթ, ըսաւ, Քօրքմա։

— Ի՞նչ կը նշանակէ, հարցուց Ուիլ։

— Կէս ժամէն, մի՛ վախնաք, պատասխանեց։

— Ես քեզմէ վախնալէ առաջ, գործ քու բարեկամներուդ պէտք պիտի ունենամ եւ անոնք ալ դանակներու, դիմադարձեց Ուիլ։

Զէյթունցին խոնարհեցաւ, մատը կրկին աչքին վրայ տարաւ, ժպտեցաւ ու ետ դարձաւ. բայց սենեակէն դուրս չելաւ. այլ գնաց դէպի պատին ծայրը որուն դէմ նստած էր առաջ, ու թէեւ մեզ չէր դիտէր, պարզ էր սակայն իր մտադրութիւնը,— մեզ հսկողութեան տակ առնել։

— Այդ կէս ժամը տեսակ մը սպառնալիք է. ենթադրենք պլըֆ է եւ ձգենք որ սպասէ։ Ի՞նչ կ՚ըսես, պանդոկ երթա՞նք ճաշելու, ըսաւ Ուիլ։

Բայց նոր վայր մը ընտրելու մեր ուրախութեան մէջ, այդ օրը չէինք ծրագրած մեր խոհանոցը, փայտի եւ երկաթի խառնուրդ մը— միականի առաջնորդին օժանդակութեամբ։ Եւ մթութեան մէջ Տարսոնի ցեխէն անցնիլը մինչեւ պանդոկ՝ երկար պիտի տեւէր. պէտք է նկատի առնէինք նաեւ Հաջ[illegible] չուները։

(Շար.)

...ջութիւնը կ'իսպառուէր սրահի մը ա-
...մենութեան մէջ:
...ձանձրացա՞ւ զիս: Կարեւոր չէ: Ես չեմ
...ցայեր ինքզինքս ծանօթացնելու, այլ՝
...ցայեր եմ խոնարհելու կենդանի
...ութեան մը՝ որուն ձայնը կ'էս դար
...րանակ սերունդները հրահրելու եւ
...որացնելու հայրենի մեծ մունչիւնը ե-
...գա :

Ուրախ չեմ, բայց կը ջանամ բռնադ-
...րած ժպիտը անպակաս դարձնել:
...ճրամամ դէմքերէն դէպ կ'աղդուի, ը-
...ւ ընկերս :

Մէկ ժամէ աւելի տեւող մեր տե-
...սակցութեան ընթացքին, քիչ խօսե-
...ցայ, շատ նայեցայ, դիտեցի, խորհե-
...ցայ, ու ամէն անգամին կը զգայի թէ
...րար մը կը հոսէր սրտէս ներս եւ
...րջանս մը կը սահէր ոսկորներուս
մէջ, երբ Ահարոնեան ցոյց կուտար
իր մարմնոյն աջ կողմի անդամները
վերէն վար, եւ ապա, ձախ ձեռքով կը
բռնէր իր աջ թեւը, կը շարժէր զայն
ու կցկտուր բառերով կը հասկցնէր թէ
անոնք առայժմ զրկուած են գործելու
իրենց պաշտօնը կատարելէ :

Երգկուած ձայնի բանաստեղծը այ-
սօր լռութեան բանաստեղծն է դար-
ձեր, որ դարձեալ կը կրակէ մեր սր-
տեր պայքարի հոգիները :

«կեանքը անէծք մը չէ միայն»:

ԿԻՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

Հայերու կացութիւնը Սանճաքին մէջ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի կացութեան մասին (14 Օգոստոս). —

Սանճաքի Թրքացման ճիգերը բուռն թափով առաջ կը տարուին: Հակառակ տեղական Թուրք իշխանութեան ցոյց տուած քիչ մը ձեւական խստութեան, Ֆէսի դէմ սկսած պայքարը կը շարունակուի: Դեռ քանի մը օր առաջ, Ճէպէլ Մուսացի խումբ մը Հայեր, Անտիոքի կամուրջին վրայ յարձակում կը կրեն ծայրայեղ եւ չխացած Թուրք երիտասարդներէ, Ֆէս կամ գալփաք կրած ըլլալով: Իսկ Թրքական Թաղերու մէջ, Ֆէս դնողները կ'ենթարկուին աւելի ծանր հալածանքներու: Այս առթիւ ոստիկանութեան մօտ կատարուած դիմումները կը մնան ապարդիւն:

Օրէ օր աւելի կը սաստկանայ Թուրք տարրին ծայրայեղութիւնը: Առաջին օրերու փափկանկատութիւնը չէ մնացած արդէն: Արաբ եւ քրիստոնեայ տարրերու հանդէպ սկսած է խուլ պայքար մը, որ զգալի է մանաւանդ տնտեսական գետնի վրայ:

Սուրիական սահմանին վրայ գտնըւող Թուրքերը բուռն գործունէութեան սկսած են: Այսպէս, վերջերս փչեցին տարին Հարիմցի Արաբներու պատկանող ոչխարի հօտ մը՝ Թուրք բանակին նուիրելու համար: Ասկէ առաջ ալ այդ ձեւով կողոպտած են Սուրիացիներու պատկանող կովեր, ոչխարներ եւայլն:

Սանճաքին մէջ Հալք Էվլերը ամէն բան են: Անոնք կը տնօրինեն, կը ծրագրեն եւ գործադրութիւնը կը յանձնեն տեղական իշխանութեան: Եթէ Ֆրանսական իշխանութեան ներկայացուցիչներուն աչալուրջ հսկողութիւնը քիչ մը թուլնայ, Սանճաքը կը դառնայ կատարեալ Թուրքիա:

Ոմանք գրեցին թէ Հայերը կը մասնակցին ընտրութեանց եւ արդէն իսկ նշանակուած են իրենց Բ. կարգի ընտրողները, թիւով 55: Նշանակումն ալ տեղի ունեցած է եղեր Առաջնորդին եւ ազգ. մարմիններու միջոցաւ:

Միւս կողմէ, արաբական գործակալութիւնը հաղորդեց թէ Հայերն ալ Արաբներու նման որոշած են պոյքոթի ենթարկել ընտրութիւնները, ինչպէս ըրին արձանագրութեանց ատեն:

Հարկ է որոշակի ճշդել այս կարեւոր կէտը, տեղի չտալու համար ո եւ է թիւրիմացութեան: Իրողութիւնը սա է.— այն օրէն սադին որ տեղական վարչութիւնը ամբողջովին անցաւ Թուրքերուն ձեռքը, Հայերը դադրեցան ո եւ է գործունէութիւն ունենալէ ԻԲՐԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔ: Եւ ասիկա ոչ թէ մասնաւոր դիտումով, այլ իրերու բընական բերումով: Արդարեւ, Հայը ինչպէ՞ս կրնայ իբրեւ կազմակերպուած համայնք մասնակցիլ ո եւ է կարեւոր գործողութեան եւ պատասխանատու քայլեր առնել, երբ իր կաբինուր մասը գաղթած է: Միայն Ալեքսանտրէթէն մեկնողներուն թիւը կը հասնի հազարի մը հարիւր բնտանիքի: Եւ գացողները պարզ արհեստաւորներ չէին, այլ դիրքի ու ազդեցութեան տէր անձեր որոնք նախապէս համայնքը կը ներկայացնէին պաշտօնական ամէն առթիւ:

Այս պայմաններուն մէջ, մնացեալ Հայութիւնը բնականաբար չէր կրնար ներկայանալ իբրեւ համախումբ գոյութիւն մը եւ համայնքին անունով գործել:

Միւս կողմէ, ստեղծուած կացութիւնը ընդհանուր ջլատում եւ յուսաբեկում առաջ բերաւ: Առաջ, մարդիկ կը հետաքրքրուէին ընտրական գործերով, այն յոյսով որ յաջողութեան պարագային պիտի կրնան իրենց թիւին համեմատութեամբ օգտուիլ համայնքներուն վերապահուած իրաւունքներէն: Մինչդեռ տեսնուեցաւ որ ընտրութիւն բռնածը այլեւս աւելորդ ձեւակերպութիւն մըն է եւ Անգարան իրաւասութիւն ստացած է ուզածին պէս տնօրինելու ամէն բան:

Ո՞ր Հայն էր որ սիրտ եւ ժամանակ պիտի ունենար խառնուելու այս տեսակ կացութեան մը: Ընդհակառակն բոլորը իրենք զիրենք հիւր կը նկատեն եւ հետեւաբար կը խորհին միայն մեկնելու կարելիութեանց մասին:

Եւ ահա ամէն մարդ քաշուեցաւ իր պատեանին մէջ, խուսափելով ամէն գործունէութենէ, թէր կամ դէմ: Ուրիշ խօսքով, Հայութիւնը որոշապէս անտարբեր է: Ոչ ընտրութեանց կը մասնակցի, ոչ ալ անոնց դէմ ո եւ է հակազդեցութիւն կը փորձէ: Ինչ կ'ուզեն թող ընեն ... :

Իբրեւ հետեւանք այս շատ բնական ու հասկնալի հոգեբանութեան, Բ. կարգի թեկնածուներու նշանակումը ո եւ է արձագանգ չգտաւ ժողովուրդին մէջ: Այսպէս, ոչ ոք ուզեց թեկնածու ներկայանալ Ճէպէլ Մուսայի մէջ եւ մասնաւոր գործակալներ ստիպուեցան տեղէ տեղ մարդ դալ՝ թեկնածու ճարելու համար: Երբ ես մեկնեցայ, 11 հոգի գտած էին, իսկ 3 հոգի չէին կրնար գտնել: Ապահովաբար ճարած ըլլալու են մինչեւ հիմա, որովհետեւ Թրքական իշխանութիւնը պաշտօն եւայլն կը խոստանայ թեկնածուներուն.

Նոյն կացութիւնը ամէն կողմ: Հայ համայնքը բոլորովին անշարժ է եւ միայն անհատ Հայեր են որ թեկնածու կը ներկայանան կամ կը ստիպուին ներկայանալ: Ասոնք ալ ինչպէս ըսի, իրենց անձն է որ կը ներկայացնեն եւ ոչ թէ համայնքը որ չուզեր ո եւ է դեր խաղալ:

Այսպէս է որ բազմաթիւ ծանօթ դէմքեր վճռապէս մերժեցին արձանագրուիլ իբրեւ Բ. կարգի ընտրող, հակառակ իրենց վրայ գործուած ճնշումին: Աւելին դեռ: Կարգ մը անձեր մերժեցին նոյնիսկ իրենց առաջարկուած երեսփոխանութիւնը, դիտել տալով թէ իրենք քաղաքականութեամբ չեն զբաղիր:

Թուրքիա եւ Սուրիա

«Ճիւմհուրիյէթ»ի Պէյրութի թղթակիցը կը գրէ թէ «սուրիական կառավարութիւնը մատնուած է շատ նեղ եւ անորոշ կացութեան մը»:

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ դժուարութիւնը միայն ընդդիմադիրներէն չէ գար, այլ «Հալէպի մէջ ալ մեծ դժգոհութիւն եւ նոյնիսկ ընդդիմութիւն կայ Դամասկոսի դահլիճին դէմ»: «Ասոր համար — կ'ըսէ — վարչապետ Ճէմիլ Մերտէմ պէյ Հալէպ գնաց՝ ընկերակցութեամբ կարգ մը նախարարներու եւ Դամասկոսէն երեւելիներու, ճառեր խօսեցաւ, ցոյցեր ըրին տուաւ եւ գաղտնի խօսակցութիւններ ունեցաւ Հալէպի երեւելիներուն հետ: Այս առթիւ ձերբակալուեցան նաեւ կարգ մը անձեր որոնց մասին կասկած կայ թէ Թուրքերու կողմնակից են:

Հոն խօսած ճառին մէջ, վարչապետը խօսեցաւ նաեւ Հաթայի մասին եւ ըսաւ ի մէջ այլոց.— «Ծանօթ է մեր քաղաքականութիւնը՝ արար. Սանճաքի մասին: Չէինք կրնար ընդունիլ եւ չընդունեցինք համաձայնութիւն մը որուն չենք հաւանիր: Եւ չպիտի ընդունինք ալ: Միայն կողմնակից ենք բարեկամ. յարաբերութիւններ հաստատելու հարեւան Թուրքիոյ հետ»:

Ահա երկերես քաղաքականութիւն մը, որ թէ չընդունիր Հաթայի համաձայնութիւնը եւ թէ կ'ուզէ բարեկամութիւն մշակել Թուրքիոյ հետ: Բայց այս երկերես քաղաքականութիւններուն նաեւ երրորդ երես մը.— Դամասկոսի կառավարութիւնը լայն քարոզութիւն մը կը կատարէ Թուրքիոյ դէմ: Օրինակ, սուրիական մամուլին համաձայն, Քիւրտիստան կոչուած նահանգներ վերէն վար ըմբոստացած են: Թուրք կառավարութիւնը անկարող է զսպելու այս ըմբոստութիւնը: Մէկ հատիկ իսկ Արաբ եւ Հայ չեն մասնակցած Հաթայի արձանագրութեանց (մինչդեռ Պէյրութի թերթերը գրեցին թէ անոնք փառաւորապէս մասնակցած են արձանագրութեանց): Ասկէ զատ, Հաթայի Արաբները կը հարստահարուին եւ նամազ ընելէ իսկ կ'արգիլուին:

Ահա քանի մը տող յայտարարութենէ մը, զոր վերջերս հրատարակեց Ալեքսանտրէթի պաշտպան կոմիտէն, Դամասկոսի կառավարութեան ձեռքին տակ գործող մարմին մը.

— «Էյ իսլամներ, Թուրքերու կատարած քարոզութիւնը սուտ է: Թուրքիա իսլամ պետութիւն մը չէ: Թեւ րեւս ալ իսլամական աշխարհին վրայ յարձակող ուժ մըն է: Մարդոց ոչ հաւատալիքը կը յարգէ, ոչ ալ կրօնքը: Թուրք կառավարութիւնը կը ստիպէ իսլամները որ լքեն իրենց կրօնքը: Նըւիրական Գուրանը Թուրքերէնի թարգմանուած է: «Նամազ»ը եւ «էզան»ը Թուրքերէն են»:

Միայն այս քանի մը նախադասութիւնները կը ցուցնեն թէ՝ Դամասկոսի կառավարութեան հովանիին տակ գործող այս կոմիտէին քարոզութիւնը ո եւ է տարբերութիւն չունի այն քարոզութենէն զոր Տէրվիշ Վահատէթթին եւ Մէվլանզատէ կը կատարէին Իթթիհատ վէ Թէրաքքըի դէմ, Օսմանեան կայսրութեան օրով: Իսկապէս դժուար է հասկնալ թէ Դամասկոսի կառավարութիւնը, որ այս ձեւով քարոզութիւն կատարել կուտայ Թուրքիոյ դէմ, ի՞նչպէս պիտի կարենայ բարեկամութիւն հաստատել Թուրքիոյ հետ:

Բայց գիտնալու ենք որ Դամասկոսի կառավարութիւնը այլեւս կորսնցուցած է այս երկրին տիրելու ուժը: Քաղաքականութիւն մը որ ո՛չ Սուրիոյ ժողովուրդը կը գոհացնէ, ո՛չ ալ Ֆրանսան, եւ Թուրքիոյ դէմ ալ այսպէս երեք երեսով անդադար կը դառնայ, անկարելի է որ երկար ատեն կարենայ ոտքի վրայ կենալ»:

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի Փարիզի Հանդէսէն յետոյ, կազմակերպիչ յանձնաժողովը ընդհ. ժողով գումարելով (դեկտեմբեր 1937), քննեց մասնախումբերուն տեղեկագիրը, եւ լսելով ներկաներուն առաջարկները, հետեւեալ որոշումները տուաւ միաձայնութեամբ.—

Ա.— Կազմակերպիչ յանձնաժողովին եւ խմբագրական մասնախումբին պաշտօնները վերջ կը գտնեն այլեւս:

Բ.— Ելեւմտական մասնախումբը կը շարունակէ իր պաշտօնը, մինչեւ որոշ թուական մը, զանազան քաղաքներու մէջ գոյութիւն ունեցող յոբելինական մարմիններուն հետ իր կապը պահելու եւ գիրքերէն առկախ մնացած հաշիւներ գանձելու համար:

Գ.— Հաշուեյարդարէն վերջ պատրաստ գումարը եւ ամբողջ գիրքերը կը յանձնէ Նախատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմնին, պայմանաւ որ ան խոստանայ լոյս ընծայել Րաֆֆիի մէկ լիակատար կենսագրականը եւ կամ անոր ո եւ է մէկ գիրքը:

Ելեւմտական մասնախումբը քանի մը ամիսներ շարունակեց իր գործը, եւ ընդհ. ժողովին որոշումին համաձայն, Նախատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչականին հետ անհրաժեշտ բանակցութիւնները վարելէն յետոյ, յիշեալ մարմնի յանձնեց.

Ա.— Պատրաստ գումար՝	2651.90 ֆրանք:
Բ.— 145 օրինակ գիրքերու փոխարժէքին գանձումը:	
Գ.— Պահեստը ունեցած գիրքերը թիւով 811 օրինակ:	

Հաղորդելով այս ամէնը հանրութեան, կը յայտնենք որ մեր պարտականութիւնը վերջացած է այլեւս:

Ընդհ. Քարտուղար

ԾԱՆ.— Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրենք արտատպել այս կոչը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ «ԿՈՆԴԱԿ»ՆԵՐ

Անկախ թերթ մը, Քալիֆորնիոյ «Մըշակ»ը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 Օգոստոս).

— «Աչքի առջեւ ունինք երկու կոնդակներ, որոնց ակնդէտ կը սպասէր գաղութահայութիւնը: Անոնցմէ առաջինով նահատակեալ Խորէն Ա. Կաթողիկոսին տեղակալ կը նշանակուի Գէորգ Արք. Չորեքչեան: Երկրորդով Տեղակալը որպէս թէ կը հաղորդէ Կաթողիկոսի մահուան, օծման եւ թաղման պարագաները:

Այս երկու գրութիւնները մեծ խանդավառութիւն պատճառած են այսպէս կոչուած «Հայաստանասէր»ներու նէհար եւ զանցառելի խմբակին:

Խեղդուելու վտանգին ենթարկուածներուն փրկութեան լաստը եղան անոնք: Մենք իրաւունք կ'ունենայինք նոյնքան ուրախանալու, եթէ այդ «կոնդակ»ները իրենց բարձրաղաղակ հակասութիւններով չմատնէին թաղուած կեղծիքը:

Պզտիկ քննութենէ մը անցընենք զանոնք:

Երկու տարի առաջ, 1936 Ապրիլին, Խորէն Ա. Կաթողիկոսը իրեն ՏԵՂԱԿԱԼ կը նշանակէ Չորեքչեան Արք.ը Համաձայն տարրական տրամաբանութեան, կը սպասուէր որ նման կարգադրութիւն մը ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ հաղորդուէր բոլոր եկեղեցիներուն, ինչպէս ըրաւ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ծերունազարդ Տ. Սահակ Կաթողիկոսը, իրեն աթոռակից նշանակելով հանգուցեալ Տ. Բաբգէն Ա. Կաթողիկոսը: Բայց զարմանալի է որ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ առաջ եղած կարգադրութիւն մը գաղտնի կը պահուի ու յանկարծ Կաթողիկոսի եղերական մահէն վերջ երեւան կ'ելլէ անիկա: Մենք վստահ ենք այն մասին թէ հանգուցեալ Հայրապետի լիազօր ներկայացուցիչ Տ. Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեան լուր չունէր մեզի նման:

Այս կարգադրութիւնը հակօրինական է, որովհետեւ համաձայն Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան ներքին կանոնագրին, Կաթողիկոսի վախճանումէն յետոյ տեղակալութիւնը կը ստանձնէ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի երիցագոյն անդամը: Ու մենք գիտենք թէ այդ երիցագոյն անդամն է Տ. Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեան:

Արդ, ի՞նչ պատճառ պիտի ունենար ողբացեալ Հայրապետը ոտքի տակ առնելու իր իսկ կողմէ վաւերացուած կանոնագրութիւնը, արհամարհելով իր կողմէ «սիրելի» բառով որակուած ու վստահելի նկատուած Գարեգին Սրբազանը, անոր պաշտօնը երկու տարի առաջ ԳԱՂՏՆԱՊԷՍ յանձնելով ուրիշի մը, որուն վստահելիութիւնը ծանօթ է ամէնուն: Հայրապետը իր այս ընթացքը արդարացնելու համար «կոնդակ»ին մէջ կը դնէ հետեւեալ բառերը Չորեքչեան Արքեպ.ի մասին.— «ՓՈՐՁԱՌՈՒ, ԽՈՀԵՄ, ՀԵՌԱՏԵՍ, ՇՐՋԱՆԿԱՏ»: Եթէ այսքան յատկութիւններով օժտուած էր այսպէս կոչուած տեղակալը, ինչո՞ւ համար Խորէն Ա. պնդեց եւ ուզեց արտասահման ղրկել Տ. Գարեգին Արքեպ. Յովսէփեանը, երբ անդին Չորեքչեան նոյն պաշտօնին սպասողին հետամուտ էր:

Եկող «կոնդակ»ը ՀԱՐԱԶԱՏԸ չէ, այլ պատճէնը, որուն հարազատութիւնը կը վաւերացնէ ուրիշ չեկիստ մը, Արսէն Ղլտճեան Արքեպ. անունով:

Եթէ իրաւ կար նման «կոնդակ» մը եւ կ'ուզուէր այս մասին ժողովուրդին մէջ վստահութիւն առաջացնել, ինչո՞ւ այդ պատճէնին տակ չստորագրեցին նաեւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի միւս երկու աւելի վստահելի անդամները, այսինքն՝ Բագրատ եւ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսները: Ասոր պատճառը հետեւեալն է: Կամ այն է որ այս երկու եկեղեցականներն ալ արժանացած էին Կաթողիկոսի եղերական բախտին՝ սպաննուելով, եւ կամ այն է որ «կոնդակ»ը կեղծուած է ասոնց անոնց գիտութեան:

Այս խորհրդածութիւններէն յետոյ մեր եզրակացութիւնը հետեւեալն է.—

Չորեքչեանի տեղակալութիւնը հաստատող «կոնդակ»ը կեղծ է: Նման կոնդակ չէր կրնար գրել հանգուցեալ Խորէն Ա. Կաթողիկոս, որովհետեւ ատիկա հակառակ է թէ օրէնքին եւ թէ իր խիղճին: Ղլտճեանի ստորագրութիւնը որպէս վկայ բնագրի հարազատութեան՝ արժէքէ զուրկ է, վասնզի ՉԵԿԻՍՏԻ մը վկայութիւնը մեզի համար արժէք չի ներկայացներ:

Առնենք երկրորդ «կոնդակ»ը, որով կը ներկայացուին Կաթողիկոսի մահուան, օծման եւ թաղման պարագաները: (Յառաջ.— Այստեղ կը պարզէ իր դիտողութիւնները):

Եւ հոս ալ չրջաբերականին տակ ստորագրողները ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՆՁԵՐՆ ԵՆ, Չորեքչեան եւ Ղլտճեան Արքեպիսկոպոսները, Հայաստանեայց Եկեղեցին վաճառքի հանող մատնիչները:

Բայց ո՞ւր են Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի ՄԻՒՍ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ, Մեսրոպ եւ Բագրատ Արքեպիսկոպոսները: Պէտք չէ՞ր որ անոնց ստորագրութիւններն ալ ըլլային այս չրջաբերականին տակ:

Ահա կասկածելի ուրիշ կէտ մը եւս, կէտ մը, որուն պատասխանը արդէն տուած են Դաշնակցական թերթերու թղթակիցները: Այս երկու եկեղեցականները գնդակահարուած են Չեկայէն:

Այս խորհրդածութիւններէն յետոյ մենք աւելցնելիք ուրիշ բան չունինք: Ուրախացողները թող փողով ու թմբուկով լեցնեն մթնոլորտը: Երանի՛ թէ իրենց ուրախութիւնը անկեղծ եւ տեւական ըլլար: Բայց մենք մեր աչքերուն մէջ ժպիտի փոխարէն արցունք ունինք: Արտասուք մը եկեղեցւոյ դժբախտ ճակատագրին եւ մեր ժողովուրդի բարոյական անկումին համար...:»

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ՈՎ

Թիւ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ ԱԺԱՆ:

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ: Աւելորդ է եւ յամառական չէ եղած:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ամէնէն առաջ պէտք էր որ կարէին անցնէին Գարա Սու եւ դէպի Սըվազ կոհակաձեւ երկրամասին միջեւ բարձրացող լեռը: Քաջութեամբ ճամբան բռնեցին աղջիկները, երբ արդէն մութը այնքան յառաջացած էր որ չէին կրնար շատ մեծ հեռաւորութեան մը վրայ բան տեսնել: Իբրեւ անունդ գրեթէ ջուր եւ խոտեղէն միայն ունենալով, ան ալ եթէ գտնէին լերան հովիտներուն մէջ, երեք գիշեր մոլոր ու սխալ թափառումներէ վերջ հասան Գըզըլ Ըրմաքի գետային մարգին մէջ: Նուաղած եւ ուժասպառ, երրորդ օրուան առաւօտուն երբ իրենց առջեւ տեսան գիւղակի մը խեղճուկ, կիսափուլ խրճիթները, որոշեցին իրիկունը այդ գիւղը այցելել եւ ուտելիքի պէս բան մը խնդրել: Ամբողջ օրը անցուցին քարերու եւ չոր խոտի դէզերու միջեւ թաղնուած, սրտադողով ու անձկագին աչք տնկելով այն տուներուն, որոնց մէջ թերեւս պիտի կարենային ուտելիք մը գտնել: Բայց գիւղը բոլորովին մեռած կը թուէր: Ոչ ոք կար մէջտեղ: Ոչ անասուն, ոչ մարդ, ոչ մէկ կենդանի էակ:

«Ասիկա թերեւս հայաբնակ գիւղ մըն է, որուն բնակիչները քշուած են», ըսաւ Սիրանոյշ մէկէն ի մէկ: «Ամբողջ օրը ոչ մէկը տեսայ»:

«Եկուր աւելի մօտը երթանք: «Սարսափելի անօթի եմ», ըսաւ Լուսլվինա Կրապովիչ:

«Բայց պէտք չէ որ մէկը տեսնէ մեզ, եւ ահա ամէն կողմ բաց է հոս: Աւելի լաւ է քիչ մըն ալ սպասենք»:

Բայց անօթութեան չարչարանքին տակ, սկսան աւելի մօտ սողոսկիլ: Վրանին քալելու կարողութիւն չէր մնացած: Երբ մէկ ժամ վերջ արեւը խոնարհեցաւ լերան ետեւ, աւելի կեանք եկաւ երկու փախստականներուն չարժումներուն մէջ: Դժուարութեամբ ոտքի ելան եւ վախնելով դացին դէպի խրճիթները: Դուռները բաց էին: Տնական ողորմելի կարասիներ չորս կողմը ցրուած եւ կտոր կտոր եղած: Գիւղը երեսի վրայ ձգուած էր: Բայց Սիրանոյշին եւ Լուսլվինա Կրապովիչին համար փրկութիւնը այս էր: Եւզին գտան կտոր մը հաց, անդին քիչ մը ալիւր, քիչ մը լուբիա, նոյնիսկ չոր միս: Անյագաբար ինկան անոնց վրայ, թէեւ ամէն ինչ չորցած ըլլալով պարտաւորուած էին կամաց կամաց ուտել: Երբ քաղցին առաջին խստութիւնը հանդարտեցաւ, յոգնած ինկան խրճիթներէն մէկուն մէջ եւ անմիջապէս քնացան:

Յաջորդ օրը որոշեցին ամբողջ գիւղը որոնել գտնել սնունդի մնացորդները եւ քանի մը օր ալ մնալ հոն, քիչ մը կազդուրուելու համար: Բաւական պաշար գտան, զոր կամ տեղահանուածները մոռցած էին, կամ թալանողները անկարեւոր համարած էին եւ անոնց ձեռք դպցուցած չէին:

Երրորդ երեկոյեան դէմ նորէն ճամբայ ելան ծրարներով բեռնաւորուած, որոնք սադին անդին նետուած ցնցոտիներէ եւ կտորուանքներէ կը բաղկանային: Քիչ մը կազդուրուած, խիզախութիւնը ցուպ մը ի ձեռին յառաջացան ամայի ձորերէն որոնք միշտ դէպի արեւմուտք կը խոնարհէին: Ցերեկները ոեւէ խորունկ տեղեր թաղնուած, գիշերները կը թափառէին, ձորերուն հետեւելով, դէպի լերան եզերքը, գզուշանալով ոեւէ բնակուած վայրերէ: Այսպէս Ցունիս ամսուան վերջերը, գրեթէ երեք շաբաթ թափառելէ վերջ հասան Սըվազի մօտերը, Հայերու մէկ գլխաւոր կեդրոնը, ուր կը գտնուէր Հայ օրիորդներու բարձրագոյն վարժարանը, ուր Սիրանոյշ յաճախած էր պզտիկութեանը:

Սըվազ քաղաքը Գըզըլ Ըրմաքէն քիչ մը հեռու կը գտնուի, եւ կ'երկարի հայկական սարահարթին յառաջակողմի լեռներուն եւ բլուրներուն միջեւ, լայն հարթ ծործորի մը մէջ դէպի արեւմուտք կարկառուն մեծ աղեղ մը ձեւացնելով, մինչեւ որ երթայ թափի Սեւ ծով՝ Պոնտական երկրամասին լեռնաշղթան կարելով: Այս գետը հինէն Հալիս կոչուած, կանուխէն կարեւոր դեր մը կատարած է Արեւմտեան եւ Արեւելեան Անատոլուի միջեւ իբրեւ սահման կարող:

Բուն Սըվազ քաղաքը, նահանգին վալիին կեդրոնը ըլլալով հանդերձ, ամէն հաղորդակցութենէ զրկուած մեկուսացուած է եւ այս պատճառաւ այնքան մեծ բարգաւաճում չունի: Միայն իբրեւ կեդրոն նահանգին, իբրեւ պաշտօնատարներու քաղաք, կարեւորութիւն ունի, ինչպէս նաեւ իբրեւ ամէնէն մեծ վայրը հին ներքնաշխարհի ճամբուն վրայ, որ Սեւ ծովեան Սամսոնէն կը տանի դէպի Միջագետք, Տիարպէքիրի վրայով, եւ նախկին ժամանակներուն մէջ գրեթէ միմիայն Սըվազ միջնորդ եղած է թըղթատարական սպասարկութեան Կ. Պոլսոյ եւ Պաղտատի միջեւ:

Երբ Սըվազի Թուրք բնակիչները շատ բազմաթիւ չէին, հայ տարրը զօրաւոր թիւին ներկայացուցիչն էր եւ ամէնէն յաղթելիկ տնտեսական մասը կը կազմէր: Ան կը վարէր գլխաւորաբար վաճառականութիւնը տեղական արտադրութիւններուն, ինչպէս բուրդ, կաշի, խէժ կը դնէր հացարոյս մեծ քանակութեամբ եւ յետոյ կը ծախէր խնդրանքի համաձայն, կը ներածէր արտասահմանէն մանած եւ ուրիշ աորրկաներ եւ կը մասնակցէր փայտի ծաղկեալ վաճառականութեան, որ բացառիկ դիրք մը տուած էր Սըվազի:

Այս հայ վաճառականներուն եւ գործի մարդոց մէջ ծանօթներ եւ բարեկամներ ունէր Սիրանոյշ, եւ Գրիգորեան անունով մէկու մը տան մէջ իջած էր ասկից առաջ, Մուշէն Գարահիսար ճամբորդութեան միջոցին: Հիմա քաղաքին առջեւ խեղճուկրակ վիճակի մէջ կը կենար Լուսլվինա Կրապովիչի հետ միս մինակ, պատառոտուն ըզգեստներով, հնձուած արտերուն միջեւ խորափիտ վայր մը: Իրիկուան կը սպասէին Սըվազ մտնելու համար: Իրենցմէ ոչ շատ հեռու, եղնաձիգ արօրներ ցորեն կը կամնէին եւ ապակիի պէս կարծր ցօղուններէ սաման(յարդ) կը պատրաստէին: Մարդ մը կ'երթար փայտէ դժուար դարձող նեցուկի մը ետեւէն, որուն վրայ տղայ մը նստած կենդանիները կը քշէր: Հաւասար չարժումներով լայն երկմատնիով մը յարդը վեր կը նետէր, զտուելու համար փչող յաւիտենական հովէն, որ կը փչէր ներքին Անատոլուի բարձրաւանդակներուն վերեւ: Հազար անգամ տեսնուած պատկեր մը, միակերպ, անմխիթար, որ կարծես խորհրդանըշանն է յետադիմութեան, այսինքն՝ ամէն յառաջդիմական գաղափարի բացակայութեան:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

համար : Տասնըհինգ օր վերջը, կ'իմացուէր թէ կանոնաւոր բանակը խուճապ[illegible] հար փախուստի մատնուած է : Քիւրտերը կը յառաջանային, դիմադրող [illegible] նենալով իրենց ճամբուն վրայ :

Թերադնահատած ըլլալով ապստամբութեան կարեւորութիւնը, Ֆէթ[illegible] պէյ, քեմալական կառավարութեան վարչապետը, իր տեղը տուաւ Իսմէթ [illegible] շայի :

Բայց մինչ Ենկիւրի փախուստի ճամբաներ կը բռնէր, կը վարանէր, ապ[illegible] տամբութիւնը կը ծաւալէր, նոյնիսկ սպառնալով երիտասարդ Հանրապետու[illegible] թեան գոյութեանը : Զօրաբաժին առ զօրաբաժին, Թրքական կառավարութի[illegible] Քիւրտերուն դէմ թափեց իր բոլոր ուժը :

Ճակատամարտը տեւեց ամիսներ : Իրական պատերազմ մըն էր որ կը [illegible] ուէր, պատերազմ մը որ 25 միլիոն ոսկի արժեց Թրքական կառավարութեա[illegible]

Վերջապէս, շարժման վարիչը, Սէյիտ Րիզա (շէյխ Սայիտ) ինկաւ Թու[illegible] քերուն ձեռքը : Շէյխը առանց այլեւ այլի կախուեցաւ Տիարպէքիրի հրապար[illegible] կին վրայ, ուրիշ ցեղապետներ աքսորուեցան Իզմիր, Թուրքիոյ միւս ծայ[illegible] ամբողջ գիւղեր կրակի տրուեցան :

Քիւրտերը լեռները փախան : Ենկիւրի կը կարծէր թէ ապստամբութիւնը [illegible] փանած է : Այդպէս չեղաւ : Կրակը կը մխար : Քիւրտերը առիթին կը սպասէ[illegible] նորէն շարժելու համար :

1928.— ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ

Ֆէթհի պէյ իր պաշտօնէն հրաժարելով ղրկուեցաւ Լոնտոն, իբրեւ դ[illegible] պան : Շատ չանցած ետ կանչուեցաւ եւ այս երկու յաջորդական անարգան[illegible] ները զինքը կատաղի հակառակորդ մը դարձուցին քեմալական իշխանութեա[illegible] Ան հիմնեց կուսակցութիւն մը, Թէրաքքըփէրվէր» (Յառաջդիմասէր), [illegible] ջին ընդդիմադիր կուսակցութիւնը Թուրքիոյ մէջ : Անոր գոյութեան առա[illegible] պահուն, շարժումը չփոթութեան մատնեց Ենկիւրին :

Այդ պահէն էր որ օգտուեցաւ Իհսան Նուրի փաշա, Շէյխ Սայիտի յաջ[illegible] դը, նորէն պարզելու համար ապստամբութեան դրօշը : Այս անգամ Քիւրտ[illegible] իրենց տրամադրութեան տակ ունէին արդիական զէնքեր.— ռուսա[illegible] արտադրութիւն, ունէին ռազմանիւթ եւ դրամ : Գաղափարն անկէ անցած էր..?

Բայց, Ենկիւրի փորձառութիւն ստացած էր արդէն եւ գործեց ուժգին, [illegible] ռանց ժամանակ վատնելու :

Տիարպէքիրի, Ատանայի մէջ ձեռք անցած ցեղապետները կախուեցան, [illegible] նոնց ստացուածքը գրաւուեցաւ, արբանեակները աքսորուեցան :

Մինչ այս մինչ այն, Թշնամին անհետացաւ հրաշիւք իմն, Թրքական [illegible] նակին առջեւ :

(Մնացեալը յաջորդով)

Նաւահանգստեան գործադուլը կը ծաւալի

Մարսէյլի նաւահանգստի վէճին առթիւ, որ չէ լուծուած տակաւին, [illegible] նաւահանգիստներու մէջ ալ խլրտումներ կը նշմարուին : Մարսէյլի բանուո[illegible] ները շորեքշաբթի առտու ժողով գումարելով, յայտարարեցին թէ կիրակն[illegible] եայ եւ գիշերային աշխատանքի սկզբունքը մերժուած է նաեւ Ալժերիոյ, Թ[illegible] նուզի, Մարոքի եւ Քորսիքայի նաւահանգիստներուն մէջ : Իբրեւ հետեւ[illegible] այս նոր եւ աւելի ծանր տագնապին, Ֆրանսայի շոգենաւային ընկերութի[illegible] ները սկսան փոխել իրենց ժամանակացոյցը, այնպէս որ ո եւ է նաւ [illegible] չհանդիպի Միջերկրականի նաւահանգիստները, կիրակի օրերը :

Սակայն երիկուան դէմ նաւահանգստի բանուորներու (տոքըր) Մի[illegible] թեանց Դաշնակցութիւնը, որ ազգային կազմակերպութիւն մըն է, եւ որ մ[illegible] իրաւասուն է ընդհ. գործադուլ հռչակելու, յայտարարեց թէ ուրիշ նաւ[illegible] հանգիստներու Միութեանց հրաման տրուած չէ Մարսէյլի շարժումին հետ[illegible] ւելու : Կազմակերպութիւնը բանակցութեանց ելքին կը սպասէ, վերջնակա[illegible] րոշում տալու համար : Բանակցութիւնները սկսան երէկ, աշխատանքի նոր [illegible] խարարին հետ : Մինչ այս մինչ այն, Փարիզի նաւահանգստի բանուորներն[illegible] համերաշխութիւն յայտնեցին Մարսէյլի բանուորներուն եւ որոշեցին յաւ[illegible] ուածական աշխատանք չկատարել այսուհետեւ, ցորչափ գործադրկութիւնը [illegible] տիրէ Փարիզի շրջանին մէջ :

ՑԻ ԱՅՍՕՐ ՆՈՐԵՐԸ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԷՆԻ մեր թղթակիցը ցաւալի լուր մը կը հաղորդէ : Ընկեր Հայկ Լ[illegible] արեւանի եղբայրը, 20 տարեկան, որ պայթուցիկի գործարանը կը բան[illegible] աշխատանքի պահուն պայթումի հանդիպելով, բոլորովին կ'այրի : Հիւանդ[illegible] նոց կը փոխադրեն, բայց տղան կը մեռնի :

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ, եթէ այս վերջինը ընդհարումի [illegible] հանդիպի, Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեանց գործադր[illegible] թեան համար :— Այս լուրը կը հաղորդեն Լոնտոնի թերթերը, աւելցնելով [illegible] Պ. Չէյմպըրլէն այս իմաստով յայտարարութիւն մը պիտի ընէ մօտերս, իբ[illegible] հետեւանք մանաւոր խորհրդակցութեան մը : Քաղաքական շրջանակներու [illegible] շատ ծանր կը նկատեն չեխական տագնապը :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ անգլիացի միջնորդը, լորտ Րընսիմէն, օգնական Լ[illegible] տոն ղրկեց իր աշխատակիցներէն մէկը, տեղեկութիւններ հաղորդելու եւ [illegible] հրահանգներ ստանալու համար : Լորտը Յուկէս ժամուան տեսակցութիւն [illegible] ունեցաւ չեխ վարչապետին հետ : Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բանակցու[illegible] թեանց հիմ մը գտնուած է արդէն : Խորհրդակցութիւնները կը շարունակու[illegible] կառավարութեան եւ կուսակցութեանց հետ :

ԲԱԳՐՈՒԷՆ կը հեռագրեն թէ Ատրբէջանի Գերագոյն Ատեանը մահու[illegible] դատապարտեց «հակայեղափոխական, քաղքենի - ազգայնական, ապստամ[illegible] կան եւ ահաբեկչական» կազմակերպութեան մը անդամներէն տասը հոգի, [illegible] չորս հոգի ալ՝ 12 — 25 տարի բանտարկութեան : Բոլորն ալ հողային գործա[illegible] վարութեան բարձր պաշտօնատարներ են :

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը Պերլին վերադարձաւ, ծովային պտոյտը [illegible] նաւահանգիստը վերջացած ըլլալով : Այս առթիւ ալ խանդավառ ընդունելութիւն[illegible] մը սարքուած էր : Երէկ զօրահանդէս մը կազմակերպուեցաւ,— ամենամեծը Եթովպիոյ գրաւումէն ի վեր :— Հիթլէրի գլխաւոր օրկանը խմբագրականով մը ուղղակի կ'ամբաստանէ Մ. Նահանգներու գանձային նախարարը, ըսելով թէ դաւեր կը սարքէ Գերմանիոյ դէմ, Անգլիոյ պատերազմական նախարարին, Պ. Լէոն Պլումի, Մանտէլի եւ ուրիշներու հետ : (Նախարարը Եւրոպա կը գտնուի [illegible] մէկ շաբաթէ ի վեր) :— Ամբողջ Հունգարիոյ մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց սպառազինութեանց իրաւունքին վերահաստատումը :

ՊԱՊԻՆ ԴԷՄ նոր եւ աւելի բուռն յօդուած մը հրատարակեց Գերմանիոյ հակահրէական կատաղի օրկանը, «Տէր Շթուրմէր» : Յօդուածը բողոքելով ցեղերու հաւասարութեան սկզբունքին դէմ, կ'ըսէ.— «Երեք հիմնական ցեղեր կան,— սպիտակ, դեղին եւ սեւ : Արդ, հրեայ հասարակութիւնը արդիւնքն է սպիտակ, դեղին եւ սեւ ցեղերու միջեւ դարերու ընթացքին կատարուած խառնուրդին : Պապը իւրացուցեր է ցեղերու հաւասարութեան կեղծ գաղափարը զոր տարածած են Հրեաները, աջակցութեամբ մարքսեաններու եւ ազատ - որմնադիրներու » :

ՑՈՐԵՆԻՆ ԳԻՆԸ (կենդինարը) 214 ֆրանք նշանակուեցաւ իրաւասու պաշտօնատան կողմէ : Կը կարծուի թէ հացը երկու սու եւս պիտի սղի :

35.00 ԹՈՆՕ տարողութեամբ նոր զրահաւոր մը պիտի շինուի, «Բլէմանսօ» անունով : Նոյն շարքէն երկու հատ ալ կը շինուին արդէն :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը 26 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «[illegible]» [illegible] մէջ, նիւթ՝ «Հայ Յեղափոխութեան ծագումն ու զարգացումը» : Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է :

ՇԱՎԻԼԻ «Ազատութիւն» խումբի ժողովը 27 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին :

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 26 Օգոստոս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուր Լաֆայէթ :

ՑԻԼԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 27 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, փիժօնիէի սրահը : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Ներկայանալ անդամատետրով :

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անդրանիկ» ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը՝ Շաբաթ, 27 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը : Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Փ.ՇՐ.ՋԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Երկուշաբթի, 29 Օգոստոս, ժամը 8.30ին 6 Ավրիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը :

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՀԱՅԿ ՕՀԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Ե Փ Ր Ե Մ (իր դերը Պարսկական Յեղափոխութեան մէջ) :

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները :

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ Է ՎԻԷՆԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

1939 "ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

ԺԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊՈՏԿՆ.ԿԱՆ Մ.ՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Յուշամատ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ :

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ : Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ :

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խանլէնտէրեանի) եռերուած հայկական զոյգ եռագոյնով :

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արդութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ :

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով :

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները :

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք :

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր : Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

[illegible]

[illegible] Հայ Կամ. եւ [illegible] ժողովը [illegible] կ'ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը [illegible] «[illegible]» սրահին մէջ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Ն[illegible] հոգեբարձութիւնը կը խնդրէ [illegible] նայ[illegible]—

[illegible] Կիրակի 28 Օգոստոս, [illegible]

[illegible] ժամը 15ին [illegible]

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒՂ ԺՈԼՈՆ ի «[illegible]» [illegible] իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին [illegible] եւ իր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելիին մօր մահուան առթիւ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒՂ ՔՕԼՈՆՅԻ կապոյտ խաչի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին [illegible] եւ իր ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրելիին մօր մահուան առթիւ :

ժամացոյցի եւ զոհարեղէնաց վաճառատուն

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

281, Rue du Fbg. St. Martin

Métro: Louis Blanc et Jaurès

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐ Յ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան : Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակ տպուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ :

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. [illegible]) : Դիմել մերձաւոր Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ :

ՀԻԹԼԷՐԻ «Իմ Պայքարը», որ ներկայ Գերմանիոյ աւետարանը կը կազմէ, չորս միլիոն օրինակէն աւելի սպառած է արդէն : 1932—1933 սպառեցաւ առաջին մէկ միլիոնը, երկրորդ միլիոնը՝ 1936ին, իսկ երկու միլիոնը՝ 1936—1938 :

ՏԱՐՈՒԻՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ, Հարաւ. Ափրիկէի մէջ գտնուած կապիկի մը գանկով : Գիտնականներ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս գիւտին, որ կը ներկայացնէ ամէնէն կարեւոր նմոյշը մարդակերպ կապիկի :

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 27 ՕԳՈՍՏՈՍ SAMEDI 27 AOUT 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3819

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԵՐ

Առջի օր մեր աչքին զարկաւ զարմանալի խմբագրական մը, հետեւեալ խորագրին տակ,— «Զարմանալի ժողովուրդ ենք»։

Հրատարակիչը՝ Աթէնքի «Վերածնունդ»ը, որ, եթէ չենք սխալիր, հանդուցեալ Հօկին եւ տր. հասարակ «Հայաստանասիրական» հոսանքներու արտայայտիչն է։ (Խմբագրականը արտատպուած էր ամփոփ թերթի մը կողմէ եւ անոր միջոցաւ տեղեկացանք)։

Ի՞նչ կ՚ըսէ «Վերածնունդ» (5 օգոստոս 1938).

— «Հզօր Թուրքիան իր զանազան հաշիւներուն համար Հայերու բարեկամութեան կ՚ապաւինի իրապաշտ քաղաքականութեան հետեւելով, իսկ մենք՝ աշխարհի ամէն կողմ ցրուած եւ ողորմելի քարիաններու վերածուած Հայերս, բարձրաղաղակ կը յայտարարենք թէ՝ հոն ուր Թուրքն է՝ մենք անոր դէմ կեցած ենք։

... Գաղութահայութիւնը այժմ կը գտնուի նոր իրականութեան մը առջեւ։ Առնուած ստոյգ տեղեկութիւններու համաձայն՝ թրքական կառավարութիւնը կը մտածէ նախկին թրքահպատակ Հայերու Թուրքիա վերադարձի մասին։ Նոյնպէս կարելի եղաւ ստուգել որ ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները բարեկամաբար բարեխօսութիւններ ըրած են թրքական կառավարութեան մօտ, այս ցաւոտ հարցին կարգադրութեան ի նպաստ։

... Ժամանակի պահանջն է, որ մենք հրաժարինք անիմաստ ու վնասակար վրէժի հոգեբանութենէն եւ հետամուտ ըլլանք մեզ շրջապատող բոլոր ազգերուն հետ, մէջն ըլլալով նաեւ թուրք ազգը, հաշտ ու համերաշխ եւ բարի դրացնութեան նոր իրապաշտ քաղաքական հիմը դնելու, փոխադարձ շահերու առողջ հայեցակէտէն առաջնորդուած։

Եթէ Թուրքիա Հայոց վերադարձի մասին մտածելով իրեն համար շահեր կ՚ուզէ ապահովել, մենք ալ այդ հարցին լուծման փափաքելով՝ մեր շահերը պէտք է պաշտպանենք, բայց միշտ բարեկամութեան եւ համերաշխ ոգիի իրապաշտ քաղաքականութեամբ»։

Տուած եղանք խմբագրականին հիմնական մասերը։ Մնացեալը կը բաղկանայ տեսութիւններէ, Սանճաքի հարցին լուծման, վերադարձի եւ կալուածական իրաւունքներու վերատացման եւն. մասին։

Պատկերը լրացնելու համար, ըսենք թէ Հալէպի եւ Պէյրութի ամփոփ օրկաններն ալ բաներ մը հասկցնել կ՚ուզեն, «չափաւորութիւն», «առողջ քաղաքականութիւն» եւ «շրջահայեցութիւն» քարոզելով։ Բայց անոնք տակաւին Աթէնքի թերթին չափ չեն բացուիր։ Առ այժմ ամփոփուած են Ալեքսանդրէթի շրջանին վրայ, եւ կը ջանան մասնաւոր քաղաքականութիւն մը վարել, Թուրքերը սիրաշահելու համար։ (Յաճախ զանց կ՚առնեն աննպաստ լուրերը...)։

Վերադառնալով Աթէնքի թերթին, նախ կ՚ուզէինք իմանալ թէ ո՞ր աղբիւրէն «կարելի եղաւ ստուգել» որ ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները «բարեկամական բարեխօսութիւններ» կատարած են, Հայերու վերադարձի մասին։

Այդ «ստեղծ»ը առաջին անգամ Աթէնքէն ելաւ, եւ այն ատեն իբրեւ բարեխօս կը համարուէր միայն Ֆրանսան, որ իբրեւ թէ Թուրք պատուիրակներուն յիշեցուցեր է վերադարձի խնդիրը, Սանճաքի բանակցութեանց առթիւ։

Յետոյ ստուգուեցաւ, սակայն թէ հարցը կապ ունէր Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայկական կալուածներուն հետ եւ թէ Թուրքիա վճռապէս մերժած է որ եւ է զիջում։

Իսկ մենք բոլորովին տարբեր աղբիւրէ մը տեղեկացանք թէ Թուրքիա վերադարձի արտօնութեան ծրագիր մը կ՚որոճայ պարզապէս իրեն յատուկ հաշիւներով,—

1. Պառակտել Արտասահմանի հայկական զանգուածը, խայծ մը նետելով, քանդելու համար անոր քաղաքական ճակատը։

2. Վարկ շահիլ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ մեծ պետութեանց առջեւ, իբրեւ թէ ընդհ. ներում շնորհելով։

3. Հայրենազուրկ բազմութիւնները զրկել քաղաքական տարագիրի հանգամանքէն, զանոնք դարձնելով ենթակայ՝ այս կամ այն երկրէն Թուրքիա քշուելու։

4. Այս բոլոր պարագաներուն մէջ ալ, Թուրքիա բացարձակապէս կը մերժէ վերադարձնել «լքեալ գոյքերը», չարժուն թէ անշարժ։ Ուզողը պիտի վերադառնայ իր ծախքով, ամէն բան ծայրէն սկսելու պայմանաւ։ (Տես Յառաջ, օգոստոս 17 եւ 18)։

Մեր այս տեղեկութիւնն ալ ստուգման կը կարօտի, թէեւ աւելի խելքի մօտ կ՚երեւայ քան միւսը։

Արդ, կացութիւնն այսպէս ըլլալով, մենք ոչ միայն զարմանալի, այլեւ վրդովիչ կը գտնենք Աթէնքի թերթին խրախոյսը, որ քիչ մը շատ կը յիշեցնէ ջուրը չտեսած կօշիկները հանելու առածը։

Եւ կը վախնանք որ, այս ընթացքով, լայն, շատ լայն ճեղք մը եւս բացուի Հայկական Արտասահմանի մէջ, ճիշդ այն պահուն երբ ամէնէն աւելի կը կարօտինք միացեալ եւ ամուր ճակատի մը, գոնէ հիմնական հարցերու մէջ։

Փորձութեան առիթներ, լպրծուն գետիններ ալ չեն պակսիր, ճիշդ այս օրերուն։

Ահա, օրինակ, Անտիոքի Թուրք թերթին՝ «Եէնի Կիւն»ի սըրտաղէ՛ղ քարոզը՝ Հայերու եւ Թուրքերու ցեղակցութեան, եղբայրակցութեան եւ գործակցութեան մասին,— «Հայերը եւ Թուրքերը նոյն ծագումն ունին, եղբայր են եւ Հաթայը դրախտի պիտի վերածեն»...

Կատակը մէկդի, մենք լրջօրէն կը վախնանք որ այս բոլորը ծառայեն թմրեցնելու մեր ջիղերը։

Ի՞նչ կ՚առաջարկենք։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ Պ. ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԻՆ ԱՌԹԻՒ

Պիտի կրնա՞ն միջին ճամբայ մը գտնել

Ինչպէս հաղորդած էինք, երէկ, ուրբաթ, բացառիկ ժողով գումարեցին խորհրդարանին ձախակողմեան խմբակցութիւնները, ճշդելու համար իրենց դիրքը։ Ընկերվարականներն ու համայնավարները կը պահանջեն ժամանակէն առաջ վերաբանալ Խորհրդարանը, բայց արմատականները անհրաժեշտ չեն դատեր։ Ընկերվարականները քիչ մը տրամադիր կ՚երեւան միջին ճամբայ մը գտնելու 40 ժամուան օրէնքի մասին, բայց համայնավարները բոլորովին հակառակ են Պ. Տալատիէի բանաձեւին, եւ միշտ կը կրկնեն թէ 340.000 գործազուրկներ կան, իսկ աշխատողներու 50 առ հարիւրը շաբաթական 40 ժամէն ալ պակաս կը բանին։

Վարչապետը երէկ առտու լուսաբանութիւններ հաղորդեց Խորհրդարանի արմատական խմբակցութեան, իսկ այսօր ալ պիտի ընդունի պատուիրակութիւն մը՝ Ժողովրդական Համախմբումի վարիչ մարմինէն, որ բացառիկ ժողով գումարած էր առջի օր։ Այս կազմակերպութիւնն ալ տրամադիր կ՚երեւայ հաշտարար ելք մը գտնելու, նկատի առնելով «ազգային պաշտպանութեան եւ երկրին անկախութեան պահանջները», եւ անխախտ պահելով «Ժողովրդ. ճակատը՝ յետաշրջութեան եւ փաշականութեան դէմ», ինչպէս եւ ընկերային օրէնքները։

Կացութիւնը նպաստաւոր կ՚երեւայ նաեւ անոր համար որ Լէոն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Նիւ Եորքէն ուղղած հեռագրին մէջ կարելի կը գտնէ երկարաձգել աշխատանքի ժամերը՝ որոշ ճարտարարուեստներու մէջ։

Մինչ այս մինչ այն, Արհեստակցական Միութիւնները կը շարունակեն բողոքի ժողովներ գումարել եւ բանաձեւեր քուէարկել, աշխատանքի ժամերու յաւելման դէմ։ Այս շարժումներուն մէջ գործօն դեր կը կատարեն համայնավարները, բոլորովին հակառակ ըլլալով որ եւ է փոփոխութեան (օրինակ՝ տարեկան 200 ժամ յաւելուածական աշխատանք եւն.)։ Առջի օր ցոյցեր կատարուեցան Փարիզի արուարձաններուն եւ գաւառի մէջ։ «Իւմանիթէ» երէկ հետեւեալ ազդարարութիւնը տպած էր առաջին էջին վրայ, խոշոր տառերով.— «Պ. Տալատիէի սպառնալիքներուն Ֆրանսացի ժողովուրդը կը պատասխանէ ՈՉ»։

Փարիզեան շրջանի Արհեստակցական Միութիւնները կը պատրաստուին ցոյց մը կատարել քաղաքին մէջ։ Ծայրայեղ ընկերվարական Մասսօ Փիվէռ բանուորական եւ գիւղացիական կուսակցութիւնն ալ կը խորհի ցոյց մը կատարել խորհրդարանին առջեւ, պահանջելով անոր անմիջական վերաբացումը։

Մարսէյլի տագնապը պիտի լուծուի՞

Հանրօգուտ շինութեանց նոր նախարարը, Պ. Անաթոլ տը Մոնզի, դատ առ դատ ուսումնասիրութեան ընդունեց Մարսէյլի նաւահանգստի գործատէրերու եւ բանուորներու պատուիրակութիւնները։ Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ տագնապը լուծել մինչեւ շաբաթ օր։ Մէկդի դրուած է վճռը հրամանագիր-օրէնքով մը լուծելու ծրագիրը եւ ջանքեր կը կատարուին միջին ճամբայ մը գտնելու։

Ճիշդ է որ ուրիշ կարգ մը նաւահանգիստներու մէջ ալ խլրտումներ ծագած են, բայց շարժումը ծաւալուն հանգամանք չունի եւ կը սպասուի բանակցութեանց ելքին։

*** Լիոնի շինութեանց բանուորներէն 15.000 հոգի, որոնք աշխատանքը դադրեցուցած են երկու շաբաթէ ի վեր, առջի օր թափօր մը կազմեցին փողոցներուն մէջ, բողոքելու համար իրաւարարին վճիռներուն, ինչպէս եւ վարչապետին կիրակի օրուան ճառին դէմ։

Մարսէյլի արհեստակցական միութեանց Խորհուրդներն ալ ժողով գումարելով աշխատանքի սակարանին մէջ, իրենց կատարեալ համերաշխութիւնը յայտնեցին նաւահանգստի բանուորներուն, եւ բանաձեւ մը քուէարկեցին, որ կը բողոքէ Պ. Տալատիէի ճառին դէմ։

Սուրիոյ վարչապետը Փարիզի մէջ

Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ, Սուրիոյ վարչապետը, Փարիզ հասաւ հինգշաբթի առտու, բանակցելու համար Ֆրանսական կառավարութեան հետ։ Այս առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— Եկած եմ խորհրդակցելու Ֆրանսական կառավարութեան հետ, բարեկամութեան եւ զինակցութեան դաշնագրի գործադրութեան եղանակներու մասին։ Դաշնագրին կնքումէն ի վեր, հակառակ աշխարհի անցուցած դժուարութեանց, Սուրիա մեծ յառաջդիմութիւններ կատարած է իր անկախութեան ճամբուն վրայ եւ կը յուսայ թէ երբ լրանայ նշանակուած պայմանաժամը, այսինքն 1939ի վերջը, պիտի վայելէ իր անկախութիւնը, ամէնէն բարեկամական եւ սերտ յարաբերութիւնները պահելով իր զինակցին՝ Ֆրանսայի հետ։ Մինչ այդ, Սուրիա կ՚աշխատի խաղաղութեան մէջ։

Վարչապետը յայտնեց թէ տեղեկութիւն չունի անգլիացի երեսփոխանի մը այն ծրագրէն որ կը տրամադրէ միացնել Սուրիան եւ Պաղեստինը եւ թէ լրագիրներէն իմացաւ։

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն թէ Սանճաքին երեսփոխանական ընտրութիւնները լրացած ըլլալով, խորհրդարանի առաջին նիստը պիտի բացուի սեպտեմբեր 2ին։ Թուրք երեսփոխանները յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որով իրենց սրտագին երախտագիտութիւնը կը յայտնեն Աթաթիւրքի եւ իրենց յաւիտենական սէրը՝ Թուրք ազգին։

Ինչպէս գրած էինք արդէն, Սանճաքին երեսփ. ժողովը կը բաղկանայ 40 երեսփոխանէ, որոնց 22ը Թուրք են, 9ը Ալէվի, հինգը Հայ, երկուքը Յոյն եւ երկուքը Արաբ։

«ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆՈՅՆ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒՆԻՆ, ԵՂԲԱՅՐ ԵՆ ԵՒ ՀԱԹԱՅԸ ԴՐԱԽՏԻ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԾԵՆ»

Միասին հիմնած են Օսմանեան կայսրութիւնը...

ԽՄԲ.— Անտիոքի Եէնի Կիւնի նախորդ տնօրէն Տօքթ. Վետի Պիլկին, որ քանի մը ամիս առաջ շատ բուռն յօդուած մը գրեց Ֆրանսայի դէմ եւ ասոր համար բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, այդ թերթին մէջ (15 օգոստ.) ստորագրած յօդուածով մը կ՚աշխատի ապացուցանել թէ Հայերը եւ Թուրքերը նոյն ծագումն ունին։ Նոյնութեամբ կը թարգմանենք .—

Մօտ ատենէն հրատարակուելիք «Հաթայ» պարբերաթերթին մէջ գիտականօրէն պիտի հաստատենք թէ նախապատմական շրջաններէն սկսեալ միասին ապրող Թուրքերը եւ Հայերը նոյն ծագումն ունին, նոյն ազգը կը կազմեն։ Միաժամանակ պիտի ցուցնենք թէ անոնց լեզուները, որոնք մօտիկ են իրարու, ի՞նչպէս բաժնուած են իրարմէ եւ թէ կրօնքը ի՞նչ ազդեցութիւն գործած է այդ երկու ազգերուն վրայ։ Թերթին ծաւալը թոյլատու չըլլալով աւելի մանրամասնութեանց, կ՚ուզեմ միայն ընդհանուր ձեւով եւ համառօտակի գրել քանի մը տող։

Միջին Ասիայէն մեկնելով աշխարհի ամէն կողմը ցրուած թրքական աշիրէթներէն մէկն ալ՝ անկասկած Հայերն են։ Հայերը եղբայր Թիւրքմէն աշիրէթներուն հետ Անատոլու կուգան եւ իրենց պետը կը կոչեն Թօրհմա-Թօրոմ (Թօրգոմ ըսել կ՚ուզէ) որ կը նշանակէ մեծ Թուրք։ Աւելի վերջը, Հայերը կը կոչուին Հայ, Թօրհումանի թոռան՝ Հայկի անունով։ Օտարներն ալ, նկատելով որ Հայերը ռազմիկ եւ ուժեղ մարդիկ են, զանոնք կոչած են «էրմէն» որ կը նշանակէ ազամարդ եւ ուժեղ։

Այս եղբայր աշիրէթները դարերով միասին ապրած են, նոյն զգացումով եւ նոյն նպատակով։ Լեզուական միութիւնն ալ կայ եղեր իրենց միջեւ։ Յետոյ քրիստոնէութիւնը, աւելի վերջը իսլամութիւնը կը ծագին եւ այդ ազգերը զանազան Թուականներու տարբեր կրօնքի կը հետեւին։ Բայց կրօնական այս խտրութիւնը դարձեալ դարերով չէ խանգարած — չէ կրցած խանգարել — իրենց այս միութիւնը։

Անատոլուի մէջ իշխանութիւն հաստատող Սիւլէյման Օսմանի զաւակները եւ քրիստոնեայ Հայերը, դարձեալ նոյն նպատակին համար եւ առանց ո եւ է խտիր ունենալու իրենց միջեւ, մէկ մարմին ըլլալով կ՚աշխատին, Օսմանեան կայսրութիւնը միասին կը հիմնեն եւ միասին կը վերջացնեն։ Օսմանեան կայսրութեան ամբողջ տեւողութեանը՝ բանակին մէջ հրամանատարութիւն, դատարաններու մէջ դատաւորութիւն, Պապը Ալիի մէջ նախարարութիւն եւ դըպրոցներու մէջ ուսուցչութիւն կ՚ընեն։

Առանց որ եւ է խտրութիւն ունենալու իրենց միջեւ, միասին կը հիմնեն Օսմանեան պատմութեան լաւ եւ գէշ օրերը, եւ միասին կ՚ապրին։ Երբ Ֆաթիհ Սուլթանի յաղթական բանակները կը մտնեն Պոլիս եւ Այա Սոֆիայի եւ Գաբէէի եկեղեցիները մզկիթի կը վերածեն, Սամաթիոյ Սուլու Մանասթըր եւ Ղալաթիոյ մեծ եկեղեցին եւ դեռ շատ մը ուրիշ յունական եկեղեցիներ ալ Հայերուն կը յանձնեն։

Ոչ կրօնական խտրութիւնը, ոչ ալ օտար քարոզութիւնը կրցած են իրարմէ բաժնել Թուրքերը եւ Հայերը։ Թուրքի ազնուական արիւնը կրող այս երկու եղբայր ազգերը կը ճգմեն բոլոր այն ուժերը որ կ՚ուզէին խանգարել իրենց միութիւնը, կը քանդեն իրենց առջեւ ցցուած ամէն խոչընդոտ, եւ ձեռք ձեռքի տուած կուգան կը հասնին Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանը։ Հարստահարութիւնը եւ բռնութիւնը որ ծայրագոյն աստիճանին հասան Օսմանեան կայսրութեան շրջանին, ինչպէս բոլոր Թուրքերուն, նոյնպէս ալ հայ մտաւորականներուն վրայ սկսան հակազդեցութիւններ գործել։ Այսպէս, Հայեր ալ խառնուեցան այն Թուրք մտաւորականներուն որոնք Եւրոպա փախած էին, գաղափարական պայքար մղելու եւ բռնակալութիւնը տապալելու համար։ Այս գետնին վրայ ալ Հայերը նոյն շարքին մէջ աշխատեցան Թուրքերուն հետ, Թրքութիւնը ազատելու համար կայսրութենէն։

Երբ Թրքական հայրենիքը սկսաւ քանդուիլ կայսրութեան բաժանումի ծրագրին եւ արեւմուտքէն անդադար եկող քարոզութեանց առջեւ, Հայերու մէջ ծագեցաւ Թրքական հողին վրայ պետութիւն մը հաստատելու ցանկութիւնը։ Եւ այդ թուականէն ի վեր կազմուած Հայ Դաշնակ կոմիտէն, իր ցեղին յատուկ վճռականութեամբ եւ կամքով, աշխատեցաւ օր առաջ քանդել սուլթանութիւնը եւ իր փափաքը իրականացնել։

Ահա այդ Թուականէն սկսեալ լայն խրամատներ առաջ եկան Թուրք մտաւորականներուն եւ Դաշնակ կոմիտէին միջեւ։ Թուրք մտաւորականները աշխատեցան գտնել միջոցներ՝ ազատելու համար անդամատուելու վրայ եղող իրենց երկիրը, իսկ Դաշնակները ջանացին շուտով փակել հաշիւը կայսրութեան որ ամէն օր աւելի կը մօտենար մահուան։ Եւ երկու հակառակ գաղափարները, երկու քաղաքական հաստատածները առնե առնե պատճառ դարձան ցաւալի դէպքերու։ Բայց ի վերջոյ երբ երկու կողմերն ալ դառն կերպով հասկցան թէ խաբուած են — ուրիշներէ խաբուած են — իրենց խղճին մէջ անէծքի եւ զըղջումի զգացումներ արթնցան քաղաքակիրթ աշխարհին դէմ որ դըրդած, պատրաստած էր այդ աղէտները։ Այս ձեւով, հիմա, միութեան, եղբայրութեան եւ բարեկամութեան զգացումներէն դուրս ուրիշ բան մնացած չէ Հայերուն եւ Թուրքերուն միջեւ։

Երկու եղբայր ազգերը, որոնք իրենց միութիւնը պատմութենէն առած են, ասկէ վերջ միասին պիտի քալեն եւ նախնիքներէն իրենց ժառանգ մնացած Հաթայը դրախտի վերածելով՝ մօտիկ ապագայի մէջ ամբողջ աշխարհի պիտի ապացուցանեն թէ ի՞նչ ըսել է Թուրքին գոյութիւնը, Թրքական ուժը»։

Աթաթիւրքի հիւանդութեան մասին

Գրած էինք թէ երեք ամիս դադարման դատապարտուած է Պոլսոյ թուրքերէն Թան թերթը, որ գրութիւն մը հրատարակած էր Աթաթիւրքի վերջին հիւանդութեան մասին, իսկ տասնական օր՝ Պոլսոյ հայերէն թերթերը, որոնք թարգմանած էին զայն։

«Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին .—

Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը շատ լուրջ է եւ կը շարունակուի, թէեւ ոչ նոյն սաստկութեամբ. եւրոպացի մասնագէտները պարզապէս առժամեայ կերպով կեցուցած են տագնապը. ապա թէ ոչ վտանգը կայ ու կը մնայ։

Երբ հիւանդութիւնը ծանրացաւ Օգոստոսի առաջին շաբթուն, Գործավար-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԷՄԱԼ-ԻՍՄԷԹ ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Դ.

Այսպէս, ուրեմն, պարտութիւն պարտութեան վրայ կ'արձանագրէր Աթաթիւրք, բնականաբար աւելի խորանալով իր վրէժ լուծելու ուխտին մէջ:

Ի՞նչպէս լուծել, սակայն, երբ բանակը կապուած էր Իսմէթին,— Ինէօնիւի ճակատամարտի երէկուան յաղթական վօրավարը եւ այսօրուան միահեծան վարչապետը: Մանաւանդ որ վարք-բարքով ալ անբասիր է, ըլլալով «ընտանիքի պատուական հայր» մը, որ ոչ կը խմէ, ոչ ալ կը շնայ ... Ի՞նչ փոյթ թէ կը քայքայէ երկրին տնտեսութիւնը, կը թշուառացնէ ժողովուրդը: Բանակը լիաթոքակ կը վարձատրուի, եւ այս է էականը:

Աթաթիւրք այս գործին ըծեց իր **ամբողջ ուշիմութիւնը**, եւ պէտք է ըսել թէ յաջողեցաւ: Աւելի ճիշդ՝ բախտը օգնեց:

Այդ բախտը բերաւ Սանճաքի հարցը, 1936ին:

Ինչ ալ ըսուի, պետական բարձր նըկատումներ երբեք անհրաժեշտ չէին դարձներ կորուստի վտանումը զոր Թուրքիա յառկացուց այդ խնդրին:

Եւ ինչ ալ ըսուի, ձեռք բերուածը եթէ մեծ բան է իբրեւ քարոյական զոհացում, այնքան ալ կարեւոր չէ իբրեւ նիւթական արդիւնք: Ի վերջոյ, Ֆրանսա կայ ու կը մնայ Ալեքսանտրէթի մէջ եւ դժուար թէ այնքան դիւրութեամբ հեռանայ:

Աթաթիւրքն է որ խնդիրը այսքան արծարծեց, յանձն առնելով նոյնիսկ պատերազմի: Եւ արծարծեց՝ առաւելապէս ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ: Բանակը Իսմէթէն խլելու եւ իրեն կապելու համար, հարկ էր խայծ մը շողացնել անոր աչքին: Արդ, բոլոր բանակներուն եւ առաւելապէս թրքականին ամէնէն սիրական բանը՝ պատերազմն է: Մանաւանդ ներկայ պարագային, երբ համոզուած են թէ կատարուելիքը պիտի ըլլայ զինուորական պտոյտ մը, քանի որ Սուրիա անզէն է, իսկ Ֆրանսա կռուիլ չուզեր:

Ահա թէ ինչո՞ւ Աթաթիւրք ոչ միայն հրապարակաւ յանձնառութիւն ընդունեց լուծելու «Հաթայ»ի խնդիրը, այլեւ ճամբայ ելաւ՝ գործի վերածելու համար իր յանձնառութիւնը:

Նկատի առնելու է նաեւ Թուրք ժողովուրդին մասնաւոր հակումը՝ զինուորական գործողութեանց մասին: Կը մոռնայ ամէն բան, սրածուած հայն անգամ եւ ծափ կը զարնէ:

Սանճաքի խնդիրը անձամբ ձեռք առնելով եւ մանաւանդ յաջողութեան ամէն հաւաստիք տալով, Աթաթիւրք իրեն կը կապէր թէ՛ բանակը եւ թէ ժողովուրդը: Միաժամանակ կը հաստատէր թէ երկիրը պէտք ունի իրեն եւ առանց իրեն չի կրնար շահիլ թրքական դատը:

Այս առթիւ՝ յատկանշական դէպք մ՛ը:

Ամիս ու կէս առաջ, երբ արտասահմանի մէջ զրոյց ելաւ թէ նախագահը ծանր հիւանդ է եւ չի կրնար զբաղիլ պետական գործերով, Թուրք մամուլը ցասումով բողոքեց թէ ասիկա ֆրանսական ստամտավարութիւն մըն է՝ բարոյալքելու համար Սանճաքի Թուրքերը:

— Ըսել կ'ուզեն թէ, դիտել կուտայ լրատու Թուրք թերթերը, քանի որ Աթաթիւրք հիւանդ է, ուրեմն հիւանդացած է նաեւ թրքական դատը եւ պիտի մեռնի...

Ասիկա նոր ապացոյց մըն՝ թէ Թուրք հանրային կարծիքը նախագահին անձին կապած է «Հաթայ»ի դատին յաջողութիւնը:

×

Այսպէս թէ այնպէս, իրողութիւն է որ Աթաթիւրքի աստղը Սանճաքի վըրայ բարձրացաւ, իսկ Իսմէթինը խոնարհեցաւ ընդհակառակն:

Տապալման առիթն ալ բացատրած եմ: Նիօնի խորհրդաժողովէն յետոյ, երեկոյեան մը Աթաթիւրք բացատրութիւն կ'ուզէ թէ ինչո՞ւ թոյլատրուեցաւ որ անգլիական նաւատորմը Չէշմէն առժամապէս գործածէ երբ կային, երբ նախարարական խորհուրդը հակառակ որոշում տուած էր:

— Փաշա՛ս, ՑԵՏՈՑ կը բացատրեմ, կը պատասխանէ Իսմէթ:

Իրազեկներու համաձայն, այս «յետոյ» բառն է որ կը յորդեցնէ բաժակը:

— Ինչո՞ւ յետոյ եւ ոչ թէ հիմա, դիտել կուտայ նախագահը զայրացած: Ըսել կ'ուզես թէ հիմա գինո՞վ եմ: Այս քանիերո՞րդ անգամն է որ կը կրկնես նոյն բանը:

Մնացածը յայտնի է: Վարչապետը կ'առնէ կը քալէ, իսկ նախագահը, առանց այլեւայլի պաշտօնանկ կ'ընէ զայն:

Կը պատմուի թէ, այս քայլը առնելէ առաջ, Նախագահը մէկիկ մէկիկ հըրաւիրած եւ սիրաշահած էր բանակի զօրավարները:

Ինէօնիւի յաղթականը պարտուած էր:

×

Այս բոլորէն յետոյ, այլեւս աւելի աչքառու կը դառնայ ներման օրէնքը, զոր խորհրդարանը ընդունեց 29 Յունիս 1938ին:

Նախ օրէնքին պարունակութիւնը: Ներում կը ստանան երեք դասի անձեր:

1. Սեւ ցանկին մէջ անցած 150 անձերը, որոնք դուրս մնացին Լօզանի դաշնագրով ընդունուած ներումէն, Իսմէթ փաշայի յամառ պնդումին վըրայ: Ասոնց մէջ կան քաղաքական եւ ընկերային յայտնի դէմքեր, ինչպէս օսմանեան նախարար Րիզա Թէվֆիք (ծանօթ. փէյլէզոֆ— փիլիսոփայ անուամբ), գրագէտ Րէֆիք Հալիտ եւն.:

2. Անկախութեան ատեաններու կողմէ իբրեւ հակաքէմալական դատապարտուածները, որոնք նոյնպէս կարեւոր դէմքեր են:

3. Մասնաւոր մարդիկներու կողմէ «մաքրագործուած» հարիւրաւոր անձեր, որոնք բստ օրէնի չէին կրնար ոեւէ հանրային պաշտօն ստանձնել:

Նոր օրէնքով, այս երեք դասի անձերը, մէկը միւսէն աւելի ծանր «դաւաճան», յանկարծ ներում կը ստանան: Միայն մէկ սահմանափակումով — մինչեւ 8 տարի չպիտի կրնան պետական ոեւէ պաշտօն ստանձնել:

Ո՞վ տուաւ այս ծանրակշիռ որոշումը: Ցետոյ, Հալք կուսակցութիւնը կամ— ինչ որ նոյնն է— Խորհրդարանը յօժար կամքո՞վ քուէարկեց:

Պատասխանը մէկ է եւ որոշ:

—Աթաթիւրք ինքնագլուխ տուաւ որոշումը եւ խորհրդարանն ալ ակամայ ընդունեց: Եւ տուաւ ի հեճուկս Իսմէթ Ինէօնիւի եւ անոր պաշտպաններուն, յատկապէս Բէլ Ալիին եւ Եօնուս Նատիին, որոնք ժամանակին ըսպառնացին իրեն հրապարակաւ:

Ըսինք, չէ՞, Բէլ Ալի տարիներով նախագահած է Անկախութեան Ատեաններուն եւ հարիւրաւոր անձեր կախաղան բարձրացուցած:

Ըսինք, չէ՞, ան է որ 1930ին սպառնաց «արիւն հոսեցնել», եթէ չլուծուի ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, որուն անդամները դաւաճաններ չէին ամէն պարագայի, այլ հարազատ Քէմալականներ, սկսեալ նախկին վարչապետ Ֆէթհիէն մինչեւ բուն իրեն Մ. Բէյ-ապի քոյրը՝ Մագպուլէ Հանըմ:

Արդ, իբրեւ դահիճի անդամ, այս կատաղի մարդը այսօր ստիպուեցաւ ստորագրել օրինագիծ մը, որով ներում կը ստանայ նոյնիսկ Րիզա Թէվֆիքը, Սեւրի դաշնագիրը ստորագրողներէն մէկը···

Աթաթիւրք ահա այսպէս կը լուծէ վրէժը: Քիչ մը ուշ՝ բայց խորապէս:

×

Հապա Եօնուս Նատին: Օ՛, ան արդէն սիրտէն զարնուած է եւ օրերէ ի վեր կ'ոռնայ կատաղօրէն:

Բայց փակագիծ մը, աւելի լաւ ըմբռնելու համար ոռնոցին ամբողջ կըշիռքը:

Այնպիսի առեն մը, երբ մարդ չէր համարձակէր բերան բանալ, Արիֆ Օրուճ կոչուած արկածախնդիր մը շաբաթներով իր թերթին մէջ դէմ գրեց Եօնուս Նատիին, մէկիկ մէկիկ հրապարակ փռելով անոր գործած զեղծումները եւ առած կաշառքները:

Իրազեկներու համաձայն, Մ. Քէմալն էր որ գրել կուտար այդ խարանիչ տողերը:

1837ին, Արիֆ Օրուճ վերադարձաւ արտասահմանէն ուր այնքան խիստ յօդուածներ հրապարակած էր Իսմէթի դէմ, եւ անմիջապէս ձերբակալուելով դատարան յանձնուեցաւ: Ընդհանուր դատախազը ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ պահանջեց, մինչդեռ դատարանը անպարտութեան որոշում տուաւ:

Դարձեալ կը հաւատեն թէ Նախագահին մատը կար այս անսպասելի որոշումին մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՄՈՒԼԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Ֆրանսերէն Թան նոր հարցարան մը բացած էր միջազգային մամուլի մասին:

Ստորեւ կ'ամփոփենք Անգլիոյ մամուլին նուիրուած գրութիւնը.—

Անգլիոյ մէջ կան 11 թրըսթներ՝ թերթերու եւ պարբերականներու համար: Այդ թրըսթներուն կը պատկանին Անգլիոյ գրեթէ բոլոր թերթերը:

Թրըսթներու ձեւը կը գործադրուի 1900էն ի վեր: Պատերազմէն վերջաւերի զօրացաւ, ու այսօր գրեթէ գոյութիւն չունի «անկախ» թերթ մը՝ նախկին իմաստով: Այս ձեւին շնորհիւ կատարուեցան որոշ խնայողութիւններ եւ ուժ տրուեցաւ թերթերու տարածումին, ինչ որ իր կարգին օգնեց սպառումի յաւելումին:

1930—1937՝ միայն եօթը տարուան ընթացքին, մեծագոյն 10 անգլիական թերթերու սպառումը 8,930,000էն բարձրացաւ 10,670,000ի: Իսկ նոյն շրջանին 12 մեծ կիրակնօրեայ թերթերու սպառումի թիւը 13,800,000էն բարձրացաւ 14,900,000ի:

1900էն առաջ, «Տէյլի Թէլէկրաֆ» (որ այժմ միացած է «Մորնինկ Փոստ»ին) մեծագոյն սպառումը ունէր,— օրական 250.000: Իսկ բոլոր անգլիական թերթերը միասնաբար ունէին 2.000.000 սպառում: Այսօր, «Տէյլի Հէրըլտ» եւ «Տէյլի Էքսփրէս» առանձին, առանձին երկու միլիոնէն աւելի սպառում ունին, մինչդեռ «Տէյլի Մէյլ», «Նիւզ Քրոնիքլ», եւ «Տէյլի Միրըր» առանձին առանձին 1 միլիոնէ աւելի կը սպառին: Երկու կիրակնօրեայ թերթեր, «Նիւզ աւ տը Ուըրլտ» եւ «Փիփըլ» կը տպեն.— առաջինը՝ 3.700.000 օրինակ, իսկ երկրորդը՝ 3.000.000: Մամուլի ճարտարագործութիւնը, անգլիական միւս ճարտարագործութեանց միջեւ, այսօր կը գրաւէ 12րդ տեղը, այսինքն՝ աւելի առաջ քան նաւաշինական, երկաթեղէնի եւ պողպատի ճարտարագործութիւնները:

Բուական բարդ է լրագրական «ընտանիք»ներու կամ թրըսթներու պատմութիւնը: Հետեւաբար, պիտի բաւականանանք միայն կարեւորները յիշելով:

Ահա այդ խմբակցութիւնները (թրըսթ).—

1.— Հարմզուըրթ՝ Լորտ Նորթքլիֆի անունով, որ 1922ին ժառանգեց իր եղբօրմէն՝ Հէրըլտ Հարմզուըրթէն՝ լորտ Ռոթըրմիր:

Այս խմբաւորումը ունի հետեւեալ թերթերը.— «Տէյլի Մէյլ», «Տէյլի Միրըր», «Իվնինկ Նիւզ», «Սընտէյ Տիսփէչ» եւ «Սընտէյ Փիքչըրիըլ», ինչպէս նաեւ 11 երեկուան թերթեր՝ գաւառը, եւ եւրոպական «Տէյլի Մէյլ»ը՝ Փարիզի մէջ, եւ վեց շաբաթաթերթեր: Չորս սեղմնաւորական ընկերութիւններ, որոնց հետ սերտ կապ ունի վերոյիշեալ խմբաւորումը, Մ. Նահանգներու եւ Քանատայի մէջ ունին անտառներ, իսկ թուղթի գործարաններ՝ Անգլիոյ մէջ:

2.— Պէրի,— որ պատերազմի վերջաւորութեան կը հրատարակէր «Թայմզ»ը, «Սընտէյ Թայմզ»ը, «Ֆինէնշըլ Թայմզ»ը եւ «Տէյլի Կրաֆիք»ը: Ցետոյ արագօրէն աւելցաւ իր թերթերուն թիւը: 1927էն ի վեր տիրացաւ նաեւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ին: 1937 յունուարին, այս խմբաւորումը բաժնուեցաւ երեք խմբակներու,—ա) Լորտ Քէմրոզի խմբակը որ տէրն է «Տէյլի Թէլէկրաֆ — Մորնինկ Փոստ»ի, «Ֆինէնշըլ Թայմզ»ի եւ «Ամէլկէմէյթըտ Փրէս»ի: Ունի շուրջ 80 պարբերական հրատարակութիւններ: բ) Լորտ Ք.ի խմբակը, որ ունի «Սընտէյ Թայմզ»ը եւ հինգ ուրիշ կիրակնօրեայ հրատարակութիւններ, «Տէյլի Սքէչ»ը եւ 15 գաւառական թերթեր: գ) Լորտ Այլիֆի խմբակը որ տէրն է զանազան հրատարակութեանց եւ քանի մը պարբերականներու:

«Ուէսթմինսթըր Փրէս» խմբակը ունի 36 գաւառական թերթեր:

4.— «Օտհէմս Փրէս» խմբակը ունի «Տէյլի Հէրըլտ»ը, «Փիփըլ»ը եւ մեծ թիւով տարեկան ու պարբերական հրատարակութիւններ:

5.— «Հարփըրի» խմբակը կը հրատարակէ երկու ազատական թերթերը՝ «Նիւզ Քրոնիքլ» եւ «Սթար»: Պետն է Սըր Ուօլթէր Լէյթըն, որ առանձին կը հրատարակէ «Էքոնոմիստ»ը:

6.— Լորտ Պիվըրպրուքի խմբակը կը բաղկանայ Տէյլի Էքսփրէս, «Սընտէյ Էքսփրէս» եւ «Իվնինկ Սթանտարտ» թերթերէն:

7.— Կան նաեւ երկու անկախ թերթեր,— «Թայմզ»ը եւ համայնավարական «Տէյլի Ուօրքըր»ը: Առաջինը, Լորտնորթքլիֆի մահէն վերջ, 1922-ին, գնուեցաւ Ճոն Ուօլթըրի եւ Աստորի կողմէ: Բայց, «Թայմզ»ի աւանդութեանց պահպանումը երաշխաւորուած է 5 խմբակներու ներկայացուցիչներէն կազմուած մարմնի մը կողմէ:

Լոնտոնի մէջ կան ուրիշ անկախ թերթեր ալ: Գաւառի մէջ իբրեւ անկախ թերթեր կը ճանչցուին «Մանչէսթըր Կարտիըն», «Եորքշիր Փոստ», «Կլէսկօ Հէրըլտ» եւ «Սքոցմէն»:

Ցաճախ, այս անջատ խմբակները մրցակիցներ են իրարու: Իսկ երբեմն կը գործակցին եւ բաժնետիրական թուղթերու փոխանակ փոխանակ բաշխումը թոյլ չի տար գիտնալու թէ որոնց ձեռքերուն մէջ կը գտնուի իրական ղեկավարութիւնը:

Քաղաքական տեսակէտով, թերթերը հետեւեալ ուղղութիւնն ունին.—

«Թայմզ» եւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ — Մորնինկ Փոստ» պահպանողական են: «Տէյլի Հէրըլտ» եւ «Նիւզ Քրոնիքլ» երկաններ են,— առաջինը՝ աշխատաւորականներուն՝ իսկ երկրորդը՝ ազատական ընդդիմադիրներուն: «Տէյլի Մէյլ» եւ «Տէյլի Էքսփրէս» կայսերապաշտական եւ թունդ պահպանողական հակում ունին: «Մանչէսթըր Կարտիըն» (ազատական), եւ «Եորքշիր Փոստ» ունին մեծ հեղինակութիւն քաղաքական եւ դիւանագիտական մարզին մէջ, թէեւ իրենց սպառումը 50 հազարէն վար է: Առաջինը անգլիական մամուլին մէջ ազգային արժէք ունի:

Մեծ ազատութիւնը, զոր կը վայելէ անգլիական մամուլը, աւանդութիւն մըն է, որով կը հպարտանան Անգլիացիները, թէեւ այդ իրաւունքը արձանագրուած չէ սահմանադրութեան մէջ:

Գրեթէ անկարելի է նոր թերթի մը հրատարակութիւնը յաջողցնել՝ ուժեղ մրցակցութեան պատճառով: Հրատարակուող թերթերը կը պահպանուին բուռն պայքարներու շնորհիւ, եւ մեծ ճիգ կը թափեն «տիրապետուլու» համար Անգլիոյ այս կամ այն մարզին վրայ: Անոնց շէշտը կը փոխուի, ինչպէս նաեւ անոնց տեսքը՝ ժողովրդականութիւն եւ սպառումի յաւելում ապահովելու համար:

ԱՌԱԾՆԵՐ

** Աշխարհը լի է բարի դիտաւորութիւններով, սակայն միացած բոլոր բարի դիտաւորութիւնները մէկ կամք չեն արժեր: «Կ'ուզէի»ն ոչ մէկ արդիւնք կուտայ. «կ'ուզեմ»ը միայն արդիւնաւոր է:

** Անոնք որ կ'ըսեն, «կեանքէն բան մի յուսաք, յուսախաբ կ'ըլլաք», լաւ կ'ընէին եթէ քարոզէին, «մի շնչէք որպէսզի մանրէ չկլլէք»:

Ի ՊԷՏՍ ՁԵՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ,— Կ'ըսենք — գէմ, կ գիրը կը փոխենք կ'ըլլայ դիմաւոր, եւն.: Չէ՞ որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ է ձայնաւորը հոլովումի մէջ կը փոխուի ի գիրի: Այսպէս՝ շէն - շինական, վէժ - վիժել, մէտ - միտիլ, քէն - քինախնդիր, խէթ - խիթալ (կասկածիլ), հէնք - հիմնել (կտաւ հիւսել), շէտ - շիտակ, սէր - սիրել, վէմ - վիմարդեայ (քարի պէս, քարէ), տէր - տիրական: Բայց է բառը իբրեւ առանձին նշանակութեամբ (էակ) չի փոխուիր - էական, էութիւն: Բայց ունենալով բաղաձայն մը իր ետեւէն, կը փոխուի ըստ կանոնի — էջ - իջապան:

Ճիշդ այս պահուս, մեր դասարանէն Սամիկոն նշանացի կը հասկցնէ, թէ այդ մասին բաւական բան գիտեն արդէն: Ուսուցիչը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ, եւ կ'անցնի ուրիշ կէտի մը՝ որուն մասին ալ արդէն խօսուած է.— Ի մասնիկը՝ որ ընդհանրապէս Ըի կը փոխուի, անփոփոխ կը մնայ երբ միավանկ է եւ բառին ուղղակի առջեւն է կամ վերջը, այսպէս՝ մի. միակ - միութիւն, իր - իրօք - իրական, թի - թիակ - թիավարել, դի. դիակ - դիակնարան, տի - անտիկան (փոքրիկ, մատղաշ): Բայց երբ բառը միավանկ ըլլալով հանդերձ այդ ի գիրը առջեւը կամ վերջը չէ, բստ կանոնի կը փոխուի ըի, այսպէս՝ քիմք. քմածին - քմայք, միտք - մտացածին, գիրք - գրութիւն, գիրգ - գրգանք, ժիր - ժրութիւն, կիպ - կպել, ծիլ. ծլարձակ, նիզ նզել (կզպանքով գոցել), չիւ (խաղողի ճիպրէ) — չուել (արագ արագ փրցնել ողկոյզ որթատունկէն), ջինջ — ջնջել, տխուրընջեան, ցից — ցցել:

Անշուշտ որ — կրկնենք — հանգիտութիւն կայ սա բառերուն մէջ.— Լղծ, պիղծ, եղծել — պղծել: — Շարունակելով սերտումը, մանաւանդ այս դէպ օգերուն, կ'ըսենք.— Մասնիկները ստորին մը իրենցմով նշանակուած բառերուն յայտարար են: Այսպէս՝ ուկ մասնիկով ածանցուած ները գրեթէ նոյնիմաստ են. — Մանուկ, պարզուկ, տաղտուկ, թզուկ, հեղձուկ, մղձուկ, գաղտուկ, մամուկ, մանուկ, ճահուկ (խումբ, յոռի խմուտով), հեղուկ: Երբ նոյնիմաստ կ'ըսենք, ոչ թէ բոլոր այս բառերը նոյն են, այլ ուկ մասնիկով ածանցուած՝ յոռի, փոքր, նեղացուցիչ իմաստի կ'երթան: Նոյն ձեւով մասնիկ մըն է նաեւ իճ (իչ մասնիկին մէկ ձեւը).— Ուտիճ, խաւնիճ (մարախ), լուծիճ (ճճի), սաղնիճ, ճահիճ, խիճ, կճիճ (դիշերուան ամսան), շնիճ, մահիճ, զարդիճ, բուէճ-բուէճակ (բու), գահիճ:

Ըսինք ուրիշ առթիւ, թէ զարմանալի երեւոյթ մըն է մեր լեզուին մէջ ներկայութիւնը մէկ-երկու բառերու, որոնց նշանակութիւնը բոլորովին կը փոխուի, հակառակ կ'ըլլան, մեզ կամ թանձր բաղաձայններու գործածութեան հետեւանքով: Այսպէս՝ ըսելէ արդէն կայկայիլ — քայքայիլ, նաեւ այսօր մէջ կը բերենք—զանձել (հաւաքել) եւ քանցել (կոտրել, բզքտել):

Թղթակցիս հարցումը հետաքրքրական է, ի մասին բառերու սեռին: Անտարակոյս առեն եղած է (ե՞րբ··· ո՞վ գիտէ) որ մեր լեզուն ալ սեռ — արական, իգական ունեցած է բոլոր հին լեզուներուն պէս, բայց վերջերը անհետացած, կամ մեզի անծանօթ կա···

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼԹՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼՆԱՆ

— Իրեն պէս տասը հատ ըլլայ, նորէն չեմ վախնար: Քալէ, հակիթ կըրնամ եփել եւ ըսի:

— Ո՞վ ըսաւ որ կը վախնանք:

Ուստի դուրս ելանք մութին մէջ, որ արդէն կէտկիտուած էր հարիւրաւոր լամբարներով, եւ կենդանիներուն մօտէն քսուելով մտանք մեր խոհանոցը եւ ջեռուցիչը վառեցինք: Կիսաւրաց դռնէն այնպիսի հոտ մը կուգար, որ աշխարհի ստեղծումէն ի վեր պատահած չէր, եւ կը լսուէր ամենահաւասարակ երաժշտութիւն մը, օրինակի համար կոուող երիվարներուն խրխինջը եւ մեծաղորդ հիա՛, հիա՛ներ, կչտացած ուղտերուն ձայները որոնք կ'ուզեն քնանալ, բայց չեն կրնար, մարդկային ձայներու բզզիւնը, խոհանոցի ամաններուն իրարու բախումը, տանիքին վրայէն մարդու մը կողկողձային երգելը, եալար գործիքի մը թնդիւնը՝ խառնուած սազի (թրքական փոքր թմբուկ) դափիւնին:

Հալիւ կերակուրի պատրաստութեանց սկսած՝ տեսանք որ երկու փայլուն աչքեր, բաց դուռնէն մեզ կը դիտէին: Զէյթունցին իր սպառնալիքը կատարած էր ճիշդ կէս ժամ յետոյ հասնելով. եւ մենք դուռը իր երեսին չէինք կրնար գոցել, մուխին եւ կաղին հոտին պատճառով: Բայց մինչեւ մեր ճաշին լրանալը զինքը ներս չհրաւիրեցինք, եւ յետոյ ազնուօրէն արտօնեցինք երթալ լուացուելու: Սկսաւ պատուգամին վրայ ետ ու առաջ չարժիլ եւ անդթօրէն կոխկռտել ազօթքի փսիաթներուն վրայ (խալմները, ինչպէս երբեմն Փարիսեցիները՝ կ'աղօթեն հրապարակաւ):

— Ես քրիստոնեայ եմ, ըսաւ բարկութեամբ եւ սկսաւ մեզ դիտել: Այս դիտողութիւնը ընդունեցինք վերապահութեամբ:

Վերջապէս զինքը ներս հրաւիրելէ վերջ երբ ճանճերը վանեցինք անձեռնոցներու բախիններով, ան դուռը գոցեց եւ նստաւ կռնակը անոր տուած: Մենք ալ իր դիմաց մեր փոռթաթիվ աթոռներուն մէջ: Մերժեց առնել Ուիլլին մատակարարած «խակական տաճկական» սուրճը: Ուիլը խմեց պզտուկի հեղուկը, անշուշտ երեւոյթները փըրկելու համար, ու ես ալ օտարի մը ներկայութեան ընկերօջս կամքին չէի կրնար հակառակիլ. բայց նախանձեցայ Զէյթունցի մարդուն՝ իր ընտրութեան ազատութեանը համար:

— Ինչո՞ւ ձեզ Զէյթունի Աչքը կը կոչեն, հարցուցի ես բաւական ժամանակ անցնելէ վերջ, մաքէն վանել տալու համար իր այն ենթադրութիւնը թէ իրմով շատ կը հետաքրքրուինք: Որովհետեւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, ինչպէս ուրիշ տեղեր խօսակցութիւնը սկսած ժամանակ պէտք է զգոյշ շարժիլ:

— Կը հսկեմ, պատասխանեց հպարտութեամբ, բայց քօղարկուած խորամանկութեամբ մը: Այս մարդուն հանդէպ երբեմն այնքան հակակրութիւն կը զգայի որ, կ'ուզէի դուրս բանալ եւ զինքը դուրս շպրտել, երբեմն ալ կ'արգահատէի եւ կ'ուզէի տալ դրամ, կերակուր, ազնուութիւն եւ ինչ որ ուզէր: Այս երկրորդ զգացումը միշտ առաջինին կը յաղթէր. ետքէն իմացայ որ Ուիլն ալ նոյն զգացումն ունի եղեր:

— Ինչո՞ւ համար Զէյթունը այս տեսակ մասնաւոր հսկողութեան պէտք պիտի ունենայ, ի՞նչպէս կը հսկեն, ընդդէմ ի՞նչ բանի եւ ինչո՞ւ, հարցուցի ես:

Ժպտեցաւ զոյգ մը անհարազատ աչքերով, ցոյց տալով իր դեղին ակռաները:

— Հա, Զէյթունի մասի՞ն պիտի խօսիմ. ուրեմն ահա.— Թուրքերը երբեք չնուաճեցին զայն: Անգամ մը եկան անոնք եւ դիմացի լերան կողին վրայ ամրոց մը շինեցին, որպէսզի թնդանօթներով մեզ միշտ ատեւ սարսափի տակ պահեն: Փոթորիկի մը պէս գրաւեցինք իրենց ամրութիւնըեւ թնդանօթները նետեցինք հազար ոտք վար հեղեղատին մէջ, ուր անոնք կը մնան մինչեւ այսօր: Իրենց այժմ ունեցած Արաբ զափտիէներուն չափ դըրէ վանեցինք, այս, անոնք մինչեւ իսկ Արաբները մեր դէմ բերին, խեղճ յիմարներ, որոնք Զէյթունի պաշտպաններու մասին դեռ չէին իմացած: Ցետոյ քիչ մը վրէժ առնելու համար վարը բաց դաշտերը ելանք, Արաբները մեր կիներու հսկողութեան յանձնելով: Զէյթունցի կիները սրտոտ են: Ցանկարծ լուր հասաւ Զէյթուն որ բաց դաշտին մէջ կռուողները ծանր կացութեան մատնուած են: Զէյթունի կիներուն պատուիրուած էր որ պէտք եղած պարագային մեզի օգնութեան հասնելու միջոցը գտնեն, պաշարելով այդ Արաբ գերիները:

Անոնք այդ հրահանգին պատասխանեցին Զէյթունի ձեւով. ինչպէ՞ս պատմեմ ձեզի: Լերան հեղեղատներուն վրայ փայտէ կամուրջ մը կայ, ջուրէն հինգ հարիւր ոտք բարձր, կամարուած մէկ ծայրէն միւսը: Այս մեր Զէյթունցի կիները կապելով Արաբ գերիներուն ձեռքերն ու ոտքերը, բերին կամուրջին մօտ եւ մէկ մէկ նետեցին վար, խրախուսելով դերի սպառնալով իր կարգին: Ահա այս եղաւ քաջարի Զէյթունցի կիներուն պատասխանը:

— Եւ դուք դաշտի՞ն մէջ:

— Ա՛, Օսմանցիին համար դիւրին չէ Զէյթունցի մարդուն յաղթելը: Մեր կիներուն ըրածը լսելով քաջալերուեցանք, թշնամիին վրայ գերակշռութիւն ստացանք, յաղթեցինք ու ետ դարձանք դէպի մեր լեռները յաղթանակած: Հոն, Զէյթունի մէջ մենք մեծ ծաքանակ զէնք ունինք ու առաւելութիւն դիրքի, որովհետեւ դէպի Զէյթուն տանող ճամբայ չկայ, արապա, թնդանօթ, կամ ուրիշ ո եւ է անիւով բան փոխադրելու համար: Միակ բանը ուրկէ կը վախնանք՝ մատնութիւնն է, դերակշիռ ուժի մը առջեւ յանկարծակի գալ: Այս բանը տեղի չունենալու համար է ահա որ պահակութիւն կ'ընեմ:

— Ինչո՞ւ մեզ կը պատմես այս բոլորը, հարցուց Ուիլը: Եւ ինչէ՞ն գիտես որ Թուրք կառավարութեան գործակալներ չենք մենք:

Խնդաց սրտանց, երկու ձեռքերը դէպի մեզ երկարելով, եւ

— Ինկլիզ մարդիկներ, ըսաւ պարզապէս:

— Ասիկա ի՞նչ առնչութիւն ունի մեր հարցումին հետ, յարեց Ուիլ: Ինքը Ամերիկացի ըլլալուն Անգլիացի կոչուելէ չէրախորժեր. բայց երկար ատենէ ի վեր այդ մասին վիճաբանիլը վերջացուցած էր, քանի որ օտարականները ընդհանրապէս չեն տեսներ տարբերութիւնը:

(Շար.)

...ութիւններու մէջ ծածկուած: Անդ-... մերէնը, որ գերմաներէն — սաքսոն եւ ֆրանսական — կելտական խառնուրդ է, իր մէջէն փտարած է սեռը, ...ինչ այնքան նախանձախնդիր են այս ...ն այն լեզուները՝ որոնցմէ ինք ածանցուած է: Գերմաներէնը նոյնիսկ չէզոք սեռ ունի, որ, յայտնի է, թէ ...պէս կը դժուարացնէ իր ուսումը օտարին համար:

...ը կ'արժէ դիտել տալ, թէ սեռ ունեցող լեզուներէն մեծ մասը բառերուն սկիզբը կը դնեն սեռի յայտարար ...մը կամ յօդերը: Զենք ուզեր խճողել ...օրինակներով: Միայն թէ, առհասարակ ...ով ծանօթ ըլլալով ֆրանսերէնը, կը ...ճեցնենք անոր արական եւ իգական ...դերը ամէն հոլովներու համար:

Հայերէնը հոլովումի համար բառերուն սկիզբը յօդ չունի, այլ բառերուն ետեւը հոլովակերտ մասնիկներ ունի (անշուշտ հին գրականի ձեւը կ'առնենք հոս), մինչեւ տասներկու ...երբեր տեսակ: Նոր գրականին մէջ այդ մասնիկները կէս առ կէս ջնջուած են, անգործածելի են բոլորովին եւ ... եղած է անշուշտ: Արդ, մեր լեզուին ձեւը, այս տեսակէտով, կցողական (agglutinant) է, այսինքն՝ հոլովակերտ մասնիկը բառին կը կցուի, կը նոյնանայ անոր հետ, ուրիշ կարգ մը հին ու նոր լեզուներուն մէջ եղածին նման: Թերեւս այս ինքնայատկութիւնը պատճառ եղած է որ մեր լեզուն իր բառերուն համար որոշ սեռ չունի, քանի որ յատուկ եւ բառէն անկախ, գրուած սեռի յայտարար մասնիկներ չունի: Հոլովակերտ մասնիկներուն բառերուն ետեւը կպչիլը հաւանական պատճառ մը կրնայ համարուիլ սեռերու անհետացումին: — Սիրելի Արազ, ահա թէ ինչու իբրեւ սթափում կը նկատենք այս ... բանասիրական էսէյները մեր դասերուն:

Յաջորդ ու ձախորդ բառերուն որդ մասնիկն է որ հաղ (անդամ) բառին վրայ դրուելով՝ եղած է յաջորդ, բայց՝ յաջորդել (ուրիշին փոխանցել, հաղ նոյն կը թուի ըլլալ յոնարէն այլ բառին հետ, «ուրիշ» իմաստով, ինչպէս՝ երբ այդ՝ գործածուած է մեր մէջ «այղ», Ղ գիրը Լ գիրին իբրեւ բանձը: Ամէնը մէկ առնելով կ'ըսենք — միահաղոյն, «նոյն»ին ձեւով:

ՏԱՐԱԶ

Ի՞նչ կը պատահի Սուրիա

Սուրիոյ վարչապետին Փարիզ այցելութեան առթիւ արաբական թերթերը կը գրեն. —

Լաւատեղեակ եւ իրաւասու աղբիւրէ մը ստացուած տեղեկութեանց համաձայն, վարչապետ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ մեկնումէն առաջ համաձայնութիւն գոյացուցած է Դաշլինի եւ Պլոքի անդամներուն հետ, հետեւեալ պահանջները ներկայացնելու համար Ֆրանսական կառավարութեան. —

1.— Ֆրանսական Խորհրդարանի առաջիկայ հոկտեմբերի նստաշրջանին առանց փոփոխութեան վաւերացնել ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը: 2.— Սուրիան մասնակից չդարձնել Սանճաքի շուրջ գոյացած ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան: 3.— Փոխանցման շրջանը պէտք է համարել 1937 յունուարէն սկսեալ, համաձայն Ֆրանսական արտաքին Նախարարութեան պաշտօնական խոստումներուն: 4.— Մաքսային իրաւասութիւնները յանձնել Սուրիոյ 1939էն առաջ, իսկ զինուորական ու արդարադատական իրաւասութիւնները մինչեւ 1939ի վերջը: 5.— Ճէզիրէի տագնապը լուծել եւ կարգ մը Ֆրանսացի պաշտօնեաներ պաշտօնանկ ընել: Միւս կողմէ Ֆրանսական բանակին հրաման տալ՝ զսպելու բոլոր ապստամբական շարժումները: 6.— Երկար պայմանաժամով եւ թեթեւ տոկոսով կարեւոր փոխառութիւն մը ընել Սուրիոյ:

Վարչապետ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյին իրաւասութիւն տրուած է Ֆրանսայի հետ համաձայնելու հետեւեալ կէտերուն շուրջ.

1.— Փոքրամասնութեանց եւ ֆրանսական պաշտօնեաներու շուրջ գոյացած վերջին յաւելուածական համաձայնութիւնը գործադրել: 2.— Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի հետ Սանճաքի շուրջ կնքուած համաձայնութիւնը ճանչնալով հանդերձ, բարի դրացնութեան դաշինք մը կնքել Թուրքիոյ հետ: 3.— Ֆրանսայի ներկայացուցչին եւ Սուրիոյ կառավարութեան միջեւ վերջերս գոյացած յաւելուածական համաձայնութիւնը Սուրիոյ Երեսփ. Ժողովին ներկայացնել առաջիկայ նստաշրջանին: 4.— Ճէզիրէի մէջ գործադրել Մուհաֆըզութեանց կանոնագրութիւնը: 5.— Քարիւղի շուրջ համաձայնութիւն գոյացնել Ֆրանսայի հետ: 6.— Սուրիայէն դէպի Պաղեստին զէնքի եւ ռազմանիւթի մաքսանենգութիւնը արգիլել:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԵՐՄԵՐ՝ ՈՐ ԿԸ ՑԱՆՈՒԻՆ

Նոթր-Տամ տը Գոնսոլասիոն (Մարսէյլ).— Կոկիկ ու փոքր Հայնոց մըն ալ այս:

Սիրուն տուներ, ցոլնագեղ եւ պարտէզներով զարդարուն:

Փոքրիկնե՛ր, փոքրիկնե՛ր, անուշչուշի եւ ճլվլուն:

— Ո՞ւր է վարժարանը աղջիկս, — հագիւ եօթ-ութ տարուան աղջնակ մը, որ իր մէկ ուրիշ ընկերուհիին հետ գրքերը թեւերուն տակ կը ցատկոտեն կածանն ի վար:

— Պարոն, ո՞ր դպրոցը:

— Քանի՞ դպրոց ունիք հոս:

— Երկու:

— Երկո՞ւ: Հա, սա ուր է Տիկին Ք.ն կը պաշտօնավարէ:

— Հա, հոս է, պարոն, եկուր ցոյց տանք:

Ու ծառերու եւ թուփերու մէջ թաքնուած, սիրունիկ շէնքի մը պարտէզէն ներս կը մտնենք, ծառուղիէ մը անցնելով:

Կանանչ ճիւղերով ծածկուած դարպասի մը մէջ, գրասեղաններու առջեւ շարուած են երկու տասնեակ մը պատանիներ ու մանուկներ, եօթէն 16 տարու:

Կը նստիմ իրենց շարքը եւ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեմ իրենց դասերուն:

Մէկ-մէկ կը կանգնին գրատախտակին առջեւ: Ուղղագրութեան դասն է:

Կաւիճը կը սահի տախտակին վրայ, Հայ բառեր եւ նախադասութիւններ տողելով:

— Կը բաւէ, տղաս, սխալ ունի՞ս այս գրածիդ մէջ:

— Պ. ես ըսե՛մ, «Ցուրթի»ն «ռ»ով պիտի գրուի, միւսները շիտակ են ...

Ուրիշ մը, աղջնակ մըն է, ան ալ ցոյց կուտայ հայ բառերով նախադասութիւն մը կերտելու իր շնորհը:

— Ապրիս, աղջիկս, սխալ չունիս:

Եւ իրարու ետեւէ, այսպէս: Վերջը ընթերցում, յաճախ «ր» գիրը «ղ»ի փոխակերպուած՝ «մեղ պաղտէզը»:

Թող այդ ըլլայ թերութիւնը:

Հայոց Պատմութիւն: Բագրատունիք, Մամիկոնեանք, Հայկազունք, կուգան բազմիլ այս օտար հողին վրայ հիմ նետած եւ ապրիլ ուխտած ժողովուրդի մը համեստ տնակներուն մէջ:

Տիկին Ն. Քիպրիթճեանն է որ իր հայեցի շունչով կը խմորէ այս փոքրիկները խիստ համեստ միջոցներով եւ անձնազոհութեամբ, ապաւինած կ. Խաչի տիկիններու կարելի միջոցներուն, որոնք մայրական գուրգուրանքով մը կը հովանաւորեն այս գործն ալ:

Եւ շատ է այս արդիւնքը, այսքան համեստ միջոցով մը ձեռք բերուած եւ շաբաթական 5 ժամով: Աւելին՝ հըրաշք մը պիտի նկատուէր:

Արեւը դիշեր բարի կ'ըսէր ծառերուն եւ բլուրներու գագաթներուն, տեղը տալով բնութեան խորհրդաւոր սեւ քօղին:

Ես մտածումի մէջ ընկղմած՝ «քսան՝ հոս, քսանհինգ՝ անդին, երեսուն՝ միւս կողմը», եւ բանակը կը ստուարանար աչքիս առջեւ ու ձուլումի եւ այլասերումի եօթնգլխեան հրէշին ճանկերը մէկիկ մէկիկ կը չորնային Հայուն ճիգին առջեւ, բանալով լուսաւոր յոյսերու վարագոյրը:

Լաւատես

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ.— Օգոստոս 15ին տեղի ունեցաւ Սէն Մոռիսի Սահակ-Մեսրոպ վարժարանին ամավերջին հանդէսը: Ներկայ էին Լիոնէն եւս քանի մը ընտանիքներ: Պ. Երանոս Չէլլօեան կատարեց հանդէսի բացումը կարդալով ուղերձ մը ուղղուած ծնողներուն: Ցետոյ մէկիկ մէկիկ հրաւիրեց փոքրիկները որոնք շատ եռանդով արտասանեցին մանկական եւ ազգային գեղեցիկ ոտանաւորներ: Իւրաքանչիւրը իր դերը ունէր եւ բոլոր ծնողքները ուրախ էին իրենց զաւակներուն յառաջդիմութեան համար: Ցետոյ բեմ հրաւիրեց Պ. Հրանտ Թաղէոսեանը որ եկած էր Լիոնի կրթական Մարմնոյն կողմէ: Ան փառաբանեց հայկական մշակոյթը եւ յանձնարարեց հայերէն խօսիլ տուներու մէջ: Նախ ընտանիքին մէջ է որ կը դրուի ազգային կրթութեան հիմը:

Ցետոյ աճուրդի դրուեցաւ աշակերտներուն խմբանկարը եւ կոկիկ գումար մը գոյացաւ (575 ֆրանք): Շահեցաւ Լիոնէն Տիկին Հրանուշ Նորիկեան:

Գնահատութեան արժանի էր ժողովուրդին եռանդը: Եղան նուէրներ ալ, -- 50 ֆրանք Պ. Բագրատ Հայրապետեանէն (Ամերիկա), 10 ֆրանք Լիոնէն Պ. Ցովհաննէսեան, 10 ֆրանքՍէն Մոռիսէն Պ. Տիգրան Վարդանեան: Բոլոր ծնողներուն պարտքն է գործակցիլ, օգնելու համար դպրոցին:

Պ. Պօյաճեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

«Հայրենիք»ի թղթակիցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, Լիբանանի դպրոցներու մասին.—

Թեմին մէջ 26 վարժարան կայ, որոնց 13ը (ճիշդ կէսը, ուրեմն) Պէյրութ քաղաքին մէջ, իսկ մնացած 13ն ալ քաղաքին մօտ կամ հեռու գիւղերու մէջ: Պէտք է ըսել, որ թեմ կոչուածը քաղաքի մէջն է ամփոփուած առաւելաբար, այսինքն՝ թեմի հայութեան շուրջ 90 առհարիւր կեդրոնացած է Պէյրութի մէջ:

Որքա՞ն Հայ կայ ներկայիս Պէյրութի մէջ — ճիշդն ըսել ոչ ոք կարող է: Եղած մատնանշումները՝ 25 — 35 հազարի սահմաններուն մէջ՝ կը տրուին միայն մօտաւոր ճշգութեամբ, ինչպէս որ առհասարակ Սուրիոյ բովանդակ հայութեան մասին կ'ըսենք երբեմն 150.000, երբեմն 125 կամ 120 հազար երբերուն թուական տուեալները:

Պէյրութ քաղաքին մէջ հետեւեալ դպրոցները կան. 1) Ս. Նշան, 2) Սահակեան, 3) Էշրէֆիէ, 4) Նոր-Մարաշ, 5) Մեսրոպեան, 6) Լուսինեան, 7) Արգարեան, 8) Նուպարեան, 9) Հայկազեան, 10) Ռուբինեան, 11) Հայճէն, 12) Արամեան եւ 13) Կիլիկեան: Այս տասներեք դպրոցներուն մէջ կան 3876 աշակերտ (մանչ՝ 2003, աղջիկներ՝ 1872): Ամէնէն շատ աշակերտ աշակերտուհիներ ունի Նոր-Մարաշի դպրոցը— 325 մանչ եւ 296 աղջիկ գումար 621): Երկրորդ տեղը կը բռնէ Լուսինեան դպրոցը — 201 մանչ եւ 238 աղջիկ (գումար 439): Ապա՝ Սահակեան դպրոցը — 224 մանչ եւ 163 աղջիկ (գումար 387), Մեսրոպեանը— 194 մանչ եւ 150 աղջիկ (գումար 344), Էշրէֆիէ Թաղինը — 185 մանչ եւ 158 աղջիկ (գումար 343), Ս. Նշանը —161 մանչ եւ 141 աղջիկ (գումար 302) եւայլն:

Պէյրութէն դուրս՝ զանազան վայրերու մէջ գտնուող դպրոցներէ ամէնէն շատ աշակերտ ունեցողը Զահլէի վարժարանն է՝ 106 մանչ եւ 102աղջիկ(գումար 208): Ապա՝ Տրիպոլիինը (141 աշակերտ - աշակերտուհի): Բոյադն ունի 80 աշակերտ, իսկ բոլոր միւս տասը դպրոցները շուրջ 50ական եւ աւելի պակաս: Ասոնք հաստատուած են հետեւեալ վայրերուն մէջ.— 1) Պաալպէք, 2) Պիքֆայա, 3) Սայտա, 4) Մէրճաուն, 5) Ճիպէյլ, 6) Ճինիէ, 7) Ալէյ, 8) Սուր, 9) Ղազիր, 10) Պաթրուն: Բոլոր այս տասը դպրոցներուն մէջ կայ 421 աշակերտ: Այսպիսով Պէյրութէն դուրս (13 դպրոցներ) կայ 850 աշակերտ:

Իւրաքանչիւր դպրոց (թէ Պէյրութի եւ թէ միւս տեղերուն մէջ) երկու հիմնական բաժին ունի՝ մանկապարտէզ եւ նախակրթարան: Մանկապարտէզներու աշակերտութիւնը կը կազմէ ընդհանուր թիւի (4725) շուրջ 45 առ հարիւր, դրեթէ ուրեմն կէսը:

Բոլոր 26 դպրոցներու տարեկան ծախքն է՝ 21,700 սուրիական թուղթ ոսկի: Այս գումարը տոլարի վերածելով (օրուան սակով), կը ստանանք 12 հազար տոլար: Իւրաքանչիւր աշակերտի վրայ կը ծախսուի տարեկան ընդամէնը շուրջ 2 եւ կէս տոլար:

Բոլոր 26 դպրոցներուն մէջ կան՝ 74 ուսուցիչ եւ 76 ուսուցչուհի (44ը՝ մանկապարտէզներուն մէջ): Կան նաեւ 17 տնտեսուհիներ: Եթէ պաշտօնէութեան ընդհանուր թիւի (167) վրայ բաժնենք ծախքի ընդհանուր գումարը՝ 12000 տոլարը, կը հետեւի թէ իւրաքանչիւր պաշտօնեայ կը ստանայ տարեկան 75 տոլար միջին հաշուով: Բայց երբ նկատի առնենք, որ 12.000ին մէջ կը մտնեն ա) դպրոցական շէնքերու վարձքերը (մեծ մասամբ՝ դպրոցները սեփական շէնքեր չունին), բ) ջուրի վճարը (որոշ տեղեր), գ) դիւանական եւ ընթացիկ կամ բացառիկ այլեւայլ ծախքեր, — 75ական տոլարն ալ չի համապատասխաներ այն իրական վարձատրութեան, որ կը ստանայ մեր մէկ ուսուցիչը կամ ուսուցչուհին՝ իր ինքնամեռայ դպրոցական ծանր աշխատանքներուն համար: Վարձատրութեան միջինը պէտք է առնել թերեւս միայն 65 տոլար: Վաթսուն եւ հինգ տոլար՝ տարեկան:

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Օգոստոս).

— «Ինչպէս որ Հիթլէր իր ցեղապաշտ տեսութիւնը առաջ քշելով կը ձեկավարուի քաղաքական հաշիւներով, կը հետապնդէ քաղաքական նպատակներ, այնպէս ալ Մուսոլինի, անկասկած, անոր օրինակին կը հետեւի քաղաքական որոշ նկատումներով միայն, բայց ոչ թէ այն պատճառով, որ յանկարծ սկսած է իրօք ցեղապաշտ դառնալ:

Գիտութիւնը կ'ըսէ, թէ արիական ցեղ չկայ, այլ կան միայն արիական լեզուներ խօսող ժողովուրդներ, որոնք ցեղային տեսակէտով խառնուրդներ են: Եւ, սակայն, հակառակ գիտութեան առարկայական տուեալներուն, հակառակ պատմական ջախջախիչ փաստերուն, գերման նացիները եւ այժմ ալ իտալական ֆաշիստները առաջ կը քշեն արիական մաքրարիւն ցեղի մը պաշտամունքը, կռիւ կը յայտարարեն ոչ-արիական Ճափոնի հետ եւ անոր հետ մէկ ճակատ կազմած՝ յարձակողական ծրագիրներ կը հետապնդեն «արիական» ցեղերու դէմ:

Արիականութեան կամ գերման ցեղապաշտութեան տակ Հիթլէր երկու հիմնական նպատակներ կը հետապնդէ:

Առաջին՝ կ'ուզէ ազատիլ իր երկրի մէջ եղած հրէական կամ հրէանման տարրէն, որ իր էութեամբ ու ոգիով միշտ ալ Գերմանացիներէն աւելի ազատական, աւելի ժողովրդավար (դեմոկրատ) եւ մանաւանդ աւելի միջազգայնական ձգտումներ ունի, ինչ որ հակառակ է Նացիական տիրապետութեան ամբողջ սիստէմին: Հրէական տարրին հակումները տրամագծօրէն հակառակ են նացիականութեան, որ բացարձակ ժխտումն է ազատականութեան, իրական ժողովրդավարութեան եւ միջազգայնականութեան: Ապաւինելով Հրեաներէն՝ Հիթլէր յոյս ունի աւելի դիւրութեամբ իր ռեժիմին տեւականօրէն ենթարկել գերման ժողովուրդը:

Երկրորդ՝ գերման ցեղապաշտութեան միջոցով Հիթլէր կ'ուզէ տեւականօրէն Գերմանիոյ հետ ամուր կապել արտասահմանի բազմամիլիոն Գերմանացիները, յարմար առիթ ու յենարան ունենալ միջամտելու ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն, ոգեւորել եւ իբր գերմանացի պահել նոր սերունդը Գերմանիայէն դուրս եւ ամբողջ աշխարհի մէջ ցրուած Գերմանացիները դարձնել հզօր կռուան մը գերման աշխարհակալութեան համար:

Այս երկու նպատակներէն առաջինը արժէք մը չունի Մուսոլինիի համար, քանի որ հրէականութիւնը արհամարհելի քանակ մը եւ որակ մըն է Իտալիոյ մէջ եւ չի կրնար ներքնապէս ջըլատել իտալական ժողովուրդի ուժերը, ինչպէս որ կրնար Գերմանիոյ մէջ: Սակայն, իտալական ցեղապաշտութեան միջոցով Իտալացիները իբր Իտալացի պահելու հաշիւը, անկասկած, կարեւոր չափով մը ազդած կ'ըլլայ Մուսոլինիի վրայ, որպէսզի ան հետեւի Հիթլէրի օրինակին:

Ասկէ զատ, մաքուր արիականութեան դաւանանքի միջոցով Մուսոլինի կը ձգտի իտալական նոր կայսրութեան գաղութներուն մէջ Իտալացիները յետ պահել տեղացի սեւամորթներու եւ այլ ոչ-քաղաքակիրթ ցեղերու հետ խառնուելէ, կ'ուզէ պահել Իտալացիներու ցեղային մաքրութիւնը դէթ այնպէս, ինչպէս որ անոնք են այժմ:

Վերջապէս, Մուսոլինի ցեղապաշտութեան յարելով, նկատի ունեցած է սիրաշահիլ Հիթլէրը, աւելի ամրացնել փաշական գաղափարական կապը Նացիականութեան հետ եւ ստեղծել իրապէս ամուր միացեալ ճակատ մը ազատ ժողովրդապետական երկիրներու դէմ»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՄԲԱՆ ՄԻ ՓՈԽԷՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հարկադրաբար քանի մը տող եւս՝ ռամկավար Թղթակցին, ոչ թէ իր «ճշդումին» անդրադառնալու այլ իր ձախաւեր ընթացքին համար:

Վերջին անգամ պայմաններ դրած էի, որ Թղթակիցը իր խօսքերը հաստատէ յատուկ մարմնի մը միջոցաւ:

Ոմն Բ. Մ. «ռամկավար Թղթակիցը ես եմ» ըսելով մէջտեղ կուգայ եւ, կը հարցէն չեղելով: Ի՞նչ տխուր նահանջ:
Հարցէն չեղելով: Ինչ տխուր նահանջ:
Լաւ, ենթադրենք որ իսկական, հաբաստ Թղթակիցը ինքն է — թէեւ ոչ միայն մենք, այլ իրենց բարեկամներն ալ, շատ լաւ գիտեն թէ՝ որունն է այդ ոճը, լեզուն, բառերը, շարադրութեան ձեւը, նոյնիսկ վերջին «ճշդումը»: Բայց, ի՞նչ եղաւ իմ առաջարկս, կ'ընդունի՞ն դրուած պայմանները: Նախ պատասխանեցէք տրուած հարցերուն, յետոյ կը խօսինք, միջանկեալ եղած վերագրումի մասին ալ:

Դասալքութիւն բառը գոյութիւն չունի մեր բառարանին մէջ, դրիչի սպառնալիքէ եւ քաջագործութենէ վախցող ալ չենք: Իմ անունս, հասցէս, ուր բնակիլս մանրամասնութեամբ եւ հրապարակաւ պիտի տամ, երբ դուք ընդունիք առաջարկուած պայմանները: Պատէ պատ զարնուելով փախուստի ճամբայ մի փնտռէք, ձեր օձիքը չենք ձգեր այլեւս:

Ունկնդիր

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿՈՒՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ անտարբեր կը հետապնդէր կենդանիներուն հանդարտ, հաւասարաչափ գնացքը: Հովը մերթ իրենց կողմը կը բերէր եզները քշող տղուն աղաղակը: Արեւը կ'այրէր զիրենք, եւ իրենց շուրջը կ'ընդլայնէր դեղնահար, քարոտ գետինը, անջրդի մոմխացած, ամայի, որ սակայն դաշտին հորիզոնին դէմ կը շողար ծաղիկներով երփնադեղ ու դալարագուարճ: Լուպովնա Կրապովիչ անոր քով պառկեցաւ քնացաւ գետինը, հողին վրայ: Հեռուն, խեղճ խրճիթներուն ետեւը, կալին վրայ, կը բարձրանան Սըվազ քաղաքին գորշ ու դեղին տուները, կը փայլին կարմիր քիւեր գորշ կանանչ կաղամախիներուն միջեւ, կը շողան կատարները քանի մը մինարէներու եւ երդիքները քանի մը եկեղեցիներու:

Քաղաքը դէպի հարաւ երկարաձգող խոշոր ճամբուն վրայ կեանք չկայ: Այդ ամբողջ մասը կարծես մեռած է հրջակայքով: Քանի մը կիներ էշերով, զոյգ մը ձիաւորներ, մէկ-երկու կառքեր կը կազմեն ամբողջ եռուզեռը, զոր Սիրանոյշը կրնար տեսնել: Լուպովնա Կրապովիչ արթնցաւ: Թեւը երկնցնելով բարեկամուհիին կողմը դարձաւ.

« Ժամանակը չէ՞ արդեօք որ բան մը ուտենք, » հարցուց, եւ գետինը իրեն մօտ կեցած մէկ ծրարը առաւ:

« Դեռ բան մը կա՞յ արդեօք», յարեց Սիրանոյշ վաղանցիկ ժպիտով մը:

Լուպովնա Կրապովիչ դուրս քաշեց կտոր մը կարծր հաց եւ դարձեալ ծրարէն երկու ձեռքով դուրս հանեց փոքրիկ կլոր ձմերուկ մը:

«Այս գիշեր գողցայ, ըսաւ յաղթական դէմքով մը:

«Ասկէց աւելի աղուոր բան չենք կրնար ունենալ, եւ թէեւ տակաւին հասուն չէ, հոգ չէ», եւ կանանչ պըտուղը գլորեց ձեռքերուն մէջ:

Եւ երկուքը խեղճուկրակ ճաշ մը ըրին անով:

« Այս իրիկուն, եղածին պէս, քաղաք կ'երթանք: Ձեմ խորհիր որ ո եւ է մէկը մեզ Հայ ճանչնայ: Բայց պէտք է երեսնիս մինչեւ աչքերը ծածկենք» , ըսաւ Սիրանոյշ կերած ատենը: Արդէն գոյն տեսար, թէ ինչպէս կ'ընեն Թուրք ու քիւրտ չինականուհիները»:

Լուպովնա Կրապովիչ հաւանութեան նշան տուաւ:

« Այո, առ ահի պէտք է կերպարանափոխ ըլլանք: Ցուսալի է որ քու ծանօթդ մեզ ներս առնէ »:

« Ցուսամ եմ որ տակաւին քաղաքն է ան: Հոս ամէն ինչ թափուր կը թըուի: Թերեւս արդէն Հայերը տեղահան եղած են», եւ Սիրանոյշ սարսռաց: « Թերեւս արդէն ամէնքն ալ մեռած են», յարեց մեղմիկ:

« Պիտի տեսնենք: Ամէն պարագայի մէջ պէտք է զգուշաւոր ըլլանք եւ ուղղակի տուն չերթանք»:

«Ոչ, ես պարտէզին մէջէն ճամբայ մը գիտեմ, զոր ասկէց առաջ կ'օգտագործէինք, երբ ժամանակին հոս դըպրոցն էր»:

Մութը կոխելուն պէս՝ երկու աղջիկները ճամբայ ելան քաղաք երթալու: Իրենց ծրարը տեղ մը վար դրին՝ աչքի չզարնուելու եւ չյանձնուելու համար: Ծարաթներէ ի վեր մարդու հետ առանց շփումի, վարանոտ ու երկիւղալի կ'երթային մէն մի հանդիպող դէմքի առջեւէն:

Քաղաքին տեսակ մը փլած փլփլած ու բուսարձաններուն մէջէն պարտէզներու ցած պատերուն քովէն անցնելով հասան հայաբնակ թաղամասը: Արդէն տուները գոցուած էին: Ոչ մէկ լոյս կ'երեւէր շատ տեղեր արդէն ամուր գամուած պատուհաններէն: Անձկալից եւ մտահոգ, Սիրանոյշ արագցուց քայլերը: Լուպովնա Կրապովիչ ըրաւ նոյնը եւ կեցուց.

«Կամաց քալէ: Արդէն չենք ուշացած: Եթէ աճապարենք, թերեւս մէկը կեցնէ մեզ, ճիշդ հոս, այս ամայացած քաղաքամասին մէջ »:

«Ամէն պարագայի մէջ արդէն ամէնքըն ալ քշուած են: Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընենք, այն ատեն ո՞ւր պիտի դիմենք: Դարձեալ պիտի ջանանք Հայերու հետ շփումի գալ, նոյնիսկ եթէ հարկ ըլլայ անոնց հետ անապատ երթալ, թերեւս ...» եւ յանկարծ կեցաւ:

«Ոչ, դուն հանդարտէ միայն եւ պիտի երթանք, վերջապէս քովերնիս ալ ունինք Սալահէտտին Պէյին նամակը, այնպէս որ կրնանք Թուրքերուն ալ դիմել», յարեց արագօրէն Լուպովնա Կրապովիչ:

Ոլորմելի փողոցներէն անցնելով հասան քաղաքին այն մասը, ուր բարեկեցիկներուն տուները շրջապատուած էին մեծ ու փոքր պարտէզներով: Սիրանոյշ կողմնակի նեղ ճամբայ մը բռնեց, որ մութ պատերու երկայնքէն կը տանէր: Խորդուբորդ ճամբուն մէկ քանի դարձուածքներէն վերջ կեցաւ եւ պատին վրայ մուտք մը փնտռեց: բայց մութին մէջ բան մը չէր երեւար եւ դպրոցը ձգելէն ի վեր տարիներ անցած ըլլալով՝ շատ բան կրնար փոխուած ըլլալ: Ձեռքերովը կը շօշափէր պատը:

«Հոս պէտք է ըլլայ», ըսաւ կամացուկ մը Լուպովնա Կրապովիչին: «Ճամբուն անկիւնի քարը ճանչցայ, պատէն քիչ մը դուրս ելած, եւ որուն վրայ երբեմն կը մագլցէինք պարտէզ մտնելու համար, երբ կ'ուզէինք որ մէկը մեզ չտեսնէ:»

— Հիմակ ալ նոյն բանն է ճիշդ: Այսինքն մագլցինք նորէն, պատասխանեց Ռուսուհին, կէս մը խնդալով: Ինչո՞ւ ուրեմն երկար բարակ դուռ կը փնտռես, երբ տունը կամ պարտէզը մտնելու այսքան դիւրին ճամբայ կայ:

— Հապա եթէ պատէն վեր ելած ատեննիս մէկը տեսնէ՞ մեզ, գործերնիս դէշ կ'ըլլայ, աւելի, քան երբ տունէն ներս մտնենք: Միայն թէ չեմ կրնար գտնել:

— Ա՛յ, մութին մէջ ո՞վ պիտի տեսնէ մեզ, արդէն կ'իմանանք երբ մէկը վրայ գայ: Արդէն մեր այս քուրջերովը շատ կամաց կ'երթանք...

Երկուքն ալ գիւղացիներուն ըրածին պէս, կաշիէ կակուղ կօշիկներ կը կըրէին լաթերով փաթթուած իրենց ոտքերուն շուրջ, որովհետեւ կօշիկնին բոլորովին լմնցած էր լեռնէ լեռ սուր քարերուն մէջ իրենց թափառումի միջոցին:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

ներու խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց եւ քննեց փոխանորդ մը նշանակելու խնդիրը: Իբրեւ թեկնածու յիշուած են նախորդ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ եւ սպայակոյտի նախագահ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք, բայց կ'ըսուի թէ բուն թեկնածուն Լոնտոնի թրքական դեսպան Ֆէթհին է:

Իր երկարատեւ վարչապետութեամբ, Իսմէթ շատ լուրջ հռսանք մը ստեղծած է իրեն դէմ: Մասնաւորաբար վայրոյթ առաջ բերած է այն պարագան որ Իսմէթ միլիոններ դիզած է եւ պահ դրած եւրոպական դրամատուններու մէջ: Նոյնիսկ կ'ըսուի թէ ամբողջ չուկայ մը գնած է Փարիզի բանուկ մէկ թաղամասին մէջ:

Զրոյցի մը համաձայն, որ շատ տարածուած է ժողովուրդի մէջ, Աթաթիւրքի նախորդ հիւանդութեան ատեն երբ Իսմէթ այցելութեան կ'երթայ, նախագահը կ'ըսէ. «Իսմէ՛թ, միլիոններդ դեռ միլիառ չեղա՞ն...»

Այնպէս որ, բնաւ հաւանական չէ որ նախորդ վարչապետը Հանրապետութեան նախագահի փոխանորդ նշանակուի, երբ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը ծանրանայ: Կամ անոր յաջորդէ՝ մահուան պարագային:

Հաւանական չէ նաեւ Ֆէվզի Չաքմաքը, որքան ալ սիրուած զինուորական մը ըլլայ: Արդէն, ինքը չկրնար ընդունիլ, ուխտած ըլլալով մնալ զինուորական շրջանակին մէջ եւ չզբաղիլ քաղաքականութեամբ:

Ֆէթհի պէյի պարագան տարբեր է: Իբրեւ չափաւոր եւ փորձառու դիւանագէտ, ան կը վայելէ ոչ միայն ժողովուրդին համակրանքը, այլեւ Աթաթիւրքի անսահման վստահութիւնը: Անցեալ տարի, երբ Իսմէթ պաշտօնանկ եղաւ, Աթաթիւրք անոր կ'առաջարկէ վարչապետութիւնը, բայց Ֆէթհի կը մերժէ վճռապէս, գիտել տալով.—«Փաշա'ս, անգամ մը խայտառակուեցայ, չեմ ուզեր կրկին խայտառակուիլ»: Կ'ակնարկէ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը կազմելու համար 1930ին իրեն եղած հրաւէրին եւ այս առթիւ իր կրած ծանր յուսախաբութեան:

Ուշագրաւ է որ կառավարութիւնը այս անգամ շատ ծածուկ պահեց Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը եւ գրաւեց եւրոպական այն թերթերը որոնց մէջ գրուած էր այդ մասին:

Ահա այս միջոցին է որ Թուրքերէն «Թան» թերթը խմբագրական մը հրատարակեց «Թուրք սիրտն ու հոգին կրող կայսեր» վերնագրով: Առաջնորդողը (օգոստոս 7) արեւշատութեան կատարեալ մաղթանք մըն էր, գրուած բուն խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալմանի կողմէ, եւ Ապտիւլ Համիտեան գրականութիւնը յիշեցնող շողոքորթութիւններով:

Եւ սակայն, այդ շողոքորթութիւնները կուգային ժողովուրդին յայտնել երկու իրողութիւն.— 1. Աթաթիւրք ծանր հիւանդ է: 2. Հիւանդացած է Սանճաքի խնդրոյն առթիւ կատարած ճամբորդութեանց եւ հասցուցած շունչին հետեւանքով:

Զայրացած այս յայտնութիւններէն, կառավարութիւնը երեք ամսուան համար փակեց Թան թերթը: Միւս կողմէ 10 օրուան համար փակեց հայերէն բոլոր թերթերը, որոնք թարգմանած էին «Թան»ի այդ խմբագրականը:

ՉՈՐՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ 13 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Օդանաւեր եւ հրասայլեր Արարատի լանջերուն վրայ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Փառի Միտի այս շահեկան թղթակցութեան առաջին մասը: Ահաւասիկ շարունակութիւնը.—

Փորձառութիւնը կ'ապացուցանէր թէ քանի կուրդերը մղուէին թրքական հողի վրայ, կարելի չէր լուծել հարցը, եթէ նկատի չառնուէր իբրեւ ամբողջութիւն: Նմանապէս, երեւան կուգար որ զաղթական ամէնէն խիստ միջոցներն ալ պիտի չկրնան խափանել ըմբոստութիւնը. մինչ ալ պիտի գտնուէր Քիւրտ մը, բարձրացնելու համար չէյխ Սայիտի ձեռքէն ինկած ջահը:

Էնկիւրի որոշեց համաձայնիլ իրաքեան եւ իրանեան կառավարութեանց հետ: Թէհրանէն իրաւունք ստացաւ սահմանագլուխի հակողութիւնը կատարելու: Թրքական բանակը պիտի կրնար ճնշում բանեցնել քրտական լեռնադաշտի արեւելեան ռաւթափին վրայ, ուր մինչեւ այն ատեն կրնային անվտանգ ապաստանիլ ըմբոստները: Իսկ Պաղտատ հաւանեցաւ որ միջոցներ ձեռք առնուին, վրանաբնակները տեղաւորելու համար:

Այս տնօրինութեանց հետ զուգրնթաց, Թրքական կառավարութիւնը որոշեց գաղթականներ տեղաւորել Տիարպէքիրի արեւելեան գրեթէ անապատային շրջաններուն մէջ: Նշանակուեցաւ զինուորական կառավարիչ մը, արտակարգ իրաւասութիւններով: Կառավարիչին գիմումին վրայ, Էնկիւրի հաւանեցաւ որ այդ շրջանը փոխադրուին Պալքաններու Թուրք գաղթականները: Ճամբաներ ծրագրուեցան, գիւղեր շինուեցան, ճահիճներ չորցուեցան:

Կառավարութիւնը սկսաւ ցրուել Քիւրտերը, շնորհիւ օրէնքի մը, իսքիան (բնակութիւն), որ կը հրամայէր ոչ-Թուրք բնակչութիւնները ցրուել այն շրջաններուն մէջ ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն: Բայց կլիման շատ խիստ ըլլալով, Պալքանեան գաղթականները փախան: Գալով Քիւրտերուն, անոնք տեղի չեն տար. փախստուն ըլլալով, փախստուն ալ պիտի մնան:

1936 — ԵՐՐՈՐԴ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Քիւրտերը նորէն զէնք կը վերցնեն: Ի՞նչ կ'ուզեն: Ինքնավարութիւն, ինչպէս ունին, 300 քիլոմեթր անդին, Կովկասի խորհրդային հանրապետութիւնները: Ինչպէս եւ ջնջումը այն ներքին օրէնքներուն զոր կ'ուզեն գործադրել: Արդ, Էնկիւրիի կառավարութիւնը մասնաւոր իրաւակարգ չընդունիր թրքական հողին վրայ ամփոփուած փոքրամասնութեանց:

Ճակատամարտը անխուսափելի էր եւ գրաւեց ամբողջ 1937 տարին (Յաւաջ.— Աւելորդ է բացատրել թէ թղթակցութեան այս մասը կը վերաբերի Տէրսիմի): Խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ այս տարուան սկիզբը եւ կը թուի թէ պիտի տեւէ: Բայց եւ այնպէս պաշարման վիճակը պահուեցաւ:

(Վաղը կը վերջանայ)

Անգլիա կը սպառնայ Գերմանիոյ

Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց նոր ազդարարութիւն մը ուղղել Գերմանիոյ, գիտել տալով թէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ կատարուած արշաւ մը կրնայ պատերազմ պայթեցնել, ասպարէզ նետելով ոչ միայն անոր զինակիցները՝ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը, այլեւ ուրիշ ազգեր, մէջն ըլլալով Անգլիան:

Այս որոշումը տրուած է երկու ժամուան խորհրդակցութենէ մը վերջը, որուն կը մասնակցէին ամէնէն կարեւոր նախարարները: Վարչապետը գիւղ գացած էր, բայց շարունակ լուր կը ստանար հեռաձայնով: Անգլիոյ քաղաքականութեան մասին յայտարարութիւն մը պիտի ընէ ներքին նախարարը, Սըր Ճօն Սայմըն:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդարութեան» խումբի ժողովը 27 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԱՎԻՆԻՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 27 Օգոստոս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, փիծոնիէի սրահը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Նժդեհ» ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը՝ շաբաթ, 27 օգոստոս երեկոյեան ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը: Ընկերներու ներկայութիւնը ստիպողական է:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏՍԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Երկուշաբթի, 29 Օգոստոս, ժամը 8.30ին 6 Ավրիլ ա'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՀԱՅԿ ՕՀԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ ԵՓՐԵՄ (իր դերը Պարսկական Յեղափոխութեան մէջ):

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է ՎԻԷՆԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

1939 "ԴՐՕՇԱԿԻ ՕՐԱՑՈՅՑ"

ԺԹ-ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Պատմարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ զրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (Նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եռերանգ հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արդութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէքրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօյաճեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ՈՎ. Թիւ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ աժան:

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա-փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ-ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ: Աւելորդ է եւ յամառական չէ եղած:

ՅՈՅ ՇԱՏՈՐ

[illegible]

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը խնդրէ սիրելի ծնողներէն.—

[illegible]

[illegible]

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 28 AOUT 1938

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3820

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՕՍԻՆՔ ՃԱԿԱՏ ՃԱԿՏԻ

Ինչպէս տեսանք, նոր հով մը փչել սկսած է, քաղաքականութիւն փոխելու տրամադրութեամբ: Հով մը, որ ինչքան ալ բարեմիտ համարուի, կրնայ մոլորեցնել եւ նոր անհամութիւններ ստեղծել:

Ամբողջ ծրագիր մը կ'ենթադրէ Աթէնքի «Վերածնունդ»ին հետեւեալ ողբը.

— «Հզօր Թուրքիան իր զանազան հաշիւներուն համար Հայերու բարեկամութեան կ'ապաւինի իրապաշտ քաղաքականութեան մը հետեւելով. իսկ մենք՝ աշխարհի ամէն կողմը ցրուած եւ ողորմելի բարիքներու վերածուած Հայերս, բարձրաղաղակ կը յայտարարենք թէ հոն ուր Թուրքն է մենք անոր դէմ կեցած ենք»: (5 օգոստոս):

Արդարեւ, այդ «բարեկամութեան» մէկ նոր ցոյցն ալ տեսանք.— Անտիոքի «Եէնի Կիւն»ին օգոստոս 15 թուակիր գրութիւնը, որ հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ «Հայերը եւ Թուրքերը նոյն ծագումն ունին, եղբայր են եւ (Սանճաք) դրախտի պիտի վերածեն»:

Ինչպէս չխանդավառուիլ, երբ ոչ միայն «ցեղակից եւ եղբայր» կը հռչակուինք — անգամ մը եւս, գիտականօրէ՛ն — այլ եւ հիմնադիր օսմանեան կայսրութեան: Ցեղոյ «ազնիւ եւ ուժեղ մարդիկ»: Երբ ուրիշ տեղ «ապրեալ» կոչուած «Դաշնակ Կոմիտէն» անգամ կը փառաբանուի, իբրեւ արտայայտիչը «իր ցեղին յատուկ վճռականութեան եւ կամքին»:

Տարակոյս չկայ թէ դեռ տեղ մըն ալ պիտի հնչէ այս եղանակը, այս քնաքեր օրօրը, մինչեւ որ Թուրքերը յաջողին իրենց կնիքը դնել Ալէքսանտրէթի շրջանին ամբողջ կարգուսարքին վրայ:

Ուրեմն, փորձութեան ժամեր են Արտասահմանի հայկական բազմութեանց համար, եւ վա՜յ մեզի, եթէ նորէն չմօրին մեր աչքերը:

Այն տեղ, կը վախնանք որ իրենք գիրենք իրատես կարծողներ աչքերն ալ հանեն, յօնք շինելու տեղ:

Մեր տեսակէտով, ոչինչ փոխուած է «արեւելեան կողմն աշխարհի»:

Ուստի,— ահա ինչ որ կ'ուզէինք առաջարկել երէկ.—

Կարճ կապել սա յրագրական «իմաստութիւնները» եւ անկարելին փորձել, սեղանի մը շուրջը համախմբուելու համար:

Յօդուածագրութիւնը չէ որ պիտի լուծէ այս հիմնական հարցերը: Նոյն իսկ վնասակար է յօդուածագրութիւնը, այս պարագային:

Եթէ կան մարդիկ, անհատ կամ հոսանք, որ ելք մը, բանալի մը գտեր են, անոնք պարտաւոր են ոչ թէ թուղթ մրոտել եւ միտք պղտորել, այլ սեղանի մը առջեւ անցնիլ, ուրիշներն ալ համոզելու համար:

Մենք չենք տեսներ որ եւ է լուսաւոր հեռանկար՝ այս ճակատին վրայ:

Քանի որ հո՛վ մը փչել սկսած է, մեր գերագոյն շահերը կը պահանջեն դէմ դիմաց գալ եւ խօսիլ ճակատ ճակտի:

Ուրիշ որ եւ է արտայայտութիւն՝ այս հարցին մէջ, կը նշանակէ հարսփեսայ դառնալ ինքն իր գլխուն: Եւ կամ գայլի աւետարան կարդալ, ամէնէն առաջ քրքիջներ արձակել տալով «Գորշ Գայլ»ին:

Շ.

ՉՈՐՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ 13 ՏԱՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Օդանաւեր եւ հրասայլեր Արարատի լանջերուն վրայ

ԽՄԲ.— Երրորդ եւ վերջին մասն է այս «Փառի-Միտի»ի թղթակցութեան.—

1938,— ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Մինչ կը կարծուէր թէ հանդարտութիւնը կը տիրէ, խլրտումին վերսկսումը ծանուցուած չըլլալով, Ճէլալ Պայար, Թուրքիոյ վարչապետը, հետեւեալ կոչը կ'ուղղէր անցեալ մայիս 25ին.

— «Բնակիչներ Տէրսիմի, եթէ զէնքերը վար դնէք, մեր թեւերը բաց են ձեզի համար: Մեծ է մեր գթութիւնը, բայց շատ աւելի մեծ կրնայ ըլլալ մեր բարկութիւնը: Ձեզի կը մնայ ընտրել մէկը կամ միւսը...»:

Քիւրտերը ընտրեցին դիմադրութիւնը: Հրացանաձգութիւնը վերսկսաւ Իրաքի սահմանագլուխէն մինչեւ Արարատ լեռը,— ապստամբութիւնը ծաւալեցաւ զարմանալի արագութեամբ. գիւղացիներ սկսան փախչիլ անխուսափելի ջարդէն: Քրտական լեգէոնները, զօրացած՝ սահմանակից երկիրներէն եկած օգնական ուժերով, կը գտնուէին Շէյխ Ռիզայի եղբօրորդւոյն հրամանատարութեան տակ: Իւրաքանչիւր խումբի գլուխը կը գտնուէին Մերձաւոր Արեւելքի ծանօթ արկածախնդիրները: Կ'ըսուի թէ Ֆէվզի Քաքմաքճի, որուն քաջագործութիւնները ծանօթ են Պաղեստինի մէջ, տեսնուած է Ճուլամերկի կողմերը:

Թրքական մամուլը թափանցիկ բառերով կը խօսի օտար օգնութեան մը մասին:

Իրարու ետեւէ օգնական ուժեր փութացնելով, Թուրքիա կատարեալ զօրաշարժ մը սարքած է Քիւրտերուն դէմ, ինչպէս ըրաւ 1925ին:

Այս գինուորները ճակատամարտի վայրերուն մէջ կեդրոնացնելու համար, որոշուած ճամբափորձեր կատարել Տէրսիմի շրջանին մէջ: Զօրքին զանգուածը կը կազմեն երեք զօրաբանակներ, որոնց կ'օգնեն մեքենաշարժ զօրամասեր եւ օդանաւեր:

Քիւրտերը պիտի յաջողի՞ն դիմանալ ուժերու այսքան ամեհի ցուցադրութեան մը: Ապահովաբար ոչ: Անգամ մը եւս Քիւրտերը պիտի ապաստանին լեռը, պիտի անցնին սահմանը, առժամեայ ապահովութիւն մը փնտռելով:

Բայց եւ այնպէս, ապստամբութեան վառարանը պիտի չմարի: Այդ այն վառարաններէն է որոնց համար կ'ըսեն թէ յաւիտենապէս պիտի մտատանջեն կառավարութիւնները.— Փիէռ Արթիկ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՄԵՂՄԱՆԱՅ

Արմատական երեսփոխաններն ալ հաւանութիւն յայտնեցին Պ. Տալատիէի

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ ՋՈՒԶԵՐ ԴԺՈՒԱՐԱՑՆԵԼ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Կը թուի թէ խաղաղօրէն պիտի լուծուի վարչապետին կիրակի օրուան ճառին առթիւ ծագած միջադէպը:

Պ. Տալատիէ ուրբաթ առտու մանրամասն լուսաբանութիւններ հաղորդեց Խորհրդարանի արմատական խմբակցութեան առջեւ, որ նոյնպէս միաձայն հաւանութիւն յայտնեց վարչապետին տեսակէտներուն, ինչպէս ըրած էր կուսակցութեան վարիչ Մարմինը:

Վարչապետը կրկին շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ի հարկին՝ 44-48 ժամ աշխատիլ ազգային պաշտպանութեան սահմանուած հաստատութեանց մէջ, եւ աւելի ժամեր՝ մասնաւոր ճարտարագործութեանց մէջ, գոհացնելու համար օրուան պահանջները: «Մէկ միլիմեթր անգամ պիտի չնահանջեմ այս կէտին վրայ», յայտարարեց պ. Տալատիէ: Եւ փաստաթուղթեր հանելով, հաստատեց թէ ինչ ահարկու վտանգ մը կը ներկայացնէ Գերմանիան, 2,000,000 զինուորներով, որոնք ռազմափորձեր կը կատարեն կամ ամրութիւններ կը շինեն: Այս առթիւ յիշեց պ. Լէոն Ժուհոյի մէկ ճառը (14 յունիս), որով Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը դիտել կուտար թէ դժուար պիտի ըլլայ չարաթական 40 ժամուան աշխատանքը պահել Ֆրանսայի մէջ, եթէ օրէնքը միջազգային հանդամանք չստանայ: Յիշեց նաեւ ընկերվարական դահլիճի ներքին նախարարին՝ Մարքս Տորմուայի մէկ ճառը, որ կ'ըսէր թէ «ընկերային բոլոր օրէնքները պիտի վտանգուին, եթէ արտադրութիւնը չաւելնայ: Հակառակը պնդել՝ պիտի նշանակէ բանուոր դասակարգին թշնամի դառնալ»:

Պ. Տալատիէ այս առթիւ ալ բացատրեց թէ յաւելուածական ժամերը պիտի վարձուին, այլապէս 40 ժամուան օրէնքը բռնաբարուած պիտի ըլլայ: Բայց վճարումը պէտք է ըլլայ չափաւոր, որպէսզի չափէն աւելի սուղի չնստի արտադրութիւնը: Մասնաւորապէս ծանրանալով ազգային պաշտպանութեան վրայ, վարչապետը յայտարարեց թէ ոչ նաւատորմին, ոչ բանակին եւ ոչ ալ օդատորմիղին մէջ տրուած ապսպրանքները ժամանակին չեն հասնիր: Նոյնը նաեւ անհատական ճարտարարուեստութեան մէջ, ընդհանրապէս:

Անցնելով գործազրկութեան հարցին, վարչապետը բացատրեց թէ շատ մը նպաստընկալներ անընդունակ են աշխատանքի, մասնաւորապէս շինութեանց ճարտարագործութեան մէջ: Ուստի կառավարութիւն կը խորհի հանդստեան թոշակի օրէնք մը ներկայացնել ծեր բանուորներու համար, որ պիտի թեթեւցնէ գործազրկութեան սնտուկին հոգերը: Գալով արտաքին առեւտուրին, Պ. Տալատիէ դիտել տուաւ թէ 50 միլիոն ֆրանքի ապսպրանք չէ գործադրուած, հետեւանք աշխատանքի ներկայ պայմաններուն:

Վերջացնելով, պ. Տալատիէ յայտարարեց,— «Անհեթեթ է, ծիծաղելի եւ դժբախտաբար վտանգաւոր՝ ենթադրել թէ ես կ'ուզեմ խախտել մեծամասնութիւնը»:

Ինչպէս ըսինք, արմատական երեսփոխաններն ու ծերակուտականները միաձայն հաւանութիւն յայտնեցին վարչապետին պարզած քաղաքականութեան:

Ընկերվարականներուն եւ միւսներուն դիրքը

Նոյն օրը ժողով գումարած էր նաեւ Խորհրդարանի ընկերվարական խմբակցութիւնը (երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ): Այս առթիւ ամէնէն կրաւոր ճառը խօսեցաւ պ. Լէոն Պլում, որ մասնաւորապէս ծանրացաւ արտաքին կացութեան վտանգներուն վրայ:

Նախկին վարչապետը վերլուծելով պ. Տալատիէի ճառը, բացատրեց թէ 40 ժամուան օրէնքը շատ մը շեղումներ կը նախատեսէ արդէն եւ թէ այդ շեղումները կը գործադրուին ազգային պաշտպանութեան ճարտարագործութեանց մէջ: Այս առթիւ յայտնեց թէ մետաղագործական ճարտարագործութեան մէջ ընդհանրապէս կը գործադրուի 45 ժամը. իսկ իրաւարարական վճիռ մը արդէն 7 առ հարիւր միօրինակ յաւելում սահմանած է յաւելուածական աշխատանքի ժամերուն վրայ: Իր կարծիքով, կարելի է ընդլայնել շեղումները, համաձայն օրուան պահանջներուն, առանց փոխելու օրէնքը: Շեղումներ կարելի է կատարել նաեւ անհատական ճարտարագործութեանց մէջ:

Եզրակացնելով, պ. Լէոն Պլում շեշտեց թէ ներկայ կացութեան մէջ ընկերվարական կուսակցութեան պարտականութիւնն է փրկել բանուոր դասակարգի նուաճումները եւ խստօրէն հսկել ընկերային օրէնքներու գործադրութեան վրայ: Բայց, երբ այս պայմանները կը յարգուին, ինք չուզեր խանգարել կառավարութեան գործը, նկատի առնելով միջազգային կացութեան վտանգները. ընդհակառակն կը թելադրէ շարունակել գործակցութիւնը: «Այս դժուարութիւններէն դուրս ելլելու միակ միջոցն է գլուխ հանել Ֆրանսական միութիւնը, Ժողովրդական ճակատին շուրջը: Եթէ նախարարական տագնապ մը անխուսափելի է, անշուշտ ամէնէն բաղձալի լուծումը պիտի ըլլար: Բայց եթէ տագնապ մը ծագի, մեծամասնութիւնն է որ պիտի տապալի»:

Ժողովականները միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեցին պ. Լէոն Պլումի, որ երէկ շատ կարճ խմբագրականով մը կը շեշտէր թէ Ժողովրդական ճակատը կ'ապրի միշտ եւ թէ «ազդարարութիւն մը անհրաժեշտ էր եւ կը մաղթեմ որ փրկարար ըլլայ»:

*** Համայնավար երեսփոխաններն ու ծերակուտականները իրենց ժողովին մէջ շեշտելով ընկերային օրէնքներու պաշտպանութեան վճռականութիւնը, անձնարարեցին ներկայացուցիչներուն՝ ճշգրիտ բացատրութիւններ պահանջել կառավարութեան մտադրութեանց մասին:

*** Պ. Տալատիէ բացատրութիւններ տուաւ նաեւ ձախակողմեան խմբակցութեանց պատուիրակութեան առջեւ, որ երէկ նորէն ժողով գումարեց, իր վերջնական դիրքը ճշտելու համար:

Բողոքի ժողովները կը շարունակուին նոյն թափով, առաջնորդութեամբ ընկերվարականներու եւ բլշեւիկներու:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԾԱՆՕԹ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Անստորագիր նամակ մը ստացայ երէկ:

Միջանկեալ, ինչո՞ւ անստորագիր:

Յաճախ անստորագիր թուղթեր կը ստանամ, բաց կամ գոց, լի սպառնալիքներով կամ լկտի հայհոյանքներով: Եւ կ'արգահատի՛մ, քանի որ ստորագրելու քաջութիւն անգամ չեն ունեցած:

Կան ալ որ ամբաստանութիւններ կ'ուղղեն ասոր-անոր դէմ, բայց անստորագիր:

Եւ կամ կարեւոր լուր մը կուտան, հրատարակելի կամ ոչ, եւ կը պահեն իրենց անունը:

Բոլորն ալ Արեւելքէն մնացած սովորութիւններ:

Անշուշտ չեմ անտեսեր մասնաւոր պարագաներ եւ յարգելի նկատումներ: Սակայն, բացարձակ պայման է որ խմբագրութիւնը գիտնայ գրողին ինքնութիւնը, առանց վերապահութեան:

Բայց մանաւանդ ինչո՞ւ անստորագիր, երբ կարծիք մը կը յայտնեն, թելադրութիւններ կ'ընեն, խելք կը սորվեցնեն:

Այս կարգէն է ստացած նամակս, դժբախտաբար անստորագիր: (Եւրոպական եւ մասնաւորապէս անգլիական թերթերը ամէն օր այսպիսի նամակներ կը տպեն անուն-մականունով, հասցէով, թուականով: Մենք ալ ունինք «Յառաջ»ի Նամակները. հրամեցէք):

Ի՞նչ կ'ըսէ անծանօթ նամակագիրը, իր այնքան սրտցաւ արտայայտութեամբ.

— «Հայկական դատը վերարծարծող յօդուածներ գրեթէ միշտ անպակաս են «Յառաջ»ի մէջ, յաճախ միջազգային գրիչներէ՝ թարգմանաբար. ինչպէս ալ ներկայիս զոյգ թերթօնները:

Բայց իրականին մէջ ո՞ւր համար. հին սերունդը մեծ մասով կը բաղկանայ արդէն ականատեսներէ, իսկ նորահասը չի կարդար, չի գիտեր ու չի հասկնար: Արդեօք կարելի չէ՞ր բուն նպատակին ծառայելու մտքով, այդ յօդուած կամ թերթօններն ուղղակի ֆրանսերէն արտատպել «Յառաջ»ի մէջ: Այսպէս ամէն Հայ, լաւ-գէշ պիտի ձգտի ե՛ւ կարդալ ե՛ւ վարժուիլ իր բնակած երկրին լեզուին. իսկ մանաւանդ հայերէն չկարդացող սերունդը պիտի հետաքրքրուի, պիտի բնտելանայ «Յառաջ»ին մասնաւորապէս, եւ հայկական դատին ընդհանրապէս:

Եւ ինչո՞ւ չէ. Ֆրանսական թերթերէ առնուած հայանպաստ գրութիւններն արտատպել նոյնութեամբ. օրինակ, վերջերս «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի գրութիւնները Սանճաքի մասին. քանի՞ տեղացի կրցաւ տեսնել զայն: Ամէն Ֆրանսացի «Աքսիոն Ֆրանսէզ» չի կարդար, եւ կարդացողն ալ սախպուած չէ հետաքրքրուիլ, երբ մասնաւոր կերպով մատնանշուած չէ իրեն:

Մինչդեռ ակնարկուած ձեւով, դըրացնը «Յառաջ» մը ունեցող Հայը պիտի կրնար հրամցնել զայն, առնուազն իրեն ծանօթ քանի մը օտարներու ալ:

Ահա ձեզի անձայն եւ անշշուկ փրոփականտ մը: Նոյնը կրնան ընել արտասահմանի միւս հայ թերթերը»:

Կ'արժէր մասնաւոր յօդուած մը նուիրել այս հարցին, որ այնքան ալ պարզ չէ:

Այսօրուան համար, կ'ուզէի դիտել տալ անծանօթ բարեկամին.—

1. Բոլորովին սխալ է թէ միայն հիները են որ կը կարդան կամ կը հասկնան մատնանշուած նիւթերը: «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը բաղկանայ երիտասարդներէ, որոնք միշտ ալ կը փնտռեն այդ կարգի նիւթեր: Եւ դեռ պիտի փնտռեն:

2. Տակաւին աննշան փոքրամասնութիւն մը կը կազմէ նորահասներու այն մասը որ ֆրանսերէն կը փնտռէ հայերէն թերթի մէջ:

3. Փոխանակ «Յառաջ»ի մէջ արտատպելու ֆրանսերէն հայանպաստ կամ արդարամիտ յօդուած մը, աւելի գործնական չէ՞ բազմաթիւ օրինակներ գնել յօդուածը տպող թերթէն, եւ բաժնել Ֆրանսացիներու:

Եւրոպա կ'ապրինք եւ գիտենք որ շահն է շատ մը շարժումներու մղիչ ուժը:

Արդ, յաճախ պատահած է որ օտար մը հայանպաստ յօդուած կամ գիրք հրատարակէ, եւ ամէնէն առաջ Հայերը անտարբեր մնան:

Մինչդեռ, եթէ իւրաքանչիւրը իր կարողութեան համաձայն գնէ թերթէն, եւ հեղինակը կամ հրատարակիչը տեսնեն որ քանի մը հարիւր օրինակ աւելի սպառած է, կը մղուին ուրիշ բաներ ալ գրելու: Կամ իրենց էջերը տրամադրելու:

Մենք բոլորովին ետ մնացած ենք սյս նակատին վրայ: Եւ նորէն «Լէպլէպիճի» համարուած Թուրքն է որ դաս կուտայ մեզի, ոչ միայն ուզածը գրել տալով, այլ եւ մեծաքանակ սպառելով ինքնաբերաբար եղած հրատարակութիւնները

Մի՛ ըսէք թէ դրամ չունինք:

Ամէնէն աժան գլանիկը 3 ֆրանք է, մէկ «փէռնօ»ն՝ 3.50 - 4 ֆրանք, իսկ մէկ թերթը՝ 50 սանթիմ:

ՎԱՀԷ

Նորէն Աթաթիւրքի հիւանդութեան մասին

«Լը Ժուռ - Էքօ տը Փառի»ի թղթակիցը Էնկիւրիէն ուղղուած նամակով մը (25 օգոստոս) երկարօրէն կը վկայէ թէ Աթաթիւրք լրջօրէն հիւանդ է: Երաժշտութիւնը լռած է Աթաթիւրքի զբօսանաւուն՝ «Սավարոնայի» մէջ, որ կը գտնուի Վոսփոր: Հեռաձայնով Զամքայա կանչուած են երաժիշտներն ու պարուհիները... Այս տարի երեք անգամ Ֆրանսացի մեծ բժիշկ մը հրաւիրուեցաւ, ձմեռը՝ Էնկիւրի, ամառը՝ Պոլիս: Ամէն անգամին ալ բժիշկը շատ խիստ կանոններ սահմանեց: Անշուշտ հերքուեցան Թուրքիոյ վերանորոգիչին առողջութեան մասին շրջած բոլոր զրոյցները: Բայց կարգ մը նշաններ մտահոգութիւն կը պատճառեն: Անցեալ ամառները Աթաթիւրք օրերը կ'անցընէր Տոլմա Պաղչէի պալատին մէջ զոր 18 դարու Սուլթանները շինել տուած են ջուրի ափը, ձգելով Թօփ Գափուի պալատը, Ենիչէրիներու ըմբոստութենէն եւ ջախջախումէն վերջը, քանի մը հարիւր տարի առաջ: Պալատը նորէն շարժում, աղմուկ, թերեւս ալ անգաղտնապահութիւններ կը ներկայացնէր: Որպէսզի իր նախագահը, իր ճշմարիտ հայրը կարենայ անհրաժեշտ հանգիստը վայելել, Թուրքիա մեծագումար տոլարներ վճարելով գնեց սքանչելի զբօսանաւ մը, աշխարհի ամենամեծերէն մէկը, «Սավարոնա»: Արդ, այս սպիտակափառ զբօսանաւը այլեւս չի ներկայացներ երբեմնի շէնշող կեանքը: Երաժշտութիւն չկայ: Միակ կինը որ կ'արտօնուի նաւ մտնել, Աթաթիւրքի քոյրն է եւ երբեմն անկախութեան պատերազմի հերոսներուն կամ աղքատ մեռած սպաներու աղջիկները որոնց վրայ կը գուրգուրայ Աթաթիւրք: Նախարարները երբեմն կը սպրդին զբօսանաւուն մէջ: Մէկը, թերեւս աւելի խորամանկ քան միւսները, միջոցը գտաւ հիւանդանալու եւ իր կարգին դարմանուելու... Սուրհանդակները կուգան եւ կ'երթան լուռ ու մունջ եւ գաղտնի խորհրդակցութիւններ հաղուադէպ են: Քաղաքական-պետական հրահանգները դարձեալ այս ուրուական-նաւէն կ'արձակուին. բայց հիւանդը այնքան կը տառապի ամենաթեթեւ աղմուկէն որ լռած են «տինամօ»ները:

Նաւուն ձախ կողմը խարսխած եւ զբօսանաւուն կապուած սուզանաւ մըն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

Աշնան սկիզբն է։ Այգեկութքի ե-ղանակը սկսած է։ Կալի աշխատանք-ները շատոնց վերջացած են։ Խոզան-ներուն մէջ կենդանիները կ'արածին հանդարտօրէն։ Օգոստոսէն ի վեր ծառերուն վրայ խակ պտուղ չէ մնա-ցած։ Հասունցած են մորենիները սեւ ու կարմիր թթիկներով, բոխինչները մոյգ դեղին հատիկներով։ Ժայռերու կուրծքերէն թզենին լայն տերեւներու մէջտեղէն երկնցուցեր է իր մեղրածո-րան պտուղը։ Բնութիւնը յոգնաբեկ է։ Ան տուած է իր տուրքն ու վաստա-կը մէկին տեղ 10, 20, 60։

Երկինք գետին ի՛նչ անոյշ են ու մ-տերիմ։ Արեւը կը ծածկուի վարդի, մանիշակի շղարշ ամպերով։ Միջոցին մէջ արցունք եւ յոյզ կայ։ Առաւօտ-ները երազ ու խունկ ունին։ Գիշերնե-րը հեքեաթական են ու տարփագին։

Այգեկութքը պտղաբերութեան լիու-թեան տօնն է։ Անոր ծոցէն կը կաթ-կթին հազար բարիքներուն առատու-թիւնն ու օրհնութիւնը։ Այգեկութ-քը հայկական կեանքին ամէնէն եր-ջանկաբեր ու սրտագին վայելքն է։

Սեպտեմբերի վերջերը եօթն օր եօթ գիշեր Տաս Թէփէի այգիները անցու-ցինք։ Լեռնային երկար ճամբաներէ քալեցինք։ Լուսիկ քուրիկի տազը իր ընտանիքով ընկերացաւ մեզի։ Ան իր ծեր ջորիով շատ անգամներ երթեւեկ ըրաւ. փոխադրեց ծանր բեռներ— եր-կու պղնձէ խոշոր կաթսաներ, քաղ-ցուն եփելու համար, քանի մը պարկ բարակ ալիւր եւ աղացուած կորկոտ, ընկոյզի, նուշի չարոցներ եւ շատ կա-րեւոր առարկաներ։

Ամբողջովին այգի է Արդնին, բայց հրաշալիք է Տաս Թէփէն։ «Հոս այգին սիրեր է հողը», կ'ըսէ Լուսիկ քուրուկ, եւ անոր համար կուտայ իր ամէնէն գեղեցիկ ու ընտիր պտուղը։

Որքա՜ն տեսակի խաղողներ կան։ Նարդագոյն, կարմիր, մելանագոյն, կանանչ, դեղին։ Ճերմակը լուսան-ցիկ, մեղրահամ, շուքին մէջ կը գու-նատի, կը դողդղայ, արեւուն տակ կը շողշողայ, կը ժպտի։ Ամէնէն ուշ կը կթեն սեւը։ Կը ձգեն որ աղէկ մը հա-սուննայ, ինքն իր տեղը փլի։ Քամելէ վերջ կը տանին լեցնել այն անյատակ հողէ կարասները, որոնց նմանները թերեւս ուրիշ տեղեր դժուար է գտ-նել։ Հայ բանուորներու ձեռագործ-ներն են այդ գինիի ամբարները։ Թաղ-ուած են հայկական տուներուն մա-ռաններուն մէջ, հաւանաբար շէնքին հիմը դրուած ժամանակը։ Երբ գինին գործածուելով իջնէ, չուանի մը ծայ-րը դոյլ մը կը կապեն, ջրհորի պէս կը քաշեն, իսկ փայտէ սանդուղով մը կ'իջնեն, կարասին յատակը լուալու, մաքրելու։

Տաս Թէփէն այգիներու աշխարհ մըն է, Բարձրահայեաց լերան լանջե-րուն վրայ։ Եկած են Թուրք ընտա-նիքներ քաղաքէն, Մատէնէն, Օսմա-նիէէն։ Շէն այգիներու կրակը կ'երեւի գիշերները, լութեան մէջ։ Ձկան այ-գեկութքի հրճուանքն ու խրախը։ Ե-րիտասարդ աղջիկներու եւ տղոց պա-րերն ու պարերգները, հաւաքական կե-րուխումը, մանուկներու զուարթ աղ-մուկն ու ժխորը։ Հայը մինակ գիտէ տօնել բնութիւնը եւ անոր բիւր շնորհ-ները։

Ցերեկները շատ բազմութիւն կը տեսնուի։ Գաղթական Թուրքեր մէկ մէկ կողով իրենց կռնակին կապած, եկեր են Օսմանիէէն, ձրի խաղող կը հաւաքեն, կը դեգերին անտէր մնա-ցած Հայերու այգիները։

Որքա՜ն ընդարձակ է անոնց տարա-ծութիւնը։ Անպէտ բոյսերը, փուշերը բարձրացեր ու խեղդեր են որթատուն-կերը, դեղնոտեր են տերեւները։ Բայց դարձեալ տուած են մանրիկ անոյշ խաղողներ։ Կսկիծ ու տրտմութիւն շրջապատած է այդ այգիները։ Իրենց տէրերուն շինարար ու ազնիւ ձեռքերը փնտռեցին անձկագին, սպասեցին եր-կար ու կարօտով...։ Հիմա յուսահա-տօրէն թոմեր թարշմեր են։ Անձ-րեւը, հեղեղը, փոթորիկը փլեր քան-դեր են տաղաւարներն ու տնակները, եւ այգին եզերող դարաւոր նշենիները կացինահար եղած են...։

— Ոչ, մենք չենք մտներ այդ ան-տիրական ու սգաւոր այգիները։ Ա-նոնց հնձանները նման են բաց գերեզ-մաններու, անոնք անբաժին են այգե-կութքի տօնակատարութենէն։ Եւ հե-ծեծանք ու սարսուռ ունին։ Ա՛հ, ա-նոնք կ'ուզեն վերածնիլ, թարմանալ, կանչնալ...։

X

Գիշերը հով զով է։ Ծղրիթները կ'երգեն անխոնջ ու միօրինակ։ Քամին կը բերէ քաղցուի անուշահոտ շոգին։ Վաղը մեկնումի օր է։ Դժուար է զատ-ուիլ բնութեան սիրազեղ գրկէն, այ-գիներու բարի դրացնութենէն։ Աս-տեղազարդ է գիշերը։ Պզտիկ անկիւ-նաւոր լուսնակ մը Աստուածածնի բարձունքէն կ'իջնէ եւ մեղմօրէն խո-տան այգիներուն վրայ կը հակի։ Հին մտերիմներու յուզիչ սրտակցութիւնը կը զգամ անոնց մէջ։ Եւ իրարու կը յաջորդեն գունաւոր տեսիլներ, սրտա-գին պատկերներ։ Հոգիս կը լեցուի։ Իղձ ու թախիծ, Սէր ու մորմոք։ Եւ ահա քամին է։ Անհող ու թրվռուն, ղինով շրթունքներով կը հնչէ ծանօթ երգի մը բեկբեկուն վանկերը.—

Երլտրզ բէօշկից հրամանն
Տուաւ դահին Սուլթանը...

Ուսկի՞ց ուր, յեղափոխական մահա-պարտ բանտարկեալի մը հոգեթունդ այս հառաչանքը, խոցող հրկիզող այս տուայտանքը, ո՛ւրկից ուր այս թըր-քաբնակ վայրերուն մէջ։

Կը յորդի երգը, ինչպէս յստակ ու հոսուն աղբիւր մը, լուռ գիշերուան մէջ։ Եւ Տաս Թէփէի այգիները կ'ար-ձագանգեն զայն բողոքի մը պէս սուր ու ցաւագին։

— Արմէն պատանեակ մըն էր ան,— այգեկութքի գիշերային երգիչը—Մա-տէնէն իր Թուրք տէրերուն հետ եկած էր։ Անոր մէջ դղրդեր էր ցեղին ըմ-բոստ հոգին, եւ յափշտակուած Հայ-րենի լեռներու աննման գեղեցկութե-նէն՝ ելեր անոնց հաղորդելու իր ճըն-շաւոր ցեղին ապրումները՝ արիւ-նոտ եւ մահաշունչ,

Կարմրագոյն պատանքը
Բանտիս պատէն կախուած է...

Քունը թռած է աչքերէս. Կաթնաղ-բիւրին գլուխն եմ։ Երգը կը հոսի ա-լիք ալիք, գիլ-քաղցր, բեկբեկուն.

Քաջ գործեցէ՛ք ընկերներ...

Հանդիսաւոր եւ պայծառ գիշեր։ Կ'երգեն ծղրիթները զուարթ ու միօ-րինակ։ Կաթնաղբիւրը կը կարկաչէ տենդոտ, սիրագին։ Եւ բնութեան մէջ գորով ու համբոյր...։

Այգեկո՛ւթք. խնկահոտ յիշատակ հայրենի... Դուն կը բուրես հոգւոյս ծալքերուն մէջ անթառամ ծաղիկի մը պէս...

Տուներէն ներս ու դուրս լեցուած են այգեկութքի բերքն ու բարիքը։ Խո-նաւքաղցրեղէնները տանիքը բաց օդին տակ ձգուած են։ Ամայի թաղը կեն-դանացած է։

Աշնան իրիկուն է։ Ստուերները կ'եր-կննան սարերէն։ Մութը կամաց կա-մաց իր գորշ ծածկոյթին տակ կը հար-թէ խորտ ու բորտութիւնները։ Մօ-տակայ աւերակ տան մը տանիքը գո-մի վերածեր են։ Գառներ, ուլեր մա-կաղած են հոն։ Իրարու մօտ կը սեղ-մուին։ Հով զով է։ Աստղեր սկսան ցանցնուիլ։ Ոչ ոք կ'ուզէ երդիքներուն տակ քաշուիլ։ Տակաւին վայելել ա-զատ երկինքը, կարդալ աստղերու խորհուրդը։

Խօսակցութեան ձայները դադրած են։ Պզտիկները արդէն անկողին մը-տան։

Ցանկարծ սրտակեղեք վայնասուն մը կը փրթի։ Ողբ, կոծ, աղաղակ։ Մէջտեղի թաղի ամէնէն հեռաւոր ան-կիւնը գտնուող տանը մէջ սոսկալի դէպք մը պատահեր է։

— Մանկամարդ հարս մը խեղդա-մահ եղեր է։

Սպանութեան շարժառիթները վայրկեանին պատմութիւն կ'ըլլան եւ կը շրջին բերնէ բերան.

— Կեսուրը խեղդեր է։ Հիմա կ'ու-րանայ, ինքզինքը խեղդեց, կ'ըսէ...

— Անհնազանդ, կամակոր, ինքնա-գլուխ հարս է եղեր, բանի տեղ չի դներ եղեր կեսուրը։ Այս վերջինն ալ ըսխակալ՝ յարմար առիթը գտեր է վը-րէժը առնելու (եւ ինչ վրէժ).— Զա-հին ամուսինը ջորեպան է եւ տունէն բացակայ, իսկ մայրը այգեկութքէն դարձին աղջիկին տեսութեան կ'եր-թայ, եւ ահա անոր կապուտցած դիա-կը կը գտնէ։

Խելայեղ մայրը կուրծքը կը ծեծէ, մազերը կը փետտէ, կը մարի կ'իյնայ։

Անգամ մը միայն տեսեր էի այս տա-րաբախտ կինը, Խար Պոսթանի պա-ղուկ աղբիւրին սքանչելի սարաւան-դին վրայ։ Անհոգ, շաղկրատ ու խնդումերես էր ան։— Թուրքի աղջի-կը Թուրքի կին էր— խորհեր էի, եւ ինչո՞ւ ուրախ չըլլար...։

Ո՞վ կրնար երեւակայել որ մահը ա-նոր հետ կողք կողքի կը քալէր։ Եւ իր երիտասարդ օրերը խամրեցնող դահի-ճը հարազատ մըն էր։

Գիշեր է։ Մայրութիւնը կ'ողբայ զաւկին կորուստը։ Ան կը գովաբանէ իր մէկհատիկ աղջկան հասակը, ճակ-տին վրայ կտրուած սեւ մազերու փունջը, ածուխի պէս մարմրուն աչ-քերը...։

Թուրքը չի կրնար տօնել բնութեան շնորհները։ Անոր արիւնարբու բնազ-դը իր յագուրդը անանուն ոճիրներու մէջ կը փնտռէ...

Դրացի կիներ վերադարձան սուգի տունէն։ Կը խօսին։

— Անմեղներու արիւնը աղջկան գը-լուխը ելաւ,— կ'ըսէ Թուրք պառաւ մը։ Ու կը պատմէ խեղդամահ հարսին ճիւաղածին հօրը մասին.

— Այն զարհուրելի ամրան, 1915ին, ժայռերուն տակ, քարայրներուն մէջ, այգիներուն եւ պարտէզներուն մու-ցուած ու ամայի անկիւնները պահ-ւըտող ցեղին թշուառ խլեակները հա-լածեր է։ Մանուկներ, կիներ, ծերեր —. տանջեր խոշտանգեր է զանոնք հը-րէշը, եւ յօշոտեր է...

Եւ խոկոյն անէծքի սեւ վարագոյր մը կ'իջնէ դահճահոր՝ անմեղ աղջկան սփգայլի դիակին վրայ...։

Արդարութի՛ւն։ Ահա մեր աչքերը պղտորեցան քու ճամբաներուդ նայելէն։ Եկո՛ւր։ Հնչեցուր փողդ։ Մեծ բար-կութեանդ օրն է։ Քու դատաստանդ թող ըլլայ ահեղ, եւ սուրդ՝ կտրուկ...

X

Գիշերը խաղաղ է եւ հեշտագին։ Բարձրահայեաց սարէն իջաւ լուսնա-կը, ու կը ժպտի եղբայրական ողջոյ-նով։ Իմ հոգիիս մէջ կը հնչէ այգե-կութքի երգը՝ Արմէն պատանեակին, երկար, գիլ, բեկբեկուն...

Քաջ գործեցէ՛ք ընկերներ...

— Սրբազան կտակ անոնց՝ որ կամք ու հաւատք, սէր ու կեանք ունին...

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

ԷՋ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՍ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

Ունայնութիւնը մարդերու ճակա-տագրին այս գիշեր դժբախտ կ'ընէ զիս։ Լիալուսին դէմ կանգնած՝ ծանր նայուածքով կը դիտեմ սա դիմացի բլուրը։ Բազմութիւն մը կը հեւայ հոն սնոտի փառքերու ծանր շունչով։ Լոյսեր գոռոզութեամբ կ'ասղնտեն մութը ինչպէս զիրենք վառող ձեռքը լրբօրէն կը մատնահարէ ապագան։

Բարձրաստիճան հիւր մը եկած է հոն..

Արհամարհոտ ժպիտ մը շրթներուս, բայց անհուն դուխը հոգիիս՝ կը վե-րադառնամ սեղանիս։ Կրկին ձեռք կ'առնեմ թուղթի կտորը՝ փրցուած մեծ քաղաքի մը օրաթերթէն։

1935 Ապրիլ 28։

Հայ օրաթերթը քաղուած մը կ'ընէ ամերիկեան մեծօրաթերթէ մը։ «Քրիս-չըն Սայէնս Մօնիթըր» կը տեղեկա-ցնէ իր հազարաւոր ընթերցողներուն թէ ըստ Թիֆլիսի «Զարիա Վաստոկա» պաշտօնաթերթին, տեղի ունեցած է Անդրկովկասի կոմունիստ կուսակցու-թեան համագումարը եւ... համագու-մարի նախագահ Ա. Խանջեան (վարչա-պետը Հայաստանի) մատնանշած է Հայաստանի ազգային անկախութիւնը հետապնդող շարժումի մը գոյութիւ-նը։ Կրկին, Խանջեան ըսած է թէ այդ շարժումը թուլցած է, որովհետեւ արտաքսուած են շարժման կողմնակից կառավարական բարձր պաշտօնատար-ներ, կուսակցական անդամներ։

Նաեւ թէ՝

Նոր եւ աւելի խիստ միջոցներ ան-հրաժեշտ են, վարչականապէս զսպե-լու, խորտակելու համար շարժումը։

«Թրոցկի Զինովիեւ» շարժումը։

Խանջեան յայտարարած է թէ Երե-ւանի մէջ եւ քիչ մը ամէն կողմ, հայ ազգայնականները յաջողած են թա-փանցել կառավարութեան, նոյնիսկ կուսակցութեան մէջ։

Խանջեան ըսած է թէ՝ հայ ազգայ-նականները կ'առարկեն որ Հայաստան գոհած է իր շահերը, անդամակցելով Անդրկովկասեան Համադաշնակցու-թեան...։

Եւ.

Թելադրած է մանրազնին քննու-թեան մը բովէն անցընել կուսակցա-կան ամէն մէկ անդամ, կառավարա-կան ամէն մէկ պաշտօնեայ... անհա-տապէս։

Ու վերջապէս...

Խանջեան կը սպառնայ— «Բոլոր ա-նոնք որ ազգայնական հակումներ ու-նին եւ կամ չեն վստահիր Անդրկով-կասեան Համադաշնակցութեան, պի-տի մերկացուին եւ անխնայ դո՛ւրս նետուին կուսակցութենէն»։

Ուրիշ ինչե՛ր կ'ըսէ Ա. Խանջեան՝ Համագումարի հայ նախագահը, Հա-յաստանի Կեդր. Կոմիտէի քարտու-ղարը,—աւա՜ղ երբեք պիտի չգիտնամ, որովհետեւ ճիշդ այդտեղ պատռուած է թերթը։ Անխիղճ ձեռք մը պատռեր է էջը, ինչպէս անխիղճ ձեռքեր պատռե-ցին Ա. Խանջեանի այնքան խոստմնալի կեանքի էջը։

Անդունդի մը եզրին կեցած՝ վախէն սոսկացող երկչո՞տ մըն էր Ա. Խան-ջեան, թէ մոլեռանդ կուսակցական մը։ Ո՞վ պիտի գիտնայ երբեք։ Ամէն պարագայի մէջ կատարուեցաւ իր «պի-տի»ն։ Մերկացուեցին եւ դուրս նետե-ցին կուսակցութենէն, նաեւ կեանքէն, ոչ միայն զինք, այլեւ հարիւրաւոր-ներ։ Ու հէք Աղասին չգիտցաւ թէ ինչ սուղ արժեց իր սպառնալիքը տա-րաբախտ հայ ժողովուրդ։ Թշնամին ընտրելով «մերկացուց» եւ ընտրելով դուրս շպրտեց։ Զսպելու համար «ազ-գայնական շարժումը» տղրուկի վե-րածուեցաւ եւ քամեց հայ արիւնը։

Նոյն այն Թիֆլիսին մէջ ուր Ա. Խանջեան բռունցք բարձրացուցած էր իր «ազգայնական» հայրենակիցներուն դէմ, թշնամի բռունցքը իջաւ ջախջա-խելու նախ զինք ... թիւ 1ը։

Հիմա, մերկացած Հայաստանի վը-րայ կը տիրապետէ եղբայրութիւնը երկու բռնաւորներու՝ Հայր - Ստալին եւ որդի - Բերիա։ Երկուքն ալ Վրա-ցի։

Ինչ յիմար զիկզակներով մտածումս կ'երթայ գտնել Հայ - Սքուլիս պատ-ուելին։ Ան որ սեւ այծի մօրուք մը ու-նէր եւ փոշոտ ռէտէնկօթ մը։ Ըստ այդ ցեղերջանիկ մարդուն՝ հոգիները ան-մահ էին եւ աստղերու վրայ թառած (անշուշտ երկար ճերմակ գիշերանոց մը հագած) կը դիտէին իրենց ետեւ-ձգած աշխարհը, տրտում կամ զուարթ ժպիտ մը շրթներուն։

Տրտո՞ւմ... մնացողները կ'ան-իծէին զիրենք։

Զուա՞րթ... մնացողները կ'օրհնէին զիրենք։

Ո՞ր աստղին վրայ թառած՝ Ա. Խան-ջեանի հոգին կը դիտէ իր կրկնակ սը-րինքս ինծի) եւ ի՞նչ ժպիտ ունին, ինչ զաւոր հայրենիքը (հարց կուտամ տեսակ ժպիտ կրնան ունենալ իր հոգե-ւոր շրթները։

X

Ունայնութիւնը մարդերու ճակա-տագրին։

«Քրիսչըն Սայէնս Մօնիթըր»ի ըն-թերցողները երբեք, երբեք պիտի չկրնան երեւակայել թէ ինչ արժեց մեզի 1395 ապրիլ 24ի այդ պարզ, ան-նշան լուրը Թիֆլիսէն, Հայոց Աշխար-հի մասին։ Մեզմէ դուրս ո՞վ երբեք կրցաւ ըմբռնել թէ ինչ արժեց մեզի Վասակ Սիւնի մը։ Ինչքան աւելի ցըն-ցող է ցնդած հրեայ Թրոցկիին մէկ բառն իսկ... չէ՞, քանիներորդ դարու աշխարհդ իմ։

Բայց՝

Այնպէս, այնպէս շա՜տ կ'ուզէի գիտ-նալ, սա անձկութեան պահուն, թէ ո՞ր աստղի վրայ թառած է հոգին Ն. Խանջեանի, եւ ի՞նչ գոյն է անոր գիշերանոցը, կարմի՞ր, ճերմա՞կ։ Ո՛վ պիտի ըսէ ինծի, գերերջանիկ պատ-ուելիդ իմ հին հին օրերու, երբ դո՛ւն իսկ ափ մը հող ես հիմա, ո՛վ գիտէ ո՛ր ճամբան...։

ՍԵԶԱ

Պատկերներ ժարտէն տը լա Ֆրանսէն

ՃԱՇԱՐԱՆ-ԲՈՒԺԱՐԱՆ

Երկուշաբթի օրով, կինս ու ես, կը հասնինք Ամպուազ։ Իրիկուն է եւ ստամոքսները իրենց անվերջանալի տուրքը կը պահանջեն։ Կէսօրին դեռ թէ չէինք ճաշած, ժամանակ չունենալով, ու շոգեկառքին մէջ բռնած էինք ծոմ։ Ֆրանսացի այր ու կին մը կային մեր խցիկին մէջ։ Այրը մոռցած էր ծխախոտ գնել. ես անոր գլանիկ կը հրամցնէի ու իր կինը մեզի դեղձ։ Կի-ծի համար վերջերս արգիլուած ըլլա-լով շատ մը բաներ ուտել, ինչպէս նաեւ հում պտուղ, ստիպուեցայ մերժել Ֆրանսուհիին դեղձերը, ինչպէս նաեւ թուզերը։

Երբ քաղաք հասանք, մեր ստամոք-սներուն մէջ որոտում կար։ Օրն էր եր-կուշաբթի եւ փակ էին նպարավաճառ-ները։ Պահածոյի խանութները միայն բաց եւ սակայն պահածոն ալ արգի-լած են բժիշկները։ Ճաշարանները քն-նելէ (անոնց խոհանոցը չէ անշուշտ, այլ գինը) վերջ, մէկ հատէ մը ներս մտանք։ Փոքրիկ սենեակ մը, մութ պարտէզի մը նման։ Զարդարուն։

Երեք ծերակուտական կ'ըլլար արդէն տեղաւորուած էին սեղանի մը շուրջ։

Խորունկէն երեւցաւ կին մը, ճաշա-րանապետուհին, եւ յետոյ օրիորդ մը սպասեակը։

Զիք ճաշացուցակ։ Բերանացի յայտարարութիւն մը.

— Լոլիկի ապուր ...

— Արգիլուած է ինծի, տիկին...

— Հորթի միս ...

— Արդէն չեմ սիրեր, արգիլուած ալ է ...

— Լուբիա...

— Աւա՜ղ, տիկին, խստօրէն արգի-լուած է...

— Պտուղ ...

— Ան ալ արգիլուած։

Ճաշարանապետուհին պահ մը շը-կուելէ վերջ, ըսաւ.

— Կերէք, պարոն։ Շատ կարեւո-րութիւն մի տաք բժիշկներուն։ Բա-ցառաբար կերէք։

— Պանիր չունի՞ք։

— Կէսօրին սպառեցաւ։ Եւ գոց են նպարավաճառները։

— Կինս թող ուտէ, ես ալ կը դի-տեմ ...

— Մէկ մէկ քիչ ալ ձեզի կուտամ...

— Անանկ թող ըլլայ։

Ճաշարանապետուհին կը հեռանայ ու անմիջապէս կը մօտենայ մեզի ը-սպասեակ օրիորդը, ձեռքը մեծ շիշ մը կարմիր գինի ու կը տեղաւորէ առ-ջեւս։

Ապշահար կ'ըսեմ աղջկան.

— Բայց, օրիորդ, ես ձեզի բան մը չապսպրեցի։ Ի՞նչպէս, յանկարծ, շիշ մը գինի կը բերէք...

— Ձեր աչքերը ապսպրեցին...

— Գինովի աչքե՞ր ունիմ արդեօք...

— Ոչ, պարոն, այդ ըսել չուզեցի երբեք։ Ես գրաւ կը մտնեմ որ դուք գինիին համտեսող մըն էք, այն ալ մեր Թուրէնի գինին։ Ունինք նաեւ Վուվ-րէյի սպիտակը։ Մեր գինիներուն մէջ Թուրէնի արեւը կայ, մեր նահանգին հոգին եւ ուրախութիւնը։ Ես ձեր աչ-քերուն մէջ կարդացի գնահատութիւն մը՝ երբ կը նայէիք շիշերուն ...

— Գնահատութիւն եւ պաշտամունք ալ։ Երեք շաբաթ առաջ, սակայն, կը-րօնափոխ ըրին զիս բժիշկները։ Այսօր, աւա՜ղ, աշխարհի լաւագոյն գինին ան-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Ես ալ մարդիկ եմ։ Զէյթունի մէջ աղուոր մարդանք կ'ըլլայ.— Արջ, յա-մոյր, վայրի վարազ։ Մարդիկ մը ու-րիշ մարդիկի դիմաց. կը հասկնա՞ք։

Չուզեցինք հաւատալ իրեն։

— Զէյթուն ասկէ որքա՞ն հեռու է, հարցուցի։

— Եթէ աճապարեմ ես հինգ օրէն կ'երթամ։ Դուք առանց աճապարելու, ձիով՝ եօթը, ութ, ինը օրէն, ճամ-բորդէն կախում ունի։

— Զէյթունի բոլոր բնակիչները Հա-յե՞ր են։

— Մեծ մասը, ոչ բոլորը։ Կան Ա-րաբներ, Սուրիացիներ, Պարսիկներ, քանի մը Չէրքէզներ— նոյնիսկ Քիւր-տեր եւ մէկ երկու Թուրքեր։ Մեր թի-ւը շարունակ շատցած է թրքական բա-նակի փախստականներով։ Թէպէտեւ բնիկները հինգ առ հարիւրը Հայեր են, աւելցուց անիկա, կիսախուփ աչ-քերով եւ ցեղային հպարտութեամբ մը։

— Ստացուած տեղեկագիրներու հա-մաձայն Թուրքերը երկար ատենէ ի վեր լուծեցին Հայկական հարցերը՝ յաջորդական ջարդերով, մինչեւ որ ձեր մէջ այլեւս ըմբոստութեան ոգի չմնաց, ըսի ես։

— Տեղեկագիրը սուտ կ'ըսէ, պա-տասխանեց ան։ Ցետոյ յանկարծ բը-ռունցքը զարնելով կուրծքին,— Հոգի կայ հոս, հոգի կայ նաեւ Զէյթունի մէջ։ Ոչ մէկ Օսմանցի կը յանդգնի չարչարել իմ ժողովուրդս։ Եկէք Զէյ-թուն որսալու համար արջ, վարազ, յամոյր։ Ձեզի կը ցուցնեմ, պիտի հաստատեմ խօսքերս։

— Հասարակաց սենեակի այդ վեց Ճիրկաճները քու մարդի՞կդ էին, հար-ցուցի։ Ասոր վրայ խնդալէն ճաթե-ցաւ այնպէս ինչպէս որ ուսուցիչը կը խնդայ երախայի մը սխալին վրայ։

— Ճիրկաճը գէշ բառ մըն է։ Եթէ մէկը ինծի այդ անունը տար, կ'ըս-պաննէի զայն, բայց ատիկա մարդէ կախում ունի. օրինակ եթէ եղբայրս ըլլար՝ կը սպաննէի, բայց օտարական մը՝ թերեւս ոչ։ Այդ մարդիկը Զին-կարի են, որոնք աղուէս պատերու տակ ապրիլը կ'ատեն։ Անոնք իրենց վրանը բակին մէջ լարած են։

— Զինկարին ոչ մէկուն մարդն է։

— Անոնք քու մարդի՞կդ են։

Այս ուրացումը համոզիչ չէր մեզի համար։

— Զէյթունի մէջ որսորդութենէ զատ ուրիշ բան չկա՞յ, հարցուց Ուիլ։

— Այդքանը չի՞ բաւեր։ Աւելցուցէք նաեւ վայրը որ ինքնին հրաշալի է.— լեռ մը մշուշին մէջ եւ տուները փա-կած անոր կողերուն. իսկ տեսարանը սիրտ պայթեցնող։

— Ուրիշ ի՞նչ. հնութիւններ չկա՞ն, հարցուցի։

Ասոր վրայ ան իր ռազմավարութիւ-նը անմիջապէս փոխելով.

— Էֆէնտի, ըսաւ, դէպ առաջ ծռե-լով եւ ցուցամատը ինծ ուղղելով սե-թեւեթեւ ձեւով մը.— Զէյթունի մօտ, լեռներուն վրայ դղեակներ կան, ո-րոնք Թուրքերու (Աստուած փճացնէ զանոնք), այդ տեղերը գրաւելէն ի վեր բնաւ չեն հետազօտուած։ Դղեակներ կան հոն, ծառերուն մէջ, ուր արջերը միայն կը բնակին։ Դղեակներ՝ շին-ուած Սելճուքներու, Հայերու, Հռո-մայեցիներու, Սարակինոսներու եւ Խաչակիրներու կողմէ։ Ես ասոնց բո-լորին տեղը գիտեմ։

— Ուրի՞շ ինչ կայ, հարցուց Ուիլ։

— Զէյթունի դիմացը դէպի հիւսիս եւ արեւմուտք ժայռի խոռոչներու բը-նակիչներ կան։ Լեռները այնպիսի ձե-ւով մը ծածկուած են որ միայն մե-ղուի բջիջ մը ըլլար կարծես, կամ ըս-պունգ մը։ Ոչ ոք գիտէ թէ այդ փա-պուղները մինչեւ ուր կ'երկարին։ Թուրքերը յաջորդաբար փորձեցին մուխի բռնել անոր բնակիչները, մինչ անոնք Թուրքերուն վրայ կը խոյանա-յին։ Մէկ լեռը հաղորդակցութեան մէջ է միւսին հետ եւ փապուղները մղոններով կ'երկարին։

— Ամերիկայի մէջ ես խոռոչաբնակ-ներ տեսած եմ, պատասխանեց Ուիլ։ Բայց մինչեւ ո՞ւր պիտի դաս։

— Չեմ հասկնար։

— Ասոնք պատմելովդ ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

— Ոչինչ։ Հայրենիքիս համար հը-պարտ եմ։ Ես մարդիկ մըն եմ եւ հա-ճոյք կը զգամ զայն ձեզի ցուցնելով։

Երկուքս ալ իրարու նայեցանք, ո-րովհետեւ այդ բացատրութիւնը շա-տոնց ծիծաղելի էր։ Հայերը կը սի-րեն դրամը. ինչ որ ընեն, կամ նոյն իսկ կէս ձգեն, անկից մեծագումար դրամ կը շորթեն, որուն մասին պար-զամիտ Թուրքը գաղափար անգամ չունենար։

— Տես թէ ինչպէս կը գուշակեմ միտքդ, ըսաւ Ուիլ։ Դուն մեզ պիտի առաջնորդես քաղաքէն հեռի տեղ մը, ուր դուն գիտես, եւ քու ճիրկաճ— գնչու եղբայրներդ մեզ ձերբակալե-լով պիտի կողոպտեն։ Աս չէ՞ ծրա-գիրդ։

Այս խօսքերուն վրայ ոմանք կրակ պիտի կտրէին. ուրիշներ պիտի ծի-ծաղէին եւ իրենց իրական զգացում-ները քօղարկելու մէջ մեծ դժուարու-թիւն պիտի կրէին։ Իսկ այս տարօրի-նակ անձնաւորութիւնը պատասխանե-լու կերպը կորսնցուցած էր։ Վայր-կեան մը խորամանկ բան մը թուեցաւ սողոսկիլ իր մտքին վրայ, զոր շուտ մը վանեց. երեք անգամ ձեռքերը վեր վերցուց, ափերը դէպի վեր եւ կանգ-նեցաւ խաչաձեւ, բառ մը արտասանե-լով։

— Ձեզի ըրած ծառայութիւններուս համար զիս պիտի վարձատրէք, յա-րեց վերջապէս, ըսել ուզելով թէ՝ ան-գամ մը որ իր առաջարկը ընդունինք, վերջը կրնանք զղջալ մեր այս վերա-բերմունքին համար։

— Մեր խումբը չորս հոգիէ կը բաղ-կանայ, ըսաւ Ուիլ, իբր թէ միամտօ-րէն։

Այս խօսքերուն արդիւնքը անակն-կալ մը եղաւ։

— Չո՞րս։ Ու իր աչքերը լայն բա-ցած՝ սկսաւ ձեռքերուն ոսկորները ճարճատել։

— Չորս անգլիացի մարդի՞կ։

— Չորս ըսի։ Եթէ քու առաջարկիդ նպատակը բացարձակ ճշմարտու-թեամբ յայտնես՝ զայն պիտի հաղոր-դեմ միւս ընկերներուս, այն ատեն կամ չորսս ալ պիտի համաձայնինք քեզ միասին առնել կամ մերժողական պատասխան պիտի տանք, մէկ կամ երկու օրէն։

Հիմա ըսէ տեսնենք։

— Ես ձեզի ճշմարտութիւնը ըսի.— Զէյթուն, անձաւներ, յամոյր, վա-րազ։ Ես շատ վարպետ առաջնորդ մըն եմ։ Գիտեմ որ զիս առատօրէն պիտի վարձատրէք։

(Շար.)

...ամ, արգիլուած է ինծի: Ես կը ճանչ... ամ արդէն ժառտէն ալ լա Փրանսի ...ինի: Վանտոմի մէջ, բարեկամի մը ...ատանը, կիսովին դատարկած եմ, ...ամանակին: Բայց, հազար ափսոս, ...իստ կերպով արգելք կայ:

— Մե՛ղք... դժբախտութիւն է...

...բեմն ե՞ս պիտի տանիմ այս շիշը...

— Բայց ես երբեք ատանկ բան մը ...րի ձեզի:

— Ձեզ կը վստահեցնեմ որ պիտի ...մուիք: Ընդհակառակն անոնք կը ...ածուին որ կուգան մեր երկիրը եւ ...նց խմելու մեր հեզուկ արեւը կը ...անան: (Ըսեմ որ այստեղ սիրելի ...ատախօսութիւնը: Դուք ալ ըսէք.— ...ր սիրելի չէ արդէն...)

— Պիտի խմեմ, օրիորդ, մանաւանդ ...այդքան լաւ սրտով կը մատուցա...էք: Անցեալները, Մարսէյլէն, սիրելի ...արեկամ մը, սակառ մը պտուղ ղրր...ած էր ինծի նուէր: Դեղձեր, ծիրան...եր, նարինջներ, խնձորներ, ամէնքն ...ալ ազնուական: Եղան նաեւ երկու վա...րունգներ: Մէկ հատը կը նմանէր ...րանսուա Ա. Թագաւորին քաղուկին, ...եկրորդն ալ մեր Տրդատ Թագաւորին ...ատակին: Բացի նարինջներէն, չկե...րայ պտուղները: Սակայն կարելի չէր ...զմանալ վարունգներուն, որոնց հո...ը ոչ միայն տունը լեցուցած էր, այլ ...աեւ երկինքը: Պտուղները եղբօր լաւ ...րտով ղրկուած էին: Վարունգին մէկ հատը կերայ ու չմնասուեցայ: Երկրորդին պատժուեցայ: Այս անգամ ալ՝ բարեկամաբար պիտի խմեմ մէկ շիշ գինի եւ քանի որ պիտի խմեմ, պիտի ...ուտեմ ինչ որ կայ: Այո, օրիորդ, պի...տի ուտեմ բոլոր արգիլուած պտուղնե...րը եւ ճաշերը, քանի որ արտօնուած...ները անհամ են, անլի:

Եւ սկսաւ խնջոյքը:

Այո, խնջոյք է, հիւանդի մը հա...մար, մեծ շիշ մը գինին, ինչպէս նաեւ ...իկի ապուր, հորթի միս, լուբիա, պտուղ:

Սպասեակ օրիորդը հեռացաւ, խօսքը ...ողով գինիին: Ու սկսաւ խօսիլ գի...նին ու երգել.

— Հի՛ն, անո՛յշ, սիրելի՛, պատ...ուակա՛ն բարեկամս, բարի եկար: Ու երկին բարի է մեր իմաստուն տեսակ...ցութիւնը: Լսեցի որ հին ազնիւ բարե...կամէ մը քեզ զատել կ՚ուզեն բժիշկնե...րը ու նոր բարեկամներ տալ քեզի, ինչպէս ընկերուհի անանուխը, ընկեր ...եպղինը, ընկեր շողգամը...: Ըսէ ինծի թէ ո՞վ են քու բարեկամներդ եւ ըսեմ քեզի թէ ի՛նչ տեսակ մէկն ես դուն: Գէշ մարդիկ են բժիշկները ո...րոնք լաւ բարեկամի մը հետ կը փա...փաքին խզել յարաբերութիւններդ: Պատույս վրայ կ՚երդնում որ պիտի չմնասեմ քեզի: Ես հին, փորձուած բարեկամ մըն եմ: Հին բարեկամու...թիւն եւ հին գինի. ահա ամէնէն թան...կագին գանձերը: Դուն իմ հիւրս ես ու ...ս գիտեմ թէ ինչպէս կը հիւրասիրեն ...իրելի բարեկամ մը: Դուն ալ սիրէ ...զիս, ճաշակէ ամէն մէկ կաթիլիս մէջ ...ողղուած ծիծաղը, արբեցիր ինձմով ...ու պիտի մնաս առողջ, կենսունակ, ...խնդավառ ու լաւատես Նշանը, սի...րող կեանքի եւ աշխարհի շարժը, գե...ղը, փայլը, աստուածայայտնութիւ...նը: Կեաց անսասան, կեաց Թրթռուն, ինչպէս լար քնարի, ինչպէս չող արե...գական, ինչպէս խորհուրդ խորին: Իսկ եթէ պատահի որ, քեզի հանդէպ ...նեցած անհուն սիրոյս պատճառով, յանկարծ յուզուիմ, աչքերովս քու ներդ տեսնելով հիւանդութիւնդ եւ յուզումէս չուարիմ եւ չուարումէս,

ակամայ, վնասեմ քեզի, չատ կ՚աղաչեմ, մարդու բան մի ըսեր: Անձայն անձուն տուայտէ: Ժպտելով տառապէ: Մի անիծեր զիս ու մի մանաւանդ քննադատեր: Մի արտասուրեր պատիրս, փառքս, գդեկանման մեծութիւնս: Ուրեմն խմէ, անոյշ ըլլայ:

Ըմպումը շարունակեցի...

Ա՛հ, գինեսէր բարեկամներս, ա՛հ ... (ըսի գինեսէր», կրնամ ըսել «գինեպաշտ» ալ, սակայն, խօսքս չեմ ուղղեր գինեմոլներուն, անոնք գինեպիղծերն են):

Ուրեմն, գինեսէր բարեկամներս, որպէսզի մարդ ունենայ ամբողջական արբեցութիւնը, վայելէ գինիին բովանդակ համն ու բոյրը, որպէսզի անոր խորքէն եկող ամբողջ զօրքը եւ բարձրէն իջնող համակ հրաշքը ընդունի՝ պէտք է եղեր քանի մը չաբաթ գրկուած ըլլալ իրմէ, կորսնցնել վարժութիւնը:

Օ՛, ի՛նչ արբեցութիւն, բանուած `տատղայլթներով, երանութեան աստերով, հէքեաթի գունավառ Թելերով, բեչտակներու մասներով բանուած ի՛նչ նրբին արբեցութիւն...

Մտածումներս կախօրրան նստան գլխուս մէջ: Օրօրուեցան անոնք դրախտէն արքայութիւն եւ արքայութենէն եղիսեան դաշտ: Ժպիտ մը իջաւ քիմքէս դէպի խորունկը ստամոքսիս եւ վառեց այնտեղ հանդիսաւորութեան ջահերը: Ուղեղիս մէջ տարածուեցաւ արշալոյս մը, տեսանելի ընելով յարութիւնը յաւիտենական դարունին որ ծաղկած էր կուրծքիս տակ:

Գինիին կաթիլները զուարթ աղջիկներու նման ոսկեծիծաղներով, երգելով ու հէքեաթասացութեամբ կը վազէին դաւաթիս մէջ ու անկէ ալ հոգիիս սիրտին մէջ եւ իրենցմէ կը բարձրանային վարդագոյն ամպեր՝ մօքիս հորիզոնները գեղազարդելով:

Ու ես մօդ. արքայ: Կաթիլ մը գինի չրթունքիս ծայրը ու կաթիլ մը բթամատիս եղունգին վրայ՝ ես դուշակեցի մարդկութեան ընթացքը, տիեզերքի տապադան եւ բժիշկներուն... յիմարութիւնը:

Կինս ալ, հրաշքի ականատեսի մը նման, նստած էր դիմացս անձայն, կը ճաշէր, հրաժարելով կիներու մասնայատուկ «տըրտըր»երգութենէն:

— Վնաս է ... արգիլուած է ըսուեցաւ... ալ բաւական է ... չափը անցուցիր... վաղը կը տեսնես հետեւանքը ... ահ, սա էրիկ մարդիկդ... (ցմահ չարունակելի):

Ճաչարանին մէջ նոր սեղան մը գըրաւուեցաւ, սիրակցորդ զոյգի մը կողմէ:

Վառեցին ելեկտրականութիւնը ու տեսայ որ ճաչարանին երերը տօնական ժպիտներ հագած են: Գինետունին առթիւ կիսամութեան մէջ հանուեր ու հագուեր են: Ճաչարանը կը մեծնար, կը գեղեցկանար, կը չքնար, կը դրախտանար... մէկ շիշ գինիով:

Բացին ձայնասփիւռը. սիրոյ մըրմունջներով լեցաւ սրահիկը: Հոգիիս մէջ վարդենի մը ծաղկեցաւ: Վարդենիին մէկ ճիւղին մէջ սոխակ մը երեւցաւ: Սոխակին մէջ երգ մը կար, երգին մէջ սիրտ մը կար, սրտին մէջ քերթուած մը կար ու քերթուածին մէջ գինիին գովքը կար...

Ճաչարանը պայծառակերպուեցաւ բազոսական մատուռի:

Գինին կ՚իջնէր մէջս, գինին կը բարձրանար մէջս:

Հոգիս մերկացած էր ու հագած պայծառ ամպեր:

ԲԱԿԱՎԱԼԻ

(Հնդկական հէքեաթ)

«Սիրած սիրածի տային
Ջոր գետնի քարին վրայ»...

Երբ մեծն Թաճա՝ Ջայն-Ուլմուլուկ կ՚իշխէր Արեւելեան Հնդկաստանի մէջ, Բակավալի, գեղանի «ապսարա» (հուրի) սիրահարեցաւ Թաճայի մահկանացու զաւկին: Տղան գիրգ էր մարմնով՝ աղջկան նման, ու գեղեցիկ՝ կամա աստուծոյն պէս (սիրոյ աստուածը),— կարծես ստեղծուած ըլլար սիրոյ համար: Որովհետեւ, հնդկական աստուածօրհնեալ հողին վրայ ամէնքը կը սիրեն գեղեցկութիւնը: Ծաղիկներն իսկ, հազիւ հըրած աղջնակի մը ոտքին, կը գեղադարդուին երանգներով:

Բակավալի աւելի գեղեցիկ էր, քան մարդկային բոլոր ստեղծագործութիւնները: Ան զաւակն էր անմահներուն: Երբ մէկը հարց տար անոր մասին, կը պատասխանէին.

— Ինչո՞ւ կը հարցնես մեզի, հարցուր սոխակին ու ան քեզի կը գեղգեղէ գեղեցկութիւնն անոր...

Երիտասարդ Տայ-Ուլմուլուկ կ՚անդիտանար թէ իր սիրուհին մահկանացու է: Անոնք իրարու հանդիպած էին պատահաբար, ու ապրեր էին միասին, այնպէս ինչպէս կը կենակցին «կանտհարվները» (երկնային ոգիներ, երգիչները աստուածներուն ու սիրելները «ապսարա»ներուն): Տայ-Ուլմուլուկ գիտէր, թէ Բակավալիի աչքերը գերբնականօրէն մեծ են ու խոր: Մազերը մուշկ կը բուրեն: Իսկ երբ կը շարժի, իր ամբողջ էութիւնը կը ցոլացնէ քաղցրութիւն մը, ինչպէս եւ լոյս: այնպէս որ, Տայ-Ուլմուլուկ զայն կը գիտէր համբացած ու անշարժ՝ ծովափեայ ուրուագիծի մը նման:

Երբ սէրը բոցավառեցաւ Բակավալիի սրտին մէջ, անոր իմաստութիւնը թ.ռաւ ոսկեայ թիթեռնիկի մը նման: Ան մոռցաւ իր մերձաւորները, իր անմահ ըլլալը, ինչպէս նաեւ երկնային ոլորտները, ուր ինք կ՚ապրէր:

×

Հնդկական սուրբ գիրքերը մանրամասն կերպով կը նկարագրեն յաւիտենական քաղաքը,— Արմանակարը: Այդ քաղաքին բոլոր բնակիչները անհամբեր են: Հոն կ՚ապրի նաեւ կապտահեր Ինտրան՝ անհաւասարելի երջանկութեամբ: Ան շրջապատուած է երկնային քնքոյշ էակներու շքախումբով մը, որոնք անոր շուրջ կը շարժին այնպէս ինչպէս երկնային աստղերը, իրենց ոսկեշող պարագնացութեամբ, կը շրջագային Սեւրիային,— արեգակին շուրջ: Ահա հող էր որ կ՚ապրէր Բակավալին: Ու ան լքեց իր երկնային բնակավայրը՝ սիրահարած ըլլալով մահկանացուի մը:

Բայց, Ինտրա, երջանկութենէն վերացած, գիշեր մը, ցնցուեցաւ յանկարծ՝ կարծես յիշած ըլլար վաղուց մոռցուած բան մը: Ու հարցուց իր շուրջիններուն.

— Բակավալին ինչո՞ւ երբեք չի յայտնուիր ինծի:

Ու շքախումբէն մէկը պատասխանեց.

— Մեծն Ինտրա, գեղեցիկ ձուկը որս եղաւ մահկանացուի մը սիրոյ ուռկանին: Սոխակի մը հանդոյն՝ ան կը դայլայլէ թէ՝ չկայ աւելի մեծ սէր, քան իր սէրը: Ան գերեվարուած է իր Լրիտասարդութենէն ու իր ժամանակաւոր գեղեցկութենէն: Կ՚ապրի միայն իր սիրահարին համար, ու մենք, իր ծնողքը, մոռցուած ու լքուած ենք իրմէ: Ահա թէ ինչու հմայքը երկնային ոգիներուն՝ վարդերանդ «ապսարա»ն երբեք չի յայտնուիր քեզի:

Ինտրա ահաւոր կերպով զայրացաւ, ու հրամայեց իր քով բերել, անյապաղ, Բակավալան, որպէսզի անձամբ խոստովանի իրեն իր սէրը:

Հուրիները արթնցուցին զայն, ու բերին Ինտրային քով, ամպային պատգարակով մը: Անոր շրթները դեռ թաց էին իր մահկանացու սիրահարին համբոյրներէն, իսկ վզին վրայ կային հետքերը մարդկային շրթունքներու: Ան ծունկի եկաւ Ինտրայի առջեւ՝ բազկատարած, իսկ Ամենակարողն անոր կը նայէր անողոք զայրոյթով եւ պատառուած յօնքերով, այնպէս ինչպէս եթէ նստած ըլլար իր փիղին վրայ ու պատերազմի երթար:

Ու ան ըսաւ հուրիներուն, որոնք իր առջեւ բերեր էին Բակավալին.

— Թող անբծանայ խարոյկով, որովհետեւ ան չունի կուտայ մահկանացութեան, որ կը խոցէ իմ անմահութիւնս: Ու ատիկա միշտ թող կատարուի իմ աչքերուս առջեւ, եթէ ան կրկնէ իր անմիտ ընթացքը:

Ու գեղեցիկ ապսարան կապեցին ու նետեցին բոցավառ խարոյկին մէջ: Եւ, բոպէապէս, Բակավալիի մարմինը վերածուեցաւ աճ մը մոխիրի: Բայց, երբ զայն ցօղեցին կենսարար ջուրով, Բակավալի մարմնացաւ կրկին՝ բոլորովին մերկ՝ կարծես ծնած ըլլար նոր, այս անգամ աւելի գեղեցիկ ու աւելի կատարեալ: Այն ատեն, Ինտրա անոր հրամայեց պարել իր առջեւ՝ ինչպէս կը պարէր առաջ: Ու Բակավալի պարեց երկնային բոլոր ծանօթ պարերը: Կը ծռէ՛ր, ինչպէս կը հակին քաղցրաբոյր ծաղիկները՝ երբ զեփիւռը կը դըգուէ զիրենք: Ու ինչպէս կը բեկբեկի ջուրը՝ երբ ոսկեգոյն ճաճանչները կը ցոլանան իր մէջ: Ան կը դառնար հովէն պարուրուող սաղարթներուն նըման,— թեթե՛ւ՝ ինչպէս մեղուն, հրմայիչ ու յարափոփոխ չարժումներով: Իր չարժումները միշտ նոր էին ու միշտ նուրբ: Իր փափուկ ոտքերով ան կարծես կը կոխկրտէր սրտերը բոլոր անոնց որ սիրահարեր էին իրեն: Ու բոլորը միաձայն գոչեցին.

— Օ՛, չնչապարդեւ, կենդանի՛ ծաղիկ: Օ՛, իրական վարդ: Օ՛, հրա՛շքը դու՝ հրաշագան պարտէզին...

×

Ու, այսպէս, Բակավալի պէտք էր որ յայտնուէր Ինտրային, ամէն գիշեր, Արմանակարի մէջ: Ու ամէ՛ն գիշեր, պէտք էր որ հանդուրժէր անողոք բոցավառումին, որովհետեւ չէր ուզեր հրաժարիլ իր անմտութենէն:

Ու ան ամէն գիշեր կը վերադառնար իր սիրահար-մահկանացուին: Եւ, առանց զայն արթնցնելու, կը պառկէր անոր քով, լողնալէ յետոյ վարդաջուրով լի աւազանին մէջ:

Գիշեր մը, Տայ-Ուլմուլուկ արթընցաւ: Երկարեց իր ձեռքերը ու տեսաւ որ Բակավալին իր քով չէ: Բարձին վրայ բուրումը կար անոր մազերուն, ու անկողնին մէջ կը մնային, բանաստեղծական գինովութեամբ մը, լազուարթ չղարչներն անոր:

Երբ Բակավալի վերադարձաւ,— աւելի գեղեցիկ քան առաջ,— Տայ-Ուլմուլուկ չյանդիմանեց զայն: Բայց, յաջորդ գիշերը, իր մատին ծայրը արիւնեց դանակով ու աղ ցանեց վըրան՝ արթուն մնալու համար: Ցետոյ, երբ մօտեցաւ երկնային մեղմասահ կառքը,— որ նման էր լուսնէն արծըթուած ամպի — ան ոտքի ելաւ, եւ, աննշմարելի կերպով, հետեւեցաւ Բակավալիին: Տայ-Ուլմուլուկ ծածկուեցաւ գեղատեսիլ կառքին տակ ու հովերէն քշուեցաւ դէպի Արմանակար,— երկնային բնակավայրը, որ պճնուած է թանկագին քարերով եւ ուր կը բնակի Ինտրան: Բայց, Ինտրա չնշմարեց Տայ-Ուլմուլուկը, որովհետեւ մթագընած էր իր տեսողութիւնը գինիէն՝ որ սահմանուած էր զոհաբերումին, եւ իր շուրջի գեղեցկութիւնները տիրապետեր էին իր զգացումներուն:

Տայ-Ուլմուլուկ կանգնեցաւ սանդուղի մը սիւներուն մէջ, ու իր առջեւ տեսաւ վայրի գեղեցկութիւններ: Ու ան լսեց այնպիսի քաղցր մեղեդիներ, զորս որեւէ մահկանացու նուագածու անկարող է նուագելու: Այդ վսեմ երաժշտութիւնը կուրացուց անոր աչքերը: Բայց, երբ տեսաւ ահաւոր հրկիզումը Բակավալիի, իր սիրտը կծկուեցաւ եւ սուր ճիչ մը արձակեց: Ինք ևս պիտի նետուէր կրակին մէջ, եթէ չտեսնէր թէ կենսարար ջուր կը ցօղեն իր սիրուհիին մոխիրին վրայ, որ աւելի սպիտակ էր քան ձիւնը լեռնակատարներուն: Ու ճառագայթարձակ մարմնացա՛ւ, յանկարծ, Բակավալին՝ Լակսմի աստուածուհիին արձանին նըման,— կինը Վիշնու աստուծին,— ու նման զիսաւորին, որ լուսաշող ու երկար մազեր ունի:

Բակավալի պարե՛ց ու փախաւ: Իսկ Տայ-Ուլմուլուկ նոյն ձեւով վերադարձաւ իր բնակավայրը:

×

Յաջորդ առաւօտ, երբ Տայ-Ուլմուլուկ անոր ըսաւ թէ տեղեակ է իր գաղտնիքին, Բակավալի սկսաւ սարսափիլ:

— Աւա՛ղ, ի՛նչ ես ըրեր,— կը հառաչէր ան,— դուն չես գիտեր թէ ինչքան տառապեցայ քեզի համար: Բայց, ոչ մէկ մահկանացու կրնայ անպատիժ մտնել աստուածներու բնակավայրը: Հիմա գաղտնօրէն քեզ պիտի տանիմ Արմանակար, ու այնքան զոհ պիտի տամ Ինտրան, որ պիտի չկարենայ զիս պատժել:

Ու Բակավալի անգամ մը եւս ենթարկուեցաւ հրկիզումին, եւ պարեց այնպէս, որ կախարդեց ամէնքը: Նըւագածուներուն մատները թմրեցան, նուագը տկարացաւ եւ լսելի եղաւ միայն քաղցրահունչ ոտնաձայնն իր: Այն ատեն լսուեցաւ նաեւ ձայնը Ինտրային.

— Օ՛, Բակավալի, ուզէ բա՛ն մը ինձմէ: Պիտի կատարեմ ցանկութիւնդ, երդնում երրորդութեան անունով,— Բրահմային, Վիշնուին եւ Եհովային...

Ու, Բակավալի, որուն կուրծքը դեռ կ՚ելեւէջէր պարէն, ծունկի եկաւ ու մրմնջեց.

— Արտօնէ ինձ՝ լքել այս երկնային քեզ բնակավայրը եւ ապրիլ այն մահկանացուին քով, զոր կը սիրեմ:

— Բակավալի՛, երդուընցայ եւ պիտի կատարեմ խոստումս: Գնա՛ անոր հետ. բայց, տասներկու տարի պիտի վերածուիս մարմարի: Դիւրին չէ Բակավալի նման «ապսարա» մը կորսնցնել:

Ու Բակավալի գետեղուեցաւ ներքնամասը հնդկական քանդուած մեհեանի մը, որ կը գտնուէր անտառի մը մէջտեղ: Բայց, Տայ-Ուլմուլուկ գտաւ անոր թաքստոցը եւ սկսաւ զայն պաշտել իբրեւ աստուածուհի: Եւ ըսպասեց երկա՛ր տարիներ: Ու բնաւ չյոգնեցաւ: Ոչ ալ՝ վախցաւ:

Մողէզներ երեւցան պատերուն վրայ: Օձեր սկսան նայիլ սարսափազդու աչքերով: Մեծ մամուկներ ոստայն հիւսեցին կենդանի արձանին գլխուն վըրայ: Ու թռչուններ, ճառագայթի նըման կարմիր փետուրներով, իրենց ձագուկները գետեղեցին Բակավալիի աչքերուն մէջ:

Տասներկուերորդ տարուան վերջաւորութեան, երբ Տայ-Ուլմուլուկ դացեր էր սնունդ փնտռելու, հնաւուրց տաճարը քանդուեցաւ յանկարծ, եւ իր աւերակներուն տակ թաղեց անզօր «ապսարա»ն: Տայ-Ուլմուլուկ կ՚ըսպասէր, որովհետեւ անմահները երբեք չեն մեռնիր: Կուտակուած քարերուն մէջէն շուտով բուսաւ ծառ մը՝ նրբի՛ն ու քնքոյշ, կլոր գիծերով: Ու ան ծածկուեցաւ ծաղիկներով,— որոնք աւելի գեղեցիկ էին քան նարկիզները, եւ նման՝ մանկական աչքերուն,— ու պտուղներով, որոնք կը յիշեցնէին մանչուկներու այտերը: Այսպէս սահեցան տասներկու տարիներ: Վերջաւորութեան՝ մեծ պտուղ մը փրթաւ ու անկէ դուրս ելաւ կին մը՝ նուրբ ու գեղեցիկ՝ ինչպէս հնդկական արշալոյսը: Եւ՝ խոր, մթին, եւ աներկրային աչքերով: Անմահ «ապսարա»ն էր: Բակավալին,— մարմնացած, կըրկին, իր սիրահարին համար, ու ազատուած աստուածներու անէծքէն...

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԱՌԱԾՆԵՐ

⁂ Աշխատութիւնը կուգայ բոլոր հիւանդութիւնները կը բուժէ, մեծ մխիթարիչը եւ մեծ բժիշկն է:

⁂ Անարդարութիւնը միշտ անվրէպ կործանումն է կայսրութեանց:

⁂ Ամէն ինչ որ գեղեցիկ է՝ հոգիս կը յափշտակէ, ամէն ինչ որ սուրբ է՝ սիրտս կը բաբախեցնէ:

⁂ Աւելի դիւրին է վառած ածուխ մը լեզուին վրայ պահել, քան թէ գաղտնիք մը:

⁂ Առաքինութիւնը միշտ իր շուքին կը հետեւի, համբաւը շատ քիչ անգամ իր շուրջը կը նայի:

⁂ Աշխարհը շաղախէ եւ խմորէ չէ շինուած: Կանգ չառնենք ուրեմն եւ չխորհինք երբեք: Կարծր պատառները պէտք է որ ծամուին, կամ պէտք է մարսենք, կամ խեղդուինք:

ԽԺԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ չօշափեց ճամբուն մէկ կողը, եա եա դառնալով, մինչեւ որ եկաւ կանուխէն իրեն գիտցած քարին մօտ: Շատ մեծ զգուշութեամբ վրան ելլելով՝ պատին վրայ բարձրացաւ եւ օգնեց բարեկամուհիին որ իրեն հետեւէ: Միւս կողմը փողոցէն քիչ մը աւելի բարձր եղող պարտէզը սահելով՝ երկու աղջիկները կեցան թեթեւ մը սրսփացող չորցած ծառերու տակ, որոնց գոյութիւնը աւելի կը զգային քան թէ կը տեսնէին: Լուսլումնա կրապովիչի ձեռքէն բռնած՝ Սիրանոյշ կը քաշէր դէպ առաջ կամաց կամաց եւ զգուշութեամբ, մէկ ձեռքովն ալ իր շուրջը խարխափելով, որպէսզի ոտքը տեղ մը չզարնէ յանկարծ:

Քանի մը վայրկեան վերջ որոնք անծայր թուեցան անոնց, աղջիկները նեղ ճամբու մը վրայ եկան որ, ինչպէս գիտէր Սիրանոյշ, ուղղակի կը հանէր բակը, ուր կը գտնուէին տունին յարդանոցը, ամբարանոցը, մէկ խօսքով անտեսական շէնքը: Արագօրէն քայլերը հետեւեցան այդ ճամբուն, եւ շէնքի մը անկիւնը ծռելով, որ յիշածին նայելով իբրեւ սխոռ կը ծառայէր ժամանակին, տեսան լոյսի շող մը: Բաւական վրայէն մեղմիկ անցնելու միջոցին, որպէսզի լոյսը եկած պատուհանին ճեղքէն կարենան ներսը տեսնել, յանկարծ շուն մը հաչեց: Կ՚իմանային նաեւ թէ ինչպէս միեւնոյն ատեն իրենց վրայ կը վազէր:

— Շո՛ւտ, ետեւս փակիր եւ կծկուէ, փսփսաց Սիրանոյշ, իր բարեկամուհին չարժումն ալ պատուիրելով: Որովհետեւ Անատօլուի շուները ընդհանրապէս չեն դպչիր ծունկի եկող կամ հողին վրայ կծկտող մարդոց, բայց շիտակ կեցողներուն դէմ կը կատղին զորս դու պատուիրեցեր: Այդ շուները փորձով գիտեն որ գետինը քար կայ, որ կրնայ նետուիլ իրենց հոն կծկտողի կողմէ, բայց շիտակ կեցող մարդիկ չեն կրնար խոյոյն հասնիլ եւ քար բռնել նետելու համար:

Արդէն շատ մօտ եկած էր շունը եւ Սիրանոյշ իր ցուպը օդին մէջէն շաչեցուց: Կենդանին կեցաւ եւ հաչեց աւելի բարձր եւ կերկերուն, յետոյ մոլեգին ոստումներով շրջանը ըրաւ երկու կծկտած աղջիկներուն, ոչ ուրիշ բանի մը համար, այլ խուսափելու համար օդին մէջ նետուած ցուպին հարուածէն եւ յետոյ յարձակելու համար անոնց վրայ: Լոյսը մարեցաւ տունին մէջ: Մարդ մարդասանք ոչինչ: Եւ միշտ կը կատղէր խոշոր հաջող շունը յարձակումի փափաքով եւ դիւահարի պէս կը շրջշրջէր մութին մէջ կծկտող աղջիկներուն բոլորտիքը, որոնք շունը հազիւ կրնային տեսնել:

Աղջիկները կ՚աշխատէին կամաց կամաց երթալ մօտենալ քանի մը մեթր միայն հեռի տունին պատին, բայց անոնց ամենափոքր չարժումին վրայ գազանը կը կրկնապատկէր իր յարձակումները: Շրջակայքը ուրիշ շուներ ալ սկսան հաչել եւ անոնց ամէնուն ընկերները որոնք տէր չունէին եւ վայրենացած էին, կուգային կը զօրացնէին այլանդակ նուագը: Վերջապէս ուեւէ մէկը մէջտեղ պիտի ելլէր եւ երկու աղջիկներուն այս կողմէն վնաս մը առաջ պիտի չգար: Սիրանոյշ յանկարծ ցատկեց եւ, որքան որ կրնար մութին մէջ առաջ երթալ, զարկաւ կենդանիին, միեւնոյն ատեն հայերէն լեզուով օգնութիւն աղաղակելով: Կ՚երեւի, հարուածը տեղին իջաւ, որովհետեւ շունը եա գնաց եւ վայրկեան մը դադրեցուց հաջոցը, բայց յանկարծ նորէն ցատկեց, երբ Սիրանոյշ դարձեալ կծկտեցաւ:

Միւս դամբռներուն հաջոցը ու ոռնոցը կրկնապատկուեցաւ: Միեւնոյն ատեն յանկարծ հայերէն ձայն մը լըսուեցաւ.

— Ո՞վ կայ հոն:

Սիրանոյշ նոյն լեզուով պատասխանեց.

— Հայ փախստական: Շունը եա քաշեցէք:

Կերպարանք մը երեւցաւ մութէն դուրս եւ ծռեցաւ վար դէպի աղջիկները:

— Ո՞վ էք դուք: Ո՞ւրկից կուգաք:

— Վերջը այդ մասին: Քաշեցէք շունը, որովհետեւ շունը միշտ հաջելով իրենց բոլորտիքը կը ցատկէր:

Կերպարանքը ձայնէն դատելով, այր մը, հրաման ըրաւ շունին որ հանդիստ կենայ, որ մռմռալով ու յամառ, սակայն մօտիկ ըրաւ: Աղջիկները ոտքի ելան:

— Ո՞վ էք դուք: Ի՞նչ կ՚ուզէք,— նորէն կը հարցնէր նոյն դէմքը, առանց այլեւայլի, բայց առանց ալ ներս քաշուելու:

— Թող որ տուն գանք: Արդէն ըսի քեզի, մենք փախստական ենք:

Մարդը ոեւէ պատասխան չտուաւ, եւ կեցաւ երկուքին առջեւը:

— Հոս կը բնակի սակայն Գրիգորեան էֆէնտին, Գարահիսարցի Մարտիկին բարեկամը— ըսաւ Սիրանոյշ մեղմով:

— Ո՞ւրկից գիտես դուն ատիկա, եկաւ ձայնը նոյնքան մեղմ:

Շունը միշտ կը մռմռար, բայց իր անկիւնը գացած էր: Դուրսը կը հաչէին միւսները:

— Եկո՛ւր, հոս չենք կրնար խօսիլ: Տուն երթանք,— խնդրեց դարձեալ Սիրանոյշ անծանօթէն:

Մարդը անհասկնալի բաներ մը քրթմնջեց, յետոյ դարձաւ տունին կողմը: Աղջիկները անոր ետեւէն գացին: Բայց շունը նորէն սկսաւ իր կատաղի հաջոցը: Մարդուն ճիչդ կրունկին մօտիկը կեցած, որ կարծես կարեւորութիւն չէր տար, իրենց ցուպերով շունը կ՚արգիլէին եւ դրան երկու քայլ միայն մնացեր էր: Մարդը անյայտ եղաւ մութին մէջ եւ Սիրանոյշ պարտաւորուեցաւ դուռը գոցել: Աղջիկները այսպէս կեցան վարը:

Քիչ մը վերջը մարդ մը եկաւ անոնց կողմը իւղի լապտերով մը: Աղջիկները կը գտնուէին բաւական խոշոր սենեակ մը, ուրկէց կարծես կարելի էր ամբողջ շէնքին մէջ երթալ:

Լապտերը վեր բռնելով եւ աղջիկներուն դէմքը լուսաւորելով, խորունկ ձայն մը ըսաւ.

— Ո՞վ էք դուք:

Խօսողը, լոյսին դէմի պատին շուքին տակ, յայտնի չէր թէ ո՛վ էր: Իր հագուստէն, որքան որ կը տեսնուէր, քիչ շատ հարուստ մարդ մը ըլլալ կը թուէր, որովհետեւ եւրոպական տաբատ եւ կօշիկ կը կրէր:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

է որ կը ճարէ ելեկտրական հոսանքը, առանց ցնցումներ պատճառելու: Վերջին ժամանակներս, արեւմուտի պահերուն, տակաւին կը տեսնուէր Թուրքիոյ հերոսը որ ամբողջովին սպիտակ հագուած, ման կուգար առանձին և խոկուն, վերի կամրջակին վրայ: Այլ եւս չի տեսնուիր ան:

Ֆրանսացի բժիշկին յաջորդած են երկու գերմանացի մասնագէտներ:

Հրամանագիր Մարսէյլի նաւահանգիստին համար

Պ. Անաթօլ տը Մոնզի, հանրօգուտ շինութեանց նոր նախարարը, նկատելով որ Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորները չեն պատասխաներ իր կոչին եւ տագնապը կ'երկարաձգուի, հրամանագիր մը հրատարակեց, գործադրելի՝ այսօր իսկ (կիրակի): Գործատէրերը հաւանեցան այս հրամանագրին, որ կը ճշդէ աշխատանքի եղանակները, ժամանակացոյցը եւն: Յաւելուածական ժամերու եւ գիշերային աշխատանքի պայմաններն ալ սահմանուած են եւ պիտի գործադրուին համաձայն օրէնքին: Եթէ բանուորները նորէն չհամակերպին, կառավարութիւնը զինուորական զրաւման պիտի ենթարկէ Մարսէյլի նաւահանգիստը, զինուորներ եւ նաւաստիներ բանեցնելով:

Ծանր դէպք մը Եաֆայի մէջ

Ութրաթ օր 18 հոգի մեռան եւ 40 հոգի վիրաւորուեցան Եաֆայի մէջ (Պաղեստին), երբ ռումբ մը պայթեցաւ քաղաքին կեդրոնը:

Առաւօտ կանուխ շուկան խճողուած էր բազմութեամբ եւ մանաւորապէս արաբ գիւղացիներով, երբ ծածկուած ռումբ մը պայթեցաւ, ահռելի խուճապ մը ստեղծելով: Ոստիկանութիւնը չկրցաւ զսպել ամբոխի կատաղութիւնը: Արաբական սպառազէն խումբեր բռնեցին բոլոր փողոցները, աջ ու ձախ զարնելով, կրակի կամ աւարի տալով խանութները: Յետոյ յարձակեցան պահականոցին եւ անգլիական դրամատան մը մասնաճիւղին վրայ: Ոստիկանութիւնը ստիպուեցաւ կրակ բանալ: Կէսօրէն վերջը նոր ընդհարումներ եւ հրդեհներ պատահեցան, եւ խռովութիւնները տարածուեցան քաղաքէն դուրս: Հարկ եղաւ օգնական զօրք կանչել: Բոլոր խանութները փակուած են: Եաֆայի զինուորական ատեանը ցկեանս թիապարտութեան դատապարտեց 14 տարեկան Արաբ մը:

Հայաստանի բաժինը խորհրդային ելմտացոյցին մէջ

Խ. Միութեան գերագոյն խորհուրդի Բ. նստաշրջանին փակման առթիւ, հրատարակուեցաւ 1938ի ընդհանրական ելմտացոյցը, որ կը ներկայացնէ 132,657,993,000 րուբլի մուտք, 131,137,993,000 րուբլի ելք: Այս նախահաշիւին մէջ Հայաստանի բաժինն է երեք հարիւր 88 միլիոն, Վրաստանի բաժինը՝ մէկ միլիառ 67 միլիոն, Ազրբէջանի բաժինը՝ ինը հարիւր 115 միլիոն եւն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ խնամակալին ի պատիւ սարքուած զօրահանդէսին մէջ, (Պերլին), որուն կը մասնակցէին 16,000 զինուորներ, 400 հրասայլեր, 700 ինքնաշարժներ, 750 ձիեր եւ 300 հեծելանիւներ, ցուցադրած էին խորհրդաւոր «Թնդանօթը» եւ ուրիշ ահարկու զէնքեր: Թնդանօթը որ մեծ ուշադրութիւն գրաւեց օտար զինուորական կցորդներու մէջ, աննախընթաց կը համարուի եւ կրնայ զարնել քան մղոն հեռուէն: Ամբողջ զօրահանդէսը մեծ տպաւորութիւն գործեց իր արդիական եւ մանաւանդ մեքենաշարժ սպառազինութիւններով:

ՀՐԷԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ներխուժումը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Զուիցերիոյ եւ Պելժիոյ մէջ: Զուիցերիա խիստ միջոցներ ձեռք առած է արդէն, իսկ պելժիական կառավարութիւնն ալ զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ այսուհետեւ դուրս պիտի նետուին այն բոլոր օտարականները որ Պելճիքա կը մտնեն ապօրէն միջոցներով: Հրամանը գործադրելի է օգոստոս 25էն սկսեալ:

ՉԵԽԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ծանրակշիռ հանգամանք առած է, համաձայն վերջին լուրերու: Չեխերը օգնութիւն կը սպասեն Անգլիայէն, տրամադիր ըլլալով նոր զիջումներ կատարելու: Անգլիացի բարեխօսը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ չեխ վարչապետին եւ Գերմաններու պատուիրակին հետ: Գերմաններու առաջնորդը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ վտանգուած համարելով կուսակցութեան անդամները, կը յանձնարարէ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել: Ներքին նախարարութիւնը պատասխանեց թէ ինք պատրաստ է ապահովելու բարեկարգութիւնը: Գերմանական թերթերը խստօրէն կը քննադատեն Անգլիոյ ընթացքը, ի հարկին անխուսափելի գտնելով Գերմանիոյ միջամտութիւնը:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԿՈՒՊՐԻՆ, ռուս գրագէտը, որ երկու տարի առաջ Ռուսաստան գացած էր, չդիմանալով հայրենիքի կարօտին, մեռաւ Լէնինկրատի մէջ: 68 տարեկան էր: Իր գործերէն հայերէնի թարգմանուած է «Սուլամիթ»ը, նախ «Ճակատամարտ»ի մէջ, յետոյ իբրեւ գիրք: Յառաջիկային կը խօսինք իր կեանքի եւ գործի մասին:

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ՈՎ ԹԻՒ 1678-63 *(Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ* ԱԺԱՆ:

2.— *Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն,* ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ: *Աւելորդ է եւ յամատական չէ եղած:*

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

— . —

1929 *սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ* ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ *հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»:*

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու:

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը: Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ: *Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները: Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է* Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, *գրական բոլոր սեռերով: Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հողը ստանձնելու համար: Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները,* Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ *հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝*

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ *իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը:*

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջադրէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ:

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յովհաննէսեան եւ Սարաճեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որ անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր սոյ՝ *ՀԱՃԻ ՍԱՌԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ* մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեմ այն բոլոր միութիւններուն եւ բարեկամներուն, որոնք գրաւոր կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին ամուսնոյս՝ *ԱԲՐԱՀԱՄ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ* դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Այրի տիկ. Տէր Ստեփանեան

Յ Ա Ւ Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Տ. Տ Նահանգային Միութեան Սէնթ Էթիէն-Սէն Շամոնի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Վարպետեանի (ծնողք), Պօղոս Վարպետեանի (եղբայր) եւ բոլոր պարագաներուն, որոնք դժբախտութիւնն ունեցած են կորսնցնելու իրենց զաւակը, *ԱԶՆԻՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ,* ծաղիկ հասակի մէջ (13 տարեկան):

ՄԱՐՍԷՅԼ-ՓՐԱՏՕՅԻ Մայր-եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց միաբաններէն եւ Փարիզի նորընտիր Առաջն. Փոխանորդ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ *այսօր, 28 Օգոստոս, կիրակի. պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Մայր Եկեղեցիի մէջ:*

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 *տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:*

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը **15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.)**:

Տեսչութիւն

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

1Է PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՕԳՈՍՏՈՍ

MARDI 30 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3821

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՍԿ «ԱՆԿՈՐՆՉԵԼԻ»Ն

«Զարմանալի» կոչեր էինք Աթէնքի «Վերածնունդ»ին խմբագրականը: Բուն բառը պիտի ըլլար վրդովիչ:

Արդարեւ, անկախ, «Հայաստանասէր» կամ հայրենասէր հաուած այդ լրագիրը «իրապաշտ» քաղաքականութիւն մը յանձնարարած ատեն, բա՛ռ չարտասաներ Հայկական Դատի մասին:

Թերթին ամբողջ տեսութիւնը հիմնուած է վերադարձի լուրի մը վրայ, որ իբրեւ թէ մեզ կը դնէ «նոր իրականութեան մը առջեւ»:

Բացատրեցինք թէ ի՛նչ կը ներկայացնէ այդ «իրականութիւնը», — պարզապէս ենթադրութիւն կամ թիւրիմացութիւն: Քիչ մը աւելի բաց խօսելով, Թրքական թակարդ մը:

Պահ մը ենթադրենք թէ լուրը ճիշդ է, եւ թէ՝ «ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները բարեկամական բարեխօսութիւններ ըրած են Թրքական կառավարութեան մօտ, այս ցաւոտ հարցին կարգադրութեան ի նպաստ»:

Ուրեմն ամէն բան վերջացա՞ւ: «Աւետի՛ս, աւետի՛ս» աղաղակենք եւ ջո՞ւրը նետուինք, Թուրքիա վերադառնալու եւ «լքուած» գոյքերը փրկելու համար: Մեր ամբողջ դատը՝ Թուրքիոյ հետ՝ միայն վերադարձի եւ կալուածներու վերստացման խնդի՞րն է, — ենթադրելով որ ինկիլիզին այդպիսի մտադրութիւն ունեցած ըլլայ:

Այդպէ՛ս կը հետեւի Աթէնքի թերթին խմբագրականէն.

— «Միայն սա ստոյգ է որ միջազգային սեղանի վրայ դրուած շատ մը անլոյծ հարցերուն առաջիններէն էր Թրքահայոց վերադարձի եւ կալուածներու վերստացման խնդիրը:

... Նոյնպէս տարակարծութիւն պէտք չէ ունենանք որ Հայերուս վերադարձի եւ կալուածներու վերստացման հարցը մեզի համար կենսական նշանակութիւն ունեցող հարց մըն է, որ պէտք է լուծուի»: (5 օգոստոս: Այս մասը ստորագծուած է բնագրին մէջ):

Եթէ այս հատուածին միացնենք խմբագրականին վերջին տողերը, որ կը յանձնարարեն հրաժարիլ «անիմաստ ու վնասակար վրէժի հոգեբանութենէն» և ձգտիլ «համերաշխ եւ բարի դրացնութեան նոր եւ իրապաշտ» քաղաքականութեան մը հիմը դնելու, պատկերը աւելի պերճիմաստ կը դառնայ:

Մանաւանդ որ, խմբագրականը կրկին կը յիշեցնէ, — «մեր շահերը (վերադարձի մասին) պէտք է պաշտպանուին, բայց միշտ բարեկամութեան եւ համերաշխ ոգիի իրապաշտ քաղաքականութեամբ»:

Ահա թէ ինչպէս Աթէնքէն արձակուած «աւետիս»ը կը սպառնայ տարագիր բազմութիւնները նետել ոչ միայն լպրծուն, այլեւ վտանգաւոր ճամբու մը վրայ:

Տասը-տասնըհինգ տարի առաջ ալ ունէինք ափ մը մարդիկ, որոնք ամբողջ Հայկական Դատը կը վերածէին երթեւեկի դիւրութեան եւ «լքեալ» գոյքերու վերստացման հարցի մը: Այն ատեն այնքան բաց չէին խօսեր. իսկ այժմ խրատներ կուտան:

Իսկ «Անկորնչելի՞»ն: Չէ՞ որ Թուրքիան ինք ալ կ'ուզէ տապանաքար մը եւս դնել մեր հիմնական պահանջներուն վրայ, Հայկական Դատը թաղել մի անգամ ընդմիշտ, գայն դարձնել անվերադարձելի, «վերադարձ»ի խայծեր հրապարակ նետելով, պարբերաբար: Այն ալ առանց յափշտակուած հարստութեանց վերադարձին:

Ուրեմն մե՞նք ալ մեղսակից դառնանք այդ հրէշային դաւադրութեան, «բարեկամութեան եւ համերաշխ ոգիի իրապաշտ քաղաքականութեամբ»:

Երբ դուն տրամադրութիւն կը յայտնես «հաշտ եւ համերաշխ» [illegible]ելու վերադարձի եւ կալուածներու վերստացման համար, [illegible] կրնա՞ս խօսիլ քաղաքական պահանջներու մասին:

Երբ մինչեւ հող կ'իջնես — վերադարձ եւ կալուած — այլ եւ ի՛նչ համարձակութեամբ կրնաս արծարծել բուն Դատը, — ափ մը հող, մեր հայրենի ժառանգութենէն, որ մինչեւ այսօր ալ կը մնայ աւերակ եւ ամայի:

Տեսէք, ինկիլիզին «եղբայր եւ ցեղակից» հռչակել կուտայ մեզ, իր պաշտօնական մամուլին բերնով, բայց ոչ իսկ Ալեքսանտրէթի շրջանին ինքնավարութեան հանդուրժեց, ամէնէն առաջ հայերու գլխուն զարնելով:

Եթէ «եղբայր ենք եւ ցեղակից» եւ «հզօր Թուրքիան Հայերու բարեկամութեան կ'ապաւինի», ինչո՞ւ գոնէ Ամանոսի շրջանը չի յատկացներ քանի մը հարիւր հազար տարագիրներու տեղաւորման, մասնաւոր ինքնավարութեամբ եւ միջազգային հովանաւորութեամբ...

Հարցումն անգամ հեգնութիւն մըն է, երբ գիտենք որ անդին, Պոլսոյ մէջ, ամէն օր դիւային դաւեր կ'որոճան, նորանոր օրէնքներ եւ հրահանգներ կը մշակեն, վերջնապէս փոշիացնելու համար ոչ-Թուրք եւ մանաւանդ հայ հասարակութիւնը, հակառակ գետնամած հաւատարմութեան բոլոր ցոյցերուն:

Ոչ, պարոններ, ո՛չ: Դուք իրաւունք չունիք լղրճելու մեր Դատը, փերեզակի հոգեբանութիւնը չփոթելով առողջ եւ իրատես քաղաքականութեան հետ:

Ձեր ճամբան պարզապէս կը ծառայէ ջուր հոսեցնելու Թրքական ջրաղացը, որ չափէն աւելի բանուկ է այս միջոցին, եւ պէտք ալ չունի ձեր աջակցութեան:

Թող ամբողջ աշխարհ եւ ամէնէն առաջ Թուրքիան իմանայ թէ՝ հայ ժողովուրդը համերաշխ է եւ անհաշտ՝ գէթ այս հարցին մէջ, առանց դաւանական, կուսակցական եւ հատուածական խտրութեան: Միակամ եւ անվհատ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ 40 ԺԱՄՈՒԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

Խորհրդարանի խմբակցութեանց տողումը

Նախարարական Խորհուրդը նիստ գումարեց երէկ, երկուշաբթի, քննելու համար յաւելուածական աշխատանքի խնդիրը, որ փոթորիկ յարոյց ամբողջ մէկ շաբաթ: Այսօր ալ խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին, խմբագրելու համար անհրաժեշտ հրամանագիրները:

Շաբաթ օր, վարչապետը իր առաջադրութեանց մասին լուսաբանութիւններ հաղորդեց Խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութեան պատուիրակութեան, անգամ մը եւս շեշտելով թէ ինք երբեք նպատակ չէ ունեցած խախտելու 40 ժամուան օրէնքը: Այս առթիւ, պ. Տալատիէ յայտնեց թէ արտակարգ նիստի պիտի հրաւիրէ Խորհրդարանը, յարմար ժամու մը: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը նկատէ այս նիստը, քուէարկել տալու համար աշխատանքի ժամերու երկարաձգման հրամանագիրը, քանի որ լրացած է հրամանագիր-օրէնքներ հրատարակելու պայմանաժամը: Վարչապետը նախապէս կը մտածէր Խորհրդարանը նիստի չհրաւիրել Նոյեմբերէն առաջ, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը. բայց հիմա կը կարծուի թէ վերաբացումը պիտի կատարուի Հոկտեմբերին:

Այս լուսաբանութեանց ընթացքին, վարչապետը գիտել տուաւ ձախակողմեան խմբակցութեանց պատուիրակներուն.

— «Եթէ ես ուզէի խորտակել 40 ժամուան օրէնքը, բացէ ի բաց կ'ըսէի իմ ճառիս մէջ: Այդպէս չըրի, որովհետեւ այդ բանը անցած չէ իմ մտքէս: Իմ ըսածս շատ պարզ է,— փոփոխել 40 ժամուան օրէնքը, ընդառաջ երթալու համար ազգային պաշտպանութեան եւ տնտեսութեան պահանջներուն»:

Վարչապետը յայտարարեց նաեւ թէ երբեք միտք ունեցած չէ խախտելու մեծամասնութիւնը: Եւ նորէն յիշեցուց տնտեսական եւ ելմտական կացութեան ծանրութիւնը: Անհրաժեշտ է 40 ժամէն աւելի բանեցնել գործարանները, ոչ միայն արտադրութիւնը աւելցնելու, այլ եւ ելմտացոյցը հաւասարակշռելու համար: «Հասած է ժամը որ երեւան հանենք մեր դժուարութիւնները, որպէսզի երկիրը տեսնէ դանոնք եւ ըմբռնէ իրականութիւնը»:

Պատուիրակները բոլորն ալ գոհ չմնացին պ. Տալատիէի յայտարարութիւններէն: Բաւական տաք վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, պատուիրակութեան մասնաւոր ժողովին մէջ: Երկու անգամ ընդհատուեցաւ նիստը, միջին բանաձեւ մը գտնելու համար: Արմատական ներկայացուցիչը ուզեց կուսակցութեան նախագահին (Տալատիէի) կարծիքը առնել, մշակուած բանաձեւի մասին, բայց կարելի չեղաւ: Ի վերջոյ բանաձեւը քուէարկուեցաւ, բայց արմատականները վերապահութիւն յայտնեցին կարգ մը կէտերու մասին: Այսպէս, բանաձեւը հաստատելով ժողովրդական ճակատին չարունակութիւնը, կը յայտարարէ թէ տարբերութիւն չկայ ձախակողմեան պատուիրակութեան եւ վարչապետին միջեւ, արտադրութեանց յաւելման մասին: «Գործատէրերը եւ բանուորները պէտք է հաւասարապէս աջակցին հանրային հարստութեանց եւ ազգային պաշտպանութեան միջոցներու աճման, օրէնքի սահմանին մէջ: Եթէ 40 ժամուան օրէնքը պէտք է երկարաձգուի, շեղումները եւ պատշաճեցումները կրնան կատարուիլ ամէն անգամ որ արտադրութեան անհրաժեշտութիւնները այդպէս պահանջեն, համաձայն շահակից գործատիրական եւ բանուորական կազմակերպութեանց համախորհուրդ գործակցութեան»:

Արմատականները վերապահ գիրք մը բռնեցին այս վերջին կէտերու մասին, որ չի համապատասխաներ պ. Տալատիէի ճառին բովանդակութեան: Ուրեմն համաձայնութիւնը ամբողջական չէ եւ շատ բան կախում ունի Նախարարական Խորհուրդի վերջնական որոշումներէն:

⁂ Ձախակողմեան հոսանքները եւ մասնաւորապէս բոլշեւիկները կը շարունակեն հրապարակային ժողովներ սարքել եւ թափօրներ կազմել, պաշտպանելու համար 40 ժամուան օրէնքը:

Մարսէյլի տագնապը պիտի լուծուի՞

Նախարարական հրամանագրին վրայ, Մարսէյլի նաւահանգիստի բանուորները մասամբ աշխատեցան կիրակի օր, բայց մերժեցին պարպել նաւերու բեռները: Բանուորները ժողով գումարեցին երէկ, վերջնապէս ճշդելու համար իրենց դիրքը: Երէկ առտու պատուիրակութիւն մը հասաւ Փարիզ, բանակցելու համար հանրօգուտ շինութեանց նախարարին հետ: Կը կարծուի թէ տագնապը պիտի լուծուի քանի մը օրէն:

47 ՀՐԵԱՆԵՐ Ժաֆֆոտուած, անգործածելի նաւու մը մէջ կ'ապրին ժամանակէ մը ի վեր, Դանուբի վրայ, իրենց առջեւ փակուած ըլլալով բոլոր դուռները: Նախապէս 57 էին, յետոյ իջան 56ի, 55ի, 47ի: Փախստականները պէտք է փնտռել գետին ալիքներուն մէջ: Ապրիլ 15 - 16ին էր որ այս խղճուկները Աւստրիայէն հեռացան, Չեխոսլովաքիա կամ Հունգարիա մտնելու համար, բայց մերժուեցան: Ի վերջոյ այս փլփլկած նաւն ապաստանեցան, իրարու վրայ դիզուելով: Բայց այս ալ հակօրինական համարուած ըլլալով, 47 խեղճերը հրաման ստացած են հեռանալ մինչեւ սեպտ. 1, այլապէս պարանները պիտի քակուին եւ նաւը գետին հոսանքներուն պիտի յանձնուի:

ՄԻԹ ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ ունեցաւ Ֆրանսայի զինուորական օդատորմիղը, շաբաթ օր: Երկու ռազմական օդանաւեր գիշերային մարզանքներ կատարած ատեն, վար իյնալով ջախջախուեցան իրարու ետեւէ, Փօ-Փօն-Լոնի զինուորական կեդրոնին մէջ: Ութ օդաչուները ածխացան: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մէկ ամսուան ընթացքին 26 սպաներ եւ զինուորներ կորսուած են այսպէս, ինչ որ աննախընթաց է ֆրանսական օդատորմիղին համար:

ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ԶՈՐՍ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ռազմափորձի մը ատեն վերադառնալու հրաման ստացած ըլլալով, ճամբան զարնուեցան լերան մը ժայռերուն, եւ ջախջախուեցան: Օդաչուներէն վեցը մեռան, երկուքն ալ ծանրապէս վիրաւորուեցան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Պատերազմէն առաջ աւելի դիւրին կը հասկնային այս բառը, քան այսօր:

Կը նշանակէ՝ վերաբացում դպրոցական տարեշրջանի:

Արեւելեան գաղութներուն մէջ բոլորն ալ գիտեն անոր իմաստը, քանի որ ունին ամբողջ ցանց մը դպրոցներու, կանոնական եւ տեւական:

Բառը հետզհետէ կը մոռցուի մեր ապրած միջավայրին մէջ, ուր եղած-չեղած շաբաթական դասաւանդութիւններ և ափ մը ծաղկոցներ ունինք:

Մօտ է մեր շրջանին ալ «վերամուտ»ը: Բայց ես բառը կը գործածեմ բոլորովին տարբեր իմաստով մը:

Նորէն բսել կ'ուզեմ թէ արձակուրդը վերջացած է, հետեւաբար...

Միայն թէ, խօսքս դպրոցական «վաճառ»ի մասին չէ, այլ միւսին, այն որ կը կոչուի վճարովի արձակուրդ, 1936էն ի վեր:

Արդ, արձակուրդը վերջանալու վրայ է, սիրելի ընկերներ եւ քաղաքացիներ, այլ մանաւանդ Յառաջականներ:

Գոհ եւ կազդուրուած, այժմ բոլորդ ալ նոր եռանդով փարած էք աշխատանքի, անհատական թէ հանրային:

Վաղը-միւս օր իրարու պիտի յաջորդեն, իրար պիտի հրմշտկեն հանդէսներն ու ներկայացումները, երեկոյթները եւ ցերեկոյթները, նուագահանդէսներն ու երգահանդէսները, երգերն ու արտասանութիւնները:

Եւ պիտի հասնին դէզ դէզ թղթակցութիւններ, երբեմն երկու օրէն, իսկ ընդհանրապէս 8—10—12 օրէն...

Օգտուելով առիթէն, կ'ուզէի շարք մը... հովուական թուղթեր ուղղել, առ որ անկ է:

ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ

Աշխատեցէք նորութիւններ մտցնել ձեր սարքած հանդէսներուն մէջ:

Թատերախաղեր, արտասանութեան կտորներ, երգեր կան որ այլեւս պատմութեան անցած են: (Կոռնակ, Զարկ կոմիտաս եւն:) Թողթողեցէք «Յառաջ»ը եւ ուրիշ թերթեր, պիտի գտնէք շատ յարմար կտորներ՝ արտասանութեան համար:

Որեւէ արտասանութիւն կատարած ատեն, պայման չէ որ կտորը գոց ըսէք վերէն վար, երբ երկար է, եւ մանաւանդ երբ դժուարութիւն կը քաշէք հարազատօրէն արտայայտելու: Կը բաւէ ընտրել ամէնէն յատկանշական հատուածը եւ արտասանել. (օրինակ՝ Ահարոնեանի «Յարգանք քեզ»ը):

Արտասանութեան ատեն զգուշացէք պոռոտ շարժումներէ,— ոտքերը գետին զարնել, պոռալ-կանչել, դէմքը ծամածռել եւն: Մի մոռնաք որ արտասանելն ալ յատկութիւն եւ վարժութիւն կը պահանջէ:

ՎԱՀԷ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՉԵԽԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անգլիոյ նախարարին ազդարարութիւնները

Կարելի է ըսել թէ այս շաբաթը վճռական շրջան մը պիտի ըլլայ չեխական տագնապին համար:

Անգլիոյ ելմտական նախարարին եւ նախկին նախարար Չըրչիլի ազդարարութիւններէն վերջը, լորտ Ռընսիմէն, անգլիացի բարեխօսը, երկրորդ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հէնլայնի հետ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, ինչպէս եղաւ առաջին անգամ: Տեսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ, յետոյ Գերմաններու առաջնորդը խորհրդակցեցաւ անգլիական պատուիրակութեան այն անդամին հետ որ անցեալ շաբթու Լոնտոն գացած էր օդանաւով, տեղեկութիւններ հաղորդելու եւ հրահանգներ ստանալու համար:

Թերթերը չեն կրցած տեղեկութիւններ քաղել այս տեսակցութեանց մասին, բայց Հէնլայնի փոխանորդին ճառը, որ արտասանուեցաւ անմիջապէս վերջը, բաւական կը լուսաբանէ կացութիւնը: Փոխանորդը, պ. Ֆրանք, յայտարարեց 4000 Գերմաններու առջեւ.

— «Բոլորդ ալ գիտէք որ կը մօտենանք վճռական պայքարին եւ թէ այս պայքարին մէջ կարեւոր դեր մը պիտի կատարէ Քոնրատ Հէնլայն, մարդանքի ուսուցիչը, զոր ատեն մը կը ծաղրէին Չեխերը: Յառաջիկայ օրերը պիտի անցնին խօսակցութիւններով: Մենք յայտարարած ենք մեր իրաւունքները, մեր գերմանական իրաւունքները որոնք մեզի տրուած են Աստուծմէ: Ոչ մէկը կրնայ մեր ձեռքէն առնել զանոնք: Մենք թիզ մը անգամ պիտի չընկրկինք: Մենք մեր ճամբան պիտի երթանք, ինչ որ ալ պատահի»:

Լորտ Ռընսիմէն եւ Քոնրատ Հէնլայն երրորդ տեսակցութիւն մը պիտի ունենան այս շաբթուան ընթացքին: Չեխական կառավարութեան գլխաւոր մտահոգութիւնը այն է որ Գերմանիոյ վերջնական դիրքը միշտ անծանօթ կը մնայ: Փրակայի մէջ անձկութեամբ կը սպասեն Նիւրընպէրկի կուսակցական ժողովին, որ կրնայ վճռական որոշումներ տալ, եթէ մինչեւ այն ատեն համաձայնութիւն գոյացած չըլլայ: Կ'ըսուի թէ այս շաբթու կարեւոր յայտարարութիւն մը պիտի ընէ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, պ. Պէնէշ:

⁂ Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը երէկ խորհրդակցութիւն մը կատարեցին Պերլինի բրիտանական դեսպանին հետ: Անգլիական կառավարութիւնը իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է չեխական հարցին վրայ, մանաւանդ այս շաբթու: Սըր Ճօն Սայմըն, ելմտական նախարարը, որուն ճառին կը սպասուէր մեծ անհամբերութեամբ, պարզապէս կրկնեց պ. Չէմպըրլէնի մարտ 24ի ազդարարութիւնները, հասկցնելով թէ Անգլիա չի կրնար անտարբեր մնալ չեխական տագնապին հանդէպ: Ահաւասիկ ճառին հիմնական մասերը.

— «Ես կը մերժեմ այն տեսակէտը թէ պատերազմը անխուսափելի է: Ընդհակառակն, ես կը կարծեմ որ եթէ բոլոր ազգերը իրենց գերագոյն ճիգը փորձեն, վերցնելու համար պատերազմի պատճառները եւ ուղղամտութեամբ հարթելու դժուարութիւնները, պատերազմը երբեք անխուսափելի չէ: Մենք համոզուած ենք թէ կարելի չէ ճշմարիտ լուծումներ գտնել բռնի միջոցներով: Ընդհարումի մը սկզբնաւորութիւնը շատ կը նմանի հրդեհի մը սկզբնաւորութեան: Ծագած ատեն կրնայ սահմանափակուիլ. բայց ո՞վ կրնայ ըսել թէ, ո՛րքան պիտի ծաւալի կամ ո՛րքան աւեր պիտի պատճառէ կամ քանի՛ հոգի օգնութեան պիտի կանչուին, զայն մարելու համար: Չեխոսլովաքիոյ պարագային, Անգլիոյ դիրքը լիովին եւ ճշտօրէն սահմանուած է պ. Չէմպըրլէնի մարտ 24ի ճառով: Այդ յայտարարութիւնը կը պահէ իր ուժը: Մենք համոզուած ենք թէ բոլոր կողմերու բարեացակամութեամբ կարելի պիտի ըլլայ արդար լուծում մը գտնել: Չեխական այս խնդիրը կրնայ շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ Եւրոպայի ապագային համար»:

Նախկին նախարար պ. Ուինսթըն Չըրչիլ ալ իր ճառին մէջ ուղղակի կոչ մը ուղղեց Հիթլէրի, ազդարարելով թէ պիտի փճացնէ իր գլուխ հանած գոր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԼԵՆԻՆԻ՞ԶՄ ԹԷ ՆԷՕ-ՄԱՀՄԷՏԱՆԻԶՄ

ԽՄԲ. — Առաջին նամակն է այս ինչակեան վաստակաւոր գործիչին՝ գրուած «Յառաջ»ի համար. —

«Յառաջ»ի թուերից մէկում Պ. Վահէն յիշելով «Հայրենիք» ամսագրի Ապրիլ ամսուայ համարում տպած իմ «Յիշողութիւններ»ի մասին՝ ի միջի այլոց ասում է, որ ես բոլշեւիզմը համեմատել եմ մահմետականութեան հետ եւ կոչել եմ աւելի բռնակալական քան մահմետականութիւնը:

Ճիշդ է, որ հայ մամուլում բոլշեւիզմը մահմետականութիւն կոչող եւ նրա հետ համեմատելով նրանից աւելի բռնակալական համարող օրագրողը ես եմ եղել եւ իմ այդ գրուածները տեղ են գտել «Նոր Երկիր»ի սիւնակներում: Սակայն պարտականութիւն եմ համարում «Յառաջ»ի ընթերցողներին յայտնելու, որ ինձանից առաջ մի ուրիշը, Իրանի կայսերական պալատի նախկին նախարարը՝ Սարդար Մուազզամ Թէյմուրթաշը, իր Գիլանում 1919 թւին զինուորական-նահանգապետ եղած ժամանակ բոլշեւիզմը կոչել է Նէօ-Մահմէտանիզմ (Նոր Մահմէտականութիւն) կամ Լէնինիզմ:

Մի օր նրան էի դիմել (1919թւին) խնդրելու, որ թոյլ տայ ինձ պարսկերէն լեզուով դասախօսել «Ընկերվարութիւն եւ բոլշեւիզմ» նիւթի մասին: Նա անմիջապէս յայտնեց, որ չի թոյլատրելու ինձ նոյն նիւթի մասին դասախօսել, բայց ե՛ւ խնդրեց, որ իրեն ասեմ, թէ ի՞նչ պիտի լինի իմ նիւթի բովանդակութիւնը, եւ ընկերվարութիւն եւ բոլշեւիզմ հասկացողութիւնները ինչպէ՞ս իրար պիտի միացնեմ, կամ իրարից պիտի զանազանեմ եւ եւ բոլշեւիզմը ի՞նչ ձեւով եմ ըմբռնում: Նա պարզ է, որ գիտէր, թէ ընկերվարութեան մասին ինչպէս պիտի արտայայտուեմ ես, որ ճանաչուած էի իբրեւ մարքսեան:

Իմ բացատրութիւնը այստեղ երկարօրէն տալ իմ նիւթից դուրս է, մանաւանդ որ ամբողջ 10-12 տարի «Նոր Երկիր»ի մէջ իմ տեսակէտները պարզել եմ: Միայն այսքանը ասեմ, որ եզրակացրի, թէ բոլշեւիզմը իմ ունկնդիրներին պիտի ներկայացնէի իբրեւ մարքսիզմի մի հերձուած:

Սարդար Մուազզամը ինձ ընդհատեց եւ ասաց.

—Իմ կարծիքով բոլշեւիզմի եւ մարքսիզմի մէջ ոչ մի կապ չկայ, հետեւաբար բոլշեւիզմը չի կարող մարքսիզմի հերձուածը լինել, աւելի շուտ կարելի է բոլշեւիզմը Նէօ-մահմետականութիւն կոչել:

Նա յայտնեց, որ վերջին երկու տարում Մարքսի տեսութիւնները կրկին եւ մանրամասն ուսումնասիրել է եւ «Կապիտալ»ը միշտ գտնւում է իր սեղանի վրայ ու ազատ ժամերին կրկին ու կրկին կարդում է թէ Մարքսի եւ թէ Լենինի գրածներն ու ասածները եւ ինչքան ուսումնասիրում է Մարքսը, այնքան աւելի է համոզւում, որ նրա եւ նրա աշակերտ Լենինի ասածների մէջ նմանութիւնը շատ քիչ է: Իմ խօսակիցը բարձրագոյն կրթութիւնը ստացել էր Ռուսաստանում, ուր ստացել է ե՛ւ միջնակարգ կրթութիւն:

— Նախ՝ ասեմ ձեզ այն տարբերութիւնները, որ կան վարպետի եւ աշակերտի ասածների մէջ, ապա ասեմ ձեզ այն նմանութիւնները, որ կան Մահմետականութեան եւ Լենինի վարդապետութեան մէջ, ասաց Գիլանի զինուորական - նահանգապետը եւ ըսկսեց թւել.

— Մարքսը գտնում է, որ կապիտալը պիտի կեդրոնանայ որեւէ երկրում այնքան եւ այնպէս, որ այդ երկրի ազգաբնակչութեան բացարձակ մեծամասնութիւնը սեփականազրկուի եւ ունեւորների թիւը գերազանցապէս նըւազի. ահա այդ դէպքում է, որ ընչազուրկները (պրոլետարիատը) իրենց դասակարգային կուսակցութեան մէջ կազմակերպուած եւ տարիների ընթացքում քաղաքականապէս զարգացած, պիտի սկսեն ընկերային յեղափոխութեան եւ նրանց պիտի յաջողուի հաւանօրէն տապալել դրամատէրերի տիրապետութիւնը, իշխանութիւնը խլել նրանց ձեռքից եւ հաստատել ընկերվարական կարգեր և այդ բոլորը կարելի պիտի լինի կատարել գերազանցապէս դրամատիրական մի երկրում եւ լաւ կազմակերպուած բանուորական-պրոլետարական մի կուսակցութեան առաջնորդութեամբ: Լենինը իր գործին ձեռնարկեց յետ ընկած մի երկրում, ուր մասնաւոր սեփականութիւնների թիւը անհամեմատ աւելի շատ է քան պրոլետարիատի, որ հազիւ ազգաբնակչութեան մէկ տոկոսն է կազմում եւ որ չունի իր քաղաքական լաւ կազմակերպուած կուսակցութիւնը: Նա (Լենինը) իր յեղափոխութիւնը անում է ո՛չ թէ յենլով կազմակերպուած ընչազուրկների վրայ կամ նրանց աջակցութեամբ, այլ հիմնուած արդէն լումպէնպրոլետարացած գիւղացիների, մանր սեփականատէրերի, մասամբ ե՛ւ բանուորների վրայ, որոնք պատերազմի չորս տարիներում կորած են աշխատանքից եւ աշխատանքի ընդունակութիւնից եւ որոնց մէջ զարգացած են թալանելու եւ սպանելու բնազդները, հետեւաբար ե՛ւ խառնակութիւններ անելու տրամադրութիւնները: Նրա հետ չեն գնում գործարանների եւ հանքերի հետ կապուած բանուորները, որոնք գնում են փոքրամասնականների (մենշեւիկների) հետ: Եթէ Լենինը յաջողութիւն ունենայ, ընկերային յեղափոխութիւնը չէ, որ պիտի յաղթի, այլ մանր քաղքենիները, ազգայնական մի շարժում է, որ պիտի յաղթի շնորհիւ Լենինի յաջողութեան: Լումպէնպրոլետարացած գիւղացին նրա հետ է գնում ձրի հող ստանալու եւ առանց աշխատանքի ապրելու յոյսով: Մանր քաղքենին նրա հետ է գնում դրամատէրերին թալանելու յոյսով: Այն սակաւաթիւ բանուորները, որ գնում են նրա հետ, մի օր դարձեալ զրկուած պիտի լինեն, միայն նրանցից մի քանիսն են, ճարպիկները ու չարլատանները, որոնք իշխանութեան պիտի հասնեն հաւանօրէն իրենց ընկերներին աւելի վատթար ձեւով կողոպտելու ու հալածելու համար, քան արել են ցարական պաշտօնեաները եւ դրամատէրերի գործակալները:

Կարլ Մարքսը գիւղացիներին եւ մանր քաղքենիներին, որոնց թւում ե՛ւ իրենց սեփական արհեստանոցները ունեցող արհեստաւորին համարում է հակայեղափոխական եւ պահպանողական տարրեր, որոնք անպայման դէմ են լինելու ընկերային յեղափոխութեան, քանի որ ընկերային յեղափոխութեան նպատակն է մասնաւոր սեփականութեան վերջ տալ, իսկ գիւղացիներն ու մանր սեփականատէրերը ամենից շատ կողմնակից են սեփականատիրութեան գաղափարին ու էութեան: Լենինը իր կատարած յեղափոխութեան մէջ ամենից շատ յենած է այս տարրերի վրայ, եւ ամէն օր գիւղացիութիւնն է շոյում:

Կարլ Մարքսը ընկերային յեղափոխութիւնը համարում է կազմակերպուած պրոլետարիատի կատարելիք գործը: Կազմակերպուած պրոլետարիատն է, որ պիտի ազատի ո՛չ միայն իրեն, այլ ե՛ւ բոլոր շահագործուող դասակարգերը, վերջ պիտի դնի դրամատէրերի տիրապետութեան, պիտի հաստատի իր դիկտատուրան՝ տապալելու համար հին կարգերը եւ չթողնելու, որ նրանք կրկին հաստատուին: Լենինը դրամատիրութեան դէմ իր մղած պայքարի մէջ դիմում է մահմեդականութեան եւ մահմեդականների օգնութեան, որոնց մէջ կան բացարձակ միապետներ, բարձր հոգեւորականներ, մեծ ու փոքր կալուածատէրեր, մեծ ու փոքր դրամատէրեր, ճորտեր, ստրուկներ, հողատէր եւ հողազուրկ գիւղացիներ եւ գրեթէ չկան բանուորներ կամ պրոլետարներ, մինչդեռ այս վերջինները, ըստ Մարքսի, ներկայանում են միակ ընդունակ եւ բնական ուժերը դրամատիրութիւնը տապալելու համար: Մահմեդական աշխարհը զերծ է այդ տարրից: Բացի այդ մահմեդական աշխարհը աւելի յետամնաց է քան քրիստոնեայ աշխարհը եւ շատ աւելի յետադիմական քան քրիստոնեայ աշխարհի ամենայառաջադէմ երկիրները, ինչպէս՝ Անգլիան, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները եւ Ֆրանսան: Ընկերվարական կարգերն էլ, ըստ Մարքսի, աւելի զարգացած, աւելի առաջադէմ, աւելի քաղաքակրթուած կարգերն են: Լենինը այդ աւելի զարգացած, աւելի առաջադէմ, աւելի քաղաքակրթուած կարգերին ուզում է հասնել յետադէմ տարրերի վրայ յենած եւ կռուելով մարդկութեան ամենայառաջադէմ տարրերի հետ: Նա կրօնով իրար միացած ժողովուրդներին դէմ է գնում քաղաքակրթութեամբ իրար միացած ժողովուրդները: Բնական է, որ եթէ մահմեդականութիւնը յաղթի, քաղաքակրթութիւնը մի քանի հարիւր տարի յետ կը գնայ: Նոյնն է ե՛ւ Լենինի պարագան. եթէ Լենինը յաղթի, մարդկութիւնը կը յետադիմի մի քանի հարիւր տարի. ի հարկէ, եթէ յաղթէ այն լայն չափերով, ինչ չափերով ինքը եւ իր ընկերները ուզում են: Լենինը մարդկութիւնը տանում է դէպի նախնական կոմմունա, նախնական համայնք, որի հետ կապուած է ստրկութիւնը, եւ կոմմունային պիտի յաջորդի բացարձակապետութիւնը՝ թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական մարզերում:

— Դեռ շատ բաներ կարող եմ ասել Մարքսի եւ Լենինի ասածների մէջ գոյութիւն ունեցող հակասութիւնների մասին, շարունակեց իր խօսքը Սարդար Մուազզամը, բայց սրանք բաւական են. մի ուրիշ անգամ, երբ առիթը ներկայանայ, էլի կը խօսենք այս մասին: Հիմա յիշեմ Լենինի վարդապետութեան նմանութիւնները մահմեդականութեան հետ:

Եւ նա սկսեց թւել.

— Ազգային խտրութիւն ո՛չ Լենինն է դնում, ո՛չ մահմեդականութիւնը: «Մահմեդականը մահմեդական է, ոչ-մահմեդականը քաֆէր (գեավուր), Աստուծոյ թշնամի, մահմեդականութեան թշնամի», այսպէս է ասում մահմեդականութիւնը: «Բոլշեւիկը բոլշեւիկ է, ոչ բոլշեւիկը հակայեղափոխական է, բոլշեւիզմի թշնամի է», այսպէս է ասում Լենինը:

Մահմեդական կրօնի հիմնադիրը իր կրօնը տարածեց բռնութեամբ, զէնքի ուժով, անխնայ ոչնչացնելով հակառակորդները, անձնատուր եղողները էլ մահմեդականացնելով կամ հակառակ պարագային ստրկացնելով: Նոյնն է անում Լենինը: Նա անխնայ ոչնչացնում է ոչ-բոլշեւիկներին, անձնատուր եղողները եթէ բոլշեւիկ են դառնում, որոշ իրաւունքներ են ստանում, հակառակ պարագային ստրկանում են, ամէն րոպէ իրենց գլուխը կորցնելու վտանգին ենթարկուած:

Մահմադականութիւնը ստեղծեց Բէյթ-օլ-մալը, հասարակական սեփականութիւնը, աւելի ճիշտ, սեփականութեան ազգայնացումը: Բոլոր հարստութիւնները հաւաքւում էին մի տեղ, որտեղից էլ տրւում էին ամէն մէկին հաւասար: Նոյն է Լենինի ստեղծած ռազմական համայնավարութիւնը: Մահմեդականութիւնը ունեցաւ իր արդար բաժանարարը հանրային հարստութեան յանձին Ալիի: Հազիւ թէ բոլշեւիզմը կարողանայ Ալիի նման արդար եւ մաքուր մարդ ճարել հանրային հարստութիւնը խղճմտօրէն կառավարելու եւ հաւասար բաժանելու: Ինչպէս Մահմետի ստեղծած Բէյթ-օլ-մալը երկար կեանք չունեցաւ, այնպէս էլ Լենինի ստեղծած հասարակական սեփականատիրութիւնը, հարստութեան պետականացումը երկար կեանք չի ունենալու:

Մահմետականութեան մարգարէի անձը սուրբ է, անձեռնմխելի. ինքը մարգարէն անսխալական է, որովհետեւ առաքեալ է Աստուծոյ եւ հիմնադիր է նոր կրօնի: Բոլշեւիզմի մարգարէն, Լենինը, նոյնպէս անսխալական է, նա էլ նոր կրօն է հիմնում, նա էլ առաքեալ է, նրա անձն էլ անձեռնմխելի է:

Մահմետականութիւնը բազմակնութիւնը սրբագործեց. նրա մի քանի աղանդներն էլ ժամանակաւոր, մի տարի, մի ամիս, մի շաբաթ, մի օր, նոյնիսկ մի ժամ տեւող ամուսնութիւնը սրբագործեցին: Լենինը ո՛չ միայն բազմակնութիւնը սրբագործեց, ինչպէս արել է առհասարակ մահմետականութիւնը, այլ եւ սրբագործել է մի տարի, մի ամիս, մի շաբաթ, մի օր, նոյնիսկ մի ժամ տեւող ամուսնութիւնները, որոնք սրբագործուել են մահմետական մի քանի աղանդների կողմից միայն:

Մահմետականութիւնը կեանքի եւ հասարակութեան տնտեսական պայմանները նկատի չի ունեցել. նա քանդել է ամէն ինչ, տակն ու վրայ է արել տնտեսական բոլոր յարաբերութիւնները եւ ամէն ինչ զոհել է միմիայն կրօնի յաղթանակը ապահովելու համար: Լենինը նոյնն է անում: Նա բոլշեւիզմի յաղթանակը ապահովելու համար աղքատացնում, սովի է մատնում Ռուսաստանում ապրող ժողովուրդները եւ սովի կը մատնի, եթէ յաջողուի իրեն, ամբողջ մարդկութիւնը՝ միմիայն իր վարդապետութեան յաղթանակը ապահովելու համար:

Մահմետականութեան հիմնադիրը Մէքքէյից Մէդինէ փախաւ, որովհետեւ զգաց, որ Մէքքէյում պարտուելու է եւ իր քարոզած կրօնը յաջողութիւն չի ունենալու: Լենինը Պետրոգրադից Մոսկվա փախաւ, որովհետեւ զգաց, որ Պետրոգրադում շուտով կը պարտուի:

Մահմետի հետեւողներն էլ սուրբ էին եւ նրանց ձեռք տալ Աստուծոյ դէմ գործուած յանցանք էր համարւում, եւ յանցաւորները պատժւում էին ամենախիստ կերպով: Լենինի ընկերներն էլ իր նման սրբազան են եւ նրանց անձը անձեռնմխելի է, եւ ով որ նրանցից մէկին դիպաւ, հազարաւորներ պիտի պատժուին այդ մէկ յանցաւորի տեղ: Ուրիցկիի սպանութիւնը մի քանի տասնեակ հազար մարդու կոտորածի պատճառ դարձաւ:

— Դեռ կարող եմ սոյնանման շատ նմանութիւններ յիշել, բայց կարիք չկայ, շարունակեց Սարդար Մուազզամը, միայն այսքանը ասեմ, որ Լենինը մահմետական աշխարհին շատ օգտակար եղաւ եւ դեռ շատ օգտակար պիտի լինի: Մենք, ընդհանրապէս մահմետականներս, մասնաւորապէս Պարսիկներս, նրանից դժգոհելու պատճառ չունինք, ընդհակառակն, գոհ պիտի լինենք եւ մեզ ձեռնտու է, որ Դենիկինը պարտուի ու Լենինը յաղթի:

Նա իր խօսքը վերջացրեց հետեւեալ բառերով.

— Պ. Եղիկեան, եթէ որպէս մարքսիստ դժուարանում էք ինձ հետ համաձայնուել եւ ձեր մարքսիստ համարած Լենինի արածները Նէօ-մահմետանիզմ (նոր-մահմետականութիւն) կոչել, կոչե՛նք դրանք ո՛չ թէ մարքսիզմի մի հերձուածը, այլ լենինիզմ: Դեռ շարունակւող քաղաքացիական կռւում արձակուած թնդանօթների գոռոցը, ռումբերի պայթիւնը, զէնքի շառաչիւնը չեն թողնում, որ մարդիկ լուրջ կերպով հետեւեն ասածներին եւ կատարուածներին, դրա համար է դուրսը, որոնց թւում եւ դուք, հաւատում էք, որ Լենինը ընկերվարութեան մի հերձուածողն է միայն: Վաղը, երբ Լենինը կը յաղթի եւ պատերազմի աղմուկը կը դադարի, մարդիկ ժամանակ կ'ունենան մտածելու, ուսումնասիրելու եւ համոզուելու, որ Լենինը մի նոր կրօնի հիմքն է դրել, որ իրաւամբ պէտք է նոր-մահմետականութիւն կոչել, բայց հաւանօրէն լենինիզմ պիտի կոչեն ուրիշները, սակայն ուրիշները ինչ էլ կոչեն Լենինի նոր հիմնած կրօնը, ես նրան միշտ էլ պիտի կոչեմ նոր - մահմետականութիւն:

Ի հարկէ, ես Սարդար Մուազզամի վերոյիշեալ մտքերից շատերի հետ համաձայն չեմ եւ եթէ բոլշեւիզմը մահմետականութիւն, այն էլ ամենաբռնակալ ձեւի մահմետականութիւն եմ կոչել, ունեցել եմ իմ պատճառները: Իմ կատարած ուսումնասիրութիւնների արդիւնքն է, որ ինձ իրաւունք է տուել այդպէս կոչելու բոլշեւիզմը: Այստեղ սակայն ո՛չ տեղն է, ո՛չ էլ ժամանակը այդ մասին խօսելու:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ՔԵՄԱԼ-ԻՍՄԷԹ ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Հիմա դառնանք ընդհ. ներումի խնդրին:

Օրինագիծը Խորհրդարանին կողմէ քուէարկելէն օրեր առաջ, Եօնուս Նատի կատաղի պայքար մը բացաւ իր «Ճումհուրիէթ»ով, յայտնելով թէ պէտք չէ ներել դաւաճաններուն եւ մանաւանդ սա տաղանդաւոր հրապարակագիր Րէֆիք Հալիտին, որ, 150-նոցներէն է:

— «Թուրքիան շատ աւելի կարեւոր գործեր ունի, եւ չի կրնար զբաղիլ կարգ մը անկիրթներու անելցուքով: Կարգ մը թերթեր վիվուկ փրցուցին, այն տպաւորութիւնը տալով որ ներման պարագային, խումբ մը հերոսներ պիտի գան: Մինչդեռ գալիքներուն մէջ կան ջորիներ, որ ժամանակին աքացի տուած են ազգին սիրտին:

Ոմանք ալ կ'ուզեն հասկցնել թէ ուշ մնացած ենք 150նոցներուն իրաւունքը վերահաստատելու մէջ: (Ճումհուրիէթ, 27 Յունիս, 1938):

Միաժամանակ Եօնուս Նատի կը հրատարակէր Հալէպէն իրեն ղրկուած նամակ մը, որ ըսելէ յետոյ թէ Ճումհուրիէթի խմբագրողը «վախկոտ է, գող է, շաքարի շահադէտ, իթթիհատական դահիճ..., կ'աւելցնէր.

— «Իրաւունք ունիս ԻՐԱՐ ԱՆՑՆԵԼՈՒ, որովհետեւ վարպետ Րէֆիք Հալիտը կուգայ: Այն ատեն դուն, Եազուպ Գատրիներ, Ֆալիհ Րըֆգըներուն հետ պիտի կորսուիք հրապարակէն, գետնէ գետին պիտի գլորիք: կորսուեցէք, ռատկեցէք...»:

Խորամանկ մարդ, Եօնուս Նատի յաջորդ օրը իր տղուն ըսել կուտար բաներ զոր չէր ուզեր ըսել իր ստորագրութեամբ.

—«ՈՐԵՒԷ ՈՒԺ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԻ ՆԵՐԵԼՈՒ ազգին դէմ դաւադրողները: Երբ 17 միլիոն Թուրքերս ալ մէկտեղ գանք, կրնա՞նք միթէ ներել: Ինչ պիտի ԸՍԵՆ ԻՆԷՕՆԻԻ ՄԷՋ ՊԱՌԿԱԾ ԱՆԹԻՒ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ: ԱՆՈՆՑ ԿԱՐԾԻՔԸ ՈՒՆԻ՞ՆՔ: (Ճումհուրիէթ, 28 Յունիս):

Յատկանշական չե՞ն դիտողութիւնները: Հայր ու տղայ ըսել կ'ուզեն թէ Աթաթիւրքը անգամ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ ՆԵՐԵԼՈՒ: Իսկ աւելի յատկանշական է՝ Ինէօնիի նահատակներ» խօսքը, որովհետեւ այդ վայրին յաղթանակը կը պատկանի Իսմէթին, մականուանեալն «Ինէօնիւ»: Պարզապէս հասկցնել կ'ուզեն թէ նախորդ վարչապետը ԴԷՄ Է ՆԵՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԻՆ:

Իսկ իրարանցումին պատճառը յայտնի է: Րէֆիք Հալիտ այնքան փնտռուած գրիչ մըն է որ, «Ազդակ» 14 տարի առաջ թերթօն ըրաւ անոր մէկ վէպը, ի հարկէ ծածկանունով: Հակառակ ատոր, Իսմէթ փաշայի կառավարութիւնը արգիլեց:

Արդ, այն գրիչը որուն մէկ յօդուածին 20 ոսկի տուող թերթ կայ, մօտերս պիտի գայ Պոլիս եւ առատօրէն պիտի գրէ միւս թերթերուն մէջ: Այլ խօսքով՝ պիտի խլէ «Ճումհուրիէթ»ի ընթերցողները, պիտի վնասէ անոր սնտուկին:

Արդէն հիմակուընէ դէշ նշաններ կան: «Թանին»ի նախկին խմբագրապետ Հիւսէյին Ճահիտ, որ մէկն է Անկախութեան Ատեանին կողմէ դատա-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Բայց ինչո՞ւ այդ առաջարկը կ'ընես մեզի. ի՞նչ կայ ատոր ետեւը պահուած:

— Ես ձեզ այսօր կէսօրէ վերջ միայն տեսայ: Դուք Անգլիացի մարդիկներ էք: Կրնամ ձեզի լաւ մարզանքներ ցոյց տալ, որուն համար դուք ալ ինծի պիտի վճարէք: Ասկէց աւելի պարզ ի՞նչ կայ:

Քիչ ժամանակ վերջ՝

— Թող մարդիկները լաւ մտածեն, ըսելով ոտքի ելաւ: Ճանըմ, էֆէնտի, իմ երիտասարդութեան ատեն մէկը ինծի եթէ ատոր կէսին չափ մարզանքի վերաբերեալ առաջարկ մը ընելու ըլլար, փայլկենարար պատասխանուած կ'ըլլայի: Մէկը որ իր ոտքերով բարձրութիւնները մագլցի՝ կըրնայ մարդիկը գտնել: Հիմա ես ձեզի հրաւիրել յարմար նկատեցի, դուք ալ գտնեցէք զիս՝ Զէյթունի աչքը:

— Բուն անունդ ի՞նչ է:

— Անուն չունիմ. կամ շատ, որ նոյն բանն է. ես ձեր անունները չհարցուցի. անոնք ձեզի յատուկ են:

Վճռական կերպով ձեռքը դրան վըրայ դրած, վերջին ակնարկ մը նետեց մեր եւ մեր իրեղէններուն վրայ:

— Հանգիստ քուն եւ երկար կեանք կը մաղթեմ ձեզ. էֆէնտիմ, ըսելով ինքզինքը դուրս նետեց եւ իր ետեւէն դուռը գոցեց, մեզ պատուած ըլլալու կերպով մը:

Իր երթալէն վերջ մենք տակաւին պատմածին իրականութեան մասին կը տարակուսէինք:

Կէս գիշերէն վերջն ալ տակաւին արթուն մնացինք: Ինչ որ ալ ըլլար, մարդը մեր հետաքրքրութիւնը շարժած էր:

— Եթէ կարծիքս իմանալ կ'ուզես՝ այդ էր մարդուն ամբողջ նպատակը, ըսաւ Ուիլ, տախտակամածին վրայ նետելով իր գլանիկին մնացորդը, եւ տրորելով զայն իր հողաթափերով: Դադրէ շաղակրատելէ եւ քնանանք:

Վերջապէս վայրի կերուխումի աղմուկի մը մէջ քնացանք, որովհետեւ Եէնի Խանի սեփականատէրը, թէեւ Թուրք էր ինքը եւ հետեւաբար ժուժկալ՝ բայց կը մատակարարէր մաստիքա, բարձր գինով, որով կը գինովնան Յոյները, եւ անպիտան քաքին՝ որով կը սիրեն երեւակայել կամ մոռացութեան պահեր ապրիլ Վրացիները, Չէրքէզները, Ալպանացիները, մինչեւ իսկ նուազ հաւատացեալ Թուրքերը:

Աղտոտ դէմ պատահեցաւ կերուխումն ու դանակով կռիւ, դառնալով ուղտերու եւ արապաներու անիւներու մէջտեղէն բարձրացուած շուն ու կատուի կռուին հայհոյանքէն. բայց ասիկա կռուողներուն գործն էր միայն եւ ոչ ոք չմիջամտեց անոր:

ԳԼՈՒԽ 2

Անբացատրելի աղմուկի մը մէջ արթնցանք: Իսլամներէն շատեր առաւօտ ...ած էին իրենց ծխական աղմկալից լուացումը եւ առաւօտուն հազիւ աղօտ կերպով կրցանք հասկնալ ուղտերու, ջորիներու եւ էշերու շարանը որոնք զարմանազան ձայներ կ'արձակէին մեր տակը, կամարին ներքեւ, կարծէք երկար կարաւան մը կազմուելու վրայ էր:

Ուստի դուրս ելանք դիտելու, եւ իմանալու — մեր արմուկները յենած փայտի բազրիքներուն — բոլոր այս աղմուկին պատճառները:

Վեց Ջինկաբինները կամ գնչուները իրենց վրանը լարած էին բակին ճիշդ մէջտեղը, բոլոր նկատումներէն աւելի ստորերէն հեռի մնալու համար: Այս վրանը խոշոր, ցած եւ սեւ բան մըն էր յիցած կարճ բեւեռներու վրայ եւ կարգ մը մասերու բաժնուած: Ներսը կը տեսնուէին տձեւ փորուածքներ, ուր կիները տնական գործերով կը զբաղէին:

Անոնց մէջ աղջիկ մը կար, շատ շատ տասնըեօթը տարեկան որ մեզ դիւթեց եւ հակառակ թրքական օրէնքի սովորութեան, մեր ներկայութենէն չէր խուսափեր: Անիկա զօրշ մատակախանձ (ձի) մը կը մարզէր բակին մէջ, նստած կատաղի կենդանիին քամակը, առանց թամբի, որ կը համակերպէր անոր բոլոր քմահաճոյքներուն:

Փոքր Ասիոյ մէջ ճամբորդութիւնը առտուն կանուխէն կը սկսի. բայց տարօրինակ բան, բակը դատարկուած չէր դեռ. կարգ մը մարդիկ կասկածելի օդին կը սպասէին, Գնչուներն ալ վրանին առջեւ: Բակին մէջ զբաղող մարդիկը բոլորը միացած, անիծեցին աղջիկը որ խառնակութեան պատճառ դարձած էր, վախցնելով ուղտերը, ձիերը, էշերը եւ իրենք զիրենք: Բայց ան բնաւ կարեւորութիւն չէր տար անոնց: Թերեւս յատուկ այդպէս ըրաւ, որպէսզի թշնամութենէ պաշտպանուի:

Միայն մեզ երկուքիս հանդէպ տեսակ մը բարեկամական հետաքրքրութիւն ցոյց կուտար. մեր աչքերը իրարու հանդիպած ատեն վեր կը նայէր ու կը խնդար. քանի մը անգամ ալ կենդանին ճիշդ մեր ներքեւը բերաւ: Արեւծաղին նման գեղեցիկ էր ան, երկար ու սեւ վէտվէտուն վարսեր կը կախուէին ուսերն ի վար, ու այնքան մեծաքանակ՝ ձիուն վրայ, ինչպէս կենդանիին լորձունքը որ կը հոսէր, եւ սակայն անոր կ'իշխէր անտարկելիօրէն:

Ձիուն վրայ այսպէս բաւական հեծնելէ վերջ.— մենք շատոնց յոգնած էինք այս տեսարանը դիտելէ— զանգակի նմանող քնքոյշ ձայնով մը կանչեց, որուն վրայ Գնչուներէն մէկը դուրս վազելով քրտնաթոր կենդանին մէկ կողմ տարաւ, իսկ ինքը ուսերուն վրայէն դէպի մեզ քրքիջ մը արձակելով, վրանին մէջ աներեւութացաւ:

— Կը կարծե՞ս որ այդ Գնչուները այս Հայուն խումբին կը պատկանին, հարցուց Ուիլ զարմացումով: Ինծի թէ այս աղջիկն ալ Զէյթուն կ'երթայ...

Ուիլի զգացումներուն համար զինք ծաղրեցի, ծածկելու համար իմ ալ զգացումներս, եւ ժամ մըն ալ տեղերը մնացինք զինքը կրկին տեսնելու յոյսով, բայց ան մէջտեղ չելաւ. կասկած չունիմ որ վրանին մէջ բաց... ուածքէ մը մեզ կը դիտէր: Պիտի ...չինք հոգ, մեր ախոռներուն մէջ ... չարժ մնալ մինչեւ իրիկուն, եթէ ... տոմս մը ղրկելով մեզ չյայտնէր թէ հիւանդանոցը ձգելու ի վիճակի է:

Ձինքը գտանք մօրուքը ... կոկուած վիճակի մէջ: Ջերմոտ աչքեր... կրկին պայծառացած, ... մէջ նստած կը խօսէր հիւանդապահուհիին հետ, անոր եղբօրաղջկան՝ կըրէա Վանտէրմանի մասին:

(Շար.)

...ամծներէն եւ չէր կրնար լրա-գրութիւն ընել, սկսած է հրատարա-կել «Եփ Սալամ» անուն օրաթերթ մը: Միաժամանակ քար նետել Եոնուս Նադիին, հասկցնել թէ Րէֆիք Հալի-տին, ժամանումը պիտի մարէ անոր...

—Երբ Րէֆիք Հալիտ, դեռ երկիր ոտք չդրած, այսպէս իրար անցուց իսթամ-պուլ մամուլը, եթէ վաղը գալու ըլլայ, ալ երեւակայեցէք թէ ինչ աստի-ճանի պիտի հասնի իրարանցումը (Ե-նի Սապահ, 30 Յունիս):

...Րէֆիք Հալիտները ներս առնելով, Թուրքիոյ վրէժ կը լուծէ այն լրա-գրողներէն, զոր Եունուս Նատի ուղ-ղակի 1930ին...

Ո՞վ գիտէ դեռ ծայրն ենք ծրարոց: Ո՞վ գի-տէ վաղը ինչ ձիւներ պիտի տեղան հայատեաց խմբագրապետին գըլ-խուն:

×

...իրարանցում նաեւ Խորհրդարանին մէջ: Գրեթէ բոլորը դէմ են, որովհե-տեւ հարիւրաւոր կարող անձեր, որ ...ցուած էին ծայրայեղ խստու-թեամբ, հիմա հրապարակ պիտի գան եւ վերջ պիտի դնեն այն կացութեան, ...խումբ մը անձեր ագարակ դար-ձուցած են երկիրը: Եւ անոնցմէ մէկն ...Ֆալիհ Րըֆքըն, հասարակ լրա-գիր մը, որ այսօր իշխանական կեանք կը վարէ, իբրեւ երեսփոխան, «Ու-լուս» կիսապաշտօնական օրկանին խմբագրապետը, եւն., եւն.:

Եւ դեռ ի՜նչ ձրիակերներ, երէկ ա-նօթի, այսօր՝ յղփացած ամէն տեսա-կէտով:

Ահա թէ ինչո՞ւ երեսփոխանները ե-թէ չհամարձակեցան բացէ ի բաց մեր-ժել, գոնէ հասկցուցին իրենց տէրոջը, յայտնելով որ ակամայ կը քուէար-կեն:

Դժբախտաբար կարելի չէ լայն քաղ-ուածքներ ընել ներման օրինագիծին առթիւ խօսուած ճառերէն: Այնպէս որ պիտի գոհանամ քանի մը կարճ մէջ-բերումներով:

«Ներե՞նք թէ չներենք, կը հարցնէ Երզրումի երեսփոխան Տուրաք: Եթէ երեսփոխան չըլլայի՝ պատասխանս պարզ էր: Եւ սակայն, կառավարու-թիւնը ներում կ'առաջարկէ: Մենք այնքան մէկ մարմին, իրարու ձուլ-ուած ժողով մըն ենք, որ յայտնի չէ թէ մե՞նք կառավարութենէն ներշն-չում կ'առնենք, թէ կառավարութիւնը մեզմէ: Ասիկա միայն մենք գիտենք» (խնդուքներ):

Եօզղատի երեսփոխան Սըրրըն ալ չի կրնար ներել: Ի՞նչպէս ներել, երբ «եղբայրը մորթեր են»իր աչքին առ-ջեւ: Բա՞յց...

—Բայց խօսք տուած եմ Մեծ Պետին խնդիրներուն վրայէն քալել, քանի ողջ եմ: ՔԱՆԻ ՈՐ ԱՆՈՐ ԳԹԱՍՐՏՈՒԹԻՒ-ՆԸ ԱՅՍ ՕՐԷՆՔԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ Է, ՔԸ-ՒԷՍ ՊԻՏԻ ՏԱՄ (Ճումհուրիէթ, 30 Յունիս):

Տի՞ք չէ՞: Համաձայն չեն, բայց քա-նի որ մեծաւորը համաձայն է, իրենք ալ կը համաձայնին...:

Բայց աւելի «բանաստեղծական»ը կայ: Բանաստեղծ երեսփոխան Աղա Նիհաթիւղ, որ մեծ մեծ ջարդող է եւ ի միջի այլոց սակէ առաջ բաց նամակ մը ուղղեց Տ'Աննունցիոյի՝ բողոքելով իտալական ընչաքաղցութեանց դէմ (Թուրքիոյ հանդէպ...), Սաքարիայի եւ Տումլու Փունարի «նահատակ» Մէհմէտճիքներու հոգիները տակն ու վրայ ընելէ յետոյ, յանկարծ ձայնը ցածցնելով եւ ճակատը դետին քսելով կ'եզրակացնէ.

—«Այս տեսակ օրինագիծ մը հազ կԱ-ՐԵՆԱԼ ԲԵՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, կառավա-րութիւնը անտարակոյս առած է Մեծ Պետին կարծիքը: Իբրեւ պատճառա-բանութիւն յիշուած «գութը», «կա-րեկցութիւն»ը եւն. ԱՆՏԵՂԻ ԵՆ: Ա-թաթիւրք ինչ որ խորհեցաւ, մինչեւ հիմա լաւ խորհեցաւ: Ինչ որ ըրաւ, լաւ ըրաւ: ԱՀԱ ՀՈՍ Է ԱՄԲՈՂՋ ՊԱՏ-ՃԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

×

Ալ չերկարեմ: Միայն ըսեմ թէ բո-լոր ճառախօսները, դէմ արտայայտ-ուելով հանդերձ, ամէնէն վերջը հա-ւանութիւն յայտներ են այս պատճա-ռաբանութեամբ.— քանի որ այդպէս է Մեծաւորին կամքը...

Եւ օրինագիծը ընդունուեցաւ: Մի-այն թերթերը չգրեցին անխուսափելի բանաձեւը, «միաձայնութեամբ»: Կը նշանակէ թէ, դէմ չխօսելով հանդերձ, կարգ մը երեսփոխաններ ԴԷՄ ՔՈՒԷ-ԱՐԿԵՑԻՆ, եւ անտարակոյս անոնց գլուխը կը գտնուի Իսմէթ Ինէօնիւ: Իսկ Եօնուս Նատիի պարագան անկաս-կած է, քանի որ առաջուընէ գրեց թէ իր քուէն պիտի ըլլայ «զօնամանն փա-ւօ» մը (ահագին ժխտական մը):

×

Այսպէս, ուրեմն, Խորհրդարանը, ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ, միաձայ-նութեամբ չքուէարկեց: Եւ իրաւունք ունէր, քանի որ ներման օրէնքը կոչ-ուած է «արձակուրդ» տալու բազմա-թիւ երեսփոխաններու: Բնական բե-րումով, Աթաթիւրք կշտացած է իր ձրիակերներէն եւ կ'ուզէ ուրիշներով փոխարինել զանոնք:

Իսմէթը նետելէ յետոյ, անշուշտ կարգը պիտի գար նետելու նաեւ անոր մտերիմները:

Նոր, բոլորովին նոր շրջան մըն է որ կը բացուի, յղի՝ ծանր անակնկալնե-րով:

(Թղթակցութիւն «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն Ենթակոմիտէներն ու խումբերը, մեծ ու պզտիկ, հին թէ նոր, մասւորական եւ բանուոր լծ-ուած են կազմակերպչական, դաս-տիարակչական լուրջ աշխատանքնե-րու: Նոյն գործունէութիւնը նաեւ ար-ւարձաններու մէջ: Ահա օրինակ Սէնթ Անթուանը, ուր «Մարգպետ» խումբը հետզհետէ կը զգացնէ իր գոյութիւնը:

Խումբ մը բանուոր ընկերներ, հա-կառակ բնտանեկան հոգերուն՝ աշխա-տին գիտակից երիտասարդութիւնը կապել Դաշնակցութեան:

Օգոստոս 21ին «Մարգպետ»ի ընկեր-ները կազմակերպած էին ընկերա-հա-մակրական դասախօսական ժողով մը, ընկեր Տօնիկին բնակարանին մէջ, որ միանգամայն խումբին հաւաքավայրն է: Դասախօս էր երիտասարդ ընկեր Մ. Թաշճեան, որ խօսեցաւ հետեւեալ նիւթին վրայ.— Հայ ժողովուրդը, անոր մշակոյթը ու Դաշնակցութիւնը: Ընկերը մատչելի եւ պատկերալից դա-սախօսութիւն մը պատրաստած էր, գրաւոր եւ ներկաները, ընկեր թէ հա-մակիր, գոհ մնացին:

Դժբախտաբար հոս ալ կան սմսե-ղուկ եւ խառնակիչ տարրեր, բայց «Մարգպետ»ը կը քալէ, առանց կարե-ւորութիւն տալու:

Կլայեցի

Հաւս մը եկս

Ու կը թափի՜ն. արեւէն խանձած տերեւներու նման:

Հատ մըն ալ կը յանձնենք օտարին հողը:

Հատ մըն ալ, Ապրիլեան վիրաւոր ւերունդէն:

Դեռ երիտասարդ, համակրելի, դեռ նանդաւառ, պատանեկան վէրքերը նորիւ թէ սպի կապած, կ'իջնէ ան ալ ...ուժ հողին. երազո՜ւն, կարօտովը իր հայրենի դաշտերուն:

Դժբախտ տղայ, Հրանդ Սարեան, Լատիֆադարի զաւակ, անծանօթ մը էր «Յառաջ»ի ընտանիքին:

Կեդրոնականի ազգային սան, ու-սանողի խորտակուած երազներուն ետ՝ արեւելքէն արեւմուտք բախտըն-կեր եղած էր Հրանդը մեզի:

Խոշոր ծրար մը ունէր, իր կնոջ, ամուսնալոյծ մօրը եւ իր չորս Հայ-ակներուն չոր հացը ճարելու հեւքին ետ, հեռու կայարանի մը մայթերուն երկայնքին՝ իր գրի առած անապատի յուշերուն մասին կը խօսէր օր մը:

— «Յառաջ»ին ղրկէ, թելադրեցի ի-րեն:

Ու փարիզահայ մամուլին է՛ն ժողո-վրդականը իր այնքան սիրով կար-դացուող «Էջեր հայաջինջ սարսափնե-րէն» սիւնակներուն տակ տեղ տուած էր Հրանդի աքսորի յուշերուն: Տխուր, այլ թանկագին յիշատակներ, անգին ատաղձներ՝ ապագայ պատմագրին համար:

Մահուան սարսուռը սրտին, վայ-րենի, անգութ, անօթի Ֆէլլահներու բերնին փրթուկին կարօտ թշուա՜ռ, դեռ մատ մը տղայ, անապատէն բե-րած չէ՞ր մեզի ան՝ մարմին մը հիւ-ծած, խարխուլ...:

Ու մեզի հետ, մեզի պէս կրկին աք-սորական, շրջուն վաճառորդ, կը շըր-ջէր Հրանդ գաւառէ գաւառ, գիւղէ գիւղ, յոգնա՜ծ, շատ գիշերներ կէս քուն կէս արթուն:

Ու ի՞նչ ընենք, քանի քանի հեղ տե-սանք թէ՝ անապատին սկսածը՝ լոյս քաղաքները ինչ արուեստո՜վ կը լրա-ցնեն:

Անգութ՝ Տէրզօրին, Քէմախի կիր-ճին, Քէլլէրի չափ անգութ, անտար-բե՜ր...:

Հանգչի՜ր իջիր գերեզմանդ, Հրանդ: Շուրջդ քեզ լացող այրիդ, մայրդ, զաւակներդ, քոյրդ, եղբայրդ, ըն-կերներդ վերջապէս, գոնէ ափ մը հող կը նետենք վրադ:

Մխիթարուէ՝ արիւնի սերունդ, գիտես թէ քեզի հետ ճամբայ ինկած հազարաւոր ցեղակիցներուդ աճիւն-ները՝ անգերեզման, անապատի ա-ւազներուն հետ չորս հովերուն յանձ-նուեցան:

Հողակոյտ մը կ'ունենաս գոնէ դուն, ուր խոնարհելով, քեզ սիրող ու յար-գող ընկերներուդ տեղ յիշատակի ծա-ղիկ մը կը նետեմ ես:

Ա. Կալենց

ՅԱՌԱՋ.— Մեր սրտագին վշտակ-ցութիւնը դժբախտ երիտասարդին պա-րագաներուն, այս անակնկալ կորուս-տին առթիւ: Իսկապէս յայտնութիւն մը եղան այս խոնարհ տղուն յուշերը «Յառաջ»ի համար, այնքան բաբախուն եւ պատկերալից: Յաճախ կը թե-լադրէինք ուրիշ բաներ ալ գրել, եւ միշտ կ'առարկէր իր թափառական վի-ճակը— շրջուն վաճառորդ— երբեմն թարգմանութիւններ ղրկելով:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Հրանդ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՆՈՐ ԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Օգոստոս 12ին տեղի ունեցաւ Պէյ-րութի Ազգային բուժարանի նոր շէն-քին բացման հանդէսը Ազունիէի մէջ, նախագահութեամբ Կաթ. ընդհ. փո-խանորդ Սարաճեան Արքեպիսկոպո-սի: Ներկայ էին Երուսաղէմի Հայոց վանքին Լուսարարապետ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Նշանեան, Լիբանանի Առաջնորդ Կարոյեան Արք., վարդա-պետներ, Ազգային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, խնամատարա-կան մարմնի անդամներ, հայ, օտար ու տեղացի յայտնի անձնաւորութիւններ, Ազունիէի եւ շրջականերու արաբ քը-րիստոնեայ եւ տիւրզի կրօնապետներն ու երեւելիները, ինչպէս նաեւ բազմա-թիւ գիւղացիներ:

Լիբանանի կառավարութեան Առող-ջապահական նախարարութեան կողմէ պաշտօնապէս ղրկուած էր Տոքթ. Պէլ-լամա, կատարելու համար բացման ա-րարողութիւնը:

Բուժարանի բժիշկ Պ. Սիւլահեան կարդաց Ֆրանսերէն լեզուով խնամ-ուած ճառ մը Թոքախտի եւ անոր ար-դիական դարմաններու մասին, եւ բացատրեց բուժարաններու նախախ-նամական դերը: Վեր. Հատիտեան պատմականն ըրաւ Մամըլթէյնի Բու-ժարանին եւ մի առ մի թուեց հիմնու-մի օրէն սկսեալ կրած փոփոխութիւն-ները, եղած օժանդակութիւնները եւ պատսպարած հիւանդներուն թիւը: Կարոյեան Արք. յանուն Խնամակալու-թեան խօսելով, նոյնպէս անդրադար-ձաւ Բուժարանի կատարած դերին ու եղած նուէրներու, եւ շնորհակալու-թիւն յայտնեց Լիբանանի կառավա-րութեան, ցոյց տուած հիւրասիրու-թեան եւ բարեացակամ վերաբերմուն-քին համար: Տեղացի տիւրզի եւ մա-րոնի կրօնականները կարճ ուղերձներ կարդացին, յայտնելով իրենց համա-կրանքն ու սէրը հանդէպ հայ ժողո-վուրդին:

Կաթողիկոսական փոխանորդ Սա-րաճեան Արք. կատարեց փակումը հանդէսի առաջին մասին, օրհնելով նուիրատուներն ու խնամակալները ազգային այս կարեւոր հաստատու-թեան:

Յետոյ ներկաները առաջնորդուե-ցան նոր շէնքը որ պարզապէս հիա-ցում ու պարծանք կ'ազդէ, իր հոյա-կապ ու արդիական կառուցուածքով: Առողջապահութեան նախարարութեան ներկայացուցիչը, Տոքթ. Պէլլամա կտրեց ժապաւէնը և բացուեցաւ մուտ-քի մեծ դուռը, որուն առջեւ խռնուած էին հարիւրաւոր ներկաներ ու կ'ու-զէին վայրկեան առաջ տեսնել նոր շէն-քին ստորաբաժանումներն ու ներքին մասերը: Իր կառուցուածքով, ճար-տարապետութեամբ, ներքին դասա-ւորումներով ու հանգստաւէտու-թեամբ, նոր շէնքը կրնայ մրցիլ եւ-րոպական Սանաթորիումներու հետ:

Նոր շէնքին համար ընդամէնը ծախ-սուած է 3000 օսմանեան ոսկի, մօտ 40,000 սուրիական ոսկի:

Ներկաները հիւրասիրուեցան պաղ-պաղակով եւ կարկանդակներով:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնն-ըր գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԸ ՔՆԱՑՈՒՑԱԾ Է...

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածու-թիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբա-գրականի մը մէջ (19 Օգոստ.).

— «Ուրիշ թերթերու կարգին, Ա-մերիկայի «Պայքար»ն ալ ահազանգ կը հնչեցնէ, գանգատելով թէ մինչ ան-դին կը շատնան հոգերը, ասդին «ազ-դապահպան ուժեր»ը կը մնան պա-ռակտուած:

Ահազանգին գլխաւոր շարժառիթը, ինչպէս դիւրին է հասկնալ, Սանճաքի վարչաձեւին վերջին փոփոխութիւնն է, որ տուն կուտայ երկու տրտունջի, մէկը՝ անհեռատեսութեան, միւսը՝ անմիաբանութեան մասին:

Հիմնաւորելով առաջին տրտունջը, ռամկավար օրկանը գիտել կուտայ.

«Ազգային կեանքին մէջ կ'ապրինք վերացական գաղափարներու ծիածա-նումներէն յափշտակուած, առանց հայկական կեանքի բուն իրականու-թիւնները տեսնելու, դէպքերն ալ՝ ո-րոնք անպայման շատ անգամ նախա-տեսելի են— ինչպէս էր ռէժիմի փո-փոխութիւնն Ալեքսանտրէթի մէջ— ա-ռանց զուշակելու նիզ մը կատարելու, եւ կ'ապրինք հոսանքին յանձնուած, եւ ահա՛, յուսախաբութեան յուսահա-տութիւնը կուգայ մեր հոգիները ընճ-շել»:

Ինչ կը վերաբերի երկրորդ կէտին, «Պայքար» կը շեշտէ.

«Հարկ է վերջ տալ անճարակու-թեան եւ հատուածապաշտութեան այս ողորմելի վիճակին: Մեծ հոգին ստեղ-ծած պարտաւորութիւնները պիտի ա-ենք վաղը եւ մենք քաջութիւնն ունինք դիմագրաւելու որեւէ նոր տագնապ: Մեզի համար չէ յուսահատութիւնը, տկարութիւնն ու պարտուողականու-թիւնը: Հարկ է որ միանանք եւ ազ-գային պէտքերու ու նպատակներու շուրջ ուժեղ գործակցութիւն մը ըս-տեղծենք: ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԸ ԹՈՂ ԱՐ-ԹՆՑՆԷ ՄԵԶ» (Պայքար, 30 Յուլիս 1938):

Մենք չէ որ պիտի հակաճառէինք, երբ ամէն առթիւ նոյն անհրաժեշտու-թիւնը առաջ կը քշենք, իսկ վերջերս, Սանճաքի տագնապին առթիւ, կը թե-լադրէինք կազմել տեսակ մը «Սրբա-զան Միութիւն»: Միայն կ'ուզենք քա-նի մը մտանանշումներ ընել:

«Պայքար» կը հաւատայ թէ Ալեք-սանտրէթի տագնապը կրնայ մեզ ար-թնցնել մեր թմբիրէն եւ գործի մղել: Այլ խօսքով՝ ստիպել մեզ որ ծրարենք մէկ կողմ դնենք մանր հաշիւները, մոռնանք ներքին քէնն ու ոխը եւ գը-լուխ գլխի տալով ճար մը խորհինք:

Այսպէս կը խորհէին— ու թերեւս կը խորհին— նաեւ ուրիշներ: Որով-հետեւ, երբ արտաքին վտանգի շեփո-րը կը հնչէ, բնազդական մղումով իսկ կը դադրին ներքին վէճերը:

Եւ սակայն, ցաւ է խոստովանիլ որ իրականութիւնը ճիշդ հակառակն է: Ալեքսանտրէթը եկաւ ոչ թէ արթնցնե-լու մեզ, այլ կարծես քուն բերելու մե-զի: Եւ հեշտաբեր, անո՜յշ քուն. նը-ման անոր որ կը բխի կատարեալ գո-հացումէն:

Ձէ՞ք տեսներ: Ահա թերթեր—հա՛յ, եւ կուսակցակա՛ն պիտակով — որ ոչ միայն պէտք չեն տեսներ արթննա-լու, այլ եւ օրօր կը կարդան, երբ ու-րիշներ աչք բանան: Այսպէս է որ, ա-մէնէն հոգեբանական վայրկեանին երբ տեղի պիտի ունենար ազգային ուժե-րու խմբումը, պաղ ջուր թափեցին, ինչ որ կուսակցական միահեծանու-թեան խօսքեր թոթովելով:

Եւ «գործը մնաց հոն՝ ուր որ էր», ինչպէս կ'ըսէ «Արեւ», կամ շարու-նակուեցաւ «անճարակութեան և հատ-ուածապաշտութեան ողորմելի վիճա-կը», գործածելով «Պայքար»ի բացա-տրութիւնը:

Բայց ի՞նչ կ'ըսենք: Ոչ միայն ազ-գի տունին գործակցութեան շարժու-մին, այլ եւ փորձեցին բերաններն իսկ փականքի զարնել, ամէնէն առաջ ի-րենց վրայ կատարելով փորձը: Եւ երբ ուրիշներ, գիտակ վայրկեանին պա-հանջին, պարտք սեպեցին մատնանշել սպառնացող վտանգները եւ արթուն պահել հանրային կարծիքը, իրենք ալ ուրիշ քրտինք մտան՝ փաստելու հա-մար թէ «անդորրութիւնը կատարեալ է» եւ թէ հայ ազգին ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ մէկ կողմէ փառք տալ Աստուծոյ, միւս կողմէ երախտագի-տական գիրեր մատուցանել «առ որ անկ է»...:

Հազար ըսէ թէ ոչ մէկ բան կ'արդա-րացնէ այս գեղնամած դիրքը: Ոչ իսկ կացութեան յարմարելու ճկունութիւ-նը, որ բոլորովին ուրի՛շ պատմու-թիւն է եւ կը վերաբերի ներսին՝ Սան-ճաքի հայութեան, եւ ո՛չ դուրսին՝ արտասահմանի օրկաններուն: Օրի-նակ, ներսի Արաբները շատոնց դադ-րած են գործելէ, բայց դուրսինները՝ երբեք: Ընդհակառակն, աւելի քան կը բանին ու կը բողոքեն, միշտ իրաւա-տէր կը կանգնին, այն տպաւորութիւ-նը չտալու համար թէ հաշտուած են ի-րողութեան հետ:

Որքան կ'ուզես խօսեցուր տարրա-կան տրամաբանութիւնը, հասկցնելու համար թէ Սանճաքի խնդիրը դեռ բաց է եւ հետեւաբար անհրաժեշտ է որ լա-րենք մեր ուժերը, հրապարակ դնենք մեր փաստերը եւ խորհինք թէ ի՞նչ-պէս արժեցնելու է զանոնք, ներկայիս եւ վաղը:

Մարդիկ կը շարունակեն սրտառուչ հանդարտութեամբ կարդալ իրենց գիտցած օրօրը, հաւատացնելու հա-մար թէ ամէն բան կարգին է, թէ 30 հազարնոց գանգուածի մը ճակատա-գիրը դրած է արդէն լաւագոյն կար-գադրութիւնը, պէտք չթողլու հա-մար ոեւէ աշխատանքի: Նոյնիսկ նիւ-թական պարզ օգնութեան: Չէ՞ որ բո-լորը եղբօր պէս կը վարուին իրարու հետ...»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵԹԷ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՏՆԻ...

ՎԱԼԱՆՍ.— Յուլիս 26ին բաց նա-մակ մը ուղղելով Վալանսի «Աղքատա-խնամ»ի մասին, պատասխանի մը ըս-պասեցի, սակայն կը տեսնեմ որ այս կարեւոր խնդրին անհատական բնոյթ կուտան: Ուրեմն այս մարդիկ կ'ու-զեն հանրային ուշադրութիւնը շեղել եւ իրենց անվարելի գործունէութիւնը սեւականացնել:

Արդ, վերջին շաբթուան մէ ունե-ցած բոլոր մտահոգութիւններուս վը-րայ աւելցաւ նոր ամբաստանու-թիւն մը եւս: Կարգ մը խեղճ կիներ, որոնց երեք ամիսը անգամ մը միայն չնչին բան մը տալով կը ճամբէին, կը հրաւիրուին Աղքատախնամ եւ խիստ ազդարարութիւն կը ստանան թէ այսուհետեւ պէտք չէ յարաբերին հակառակ հոսանքի պատկանող ան-ձերու հետ, ոչ ալ իրենց ստացած դը-րամին քանակութեան մասին տեղե-կութիւններ տան, հակառակ պարա-գային բոլորովին կը զրկուին:

Արդ, հարց կուտամ սոյն ինքնակոչ ատեաններուն թէ՝ Աղքատախնամը միութի՞ւն է թէ յանձնախումբ: Եթէ յանձնախումբ է, որո՞ւ կը ներկայա-ցնէ տեղին վրայ իր հաշիւները: Իսկ եթէ Միութիւն է, (ինչպէս կը տես-նուի իրենց կնիքէն) 1. քանի՞ անդամ ունի, 2. ծրագիր-կանոնագիր ունի՞, 3. անոր մէջ աղքատներու օգնելու մա-սին յօդուած կա՞յ, եւ ո՞ր աղքատնե-րուն, 4. Վարչութիւն եւ ընդհ. ան-դամական ժողով գոյութիւն ունի՞, 5. տարին քանի՞ անգամ ընդհ. ժո-ղով տեղի կ'ունենայ եւ հաշիւ կու-տա՞ն ընդհ. ժողովին:

«Աղքատախնամ»ի մեծապատիւնե-րը փոխանակ յանդիմանելու խեղճու-կրակ կիները, թող քաջութիւնը ունե-նան հանրութեան ներկայանալու ի-րենց տետրակներով:

Յուլիս 26ին առաջարկած էի մին-չեւ «Աղքատախնամ»ի գործունէու-թեան մութ կէտերուն պարզուիլը առ-ժամապէս դադրեցնել դրամին առա-քումը: Այս անգամ կը պահանջեմ յա-նուն անիրաւուածներուն, որ գոյթ Օ-ֆիսները իրենց քով ի պահ դնեն Վա-լանսի բաժինը, մինչեւ խնդրին լու-ծումը:

Տեղեկատու

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԷՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

— Ես Սիրանոյշ Զուհաճեանն եմ եւ ասիկա իմ բարեկամուհիս է: Գարա-հիսարէն կուգանք եւ պատուեցանք Գարասուի կիրճէն: Փախստական ենք: Գրիգորեան էֆէնտին կը խնդրեմ: Հոս չէ՞:

— Ես Գրիգորեանն եմ եւ քեզ կը ճանչնամ: Ասկից առաջ դուն հոս ե-կած չէ՞ս:

— Այո՛, Մուշէն եկանք:

— Հիմա, նայէ՛ ինծի, վերջը կը խօսինք:

Մարդը լապտերը խոնարհեցուց: Գրիգորեան առաջ կ'երթար եւ դար-ձաւ դէպի դուռ մը, զոր զգուշու-թեամբ բացաւ: Սենեակը, ուր մտան, բոլորովին թափուր էր եւ իր կրած լապտերին լոյսովը միայն կը տես-նուէր: Գրիգորեան լապտերը գետինը դրաւ եւ գնաց դէպի փոքր պատու-հանները, որոնք թանձր վարագոյր-ներով ծածկուած էին, վստահ ըլլալու համար թէ լապտերին լոյսը դուրսէն կը տեսնուէ՞ր թէ ոչ:

Յետոյ ետ դարձաւ: Տարիքոտ մարդ մըն էր սուր նիհար դէմքով, սեւ աչ-քերը կիսախուփ թարթիչներուն ետե-ւը խորունկ թաղնուած էին:

— Ուրեմն Գարահիսարէ՞ն կուգաք: Հոս ի՞նչ կ'ուզէք,— հարցուց ոչ այն-քան բարեացակամ ձեւով:

— Գրիգորեան էֆէնտի, հայրս չէ՞ս ճանչնար դուն: Հօրեղբօրս՝ Մարտի-կին բարեկամը չէ՞ս դուն: Գիտե՞ս արդեօք, ի՞նչ եղաւ անոր զաւակը՝ Ցոլհանն:

— Ի՞նչպէս գիտնամ ես: Չէ՞ս գի-տեր որ մենք ասկից տարագրուած ենք, եւ մեծամեծ զոհողութիւններով միայն արտօնուեցայ որ իմ այս տունը մնամ: Ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ: Չեմ կըր-նար ձեզ ընդունիլ:

— Չէ՞ս կրնար մեզ ընդունիլ: Քեզ-մէ եւ բակը եկող մարդէն զատ ոչ ոք գիտէ թէ մենք հոս ենք: Ուրիշ ոչինչ ունինք: Պէտք է օգնես մեզի: Քանի որ դուն հոս կը մնաս, կրնաս թաղուն անկիւն մը տալ մեզի քու տունիդ մէջ, որպէսզի կարենանք ժամանակ մը մը-նալ:

Գրիգորեան մերժողական շարժում մը ըրաւ:

— Չեմ կրնար ձեզ ընդունիլ եւ չեմ կրնար օգնել ձեզի: Պէտք էր հասկնա-յիք որ շատ առաջ գացած էք:

— Գրիգորեան էֆէնտի, չես կրնար մեզ դուրս հանել գիշերուան մէջ, եւ մահուան յանձնել: Բան մը չունինք, այլ քիչ մը դրամ միայն եւ անիկա ալ մեր ձեռքէն կ'առնեն, երբ բան մը գը-նել ուզենք: Վիճակնիս, սա վրանիս գլուխնիս նայէ: Երեք շաբաթէ ի վեր կը թափառինք լերան մէջ գիշերները: Հոս քու քով կը յուսայինք փրկութիւն գտնել: Հայո՛ւ քեզի չէ՞ օգնած միթէ: Ան քու բարեկամդ չէ՞ր:

Բայց Հայը լուռ կը մնար: Վերջա-պէս ըսաւ.

— Հայրդ մեռած է: Ի՞նչ պարտա-կանութիւն ունիմ օգնել քեզի: Պէտք է հասկնաք որ շատ առաջ կ'երթաք: Հոս Սվազի մէջ բոլոր Հայերը արդէն տարագրուած են: Քանի մը հոգի մի-այն պիտի մնան մեծ զոհողութիւննե-րով: Եւ ո՞վ գիտէ, ան ալ ո՞րքան ա-տեն: Թերեւս վաղը ես ալ ընտան-իքովս հեռացուիմ: Չեմ կրնար օգնել ձեզի:

— Գոնէ քու ընտանիքիդ իբրեւ ան-դամ հաշուէ մեզ: Ըսի ձեզի, տակա-ւին քիչ շատ դրամ ունիմ: Ձեզի ծան-րութիւն չենք: Միայն գլուխնիս պա-տսպարելու տանիք մը կ'ուզենք, մէկ երկու օրուան համար: Հերիք քնա-ցանք մերկ հողին վրայ:

— Ո՛չ: Չեմ կրնար: Գացէ՛ք ձեր ճամբան,— պատասխանեց Հայը եւ լոյսը վեր առաւ:

— Դուն ալ մեզ պէս Հայ չէ՞ս: Կ'ուզես այս թշուառ վիճակին մէջ ըլ-քել մեզ: Ի՞նչ պիտի ընենք:

Սիրանոյշ ալշահար անոր երեսը կը նայէր, այս վերջին յոյսին մէջ խաբ-ուած ըլլալէն սարսափահար:

— Ես հաղիւ կրնամ իմ գլուխս ճարը նայիլ: Թուրքերուն գացէք, դուք կըր-նաք հոն ապաստան մը գտնել: Դուք երիտասարդ էք... Ես ձեզի համար բան մը չեմ կրնար ընել:

— Բայց Գրիգորեան էֆէնտի, կըր-նաս, այո՛, բան մը ընել մեզի համար: Գոնէ մեր հագուստը եւ ճերմակեղէնը հոգա: Ձեզի բեռ չենք: Հարուստ մարդ ես, կրնաս դիւրաւ ամէն պէտքերնիս հոգալ առանց քեզի սուղի նստելու,— համարձակեցաւ ըսել դարձեալ Սիրա-նոյշ:

Բայց Հայը կը մնար անողոքելի:

— Բան մը չեմ կրնար ընել ձեզի հա-մար: Գիշերանց տունս եկեր էք: Ասա ի՞նչ պիտի ըլլայ: Դուք փախստական ալ էք: Ինծի ի՞նչ ասիկա:

Քայլ առաւ դէպի դուռը, զոր բա-ցաւ:

— Գացէ՛ք, ըսաւ կարճ խօսքով:

Սիրանոյշ տեսաւ որ այս մարդուն հետ գլուխ պիտի չկրնայ ելլել: Եթէ շաբաթներով իր թափառումին եւ յա-րակից դէպքերուն հետեւանքով ա՛յն աստիճան ուժասպառ եղած չըլլար, թերեւս ակիզբէն պիտի գտնէր ուրիշ բառեր՝ անոր հետ խօսելու համար: Բայց պարտուած եւ յուսահատ, ինչ-պէս որ էր, ոչ միայն կը յուսար այլ կը սպասէր իր ազգայնութենէն ճանչ-ցած այս Հայուն մօտ օգնութիւն գըտ-նել, գոնէ նոյնքան որքան ինքը միշտ պատրաստ էր ընելու: Ուստի ա՛լ աւե-լի ծանր եկաւ իրեն այս յուսախաբու-թիւնը, շանի մը պէս վռնտուիլ այն միակ սեմէն՝ ուր հաւատացած էր գտնել օգնութիւն եւ փրկութիւն:

Թարգմ. ԵՍԱՆ

(Շար.)

ծը, եթէ պատերազմի առաջնորդէ իր երկիրը։ Այս առթիւ շատ ծանրակշիռ քայլ մը համարեց 1,500,000 զինուորի զօրաշարժը « երկրի մը համար որ վտանգուած չէ ոեւէ պետութեան կողմէ, որ չի վախնար ոեւէ մէկէն »։ Ուրիշ վրդովիչ ախտանշաններ ալ յայտնելէ վերջ, պ. Չըրչիլ եզրակացուց թէ մեր « անձկութիւնները եւ յոյսերը կեդրոնացած են ան արտակարգ մարդուն վրայ որ կը գտնուի Գերմանիոյ գլուխը »։

Սըր ճօն Սայմընի ճառը գոհունակութիւն պատճառեց Ֆրանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Գերմանիոյ մէջ բնականաբար սրտնեղութիւն կը յայտնեն, իսկ Իտալիոյ մէջ վերապահ են։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ, Ալփ-Մառիթիմի մէջ, իտալական հողին մէջ կը գտնուի ֆրանսական գաղութ մը, որ մնացած է 1860էն։ Իտալական կառավարութիւնը 48 ժամ ժամանակ սահմանեց, որպէսզի ֆրանսացի գիւղացիները ձգեն հեռանան։ Գիւղացիները մերժած ըլլալով, Իտալիա բանի պիտի գրաւէ հողերը եւ պիտի վտարէ գիւղացիները։ Այս որոշումը մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայ մէջ։ 1860ին, երբ կը գծուէր ֆրանքեւիտալական սահմանագլուխը, Նափոլէօն Գ.ի կողմէ, այդ հողերը ձգուեցան իտալական սահմանին մէջ, թէեւ կը պատկանէին Ֆրանսացիներու։ Այս զիջումը կատարուած էր անոր համար որ Իտալիոյ թագաւորը կարենայ այծեամ որսալ…

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ բացարձակապէս կը մերժէ ոեւէ բարեխօսութիւն։ Այս առթիւ բացատրեց թէ կարմիրները ընդհանուր պատերազմ կ'ուզեն։— Կուինները կը շարունակուին կատաղօրէն։

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց անցագիր չտալ այն կղերականներուն որ կ'ուզեն Ռուսաստանէն անցնիլ, Ծայր. Արեւելք երթալու համար։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԸ հովուական թուղթ մը հրատարակելով, կը պահանջեն դադրեցնել հակաքրիստոնէական պայքարը։ Այս առթիւ կը պարզեն սարքուած հալածանքները, զարմանալի մանրամասնութիւններով։

Գրիգոր Նահապետեան, Տէր եւ Տիկին Փարաթեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Սառա Գահվէճեան եւ զաւակունք, այրի Տիկին Քիւրէմիտճեան եւ զաւակունք, Զաքրեան ընտանիք, Մուրատեան ընտանիք, Այրի Տիկին Զաքրեան (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Քէօթահլեան (Յունաստան), Տէր եւ Տիկին Լութֆիկ (Պոլիս) սրտի խորին կսկիծով կը ծանուցանեն մահը իրենց կնոջ, քրոջ, եղբօր կնոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԻԿ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ

(Ծնեալ Զաքրեան, Սեբաստացի)

զաւնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ օգոստոս 27ին, Hôpital Broca-ի մէջ, 35 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի հանգուցեալի բնակարանէն, 73, Allée de la Seine, Ile St-Germain, Issy-les-Moulineaux, այսօր, երեքշաբթի ժամը 2.45ին, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Issyի գերեզմանատունը։

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել։

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Աւգուստ Բեբել	8 »
ԶՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ Մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈԵՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնշ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախագիծ Ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Փափազեան եւ Յ. Ագրիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիներու կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանտերը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱՊՍՏԱՄԲ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՑՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ…

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ փարթագոյն ազնիւ թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ։

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ հանդիսաւորութեամբ պիտի կատարէ Արարայի հերոսամարտին ազատոնին 20րդ տարեդարձը ֆրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հրամանատար Պրնուա Տ'Ազի (փարիզէն)։

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի լէգէոնական ընդհ. հաւաքոյթ մը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան ֆէն Գ. Լ. Եօթնեղբայրեանի օդասուն պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. **ՀԱՅԿ ՍԻՐԵՆԿԻՒԼԵԱՆ**

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Մասնաճիւղը եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Ալգազ»ի բարձրախօսով եւ միջոցով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՊԱՏԻՒ **ԳՆԴ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ**

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ։

ՅՈՒԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գլուխները այս հոյակապ քերթողագիրքին.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՑ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

ԺԴ.ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ զրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եղերուած հայկական զոյգ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ պատուէրները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՋՔԻ ԼՈՅՍ

ԳՈՐԾ ՓՆՏՌՈՂԻՆ

Տէսինի ժան ժօրէս պողոտային վրայ վարձու է կօշկակարի խանութ մը, (հին թէ նոր շինելու) իր ամբողջ կազմածներով։

Խանութը ունի բազմաթիւ եւ հին յաճախորդներ, մասնաւորապէս հողաթափի համար։

Աւելի ընդարձակ գործ ընել փափաքողը կրնայ վարձել եւ քովնտի սրահը, որ կրնայ դիւրութեամբ խանութին միանալ։

Խանութը ունի իր ետին յատուկ տեղ մը իբրեւ նջարան։

Մատչելի վարձք եւ պայմաններ։

Դիմել՝ Սեպտեմբեր 15էն առաջ, ՅԱԿՈԲ ԳԱՐԱՅԵԱՆԻ, 9, Ave. Jean Jaurès :

ժամացոյցի եւ ոսկերչական վաճառատուն

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

261, Rue du Fbg. St. Martin

Métro: Louis Blanc et Jaurès

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette. angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ **Cinema Alhambra**Ի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հաղորդակցութիւն՝ մէթրօ Mairie d'Issyէն քսան քայլ հեռու

ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 30 ՕԳՈՍՏՈՍ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Տէրտէրեան եւ Սէթեան ընկերութիւն

Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնեն

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

«A QUI LA FAUTE» ԱՆՁԻՆՈՎ

Այս ժապաւէնը պատրաստուած է Ամերիկայի մէջ, կը պատկերացնէ 1915—1918ի հայկական արհաւիրքը։

Յայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ

LA SULTANE DE GRENADE

Արաբական եւ սպանիական հին պատմութենէն

Ձեր տոմսերը գնեցէք նախապէս, խճողումի տեղի չտալու համար իսի լէ Մուլինոյի հայկական սրճարաններէն եւ «Ցառաչ» ծախող Պ. Աւետիսէն։

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք

Կիշէն կը բացուի ժամը 8ին

Ժողովուրդի փափաքին համաձայն անգամ մը եւս պիտի ներկայացուին այս ժապաւէնները, յառաջիկայ Չորեքշաբթի, 31 Օգոստոս երեկոյեան ժամը 8 30ին

ԱԼՖՕՐՎԻԼ **CINEMA VICTOR HUGO**Ի ՄԷՋ

8 Rue Victor Hugo

Կիշէն կը բացուի ժամը 8ին։

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13-45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ։

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ։ Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսանիքները եւ հաւաքոյթները։

ԾԱԽՈՒԻ Է

Մեկնումի պատճառով ծախու է նպարավաճառի խանութ։ Ապահովուած գործ։ Յարմար ամէն տեսակ արհեստի։ Դիմել՝ Յովհաննէս Սարաֆեանի. 195 Ավընիւ տ'Արեն, Մարսէյլ։

ՐԱՖՖԻ

Փոտիզահայերու միակ վայելուչ ճաշարանը

Տէր եւ Տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆԻ

8, RUE MAUBEUGE, Paris (9).

Մէթրօ Cadet et le Peletier (Carrefour Chateaudun).

Հմնահիտ գտնէք ԱՆԱՐԱՏ կարգով պատրաստուած Արեւելեան եւ Եւրոպական կերակուրներու հարուստ ճաշացուցակ մը։

Անմրցելի մաքրութիւն եւ անթերի սպասարկութիւն, անհամեմատ մատչելի գիներով։

Ամէն տեսակ ճաշկերոյթներու, թէյասեղաններու եւ հաւաքոյթներու կը տրամադրուի սրահ։

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES հիմնուած 1869

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50/71 Tel. Botzaris 12—60

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ մատանիներ եւլն.։ Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու։ Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ՝ նպաստաւոր գիներով։

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն եւ գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը։

Գաւառներէն եկած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն։

ԾԱԽՈՒԻ Է ՍԱՓՐԻՉԻ ԽԱՆՈՒԹ ՄԸ

Մեկնումի պատճառով ծախու է ՍԱՓՐԻՉԻ խանութ մը, շատ համեստ գինով, որ տարեկան 50—75000 ֆրանք հասոյթ կը բերէ ու տեղւոյն տարեկան վարձքն է 200 ֆրանք։

Դիմել Stephan Kalpakdjianի 37 ter Rue de l'Hay, Kremlin-Bicêtre (Seine).

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

հայ կիներ գորգ նորոգելու համար։ Դիմել Պ. Աշճեանի, ժամը 9—11, 23 Rue Jean Mermoz Paris (8e.), մէթրօ St. Philippe du Roule, Tél. Balzac 28—96։

ՐԱՔԸ ՏԻԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխտոնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը որուն անուրատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

I3 PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 31 AOUT 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3822

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲՈԼՈՐՍ ՄԷԿ ՃԱՄԲՈՎ

Պարզամիտներ կը կարծեն թէ երբ այս կամ այն ձեւով մեր - ձեցում հաստատուի Թուրքիոյ հետ, — օրինակ՝ վերադարձի խընդիր — ճամբան կը բացուի, ուրիշ պահանջներ ալ արծարծելու համար:

Քննենք հէքեաթ մըն ալ այս:

Նախ չմոռնանք հիմնական պարագայ մը:

Վերադարձի արտօնութիւն, «լքեալ» գոյքերու վերատացում եւ նման խնդիրներ ոչ թէ յառաջաբան, այլ վերջաբան կը կազմեն, որեւէ քաղաքական բանակցութեան առեն, երբ հարցը կը վերաբերի Թուրքիոյ:

Մենք հիմնական, քաղաքական դատ մը ունի՞նք Թուրքիոյ հետ: Կը պահանջե՞նք հող եւ արդարութիւն, — նուազագոյն հատուցում մը: Այս տարրական պահանջներուն համար չէ՞ր որ գետերով ա - րիւն հոսեցաւ, — ժողովուրդին կէսը զարձնելով յուղարկաւոր միւս կէսին:

Կը կարծենք թէ որեւէ հօսանքի համար վիճելի չէ հարցումին պատասխանը: Տարբեր խնդիր՝ թէ ի՛նչպէս պիտի հասնինք մեր նպատակին:

Ժողովուրդներու դատը օրերու կամ տարիներու հետ կապ - ուած չէ: Այսօրուան կացութիւնը, կամ հեռանկարը կրնայ շատ մութ երեւալ: Մենք ալ պատրանքներ չենք սնուցած այդ մասին եւ ընդհակառակն միշտ կը յիշեցնենք անողոք իրականութիւնը, իր անառողջ երեւէջներով:

Եւ սակայն, այս վրդովիչ պարագան չի կրնար կոտրել մեր մէջքը, եթէ մենք մեր ձեռքով խաչ քաշած չենք մեր ճակատագրին վրայ:

Միայն մենք չենք որ անելի կամ անստուգութեան մատնուեր ենք:

Ահաւասիկ ամբողջ Եւրոպան ահաւոր հարցականի մը առջեւ: Երկիրներ կան որ հրաբուխի վրայ նստած են: Ուրիշներ կայծի մը կը սպասեն, պայթելու համար: Դեռ ուրիշներ ծրագիրներ կ՚որոճան, փոթորիկ յարուցանելու համար:

Այս կացութեան մէջ, եթէ ակարները վախնալու շատ պատ - ճառներ ունին, մեծերը կամ յաղթականներն ալ բոլորովին հան - գիստ չեն: Ապացոյց՝ զարհուրելի, խելագար զինարշաւը, որ կը քամէ ժողովուրդներու երակները, ի վերջոյ աննախընթաց ողջա - կէզի մը մատնելու համար զանոնք:

Ո՞վ կը յաղթէ, ո՞վ կը կործանի, ի՞նչ ելքեր կրնան բացուիլ, — ասոնք « բարձր քաղաքականութեան » վերաբերեալ խնդիրներ են եւ անմիջական կապ չունին մեր չօշափած հարցին հետ:

Արդ, քանի որ մեր դատը ամէն բանէ առաջ քաղաքական է, — հողի եւ ազատութեան խնդիր, որեւէ «իրապաշտ քաղաքականու - թիւն» պիտի կեդրոնանայ ա՛յդ պահանջին վրայ: Վերադարձի եւ կալուածական խնդիրը վերջը, շատ վերջը կու գան: Յարակից խնդիրներ են անոնք, լուծելի՝ մասնաւոր պայմանագրութիւններով, բուն դաշնագիրներէն վերջը, ինչպէս եղաւ 1920 օգոստոս 10ին:

Կ՚ըսեն թէ «հզօր Թուրքիան իր զանազան հաշիւներուն համար Հայերու բարեկամութեան կ՚ապաւինի», իսկ «մենք անոր դէմ կեցած ենք»:

Կը հարցնենք, — Հայերու բարեկամութիւնը ափ մը հո՞ղ ալ չարժեր, — ափ մը հող՝ մեր անսահման ժառանգութենէն ուր բուեր տուն-տեղ են եղած 1914էն ի վեր...

Պատմութիւնը կ՚ապացուցանէ — եւ Անտիոքի «Եէնի Կիւն»երն ալ կը վկայեն թէ Հայերու բարեկամութիւնը շատ աւելին կ՚արժէ, քան ափ մը հողը:

Եթէ օսմանեան կայսրութիւնը կրցաւ կանգուն մնալ այնքան երկար, անշուշտ մեծ բաժին մըն ալ կը պարտի հայկական հաւատարմութեան եւ ստեղծագործութեան: Եւ եթէ անոր հիմերը ճարճատիլ սկսան, ատոր մէջ դեր ունի նաեւ հայկական, ինչպէս ուրիշ հալածական ժողովուրդներու ըմբոստացումը:

Բայց մենք պատմութիւն չէ որ պիտի սերտենք:

Հասեր ենք մեր ժամանակակից պատմութեան ամէնէն բախտորոշ մէկ շրջանին, — հանգրուան մը ուր այլ եւս որեւէ նահանջ ինքնասպանութիւն է:

Գետին մէկ ափէն նետուեր ենք ջուրը — արիւն: Կը մնայ անցնիլ միւս ափը, բոլոր կարելի միջոցներով: Եթէ կ՚ուզէք՝ «բարեկամութեամբ», քանի որ կը հաւատան թէ բան մը փոխուեր է միւս ճակատին վրայ (ի՜նչ միամտութիւն...):

Ամէն պարագայի մէջ, մենք ամուր պիտի կենանք ծրագրուած, վճռուած, արիւնով չաղախուած գետնին վրայ, — ափ մը հող: Պէտք չխաբուինք որեւէ խայծէ կամ թակարդէ: Իրարու հետ պէտք չվիճինք՝ իմաստութիւն ծախելու համար: Թոյլ պիտի չտանք որ թշնամին որեւէ պառակտում կամ նահանջականութիւն նշմարէ մեր միջեւ՝ այս ճակատին վրայ: Եւ անկարելին պիտի փորձենք, որպէսզի այս ճակատը զօրանայ ներսէն թէ դուրսէն, արդիական բոլոր գիտելիքներով եւ պատրաստութիւններով:

Ուրիշ որեւէ « փարքագիծ » (ուղեգիծ) այս ճամբուն վրայ, նոյն իսկ ամէնէն աննշանը, պիտի դառնար նոյնքան աղխատաբեր որքան արտաքին դաւադրութիւն մը:

Ո՛չ կուսակցական տեսակէտ է այս, ոչ ալ հատուածական, այլ ամէն բանէ վեր՝ հայկական:

Որոճանք բոլորս ալ, ելքեր փնտռենք, ի հարկին գլուխ գլխի տալով:

Բայց, չընենք որեւէ բան, որ «Հայը լուծի տակ մնայ»: Ո՛չ իսկ խօսքով, — աժան տեսակէտներ պարզելով, սա սանձարձակ ազատութեան մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱ՛ՐՉԱՊԵՏԻՆ ԿՈՉԸ ՀԻԹԼԵՐԻ ՉԵԽԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նորէն արտակարգ ժողով եւ խորհրդակցում

Քանի կը մօտենան Հիթլէրի կուսակցութեան տարեկան համագումարին օրերը, այնքան կ՚աճի մտահոգութիւնը, մասնաւորապէս Փրակայի, Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ: Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը նորէն բացառիկ նիստ մը գումարեց երէկ, անգամ մ՚եւս բարեկամական ազդարարութիւն մը ուղղելու համար Գերմանիոյ, որպէսզի խաղաղութեամբ լուծուի չեխական վէճը: Այս առթիւ իրազեկներ կը հաստատեն թէ կոչը պիտի ուղղէ պ. Չէմպըրլէն, անձնական նամակ մը գրելով Հիթլէրի, դաշինքին հաւանութեամբ:

Անգլիոյ կառավարական շրջանակները մէկդի դնելով լաւատեսութիւնը, ...ժմ շատ ծանր կը գտնեն կեդր. Եւրոպայի կացութիւնը: Աւելի ծանր քան Երովպիոյ, Հռենոսի, Սպանիոյ կամ Չինաստանի տագնապներուն առեն: Վարչապետը կը հաւատայ միայն մէկ միջոցի, — ուղղակի խօսիլ օրուան դիկտատորներուն հետ: Եթէ յաջողեցաւ անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, պատճառը այն է որ Չէմպըրլէն անձնական նամակ մը ուղղեց Մուսոլինիի: Այժմ ալ կը խորհի գիր մը ուղղել Հիթլէրի, Պերլինի անգլիական դեսպանին միջնորդութեամբ, որ Լոնտոն թռաւ օդանաւով, կացութիւն պարզելու համար: Դեսպանը տեղեկութիւններ հաղորդեց նաեւ գերմանական ռազմափորձերու մասին, որոնք հետզհետէ ամբողջական զօրաշարժի մը համեմատութիւնները կը ստանան: Մտահոգութիւնը աւելի սաստկացաւ երկուշաբթի օր, երբ թերթերը հաղորդեցին թէ Հիթլէր աչքէ անցուցած է ֆրանքեւգերման սահմանագլուխին նոր ամրութիւնները:

Անգլիոյ նախարարական բացառիկ ժողովին ներկայ էին բոլոր նախարարները, բացի երկու-երեքէն որոնք երկրէն դուրս կը գտնուին: Եթէ Չէմպըրլէնի առաջարկը ընդունուի, ժողով մանրակրկիտ քննութեան պիտի ենթարկէ անձնական նամակին բովանդակութիւնը:

Երկուշաբթի օր վարչապետը երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ արտաքին եւ ելմտական նախարարներուն, ինչպէս եւ կառավարութեան գլխաւոր խորհրդականին՝ Սըր Ռոպըրթ Վէնսիթարթի հետ: Վարչապետը եւ գլխաւոր նախարարները համակարծիք են գիտնալ միջամտութեան, իսկ փոքրամասնութիւն մը գիտել կուտայ թէ ազդարարութիւնները անիմաստ են, եթէ Մեծն Բրիտանիա տրամադիր չէ յանձնառութեան տակ մտնելու եւ ի հարկին օգնելու Չեխոսլովաքիոյ:

Երէ պատերազմ ծագի...

Անգլիական թերթերն ալ շատ ծանր կը գտնեն կացութիւնը: Թերթ մը կը գրէ — « Եւրոպայի խաղաղութիւն այսուհետեւ կախում ունի գերմանական բանակէն եւ գերման ժողովուրդին առաջնորդներէն: Անոնք պարտաւոր են ամէն բան ընել հաշուել, հաստատել շահն ու վնասը ահարեկչական ներկայ պայքարին »:

Ուրիշ մը անխուսափելի կը գտնէ եւրոպական պատերազմը, եթէ փորձուի անդամատել Չեխոսլովաքիան: « Այն ատեն Վիլհէլմ Բ.ի խորտակ կայսրութենէն շատ աւելի ակար Գերմանիա մը պիտի հարկադրուի ճակատիլ խումբ մը ժողովրդապետութեանց դէմ որոնք անհունապէս աւելի զօրաւոր են քան 1914ի դաշնակիցները: Անհաւատալի է որ Գերմանիա կարենայ արհամարհել ուժերու այսպիսի խմբաւորում մը: Այն ատեն միակ հետեւանքը պիտի ըլլայ շատ աւելի ջախջախիչ պարտութիւն մը քան 1918ի պարտութիւնը »:

Գերմանական թերթերը անշուշտ անտարբեր չեն այսպիսի արտայայտութեանց հանդէպ եւ իրենց կարգին խստօրէն կը քննադատեն Անգլիոյ ընթացքը: Բոլոր թերթերն ալ գիտել կուտան թէ Անգլիոյ բռնած դիրքը կը զօրացնէ Չեխերուն անհաշտութիւնը, ինչպէս կ՚ապացուցանեն նոր դէպքեր:

Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները կը գրեն թէ կացութիւնը աւելի լարուած է Գերմանիոյ մէջ, վերջին 24 ժամուան ընթացքին: Հիթլէր, որուն վերջնական վճիռէն կախում ունի շատ բան, երկուշաբթի օր Հռենոսի ափերն երթալով, աչք մը նետեց Ֆրանսական սահմանին վրայ: Իրեն կ՚ընկերանային խումբ մը զօրավարներ եւ մասնագէտներ: Բոլորը միասին այցելեցին նաեւ Քէհլի կամուրջը, Սթրազպուրկի դիմաց, որ գերմանական էր գերմանական էր Մեծ պատերազմէն առաջ, իսկ այժմ Ֆրանսական հող է: Առաջնորդը եւ իր զինուորական խորհրդականները առենէ մը ի վեր պտոյտներ կը կատարեն, աչքէ անցընելու համար ռազմափորձերը եւ ամրութիւնները, բայց ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւեց այս այցելութիւնը: Գերմանական թերթեր այժմ բացէ ի բաց կը խօսին «տեղական, սահմանափակեալ ընդհարում»ի մը մասին, ինչ որ չարաչուք նախանշան մը կը համարուի:

Կարգ մը շրջանակներու մէջ հետզհետէ կը զօրանայ այն կարծիքը թէ Հիթլէր վճռած է Չեխոսլովաքիա արշաւել, եթէ միւս բոլոր միջոցները ձախողին: Հիթլէրի եւ իր կարգ մը խորհրդականներուն կարծիքով, այսպիսի « տեղական ընդհարում » մը չի կրնար պատերազմ պայթեցնել, քանի որ « Անգլիա տրամադիր չէ յառաջ խաղալու »:

*** Անգլիացի բարեխօսը կը շարունակէ իր տեսակցութիւնները չեխական կառավարութեան եւ գերման պատուիրակութեան հետ: Կ՚ըսուի թէ միջնորդը նոր առաջարկներ ներկայացուցած է Գերմաններուն, շատ աւելի մեծ զիջումներով:

Արտասահմանի Գերմաններու համագումարը

Կիրակի օր Շթութկարթի մէջ բացուեցաւ արտասահմանի Գերմաններու համագումարը, Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականին՝ Հէսի կողմէ, որ բուռն ճառ մը խօսեցաւ այս առթիւ: Կը մասնակցէին 20,000 պատգամաւորներ, աշխարհի բոլոր մասերէն: Աչքի կը զարնէր նաեւ երիտասարդներու մեծ թիւը: Մասնաւոր բանակավայր մը տրամադրուած էր 400 երիտասարդներու: Կինեն ալ մեծ թիւ մը կը կազմէին: Իտալիայէն եկած կին պատգամաւորներու նա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ

Շարունակե՞մ վերամուտի քարոզները:

Որեւէ հանդէս կազմակերպած ատեն, մի՛ խնդրէք, մի՛ թխէք, մի՛ ունեցէք յայտագիրը:

Ժողովո՞ւրդը այդպէս կ՚ուզէ: Վարժեցուցէք որ այդպէս չուզէ:

Դուք ժողովուրդին հետ սակարկութեան մտած չէք, հանդէսին տեւողութեան համար: Ոչ ալ փանայիր է ձեր սարքածը:

Իմ կարծիքով, 2 — 2½ ժամը լիուլի կը բաւէ մեր սովորական հանդէսներուն համար, — մէկ ժամն ալ եառ հաշուելով:

Ամէն պարագայի մէջ, թխածոյ յայտագիրները չեն որ բազմութիւն պիտի հաւաքեն, ոգի պիտի ներշնչեն կամ ճաշակները պիտի զարգացնեն:

Ես յաճախ տեսած եմ հանդէսներ ուր յայտագրին մէկ թիւը կը հաջէ միւսին դէմ: Կամ առնուազն... չէ - գաւրութիւն կը յայտարարէ:

Այն ատենն որ, մարդիկ տարբեր աշխարհի մը կ՚իյնան մէկ ժամէն միւսը, եւ կը մոռնան հանդէսին կամ տօնակատարութեան իմաստը:

Օրինակ, հերոսի մը յիշատակը պիտի յարգէին եւ յանկարծ կը նետուին տօնավաճառի մը մէջ: կամ, եթէ Սիամանթոյի «Պար»ի տպաւորութեան տակ էին, վիրաւոր եւ տրտում, ուրիշ կըտոր մը, «Ա՜խ, կնիկս», կուգայ... հաւնոց փոխադրել զիրենք:

Անշուշտ յայտագիրները պէտք է ըլլան նոխ եւ այլազան. բայց նաեւ ներդաշնակ՝ իրենք իրենց մէջ: Ուղղակի կամ անուղղակի կապուած՝ հանդէսի նպատակին, բովանդակութեան հետ:

Կարելի՞ է «Օգսէնի նամակը» արտասանել Ալբիլեան տարեդարձին, կամ «Դդումի վաճառական»ը ներկայացնել Մայիս 28ին եւ կամ « Վիրի Ճաշարանին սպասաւորը»՝ Դաշնակցութեան Օրը:

Մանաւանդ այս կարգի տօնակատարութիւնները պէտք չէ դարձնել մըրցանակաբաշխութեան հանդէս, հասոյթը բեմ հանելով:

Ու վերջապէս, հարկ է զգուշանալ նառախօսական մրցահանդէսներէ, մէկի տեղ երեք-չորս-հինգ հոգի ցուցադրելով:

ՎԱՀԷ

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՒ 40 ԺԱՄՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նախարարական խորհուրդը երէկ ալ նիստ գումարեց, քննելու համար 40 ժամուան եօթաբաժման խնդիրը: Այս առթիւ քննուեցան կարգ մը ծրագիրներ, ինչպէս եւ միջազգային կացութիւնը, որու մասին լուսաբանութիւններ հաղորդեց արտաքին նախարարը, պ. Ժորժ Պոնէ:

Թերթերը կը գրեն թէ 40 ժամուան հարցի մասին կարգ մը հրամանագիրներ պիտի հրատարակուին, յետոյ օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի Խորհրդարանին:

Ժողովի ընթացքին ելմտական նախարարն ալ տեղեկութիւններ հաղորդեց դանձային կացութեան մասին: Այս առթիւ գրոյց կը շրջէր թէ նոր փոխառութիւն մը պիտի կնքուի ոսկեղրամի հիման վրայ, բայց նախարարը հերքեց:

Օրակարգին վրայ կը գտնուէր նաեւ ալիւրաի եւ մասնաւորապէս հացի խնդիրը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ հացին գինը պիտի սղէ երեք սու, ցորենի գինը բարձրացած ըլլալով:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԷՆ ՔՇՈՒԱԾ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ ԳԱՂԹԸ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, իտալական կառավարութիւնը 48 ժամ պայմանաժամ տուած է ֆրանքեւիտալական սահմանագլուխին վրայ, Շասթիլյոնի մէջ (Իզօլա) հաստատուած 50 ֆրանսացի ընտանիքներու, որպէսզի հեռանան:

Ֆրանսացիները, որոնք այնտեղ հաստատուած են 1860էն ի վեր, թախանձագին կոչ մը ուղղեցին Ֆրանսական կառավարութեան, բայց այս վերջինը միջամտութեան իրաւական հիմքեր չգտնելով, սփոփուեցան տեղի տալ: Արդէն իսկ Ֆրանսա հասած են խումբ-խումբ ընտանիքներ, միասին բերելով իրենց կահ-կարասիները, ցորենը, խոտը եւ ուրիշ ինչ որ կրնան փոխադրել ջորիներով: Այս տարուան հունձքը կորսուած կը համարուի եւ գիւղացիները դրամական հատուցման կը սպասեն: Որեւէ դէպք չպատահեցաւ գաղթի պահուն եւ գիւղացիները կը պատմեն թէ իտալական իշխանութիւնները թէեւ վճռական դիրք բռնած են, բայց մեծ բարեացակամութեամբ կը վարուին:

Կ՚ըսուի թէ Իտալիա որոշած է ամրութիւններ շինել այդ շրջանին մէջ: Արդէն իսկ Իզօլա հասած են զինուորական երկրաչափներ, յատակագիծներ պատրաստելու համար:

Օգոստոս 29ի գիշերը ամբողջովին հեռացած պիտի ըլլային 50 ընտանիքները (800 հոգի), իրենց 300 կովերով, ոչխարի հօտերով եւ այծերով: Պարպուած տարածութիւն կը բաղկանայ 800 հէքթարէ, զոր Նափոլէոն Գ. Իտալիոյ թագաւորին ձգած էր 1860ին:

Անվերջ մաքրագործումներ Խ. Միութեան մէջ

Խ. Միութեան նաւատորմին օրկանը, «Կարմիր Տորմիղ», կը գրէ թէ այսուհետեւ մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի ընծայուի մեծ դրահաւորներու շինութեան: Այս առթիւ, թերթը կը գանգատի թէ մնասարարներ երկար ատեն պայքար մղած են մեծ մարտանաւերու շինութեան դէմ, առարկելով թէ անոնք անզօր են սուզանաւերու սպառնալիքին առջեւ: Կարմիր օրկանը «ժողովուրդի թշնամի» կը հռչակէ թէ հին դպրոցի հետեւորդները, որ կ՚ուզէին հին մեթոտներ յարմարցնել արդի պայմաններուն եւ թէ նոր դպրոցի կուսակիցները, որ բացայայտապէս պաշտպանողական միջոցներ կը թելադրէին: Հին դպրոցէն գլխաւոր պատասխանատու կը հռչակուի փրոֆ. Ժէուվէ, իսկ նոր դպրոցէն՝ ծովակալներ Պիտերս եւ Լուտրի (վերջինը հրամանատարն էր Լենինկրատի նաւային ակադեմիային): Կարմիր բանակի քսանամեակի տօնակատարութեանց առթիւ, անցեալ փետրուարին, մարաջախտ Վորոշիլով բացորոշապէս հասկցուց թէ «ընաջնջ եղած են» (գնդակահարուած) ծովակալներ Լուտրի, Օրլով եւ Սիվկով, կարմիր ատմիրալի ընդհ. հրամանատարները: Նաւատորմին օրկանը ուրիշ մեղադրանքներ ալ չարելէ վերջ, կ՚եզրակացնէ.—«Ընկերվարական երկրին հզօր նաւատորմը կը կարօտի արժանաւոր վարիչներու, որոնք զինուած ըլլան ռազմագիտութեան եւ ռազմավարութեան մարքսեան ըմբռնումով: Լենինկրատի Նաւային Ակադեմիան պէտք է դառնայ մը դառնայ մարքսեան գաղափարներու, նաւային ռազմագիտութեան մէջ: Թերթը անգամ մը եւս կը հրաւիրէ ոչնչացնել մնասարարներու վերջին մնացորդները:

ՌՈՒՍԱՑՄԱՆ ԹԱՓԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ընթերցողները արդէն ծանօթ են այն ձեռնարկներուն, որոնցմով Խ. Միութեան վարիչները կը ջանան ռուսացնել Միութեան մաս կազմող «եղբայրական հանրապետութիւններ»ը: Փորձենք ճշտել բոլոր այն շրջանները որոնցմէ անցաւ ռուսացման այս քաղաքականութիւնը:

Մինչեւ 1935ի վերջերը Մոսկուան ազգային հարցի մասին, գոնէ արտաքնապէս, ընդունած էր հետեւեալ բանաձեւը՝ «պայքարիլ միաժամանակ մեծապետական (ռուսական) ազգայնականութեան եւ ազգային թեքումի (դաշնակից հանրապետութիւններու) դէմ:

Ինչպէս կը տեսնէ ընթերցողը, պայքարը հանրապետութեանց ազգային ձգտումներու դէմ հաւասարակշռուած էր ուրիշ պայքարով մը՝ մեծապետական «շովինիզմ»ի դէմ: 1935ի «Պրաւդայի» եւ «Իզվեստիայի» թիւերուն մէջ յաճախ կարելի էր կարդալ թէ այս կամ այն շրջանին մէջ դատի քաշուած են մարդիկ, որոնք ըլլալով Ռուս, ինկած են եղեր «մեծապետական ազգայնականութեան» մահացու մեղքին մէջ եւ օգտուելով իշխանաւորին իրենց ընծայած իրաւունքներէն, ճնշած են ազգային փոքրամասնութիւնները: Յատկապէս կը պաշտպանուէին տեղական լեզուներու գործածման իրաւունքը եւն:

Երեք տարուան ընթացքին քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխուեցաւ:

Նախկին բանաձեւին յաջորդեց նորը. — պայքար «տրոցկիստ - բուխարինեան վոհմակներու եւ քաղքենի ազգայնականութեան դէմ»: Մեծապետական շովինիզմը բոլորովին անհետացած էր, իսկ հանրապետութիւններու «ազգային թեքումին յաջորդած էր ուղղակի բուրժուական ազգայնականութիւնը»: Գործնական կեանքի մէջ այս նոր բանաձեւին տակ կ'իյնան բոլոր քիչ-շատ ազգային զգացում եւ գիտակցութիւն ունեցող տարրերը, որոնք անխնայ կ'ոչնչացուին:

Առաջները «խորհրդային ժողովուրդ» ըմբռնումը տարածուած չէր: Կ'ըսէին խորհրդային իշխանութիւն, խորհրդային գրականութիւն, երաժշտութիւն եւն, սակայն չկար «խորհրդային ժողովուրդ»: «Խորհրդային ժողովուրդը» համեմատաբար նոր ըմբռնում է, մօտաւորապէս այն ձեւի, ինչպէս ամերիկեան ժողովուրդը: Ամերիկա գաղթած բազմաթիւ ազգութիւնները կազմեցին ամերիկեան ազգը: Մոսկուան ալ կը ջանայ տեսակ մը «նոր» ազգ կազմել (խորհրդային), որ իր էութեամբ ռուսական ազգն է: Յետագայ դէպքերն ալ եկան ապացուցանել թէ խորհրդայինը տեսակ մը ձուլման շրջան կը կազմէ: Արդէն հիմա «Պրաւդայի» մէջ շատ քիչ կ'երեւան խորհրդային գրականութիւն, խորհրդային գեղարուեստ եւն, այլ որոշապէս կը գրեն ռուս մեծ գրականութիւն եւն: Խորհրդային ժողովուրդին հետ միասին, եւ թերեւս աւելի շատ, այսօր կը գործածեն Ռուս մեծ ժողովուրդը եւն

Անշուշտ այս փոփոխութիւնները մէկ անգամէն տեղի չունեցան: Երեք տարի է որ կը շարունակուի գործը եւ դեռ վերջացած չէ:

Մոսկուան սկսաւ հեռուներէն, զգուշութեամբ եւ տեսակ մը ամօթխածութեամբ:

Առաջին առթիւ վերահաստատուեցան առասպելները: Ռուս ժողովրդական բանահիւսութեան հերոսները, «Իլիա Մուրոմեց», «Դոբրինիա Նիկիտիչ», «Միկուլա Սելեանինովիչ» եւն. նորէն լոյս աշխարհ եկան, եւ անոնց շուրջ հիւսուած պատմութիւնները մըտան դասագիրքերու մէջ: Ռուս դըպրոցականը սկսաւ ծանօթանալ իր հին անցեալին հետ, որ մինչ այդ փականքի տակ էր:

Ռուսական առածը կ'ըսէ.— «Ան որ կ'ըսէ այբ, անխուսափելիօրէն պիտի ըսէ նաեւ գիմ»: Գործը արդէն բացուած էր, պէտք էր շարունակել: Վերագնահատութեան ենթարկուեցաւ ռուսական պատմութեան նախնական շրջանը:

Բոլոր քիչ թէ շատ աչքի զարնող իշխանները եւ զօրապետները մէջտեղ հանուեցան, իբրեւ հերոսներ եւ ախոյեանները ռուս ժողովուրդի ազատութեան եւ անկախութեան: Գերմանիոյ հիթլերականներուն կ'ազդարարէին պատերազմի առեն նոյն դասը տալ, ինչ որ տուած էր իշխան Ալեքսանտր Նեւսկին 12րդ դարուն Ռուսիոյ վրայ արշաւած գերման ասպետներուն:

Շարունակելով հերոսներու շարանը, բոլշեւիկ հրապարակագիրները, կառավարութեան թելադրութեամբ, հասան մինչեւ մարաջախտ Կուտուզովը, որ պաշտպանեց Ռուսիան Նափոլէոնի արշաւանքին առեն... Դեռ հինգ տարի առաջ, որեւէ յիշատակութիւն Կուտուզովի մասին՝ կը համարուէր աններելի հակայեղափոխական յանցանք:

«Պրաւդա»ն այնքան առաջ գնաց որ, վերջերս հրատարակեց մարաջախտ Կուտուզովի նկարը: Բոլշեւիկեան յեղաշրջումէն վերջ, առաջին անգամն էր որ թերթին մէջ կ'երեւար ռուս զօրավարի մը նկարը՝ հին ցարական համազգեստով: Այլեւս կը մնար պըզտիկ կամուրջ մը, հասնելու համար ռուս պատմութեան վերջին շրջանին: Համաշխարհային պատերազմի մասին բոլշեւիկները միշտ կ'ըսէին «իմպերիալիստական եւ կապիտալիստական բանակի»: Այսօր «Պրաւդայի» էջերը գովասանական տողեր կը պարունակեն ցարական զօրավար Բրուսիլովի մասին, որ փայլուն յաջողութիւններ ունեցաւ աւստրիական ճակատին վըրայ: Կը գրեն նաեւ... Վէրտէօնի պաշտպանութեան մասին, որ կը մընայ «եզական դէպք զինուորական պատմութեան մէջ» եւ կը յիշեն ռուս բանակներու այդ օրերուն կատարած յառաջխաղացումները, որ նպաստաւոր դեր կատարած է Վէրտէօնի պաշտպանութեան մէջ, ետ քաշել տալով գերման զօրքերը արեւմտեան ճակատէն:

Ռուսական պատմութեան այս վերագնահատումը երթալով աւելի կը խորանայ եւ թերթերու էջերէն կ'անցնի դասագիրքերու մէջ: Մոսկուա արդէն հրատարակած է նոր դասագիրք մը, «Խորհրդային Միութեան պատմութիւն», որ փաստօրէն ռուսական պատմութիւնն է: Խ. Միութեան միւս ազգութիւններու պատմութեան մասին գրեթէ ոչինչ կայ եւ այդ պատմութիւնը կը սկսի միայն 1917էն:

Նոյնը եղաւ եւ գրականութեան ասպարէզին մէջ: Բոլոր արգիլուած կամ հակայեղափոխական յայտարարուած հեղինակները լոյս աշխարհ կուգան եւ գրեթէ բոլորն ալ «եղած են դեմոկրատ եւ ժողովրդասէր» եւ միայն «տրոցկիստական վնասարարներն» են որ քշեր են անոնց «հանճարեղ» գործերը հրապարակէն:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կը դարձնեն նաեւ զինուորական պատմութեան վրայ եւ «Կրասնայա Զվեզդա»ն եւ «Պրաւդա»ն կը ջանան կապ հաստատել ներկայ կարմիր եւ նախկին ցարական բանակներուն միջեւ: Մասնաւորապէս կը գովաբանուին ցարական օրերու սուսանորդները:

Ռուսական լեզուն ալ գրաւեց իր առաջնակարգ տեղը եւ դարձաւ պարտաւորիչ բոլոր ազգութիւններու համար: Իսկ կարգ մը ազգութեանց լատինական այբուբենը փոխարինուեցաւ ռուսականով: Ռուսական լեզուն պէտք է լաւ գիտնան խորհրդային «բոլոր քաղաքացիները անխտիր», որպէսզի փոքր ազգերն ալ կարենան «օգտուիլ ռուս մեծ ժողովուրդի հանճարեղ մըշակոյթի սքանչելի գանձերէն»: «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական մշակոյթին» այսօր յաջորդած է «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ռուս մշակոյթ»ը:

Եւ եթէ նկատի առնենք որ ռուսերէնի պարտադրումով «ձեւով ազգային»ն ալ պիտի թուլնայ, դժուար չէ գուշակել, թէ ինչ ահաւոր վտանգի մը առջեւ կը գտնուին գլխատուած «եղբայրական հանրապետութիւններ»ը, մասնաւորապէս «հողմացրիւ» եղած Հայաստանը...

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Հայրենիք»ի)

Ա.

Այս միջոցին նորէն կը խօսուի քըրտական ըմբոստութեան մասին: Տէրսիմի Քիւրտերը լեռ բարձրացած են եւ կը դիմադրեն կատաղօրէն: Միւս կողմէ, համաձայն օտար աղբիւրներու, բռնկած են նաեւ այլ շրջաններ՝ Վանի, Պիթլիսի, Տիարպէքիրի նահանգներուն մէջ: Ընդհարումները սկսած են արդէն, եւ Թուրք բանակը մեծ կորուստ կրած է:

Ի՞նչ տարողութիւն ունի ըմբոստութիւնը, կրնա՞յ լուրջ հետեւանքներ ունենալ թէ պիտի մարի օճառի պղպջակի նման: Ահա հարցումներ, որոնց կ'ուզեմ պատասխանել «առարկայօրէն», ինչպէս կ'ըսեն: Առանց խառնելու «հայկական զգացում»ը, միայն մնալով անվիճելի փաստերու սահմանին մէջ:

×

Նախ՝ ընդհանուր դիտողութիւն մը:

Երբ խնդիրը Թուրքիոյ մասին է, կարծես կը կորսնցնենք չափի եւ կշիռի գաղափարը եւ միշտ ծայրայեղութեան կ'երթանք: Եւ այս՝ երկու պարագաներուն ալ, գէշ թէ լաւ: Աննպաստ բան մը տեսա՞նք— արդէն իսկ կը վճռենք թէ հնչած է Թուրքին վերջին ժամը: Ընդհակառակն, նպաստաւոր կէտ մը նշմարեցի՞նք— արդէն իսկ մէկ ծայրայեղութենէն միւսը կը ցատկենք, եզրակացնելով թէ ընդմիշտ փրկուած է Թուրքը:

Եթէ չըլլար սխալը խճողելու մըտահոգութիւնը, կարելի էր յիշել տասնեակներով օրինակներ, մէկը միւսէն բնորոշ: Յիշենք միայն երկու օրինակ, երկուքն ալ թարմ եւ մեր նիւթին հետ կապ ունեցող, առաւել կամ նուազ չափով:

Արարատի քրտական ապստամբութեան առեն, մեր երեւակայութիւնը թեւ առաւ եւ ինչե՜ր, ինչեր վճռել չտուաւ մեզի:— Շատ մեծ է բռնկումը, տարածուած է ուրիշ շրջաններ ալ, ուրեմն կերպով չպիտի կրնայ մարել եւ պիտի վառէ ամբողջ երկիրը: Արդէն իսկ 50.000 Թուրք սպաննուած է, 22 միլիոն ոսկի ծախքի ենթարկուած է Թուրք պետական գանձը, եւն., եւն.:

Նոյնաձեւ եզրակացութիւնները աւելի առաջ՝ Շէյխ Սայիտի շարժման ժամանակ, ինչպէս նաեւ աւելի վերջը, Տէրսիմի նախորդ խլրտման առեն: Մինչդեռ իրականութիւնը եկաւ հերքել բոլոր այս դատումները:

Դարձեալ, երբ անգլեւթրքական մերձեցման որոշ նշաններ տեսնուեցան, անմիջապէս փութացինք հակառակ կողմէն ծայրայեղութեան երթալու— երկու երկիրները զինակից դարձած են, Անգլիա վարձած է Զէյլէն՝ իբրեւ ծովային կայան գործածելու համար, անոր փոխարէն չեմ գիտեր քանի միլիոն ոսկի տուած է իբրեւ վարձք, միաժամանակ երաշխաւորելով Թուրք հողին ամբողջականութիւնը:

Եւ— ուշադրութիւն — այս վճիռները կ'արձակէինք երկու տարի առաջ, երբ դեռ չկար 16 միլիոն սթերլինի վարկի խնդիրը:

Արդ, երկու պարագային ալ կը հեռանանք իրականութենէն, անգամ մը չափազանց լաւատեսութեան երթալով, անգամ մըն ալ՝ չափազանց յոռետեսութեան: Մինչդեռ, եթէ մեր նպատակն է դէպքերը քննել եւ անոնց ընթացքին համաձայն քայլ առնել, եւ ոչ թէ վերացական մարզանքներ կատարել մեր մտքին, անհրաժեշտ է չափը պահել, պաղարիւնութեամբ մօտենալ իրերուն եւ կշիռին մէջ չդնել Հայու զգացումը, որ դժբախտաբար շատ շարժական է եւ մագնիսական ասեղի նման մէկ բեւեռէն միւսը կը ցատկէ վայրկենապէս:

×

Այս ընդհանուր դիտողութենէն յետոյ, անցնինք մեր նիւթին:

Տէրսիմի մէջ ծայր տուած շարժումը պիտի զսպուի անպայման: Այս մասին ոչ մէկ կասկած: Թուրք բանակը ունի գործածելի ամէն միջոց, սկսեալ մարդէն մինչեւ զէնք, թնդանօթ ու սաւառնակ: Ինչպէս նաեւ դրամ: Իսկ Քիւրտերը զուրկ են բոլոր միջոցներէն: Ականջ մի տաք այն զրոյցներուն թէ Ռուսիա կ'օգնէ դրամով եւ զէնքով: Որքան ալ գէշ մարդ եղած ըլլայ իր հարաւային հարեւանին հետ, Խ. Միութիւնը ներկայիս ի վիճակի չէ այդքան յանդուգն քայլ մը առնելու: Ընդհակառակն, ամէն կերպով կ'աշխատի շոյել զայն: Այսպէս է որ, վերջին դատավարութեանց ընթացքին, բնաւ արտասանել չտուաւ Թուրքիոյ անունը իբրեւ դաւադիր, երբ անդին անդադար հոլովել կուտար Գերմանիոյ, Ճափոնի եւ նոյնիսկ Անգլիոյ անունները: Օտար թղթակիցներն էին — մասնաւորաբար Փարիզի «Թան»ի թղթակիցը— որ հետեւցուցին թէ Հայաստանը, Վրաստանը, Ազրբէջանը եւ այլ երկիրներ «անջատել»ու մասին եղած ակնարկութիւնները կը վերաբերէին Թուրքիոյ, իբրեւ սահմանակից Կովկասի:

Արդ, երբ Մոսկուա չի թողուր որ մեղադրեալները տան Թուրքին անունը, ինչ որ ըստ օրինի ոեւէ պատասխանատուութիւն չի հրաւիրեր իր վըրայ, ի՞նչպէս կրնայ զէնք ու դրամ տրամադրել Քիւրտերուն, քանի որ այդ տեսակ բան մը բացէ ի բաց պիտի հաստատէր իր պատասխանատուութիւնը եւ ծանր հետեւանքներ պիտի ունենար:

Արդէն, ներքնապէս ալ գրեթէ անկարելի է նման օգնութիւն մը. ո՞ւր Կովկասը, ո՞ւր Տէրսիմը: Ահագին տարածութիւն կայ երկուքին միջեւ:

Օգնութիւն կրնայ փութացուիլ Իրաքէն եւ մանաւանդ Սուրիայէն. բայց յայտնի են Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ տրամադրութիւնները: Այն միջոցին երբ Փարիզ կը հարկադրուի անդադար զիջումներ ընել Սանճաքի խնդրին առթիւ, քրտական գործին մէջ չէ որ յարձակողականի պիտի անցնի:

Եւ սակայն, այս բոլորը չեն նշանակեր թէ Քիւրտերը ոեւէ օժանդակութիւն չեն ստանար դուրսէն: Անպայման կը ստանան. բայց ուրիշ բան է կազմակերպուած օժանդակութիւնը, բոլորովին այլ բան՝ պատահականը:

×

Քրտական խնդրին կարեւորութիւնը ուրիշ տեղ է, շատ աւելի խոր ու զգայուն տեղ մը:

Բարեկամ թէ թշնամի, գրեթէ բոլորը կ'ընդունին թէ, իր 15ամեայ գոյութեան ընթացքին, Թուրք հանրապետութիւնը հրաշքներ գործեց, բոլորովին ոչինչէն ստեղծելով պետութիւն մը, որ այսօր ունի անհրաժեշտ բոլոր ստորոգելիները եւ լրջօրէն հաշուի կ'առնուի աշխարհի մեծերէն: Նոյնիսկ ձեռքէ ձեռք կը խլուի, այնքա՜ն անգտանելի բան մըն է եղեր:

Բայց այդ երկիրը, որ իր «յեղափոխութիւն»ներով մատ խածնել տուաւ աշխարհի, ահա կ'անձրկի համեմատաբար այնքան դիւրին գործի մը՝ քրտական հարցին հաշուեյարդարին առջեւ: Աւելի ճիշդ՝ կը ձախողի չարաչար, ուղղակի կը սնանկանայ:

Մենք չէ որ կուտանք այս ծանր վըճիռը, այլ բուն իսկ Թուրքը՝ իր նոյնատիպ պատմութեամբ, իր իրերայաջորդ փորձարկութիւններով եւ անվիճելի ձախողանքներով:

Կազմենք ցանկը, որպէսզի ամէն մարդ տեսնէ ու դատէ:

⁂

Շէյխ Սայիտի ըմբոստութիւնը անբնական չթուեցաւ: Հանրապետական վարչութիւնը, իբրեւ նորածին, դեռ չէր կրնար զգալել ներքին բարեկարգութեամբ, կամ «հանրապետութեան բարիքները տարածել ամէն կողմ, ինչպէս 1925ին գիտել տուաւ Թուրք մամուլը, իբրեւ չքմեղանք:

Հետեւաբար, հարկ էր նախ խ[...] շարժիլ, զէնքով խօսք հասկցնել: Եւ Իսմէթ փաշա, որ յատկապէս այս առաքելութեան համար վարչապետ վերընտրուեցաւ, մեղկ Ֆէթհի պէյի տեղ, ամբողջ բանակներ շարժման մէջ դրաւ եւ ճնշեց ապստամբութիւնը: Շէյխ Սայիտ եւ գլխաւոր գործակիցները կախաղան բարձրացան, երկրորդական անձերն ալ Անատոլուի նահանգները աքսորուեցան: Այլ խօսքով՝ հուրով ու սուրով քանդուեցաւ քրդական բոյնը:

Հ. Մ. Ը. Մ.

Արինեռա բանակավայրէն.— Դէպի Քորսիկա

ՆԻՍ. 25 օգոստոս. — Ինչպէս գը[...]ուած էր արդէն, մեր առաջին կեր[...]կին 14 օգոստ. այցելեցինք Մա[...] Հայոց թաղը: Տօնի օր ըլլալով, [...]ռաւօտուն Հայոց եկեղեցին գացինք եւ մասնակցեցանք երգեցողութեանց: Այ[ս] առթիւ մատաղ պատրաստուած էր, [...] մեծ հետաքրքրութիւն շարժեց փոքրիկ սկաուտներուն մէջ: Առաջին անգամ էր որ կը տեսնէին մատաղի բա[շ]խում: Յետոյ քանի մը խմբապետներու առաջնորդութեամբ Տրշ. Պետի Վ. Անդրէասեանի, Նիսի քաղաքապետարանը երթալով, շնորհակալութիւն յայտնեցինք որ անգամ մը եւս տրա[մա]դրած էին գեղեցիկ վայր մը: Այս առթիւ քաղաքապետը հրաւիրեց[ինք] օգոստոս 26ի բանակումի կրակին:

Քաղաքապետը՝ երեսփոխան պ. Jean Médecin, անձամբ ընդունեց մեզ, դա[...]լիճի շքեղ սրահին մէջ: Հետաքրքրուեցաւ մեր շարժումով եւ առհասարակ Հայերով: Երբ հրաժեշտ կ'առնէինք, պ. քաղաքապետը քարտուղարին դառնալով կ'ըսէր. —

— Երեք պէտք եղածը տուող հան[...]գիստին համար, ջուր, փայտ եւն:

Ինչպէս, յաջորդ առաւօտուն ա[...]գէն, կոտրած Basket-ballին ձողը կը վերնար եւ նորը տեղը կուգար: Քաղաքապետին բարեացակամութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց գաղութին մէջ: Այս առթիւ կը յուսամ կարգադրել քանի մը հայրենակիցներու ինքնութեան թուղթերու խնդիրները:

⁂ Վիէնի մեր սկաուտ եղբայրները մեկնեցան օգոստոս 20ին: Այս առթիւ Փարիզի սկաուտները բանակումի փա[ռա]ւոր կրակ մը պատրաստեցին:

Սկաուտական կեանքի ամենագեղեցիկ եւ խորհրդաւոր պահը բանակումի կրակն է: Հոն է որ սկաուտը, իր ուրախութիւնը եւ վիշտը կը յայտնէ, կը յանձնէ կրակին այն ամէն չա[ր]իքներ զոր գործած է, որպէսզի կրակին հետ մոխիր դառնան եւ անհետանան: Շատ յուզիչ էր տեսարան, երբ գիշերային խոր լռութեան մէջ, կրակին շուրջը հաւաքուած՝ հրաժեշտի խօսքերը կ'արտասանուէին: Մանաւանդ, երբ կարգը Վիէնի Հայր Տէր Մոյեանին եկաւ. «Իմ սիրելի փոքրիկ սկաուտ եղբայրներս եւ քոյրերս, մի մոռնաք որ դուք Հայեր էք, կը պատկանիք ցեղի մը որ նոյնքան մեծ եղած է, որքան այսօր այն երկիրը որ[...]

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԻԼԵԱՆ

— Վտանգ այս անտառի՞ն մէջ, հարցուց Ռուիլ առանց ակնածանքի, որուն վրայ Ֆրէտ աթոռէն վեր ելաւ բարկութեամբ:

— Տարէ՛ք Պ. Օքսը,— ըսաւ հիւանդապահուհին խնդալէն, մեղմէ ազատելու համար այս առտու սպառնաց մէկը սպաննել. Տարօնի մէջ այժմ շատ մարդասպանութիւններ կը կատարուին, եթէ առոր աւելցնենք նաեւ...

— Գիտէք թէ իմ կամքէս անկախ բան մըն էր ան, բողոքեց Ֆրէտ: Ձեր մասին ի՞նչ գրեց եւ ի՞նչ ըսաւ: Գրեր է որ հրապարակով եւ ձեր անունով աղօթէ՛ն, եւ դուք այդ կոչին արաբածին ոտքե՞րը պիտի լուաք: Ձգեցէք երթամ հինգ վայրկեանի համար եւ ցուցնեմ թէ հիւանդանոցին մէջ պատահած դէպք մը ի՛նչ կը նշանակէ:

— Մէկդի գացէ՛ք, կրկնեց հիւանդապահուհին ժպտելով: Թերթերուն մէ՞ջն ալ պիտի անցնիմ, որպէս դայթակղութեան մը հերոսուհին:

Ուստի Ֆրէտը սպասող կառքին մէջ հրելով ճամբայ ելանք դէպի Մերսին եւ հասանք Մընթիին մօտ, երբ ան կէսօրուան ճաշակը կը խաղար:

Ֆրէտ Օքս եւ Մընթի այնպիսի մըտերիմ բարեկամներ էին, որոնց նմանը բնաւ տեսած չեմ:

— Օ՜, բարեւ, պոռաց Մընթի, իր ուսերուն վրայէն, երբ դեսպանական գավասը մեր անունները յայտնեց:

— Բարեւ, ըսաւ Ֆրէտ, հիւպատոսին ձեռքը թօթուելով:

— Կը խորհէինք որ հիւանդութիւնդ տակաւին շաբաթ մըն ալ կրնայ տեւել, յարեց Մընթին, խաղին տուփը գոցելով:

— Այդպէս էր. բայց անկողինը գիս լուացուց, եւ հիւանդապահուհին ալ անուշիկ է, թէեւ Ռուիլի մայրիկը կոչուելու չափ ծեր: Բայց իմ անկողինիս քով անասուն մը դրին Փիթըր Միլըր անունով. սակայն իր հաշուոյն միսիոնարութիւն կ'ընէ եւ օրագրութիւն մը կը բանէ: Կը թուի թէ այս մարդը կը նպաստաւորուի Ֆրանսա գտնուող Կալվինեան միսիոնի մը հիմնադրամէն, անոնք ալ այս մարդուն բոլոր ծախսերը կը կատարեն: Իր չախորժած անհատներուն անունները օրագրութեան մէջ բացատրելով եւ անուններով միասին Մարսէյլ կը ղրկէ որպէսզի հոն՝ միսիոնարական սրահին մէջ, անոնց համար աղօթք մատուցանեն: Մընթի, այն մասնաւոր տեղեկութիւնը զոր ես տուի քու մասին, Մարսէյլի մէջ փախուք յառաջ պիտի բերէ: Քու մասիդ գրած է որ պէս գինով ծովահէն մը, որ տանըմէկ հատ կին ունի: Գիշեր մըն ալ ինծի հարցուց որ կրնայի՞ գիտնալ թէ ի՛նչ գրած է հիւանդապահուհիին մասին, եւ սկսաւ բարձրաձայն կարդալ: Բնաւ չպիտի հաւատաք թէ այս սողունը ի՛նչ համարձակած է թելադրել իր դիւային գիրքին մէջ: Սպառնացած ըլլալով զինքը սպաննել՝ գիս դուրս քշեցին:

— Հիւանդապահուհին իրաւունք ունէր, յարեց հիւպատոսը տխրութեամբ: Բնական սպանութիւններ տեղի պիտի ունենան այս կողմերը եւ շուտով:

Հակառակ քունքերու ճերմակ մազերուն, տակաւին երիտասարդ էր անիկա: Իր բառերը կը կշռէր այնպիսի կերպով մը որ հեղինակութիւն կը ստանային:

— Միսիոնարութիւնները գիտեն: Կառավարութիւնները ականջ պիտի չկախեն. ինծմէ ալ պահանջած են. նոյն բանը ազդարարուած է նաեւ Միացեալ Նահանգներու հիւպատոսին. եւ մեզմէ ոչ մէկը մեծ բան մը ընելու ի վիճակի պիտի չըլլայ. նկատի առէք որ ես խաղաղութեան կառավարութիւն մը կը ներկայացնեմ Թուրքիոյ հետ, ինչպէս ինք: Թուրքը նկարագրի կողմ մը ունի որ կառավարութիւնը կ'անգիտանայ: Աղօթքի առեն դիտա՞ծ էք անոնք:

Իրեն պատմեցինք թէ որքան մօտ էինք անոնց նախորդ գիշերը. խնդաց:

— Կարծեցի՛ք որ ուղտի եւ խանի հոտը չառի՞, ձեր ներս մտած վայրկեանին իսկ:

— Ատոր համար էր որ քոյր Վանտէրման այդքան աճապարանքով ձեզ ճամբեց, պոռաց Ֆրէտ անտեղի բարկութեամբ մը: Փի՛ւֆ, ամէնական խօսակցութիւն եւ ախոռ կը հոտի:

— Թուրքերու մասին կը խօսէի, ըսաւ հիւպատոսը: Անոնց աղօթած առենը, թերեւս ուշադրութիւն ըրած էք որ, աջ ու ձախ կը նային: Երբ կը տեսնեն որ զիրենք դիտող չկայ, աւելի հանդարտ կերպով աջ ու ձախը կը դիտեն: Այդ կերպով անոնք կ'ուզեն ճանչնալ թէ հրեշտա՞կը թէ սատանան կ'ընկերանայ իրենց, որովհետեւ իւրաքանչիւր Իսլամ կը հաւատայ թէ հրեշտակ եւ սատանայ իրեն կը հետեւեն: Ըստ իս հո՛ն է ահա, թըրքական նկարագրին գաղտնիքը: Շատ առեն Թուրքը խօսքին տէրն է, պատուաւոր, քաղաքավար, բարեմիտ, մինչեւ իսկ ասպետական, երբ կ'ապրի հրեշտակին հետ. բայց երբեմն ալ կը չիշէ իր միւս ուսը՝ սատանան. այն առեն իր դիւային արարքներուն բացարձակապէս սահման չի դներ:

— Կարծեմ պէտք է որ մենք կամ Ամերիկացիները ծովային զինուորներ ցամաք հանենք տեղ մը, պաշտպանելու համար անոնք որոնք պէտքը կը զգան, թելադրեց Մընթի:

— Ո՛չ, պատասխանեց հիւպատոսը հանդարտօրէն: Գերմանիա առարկութիւն պիտի ընէ. միակ առարկողը ան պիտի ըլլայ. ան պիտի դատապարտէ մեզ, առարկելով թէ կը ծրագրենք քանդել իրենց երանելի Պաղտատ երկաթուղագծին արժէքը:

Մընթիի նման անգլիական հիւպատոսարանի խորհրդական մը, անպայման քաղաքականութեան հետեւելու պարտաւոր չէ, ոչ ալ մենք անշուշտ, բայց այդ օրը մեր խօսակցութիւնները առաւելապէս աշխարհի բաներուն վրայ դարձան եւ մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին:

— Աւելի շատ պիտի ուզեն տեսնել Եւրոպայի բռնկումը մէկ ծայրէն միւսը, համաձայնեցաւ Մընթի:

— Նոյնիսկ աւելին, ըսաւ հիւպատոսը: Հայերը իրենց սիրելիները չեն: Գերմանները Արեւելքի առեւտուրը կ'ուզեն: Հայերը գործի մարդիկ են. անոնք աւելի ճարպիկ են քան Հրեաները եւ Յոյներէն աւելի վստահելի: Կը կարծեմ թէ Գերմանիոյ հաշուոյն շատ կուգայ Հայեր չունենալ, մըրցակցութենէ խուսափելու համար:

(Շար.)

Հայերը Կեսարիոյ մէջ

Կեսարիոյ հոգեւոր հովիւ Հայկազն Վարդապետեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Կոչնակ»ի միջոցաւ (13 օգոստոս). —

Ներկայիս քաղաքիս հայութիւնը խառն գիւղացիներ եւ բնիկ Կեսարացիներ կը կազմեն. քաղաքը հետզհետէ շէնքերով, շինարարական պողոտաներով եւ կառավարչական շէնքերով կը զարդարուի. կառավարչական հրապարակին մէջտեղ դրուած է երկրին ազատարար Աթաթիւրքի արձանը որ ամբողջ Անատոլուի մէջ գտնուող խորհրդաւոր արձաններէն մին է: Քաղաքիս Հայոց մեծամասնութիւնը շրջակայ 53 գիւղերէ եկած գաղթական Հայեր կը կազմեն մօտ 300 տուն, որուն 30 տունը հազիւ տեղացի Հայեր են. Հայոց ընդհանուր թիւը կը հասնի 2000ի, իսկ շրջակայ գիւղերու, այսինքն Րումտիկին, Ուզունլու, Փօղազլըեան, Պինեան, Աղիրճէ եւ այլոց մէջ տակաւին կայ 300 տունէ աւելի հայութիւն մը որոնք տեղացի Թուրք դրացիներուն հետ երկրագործութեամբ կը զբաղին:

Կեսարիա քաղաքիս մէջ ունինք Ս. Լուսաւորիչ անունով եկեղեցի մը, որ բարեխնամ կառավարութեան կողմանէ վերադարձուած եւ Հայոց սեփականութեան ճանչցուած է, եւ ուր ամէն ժամանակ կրօնական պաշտամունք կը կատարուի. եկեղեցիին փլած մասերը գրեթէ տարի մը առաջ մասամբ նորոգուած ըլլալով այժմ փլուզումէ ազատուած են:

Եկեղեցւոյս շրջափակին մէջ կառուցուած երբեմնի Կիմխիչեան վարժարանը այժմ որբանոցի վերածուած է, ուր 20ի չափ որբեր ու պատսպարեալներ կը պահուին, նաեւ հետզհետէ գալիք որբերու եւ չքաւորներու ալ ապաստան կը տրուի: Ինչպէս որ տարիներ առաջ Կեսարիան որբերու քաղաք կոչուելու արժանի նախախնամական գործեր կատարած է, այսօր եւս ներկայ նեղ պարագաներուն դարձեալ գրկաբաց կ'ընդունի անոնք, որ իր օժանդակութեան կարօտը կ'ունենան: Որչափ որ ներկայիս քաղաքս գտնուող գաղթական ժողովուրդը ի վիճակի չէ նման որբեր պահելու, սակայն իր մէջ դեռ վառ կը պահէ իր նախնեաց ողորմածութիւնը եւ միշտ պատրաստ է իր աղքատիկ սեղանէն բաժին հանելու որբերուն, ինչ որ գովելի ըլլալէ աւելի Հայերուս համար պարծանք մըն է:

Ուրախ եմ յայտնելու որ մեր արտասահմանի Կեսարացի հայրենակիցներն ալ երբեմն չեն մոռնար իրենց կեսարացիական պարտականութիւնը կատարել. շնորհակալութեամբ կը փութամ յայտնել որ Տ. Գալուստ Պէյ Կիւլպէնկեան իր առատաձեռնութեամբը մեր բարի զգացումներուն թարգման հանդիսանալով մեզ քաջալերեց եւ այս առթիւ 200 ոսկիի գումար մը ղրկեց որբանոցիս անմիջական կարիքներուն: Սոյն պատսպարեալ որբերէն զատ ունինք նաեւ դուրսը 25ի չափ մանուկի ամսական յատկացում ըլլալիք չքաւորներ, որոնք կանոնաւոր կը ստանան իրենց յատկացուած ոչինչ գումարները:

Քաղաքիս մէջ թէեւ ազգ. վարժարան չունինք, սակայն Թուրք բարեխնամ կառավարութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ Հայ մանկտւոյն պետական վարժարանները ընդունելու. ներկայիս գրեթէ 900 Հայ տղաք Թուրք վարժարանները կը յաճախեն:

Տեղւոյս հայութիւնը կը զբաղի արուեստաշինութեամբ ու առեւտրով, իսկ գիւղացիները որոնք երկաթագործ եւ երկրագործներ են՝ գիւղերը երթալով կ'աշխատին եւ մասամբ իրենց ապրուստը կ'ապահովեն, եւ աղջիկ ու կիներ տուներու մէջ գորգագործութեամբ կը պարապին: Շնորհիւ Թուրք հանրապետական կառավարութեան արդարադատ կամեցողութեան՝ խաղաղ ու անդորր կեանք մը կը բոլորեն, որովհետեւ ներկայ հանրապետական օրէնքը խտիր չի դներ ոչ կրօնի եւ ոչ ազգութեան, եւ ամէն հայրենիքի զաւակ իրաւունք ունի օրէնքին հնազանդելու եւ ազատ ապրելու:

Եվէրէկ - Ֆէնէսէ գիւղաքաղաքը որ ժամանակ մը հազարաւոր Հայերու հայրենիքը եղած էր, եւ որ կը գտնուի Արգէոսի հարաւային կողմը՝ Խաչ լերան ստորոտը, այժմ ունի 200 տունի չափ հայութիւն մը որուն մեծամասնութիւնը գիւղացիներ են, եւ որոնք եկած են շրջակայ գիւղերէ. համագումար 1000 հոգի: Ունին Ս. Թորոս անունով եկեղեցի մը որուն կրօնական պաշտամունքը կը կատարէ Եղիշէ քահանայ Թագւորեան (Ինճէսուեցի) եւ գոհացում կուտայ կրօնական կարիքներուն: Հոս ալ տասնեակ մը որբեր կը գտնուին, սակայն ի վիճակի չենք զանոնք ալ որբանոցս ընդունելու. ուստի այս առթիւ կոչ կ'ուղղեմ արտասահմանի Կեսարացի եւ շրջակայից հայրենակիցներուս, եւ կը սիրեմ յուսալ որ իրենց կատարած բարեգործական եւ շինարարական ձեռնարկներուն հետ միասին, պիտի փութան տեղւոյս եւ շրջակայից կարօտեալներուն ալ նպաստելու:

կը բնակինք մենք: Բոլորս միատեղ, ձեռք-ձեռքի աշխատինք ու ձգտինք մէկ նպատակի՝ որպէսզի ունենանք մեր ազատ եւ անկախ հայրենիքը ու հոն տանինք, Մասիսի ստորոտը, այս բանակումի կրակը եւ բոլոր հայ օճախները:»

Սոյն բանակումի կրակին առթիւ տեղի ունեցաւ աստիճանաբաշխումի արարողութիւն: Վիէնի սկաուտներէն վարիչ-առաջնորդ Գեղամ Պարոնեան ստացաւ Փարիզի Ենթաշրջանի Պետէն՝ փոխ-խմբապետի աստիճանը:

*** Այս տարի մեծերու փափաքին գոհացում տալու համար, 10 հոգինոց յատուկ պտոյտ մը կազմակերպուեցաւ դէպի Այաչչիօ (Քորսիքա): Շատ գեղեցիկ էր ժամուան ճամբորդութենէ մը վերջ հասանք Նափոլէոնի ծննդավայրը: Զմայլելի տեսարան. ամբողջ քաղաքը Նափոլէոնի վրայ կը խօսի, փողոցներէն մինչեւ սրճարանները իր կամ իր տարած պատերազմներէն մէկուն անունը կը կրեն: Հինգ օր մնացինք ագարակի մը մէջ, լեռնային պտոյտ մըն ալ կատարելով Վիզզաւոնա կոչուած վայրը, 2000 մէթր բարձր: Այաչչիոյի մէջ կան երեք Հայեր. երկուքը պատկերահան որ գիւղերը կը պտտին, եւ մէկը Պոլիսէն եկած Հայ մը որ ճերմակեղէնի խանութ ունի: Ապշած մեր վրայ կը նայէր, թէ ինչպէս Քորսիքա եկեր ենք եւ զինքն ալ գտեր:

*** Բանակավայրը լեցուն է. Քորսիքա գացողները վերադարձած են արդէն: Այսօր բանակավայրը լուրջ եւ բացառիկ աշխատանքի լծուած է: Վաղը պիտի ունենանք տեղական իշխանութեան ներկայացուցիչներ եւ ուրիշ օտար հիւրեր: Հաւանական է որ մեզի հետ ճաշեն: Երեկոյեան ժամը 6ին Նիսի Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ հայ սկաուտին կողմէ ծաղկեպսակ մը պիտի դրուի: Քաղաքապետն ալ ներկայ պիտի ըլլայ: Իսկ գիշերը պիտի ունենանք բանակումի կրակ, այս անգամ օտար հիւրերու ներկայութեամբ: Տղաքը սկսած են օրերը համրել: Օգոստոս 30ին կը մեկնինք:

Ծնողքները թող պատրաստուին եւ շատ չզարմանան, տեսնելով իրենց զաւակները մէկ մէկ խափշիկ դարձած:

ՎԱՀԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼ. — Անցեալ կիրակի Տիկնանց Միութիւնը դաշտահանդէս մը սարքած էր Սուրսի անտառին մէջ: Հակառակ օդին անյարմարութեան, ճամբորդները անտառ փութացած էին, ինքնաշարժերով թէ ոտքով: Ժամը 2ին, Տիկին Հ. Կիւլպօլեան հանդէսը բանալով կոչ ուղղեց անխտիր բոլորին որպէսզի չզլանան իրենց աջակցութիւնը: Շեշտեց թէ մեր զաւակներուն դաստիարակութիւնը կենսական է, ուրեմն բոլորունիս կրթական այս բոյնին շուրջ, լաւ Հայեր եւ լաւ քաղաքացիներ պատրաստելու համար:

Հանդէսը սկսաւ «Ով մեծասքանչ»ով զոր երգեցին փոքրիկները, շատ յաջող: Տիկին Վարպետեան արտասանեց Որբերեանին «Վարդենին»ը, ջերմ ծափերու արժանացաւ: Փոքրիկն Փօլին Գույումճեան երգեց Պէյօի «Դամբը ձեռիս»: Ներկաներէն պ. Յովսէփ Քիբիչեան ոգեւորուելով կոչ ուղղեց Կուսէնվիլցիներուն որ միանան այս բարի գործին շուրջը եւ ազատեն իրենց զաւակները այլասերումէ: Ներկաները խումբ խումբ ծառերուն շուքին տակ տեղաւորուած կ'երգէին, կը պարէին ուրախ զուարթ: Եղան երգեր, արտասանութիւններ եւ խաղեր փոքրիկներուն կողմէ, ջերմ ծափերու մէջ, շնորհիւ օր. Ա. Ներսէսեանի որուն տասնամսեայ աշխատանքը մեծապէս գնահատելի է: Օրիորդը տարի մը յանձն առած էր ձրիաբար դաս տալ մեր զաւակներուն: Բոլոր ծնողքներու կողմէ շնորհակալութիւն կը յայտնենք Օրիորդին որ մեր զաւակներուն բաւական կարդալ գրել սորվեցուց եւ քանի մը Թրքախօս փոքրիկներուն ալ հայերէն խօսիլ, զոհելով իր շաբթուան մէկ օր հանգիստը:

Սիրելի «Յառաջ», դպրոցին բացուած օրը 16 աշակերտ ունէինք. արձակուրդի առթիւ գոցուեցաւ 18 աշակերտով: Ուրեմն 10 ամսուան ընթացքին երկու աշակերտ աւելցած է. բայց մեծ յոյս ունինք որ 30 - 35 աշակերտներով պիտի վերաբացուի դպրոցը: Ուրեմն Հայեր, մենք ալ առանց խտրութեան մեր բաժինը ունենանք, բարոյապէս թէ նիւթապէս, մեր զաւակներուն սիրոյն, օգնելու համար խումբ մը տիկիններու այս նախաձեռնութեան:

Նոյն օրը վեց նոր անդամուհիներ արձանագրուեցան:

Իրիկունը ուշ ատեն ժողովուրդը բաժնուեցաւ գոհ եւ ուրախ:

Գ. Մովսէսեան

Հ. Յ. Դ.
ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆ

Հ. Յ. Դ. դիւանատան եւ Թանգարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. —

1.— Տիկին Տէր - Մարգարեանէ (Նիս) մէկ ոսկեզօծ խորհրդանշան Իզմիրլեանի կաթողիկոս օծման առթիւ (Յառաջի միջոցաւ):

2.— Պ. Ս. Տէր Ղազարեանէ (Փարիզ) 20 կտոր հայերէն եւ օտար լեզուներով զանազան արժէքաւոր գիրքեր:

3.— Ընկ. Վ. Մազմանեանէ (Վառնա) Վարդգէս Սերէնկիւլեանի լուսանկարը:

4.— Ընկեր Բժ. Նէվրուզէ (Փարիզ) Մելքոն Կիւրճեանի (Հրանտ) եւ Բժ. Փաշայեանի լուսանկարները, 49 քարտ փոստալներ, Վանի, Կիլիկիայի եւ Կիլիկեան հայկական բանակի նկարներով:

5.— Տիկին Վ. Սահակեանէ (Պէյրութ) (անդամ Հ. Հ. խորհրդարանի) Կոստիա Համբարձումեանի խուրճինը:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ

6.— Ընկեր Գ. Ալթունեանէ (Եգիպտոս) 50 ֆրանք:

7.— Տիկին Բերուզէ Ալթունեանէ եւ Գ. Փիլաւեանէ (Եգիպտոս) 25ական ֆրանք:

8.— Ընկեր Տէր եւ Տիկին Մ. Ալթունեանէ (Քաշան) 25 ֆրանք:

9.— Հ. Գ. Պայրամեանէ 50 ֆրանք, (Յառաջ»ի միջոցաւ):

10.— Ընկեր Կարօ Երանեանէ 25 ֆրանք:

(Կնիք)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՒԱՆԴՈՏ ԵՐԵՒՈՅԹ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 օգոստոս):

— «Տասնեակ տարիներ, փաստերով եւ անհերքելի ապացոյցներով հաստատեցինք, որ Հօկերը կապ չունին մեր հայրենիքի օգնութեան գործին հետ. թէ անոնք համայնավար ժանտախտի բջիջներ են եւ չարաչահ կազմակերպութիւններ: Ենթարկուեցանք բուռն ու կատաղի յարձակումներու Եւրոպայի, Պալքաններու, Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի մէջ: Դատափետուեցանք, զրպարտուեցանք եւ անարգուեցանք: Եղան այս բոլորը ոչ անպատճառ բուն չահագրգռուողներուն կողմէ, այլ չահակիցներուն կողմէ. անոնց կողմէ՝ որոնք Հայաստանը եւ Հայաստանի օգնութեան գործը իրենց միայն նկատեցին եւ պայքարեցան մոլեգնօրէն մեզի դէմ:

Հարկ եղաւ որ պատռի վարագոյրը. Հօկերը ըլլան դիմակազերծ, ազատագրութիւնը հրապարակ թափուի եւ վերջապէս գժտուին երէկի բարեկամները, որպէսզի մենք զերծ մնանք մեղադրանքէ՝ Հօկերու դէմ մեր պայքարին մէջ:

Յիշե՞նք նաեւ այս առնչութեամբ այն միւս դարշելի պայքարը՝ որ բացուեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, որ «հակահայաստանեա՛ն» կոչուեցաւ, անոր բակելի բառով մը: Այսպէս կոչուեցաւ անոր համար, որ ան պայքարեցաւ Հայաստանի խորհրդային դաժան եւ հակաժողովրդական կարգերուն եւ իշխանութեան դէմ: Իսկ դուրսէն, չահախնդիրներ, խումբ ու խմբակցութիւն, Թունաւորեցին մթնոլորտը, երկրին իշխանութիւնը նոյնացնելով երկրին հետ, իշխանութեան դէմ պայքարը նկատելով երկրին դէմ, իսկ իշխանութեան ծառայութիւնը՝ երկրին հանդէպ ծառայութիւն: Ու ասկէ՝ Դաշնակցութիւնը «հակահայաստանեա՛ն», իսկ օրուան իշխանաւորներու արտասահմանեան մունետիկները՝ «հայաստանեա՛ն»: Զենք գիջանիր հակառակը փաստելու. բացատրութեան ու բովանդակութեան ծիծաղելիութիւնը մատնանշելու: Բայց, հարկ է մատնանշել հիւանդոտ երեւոյթը կարգ մը շրջանակներու, որոնք սթափումի նշաններ ցոյց տուին այն ատեն միայն, երբ հայ մտաւորականութիւնը ջարդուեցաւ, Հայաստանի իշխանաւորները ճզմուեցան, արիւնոտ եւ ահաւոր դէպքերը թաւալգլոր իրարու յաջորդեցին, որոնք յանդեցան էջմիածնի եղերերգութեան:

Անշուշտ, սթափումը դեռ վերջնական չէ, ոչ ալ կրնայ ըլլալ, քանի որ կրնայ ան վտանգաւոր դառնալ «հայաստանեա՛ն» ճակատի գոյութեան համար իսկ: Բայց, որոշ է թէ դեռ ժամանակի պէտք կայ, կացութիւնը ըմբռնելու, եւ մանաւանդ հոգիով ու մտքով լուսցուելու, եւ խոստովանելու համար թէ անցեալ տարիներուն ի՛նչ աւերներ գործուեցան, զուր անցած թմրկահարութեամբ:

Փակենք մեր խօսքը, յիշելով Բարեգործականը, որուն դէմ պայքարած ենք ու կը շարունակենք պայքարիլ: Ինչո՞ւ կը պայքարինք Բարեգործականի դէմ: Ունի՞նք մասնաւոր նպատակներ: Պիտի պայքարէի՞նք, եթէ ան ծառայէր իր նպատակներուն եւ իր ժողովուրդին: Վերջին կէտը կը բացատրէ առաջինները:

Ինչո՞ւ պիտի պայքարէինք, իսկապէս, եթէ Բարեգործականը ժողովրդական Միութիւն մը ըլլար. այսինքն՝ եթէ ան դադրէր նեղ շրջանակի մը մտայնութեան ու շահերուն ծառայող միութիւն մը ըլլալէ եւ դառնար ճշմարտապէս մեր բազմակարօտ ժողովուրդին աջակցող կազմակերպութիւն մը:

Զերթանք շատ հեռուն, չխորանանք սկզբունքի տեսութիւններու մէջ, որքան ալ անոնք սկզբնական մեղքը կազմեն այս Միութեան, որ հայ ժողովուրդին դրամովը կը սնանի, բայց հազիւ թէ փշրանքներով օգնութեան կը հասնի նոյն այդ ժողովուրդի կարօտութիւններուն:

Պայքարած ենք եւ կը պայքարինք Բարեգործականի մսխումներուն դէմ, բազմածախս գրասենեակներու գոյութեան, «վարիչ-տնօրէն»ներու, «պատուիրակ»ներու, «քննիչ»ներու, «լիազօր»ներու եւ «խորհրդական»ներու եւ այն բազմարդէտ շրջիկներու դէմ, որոնք կը սպառեն բայց չեն արդիւնաւորեր: Բայց, չահագրգռուողները իրենք եւ չահակիցները անոնց հետ, անհատ թէ խմբակցութիւն, հաւա՛ր փրցուցին ու կը փրցնեն, Դաշնակցութիւնը իրենց գոյութեան դէմ նկատելով, երբ որոշակի կը գրենք ու կը գործենք իրենց գործունէութեան դէմ:

Աւելին է սակայն, որ թարմ օրինակ մը յիշենք: Բարեգործականի Ամերիկայի շրջանի կազմակերպութեան 1937ի Տեղեկագիրը պաշտօնական թիւեր կը յիշէ: Ըստ Տեղեկագրին, քաղուած ամերիկահայ թերթերէ, Բարեգործականի նոյն շրջանի կազմակերպութիւնը իր սեփական միջոցներով 1937ի ընթացքին կրցած է հայթայթել 9.282 տոլար եւ 89 սէնթ. նոյն կազմակերպութիւնը այս հասոյթը ձեռք բերելու համար, գրասենեակի եւ պաշտօնեաներու վրայ ծախսած է 12,489 տոլար 61 սէնթ: Այս գումարէն դուրս է պատուիրակի եւ յարակից ծախսերու համար նշանակուած 886 տոլար 41 սէնթի գումարը:

Արդ, կազմակերպութիւն մը, որ ամբողջ տարի մը սէնթ առ սէնթ կը քամէ ժողովուրդը եւ 9,282 տոլար հասոյթին դէմ 12,489 տոլար կը ծախսէ, յաւելեալ 886 տոլարով. այսինքն՝ շուրջ 4,093 տոլար ելք ունի իր մուտքին դէմ, ելք մը՝ որ յատկացուած է լոկ գրասենեակներու եւ քանի մը տասնեակ պաշտօնեաներու, այսպիսի կազմակերպութիւն մը իրաւունք չունի հայ ժողովուրդի համակրանքը ունենալու:

Կազմակերպութիւն մը, որ յանուն բարեգործութեան եւ ազգ. նպատակներու, գումարներ կը հաւաքէ եւ քանի մը տասնեակ պաշտօնեաներու գրպանը կը լեցնէ, արժանի չէ հայ ժողովուրդի աջակցութեան: Գրեցինք այսպէս տարիներ առաջ ալ, երբ Բարեգործականի վարիչին 100,000 ֆրանք թոշակ յատկացուեցաւ, աւելի ճոխ՝ քան ֆրանսական մարաջախտի մը յատկացուած թոշակը:

Գրեցինք, ու փոխանակ մարդիկ ամօթ զգալու, յարձակում գործեցին մեզի դէմ, պղտորեցին մթնոլորտը եւ աւելի ամուր փակեցին Բարեգործականի դռները:

Բարով վայելեն զիրար Բարեգործականի հիմնադիրները, բարեկամները եւ վեթերաննե՛րը:»

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Առանց նոր բան մը ըսելու, մեկնեցաւ սենեակէն, ետեւէն ալ Լուպովնա Կրապովիչ, որ թէեւ տեսակցութենէն բան մը չէր հասկցած, սակայն կ'ըմբռնէր բառերուն եւ շարժուձեւերուն իմաստը:

— Մի վրդովիր: Աւելի առաջ կ'երթանք, մխիթարեց զայն Սիրանոյշ փափկօրէն:

Հայը լոյսը մարեց:

— Ետեւէս եկէք: Ձեզ մինչեւ տունէն դուրս պիտի տանիմ: Պէտք է որ ոչ մէկը տեսնէ ձեզ:

Զգուշութեամբ բացաւ ծանր դուռը: Ճեղքին մէջէն սկսաւ տեսնուիլ գիշերային երկինքը: Գրիգորեան փողոցը չորս դին նայեցաւ: Բայց ոչ մէկ հոգի:

— Հիմա գացէք, ըսաւ մերժողական ձեռը շարունակելով, տաստ, դժկամակ:

Աղջիկները դուրս սողոսկեցան վախնիվախ: Դուռը իրենց ետեւէն գոցուեցաւ կամացուկ մը, բայց ամուր, անագորոյն: Մինակ էին նորէն, բոլորովին մինակ փողոցները, ճամբաները, թշնամիներու մէջտեղ, ցնցոտիներով, առանց ուէ տեղի մը ուր կարենային գտնել գոնէ վաղանցիկ հանգիստ մը:

— Հի՞մա ուր, — հարցուց Սիրանոյշ մութին մէջ: Քաղաքին մէջ չենք կրնար մնալ առանց յայտնուելու:

Ձայնը անմխիթար շեշտ մը ունէր: Բռնեց Լուպովնա Կրապովիչի թեւէն, կարծես քիչ մը կենալու համար, եւ երկուքն ալ կամաց կամաց փողոցն ի վար կը քալէին աննպատակ:

— Կը խորհիմ որ աւելի լաւ կ'ըլլայ, երբ երթանք մեր զոյգերը ձգուած տեղը, սէրդ իմ Սիրանոյշ: Նախ կը քնանանք, եւ յետոյ կը մտածենք ընելիքնիս:

Սիրանոյշ, քաղաքին արդէն ծանօթ ըլլալով, կը ջանար բռնելիք կէտ մը գտնել, թէ արդեօք ո՛ւր հասան մութին մէջ: Մարդու չէին հանդիպած: Քաղաքը մեռածի պէս էր: Քանի մը վայրկեանէն ինքզինքը նորէն գտաւ: Ճիշդ ու ճիշդ ճամբուն եզերքը կեցած մզկիթ մը իր մինարէներով, երկինքին դէմ ցցուած սուր ծայրերով, ցոյց կուտար իրենց գտնուած տեղը:

Աղջիկները փութացուցին իրենց քայլերը մզկիթէն հեռանալու համար, եւ շատ չանցած քաղաքին վերջին տուները իրենց ետեւը թողած էին, ա՛յն քաղաքին... որուն վրայ ա՛յնքան մեծ յոյսեր դրած էին: Մենաւոր չէնքերու շուրջ դառնալով, զոր ասկէց առաջ տեսած էին թաքստոցին մէջ կալին մօտ, շունները չարթնցնելու համար հասան իրենց առաջուան տեղը: Անօթի, յոգնած ու յուսախաբ, նստան գետինը եւ իրենց գտած ցնցոտիներով ծածկուեցան, որովհետեւ գիշերը զով էր եւ առաւօտեան հովը ցուրտ կը փչէր դաշտագետիններուն վրայէն:

Երբ արթնցան, արեւը կ'այրէր իրենց դէմքին վրայ: Ծառերուն մէջ գտնուած Հայի վերջին մնացորդները հաւաքեցին, անօթի չմնալու համար: Արտառոց լաթերու եւ կէս մը պատռած ծածկոցներու մէջ փաթթուած, որոնքնին քիւրտ կնիկներու պէս լաթեր փաթթած, չուանով ալ պրկուած, բոլորովին տեղացի գիւղականներու կը նմանէին, վրան գլուխնին աղտոտ, ու արեւէն սեւցած:

Հայ թալանուած գիւղացիներու տուներու մէջ անգամ մըն ալ ուտելիքի մնացորդներ փնտռելէ վերջ, երես երեսի նստան լուռ, գետինը երկու ճեղքերու միջեւ իրենց «յարդարած» կայանին մէջ, կիզիչ արեւուն նշաւակ:

Սիրանոյշ գլուխը կախած, անդիկից գրեթէ: Իր տեսած զարհուրելի բաները, հիմակուան ալ լքուած վիճակը, տեսակ մը անգործ կամ թափուր կատաղութեամբ կը լեցնէին զինքը: Տակաւին մինչեւ հիմա որոշակի չէր ըմբռնած թէ ի՛նչ էր, ի՛նչ եղաւ, իր թափառումը, Քէմախի կիրճին փախուստը: Անոր գիտցածը միշտ ա՛յն էր որ Թուրքիոյ մէջ երկու միլիոն Հայեր կ'ապրէին, անոր գիտցածը ա՛յն էր որ ահագին շրջանակներ Հայերուն հողատնտեսական ճարպիկութեան եւ գործունէութեան կը պարտէին իրենց ապրուստն ու կապուստը: Անոր գիտցածը ա՛յն էր որ Արեւելքի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն եւ նաեւ արեւմտեան Անատոլուի սակաւ վայրերուն մէջ բոլոր արհեստաւորները, դարբին, կահագործ, կօշկակար, բրուտ, ոստայնանկ, որմնադիր — Հայեր էին, Թուրքիոյ բովանդակ տնտեսական կեանքին անխուսափելի տարրը: Եւ ուր որ աշխատութիւնները Հայոց ձեռքով չէին կատարուեր, Յոյն էին կամ Հրեայ անոնց տեղը, բայց ո՛չ երբեք Թուրք: Եւ բարձրագոյն պաշտօններու մէջ ալ — փաստաբան, բժիշկ եւ դեղագործ, կամ ռոկերիչ եւ արծաթագործ — գլխաւորները, նոյն իսկ միակները Հայերն էին, առանց խօսելու վաճառականութեան, փոխադրական ամէն տեսակ գործառնութեան համար անոնց մեծագոյն մասնակցութեան վրայ: Խե՛ղճ Սիրանոյշ, իր գիտցածը ասոնք էին: Եւ հիմա բոլոր այս մարդիկը յանկարծ ո՛չ միայն իրենց տուներէն տեղերէն կ'արտաքսուէին, այլ, ինչպէս իր աչքերովը կը տեսնէր, կը սպաննուէի՜ն, կը փճացուէի՜ն...: Անըմբռնելի էր արդարեւ այս մոլորութիւնը, այս ամէնուն մէջ թաղուն բան մը պէտք է ըլլայ, ներքին թէ արտաքին. վերջապէս ճիւաղային, անիմանալի առեղծուած մը գլուխը վերցուցած է այս բոլոր եղածներուն մէջ: Արդեօք այս ամէնը Գերմանացիներուն դրդումո՞վը եղած է, որոնք Թուրքերուն հետ հիմա զինակցած, կ'ուզեն Հայերուն տեղ իրենք գաղթել հաստատուիլ, եւ այս նպատակին հասնելու համար ուրիշ լաւագոյն ճամբայ չգտան, այլ միայն արմատախիլ ընել Հայ Ազգը: Բայց ինչո՛ւ...:

Ի՛նչ կերպով ալ միտքը փորէր որոնէր, ինքը՝ իբրեւ անդամ Հայ Դաշնակցական Կուսակցութեան որ տարիներէ ի վեր Թուրքերուն հետ լեզու մը գտնելու կ'աշխատէր, հիմա դժուարաւ կրնար պատասխան մը գտնել իր հարցումներուն, հասկնալու համար բուն պատճառը հիմակուան զարհուրելի դէպքերուն:

— «Սէ՛րդ իմ, Սիրանոյշ», ընդմիջեց յանկարծ Լուպովնա Կրապովիչ անոր խորասոյզ մտածումները, «չենք կրնար հոս նստած մնալ: Դեռ բան մը չենք կերած, նաեւ գործի մը պէտք է ձեռք զարնենք, ի՛նչ ընենք արդեօք»:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(12)

խաղանը, իշխանուհի Լիփփէ, ճառ մը խօսելով ըսաւ. — «Մենք պէտք ապացուցանենք թէ հաւաքաբար կ'աշխատինք մեծ գործի մը համար: Մենք այն աեղնագործներն ենք որ կը բանինք համաձայն հանճարեղ արուեստագէտի մը ծրագրին»:

Հիթլէրի խորհրդականը յայտարարեց իր ճառին մէջ.

— «Ոչ մէկը իրաւունք ունի Գերմանացի կոչելու ինքզինքը, եթէ կուսակից չէ Ադոլֆ Հիթլէրի: Գերմանացի ըլլալ՝ կը նշանակէ հաւատարիմ ըլլալ Առաջնորդին: Անոնք որ իրենք զիրենք նացի չեն ճանչնար, դուրս կը մնան գերմանականութենէ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ երբեմնի ահարկու հրամանատարը, «Մակեդոնիոյ անթագ թագաւորը», Վանչօ Միխայլով, որ Թուրքիա ապաստանած էր 1934ին, ընկերութեան յուծումէն վերջ, այդ երկրէն ալ վտարուած ըլլալով, Լեհաստան գացած է, կարճ ատենի մը համար: Իրեն կը վերագրուին ահաբեկչական քաջագործութիւններ, ինչպէս եւ 4000 սպանութիւններ: Իր գլխուն գին դրուած է Պալքանեան երկիրներու մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորներու վէճը մեղմացած ըլլալով, բանակցութիւնները կը շարունակուին, վերջնական ելք մը գտնելու համար: Հանրօգուտ շինութեանց նախարարը երէկ ունկնդրութեան ընդունեց երկու կողմի պատուիրակները:

ԱՀՌԵԼԻ ՊԱՅԹԻՒՆ մը տեղի ունեցաւ Փէշթայի քարափին վրայ, Հունգարիոյ խնամակալին վերադարձէն 40 վայրկեան վերջը: Մարդկային զոհ չըկայ: — Հունգարիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը շարունակեն լռութիւն պահել խնամակալին եւ Հիթլէրի տեսակցութեանց արդիւնքի մասին:

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ նոր եւ աւելի բուռն յարձակողականի մը ձեռնարկեցին Հանքէուի դէմ: Ռմբերն կը ճարակեն ոստմաղաշտին վրայ: Ճափոնցիները (...)ևն թէ Չինացիներ մանրէներով կը տարածեն հիւանդութիւնը:

ՄԷԿ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ.— Բիւշիի մէջ Ռուս մը նախանձէն սպաննեց իր սիրուհին, երբ կը քնանար. յետոյ անձնասպան եղաւ, պատուհանէն վար նետուելով.— Բրէօզի մէջ քաղաքապետը խենթենալով, հրացանով սպաննեց կինը, զաւակը եւ ինքզինքը.— Ափրիկէյի մէջ (Իդէր) բանուոր մը սպաննեց կինը, յետոյ անոր դիակին առջեւ ծունկի գալով, պայթեցուց գանկը.— Շաթօըընաւի մէջ (Վօքլիւզ) հողագործ մը ծանրապէս վիրաւորեց իր սիրուհին, յետոյ անձնասպան եղաւ: — Շարմիէօյի մէջ Լեհ մը մորթեց իր կինը, երեք զաւակներուն առջեւ:

ՊԷՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ժողով գումարելով, որոշեցին մնալ իրենց պահանջներուն վրայ, եւ զոնէ մասնակի յաւելում ստանալ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ կատաղի կռիւ մը բռնկեցաւ Նաբլուսի մէջ, 40 ումբերով, 200 փամփուշտներով եւ մեծաքանակ ումանակով: Հնամաջոյի թիւերը խղուած ըլլալով, հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան Սուրիոյ եւ Լիբանանի հետ: Երկու Հրեաներ սպաննուեցան ընդհարման մը պահուն:

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ի ԹԻՒ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ ԱԺԱՆ:

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ին ԹԻՒԸ: Աւելորդ է եւ յամառական չէ եղած:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ Հ.ՅԵՐԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Երան փ... Պ. Լ. Խօթնեդրայր ...ի օդասուն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀՐԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԷԱՆ

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Հ. Յաչի Սանաներէնները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութեամբ կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի տեսարաններով: «Ալֆորթի բարձրախօսով եւ մեքրոյով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական եղանակներ:

Զովացուցիչ ըմպելիներ: Կ'րելի է ճաշը միասին բերել:

Մուտք 3 ֆրանք: Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ վիճակահանութեան:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — ... 15 եւ 18 թիւ հանրակառքերը եւ ... Սէն Լու:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

«ՄԱՂԹԱՆԿԱՐՆԵՐ»

Երգիծական նոր հատորը (208 էջ)

Մանօթ դէմքեր եւ ժողովրդական տիպեր: Վարդաստան մը ժպիտի, խինդի, ծիծաղի եւ հեգնութեան լաւագոյն նուէրը ինքզինքին ու բարեկամին.

«Անդամ գիտցիր որ առողջութիւնն ու բախտն ալ քեզի խնդան» Մէտիզինս

«Իւրաքանչիւր ժպիտ հոգիին մէջ լոյս մը կը վառէ» Ասկլէպիոս

«Ծիծաղը սրտին արեւն է» Հաճու - Հիրա

Հատորին գինն է Ֆրանսա եւ գաղութներ 20 ֆր., արտասահման 25 ֆր.:

Դիմել հեղինակին.— 21, Rue Ampère, Cachan, Seine, France:

Հ. Յ. Դ.

Գիւղառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վրամեան» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ այս Հինգշաբթի 1 Սեպտեմբեր երեկոյեան ժամը 7.30ին սովորական ճաշարանին մէջ, կը դասախօսէ Պ. Դ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ.

Ի ՊԱՏԻՒ Գ.Ն.Դ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ:

ԵՐԳԻ ԵՐԵԿՈՅԹ ՏԻԿ. ԱՍՏՂԻԿ ԲԱԲԼԱՆԵԱՆԻ

Պէրլինի Schubert Saalի մէջ, 104 Bülowstr, այս Ուրբաթ երեկոյ, (2 Սեպտեմբեր) ժամը 9ին:

Մուտք 1—3 մարք:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

— . —

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»:

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու:

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը: Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ: Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները: Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, դրական բոլոր սեռերով: Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հոգը ստանձնելու համար: Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը:

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջադրէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներուն գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ:

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ ՎԵՐՋԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

Մատենաշարին 11րդ. հատորը

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. հատոր, արտասահմանի գրողներ, տպագրուած շքեղ թուղթի վրայ եւ բազմաթիւ նկարներով: 232 էջերէ բաղկացած ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ մը, ուր քով քովի եկած են իրենց արձակներով ու քերթուածներով խումբ մը գրողներ:

Հատորը կ'արժէ Ֆրանսա, գաղութներ եւ Պալքաններ 25 ֆր., միւս երկիրներ՝ 40 սէնթ:

Այժմէն կարելի է տալ ապսպրանքները միշտ կանխիկ՝ դիմելով կեդրոնական հասցէին.— M. Barsamian, 121 Rue Marcadet. Paris (18e.)

Մասնաւոր զեղչ գրավաճառներուն եւ մեծաքանակ գնողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մարսէյլի Շրջ. Վարչութիւնը իր բոլոր զինակից ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ զինակից Ոսկան Լուսարեւեանին, իր անժամանակ ողբացեալ ԽՈՐԷՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ:

⁂ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Վալանսի Մասնաճիւղը իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ զինակից Ոսկան Լուսարեւեանի, իր անժամանակ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր և Տիկին Աբրահամ Լուսարեւեանին, Տէր եւ Տիկին ընկեր Հայկ Լուսարեւեանին, Տէր եւ Տիկին Ոսկան Լուսարեւեանին եւ բոլոր պարագաներուն իրենց զաւկին եւ եղբօր՝ երիտասարդ ԽՈՐԷՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Կոմիտէն նոյնպէս իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին ընկեր Կարապետ Մուրատեանի եւ պարագաներուն իր անդրանիկ եւ եղբօր դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցած է Ամերիկայի մէջ, արկածի մը հետեւանքով:

ՊՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, շաբաթական երկու պահ:

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ:

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դասական խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին:

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Bd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճզնաւորեանի բնակարանը:

ԳԱՅԵՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline;

ԼԻՈՆ à Villeurbanne, près Lyon.

Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères,

ՄԱՐՍԷՅԼ à Marseille.